ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

TITU MAIORESCU

OPERE

III. Discursuri parlamentare
(1866–1899)

Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie
de D. VATAMANIUC
Introducere de
EUGEN SIMION

Fundația Națională
pentru Știință și Artă

univers enciclopedic

București, 2006

Coperta: PODALV
Redactor: Elisabeta SIMION
Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

Cartea a apărut cu sprijinul
S.C. PETROM SERVICE S.A. București
și al

COMPANIEI NAȚIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ“ S.A.

ISBN: 973-7934-98-9
978-973-7934-97-0

ISBN: 973-637-144-1
978-973-637-144-8

INTRODUCERE

Maiorescu a fost – recunosc toți comentatorii săi – un mare orator. Au recunoscut chiar și unii dintre contemporanii săi, dacă ne luăm după ce notează în *Însemnări zilnice* autorul, atent cu semnele de succes sau de ostilitate ce i se arată în viața publică. Faptul se confirmă de cei care i-au audiat cursurile de logică sau filosofie la Universitatea din Iași și, mai târziu, la Universitatea din București. De altminteri, practicând multă vreme profesiunea de avocat, Maiorescu utiliza oratoria aproape zilnic, iar din 1871, când a intrat în Parlament, ca deputat de Severin și Pitești, intervine des în dezbateri și de cele mai multe ori discursurile sale sunt răsunătoare. După câte se pare, îi plăcea să vorbească și, începând cu *Prelecțiunile populare* de la „Junimea“, își organiza meticulos discursurile, după un scenariu pe care îl folosește până la sfârșitul carierei sale publice. Epoca este propice oratoriei, schimbările rapide petrecute în societatea românească, după 1859, încurajează *oratorii, retorii și limbuții,* viața parlamentară promovează oameni care știu să vorbească, să acuze guvernul asasin și să apere legea și *Constituțiunea.* Este suficient să citim articolul lui Maiorescu din *Convorbiri literare* (1902–1903) (cu titlul amintit mai sus), pentru a ne face o idee de ravagiile limbuției, vizibile și în gazetele vremii... În astfel de circumstanțe, spiritul organizat și cultura solidă a profesorului de filosofie și logică,

vorbirea lui coerentă și concisă, lasă o impresie puternică. G. Călinescu este de părere că Maiorescu își scria dinainte discursurile și, ca un actor care își pregătește succesul, le „învăța" pe de rost. S-ar putea să fie așa, nu putem ști sigur dacă le redacta dinainte sau doar își făcea, cum fac de regulă marii oratori, un punctaj pe care, apoi, îl dezvolta în fața publicului, sprijinit de ușurința lui de a lega bine propozițiile și, de bună seamă, de fantezia lui de om cu multe lecturi în domenii variate. Sigur este că, răspunzând în Cameră unor atacuri sau, ca ministru, unor interpelări, Maiorescu nu are timp să-și pregătească replica. Răspunde spontan, în același stil strâns, la obiect, căutând să înlăture acuzația și să doboare pe adversar printr-un raționament coerent și credibil.

Este drept că aceste discursuri, replici, *preciziuni* – cum le zice el adesea – ajung la noi după ce ele au fost corectate, uneori, probabil, reformulate de autor înainte de a fi publicate în *Monitorul Oficial.* De această strategie ne avertizează într-un rând chiar Maiorescu, atunci când laudă pe liberalul C. A. Rosetti pentru grija și preocuparea lui de a publica la vreme discursurile din Cameră. Lauda este cu atât mai onorantă pentru un adversar politic cu cât acesta dispăruse de mult.

Erau necesare aceste discursuri pentru un mare intelectual ca Maiorescu? G. Călinescu este din nou sceptic, întrebând, malițios, ce are de-a face oratoria cu filosofia?! Tot el sugerează că activitatea oratorică a filosofului și a criticului literar încearcă să justifice sterilitatea lui în domeniile în care este, indiscutabil, un specialist. Reproș numai în parte justificat. Oratoria, gen vechi, poate avea de-a face cu filosofia, dovadă că filosofii au recurs deseori, profesori sau nu, la acest tip de comunicare. Problema este ca filosoful să nu se dovedească a fi un simplu limbut și ca discursul lui să aibă idei și să pună în mișcare idei. Cealaltă temă – sterilitatea lui Maiorescu – poate fi reală, dar

nu se explică, după opinia mea, prin faptul că omul de carte, vorbind prea mult și despre chestiuni diferite, nu mai are nici timp, nici poftă de a scrie. Ar fi, cred, o motivație prea simplă. Maiorescu n-a fost niciodată, nici chiar înainte de a intra în viața publică, un cronicar literar sârguincios și nici nu voia să devină. El sesizează probleme și se mulțumește, de regulă, să dea *direcții* în cultură. Dacă scrie, totuși, despre un ridicol autor ploieștean, o face pentru a demonstra limbajul aberant și prostul-gust al versificatorului. Dacă parcurge ziarele românești din Transilvania, o face pentru a combate limbajul latinizant și ortografia apocaliptică a înaintașilor săi ardeleni.

Dintr-un motiv sau altul, Maiorescu intră în politică și, ca deputat și în mai multe rânduri ministru și chiar prim-ministru, ține discursuri și caută să le publice în volum chiar în timpul vieții (1897), deși este conștient de dificultatea de a alcătui „o istorie a timpurilor noastre" (zice el în 1903). Este, totuși, de părerea lui Lessing, și anume aceea că *cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său timp.* Ideea că trebuie să lași timpul să treacă pentru a fi obiectiv este, astfel, amendată cu argumentul că, trăind martorii oculari, aceștia pot verifica exactitatea faptelor relatate. „Tocmai acest folos crește cu apropierea evenimentelor" – zice Maiorescu – cu precizarea că a încercat dintotdeauna să fie nepărtinitor. „Nepărtinitor" este un cuvânt care se repetă des în oratoria lui, ca și în articolele de critică literară. Nepărtinire – adică obiectivitate – „pe cât este omenește cu putință" – adaugă el. O formulă care, iarăși, revine des în scris și în vorbire. O formulă dreaptă și o promisiune pe care, de regulă, Maiorescu o respectă.

Când o reia, în 1903, parlamentarul Maiorescu privește în urmă și, cu melancolie, recunoaște că, fiind ministru al Instrucțiunii Publice, n-a reușit să treacă în Cameră nici o reformă („nu a rămas după urma sa nici o reformă legislativă; încercările sale s-au izbit de rezistența unor majorități

variabile“). Se consolează cu ideea că ideile sale au fost drepte și că unele dintre ele au fost preluate de alții. Autorul discursurilor a renunțat – zice el mutând confesiunea la persoana a treia singular – la orice gând de legiferare în domeniul școlii după experiența avută. Luciditate, melancolie, sentimentul că în spațiul daco-roman reformele merg cu viteză de melc? Puțin din toate acestea deducem în pasajul ce urmează. În plus, de reținut convingerea ministrului că a încercat să învingă inerția parlamentară și că încercările sale au intrat deja în istorie: „Ideile, de care a fost inspirat, le-a crezut și le crede drepte; unele din ele s-au și realizat prin legile altora, căci ideile nu erau personale, ci culese și adaptate din tezaurul comun al culturei europene; altele se vor realiza poate într-un viitor mai îndepărtat, în care putința participării sale personale va fi încetat de mult. Puținul ce l-a putut face în acest departament ministerial (aducerea documentelor Hurmuzaki, restaurarea bisericei de la Curtea de Argeș, introducerea studiului limbei române în licee și alte câteva măsuri) l-a făcut pe cale administrativă, iar nu legislativă. Astfel autorul scrierii de față, cu respectul ce-l are pentru realitățile date și cu recunoașterea dreptului majorităților de a fi cum sunt, a renunțat la orce gând de legiferare în materie de școli și așteaptă aici progresul de la îndreptarea metoadelor și a personalului profesoral, fără nici o privire la vicisitudinile parlamentare. Cu atât mai dezinteresat se știe în expunerea lor și cu atât mai întărit în dorința celei mai impersonale aprețieri. Dacă totuș a reprodus în acest volum printre discursurile sale parlamentare și pe cele relative la reforma învățământului, a făcut-o din datoria de a publica discursurile în totalitatea lor. Numai astfel o asemenea publicare poate contribui la caracterizarea exactă a oamenilor și a epocei. Suprimări, știrbiri, modificări alterează imaginea realității. Ceea ce a fost, trebuie să rămâe așa cum a fost și nu se poate face parcă n-ar fi fost; legea timpului e inexorabilă: *facta infecta fieri non possunt.*“

Ceea ce a fost... Când scria aceste propoziții resemnate, Maiorescu era deja dezgustat de politică. De altfel, n-a fost niciodată înclinat să creadă că activitatea politică este esențială pentru el. N-a crezut, probabil, în sinea lui că *politicul este destinul omului modern.* În jurnalul intim aflăm mereu fraze pline de scepticism când e vorba de viața politică de la noi și de lumea parlamentară. „Mi-e greață“, scria el într-un rând. „Nu uita doară – îi spune Maiorescu lui Petre Carp într-o scrisoare din 1870 – că eu nu sunt un om politic ca tine; eu sunt un simplu particular a cărei avocatură și ocupație de scriitor umplu cercul său de activitate“. Este și nu este așa. Este pentru că, judecând după notele din jurnal, nu se simte bine printre amicii politici. De altminteri, nici nu prea crede în ei. Le face portrete destul de defavorabile. Nu crede defel în amiciția politică și în loialitatea politică. În genere, Maiorescu e de părere că trei sferturi dintre oameni nu sunt loiali, iar din sfertul rămas numai în 10% trebuie să te încrezi. Scepticism aproape total. Cu toate acestea, omul ocupat cu avocatura și cu literatura a intrat în politică și, în fapt, n-a părăsit-o niciodată, chiar dacă n-a avut totdeauna numai succese de pe urmele ei. A fost, adevărat, ministru de mai multe ori (ministrul Cultelor, ministrul de Justiție, ministrul de Externe), a demisionat, a fost tras în judecată împreună cu tot cabinetul L. Catargi, a fost acuzat de imoralitate, de plagiat, a fost 14 ani dat afară din învățământ, pe scurt, ca om public, Maiorescu n-a avut deloc o viață ușoară. În 1881, liberalul Ion C. Brătianu a oprit urmărirea penală a conservatorilor și Maiorescu a putut să-și reia o parte din atribuțiile sale.

Sentimentul pe care îl avem când citim confesiunile lui Maiorescu este acela că el a fost, în politică, totdeauna pe locul doi. În ierarhiile pe care singur le face, vine după Carp,

Pogor și Theodor Rosetti. Greu de acceptat, când ești un om atât de orgolios ca Maiorescu, această poziție subalternă. Acceptă, totuși, pentru că destinul lui, repet, nu este politicul. Succesul lui, ca om public, este acela ca orator în Cameră. Aici îi întrece pe mulți dintre amicii săi politici și pe adversari. Cu acest sentiment compensator și cu convingerea că trebuie să lase o mărturie despre rolul său în istoria contemporană a României, Maiorescu începe să strângă în volum discursurile sale parlamentare întinse pe o perioadă de aproximativ 50 de ani. Unele au rămas în *Monitorul Oficial* și apar acum prima oară într-o carte, grație priceperii și devotamentului Dlui Dimitrie Vatamaniuc și a Dnei Elisabeta Simion, redactoarea eminentă a seriei de „Opere fundamentale".

O ediție, așadar, integrală a discursurilor parlamentare ale lui Maiorescu. Ele au, înainte de orice, o valoare de document și, cine le consultă, poate să afle ce s-a întâmplat în viața politică românească între 1866 și 1917. Mai important este faptul că discursurile completează, într-un mod semnificativ, opera lui Maiorescu și luminează, iarăși, într-un mod revelator, personalitatea criticului literar și a filosofului. Aflăm, aici, nu numai ideile politice ale lui Maiorescu, dar și spectacolul inteligenței sale, talentul de a construi o teorie și de a o transmite unui public în bună măsură dinainte ostil, în fine, oratoria pune în valoare *stilul maiorescian,* modul lui de a fi și modul lui de a comunica într-o comunitate turbulentă, „fracționistă" prin definiție, cum este Camera Deputaților într-o epocă de tranziție. Românii abia descopereau atunci democrația parlamentară sau, cum se spune în epocă, democrația „constituțională" și, dezlănțuiți, *conservatorii* și *roșii* (liberalii) se confruntă în Cameră cu o pasiune și o incoerență care-l fac pe profesorul de logică să intervină și să încerce să pună lucrurile în ordine. O ordine rațională și morală. Nu reușește totdeauna, la drept vorbind: reușește rar să îndrepte

„aberațiunile" colegilor săi, dar ceva, totuși, rămâne de pe urma acestei lupte: rămâne acest lung exercițiu oratoric, unic, într-un anumit sens, în istoria românească modernă. Românii au avut și alți mari oratori (Delavrancea, Take Ionescu, Iorga, Titulescu), dar niciunul n-a vorbit atât de mult (aproape 50 de ani) în Parlament și, mai ales, n-a vorbit într-un mod atât de coerent, cu o pasiune atât de bine controlată (*o pasiune rece,* de-i putem spune astfel) și cu o ironie așa de bine ascunsă și de eficientă ca autorul *Direcției noi.*

*

A fost politica o pierdere de timp pentru criticiul junimist, cum cred Lovinescu și G. Călinescu și cum credem, în fond, și noi, azi, când urmărim biografia omului public?! A fost, probabil, o pierdere pentru critica literarăîntrucât, mergând zilnic în Cameră, la Academia Română (unde a fost șapte ani – 1880-1887 – vicepreședinte), la tribunal pentru a susține procesele care-i aduceau cele mai bune venituri confortabile, Maiorescu și-a risipit energiile spiritului în „lucruri caricate", vorba lui, împiedicând, astfel, ivirea creației fundamentale. Trupul zeiței din blocul de marmoră pe care îl invocă moralistul într-un memorabil aforism. Și, totuși, în 1871, la îndemnul lui Lascar Catargi, Maiorescu și alți câțiva junimiști intră în politică. Argumentul care-l decide pe criticiul literar să renunțe la principiile sale (acelea ce țineau *Junimea* „cu desăvârșire depărtată de orice preocupare politică") este acela, deseori invocat, al datoriei față de națiune. Motivație nu totdeauna credibilă în viața politică. Este cazul să-l credem, totuși, pe Maiorescu. Iată cum explică el lucrurile la 3 aprilie 1912, când este prim-ministru și ministru de externe:

„Domnilor, niciodată vorba «junimist» n-a fost întrebuințată de vreunul din noi în înțeles politic. *Junimea* este o amintire literară, de care nu este locul, nici trebuința de a vorbi aici. Din întâmplare, unii membri din acea întrunire literară

care și-a avut rostul pe vremea ei și de la care a rămas o revistă redactată de unul din membrii aici prezenți în mijlocul nostru *Convorbiri literare*, zic unii membri din acea societate literară, după invitarea lui Lascar Catargi, la 1871, în momente grele pentru viața conservatoare, s-a hotărât să intre în politică. Între noi literații de atunci unul singur făcea politică mai de mult, d. Carp. Noi ceilalți, eu, d. Teodor Rosetti, Pogor, Negruțeștii și alții, făceam literatură, și unii din noi eram profesori. Ca profesori aveam regula: să nu ne amestecăm în tribulațiunile politice. Așa era *Junimea* literară, o societate cu desăvârșire depărtată de orice preocupare politică. Dar atunci, la 1871, după îndemnul lui Lascar Catargi și după o convorbire a lui Costa-Foru, ministrul său de atunci, cu noi, cu mine îndeosebi, ne-am hotărât să intrăm în luptele politice. Și am intrat ca susținători ai guvernului conservator. De atunci, noi toți cei ce i-am citat cu numele am fost, suntem și am rămas conservatori, și au trecut peste 40 de ani de la acel început."

Maiorescu mai are un motiv: tinerimea română era, la 1870, aproape în totalitate „liberală" și „suflarea liberală" se identifica, zice criticul, cu „suflarea națională". Rar găseai un tânăr profesor sau scriitor să fie conservator pentru că, din nou, conservatorismul politic se identifica în aceste minți tinere cu boieria, iar boieria cu mentalitatea fanariotă veche. Analogie falsă, spune oratorul, identificare greșită pentru că adevărata boierie românească este formată de „vechile familii românești, cari au susținut trăinicia acestei țări..." Disociere importantă, disociere corectă. O face și Eminescu ori de câte ori este vorba să definească forțele sociale sănătoase ale națiunii. *Boierii de țară, clasa de mijloc* (negustorii, meșteșugarii etc.) și *țăranii* sunt, după el, clasele productive. Maiorescu face, în 1912, un examen sociologic și descoperă că existau, într-adevăr, la 1870, vechile familii boierești și găseai țărănimea („amândouă fundamentul de existență a țării"), dar nu era clasa de mijloc

(*la tiers état*) și, dacă nu era, ea trebuia creată, dezvoltată. Iată o misiune importantă pentru un om politic și pentru un partid politic. Mai este ceva ce determină pe Maiorescu să se angajeze de partea Partidului Conservator: primejdia *formelor fără fond*, primejdia imitației necugetate și nefolositoare unei societăți fără fundamente solide. Este tema lui predilectă în această epocă, în scris și în discursurile publice. O amintește și acum, după 40 de ani:

„O mare primejdie era atunci pentru țara noastră: perpetua imitare a străinătății în frământările ei contimporane, înainte de a fi lăsat țării noastre răgazul de a-și însuși noua Constituție monarhică. Soarta să ne ferească și cumințenia noastră de a merge în val-vârtejul imitărilor prea departe, a tututor acelor schimbări cari se mai petrec în Europa occidentală, și pentru care noi nu avem încă pregătirea și adaptarea cerută. *(Aplauze prelungite.)* Să păstrăm acum, să ne însușim capitalul de cultură cât ni s-a dat intelectual, să deșteptăm școalele noastre, să deșteptăm literatura noastră, să deșteptăm istoria noastră, să însuflețim religia noastră și cu ele împreună să deșteptăm poporul ca să priceapă situația cea nouă așa cum ne-a fost dată."

Este punctul din proiectul politic al lui Maiorescu în care tinerii maiorescieni (printre ei E. Lovinescu!) se vor despărți de modelul lor spiritual și moral. Ei cred, dimpotrivă, că imitarea *formelor* dezvoltate din Occident va duce la spargerea inerțiilor răsăritene și la sincronizarea României cu mișcarea de idei a timpului. Acum, spre sfârșitul vieții, Maiorescu se arată încă nestrămutat în convingerile sale că trebuie să se opună „veleităților imitative", fantasmagoriilor (cum le zice Eminescu), frazeologiei, pe scurt: formelor fără fond. Și este bucuros să constate că Eminescu, Alecsandri, Creangă, Caragiale („scriitori însemnați și caracteristici ai renașterii noastre literare") au îmbrățișat acest punct de vedere. „Au ieșit

cu noi din însuflețirea conservatoare a României constituționaliste" – precizează el în fața unui Parlament în care liberalii erau numeroși și puternici, iar conservatorii – despărțiți în fracțiuni – abia se regăsiseră. Maiorescu laudă pe „marele om de stat" Ion C. Brătianu și ironizează neastâmpărul reformist al liberalilor: „Asta e deprinderea liberală, veșnica imitare a frământărilor străine, ba o reformă a Constituției, ba idei socialiste, ba vot universal"...

Maiorescu consideră că el și amicii săi junimiști au fost și au rămas „teoreticieni" conservatori și, în accepția lor, conservatorismul își asumă, organic, dimensiunea democratică și dimensiunea națională. „Dar eu sunt în chiar ființa mea democrat", spune el făcând aluzie la Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, desprins din Partidul Conservator și regăsit, acum, în 1912, în aceeași formulă guvernamentală. La această fracțiune aderase, să nu uităm, și I. L. Caragiale, spre supărarea lui Maiorescu care, în diverse ocazii, sancționa asemenea inconsecvențe morale.

Rezumând: justificarea pe care o aduce Maiorescu este, în esență, corectă: pentru ca un sistem constituțional să funcționeze trebuie să existe mai multe forțe politice care să asigure alternanța la putere. Aceasta a fost, la 1870, misia istorică a noii generații conservatoare, în circumstanțele în care cele două clase fundamentale (boierimea de țară și țărănimea) nu puteau face față procesului de înnoire bazat pe imitarea grăbită a formelor străine, proces susținut de partidul „roșilor" (partidul liberal). Tinerii români aveau nevoie de un alt model și, pentru a-l crea și a-l impune, junimiștii coboară în arena politică: „Dar noi teoreticii, eu îndeosebi, fiul unui profesor, profesor eu însumi, care nu aveam cu aristocrația socială nimic a-face, ne-am întrebat de la început: ce însemnează într-un stat constituțional – și stat constituțional eram acum – ce poate

însemna ideea conservatoare în deosebire de ideea liberală în România ca stat constituțional?"

Acestea sunt principiile, să vedem cum le aplică omul politic junimist, profesor și fiu de profesor, nepot de țăran – „un terian" – îi zice G. Călinescu voind să sugereze atitudinea lui Maiorescu față de femei și ambiția lui de a pătrunde în rândurile aristocrației. Păreri ce pot fi discutate. Dacă prin aristocrație înțelegem o aristocrație a spiritului, atunci definiția dată de G. Călinescu este exactă. Altminteri, socialmente vorbind, Maiorescu are ambiții mai mari. El se crede superior amicilor lui proveniți din marea boierime și, pe drept cuvânt, le este superior prin cultura, inteligența și talentul său. Ca om politic n-a vrut să strălucească, repet, decât prin discursurile sale. Și a reușit.

*

Când citim, azi, aceste discursuri observăm că puține dintre temele sale mai sunt actuale. Timpul a trecut peste ele, societatea românească a evoluat, mai puțin, se pare, actorii vieții politice. Ei au, ieri și azi, cam aceleași *metehne* (un termen pe care, într-un rând, Maiorescu este silit să-l explice unui deputat indignat de limbajul oratorului). Din acest punct de vedere, „bizantinii" noștri nu s-au schimbat prea mult. Nici epidemia „fracționismului" nu s-a stins. Nici dorința politicienilor de a trage profituri de pe urma funcțiilor publice. S-au modificat doar mijloacele. Rămân, desigur, actuale din oratoria lui Maiorescu alte opinii, de ordin general, cum ar fi aceea că nu poate exista o democrație reală, productivă, fără un sistem bun de învățământ care să cuprindă toate categoriile societății. Este, apoi, lupta lui Maiorescu pentru *adevăr* („principii nestrămutate de justiție și echitate"), este de reținut ostilitatea lui față de frazeologie, grija lui pentru ceea ce el numește „fundamentul acestui stat", adică unitatea, coeziunea, stabilitatea națiunii.

Alte subiecte maioresciene produc, azi, nedumerirea cea mai mare. Ca ministru al Instrucțiunii Publice, el cere suprimarea catedrelor de drept roman, de economie politică și filosofie pe motiv că sunt prea multe și profesorii se încurcă unii pe alții. În plus, ei vegetează intelectualicește predând doar trei ore pe săptămână. Propunerea stârnește un protest energic în Cameră unde se află mulți profesori de drept și avocați. Aceștia iau cuvântul, îl acuză pe ministrul Maiorescu că vrea să desființeze învățământul românesc. El se apără zicând că sunt prea mulți avocați în țară și că tinerii români trebuie să învețe metalurgia, exploatarea minelor, modul în care se construiește drumul de fier (1876). Iată o preocupare interesantă la un ministru conservator. Când profesorii din Iași, agitați de Nicolae Ionescu și alții, protestează și se organizează într-o fracțiune, Maiorescu ia din nou cuvântul în Cameră și combate ideile lor „ răsturnătoare“. Un termen ce se repetă foarte des în oratoria sa. Ori de câte ori o idee, o acțiune, un program politic îi par primejdioase pentru „fundamentul statului“, el le numește „răsturnătoare“, ceea ce îi aduce din partea, „roșilor“ și fracționiștilor, învinuirea că ar fi un spirit reacționar, legalist, prea legalist. Maiorescu este, adevărat, un conservator, dar nu spirit reacționar, legat de vechile structuri. El vrea ordine și o evoluție organică, fără mari traume sociale. De aceea este în contra „ideilor răsturnătoare“ de proprietate, de monarhie și de ortodoxie. Vrea, apoi, echitate, corectitudine în administrarea bugetului. Membru al Academiei Române, reduce, ca ministru, în 1871 bugetul Academiei de la 20 000 lei la 10 000 lei și taie celelalte subvenții acordate societăților de cultură din țară. Motivul este că membrii Academiei nu s-au întrunit la timp și în număr legal, iar societățile de cultură din țară sunt inutile. Nicolae Ionescu, adversarul de serviciu, protestează și cere grabnica retragere a proiectului, acuzând pe Maiorescu de „rancune

personale“. Maiorescu răspunde calm că nu-i vorba de rancune personale și dovedește de ce. De aici aflăm că și-a dat demisia din Academia Română întrucât Academia tinde să devină un fel de „Institut de Franța“... În aceste condiții, zice cu ironie Maiorescu, a voit să se retragă din înalta instituțiune considerându-se nepregătit pentru marea societate. Iată cu ce cuvinte usturătoare explică nemăsuratele ambiții academice și inutilitatea protestului fracționistului de la Iași:

„Când însă societatea și-a dat aerul de a fi Institut de Franța, mi s-a părut, că sub forma aceasta a trecut peste fondul ei intelectual, și necrezându-mă destul de învățat într-o asemenea societate, mi-am dat demisiunea pe acest motiv. (Demisiunea însă n-a fost primită, s-a declarat că un membru al Academiei este pe viață.) Scuzați-mă, d-lor, dacă v-am întreținut un moment cu o cestiune personală; dar nu puteam face altfel, fiindcă în fața unui vechiu parlamentar, ca d. Nicolae Ionescu, credeam de cuviință a releva procederea d-sale. Las la aprețiarea onor. Adunări dacă este just și cuviincios ca la fiecare propunere ce face cineva, să se scruteze biografia sa și pretinsele intențiuni ascunse ale sale.“

Venind vorba de „fracționiști“ (sau reprezentanții „direcțiunii opoziționiste“) este bine de știut că Maiorescu îi combate cu un argument de bun-simț: în loc ca ei să se ocupe într-un chip dominant de activitatea științifică, fac politică în școli și universități, agită familiile, provoacă ură de partide între părinții de familie și profesori. Agitatorii, fracționiștii, în fine, partizanii ideilor răsturnătoare sunt, toți, elevii lui Bărnuțiu, prilej pentru Maiorescu de a mai combate o dată această școală juridică. Este pentru libertatea de idei în școală, dar nu pentru transformarea școlii românești într-un teren de agitațiuni politice care „să surpe“ autoritatea statului. Maiorescu este, se vede limpede, un om al legii, nu vrea revoluții pentru orice

fleac, vrea ca profesorul să se ducă la cursuri și să-i învețe pe tineri ce este folositor și să-i pregătească pentru nevoile țării.

Când este încolțit de adversarii politici, știe și să se apere. Aduce exemplul Franței, Germaniei și Engliterei, este bine informat (Franța n-a schimbat o structură de învățământ timp de 63 de ani!), ironizează „creațiunile de lux“, formele parazitare în învățământ, cum ar fi trei catedre paralele de drept roman la aceeași universitate. Până ce vor apărea profesorii care să inspire încredere, să desființăm catedrele vegetative, propune el. Sunt prea multe facultăți în țară și prea puține școli sătești. Sunt prea mulți profesori de drept și prea puțini profesori la Școala Politehnică. Nu-i bună „fixitatea în instrucțiune“ (inamovibilitatea profesorilor) pentru că nu mai poți înlocui niciodată pe profesorii care sunt ca și când n-ar fi în facultăți, nu-i deloc bine ca statul să încurajeze învățământul juridic și să neglijeze catedrele de cultură națională... susține în Cameră Maiorescu, provocând o mare furtună.

În ianuarie 1876, vine cu un proiect de reformă în învățământ și proiectul cade, ducând, până la urmă, la demisia ministrului și la căderea guvernului. Noul proiect vrea să introducă învățământ elementar obligatoriu „numai acolo unde sunt școli“, iar la sate obligă pe copii să vină la școală numai în timpul iernii. Propune, apoi, suprimarea internatelor statului pe lângă licee, limitarea limbilor clasice în școli și extinderea disciplinelor care să pregătească pe elevi pentru trebuințele societății. Maiorescu este interesat de ceea ce el numește „învățământul real“, o formulă pe care o repetă. Învățământul real înseamnă, între altele, suprimarea catedrelor fără profesori competenți, frânarea procesului de „creațiuni de ocaziune importate cu grămada din țări străine și cu care îi era imposibil poporului de a se deprinde, de a și le însuși“. Vrea, într-un cuvânt, democratizarea învățământului și, totodată, protejarea lui de formele rele importate din afară. Aduce exemple într-un stil oratoric care ar fi azi suspectat de populism. Maiorescu vrea însă în mod sincer să schimbe ceva în sistemul discriminatoriu și pentru a încuraja ceea ce el numește „cultura maselor“. O formulă care are azi o conotație suspectă din pricina demagogiei ce s-a făcut în jurul ei. La 1876, formula avea un sens. *Învățământul real* propus de ministrul conservator voia să facă în așa fel încât „să precumpănească lumina în clasele poporului“... Deocamdată nu se spune cum. Este doar buna intenție a unui ministru care se revendică el însuși din popor: „Și, dlor deputați, eu puteam să zic aceasta, fiindcă eu însumi sunt un fiu ieșit din popor; aparțin și eu acelei clase a treia; sunt însumi din aceia, care au beneficiat de răsturnarea formei celei vechi aristocratice, unde nu era decât poporul care plătea impozite, iar boierii nu plăteau nimic. Sunt unul din acei care am profitat și pot profita de legile actuale; și dacă d-voastră nu veți primi legea ce propui și veți lăsa să continue modul cum au mers lucrurile până acum, aș deplânge aceasta ca om de stat, ca om public, dar aș beneficia ca om privat de legea vechie, fiindcă m-aș face și eu advocat ca ceilalți și aș avea și eu beneficiile mele ca și ceilalți din viața publică. Prin urmare dacă eu am venit în contra acestei ordine de lucruri, lăsând foloasele mele ca persoană privată la o parte; dacă viu eu și ridic această chestiune și cer ca guvernul să aibă o acțiune hotărâtoare în stat; dacă voiesc ca noi burghezii să merităm a trăi ca stat al treilea și să dăm poporului român legitima sa satisfacțiune, atunci trebuie să credeți că prin aceasta nu pot avea alt scop decât întărirea naturală a ordinei sociale în această țară și a statului întemeiat pe ea.“

S-a discutat mult și încă se discută și azi despre opoziția lui Maiorescu și Eminescu față de introducerea formelor noi într-o epocă în care societatea românească făcea efortul de a se sincroniza cu Europa. Ea a avut și are partizani importanți

(linia tradiționalistă în cultura noastră), a avut și are adversari printre moderniștii, sincroniștii din a doua și a treia generație postmaioresciană, cu E. Lovinescu în frunte. G. Călinescu ocupă o poziție specială în această chestiune. El nu discută problema *formelor fără fond* sau tema sincronizării din punct de vedere sociologic, el judecă fenomenul influențelor din unghi estetic și, din această perspectivă, lucrurile se văd mai clar... Este de remarcat faptul că Maiorescu nu-i un spirit care se opune, automat, procesului de sincronizare a societății românești. Dovadă este încercarea lui, ca ministru al instrucțiunii, de a reforma școala românească, dând extensie, s-a văzut, *învățământului real*, legat de nevoile lumii românești. Că n-a reușit este o altă chestiune. Că vrea să desființeze catedra de economie politică sau să lase numai o catedră de drept roman, pentru a înființa mai multe catedre de cultură națională, este un subiect ce se poate discuta. E. Lovinescu, îmi vine să cred, a simplificat enorm proiectul politic al lui Maiorescu pentru a-l combate mai ușor. Citindu-i, acum, intervențiile în Cameră, observăm că teoreticianul conservator nu-i atât de fanatizat în convingerile lui încât să nu-și dea seama că România nu poate evolua izolată de restul lumii și că evoluția nu-i posibilă fără a urma anumite modele. El însuși se referă în mai multe rânduri la modelele franceze sau germane și, când este vorba să se introducă discipline noi în școli, întreabă dacă „sunt științe folositoare acestea pentru școlari?“ (11 februarie 1876). A introdus deja un curs de agricultură și unul de drenagiu, un altul de exploatarea de mine și a căilor ferate... Semn că ministrul nu-i ostil, cum susțin adversarii, schimbărilor. Ministrul vrea doar ca, în toate deciziile sale, să meargă, repet, pe calea adevărului. Iată cum explică el în 1876 necesitatea de a diminua „știința de advocatură“ și a spori, în universitățile românești, științele tehnice: „Este totdeauna bine să ne punem pe calea adevărului și nu este bine să ne deprindem a combate un lucru prin neadevăr; trebuie să vedem ce susține o parte și ce susține ceailaltă parte și pe urmă să combatem în cunoștință de cauză și în sinceritate. Așadar încă o dată: Adevărul este, matematicește vorbind, fiindcă puteți număra catedrele, că acest proiect înmulțește suma de știință ce se propune în școli, însă în loc să dea mai multă știință de advocatură și știință de politică primejdioasă, acest proiect caută a înmulți suma de științe tehnice, de care cred că are mai multă trebuință țara aceasta.“

Nu-i nimic de obiectat aici. Adevărul pare a fi de partea sa, nu de partea lui Boerescu care-l combate. Unde punctul lui de vedere este șubred e atunci când justifică desființarea catedrei de economie politică prin faptul că ea dă „o direcțiune primejdioasă“ tinerilor. Aici logica maioresciană nu mai funcționează cum trebuie. De ce ar da, în chip fatal, economia politică „idei necoapte“ tinerilor și, dacă le-ar da, este o regulă ca tinerii să le primească fără a le judeca critic? Este limpede, Maiorescu nu găsește acum argumentul cel mai bun pentru a-și apăra proiectul. Nu-i convingător nici când propune ca statul să nu-i mai plătească pe profesorii care *lățesc idei distructive* și, lățindu-le, *surpă* fundamentele existenței statului. Nu-i, oricum, o idee bună pentru un filosof al culturii. Nici chiar pentru un om politic speriat, cum pare a fi acum Maiorescu, de agitațiile fracționiștilor de la Iași.

*

S-a pus de multe ori problema stilului oratoric al lui Maiorescu și mai toți comentatorii săi au remarcat umorul rece și modul imperceptibil persiflant în care polemizează el. G. Călinescu e de părere că Maiorescu este, ca orator, „un formalist parlamentar“, invocă și explică mai totdeauna principiile, regulile, Constituțiunea, iar când nu sunt reguli potrivite în țară, citează reguli din țările cu sisteme politice și

parlamentare evoluate. Oratorul face mereu aceste învăluiri tactice care aduc adversarul pe un teren favorabil discuției. Discuția începe, de regulă, cu eliminarea subiectelor care nu sunt „în chestie". Când Nicolae Ionescu îi aduce patru sau cinci acuzații, Maiorescu scoate din discuție primele trei pentru că sunt de prisos, nu sunt „în chestie". Când G. Mârzescu apără onoarea pătată a nu știu cărui ministru liberal, acuzându-l pe ministrul Maiorescu că nu are autoritate morală să judece pe alții pentru că el însuși a fost contestat („Ei, dle ministru de culte și instrucțiune publică, d-ta care ai debutat la Iași prin conferinte publice, d-ta, care ai fost acuzat de mai multe ori că propagi idei în contra religiunii creștine, d-ta, cel acuzat că propagi și susții ideile lui Darwin, acuzat de pe chiar banca prelaților, tocmai d-ta să vii astăzi ca ministru de culte și instrucțiune publică și să declari acestea în Senat, fără ca în acest Senat, în majoritatea sa eminamente conservator, să nu se găsească nimeni să-ți răspundă? Eu cred că prin tăcerea noastră noi nu numai că am fi legitimat declarațiunile d-voastră, dar am fi insultat chiar rațiunea noastră de oameni."), Maiorescu nu-și pierde cumpătul și, răspunzându-i, calm și relativ politicos, începe prin a înlătura temele care nu sunt în chestie. În chestie nu-i, acum, relația personală a ministrului Maiorescu cu problema ce se dezbate în Cameră. Cu alte vorbe, dl Mârzescu nu-i în chestie, retorica lui cade, dar, alături, dl Mârzescu face „o discutiune de cuvinte". Nu sunt în chestie nici părerile filosofice ale lui Schopenhauer pe care le citează acuzativ dl Mârzescu și, în genere, dl Mârzescu amestecă lucrurile și nu știe unde să se oprească. „Este o chestie delicată de a ști unde sfârșește libertatea cugetării" – încheie autoritar Maiorescu, dând adversarului o lecție de logică și de bună-cuviință. Când altcineva face o relație între niște fapte vechi („ororile de la Rucăr") și acordarea unei decorațiuni, Maiorescu, care este acum

(3 decembrie 1911) ministru de externe, își ridiculizează preopinentul întrebându-l insidios: „Adică aceasta ar fi legătura, îmi dă voie fostul coleg cu mine (în profesorat), să zic – legătura logică între interpelare și așa-numitele orori de la Rucăr, panglica unei decorațiuni?" Nu este, evident, nici o legătură logică între decorațiune și „ororile" reclamate de gălăgiosul deputat. Profesorul de logică îl lichidează scurt.

Asemenea execuții sunt frecvente în retorica maioresciană. Lui Maiorescu îi place să scoată o lege morală dintr-o victorie oarecare și recomandă, de regulă, în exercițiul public cuviința și corectitudinea constituțională. Este, repet, un legalist luminat, nu acceptă improvizația și haosul, este un spirit permisiv când e vorba de libertatea de exprimare, dar nu primește, s-a observat, deja, *lățirea ideilor răsturnătoare*. Crede că un conducător politic nu trebuie „să-și facă sieși parte", adică să folosească funcția publică pentru a căpăta foloase. „Dacă se întâmplă acest fapt regretabil, zice el la 21 decembrie 1913, s-a pierdut idealul, s-a pierdut și folosul public". Iată o propoziție ce ar trebui să fie ținută minte de oamenii politici. Maiorescu a respectat această lege, bunurile pe care le-a putut strânge le-a dobândit nu din politică, ci din practicarea avocaturii.

Ultimul lui act, ca om politic, este studiul pe care l-a scris la 15 febr. 1917, cu puțin timp înainte de a muri, intitulat *România și politica de neutralitate în conflictul european din 1914–1917*. Studiul a fost publicat postum si încheie, în ediția integrală de acum, seria aceasta de discursuri rostite timp de aproape o jumătate de secol în Parlamentul României. Se vede, de aici, că Maiorescu este pentru „o neutralitate onestă". Înțelege dificultatea oamenilor de stat de a alege și este trist când vede că, în momente hotărâtoare pentru soarta țării, oamenii politici români dau dovadă de lipsă de caracter și de pricepere diplomatică. O pagină profetică, o pagină de o copleșitoare melancolie, scrisă de un mare intelectual care a

slujit țara, ca om public, și a slujit cultura română ca puțini alții în epoca lui. Doborât de melancolie, el găsește totuși tăria de cuget de a prevesti o renaștere morală care să înlăture bizantinismul și ceea ce el numește „rămășițele decadenței fanariote“ din lumea românească. Chiar și pe patul morții, Maiorescu continuă să traseze frontiere și să pună pietre de hotar. Rămâne până la sfârșit un spirit întemeietor: „Schimbarea sufletelor, premenirea cugetelor în noua generație, după groaznica experiență prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conștiința publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înșelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite și primite cu aceeaș indiferență, trebuie să dispară, judecata ageră și nepărtinitoare trebuie să se înființeze, și odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei și a neadevărului, să se deștepte și să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate păturile poporului românesc. Dacă se va întâmpla așa, atunci nepilduita suferință nu va fi pătruns în zadar inimile românilor, amarul învățământ ne va putea fi de folos, și se va adeveri și pentru noi vechea vorbă venită de la țărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: Lasă anii să treacă peste o nefericire și se va schimba în binefacere.“

Aceste pagini străbătute de o durere profundă și de credința, totuși, în posibilitatea unei renașteri a spiritului românesc, greu încolțit de circumstanțe ostile și de dileme imposibil de evitat, reprezintă, neîndoios, testamentul politic al lui Maiorescu.

*

A fost Maiorescu un mare om politic? E. Lovinescu, monografistul său, spune la sfârșitul studiului publicat în 1940, că *nu*, cu hotărâre: *nu*. N-ar fi fost pentru că n-a avut ambiția de a ajunge și, când a ajuns, n-a pus nici o pasiune în activitatea

politică și n-a voit cu niciun chip să-și facă o carieră strălucitoare prin politică. Este adevărată remarca lui Lovinescu, totuși: Maiorescu a stat aproape o jumătate de secol în Parlamentul României, a ținut discursuri în Cameră și în Senat, a fost de cinci ori ministru și și-a încheiat cariera ca prim-ministru. N-a reușit, recunoaște chiar el, să impună o lege a instrucțiunii publice, cum ar fi dorit, și, în genere, n-a reușit cu niciun proiect legislativ, dar, dincolo de acest eșec repetat și dincolo de scepticismul său din ce în ce mai adânc față de eficacitatea acțiunii politice, cum se explică, totuși, faptul că n-a simțit nevoia să părăsească viața politică, în ciuda atâtor inconveniente, vexațiuni, deziluzii? Lovinescu îl compară cu Petre Carp și spune hotărât că Petre Carp a avut un mai mare instinct politic decât Maiorescu și era, iarăși, cu hotărâre, un mai bun parlamentar decât Maiorescu: *avea un spirit mai puțin împăciuitorist, punea mai multă ardoare în discursul său, era mai direct, mai comunicativ, mai imprevizibil decât echilibratul, bine stăpânitul profesor de logică și filosofie care, în intervențiile lui, nu depășea pragul bunei-cuviințe și nu ridica niciodată tonul, voind să strălucească prin inteligența raționamentului concludent, nu prin culoarea și văpaia cuvântului turbulent...* Poate să fie adevărat și acest lucru, totuși (din nou, totuși!) de pe urma lui Petre Carp și de pe urma atâtor mari oratori din Parlamentul României n-a rămas decât legenda lor, și, eventual, a rămas un număr de discursuri risipite în *Monitorul Oficial*. Citite azi, rareori mai produc emoție: și-au pierdut culoarea, văpaia cuvintelor s-a stins, ardoarea frazelor s-a pierdut, în timp ce discursurile lui Maiorescu constituie *o operă în sine*, o pagină strălucită de literatură oratorică. Ele plac, azi, la lectură tocmai prin logica lor impecabilă, prin buna lor construcție, prin stilul lor subtil ironic, prin analogiile și micile lor digresiuni inteligente. Este de închipuit că, într-o adunare în care, de regulă, discursul este *lățit*, cum zice el, ca să nu zică *lăbărțat*

și incoerent, pasional, învolburat, Maiorescu vine cu spiritul său de rigoare, cu știința solidă de carte, cu educatia lui nemțească și cu convingerea lui, nu lipsită de un ușor scepticism, că un raționament care restabilește adevărul este mai eficace decât o propoziție colorată care intimidează sau înveselește pe cei care o ascultă...

Revenim: a fost Maiorescu un om politic? Răspunsul meu este: *da*, a fost, din moment ce politica l-a ținut timp de atâtea decenii legat de viața parlamentară și guvernamentală și, mai ales, politica i-a inspirat aceste superbe discursuri în care logica și bunul-simț încearcă să răpună aberația, pasionalitatea zgomotoasă, insulta colorată, „fracționismele“ de tot felul, abaterea de la lege și, înaintea tuturor relelor, neadevărul. Lupta pentru adevăr în cultură, dusă de criticul junimist în *Convorbiri literare*, este continută și, uneori, dublată de *lupta pentru adevăr* în viața publică. O luptă care, poate, n-a înregistrat succesele răsunătoare pe care le-a avut în spațiul culturii, dar nici n-a fost nefolositoare.

Altă întrebare: a fost Maiorescu un mare orator? Lovinescu este, și aici, reținut, zicând că Maiorescu a avut succese mai mari în fata amfiteatrului universitar, decât în Cameră. Așa se pare, despre acest fapt au vorbit cei care l-au audiat, de la Panu la Rădulescu-Motru. Numai că aceste discursuri impecabile și repetitive (Maiorescu, se spune, repeta același curs ani de-a rândul și repeta chiar aceleasi anecdote!) n-au rămas decât în câteva pagini de memorii scrise de altii, în timp ce discursurile parlamentare constituie, cum am spus deja, o operă în sine, o operă de o uriașă importanță: ca document istoric, ca document politic și, cu precădere, ca document al unei convingeri și al unui mod de a fi, într-o lume colorată și turbulentă, gata oricând să se sfâșie și, apoi, să se îmbrățișeze. Maiorescu intră în această lume cu mintea lui bine mobilată și cu spiritul lui tăios, cu morala lui plină de urbanitate, în fine, cu credința lui nestrămutată că omul politic trebuie să fie un apostol al adevărului și, totodată, un critic al aberațiilor ce înfloresc în numele adevărului. N-a fost, în mod sigur, un bun practician politic, a fost mai mult – cum și recunoaște – un teoretician politic, un spirit ideologic destul de consecvent într-o lume în care inconsecvența morală este aproape o regulă, o inteligentă elastică, niciodată coborât însă în compromisuri majore. A vrut să impună, și aici (aici în sfera politicului), ceea ce reușise să impună în literatură: o ierarhie corectă de valori, o direcție nouă bazată pe respectul adevărului, pe legi bune, în cadrul unui sistem constitutional pe care oratorul îl invocă aproape în toate discursurile sale. „Un formalist“ cum s-a zis. Da, dar unul care înțelege că, fără *forme* ce trebuie respectate, fundamentele unei națiuni se năruie. Este aproape sigur că Maiorescu n-a fost, decât puțin timp, un om politic de prim-plan, altele au fost vedetele politicii din vremea lui, dar, atât cât a fost, pe locul doi, în urma lui Carp și Brătianu, el a reprezentat o înălțime a spiritului și o voință dârză de europenizare a spiritului public românesc.

EUGEN SIMION

11 decembrie 2006

DISCURSURI PARLAMENTARE

1866–1913

ÎN VOLUM

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL I

(1866–1876)

[INTRODUCERE]

Întrunind în publicarea de fața discursurile parlamentare ţinute în timpul de 25 de ani, de când am intrat în Cameră, şi adăogându-le câteva priviri asupra Istoriei noastre contimporane, nu pot justifica o asemenea lucrare decât prin interesul covârşitor ce-l are dezvoltarea politică a României de la 1866 încoace.

Deosebitele faze ale acestei dezvoltări petrecute într-un stat constituţional au avut neapărat răsunetul lor în dezbaterile parlamentului, şi dacă se reproduc aici discursurile, cu care am participat la acele dezbateri, ele vor să servească numai ca nişte documente vii pentru caracterizarea mai exactă a unei întregi transformări a opiniei publice.

Ceea ce în adevăr trebuie să ne atragă o deosebită luare aminte, este tranziţia ţării noastre de la starea precară a unor Principate elective, spre consolidarea unui Regat hereditar, şi mai ales îndrumarea spiritelor conducătoare în politică de la uşurinţa răsturnării lui Cuza-Vodă şi de la pornirile antidinastice din întâia parte a domniei lui Carol I, spre deplina recunoaştere a autorităţii Regelui de către toţi bărbaţii politici din ziua de astăzi.

Ce deosebire între 1866 şi 1896, ce schimbare a cugetelor în decursul a 30 de ani, şi ce îndreptăţire a încrederii în viitor!

A urmări această evoluțiune internă a stării noastre politice la sfârsitul secolului al 19-lea este o problemă de mare interes, și tot ce e în stare să contribuie la lămurirea ei, fie și indirect și numai pentru o mică parte, va găsi poate câțiva cititori, cărora să nu le pară de prisos.

De altminteri, dacă este greu a scrie o istorie contimporană fără părtinire, nu este totuși cu neputință; si în orice caz, exactitatea faptelor se poate controla mai ușor, când autorii lor sau martorii oculari sunt încă în viață.

I

O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA SITUAȚIEI POLITICE A ROMÂNIEI

De la 11 fevruarie 1866 până la 11 martie 1871

În urma abdicării silite a lui Alexandru Ioan I (Cuza) la 11/23 fevruarie 1866, guvernul trece de fapt asupra Locotenenței Domnesti Lascar Catargi – general N. Golescu – colonel N. Haralambie, iar ministerul numit în aceeaș zi este astfel compus:

Ion Ghica, prezident și externe,
Dimitrie Ghica, interne,
Ion C. Cantacuzino, justiție,
Petru Mavrogeni, finanțe,
C. A. Rosetti, culte,
Maior Dimitrie Lecca, răsboi,
Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Numirea maiorului Lecca la departamentul răsboiului este semnul caracteristic al noului minister si totdeodată cel mai periculos precedent.

Însaș răsturnarea lui Cuza-Vodă a fost un fapt greu de justificat. Liber ales de națiunea din cele două Principate, Cuza merita o soartă mai bună, si nu era lucru cuminte ca să arătăm Marilor Puteri, sub a căror garanție ne aflam puși prin tractatul de la Paris din 30 martie 1856, că națiunea se înșelase în persoana alesului ei. Unirea Principatelor cu înlăturarea Comisiei centrale din Focsani, legea rurală, chiar dobândită

1866, cârma guvernului în mâna unei locoteninți domnești și a Ministerului ales de popor.

ALEXANDRU IOAN."

Cine va fi redactat acest act silnic cu frazeologia „Ministerului ales de popor", e indiferent. Ministerul a fost așa de puțin ales de popor, că în acelaș număr al *Monitorului* se publică decretul, prin care noua Locotenență Domnească „ordonă și numește" ministerul Ion Ghica.

În acest minister, precum am arătat, maiorul Lecca, comandantul batalionului de vânători, căruia îi era încredințată în acea noapte garda Domnului Țării, era numit ministru de răsboi.

O asemenea numire însemna nesiguranța armatei și nesiguranța tronului.

Și pentru ca să nu rămâie îndoială asupra acestei însemnări, ziarul autorizat al partidului, care de acum înainte era chemat să aibă un rol mult mai pronunțat în conducerea politicei române, se grăbea să publice chiar a doua zi, într-un articol de fond plin de laude pentru ofițerii conspiratori și mai ales pentru maiorul Lecca „acest brav și patriot oștean, căruia îi datorăm recunoștință", următoarea profesiune de credință asupra armatei: „Opiniunea acestei foi în privința datoriilor unui militar se știe că este cu totul opusă aceleia ce este în genere admisă în oștirile permanente. Nu înțelegem și nu știm cine poate înțelege, cum un militar poate fi îndatorat a-și ține jurământul său către un guvern, care ar călca el jurământul său și când acea călcare ar fi recunoscută prin *o aclamare generală*".

Iar maiorul Lecca publica în acelaș număr al *Românului*, o scrisoare către un căpitan din batalionul de vânători, în care zicea: „Actul ce am făcut este un fapt istoric, și vânătorilor le va rămânea o glorie eternă pentru devotamentul ce au avut către patrie, iar eu mă voi făli pururea că am fost instrumentul patriotismului lor"[1].

Și ce este tot așa de semnificativ, *Românul* din ziua următoare (numărul de la 14 și 15 fevruarie 1866) se arată solicitat de ofițerii conspiratori ca să nu-i treacă sub tăcere, cel puțin pe cei „care au dat adesiunea lor mai nainte de 11 fevruarie", și astfel laudă în prima linie pe colonelii Crezzulescu și Tănase Călinescu, pe căpitanul de artilerie Alexandru Candiano, și pe mai mulți alții, al căror nume se vede publicat acolo[2].

* * *

Sub asemenea auspicii guvernul de la 11 fevruarie, după o încercare neizbutită cu Contele Pilip de Flandra, procede în zilele de la 2 până la 8 aprilie 1866 la plebiscitul, care cu 685 969 de voturi pentru și 224 contra consacră alegerea Principelui Carol din Casa suverană de Hohenzollern. La $^{10}/_{22}$ mai noul Principe, de-abia în vârstă de 27 ani, prin o spontană hotărâre, sosește în capitala țării și înaintea Adunării constituante, prezidate de Manolache Kostake (Iepureanu),

[1] Chiar peste 22 de ani, într-o scrisoare de la 1 fevruarie 1888, fiul lui Vodă-Cuza explica astfel alegătorilor săi din colegiul III de Mehedinți, pentru ce nu poate primi mandatul de deputat, ce i l-au încredințat: „Nu-mi este permis să fac parte dintr-o Adunare, care desigur va fi iarăș prezidată de acel nelegiuit, care a trădat pe Domnitorul încredințat pazei sale". Scrisoarea a fost publicată în *Epoca*.

[2] O scrisoare a răposatului Dimitrie Cariagdi, datată din Neapol de la 12 ianuarie 1872 și adresată detronatului Domnitor Cuza la Florența, cuprinde următoarele rânduri: „Aici am găsit o colonie de rumâni, St. Sihleanu, N. Rosetti, N. Negri, Candiano, care zice că face studii de drept. Candiano mi-a arătat că a venit la Florența să implore iertarea Mariei Voastre".

depune jurământul, iar noua Constituțiune, sancționată la 30 iunie, e promulgată la 1 iulie 1866.

Cel dintâi minister al Principelui Carol I (11 mai 1866) este astfel compus:

Lascar Catargi, prezident și interne,
P. Mavrogeni, externe,
General Ion Gr. Ghica, răsboi,
Ion C. Cantacuzin, justiție,
Ion C. Brătianu, finanțe,
C. A. Rosetti, culte,
Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Dar după 2 luni L. Catargi, Brătianu și Rosetti părăsesc ministerul. La 15 iulie se formează cabinetul Ion Ghica cu Mavrogeni la finanțe, apoi la 2 martie 1867 cabinetul C. Krezzulescu, și așa mai departe în mai puțin de 5 ani se schimbă 10 cabinete și se fac vro 30 de modificări ministeriale parțiale, până când de la 11 martie 1871 înainte, de la al doilea cabinet L. Catargi, începe era ministerelor serioase cu o mai lungă durată.

Situația, totdeauna grea la începutul domniei unui Principe străin, devenise în cazul nostru excepțional de grea prin întâmplările arătate mai sus.

Relativ ușoară era admiterea faptului îndeplinit din partea celor 7 Puteri garantate, cu toată opoziția formală a reprezentanților lor, care în conferența de la 2 mai 1866, convocată *ad hoc,* declaraseră alegerea plebiscitară nevalabilă. Fiindcă, după articolele 22 și 27 ale tractatului de la Paris, nici una din puteri nu avea dreptul să intervie singură în contra noastră, ci trebuia să dobândească încuviințarea celorlalte, în chiar această multiplicitate și divergență de interese sta putința liberei noastre dezvoltări. Principele Carol, la sosirea sa în țară, avea aprobarea lui Napoleon III și nu mai puțin importanta aprobare a lui Bismarck, dacă nu direct a Regelui Prusiei. Și, printr-o fericită coincidență istorică, pe când tocmai de pe la

1866 prestigiul lui Napoleon începea să scadă și a scăzut treptat până la desăvârșita lui pierdere la Sedan, prestigiul regelui Prusiei și al marelui său cancelar creșteau și deveneau preponderante în Europa, iar o parte a acestui prestigiu se resfrângea firește și asupra Principelui nostru din casa Hohenzollern.

Prin urmare relațiile externe ale nouei Domnii, orcât de grea a fost dobândirea recunoașterii ei din partea Înaltei Porți în octomvrie 1866, aveau să se consolideze din an în an, și astfel una din prevederile divanului ad-hoc, când își formulase cerința principelui străin, se dovedea pe deplin îndreptățită.

Și raportul între Carol I și Constituțiunea noastră de la 1866, cu prematurul ei liberalism, nu putea pricinui mari greutăți. Principele Carol, deși până atunci ofițer în armata prusiană și trăind în atmosfera Curții de la Berlin, unde democrația liberală era foarte rău văzută, rămăsese independent în judecata sa politică, se afla în relații mai intime cu moștenitorul tronului Prusiei, ale cărui aspirări constituționale erau cunoscute, și nu se sfiise a se pune în contact cu societatea burgheză din Berlin, dușmana naturală a reacționarismului aristocratic. În iarna 1865–1866, cercurile bine informate de acolo vorbeau chiar de întârzierea intenționată a înaintării Prințului Carol la rangul de căpitan, tocmai din cauza înclinărilor sale liberale. – În asemenea împrejurări este lesne de explicat, că Ion Brătianu, cel dintâi bărbat politic din România, cu care s-a întâlnit Principele Carol ($^{19}/_{31}$ martie 1866, la Düsseldorf) și care i-a vorbit despre chemarea sa la tron, să-i fi lăsat o impresie așa de simpatică. – Prin urmare noua noastră Constituțiune se putea aștepta la o sinceră aplicare a ei, în marginile puterilor date tânărului Domnitor, și de altminteri ea însăș prevedea putința reformării, tot pe cale constituțională, dacă o asemenea necesitate se ivea.

Nici vreo accentuare a spiritului separatist între munteni și moldoveni nu era de temut, cu toată ocrotirea ce ar fi aflat-o din partea Rusiei. Răscoala de la 3 aprilie 1866 fusese energic

năbușită de Locotenentul Domnesc Lascar Catargi, sosit cu o zi mai nainte în Iași; și chiar faptul că acea miscare a fost înscenată, cu ajutorul Cneazului Moruzi, de niste oameni fără însemnàtate, ca N. Roznovanu, Teodor Boldur-Lățescu și N. Ceaur-Aslan, cărora li se asociase ușorul la minte mitropolit Calinic Miclesu, dovedea că epoca deosebirii exploatate între moldoveni și munteni ajunsese acum pe sfârșite. În toată liniștea Principele Carol, înainte chiar de intrarea sa în capitală, de la moșia Goleștilor, unde a fost găzduit în sara de 9 mai 1866, a putut să facă din gratiarea mitropolitului Calinic primul act al domnirii sale.

Dar greutatea cea mare, adevărata greutate a situației interne, era lipsa orcărui simțimânt dinastic în poporul român, deprins de atâtea generatii cu domniile efemere, indiferent la desele schimbări ale indivizilor de pe tron, mai indiferent acum în urma răsturnării lui Cuza-Vodă, și în care popor totuș, dacă noua monarhie constituțională avea să-i garanteze viitorul, trebuia înrădăcinat acel cuget trainic de credință în persoana Domnitorului și în perspectiva succesiunii hereditare la tron. Si cum să se nască și de unde să crească acest cuget, când una din cele mai manifeste reprezentări ale lui, armata, fusese izbită tocmai în simtimintele de fidelitate și de disciplină prin cele petrecute la 11 fevruarie 1866?

Dacă o regenerare a spiritului public avea să se producă în această privință, ea nu era de închipuit decât printr-o îndelungată și stăruitoare actiune. Ea presupunea din partea tânărului Domnitor o rară împreunare de calități: multă prudență, și mai multă îngăduintă, o răbdare dusă până la limitele sufletului omenesc si cunoașterea de oameni. Iar din partea bărbaților politici ai țării, ea presupunea hotărârea de a sprijini dinastia ce si-o aleseseră și de a avea totdeauna luarea-aminte ațintită asupra acestui punct cardinal.

Căci situația creată țării prin înăltarea pe tron a unui principe dintr-o casă suverană a Europei cuprindea – ce e drept – o mare garanție pentru existența statului, însă putea fi în altă privintă și un mare pericol. Tocmai faptul, că acea casă suverană ajunsese în scurt timp la atâta prestigiu în Europa, deschidea perspectiva întăririi noastre în viitor, dacă știam să respectăm pe noul Ales, dar ne putea periclita chiar existența, dacă prin depărtarea lui loveam în acel prestigiu. Cu un Principe de Hohenzollern după 1866, necum după 1870, noi nu puteam face nepedepsiți ceea ce au făcut grecii la 1862 cu un Principe de Wittelsbach. Nu pentru prima oară în al 19-lea secol țara noastră s-ar fi înfățișat în gândul celor ce conduceau politica Marilor Puteri ca un simplu obiect de compensație teritorială[1].

Însă toate aceste griji erau mai mult ale viitorului, precum nici nu se puteau înlătura decât în viitor, și, pentru o parte din ele, numai cu ajutorul soartei. Deșteptarea și întărirea simțimântului dinastic atârna, în afară de însușirile personale ale Principelui, de la o acțiune îndelungată a partidelor noastre politice, de la direcția luptelor parlamentare, de la lucrarea prin presă și prin întruniri publice, și nu mai puțin, deși mai latent, de la învățătura dată tinerimii prin profesorii școalelor statului. Și cât pentru îndreptarea spiritului armatei, aceasta nu se putea prevedea cu oarecare temei decât în urma unui viitor răsboi, în care ofițerii noștri să primească adânca impresie a misiunii lor hotărâtoare și să simtă atunci de la sine necesitatea elementară a disciplinei și a credinței neclintite; iar provocarea răsboiului nu putea să vie de la noi, ci trebuia așteptată de la alte complicații europene.

Ce vădită acțiune caracteristică avea să întreprindă acum noul Principe la începutul domniei – iacă întrebarea cea mai apropiată, marele interes al momentului. În acest înțeles starea

[1] Încă la octomvrie 1869, cu prilejul călătoriei împăratului Francisc Iosif la Constantinopol, Ali Pașa propune lui Beust cedarea „Principatelor" catre Austro-Ungaria.

economică a țării se impunea atenției pe planul dintâi. Și nu era aici vorba de obișnuita regulare a finanțelor statului, orcât de anevoioasă ar fi fost până când s-a statornicit prin destoinicia lui P. Mavrogeni, dar era vorba de puternica impulsiune ce trebuia dată activității economice generale, prin o mult mai energă circulare a cunoscutei bogății din agricultură, prin descoperirea de bogății încă necunoscute, prin formarea elementelor unei viitoare industrii.

În călătoria sa prin Moldova (august 1866) Carol I dă o primă dovadă de tact politic, căutând să se întâlnească mai ales cu C. Negri și cu V. Alecsandri, amicii intimi ai lui Cuza-Vodă, aceia care știau mai bine ce făcuse și ce nu fusese în stare să facă fostul Domnitor. În convorbirile cu ei Principele Carol își arată gândul de a-și inaugura domnia prin înființarea unei întinse rețele de drumuri de fier[1], gând de mare însemnătate, greu de realizat în starea înapoiată a țării de atunci, fără industrie proprie, fără ingineri, fără lucrători, fără credit pe piețele Europei.

Îndrăzneața întreprindere, precum era menită să fie de cel mai mare folos pentru deșteptarea economică a țării, a și fost una din ocaziile pentru izbucnirea inevitabilei crize a tinerei domnii. Căci astfel se întâmplă totdeauna: tocmai de fapta cea însemnată, care în cuget se înfățișază sub aspectul cel mai ademenitor, e aninată cumpăna soartei.

Nu intră în cadrul acestor notițe, al căror scop este înțelegerea atmosferei intelectuale în mișcarea noastră politică, de a stărui cu amănuntul asupra chestiilor economice. Atât numai trebuie să fie zis, că ideea căilor ferate, odată concepută în așa mari dimensiuni, era mai lesne de realizat în anul 1868 cu ajutorul capitalului german și cu cel mai cutezător concesionar prusian – Strousberg. Parisul, în urma izbândei prusienilor de la Sadova și în perspectiva răsboiului contra

[1] Notiță de la V. Alecsandri.

Germaniei, se înstrăinase de noi; iar de celelalte piețe ale Europei nu se putea aștepta o primire favorabilă pentru finanțiarea unei asemenea întreprinderi. Austriacului Ofenheim i s-a încredințat, de altminteri în condiții prea grele, numai construirea fragmentului Iași-Roman-Ițcani. Preferința acordată propunerii prusiene pentru rețeaua principală se explică de la sine în modul cel mai firesc.

Tot așa de explicabil este, că Principele Carol a început executarea planului său prin ministerul liberal de la 27 octomvrie 1867 cu Ion Brătianu la finanțe. În astfel de momente partidul liberal e mai comod la guvern decât în opoziție.

Dar mobilitatea noastră parlamentară din acea epocă nu îngăduie nici unui guvern o durată suficientă. Ministerul liberal se modifică în parte prin demisionarea lui Ștefan Golescu și înlocuirea sa cu generalul Nicolae Golescu la 1 mai 1868. Partidul liberal din Muntenia, la început lipsit de aderenți în Moldova, se vede silit a se uni cu așa-numita „fracțiune liberă și independentă" din Iași, care însă nu se menține în efemera sa existență decât prin ura în contra străinilor, mai ales în contra evreilor; și astfel guvernul liberal de la 1867 tolerează *(o contradictio in adjecto)* izgonirea administrativă a câtorva familii israelite prin prefectul Lecca din Bacău, măsură izolată și cu atât mai nechibzuită, cu cât, fără nici un folos, devine în ochii Europei Apusene o provocare tocmai în momentul când țara are trebuință de creditul din străinătate pentru drumurile ei de fier. Încercarea ministrului-prezident Ștefan Golescu de a-și apăra administrația din Bacău este făcută cu atâta nedibăcie, încât îl silește să se retragă, după ce a expus țara la primele scuze față de Austria[1]. Însă nici

[1] Vezi Cartea roșie austriacă *Correspondenzen des K. K. gemeinsamen Ministeriums des Aeusseren* 1868 No. 2, pag. 47–65. La pag. 61 nota de la 21 mai 1868, cu scuzele generalului Golescu; la pag. 64 nota de la 25 iunie 1868 cu asigurarea lui Ion Brătianu pentru despăgubirea israeliților.

sub prezidența generalului Golescu liberalii nu pot sta mai mult timp la putere, și în 16 noemvrie 1868 se formează cabinetul Dimitrie Ghica, mai apropiat de „centru"; apoi, după o scurtă funcționare a unui minister Al. G. Golescu, spiritualul Manolache Kostake încearcă la 20 aprilie 1870 guvernul cu „juna dreaptă" (G. Manu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovari, C. Grădișteanu, P. P. Carp), „cloșca cu pui" – cum i-a rămas numele după o vorbă glumeață a deputatului I. Negură.

În vremea guvernului junei drepte izbucnește în Europa Centrală cea mai crâncenă luptă a secolului nostru, răsboiul franco-german de la 1870.

Printre aceste evenimente, întreprinderea Strousberg înaintează cu vicisitudinile obișnuite în asemenea cazuri. Liberalii, trecuți la sfârșitul anului 1868 în opoziție, se folosesc de toate incidentele pentru a ataca guvernul și în curând, fără nici un scrupul constituțional, tronul. De prin august 1869 ziarul *Românul* ia o pronunțată atitudine antidinastică; până și d. Hâjdeu, în curând Bogdan Petriceicu Hasdeu, cu foaia d-sale *Traian,* se amestecă în acest soi de agitare. *Traian* este și cel dintâi ziar, care (11 octomvrie 1869) vorbind de răposatul profesor al Universității din Iași Simeon Barnuțiu, „adevăratul părinte al fracțiunii libere și independente", caută să răspândească dincoace de Milcov ideile lui în contra principelui străin, idei despre care se vorbește mai pe larg în primul discurs parlamentar reprodus în volumul de față[1]. În ianuarie 1870 fostul Domnitor Cuza este ales deputat de Mehedinți, însă refuză mandatul.

[1] Micile criterii personale pot adeseori servi de măsură pentru constatarea unor evolutiuni, d. e. a progresării dinasticismului la noi în țară. D. Hasdeu, antidinasticul de la 1869, este astăzi (1898) stipendiatul Regelui Carol pentru *Magnum Etymologicum* și, fireste, cel mai fervent dinastic.

Cu câtva timp mai nainte ducele de Grammont, nenorocitul ministru francez de la 1870, care a declarat răsboiul Prusiei, pe atunci însă ambasador la Viena, provoacă o întâlnire cu Principele Cuza și caută să-l sondeze asupra unei reinstalări pe tronul României[1].

Toate aceste permit să se întrevadă o întreagă acțiune combinată pentru răsturnarea Domnitorului Carol I.

Când la sfârșitul lui iulie 1870, în asemenea stare a spiritelor, sosește stirea despre începerea efectivă a răsboiului franco-german, agitarea crește la culme. Nu atât comunitatea de rasă, cât faptul că cei mai mulți oameni politici ai noștri și-au făcut studiile în Franța și de această țară leagă fericita aducere-aminte a tinereței lor, produce un curent puternic de simpatie în favoarea francezilor. Prea puțin experimentați, precum erau, uitând că în politica internațională nu sentimentalitatea, ci reflecția cea mai rece trebuie să dicteze, mai toți deputații și ziariștii noștri doreau armelor franceze o victorie strălucită, pe când evidentul interes al țării, care își alesese un domnitor din Casa Hohenzollern, era din contră izbânda Germaniei asupra Franței.

[1] Din notele luate de Balligot de Bayne, secretarul lui Cuza, sub dictatul acestuia. (Scena se petrece la Doebling lângă Viena):

Grammont. *La guerre, nous l'aurons avec la Prusse, elle est inévitable. Le moment est, peut-être plus proche que vous ne le croyez... Nous aurons besoin d'avoir un point d'appui en Orient. Nous avons déjà un dans les Hongrois qui voient de fort mauvais oeil les encouragements donnés par le gouvernement roumain aux Transilvains et certaines paroles imprudentes du Prince Charles pour la réunion de tous les Roumains sous son sceptre.... Nous en avons assez du Prince Charles, bien assez.*

Couza. *Mais enfin, quel est votre but? Avez-vous un projet arrêté? Voulez-vous provoquer un changement?*

Grammont. *Ce ne serait pas difficile...*

Couza. *Quoiqu'il puisse arriver, je ne consentirais jamais à rentrer en Roumanie par une intervention étrangère.*

Dar în mișcarea, în care se afla atunci opinia publică la noi, ea nu putea fi accesibilă la asemenea reflecții. Entuziasmul pentru Franța creștea din ce în ce mai mult, și în aceeaș măsură se exagera aversiunea în contra a tot ce venea din Germania. Ca un simptom al acestei stări sufletești trebuie înregistrată acțiunea fostului căpitan de artilerie, [a] d-lui Candiano-Popescu, care în ziua de $^{8}/_{20}$ august 1870, pune mâna pe prefectura, pe cazarma, pe telegraful din Ploiești și proclamă detronarea Principelui Carol. Nechibzuita revoltă, ce de altminteri nu se poate închipui fără o înțelegere cu șefii partidului liberal, a fost îndată reprimată de guvernul junei drepte; iar d. Candiano-Popescu, tradus împreună cu complicii săi Radu Stanian, C. T. Grigorescu, Carada etc., înaintea juraților din Târgoviște, a fost achitat.

Nu putem vorbi de acest curios incident, fără a releva și circumstanțele lui atenuante. Acțiunea din Ploiești, ca idee politică, pornea de la presupunerea că Franța va sfârși prin a fi biruitoare, și dacă această presupunere se realiza, Prusia ar fi fost așa de crunt lovită, așa de redusă în valoarea ei ca putere europeană, încât atunci prezența unui Principe de Hohenzollern pe tronul României putea să pară în opoziție cu interesele țării. Simțimântul dinastic nu se formase încă, de-abia de 4 ani fusese răsturnat popularul Cuza-Vodă, o schimbare de domnie mai mult sau mai puțin nu părea mare lucru. Adevărata absurditate a revoltei de la $^{8}/_{20}$ august 1870 stă însă în presupunerea, de la care pornise. Fără nici o cunoștință a armatei prusiane și a conducătorilor ei, fără nici o altă informare autentică, liberalii de la 1870, luând dorința simpatiilor lor drept realitate și încrezându-se în știrile false răspândite de crâmpeiul de guvern terorizat în Paris, escomptau izbânda francezilor tocmai în momentul, în care – după împrăștierea armatei lui Mac-Mahon la Woerth 27 iulie (6 august), și după bătăliile de la Colombey, Vionville și Gravelotte ($^{2}/_{14}$ – $^{6}/_{18}$ august) armata lui Bazaine era aruncată

și izolată în Metz, și prin urmare trista soartă a Franței inevitabil hotărâtă.

Cu atât mai caracteristică pentru starea spiritelor la noi rămâne însă fapta d-lui Candiano, cu achitarea sa cu tot, și acest semn al timpurilor ne poate servi spre orientare în mișcarea politică din țară până la 11 martie 1871[1].

Din nefericire răsboiul franco-german de la 1870 se repercutează asupra afacerilor noastre și în altă direcție: în enorma zdruncinare a tutulor relațiilor comerciale – o urmare neapărată a orcărui răsboi – marea întreprindere a lui Strousberg este periclitată; Strousberg însuș suspendă plățile, culpabila înstrăinare a titlurilor noastre din depozitul lui Ambron nu-i folosește, drepturile e silit să le cedeze societății acționarilor, și temerarul întreprinzător, căzut în faliment, își sfârșește viața câtiva ani după ce a ieșit din temnița de la Moscova.

Cercurile noastre politice se cuvenea mai ales acum să încunjure tronul și să scape creditul țării; mai ales acum, când Germania era biruitoare și când importanta lucrare a drumurilor noastre de fier, al cărei substrat finanțiar era pe piața Berlinului, trebuia cu orce preț să fie scoasă din impas.

La noi din contra! În ziua de 18 decemvrie 1870 se formează cabinetul Ion Ghica, slab compus cu niște membri ca:

Dimitrie A. Sturdza, la finanțe,
Dimitrie Cariagdi, la justiție,
Nicolaus Racoviță, la culte,
N. Calimachi-Catargi, la externe,
Dimitrie Berendei, la lucrări publice și
Colonel Pencovici, la răsboi,

---

[1] În înțelesul notelor precedente, de la pag. 9 și 21 (*ed. n.* – p. 13 și 20), se cuvine să adăogăm că acelaș d. Alexandru Candiano-Popescu, cu prilejul răsboiului de la 1877 împotriva Turciei, a fost reprimit în armată, ș-a spălat trecutul pe câmpul de bătaie, a slujit 12 ani la Palat ca adjutant, este astăzi general și, firește, prea credinciosul supus al Regelui Carol.

toți *homines novi,* afară de d. Dimitrie Sturdza, pe atunci numai umbra d-lui Ion Ghica, conduși de un ministru-prezident anume cunoscut pentru politica sa șovăitoare. Cum să poată stăpâni un asemenea minister luptele din parlament, agitația din țară? și cum să voiască a le stăpâni presupuind că putea?

Sesiunea Camerei din iarna 1870–71 se deosebește prin cea mai mare confuzie și cea mai neînfrânată violență a dezbaterilor. Și în această stare de lucruri vine ministerul însuș și depune pe biuroul Camerei (12 ianuarie 1871) întregul dosar al afacerii Strousberg, cu raporturile confidențiale cu tot – „spre uimirea tutulor", cum nu se poate opri de a constata chiar raportorul acestei afaceri, d. Alexandru Holban, pe atunci fracționist. Camera alege o comisie de 7 membri pentru a studia dosarul și a-i face raport, iar compunerea comisiei dă nota situației și descopere pe d. Ion Ghica: pe lângă un singur om de legi nepărtinitor, C. Bozianu, se aleg fracționiștii și liberalii I. Codrescu, A. Holban, N. Ionescu, C. F. Robescu, St. Sihleanu și fățișul antidinastic N. Blaremberg.

La această fierbere a pasiunilor politice, pe când comisia era la începutul lucrării sale, iar prin culisele Camerei se răspândeau tot felul de revelări exagerate și de comentarii false, se mai adaogă acum iritația produsă prin o scrisoare a Principelui Carol, publicată în *Augsburger Allgemeine Zeitung* de la $^{15}/_{27}$ ianuarie 1871, îndată tradusă și răstălmăcită în țară.

Iată cuprinsul acestei scrisori[1]:

[1] care de altminteri nu a fost adresată lui Auerbach, precum se credea la noi, ci poate unei persoane fictive. Publicarea în *Allgemeine Zeitung* trebuie să fi fost intenționată de însuș Principele Carol. Confuzia cu Auerbach provine din faptul că o altă scrisoare relativă la România, adresată în adevăr lui Auerbach, însă de Principele Anton de Hohenzollern tatăl, fusese publicată pe la mai 1868 în *Neue Freie Presse* din Viena prin indiscreția acelui cunoscut novelist german.

„Prea stimate amice,

De mult nu ți-am mai dat semn de viață. Dar aș vrea să fii măcar un ceas în locul meu, ca să te încredințezi cât mi-e vremea de îmbucătățită și plină de muncă, de griji și de dezamăgiri.

Au trecut aproape cinci ani de când am luat îndrăzneața hotărâre de a mă pune în capul țării acesteia, așa de bogat înzestrată de natură și totuș așa de săracă sub alte raporturi.

Aruncând o privire asupra epocei trecute, scurtă în viața unui popor, dar lungă în viața unui om care tinde spre progres, trebuie să-mi zic că puțin folos am putut aduce acestei frumoase țări.

Adesea mă întreb: A cui este vina? A mea, care nu am cunoscut caracterul poporului, sau a poporului, care nu vrea să fie condus și totuș nu e în stare să se conducă singur? Prin numeroasele mele călătorii în toate regiunile celor două Principate și prin feluritele atingeri cu toate păturile societății, am dobândit încredințarea că vina nu este nici a mea, nici a poporului în întregimea lui, ci mai ales a celor ce și-au însușit dreptul de a conduce Țara în care s-au născut. Acești oameni, care și-au făcut educația lor politică și socială mai mult în străinătate, uitând cu desăvârșire împrejurările patriei lor, nu caută alta decât a aplica aici ideile de care s-au adăpat acolo, îmbrăcându-le în niște forme utopice, fără a cerceta dacă se potrivesc sau nu. Astfel nefericita țară, care a fost totdeauna îngenunchiată sub jugul cel mai aspru, a trecut deodată și fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală Constituțiune, precum nu o are nici un popor din Europa.

După experiența făcută, cred că aceasta e o nenorocire cu atât mai mare, cu cât românii nu se pot lăuda cu virtuțile cetățenești ce se cer pentru o formă de Stat quasi-republicană.

De nu mi-aș fi legat tot sufletul de această țară binecuvântată, care în alte împrejurări se putea aștepta la un viitor strălucit, de mult m-ar fi părăsit răbdarea. Acum însă m-am hotărât la o ultimă încercare, ce probabil mă va face să trec în ochii partidelor de aici și ai conducătorilor lor ultra-soviniști ca lipsit de iubire pentru țară; dar eu am lăsat la o parte orice considerație personală, cu risicul de a-mi perde poate toată popularitatea. Căci ar fi o neiertată lipsă de la datorie, de a mai ascunde adevărata cauză a raului și de a lăsa fără împotrivire viitorul țării pradă intrigilor de partid.

Știu bine că cel ce în unele împrejurări are curajul adevărului și spune lucrurile pe nume, este adeseori biruit, și așa mi se poate întâmpla și mie, cu deosebirea însă, pe care o simt cu recunoștință, că eu sunt liber de a mă întoarce la o viață neatârnată și lipsită de griji, plină de fericire în mijlocul familiei, și să reintru în scumpa țară, unde m-am născut și al cărei magnet puternic n-a încetat de-a mă atrage în momentele cele grele, prin care a trebuit să trec.

Îmi pare numai rău din toată inima, că bunele mele intenții au fost așa de puțin înțelese și cu ingratitudine răsplătite. Dar fiindcă împărtășesc aceasta soartă cu cei mai multi muritori, voi ști să mai aflu mângâiere, si în societatea unor oameni inteligenți, mai ales în cercul animat al D-tale, voi uita încetul cu încetul aspirările mele din trecut.

CAROL"

Astăzi, când putem judeca acele evenimente cu oarecare nepărtinire, tocmai fiindcă prin progresele înfăptuite de atunci încoace ne-au devenit așa de îndepărtate, astăzi scrisoarea ne va părea explicabilă, ne va părea îndreptățită.

Principele Carol cunoștea starea spiritelor din țară și vedea cum i se surpă tronul. Cele mai bune intenții ale sale erau denaturate; marea concepție a deșteptării economice prin căile ferate, față de care micile greșeli (ca numirea lui Ambron) trebuiau să dispară, era anume obiectul celor mai înveninate atacuri; armata nu oferea destulă garanție, slabele și nu totdeauna nemeritele încercări de îndreptare (locotenent-colonelul prusian Krenski fusese silit să plece din țară) nu izbutiseră și nu puteau izbuti; chiar viata în familie, căsătoria cu Prințesa Elisabeta de Wied ($^{3}/_{15}$ noemvrie 1869), care tocmai pe vremea aceea promitea să asigure directa succesiune la tron, nu era respectată în ziarele opoziției: gândul de abdicare se prezenta de la sine. Ce lucru mai firesc atunci, decât ca Principele să-și apere demnitatea personală și să arete cauzele, care zădărniceau misiunea ce i-o încredințase țara? – Era în dreptul sau omenesc de a o face.

Dar unde se țin în samă drepturile omenești, când pasiunile sunt deslănțuite! – Scrisoarea Principelui înveninează și mai mult polemica ziarelor și discuțiile parlamentare. În ședința Camerei de la 30 ianuarie 1871 Nicolae Blaremberg face o lungă interpelare asupra ei, în care amintește soarta lui Maximilian la Mexico, și propune o moțiune echivocă, semnată de Radu Mihai, Al. Sihleanu, Anton Arion, N. R. Locusteanu și bizarul antidinastic Eugen Ghica-Comănești. Moțiunea, desi slab combătută de ministrul-prezident Ion Ghica, este înlăturată de Cameră, dar *Românul* de la 11 fevruarie 1871 provoacă tara să serbeze ziua de 11 fevruarie ca „o zi sfântă și o adevărată serbătoare natională", fiindcă amintește răsturnarea unui Domn călcător de Constituțiune, „risipitor al averii publice" – cu aluzii la afacerea Strousberg.

În vremea acestor frământări ale politicei noastre locale, marile evenimente din Occidentul Europei se desfășura pe deplin. Napoleon III e detronat după Sedan, Bazaine capitulează la Metz, febrila încercare a lui Gambetta cu armatele improvizate se sfârșește prin catastrofa de la Pontarlier, Parisul cade, după ce a impus Franței forma republicană, iar regele Prusiei Wilhelm e proclamat la Versailles împărat al Germaniei, $^{6}/_{18}$ ianuarie 1871.

Aceste evenimente, în loc să trezească prudenta reflecție a oamenilor politici din România, îi exasperează; cei mai mulți dintre ei simt înfrângerile franceze ca și când ar fi lovituri îndreptate în contra lor. *Românul* de la 17 fevruarie (1 martie) 1871 apare încadrat în negru, fiindcă în acea zi intră armata prusiană în Paris, „ordele teutone calcă sacrul pământ adăpat cu sângele atâtor luptători ai libertății". (Pe frontispiciul *Românului* figurează pe atunci și până la 1 aprilie 1871 d. Eugeniu Carada ca redactor.) Însuș Ioan Brătianu, în lungul său discurs din ședința Camerei de la 4 martie asupra afacerii Strousberg (căci această discuție publică începuse în Cameră la 24 fevruarie și s-a prelungit timp de *unsprezece* ședințe, cu

toate violențele, incriminările și confusiile, cu propuneri de dare în judecată a miniștrilor etc.), însuș Ioan Brătianu nu se reține de a exclama:

„Dacă din nenorocire puterea guvernului din Berlin va fi mai mare și ne va impune cu forța să plătim cuponul, atunci să se știe, că nu plătim o datorie, ci plătim rechizițiunea simpatiilor ce am avut și avem pentru națiunea franceză. (Aplauze.) Vom plăti, d-lor. Însă chiar în sărăcie, chiar în zdrențe, chiar zdrobiți, simpatiile noastre pentru Franța nu vor slăbi, din contră, ele vor crește mai mult. (Aplauze.)"

Cu atâta nechibzuință se împleticise la noi discutarea chestiei căilor ferate, care reclama cea mai prudentă cumpănire juridică și finanțiară, cu aprinderea simpatiilor și antipatiilor față de evenimentele din Franța, și când după câteva zile, în sara de $^{10}/_{22}$ martie 1871, colonia germană din București serbează ca în toți anii, și cu atât mai mult în acest an, ziua nașterii gloriosului ei Împărat printr-un banchet privat în sala Slătineanu (astăzi Capșa), o ceată de pe uliță, condusă de studenți, pregătită cu îngăduirea poliției d-lui prefect Simion Mihălescu (deși d. Ion Ghica, la o întrebare prealabilă a consulului general al Germaniei, garantase anume liniștea), încunjură localul, stinse lămpile de pe stradă, și pe când unii trag clopotele de la Sărindar, alții aruncă cu pietre în ferestre strigând „trăiască republica" și se urcă pe scară pentru a năvăli în sala serbării, unde însă se văd respinși de oaspeții banchetului, cu reprezentantul Germaniei d. de Radowitz în frunte. D. Radowitz însuș este luat din mijlocul acestor brutalități și condus la palat de ministrul de externe Calimachi-Catargi, sosit în grabă la fața locului.

La palat Principele Carol, pe când o companie de soldați sub ordinile generalului Solomon împrăștie mulțimea de pe strade, convoacă noaptea târziu consiliul de miniștri și exprimă d-lui Ion Ghica în termini aspri părerea sa de rău de a fi avut un asemenea minister, exceptând numai pe d-nii

Sturdza și Calimachi-Catargi. În aceeaș noapte de 10 spre 11 martie Principele, față cu suprema insultă adusă lui și originii lui, se hotărăște să părăsească țara chiar a doua zi și în mijlocul pregătirilor pentru plecare cheamă la palat pe foștii Locotenenți Domnești Lascar Catargi și general Golescu (d. Haralambie era absent din București) pentru a remite în mânile, de la care primise stăpânirea cu 5 ani în urmă, actul de abdicare.

Actul de abdicare! Abdicarea Principelui Carol de Hohenzollern la $^{11}/_{23}$ martie 1871, provocată de noi!

Dar unde ajunsesem noi? Mai exista o cugetare politică în România? Dispăruse orce patriotism luminat din țara noastră?

Pentru cea mai simplă pricepere a relațiilor politice era evident, că înfrângerea Franței avea să producă o contralovitură în Orient, avea să deștepte în Rusia elementara pornire spre Constantinopol și să așeze un alt echilibru între puterile europene. Încă la $^{3}/_{15}$ noemvrie 1870, în mijlocul răsboiului franco-german, apăruse în jurnalul oficial din St. Petersburg circulara către Puterile semnate în tractatul de la Paris, prin care Rusia declara nulă și neavenită clausa relativă la Marea Neagră, faimoasa clausă, care, sub eufemismul de neutralitate, restrângea până la paralizare puterea navală a Imperiului de la Nord; iar protocolul din Londra de la $^{1}/_{13}$ martie 1871 consfințise și din partea Marilor Puteri această dezlegare unilaterală. Criza Orientului era dar reîncepută, noul răsboi al ortodoxiei rusești împotriva islamului își prevestea apropiata izbucnire.

Și în acel moment al frământărilor istorice noi ne întreceam în declamări de simpatie pentru slăbita Republică franceză, insultam pe reprezentantul german, tindeam la abdicarea Domnitorului și provocam răzbunarea atotputernicei Prusii!

Dar ce soartă voiam noi să ne pregătim în mijlocul luptei celor două state, între care suntem intercalați? Nu ne luaseră rușii la 1812 Basarabia prin pacea de la București? Nu-și

stipulaseră atunci și Valachia și Moldova, pe care de-abia consimt a le „ceda și restitui“ Turciei? Nu erau districtele Bolgrad, Ismail și Cahul, puse în tractatul de la Paris sub administrația noastră, a doua umilire, pe care trebuia să o șteargă Rusia prin noul răsboi? Soarta Basarabiei era idealul, la care aspiram?

Asemenea gânduri, indiferent dacă prin analiză clară sau printr-un fel de simțimânt instinctiv, trebuie să fi trecut prin conștiința d-lui Lascar Catargi în acea memorabilă zi de 11 martie 1871, când dinaintea Principelui Carol și în prezența generalului Golescu, a lui Calimachi-Catargi și a d-lui Dimitrie A. Sturdza, izbutește să îndepărteze ideea de abdicare și inspiră destulă încredere Principelui pentru a-l face să continue îndeplinirea misiunii ce o primise.

D. Lascar Catargi este însărcinat cu formarea ministerului, și de la această zi datează o nouă epocă în dezvoltarea politică a statului român.

II

SUB MINISTERUL LASCAR CATARGI

11 martie 1871 – 3 aprilie 1876

Ministerul de la 11 martie 1871 este format de:
Lascar Catargi, prezident și interne,
General I. Em. Florescu, răsboi,
General Christian Tell, culte și instrucțiune publică,
Nic. Krezzulescu, justiție și lucrări publice,
P. Mavrogeni, finanțe,
G. Costaforu, externe.

Astfel compus, ministerul era cea mai tare expresie a ideei conservatoare în limitele Constituțiunii de la 1866.

Modificările parțiale ale cabinetului introduse în decursul duratei sale de 5 ani (Manolache Kostake și apoi Al. Lahovari la justiție, B. Boerescu și apoi I. Bălăceanu la externe, G. Cantacuzin și apoi I. Strat la finanțe, Teodor Rosetti la lucrări publice, T. Maiorescu și apoi P. Carp la culte) nu schimbă nimic în această direcție, care în împrejurările date era singura indicată de interesul țării.

Datoria dintâi ce se impunea guvernului era liniștirea spiritelor și, după trebuință, înfrânarea agitatorilor. Turcia amenința cu ocuparea, la caz de revoltă. Atât Lascar Catargi cu Costaforu, cât și generalii Tell și Florescu prezentau în această privință garanții de energie. Pentru a înlătura însă cauza sau pretextul de căpetenie al agitării, se cerea o regulare cât mai

grăbită, fie deocamdată și numai provizorie, a afacerii Strousberg. Regularea definitivă, la care trebuia să tindă orce guvern prevăzător, era răscumpărarea căilor ferate pe sama statului.

Dar pentru aceasta se cerea o adevărată echilibrare a budgetului și stabilirea creditului statului, care presupunea ca o condiție prealabilă iarăș liniștea internă, siguranța tronului și o politică externă bine cumpănită. Aici Mavrogeni, cu experiența sa finanțiară si cu fineța inteligenței sale, era omul situației, și dacă ar fi rămas până la sfârșit în minister, cabinetul L. Catargi de la 1871 ar fi avut poate destulă cohesiune și putere pentru a îndeplini mai toate cerințele aici arătate. – Așa cum a fost de la început și în urma modificărilor sale parțiale, a izbutit totuș să scape țara din pericolele imediate, să menție tronul, să micșoreze bolnăvicioasa agitație a momentului, să consolideze finanțele, să dea chestiei Strousberg o soluție prealabilă; și – solicitând în acelas timp elementele sănătoase ale țării – a deschis cel puțin drumul politicei în viitor și a făcut posibilă acțiunea mai hotărâtoare a urmasilor săi din partidul opus.

La Cameră apariția unui asemenea minister trebuia să iriteze si mai mult pe deputații agitatori. Încă în ședința secretă de la 11 martie se ridică glasuri în contra Dinastiei. Îndeosebi junele deputat Ion Câmpineanu salută abdicarea Principelui Carol, a cărui domnie ar fi o nenorocire pentru România[1]. În sedințele de la 12, 13 și 15 martie interpelări violente asupra formării noului cabinet, asupra scopurilor sale ascunse, asupra prezenței armatei în curtea mitropoliei etc. În *Românul* excitare la revoltă. În zadar d. Lascar Catargi declară Camerei

[1] Asupra acelei sedințe secrete a Camerei se află reprodusă, în *Românul* de la 2 octomvre 1871 o indiscretă dare de samă. Cuvântarea lui I. Câmpineanu, așa cum este relatata aici, este confirmată de el însuș printr-o scrisoare din *Românul* de la 7 octomvrie acelaș an.

de la început (12 martie): „Vom aplica Constituțiunea cu toată sinceritatea în litera si spiritul ei", dar, ce e drept, adaogă în ședința de la 13 martie „eu nu voi permite ca ulița să ne facă legi"; opoziția răspunde prin obișnuitele acuzări, că s-a violat Constitutiunea, că se pregătește o lovitură de stat etc.

Pentru a limpezi situația, ministerul face din închiderea nefolositoarei discuții o chestie de încredere și, rămâind în minoritate, dizolvă Camera (16 martie 1871). Acum are ceva răgaz ca să-și dea seamă de toată greutatea sarcinei primite. Tezaurul public sleit; din Berlin depeșa d-lui Teodor Rosetti, comisarul guvernului, că în depozitul căilor ferate a aflat o hârtie fără valoare în locul obligațiunilor statului; în tară coaliția opoziției pentru alegeri. Dar pe de altă parte turburătorii încep a fi descurajați; la alegerile municipale din București nu iese nici un liberal; izbucnirea comunei de la Paris potolește entuziasmul republican, și C. A. Rosetti anunță prin *Românul*, că vrea să părăsească țara si să deschidă în Franta un pensionat de băieți.

Se putea prin urmare prevedea, că și alegerile parlamentare vor da, ca de obicei, o majoritate în favoarea guvernului, și că P. Mavrogeni, totdeauna fertil în idei finanțiare, va găsi mijlocul de a scăpa tezaurul din penibila strâmtorare a momentului. Nu mai puțin chestia Strousberg, în mâna unui guvern tare, trebuia să ajungă la o soluție acceptabilă.

Dar greutatea cea mare, vechia greutate rămânea consolidarea tronului, fără de care nu era cu putință o direcție mai sigură a politicei generale; si probabil că dintre miniștrii de atunci d. Catargi simțea greutatea, Mavrogeni își da samă de ea si Costaforu avea o concepție teoretică asupra niscaiva remedii legislative în contra ei.

Înainte însă de a se lua vreo hotărâre în această privință, Principele cu Elisabeta Doamna întreprinde, după stăruința ministerului, o călătorie prin Moldova spre a se încredința de

starea spiritelor în țara de peste Milcov și a vedea pe ce elemente se putea sprijini ordinea monarhică. De altminteri tocmai în urma scrisorii din *Allgemeine Zeitung* și în timpul zbuciumărilor din Cameră, Principele primise de la Iași o adresă de devotament, care îl conjura să nu părăsească țara.

La 15 aprilie 1871 Curtea, însoțită de ministrul Costaforu, sosește în Iași, unde stă zece zile, găzduită în casa N. Rosnovanu. Singur acest fapt dovedea că cel puțin de tendențe separatiste nu mai era vorba. Primirea a fost caldă. Vechiul „leagăn al unirii" voia să dovedească în contra Bucureștilor, că în Moldova predomnește alt cuget, cu toată agitarea „fracționistă".

În chiar ziua sosirii, Costaforu, după indicațiile amicilor săi politici, se adresează la un grup de bărbați mai tineri, care se aflau întruniți într-un fel de societate fără statute, numită „Junimea", unde se ocupau de literatură și publicau o revistă, *Convorbiri literare,* dar se abțineau cu desăvârșire de la orce acțiune politică. Având o întrevedere cu scriitorul acestor rânduri, Costaforu îndeamnă la intrarea în Cameră, în politica militantă. Lunga lui stăruință se rezumă în cuvintele: „La ce folos literatura, dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare țara".

În prima întrunire a prietenilor „junimiști" din acea săptămână li se împărtășește propunerea ministrului, și asupra ei se încinge cea mai curioasă discuție.

Cei ce pe atunci veneau regulat la adunările literare, erau – în afară de d. B. Pogor și de autorul acestei scrieri, la care se țineau alternativ întrunirile – d-nii Iacob și Leon Negruzzi, Nicu Gane, Dimitrie Rosetti, N. Mandrea, I. Ianov, colonelul N. Skelitti, G. Racoviță, colonelul Miluță Cerchez, M. Korne, Gr. M. Buiucliu, T. Cerchez, G. Roiu, profesorii Culianu, Melik, St. Vârgolici, Naum, A. D. Xenonol, Creangă, și din când în când asistau V. Alexandri, I. A. (Zizin) Cantacuzin, C. Șuțu, A. Balș, N. Calimachi-Catargi etc.[1] Și d. Dimitrie A. Sturdza a luat parte la câteva ședințe ale „Junimii" și a publicat în *Convorbiri* cercetări numismatice și studii asupra unei psaltiri. Doi din membrii fundatori ai societății lipseau la acea epocă din Iași: d. P. Carp, singurul dintre noi, care pe lângă literatură (traduceri din Shakespeare) se ocupa permanent de politică, și d. Teodor Rosetti. Domnul Carp era agent diplomatic la Viena, Berlin și St. Petersburg, iar d. T. Rosetti comisar al guvernului la Berlin.

Ce spirit domnea în întrunirile „Junimii", am încercat să arăt altădată într-o schiță biografică asupra lui Leon Negruzzi (*Critice*, vol. II, p. 329). După ce în anii precedenți citiserăm și criticaserăm împreună o mare parte a literaturei române, tocmai în acel an 1871 erau din întâmplare la ordinea zilei studii istorice și sociale. Istoria civilizațiunii de Buckle, în legătură cu cercetări asupra vechilor culturi indice (Buddhaismul) și egiptene, părerea lui Schopenhauer asupra istoriei, noua carte a lui I. St. Mill în contra subjugării femeilor, erau mult comentate în „Junimea". Discuțiile, totdeauna vesele în formă și adeseori serioase în fond, ajungeau de regulă la o înțelegere asupra principiilor, din care să se judece materia literară și istorică, și deprindeau pe toți la un fel de privire mai sistematică a chestiilor dezbătute.

Cine e în stare să-și dea samă de asemenea întruniri libere ale unor oameni iubitori de artă și de știință, dar și accesibili la ceea ce s-ar numi *esprit de bohème,* își va putea închipui

[1] Membri mai erau căpit. T. Șerbănescu, N. Burghele, Al. Farra, Caraiani, Paicu, Burla, Bodnărescu, Miron Pompiliu. Ceva mai târziu vin Eminescu, Slavici, Tasu, G. Panu, Lambrior, B. Conta, T. Nica, P. Missir, Al. I. Philippide, G. Vârnav-Liteanu, B. Bossy, colonelul Bengescu-Dabija, Chibici-Râvneanu, C. Leonardescu, Meissner, Volenti, A. C. Cuza, Strajan, T. Istrati, Ollănescu-Ascanio, Dr. Christea Buiucliu, Duiliu Zamfirescu, I. L. Caragiale.

efectul produs prin o gravă propunere politică. Primită la început cu un hohot de râs, însoțită de un cântec în cor, al cărui refren îl da d. Pogor, care la rândul său (după regula junimistă „anecdota primează") era întrerupt de povestirea lui Creangă, cum profesorul fracționist Suciu justifica la o întrunire electorală taxa asupra „burlăcăritului", – propunerea a ajuns cu încetul la o discuție serioasă, luându-se în considerare, nu ca un fapt izolat, ci în legătură cu întreaga mișcare a țării, mai ales de la 1848 încoace.

În ce direcție era îndreptată România de conducătorii ei cei mai luminați? De când și de unde începea acea îndreptare? Puteam noi merge spre republică? – Cu modul de judecată istorică ce predomnea între noi, mai mult englezește evoluționar, decât franțuzește revoluționar, așa-numita regenerare de la 1848 nu ne părea să aibă gradul de importanță ce i-l atribuiau liberalii din Muntenia. Fără îndoială, mișcarea de la '48 avusese însemnătatea ei, întrucât manifestase, cu oarecare răsunet în Europa, deșteptarea conștiinței naționale în românii din Principate și voința lor de a se dezvolta în conexitate cu civilizația occidentală. Dar ca organizare politică, înlăuntrul acestei tendențe generale, oamenii de la '48 nu au lăsat și nu au avut nici o concepție reală. Constituțiunea din 15 iunie 1848, de pe „câmpul libertății" de la Filaret, cu cele 22 articole ale ei, era o operă de fantasie, fără valoare practică. A impune unei țări, care până atunci fusese în neputință de a progresa tocmai din pricina deselor schimbări de Domn, un Principe ales pe *cinci* ani (art. 5); a da unei țări, geograficește intercalate între trei monarhii absolute, care îi amenințau existența, o formă, quasi-republicană, declarând pe acel Principe de 5 ani încă și *responsabil;* a acorda (art. 10) „dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi, drept care purcede din dreptul popolului întreg de a-și alege Domnul"; a decreta „emancipația israeliților și drepturi politice pentru orce compatrioți de altă credință" (art. 21); toate aceste erau

numai naiva așternere pe hârtie a unui amalgam de idei nebuloase, cum mișuiau pe atunci în broșurele frazeologilor din alte țări. – Și în contra frazeologiei era mare despreț în „Junimea".

Nu, aici nu putea fi izvorul politicei române. Adevăratul îndreptar al dezvoltării interne și externe, în direcția căruia începuse regenerarea noastră și care trebuia acum urmat până la sfârșit, erau cele 5 puncte fundamentale, formulate de divanurile ad-hoc din Iași și din București la 7 și la 9 octomvrie 1857: respectarea capitulațiunilor, unirea, dinastia ereditară dintr-o familie suverană a Europei, neutralitatea garantată de Puteri și sistemul constituțional.

Aici era expresia reală a cerințelor țării, conform cu faza vremelnică a evoluțiunii sale istorice, programul izvorât din toată experiența trecutului și care trebuia păstrat cu sfințenie până la deplina lui înfăptuire, după care venea apoi timpul unei noue hotărâri și formulări pentru regularea mersului în viitor.

Și cum stăm în această privință la anul 1871? Unirea se realizase, Constituțiunea era promulgată, Domnitorul dintr-o Casă suverană a Europei se afla pe tron: dar punctul principal, cheia bolții, care se ascundea sub cerința ereditătii dinastice, a respectării capitulațiunilor și a neutralității garantate, adecă independența României recunoscute ca stat liber în concertul Puterilor europene – aceasta mai rămânea de dobândit, și, până nu se dobândea, programul divanului ad-hoc reclama încă toate opintirile noastre, și orce șovăire de la el era o renegare a trecutului și cea mai funestă eroare.

Fiind privită situația în această legătură cu trecutul și cu viitorul, atitudinea opoziției liberale și fracționiste din Camera dizolvată (făcând chiar abstracție de pericolul ei imediat față cu preponderanța Germaniei și cu pretențiile Rusiei) trebuia să apară condamnabilă și prin urmare, guvernul Lascar Catargi îndreptățit. Și dacă pe de altă parte într-o țară mică, precum e a noastră, și încă așa de puțin înaintată, lipsa de

oameni cu oarecare pricepere silea pe mulți la o felurime de activitate și nu le permitea o specializare de predilecție: apelul ce ni-l adresa guvernul de a sprijini singura politică ratională din acel moment, nu se putea respinge.

Astfel (și pentru unii din noi cu părere de rău) ne-am văzut constrânși să limităm exclusiva noastră ocupare de păn-acum și să facem partea politicei militante. DD. Pogor, Negruzzi, Gane, Racoviță, cu ei împreună autorul acestor rânduri, mai pe urmă firește si dd. Carp și T. Rosetti au intrat în Camera conservatoare de la 1871–1875.

Eram noi deodată conservatori? – Noi eram în prima linie susțiitorii programului hărăzit de la divanul ad-hoc. Și fiindcă politica liberalilor din primăvara anului 1871 periclita realizarea lui, iar guvernul conservatorului Lascar Catargi lucra în sensul acestei realizări, noi eram datori din princip să susținem guvernul conservator. – Ce avea să se întâmple după îndeplinirea cerințelor de la 1857, rămânea o chestie deschisă și nu avea interes pentru moment.

Dar și în afară de aceasta, între fracționiști si junimiști se stabilise un fel de înstrăinare, nu din cauza politicei (devreme ce junimiștii până atunci nu se amestecau în politică), ci din cauza diferenței de cultură; iar liberalii din București fiind uniti cu fracționiștii, înstrăinarea s-a întins până la ei. Junimiștii, cu predilecția lor pentru literatură și știință, cu iubirea lor de artă, mai ales de arta antică, orcât de simpli diletanți ar fi fost de altminteri, nu puteau fi bine priviți de niste oameni, ale căror preocupări erau cu totul în altă direcție. Cei mai mulți fracționiști se îndeletniceau mai ales cu ale vietei practice, și profesorii dintre ei, cum erau răposații Suciu, Micle, Gheorghiu, Lateș, pe lângă caietul lor de curs nu mai ceteau decât poate *Tribuna* d-lui N. Ionescu (el însuș profesor fracționist, dar fără caiet) și „Dreptul public al Românilor“ de Simeon Barnutiu, o carte remarcabilă prin lipsa totală de știință juridică. În ura lor împotriva străinilor, ei înglobau și literatura și arta străină și simțeau o firească aversiune în contra celor ce se ocupau cu atâta stăruintă de ele; pe aceștia îi tratau, fără nici un temei, de cosmopoliți și își atribuiau sieși exclusivul privilegiu al patriotismului național, semănând întru aceasta liberalilor din Muntenia. E caracteristică întâmplarea cu acel fracționist, profesor universitar, care, auzind că a apărut partea I din *Faust* în traducerea română a d-lor Pogor și Skelitti, a răspuns că nu intră în deprinderea d-sale să se ocupe de aberațiunile străinilor cu dreptul pumnului *(Faustrecht)*, crezând că acesta este obiectul lui *Faust*.

Ce legătură putea să existe între asemenea oameni și junimiștii?

Și fiindcă înrolarea sub diferitele steaguri ale partidelor politice se face adeseori prin raporturile sociale, era de la sine indicat ca junimiștii să se găsească și în politică apropiați de Partidul Conservator, ai cărui membri erau firește mai deprinși cel puțin cu suprafața elegantă a culturei occidentale.

De aici o nedreaptă îngreuiare a situației junimiștilor în opinia publică, primitivă cum este încă la noi. În ochii multor oameni Partidul Conservator se confundă cu vechia boierime, și adversarii săi, unii din neștiință, alții ca manoperă de luptă, caută să întreție această confuzie. Cu toate că principiile conservatoare în statul nostru constituțional nu au absolut nimic a face cu deosebirea socială între boieri și burghezi, în țară la noi înțelegerea unui principiu politic ca principiu politic se întâlnește foarte rar și se răspândește foarte cu anevoie; judecata celor mai mulți e stăpânită numai de simtimintele de clasă socială, și ura (poate și invidia) democratică în contra vechei boierimi este încă o grea rămășiță a trecutului.

Dar ce înțeles mai poate avea boierimea în România de astăzi? – Lasă că și în trecut o boierime vremelnică, legată de înaltele funcții ale statului (cel puțin în Muntenia), nu se putea asemăna cu nobilimea statornică din alte țări; dar în fapt Constituțiunea noastră actuală a înlăturat aristocrația

ereditară, și nici nu există la noi partid politic, care să tindă a o introduce în viitor.

Iar dacă e vorba de originea socială a celor ce compun partidele noastre actuale, e probabil că am găsi în Partidul numit Național-Liberal tot atâția descendenți din familiile boierești și mai mulți fanarioți decât în Partidul Conservator, care la rândul său cuprinde în aceeaș proporție elemente burgheze și țărănesti.

În orce caz, și ca o urmare neapărată a întregei aspirări naționale de la 1857 încoace, junimiștii au fost, de la intrarea lor în acțiunea politică, monarhici și dinastici fără șovăire. În această privință toți aceia, care din vechile întruniri ale „Junimii" au rămas grupați în jurul fundatorilor ei si în viața politică (unii, ca dd. G. Panu, N. Gane, A. D. Xenopol, s-au despărțit), ca și cei ce mai târziu s-au apropiat de noi, au fost și sunt credincioși acestui princip și nu s-au abătut niciodată de la el, nici în fapte, nici în vorbe, nici la guvern, nici în opoziție. Îndeosebi în opoziție au susținut orce act menit a întări monarhia ereditară, deși actul venea de la un guvern adversar, și – părăsind obiceiul opozițiilor de la noi de-a zice orbește *nu,* simplu numai fiindcă guvernul zice *da,* si nepuind nici un preț pe o eftină popularitate – s-au ferit de orce manifestare în contra prestigiului Dinastiei, fie cu prilejul domeniului Coroanei, fie cu prilejul acelor doleanțe electorale, care direct sau indirect tind a arunca răspunderea mai presus de capetele miniștrilor.

Căci, în enorma complexitate a problemelor politice, la orce chestie mai însemnată sunt felurite principii în joc, care nu se pot împăca toate deodată; și aici se impune omului de stat datoria – nu de a face paradă cu multiplicitatea principiilor, ci de a stabili hierarchia lor după împrejurările de fapt, de a-și da samă care este ideea dominantă, căreia celelalte trebuie să i se subordoneze fără hezitare. Și ideea dominantă întru conducerea statului român spre îndeplinirea marei sale misiuni în Orient, este înrădăcinarea simțimântului dinastic în toate păturile poporului.

Că o asemenea observare scrupuloasă a unei linii de conduită politică, în toată consecința ei, avea să fie la început rău înțeleasă de opinia publică și atacată după vremuri și din stânga și din dreapta, era din capul locului de prevăzut. Dar cu atât mai mult se impunea junimiștilor datoria de a persista și de a contribui astfel, după puterile lor, ca viata noastră publică să treacă odată peste periculoasa fază a copilăriei.

Așadar în Camera conservatoare de la 1871 junimiștii erau deputati guvernamentali, și principala rațiune de a fi a guvernului de atunci era menținerea Domnitorului Carol I.

În această privință întrebarea importantă, care preocupa spiritele înainte chiar de deschiderea parlamentului, era: dacă după cele petrecute în vremea din urmă, Constituțiunea de la 1866 mai trebuia păstrată fără modificare, cu acelaș mod de alegere a deputaților și cu aceeaș libertate a presei degenerată în licență. De altminteri întrebarea fusese pusă si printr-o aluzie din mult citata scrisoare a Principelui Carol.

Că nu putea fi vorba de o lovitură de stat, era evident. D. Lascar Catargi declarase în Cameră, că va respecta Constituțiunea în litera și în spiritul ei; și exemplele recente cu soarta lui Cuza-Vodă si a lui Napoleon III erau de natură a îndepărta orce asemenea gând. Dar însăș Constituțiunea prevedea procedura modificării ei, și o reformă constitutională putea fi prin urmare concepută de orce partizan al ordinei legale.

În Iași conservatorii erau pe atunci conduși de Manolache Kostake și de „Beizadea" Grigorie Sturdza; iar practica politică cerând un fel de disciplină de partid, junimistii la intrarea lor în noua acțiune s-au aflat cu necesitate puși în mai de-aproape contact cu acești conducători locali ai partidului guvernamental.

La ordinea zilei a primelor întruniri, convocate de Beizadea Grigorie, era chestia constituțională. O propunere de modificare a pactului fundamental a fost adusă sub forma concretă a unei adrese către Adunările legislative, care avea să fie subscrisă de cât mai mulți alegători. Întreaga adresă, cunoscută sub numele „petiția de la Iași", este opera personală a lui Beizadea Grigorie Sturdza. Scrisă în stil lapidar, strâns legată în idei, curajoasă în exprimarea lor, ea constituie o dovadă de marea capacitate (ce e drept, intermitentă) a acestei caracteristice figuri politice.

Iată cuprinsul adresei:

„Domnilor Senatori și Domnilor Deputați,

Noi subscrișii, alegătorii Domniilor Voastre, aflăm de a noastră datorie să vă propunem câteva măsuri, a căror neapărată trebuință este simțită de toată lumea.

Mai întâi credem, că veți găsi foarte legitim pasul nostru; căci ca unia ce sunteți mandatarii noștri, aveți de datorie a ținea samă de nevoile țărei și a lua măsurile legislative neapărate pentru vindecarea suferințelor ei.

Sunt acuma cinci ani, de când se aplică noua Constituțiune. Acesta este un timp foarte scurt în teorie; iar în practică, când lucrurile merg rău, cinci ani de anarchie sunt în destul pentru a desorganiza și a perde o țară întreagă.

Cine ar putea zice, că aceasta este o exagerare? Oare nu am văzut momentul, unde Principele Domnitor era să părăsească tronul, fiindcă licența și anarchia domneau în țară?

Oare Puterile mari garante, care au dat patriei noastre atâtea probe de bunăvoință, și ne-au încuviințat toate cererile noastre, oare aceste Puteri nu vor perde în fine răbdarea, văzând reaua întrebuințare făcută de drepturile ce ni le-au consacrat, și nu vor hotărî ocuparea țărei cu armate străine la cea întâi turburare care ar mai urma la noi?

Oare o asemenea stare de lucruri nu pune în pericol chiar existența noastră națională? Ar trebui cineva să fie orbit de patimi sau trădător țărei, ca să o tăgăduiască.

Noi, care nu avem altă ambițiune decât de a trăi liberi ca cetățeni români în patria noastră și a vedea onoarea, viața și averea fiecăruia garantată prin instituțiunile țărei: noi, care ne-am săturat de a vedea, că datoriile statului sporesc în aceeaș porporțiune, în care sporesc și dările ce ne sunt impuse, suntem nu numai în tot dreptul a vă cere vindecarea răului, dar suntem totodată în posițiunea cea mai favorabilă, pentru a vedea și a judeca lucrurile cu nepărtinire, și aceasta pentru următoarele cuvinte:

Adunările noastre legiuitoare până acuma au consumat cea mai mare parte a puterilor lor cu lupte de partizi și cu țintiri personale, care în adunarea din urmă și sub ministerul, care avea încrederea majorității ei, au fost ajuns la un așa grad de înverșunare, încât dacă nu urma disolvarea ei și depărtarea acelui minister, se făcea în țara noastră o răsturnare, a cărei consecuențe ar fi fost în București copiarea comunei din Paris, ear în Iassi separatismul.

În fața unor împrejurări atât de grave, avem nu numai dreptul, dar și datoria, de a vă propune, Domnilor Deputați și Domnilor Senatori, noi alegătorii Domniilor Voastre, măsurile, care le judecăm neapărate pentru vindecarea răului, și cerem de la Domnia Voastră să vă însușiți aceste propuneri și să le prefaceți în legi, dacă voiți a avea și pe viitor încrederea noastră.

Pentru a propune remediul, trebuie mai întâi a constata răul. Să vedem dar, Domnilor, care sunt relele cele mai mari, care rod până la oase țara noastră.

Mai întâi ne aflăm față cu un fapt foarte grav, care trebuie să facă obiectul celei întâi a noastre propuneri. Vocea publică bănuiește, că unii din foștii deputați au luat mită de la concesiunea drumului ferat al d-lui Strousberg. O asemene inculpare lovește în modul cel mai grav caracterul și demnitatea representațiunii noastre naționale. Noi cerem dar de la Domnia Voastră să orânduiți o anchetă parlamentară, care să cerceteze cu pătrundere, dacă în adevăr vreunul din foștii deputați a înjosit până la așa grad caracterul de mandatar al țărei. Căci înaintea unei bănuieli atât de grele, sau trebuiește dovedit că ea este neîntemeiată, sau dacă sunt culpabili, să fie supuși la toată asprimea legii.

Să venim acum la răul cel mai mare, care desorganisează cu totul țara noastră: acest rău este lipsa de dreptate. Orcare societate civilisată, pentru a trăi, are neapărată trebuință mai întâi de toate de două lucruri: de libertate, căci fără ea nu se poate desvolta, și de dreptate, căci fără ea se disolvă. Egalitatea este o ramură a dreptății,

de aceea ea este bună numai întrucât este dreaptă, precum egalitatea înaintea legii; îndată însă ce este nedreaptă, este rea. Astfel este nedrept, ca cel ce nu are nimica, să voteze impozite pe spinarea aceluia care are ceva, și de aceea această egalitate este rea.

Așadară nu ne trebuie faimoasa trilogie revoluționară: libertatea, egalitatea și fraternitatea, cu atât mai vârtos că atunci când s-a proclamat fraternitatea, s-au făcut despoierile cele mai nerușinate și măcelurile cele mai crunte; ci ne trebuie mai presus de toate libertatea și dreptatea. Acolo, unde dreptatea nu există, libertatea degeneră în licență. Acesta este cazul la noi. Dreptatea înfrânătoare lipseste și impunitatea este garantată tuturor delictelor și tuturor crimelor.

Astfel a ajuns la noi licența presei până a fi un adevărat scandal. Noi nu zicem aceasta pentru a cere în contra presei vreo măsură preventivă, căci noi suntem pentru libertatea absolută a rostirii ideilor; dară o zicem pentru că voim, ca injuriile personale, defăimările, calomniile si batjocurile făcute prin presă, să fie judecate nu de juriu, care le achitează totdeauna și agravează prin aceasta încă injuria făcută persoanei atacate, ci să fie judecate de tribunalele corecționale, ca în tarile civilizate.

Pentru ca să adoptați această măsură binefăcătoare, este îndestul să vă amintiți atacurile infame făcute de o parte a presei noastre nu numai în contra persoanei Domnitorului, dar și în contra familiei sale, până și în contra copilului din fașă. Prin urmare propunem, ca aliniatul al 2-lea din articolul 24 al Constituțiunii, care rostește: „Delictele de presă sunt judecate de juriu", să fie interpretat în acest înțeles.

Să trecem acuma la delicte și crime de o altă natură. Din 96 de delapidatori de bani publici, 92 s-au achitat de juriu. Prin urmare propunem, ca functionarii prevaricatori să fie judecați de Curtea de casațiune.

Uciderile cele mai crunte, asasinatele cele mai sumețe s-au înmultit la noi într-un grad amenințător pentru societate, de când s-a ridicat pedeapsa morții și de când juriul prin indulgența sa le asigură impunitatea. Astfel am văzut într-un sat aproape de Iassi o familie întreagă, tatăl, mama și trei copii, între cari și un copil de trei sau patru ani, uciși cu toporul. Traupmann nu a făcut mai mult, însă la noi crima a rămas nepedepsită.

Un membru al Clerului mai înalt, un archimandrit, vine la capul său spiritual, la Mitropolitul, cu un revolver în buzunar și descarcă patru focuri în Preasfinția Sa cu premeditația cea mai sumeată. Juriul achitează pe acest paricid, căci osânda la închisoare corecțională de doi ani nu se poate privi ca o pedeapsă serioasă pentru o așa crimă; și pentru a pune vârf inichității, îl achitează după ce asasinul a fost apărat în fața juriului și a publicului cu calomnii aruncate asupra victimei sale. Conștiința publică se revoltă în contra unor nedreptăti atât de monstruoase.

Un fapt de o însemnătate foarte gravă și care vădește simptome foarte periculoase pentru Țara noastră, este următorul: Un revoltant încearcă cu arma în mână a face o lovire de stat și proclamă la noi republica, pe când forma legală a statului nostru este monarhia constituțională. Acel criminal este achitat de juriu și în urmă nu numai primit în sânul său de fosta Adunare, dar încă îngăduit de a o representa înaintea Domnitorului, ca membru al comisiunii însărcinate cu răspunsul la mesagiul Tronului. Ni se pare că impunitatea și nerușinarea nu pot să meargă mai departe.

Pentru asemenea cazuri siguranța statului și a Constitutiunii reclamă neapărat de a se proclama „Starea de asediu". De aceea cerem ca să se introducă în Constituțiune un asemenea articol, care sa răspundă la această mare trebuință a orcării societăți constituite.

De când s-a introdus juriul și s-a ridicat pedeapsa mortii pentru asasini, prădăciunile și omorurile au luat la noi o întindere înspăimântătoare și se produc cu o sumeție neauzită. Astfel am văzut formându-se bande de douăzeci, treizeci de hoți chiar prin rezidentele ținutale, și ceea ce este încă mai grav, acele bande s-au recrutat în parte chiar printre agenții puterii publice, care sunt chemati a apăra societatea în contra făcătorilor de rele.

În timpul principelui Mihail Sturdza, după ce s-au spânzurat câtiva hoți, securitatea persoanelor a devenit absolută și nu s-au mai produs nici o prădăciune, nici un omor. Experiența este aci mai presus decât niște teorii, a cărora consecuențe la noi au fost omorârea celor buni și asigurarea impunității celor răi.

Și apoi oare toate statele civilizate, Englitera, Franta, Germania, Italia, Belgia nu au astăzi pedeapsa morții?

Și dacă în viitor națiunea română va cunoaște că poate ridica cu totul pedeapsa morții fără pericol pentru societate, oare nu poate să o ridice prin o anume lege, orcând va voi? – Însă până atunci propunem să se modifice art. 18 din Constituțiune în chipul următor: „Pedeapsa morții nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute în Codul penal militar și pentru asasinat".

Cât pentru juriu, având în vedere răul ce l-a produs la noi până acuma, măsura cea mai rațională este de a-l suspenda, până când se va forma la noi un spirit public mai conștiințios. Atuncea va fi ușor Adunărilor a reînființa juriul prin o anume lege. Iar dacă nu s-ar hotărî acuma Adunarea la desființarea timporară a juriului, apoi trebuie să adopte pentru îndreptarea lui cel puțin următorul corectiv: „Când Procurorul general apelează la Curtea de casațiune în contra verdictului juriului, atunci această Curte are facultatea, sau de a casa verdictul numai în interesul legii, sau de a trimite causa spre o nouă judecare înaintea secțiilor unite a unei Curți de apel".

Să trecem acuma, Domnilor Deputați și Domnilor Senatori, la legea electorală înscrisă în Constituțiune. Acea lege, după ce sancționează un principiu salutar, adică acela de a fi representate în Adunare toate interesele legitime și vitale ale Țărei, pentru care sfârșit împărțește corpul electoral în patru colegiuri, apoi în dispozițiunile sale falsifică acest principiu.

Îl falsifică, fiindcă în colegiul întâi, care trebuie să întrunească pe marii proprietari, pune și pe acei cu venit de trei sute galbeni, când este cunoscut de orcine, că la noi o moșie, care dându-se în posesie aduce un venit de șapte sute galbeni, este o proprietate abia de mijloc.

Legea electorală mai falsifică încă acel principiu, fiindcă sub cuvânt de venit fonciar vâră între proprietarii de moșii și pe acei, cari au un venit de la o bină sau de la o întreprindere industrială, când locul cuvenit al acestora nu este nicidecum între proprietarii de moșii. Pe de altă parte pe posesori, ale căror interese sunt strâns legate cu proprietatea, îi pune să voteze în colegiul orașelor.

Pe urmă dă legea electorală din Constituțiune colegiului al treilea al orașelor un drept abusiv, fiindcă, nesocotind cu totul pe proprietarii și industrialii mari și de mijloc de prin orașe, lasă toată alegerea în mâna celor mai puțin impuși. Pentru a face o justă reparațiune a drepturilor electorale de prin orașe, ar trebui ca aceste trei clase de contribuabili să aibă o deopotrivă înrâurire asupra alegerii deputaților orașelor. Pentru acest sfârșit vă propunem mai jos măsuri, care le cunoaștem cu toții că vor fi foarte eficace.

Vom mai observa, în ceea ce privește numărul de deputați ai orașelor, că el este prea mare în proporțiune cu interesele ce le represintă. Astfel ar fi destul ca București să dea patru deputați, Iașii trei, Craiova, Galații, Focșanii, Bârladul și Botoșanii câte doi; iar celelalte orașe câte unul.

Pentru aceste cuvinte vă propunem următoarele modificatiuni la legea electorală înscrisă în Constituțiune:

«Articolul 59. Fac parte din întâiul colegiu proprietarii de moșii, al cărora câșt anual este de la șapte sute galbeni în sus.

Articolul 60. Fac parte din al doilea colegiu proprietarii de moșii, al cărora câșt anual este de la șapte sute galbeni în jos până la două sute galbeni inclusiv.

Fac parte din acest colegiu și toți posesorii pământeni care, fără a avea vreo proprietate, țin în posesie moșii, al cărora câșt anual este de la cinci sute galbeni în sus.

Articolul 61. Colegiul al treilea al orașelor este alcătuit de trei clase de alegători.

Fac parte din clasa întâia toți proprietarii de case, a cărora chirie ar fi de la una sută galbeni în sus. Asemene fac parte din această clasă și toți comersanții și industrialii, care plătesc patentă de clasa întâia.

Fac parte din clasa a doua toți proprietarii de case, a cărora chirie este de la una sută galbeni în jos până la 20 inclusiv. În această clasă intră și toți industrialii și comersanții, cari plătesc patentă de clasa a doua.

Fac parte din a treia clasă comersanții și industrialii, cari plătesc către stat o dare de 30 lei noi cel puțin. Sunt scutiți de cens în această clasă toate profesiunile liberale, oficerii în retragere, preoții, profesorii și pensionarii statului.

La orașele, unde are a se alege numai un deputat sau doi, aceste trei clase de alegători ale colegiului al treilea aleg fiecare câte un candidat; acești trei candidați convin în unanimitate, care din ei să fie deputatul colegiului acela; iar dacă nu se unesc, sorțul decide.

La orașele, unde sunt de ales trei deputați, fiecare clasă din colegiul al treilea își alege deputatul său. Iar unde sunt patru deputați

de ales, a treia clasă alege doi deputați și celelalte două clase fiecare câte unul.

Articolul 62. Aceste trei colegiuri aleg direct:

Cele două dintâi câte un deputat fiecare, iar cel de al treilea, precum urmează:

Bucureștii patru; Iașii trei; Craiova, Galații, Ploieștii, Focșanii, Bârladul, Botoșanii câte doi; iar celelalte câte unul; peste tot patruzeci si patru.

Toate orașele unui district formează un singur colegiu cu orașul de residență.»

Să trecem acum la alcătuirea Senatului. În toate țările constituționale, Senatul trebuie să fie un corp conservator și ponderator între Tron și Adunare. Pentru a răspunde la acest scop, trebuie ca atât alegătorii, cât și aleșii să aibă o avere teritorială însemnată, și un număr oarecare de senatori trebuie să fie numiți cu anume condițiuni de admisibilitate direct de către Domnul. Acest drept îl au și suveranii din Englitera, care este țara cea mai constituțională.

Pentru aceste cuvinte Vă propunem, Domnilor, următoarele modificațiuni la secțiunea II din Constituțiune, care tratează despre Senat:

«Articolul 68. Membrii Senatului se aleg câte unul de fiecare județ de proprietarii de moșii, al cărora câșt anual este cel puțin de la una mie galbeni în sus".

Venitul se dovedește prin rolurile de contribuțiune.»

Articolul 69, 70 și 71 să se suprime ca unele ce nu mai înseamnă nimic, dar se modifică articolul 68, după cum îl propunem.

Articolele 73 și 72 trebuie să rămâie cum sunt, iar la articolul 74 punctul al 5-lea, care hotărăște ce avere să aibă cineva spre a putea fi ales la Senat, trebuie modificat în chipul următor:

«5) a fi proprietar de moșie cu câșt anual cel puțin de una mie galbeni.

Art. 75. Domnul are dreptul de a numi direct șasesprezece senatori dintre persoanele care întrunesc însușirile arătate la articolul precedent sau și dintre persoanele mai jos însemnate, care sunt dispensate de acel cens:

a) Președinții sau vicepreședinții vreunei Adunări legislative.

b) Deputații cari au făcut parte din trei sesiuni.

c) Generalii.

d) Colonelii, cari au o vechime de trei ani.

e) Cei ce au fost miniștri sau agenți diplomatici ai Țărei.

f) Cei ce vor fi ocupat în timp de un an funcțiunile de președinte de Curte, de procurori generali, de consilieri la Curtea de casațiune.»

Să vă vorbim acuma, Domnilor, de un articol interesant pentru desvoltarea noastră agricolă.

Articolul 3 ar trebui modificat în chipul următor: «Nu se poate face nici o colonizare cu populațiuni străine în teritoriul României, decât în puterea unei anume legi.»

Noi socotim că ar fi foarte de folos pentru sătenii noștri români, să aibe sub ochii lor exemplul salutar, ce l-ar da câteva colonii germane, precum sunt în Basarabia. Asemenea colonii laborioase și iscusite în cultivarea pământului și în căutarea vitelor, dacă ar fi așezate pe unele din moșiile sterpe ale statului, ar produce un mare bine la noi.

Iar cât pentru pericolul de a se înmulți prea tare la noi asemenea colonii cu populațiuni de ginte străină, el nu există deloc, de vreme ce Adunarea și Senatul au deciziunea în mâna lor la fiecare caz de colonizare.

Articolul 131, care desființează Consiliul de stat, ar trebui suprimat. Experiența ne-a dovedit, că nici miniștrii nici Adunarea nu au liniștea trebuitoare pentru a elabora, după cum se cuvine, proiectele de legi. Prin aceasta noi nu voim a zice, ca să li se ia inițiativa legislativă, ci din contră acel mare drept trebuie să le rămâie în toată întregimea sa; dar un Consiliu de stat compus din oameni capabili, cu misiunea specială de a elabora proiecte de legi presentate de guvern, ar înlesni mult lucrările legislative și ar produce un adevărat bine.

Acuma ne rămâne, Domnilor, să vă mai facem încă o propunere.

După legea comunală în vigoare, alegerile consiliilor comunale sunt date cu totul în mâna mulțimii. Acest sistem rău și nedrept a produs la noi cele mai rele resultate. Consiliile comunale de prin orașe au devenit privilegiul unei clice și au tras după sine demoralizarea și feluri de abusuri. Iar consiliile rurale de prin sate, compuse numai din săteni fără învățătură și fără o posițiune socială mai înaltă, sau sunt inerte, sau dacă voiesc a exercita o acțiune proprie, atuncea caută a lovi interesele cele mai legitime ale proprietății mari. Această rea stare de lucruri decurge de la o nedreptate flagrantă.

Principiul equitabil, care cere ca toate interesele vitale ale Țărei să fie representate, acest principiu salutar, care s-a respectat în

compunerea Corpurilor legiuitoare, este încălcat în compunerea consiliilor comunale.

Pentru aceste cuvinte vă propunem, Domnilor Deputați și Domnilor Senatori, următoarea dispoziţiune legislativă:

«Consiliul comunal se compune în următorul mod: O treime se alege de către proprietarii de case, care ar justifica o chirie de cel puțin una sută galbeni. În această clasă intră și comersanții și industrialii, care plătesc o patentă de clasa întâia. A doua treime se alege de către proprietarii de case, cari justifică o chirie de la 99 galbeni până la 20 inclusiv. În această clasă intră și comersanții și industrialii, cari plătesc patentă de clasa a doua. A treia treime se alege de către proprietarii, comersanții și industrialii, care plătesc statului o dare de 30 lei noi cel puțin. Sunt scutiți de cens în această clasă toate profesiile liberale, ofițerii în retragere, preotii, profesorii și pensionarii statului.»

În acest chip toate elementele vitale vor fi representate în consiliile comunale ca și în Adunare.

Primarii trebuie să fie numiți de-a dreptul de Domn, pentru ca să aibă și guvernul representantul sau în acest Consiliu, de la care atârnă atât de mult liniștea si prosperitatea orașelor.

Cât pentru comunele rurale, ca să fie representată în ele și proprietatea mare, trebuie a se adopta următoarea dispositiune.

«În comunele rurale acela, care are singur în proprietatea sa atât pământ, cât toti ceilalți locuitori ai comunei împreună, acela este de drept membru al Consiliului comunal. El se poate representa prin delegatiune.»

Domnilor Senatori și Domnilor Deputați, noi Vă facem aceste propuneri cu deplina încredere, că le veți lua în serioasă considerațiune și le veți introduce în instituțiunile și legile noastre. Dacă însă ele nu s-ar admite, noi alegătorii vom face o propagandă activă pentru a nu mai fi realeși pe viitorime acei deputați, care nu vor fi susținut propunerile noastre. În acest chip sperăm, că vom dobândi în fine o Adunare care să răspundă la trebuintele Țărei.

Iar dacă veți adopta aceste măsuri legislative, care singure pot scăpa Țara noastră de anarhie și de peire, atunci veți dobândi recunoștinta publică pentru binele ce veți fi făcut patriei noastre".

Am reprodus aici textual întreaga petiție de la Iași, fiindcă ea a avut oarecare răsunet în discuțiile din presă și din parlament. Cu ușurința, cu care se fabrică și se lățesc la noi legendele false, faimoasa adresă a fost atribuită junimiștilor, în special d-lui P. Carp, mai ales din partea numeroșilor politiciani, care nici nu o cetiseră sau nu-și mai aduceau aminte de cuprinsul ei. În fapt, d. P. Carp a fost cu totul străin de chestie. Absent din Iași, precum era, d-sa nu a cunoscut adresa decât după prezentarea ei la Cameră și, îndată ce a cunoscut-o, s-a pronunțat cu desăvârșire în contra ei, având convingerea, că nu prin reforme constituționale se puteau îndrepta relele de care suferea țara.

Dar și printre câțiva din junimiștii, care au luat parte la discutarea petiției în ședințele de la Beizadea Grigorie, era împotrivire. Unii nu primeau ideea colonizării străine, alții (îndeosebi d-nii Pogor și Negruzzi) erau absolut în contra pedepsei cu moartea. Disensiunea amenința să producă o ruptură, când, pentru a o evita, autorul acestor rânduri a propus compromisul, care s-a și adoptat: ca acei membri, care primeau toate ideile adresei, să o subscrie; iar deputații partidului (căci în răstimp alegerile pentru Cameră se terminaseră), care nu voiau să o subscrie în întregul ei, să se declare cel puțin uniți cu tendența ei generală și să se însărcineze a o prezenta Camerei.

Făcându-se această deosebire, adresa a fost direct subscrisă de: „Gr. M. Sturdza, D. Korne, P. Rosetti-Bălănescu, L. Cantacuzin, C. D. Sturdza, general G. Ghyka, I. Strâjescu, general N. Mavrocordat, St. Mavrodi, C. Carp, Gr. Carp" etc., etc. Nici un junimist nu se află printre semnatarii adresei. Dar în josul semnăturilor urmează fraza: „subscrișii deputați, unindu-ne cu tendența acestei petiții, o vom prezenta Adunării legislative", și numai aici figurează iscăliturile: „C. D. Sturdza, B. Pogor, M. Kostaki, general N. Mavrocordat, Iacob C. Negruzzi, (colonel) G. Sturdza, G. Racoviță, T. Maiorescu".

Astfel a fost depusă „petiția de la Iasi“ în una din primele ședințe ale Camerei de la 1871 și – zace încă în cartoanele arhivei. Căci n-a avut nici măcar soarta de a fi cetită în parlament. Îndată după sosirea noastră în capitală, am avut la „Beizadea“ Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei conservatoare, o consfătuire cu unii membri marcanți ai partidului guvernamental din București, printre care și B. Boerescu. Aceștia, în contact mai intim cu ministerul, au fost de părere să se lase chestia *in suspenso.* Hotărârea guvernului, preocupat mai cu samă de afacerea Strousberg și de situația finanțiară, era de a căuta îndreptarea lucrurilor fără revizuirea Constituțiunii.

Înțeleaptă hotărâre – se poate! Dar ea reclama o cu atât mai chibzuită acțiune pe căile ordinare și presupunea o lungă durată a cabinetului. Prin o mai strânsă disciplină trebuia să dispară relaxarea organelor administrative, ce se simțea pretutindeni în urma efemerelor ministere de pân-atunci; prin o energică combatere a opoziției în parlament și prin modificări parțiale în legile existente trebuia întrodusă înfrânarea agitărilor sterile. Era de temut, că după vechiul obicei al partidelor dominante încercarea de reformă va începe cu înăsprirea codului penal în materie politică[1]; era de dorit, că se va alege calea mai înceată, dar mai sigură, a îndreptării economice și a unei mai bune direcții în învățământul public[2].

* * *

Așa se înfățișa starea spiritelor la începutul primei sesiuni a legislaturei de la 1871–1875. Și după ce în paginele precedente am căutat să ne dăm samă de mișcarea noastră politică de la fevruarie 1866 până la iunie 1871, în paginele următoare ne vom mărgini în reproducerea discursurilor parlamentare, ținute de autorul acestei publicări sub ministerul Lascar Catargi până la căderea lui în primăvara anului 1876, însoțindu-le numai de câteva note explicative.

În această mărginire reproducerea nu poate avea decât o valoare foarte modestă, presupuind că are vreuna. Discursurile ținute se refer, firește, la chestii izolate, și numai din când în când apare legătura lor cu starea generală a țării. Așa cum sunt, ele rămân însă cel puțin mărturii imediate despre momentele politice, în care au fost rostite, și pot servi drept elemente pentru înțelegerea mai exactă a unei interesante epoci de tranziție.

După terminarea acestei prime serii și înainte de reproducerea discursurilor ulterioare, vom încerca să dăm o privire generală asupra situației politice la începutul ministerului Ion Brătianu de la 1876.

[1] Vezi mai jos discursurile 9 și 13 asupra libertății presei și a reformei codului penal.

[2] Vezi discursul 10 asupra creditului fonciar și discursurile 1, 3 și 7 asupra școalelor.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1871-1876

1

Contra agitării politice la Universitatea din Iaşi. Pentru întinderea învăţământului primar. (Budgetul şcoalelor pe 1872)

(Şedinţa Camerei de la 27 iunie 1871)

Budgetul prezentat de ministrul cultelor şi al instrucţiunii publice, generalul Tell, cuprindea pentru anul 1872 la cheltueli 8 milioane lei noi. Anul budgetar începea pe atunci la 1 ianuarie. În budgetul votat de Cameră, înainte de punerea lui în lucrare, se mai introduceau apoi, sub titlul de *budget rectificativ*, modificări supuse unei nouă discuţii (vezi mai jos discursul 15). De aceea prima dezbatere şi votare a budgetului se făcea cu mai multe luni înaintea începerii anului budgetar.

D-lor, în privinţa direcţiunii, în care este conceput acest budget pe anul 1872, aş avea două obiecţiuni de făcut, şi fiindcă nu cred că este misiunea noastră de a face opoziţiune, voi avea totdeodată onoare să propun şi mijloacele de îndreptare.

Prima objecţiune este aceasta:

Nu văd pentru anul 1872 ce măsuri s-au luat, în limitele în care se puteau lua într-un budget, pentru stăvilirea unuia din cele mai mari rele care bântuie şcoalele de dincolo de

Milcov: înrâurirea ce fracțiunea liberă și independentă cu tendențele sale politice câștigă asupra acestor școale, și prin care, după apretiarea mea, vițiază în mod radical spiritul tinerimii de acolo. (Aplauze.) Din contra, ni se cer și pentru anul 1872 banii, cu care să se alimenteze izvorul, de unde pornește această direcțiune. Ni se cere să votăm și pentru 1872 suma, prin care să se susție câteva catedre special politice de la Universitatea din Iasi. (Aplauze.)

A doua objecțiune este aceasta:

Mi-a părut a vedea că prin o direcțiune, pe care nu o cred justă, în budgetul actual s-au suprimat sume afectate pentru învățământul elementar și s-au sporit sumele afectate pentru învătământul superior, și voi avea onoare a mă încerca să dovedesc onorabilei Camere, că în interesul unei Camere conservatoare este astăzi de a face tocmai contrarul, de a suprima de la învățământul superior si de a susținea fundamentul, învățământul elementar. (Aplauze.)

În privința direcțiunii politice a școalelor din Iași. D-lor, nu voi fi eu acela care să contest deplina libertate a unui profesor în stat să-și emită teoriile sale câte i se vor părea juste pe o lărgime de oscilație foarte întinsă, de la conservatismul cel mai mare până la cea mai mare libertate compatibile cu statul constituit după modul constituțiunilor din Europa civilizată; dar nu cred că trebuie să admitem a se introduce teorii, a căror tendență manifestă este surparea orcării ordine de lucruri constituite în stat și provocarea cestiunilor sociale într-un mod cum nu a venit încă timpul, și cum poate nu va veni niciodată a se rezolvi. (Aplauze.)

Susțin însă, că fractiunea liberă și independentă prin acțiunea ce are în Universitatea din Iași, introduce principii răsturnătoare într-un mod manifest. (Aplauze.)

Vă pun înainte, D-lor, în scurt, trei din ideile principale ce le introduce acest partid, de la înăltimea catedrei, la Universitatea din Iași, și pe care le insinue în mintea tinerilor studenți ai acelei universități.

La 1867 s-a publicat manualul, evangelia, acestei școale. Este ieșit din manuscriptele eminentului răposat profesor Barnuțiu și poartă titlul: „Dereptulu publicu al Româniloru".

Este liber orcine să susție orce teorie va voi și orce principiu îi va plăcea, ca om privat; dar a le introduce în școalele noastre ca profesor salariat de stat, aceasta este inadmisibil.

Eată ce se zice aici. Prima teorie:

„Orce vot ce s-ar da de o Cameră constituantă în privința unui Principe străin, așa ar fi de nul, încât un singur vot contra ar fi destul pentru a declara pe Principe de nul și imposibil."

Această teorie, care excită cu drept cuvânt surâsul tutulor oamenilor cu minte (aplauze), este însă periculoasă când se introduce de pe catedră, ca teorie de drept public, cu autoritatea unui nume celebru ca al lui Barnuțiu, și se inculcă în mintea tinerilor, care nu pot să-și însușească din asemenea teorii decât o inimicitie fanatică. (Aplauze.)

Și dacă ați auzit d-voastră vorbindu-se de direcțiune antidinastică, să știți că izvorul este în această scoală.

E. Ghica-Comănesti. Eu n-am citit pe Barnuțiu, si cu toate astea sunt antidinastic.

T. Maiorescu. Întru cât sunteți d-voastră antidinastic și întru cât ati dobândit această credință, aceasta este o afacere cu totul privată, și meritul ca si răspunderea vă priveste personal pe d-voastră; dar întru cât niște profesori plătiți de stat introduc în capul tinerimii asemenea teorii, întru atât este o afacere publică, si statul constituit sub dinastia Măriei Sale nu poate tolera o asemenea tendență. (Aplauze prelungite.)

A doua teorie:

Toți străinii trebuiesc dați afară din stat, dacă par periculoși, așa reclamă suveranitatea poporului român. Și dacă auziți câteodată, că în școalele din Iași se persecută ovreii, că

școlarii își maltratează pe conscolarii de rit israelit, care se preumblă în grădina publică, să știți că aceste apucături barbare provin din această teorie, teorie cu atât mai periculoasă cu cât, necunoscută încă până acum la noi, s-a învestit cu cuvântul prea frumos de românism, pentru a masca sub el idei anticivilizatoare, nedemne de secolul al 19-lea, un chinesism la marginea Europei.

A treia teorie este, că proprietățile actuale sunt rău împărțite, că statul român nu va face nici un pas de cultură înainte până când nu va lua toate moșiile din mâna proprietarilor actuali și va institui tribuni plebeiani traianenzi, care să facă împărțirea pământului între toți locuitorii; și devenind astfel fiecare locuitor român proprietar, să fie el oprit de a transmite sau a vinde mai departe proprietatea.

Vedeți, domnii mei, că aceasta este o teorie comunistă *sui generis*, pusă înainte ca o idee de regenerare a României.

Ce nechibzuință de a deștepta într-o țară, unde sunt așa de puțini locuitori în comparare cu teritoriul, unde proletariatul din norocire nu există, ce nechibzuință de a deștepta luptele acelora care nu au nimica, contra acelora care au ceva, și a prejudeca într-un mod nefericit soarta viitorului, care poate niciodată sau abia până peste 200 ani, ne-ar duce acolo! Dar nu ne preocupăm de aceasta; ne preocupă faptul că o astfel de teorie comunistă se susține într-o universitate ca mod de regenerare a statului român!

Domnii mei, o mai repet: libertatea de a-și spune ideile în școală este în limitele statului constituit garantată; nu cred însă, că este de tolerat ca să se surpe chiar fundamentul acestui stat prin o instrucțiune rău dirigiată în școalele lui.

Eu sunt convins că domnii aceia din fracțiune sunt de bună-credință; sunt sigur, că în capul d-lor acesta e idealul viitor al României, că lucrează după cum pot spre acest ideal. Dar ce facem noi cu buna-credință a d-lor? Cu buna-credință ce au să publice cărți în deplină libertate, să publice jurnale în

deplină libertate, să facă asociațiuni private câte vor pofti, dară ca statul să aibă naivitatea a-și plăti funcționari cari să-i surpe temeliile, aceasta nu o înțeleg. (Aplauze.)

Ce ați zice d-voastre, când guvernul francez ar numi dintre membrii comunei de la Paris, ca Assy, Cluseret, Bergeret și alții, prefecți la Marsilia, la Lyon și aiurea, sau profesori la Universitatea din Paris? Între fracțiune sub această formă și între stat, așa cum este constituit, nu încape tranzacțiune, și e cea mai mare greșală care se poate face de a tolera un moment mai mult această direcțiune.

Închipuiți-vă, d-lor deputați, că la 1867, când a apărut sub forma de sistem al dreptului public această tendență, chiar la 1867, când s-au ivit oameni, care își cunoșteau datoria de a denunța răul, când eu însumi în „Convorbiri literare", în „Gazeta de Iași" și prin o broșură, aparte am arătat unde merg lucrurile; în 1867, sub ministerul Brătianu, după ce s-a pus de acei domni această teorie antidinastică și anticonstituțională înainte, domnii aceștia erau partidul guvernamental al Principelui Carol, și astfel, precum partidul fracționist a fost inventat în teorie la universitatea din Iași, a fost patentat în practică de d. Ion Brătianu.

Cred, domnii mei, că este timpul să sfârșim cu această periculoasă teorie, și nu ne este permis, dacă vedem cu ce otravă se adapă școlarii la noi, să mai remânem indiferenți la această cestinne. (Aplauze.)

Voi avea dar onoarea a propune câteva măsuri, pe care le cred practice și care vor face să se înblânzească isvorul, de unde emanează această teorie, universitatea din Iași. (Aplauze.)

A doua objecțiune, și vă rog să fiți indulgenți pentru aceasta, este relativă la urcarea ce o cred neproporțională, a salarielor corpului profesoral superior și mai ales la coborârea nemotivată a cifrelor alocate pentru școalele elementare.

Dacă a fost, domnii mei, un fel de regulă de conduită a partidului roșu, când era la putere, de a lovi în interesul clasei

de sus, cred că regula noastră de conduită va fi de a susținea interesul claselor de jos. (Aplauze prelungite.)

Și această Cameră conservatoare, care după aprețiarea mea este în momentul de față singurul partid liberal, va trebui să dovedească liberalismul său mai ales în această cestiune, căci ceea ce pe noi, tineri cu totul liberali, care în orce alte parlamente apusene am fi la extrema stângă (aplauze), ne-a făcut să fim la dreapta cu d-voastră, este convingerea că ceea ce la noi este stânga, iese afară din stat, și prin urmare trebuie eliminat din stat (aplauze prelungite). Dar dacă este așa, domnii mei, vă rog să susțineți elementul de jos; să arătăm solicitudinea noastră mai ales pentru învățământul elementar.

Voi avea dar onoare a face un șir de propuneri în privinta aceasta, și terminând, mă grăbesc a zice numai, că toate propunerile ce fac, deși unele sunt cereri de augmentări, se compensează cu altele care sunt cereri de reduceri, încât nici un ban nu vi se cere mai mult decât ceea ce era alocat, și astfel vă rog să binevoiți a le acorda favoarea d-voastră. (Aplauze prelungite.)

În contra celor zise în discursul precedent vorbesc în aceeaș ședință a Camerei d. Nic. Ionescu, Cesar Boliac și N. Blaremberg, cu aluzii la petiția de la Iași. La sfârșitul ședinței mai adaogă:

T. Maiorescu. D-lor, voi fi foarte scurt. Regret numai că o cestiune de princip a putut să provoace o cestiune personală. Eu declar că nu am avut intențiune să fac nici o critică acelor persoane, despre care onor. d. Nicolae Ionescu a vorbit așa de mult, și prin urmare, apărarea d-sale, adică trei pătrimi ale discursului, era de prisos.

În cât privește celealte spuse de d-sa, mă voi abține de a-i răspunde, fiindcă vă mărturisesc că din parte-mi mi-am făcut obiceiul încă de mai nainte, pe când aveam a face cu d-sa, de a nu-i lua în serios cuvintele, cari mi s-au părut întotdeauna că nu sunt decât simple figuri de retorică fără valoare reală.

Singura observațiune de relevat cred că este aceea a onor. d-lui Blaremberg, și sunt dator să explic zisele mele.

D-lor, intențiunea mea este ca să se lovească, atât aceia cari ar propune în școale răsturnarea unei ordine de lucruri stabilită, cât și aceia cari ar face orce fel de politică militantă în școală, adică să se lovească toți acei cari s-au obișnuit să facă o arenă politică din instrucțiunea poporului. În contra acestei direcțiuni în general voi să mă ridic. Și vă rog pentru un moment să vă puneți în pozițiunea unui om, care vede că pe această cale toate școlile noastre devin niște cuiburi de intrigi politice, spre ruinarea instrucțiunii publice, și atunci veți înțelege, că mi-aș fi călcat datoria de deputat, dacă aș fi tăcut.

Este incontestabil că la noi în țară s-a produs un fenomen ce nu s-a produs nicăieri în lume, adică de a vedea corpul profesoral de la noi, de exemplu, la Iași, la Roman, la Bârlad, formând focarul pasiunilor politice.

Eraclide. Nu e exact, protestez în numele gimnasiului din Roman.

T. Maiorescu. Nicăieri, nici în Franța, nici în Englitera, nici în Germania, nu este permis ca în activitatea unui corp profesoral să predomnească agitațiunile politice.

Această direcțiune falsă este intolerabilă. Fără să fac discuțiuni personale, pentru că ni se cerea prin acest budget de a vota salarii pentru niște catedre, care cred că sunt izvorul agitațiunilor politice la noi, am făcut un act de conștiință denunțând onorabilei Adunări o direcțiune periculoasă.

Nu era aci nici o cestiune de persoane, și d. reprezentant de Roman să aștepte propunerea ce am anunțat, ca să se convingă de aceasta (aplauze).

2

Pentru reducerea subversiunilor la societățile de cultură din budgetul pe 1872

(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)

Amandament la budget: Să se reducă subvențiunea acordată Societății academice române de la 20 000 la 10 000 lei pe an; iar celelalte subvențiuni, acordate societătilor de cultură *din țară*, să se suprime. Semnati: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, A. Balș, C. D. Sturdza* etc.

D-lor deputați, am avut onoare a vă propune ca subvențiunea de 20 000 lei, acordată Societății academice române, să fie redusă la 10 000 lei, iar celelalte subvențiuni, acordate societăților de cultură din țară, să fie cu totul tăiate din budget.

Iată motivele:

Societatea academică română este o societate înființată în anul 1866, pentru ca, după regulamentul ei, să se ocupe numai și numai de gramatica și dicționarul român.

Această societate, din care fac și eu parte, în loc de a se ocupa, conform regulamentului înființării sale, de aceste două cestiuni, a crezut de cuviință, și era în libertatea ei să o facă, de a lua alte dispozițiuni și a-și da o întindere mai mare, și imitând Institutul din Franta, a făcut trei secțiuni foarte savante, secțiunea istorică, secțiunea științifică și secțiunea

literară, cu hotărâre ca elaboratele ei asupra acestor materii, unde, cum știți, la noi sunt grozav de multe lucrări de asemenea natură rămase needitate, a decis, zic, ca aceste elaborate să se tipărească și să se trimită la celelalte academii din străinătate. La această tendență a societății nu este treaba noastră să ne opunem, nici să o controlăm; tot ceea ce trebuie să facem noi, este să constatăm, pentru ce 20 000 lei se dau acestei societăți. Regulamentul de înființare a fixat la art. 12 despăgubiri de drum considerabile, jetoane de prezență etc. În acest regulament însă s-a zis, că sesiunea d-lor va dura cel mult pentru prima dată două luni, dar cum are să se urmeze de aci nainte, nu s-a zis. De aceea d-lor și-au fixat ținerea ședințelor anuale la o lună și jumătate, și astfel, dacă ar ședea toți membrii acestei societăți în București după cum se fixează prin regulament, apoi cifra n-ar fi de ajuns; însă în fapt nu se urmează așa. Numai la prima întrunire din întâiul an societatea a fost completă, și de atunci și până astăzi nu s-a mai ținut nici o ședință a societății în completul membrilor ei, ci numai cu majoritatea membrilor prezenți. Dacă ar fi vorba să controlam regularitatea d-lor, n-am avea nimic de zis; însă fiindcă ni se cer mijloace finanțiare, este trebuința să spunem, că nici una din lucrările acestei societăți, întru cât erau supuse la votul unei Adunări generale, n-au putut să întrunească acest vot, fiindcă prin nevenirea membrilor la societate, ea n-a putut să țină o ședință generală completă. De aceea, d-lor, pentru că această samă a fost prevăzută având în vedere completul membrilor societății, eu cred că prin necompletarea ce s-a urmat în cursul mai multor ani, ea este suficientă, chiar dacă va fi redusă de la 20 000 lei numai la 10 000.

În privința celorlalte societăți din țară, este de considerat că societățile de cultură fac totdeauna bine de a se înființa și susține cu propriele lor mijloace, și că din contra, de câte ori printr-un mijloc direct sau indirect vin a cere subvențiuni de la stat, această subvențiune atacă independența lor. Când ați

vedea, cum multe din aceste societăți sunt constituite, v-ați convinge și mai mult de necesitatea de a li se sterge din budget subvențiunea. Nu vorbesc, d-lor, de timpul de astăzi; din contră, sunt dator să declar pentru onoarea actualului director al Ministerului Cultelor, că d-sa n-a intrat niciodată pe această cale; dar închipuiți-vă, d-lor, un alt director al ministerului, care ar avea o predilecțiune fantastică de a fi inventator și care ar descoperi, când o societate de arme și gimnastică, când un ateneu român, când mai știu ce, împodobindu-le cu cuvinte foarte frumoase, cari însă, ca să existe, trebuie să stea în legătură cu punga statului; un asemenea director, care este la izvorul alocațiunilor budgetare, va lua dispozițiuni ca, pentru o societate ce d-sa și-a propus, să-i prevadă și un paragraf în budget, din care să se susțină. Dară cu aceasta se introduce o procedere, pe care d-voastră n-o puteți aproba; și pentru aceste considerațiuni, cred că ar fi un vot foarte rațional când d-voastră, cu ocaziunea acestui budget, ați declara, o dată pentru totdeauna: că asemenea societăți pentru darea la semn, ateneul român, Transilvania etc., foarte onorabile ca instituțiuni private, nu trebuiesc subvenționate de stat.

În contra acestei propuneri de reducere vorbește d. Nicolae Ionescu, însuș membru al Academiei; îi mai răspunde în aceeaș sedință:

T. Maiorescu. D-lor, pentru societatea academică este destinat fondul Zappa; acest fond firește că nu s-a atacat întru nimic prin amandamentul propus și nici nu se poate ataca. Iar cei 20 000 lei în chestie se dau din budgetul statului pentru diurne și călătoria membrilor societății. Această cifră este exagerată; nu se distribuie niciodată în total, fiindcă membrii nu vin, și de aceea este o simplă măsură de economie rațională ca să fie suprimată pe jumătate și redusă la 10.000 lei.

Cât pentru rancunele personali ce am în contra societății, după cum zice d. N. Ionescu, ca cestiune personală am onoare a vă spune, că atunci când am lucrat ca membru al societății academice, o singură propunere ce am făcut a fost primită de noi toți. Când însă societatea și-a dat aerul de a fi Institut de Franța, mi s-a părut, că sub forma aceasta a trecut peste fondul ei intelectual, și necrezându-mă destul de învățat într-o asemenea societate, mi-am dat demisiunea pe acest motiv. (Demisiunea însă n-a fost primită, s-a declarat că un membru al Academiei este pe viață.)

Scuzați-mă, d-lor, dacă v-am întreținut un moment cu o cestiune personală; dar nu puteam face altfel, fiindcă în fața unui vechiu parlamentar, ca d. Nicolae Ionescu, credeam de cuviință a releva procederea d-sale.

Las la aprețiarea onor. Adunări dacă este just și cuviincios ca la fiecare propunere ce face cineva, să se scruteze biografia sa și pretinsele intențiuni ascunse ale sale. (Aplauze.)

3

Contra reducerii învățământului primar

(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)

Ministrul cultelor general Tell propune reducerea numărului învățătorilor și institutorilor, cerând pentru tratamentul lor pe 1872 numai 1 300 000 lei, în loc de 1 413 377 câți erau alocați încă din anul 1870. Aici se aduce în discuție amendamentul: „Tratamentul personalului învățătorilor și institutorilor se menține ca în anul 1870".

Semnați: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, C. D. Sturdza, G. Racoviță, A. Balș, C. Suțu* etc.

D-lor deputați, în discuțiunea generală de ieri am avut onoare a vă pune în vedere cauzele, pentru care rog ca această onorab. Adunare, în majoritate conservatoare, să nu încuviințeze în primul budget pe care-l votează, o suprimare făcută la învățământul elementar. Dacă e vorba să facem suprimări, acele le putem face mai curând la învățământul superior; dar nu ni se cuvine nouă să atingem bazele elementare, pe care este clădit acest edificiu. (Aplauze.) Vă rog dar ca, atât din considerări politice, cât și pentru interesul scoalelor, să binevoiți a menține cifra învățământului primar.

Dacă este vorba de a organiza, să binevoiască d. ministru să ne prezinte o lege; dar pe câtă vreme vor rămânea lucrurile în statu-quo, să nu ne atingem de învățământul elementar. Dacă voiți să faceți reduceri, le veți face de la cei ce au mijloace, iară nu să atingeți pe cei ce nu le au. Mai adaog pe lângă acest considerant, că în proiectul de budget se zice, că pentru a da o nouă organizare școlilor primare se cere această sumă; și legea pentru noua organizare nefiind discutată în secțiuni, am avea aerul de a lovi învățământul elementar, și din această cauză s-ar arunca o lumină rea asupra acestei Camere când ar vota reducerea. De aceea vă rog să nu admiteți această reducere, și să rămânem în rezerva de a vota reducerile ce voi avea onoare a propune pentru învățământul superior, reduceri cari vor acoperi acest spor.

D. președinte al consiliului, L. Catargi. D-lor, d. Maiorescu cere 1 400 000, noi cerem numai 1 300 000, atât cât s-a cheltuit; aceasta o cerem până se va face legea.

Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu și se respinge.

T. Maiorescu. Cer cuvântul pentru a retrage amendamentele. După acest vot, prin care Camera a binevoit a admite o restrângere la învățământul primar, eu din parte-mi nu voi mai propune augmentări sau reduceri, nici pentru învățământul secundar, nici pentru internatele statului, pentru că s-au făcut reduceri acolo unde nu trebuia, s-a lovit învățământul primar.

4

Contra profesorilor fracționiști

(Ședința Camerei de la 29 iunie 1871)

Se citește capitolul X și următorul amendament:

„Propunem suprimarea catedrelor: a) de dreptul public constitutional; b) de economia politică și finante, și înlocuirea lor prin o catedră de dreptul civil si o catedră de dreptul roman, pentru care se va publica concurs.

Propunem suprimarea catedrei de geometria analitică și trigonometria sferică, ale cărei obiecte se împreunează cu catedra de agronomie, ca la facultatea din București.

Se suprimă catedra de literatura română si se înființează o catedră de istoria universală, cu privire specială la cea română, si o altă catedră de gramatică comparativă a limbelor romane, pentru care se vor publica concursuri.

Aceste modificări se vor pune în lucrare la 1 septemvrie al anului curent."

Semnați: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, A. Balș, C. D. Sturdza* etc.

Domnilor deputați, propunerea mea se reduce la suprimarea a patru catedre, și la înlocuirea lor prin altele patru. Nu vi se cere nici o sumă mai mare decât acea fixată; se cere

însă o remaniare a sumei fixate. Ne preocupă întâi întrebarea: dacă legal este admisă o asemenea propunere, dacă se poate face de d-voastră printr-un vot cu ocaziunea budgetului, sau ar fi trebuit o reformă a legii. Susțin, domnii mei, că se poate face printr-un vot al d-voastră acum.

Prin legea instrucțiunii publice se stabilesc obiectele, care trebuie să se aibă în vedere la formarea facultăților, dar nu se face o organizare sistematică pentru specificarea catedrelor și a numărului lor; se lasă o latitudine prudentă, ca după „mijloacele și trebuintele țărei" să se adaoge sau să scadă câteva catedre. Dacă eu sunt în contra unor catedre și daca d-voastră veti binevoi a aproba propunerea mea, le puteți suprima și le veți înlocui cu altele din acele prevăzute în spiritul acestei legi, fără a o viola.

Care este motivul propunerii? Am avut onoarea a spune în discuțiunea generală, că motivul este a se lovi direcțiunea politică, care se dă școalelor de dincolo de Milcov. Am avut onoarea a vă spune atunci că sunt principii periculoase, după părerea mea, cari se expun în aceste scoale. Voi veni acum a vă dovedi că aceste principii se lățesc, și dacă veți recunoaște d-voastră ca si mine, că această lățire nu se mai poate tolera, atunci veți vota împreună cu mine îndreptarea în modul arătat.

Nu viu, domnii mei, pentru a face dintr-o cestiune de princip ca aceasta o cestiune personală, cum m-ar fi îndemnat a face onorabilul reprezentant de la Roman, d. Nicolae Ionescu. Nu viu să propun mijloace iritante de anchete, cari să constate prin confruntări nedemne de studenti și de profesori ceea ce s-a vorbit. Am un mijloc sigur de a vă dovedi că acest spirit fals domnește, și d-voastră veți aprecia dovada.

Am zis, domnii mei, că școala fracționistă întru cât este la Universitate, se bazează pe teoria dreptului public al lui Barnut. Acest drept public al lui Barnuț, rămas în manuscrisele răposatului magistru, a fost publicat la 1867 de către școlarii săi. Acești școlari, în marea lor majoritate, sunt astăzi profesori ai învățământului public plătiți de stat.

Iată ce zic acești profesori, în parte citați cu numele în prefața dreptului public al lui Barnuț, pe care-l publică ei:

„Provocăm mai ales pe profesorii români ca să îmbrățișeze cu toată inima această întreprindere.

Putem asigura pe orișicine că în scrierile lui Barnut generațiunea noastră și cea venitoare vor afla tablele dreptului național al românilor, din care vor învăța a trăi ca națiune liberă (pag. VI a prefațiunii).

O voce. De cine e iscălită prefațiunea?

T. Maiorescu. Nu este iscălită de nimeni.

Voci. A! a!

T. Maiorescu. N-am terminat, d-lor, dovada. Numele sunt cunoscute în Iași. Aceiași domni zic:

„Barnuț în scurt timp își formă școală sa, din care ieșiră mai mulți tineri luminati, cari astăzi fac onoarea institutului gimnasial si universitar, propagând ca profesori principiile și ideile naționali și liberali ale maestrului dascăl" (pag. XXV).

Se zice în fine de către profesorul actual de economie politică[1], care a făcut panegericul lui Barnuț, precum și mai toți cari sunt numiți acolo sunt profesori actuali, se zice că:

„Prelegerile însă, pe care eminentele nostru profesore le făcea cu mai mare măestrie și abilitate, erau mai ales acele de dreptul public si constituțional al românilor. Aci era excelent magistrul ca în adevăratul său element. Claritatea și preciziunea ideilor sale etc., știa să ne captive atențiunea, să ne deștepte simțimintele cele amortite și să se furișeze până în adâncul inimelor noastre, imprimând acolo convictiunile cele mai firme și mai nedestructibili" (pag. XXXI).

Convicțiuni, domnii mei, cari tind a răsturna bazele proprietății, a declara nulă și neavenită ideea unui principe străin, a propaga gonirea tutulor străinilor din România.

Aceste idei s-au susținut de Barnuț, s-au publicat la 1867 de către discipolii săi, profesori actuali, cari le profesează ca un

[1] Al. Gheorghiu și-a curmat viata pe la 1887 ca director al Creditului urban din Iași.

fundament unic de regenerare a României și provoacă tinerimea română să meargă înainte pe calea lor.

Iată, domnilor, o dovadă directă că așa e lucrul. Mă grăbesc însă a vă zice că acestor domni ca oameni privați, ca discipoli ai răposatului profesor Barnuț, le face onoare că susțin teoriele profesorului lor.

Tot ce am voit să zic și ce voi dovedi îndată, e că statul nu poate să tolereze pe acești profesori în această privintă ca funcționari retribuți ai săi.

Ați văzut până aci, pe ce întemeiez arătările mele. Vă voi da o a doua probă, prin care voi dovedi, că nu e numai o discuțiune de teorii în această carte, ci că ele au avut rezultate practice.

Ideile arătate s-au explicat și s-au predat la facultatea din Iași, și d-voastră știți că o facultate este menită a da buni profesori de licee, de gimnasii, și buni magistrati.

Ei bine, junii profesori de licee și gimnasii cari au ieșit din învățământul universitar din Iași, au dat dovezi că lucrează în această direcțiune opozițională și, după părerea mea, răsturnătoare pentru starea de lucruri actuală.

Corpul profesoral al gimnasiului din Botoșani, fiind compus în parte din asemenea juni studenți, cu asemenea idei, ați văzut că d. ministru al cultelor a fost silit să destituie câtiva dintr-înșii, și toți ceialți si-au dat demisiunea.

S-a zis că acolo, si era dreptul formal al d-lui ministru să o constate, este indisciplină și agitare politică; s-a zis că profesorii, și aci constat că profesorii cei destituiti sunt în parte dintre elevii cei mai eminenți și cei mai silitori ce a produs școala din Iași, s-a zis că acei profesori, câteva luni după numirea lor în functiunile statului, s-a dovedit că sunt opozanți și că fac o agitare politică necompatibilă cu pozițiunea lor de profesori. Prin urmare, domnii mei, vedeți îndată, ce rezultat au adus țării teoriile predate în Universitatea din Iași.

Fac apel la onor. deputați respectivi să ateste, dacă profesorii liceului din Iași, în marea lor majoritate, dacă

profesorii din Bârlad, în mare majoritate, asemenea profesorii de la seminarul de Roman, dacă acești profesori nu fac politică militantă, dacă nu sunt agitatorii și diriguitorii politicei. Constat dar faptul.

G. Vernescu. Pe ce vă bazați când afirmați aceasta?

G. Cantili. Acestea sunt numai aserțiuni.

O voce. Loja francmazonă.

T. Maiorescu. De aceea conchid că acest învățământ teoretic, astfel cum s-a expus în școalele din Iași, a dobândit un rezultat practic în învățământul nostru. Domnii mei, această direcțiune e primejdioasă pentru învățământ. Nu e cu putință în nici o țară, care aspiră la cultură, ca majoritatea corpului profesoral, în loc să se ocupe într-un mod dominant de activitatea stiintifică, să se ocupe de activitatea politică.

Lipsesc în țara noastră cărtile scolare; eu n-am văzut o majoritate de cărti ieșit de la acești domni, dar am văzut majoritatea acestor domni participând la agitări politice, la jurnale politice și la adunări. (Aplauze.)

S-a întâmplat, domnii mei, să aud, și fac iarăș apel pentru aceasta la colegii mei din Iași, s-a întâmplat să aud și să văd venind părinți de familie, alegători, și să roage pe deputati: Scăpați-ne de profesorii de politică. Așa este?

O voce. Așa este.

T. Maiorescu. Apoi unde ați mai văzut d-voastră ca într-o țară, care aspiră spre bine, să se nască această ură și răsvrătire între părinții de familie și profesori? În orce țară din lume părinții de familie și profesorii lucrează împreună în aceeas direcțiune, și sunt iubiți profesorii din această cauză, și unde această iubire nu există, învățământul nu poate prospera. La noi s-a făcut ură de partide între părintii de familie și profesori, și această stare de lucruri nu poate să fie continuată. Și când vorbesc așa, d-lor, vorbesc în interesul învătământului public, și cred că vom consolida acest învățământ public în țara

noastră, când vom scuti scoalele de aceste idei primejdioase, cari dau o falsă direcțiune tinerimii (aplauze).

Așadară, d-lor, fiindcă țara noastră, așa cum a fost până acum ținută în școale, s-a arătat în privința profesorilor (vorbesc pentru România de dincolo de Milcov, nu știu ce este aci) într-o falsă direcțiune, am propus suprimarea catedrelor politice de la universitatea de acolo, fiindcă cred că acolo este izvorul, unde se prepară această rețea de profesori și directori de licee și gimnasii, cari au o atitudine incompatibilă cu misiunea lor, și fiindcă în locul acestor suprimări am avut onoare a propune alte catedre (căci nu sunt eu acela, care să cer împuținarea sumei alocată în budget pentru învățământul public), am totdeodată onoare a ruga pe d. ministru, si am încredere că d-sa o va face, că la toate numirile cele noui după concursul ce se va depune, să binevoiască a se informa mai bine dacă persoanele, cari i se prezintă la confirmare pentru o catedră, sunt coprinse sau nu de idei aplicate spre agitări politice (murmure).

Această teorie a fost deja cualificată de eresie liberală de d. reprezentant de Roman; o sustin că este o teorie necesară, mai ales într-un stat liberal.

Nu voi sa fac apel la circulara d-lui Jules Simon, care este o persoană foarte liberală, al cărui liberalism nu poate fi pus la îndoială, care în Franța sub imperiu era la extrema stângă și a cărui reputatiune europeană se poate oarecum egala cu aceea a onor. reprezentant de Roman, d. Nicolae Ionescu (ilaritate). D. Jules Simon a sustinut în circulara sa, că nu poate tolera discuțiuni politice în corpul profesorilor. (Aplauze.) Dar nu apelez la acea autoritate, voiesc să argumentez, căci cestiunea este evidentă. S-a vorbit despre libertatea învăță-mântului de d. reprezentant de Roman. Libertatea învăță-mântului este absolută, o recunosc și eu; cu cât însă ea este mai mare, cu cât se dă facultatea fiecăruia din d-lor să-și fundeze școli private, să-și formeze societăți, să deschidă jurnale și să

scrie cărți în cari au absoluta libertate să-și profeseze ideile, cu atât mai mult, când e vorba ca *statul* să-și plătească funcționari, se cere ca statul să și aibă ca putere executivă o garanție în funcționarii plătiți de el în contra direcțiunilor ce nu-i convin. Căci, în momentul în care dați toate libertățile cetățenilor, nu puteți să refuzati și statului libertatea de a-și plăti numai pe acei functionari, cari lucrează în sensul existenței sale. (Aplauze.)

Sustin, d-lor, că, mai ales într-un stat, unde toate libertățile sunt garantate, statul însuș are dreptul de a se garanta în contra direcțiunilor cari sunt răsturnătoare, și cred că ideile școalei Barnuț sunt răsturnătoare; prin urmare, că statul are dreptul a nu-și plăti funcționari cari le susțin; căci ar fi o adevărată ironie ca asemenea funcționari pe de o parte să poată lucra sistematic la dărâmarea temeliilor statului asa cum este constituit, și pe de alta să se adreseze la acelaș stat pentru a-i cere mijloace pecuniare, garantându-se încă în contra acțiunii lui prin pretențiuni de inamovibilitate.

Dar cred asemenea, că d-lor au dreptul să exprime principiile ce le au, unde vor voi și cum vor voi, în afară de functiunile statului, și le face onoare convicțiunea și buna-credință cu care lucrează. Aprețiarea mea însă este, d-lor, că în momentul în care s-ar face o încercare a se pune în practică aceste idei, statul ar avea dreptul și datoria să intervină chiar cu forța publică, fiindcă atunci ar fi o luptă de viață și de moarte pentru el.

Voiti o comparare? Este înscris în Constitutiunea noastră principiul admirabil: libertatea absolută a conștiinței. Este foarte frumoasă această libertate. Dar ar rezulta de aci, că un mitropolit al țărei, presupunând că este sub autoritatea guvernului, poate veni să zică: fiindcă eu cred că nu este bună religiunea ortodoxă, ci cea catolică, voi face o propagandă la toți preoții să se facă catolici (aplauze)? Ar fi admisibilă această direcțiune, d-lor? Cred că nu. Niciodată nu se poate lua

libertatea unui om privat, să se facă catolic cât îi va plăcea, dar mitropolitul religiunii dominante în stat nu poate să propage asemenea idei fără voia statului.

Așadar, d-lor, iată teoria constituțională foarte lămurită.

Dacă propunerea mea ar avea fericirea de a fi aprobată de majoritatea d-voastră, statul ar avea dreptul necontestat și necontestabil de a zice: de la un functionar plătit, profesor al meu, nu voiesc politică în școală; statul, prin urmare, va avea dreptul a refuza alocarea budgetară pentru catedrele cu direcțiuni politice.

Astfel fiind, d-lor, cred că mi-am îndeplinit amândouă datoriile ce le aveam, de a vă dovedi directiunea periculoasă și de a vă dovedi legalitatea propunerii mele.

Cestiunea a fost o cestiune simplă, de princip.

Eu din parte-mi nu primesc și trimit la adresa lor cuvintele cu totul afară din cestiunea de princip ce mi le-a adresat d. reprezentant de Roman – nu e vorba de pasiuni, de incendieri, de uri personale etc.; asemenea lucruri, după aprețiarea mea, trebuie să fie depărtate cu totul dintr-o discuțiune de idei.

Dacă d-sa crede că cestiunile de princip trebuiesc rezolvate și restălmăcite în cestiuni personale și discutate pe acest tărâm, eu cred din contra că aceasta tactică merge așa de departe spre ultimele limite ale unei bune-cuviințe parlamentare, încât ne-am osteni cu toții de a-l urmări până acolo; de altminteri pe mine nu mă supără dacă d-sa vrea să-și păstreze rolul de a face cestiuni personale unde eu îmi voi păstra rolul de a rămânea în cestiunea de princip. (Aplauze.)

Rezultatul discuțiunii este că, după un discurs al d-lui N. C. Aslan în contra amendamentului propus și câteva cuvinte ale ministrului cultelor, declară:

D. A. Lahovari, raportorul comisiunii budgetare: „D-lor, comisiunea în unanimitate a respins propunerea făcută de d. Maiorescu, la capitolul Universității din Iași. Comisiunea budgetară în această privință a considerat că are mai mult misiunea de a stabili cifrele, cu cari se plătește învățământul la acea facultate, decât a intra pentru moment în aceste cestiuni foarte delicate a organizării chiar a acestor catedre; ele în orice caz trebuiesc studiate cu maturitate și cer o discuțiune mai lungă și mai cugetată. De aceea a respins propunerea d-lui Maiorescu. Însă majoritatea comisiunii n-a putut sta indiferentă în fața faptelor foarte grave denunțate de d. Maiorescu, și a adoptat următoarea propunere, pe care avem onoare a o supune deliberării și votului d-voastră: „Faptele denunțate se recomandă serioasei atențiuni a d-lui ministru al instrucțiunii publice".

T. Maiorescu. Mulțumit cu rezultatul dobândit, îmi retrag amendamentul.

NOTA

Nu este poate fără interes pentru caracterizarea ziaristicei noastre de atunci (mult nu s-a schimbat nici astăzi), dacă reproducem din *Curierul de Iași* de la 13 august 1871 următoarea scrisoare, publicată ca răspuns la nenumăratele articole apărute în ziarele de dincoace și de dincolo de Carpati în contra discursurilor de mai sus.

„Domnule Redactor,

De la 27 iunie, de când am propus în Cameră câteva amendamente la budgetul pe 1872, foile române în majoritate îmi fac deosebita onoare a mă ataca unele după altele. «Defăimarea culturei române, lovirea naționalismului și a școalelor, cosmopolitism, suprimarea subvențiunii școalelor din Brașov[1], stârpirea a tot ce este românesc și înlocuirea românilor prin străini și evrei», este o parte din lucrurile ce mi se impută.

Aceste imputări nu sunt întemeiate și sunt lipsite de buna-credință, fiindcă îmi atribuiesc lucruri ce nu le-am sustinut (și nu le voi susținea niciodată) și mi le atribuiesc în împrejurări, în care adevărul era ușor de aflat.

Epitetele personale, cu care la această ocazie mă văd înzestrat, trebuiesc trecute sub tăcere, fiindcă în asemenea chestii persoanele sunt indiferente. Nu este însă indiferentă în nici o chestie constatarea adevărului, și de aceea vă rog să publicați după *Monitorul oficial* discursurile din Cameră, la care se refer jurnalele mentionate.

Cum se vede din această publicare, amendamentele propuse urmăreau trei scopuri: 1) Susținerea și îmbunătățirea învățământului elementar și secundar; 2) Suprimarea cheltuielelor de lux; 3) Combaterea agitărilor politice din sfera instrucțiunii publice, mai ales lovirea așa-numitei «fracțiuni libere și independente», întru cât se lățește prin școale sub forma teoriei lui Barnuțiu.

Până când nu va fi dovedit că «cheltuielele de lux și fractiunea» sunt identice cu naționalitatea noastră, până atunci lovirea lor nu poate fi răstălmacită ca o lovire a națiunii; din contra chiar interesul național al românilor, dacă vor să existe constituiți într-un stat liber, mi-a părut a reclama lățirea învățământului elementar, suprimarea budgetului de lux și combaterea fracțiunii cu fanatismul ei și cu primejdiosul ei comunism teritorial și federalist.

Titu Maiorescu, deputat"

Iași, 10 august 1871

[1] Vezi mai jos discursul 10.

5

Contra amestecului unui stat străin

(Ședința Camerei de la 18 noemvrie 1871)

Deputatul Dimitrie Văsescu dezvoltă o interpelare asupra veniturilor neîncasate de la moșiile noastre din Basarabia rusească, proprietăți secularizate ale Mitropoliei din Iași, Episcopiei din Huși, monăstirilor Neamțul, Văraticul, Pângărații etc., pe al căror procurator Rusia nu vrea să-l recunoască sub cuvânt că mitropolitul din Iași, care a dat procura, nu e ales după canoane. Cu această ocazie interpelatorul propune moțiunea, ca guvernul, față de împotrivirea ortodoxei Rusii, să prezinte cât mai curând o lege pentru întronarea mitropoliților și episcopilor conform canoanelor. D. Nicolae Ionescu susține moțiunea. Camera însă trece la ordinea zilei după următoarele cuvinte, întărite și prin asentimentul d-lui G. Vernescu.

Domnule președinte, în deosebire de d-nii preopinenți, sunt de opinie, că moțiunea prezentată de onorab. d. D. Văsescu nu trebuie votată, și că este de demnitatea Camerei să treacă pur și simplu la ordinea zilei.

Este controversat, dacă un stat poate sau nu să puie în discuție secularizarea făcută de alt stat; dar ceea ce nu este controversat după dreptul internațional, este că Rusia nu a avut

dreptul a contesta procura dată de mitropolitul nostru. (Aplauze.)

Nu este de demnitatea noastră de a face o moțiune, în care – cu ocazia acestui refuz nedrept al Rusiei – să ne preocupăm de chestia alegerii prelaților noștri. (Aplauze.)

Dacă principiile dreptului international sunt în teorie bine stabilite, în practică însă ele variază dupa mijloacele ce are un stat față cu altul de a le pune în aplicare.

Noi, fiind mai slabi decât Rusia, n-o putem sili să recunoască o procură, cum ar trebui să o recunoască după drept. Dar, precum a zis onorab. ministru de finanțe, ceea ce ni se cuvenea nouă să facem, am făcut. Agentul nostru diplomatic va fi accentuat totdeauna acest punct hotărât al dreptului internațional, va fi zis Rusiei că procura dată de mitropolitul nostru este bine dată și că nu este dreptul Rusiei de a examina cu această ocazie, dacă mitropolitul nostru a fost ales după canoane.

Acum, dacă afară de chestia acestor moșii din Basarabia, pentru alte trebuințe ale țării ministrul prezintă un proiect de lege pentru modificarea alegerii mitropoliților și episcopilor si dacă în urma votării acestei legi se va aplana în Rusia în mod întâmplător și chestia moșiilor din Basarabia, cu atât mai bine. Dar noi nu putem, din cauza refuzului Rusiei, să ne ocupăm acum de chestia alegerii mitropoliților. (Aplauze.)

În fapt ministrul cultelor, generalul Tell, a propus curând dupa aceasta „legea pentru alegerea mitropolitilor și episcopilor eparchioti, precum și a constituirii sfântului Sinod al sfintei Biserici autocefale ortodoxe române", care s-a votat si s-a sancționat în decemvrie 1872. Legea este o copie a organizării sinodale rusești, cu mica deosebire, că procurorul Sinodului din Rusia este un înalt funcționar laic numit numai pentru aceasta (astăzi încă, d. Pobiedonoszef), pe când la noi ministrul cultelor după vremuri îndeplinește rolul de procuror; și

cu marea deosebire, că în Rusia absolutistă țarul este si capul Sinodului, pe când Domnul nostru constitutional nu este și nu poate fi capul unei instituții neresponsabile. Astfel Sinodul nostru, exclusiv călugăresc și lipsit de orce însuflețire populară, nu are destul contact cu statul civil, o anomalie, al carei pericol s-a simțit mai ales cu ocazia judecării mitropolitului primat Ghenadie (mai 1896).

6

Asupra profesorilor deputați

(Ședința Camerei de la 30 noemvrie 1871)

Generalul Tell, ministrul cultelor, refuzase tutulor profesorilor din districte, care erau deputați, congediul cerut de ei pentru a veni la Cameră; iar pe cei ce au venit fără congediu, i-a considerat după o lună de zile demisionați, le-a publicat catedrele la concurs si i-a înlocuit. În acest caz s-au aflat numai doi profesori ai Universității din Iași: d. Nicolae Ionescu (înlocuit prin d. Bonifaciu Florescu) si autorul acestei scrieri (înlocuit prin d. C. Leonardescu).

În privinta acestei curioase măsuri administrative, deputatul I. Boldur-Lătescu, care o aproba, face o interpelare spre a o vedea încuviințată și de majoritatea Camerei. Ministrul Tell răspunde, justificându-si procedarea. Vorbeste apoi:

T. Maiorescu. Domnule președinte, eu gasesc procedarea ce a urmat-o onor. ministru al cultelor și instrucțiunii publice inconstituțională și incorectă; o găsesc primejdioasă, pentru chiar învățământul public; și, deoarece este încă timp a preveni răul, am cerut voia de a vorbi și de a pune înaintea onor. Camere un alt punct de vedere în cestiune.

Dar mai întâi să terminăm cu relația personală, care mă privește. Cum v-a spus d. ministru al cultelor, eu nu mai fac astăzi parte din corpul profesoral. Zice d-sa, că i-am cerut

congediu. Să-mi dea voie să rectific aceasta. Eu am refuzat a-i cere congediu, fiindcă prin aceasta aș fi lipsit, cred eu, demnității de deputat, când Constituțiunea îmi dă dreptul de deputat și nu pronunță incompatibilitatea. Ce fel puteam eu ca deputat chemat a exercita controlul asupra actelor puterii executive să cer puterii executive favoarea de a fi aci! (Aplauze.) Aceasta mi-a părut atât de monstruos, încât nu mi-am permis nici a mă gândi un moment de a o face, și nu am făcut-o, pentru demnitatea mandatului de reprezentant al țărei.

Înainte de a veni aci, am trimis d-lui ministru o adresă respectuoasă, în care i-am spus că d-sa, împreună cu ceilalți miniștri, au convocat parlamentul și au zis tutulor deputaților, și mie, Maiorescu: Veniți la Cameră. Chemându-mă d-voastră dar la București, știind că voiu lipsi de la catedră, am onoare a vă pune la dispozițiune salariul meu întreg, pentru a mă înlocui prin un suplinitor, și opiniunea mea este a fi înlocuit prin cutare persoană. – D-sa a refuzat și mi-a zis că nu acordă congediul. I-am făcut atunci un răspuns și am zis că nu i-am cerut congediu, fiindcă ministrul nu e în pozițiune nici a-l da nici a-l refuza unui deputat. Mă mărginesc a vă ruga încă o dată ca să numiți d-voastră un suplinitor. D-sa mi-a răspuns că a doua a mea adresă este necuviincioasă, – a accentua dreptul de deputat nu este cuviincios! – și mi-a zis că mă consideră demisionat. Așa am și rămas. Prin urmare, d-lor, vedeți că persoana mea nu mai este acum în cestiune.

Trebuie însă să vorbim pentru ceilalți profesori. Cred, d-nii mei, deși îmi pare că majoritatea acestei Camere împărtășește opiniunea că ar fi primejdios pentru învățământul public ca să fie cineva profesor și deputat, cred cu toate acestea, că această părere nu este justă, și că din contră este în interesul învățământului public ca să fie din profesorii actuali și deputați. Nu vorbesc din punctul de vedere constituțional, fiindcă niciodată, corect vorbind, dacă incompatibilitatea nu este pronunțată în Constituțiune, nu s-ar putea aplica vreo măsură oarecare contra unui funcționar care vine în Cameră părăsind postul său; și, după lămuririle date de d-nii Blaremberg și Agarici cu ocaziunea demisiunii d-lui Beloescu, cred că e de prisos a vorbi mai mult asupra acestui punct.

Voi vorbi dar numai de interesul Camerii și al instrucțiunii.

În sistemul constituțional, interesul unei Camere este de a fi compusă din reprezentanții tutulor ramurelor vieței publice, și pe cât vor fi acestea mai exact reprezentate, cu atât este mai bine pentru o Cameră. De aceea toate Camerile, unde a fost sistem constituțional, au căutat să deschidă cât se poate mai mult porțile lor ca să intre în sânu-le reprezentanții vieței publice actuale or de unde ar fi; căci, cum voiți să se exercite control viu asupra actelor guvernului, cum voiți să se prepare legile, cum voiți ca ele să se poată îndrepta, când în Cameră nu vor fi reprezentanți ai vieței actuale, cari să aducă luminile lor în cunoștința de cauză?

Iată, domnii mei, motivele pentru care s-a admis în unele Camere chiar și judecătorii, necum profesorii, și orice reprezentanți ai vieței publice, destul că acești reprezentanți să nu fie din ramura administrativă, ca să nu fie direct la ordinile ministrului.

Dar se face întrebarea: nu este un inconvenient, că lipsesc câțiva profesori de la catedrele lor? Fără îndoială este un inconvenient, nimeni nu o contestă; însă remarcați că sunt 3000 de profesori în țară, și între d-voastră nu sunt decât vreo 7. Acum ce este mai bine? ca acești șase, șapte profesori să lipsească pentru câteva luni de la posturile lor fiind înlocuiți și suferind câtva învățământul, și Adunarea să nu fie lipsită de lămuririle, de luminile ce i-ar putea da ei pentru specialitatea lor? sau este mai bine ca ei să fie înscriși în catalogul de prezență al școalei, fără a putea veni în Adunare la dezbaterile legilor, în special la lămuririle necesare într-o sferă așa de importantă ca aceea a învățământului public? A pune o asemenea întrebare este a o și rezolvi, și toate Camerile au zis că este mai mic răul de a lipsi câteva luni profesorul de la catedra sa decât de a lipsi Adunarea de luminile lor. Acesta a fost răspunsul celorlalte Camere din Europa.

Acum, dacă pe malul Dâmboviței voim noi să introducem o teorie cu totul nouă; dacă, văzând cum celelalte Camere au recunoscut că ele nu sunt suficient luminate, că le mai trebuie și profesori, noi vom zice că suntem pe deplin luminați și fără concursul lor, și d. Boldur-Lățescu, care a binevoit a face această interpelare, va fi competent ca, în lipsa profesorilor, d-sa să tranșeze cestiunile relative la instrucțiunea publică: atunci, domnii mei, nu am să zic nimic; noi suntem toti născuti geniuri și putem să rezolvim fără cunoștință de cauză toate cestiunile, și vom avea în favoarea acestei teorii, în lipsă de alt merit, cel puțin meritul originalitătii. Va veni mâine, poimâine legea instrucțiunii publice; ei bine, să dăm afară pe toți profesorii și să rămână militarii și proprietarii ca să lămurească cestiunea instrucțiunii, și desigur că va ieși o lege admirabilă.

Nu se poate răspunde, d-lor, că nu ne trebuiesc profesorii actuali, căci ar fi din profesorii vechi care pot vorbi. Ne trebuiesc profesorii actuali, fiindcă d-voastră voiți să modificați legea de astăzi a instrucțiunii publice; voiți sa știți cum este ea în aplicațiunea ei zilnică de astăzi, voiți să vedeți care sunt lacunele ei, adică voiți să îndreptați, nu istoria legislațiunii trecute, ci legislațiunea actuală, și prin urmare nu încape îndoială, că interesul Camerei este de a avea profesori actuali în sânul ei. Așa de adevărat este aceasta din punctul de vedere constituțional, încât la Senat, unde, fiindcă este de regulă ca să intre acolo oameni în pozițiune alta decât aceea de profesori, fiindcă nu s-ar fi putut presupune că vor intra și profesorii pe calea regulară, la Senat, zic, s-a cerut anume obligatoriu ca să fie și doi reprezentanti ai universităților, doi reprezentanți dintre profesorii actuali, pentru a nu lipsi nici pe Senat de luminile lor la dezbaterile legilor, și mai ales a legii instrucțiunii publice. Pentru Cameră nu s-a făcut aceasta, fiindcă în toată lumea s-a presupus că profesorii vor putea în colegiul al 3-lea sau în alt colegiu să fie aleși prin o acțiune regulară a lor, și nici un sistem constituțional nu a putut presupune ingenioasa teorie a actualului d. ministru de culte, care zice: Da, poți să fii deputat și profesor, dar dacă vii ca deputat, te distitui. Aceasta este aplicațiunea practică a teoriei d-sale.

Acum, domnii mei, permiteți să accentuăm noi, cari nu avem acelaș motiv de rezervă pe care l-a avut d. Lățescu și d. ministru de a nu numi persoane, dati-mi voie de a vă întreba, care este scopul nouei procedări? De ce, după ce atât timp a funcționat Camera aceasta și cu profesori, de ce deodată să ne vină acest interes arzător pentru instructiunea publică? De ce să vedem pe d. Boldur-Lățescu reprezentând acest interes și crezând că, după ce toate merg așa de bine în învătământul public, a rămas numai cestiunea de tranșat, dacă profesorii actuali pot sau nu să fie deputați, și de aci încolo toate vor merge bine, numai să lămurim aceasta?

D-nii mei, mi-a părut a vedea aci intentiunea de a lovi cu această măsură în o opozițiune incomodă, nu a mea, ci a altuia.

Dacă aceasta este intențiunea, atunci dați-mi voie a nu califica procedarea întrebuințată pentru a ajunge la acest scop, căci o găsesc prea mică pentru a o califica mai de aproape, și lexiconul parlamentar nu ne dă termini suficienți pentru această calificare. Dacă este cineva, d-lor, de exemplu d. reprezentant de Roman, profesorul Nicolae Ionescu, care se află într-o opozitiune cam neplăcută pentru guvern, atunci d-sa, în ceea ce privește pozițiunea sa din Cameră, este reprezentant al unui colegiu și are dreptul de a susține ideile sale în această Cameră, liberă fiind Camera de a le respinge sau a le primi. Dacă însă d. ministru îl găseste pe d-sa periculos în instrucțiunea publică, atunci legea instructiunii va da măsurile necesare pentru a preveni asemenea pericol. Dacă ea nu le dă, atunci să se modifice legea. În nici un caz însă nu se poate, prin o cale deturnată, prin o falsă interpretare a principiilor constituționale, prin o procedură, care ne aduce aminte că nu este destul de largă Dunărea care ne desparte de Bizant, nu se poate, zic, să procedem în asemenea mod contra oamenilor, cari în parlament ne sunt incomozi; nu găsesc, domnilor, că este demn de un guvern de a procede în

asemenea mod în contra cuiva, care, conform cu sistemul constituțional, vine a-și exercita mandatul său de deputat, așa cum el crede că trebuie să o facă.

Și când vorbesc astfel, d-lor, știți că nu vorbesc în favoarea unei persoane, cu care sunt legat prin amiciție, ci în favoarea unui adversar, nu pentru persoana d-sale, dar pentru justiția și demnitatea procedărilor noastre.

Sunt dar cu totul în contra măsurei luate de d. ministru și cred că Adunarea va face bine să decidă, că un profesor poate să-și exercite mandatul de deputat și că niciodată ministrul nu este în stare și în drept, nu de a-i refuza pentru aceasta congediu, căci congediul nu e de trebuință, dar de a-i zice că este destituit, fiindcă a venit să-și îndeplinească datoria de reprezentant al țării. (Aplauze.)

După terminarea discuției, la care au mai luat parte Manolache Kostake (pentru măsura ministerială), d. G. Vernescu și N. Blaremberg (contra), Adunarea primește o moțiune a d-lor M. Kostake, A. Lahovari, C. Văleanu etc., pentru simpla trecere la ordinea zilei, și cei doi profesori rămân depărtați de la catedrele lor. – În aprilie 1874 autorul acestei scrieri, de curând numit ministru al cultelor, a reintegrat pe d. Nicolae Ionescu în profesura sa, anulând numirea d-lui Bonifaciu Florescu. Pentru sine personal nu a luat, firește, nici o măsură, nici că a reclamat vreodată în contra eliminării sale de la Universitate. De-abia după 13 ani, în octomvrie 1884, ministrul cultelor de atunci, d. G. Chițu, găsind în dosarele ministerului acea deciziune a generalului Tell, a revocat-o ca nelegală și a rechemat și totodată transferat pe vechiul profesor de filosofie din Iași la Universitatea din București.

7

Pentru restabilirea școalelor normale. – Asupra budgetului instrucțiunii publice pe 1873

(Ședința Camerei de la 12 martie 1873)

În proiectul de budget prezentat Camerei de ministrul cultelor generalul Tell se propunea sporirea salariului câtorva profesori universitari și suprimarea alocațiunii pentru școalele normale. Comisia budgetară refuză sporirea salarielor universitare și primește suprimarea școalelor normale.

D-lor deputați, budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice ni se prezentă astă dată în niște împrejurări, care sunt mai favorabile unei discuțiuni serioase, decât erau împrejurările din anul trecut; atunci erați preocupați de o cestiune mai urgentă, astăzi acea cestiune a dispărut, și avem locul liber pentru o discuțiune matură, cu atât mai mult, cu cât se pare tocmai că budgetul instrucțiunii publice, atât în conștiința d-voastră, cât și în opiniunea publică, este obiectul unei preocupări serioase.

Știți ce mișcare s-a produs în opiniunea publică prin măsura luată de a se suprima școalele normale, și prin urmare veți apreția necesitatea de a discuta mai pe larg materiile budgetului instrucțiunii publice; căci atât în proiectul

guvernului, cât și în elaboratul comisiunii acea suprimare este menținută și pentru anul 1873.

La o privire generală, domnii mei, asupra acestui budget, aș avea de relevat, ca și în anul trecut, mai întâi direcțiunea greșită în care este conceput acesta ca și cel precedent, direcțiunea de a nu prevedea îndestul nici ceea ce ar trebui să facem pentru învățământul elementar prin sate și orașe, nici ceea ce ar trebui să facem pentru învățământul real și de meserii. Toată direcțiunea de până acum în această privință a fost primejdioasă și a avut de efect a hrăni din veniturile statului ceea ce s-ar putea numi pentru noi o trebuință de lux, și a lăsa la o parte ceea ce era neapărat necesar.

Deși școalele reali sunt prevăzute prin legea instrucțiunii publice, nu vedem nici o sumă afectată pentru ele în acest budget; vedem însă din contră, că ni se cer credite pentru a augmenta cifrele de salarii ale profesorilor de universități, licee și gimnazii. Într-un budget, în care școalele sătești nu sunt îndestul prevăzute, vedem că vi se cer să susțineți școalele de muzică, de bele arte, expunerea artiștilor în viață etc., și cred că este totdeauna datoria noastră de a releva acest inconvenient, până când se va forma odată o opiniune publică așa de puternică, încât să fie silit ministerul de a prezenta un budget care să răstoarne acest sistem de a prevede și – pentru a mă servi de expresiunile d-lui raportator – să aducă piramida pe baza ei normală. Astăzi este pusă piramida pe vârf și partea cea mai dezvoltată a ei este acea de sus; pe când lucrul trebuie să fie invers.

Nu este vorba de a zice că nu sunt bune institutele de cultură mai înalte, că nu merită profesorii de la universități, licee și gimnazii, dacă au făcut un serviciu mai îndelungat, să fie plătiți după vârsta lor; dar este vorba de a ne întreba, dacă asemenea cestiuni se prezentă ca o teorie platonică de predilecțiuni, sau ca o trebuință practică a țărei întregi. Cestiunea nu este, dacă nouă ne plac artele; căci cine ar îndrăzni a zice: nu? Cestiunea este așa: Într-un budget

mărginit de 8 milioane franci este mai bine ca să se prevadă o sumă mai mare pentru licee, pentru universități sau pentru instituțiuni de o cultură de lux, și să lăsăm să se lipsească țara de școale reale și sătești; sau e mai bine, dacă cifra e mărginită, ca aceste mijloace mici să le destinăm în prima linie pentru învățământul elementar, real și de meserii? Și astfel pusă întrebarea, lucrul ia cu totul altă față. Căci, domnii mei, pentru ce statul regulează învățământul public? Înțeleg să se zică, cu sistemul englez, că este treaba comunei sau a inițiativei private; dar când vine guvernul și zice: Iau direcțiunea instrucțiunii publice în mână, eu destinez sumele pentru ea, atunci avem dreptul să facem pe guvern responsabil pentru direcțiunea în care dă acești bani.

Ne plângem cu toții, că avem prea mulți funcționari și că ne lipsește cu desăvârșire burgesia, acea clasă a treia care e sprijinul sistemului constituțional; ne plângem că se mărește ceata de aspiranți la budget; dar nu v-ați întrebat vreodată, dacă statul prin budgetul său nu vine tocmai în favoarea acestui rău social, acestor primejdii a vieței publice? Noi am înființat gimnasii și licee multe, comparativ cu lipsa de școale reale și de meserii; și nu se face nimic pentru a ne abate de la această direcțiune, care tinde a face pe toată lumea aspiranți la funcțiuni. Dacă găsiți că e primejdios să se mărească acest bizantinism al funcțiilor, această pânză de păianjen care amenință de a năbuși vitalitatea din statul nostru – atunci, domnii mei, trebuie să încetăm de a hrăni păiajenul, care țese această pânză tot mai departe. Avem atâtea institute în cari se învață latinește și grecește, muzica și pictura, și elevii cari le frequentă nu pot decât să aspire a fi susținuți de stat; – și nu avem mai deloc școale, unde să se învețe așa încât elevii ieșiți din ele să poată îndeplini lacunele vieței sociale, fără să mai aibă necesitatea de a se adresa la stat. (Aplauze.)

În asemenea împrejurări, când văd că se măresc lefile profesorilor de la universități și licee, când văd oratori

eminenți și simpatici Camerei, cum sunt dd. Boerescu și Vernescu, când văd și pe d. ministru al instrucțiunii publice susținând acum ca și în anul trecut aceasta: atunci cred de datoria mea să mă opun în contra acestei direcțiuni, și să accentuez încă o dată, că nu este vorba de a ne întreba, dacă este bine ca profesorii de sus să fie mai bine plătiți, ci e vorba de a ne întreba dacă, în marginile date ale unui budget închis, e bine să rămânem nepăsători la foametea intelectuală ce bântuie cele mai multe sate ale României, și să le luăm acestora resursele budgetare pentru a le întrebuința la mărirea salarielor profesorilor superiori? (Aplauze.)

Puind chestia pe acest tărâm, punctul important este de a vedea odată cu rigoare suprimate toate acele cheltuieli de lux și susținut învățământul elementar, școalele reale și școalele de meserii. (Aplauze.)

Aceasta însă nu s-a făcut în budgetul de față. Dar nu se poate imputa anume ministrului actual; căci d-sa a continuat numai tradițiunile și a primit moștenirea, fără beneficiu de inventar însă, a ministerelor vechi.

Când s-ar fi mărginit aci, discuțiunea ar fi foarte simplificată; dar a mers mai departe într-o direcțiune preparată cu mult timp înainte. Budgetul prezent lasă că nu a îndreptat piramida, nu a pus-o pe baza ei, ci a lăsat-o pe vârf încât se clatină, dar a lovit în ea și a știrbit-o, și budgetul pentru 1873 vă cere, precum v-a cerut și cel rectificat pe 1872, suprimarea școalelor normale. Când se cheltuiește averea statului pentru școalele de muzică și de arte, când se cere augmentarea salarului profesorilor de la școalele înalte, atunci negreșit putem zice, cel puțin, că se fac cheltuieli pentru cultura poporului, deși într-o direcțiune greșită. Însă când vine acelaș budget și șterge o cheltuială de cultură utilă fără a pune ceva bun în loc, atunci este timpul a ne întreba cu mai multă îngrijare, ce necesitate era de a se face aceasta? Și nu știu, domnilor, dacă după o mai matură chibzuință nu va fi bine ca onor. Cameră să revie asupra votului dat pentru suprimarea școalelor normale și să voteze suma de bani necesară pentru reînființarea lor și pentru 1872, precum asemenea să înscrie suma de bani trebuincioasă pentru menținerea lor pentru anul 1873 și mai departe.

D-lor deputați, aceste școli normale, când vi s-a prezentat budgetul rectificativ pentru anul 1872, au avut o nefericire: nefericirea de a fi fost apărate de onor. domn Nicolae Ionescu. (Aplauze.) Eu cel puțin privesc aceasta ca o nefericire pentru ele; căci dacă ar fi fost altfel apărate, poate că Adunarea nu ar fi dat votul pentru suprimarea lor, poate că ar fi scăpat; fiindcă, domnilor, acei cari sunt obișnuiți – și este rareori folositor obiceiul – de a face opozițiune sistematică, adică opozițiune pe drept și pe nedrept, pierd prin chiar aceasta încrederea, când vin și fac opozițiune unde se cuvine. Știți istoria omului din fabulă, care strigase de atâtea ori „vine lupul, vine lupul", fără ca să fi fost adevărat, încât odată când lupul a venit în adevăr, nu a mai fost crezut, și atunci a pățit-o. (Aplauze.) Așa s-a întâmplat și d-lui Ionescu cu școalele normale.

Dar, d-lor, afară de pozițiunea îndoioasă, în care au intrat aceste școli prin faptul că au fost apărate numai de opozițiunea sistematică, mai era și altceva. Era chiar punctul de vedere, din care onor. domn Ionescu a susținut școalele normale, care le-a periclitat. Eu, domnilor, acel punct de vedere îl cred greșit, și dacă nu aș vedea altă cauză, din care să pot susținea aceste școli, atunci aș zice că foarte bine a făcut Adunarea de le-a suprimat.

Înainte însă de a combate tendența domnului reprezentant al fracțiunii libere și independente, sunt dator, pentru întărirea opiniunii contrare ce voi avea onoare a susținea, să relevez lipsa de cunoștință de cauză, ce a arătat-o d. Ionescu în apărarea ce a făcut școalelor normale, ca în mai toate tezele susținute de d-sa, desi poate aici inexactitățile de fapt îi erau mai puțin îngăduite.

Vă aduceți aminte, că o oră întreagă a Camerei a fost ocupată prin eroarea, în care se afla domnia-sa în privința

propunerii de desfiinţare, arătând contrazicerea, în care căzuse ministrul desfiinţând, după cum credea domnul Ionescu, şi seminarele clericale. Degeaba îl întrerupea domnul ministru, rectificându-l întru aceasta. D. Ionescu combătea mereu o desfiinţare clericală, pe care nici nu-i trecuse prin gând guvernului să o propuie. Era cu putinţă a cunoaşte chestiunea mai puţin?

Chestiunea nu e nouă pentru Cameră. Deja la 1870 s-a prezentat şi s-a primit, tot cu ocaziunea unei discuţiuni budgetare, amendamentul d-lui general Florescu de a face numai pe preoţi învăţători rurali. E dar o vechie tendenţă reacţionară – căci numai reacţionară pot numi încercarea făcută de dd. generali Florescu şi Tell, care se formulează aşa: Seminarele de preoti, departe de a fi atacate, trebuiesc din contra menţinute, şi numai prin ele să se alimenteze învăţământul din comune; numai preotul să fie învăţător sătesc, şi nu laicul; şi fiind trebuinţă de a se înmulţi salarul atât al preoţilor, cât si al învăţătorilor săteşti, aceste două funcţiuni trebuiesc contopite în una, pentru a se putea face sporirea cerută într-un mod mai îndestulător, si în acest caz laicii trebuiesc jertfiti clericilor. Era dar stranie imputarea ce d. Ionescu făcea d-lui Tell, că ar fi încercat să desfiinţeze seminarele preoţesti.

Tot aşa de neexactă a fost afirmarea, că şcoalele normale în chestiune sunt prevăzute în legea instrucţiunii publice, care este în vigoare. Cu asemenea combateri i se face prea uşoară poziţiunea d-lui ministru, care la replică are astfel ocaziunea de a dovedi că este mai exact decât adversarul său. Nu aşa se poate combate d. Tell. Trebuie să-i admitem d-sale tot ce este exact în propunerile ce face, pentru a i le resturna apoi, dacă au un punct de plecare greşit, din chiar acest punct de plecare nefalsificat. Are dar drept d. Tell să zică: în legea instrucţiunii publice nu sunt prevăzute aceste şcoli. Şcoalele, care sunt numite acolo „normali", tind numai a da profesori pentru licee şi universităţi. Pe lângă aceste şcoli legea instrucţiunii publice

în vigoare a prevăzut scoalele normale primare în acest mod: În fiecare oraş o şcoală elementară cu cele trei sau patru clase primare se va declara de şcoală elementară model sau şcoală normală.

Aceste şcoli nu sunt de confundat cu şcoalele normale propriu-zise, de care vorbim în budget; acestea sunt o creatiune alăturea cu legea, deşi nu în contra legii, sunt creaţiune pentru a suplini lacunele legii, o alocare budgetară pentru o instituţiune de cultură, pe care legea, dacă n-o excludea, dar nici nu o admitea până acum în organismul său, şi necesitatea de a prezenta un proiect pentru revizuirea legii instrucţiunii s-a simţit în această parte tocmai pentru ca şcoalele normale să fie mai bine ţesute în organismul învăţământului public.

Pe lângă aceste neexactităţi însă se adaogă o alta, care e mai gravă. S-a zis atunci de către domnul Ionescu:

„Îmi pare foarte bine că din partea aceea a Adunării (dreapta), la cuvântul *politică* s-au făcut oarecari crispaţiuni de nervi. Zic dar, domnilor, singura educaţiune, care este adevărata expresiune a sentimentelor naţionale şi bine făcătoare, nu este decât acea care va fi insuflată de principiele cele sănătoase ale politicei nationale...

Voci. Aceasta e totul.

N. Ionescu. Da, de principiele politicei sănătoase...

O voce. Nu de cele revoluţionare.

N. Ionescu. Voi avea onoare de a spune, că în Belgia frageda tinerime învaţă a citi pe Constitutiunea ţărei, şi că în toate ţările unde este un învăţământ popular, tot aşa se urmează."

Ei bine, domnilor, această afirmare a d-lui Ionescu nu este exactă. D-voastră cunoasteţi, cât este de puternică organizaţiunea Prusiei în învătământul elementar, o cunoaşteţi cel puţin din rezultatele puternice ce le-a avut pentru mărirea acestui stat.

Nu este exact, că acolo copiii învaţă a citi pe Constituţiune. O asemenea afirmare, domnilor deputaţi, a trecut peste sublim, a trecut cu un pas peste sublim, şi acel pas ştiţi unde

conduce. Încă o dată, în Prusia nu se învață a citi pe Constituțiune! Și voi avea onoare a susținea, că nici nu trebuie în școalele normale să fie această direcțiune. Școalele normale trebuie să existe, însă în alt sens. Că vor coprinde în întregime elementul național, aceasta se înțelege de la sine. Dar politicește scopul lor este ca să prepare învățători, cari să dea clasei de jos oarecari cunoștințe elementare, pentru ca în organizațiunea mai ales a unui stat reprezentativ să nu fie lipsită reprezentarea de opiniunea alegătorilor dată în cunoștință de cauză, cel puțin de o opiniune pe cât se poate de dezvoltată prin dezvoltarea inteligenței în genere.

Însă dacă, pentru a avea într-o stațiune centrală telegrafică, știri sigure despre toate întâmplările din diferitele locuri de la periferie, am stabilit stațiuni telegrafice pretutindeni și am trimis fire de inteligență până la periferie, n-am trebuit să prejudecăm și însuși *coprinsul* depeșelor. Tot firul telegrafic e bine stabilit și aparatul e fidel atunci când îmi transmite cu fidelitate ceea ce spune cineva din periferie: dar nu vreau ca cu această ocaziune să impun eu celui din periferie *ce* să spună. Prin urmare învățământul elementar are să dea un șir de cunoștințe, mai ales reale, prin cari să se dezvolte agerimea inteligenței țăranilor; iar aplicarea acestei inteligențe la politica dată este treaba liberă a țăranului ajuns la majoritate, și nu face deloc obiectul unei preocupări în școală.

Cu această ocaziune, a face pe copii ca să primească nemistuite încă idei fie de orce politică, nu vorbesc numai de a d-lui Ionescu, fie și reacționară și liberală, aceasta este o tendență lipsită de conștiință. Căci, domnii mei, în școală este o primă datorie: de a prezenta băieților numai ceea ce ei înțeleg, și orce sistem, care tinde a prejudeca în capul copiilor chestiunile de politică, întroducându-le de timpuriu în această privință lucruri pe care nu le înțeleg, pentru ca astfel, când ajung în vârstă, să le găsească ca o rețea formată gata în mintea lor fără să fi fost mai întâi controlate de judecata lor,

orce sistem zic, care bate acolo, este o politică jesuită. Căci ce fac jesuiții? Pun mâna pe instrucțiunea publică și vor să inculce în capul tinerimii mecanicește, prin memorizare, într-un timp, unde judecata liberă nu este încă dezvelită, ceea ce le convine lor să găsească mai pe urmă de-a gata în capul oamenilor majori. Nu judec coprinsul politicei lor; *sistemul* este greșit, și dacă este greșit, puțin îmi pasă dacă este teoria jesuitică sau fracționistă, sau altă teorie, care se predă tinerimii; greșala este de a se întroduce în genere o idee politică în capul unor ființe care nu sunt încă în stare să o judece. Prin urmare nu voiesc să fie nici una din teoriile politice obiect de învățământ sau de lectură în școalele sătești, căci nu e nimeni care să poată zice cu drept, că un sistem politic, d. e. Constituțiunea de astăzi, este cel mai perfect pentru tot timpul și astfel trebuie să se introducă gata, chiar și cu memorizare din obicei, în mintea copiilor; căci atunci s-ar prejudeca toată viitorimea și s-ar împedeca orce progres.

Domnilor, dați-mi voie a spune că un asemenea sistem este chinezesc. Chinezismul consistă în a menține statul în *statu quo*, și de aceea nici nu se mișcă chinezii mai departe; în educațiunea lor ideile li se întroduc în cap fără judecata liberă, într-un mod prematur, și astfel se împedecă viața intelectuală. Noi râdem de mandarinii chinezi, când cred că statul lor este cel mai perfect; dar alții râd de noi, când avem aceeaș credință pentru statul nostru. Greșala lor este că ideea lor de astăzi voiesc s-o întroducă ca o bază neschimbătoare de viitor, și greșala noastră ar fi aceeaș, când am voi să prejudecăm ca o regulă a viitorimii tot ce ne pare regulat acum. Nu este iertat ca actualitatea să monopolizeze viitorimea, și cine știe, dacă poporul ajungând la majoritate, la o cugetare independentă, nu ne va cere samă de ceea ce am făcut acum și nu va voi să-și facă altfel idealul statului său?

Rolul învățământului în ceea ce privește asemenea chestiuni, este dar rolul unui tutor care administrează averea

ce i s-a încredințat pentru pupilii săi; administrarea lui trebuie să fie așa încât, când vor ajunge pupilii la majoritate, să poată ei dispune de averea lor cum gândesc. Este oprit tutorului de a aliena imobilul minorilor, chiar într-un sens care îi pare lui mai bun, chiar când alienează de bună-credință... (Aplauze.) Tot așa e de oprit, și mai oprit încă, a propune copiilor teorii pe cari la vârsta lor nu le pot firește înțelege; căci atunci am dispune într-un mod adese definitiv de inteligența minorilor, am prejudeca idealul, am prejudeca viitorul copiilor noștri. La tutori aveam o alienare materială, aci avem o alienare... mentală.

Pe această cale ar fi primejdios a susține școalele normale; din contra, tocmai aci vedem direcțiunea care a făcut din cestiunea școalelor, așa de populară odinioară, o cestiune foarte grea și neplăcută pentru acei oameni, înaintați în vârstă mai ales, de a cărora autoritate și simpatică încurajare nu e bine a se lipsi generatiunea tânără.

Era mai nainte, până la 1858, un titlu de onoare pentru oamenii înaintați în vârstă, boieri din cei mai boieri, dacă voiți, din rangurile cele mai înalte ale societății, ca și pentru noi cestilalți burgezi, era un titlu de onoare de a lua parte la administrarea școalelor, în eforie; știți că eforia școalelor noastre era susținută mai ales de bărbații cei în vârstă, în rang și cu merite. De ce a dispărut aceasta? Pentru ce vedeți că tocmai oamenii de cea mai bună credință din acești bătrâni s-au descurajat în privința învățământului public? Tocmai fiindcă s-a întrodus politica în învățământul public (Aplauze); fiindcă nu s-a înțeles că singura politică a instrucțiunii publice la noi este ca să nu fie politică în instrucțiunea publică, să nu se facă din școală un instrument de partid, de orce coloare ar fi.

În această privință dar, în opozițiunea ce trebuie făcută în contra teoriilor fractiunii, cel putin ale d-lui Ionescu, despre școli, mă aflu cu majoritatea acestei Camere de aceeaș opiniune.

Să vedem dacă, odată admis aceasta, nu se poate dobândi pentru susținerea școalelor normale alt punct de vedere.

Oare rezultă numaidecât că din extremul d-lui Ionescu, orator al fracțiunii, să ajungem la extremul d-lui Tell, ministru al cultelor? Trebuie oare să zicem: fiindcă e greșită direcțiunea, după care vor unii să meargă și poate au și mers până acum școalele normale și învățământul primar, trebuie să le suprimăm?

Neapărat, domnilor, că pe cât de fals este extremul cel dintâi, tot așa de puțin admisibil este cel de al doilea.

Dacă sunt școalele normale rele, precum este adevărat, necesitatea este simțită de toți de a le îmbunătăți. Răul, ce e drept, nu se poate tăgădui. Nu se învață destul în aceste școli; nu se învață destul de bine; tinerii cari ies de acolo, în loc să fie, cum s-au numit, preoții și apostolii învătământului, sunt adese răsvrătitorii și perturbatorii satelor, sau nu sunt nimic, nevoind să se ducă acolo. Aceasta o recunoastem cu toții.

Admitând răul, să vedem cum se poate îndrepta.

S-a zis: mai este un rău pe lângă școli: lipsesc preoții; și d. M. Kostaki a constatat că 1000 de biserice, îmi pare, din cele ce aveau preoți sunt astăzi lipsite de ei. Foarte mare rău în adevăr, fiindcă țăranii nu vor putea ajunge niciodată la gradul acela de cultură de a rezolvi cestiunile de cari se ocupă religiunea, într-un mod filosofic, – religiunea le ține loc de această filosofie, de care în certe limite nu se poate lipsi o ființă cugetătoare. Este dar o preocupare legitimă de a se menține această instituțiune la înălțimea ei. Dar nu rezultă de aci că putem să confundăm în ea instituțiunea școalelor.

Arta de a propune în școalele elementare este astăzi o specialitate. Nu se poate zice că, orcine a învățat a scrie și a citi, precum și geografia și istoria, este prin aceasta capabil de a le și propune altora. Dacă este un merit pe care l-a avut Prusia, și știți cât de departe a ajuns cu acest merit, este acela de a fi înțeles la timp, că dezvoltarea inteligenței în cetățenii de jos

trebuie să fie cultivată și tratată ca o specialitate, pentru care s-au întrodus la ea mai întâi acele școli normale menite mai cu samă de a da învățătura necesară, care să fie în stare a ageri, a deștepta și a face independentă judecata altora. În Prusia învățătorii se ocupă un timp foarte îndelungat cu această preparare. La noi însă mijloacele nu ne iartă, și corpul didactic nu se va putea ocupa un timp atât de întins ca acolo, dar va trebui și la noi să se ocupe un timp oarecare cu aceasta. A da o asemenea specialitate grea, mai grea decât credeți, în mâna seminariilor preoțești, vasăzică a le impune o sarcină ce nu o pot lua asupră-le. Este foarte greu de a susține învățământul clerical în aceste seminarii; este o sarcină poate mai grea decât de a forma învățători, aceea de a forma predicatori cari să insufle entuziasmul binelui și al moralității în clasele de jos. A mai impune pe deasupra în seminarii sarcina artei de a ageri inteligența lumească, este imposibil. Pentru această imposibilitate s-a pronunțat toată practica până acum în Prusia și în statele care au primit școalele normale. Și nu uitați că în Prusia, ca și la noi, preotul protestant e tată de familie și tată al satului său, și dar se aseamănă protestanții mai mult decât catolicii cu preoțimea noastră în privința vieței sociale a lor, și cu toate aceste n-a trecut prin capul nimărui în Prusia de a zice că acestui preot care are sarcina grea de a înălța simțimentele religioase, să i se dea și sarcina exclusivă de a ageri inteligența lumească.

Ar fi a face o disertațiune, când m-aș încerca a demonstra că este poate o incompatibilitate sufletească între aceste două lucruri, și că dacă puneți pe preot să-și dezvolte mai cu samă inteligența lui în cestiuni reale, care interesează statul lumesc, pentru a le putea propune în școalele primare, aveți să-l stricați pentru biserică și să faceți din el ceea ce vă plângeți că sunt astăzi învățătorii din sate. Teama aceasta e legitimă, fiindcă simțirea religioasă și inteligența pozitivă se separ radical una de alta. Dacă însă nu se primește această teorie și alergăm numai la practică, vom recunoaște că tendența practică a statelor moderne este de a separa biserica de școală. Nu se poate om mai conservator decât principele Bismarck, și toți ați citit, cu câtă energie s-a luptat acest geniu politic, nu mai departe decât în anul acesta, pentru separarea teritoriului laic de teritoriul eclesiastic în stat, înțelegând el ce primejdie ar aduce pentru statul prusian încercarea numai de a confunda aceste două sfere.

A! dar mi se va zice: Prusia este un stat înaintat în cultură, noi suntem înapoiați. Ar fi bine, d-lor deputați, să ne lămurim odată până unde merge înapoirea noastră. Înapoirea noastră are o epocă pentru comparare și imitare. Suntem atât de înapoiați, cât este un stat care pentru prima oară a primit sistemul reprezentativ. Din momentul însă în care ați zis în statul nostru: Eu, stat, dau puterea legislativă în mâna oamenilor aleși de mine, popor, ca ei să mă guverne, din acel moment nu mai este admisibil a zice că suntem așa de înapoiați, încât să imităm statele europene dinnaintea epocei lor parlamentare; din ziua, când s-a dat cârma statului în mâna poporului, nu mai putem să ne sustragem în cestiuni de detaliu de la consecințele unui sistem admis ca princip, nu mai putem refuza cea mai independentă cultură ce se poate da claselor de jos, căci altfel se dă în fapt cârma țărei în mâna unor oameni, care prin ignoranța lor sunt expuși la fanatizm și la toate manoperele celor ce știu să-i exploateze. (Aplauze.) Suntem dar siliți a trage această limită. Nu admitem comparare de înapoiere cu timpurile vreunui alt stat, în care nu era încă sistem reprezentativ. Și acum vă puteți asigura, că îndată ce s-a întrodus sistemul reprezentativ într-un stat, s-a întrodus și cultura laică în școale. Un exemplu, pe care nu-l veți recuza, îl avem în Serbia. Iată un stat, cu care ne putem compara, dar care s-a dezvoltat natural, și o spun cu invidie, mai natural decât noi, fiindcă s-au scos instituțiunile din inima și înțelegerea poporului său și nu s-au improvizat, ca la noi, din

idei si din compromise teoretice. În acest stat sârbesc, care sub Cara-George ș-a dobândit independența sa, la începutul secolului nostru, știți ce s-a făcut mai întâi? La 1806, 7 și 8 după răsboiul crâncen al independenței de Turcia, când s-a format Scupcina legislativă care si-a ales deasupra sa un fel de sfat administrativ, unul din primele acte de regulare a administrării intereselor publice din partea acestui sfat a fost de a lua învățământul din mâna preoților și de a institui școli laice prin sate, pentru că la ei era sistemul reprezentativ acum, și nu se putea lăsa interesele statului în mâna cetătenilor, fără ca cetățenii să aibă o cultură pământeană, independentă de credința transcendentală. Acestea, domnilor deputați, sunt câteva exemple de comparare istorică în această materie.

Nu pot însă spera ca prin o discutiune de o jumătate de oră să fi convins pe acei din dv., care au votat contra școalelor normale, că nu au făcut bine. Nu merge pretențiunea mea așa de departe. Un singur lucru doresc să fi produs prin cuvintele mele, să vă fi produs cel puțin convingerea că cestiunea este controversată, așa de controversată, încât sunt atâția oameni, care împărtășesc în alte cestiuni fundamentale punctul de vedere al dv. și care se unesc totuș cu cei ce împărtășesc opiniunea contrarie a minorității opozante pentru a vă zice, că nu este bine să suprimați școalele normale, nu este bine să puneti principiul: numai preoțimea să conducă școalele sătești. Și dacă este așa de controversată cestiunea, atunci trebuie să ne întrebăm: era necesar, era oportun de a hotărî acum, mai ales prin o votare budgetară, o asemenea întrebare fundamentală a învățământului public? D-voastră știți ce zice legea instrucțiunii în vigoare; ea mi-a părut mai prudentă decât extremele enuntate aici, ea nu zice ca d. Ionescu, să nu fie preoții deloc învățători, nici nu zice, ca d. ministru de culte, numai preoții să fie învățători, ea zice: săteanul român are trebuință de învățământ; primesc dar să fie învătător în sate orcine este pregătit; primesc să fie învățător în sate atât preoții cât și laicii. Dacă aceasta era pozițiunea făcută de legea noastră, vă întreb, ce necesitate era de a schimba această pozițiune? De a zice, cum se zice acum: nu sunt suficienti laicii, să vină numai preoții, sau de a zice: nu vreau să vină deloc preotii; aceasta este o procedere pe care cu toată bunavointă nu o veți putea califica nici de folositoare, nici de bine chibzuită, nici de oportună.

Care a fost tradițiunea la noi în această privință? A fost de a se mentine școalele *laice* în sate. Începeți cu principele Grigorie Ghica, tatăl onor. nostru președinte, el a făcut primii pași în această privință. Vedeți un alt principe, care era un mare talent de administrațiune, spre fericirea acestei țări, și pentru care economia finantiară ocupa cu drept cuvânt primul rang în gândirile sale de stat, principele Stirbei; și el a susținut direcțiunea învătământului laic. Voiți o altă dovadă? Priviți la mișcarea ce a produs-o ștergerea din budget a școalelor normale, nu numai la noi cei tineri care ne ziceți că suntem teoretici, dar la oameni în vârstă, la cei din timpul lui Ghica și Știrbei. Toți ați văzut, cum un venerabil bărbat bătrân, d. Petre Poenaru, a venit și a depus pe biuroul Camerei o petițiune, prin care atâția cetățeni de onoare, cu dd. Poenaru și Arsachi în fruntea lor, vă roagă să restabiliti aceste școli! Și dacă a fost un bărbat venerabil în această țară, dacă a fost bătrânețe înconjurată de stima și iubirea tutulor, dar mai ales a oamenilor de școală, este aceea a d-lui Poenaru, care și-a consacrat toată viața sa învățământului public în România si rezumă în sine traditiunile statului nostru în această privință. Și când asemenea bărbați vin și ridică glasul lor în mijlocul nostru, vă întreb încă o dată, care este prudența, care este folosul de a depărta pe laici din școalele sătești? *(Aplauze.)*

Dar de ce vorbim de tradițiunile trecutului? Să vorbim de tradițiunile de acum 5 sau 6 ani câte sunt pentru aceste școli. Cum s-a înființat și s-a susținut școala normală din București? Vă aduceți aminte că avem un decret publicat în *Monitor*, în care se coprind cuvintele Principelui nostru domnitor cu ocazia

darului a 12.000 galbeni pentru școală normală. Aici se arată menirea școalei normale „de a îmbunătăți școalele sătești, care să ducă lumina, iubirea de patrie și cunoștința datoriilor în cele mai îndepărtate unghiuri ale țărei." Și un institut, creat sub aceste auspicii, susținut prin aceste tradițiuni, l-am putea noi lovi cu ocaziunea unui budget? Judecați d-voastră dacă este cu putință.

Acum, în fața acestor lucrări, recitind ceea ce s-a zis cu ocaziunea discutării budgetului rectificativ pe 1872, întâlnesc următoarele cuvinte ale d-lui ministru al instrucțiunii publice, care au fost punctul de plecare pentru suprimarea școalelor normale:

„Am spus și spun opiniunea mea clar și categoric, că sunt în contra acestor școli și voiesc ca învățătorii sătești să fie preoți. Iată o declarațiune clară, îmi pare. Eu susțin și mă pronunț categoric, – și binevoiți a observa un lucru, că atunci când un ministru se pronunță categoric în asemenea cestiuni, bravând toată popularitatea, toate criticele jurnalelor, toată opiniunea care o numiți publică, când acel ministru știe că are să fie sfâșiat ca un persecutor al instrucțiunii publice, după cum mi s-a imputat pe toate tonurile, înaintea d-voastră am să dau eu samă de ceea ce fac și disprețuiesc toate calomniile și bănuielele; când, repet, vin și declar acestea, când susțin înaintea d-voastră că aceasta este părerea mea, că astfel trebuie să fie școalele sătești: apoi binevoiți, domnilor, a lua în considerațiune ceea ce susțin. Puteți, d-lor, să mă combateți cât veți pofti, acestea sunt ideile mele, și am curagiul să le susțin înaintea reprezentațiunii naționale. Rămâne ca să hotărască cum va voi."

Când cetesc aceste cuvinte, când le aflu pronunțate în aceste împrejurări, atunci din parte-mi nu pot decât a ruga pe d. ministru al instrucțiunii publice: să nu persiste în asemenea afirmări. Căci, d-lor deputați, nu este în mijlocul nostru locul de susceptibilitate personală pentru d. Tell. Toți cred că ați avut în trecut, ca și mine, aceleași simpatii pentru actualul

ministru și aceeaș admirațiune pentru energia, cu care lucrează, și pentru virilitatea tânără, cu care a luat sarcine grele asupra sa. Toți, ca și mine, veți fi admirat în trecut un nume ca al d-sale, prețios națiunii române. Dar este cu atât mai mult o datorie ca să împedicăm, ca nu cumva sub bandiera acestor merite bine dobândite să se întroducă fără drept o măsură, care n-are a face cu ele, și să se prejudece astfel o cestiune, pentru care – orcât de mare este autoritatea ministerului actual și orcât de categorică este afirmarea d-sale – autoritatea nu-i este suficientă pentru a hotărî. Când vine un ministru și spune: vă declar ceva categoric și categoria mea de declarare trebuie s-o luați de autoritate, se cade să ne întrebăm: pe ce se razemă această autoritate? Aci nu este vorba de autoritatea disciplinară, regulamentară, prevăzută în legea instrucțiunii față cu cei ce sunt supuși administrațiunii d-sale; această autoritate este mare și întinsă. În Cameră este vorba de autoritatea specială pentru cestiunea tratată, și când în Cameră se întreabă despre un ministru: care este autoritatea sa în această privință? eu răspund: atârnă, depinde, dacă în această materie, afară de pozițiunea de ministru, are o autoritate dobândită; și când nu o are dobândită, atunci simpla funcționare ca ministru nu i-o poate da: și atunci aș ruga, ca acei care știu foarte multe, precum știe multe actualul d. ministru al cultelor, să aibă și știința despre limitele științei d-lor, pentru care în starea foarte înaintată a culturei de astăzi este uneori onoare a se pronunța.

În cazul de față cu atât mai mult, cu cât, d-lor deputați, în toată această cestiune, cum s-a prezentat ea de pe banca ministerială, au fost hesitațiuni și contraziceri. În anul trecut, în iunie, primul cuvânt ce ni s-a pronunțat de chiar actualul ministru al cultelor și instrucțiunei publice în proiectul de budget ce l-a prezentat, era de a cere o sumă pentru îmbunătățirea școalei normale laice din București, vro șase mii și atâtea sute de franci. Pe urmă vi s-a cerut d-voastră prin un proiect de decret, să autorizați a se cumpăra case pentru școala

normală din București; aceasta, d-lor, în iunie anul trecut. Si în martie anul acesta să ni se zică: tot ce s-a făcut atunci, era alt sistem, și în vreme de opt luni vă prezint alt sistem: sunt rele toate aceste școli. Aceasta nu este o procedare, ce o putem noi sancționa printr-un vot.

Dar, ni s-a spus, este un inconvenient: nu sunt bani destui pentru ca să plătim pe tinerii ce ies din școalele normale; sunt vro treizeci, patruzeci, ni s-a arătat, care nu vor să meargă în sate decât dacă li se va întregi leafa până la 111 franci, și nu avem de unde.

D-lor deputați, cifra totală a acestor întregiri pentru 30–40 de învățători ieșiți din acea școală este de 1500 sau 1600 de galbeni pe an. Acum vă aduceți aminte, că în iunie anul trecut, când era prevăzută în budgetul anului 1871 suma de peste 1 400 000 lei pentru învățământul primar, ce este drept în orașe, a venit ministrul actual și ne-a cerut ca să suprimăm 114 000 și să lăsăm numai 1 300 000, fiindcă după declarațiunea d-sale făcută în comisiunea budgetară, la întrebarea d-lui col. Manu, ministerul va putea îndeplini serviciul cu această sumă. M-am opus atunci și v-am cerut să nu loviți în învățământul elementar; să nu admiteți ca să zică un ministru în această materie: am destui bani; țara nu vrea să aibă destui, când se mărginește cu prea puțin. În materie de școale sătești nu încap modestii ministeriale la budget; căci și dacă mai este un prisos, trebuie să-l întrebuințăm tot pentru a lărgi serviciul acesta. Au fost degeaba toate ce am zis; ați votat și d-voastră sub presiunea aceasta. Acum, după ce la școalele elementare primare, în iunie, zicea d. ministru: nu am trebuință de 114 000, ștergeți-i, vine tot d-sa și zice: desființati școală normală, fiindcă n-am 1500 de galbeni ca să plătesc pe învățători. Aceasta fiind o contrazicere ce sper că vă frapează și pe d-voastră ca și pe mine, ea nu poate servi de motiv pentru a susține o asemenea suprimare, și cred că trebuie să ne unim

cu toții pentru a ruga pe d. ministru să părăsească rezistența ce face contra acestei înființări și să ne admită cererea.

Remarcați, d-lor deputați, că este în interesul unui partid conservator de a nu lovi, nici măcar de a avea aerul de a lovi, în învățământul din sate. Am avut onoare de a spune în anul trecut, a vă spune de atunci, că aduceți pagubă învățământului cu votul ce suprimă cifra din budget; mi s-a asigurat, că nu se lovește interesul instrucțiunii, și acum vedeți din agitarea produsă că s-a lovit. Rolul Partidului Conservator îmi pare a fi, permiteți să v-o spun, de a coprinde în sine elementele liberale, ce nu știau până acuma ce să facă în viața publică a acestei țări; toate le aveam, numai partid liberal nu; căci nu sunt liberali, și aci este răul, nu sunt liberale partidele ce se dau de liberale până acuma, nu sunt încă liberali roșii, și niciodată fracționiștii n-au fost liberali (aplauze). Prin urmare Partidul Conservator, având misiunea acum de a aduna spre sine elementele în adevăr liberale, care nu și-au putut găsi locul în partidele vechi, face prudent de a evita și aparența măcar de a lovi în interese, pe care un partid liberal cu drept cuvânt si ca titlu de onoare le înscrie pe drapelul său. De aceea, d-lor, nu este bine să lovim în învățătura elementară, nici măcar să avem aparența de a lovi în acest învățământ.

Așa fiind, d-lor deputați, am onoare a vă propune la discuțiunea generală ca o cestiune prealabilă (și a vă ruga să vedeți, dacă este cu putință ca să votați aceasta acuma) ca școalele normale să rămână în ființă și să se invite d. ministru al instrucțiunii publice a cere Camerei creditul necesar pentru restabilirea în budget a acestor școale normale și pe întregul an 1872, cum au fost pe anul 1871, bine înțelegându-se că va rămânea definitivă aceasta (aplauze). La discuțiunea specială a budgetului pe 1873, când vor veni școalele normale, este greu a se cere restabilirea și pe anul 1872; de aceea am propus de mai nainte aceasta, și dacă d. ministru declară, că primește propunerea și că va veni d-sa să ne ceară creditul pentru restabilirea acestor școale pe 1872, atunci nu mai este

trebuință să mai votăm partea II, căci se va face de la sine. Dacă însă d. ministru va persista în opozitiunea sa, atunci nu rămâne alt mijloc decât a provoca Camera, ca să invite ea pe ministrul cultelor de a veni cu un asemenea proiect în Cameră pentru anul 1872, și atunci rog să se voteze moțiunea mea ca o cestiune prealabilă. Este o afacere de conștiință; sunt multi deputati, sau cel putin câțiva, dintre care și eu, care ar avea dificultate de a vota luarea în considerațiune a unui budget, unde cu ocaziunea înscrierii unei cifre se prejudecă o cestiune așa de gravă, cum este aceea de a ști dacă laicii sau preoții să aibă învățătura satelor în mâna lor. Ceea ce va facilita, d-lor deputați, revenirea asupra votului d-voastră este considerațiunea că s-a prezentat, după ce deteserăți votul, un proiect de reformare a întregei legi a instructiunii publice și prin urmare, când ați dat votul budgetar în contra scoalelor, nu puteați să știți ce se va face cu aceasta reformă organică. În asemenea împrejurări, când aveti un proiect întreg de reorganizare, nu puteți prejudeca, cu ocaziunea budgetului, o cestiune de principi, care trebuie să rămâie la matura și întreaga dv. aprețiare atunci când veți lua în cercetare însuș proiectul de reformă. Iată, d-lor, considerările, pentru care vă rog să primiți moțiunea mea. (Aplauze prelungite.)

I. Văcărescu dă citire următoarei propuneri a d-lui Maiorescu:

„1. Școalele normale rămân în ființă.

2. Se invită d. ministru a cere Camerei creditul necesar pentru restabilirea în budget a școalelor normale pe întregul an 1872, precum au fost în 1871.

T. Maiorescu, I. Văcărescu, C. Grădișteanu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovary, I. Agarici, P. Milo, Gr. N. Lahovary, A. Pascal, C. Blaremberg, G. Argetoianu, M. Kogălniceanu."

Ministrul cultelor general Tell. D. Maiorescu, terminând frumosul său discurs, a făcut apel la mine și mi-a zis să nu fiu susceptibil. Eu cedez invitării d-sale și declar că nu sunt nicidecum susceptibil. Dorința ce o are d-sa o am și eu cel puțin tot atât cât o are d-sa. Sunt gata să fac ce a zis d. Maiorescu; votați propunerea d-sale, si nu sunt deloc susceptibil. (Aplauze.) Voiti să vin eu cu o propunere? Voi veni. Cum veți voi, așa votați; însă dați-mi numai mijloace ca să execut votul d-voastră; aceasta vă cer. (Aplauze.)

– Ședința se suspendă pentru zece minute spre a se consulta comisiunea budgetara asupra propunerii d-lui Maiorescu.

La redeschiderea ședintei se dă din nou citire acestei propuneri.

D. președinte. D-lor, fiindcă fac și eu parte din comisiunea budgetară, pot să vă comunic că comisiunea budgetară primește propunerea d-lui Maiorescu, la care și d. ministru a aderat, și prin urmare nefiind nimeni în contra, cred că ar fi o pierdere de timp a mai asculta lungile și frumoasele discursuri ale acelor 15 d-ni deputati cari s-au înscris spre a susține această propunere.

– Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, si se primește.

8

Contra sporirii salariului câtorva profesori universitari

(Ședința Camerei de la 13 martie 1872)

Se discută cifra de 16 848 lei propusă de ministrul cultelor Tell sub numele de gradatie în favoarea numai a câtorva profesori universitari și suprimată de comisia budgetară.

D. G. Cantili vorbește pentru mentinerea acestei sume. Urmează:

Titu Maiorescu. D-lor deputati, îmi pare bine că pot avea ocaziunea de a restabili adevăratul înțeles al celor ce am avut onoarea a zice ieri, fiindcă din cuvintele d-lui Cantilli se vede că n-am fost bine înțeles. Fără îndoială aceasta este vina mea: nu m-am exprimat destul de bine pentru a fi bine înțeles.

D-lor, nu este opiniunea mea, că trebuie să se suprime învățământul superior, cel din universitati. Recunosc cu d. Cantilli că învătământul superior din universități este indispensabil; dar noi nu suntem chemați aci să facem teorii platonice despre frumusețea învățământului, ci ne aflăm față în față cu o cestiune de budget.

În budget se prevăd aproape 5 $^1/_2$ milioane pentru instrucțiunea publică, din care trebuie să se sustină toate ramurile instrucțiunii publice, și din care universitățile nu trebuie să lipsească cu nici un preț. Dar în ce proporțiune se va distribui această cifră? Iacă întrebarea practică. Este just ca, fiind necesar învățământul superior, să aibă o întindere proporționată cu starea noastră budgetară. Vă rog dar să nu presupuneți că aș fi în contra învățământului superior, când sunt în contra exageratei pozițiuni ce ocupă în budget. Căci ce folos am putea trage dintr-o discuțiune, când ne-am răstălmăci unii altora întelesul adevărat al cuvintelor!

Așa pusă cestiunea, d-lor, să analizăm acum cele ce ne-a spus d. raportor în privinta relațiunii proportionale a cifrelor alocate în budgetul instrucțiunii publice, o relevare statistică foarte importantă din toate punctele de vedere, și mai cu seamă pentru că ne arată care este acum raportul diferitelor grade ale învățământului public la noi.

Iată acest raport: numărul școlarilor la școalele rurale este în cifră rotundă 20 mii, fondul alocat pentru aceste școale un milion; numărul studenților la universitări și școala de arte este 500, și fondul alocat 750 000, adică $^3/_4$ de milion.

Cu privire însă la populațiunea noastră raportul ar trebui să fie altul; am trebui să avem la școalele rurale 200 000 de școlari, adică de zece ori mai mult decât avem, și să cheltuim pentru ei aproape 2 $^1/_2$ milioane; iar la universități și la scoalele de cultură estetică am trebui să avem numai de patru ori mai mulți studenți și chiar atunci să cheltuim cu 150 000 mai puțin decât cheltuim acum. Cu alte cuvinte, cheltuiala pentru universități este astăzi de cinci ori mai mare decât ar trebui să fie fată cu frequentarea, adecă cu folosul lor.

Iată proporțiunea, în care stă învățământul primar cu învățământul superior astăzi la noi. De aci rezultă că o direcțiune mai normală nu se poate da budgetului instrucțiunii publice decât căutând a întinde din an în an învățământul elementar si reducând sau lăsând cel putin în *statu-quo* alocatiunea budgetară pentru învățământul superior, până când vom ajunge la adevărata proporțiune, în care trebuie să fie aceste două ramure ale învățământului public.

Pe acest tărâm punându-mă, d-lor, nu cred că este necesar și util pentru moment de a da în budgetul statului o întindere și mai mare învățământului superior decât aceea pe care o are astăzi.

Mai vine însă o a doua considerare. E vorba aci ca să se înființeze ceva catedre noue? Nu. Nu este vorba nici de aceasta măcar, ci de a se mări lefurile profesorilor astăzi în ființă.

B. Boerescu. Nu este așa.

T. Maiorescu. E vorba de gradațiune.

B. Boerescu. Nu cunoașteți cestiunea.

T. Maiorescu. Spuneți-mi atunci ce este, ca să pot continua.

B. Boerescu. Vorbiți d-voastră; eu voi vorbi la rândul meu.

T. Maiorescu. Atunci or nu mă întrerupeți în zadar, or dacă mă întrerupeți, arătați-mi în ce sunt greșit, pentru ca să nu pierdem vremea Adunării cu o discuție nefundată.

După luminele pe care le am însă, aci nu este vorba decât de a se aplica gradațiunea la profesorii universitari, ale căror nume sunt citate în budget, adică de a se mări leafa d-lor Boerescu, Aristid Pascal, Stefănescu etc., pentru vechimea d-lor în serviciu.

Acum nu uitați, d-lor, că în privința liceelor ați refuzat gradațiunea. Apoi dacă pentru licee ați refuzat, nu cred că veți admite pentru universități; căci profesorii liceelor sunt mai lipsiți de mijloace decât cei de la universități. Și dacă este principiul de gradațiune, atunci vă întreb, de ce nu întroduceți acest princip și pentru învățătorii școalelor elementare? A venit cineva vreodată să ne zică: fiindcă învățătorii din sate sau aceia din orașe au servit 10 sau 20 ani tot cu aceeaș leafa, să li se mărească și leafa lor? De ce nu veniți să cereți și pentru aceștia, ci veniți să cereți numai pentru cursurile superioare? Oare fiindcă învățătorii satelor sunt mai departe de locul unde se face budgetul, și ceilalți sunt mai aproape?

Spre neplăcerea mea am fost silit să iau cuvântul, pentru ca să motivez, de ce sunt în contra propunerii ce se face. D-lor, cred că dacă a discreditat ceva simpatiile ce le întâlneau până acum profesorii în țară, este tocmai tendența manifestă a

budgetului instrucțiunii publice, de a urca salariele celor de la universitate; această tendență nu se manifestă în toate celealte budgete ale statului. Vă întreb, de ce nu s-au augmentat și lefile în magistratură? De ce un supleant în magistratură primește tot aceeaș leafă care i s-a acordat acum 10 ani? Numai la profesorii universităților să se sporească? De ce? Dacă s-a scumpit viața, încât se simte necesitatea de a se îmbunătăți lefile funcționarilor, de ce să fie numai o certă categorie de funcționari mai protegiată încât să alergați a-i augmenta lefile? Aceasta mi se pare că este o nedreptate; mi se pare că o asemenea măsură nu vine în favoarea unui corp, de la care așteptăm mult pentru înaintarea națiunii, care s-a bucurat până aci așa de mult de simpatiile țărei întregi și a căruia chemare trebuie să fie mai ideală decât o arată budgetul.

Dacă cerem îmbunătățirea lefilor profesorilor de universități, aceasta nu o putem face în virtutea legii instrucțiunii, căci în ceea ce privește pozițiunea legală a acestei cereri, ea nu există în lege. Legea instrucțiunii publice are un articol, care zice că după 12 ani de serviciu învățătorilor li se îndoiește leafa. Legea așa zice. Dar este alăturea cu legea un regulament, care e pus în practică și elaborat de eforia școalelor înaintea legii actuale a instrucțiunii publice, în care s-a admis gradațiunea de lefi. Nu uitați însă, d-lor, că atunci când s-a promulgat legea instrucțiunii, prin articolul final s-a zis că toate regulamentele anterioare sunt și rămân abrogate. Prin urmare și acel regulament este abrogat. Vasăzică legea instrucțiunii abrogând acel regulament, a admis în princip augmentarea lefilor *tutulor* învățătorilor numai după doisprezece ani de serviciu. Este dar lipsit de temei acest amendament și mai ales este lipsit de proporțiune în fața trebuințelor învățământului nostru.

Așadar, fără a fi în contra profesorilor de la universități, sunt numai în contra augmentării unilaterale a lefilor lor. (Aplauze.)

9

Pentru libertatea presei

(Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1873)

G. Costaforu, ministru titular la externe, fusese de la 8 iunie până la 28 octomvrie 1872 și ministru ad-interim la justiție, unde a fost înlocuit de Manolache Kostake. În timpul menționatului interimat, Costaforu elaborase un proiect de lege pentru modificarea mai multor articole din codul și din procedura penală, pe care le-a și susținut din partea guvernului în lungile dezbateri ale Camerei din ianuarie 1873, deși pe atunci Manolache Kostake era ministrul justiției. Între modificările propuse, alineatul din urmă al art. 58 prevedea dreptul judecătorului de instrucție de a sequestra ziarele și teascul lor din tipografie, iar § 5 al art. 96 investea pe judecător cu dreptul de a da preventiv mandat de depunere în contra ziariștilor[1].

Spre înlăturarea acestor dispoziții s-a prezentat următorul amendament:

[1] Spre înțelegerea încercării ministrului Costaforu e drept să amintim, că încă de pe atunci o parte a ziarelor noastre ajunsese cu „libertatea" presei la excesul, pe care îl vedem și astăzi. *Adevărul* d-lui A. Beldiman ataca Dinastia cu o violență și o trivialitate de stil nemaipomenită în vreun alt stat monarhic. Trimis în judecata curții cu jurați din Roman, d. Beldiman a fost achitat – 18 martie 1872 –, deși (sau fiindcă?) printre jurați se afla și d. Dimitrie A. Sturdza.

„Să se șteargă alineatul din urmă al art. 58.

Art. 96, § 5, să se modifice așa: nu se va da niciodată mandat de arestare nici de depunere contra unei persoane prevenite de delict de presă.

Semnați: *T. Maiorescu, M. Korne*".

Se citește art. 58.

T. Maiorescu. Eu aș propune, d-lor, ca odată cu discutarea articolului 58 să se împreune și articolul 96, fiindcă amândouă aceste articole sunt relative la presă; unul privește sequestrele și altul arestările.

Voci. Nu se poate!

D. președinte. Pentru a sprijini ideile d-sale, d. Maiorescu este liber a face mențiune și de alte articole.

T. Maiorescu. D-lor deputați, voi avea onoarea de a vorbi în contra articolului 58 din proiectul de față, fiindcă dispozițiunea cea nouă, care admite ca măsură preventivă sequestrarea jurnalelor de judecătorul de instrucțiune, îmi pare că este o lovire adusă libertății presei, și, libertatea presei fiind înscrisă în Constituțiunea noastră, este prin urmare o lovire indirectă adusă Constituțiunii.

D-lor deputați, în Constituțiunea noastră este înscrisă libertatea presei. Cuvântul libertate a presei nu e un cuvânt, care să fi luat naștere în această latitudine geografică, ci a luat naștere în statele civilizate ale Apusului; și prin urmare, când voim să ne întrebăm ce înseamnează libertatea presei pe care o avem în Constituțiune, trebuie să vedem ce se înțelege în acele state, unde ea a luat naștere; și nu este lăsat la arbitrul fiecărui din noi să zică „așa înțeleg eu libertatea presei"; pentru că libertatea presei e una.

La început, presa era sub autoritatea disciplinară a guvernului; dar cu timpul s-a văzut că nu totdeauna când se pedepseau jurnaliștii, avea guvernul dreptate, ci dimpotrivă; și astfel s-a adoptat principiul de a se lăsa presa liberă, orcât

de mare ar fi primejdia acestei libertăți. Libertatea presei va să zică dar mai întâi: liberarea ei de sub autoritatea disciplinară a guvernului, a puterii executive, dar nu va să zică niciodată și nicăiri licența presei și impunitatea ei.

Pretutindeni, în orce stat european constituit, sunt legi care pedepsesc ziarele care comit un delict; însă organele, care sunt chemate a recunoaște dacă este un delict de presă, aceste organe sunt luate, când vorbim de libertatea presei, de sub autoritatea puterii executive. Acum, dacă judecă și aprețiază tribunalele sau jurații, aceasta este o cestiune secundară; atât numai ca să fie o autoritate, care să nu atârne de puterea executivă. Când însă prin Constituțiunea noastră s-a mai zis: avem libertatea presei, și presa va trebui judecată pentru delictele sale de către jurați, s-a zis prin aceasta: nu am încredere în nici un alt organ al statului pentru a recunoaște care sunt delictele de presă, decât în jurați; nu voi nici poliție, nici judecătorii obișnuiți ca să judece, voi numai curțile cu jurați.

Înțeleg că acest sistem să nu pară rațional, și aș găsi atunci consequent ca să vină cineva să zică: toată această idee este primejdioasă pentru noi, să o schimbăm. Aceasta va fi o schimbare a Constituțiunii, pe care Constituțiunea o permite pe calea indicată de dânsa pentru revizuire. Dar a veni și a zice: deși în Constituțiune este înscrisă libertatea presei și jurisdicțiunea juraților, totuș voi să introduc prin judecătorul de instrucție o măsură preventivă contra ei, aceasta nu o înțeleg și este o contrazicere. Pentru ce este contrazicere? Pentru că măsura, cum este prevăzută în articolul acesta 58 și în art. 96, este o adevărată aplicare de pedeapsă din partea unor organe neprevăzute în constituțiune mai nainte de a se constata și judeca delictul din partea organelor prevăzute în constituțiune. Căci iată ce s-ar întâmpla în practică: Un ziarist ar publica un articol, și acel articol ar coprinde ceva, care după părerea judecătorului de instrucție este un delict, de exemplu o incriminare *mala fide* contra guvernului; și judecătorul de instrucție este atunci în drept să sequestreze teascul întreg, să oprească publicarea ziarului și să aresteze pe jurnalist în mod preventiv. Ce drept se dă jurnalistului în privința acestei măsuri? Se zice: Jurnalistul poate imediat să facă opozițiune la camera de punere sub acuzare. Jurnalistul va face opozițiune imediat. Dar camera de punere sub acuzare nu este ținută să judece imediat, și este foarte cu putință ca ea să ia cestiunea în cercetare mai târziu, și astfel să dureze arestul preventiv două, trei luni și mai departe.

D-lor, este adaos mai pe urmă că acest sequestru va putea fi ridicat, orcând judecătorul de instrucțiune va obține convingerea că acuzarea nu este fundată. Acest aliniat mi se pare cu totul de prisos. Dacă judecătorul de instrucție, bunăoară astăzi, citește un jurnal oarecare și vede că acest jurnal coprinde un delict de presă și-l sequestrează, iar a doua zi dimineața, fiind mai treaz, zice: a! ieri am dobândit convingerea că în acest articol este un delict, astăzi văd că nu este nici un delict de presă: atunci aceasta ar trebui să dea loc la o măsură disciplinară în contra judecătorului, iar nu la un drept al judecătorului în contra jurnalistului. Dar de obicei și în mod normal este evident, că judecătorul de instrucțiune, care a sequestrat un jurnal, are să-l ție sequestrat și are să-l ție și camera de acuzare, instituită pe aceeaș cale, pe care este instituit și judecătorul de instrucțiune.

Dar în cazul art. 96 se dă chiar dreptul de a se aresta jurnalistul; și deși în proiectul guvernului se zicea că nu este mandat de arestare în contra jurnalistului, însă văd că s-a modificat de comisiune și a rămas ca să se poată da mandat de arestare. Însă și guvernul, care zicea că nu este mandat de arestare, am văzut că lasă mai jos un mandat mai primejdios, un mandat de depunere. Este mai primejdios, d-lor, pentru că el se face fără a se asculta procurorul, iar liberarea jurnalistului arestat nu se poate face decât sub concluziunile

procurorului, concluziuni care, dacă nu vor fi conforme, atunci jurnalistul se va ține sub arest orcât de mult timp.

Vasăzică sistemul este acesta: este vorba întâi de a se obține sequestrarea jurnalului din capul locului, și dacă al doilea număr aduce acelaș fel de articol, se va sequestra și acela, si așa mai departe, și a treia și a patra oară, încât este cu putință ca sequestrarea să se facă într-un mod continuu, și astfel, înainte de a fi ajuns cazul la curtea cu jurați, să se aducă jurnalistului o pagubă nereparabilă. Si este vorba al doilea ca să se aresteze jurnalistul și să fie tinut arestat trei luni, până la sesiunea curții cu jurați, și după aceste trei luni se poate să se caute un defect de formă, lipsa vreunui martur sau alte lipsuri, și astfel să se mai amâne pentru altă curte cu jurați, așa încât jurnalistul să se țină arestat 6 și 9 luni de zile. De aci înainte judecătorul de instrucțiune, după facultatea ce are, sau curtea cu jurați pot să-l libereze, dar el a șezut în arest 9 luni de zile.

Cum vedeți, d-lor, deși în Constituțiune este scrisă libertatea presei, cu alte cuvinte, că jurnalistul nu va putea fi pedepsit și nici judecat decât de curtea cu jurați, prin legea de față se dau mijloace să se închidă, adecă în fapt să se pedepsească jurnalistul în mod preventiv, și să i se sequestreze jurnalul, ceea ce nu poate fi decât o violare a Constituțiunii.

Acum, d-lor deputați, mărturisesc că nu aparțin acelei opozițiuni dintre d-voastră, care îndată ce găsește o asemenea măsură pusă în lege, admite intențiuni rele guvernului, ci sunt convins că guvernul a propus si comisiunea a înăsprit măsurile represive din cele mai patriotice intenții. Eu recunosc că presa a ajuns la noi într-o stare deplorabilă, deși sunt câteva excepții; recunosc că, de regulă, jurnaliștii nu observă măsura pentru ceea ce este de respectat și pentru ceea ce este de atacat; recunosc că dacă a fost cineva în țara aceasta, care a pus în pericol Constituțiunea, au fost acei care au trecut peste limitele unui atac admisibil, și au mers atât de departe încât au atacat instituțiuni ce sunt inviolabile, declarate astfel de

Constituțiune, și care trebuie să fie puse mai presus de orce (aplauze). Așa, când vine un jurnal și atacă persoana Domnitorului țărei, violează pactul constituțional. Recunosc aceasta.

Vasăzică este interesul nostru, nu al unui partid, ci interesul tutulor, ca să scăpăm de acest defect al presei. Dar, d-lor deputati, totul este cum să procedem; căci nu trebuie ca remediul să fie mai rău decât răul ce voim să vindecăm (aplauze). Răul care există, se poate măsura și prin dispretul universal ce l-au deșteptat asemenea organe de publicitate, și nimeni nu va putea zice, că presa noastră de astăzi este mai respectată decât acea de acum 30 ani, care era lăsată la represiunea guvernului; vina este a presei, care prin defectele ei a comis atâtea greșeli.

Recunosc aceasta.

Sunt dar cuvinte în contra presei. Dar când va veni guvernul si va zice: iată un jurnalist care a insultat dinastia, a comis un delict, judecătorul de instructiune îl va închide, îi va sequestra jurnalul și, după ce l-a ținut închis câteva luni de zile, îl va trimite înaintea juraților, și apoi jurații îl achită: atunci jurnalistul va veni cu mai multă gravitate să arunce aceleași insulte, și eu unul, care sunt dinastic și conservator, n-aș voi să vád guvernul si dinastia tratate așa și amestecate cu idei de injustiție și de arbitrar (aplauze).

De aceea zic că ar fi mult mai primejdios a se aduce lucrul acolo, decât calomnia de acum. Dar este ceva mai mult: de câte ori între ceea ce stă în constituțiunea generala și între ceea ce se face într-o lege speciala se vede o contrazicere, de atâtea ori acesta este unul din cele mai mari rele ce se poate produce într-o societate, și nu este iertat cuiva, nepedepsit, să atace constituțiunea prin modificări indirecte. Ar fi mai bine să vie și să zică: voi să modific câteva dispoziții din constituțiune; căci constituțiunea însăș prevede cum se poate modifica, și atunci ar fi un act legal din partea aceluia, care ar cere astfel

modificarea constituțiunii. Reformarea constituției pe calea constituțională este afirmarea ei. Totul este să nu fie *procedura* despotică. Prin urmare aș fi înțeles să se ceară o modificare la cutare dispoziție din constituțiune, d. e. la judecarea presei prin jurați; însă aceasta prin mecanismul constituțional. Dar ceea ce nu pot admite niciodată este, că întrucât cineva nu are curagiul sau nu găsește oportun de a reforma ceva în constituțiune și lasă să existe într-însa principiul general, apoi să vină prin legi deturnate și să surpe acel principiu general, acel fundament pus în constituțiune. Orce lege deocamdată este o hârtie albă pe care sunt scrise litere negre; ceea ce face din această hârtie albă un fapt cetățenesc este întipărirea ei, nu prin teascul *Monitorului,* ci intipărirea ei morală în sufletul cetățenilor; și este cu neputință ca atunci, când ai întipărit în sufletul cetățeanului libertatea presei, să pui alături o măsură prin care să ucizi acea libertate, fiindcă ai produs atunci în sufletul cetățenilor acea disarmonie, de care cu drept cuvânt se ferește actualul d. ministru al trebilor străine, disarmonia juridică, și ai făcut pe om indiferent pentru ceea ce este drept și l-ai făcut să nu mai înțeleagă ce va să zică libertatea; prin urmare ai șters din inima lui unul din puternicele elemente de cultură ce le avea. Aceasta nu este iertat, și nici un om de stat, care procede pe o cale organică, nu poate să îngăduie a se introduce această contrazicere în spiritul cetățenilor. Poate pentru un moment să se pară că este bine, poate ca cineva, exasperat de atitudinea ostilă a presei, să ia și această măsură momentană, dar desigur comite o greșală pentru viitor, fiindcă este cu neputință ca să se admită asemenea conflicte în conștiințele oamenilor (aplauze).

Vine însă ceva mai mult, d-lor deputați; aceasta ar fi o măsură inadmisibilă chiar atunci când magistratura la noi ar fi inamovibilă și independentă de guvern. La noi însă, unde magistratura este amovibilă și dependentă de guvern, această măsură mi se pare în orce caz de condamnat, chiar atunci când

în constituțiune nu ar fi scrisă libertatea presei. Și dacă voiți să traducem aceasta cu un cuvânt străin, fiindcă la mulți dintre noi, din nenorocire, cuvintele străine le sunt mai clare decât cele de aici, această măsură, pe care o vedem pusă la articolele 58 și 96, s-ar traduce în Franța așa: polițaiului îi dau dreptul de a sequestra jurnalul (aplauze), polițaiului îi dau dreptul de a aresta pe jurnalist și de a-l ține arestat cât va voi (aplauze), fiindcă eu nu văd ce osebire este la noi în starea de astăzi între un polițai și un judecător de instrucțiune (aplauze). Până când într-un stat constituțional, și pe aceste baze noi existăm, nu avem o lege de inamovibilitate și o lege de admisibilitate, care să facă independentă magistratura de puterea executivă, până atunci judecătorul de instrucțiune este mai rău decât polițaiul, și știți pentru ce? Mai întâi la noi polițai poate să fie orcine și să aibă calificațiunea de a deveni mai târziu judecător de instructiune, după cum am și văzut comisari de poliție devenind judecători de instrucțiune. Am văzut: sunt în Iași, există și acum. Și tot asemenea se poate ca un judecător de instrucțiune să devie comisar de poliție; căci în alte țări se cere de la judecătorul de instrucțiune să aibă cunoștințe juridice speciale, să-l recomande alte autorități decât guvernul, și apoi să fie inamovibil. Aceasta, în alte părți distinge pe judecătorul de instrucțiune de comisarul de poliție. Dar la noi necesitatea a adus-o așa, și toate guvernele au făcut-o, nu numai cel de față, ministrul justiției numește pe cineva ce i se prezintă ca un cunoscut sau i se recomandă prin o epistolă pentru un post, și dacă postul este vacant la poliție, îl numește acolo; dacă este în magistratură, îl numește în magistratură, fără ca persoana numită în postul de judecător de instrucțiune să aibă cunoștințele speciale, fără să fi fost introdus și recomandat printr-un alt organ și apoi să fie inamovibil. Acolo, unde se numește cu modul acesta, acolo acest judecător de instrucțiune este cu totul la dispoziția guvernului. Acolo, unde printr-o simplă adresă se numește și printr-o simplă adresă se depărtează

judecătorii de instrucțiune, care nu ar voi să intre pe o cale ce li se indică, și printr-o simplă adresă se pun alții în loc, acolo judecătorul de instrucțiune este mai rău decât polițaiul; pentru că în contra polițaiului legea penală îmi dă dreptul de a-l acționa la tribunalele ordinare, și pot să-i zic: ești răspunzător pentru ceea ce mi-ai făcut, te chem la secțiunea a 4, cum se zice în Iași; pe când în contra judecătorului de instrucțiune nu am această măsură. (Aplauze.) Vasăzică garanția ce-mi este dată mie în contra autorității administrative, este reală; dar în privința judecătorului de instructiune nu am nici această garanție, nici garanția morală care îl face pe el vrednic de această pozițiune. Prin urmare am un judecător de instrucțiune în teoria poliției administrative, dar fără nici o răspundere față de mine. Dacă majoritatea lor face excepțiune la aceasta, dacă magistratura noastră este mult mai bună decât ar putea să fie după modul numirii, aceasta îi face onoare ei, dar nu sistemului (aplauze). Ea este în mare parte bună, deși acest sistem este așa de pernicios precum este, și e o dovadă mai mult, că acolo unde este un element bun, el persistă chiar în mijlocul unui mecanism foarte pernicios, precum este acela de a lăsa să se numească magistrații numai de puterea executivă (aplauze). Avem dar după dispozițiunea acestei legi să dăm sechestrarea jurnalelor și arestarea jurnaliștilor în mâna unei autorități, care se numește autoritate judiciară de drept, dar a cărei numire, înlocuire și destituire atârnă în fapt de la arbitrul guvernului.

Acum recunosc că guvernul de azi, de exemplu, nu ar abuza *prea mult* de aceste dispoziții (ilaritate). Dar cine mă garantează pentru guvernele viitoare? Poate să nu fie partidul acesta mult timp la guvern, poate să mai fie încă, dar în fine va veni altul; și cine va fi acela? Legea nu se face pentru anume persoane. Când ar veni la guvern niște oameni exagerați în pasiunile lor, atunci ce armă am eu în contra unei exagerări

pasionate? Și cine mă garantează că nu vor zice ei atunci: A!... acuma am să exploatez eu mașina guvernamentală! (Aplauze.)

De aceea, onorată Cameră, când s-a zis libertatea presei, s-a înțeles independența presei de puterea executivă. Nu se poate ca să dati presa sub puterea executivă. S-au comis multe rele de către presă (aplauze); să se îndrepteze. Este în proiectul acesta de reforme și reforma curților cu jurați. Camera întreagă să se ocupe și să vază ce este de legiferat, pentru ca o curtea cu jurați să facă dreptate unde trebuie să fie făcută dreptate, și sunt convins că liberalii, chiar cei ultra-liberali, acei inteligenți și cu bun-simț, vor fi cei dintâi, care în interesul presei chiar vor dori ca excesele de presă, calomniile, injuriile, să fie pedepsite. Care om cuminte s-ar opune la aceasta? Și dacă în constituțiunea noastră se zice că jurații trebuie să judece și să pedepsească pe acești jurnaliști, atunci instituțiunea juratilor să fie reformată, jurații se fie instituiți astfel încât pedeapsa să fie o realitate, dar nu această instituțiune să fie un refugiu, în care culpabilii să scape de severitatea legilor, de pedeapsa ce merită.

La noi, d-lor, guvernul, după modul cum administrează, are în aparență mai multă putere decât oriunde. Să vă numesc statul cel mai disciplinat, cel mai militărește sever din Europa cultă... toți vă gândiți de îndată la Prusia. Fără îndoială, d-lor, că în Prusia un ministru are mult mai puțină putere legală decât la noi; credeți că unui ministru de justiție din Prusia i-a trecut or îi trece vreodată prin cap, ca de la sine, deodată, să trimită o hârtie unui judecător prin care să-i zică: de la 20 ale curentei luni ești destituit or demisionat din funcțiune? Credeți că în Prusia este iertat unui ministru vreodată de a depărta un judecător după simpla sa voință, fără ca acel judecător să fi fost supus mai întâi cercetărilor disciplinare ale unei curți speciale instituite pentru aceasta? Niciodată. Cu toate acestea, moralicește vorbind, guvernul prusian este foarte tare și guvernul nostru, cu mai puternice

măsuri în mână, este foarte slab. De unde provine aceasta? Din faptul că la noi, în loc de măsuri generale, armonice, în loc de o constituțiune potrivită cu legi speciale, și în loc de legi speciale potrivite cu constituțiunea, se iau măsuri de alături, care lasă la arbitriul guvernului schimbător ceea ce trebuie lăsat în paza legilor permanente. Căci astăzi, dacă ar fi un guvern care ar îndrăzni să aresteze prin judecătorii de instrucțiune pe toți jurnaliștii ostili, peste câțiva ani va veni un alt guvern opus acestuia, care va face la rândul său să se aresteze toti jurnaliștii favorabili guvernului trecut și contrarii lui; astfel că am vedea, în timpul de 4 ani de exemplu, cum s-a văzut mai nainte, un șir de jurnaliști închisi și de funcționari persecutați de o parte și susținuți de alta, și apoi peste acelaș timp pe cei persecutați devenind puternici persecutând pe ceilalți. Și rezultatul care este? O perturbare completă în conștiința publică; și funcționarii pe care astăzi îi dati afară într-un mod arbitrar, și jurnaliștii pe care îi închideți astăzi printr-o presiune pe care o exercitați asupra judecătorilor de instrucțiune, în loc să simță puterea guvernului, să se umilească și să zică: altă dată nu mai fac, căci voi păți mai rău, ei îsi zic: apoi aceștia nu au să ție mult, mă duc să sporesc cifra opoziției, să strig mai tare decât toți pentru ca să mă pun bine cu opoziția; și astfel peste 4 ani persecutații vin la putere, nu cu sentimente de cetățeni chemați să facă cât mai mult bine, ci cu sentimente de răzbunare. (Aplauze.) Dar e evident, d-lor deputati, că statul român nu e nici alb nici rosu, statul român este alb si roșu împreună, și opoziția ce se face de către un partid sau celălalt, este iertată până la un punct, până acolo unde nu se atacă chiar fundamentul existenței statului. Prin urmare nu este iertat să se persecute un partid de către celălalt într-un mod arbitrar, fiindcă trebuie ca existența românilor să meargă laolaltă, și nu înțeleg care român poate să aibă dreptul să zică altui român: eu să exist în stat, dar tu să nu exiști. Așadar ne trebuie o măsură egală pentru toți, ne trebuie o lege care să fie

armonică în toate dispozițiile ei, și găsesc din partea mea, că cea mai primejdioasă armă, o sabie cu două tăișuri, ce poate întrebuința un guvern, este de a lăsa guvernului dreptul să desciplineze el presa prin asemenea dispoziții; fiindcă atunci tocmai ceea ce voiește guvernul, prestigiul dinastiei și autoritatea guvernului, tocmai aceasta se pericliteaza; și este mai presus autoritatea dinastică și mai presus autoritatea guvernului în stat, încât să fie expuse la arbitrar, la măsuri prealabile și în definitiv la un verdict al juraților care să zică: voi v-ați înșelat, acuzatii au dreptate.

Pentru aceste cuvinte, d-lor, conservator constituțional fiind, n-am putut să iau asupră-mi de a mă uni cu propunerea făcută de guvern în aceasta privintă, fiindcă o cred pernicioasă pentru orcare guvern si prin urmare și pentru un guvern conservator. În sensul acesta am onoare de a vă propune amendamentul, după care să se stearga aliniatul din urmă de la art. 58, iar la art. 96 să se zică: în această țară eminent constituțională nu se va da niciodată un mandat de arestare nici de depunere în contra unui jurnalist. (Aplauze prelungite.)

După reproducerea lungei discutii, la care iau parte ministrul Costaforu, M. Kogălniceanu, d.d. Alexandru Lahovari, G. Brătianu, G. Cantili si M. Korne, procesul-verbal al acelei sedinte a Camerei sfârșește astfel:

„Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, si rezultatul este cel următor:

Votanti	75
Maj. regulamentară	40
Bile albe pentru	42
Bile negre contra	33

D. presedinte. Adunarea a primit amendamentul d-lui Maiorescu. (Aplauze.)

D. președinte al consiliului. Atunci, d-le președinte, noi retragem proiectul. (Aplauze.)

D. președinte. Constatați, d-lor, cum unii aplaudă și se bucură că am pierdut 12 zile de muncă, și între aceștia d. Vernescu se distinge. (Zgomot.)

D. Vernescu. Nu puteam să admitem ceea ce călca Constituțiunea. (Zgomot.)

Ședința se ridică la 5 ore și 10 minute, și cea următoare se anunță pe a doua zi 24 ianuarie".

10

Asupra creditului fonciar român

(Ședința Camerei de la 2 martie 1873)

Se discută legea pentru înființarea creditului fonciar. Guvernul, mai ales după stăruința ministrului de justiție Manolache Kostake, voia la început să-l înființeze cu ajutorul capitaliștilor străini, care aveau în favoarea lor și o parte din deputati. În ședinta de la 1 martie 1873 ministrul de culte general Tell părea că face din aceasta chiar o chestie ministerială. Alți deputați, sub conducerea d-lui B. Boerescu, cereau însă un credit fonciar pe baza asociațiunii și garanției *proprietarilor teritoriali români* cu oprirea pe cel puțin zece ani a asociațiunii de simpli capitaliști. Față cu această propunere, primită și de comitetul delegaților și formulată la art. I al legii, guvernul în ședința de la 2 martie renunță formal la chestia ministerială (cu toată împotrivirea lui Manolache Kostake), susține însă prin ministrul de externe G. Costaforu un subamendament, prezentat de George Brătianu, col. Gr. Sturdza, N. și A. Mavrocordat, care zicea că numai „în timp de doi ani să nu poată a se mai înființa nici o societate de credit fonciar de capitaliști", ceea ce – cu o mică întârziere – revenea iarăș la capitalul străin.

Subamendamentul a fost apărat în Cameră de G. Brătianu, de ministrul de externe G. Costaforu, de d. N. Ciaur-Aslan. În contra lui se pronunță discursul următor:

Voci. Închiderea discuțiunii.

T. Maiorescu. Dacă onorata Cameră este dispusă a închide discuțiunea, în favoarea închiderii discuțiunii renunț numaidecât la cuvânt...

Voci. Nu, nu.

T. Maiorescu. D-lor, dacă îmi acordați cuvântul, îndrăznesc a vorbi câteva minute în contra acestui amendament. Fără nici o altă autoritate, decât aceea a unui deputat nepărtinitor, să-mi permiteți, domnilor, la cuvintele d-lui Brătianu, că nu este patriotism în cestiune de credit fonciar, să răspund prin convingerea că această întreprindere este și trebuie să fie patriotică. (Aplauze.)

Cu această ocaziune, numai din întâmplarea că sunt cel dintâi care vorbesc pentru amendamentul d-lui Boerescu și contra amendamentului d-lui Brătianu, îmi iau libertatea să relev cuvintele zise de d. Aslan: că nu ar trebui să voteze câțiva deputați în această cestiune. Trebuie să dorim toți ca să nu planeze nici o bănuială măcar; și să se știe că noi nu facem decât o lege tipică, astfel cum credem că este mai bine pentru creditul fonciar român; dar nu dăm o concesiune. Prin urmare, nici un deputat nu poate fi pus în suspiciune și nu se poate zice că ar trebui să fie împedicat a vota.

Pentru ce, d-lor deputați, trebuie să fie patriotică o asemenea încercare? În teorie o voi spune în cuvinte foarte scurte, contra celor zise de o autoritate atât de mare cum este d. A. G. Golescu...

D. președinte. În discuțiune este numai amendamentul, prin care se propune terminul de doui ani.

L. Eraclide. D. Brătianu a atins cestiunea.

T. Maiorescu. D-le președinte, fiindcă ați permis d-lui Brătianu de a vorbi contra ideei întregi, mi s-a părut că cei ce sunt contra ideei întregi a acestui credit, se ascund sub amendamentul de doi ani. Acest amendament, prin care se propune terminul de doi ani, mi s-a părut că are sensul următor; și fiindcă m-ați făcut atent, permiteți-mi în apărarea

mea să spun un cuvânt cam popular: amendamentul are aparența de a implanta un arbore național, însă toarnă apă fierbinte la rădăcina lui ca să se usuce. Aceasta, pe cât voi putea, voi căuta să o împedic și eu.

D-lor, este foarte adevărat că banii sunt cosmopoliți; dar cine a susținut vrodată că munca este cosmopolită? Munca este națională. Dacă este vorba ca printr-un institut de credit să se aducă bani, ca prin ei să se irigeze, să se redeștepte munca națională aplicată la pământ, atunci intermediarul între munca națională și între bani, cine să fie: străinii sau proprietarii naționali? Aceasta este întrebarea.

Într-o țară unde nu este teamă, că atunci când se vorbește de capitaliști, se înțeleg străini, în acea țară cestiunea nu este ardentă ca la noi; dar când s-ar prezenta în Germania sau în Franța cestiunea astfel, de exemplu când în Franța s-ar institui un credit fonciar și germanii ar veni cu capitalul și ar avea administrațiunea, va fi oare vreun frances care ar vota pentru formarea acelui institut de capitaliști? Nici unul!

Așadar, în Germania și în Franța se prezentă cestiunea cu oarecare indiferență dacă trebuie să fie capitaliștii sau proprietarii; dar un moment dacă ar fi fost bănuiala că vor fi mai toți capitaliștii străini, niciodată un frances sau un german nu ar fi votat un credit străin. Căci dacă, pentru a solicita cu banii cosmopoliți munca națională, este vorba de a da unui consiliu de administrațiune străin dreptul de a apreția cărui proprietar să-i dea credit și căruia nu; dacă este vorba de a-i da lui dreptul ca să recunoască, care imobil trebuie să fie expropriat și care nu, să-i dăm lui dreptul ca să recunoască pe care imobil să-l cumpere și pe care nu, atunci este totdeodată vorba, onor. Cameră, de o întrebare eminent națională și care trebuie în România să fie rezervată românilor. (Aplauze.) Căci, fiind eminent națională, trebuie ca noi din capul locului să venim și să arătăm că avem încredere în aceste asociațiuni românești. Și ceea ce îmi este teamă cu cei doi ani, este că, din contra, din capul locului aruncăm un văl de

neîncredere asupra acestei încercări, și nu cred că este bine să se facă aceasta. Eu din parte-mi am fost fericit, când am auzit guvernul că nu face cestiune ministerială pentru acești 10 ani, și regretam incorecta declarațiune a d-lui ministru de culte, făcută ieri. Astfel dar, dacă cestiune ministerială nu este, și dacă ministerul primește, nu înteleg cum reprezentanta națională a României poate să zică în prima încercare solidă de economie politică: nu am încredere că toți proprietarii români vor putea constitui o bancă de credit fonciar national! D-lor, este o lege tip care o facem noi acum, și dacă nu vă convine dobânda de 8 la sută, nu aveți decât să o lăsati mai jos. Dacă nu vă convin 80 centime cheltuielile de administrațiune, reduceți-le la 40 sau la cât veți voi. Dar în fine, reprezentanța natională a României când face o lege tip, nu este bine să zică că nu are încredere nici în ea, nici în guvern, nici în proprietari că vor putea să așterne bazele unui credit fonciar, care să țină 10 ani. (Aplauze.)

Efectul lungei discutii este următorul:

Se pune la vot prin bile amendamentul d-lui G. Brătianu, și rezultatul scrutinului este cel urmator:

Votanți	104
Maj. absolută	53
Bile albe	38
Bile negre	66

D. *președinte.* Adunarea a respins amendamentul.

Si astfel s a putut înființa creditul fonciar al proprietarilor români, cum exista si astazi; iar ministrul de justiție Manolache Kostake, când a văzut că și la Senat a trecut legea în această formă și că dintre colegii săi mai ales ministrul de finanțe Mavrogeni nu a stăruit în favoarea capitaliștilor străini, s-a retras la 30 martie 1873 din cabinet si a trecut în opoziție, intrând după câtva timp chiar în așa-numita coaliție de la Mazar-Pașa, – curios exemplu de felul politicei din generatia trecută.

11

În favoarea școalelor române din Brașov. – Budgetul instrucțiunii publice pe 1874

(Ședința Camerei de la 10 martie 1873)

Cer voie onor. Adunări să fac o singură relevare la discuțiunea generală în privinta budgetului instrucțiunii publice. – Cu acest budget, așa cum e prezentat, cred că foarte puțini deputați sunt mulțumiți. Unii din noi ar voi să vază remaniat întregul budget; alții ar voi să vază nouă creațiuni. Însă, d-lor deputați, trebuie să ne înțelegem bine în privința aceasta: asa cum s-a prezentat budgetul, cred că nu se poate face nimic fundamental și radical pentru îmbunătățirea instructiunii publice.

D. ministru al instrucțiunii are o procedare corectă de astă dată; d-sa zice: nu sunteți mulțumiți cu starea instrucțiunii publice de astăzi și ați voi să se facă îmbunătățiri. Nici eu nu sunt multumit; și eu aș voi să o îmbunătățim. Și pentru această îmbunătățire, în sensul cum crede d. ministru, d-sa ne-a prezentat încă de doi ani un proiect de reformă a legii instrucțiunii publice.

Ceea ce trebuie să cerem noi acum este dar ca acele secțiuni ale noastre, care încă nu s-au ocupat de acel proiect, să binevoiască a-și numi delegații d-lor pentru ca cu o zi mai înainte, și poate în timpul de vară, să vedem ce avem de făcut în privința aceasta. Altminteri toată dorința noastră, și cea

exprimată de d. Leon Ghica pentru grădinele de copii și alte dorințe, ar rămânea fără nici un efect, cerând legi, iar nu numai voturi budgetare.

Dacă este un moment liber înainte de închiderea sesiunii, dacă ar mai trece Camera în secțiuni, aș ruga-o să binevoiască în acele secțiuni, unde nu s-a luat încă în cercetare proiectul de lege în privinta modificării legii instrucțiunii publice, să numească delegatii, ca, împreună cu cei ce sunt deja numiți, să ne ocupăm de această importantă cestiune.

– Se pune la vot închiderea discuțiunii, și se primește.

– Se pune la vot lucrarea comisiunii, și se adoptă fără discuțiune până la paragraful privitor la școala St. Nicolae din Brașov.

T. Maiorescu. D-lor, aș voi să atrag atențiunea d-voastră asupra însemnătății acestui vot. Cifra de sporire, care vi se propune să binevoiți a o acorda, este foarte mică, adecă 15 000 franci, în loc de 10 000; însă însemnătatea votului cred că va fi mare.

Școalele din Brașov sunt de la înființarea lor susținute prin ajutorul dat din țara noastră; cine a avut ocaziune să treacă prin Brașov, știe în ce stare înfloritoare se prezentă și gimnaziul și școalele celelalte române de acolo; cine a avut ocaziune de a cunoaște de aproape cum se studiază în ele, știe asemenea că învățământul este foarte solid și că a devenit un adevărat focar pentru luminele și inteligența românilor din toate părtile țării.

Până la un timp acele școli au fost subvenționate și de guvernul austro-maghiar. În timpul din urmă însă li s-au pus din partea acestui guvern oarecare condițiuni pentru continuarea acelei subvențiuni, pe care eforia școalelor de acolo a crezut de onoarea ei și în interesul național a nu le primi. Astfel școalele în cestiune, formate din inițiativă privată, au preferit să renunțe la subvențiunea austro-maghiară pentru a-și păstra neatins caracterul lor propriu de a fi școale române. Cu această dreaptă preferire însă institutul este astăzi amenințat

de-a nu-și mai putea continua studiile cele înalte, fiindcă nu are destule mijloace.

Este departe de la noi, fără îndoială, de a voi să ne amestecăm în ceea ce privește administrarea or modul de a guverna școalele într-un stat vecin. Dar nu este mai puțin adevărat că interesul orcării politice române, de orce coloare ar fi, este ca acele institute de cultură solidă care există între români, chiar în interesul omenirii întregi, fără nici o nuanță politică, să continue de a prospera și de a forma între noi toti adevărata legătură de înfrătire.

D-lor, în tot timpul subvențiunea aceasta a fost acordată; de acum doi ani a fost redusă cu o neînsemnată sumă de aproape 100 de galbeni. În împrejurările de astăzi rugăciunea este ca să acordati vreo 300 galbeni mai mult pe an decât la 1871 și să dovediți prin aceasta că interesele de cultură ale românilor, orunde s-ar afla ei, au în d-voastră sprijinitori puternici.

Voci. Prea bine.

Se pune la vot cifra de 15 000, și se primeste[1].

[1] Despre școalele române din Brasov vezi mai jos și discursul 21 cu o notă asupra încercării ministrului Orăscu de a le tăia subvenția.

12

Pentru Adresă

(Ședința Camerei de la 22 noemvrie 1873)

Ministerul din acel timp:
Lascar Catargi, prezident și interne,
General Chr. Tell, culte,
General I. E. Florescu, răsboi,
N. Krezzulescu, lucrări publice,
P. Mavrogeni, finanțe,
B. Boerescu, externe,
A. Lahovari, justiție.

(G. Costaforu trimis ca agent diplomatic la Viena pentru încheierea convențiunii comerciale cu Austro-Ungaria.)

Adresa cu răspunsul Camerei la mesagiul Tronului pentru sesiunea ordinară 1873–1874 a fost redactată de autorul acestei scrieri, ales raportor. Adresa era scurtă. Ea releva mai întâi faptul că pentru prima oară aceeaș Cameră își începea a treia sesiune în bună înțelegere cu acelaș minister; accentua punerea în lucrare a convențiunii poștale cu Rusia și dreptul nostru străvechiu de a încheia și alte convențiuni cu statele străine (se pregătea convențiunea comercială cu Austria, deși Turcia contesta acest drept al „vasalilor" săi); menționa în fine participarea României la expoziția din Viena.

Discursul următor este o întâmpinare la obiecțiunile făcute de Mihail Kogălniceanu în contra proiectului adresei.

D-lor deputați, mă voi încerca să apăr proiectul de răspuns în contra observațiunilor d-lui Kogălniceanu.

Eminentul bărbat de stat, care a venit să atace acest proiect, a început printr-o observare ce a numit-o filosofică și mai mult platonică, în contra formei în care adresa este concepută. În materie de filosofie platonică mă declar necompetent de a urma discuțiunea cu d-sa, și de aceea nu voi vorbi nimic în privința aceasta, ci voi trece la celelalte observări, cu care s-a combătut lucrarea comisiunii.

S-a relevat întâi că nu ar fi just a accentua armonia și stabilitatea de până acum, fiindcă numai atunci ne-am putea felicita de aceasta, când un ministru foarte distins ar fi continuat un îndelungat timp administrațiunea sa, atunci ne-am putea felicita când am avea în mijlocul nostru un Bismarck sau un Cavour, dar nu cu miniștrii de față.

Mai întâi, d-lor, proiectul de răspuns la discursul Tronului nu se felicită numai pentru continuarea aceluiaș minister de atâta timp. El nu relevează aceasta, ci relevează că înțelegerea între această Cameră și minister, că armonia între puterile statului, care a domnit astăzi pentru întâia oară în țara noastră atâta timp, a fost salutară pentru noi, pentru prosperitatea țărei. Și noi și țara trebuie să ne felicităm cu atât mai mult de această armonie, cu cât ea nu s-a dobândit numai prin acte ale ministerului aprobate de Adunare fără nici o rezervă; căci d-voastră știți, d-lor, că s-au agitat în sânul acestei Adunări cestiuni foarte însemnate, în care Camera a dat probe de independență, găsindu-se în sânul său o majoritate hotărâtă, o majoritate care s-a declarat uneori în contra intențiunilor guvernului. Dar, d-lor, ceea ce a fost mai îmbucurător în toate acestea, și ceea ce ne-a făcut pe noi a aminti această armonie, este că guvernul, în fața rezistenței Adunării la proiectele sale, nu a dizolvat-o, după cum au făcut alte guverne, ci s-a plecat înaintea voinței independente a majorităţi sale. Vă întreb, d-lor, dacă în această împrejurare nu este pentru noi,

majoritate, un motiv de mulțumire, dacă noi nu avem dreptul de a ne bucura că a domnit această armonie între guvern și puterea legiuitoare. Numai atunci, d-lor, când majoritatea acestei Camere s-ar fi purtat cu o servilitate, de care au fost exemple în analele noastre parlamentare... (Aplauze), numai atunci când în această Adunare s-ar fi găsit, ca altădată, o majoritate compusă din oameni cari s-ar fi sculat și ar fi șezut după comandă.... (Ilaritate, aplauze), numai atunci d-voastră ați fi putut sa ne imputați că vorbim de armonie, pentru că ea ar fi fost mai mult sau mai puțin bănuită.

D-lor, vă încredintez că comisiunea d-voastră, când a redactat acest proiect de răspuns, a căutat să fie, după cum si trebuia, plină de respect pentru minoritate, a căutat să evite într-însul tot ce ar fi jignit fie cât de puțin opozițiunea. De aceea când a vorbit de armonia ce a domnit între puterile statului, a zis că această armonie a existat, pentru că Adunarea și guvernul au găsit un tărâm pe care s-au înteles, și-au fixat niște principii care au format pentru amândouă părțile baza întelegerii. Astfel, dacă opozițiunea poate să-si găsească alte principii asupra cărora să se înțeleagă, si pe baza acelor principii să formeze o majoritate, atunci noi ne vom felicita din inimă că în fine vor fi în țară două partide, care să lupte în mod egal pentru binele și prosperitatea tărei. Aceasta nu s-a văzut să fi existat până astăzi, și noi avem tot dreptul să zicem că, uniți în principiele constituționale pe cari ni le-am ales, sperăm că vom putea lucra și de acum înainte în armonie.

Vin acum la o altă obiecțiune a d-lui Kogălniceanu. Este adevărat, d-lor, ceea ce a zis d-sa, că noi nu avem nici Bismarci, nici Cavouri; nu este mai putin adevărat însă că în raport cu modestele noastre puteri, cu micul nostru cerc, am avut și avem și noi eminenți bărbați de stat. Între aceștia, unul al cărui nume în țara noastră este unit cu actele cele mai mari îndeplinite de câtva timp, este d. Kogălniceanu însuși, pe care noi ca tineri am fost deprins de a-l admira mai întotdeauna.

Dar este o deosebire de făcut, păstrând toată proporțiunea cerută, între ce poate fi un Bismarck și Cavour cu modestele noastre mijloace, și un Bismarck și un Cavour din străinătate. Deosebirea îmi pare că este aceasta: un Bismarck și Cavour din străinătate nu cred că numai pentru că ar fi în opozițiune, ar lovi guvernul țărei într-un moment în care este de interesul țărei ca să fie menținut și sprijinit de reprezentațiunea națională. (Aplauze.) Nu cred că Bismarck și Cavour, chiar în o cestiune de mai mică importanță, dacă țara lor ar fi fost reprezentată în străinătate, fie si numai la o expozițiune, ar fi găsit momentul oportun atunci când tronul prin o simplă politeță se arată măgulit de medaliele ce a primit țara, să vină să zică, că pentru noi aceasta nu este o măgulire, că tara nu merită aceste medalii.

Nu cred mai ales că atunci, când ni se citează o circulară a Sublimei Porți, în care prin un termen incorect noi suntem numiți vasali ai Porții și prin care într-un mod tot asemenea de incorect, după dreptul internațional, ni se contestă nouă dreptul de a trata cu puterile străine; nu cred, zic, că un Bismarck sau un Cavonr din străinătate ar fi găsit tocmai atunci momentul oportun ca să laude scutul Portii. (Aplauze.) Scutul Porții a putut, istoricește vorbind, să aibă valoarea sa; dar când vedem că ni se contestă drepturile noastre, nu ne rămâne alta de făcut decât să ni le accentuăm și să ne felicităm de relatiunile satisfăcătoare ce avem de-altmintrelea cu puterile garante.

Prin urmare voi avea onoare să susțin, rězimat pe aceste argumente, și pasagiul care vorbește de relatiunile noastre înbucurătoare, si să cred că noi suntem totdeauna tari atunci când în mod independent ne dezvoltăm instituțiunile interne și le aplicăm. Numai în această încredere ne-am felicitat de relațiunile externe. (Aplauze.)

13

Asupra reformei codului penal

(Ședința Camerei de la 15 decemvrie 1873)

D-lor deputați, proiectul de reformă a codicelui penal, cum se prezentă de astă dată, și rațiunea lui de a fi s-au expus de către d. ministru de justiție. Ni s-a arătat, și din parte-mi țin a o constata, că anul trecut acest proiect de reformă a codicelui penal era împreunat cu proiectul de reformă a procedurei penale; dar acum ni se propune votarea unui proiect de lege de reformă a codicelui penal fără procedura penală.

Acele dispozițiuni din proiectul anului trecut, care priveau regulamentarea presei prin arest preventiv, sequestrare de teascuri și jurnale etc., astăzi nu mai sunt în dezbaterea domniilor voastre, și din partea mea sper că nu vor mai veni niciodată asemenea proiecte și idei din nou în dezbaterea domniilor-voastre, fiindcă nu cred că este nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea Camerei ca, după ce s-a luat o hotărâre solemnă în o cestiune, să revină din nou în dezbatere după zece luni.

Tot ce a zis onor. d. N. Blaremberg în privința presei și a pericolului ce s-ar aduce cu toate aceste și prin actualul proiect de lege, îmi pare că este exagerat și greșit. Presa are drept să ceară, în statul nostru liber două lucruri: să fie judecată de jurați și să nu existe în contra ei nici o măsură preventivă, fie din partea poliției, fie din partea judecătorului de instrucțiune.

Dar odată ce acestea îi sunt garantate, presa nu se poate plânge dacă sunt prevăzute mai multe articole de lege, care cuprind cazurile de delicte ce ar putea comite ea, dacă sunt penalități urcate sau scăzute; fiindcă judecarea lor atârnă acum de la jurați, și presa are în instituțiunea aceasta a juraților cea mai mare garanție ce ar putea dori. Din contra, după desfacerea codicelui penal de procedură penală, eu din parte-mi sunt recunoscător guvernului, că ne-a prezentat cestiunea reformelor penale despărțită de orce preocupare de partid și ne-a lăsat să discutăm cestiunea fără spirit de partizani absoluți ai lui într-un sens, sau de opozițiune sistematică în alt sens.

Din acest punct de vedere vă cer voie, d-lor, a examina întrucâtva unele din obiecțiunile aduse de onor. d. Blaremberg acum, și de alții în anul trecut.

D. Blaremberg, vorbind contra acestui proiect, zice că el nu ține seamă de progresul doctrinei; că știința modernă, care a făcut un alt fel de raționament în această privință, nu este respectată în proiect.

Dacă am înțeles bine aceste cuvinte, ele însemnează că, pe când știința modernă în materie de drept ar dori să vază poporul participând pe cât se poate mai mult la distribuțiunea justiției, să vază că nu este o clasă de „ortodoxie socială“ care distribuie justiția, ci că națiunea întreagă ia parte la dânsa; proiectul guvernului din contra vine în cazul de față și sustrage de la competența juraților un șir de delicte, pe care le dă în judecata tribunalelor ordinare.

D-lor deputați, partea principală a acestui proiect îmi pare a fi în adevăr, că mai ales delapidatorii de bani publici și bancrutarii frauduloși să fie de acum înainte judecați de tribunalele ordinare, iar nu de curtea juraților. Să examinăm întrebarea. Fără îndoială principiul, ca pe cât se poate mai mult poporul întreg, sub formă de curte cu jurați, să ia parte la distribuirea justiției, este un princip din cele mai salutare și mai frumoase. Însă fiecare din d-voastră, care din viața teoretică

a trecut în viata practică, va fi făcut ca și mine experiența următoare: că nu este în viața statelor, tocmai fiindcă viața lor este așa de felurită, nici un obiect, care să se poată vreodată rezolvi cu ajutorul unui singur princip, ci că la rezolvirea orcărei probleme reale concurg mai multe principii. Tocmai aci se vede aptitudinea omului de stat de a înțelege, nu aplicarea unilaterală a unui princip, ci complicațiunile principiilor și mai ales subordonarea unui princip inferior la alt princip superior. (Aplauze.)

Domnilor, admitând principiul acela ca un princip de progres, îmi cer voie a întreba pe domnii din opozițiune, dacă este singurul și unicul princip în această materie? dacă nu este încă un principiu, si mai fundamental decât el? Când s-a format statul, când s-a luat fiecărui individ dreptul de a-și face însuși dreptate și i s-a zis: Nu tu ai să-ti cauti ceea ce crezi că e drept, ci eu statul voi hotărî dreptul tău, tu trebuie să-ți impui această abnegațiune în folosul tutulor, numai statul distribuie justiția; când s-a zis aceasta individului, statul a luat obligatiunea, atât de elementară încât fără dânsa nici nu există, obligatiunea de a face ca justitia să fie o realitate, ca viața și averea cetățenilor să fie sigură, mai presus de orce îndoială sigură în administratiunea justiției sale. Acesta fiind principiul fundamental al orcărei întrebări ce se atinge de siguranța și averea cetățenilor, eu îmi zic: instituțiunea aceea, care îmi îndeplinește cu mai multă certitudine misiunea justiției statului, aceea este cea mai bună. Dacă este cu putință cu aceias certitudine ca natiunea întreagă să colaboreze la distribuirea justiției, să pedepsească pe făcătorii de rele, atunci voi fi cel dintâi a mă felicita de un asemenea progres la o natiune. Dar când nu ajungem aci, când vedem statistica răspunzând cu cifre indiscutabile, că imensa majoritate a dilapidatorilor de bani publici sunt achitați de jurați, atunci îmi zic cu cea mai adâncă părere de rău, că în conflictul a două principii contrare, acela de a admite natiunea să distribuie justiția și acela ca justiție să

se facă în realitate, trebuie să prefer pe cel din urmă, și fiindcă justiția s-a refuzat de o parte, mă adresez atunci la altă parte, la tribunalele constituite. (Aplauze.) Au existat multe state fără jurați și au existat state cu o competență limitată de jurați, dar nu a existat nici un stat fără siguranța justiției. Și unde siguranța justiției lipsește, acolo nici o teorie nu poate să o îndeplinească și să-i țină loc de realitate, ci trebuie schimbată. (Aplauze.)

Este o a doua obiectiune ce merită să fie examinată. Se zice: jurații reprezentă conștiința publica. Dacă conștiinta poporului nostru a achitat atâția oameni, pe care noi dintr-un simț tocmai prea ortodox îi credem vinovati, între ortodoxie și popor cine are dreptate? Poate națiunea recunoaște că dilapidatorii de bani publici nu trebuie pedepsiti în statul acesta. Nu putem noi să fim mai fini în sentimentele de justitie decât e totalitatea națiunii. Iată un princip republican democratic! Dar, d-nii mei, din partea mea cred această argumentațiune radical greșită în statul nostru, din următoarele motive: Dacă s-ar fi dat poporului român o dezvoltare reorganizatoare normală, așa încât orce progres al lui să fie făcut din jos în sus, prin conlucrarea noastră a tutulor la realizarea lui, atunci aș fi în drept să aștept de la acest popor ca să înteleagă cât mai iute si la fiecare pas problema fie și mai complicată a vieței publice; si dacă s-ar da în judecata lui dilapidatorii de bani publici, atunci verdictul lui de justiție să fie obligator pentru mine, fie achitător fie condemnator. Din nenorocire însă la noi nu este aceasta condițiunea vietei publice. Noi, d-lor, din contra ne-am dezvoltat din sus în jos, și în poporul nostru s-a încercat experimentul foarte extraordinar de a ne da, prin conferenta de la Paris mai întâi și prin încercările noastre mai pe urmă, o formă publică de stat, fără a ne fi întrebat dacă majoritatea poporului este aptă sau nu pentru dânsa. Ni s-a zis: vă dăm un ideal de civilizațiune europeană apusană. Voi, care sunteți o coloană de cultură în Orient, o coloană de

cultură, nu orientală ci apusană, veți întroduce pe cât se poate mai degrabă formele cele nouă ale civilizațiunii. Ei bine, d-lor, în acest chip s-a făcut unirea politică a țărilor noastre, în acest chip s-au făcut legile noastre civile si penale, s-a reformat administrarea, s-a făcut Constituțiunea noastră. Eu n-am găsit în asemenea împrejurări drepte observările onor. d. Blaremberg, care à propos de o lege specială întreabă pe d. ministru al justiției, de ce vine cu un proiect de lege abstract, tradus din alte țări; fiindcă d. Blaremberg nu s-a întrebat acelaș lucru, când s-a făcut Constitutiunea noastră. (Aplauze.) Această Constitutiune, fiind primită abstractă în țară, toate legile următoare, prin o fatalitate grea, dar necesară, nu se pot face decât pe aceiaș cale abstractă, si acum cerintele adresate poporului nostru sunt: de a înțelege cât se poate mai iute, ce voiesc aceste legi.

Așadar, când s-a introdus viața publică a statului din sus în jos, când mai toate formele noastre de viață sunt împrumutate din legile statelor de altă cultură, când la '48 am ars Regulamentul organic și n-am voit să-l amendăm, să dăm la o parte principiile cele rele și să păstrăm pe cele bune, ci am voit să primim în totul formele culturei apusene, atunci nu-mi rămâne decât a zice acestui popor: Tu trebuie să îndeplinești certe condițiuni elementare ale acestei culturi, si dacă nu ești în stare să pedepsești pe dilapidatorii de bani publici, fiindcă nu știi încă pe deplin ce va să zică manipulare de bani publici și funcționari publici, atunci eu stat modern, care nu pot exista când dilapidatorii de bani publici nu sunt pedepsiți, trebuie să-ti ridic acest drept si să-l dau juriștilor speciali. (Aplauze.)

Terminând, d-lor, mă grăbesc a declara că argumentatiunea ce am încercat a o face înaintea d-voastră si pe care o supun discutării opozițiunii, este o argumentare lipsită de orce spirit de partid și întemeiată numai pe rațiunea generală de stat. Pe baza ei voi vota pentru luarea în considerațiune a acestui proiect. (Aplauze prelungite.)

14

Asupra reformei legii comunale

(Ședința Camerei de la 31 ianuarie 1874)

D-lor, nu pot să încep a combate pe onor. d. Ionescu fără a exprima părerea mea de rău, că a fost silit să-și termine argumentatiunea sa și că nu s-a încuviințat legitima d-sale cerere de câteva minute de repaos.

Acest omagiu adus adversarului meu, de altmintrelea așa de neobosit în sustinerea puncturilor d-sale de vedere, îmi iau curajul a-l combate și a arăta ceea ce cred că este gresit în discursul d-sale.

D-lor deputați, sunt dator mai întâi, ca membru al majorității, să relev nepotrivitele atacuri ce d. Ionescu a adus și cu această ocaziune onestitătii administrațiunii d-lui ministru de interne. Nu este potrivit ca într-o materie așa de importantă ca aceea a instituirii colegielor electorale să se amestece blamuri generale în contra ministerului actual, într-un mod asa de usor si de vag. Si daca onor. d. Ionescu a citat pe lordul Brougham, care zice că în momentul când schimbăm o lege trebuie să o înconjurăm cu tot respectul, negreșit acelaș lord ar fi zis că pe când se discută asemenea legi de modificare, pe lângă respectul datorit lor, se datoreze respect și autorității, reprezentanta actuală a legii, și această autoritate legală în cazul nostru este guvernul. (Aplauze.)

Prin urmare este a viola într-un mod neiertat acel respect, când se tratează cestiunea cum a tratat-o d. Ionescu, și eu sunt dator a întâmpina că dacă este vreun prestigiu, care înconjoară numele primului-ministru actual, care reprezentă și majoritatea noastră, este prestigiul unei onestități neatinse. (Aplauze.)

Aceste zise, d-lor deputați, fără a intra în multe și lungi discutiuni asupra teoriilor politice, fiindcă timpul este înaintat, îmi cer voie a lua în discutare singurul punct practic din observatiunile d-lui N. Ionescu. Întrebarea d-sale este aceasta: ce necesitate ne silește pe noi să schimbăm legea de astăzi? Si cu această ocaziune d-sa se întreabă: ce este instituțiunea comunală? Si ne spune că prin art. 2 din legea vechie instituțiunea comunală este o persoană juridică, care se administrează de sine etc.; iar d. Cantilli ne-a zis ieri că instituțiunea comunală este o persoană juridică cu unitate de vederi și simpatii etc. Deja d. ministru de externe a relevat vagul acestor idei. Eu voi insista asupra nehotărârii lor si mă voi încerca a le substitui adevăratul fond real. Așadar, d-lor, ce este comuna? Care este ratiunea, de la care plecând se poate judeca aptitudinea ei? Care este criteriul bunătătii unui consiliu comunal? Și atunci sá vedem, dacă legea elaborată la 1864 de d. Kogălniceanu si pusă în lucrare în timp de 10 ani, trebuie să fie schimbată sau nu.

Aci mă unesc cu d. Vernescu pentru a recunoaste că nu este destul să se pună înainte ca argument neîndeplinirea tocmelelor agricole, pentru ca să se ceară schimbarea unei legi comunale; căci nu execuțiunea sau neexecuțiunea tocmelelor agricole face esența autorității comunale.

Ce este dar, d-lor, comuna? Unde este punctul de distincțiune practic? În legea actuală comunală, la capitul II, menținut și de proiectul modificator, se specifică anume, care sunt objectele de administratiune ale comunelor. În privința lor dar am să examinez valoarea comunei cum a existat până

astăzi. Pe acest teren nou pusă cestiunea, ea primește următoarea fată:

Datoriile comunelor sunt: întâi, ca fiecare să-și păstreze și să-și susție biserica; al doilea, ca fiecare comună să-și susție școala; al treilea, ca fiecare comună să îngrijească de bolnavii și invalizii ei; al patrulea, ca fiecare comună să se administreze conform trebuințelor si aspirațiunilor ei. Mă mărginesc la aceste patru obligațiuni mai însemnate.

Ei bine, ce a făcut comuna de la 1864 până astăzi pentru biserică?

N. Ionescu. Dar ce a făcut statul pentru biserică?

T. Maiorescu. Nu era chemat statul să îngrijască de biserică; și d-voastră, care sunteți oameni democrați, partizani de *self-government*, nu aveți dreptul să cereți de la puterea centrală să întreție biserica unei comune. (Aplauze.)

Repet dar întrebarea, d-nii mei: comuna cu legea de la 1864 în ce stare ne-a adus biserica în timp de 10 ani de zile? Această comună menținut-a biserica cel puțin în aceeaș stare ca mai nainte, în timp de 10 ani de zile? Nu! Prin multe sate astăzi nu mai sunt bisericile ce erau înainte, si chiar acolo unde sunt, se află în starea cea mai deplorabilă. Deplorabile sunt, d-lor, și cimitirile, și aspectul lor prezentă înfățisarea unor locuri pentru animale, iar nu pentru rămășițele persoanelor iubite, care zac în pământ. Iacă starea a două lucruri lăsate în îngrijirea comunei de astăzi!

Si să nu se zică ca aceasta provine dintr-o cauză de scepticism al locuitorilor noștri către religiune. Înțeleg ca un asemenea scepticism, ca o asemenea indiferentă pentru religiune să se producă în câțiva indivizi ai unui popor cu o inteligentă mai dezvoltată, cu o fortă de argumentațiune științifică, dar la noi, unde nu s-au arătat asemenea forțe de științe, lipsa de simțimânt religios este nemotivată, este un semn de slăbire, o amorțire continuată în mijlocul stagnațiunii deja primejdioase a sătenilor noștri.

Comuna de la 1864 și până astăzi n-a făcut nimic pentru a dezvolta biserica, nu a făcut nimic pentru a redeștepta simțirea religioasă, și prin urmare a lăsat în decadență unul din cele mai importante fundamente ale moralității poporului nostru și orcărui popor.

Trec acum la punctul al doilea.

Ce s-a făcut pentru școalele comunale de la 1864 și până astăzi?... Nu vorbesc pentru școli în privința sistemului de învățământ, acesta e rezervat statului; dar comunei i s-a dat prin legea instrucțiunii publice îngrijirea edificiului școalei, îngrijirea de cretă, de burete, de lucruri materiale, care intră sub domeniul pumnului. Întreb: pentru aceste lucruri materiale, palpabile ce a făcut comuna cu „vederile unite" ale d-lui Cantilli? Sunt astăzi școalele îngrijite? Nu, unele școli s-au prefăcut în grajduri, și astfel s-a arătat în ce mod procede acea mulțime democratică pentru îngrijirea ei sufletească. (Aplauze, zgomot.)

N. Ionescu. Comuna plătește împrumuturi și dări. (Zgomot.)

T. Maiorescu. Trebuia să plătească și dări, să facă și împrumuturi, dar trebuia să îngrijască si de elementul intelectual, fără de care nu există comună.

Ce a făcut, d-lor, de la 1864 până astăzi comuna și acei reprezentanti ai colegiilor comunale cu un alt ram de îngrijire, salubritatea publică, higiena?

D. Kogălniceanu, cu experienta sa cunoscută și cu autoritatea numelui său, când cu discutiunea adresei la discursul Tronului, a zis: că populațiunea la noi se împutinează, că este teribilă starea în care au ajuns clasele de jos. Nu înțeleg numai, de ce d. Kogălniceanu a adresat guvernului această imputare; căci guvernul în doi ani nu putea să schimbe starea populatiunii. Guvernul este dator să dea un ajutor pentru a împedica epidemiile și să ia măsuri privitoare la interesele generale. Dar era de datoria proprie a comunei să ia măsuri cât mai practice locale, să se ocupe cu tot dinadinsul ca să stăvilească pierderea crescândă a populațiunii, întinderea boalelor contagioase, marasmul, malaria, hrana cea neîndestulătoare. Nimic însă nu a făcut comuna pentru toate acestea; nu s-a încercat măcar a face.

A patra întrebare: administrațiunea finanțelor în comună este bună astăzi? Este mai onorabilă astăzi reprezentațiunea comunală decât înainte de 1864? Înaintea aplicării acestei legi era lucrul știut că acei reprezentanți vechi, fie și ignoranți, buni, răi, cum erau, erau cel putin oameni cinstiți, în vreme ce astăzi este lucru tot așa de știut că prin formale complicate majoritatea autorităților comunale și-a format din instituțiunile democratice ale d-voastră numai o cheie pentru a deschide pe furiș lăzile contribuabililor. (Aplauze.)

Iată, d-lor, în puține cuvinte, criteriele pentru judecarea comunei de astăzi.

Și onor. d. Ionescu mai întreabă: care este necesitatea să schimbăm legea comunală? Necesitatea este că toate interesele comunale încredințate consiliului comunal și primarului de până acum, au fost omorâte de acești reprezentanți și că trebuie neapărat să ne îngrijim a le da o altă reprezentare.

Acum, dacă sub forma electivă mai democratică nu s-a făcut nimic în această privintă, dacă nu este adevărată propozițiunea zisă de d. Stolojan, că oamenii care sufer sunt și cei dintâi chemați a se îndrepta înșii, și dacă se vede din contra, că țăranul nostru este în stare de a suferi, dar nu știe nici de ce sufere, nici nu știe leacul cu care să se îndrepteze, atunci este dovedit pentru mine, că modul de a înăbuși voturile celor inteligenți din comună prin voturile mulțimii este modul cel mai greșit pentru a susținea interesele comunale în România, și nu putem face alta decât a schimba sistemul: în locul voturilor mulțimii să primim o preponderanță a voturilor celuilalt element, pe care ni-l dă constituțiunea, stabilind colegiile după cens: să primim pe proprietatea cea mare, să sporim pentru o parte a voturilor condițiunea censului atât, încât să avem speranță că se vor îndrepta lucrurile și că vom

găsi în proprietarii mari mai multă îngrijire și inteligentă decât am găsit-o în mulțimea ignorantă.

Onor. d. Vernescu întreabă: dar proprietarii cei mari vor face oare acesta? Este sigur că ei se vor îngriji mai bine de comună? Am onoare a răspunde d-lui Vernescu că întrebarea îmi pare prea capțioasă. Un lucru este sigur: mulțimea de până acuma nu s-a îngrijit de comună. În momentul în care d-voastră, proprietarii mari, veniți și ziceți: cerem noi în locul ei preponderanta în comună, luati responsabilitatea asupra d-voastră să faceți de acum înainte ceea ce nu a știut să facă mulțimea. Între siguranța că nu s-a făcut nimica de cei care sunt acum, și între posibilitatea că se va face ceva de cei ce se creează de acum înainte, trebuie să mă adresez la această nouă creațiune. Iar dacă nici d-voastră nu veți face nimic, atunci nu vor mai exista comune în România și va veni timpul despotismului cesarian să ne regulamenteze pe toți. Înainte însă de a ajunge la acest exces, este o datorie a noastră liberalilor (liberali, nu însă democrati-radicali) să chemăm un alt element de reprezentare a adevăratelor trebuinte ale țărei și să-i dăm lui preponderanța în comune.

Și în această privință aș dori să combat un alt argument al d-lor Vernescu și Ionescu, care au zis că nu se poate lua de bază experiența făcută în timp de 10 ani, căci alegerile nu s-au făcut libere; dacă s-ar fi lăsat alegerile libere, poate că ar fi dat consiliului comunal alte persoane. Să examinăm obiecțumea; ea merită un examen serios si exprimarea sinceră a rezultatului. Declar mai întâi, că mă unesc cu d. Vernescu în a stigmatiza forta brutală în alegeri. Însă, d-lor, sunt o mică excepțiune cazurile, unde forța brutală să fi dictat alegerile, poate din o mie de alegeri individuale făcute, să se fi întâmplat de-abia 30 cazuri, unde să fi domnit adevărata forță brutală. Rămâne dar, d-lor, influența guvernului indirectă, înrâurirea morală – imorală. (Râsete.)

Sunteți d-voastră oameni politici, când faceți asemenea imputări generale? D-lor, nu puteți cere de la un organism al

statului, fie cât de partial și de mic, cu atât mai puțin de la guvern sau de la Cameră, nu puteti cere ca princip de politică *abnegațiunea*. Acesta este un principi negativ; pentru orce organism constituit în stat se cere din contră să se afirme, să se scoată afară din sine, să-și întinză cercul său de actiune. Este dar un impuls activ, o creștere a competenței, care reșade și trebuie să reșază în fiece organism; de aceea se și vorbește de *puteri* în stat: puterea executivă, puterea legiuitoare etc.

Întinzându-se acum mai multe puteri în cercurile lor de lucru, se întâlnesc, intră în coliziune, și atunci se stabileste linia de demarcațiune a legalitătii. Ba este dar rezultanta unui concurs de puteri puse în mișcare reală. Acum, d-lor, rezultanta aceasta se îndreptează, nu după frazeologii, ci după tăria de fapt a organismelor. Și orce putere a statului, îndeosebi guvernul în orce țară din lume, are atâta înrâurire morală, cât îl lasă să aibă celelalte puteri.

Nu dar prin prescripțiuni de abnegare se întemeiază politica. Căci atunci în loc de constitutiune, ar fi de ajuns să avem catechismul creștinesc. Politica și echilibrul puterilor se întemeiază prin actuala lucrare a tutulor, spre menținerea limitelor de competență.

D. Vernescu a zis că atunci când un ministru sau un subprefect va ingera în alegeri și va îndemna pe un alegător să voteze după placul său, să se trimită acel ministru sau subprefect înaintea justiției ca să se pedepsească. Eu din contră aș zice: să se cenzureze acel alegător, pentru că s-a lăsat a fi influențat. (Aplauze.)

Numai din această întărire a conștiinței drepturilor celor chemați la alegere naște putința unui sistem liberal; căci de altmintrelea orce stat a început prin cucerirea de sus în jos și tinde la absolutism. Și până când nu vor sti a uza de dreptul lor alegătorii și nu vor ști a face sa li se respecte acest drept, până atunci, cu toate teoriile, vor rămâne slabi, vor fi anulați prin puterea centrală a guvernului și vor merita să fie anulați.

Dacă dar recunosc și eu, d-lor, cu d. Vernescu, că în țara noastră mai toate guvernele câte au trecut și câte au avut alegeri în timpul lor, au făcut cel puțin cu alegerile comunale ce au voit, aceasta ce dovedește? Dovedește că sistemul d-voastră electoral n-a fost în stare a susține voința comunei în fața ingerinței administrării centrale. Apoi, d-lor, eu întreb: comuna, această putere fundamentală în stat, este și trebuie ea să fie o ființă hibridă, o ființă atât de slabă încât cel dintâi subprefect, pe care d. Ionescu l-a calificat cu o expresiune ce nu-mi pare destul de cuviincioasă, pentru a o repeta, să zic dar cel dintâi subprefect neonest, să fie în stare să strice tot eșafodagiul d-voastră, pe care voiți să o întemeiați, să o urcați, să faceți democrație și *self-government*? Cu aceasta d-voastră nu faceți decât afirmați însuș incapacitatea mulțimii la noi pentru ideile democratice, pentru practicarea independenței individuale. De aici ar rezulta însă condamnarea la moarte a comunei. Ei bine, eu fac ca d-voastră, eu nu cred aceasta în mod absolut; pot încă spera, că sunt în țara noastră elemente ce au încă independența trebuitoare alegătorului; și fiindcă experiența a dovedit, că această independență nu se găsește în mulțime, trebuie să o căutăm în un alt element, în proprietarii cei mari, și eu sunt încredințat că ei vor ști să rezolve mai bine problema comunei, pe care mulțimea nu a rezolvit-o.

Este dar bine, că s-au găsit în sânul acestei onor. Adunări membri care și-au arătat cu franchețã opiniunea lor și au propus într-un mod radical preponderanța proprietarilor mari în autoritatea comunală. Dacă d-voastră credeți că amendamentul propus de d. Greceanu împlinește această condițiune, eu voi fi pentru dânsul. Și de mi se va zice, ceea ce s-a mai zis de unii din oratorii ce m-au precedat, că ar fi ceva feudal de a da proprietarilor atâta autoritate și chiar drept de delegațiune, voi răspunde că prin orce cuvinte s-ar califica aceasta, lucrul nu se schimbă în sine și cuvântul rămâne indiferent. Căci cu cuvintele frumoase de egalitate, democrație, pe care le-ați

aplaudat acum 10 ani, au ajuns comunele unde sunt; poate că cuvântul de feudalitate, care sună mai puțin frumos, să schimbe lucrurile și să le facă a merge mai bine.

De este într-adevăr, d-lor, ceva ce caracterizează pe majoritatea de astăzi a Camerei, este lipsa de frazeologie. Așa chiar în discuțiunea de față, pe când opozițiunea ne-a ținut ore întregi cu citațiuni din Montesquieu, din Machiavel, Stein, Molinari, Prevost-Paradol, chiar și din bietul Lamennais, noi le-am răspuns și le răspundem cu obiectele reale de biserică, școală, higienă, finanțe oneste în comună. Acesta, domnilor, este și singurul tărâm, pe care trebuie pusă chestiunea, și în considerațiunea aceasta eu vă rog ca să votați franc și leal pentru noua și adevărata încercare de a constitui comuna la noi cu preponderanța celuilalt element de *self-government* liberal ce ne mai rămâne, cu preponderanța proprietății celei mari. (Aplauze prelungite.)

15

Asupra budgetului rectificativ al Instrucţiunii publice pe 1875. Internatele statului

(Şedinţa Camerei de la 18 decemvrie 1874)

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident şi interne,
General I. E. Florescu, răsboi,
P. Mavrogeni, finanţe,
B. Boerescu, externe,
Al. Lahovari, justiţie,
G. Gr. Cantacuzin, agricultură, comerţ si lucrări publice,
T. Maiorescu, culte şi instructie publică (numit la 7 aprilie 1874).

D-lor deputaţi, când am intrat în minister, ştiţi că am găsit votat atât budgetul pe 1874, cât şi acela pe 1875, şi cred că nu lipsesc întru nimic datoriei mele de colegialitate declarându-vă că de eram eu chemat a face budgetul pe 1875, îl făceam altfel de cum este, şi îndeosebi ceream un spor. Însă budgetul l-am găsit făcut, dar v-am prezentat legea instrucţiunii publice, unde se prevede tot ce a crezut guvernul că va fi necesar pentru învăţământ şi unde d-voastră veţi putea hotărî deodată cu chestiunile de princip şi budgetul normal al instructiunii, d. e. pentru anul 1876. În această pozitiune aflându-mă faţă cu budgetul pe 1875 votat deja, şi înaintea

unei legi, pe care o veţi vota şi în urma căreia se va alcătui budgetul organic, m-am văzut totdeodată faţă si cu cerinţele finanţiare ale ţărei pentru anul 1875. În princip, d-lor, după convicţiunea mea constituţională, de la care nu mă pot abate, un budget rectificativ nu este în drept de a vă cere alte schimbări la budgetul deja votat decât acelea care prin forţa-majoră au intervenit de la data când s-a votat budgetul – martie 1874 – până la ziua când se va pune în lucrare – 1 ianuarie 1875 –, precum şi acelea, în privinţa cărora s-au strecurat, ca în toate lucrurile omenesti, scăpări din vedere.

Tinându-mă cu strictetă de aceasta regulă, v-am prezentat budgetul rectificativ, de care vă ocupaţi astăzi.

Prin urmare locul pentru îmbunătăţiri fundamentale va fi la budgetul pentru 1876, dar nu la un budget rectificativ pe 1875. Cu această ocazie daţi-mi voie a zice de pe acum, că odată cu punerea în lucrare a legii asupra învăţământului, care prevede mai multe augmentări la şcoli, va trebui să mai sporiţi îndată cu un milion şi jumătate până la două milioane budgetul instrucţiunii, căci în legea nouă se cere înfiinţarea de mai multe şcoli normale, de şcoli reale, augmentarea şcoalelor secundare pentru fete şi sporirea învăţământului universitar, acestea însă nu se pot face fără mijloace băneşti; şi atunci va fi momentul să discutăm principii generale şi să votaţi sporiri. Pentru astăzi nu este cestiunea astfel, şi acum viu la cele trei puncte atinse de d. Boliac.

D. Boliac, deşi este membru în comisiunea budgetară, v-a pus înainte câteva argumente, care sunt tocmai contrare împrejurărilor de fapt. D-lor, nu s-a tăiat nici un stipendiu, ci din contra se cere un spor de 37 sau 39 mii franci la bursele elevilor săraci. Vasăzică nu este exact ceea ce a zis d-sa. În internatele liceelor din Bucureşti, Iaşi şi Craiova de mai multi ani, după direcţiunea dată de comisiunea budgetară cu aprobarea predecesorului meu d. Tell, nu s-au primit deloc elevi noi. Legea instrucţiunii zice că se vor primi în internate

elevi, însă numărul lor nu este prevăzut în lege, și ministrul avea dreptul să primească în internat 100 de elevi sau 40, după cum se va vota suma și se vor găsi elevi. De vreo doi ani dar nu s-au primit în internate elevi noi, și astăzi găsesc starea de lucruri astfel că, în internatul liceului din Iași d. e., nu se află decât 40 elevi. D-lor, cestiunea de principi, dacă trebuie să fie sau nu internate, o veți dezlega cu ocaziunea votării legii celei nouă. Astăzi însă cestiunea stă așa, că se găsesc în realitate numai atâța elevi în internatele statului, câți am prevăzut în budget, și suma scăzută ce o vedeți, este o cifră, care corespunde actualității, fără a se împuțina numărul internilor din ceea ce sunt. Nu eu dar am depărtat vreun elev din internat. Numai că în budget era trecută o cifră mai mare decât se cere și eu o reduc la adevărata cifră reală. Cifra, cu care se scad astfel cheltuielile, ar fi rămas de la sine la economii. Eu o relev în budgetul rectificativ numai pentru a ne apropia mai mult – fie si cu o cifră foarte mică – de echilibrarea budgetului real.

Frumoasa declarațiune ce a făcut dar d. Boliac, mi-ar fi produs o mai adâncă impresie, dacă nu eram mai dinainte convins despre justețea celor ce susține d-sa. Și eu m-am găsit în fața acestei greutăți de a vedea atâția elevi săraci care, nefiind internați și neavând mijloace, rămâneau expusi la mizerie; și de aceea în proporție cu scăderea sumei alocate pentru internate și neîntrebuințate, vă cer ajutoare bănești pentru elevii săraci. Se înțelege că aceste ajutoare se vor da celor mai silitori. Vasăzică nu este exact că s-au redus stipendiele celor săraci, din contra s-au sporit mijloacele pentru ei.

Un alt punct relevat de d. Boliac este: de ce nu s-au făcut sporiri la arhivă și de ce s-au făcut la călugări? D-lor deputați, nu voi fi eu acela care voi face sporiri la călugări, dacă este vorba, cum se putea înțelege din cuvintele d-lui Boliac, de câștiguri materiale pentru persoanele lor. Nu cred că va fi vreun ministru în România, care să facă îmbunătățiri pe această cale.

Dar mari îmbunătățiri vor fi de făcut pentru starea morală a călugărilor, pentru respectarea poziției lor și mai ales pentru restaurarea monastirilor mai importante, care cuprind în sine o parte din istoria țării și sunt dovada simțimântului religios, ce trebuie menținut în România, mai ales în timpul de față.

Dar de toate aceste nu e cestiune în budgetul rectificativ pe 1875. Ceea ce s-a făcut în budget, este altceva; s-a scăpat din vedere a se trece diurnele membrilor Sfântului Sinod pentru anii 1874 si 1875, căci s-au pus numai 10 mii de franci și ceva pe an; în fapt însă a trebuit să se cheltuiască mai mult, fiindcă Sinodul ține două sesiuni pe an. Legea este de a li se plăti diurnă; scăpându-se din vedere cifra totală, la budgetul rectificativ vedeti că era locul de a vă cere îndreptarea conform legii.

În cât privește arhiva, răspund, ca nu v-am putut cere îmbunătățirea ei în acest budget rectificativ. Căci de la martie 1874 până astăzi nu știu să se fi întâmplat ceva în privința arhivei, ce să reclame schimbarea votului d-voastră dat deja pentru anul 1875. Dar dacă voiți sporiri la arhive, vă rog să le propuneți și să le votați în primăvara viitoare, cu ocazia budgetului pe 1876. Numai asa cred că vom procede în mod corect.

În contra ministrului și în favoarea tutulor internatelor statului vorbește în aceeaș ședință d. Nicolae Ionescu, căruia îi răspunde ministrul cultelor T. Maiorescu:

D-lor deputati, în fata unui discurs ținut de un deputat cu o lungă experientă de parlamentarism ca d. Nicolae Ionescu, îmi vine greu să zic ceea ce am de zis, dar trebuie să o zic: Oare parlamentarismul la noi nu este altceva decât arta de a interverti lucrurile? de a trece alăturea de adevăr? de a întrebuinta timpul și cuvintele pompoase pentru a ajunge la alt rezultat decât lămurirea și dezlegarea exactă a chestiunilor? – Dacă ar fi așa, domnilor, atunci după părerea mea orcine

întrebuințează talentul său la asemenea lucruri, strică sistemul constituțional.

Nu este bine ca prin budgete rectificative să desființăm internate, iacă rezumatul lungului și violentului discurs al d-lui Ionescu. Dar de ce a mai ținut acest discurs? Căci tot discursul d-sale este afară din chestie.

Nu se desființează, domnii mei, nici un internat, nu a trecut prin capul guvernului niciodată a le desființa cu ocaziunea budgetelor rectificative. Nu este exact că, dacă se va vota acest budget rectificativ, la 1 ianuarie, cum zice domnul Ionescu, se vor da elevii afară din internate. Nu se ia nici unuia bursa ce o are.

N. Ionescu. Cer cuvântul.

D. ministru cultelor. Declar încă o dată, că nu se dă afară absolut nimeni. Astăzi starea internatelor o prezent în budget așa cum există și nu schimb nimic din ceea ce găsesc astăzi; prin urmare orce argumente înfrumusețate despre importanța internatelor trebuie să nu le ținem în seamă pentru acum, fiindcă nu ating punctul în discuțiune. Alta ar fi dacă voiți să sporiți acum numărul elevilor în internate; atunci puteți vota în modul cum zice d. Ionescu, adică să se menție cifra. Cu alte cuvinte: cifra din budgetul pe 1875 nu corespunde realității; ați prevăzut pentru internatul din Iași d. e. o sută elevi, dar astăzi nu sunt decât 40, și prin urmare 8 luni din anul 1875 vor fi tot numai 40, căci a trecut începutul anului școlar, unde se mai pot primi bursieri în internate. Voiți însă să fie mai mulți elevi? atunci mențineți cifra din budget. Aceasta va însemna: Camera dorește cu ocazia budgetului rectificativ să se primească, prin derogare la lege, mai mulți elevi în internat cu începere de la 1 ianuar 1875 și să nu se treacă suma la economii, nici să se distribuie în burse fie în țară, fie în străinătate. Astfel prezentată chestiunea, mă silește a vă face declararea de princip, pe care nu din vreo temere nu o făcusem la început, ci nu o făcusem, fiindcă atunci nu era în chestie,

declararea: că sunt contra internatelor la liceele statului și mă opun să se primească mai mulți decât sunt astăzi.

Citațiunea făcută de d. Ionescu din Englitera nu se potrivește aci, căci Englitera, dacă a revenit de la ideea „laissez faire, laissez aller", nu a făcut-o pentru școalele secundare, d. e. pentru licee, ci pentru învățământul elementar. În învățământul elementar, da, acolo statul are datoria de a impune instrucțiunea, de a sancționa obligativitatea și prin urmare de a veni în ajutorul acestui învățământ. Pentru licee, unde este un învățământ care prepară pentru studiile mai înalte de la universitate și de unde ies funcționarii statului, pentru licee nu recunosc altă obligațiune pentru stat decât acea de a da numai acest învățământ. Căci luând statul și obligațiunea de a da educațiunea liceenilor în internate, veți admite că statul ia cu alte cuvinte îndatorirea următoare: Eu am să cresc în internatele mele pe elevii din licee mai bine decât este probabil că sunt crescuți în familie. Dar atunci întrebarea aceasta vine de la sine: liceele, cum au fost cu internatele lor, au produs o majoritate de elevi bine crescuți? Poate lua statul responsabilitatea asupră-și de a ridica copii din sânul familiei lor și de a-i crește mai bine? După știința mea, răspund că statul a produs o majoritate de elevi rău crescuți (aplauze). Si eu nu pot să primesc asupra mea ca stat, ca să iau această răspundere, sau mai bine zis această culpabilitate. – Am fost director al internatului din Iași, și știu ce se petrece acolo. Și aluziunea ce făcea d-nul Ionescu la timpurile cele vechi, făcând și o citare, care fără îndoială a trebuit să aibă un răsunet în inima mea, citând chiar pe răposatul meu tată, această aluziune și această citare cred că nu sunt potrivite....

N. Ionescu. Nimic nu e potrivit astăzi.

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. În adevăr cele mai multe lucruri ce le spuneți d-voastră, nu sunt potrivite (râsete). În vremea când era tatăl meu în internat, corpul profesoral era mai liniștit decât astăzi... (Aplauze.) Atunci nu

pătrundeau în interiorul internatelor preocupările politice, ci numai instrucțiunea. Tatăl meu s-ar fi crezut degradat în profesiunea sa de profesor, dacă în școală ar fi făcut politică militantă (aplauze). Prin urmare dacă internatele atunci au produs oameni buni, cu care țara cu drept cuvânt se poate făli, cauza a fost că erau conduse de oameni, care aveau spiritul îndreptat mai ales spre școală si numai spre școală, care, dacă scriau ceva, scriau cărți pentru școală, iar nu jurnale de politică militantă, și aveam atunci 20 de volume scrise pentru școală, pe când astăzi avem 20 de foliante de jurnale politice scrise de profesori (aplauze). Eu unul nu am făcut un mister din această părere a mea, și pentru prima oară, când am avut onoarea a vorbi în această Cameră, sunt acum aproape 4 ani, am spus sincer și o mai repet și astăzi, că direcțiunea unei părți a corpului profesoral de astăzi este periculoasă; nu voiesc ca profesorii să facă politică militanta nici într-un fel, nici în altul; treaba lor în școală nu este politica, treaba lor este creșterea si educațiunea copiilor. În starea de astăzi, în care este societatea, și cu aceasta nu fac imputare nici unui profesor, ei sunt de bună-credință, decât în starea de astăzi lucrurile merg rău, pentru că sunt prea mulți profesori care, în loc de a se ocupa de creșterea copiilor, se ocupă de alte interese.

Iacă pentru ce cred că astăzi nu este în stare statul, având acest material, să crească în internatele de licee elevii așa încât să nu aibă dreptul familia a-i zice înaintea țărei: mi-ai luat copilul ca să-l crești mai bine, și l-ai crescut mai rău decât eu, familia.

Pentru aceste motive v-aș ruga, domnilor, să lăsati aceste internate așa cum sunt, și puteți cu inima liniștită să votați cifra cum este pusă aci, fiindcă, încă o dată repet, nu se dă afară nici un elev, se menține starea cum este astăzi.

Dar veți voi să se înmulțească elevii, or să se tranșeze chestiunea în alt mod? atunci negreșit aceasta va fi cu ocaziunea discutării legii instrucțiunii publice, iar nu acum, căci budgetul rectificativ nu schimbă legea.

În privinta seminarelor nu a fost intențiunea mea de a zice că elevii să fie externi, iar nu interni; căci sumele acelea, care se prevăd în budget, sunt pentru interni. Dacă se taie însă din seminare o sută de burse, aceasta corespunde iarăș stării de astăzi, fără să se dea vreunul afară.

În princip, este folositor de a fi numărul burselor mai restrâns în seminare. Avem astăzi 1200 bursieri în seminare, ceea ce întrece numărul tutulor bursierilor de la scoalele normale și din internatele liceelor împreună; și din aceștia nu ies ca să se popească decât o minimă parte, încât cei mai mulți dintre internii seminarelor își greșesc vocatiunea lor și îmbrățișează alte cariere. Înțelegeți bine, că statul trebuie să se preocupe de acest fapt și să spuie acelora care voiesc să intre în seminare, că trebuie neapărat să se consacre la misiunea preoției. Astfel dar este mai bine să aibă mai puțini interni, dar să fie sigur că aceia se vor face preoți. Iată, d-lor, lămuririle ce aveam să vă dau în această chestiune. (Aplauze.)

16

Despre încurajarea premiilor școlare. –Jurnalul instrucțiunii

(Ședința Camerei de la 18 decemvrie 1874)

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputați, mai întâi mulțumesc d-lui Kogălniceanu pentru tărâmul pe care a pus cestiunea, făcând apel la guvern și la Cameră de a nu se face luptă de partid, când e vorba de instrucțiunea publică. Primesc cu plăcere observările făcute de d-sa și patriotica exortațiune pentru înălțarea și încuragiarea picturei la noi.

D-lor deputați, dezvoltarea culturei artistice la noi trebuie să o avem toți ca o dorință, și cu toții să lucrăm pe cât vom putea mai mult spre a ei încuragiare. Dacă prin dezvoltarea culturei naționale este vorba să descoperim și să așezăm rămășițele istorice și arheologice din țara noastră; dacă este vorba să lățim pe cât se va putea mai mult literatura noastră proprie, pentru aceasta cred că vom fi de acord cu toții; și în ceea ce privește muzeul nostru, acel muzeu, care este așezat la universitate și care este deschis și se poate vedea de două ori pe săptămână, iar nu o dată precum a spus-o d. Kogălniceanu, și chiar în toate zilele, fiindcă directorul lui se găsește la postul său în toate zilele, de la orele 10 până la 3; dacă este vorba de acel muzeu și de antichitățile lui, atunci pentru acestea este prevăzută în budget suma de 15 000 lei, care nu s-a atins nici s-a redus cu ceva prin acest budget rectificativ. Pe acest tărâm dar primesc toate observările aduse de d. Kogălniceanu. Dar

în ceea ce se atinge de galeria de tablouri, aci este altă chestiune. Eu nu am îndrăznit în privința aceasta, ca prin un budget rectificativ să proced într-un mod mai radical suprimând întreaga sumă, fără ca mai întâi să am asentimentul d-voastră: dar când trebuințele țării sunt așa de mari, când este un deficit însemnat în budget, am crezut că nu este momentul de a ne întinde mai departe la cumpăraturi sau încărcări de tablouri străine, căci tablouri naționale găsim foarte puține pentru această galerie, fiindcă dezvoltarea artistică națională cred că nu este încă ajunsă la momentul acela, unde ar trebui să ne gândim la dânsa în budgetul statului. Rămâne ca societatea și particularii să o încurajeze. Deocamdată nu poate fi vorba de o adevărată artă națională, ci de cea străină, și dacă este vorba de a cumpăra picturi străine pentru ca să facem un muzeu la noi în țară, apoi poate că finanțele țării, precum și țara întreagă nu ar permite aceasta.

Eu nu cred că aș putea fi aprobat ca ministru de contribuabilii noștri, mai cu seamă de cei de la țară, care-și plătesc cu atâta anevoință dările, când aș zice unui asemenea contribuabil: din dajdie, din munca ta zilnică, îți iau bani pentru ca să cumpăr tablouri. Înțeleg când gradul de cultură artistică ar fi la noi îndestul de dezvoltat, ca statul atunci să fie dator a încuragia pe artiști; dar deocamdată nu este așa, și până când nu vom avea mai multe școli elementare prin sate și mai multe drumuri, până atunci dezvoltarea culturei artistice trebuie să aștepte. Pentru aceste considerațiuni dar, iar nu că și eu nu aș privi artele cu acelaș interes ca orșicare altul, dar zic pentru aceste considerațiuni din punct de vedere al statului am crezut că țifra de 3000 destinată pentru cumpărătoare de tablouri în anul 1875 este suficientă, iar pentru anul viitor puteți da mai mult.

Eu aș primi cu bucurie orce țifră veți voi să votați, pentru că nimic nu este mai plăcut unui ministru decât să aibă de unde cheltui; dar pentru ca să nu alunecăm pe calea de

cheltuieli de lux în statul nostru, unde pânea de toate zilele în instrucțiune nu este de ajuns, m-am ferit de a cere mai mult.

În privința premielor s-a pus cifra de 10 000 lei și 10 000 s-au șters, pentru că până acum s-a exagerat darea acestor premii. În țara noastră sunt atâția oameni premiați, încât nici o altă țară din lume nu este unde s-ar putea găsi mai mulți; când ați vedea listele de premiați în România, v-ați mira de suma lor cea mare; ați rămânea încântați de câte străluciri intelectuale și materiale avem în țara noastră, căci aproape a treia parte din toți școlarii vor fi primit cu vremea premii pentru meritul lor. Însă prin această cantitate se depreţiază premiul. Pentru ca să fie un stimulant, trebuie să se dea cu mai multă discrețiune. Am crezut dar că numărul acestor premii să se reducă și să se lase numai pentru aceia, care în adevăr îl vor fi meritat, și astfel să devină un adevărat mijloc de încuragiare.

În privința jurnalului instrucțiunii, tot ce am a răspunde este că acest jurnal nu există, deși țifra este pusă în budget. Dacă d-voastră voiți să-l înființez în cursul anului 1875, atunci trebuie să urcați țifra, căci suma de 4000 lei nu este de ajuns. Cu această țifră nu se poate înființa un jurnal, care să aibă demnitatea unui jurnal literar și de instrucțiune, căci trebuie să plătim un redactor, să renumerăm corespondenții, și dacă nu-mi veți mai înmulți banii, cu țifra pusă în budget nu am ce face.

17

Pentru P. Mavrogeni

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

În fruntea *Monitorului oficial* de la 9 ianuarie 1875 apăruse următoarea scrisoare către ministrul-prezident d. L. Catargi, datată de la 6 ianuarie 1875:

„Domnule președinte,

Am onoare a vă ruga să binevoiți a supune la aprobarea Măriei Sale Domnitorului demisiunea mea de la Ministerul de Finanțe.

P. Mavrogeni".

Urma imediat decretul de la 7 ianuarie 1875, prin care demisiunea era primită și se numea d. George Gr. Cantacuzin ministru de finanțe, iar în locul acestuia d. Teodor Rosetti ministru al agriculturei, comerțului și lucrărilor publice. – Într-un proces de înșelăciune, ce se judeca înaintea curții cu jurați din Viena în contra lui Ofenheim relativ la construirea drumului de fier Lemberg-Cernăuți-Iași, se citiseră și erau reproduse în ziarele vieneze câteva rânduri dintr-o corespondență privată între de Hertz și acuzatul, în care era vorba de banii cheltuiți în România și de o sumă dată d-lui Mavrogeni. Sosind în București ziarele cu aceste notițe, Mavrogeni și-a prezentat demisia de mai sus.

La redeschiderea parlamentului după vacanța Crăciunului, în ședința de la 11 ianuarie 1875, d. N. Ionescu anunță o interpelare asupra acelei demisii și o dezvoltă în ședința de la 14 ianuarie, vorbind de coruptiune, de darea în judecată a d-lui Mavrogeni și conchizând deocamdată la numirea unei anchete parlamentare.

După răspunsul ministrului-prezident vorbește însuș Mavrogeni și arată Camerei, cum încă de la 1859, sprijinit de capitaliști din străinătate și dorind a vedea înființându-se în România cât mai curând primul drum de fier, a căutat pe față să obție o asemenea concesie, că de-abia la 1868 (fiind ministru de finanțe I. Brătianu) s-a dat simultan concesia Strousberg pentru linia Roman-Vârciorova și concesia Ofenheim pentru linia Ițcani-Iași-Roman, că însă la 1868 el se retrăsese din consorțiu, că la dezbaterea și votarea concesiunii era deputat, dar că s-a abținut, spuind tutulor că era interesat în chestie și că, firește, după acordarea concesiei a fost desdăunat pentru munca sa de mai nainte și pentru sacrificiile făcute.

Vorbește apoi d. Al. Lahovari, ministrul justiției, și zice între altele: „D. Mavrogeni nu a luat parte nici la discuțiune, nici la vot, fac apel la suvenirea tutulor acelora care au făcut parte din acea Adunare. Prin urmare, cred că susceptibilitatea cea mai delicată nu poate să se ofense pentru partea ce a luat în întreprinderea Ofenhaim, cu atât mai mult că asociațiunea d-sale era anterioară și neascunsă nimănui. Nu tot așa însă se poate zice de deputații care au precupețit votul lor[1], de funcționarii care au vândut serviciile lor. În asemenea situațiune datoria guvernului era clară, precisă. Guvernul a constituit o anchetă pe calea judiciară. D. Hertz a fost chemat înaintea justiției pentru a da explicatiune asupra scrisorii, ce a apărut sub numele său

[1] Vezi mai sus petiția de la Iași, pag. 54 (*ed. n.* – p. 42).

în jurnalele din Viena. Pot, domnilor, să vă cetesc, deși instructiunea e secretă, partea din declarațiunea d-sale, care priveste pe d. Mavrogeni: „În acea scrisoare îmi aduc aminte că se vorbește de d. Mavrogeni, însă expresiunile întrebuințate de mine cu acea ocasie au fost rău traduse de jurnalul *Românul.* Eu ziceam: *afacerea Mavrogeni este de notorietate publică (weltkundig),* iar nu «s-a dat pe față», cum traduce *Românul.* Adaog că întrebuințând cuvintele de notorietate publică, făceam alusiune la împrejurarea obștește cunoscută, că d. Mavrogeni spera o recompensă că fost concesionar asociat pentru cheltuielele, ostenelele și lucrările sale. Prin cuvântul recompensă înțeleg rambursare, desdăunare." Aceasta este, domnilor, declararea d-lui Hertz în fața justiției. Acum sunt câteva nume de alte persoane aici, însă ancheta se urmează, și instrucțiunea fiind încă secretă, nu le pot divulga. Tot ce vă pot încredința, este că guvernul a dat toate ordinile spre a ajunge la descoperirea adevărului, și cred că această afacere trebuie judecată nu de justiția rătăcită a pasiunilor politice, ci de justiția legilor și de justiția istoriei.

Vorbește apoi d. N. Blaremberg în contra cabinetului întreg; d. P. Carp pentru Mavrogeni; d. G. Brătianu pentru propunerea d-lui N. Ionescu; d-nii G. Manu și M. Korne pentru respectarea cercetării judițiare; iar Manolache Kostake, fără nici o concluzie *ad rem,* pentru necesitatea liberelor alegeri, cu observări malițioase la adresa fostului ministru de finanțe. (Vezi mai sus, pag. 192; *ed. n.* – p. 128). Urmează:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor deputați, deși foarte străin de dezbaterea aceasta, observările d-lui M. Kostaki mă silesc a spune câteva cuvinte; vă rog însă, dacă-mi este permis, să mă considerați nu vorbind ca ministru, căci mi-e încă puțin familiară această formă, ci ca deputat, și nici ca deputat, ci ca simplu cetațean al statului român.

Am auzit pe d. M. Kostaki vorbind, cu ocaziunea interpelării d-lui N. Ionescu, de răul sau de imperfecțiunile României, făcând aluziune la relele Constituțiunii și intervenind pentru liberile alegeri. Dar, d-lor deputați, de ce e vorba? Un deputat, d. Ionescu, interpelează guvernul, pentru ce s-a retras d. Mavrogeni de la Ministerul de Finanțe. La aceasta se răspunde, că d. Mavrogeni s-a retras dintr-un sentiment de delicatețã față cu colegii săi și față cu țara, fiindcă numele său a fost citat într-un proces scandalos, care se tratează la Viena. Iată dar de ce s-a retras d. Mavrogeni. Însă cu această ocaziune violența limbagiului d-lui Blaremberg, cuvintele d-lui Ionescu și teoriile constituționale și de alegeri libere ale d-lui M. Kostaki au venit a îngreuia cestiunea, și-mi pare că au dat o lovire grea demnității statului nostru.

D-lor deputați, ce este această emoțiune teribilă, care provoacă din partea d-lui Manolache Kostaki un apel la constituțiune și la lege? și care-l face pe d-sa, om cu atâta autoritate, să ne citeze în această Cameră cuvintele unui străin: „că în România orce pas se plătește cu bani, și noi avem destui bani“? De unde această deșteptare a întrebărilor celor mai intime ale unei țări, și în parte a celor mai înalte?

Vă mărturisesc că-mi lipsește termenul parlamentar pentru a califica o asemenea procedare. Ce a stârnit furtuna? Este o notă diplomatică? A venit un bărbat de stat al vreunei puteri mari din Europa să spuie ceva în contra țării noastre și să ne amenințe? Suntem la discursul ținut cu vreo recepțiune solemnă din partea vreunui împărat, care ne periclitează? Ne aflăm înaintea unei hotărâri judiciare ce ne condamnă? Nimic din toate acestea! Este o frază a unui domn Ofenheim într-o scrisoare privată a d-sale către un alt domn de la o bancă, amic al d-sale. Și aceasta pune România în mișcare? Aceasta face pe d. Iepureanu să vorbească de libertatea alegerilor? – Dar cine este d. Ofenheim, d-lor? Departe de la mine ideea de a zice un cuvânt în greutatea unui om, care se află astăzi înaintea tribunalelor penale. Dar atât îmi este cel puțin permis a zice că afacerea, pentru care se află înaintea justiției din Viena, este o afacere de înșelăciune, comisă în administrarea drumului de fier.

Apoi dacă este așa, atunci cred că nu este iertat – mă rog să mă scuze vârsta înaintată a d-lui Manolaki Kostaki, dacă i-o spun – nu este iertat ca cu acest Ofenheim să se implice teoriele constituționale ale României, și să se trateze despre libertatea în alegeri într-o interpelare, în care este vorba de expectoratiile intime ale unui om, al cărui nume nici nu trebuia să fie adus astăzi în Camera României (aplauze). Și fiindcă mă ascultați cu atâta bunăvoință, permiteți-mi, vă rog, să adaug încă un cuvânt.

D. Mavrogeni, orce opiniune ați avea despre d-sa, este un bărbat de stat din cei mai însemnați ai României. În timpul din urmă mai ales a adus în privirea finanțiară servicii foarte mari acestei țări. Și chiar dacă nu ați recunoaște aceasta, d-voastră cei din opoziție, rămâne totuș un fapt vederat: d. Mavrogeni a fost acum ministrul României în timp aproape de 4 ani, a fost ministrul României de atâtea alte ori; a fost bărbat de încredere trimis la Londra, la Berlin ca să apere interesele acestei țări; este unul din bărbații aceia, al cărui talent eminent este recunoscut și în străinătate și al cărui nume este poate cel mai bine cunoscut în străinătate.

În contra acestui bărbat vine d. Ofenheim și publică o scrisoare către un d. cutare și domnul cutare răspunde către d. Ofenheim. Și simțimântul României care este? Este vorba de bărbatul său de stat, de un om încărunțit în servicii publice și care era ministrul țărei până acum. Și vine – cine? Vine d. de Ofenheim, cavalerul de Pont-Euxin, și vorbește de el. Si d-voastră ce faceți? Și țara ce simte? Vă mărturisesc că am fost adânc mâhnit de lipsa de tact național a unora din compatrioții noștri. Din parte-mi aș fi crezut că foile române, și anume și foile opozițiunii, jurnale ca *Românul* și *Telegraful*, ar fi trebuit sau să tacă, sau să apere pe ministrul României, dar să nu ne insulte mai mult și să vie *à la remorque de Mr. Offenheim*, acelui străin, care vrea să cucerească România întreagă prin drumurile de fier.

Citațiunea d-lui G. Brătianu nu se potriveste aci. Procesul Lobia era o afacere de discuțiuni interne în Italia, și aici italienii – permiteți-mi expresiunea familiară – puteau să-și spele rufele lor în familie. Dar aci, când străinătatea vine să acuze pe un membru al țărei, lucrurile se schimbă – și de aceea toate atacurile ce s-au făcut aci, toate implicările de alte cestiuni decât cele relative la întrebarea pentru ce s-a retras d. Mavrogeni, mi-au părut o lipsă de patriotism. Aceasta tocmai arată că nu suntem la înălțimea maturității politice, iar nu greutățile drumului de fier de la 1868. Căci drumul de fier este o cestiune brută, materială; dar simtul de onoare națională, simțul moral este mai presus decât orce. Cine nu-l are pe acesta, poate să fie orcât de dibaci în drumuri de fier, tot nu va înainta țara lui.

Acum noi ne întrebăm, ce trebuie să facă guvernul și țara sau Adunarea, și dacă este una sau ceailaltă mai bună din cele trei propuneri? D-lor deputați, faceți d-voastră orșice anchetă voiți, primiți orce motiune, atâta numai să reiasă din hotărârea d-voastră, că este vorba de un bărbat de stat chiar în patria lui; și dacă cuvântul „satisfăcuți“ din moțiunea d-lui Carp nu ar avea alt înțeles decât acesta de a zice: iată puntul de legătură, care aduce aminte d-lui Mavrogeni că este în țara sa, care aduce aminte că această țară nu-și părăsește un om de stat în ultimul moment al său față cu străinii, și atunci acel cuvânt ar avea meritul său și ar rezuma situațiunea.

D-lor, iertați-mă că am spus aceste cuvinte: dar vă mărturisesc că poate sunt prea tânăr spre a avea credința ce par a o avea alții, că politica este un câmp, unde toate procedeurile sunt permise. Cred, din contra, că sunt momente, unde cineva are datoria de a lăsa frâu liber simțimintelor sale, fie și de indignațiune. (Aplauze prelungite.)

Vorbește apoi ministrul-prezident Lascar Catargi în contra lui Manolache Kostake. Însă ceea ce caracterizează mai ales această tristă ședință, este un discurs al generalului Chr. Tell, acum în opozitie, care atacă și el pe Mavrogeni, vorbind încă și de niște cheltuieli preliminare la darea monopolului tutunului și la administrarea băuturilor spirtoase. În sfârșit dintre multele moțiuni prezentate, Camera primește pe aceea a d-lui Carp, care cere o anchetă parlamentară asupra bănuielelor de mituire. A doua zi Camera alege în comisiunea de anchetă pe d-nii G. Brătianu, P. Carp, Al. Stirbei, G. Manu și în prima linie, după chiar cererea ministrului-prezident, pe Chr. Tell.

În ședinta Camerei de la 6 fevruarie 1875 se cetește și se discută rezultatul anchetei (raportor Al. Știrbei), care arată desăvârșita lipsă de temei a bănuielelor ridicate. D. G. Vernescu se încearcă să apere pe generalul Tell și să mentie bănuielele, propuind simpla trecere la ordinea zilei (pe care o sustine și d. Nicolae Ionescu), iar d. P. Carp răspunde explicând înțelesul antic al cuvântului „sicofant“, si Camera primeste (cu 72 voturi contra 31, Mavrogeni și Tell se abțin de la vot) motiunea d-lor V. Pogor, P. Carp, N. Gane, M. Korne, A. Bals, N. Calimachi-Catargi, M. Germani etc., prin care se admit concluziunile raportului și se constată că „alegațiunile aduse sunt lipsite de orce fundament si nu pot fi atribuite decât unei neiertate ușurințe“.

În urma acestui vot s-ar fi cuvenit ca P. Mavrogeni să reintre în minister; însă d. Lascar Catargi nu i-a propus reintrarea (vezi pag. 38; *ed. n.* p. 32).

În orce caz, după cele relatate aici, se va înțelege că între P. Mavrogeni, pe de o parte, și d. G. Vernescu, Chr. Tell si M. Kostaki, pe de alta, nu mai era posibilă o împreună-lucrare politică în viitor. Vom reaminti acest incident în expunerea celor petrecute în sânul Partidului Conservator pe timpul ministerului I. Brătianu, când M. Kostake – după Mazar-Pașa – reintră în partid, iar generalii Florescu si Tell împing pe conservatori spre opoziția-unită cu d. Vernescu.

18

Restaurarea Bisericei Episcopale de la Curtea de Argeș

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

Răspuns la o interpelare a d-lui G. Brătianu în privinta acelei restaurări

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputați, în privința ideilor generale exprimate de d. Brătianu relative la respectul ce statul datorește sentimentelor religioase si la ocrotirea ce trebuie să dea bisericei, sunt cu totul de părerea d-sale, cu deosebire numai că eu cred că d-sa nu trebuia să vorbească astfel cum a vorbit despre un prelat al țărei, fostul episcop de Argeș.

Acum în cestiune vă rog să vă aduceți aminte că contractul cu d. Montaureanu nu este făcut de guvernul acesta, este făcut de guvernul de la 1870, care și el găsise relațiile cu d. Montaureanu legate de mai nainte. Din norocire lumea începuse să se neliniștească în privința stării acestui monument, și trebuie să ne felicităm că guvernul acela s-a preocupat și el și a înscris o țifră în budget. Atunci însă nu se prevedea destul de bine, ce era de făcut la monastirea de Argeș, și astfel ne putem explica cum s-a încheiat contractul cu d. Montaureanu. D. Montaureanu era un arhitect șezător aci în țară, și s-a crezut că e bine a se adresa mai întâi la puterile din țară pentru restaurațiunea monumentului și aceasta din cauză poate că nu se apreția atunci îndestul însemnătatea lucrărilor. S-a încheiat dar un contract, prin care se stipula un salariu regulat d-lui Montaureanu încredințându-i-se direcțiunea lucrării, fără să se prevadă în contract terminul, în care trebuia să se isprăvească această reparațiune. Așa în anul 1870 s-a înscris în budget o sumă de 40 000 lei, în 1871 tot atâta, în 1872 o sumă de peste 100 000, în 1873 peste 150 000 și în 1874 iarăș o sumă de 150 000, peste tot o sumă de peste 400 000 lei. De atunci au trecut patru ani și jumătate și d. Montaureanu nu făcuse nimic alta decât o schelă foarte masivă, cu care a cheltuit 163 000 de lei noi, dar bisericei nu i s-a făcut nici o reparație. Atunci cu prilejul dezbaterii unei cestiuni de budget a venit, dacă nu mă înșel, onor. d. Ionescu, care printr-un discurs foarte elocvent, cum le face totdeauna d-sa, a atras atențiunea asupra acestui punct, ceea ce a îndemnat pe guvern să cerceteze, dacă d. Montaureanu a făcut ceva în timp de patru ani. La această epocă nu mai era d. Tell la minister, era d. B. Boerescu. D-sa s-a grăbit a numi o comisiune din oamenii cei mai competenți ce avem în țară în această materie, cu îndatorire de a cerceta starea lucrărilor. Această comisiune era compusă din d-nii Orăscu, Berendei, Odobescu și alții, care mergând la fața locului au văzut că era foarte puțin făcut, și mai cu seamă au văzut cu surprindere, ceea ce trebuie să ne surprindă și pe noi, că în interval de patru ani d. Montaureanu nu găsise timpul să facă cel puțin o schiță de plan asupra modului cum își închipuiește d-sa că trebuie să fie restaurat acest monument unic. De atunci i s-a impus îndatorirea d-lui Montaureanu ca în cel mai scurt timp să aducă acel plan, pentru ca să știm despre ce este vorba; și pe urmă s-a văzut, și aci era punctul cel greu, că după ideea d-lui Montaureanu, împărtășită poate și de câtiva din membrii comisiunii, trebuia spre a se repara turnul din mijloc, cel octogonal, să se dărâme în întregimea lui și să se reconstruiască; căci la un cutremur s-a întâmplat deslocarea îmbrăcămintei turnului, și nu se știe bine dacă chiar

sâmburile dinlăuntru, care e de cărămidă, nu va fi crăpat, încât să nu mai poată rezista altor accidente. Înțelegeți, d-lor, că dacă ajungea repararea până acolo încât să se distrugă partea din mijloc a bisericei spre a face o reconstruire, responsabilitatea devenea cu mult mai grea, și din toată lucrarea comisiunii foarte conștiințioasă, pe care o am aci, dacă voiți a o consulta, se vede multă îndoială în privința capacității d-lui Montaureanu de a putea duce această reparare la un sfârșit bun.

Când am intrat eu în minister, am găsit lucrarea aci: o deciziune a d-lui Boerescu, făcută pe baza raportului comisiunii technice (care există și astăzi), deciziune care prescrie d-lui architect Montaureanu să facă planul în termin de două luni. D. Montaureanu ne făcea dificultăți; zicea că nu poate în două luni să prezinte acel plan; zicea că-i mai trebuie alte ajutoare, și ne-a cerut în loc de 500 franci leafă, cum avea până atunci, 1000 de franci, și să se schimbe și contractul, căci numai astfel consimte a reîncepe să lucreze.

Vă mărturisesc, d-lor, că această cerere mi-a părut că trece peste răbdarea ce trebuie s-o aibă un om față cu d. Montaureanu, și atunci luând avizul comisiunii l-am rugat să ne cruțe de aci înainte cu serviciile d-sale. Am făcut mai mult; văzând că s-au cheltuit sume mari fără a se face nimic și că era și un contract de angajament, i-am intentat proces pentru reziliarea contractului și pentru despăgubiri.

După un aviz al unuia din membrii comisiunii, d. Odobescu, care zicea că lucrarea unei restaurări este o lucrare prea specială ca să poată fi încredințată unui architect fie cât de bun, dacă acela n-a lucrat în astfel de specialitate; după acel aviz eu am crezut că este bine să ne adresăm, nu la o reputațiune începătoare, ci la o reputațiune stabilită prin operile sale de merit, și atunci m-am adresat de-a dreptul la acel architect renumit, căruia Parisul i-a încredințat restaurarea bisericei Notre-Dame-de-Paris, adică la d. Viollet Le Duc, care a avut amabilitatea de a răspunde că se simte fericit de

încrederea ce-i arătăm, dar că, neavând timp, ne trimite pe d. de Baudot, cel care l-a ajutat în lucrarea ce făcuse și care este architect al ministerului din Franța, distins și deprins cu asemenea restaurări. D. de Baudot a venit în septemvrie și a mers să vază monumentul; am fost și eu acolo, ca să am mai multă cunoștință de cauză. După întoarcerea d-sale la Paris, d. de Baudot a și trimis planul general în timp de două luni, plan pe care d. Montaureanu nu-l făcuse în patru ani și jumătate; ni l-a trimis ilustrat cu frumoase desemnuri, atât pentru biserică cât și pentru portale, și a trimis totdeodată un deviz și de toate cheltuielile ce ar fi necesare. După acest deviz s-ar cere 170 000 franci pentru repararea bisericei, însă în această sumă nu intră onorarul architectului; dar să presupunem că cu onorar cu tot are să se urce suma la 200 000 franci. Ei bine, după cum s-a cheltuit până acum, vedem că, fără a se repara biserica, s-au cheltuit 187 000. Va să zică aproape cât se cere acum pentru reparațiunea întreagă. Cum vedeți, aci este una din deosebirile, și negreșit mai sunt și altele, între d. Montaureanu și d-nii Viollet Le Duc și de Baudot. D. de Baudot ne-a promis, sub auspiciele d-lui Viollet Le Duc, să vină d-sa sau să ne trimită pe alt architect competent aci la primăvară, și salarul ce-l cere este tot acela ca al d-lui Montaureanu. (Aplauze.)

Este evident că d. de Baudot, cum a și zis-o, este împins numai de sentimentul ce i-a insuflat vederea acestui monument, care trebuie să inspire pe orce architect în adevăr artist, de a contribui la restaurarea unui edificiu, care umple inima de admirațiune, care dă o idee despre urmele de artă ce sunt în România și care constituie un model original și propriu țărei noastre. Eu socotesc, d-lor, că și comisiunea archeologică și noi toți vom fi mulțumiți de aceasta, și dacă se va completa și ceea ce trebuie să se mai facă și ne vom gândi și la palatul episcopal alăturea cu biserica, cred că restaurarea va fi perfectă și vom ajunge la o combinațiune, care să fie mai conformă cu vechile tradițiuni ale țărei.

În ceea ce privește cestiunea budgetară, pentru anul 1875 sunt suficienți cei 50 000 franci prevăzuți. Pentru anul 1876 mi-am permis a înscrie 100 000 mai mult. Până în toamna anului 1876 însă lucrul va fi săvârșit ca reparațiune exterioară, și în orice caz cred că țara va fi de acum liniștită despre soarta acestui prețios monument. (Aplauze.)

NOTA

Viollet le Duc a trimis, ca în adevăr competent pentru acea restaurare, pe d. André Lecomte du Nouy, eminentul architect-archeolog, ocupat până atunci în misiunea archeologică a d-lui Clermont-Ganaux prin Siria și Palestina. D. Lecomte du Nouy a și venit în 1875 și s-a instalat la Curtea de Argeș, fiind formal însărcinat de ministrul cultelor cu repararea Bisericei. Odată lucrarea începută în aceste condiții, s-a întins însă până la o restaurare desăvârșită atât a interiorului, cât și a baptisteriului și a împrejmuirii, și astfel cu mare întârziere, după biruirea a tot soiul de greutăți și cu alocațiuni budgetare mult mai considerabile, s-a putut sfinți reînființata Biserică la 12 octomvrie 1886, mulțumită talentului, energiei și răbdării d-lui Lecomte du Nouy. Căci, din norocire, d-sa și-a continuat lucrarea până la sfârșit, văzându-se menținut și sub ministerul I. Brătianu, mai ales prin stăruința d-lui Dimitrie A. Sturdza.

Importanța acestui unic monument artistic al țării noastre va justifica reproducerea notiței istorice, cu care Alexandru Odobescu, în competența sa recunoscută, a anunțat în *Epoca* (13 septemvrie 1887) publicarea volumului oficial asupra restaurării și sfințirii Bisericei:

„Toată lumea știe că numai din deasa-i încercare a scornit românul zicătoarea sa: *Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește!*

Noi, atât pentru limpezirea frazei, cât și pentru mai buna potrivire a înțelesului, propunem să o scurtăm și să zicem: *Nu e pentru cine gătește, ci pentru cine nimerește.*“

Această îndreptare sintactică mi-a venit în gând răsfoind cartea luxoasă, ce cu ocaziunea sfințirii *Bisericei episcopale a monastirei Curtea de Argeș*, în zioa de 12 octomvrie 1886, s-a tipărit în stabilimentul grafic al d-lor Socecu și Teclu și pe care ministrul cultelor (d. Dimitrie A. Sturdza) a împărțit-o numai la aleșii săi, dând exemplare de mâna întâia și splendid legate celor ce stau azi în capul mesei, iar altele mai de rând plevuștei.

Acea carte nu s-a pus în comerț, deși ea conține multe însemnări istorice curioase, multe gravuri și fotolitografii interesante, ce n-ar displace poate publicului. Se pretinde că ea s-a redactat și s-a tipărit din poruncă ministerială cu o așa nespusă pripă încât numai acesteia – zice-se încă – trebuiesc imputate și oarecare omisiuni sau lacune în text și oarecare imperfecțiuni tecnice în reproducerea ilustrațiunilor.

Uitările de fapte despre care e vorba ne-au făcut să ne gândim la proverbul românesc cel de la început, și fiindcă după a noastră părere nu este nici rușine, nici păcat să-și facă omul dreptate sie și alor săi, atunci când în folosul altora alții le fac nedreptate, am găsit aci prilej, semnalând publicului acea tipărire oficială, de a-i spune totdeodată unele lucruri, care privindu-mă pe mine personal în parte și poate mai mult încă pe un stimat al meu prieten, nu știu, zău, cum s-a întâmplat de au rămas cu totul uitate și afară din cartea guvernului.

Dar mai nainte de toate, ierte-mi-se a mă depărta cu vreo 32 de ani înapoi, spre a împărtăși pe cât se poate publicului adânca întipărire ce a produs asupră-mi, încă de la prima vedere, minunatul nostru monument bisericesc de la mănăstirea de Argeș.

Când l-am zărit pentru întâia oară, pe la 1854, de pe un deal al șoselei, la cinci sau șase kilometri departe de episcopie, țiu minte că cele patru turnuri ale bisericei mi-au apărut profilându-se fine și elegante pe albăstreala cerului și pe fundul mai întunecos al munților

din valea Argeșului. Acele grațioase și cochete turnuri, deși înnegrite de timp, prezentau un contrast nespus cu înalta și greoaia clopotniță pătrată ce sta pe atunci în fața lor și cu monotoanele ziduri de meterez ale clădirilor împrejmuitoare.

Curios lucru! S-ar zice că biserica de la Curtea de Argeș este menită a fi pururea, ca product al artei naționale, cu multe graduri mai presus de tot ce există în acest cerc de activitate intelectuală peste tot întinsul țării noastre.

În 32 de ani negreșit că gustul estetic s-a dezvoltat și a dat oarecare roduri în sânul României. Dar și biserica de la Curtea de Argeș s-a restaurat! Și, când am revăzut-o pe deplin refăcută la 1887, ea mi s-a părut încă a sta mai presus de actualele producte artistice ale României tot cu atât, cu cât învechită și în multe punturi alterată din primitivul ei caracter mi se păruse la 1854 mai presus de tot ce se afla pe atunci la noi.

Și cu toate acestea, câte stricăciuni nu încercase dânsa! Timpul ștersese și ofelise strălucitoarea înfățișare a podoabelor ei de aur si de colori; un giulgiu întinat de bătrânețe cernise lespezile alburii cu care ea sta acoperită; crestată de cutremure și zdrelită pe alocurea de vifore și de trăsnete, ea fusese mânjită și pătată cu schiloade meremeturi de mânile grosolane ale unor meșteri nepricepuți; alteori i se retezase cu totul serii întregi de ornamente, care întocmeau chiar perfecțiunile stilului ei.

Astfel, *cântarul* sau baptisteriul din fața bisericei – un grațios accesoriu al tuturor vechilor catedrale bizantine de la muntele Athos – abia se mai ținea pe stâlpii lui zdrobiți și cufundați; astfel, scara si ușa templului ajunseseră a semăna cu intrarea unei mori sau a unui ambar; astfel, galeria sau balustrada de piatră de împrejur se răsese cu totul din fața pământului; astfel, prin unele locuri de unde picase rosațele și brânele așa de fin sculptate se înfipsese niște grosolane cioplituri de piatră vânătă; astfel, în jurul învelitorii, deasupra aticului, se așternuse niște hidoase tenechele puse pieziș; astfel, ambele turnulețe spirale din fațadă se despuiase cu totul de coronamentul lor compus din flori de peatră; astfel,.... nu putem înșira aci toate câte lipseau și toate câte se pocise din vechile forme și amărunte ale minunatului monument.

Despre interiorul bisericei nici nu prea voim acum să ne atingem. Este bine știut că Neagoe Basarab n-a avut zile îndestule ca să pună a-l lucra cu aceiaș îngrijire, cu aceiaș perfecțiune, cu aceias bogăție ca exteriorul. Este învederat că după moartea Voevodului artist, urmașii lui l-au ornat în pripă și care cum a putut. Se cuvine dar să zicem că acum pentru prima oară, după mai mult de trei secoli și jumătate de existență, biserica episcopală de la Curtea de Argeș s-a văzut înzestrată cu o podoabă interioară ceva mai completă și mai armonioasă. Dar și întru aceasta fatalitatea primitivă s-a arătat stăruitoare. Când a fost acum a se decora biserica pe dinăuntru, condițiuni extraordinare de economie și de iuțeală au fost impuse artistului. Azi această biserică este, fără îndoială, edificiul eclesiastic din țara noastră cel mai bine decorat și mobilat, atât sub raportul stilului cât și al materialului, și cu toate acestea el este departe de ceea ce ar trebui să fie, ca să armonizeze perfect cu exteriorul. Desigur, biserica de la Curtea de Argeș merita să i se acorde pe dinăuntru mai multă sumptuositate: îi trebuia o decorațiune mai adânc studiată întru toate amănuntele ei, pentru ca să corespunză pe deplin cu corecțiunea planului și a ornamentațiunilor de pe din afară.

Care este însă causa de nu s-a făcut împodobirii sale dinlăuntru aceiaș parte ca restaurărilor exterioare? Cartea oficială nu ne spune nimic despre acestea. Nouă însă causa ni se arată învederat. Și iat-o:

Proiectul de restaurare pentru exterior a fost mai întâi studiat sub toate fasele necesarii; apoi el a fost pus în aplicare fără de nici o reservă, fără de nici o restricțiune. Acestea le pot spune în cunoștință de cauză, si mă cred chiar dator a le spune, deoarece, publicațiunea ministerului a uitat a le declara.

Într-însa se zice numai și se repetă neîncetat că lucrarea restaurațiunii s-a făcut sub președința d-lui Ion Brătianu și sub ministerul d-lui Dimitrie Sturdza. Acesta chiar declară la un banchet solemn al târnosirii, că adresează ultima sa urare președintelui consiliului de miniștri, iubitului *său* Ioan Brătianu, a cărui muncă

neobosită și cumpăneală neasemuită, a cărui devotament către țară și către Rege au dat în toate directiunile o impulsiune viguroasă activității noastre naționale!.... Să trăiască, Ioan Brătianu!!"

Deci, până la d. Ioan Brătianu, nimeni în țară la noi n-a dat nici o bună impulsiune, nimeni n-a făcut nimic, nici măcar pentru restaurarea bisericei de la Curtea de Argeș. D-sale mai întâi i-a dat în gând și aceasta; d-lui a dispus toate ca să se atingă scopul dorit. Si într-adevăr, d-lui este citat chiar în inscripțiunea comemorativă din fațadă, aceea care stă de-a rândul cu a fundatorului Neagoe Voevod Basarab din 1517, unde se pomenesc numai Domnul și Doamna; de-a rândul cu a primului restaurator Șerban Voevod Cantacuzino din 1682, în care stă scris că Domnitorul a trimis *ispravnic* pe boiariul d-sale Marco Pepano, împreună cu *meșteri*, de au dres toată stricăciunea.

În a treia și cea mai nouă pisanie, în a Regelui Carol I din 1886, *meșter* și *ispravnic* sunt architectul si presedintele consiliului.

Oare a lor numai a fost toată acea *ispravă?* Oare, pe când d. Lecomte du Nouy *meșterea,* numai d. I. Brătianu l-a *ispravnicit?*

Cartea ministeriului zice doară că: «încă de pe la anul 1863 s-a simtit trebuinta unei restaurări radicale a bisericei și s-a însărcinat un architect a studia si a pregăti planuri».

Dar la minister pare a nu se mai ține minte acum, cine a simtit această trebuință pe la 1863. Să-mi dea mie voie a mă lepăda de orce falsă modestie, spre a-i aduce aceasta aminte.

Ca tot românul, am trecut si eu o zi prin minister, – suntem cel puțin vro sută în cazul acesta, de treizeci ani încoace. Pentru acea trecere efemeră eu nu reclam a mi se recunoaste alt merit decât acela de a fi luat eu mai întâi această inițiativa. Și am luat-o fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni.

Tot cartea ministerului mai zice, ca pe la 1874 se începu a se cugeta serios la monumentul de Argeș, si se consultă asupra restaurării lui ilustrul architect francez Viollet Le Duc.

Dar la minister pare a nu se mai ști cine a cugetat serios și cine a consultat pe vestitul restaurator din Franta. Să le mai împlinesc, și de astădată, lipsa de memorie.

La 1874 era ministru de culte d. Titu Maiorescu; d-lui, fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni, a întocmit o comisiune ca să se ocupe serios de această cestiune. Raportul acelei comisiuni, care este un studiu complet, atât istoric cât și architectonic, asupra bisericei de la Arges, a fost compus si redactat de subscrisul, cu ajutorul, pentru părțile tecnice, al răposatului meu amic, architectul Dimitrie Berindei. Raportul acela a stabilit toate basele restaurării. Drept conclusiune a lui – osebindu-mă de colegii mei din comisiune – am propus ca să ne adresăm către Viollet le Duc, pentru ca el să ne recomande un executor capabil si pe deplin devotat unei asemenea sarcine. D. Maiorescu a aprobat această părere si a pus-o îndată în aplicatiune.

Raportul citat a servit pururea ca dreptar al întregei operațiuni întru ceea ce priveste prenoirile și completările exterioare. Distinsul architect, pe care Viollet le Duc ni l-a recomandat, n-a simtit niciodată necesitatea de a se abate de la indicațiunile continute în raport. El numai le-a dezvoltat cu un talent și cu o scrupulositate admirabilă. Dintr-aceasta – o spui nu fără de oarecare mândrie, – a rezultat lucrarea pe care, dreptul lui Dumnezeu, nu a fost dat nici d-lui Maiorescu, nici mie a o *ispravnici.*

Când a fost însă vorba de a închipui și de a executa ornamentarea și mobilarea interioară a bisericei, atunci nu s-a mai consultat nimeni din cei cari ar fi putut să dea idei competente întru ceea ce privește archeologia eclesiastică a bisericei răsăritene. Architectul, om conștiintios, plin de gust si de bune intențiuni, dar mereu înstrunat în avânturile sale artistice, s-a aflat numai singur față cu ministrul, carele, după obiceiul practicat acum de autoritătile noastre, i-a tot măsurat inspiratiunele cu rupul si i-a cântărit arta cu merticul. Deci, ceea ce ar fi trebuit să fie cu totul demn de exterior, abia cu puțin a fost înălțat mai presus de o mediocră instalatiune eclesiastică, cu caracter cam ambiguu, cam curcit. Astfel cade acum sub ochi causa pentru ce nu s-a putut da ordonantei și amănuntelor din interior toată

dezvoltarea artistică, toată corecţiunea de stil, toate perfectiunile corespunzătoare cu ale conceputului general al monumentului şi cu ale execuţiunii sale exterioare.

Ne resumăm constatând, că mai cu seamă restauraţiunea de pe dinafară s-a lucrat în deplină libertate; că aceasta s-a făcut după rostul aşezat de ministrul din 1874, şi că ea s-a lucrat pe temeiuri la a căror întocmire au concurs tot felul de cercetări în documentele locale şi străine, tot felul de comparaţiuni cu edificii de pe aiurea, întrucâtva asemănate în stil cu monumentul nostru.

Această lucrare era temeinic înjghebată pe asemenea baze, când d. Maiorescu a părăsit ministerul. Unora din miniştrii ce i-au urmat, le revine meritul – de altmintrelea cu totul secundar şi pasiv – de a nu fi împedecat lucrarea. Întru atâta şi întru nimic mai mult ei au *isprăvnicit-o.*

Cu toate acestea, publicaţiunea oficială, pe care o lăudăm aci, nu pomeneşte în toată ţesătura şi ordonanţa ei solemnă decât despre cei care au tras turta gata după vatră. E o sistemă comodă de a se glorifica pe sieşi; ea este cunoscută de când cu pupăza fabulistului Lafontaine.

Deci după ce, sub formele cele mai apoteotice, cartea d-lor miniştri le atribuie tot meritul iniţiativei şi al execuţiunii, când este a termina, dânsa proclamă următoarele idei:

Monumentul de la Curtea de Argeş rămâne pentru toţi timpii izvor de cuvinte şi de idei. Istoria lui se oglindeşte în însăşi istoria poporului român, şi precum bătrânii cronicari rămâneau în uimire înaintea lui şi strigau:

«Fericit cel ce a făcut-o, fericit cel ce a lucrat-o! Vrednici sunt de laudă!»

Trebuie şi noi să zicem:

«Fericiţi cei ce din nou au restaurat-o, din nou au sfinţit-o! Mărire şi Glorie lor!»

Cât despre sfinţirea ei, rămână-le pentru vecie toată Gloria şi toată Mărirea, actualilor preşedinte de consiliu şi ministru de culte! Să le fie pentru iertarea păcatelor! Folosească-se în pace de această onoare, deoarece au *nemerit,* acolo unde n-au *gătit.*

Iar când este vorba despre restaurare, – osebit de Regele, care pururea a ocrotit această lucrare artistică şi naţională, şi osebit de meritosul architect d. Lecomte du Nouy, care cu inteligentă pasiune s-a devotat operei, – apoi cată să spunem curat: că s-ar fi cuvenit publicaţiunii oficiale a ministerului ca ea să nu nesocotească cu aşa presumpţioasă împăunare şi să nu tacă cu tot dinadinsul numele celor cărora le revine cea mai bună parte din acest merit, şi adică numele fostului ministru Titu Maiorescu şi acela al celui care, revendicând în cazul de faţă un drept al său, subscrie fără sfială rândurile de până aci.

Odobescu."

Dacă Odobescu ar fi aşteptat vro 4 ani, şi-ar fi modificat imputarea de mai sus. După căderea ministerului Brătianu a început o luptă pe atât de violentă pe cât de nedreaptă în contra modului artistic al restaurării d-lui Lecomte du Nouy şi în contra cheltuielelor încuviinţate sub ministerul liberal. Atunci, la 1890, s-a publicat cu ajutorul d-lui Dimitrie A. Sturdza o dare de samă amănunţită asupra restaurării, în care se arată cine l-a adus pe d. Lecomte du Nouy în ţară, şi se cuprinde şi lucrarea comisiunii, din care făcea parte Odobescu.

În entuziasmul serbărilor uitarea se explică uşor; dar la vreme de nevoie şi de răspundere, memoria devine mai exactă.

19

Repararea teatrului din București. Încurajarea artelor din partea statului

(Ședința Camerei de la 18 fevruarie 1875)

B. Boerescu, fiind ministru de culte ad-interim de la 9 ianuarie până la 6 aprilie 1874, a prezentat un proiect de lege pentru repararea edificiului teatrului național din București cu 700 000 franci plătiți de stat. Comitetul delegaților Camerei l-a modificat în sensul ca să se acorde numai un împrumut de 300 000 franci, garantat de stat, care să se achite treptat din sporul de prevăzut la încasările teatrului. Astfel vine proiectul în dezbaterea Camerei.

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, proiectul de lege în chestiune, prin care s-a cerut țifra de 700 000 lei, s-a prezentat de predecesorul meu. Atunci era gândul de a se face la teatru o reparațiune radicală, de a se preschimba rândurile lojilor etc. Pe urmă s-a părăsit această idee și s-a mărginit lucrarea la suma de 300 000 pentru a se face o reparațiune completă, dar păstrându-se forma actuală.

La început propunerea era bazată pe ideea că guvernul să se împrumute cu această sumă de bani de la casa de depuneri și consemnațiuni și să o plătească prin anuități, iar anuitățile se spera că se vor putea acoperi din sporul de venituri ce însuș teatrul ar produce.

La întrebarea d-lui Văsescu: dar care este acest venit? nu se poate răspunde într-un mod exact, fiindcă venitul este variabil. Dacă teatrul va fi vizitat de un numeros public în toate serile, atunci venitul va ajunge, iar dacă publicul va fi puțin numeros, atunci venitul va fi prea mic.

Cu toate acestea, precum am văzut din comptul ce mi s-a dat de către comitet, venitul ar fi de 39 000 lei pe an. Cu această sumă s-ar putea plăti anuitatea pe fiecare an când s-ar lua de la casa de depuneri o sumă de 300 000 lei, și s-ar putea achita în timp de 12 ani. Iată pe ce se bazează guvernul a crede că această sumă s-ar putea achita din sporul ce ar da teatrul reparat.

În ceea ce privește reparațiunile, devizul este făcut, și orcine ar dori să-l vază împreună cu toate detaliele, îl poate găsi la minister.

La întrebarea d-lui Văsescu: dacă nu ar fi mai bine ca municipalitatea capitalei să se însărcineze cu facerea acestor reparațiuni, îi voi răspunde că teatrul este al statului, și pentru ca să facă cineva o donațiune, după legile noastre se cer două ființe, una care să ofere și ceailaltă care să primească donațiunea, și eu în baza acestui princip am întrebat pe d. primar al capitalei, dacă primește, dar d-sa mi-a răspuns că nu primește, fiindcă sarcina ar fi foarte mare. Dacă d-voastră credeți că Adunarea ar putea sili pe municipalitate să primească teatrul, atunci este altceva; eu însă nu cred aceasta. Deci nu ne rămâne decât să lămurim ceea ce este de făcut cu această proprietate a statului.

D. Văsescu. Se poate obliga municipalitatea.

Ministrul cultelor. După mine nu se poate obliga o municipalitate ca să iea un edificiu, care nu este al ei, nici zidit de dânsa, și rog pe onor. d. Văsescu să întrebe și pe alți domni membri din partidul d-sale liberal, dacă aceasta ar fi o faptă liberală, când Adunarea ar obliga municipalitatea capitalei să întreție un edificiu, care este proprietatea statului. Eu cred că este foarte natural, ca acest edificiu fiind proprietate a statului,

statul să-l și întreție cu din mijloacele sale proprii. Iar când venitul teatrului nu ar ajunge pentru acoperirea acelor anuități, iarăș crez că statul urmează să iea asupră-și partea ce va lipsi.

Acum, după ce am vorbit în ceea ce privește chestiunea materială a acestui edificiu, îmi voi permite să vă spui câteva cuvinte și în privința chestiunii morale.

Teatrul s-a zis că este o școală, în care se cultivă arta și se dezvoltă talentele artiștilor. Aceasta poate fi adevărat până la un punct, dar iacă unde începe divergența de opiniune între d. Bolliac și mine în privința teatrului. Onor. d. Bolliac este din acel timp, în care Principele Știrbei a clădit teatrul ce-l avem, și bine a făcut de l-a clădit, căci în el a început dezvoltarea artistică la noi. Pe atunci, și mai de mult încă, începuse cu mult entuziasm a se interesa societatea la dezvoltarea artelor. Îmi aduc aminte, că la Iași dd. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și răposatul Constantin Negruzzi se interesau foarte mult și cu un vădit succes pentru teatru.

Aci în București era răposatul Heliade și dd. Bolliac, frații Florescu, frații Golescu, răposatul Câmpineanu și alții, care puneau asemenea un mare interes pentru dezvoltarea artei dramatice în România și erau gata a face sacrificii. Pe atunci se vedea și un personal, care începea a fi atras de acel curent pentru dezvoltarea artelor, și erau și piese dramatice, care se lucrau sau se prelucrau.

Aș întreba pe onor. d. Bolliac, ce s-a făcut din toată această mișcare? Un singur actor s-a produs, n-am nevoie să-l numesc; dar care sunt școlarii, urmașii lui astăzi? Unde sunt urmașii lui Alecsandri, care ar putea da drept guvernului să se intereseze la dezvoltarea unor anumite talente?

Nici în tinerimea de astăzi nu există o mișcare artistică, nici societatea nu contribuie la încurajarea dezvoltării unei mișcări artistice, pentru ca statul să se creadă dator a veni în ajutorul acestei mișcări. Asupra acestui punct trebuie să fim lămuriți. Statul nu poate prin o inscripțiune în budget să facă un actor,

când nu sunt talente probabile. Statul asemenea nu poate prin budget să producă piese dramatice. Și dacă nu s-a înscris o țifră în budget pentru arta dramatică, într-un timp când această artă începea a se dezvolta, se poate întâmpla ca înscriind-o astăzi, să vie exploatatori, care nu merită să poarte numele de scriitori dramatici, și să profite de budgetul statului. După aprețierea mea, astăzi nu ar fi justificată nici o înscriere în budget pentru încurajarea artei dramatice, care nu există, nici pentru orce dezvoltare artistică, care mi se pare că lipsește.

Dacă însă teatrul poate singur să-și creeze atâtea fonduri încât să se înfrumusețeze această clădire devenită națională, și dacă el ar aduna ațâți bani încât să poată trimite câțiva tineri în străinătate, ca să învețe mai bine arta dramatică, decât ar putea-o învăța astăzi la noi; dacă societatea va da concursul ei pentru înflorirea artelor la noi, vom da și noi ajutorul cât vom putea; dar ca să încriem în budgetul statului o cifră pentru arta dramatică, în starea în care este astăzi, cred că nu este necesitate. Dacă societatea înaltă din București voiește să aibă o operă italiană, numai pentru că nu poate călători iarna în străinătate, pe unde se duc mai toți vara de cheltuiesc sume însemnate pentru a se distrage și a admira operele de artă etc., nu are decât să contribuie singură pentru a avea un local și artiști mai buni (aplauze). Nu este interesul statului să încurajeze o operă străină în România.

Pe aceste considerante dar și cu rezerva ce am făcut, vă rog, d-lor deputați, să primiți acest proiect de lege cum l-am prezentat, căci e vorba numai de reparațiunea teatrului, pe care nu-l puteți lăsa în derăpănare; și cu mijloacele propuse în acest proiect cred că nu va fi în greutatea statului[1].

[1] Repararea edificiului și noua decorare a interiorului teatrului s-au făcut după indicările lui Al. Odobescu, dar cu toată sporirea stalurilor și a venitului, teatrul n-a fost în stare să restituie împrumutul, care mai pe urmă s-a achitat din budgetul statului.

20

Asupra budgetului pe 1876. – Internatele liceelor. – Notă despre documentele Hurmuzaki

(Ședința Camerei de la 5 martie 1875)

Se discută budgetul prealabil al Ministerului Instrucțiunii Publice pe 1876, care este de 8 229 223 lei și – față cu greutățile finanțiare de care vorbește mai jos discursul 24 – prezentă un plus numai de 88 941 lei peste budgetul precedent.

Acest spor e în favoarea școalelor normale, a unor burse pentru viitorii medici de plasă, a restaurării Bisericei episcopale de la Curtea de Argeș și a publicării documentelor istorice Hurmuzaki. În discuția generala vorbește d. Nicolae Ionescu în favoarea internatelor de la liceele statului, îi răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor deputați, îmi pare rău să repet iarăș observațiunea ce avui onoare a o mai face, că d. deputat Nicolae Ionescu a vorbit și de astă dată în necunoștință de cauză, sau cel puțin numai în jumătate cunoștință de cauză, și nu știu ce este mai rău, deplina necunoștință sau jumătatea necunoștință. Nu mă miră aceasta cât pentru Englitera, dar sunt în drept a mă mira de necunoștința d-sale cât pentru noi aci.

La St. Sava, d-lor, în budgetul pe 1876 ați menținut cifra de 60 elevi; vasăzică nu s-a redus nici o bursă, și de aceea chestiunea rămâne în *statu quo* de la sine. Prin urmare dacă nu veți schimba legea și nu veți desființa printr-un vot internatele liceelor, cum vă propune proiectul meu, atunci la septemvrie 1875 se va publica concurs pentru locurile vacante după cum făceam mai înainte; și chestiunea va rămânea dar deschisă pentru 1876, nefiind astăzi pusă deloc în discuțiune existența sau neexistența internatelor. Ceea ce a spus d. Ionescu era mai mult o replică la ceea ce s-a tranșat de d-voastră prin un vot ce l-ați dat la budgetul rectificativ pe 1875.

D. Ionescu mi-a adus acuzarea, că la septemvrie 1874 când eram ministru, nu am ținut concurs pentru locurile vacante. Aceasta îmi dă drept a-i spune că aci are numai o jumătate de cunoștință. În adevăr, d-lor, în luna aprilie 1874 pe la mijlocul anului școlar, când am avut onoarea să intru în minister, am găsit în budget aceeaș cifră care se prevedea în toți anii, d. e. pentru liceul din Iași 105 interni, dar în realitate în internatul din Iași nu erau decât vro 40 de elevi.

Prin urmare acea cifră era numai în budget, însă în realitate la aprilie 1874 erau 40 interni, și comisiunea budgetară, pe care am întrebat-o, a răspuns că nu voiește să dea internatelor o întindere mai mare, ci voiește să menție cifra minimală până când se va tranșa chestiunea prin lege. Așadar cifra în ființă de 40 elevi rămâne intactă; și dacă din acest număr de 40 se va afla un loc vacant, atunci se va publica concurs; iar dacă în cursul anului școlar nu se va face nici o vacanță, atunci nu se va publica concurs; căci se poate întâmpla ca în clasa 7-a să nu fie nici un elev intern, și astfel să nu se poată face nici un loc vacant, și atunci va rămânea tot cifra de 40, însă fără nouă primiri prin concurs la septemvrie 1875.

D. Ionescu a voit să ne aducă la chestiunea de princip, care este a se tranșa prin lege. Ei bine, și aci voi spune că d-sa are numai jumătate de cunoștință, și dezmințirea, de care se plânge, i-o dau încă o dată.

În Englitera nu este nici un internat întreținut de stat pentru licee. Prin urmare rău a citat d. Ionescu Englitera în cazul de față, și în cele mai multe cazuri o citează fără a sti ce vorbește. Aceasta o știm toți, că si în Englitera sunt internate, ca în toate țările, întrebarea era, dacă sunt internatele *în budgetul statului.* Și aci îi dau cea mai formală dezmințire: în Englitera nu există nici o livră sterling în budgetul statului pentru întreținerea de internate corespunzătoare liceelor noastre. D. Ionescu a zis că eu am fost unul din aceia care au căutat să fundeze un internat privat, pentru ca să nu ne mai adresăm la stat în orce moment. Așa este, am fundat împreună cu mai multi amici un internat în Iași, m-am retras însă de mult din asociațiune. Mă mir numai, cum din scoala liberală modernă, la care aparține d. Ionescu, cum să iasă tocmai de aci combaterea contra tendenței de a se face societatea cât se poate mai independentă de guvern. Dar, d-lor, închipuiți-vă că mai mulți dintre noi ne-am constitui într-o societate privată pentru o casă de pensiuni, rente și ajutoare mutuale, pentru ca să nu mai venim cu cereri de pensiuni și rente la stat: și când un ministru, văzând această lăudabilă întreprindere, ar zice: e bine să încurajăm această societate privată, d-voastră liberalii ați putea să vă opuneți? Și eu recunosc datoria pentru stat de a menține obligatiunea învățământului primar, recunosc asemenea datoria statului pentru școalele normale pedagogice cu internatele lor, dar nu recunosc datoria statului pentru internatele liceelor; și întru aceasta mă sprijin chiar pe exemplul Engliterei, unde nu se cheltuiește nici un ban pentru ținerea în internate a elevilor din licee, din partea statului. Elevilor săraci din licee să li se dea subvențiuni, dar nu cazarma internatelor.

NOTA

Publicarea documentelor Hurmuzaki, care s-a început în urma primei subventiuni înscrise în budgetul pe 1876 (vezi pag. 283; *ed. n.* – p. 184), merită câteva deslușiri.

Documentele relative la istoria română, copiate printr-o favoare excepțională și cu o neobosită stăruință de Eudoxiu Hurmuzaki din archiva imperială de la Viena, se aflau după moartea acestuia (29 ianuarie 1874) în pastrarea fratelui sau Gheorghe la Cernăuti. Fiind de temut că guvernul din Viena le va lua înapoi precum se zvonea (cu atât mai mult, cu cât se apropia aniversara seculară a incorporării Bucovinei în Austria – 1775 –, si tocmai asupra acestei încorporari colecția Hurmuzaki cuprindea cele mai curioase documente), autorul scrierii de fată, de-abia numit ministru al cultelor la 7 aprilie 1874, s-a dus fără de veste la Cernăuți, s-a înțeles personal cu Gheorghe Hurmuzaki si a pus să se trimită imediat lazile cu prețioasele manuscripte la București în primirea d-lui Dimitrie A. Sturdza, pe care – în înțelegere cu Gh. Hurmuzaki – l-a numit membru în comisiunea creată ad-hoc, împreună cu Mihail Kogălniceanu, Al. Odobescu și d. T. Rosetti, dând acestei comisiuni ca secretar pentru îngrijirea și cercetarea imprimatelor pe d. Ion Slavici, care ocupă și astăzi acest post. Si d. B. P. Hasdeu fusese numit membru al comisiunii, însa a refuzat; comisiunea era onorifică, fără diurne; numai secretarul primea și primeste și astăzi o retribuțiune. (D. Slavici ne fusese semnalat, de pe când era soldat în Viena și suferea de o crudă boală, ca un tânar de talent si foarte muncitor. „Junimiștii“ i-au venit firește în ajutor.) – De la 1880 publicarea documentelor Hurmuzaki a trecut sub auspiciile Academiei Române, care a luat buna dispozitie de a intercala și documente culese de alții, în cea mai mare parte după însărcinarea

Academiei. Cu această întindere, publicarea se urmează și acum, fiind mereu subvenționată de minister, si a ajuns la al 25-lea volum cu o cheltuială de peste 400 000 lei. D. Dimitrie A. Sturdza, în calitatea sa de secretar general al Academiei Române, are meritul de a fi urmărit cu o deosebită îngrijire continuarea acestei opere de cea mai mare însemnătate pentru istoriografia română.

Mica parte ce a avut-o autorul scrierii de fată întru dobândirea documentelor Hurmuzaki și înlesnirea publicării lor, a fost trecută sub tăcere în câteva dări de seamă de pe timpul ministerului I. Brătianu; dar a fost cu prisosință relevată mai pe urmă, la 1890 și la 1894, când unii miniștri conservatori, bănuind că d. secretar general al Academiei Române introduce și aici interese de partid (printre colaboratorii remunerati la publicarea documentelor se află d. e. și d. I. Skupiewski), voiau să reducă subvenția acordată de guvern. (Vezi pag. 275. *ed. n.* – p. 179).

21

Asupra legii pentru subvenționarea școalelor române din Brașov[1]

(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

După stăruinta autorului acestei publicări se adusese la 1872 în Cameră din initiativă parlamentară un proiect de lege pentru a se da gimnaziului si Bisericei române din Brașov o subventiune anuală de 15 000 lei (peste cei 23 500 lei, care se dau în virtutea unei legi anterioare). Cu oarecare greutate proiectul a trecut prin sectiunile Camerei; dintre cei 7 delegați au fost 3 - N. Blaremberg, C. Văleanu și Popovici – contra proiectului, iar majoritatea de 4 pentru – d-nii Greceanu, Chițu, Boliac si T. Maiorescu. Acest din urmă a fost ales raportor; dar proiectul n-a putut străbate la ordinea zilei decât la 31 ianuarie 1875, după ce raportorul fusese numit ministru al cultelor si a insistat în favoarea proiectului. În acea ședintă legea a fost combătută de D. Văsescu, C. Văleanu, P. Tufelcică, Gr. Balș, dar sustinută de M. Kogălniceanu, G. Chițu și fireste de ministrul cultelor, si a trecut cu 70 voturi contra 26. Ajungând astfel în dezbaterea publică a Senatului la 6 martie 1875, ea este violent combătută de d. Deșliu, căruia îi răspunde:

[1] Vezi mai sus și discursul 11.

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor senatori, provocarea ce a făcut-o d. Deșliu la jurnalele din străinătate si invitarea adresată guvernului de a retrage acest proiect de lege, mă silește să zic câteva cuvinte. Vă spun dinainte că voi fi scurt, și las la oratorii mai competenți să vorbească în această materie. Zic mai competenți, căci această lege este ieșită din initiativa Camerei, iar nu a guvernului, și prin urmare este în propria competență a d-voastră să o susțineți sau să o respingeți. Este în adevăr ieșită din inițiativa Camerei, iar nu, cum lasă a crede d. Deșliu, numai ca un mijloc de procedare. Este așa de adevărat că este din inițiativa Camerei, încât a fost chiar contra voinței ministrului, care era atunci, d-lui general Tell; nu aveți decât să vedeți cine este subscris în propunerea primitivă, și vă veti convinge. Propunerea este făcută în 1872, și este subscrisă între altii de d-nii Kogălniceanu, Manu, Bals, Vernescu, Vladimir Ghica, eu eram raportor, si nu veti presupune, că acești deputati erau la discrețiunea d-lui Tell. Era dar în toată esența lui un proiect iesit din initiativa Camerei. Prin urmare tot ce adresează d. senator, care a vorbit înaintea mea, guvernului în această privință, guvernul nu o poate primi, căci nu el a făcut propunerea. Acum dati-mi voie a vă spune pentru ce guvernul nu s-a opus, căci tot rolul guvernului se mărginește în a nu se opune. D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Brașov o vedem totdeauna subventionată în budgetul României de când s-a început a se face budget la noi, și totdeodată se mai prevede în budget o sumă și pentru gimnaziul din Brașov. V-as ruga mai întâi, d-lor, să nu confundați această sumă ce vi se cere prin proiectul ce este astăzi în discutiune, cu suma ce este deja prin o altă lege înscrisă în budget pentru gimnaziul din Brașov, sumă de 23 500 lei. Căci biserica Sf. Nicolae avea o moșie în România, și o parte din ea era afectată pentru întretinerea unei monastiri, și altă parte pentru biserica sau școală din Brașov.

I. Deșliu. Cum se numește moșia aceea?

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Nu-mi aduc aminte numele moșiei, și m-aș fi pregătit de aceasta dacă aș fi știut că onor. d. Deșliu cu ocazia unei legi ce se discută, cere detaliuri asupra altei legi ce e de mult votată. Îmi va face însă onoare onor. d. Deșliu a nu se îndoi un moment de ceea ce îi spun, pană la probă contrară. Afirm dar, că între altele și din motivul relațiunilor pecuniare, ce derivau de la o moșie pretinsă de biserica Sf. Nicolae din Brașov si situată în România, Camera Română de mult timp s-a văzut datoare a înscrie o sumă pentru gimnaziul și biserica Sf. Nicolae din Brașov, și s-a regulat prin urmare a se prevedea în budgetul fiecărui an două mii galbeni. Ceailalta subventiune ce s-a prevăzut iarăș în budgetul țării pentru gimnaziul St. Nicolae din Brașov, a fost dată tot din acele motive, însă adeseori variabilă; a fost si 13 000 lei și 10 000 lei, în budgetul pe '74 s-a prevăzut 15 000 lei și această cifră s-a mentinut și în budgetul pe '75 si '76. Să vedem acum ce a făcut pe onor. d-ni deputati, care au luat inițiativa în Cameră, să ceară ca acest ajutor să nu mai fie numai o inscriptiune budgetară, ci să fie rezultatul unei legi. Cel dintâi motiv, după câte s-a zis în Cameră, a fost că dacă s-a acordat această subvenţiune acestui gimnaziu, a fost considerațiunea că este un gimnaziu pur românesc ortodox. Astăzi el se vede în poziție că cheltuielile necesarii să le aibă numai din modestele contribuțiuni ale locuitorilor comunei, care nu sunt îndeajuns, și prin urmare este amenințat acest institut de a cădea, dacă nu ar avea și această subventiune din partea României. România însă păstrează o deosebită recunoștintă orașului Brasov; căci în vremile trecute, și chiar la începutul secolului acesta, de câte ori țara era bântuită de jafurile și de măcelul turcilor, de câte ori Augustul nostru suzeran permitea să se facă peste Dunăre zavera cu sabie și foc, familiele române găseau un refugiu în Brașov, frumosul oraș al unui stat vecin, cult și creștinesc; al 2-lea motiv al Camerii a fost că prin budgetul pe 73

d. ministru de atunci, generalul Tell, a șters această subventiune și numai comisia budgetară și Camera au înscris-o la loc; și pentru ca pe viitor să nu mai fie expus acest gimnaziu la asemenea întâmplări prea ușoare, Camera a hotărât să facă acest proiect de lege. Subventiunea se înțelege că se va da numai pe cât timp veți avea mijloace, căci la caz contrar puteți face un proiect de lege, sau din partea guvernului, sau din inițiativa Corpurilor Legiuitoare, prin care puteți retrage subventiunea.

Iată dar motivele pentru care s-a făcut acest proiect de lege. Onor. d. Deșliu, cu această ocaziune, ne zice: propriele noastre școli sunt igrasioase. Ei bine, d-lor senatori, să ne înțelegem asupra acestui lucru; știm că este încă mult de făcut în administrațiunea și învățătura noastră; sunt școli care sunt igrasioase, aceasta este trist, sunt contracte de închiriere ale acelor școli, care nu se pot nimici din cauză că terminele nu sunt încă expirate; dar bine, dacă sunt case igrasioase în unele din școlile noastre, astăzi când se cere a se da o subventiune școalei din Brașov de 15 000 lei, prin aceasta oare s-ar putea opri acel rău? Dacă nu s-ar vota această sumă, am ajunge oare la scopul nostru de a face să dispară igrasia? Vă cere Camera să ștergeți 15 000 de la stârpirea igrasiei și să le înscrieți la scoala din Brașov? Cum se pot întâlni aceste două elemente?

Acum, d-lor, să viu la cele zise despre unele foi străine, si mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit si eu; dar dați-mi voie, d-lor senatori, a vă spune, că guvernul este convins că nu este cea mai mică umbră de politică în acest proiect de lege. Sunt lucruri elementare de cultură, de instrucțiune și de artă, în privirea cărora din fericire se pot întâlni toate statele și toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia de a se întrece unele pe altele în lupta pașnică a civilizațiunii.

Cu prilejul discuțiunii făcute la Viena despre noua universitate din Cernăuți s-a propus a se introduce și limba și literatura română. Au fost deputați eminenți, care au dat o frumoasă expresie acelor simțiminte umanitare, care sunt cu totul depărtate de orce politică agresivă. Au fost, ce e drept, și alți deputați, care vorbeau de germanizarea Orientului, precum sunt astăzi foi ungare care vorbesc de daco-români cu ocazia subventiunii noastre pentru Brașov. Dar aceste sunt visuri izolate și incoherente, de care nu pot fi răspunzătoare guvernele în politica lor prudentă. O repet: dacă noi, stat tânăr, am învațat un mare adevăr de la civilizația apuseană, a fost iubirea absolută a culturei, tendența de a o lăti pretutindeni si despretul spiritului de cucerire brutală.

Iacă pentru ce cred că nu este ceva rău sau neobisnuit, ca un stat să subvenționeze o școală privată confesională în alt stat, întru cât rămâne exclusiv în marginile culturei. Nu știu ce face Austria în această privință, din întâmplare însă știu că pentru biserica și școala protestantă din Iași vine regulat subvențiunea de la Împăratul Germaniei. Este o școală franceză la Atena, la Roma etc. Cine se poate împotrivi la aceasta? – Cum se dau acesti bani? Ca o inscriptiune în budget; și budgetul îl prezentă guvernul. Dar iată o inițiativă a Camerei care zice, de ce să fie aceasta numai o inscriptiune budgetară făcută de guvern? Să se facă prin lege! Este adevărat că budgetul se votează de noi, Camera deputaților, dar să nu fie numai în atributul ministrului, ca să și șteargă suma dacă ar voi, ci să fie guvernul obligat de a o mentine cât noi Corpurile Legiuitoare vom voi, să nu fim numai noi, Camera, ci să fie și Senatul consultat, și el să spună că asa să fie. Si tocmai un d. senator, după ce guvernul primește lucrul din considerările arătate, se miră de ce vine chestiunea și în Senat? Apoi vine în Senat, desi cum v-am spus este trecută atât în budgetul pe 1875, cât și în acel pe 1876, tocmai ca să vă pronuntați și d-voastră. Nu vă va conveni? Din initiativa d-voastră propuneți o lege ca să se steargă, dar nu lasați ca să se șteargă fără să știti și d-voastră. Mărturisesc că pe această cale constituțională găsesc foarte straniu ca un senator să se mire de ce se face un

proiect de lege. Ar fi consecvent d. Deșliu când ar zice: recunosc că este bine să se facă un proiect de lege în această privință, însă fiindcă sunt contra, cer să se respingă; dar să recunoască că e bine să se dea, însă nu prin proiect de lege, adecă să nu fie întrebat și Senatul, este o procedare constituțională atât de înaltă, încât eu unul nu o mai înțeleg.

Mai vorbește în contra proiectului Dr. Turnescu, dar îl apară C. Bozianu, si în sfârșit legea se votează și de Senat cu 31 bile contra 9. De atunci noua subvențiune s-a asigurat și este alocată în budgetul fiecărui an. După retragerea ministerului L. Catargi, ajungând Al. Orăscu ministru de culte pentru câteva zile (4–26 aprilie 1876), efemerul ministru se grăbește să ceară anularea acestei legi, și prin raportul No. 3334 din 22 aprilie 1876 (dosarul No. 220 din 1876 al divisiunii școalelor) propune chiar suspendarea vechiei subvenţiuni de 23 500 lei, voind astfel să suprime scoalelor române din Brașov orce ajutor. Din norocire Al. Orăscu după 3 săptămâni cade din minister, iar succesorul său d. G. Chițu mentine subvențiunea din amândouă legile. – Ceea ce nu a împedecat pe „un bătrân“ liberal să scrie în *Voința Națională* de la 8 octomvrie 1894: „Ministrul sub conservatori, care a sters din budget subvențiunea școalelor române din Brasov, a fost d. T. Maiorescu, actualul rector al Universității din București“!

22

Asupra examenului de liberă practică a medicilor și asupra unor stipendii

(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

Ministrul cultelor T. Maiorescu modificase, prin consiliul de miniștri și decret domnesc, art. 63 al Regulamentului Facultătii de Medicină în sensul de a permite examenul de liberă practică al medicilor cu diplome străine nu numai în limba română, ci și în limba latină, franceză sau germană. Acelaș ministru trimisese în străinătate pentru studii istorice și limbistice pe bursierii Gr. Tocilescu, Al. Lambrior, G. Panu și G. Dem. Teodorescu fără concurs. La o interpelare dezvoltată de senatorul I. Desliu în contra acestor două dispoziții, răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, d. interpelant a început prin declararea, că d-sa nu a făcut aceste interpelări din spirit de ostilitate, ci numai pentru că s-a crezut dator a veghea să nu se comită nici o ilegalitate din partea vreunui ministru. Îi multumesc de spiritul ce-l animează și cu atât mai mult îi mulțumesc cu cât mi se dă ocaziune de a răspunde la câteva cuvinte și agitări, care s-au aruncat și prin unele gazete. Guvernul, d-lor, nu poate totdeauna să răspundă la jurnale, dar e datoria sa de a răspunde Corpurilor legiuitoare.

Mă întreabă d. interpelant, mai întâi, dacă s-a făcut modificarea art. 63 din regulamentul Facultății de Medicină din București după consultarea facultății, și dacă aceasta s-a făcut și cu avizul consiliului superior de instrucțiune, sau numai prin consiliul de miniștri și cu sancțiunea Domnitorului. – Răspund: modificarea art. 63 din regulamentul în chestiune am făcut-o numai prin consiliul de miniștri și cu sancționarea Domnitorului fără a aștepta o propunere formală a facultății și fără avizul consiliului permanent al instrucțiunii.

D-lor, voi avea onoare a vă arăta justeța acestei procedări, pe care o mențin în întregul ei. La Facultatea de Medicină din București, ca la toate facultățile, există un regulament pentru chestiile proprii ale facultății, pentru admiterea studenților la examene, pentru programa studiilor, împărțirea în ani etc.

Acest regulament trebuie să fie elaborat de facultate și trebuie să fie aprobat de ministru luând și avizul consiliului permanent. Iată ce zice în această privință art. 288 din legea instrucțiunii publice:

„Consiliul facultății formează regulamentele sale. Măsurile regulamentare nu pot avea putere, până nu se vor aproba de minister, după formele prescrise de legi".

Dar știți d-voastră totodată că sunt și regulamente, care nu se fac de corpul facultății, ci trebuie să se facă prin consiliul de miniștri, adică regulamente care nu prevăd însăș organizarea facultăţei înlăuntrul ei, ci regulamente care regulamentează un articol special din lege în putința lui de a se aplica în general la viața publică. Aceste două feluri de regulamente sunt foarte deosebite; ele au numai numele în comun.

În regulamentul Facultății de Medicină, așa cum îl văd tipărit, s-a strecurat, după părerea mea, următoarea greșală de competență.

Până la art. 56 din regulamentul facultății se prevăd afacerile interioare ale ei, examinarea studenților și altele; însă de la art. 57 înainte până la 80, și în acest spațiu intră și art. 63 pe care l-am schimbat, în aceste articole, zic, este un apendice la acel regulament, care vorbește despre examenile pentru admiterea la libera practică.

Ce este aceasta? Ce însemnează libera practică permisă de o facultate? Este vorba despre o diplomă a chiar facultății, intrând în dezbatere facultatea proprie? Este dreptul de a practica o profesiune în facultate însăș? Nu, d-lor, este regulamentarea, nu a facultății, ci a art. 273 din legea instrucțiunii, care zice:

„Diplomele câștigate la universitățile străine nu vor conferi nici un drept în România, fără un examen prealabil".

Este dar vorba de echivalența actelor dobândite în alte state, afacere a administrației generale, și de dreptul de liberă practică în țară, în afară de facultate.

Acum vă întreb pe d-voastră, acest examen prealabil pentru diplomele străine cine voiți să-l regulamenteze? Căci în tot modul trebuie să se regulamenteze. Fiindcă e vorba pentru medicina practică, ar putea să vină ministrul de interne, care are serviciul sanitar, și fără privire necesară la legea instrucțiunii să-l regulamenteze prin consiliul de miniștri. Căci dacă nu este vorba de un regulament al facultății în sine, ci de regulamentarea unui art. general din legea instrucțiunii (art. 273), aceasta nu se poate face decât prin consiliul de miniștri și fără avizul consiliului permanent de instrucțiune. Acest aviz se cere numai pentru chiar aplicarea unei norme legale, stabilite sau prin lege sau prin regulament de administrație publică, dar nu pentru însăș crearea legii sau a regulamentului general.

Dacă este să vorbim un cuvânt mai mult în această materie, cred că este o călcare de competență de a se pune în apendicele unui regulament de facultate și dreptul de liberă practică. Să vedem, cum se face la alte facultăți. Facultatea juridică dă diplome de licențiați sau doctori în drept; dar dreptul de a practica jurisprudența, de a fi advocat, îl dă facultatea juridică? Cine înscrie în lista avocaților, facultatea juridică? Niciodată și nicăeri! Ci consiliul de advocați; căci alta

este a dobândi diplome și alta este a exercita în practică o profesiune. Prin urmare dacă într-un apendice al regulamentului unei facultăți se vorbește despre libera practică, aceasta nu este în virtutea însus a dreptului facultății, ci este o delegațiune ce o dă consiliul miniștrilor cui vrea.

Riguros vorbind, cred că nu trebuia dată facultătii, era mai bine să se dea serviciului sanitar, fiindcă, d-lor, nu stă bine ca un înalt corp de învățătură să-și piardă acest caracter și să aibă aerul de a monopoliza practica. Cum se poate ca profesorii Facultătii de Medicină, a unei facultăți tinere ca a noastră, care de-abia în timpul din urmă a scos câtiva doctori, ai cărei profesori înșii și-au dobândit diplomele cei mai mulți în Paris și alții în Germania, să vie să zică: noi suntem și profesori și medici practici, dar dacă ar mai veni cineva să practice medicina în această țara, nu-l admitem decât trecând examenul în românește înaintea noastră, încât dacă ar voi un bolnav să cheme un oculist din Franța sau vreun alt medic însemnat ca Andral, nu ar putea să-l aibă, pentru că s-ar cere să se examineze în românește? Cum se poate să vie o facultate de știință să aprețieze dreptul de liberă practică!

Aceasta mi se pare că poate ajunge a degrada un institut de știință, atingându-i caracterul de știință curată și coborându-l pe tărâmul speculațiunii. Alta este a face stiintă și alta este a face liberă practică!

Art. 273, care este în lege și care vorbeste de diplome străine, în proiectul cel nou al instrucțiunii publice, care va ajunge sper în dezbaterea d-voastră așa cum sunteți compuși, l-am regulamentat astfel încât am revocat tot apendicele, făcând dintr-acesta un articol deosebit de lege, spre a lua facultății ceea ce-i era atribuit până acum, dreptul de a admite libera practică.

Răspunsul meu dar este acesta: de câte ori un regulament nu este regulament al facultății însăș, ci este regulamentarea unui articol general din lege, d. e. de liberă practică cu diplome străine, de atâtea ori numai prin un raport către consiliul miniștrilor si prin deciziunea lui cu aprobarea prin decret Domnesc se poate stabili o procedare corectă, și dacă s-a amestecat consiliul facultății întru aceasta, atunci a făcut-o prin o procedare necorectă în privința competenței, și eu m-am ferit să cad în aceeaș greșeală și să consult facultatea formal acolo unde numai consiliul de miniștri are competență.

D-lor, dacă intru acum în fond, după ce în formă cred că am justificat procedarea, vă întreb: este cu putință ca într-un stat, în care profesiunile sunt libere, să legăm exercitarea profesiunii private de limbă? Dar puteți d-voastră justifica măsura aceasta? Când s. e. o facultate, unde se vor pregăti ingineri si architecți, ar veni să facă regulament și să zică: nu primesc architecți și ingineri străini nici pentru trebuințele private, ci orcare să depună examen în limba română, ati admite d-voastră aceasta? Oare ce însemnează acest monopol alta decât a specula chestiunile înalte, care nu trebuiesc speculate? Atunci ați face să se omoare prin un sistem prohibitiv orce concurență si să se anuleze dreptul profesiunilor libere! Este de onoarea noastră aceasta? Nu este o procedare nedemnă într-o facultate chemată de a da înaltă știință? Dacă suntem noi încă tineri în științe, trebuie să lăsăm pentru libera practică privată porțile deschise pentru orce este solid în cunoștințe! Nu putem să legăm libera practică de cunoștința limbei române! Funcționarii statului, ce e drept, nu pot să fie străini în regulă generală, dar să fie ingineri, doctori ai oamenilor privați, dacă diploma este justă, aceasta mi-a părut așa de elementar, așa de indicat prin spiritul celui mai simplu liberalism economic și social, mai ales într-un stat, care de-abia a început a păși pe calea culturei, încât m-am grăbit a ridica acea prohibițiune (aplauze).

Am să trec la al doilea punct al interpelării. D. interpelant mă întreabă de ce n-am păzit legea instrucțiunii cum o întelege

d-sa, când am trimes 4 tineri în străinătate ca stipendiști ai statului?

D-lor senatori, legea instrucțiunii, în art. citat de d. interpelant, nu se potrivește aci. Ce zice ea?

„Art. 330. Statul nu va mai stipendia sub nici un alt cuvânt pentru învățătura în școale din străinătate decât numai în interesul instrucțiunii publice naționale și sub următoarele condițiuni:

a) Ca aspirantele să fie născut român, să fie recunoscut fără mijloace proprii;

b) Ca din suma destinată prin budget pentru stipendii, să se afecteze două treimi în favoarea studenților ieșiți din școala normală și în lipsă etc...."

Dar unde este școala normală? Școala normală, în prevederea căreia s-au făcut toate art. citate de d. interpelant, nu s-a creat. Căci nu confundați: sunt așa-numite școli normale pentru prepararea de institutori, acestea sunt o creațiune budgetară, alăturea cu legea si afară din lege, desi nu în contra legii. Iar școalele normale, de care se vorbește aci, sunt cele prevăzute la art. 311 și următori care zic: se vor institui în București și Iași școli normale pentru formarea de profesori de licee și de facultăți, internate înalte, unde să se trateze filosofia metoadelor și a procedărilor, și care să fie pepiniere pentru profesori.

Era natural, ca din momentul în care legea prevedea înființarea în chiar țara noastră a unui înalt internat pentru prepararea profesorilor, adică așa-numitele școli normale superioare, nu mai puteam trimite studenți în străinătate cu stipendâi, și trebuia să se populeze întâi toate școalele normale și numai pentru lacunele ce va simți statul, să mai trimiță pe cineva în străinătate. Ei bine, aceste școli normale n-au existat încă, nu s-au înființat, această prescripțiune a legii nu s-a aplicat și nu se aplică. Nefiind dar realizată condiția legii, ce rămâne? Ce fel de fonduri și stipendii sunt aceste? Vedeți, acești tineri n-au fost trimisi decât după ce a votat Camera budgetul

rectificativ pe 1875, și în acest budget rectificativ s-a adăogat și cifra de 38 000 franci, cu următorul titlu: „stipendii studenților din străinătate și din țară". Legea instrucțiunii nu prevede aceste stipendii în țară; ea prevede burse în străinătate pentru aceia numai, care au absolvit școalele normale și facultățile, și nu simplu pentru studenții din țară și din străinătate. Eu interpretez dar legea așa: câtă vreme nu sunt școli normale superioare, nu este obligațiune absolută de concurs impusă prin lege pentru bursierii din străinătate.

Cu toate acestea ministerul face bine, deși nu este ținut legal – răspund acuzării de nelegalitate – face bine, ca în multe asemenea chestiuni să publice concurs și să ia avizul consiliului permanent, cel puțin de câte ori este vorba exclusiv numai de instrucțiunea în școalele publice. Dar aici chestiunea stă altfel.

Dacă d. interpelant îmi făcea onoarea să mă întrebe mai înainte într-un mod privat, îi spuneam împrejurările și vedea că nu se potrivesc deloc acuzările ce-mi aduce.

D-lor, sub administrația Ministerului de Culte si Instrucțiune Publică sunt multe alte instituțiuni, nu numai școli. Sunt archivele statului; este teatrul; sunt muzeele, sunt monastirile etc. De unde știe d. interpelant, pentru care din aceste deosebite ramuri de administrare a ministerului meu au fost destinate aceste stipendii? Trebuie să-i spun d-sale, că de câte ori este vorba de archivă și de cheltuielile pentru arhivă, nu se ia avizul consiliului permanent, care este exclusiv mărginit la chestii școlare. De câte ori este vorba de teatru, asemenea; de câte ori este vorba de biserică, pot lua părerea sinodului, dar nu a consiliului permanent. Așadar ce stipendii sunt acestea? Nu sunt stipendii, care intră în categoria exclusivă a școalelor, pentru care se cere avizul consiliului instrucțiunii publice; ele se rapoartă mai mult la arhive sau la alte trebuințe generale, și asemenea stipendii se dau după libera deciziune a guvernului. Vedeți acum, d-lor senatori, motivul

care m-a autorizat a procede așa, cum am făcut, și așa aș procede și de acum înainte la orce ocazie analoagă.

Dar permiteți-mi, terminând cu chestiunea de formă, să vă adaog câteva cuvinte despre chiar interesul științific al stipendiilor astfel decise de minister.

D-voastră, d-lor senatori, care sunteți mai în vârstă decât mine, veți fi remarcat mai bine decât mine, că de la o vreme încoace s-a răcit o foarte puternică, o foarte importantă activitate literară ce era înainte vie și înflorită în țara noastră. Știți cu ce zel se interesau toți din d-voastră la cercetările istorice naționale. Era pe vremea, când Bălcescu publica împreună cu Laurian magazinul istoric al patriei noastre, când lucrau Heliade, Aron, când apărea „archiva" d-lui Kogălniceanu dincolo de Milcov, când din toate părțile se înmulteau cunoștințele istorice și ne deșteptau pe toți din acel fel de letargie, în care eram căzuți. Era așa de frumoasă, asa de însemnată viața pe acest tărâm în vremea de atunci, încât numai cu cea mai mare părere de rău putem constata acum, că nu știm din ce motive, poate din schimbările repezi ale politicei, tinerimea de astăzi nu mai continuă tradițiunile de atunci; s-a pus să scrie jurnale, dar nu mai scrie și nici nu mai citește cărți istorice, nici de alt fel. S-a perdut zelul tinerimii române pentru adevărata știință națională.

Avem o archivă a statului, comori de documente sunt într-însa; s-a publicat oare ceva fundamental de când există ea? Și zicem că aspirăm la cultură cu formele cele noue politice! Dar există oare cultură națională fără tradițiune istorică, bine întreținută în toată activitatea literară și științifică? – Biete 2 volume de archivă s-au publicat acum vro 6 ani de d. Hăsdeu, și aicea s-a încheiat totul. – În monastiri sunt documente; este Prea S. S. Episcopul Melhisedec, care a început să facă pe această cale un drum nou și a publicat documentele relative la episcopia de Huși și de Roman; dar cine l-a mai urmat?

Letopisețiі publicați odată de d. Kogălniceanu, au rămas neterminați; dar sunt în archivele din Viena o mulțime de acte importante pentru noi, sunt în Petersburg, în Veneția, sunt comori din istoria noastră cea veche. Avem facultăți de litere, sunt doi profesori însemnați de istorie – nu-i numesc –: ce face profesorul de istorie de la Iași? Ați văzut măcar o foiță de carte istorică naționala publicată de el? Eu n-am văzut. Ce face cel de aicea de atâta vreme? Ce fac alții din licee? Unde sunt documentele istoriei naționale? Unde este cel puțin începutul încercării de a continua opera lui Kogălniceanu? Un singur om se mai ocupă din nou de istoria țării, d. Hăsdeu, și nu critic dacă scrierile sale sunt bune sau rele, dar și acesta este un om afară din facultate și din cercul oficial; de altmintrelea pretutindeni a amorțit această parte a vieței noastre naționale.

Apoi, d-lor senatori, un lucru îmi pare vederat, deși foarte trist: dacă n-avem sentimente de istorie în tinerimea noastră, suntem pierduți; căci nu poate să trăiască un popor când își uită mâine ceea ce a făcut ieri! (Aplauze.)

Din nenorocire am ajuns așa de departe, încât azi cei mai mulți tineri cu greu înțeleg documentele numai de acum vreo 40 ani, scrise cu slove vechi și în limba veche, și cred că poate nici unul sau de-abia vreunul de prin curți și tribunale este în stare a înțelege vreun document slavon, care se refere la un timp în care limba slavonă era limba oficială.

Credeți acum că trebuie acuzat un ministru, dacă se preocupă de această cestiune? și dacă, neliniștit de lipsa de interes, de zel, de cunoștințe pe acest tărâm al archivei, al diplomaticei slavone, al manuscriptelor vechi, al comoarelor păstrate în bibliotecele și archivele străine, a trimis 4 tineri cu misiunea specială de a se ocupa de archive, de archeologie, de anticități slavone, de limba veche, în care sunt scrise o mulțime de documente de ale noastre istorice? Dacă credeți, atunci luați asupra d-voastră de a zice: nu voim a merge pe această cale; rău a făcut ministrul; să-i dăm un vot de blam,

primind moțiunea d-lui Deșliu, și să lăsăm pe d. Deșliu să îndrepteze tinerimea română după chipul și asemănarea d-sale.

Eu, d-lor, am spus Senatului, pentru ce am lucrat așa cum am lucrat, și iau toată răspunderea; dacă d-voastră dezaprobați, o puteți face; dar procedarea în formă și în fond eu unul o cred corectă. (Aprobări, aplauze.)

Cine sunt acei 4 tineri, care s-au trimis? Am ales amici, rude? oameni de acelaș partid politic cu mine? sau puteam, pe de altă parte, alege așa din întâmplare? Se putea publica concurs pentru studiul arhivelor și limba slavonă? Dar cine să examineze pe concurenți? După părerea mea, nu se putea. Forma ar fi fost păzită fără îndoială, prescriptele verbale ar fi fost în regulă, și pe hârtie era ușor lucru, dar ca rezultat practic nu ar fi ieșit nimic. Am luat din parte-mi, și permiteți-mi a spune că, din când în când, mă ocup și eu cu puțină literatură, am luat, zic, ceea ce s-a lucrat în timp de 10 ani încoace, și am găsit 4 tineri ocupându-se cu istoria și limba țării lor în publicitate.

Permiteți-mi a-i numi: E întâi d. Grigorie Tocilescu, care a scris între altele o carte despre doi istorici români. D. Hăsdeu scrisese istoria sa; un altul, d. G. Panu, l-a combătut. D. Tocilescu l-a apărat, și cu aceasta s-a arătat, că deși a învățat dreptul, nu s-a făcut advocat (ceea ce știți, că este o profesie mai productivă), ci s-a făcut istoric. Atunci mi-am zis: iată un tânăr, care s-a ocupat de istorie, deși putea să ia o meserie mai lucrativă, a preferit istoria; bine a făcut, trebuiește încurajat. A fost în Iași un altul, d. Panu, care a scris asupra istoriei d-lui Hăsdeu, și d-sa om de talent și cu un zel vizibil pentru istoria națională. Mai este d. Lambrior, care a scris o diseratie foarte instructivă. Poate cunoașteți pe răposatul Iordache Golescu (afirmări). De la acesta au rămas multe lucrări interesante pentru noi; cu atât mai interesante, cu cât limba și felul de a vedea erau altele pe atunci. Vă mărturisesc că mie unuia îmi

pare rău că am părăsit așa de iute felul de atunci și că am primit, fără nici o tranziție, o haină nouă, despre care nu știu dacă e mai bună pentru noi. Din aceste scrieri nepublicate ale răposatului Golescu, d. Lambrior a avut una la îndemână, a cercetat-o, a făcut un studiu limbistic asupră-i și a dovedit cu această ocazie o predilecțiune așa de mare pentru limba noastră veche și pentru tot trecutul nostru istoric, încât mi-a părut și d-sa demn de a fi încuragiat din partea statului român. Este în fine un al patrulea tânăr, d. G. Dem. Teodorescu; acesta a scris o carte asemenea interesantă despre datinele și moravurile române; cartea este scrisă cu silință și cu desvălirea întregului aparat științific, de care a putut dispune d. Teodorescu în țara noastră. Trebuie să vă spun, că acest tânăr era unul din colaboratorii *Românului*, foaia opozițională în contra noastră. Poate că neavend cu ce să trăiască, trăia cu jurnalistica; îl vedeam la Cameră scriind importantele dezbateri politice, tachigrafiindu-le. Nu mă îndoiesc că aceasta l-a înaintat foarte mult, numai desigur nu în știință. Oare era bine, fiindcă noi suntem de altă coloare politică și d-lui de alta, cel puțin așa pare a fi (căci eu unul colorile politice ale celor prea tineri nu le cam iau în serios), era bine, zic, să rămână la o parte fără încercare de a fi încurajat tânărul literat? Eu cred că nu, și mi-am zis: iată un om, care a scris și el o carte istorică; dacă va merge să facă studiul archivelor și universităților străine, când va fi mai în vârstă și va avea mai multă știință, va fi poate de folos istoriei patriei sale, și chiar dacă va mai face politică, o va face cu mai bogate cunoștințe și spre onoarea țărei lui. Iacă, d-lor, acei patru tineri, care au fost trimiși de minister cu cheltuiala statului în străinătate, și iacă tot ce aveam să răspund la interpelarea d-lui Deșliu. (Aplauze prelungite.)

Mai vorbește în contra ministrului în acea ședință Dr. Turnescu, profesor la Facultatea de Medicină. („Medicul străin trebuie să dea examenul în limba

română, dacă vine să mănânce pâine la noi. – D. ministru ne-a vorbit de capacitățile ce ne pot veni din străinătate. Capacitățile cele mari, d-le ministru, sunt românii, compatrioții d-voastră. (Aplauze.) Aceasta este cunoscut de toți. – Limba latinească nu o știe nimeni afară de câțiva transilvăneni"). Iar d. Deșliu propune o moțiune de blam, care însă e respinsă de Senat.

Ideea susținută aici de ministru, că nu se cuvine ca examenele de liberă practică să fie în atribuțiile facultății de medicină, s-a realizat în sfârșit prin regulamentul serviciului sanitar de la 1 iulie 1893, care atribuie încuviințarea liberei practice pentru doctori, farmaciști și veterinari în competența Ministerului de Interne.

23

Asupra liberelor alegeri

(Ședința Camerei de la 4 iunie 1875)

Camera aleasă la 1871 își terminase legislatura de 4 ani, și în mai 1875 s-a ales o Cameră nouă. Cu prilejul dezbaterilor adresei de răspuns la mesagiul Tronului, opoziția coalizată (de la „Mazar-Pașa"), din care făcea acum parte și Manolache Kostake, atacă guvernul cu violență, mai ales în privința alegerilor. La aceste atacuri răspunde între alții și

T. Maiorescu, ministrul cultelor. D-lor deputați, de către doi din cei mai însemnați membri ai opozitiunii, d. Ion Brătianu și d. G. Vernescu, am fost tras în discuție; de d. Brătianu am fost pus în chestie ca reprezentant al „junimii" sau, cum zice d-sa, cu un termen pentru mine mai putin lămurit, al junei drepte; de d. Vernescu pentru ceea ce vorbisem ca deputat și ca ministru în chestiunea presei. Sunt dator dar pentru pozițiunea ce am și pentru respectul ce datoresc Camerei și îndeosebi minorității, orcare ar fi, să răspund câteva cuvinte.

D-lor, în chestia presei vă aduceți aminte că stă lucrul așa: s-a adus de d. Costa-Foru împreună cu d. M. Kostake Iepureanu, pe atunci ministru al justiției, un proiect de lege, prin care se introducea sechestrarea prealabilă a foilor și

teascurilor și arestul preventiv al jurnaliștilor. Ca deputat m-am opus, amendamentul meu s-a primit, proiectul de lege s-a retras. Am și astăzi aceeaș părere; cred că după Constituțiunea noastră nu este admisibil arestul preventiv contra jurnaliștilor, nici sechestrarea jurnalelor. Am spus-o ca deputat, o repet ca ministru. Poate că vreunul sau altul din d-nii deputați sau din colegii mei de la minister să fie de altă părere, aceasta nu-mi importă, întru cât părerea rămâne teoretică și nu se traduce în fapt prin un proiect de lege.

Este vederat însă că nu aș mai sta pe această bancă, îndată ce un proiect legislativ s-ar face din partea consiliului miniștrilor, în care mi s-ar cere și iscălitura mea și care ar fi în contrazicere cu convingerea ce am în această cestiune de princip. Acest act însă nu s-a făcut; căci procedura penală, așa cum o prezentase d. Costa-Foru, nu s-a mai prezentat înaintea dv. Iar ceea ce crede colegul meu de la justiție în privința aplicării legii de procedură penală oarecum în simplă teorie, aceasta nu mă privește; fiindcă nici d-sa, nici eu nu suntem chemați a aplica și a interpreta legile penale, ci numai tribunalele. Dacă însă tribunalele, dacă și camera de punere sub acuzare, precum și curtea de casațiune au interpretat că arestul preventiv este admisibil în materie de presă cu toată Constituțiunea noastră, întreb pe liberalul d. Vernescu: ce să fac eu, ministru cultelor? Voiți d-voastră ca d. ministru al justiției, or eu, or guvernul în genere să invalideze hotărârile camerilor de punere sub acuzare și a curților de casațiune? Aceasta nu o puteți cere. Prin urmare vă răspund la ceea ce ați zis, că dacă d-voastră vă pare că nu este dreaptă acea interpretare, aveți inițiativa legilor, faceți un proiect de lege, interpretați în sensul cel mai nemerit, dar vă rog scutiți-mă de acuzări nedrepte. Sunt și rămân răspunzător de orce act, care nu se poate face decât prin concursul meu, de orce proiect de lege prezentat de guvern de când am onoare a face parte din el, de orce deciziune a consiliului de miniștri de atunci încoace; dar nu sunt răspunzător de interpretările legale în afară din resortul consiliului de miniștri. Acesta este adevărul, d-lor deputați, și m-am grăbit a-l spune, pentru a trece pe cât se poate de iute peste această chestiune prea individuală și prin urmare prea puțin importantă.

Important este în discuțiunea noastră, după părerea mea, un singur lucru: starea spiritului public în urma alegerilor, atitudinea maiorității, direcțiunea opozițiunii. Poate nu vor fi pierdute acele câteva minute, în care vă rog să-mi dați atențiunea d-voastră pentru o observare generală asupra acestui lucru important. Ați venit adineaori, d-le Vernescu, și vorbind de colegiul III, ca și d. Iepureanu – și aceasta mă interesează, fiindcă eu sunt singurul dintre miniștri, care sunt ales de colegiul III și aș vrea să știu dacă sunt valid sau nu – vorbind de acest colegiu, ziceați că s-au falsificat alegerile, că nu este Camera expresiunea sinceră a țărei, că nu avem regim constituțional, ci numai forma lui. Ați adăogat prin program, cu violența obișnuită a limbagiului d-voastră, ca am adus țara la prăpastie.

D-lor, eu sunt tânăr între d-voastră și vă mărturisesc că voiesc cu cea mai deplină bună-credință ca să învăț de la aceia, pe care din copilărie am fost deprins să-i privesc ca pe înainte mergătorii și luptătorii țărei mele pe calea ei de cultură, precum sunt d-nii Kogălniceanu, M. Kostaki, Goleștii, Brătienii și alții. Ce lecțiune însă îmi dați mie, membru al tinerimii, care vine după d-voastră și are fericirea de a fi încă împreună cu d-voastră, cu dorința de a se asocia, fie cu puteri cât de slabe, la continuarea operei de cultură ce ați început-o? Ce povățuire, ce exemplu îmi dați? Voiți oare să ziceți că d-voastră, după ce ați încoronat la 1866 lucrarea d-voastră tradițională, după ce dorința divanului ad-hoc a fost îndeplinită, după ce am dobândit Principele străin și o dinastie din cele dintâi ale Europei, după ce d-voastră, floarea României, la 1866 nu ați primit, ca în tractatul de Paris, o organizare de pe masa verde a diplomației străine, ci însivă ați elaborat în deplină libertate

Constituţiunea ce avem, voiţi să ziceţi că astăzi am ajuns cu lucrarea dv. la prăpastia peirii? De ce, d-lor?

S-au falsificat alegerile, afirmaţi d-voastră. Nu este exact, afirmă alţii. Daţi-mi voie a atinge punctul de căpetenie şi a face legistului Vernescu şi tutulor oamenilor mai deosebiţi din opoziţiune următoarea întrebare decisivă pentru orce stat constituit: cine să judece această contestaţiune? Aţi introdus sistemul constituţional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s-au validat de Cameră. Nu admiteţi instanţa? Foarte bine. Dar atunci spuneţi-ne: ce altă instanţă admiteţi ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplauze.) Aţi zis la 1866: fundamentul libertătilor publice este întâi libertatea întrunirilor, aţi avut-o; este al doilea: libertatea presei, aţi avut şi pe aceasta. Eu, care citesc cu multă atenţiune *Românul*, mă vedeam tratat în vremea alegerilor de bandit; eram bandiţi toţi miniştrii, trădători ai ţărei. Să fie şi aşa; căci libertatea presei aţi avut-o, aţi avut-o cum nu o are nici o ţară a Europei într-un grad aşa de întins. Garanţie pentru confecţionarea listelor electorale aţi avut după Constituţiunea dv., pentru că ele s-au făcut de primar, iar nu de guvern. Garanţie pentru dreptul de înscriere în listele electorale aţi avut; erau după Constituţiunea d-voastră tribunalele şi curtea de casaţiune; unde v-aţi crezut nedreptăţiţi, aţi apelat sau aţi putut apela (şi dacă nu aţi făcut-o, este vina d-voastră şi denotă lipsă de spirit cetăţenesc) la tribunale şi apoi la curtea de casaţiune, instanţa judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba. Aud că sub ministerul d-lui Brătianu s-a schimbat chiar şi ea, o secţiune întreagă a curţii de casaţiune a fost suprimată. Noi însă nu am atins acest înalt institut judecătoresc (aplauze). Această instanţă cuprinde într-însa floarea magistraturei române şi este felurită, oarecum un mozaic de colori politice, după cum s-a completat vacanţele sub deosebitele ministere. Aţi recurs dar

şi la dânsa, şi cu toate acestea ziceţi că actuala Cameră nu este expresiunea ţărei. Ce însemnează aceasta? (aplauze).

Dacă este astfel, atunci permiteţi-mi a spune că eu nu sunt aşa de slab în expresiuni, precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declaraţi d-voastră, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele ţărei, cu toată curtea de casaţiune independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituiesc garanţii constituţionale pentru alegeri, că reprezentaţiunea naţională tot este falsificată, atunci declaraţi că ţara noastră este incapabilă de a avea o Constituţiune liberală ca aceasta.

Voci. Bravo, bravo (aplauze prelungite).

Ministrul cultelor. Încă o dată, d. Vernescu să-mi răspunză, cine judecă afirmaţiunile d-voastră? Aţi prevăzut că se validează alegerile de Cameră; s-au validat – de ce le invalidaţi a doua zi? Din momentul când alegerile s-au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimănui să vie a le contesta; şi, dacă totuş o face, atunci trece din statul normal constituit în statul anarhic şi devine un revoluţionar (aplauze prelungite).

I. Brătianu. Trimiteţi-ne la puşcărie.

Ministrul cultelor. Noi nu trimitem la puşcărie pe nimeni dintre deputaţi, fiindcă avem libertatea cuvântului, inviolabilitatea deputaţilor. Dar ironica întrerupere a d-lui Ioan Brătianu şi apelul d-sale la intoleranţă le găsesc puţin potrivite. N-am fost în Camera aleasă când eraţi d-voastră la minister, d-le Brătianu, dar mi se spune că era atunci o stranie netoleranţă, că oratorii de altă părere decât d-voastră nici nu puteau să vorbească aci; pe când în Camera aceasta s-a văzut chiar ieri un domn, al căruia nume nu-l mai citez, care, vorbindu-se de încercarea de la Ploieşti, a întrerupt şi în toată libertatea, a zis: Nu, n-am voit să fac republică, am voit să fac guvern provizoriu. Nu ne imputaţi dar tocmai toleranta noastră pentru vorbele d-voastră. Toleranţa este un adevărat merit parlamentar.

Dar mărturisesc că un alt fapt de necrezut m-a surprins mai mult: Am văzut pe d. Manolache Kostake și pe d. Kogălniceanu, foști prezidenti de consiliu, iscăliți astăzi în programul de prin jurnale alături cu acel domn de la Ploiești (aplauze prelungite), încă o dată: ce lectiune îmi dați mie tânărul?

Este adevărat, da sau nu, că în țara aceasta, ca în orce stat constituit, trebuie să fie câteva lucruri, în privința cărora să fim cu toții de aceeas părere, pe care în comun să le aprobăm sau în comun să le despretuim? Dar cum se poate ca d-voastră, oameni care voiți ordinea constituită în statul acesta, să veniti și să ne dati exemplu de răsturnare și dezordine? D-voastră, d-le Vernescu, care ziceați adineaori că legea nu se interpretă după temperament și după cum îi vine bine cuiva, ci că respectul ei se arată mai ales când o păzim chiar în contra arbitriului nostru individual, cum veniti acum să ziceti că această Cameră, care este aleasă pe toate căile legale, așa cum este prevăzut în Constituțiunea de la 1866, dar nu v-a dat majoritatea d-voastră, este o Cameră ilegală? Cine vă dă dreptul s-o judecați? (aplauze prelungite). Or manifestul d-voastră nu are nici un înțeles, or este o provocare la revoltă, și așteptați momentul favorabil (aplauze). Nu mai respectați ordinea legală; pentru d-voastră nu mai este Cameră, nu mai este primărie, nu mai sunt liste electorale, nu mai e nimic: este o stare de anarhie (aplauze prelungite).

Pentru a termina, permiteți-mi a face și eu o relevare din micul meu trecut politic. Când, în urma regretabilului incident de la martie 1871, se vorbea pe la noi, provincialii din Iași, despre efectele acelui fapt și părea că s-au zdruncinat lucrurile așa încât chiar chestiunea dinastică era pusă pe tapet și se zicea că poate să ne aflăm iarăș înaintea unei alegeri de Domn: aceasta ne-a neliniștit foarte mult, și astfel noi mai juni, care până atunci nu intrasem în politică decât o singură dată pe câteva luni, la 1866, când era vorba a apăra unirea în contra separatiștilor, am zis: poate este momentul venit ca să dăm și noi slabul nostru glas în concertul comun al României. Atunci văzând că Constituțiunea, elaborată de d-voastră la 1866, adusese lucrurile din schimbare de minister în schimbare de minister, așa încât, după cinci ani de funcționare a ei, iarăș stam înaintea chestiunii dinastice, atunci, zic, noi provincialii, și eu unul, în cercul mărginit al unui provincial, ne-am zis: trebuie să schimbăm Constituțiunea și să dăm mai multă stabilitate mersului lucrărilor de stat în această țară. Si ne-am zis, să schimbăm Constituțiunea, dar nu prin o lovitură de stat, ci tot prin calea constituțională; și d-voastră știți că schimbarea Constituțiunii prin canalul constituțional, departe de a fi o lovitură, este o afirmare a sistemului constituțional. Ne ziceam, noi burgezii liberali, să facem această Constituțiune, dacă se poate, în câteva dispozițiuni ale ei fundamentale mai putin democratică, mai mult protectoare pentru clasa avută, ca prin aceasta să garantăm independența si liniștea votului electoral. Această programă a noastră cu aceste principii, elaborată de prințul Grigorie Sturdza, am avut onoarea a o iscăli alăturea cu d. Manolache Costache – ce e drept nu alăturea cu d. Candiano Popescu – și am prezintat-o onor. Camere[1].

Am venit apoi în București și, se înțelege, am încercat să vorbesc despre ea cu d. Catargi, președintele consiliului, pe care de-abia îl cunosteam, nu-l văzusem decât de două ori în viața mea. D. Lascar Catargi însă mi-a răspuns că nu crede că trebuie schimbată Constitutiunea, că și cu Constituțiunea așa liberală, cum este, poate să meargă tara înainte. Țara este blândă, bună și vrea o bună administratiune. Lumea este sătulă de teorii și frazeologii, voiește justiție si o bună administrare în toate ramurile publice. Eu, d-lor, care știu, că acel care a apărat Constituțiunea și s-a opus celor ce propuneau schimbarea ei, este d. Catargi, sunt în drept a respinge acuzațiunile actuale ce i se aduc de călcaea Constituțiunii. Așadar spuindu-ni-se nouă,

[1] Vezi mai sus pag. 69 și 70 (*ed. n.* – p. 51).

celor tineri, de oameni bătrâni și cu experiență, că tara poate să meargă cu Constituțiunea asa cum este, că însă după ce-am făcut Constituțiunea, după ce libertățile publice sunt dobândite, apoi nu mai încap lupte așa de înverșunate între liberali și reacționari, că în țara aceasta nu mai există aristocratie, că fiecare e considerat după talentul și drepturile sale; că țara astăzi n-are trebuință decât de o bună administrare, că fiecare ministru de resort să fie la locul său și să facă încercarea administrativă; spuindu-ni-se, zic, nouă celor tineri toate acestea de oameni cu experiență în afacerile statului, am primit, am lăsat reforma constituțională și ne-am pus la lucru în cadrul vechei Constituțiuni. Atunci, d-lor, eram deputat din maioritate, și poate îmi veți face onoarea a mă crede că eram independent și țineam cu sinceritate hotărârea astfel luată.

De aceia, când am văzut pe d. Costa-Foru că vine cu o procedură penală, prin care mi se părea că răstoarnă un princip stabilit de Constituțiunea noastră, m-am ridicat, am combătut proiectul și am zis că nu primesc să se restoarne un princip stabilit de Constituțiune prin o lege de alăturea. Dacă mergem cu Constituțiunea înainte, să mergem cu dânsa așa cum este, dar nu să venim prin legi a o atinge într-un mod pieziș. Primindu-se amendamentul meu, proiectul a căzut și d. Costa-Foru s-a retras mai târziu din minister.

Ce vedeți d-voastră în aceasta de neconstituțional?

Tot în Camera trecută a venit un proiect de lege asupra creditului fonciar străin susținut de d. Emanoil Kostaki Iepureanu, Camera nu l-a primit, și proiectul s-a retras împreună cu d. Iepureanu.

Astfel vedeți că s-a păzit Constitutiunea, și din contră totdeauna, când un ministru a fost în dizarmonie cu Camera, el s-a retras.

Ei bine, întru ce vedeti d-voastră că ministerul nu a fost constituțional, nu este parlamentar?

Chestiunea este tot așa astăzi ca și atunci. În privința chestiunilor de princip puse în programul d-voastră, noi ne declarăm uniți; voim tot ceia ce voiți și d-voastră, voim alegeri libere, voim legalitate întru toate, voim confecționarea listelor electorale de către primari, voim dreptul de contestațiune la consiliul comunal, la tribunale și recursul în casațiune. Voim toate acestea. Întinderea instrucțiunii publice o dorim din inimă. Voiți finanțe bune, voiți justiție, le voim și noi. Într-un cuvânt: voiți administrațiune bună și constitutională în toate ramurile publice, o voim și noi; si dacă credeți d-voastră că este cineva din noi incapabil pentru aceasta, că eu sunt incapabil pentru a vă face scoli bune, că d. Lahovari este incapabil pentru a vă face bună justiție, și așa mai departe cu ceialți, atunci aveți precedentele din Camera trecută în curs de patru ani: când unul din miniștri nu avea încrederea d-voastră, primea un refuz asupra unui proiect important și însuș se retrăgea. Tot astfel și acum. Iată eu v-am prezentat legea pentru reorganizarea instrucțiunii publice, d-voastră o veti discuta, și dacă nu voi avea asentimentul d-voastră relativ la dânsa în chestiunile de princip, atunci voi înțelege că nu sunt la locul meu după părerea d-voastră și mă voi retrage.

Ei bine, ce vedeti d-voastră nelegal în toate acestea? Pentru ce dar acest apel înverșunat? Pentru ce această programă? Pentru ce strigați că țara a ajuns la prăpastie, la ruină? Tara a ajuns acolo, unde a dus-o regimul constituțional votat de d-voastră la 1866. De ce vă grăbiți chiar d-voastră, generatiunea care ați produs, ca rodul cel copt al muncii d-voastră, Constituțiunea de la 1866 și aveți să ne-o arătați nouă ca model, de ce vă grăbiți a arunca piatra în contra d-voastră însivă și a declara țara în prăpastie? fiindcă aparatul d-voastră constituțional nu v-a procurat majoritatea?

Vă rog, mai păstrați României o iluziune fericită, nu vă osândiți d-voastră cei bătrâni înaintea noastră celor tineri, că ați fost necopți când ați făcut legea fundamentală din 1866. (Aplauze prelungite.)

24

La discutarea adresei Senatului pe 1875-1876

(Ședința Senatului de la 26 noemvrie 1875)

Budgetul rectificativ pe 1876 se prezenta echilibrat prin însemnate reduceri la cheltuieli, și mesagiul Tronului pentru deschiderea sesiunii parlamentare, pe 1875–1876 accentua acest fapt, mai ales important în împrejurările, de care vorbește discursul următor. Adresa Senatului, într-un anume alineat, aproba procedarea guvernului de a fi echilibrat budgetul prin economii. La acest alineat C. Bozianu și Al. Zisu propun amandamentul „pe cât va permite demnitatea națiunii", iar I. Deșliu subamandamentul, ca să nu se reducă apuntamentele funcționarilor și să nu sufere serviciile statului. În contra acestor amandamente, care în urmă s-au și respins de Senat, vorbește:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, și amandamentul și subamandamentul propus au aceeaș nuanță, este vorba de a arăta un fel de neîncredere în contra guvernului, adică în contra reducerilor ce guvernul le propune Corpurilor Legiuitoare. Amandamentul face în privința reducerilor rezerva „demnității naționale", pare că guvernul ar amenința-o; – subamandamentul mai face rezerva funcționării regulate a administrației, pare că noi am voi să o distrugem,

pare că ar fi vorba, că d. general Florescu spre exemplu ar fi propus economii, care ar distruge armata, sau că eu să fi propus economii, care să distrugă instrucția publică etc. Ce felurite – și uneori ce surprinzătoare sunt căile opozițiunii! Vă aduceți aminte că anume când s-au deschis Corpurile Legiuitoare, cu o zi înainte, la 14 noemvrie, toată preocuparea publică era starea finanțiară a țărei; până chiar în străinătate se arăta amenințătoare starea finanțiară a țărei; și chiar la Paris, unde avem cursul unei rente române de susținut, se zicea, în urma unor răuvoitoare inspirațiuni, că la 1876 deficitul budgetului va fi de 20 milioane. Ei bine, guvernul s-a preocupat în prima linie de aceasta, am căutat să acoperim prin economii golul budgetar și v-am prezentat un budget fără deficit, spre marea supărare a acelor prooroci neadevărați. Altfel, de am fi venit cu budgetul neechilibrat sau echilibrat numai prin sarcini nouă, s-ar fi zis: Iată ce administrație aveți, ruinați puterea economică a țării! Nu sunteți guvern conservator! și altele asemenea. Și tocmai pentru că preocuparea generală și aici și în străinătate era aceasta (căci sunt în străinătate oameni care prin toate căile dau alarma) tocmai pentru aceasta, zic, guvernul a avut și el preocuparea de a face economii și de a regula starea finanțiară fără să se pună impozite nouă. Am tăiat cheltuielile, care se puteau tăia pentru moment, și am amânat îmbunătățirile, care se puteau amâna, fără a distruge însă nimic. Și când răspundem la un simțimânt general al națiunii, restrângem cheltuielile administrative după putință și facem act de adevărat guvern constituțional, acum ni se zice: economii bine, dar să nu distrugeți, să nu compromiteți demnitatea țărei, să nu loviți în funcționari! Acum este mare grije pentru armată, pentru școli, pentru serviciile publice, pentru funcționari, pentru tot. Ei bine, d-lor, dați-mi voie a întoarce foaia și a întreba: Dacă nu făceam economii, ce era să ni se zică? Era să ni se zică: ați ruinat țara, i-ați sleit puterile vitale, i-ați secat creditul, și alte asemenea fraze stereotipe.

Atunci ce trebuie să facem pentru a vă mulțumi? Nici măcar economii nu voiti să facem? (aplauze).

Însă pentru a nu mai vorbi de argumentele d-lui Deșliu, se cuvine a reveni la amendamentul mai serios al d-lui Bozianu. Într-însul este vorba de demnitatea țărei, și preocupările d-sale sunt pentru situația internațională a României. D-lor senatori, un punct era cel mai important tocmai pentru demnitatea internatională a României în împrejurările de față; acesta era creditul ei! Știți că avem acum pe piața Parisului renta, – și dați-mi voie a spune, că și aici este demnitatea națiunii în joc. Dupa încrederea ce au aceste piețe străine pentru noi, se poate măsura în parte valoarea statului nostru în criza orientală ce se prepară; căci încrederea nu se măsoară după ideea ce are fiecare de sine însus, ci după aceea ce o au alții de el.

S-a întâmplat însă în timpul din urmă un fapt de mult așteptat de politicii prevăzători. Înalta Poartă, puterea noastră suzerană, cu felul său de a administra finanțele, a adus situația finanțelor sale la catastrofă. Știți ce lovitură a dat acest eveniment în poziția internațională a Turciei și cât de mult Turcia, ca stat, a fost atinsă în demnitatea sa, fiindcă era chiar vorba de a i se trimite o administrațiune străină care să-i reguleze afacerile. În acel moment era întrebarea cea importantă pentru creditul României: Cum suntem noi față cu această putere? Suntem noi un stat care, desi după capitulațiuni are unele legături cu Înalta Poartă, dar în privirea administrațiunii sale este independent? Suntem noi un stat, pe care îl zdruncină zdruncinarea Turciei sau nu? La această întrebare nouă ne era de datorie, de demnitatea națională de a dovedi că finanțele noastre nu au să sufere nimic de vicisitudinile Turciei, deși acestea sunt un semn greu și prevestitor de alte complicațiuni în viitor. La această întrebare noi am răspuns prin echilibrarea budgetului, și guvernul a dat astfel un semn de târie și crede a fi păzit demnitatea națională (aplauze). Iată pentru ce nu înțeleg, ca tocmai de la onor. d. Bozianu, care știu cu ce căldură simte pentru binele țărei,

să se ceară intercalarea frazei de „demnitatea natională“ într-un sens pare că ea ar fi periclitată prin budgetul nostru.

D. Bozianu mai zice că nu poate fi român cel care în asemenea momente importante atacă creditul nostru; că aceasta nu se poate întâmpla.

Apoi s-a întâmplat, d-lor senatori! s-a întâmplat, și negările noastre nu pot desființa acest fapt rușinos. S-au găsit unii patrioti din opoziție, care împinși de ură si de pasiune au lovit creditul țărei noastre în străinătate. Aceste necalificabile fapte s-au petrecut la Paris prin jurnalul *Tablettes d'un spectateur*, s-au petrecut la Praga prin jurnalul *Politik*[1]. S-a atacat întregul credit al țării, pentru ca să se ajungă la ce? Pentru ca să lovească în noi, seapte persoane, care suntem azi, dar mâine putem ceda locul acelor care s-ar bucura mai mult de încrederea Domnitorului și a Corpurilor Legiuitoare (aplauze), și nouă celor șeapte miniștri ni s-a făcut trista onoare de a se lovi creditul țărei pentru a ni se da o lovitură nouă! Ce nefericită putere trebuie să aibă ura partidelor politice pentru a fi în stare să covârsească iubirea de patrie! Oare aici nu era demnitatea națiunii în joc? Și nu era locul ca să răspundă budgetul prin o adevărată salvare a demnității țărei? Așadar, d-lor, pe când vedem cu totii cum Turcia nu și-a îndeplinit angajamentele sale; pe de altă parte pe când vedem cum unii patrioți din opoziția română s-au încercat a arunca discreditul pe pietele Europei în contra finanțelor patriei lor, noi v-am prezentat un budget echilibrat. Senatul, accentuând acest fapt fără comentariele îndoioase ale d-lor Bozianu și Deșliu, cred că este în adevăratul său rol constitutional. De aceea, d-lor, guvernul vă roagă să respingeți aceste amendamente.

[1] Articolele din *Politik* de la Praga, scrise de d. Dimitrie A. Sturdza sub pseudonimul „Erdmann von Hahn“, au fost traduse și publicate în *Românul* de la 8 și 9 octomvrie 1875. Vom reveni asupra lor la începutul volumului al doilea.

25

Pentru suprimarea unor catedre universitare

(Ședințele Camerei de la 12 și 18 dec. 1875)

În budgetul rectificativ pe 1876 ministrul instrucțiunii publice T. Maiorescu propune suprimarea uneia din cele două catedre de dreptul roman de la Universitatea din București și a catedrei de economia politică și de filosofia dreptului de la Universitatea din Iași și înființarea unei catedre de limba română, care până atunci nu exista în învățământul superior.

Contra acestei dispoziții se prezentă în Cameră următorul amendament:

„Propunem a nu se desființa prin budgetul rectificativ catedra de economie politică din Iași și catedra de dreptul roman de la Universitatea din București și a nu se înființa altele noui."

Semnați: *A. Pascal, I. N. Șoimescu, G. G. Meitani, D. Economu"*.

Amendamentul e mai întâi susținut de B. Boerescu, a cărui demisie din Ministerul de Externe fusese primită la 7 noemvrie 1875. Îi răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte. D-le președinte și d-lor deputați, voi avea mai întâi onoarea a apăra guvernul în baza legii asupra instrucțiunii publice și a vă dovedi că economia ce vi se propune de 21 000 lei nu violează legea, ci este o

economie permisă și, dacă împărtășiți modul meu de a înțelege învățământul statului, o economie necesară.

Legea instrucțiunii de astăzi nu prevede deloc numărul catedrelor care trebuie să existe la fiecare facultate. Ea, fără a prejudeca chestiunea cantității catedrelor și a numărului profesorilor, nu are în vedere decât *studiile* ce trebuie să se facă la facultăți.

Vă voi citi articolele din legea instrucțiunii, care privesc discuțiunea de față:

„Art. 251. Facultatea de drept va coprinde: 1) dreptul roman, 2) dreptul privat român, 3) dreptul penal", și așa mai departe.

„Art. 259. Facultatea de filosofie și litere va coprinde: 1) Filosofia, Logica și Metafizica, 2) Filosofia morală și estetica", și așa mai departe.

În fine articolul hotărâtor:

„Art. 260. Fiecare facultate se va organiza prin regulamente speciali date în forma regulamentelor de administrațiune publică; aceste regulamente vor avea de obiect:

1. Înființarea gradruală după meziele țărei a catedrelor necesare pentru cursurile menționate în precedenții articoli.

2. Înființarea de alte cursuri necesare pe lângă fiecare facultate după trebuințele ce s-ar ivi, în urma înființării celor din precedentul paragraf".

Vasazică nu sunt prevăzute prin lege numărul catedrelor și al profesorilor ce trebuie să existe, ci aceste se fixează prin regulamente speciale date în formă de regulamente de administrație publică. Aceste regulamente se fac de ministerul întreg ca o lucrare a puterii executive, și se promulgă de Domnitor. Prin urmare s-a putut înființa o catedră la o facultate în asemenea mod, și tot așa cred că se poate desființa o catedră de la facultate, rămânând numai ca o asemenea dizpoziție budgetară Camera să o primească sau nu.

Chiar cu legea cea nouă, numărul catedrelor nu este anume prevăzut, sunt numai științele sau cursurile prevăzute. Este dar o deosebire fundamentală de făcut în spiritul legii actuale între științe sau cursuri și între catedre sau numărul profesorilor. Științele le fixează legea, dar când pentru aceste științe să se înființeze catedre și câte catedre și câți profesori să fie, dacă să fie un singur profesor însărcinat cu două stiințe sau doi și trei profesori însărcinați cu o singură știință, aceasta nu se regulează prin legea organică, ci prin regulament „după meziele țării", si prin regulament și cu votul Camerei după mijloacele țării se pot aici înființa și desființa catedrele și un număr oarecare de profesori.

Apoi, d-lor, vorbind în special de Facultatea de Drept din Bucuresti, cred nejustificată aflarea a două și trei catedre, adică a doi și trei profesori pentru acelaș curs, pe când nu se îndeplinește măcar numărul de cursuri sau științe, care trebuie să se afle la celelalte facultăți. Nu vedeți că există astăzi trei catedre numai pentru dreptul civil și două pentru cel roman înființate toate prin regulament și prin budget? Și nu se poate ca tot prin regulament si prin budget să se și desființeze? Ce contrazicere ar fi aceasta?

Cred dar a vă fi dovedit că primul argument al d-lui Boerescu în contra propunerii guvernului nu este valabil și că propunerea noastră în ceea ce privește numărul catedrelor sau al personalului profesoral este în deplină legalitate după litera si spiritul legii asupra instrucțiunii publice.

D. Boerescu aduce un al doilea argument, că profesorii universitari sunt inamovibili, si că profesorii inamovibili nu se pot destitui decât prin o sentență. Dar este aici vorba de o destituire a vreunui profesor?

Stiți ce însemnează destituire? Ea însemnează, d-lor, o sentență penală și luarea dreptului acelui om de a mai ocupa vreodată în toată viața lui vreo functiune în ramul învățământului public.

Este o pedeapsă, care ca toate asemenea pedepse nu se poate înflige decât în virtutea unei sentențe, fiindcă dânsa lovește pe acel om în tot cursul existenței sale civile în stat. Însă, d-lor, aci e vorba nu de pedeapsă, nu de a li se lua celor trei sau patru profesori drepturile de a mai fi profesori, ci de a se reduce numărul catedrelor, de a se pune persoanele în disponibilitate, fiindcă serviciul lor personal este sau de prisos sau prea costisitor, rămâind ca d-lor să ocupe alte functiuni în ramura învătământului orcând trebuinta va cere și mijloacele țării vor permite.

La curtea de casatiune, pentru a răspunde la exemplul adus de d. Boerescu, lucrurile erau si sunt altfel. Acolo legea prevede anume numărul membrilor și prin urmare prin un vot budgetar nu se poate desființa un membru. Dar dacă legea curtii aceleia ar fi zis: curtea de casatiune va avea un număr oarecare nefixat de membri câti vor fi trebuitori, atunci vă întreb: la votarea budgetelor nu ar putea să vină colegul meu de la justitie și să zică: nu-mi trebuie mai mulți și mijloacele țării nu permit de a plăti mai mulți? Desigur, da!

D-lor, este un princip constitutional care-mi părea sigur. Dar dacă oameni de talentul si experienta d-lui Boerescu îl combat, atunci chestiunea pare a fi deschisă si contraversată, iar Camera se va pronunta.

Este principiul constituțional, că orcât ar sta un lucru în lege, el e pus în teorie, dar în privința banilor, Camera are dreptul de a da sau refuza alocatiunea bugetară, afară numai în statele, unde budgetul e despărțit în două: în budgetul fix, nesupus fluctuatiunii anuale a votului budgetar, si în budgetul mobil, supus pentru fiecare articol aprobării sau refuzării Camerii din an în an.

D-voastră ati votat o propunere a d-lui ministru de justitie, ca să se egaleze salarul procurorilor cu al președinților de secțiuni; ați votat-o, și când a venit cu cererea de înscriere în budget, nu ați primit-o. Aceasta este legal?

Voci. Nu e încă promulgată legea.

Ministrul de instrucțiune. Chiar de ar fi promulgată, totdeauna Camera poate amâna alocațiuni budgetare pentru cutare serviciu, se înțelege nu pentru totdeauna, ci pentru fiecare an budgetar dat, până când se va face un budget nediscutabil alături cu un budget discutabil. Dar atunci când se cere să depuneți în urnă bilă albă și neagră, atunci îmi pare – iertați-mi expresiunea – că se face un simplu joc mecanic, dacă vi s-ar refuza dreptul de a pune bilă albă și neagră unde voiți.

Dar această controversă nu am trebuință a o mai întinde, și recunosc chiar că este o întindere prea mare ce s-ar da votului budgetar, când s-ar pune cu rigoare în practică un asemenea sistem. Nu am trebuință de dânsul pentru suprimarea ce v-o propun. Căci, vă repet, aici însăș legea instrucțiunii ne spune anume, că nu este legal fixat numărul catedrelor si al profesorilor, ci că aceasta este o afacere regulamentară si budgetară.

D-lor, atât pentru a vă justifica legalitatea acestei măsuri. Mă voi încerca acum a vă justifica oportunitatea și chiar necesitatea ei.

Să ne întrebăm însă: ce însemnează budgetul statului pentru învățământul public?

Sunt state, de exemplu Englitera, chiar până după începutul secolului nostru, unde n-a fost un ban înscris în budgetul statului pentru instrucțiunea publică. Acolo se zicea și se zice: comunele, particularii, acei care înțeleg lucrul, își vor face școli după cum vor crede că sunt mai bune. Asa este, de exemplu, în mare parte și în America. Chiar la noi, în timpul când era eforia școalelor, se poate zice, că era un fond, dacă nu tocmai privat, dar totuș nu al statului, care întreținea școalele, și atunci administratorii fondurilor, cu care s-au înființat atâtea școli, le dau și le-au dat direcțiunea care au crezut-o administratorii că este mai bună. Dar când d-voastră votați un budget public pentru instrucțiunea

publică a statului și-l dați în mâna guvernului în sistemul reprezentativ, atunci guvernul împreună cu d-voastră este responsabil de direcțiunea ce o apucă instrucțiunea publică, fie în folosul fie în periclitarea statului. Onor d. Boerescu ne-a arătat care este numărul studenților de la facultățile de aici. D-sa ne-a spus că sunt 116 studenți la facultatea juridică, 21 de studenți la facultatea de litere și 40 la facultatea de științe.

Permiteți-mi, d-lor, să completez notițele arătate de onor. d. Boerescu. La facultatea de litere sunt, ce e drept, înscriși în numărul acesta studenții, însă numai pentru că se dau atâtea burse la această facultate și nici una la drept; dar marea majoritate a acestor 21 de studenti de la litere iau numai inscripțiunile la facultatea de litere, pentru ca să se folosească de bursele ce li se dau de minister, și urmează în fapt și cu seriozitate la facultatea juridică, așa încât, de când s-au înființat facultățile la noi, numai facultatea juridică a scos un număr mai însemnat de licentiați (vro 70); cea de litere de-abia a produs câțiva (6); în Iași îmi pare nici unul și cea de științe asemenea nici unul în Iași.

Vasăzică propensiunea în cultura tinerilor noștri este în o desproporție asa de mare în favoarea jurisprudenței si în contra celorlalte științe, încât putem zice că direcțiunea de fapt a studiilor de astăzi este spre funcționarism, magistratură și advocatură, și nu spre litere sau stiințe exacte.

Este bine ca statul să încurageze această directiune? Este bine să înmulțim cifra nu atât a magistratilor, cât mai ales a advocaților? Căci, d-lor, este un lucru, pe care cred că și colegul meu de la justiție îl va confirma: din nenorocire și magistratura pentru cei mai mulți din acești tineri este numai o altă scoală, prin care trec câtăva vreme pentru a ajunge apoi, când se vor face mai cunoscuți publicului și vor cunoaște si ei legile mai bine prin practică, a fi advocati, și cu cea mai mare nepăsare vedem pe unii tineri dându-și demisiunea, uneori ca manifestare și sub aer de sacrificiu, însă – permiteți-mi a

zice – cu o generozitate cam ieftină, pentru a trece de la jurisprudența practică a magistraturei la resursele mai bune de câștig ale advocaturei. Așa directiunea, care a luat-o tinerimea aceasta în majoritate, este de a-și face practica sa pe spinarea justițiabililor, privind tribunalul ca o a doua parte a învătăturei dumnealor, și știm că învățătura experientei practice este – ce e drept – o scoală bună, dar taxele de inscripțiune ale acestui fel de școli sunt cam scumpe si se plătesc din nenorocire de publicul, care se judecă la tribunale.

D-lor, mă veți întreba, din ce cauză provine acest îndemn către drept, îndeosebi către advocatură? Cauzele sunt multe si unele foarte grave. Este o cauză socială, este o altă cauză a statului însuș, care prin cea mai bruscă reformă a introdus deodată o codificațiune străină, tradusă din franțuzește. Dar este și o altă cauză: încurajarea ce această propensitate periculoasă a aflat-o neîntrerupt din partea guvernelor și a Camerelor succesive. Și aici eu unul mă cred dator a mă împotrivi, întru cât atârnă de la administrarea instrucțiunii publice, și a vă propune să aprobați împotrivirea și prin votul dv. deocamdată bugetar. Dați-mi voie a mă explica mai de aproape.

D-lor, este o onoare pentru universitatea noastră că a avut o facultate juridică asa cum a fost și este ea încă astăzi, a fost o onoare pentru dezvoltarea noastră juridică de a fi avut în această facultate oameni ca d. Brăiloiu, care este aici, ca d. Bozianu, ca d. Vasilie Boerescu și fratele d-sale Constantin Boerescu, ca d. Costa-Foru, eminentul profesor de drept civil, ca d. Cantili și ca d. Vioreanu. Dar această onoare a adus și un pericol, însemnătatea profesorilor de la facultatea juridică a stat în prea mare disproportiune cu aceea a profesorilor de la celelalte facultăți, nu vorbesc de însemnătatea științifică, ci de însemnătatea lor ca oameni publici, ca oameni de stat, înalți funcționari, mulți foști miniștri, unul chiar prezident de consiliu. Aceasta a dat profesorilor facultății juridice multă

influență în stat. Influența lor a atras pe de o parte în mod legitim mulțimea studenților, pe de altă parte însă s-a tradus, într-un mod mai puțin legitim, prin budgetul statului, în cantitatea catedrelor ce și le-au creat, în disproporțiunea numărului lor față cu numărul altor profesori de facultăți. Vă întreb acum: este oare chemarea budgetului statului de a încuraja mai mult această disproporțiune? sau e de datoria noastră de a slăbi această propensitate până va fi redusă la proporțiunea dreaptă cu celelalte facultăți și mai ales cu învătământul elementar?

Eu unul sunt dator a vă declara din nou, precum am făcut-o și mai nainte ca deputat, că direcțiunea, în care caut a administra instrucțiunea publică, este de a restrânge, pe cât o poate statul, curentul aproape exclusiv spre facultatea juridică și de a întări mai ales învătământul primar și secundar, îndeosebi pe cel real.

Cu aceasta sper că va renaște în România vechia încredere în școalele ei, încrederea ce o avea când exista încă acea instituțiune a bătrânilor boieri ce se numia eforia școalelor. Căci nu știu prin ce nefericită întâmplare tocmai când poporul român a fost chemat a-și da o reprezentațiune constitutională, care s-ar fi presupus că are să reprezente mai bine interesele clasei de jos ca fiind mai drept ieșită din sânul poporului, nu știu prin ce nefericită întâmplare tocmai Camerele noastre, de când avem sistemul constituțional liberal, au redus cifra învățământului primar mai jos, chiar cu jumătate mai jos, de ceea ce era sub vechii boieri ai eforiei școalelor. Aici avem un fapt, contra căruia tot omul de stat trebuie să se revolte în constiința lui. Căci dacă este ceva trist în o societate, este de a vedea o clasă prea încurajată întărindu-și tot mereu mijloacele de cultură și de putere, și lăsând clasele de jos în ignorantă și în mizerie. Am scăpat de privilegiul boierilor vechi, dar tindem spre crearea acelei clase periculoase de oameni, care, deși ieșiți înșiși din clasa

poporului, devin exploatatori de ruinare ai aceluiaş popor (aplauze prelungite).

Văzând acest pericol, să încercăm a da studiilor statului, precum şi budgetului instrucţiunii o altă direcţiune, şi prin măsura ce vă propun şi care face obiectul lungei discuţiuni de faţă, eu am redus 21 000 franci de la facultăţile de drept şi am adăogat 96 000 franci la învăţământul de prin sate (aplauze).

D-lor deputaţi, m-am întins poate prea mult asupra direcţiunii generale în întrebarea de faţă. Numai aşa însă am crezut că este de demnitatea Camerei a trata cestiunea oportunităţii, pe care a atins-o d. Boerescu.

Daţi-mi acum voie să restrâng tărâmul discuţiunii şi să mă cobor la propunerea noastră rectificativă în amănunte.

Este vorba a se suprima, nu ştiinţele, ci numai catedrele de profesori deosebiţi pentru un al doilea titular de dreptul roman la Bucureşti, cea de economie politică şi de filosofia dreptului la Iaşi.

În Bucureşti cel dintâi profesor de dreptul roman a fost, după cum îmi arată d. Brăiloiu, Moroiu şi apoi a venit d. Bozianu. În vremea lor fiecare era singurul profesor de dreptul roman, dar făceau cât zece tineri profesori de astăzi, când aceştia nu au vocaţiunea şi zelul lui Moroiu şi Bozianu. Astăzi pentru dreptul roman sunt doi profesori, care predau trei ore fiecare pe săptămână această ştiinţă, astfel că tinerilor studenţi li se predă, în fiecare din cei doi ani câte trei ore pe săptămână dreptul roman de câte un alt profesor. Apoi suntem noi într-o situaţiune financiară care să permită astăzi un lux al profesorilor de la drept aşa încât unul să predea numai trei ore pe săptămână, iar pentru celelalte trei ore să fim siliţi a plăti un alt profesor? Nu, d-lor; eu cer de la profesorul dreptului roman ca un ceas pe fiecare zi să-l consacre pentru cursul d-sale. Este oare aceasta prea mult? Nu are el timp să dea o singură oră pe zi? Dar ca să facă pe advocat are timp? Eu contest profesorului dreptul preponderant al advocaturei, şi-i

cer ca, nu numai trei ore, ci şase ore pe săptămână să le consacre Universităţii, şi numai în restul timpului, care este încă foarte mare, să se ocupe de trebile d-sale private. Cer dar, d-lor, de la un singur profesor de dreptul roman să facă ambele cursuri şi în toate zilele câte o oră, adecă: 3 ore pe săptămână în anul I şi 3 ore în anul al II-lea. Dacă însă pe d-voastră vă lasă inima a ţine acest lux de profesori juridici pentru a face d-lor cursul numai de trei ori pe săptămână, faceţi-o! Dar eu cred că v-aţi atrage o gravă răspundere în situaţiunea finanţiară actuală şi în privirea direcţiunii învăţământului.

Acum, d-lor, încât priveşte Facultatea de Drept din Iaşi, cu toate că ea nu dă doctoratul în drept, ci numai licenţa, s-au făcut alocaţiuni în budget pentru catedra de filosofia dreptului şi pentru aceea de economie politică.

În Franţa, de la 1801 şi până la 1864, în curs de 63 ani, n-au existat la facultatea juridică pentru licenţă catedra de economie politică şi cea de filosofia dreptului. Eu, d-lor, când am luat licenţa în Franţa la 1861, am făcut-o fără să fie vorba de economia politică. Dacă în Franţa a existat şi a putut să se dezvolte facultatea juridică în curs de 63 ani fără a avea o catedră de economia politică şi de filosofia dreptului pentru licenţă, apoi noi, care de abia putem imita mersul prudent spre progres al altor popoare, putem avea pretenţiunea să facem lux în dezvoltarea ştienţifică a noastră, creând programe pentru licenţă, care n-au existat în alte ţări mult mai înaintate decât noi? Eu cred, o mai repet, că acestea sunt creaţiuni de lux. Dar e mai mult decât atât, eu cred, că mai ales la facultatea juridică din Iaşi ne lipsesc oamenii, care să ne inspire încrederea că vor da o bună direcţiune ştiinţei economiei politice şi filosofiei dreptului.

Acum, d-lor, să-mi permiteţi a face o mică digresiune şi, fără a pronunţa nume de persoane, a vorbi numai de actele oficiale ale unor profesori de la noi.

Domnul, care ocupă actualmente catedra de economie politică la Universitatea de Iași, a studiat câțiva ani în liceul de acolo fără a-l termina, pe urmă a stat vreo doi ani în facultate, și apoi, fără a avea bacalaureatul, fără a poseda măcar elementele culturei clasice, s-a dus în Italia și după câtva timp a venit doctor în jurisprudență. Cum dar, așa deodată, să i se încredințeze într-un mod definitiv direcțiunea tinerimii în privința unei părți de știință juridică, care este cea mai grea, a economiei politice? Sunt unii, care contesta chiar însușirea de știință sigură economiei politice, și aceasta, d-lor, pentru că sunt în ea chestiuni atât de mult controversate, încât trebuie ca profesorul să fie un om cu o maturitate științifică consumată, cu o autoritate puternică, pentru a expune junimei știința sa cel puțin cu atâta prudență, încât să nu facă mai mult rău decât bine. Sunteți d-voastră siguri că direcțiunea, sub care e pusă inteligența tinerimii române în privința economiei politice, e bună la facultatea din Iași? Eu unul nu sunt sigur, și de aceea cer la onor. Cameră să suprime această catedră ca o alocațiune special destinată numai economiei politice. Și tot cam așa este și cu filosofia dreptului. Eu cred că a fost nefericită instituirea acelor catedre la Universitatea din Iași, și că este în genere o nefericire pentru tinerimea noastră de câte ori urmează un curs, care nu poate să-i dea decât cunoștințe superficiale, uneori false, totdeauna rău mistuite.

Terminând, domnilor deputați, sunt surprins de a vedea atâta preocupare pentru persoana profesorilor, zicându-se că ce are să se facă din ei?

B. Boerescu. E vorba de princip.

Ministrul instrucțiunii publice. Da, de princip, dar în vederea persoanelor. Ce are să se facă profesorul, când i se va tăia acea cracă budgetară de sub picioare? Apoi n-are decât să-și continue profesiunea lui de advocat (aplauze).

Dar o altă întrebare: D-lor, profesorul este partea interesantă, or studenții? (aplauze). Dar ce vă tot gândiți la

profesori și nu vă gândiți odată și la școlari? (aplauze). Profesorul are mai multă putere în mijloacele sale private din care poate trăi, și daca statul îl plătește, îl plătește numai pentru studenți. Așadar interesul studenților și nu al profesorilor trebuie să fie obiectul preocupării noastre.

Iată pentru ce guvernul vă cere să suprimați această cifră (aplauze).

Vorbesc apoi pentru propunerea ministrului d. Al. Catargi, contra ei și pentru amendament dd. Aristid Pascal și I. Agarici.

Acestora le răspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputați, vă rog să nu ne facem noi înșine, prin cuvintele noastre, iluziuni asupra împrejurărilor de fapt; ci să hotărâm chestiunea aceasta în deplină și sinceră cunoștință de cauză. D. Pascal revine din nou la cererea d-lui Boerescu de a se face prin lege, și nu prin budget, propunerea de față. Contest că s-ar putea numai prin lege face propunerea guvernului. Cred că este corectă și prin budget, înființarea catedrelor conform art. 260 din legea instrucțiunii e făcută prin regulamentare și budget, și tot prin regulamentare și prin budget se pot desființa. În cazul de față se desființează de exemplu o catedră de dreptul roman de la facultatea din București din două ce erau, și d-voastră, care ați citit legea instrucțiunii publice, vă rog să-mi arătați un articol din acea lege, care ar prevedea că pentru catedra dreptului roman să fie doi profesori și pentru catedra dreptului civil să fie trei profesori, adică mai multe persoane pentru unul și acelaș obiect. Este oare o singură dispozițiune în lege, care vă face să admiteți această duplicitate și triplicitate pentru aceste obiecte? Eu vă afirm că nu este niciuna. Legea vorbește de științele necesare, dar nicidecum de numărul catedrelor. Prin urmare nu primesc mângâerea ce-mi lăsați, că la ocaziunea legii instrucțiunii viitoare are să se modifice

numărul personalului. Cum are să se modifice, când nici în legea de astăzi, nici în cea viitoare nu se prevede să fie unul, doi sau trei profesori pentru o catedră de la o facultate, ci se prevăd numai cursurile? Eu nu ating în privința facultăților din București obiectele de studiu, dar vă zic: catedra de dreptul roman la București se ocupă de doi profesori; cu ce drept se face aceasta, când s-ar putea foarte bine ține acelaș curs de o singură persoană, predând o oră pe zi, iar nu numai 3 ore pe săptămână ca astăzi? Aci nu este vorba a se astepta votarea nouei legi a instrucțiunii. Chestiunea celei de a doua catedre este o chestiune budgetară, și amânarea care s-ar face nu semnifică altceva decât respingerea propunerii.

Dar, d-lor deputați, daca îndoirea catedrei a fost o creatiune numai budgetară, întreb: sunt valabile argumentele aduse de d. Pascal pentru susținerea catedrei? D. Pascal a spus că profesorii au o muncă foarte mare, încât 3 ore pe săptămână chiar sunt prea mult; căci ei trebuie să se prepare, au conferințe și examene asa încât de abia îi iartă timpul să se ocupe la două zile odată de cursul lor. Eu aș răspunde d-lui Pascal, că la Iași aceeaș catedră se ocupă de un singur profesor, și încă două ore pe fiecare zi. În Germania celebrul profesor Gneist predă câte două ore pe fiecare zi, si la noi un profesor să nu poată preda o oră pe zi? Dar ce face în tot timpul liber? Ați văzut vreo publicațiune științifică din partea d-lui Daniileanu, de când este profesor? În genere, afară de d-nii Boerescu, Costa-Foru si Strat, a publicat vreunul din d-lor cursurile ce le țin, ca să se ia de pretext „munca“ d-lor stiințifică în afară de orele prelegerilor publice? Degeaba se silește d. Pascal a îmbrobodi adevărul, el nu se poate ascunde. Și adevărul este că interesele d-lor private le consumă prea mult timp în comparare cu datoria oficială de profesori.

Nu primesc aluziunea d-lui Pascal la adresa unui membru din curtea de casațiune, care ar fi periclitat prin această suprimare a unei catedre de drept roman. Nu știe d-sa, dacă

va fi acela sau celălalt. Din momentul ce Camera va primi suprimarea, rămâne la guvern să aleagă între cei doi. Iar în alegerea sa guvernul se va îndrepta numai după interesul studenților, după cerința unui curs regulat pentru dreptul roman, căci, d-lor, din nenorocire, sunt și neregule foarte mari uneori în frecventarea cursului universitar din partea profesorilor. Sunt profesori, care, oricât de eminente ar fi de altmintrelea cunoștințele domniei lor, urmează cu atâta negligență în îndeplinirea datoriei lor oficiale, încât aceasta periclitează toată valoarea învățământului care se predă. Este, d-lor, de notorietate publică între toți studenții Facultății de Drept din București, și când o spun aceasta, este evident, că iau răspunderea pentru ce afirm. E știut, d-lor, și în capitală și poate în toată tara, că nu e cu putință la Facultatea de Drept din București să se tină totdeauna examenele și în zilele determinate, când e vorba de dreptul roman; de câte șeapte ori se amână uneori examenele din cauză că nu vine profesorul respectiv, ca să le țină. Ei bine, d-lor, ce însemnează aceasta? Studentii se pregătesc si dv. știti că este un moment însemnat în viata studentului, când își trece examenul; studenții se pregătesc pentru ziua determinată, vin la școală și cu inima neliniștită așteaptă să-și treacă examenul; profesorul nici nu-și dă osteneala de a fi exact, nici nu se gândeste să vie la școală. Atunci se amână pentru altă zi. Se grăbesc din nou studenții și vin iarăși d. e. peste 5 zile; profesorul nu vine, și nu este unul, d-lor, ci sunt si câte 10 studenti; ei bine, nici în ziua aceea profesorul nu vine, pentru că or pledează la tribunal, or dă consultații clienților (aplauze). Se amână, d-lor, pentru alte 5 sau 7 zile; profesorul nu vine, se amână din nou. Și după ce se amână așa uneori până la 7 ori și poate și mai mult examenul, spuneti-ne ce concluzie morală se mai produce în inimile studenților? (Aplauze.)

Nu credeti, d-lor, că un studiu de universitate este important numai prin ceea ce ne expune ca știință; el este mai

ales important prin direcțiunea, ce dă spiritului studenților. În școală nu învățăm ceva definitiv, învățăm mai ales pentru ca să putem invăța mai departe în viața practică. Și când am spus ieri, ceea ce v-a părut poate exagerat, că un profesor ca Bozianu și ca Brăiloiu erau mai buni decât 10 din cei noi de astăzi, aceasta nu însemnează că cunoștințele profesorilor de astăzi sunt mai slabe decât acelora de atunci. Nu, d-lor. Se poate ca cunoștințele profesorilor de astăzi să fie mai întinse, mai felurite. Dar nu e chestiunea de cunoștințe, și puțin importă, daca un profesor este erudit, când el își expune studenții la neregularitățile de care am vorbit. Dacă am zis că învățătura profesorilor de mai înainte era mai folositoare decât cea de astăzi, este pentru că cei vechi o făceau cu inima mai caldă, ei erau mai pătrunși de îndeplinirea datoriei și tocmai prin aceasta dau acea direcțiune morală, care prin punctualitate, prin iubirea de studiu și prin zelul îndeplinirii datoriei ridica nivelul culturei și moraliza tinerimea întreagă (aplauze). Ministrul, când vede că astăzi unii profesori, de la o facultate de drept de exemplu, nu-și îndeplinesc cu exactitate îndatorirea lor, ce poate să le facă? Să le dăm avertismente ca la băieții din școală? Să mă expun astfel poate la un răspuns nepoliticos? Căci legea nu dă guvernului alte mijloace pentru a sili pe acei profesori la îndeplinirea datoriilor (aplauze). Toate pedepsele mai simțitoare sunt lăsate unui juriu de pairi, tras la sorți tot dintre profesori.

Pentru aceste motive, d-lor, pentru a curma luxul de prisos a 2 catedre de dreptul roman, când unul din titularii acestor catedre este ca și cum n-ar fi, ba este chiar stricăcios prin lipsa sa de zel la îndeplinirea datoriilor, vă rog să primiți propunerea budgetară a guvernului, primită și de comisiune, și să nu vă încredeți iluziunilor produse de d. Pascal în privința profesorilor de dreptul roman de la Universitatea din București.

În contra celor zise aici ține B. Boerescu un al doilea discurs, la care mai răspunde:

Ministrul instrucțiunii publice T. Maiorescu. D-lor deputați. Sesiunea de față este pentru Camera aceasta cea dintâi sesiune ordinară a legislaturei ei.

După înălțimea discuțiunii, la care trebuie să recunosc că a adus chestiunea d. Boerescu, ați înțeles, sper, cu toții că discuțiunea aceasta are o însemnătate; ea este hotărâtoare pentru direcțiunea învățământului public și va fi o manifestare a modului cum această Cameră, în majoritate, înțelege să fie administrată instrucțiunea publică în România.

Din acest punct de vedere discuțiunea are o însemnătate specială și pentru pozițiunea guvernului, cel puțin pentru aceea a ministrului cultelor. Vă rog dar să nu regretați puținele momente ce vă mai iau în continuarea acestei controverse între sistemul d-lui Boerescu și sistemul nostru.

D-lor deputați, sunt de aceeaș părere cu d. Boerescu, că nu se poate niciodată prin budget schimba o lege; sunt de aceeaș părere cu d-sa, că nu se poate niciodată prin arbitriul guvernului să se lovească un profesor inamovibil.

Unde mă deosebesc de d-sa, este însă aci: Eu susțin tocmai că nu se atinge deloc legea, că nu se schimbă nici un articol din lege prin propunerea guvernului. Unde mă deosebesc al doilea, este aci: eu susțin că din momentul când pentru propunerea guvernului se cere consimțimântul d-voastră, nu mai poate fi vorba de arbitriul ministerului în lovirea unui profesor inamovibil, ci de toată garanția sistemului constituțional prin Cameră.

Regret că d. Boerescu a întrebuințat aci chiar cuvântul de caprițiu ministerial. Nu poate fi caprițiu acolo, unde va fi votul d-voastră, și fiindcă votul d-voastră hotărește, iar nu ministrul, aș întreba pe adversarul meu, dacă primește ca cuvintele pe care le-a zis d-sa la adresa guvernului să se substituie la adresa Camerei? Atunci d-sa ar fi zis că soarta profesorilor atârnă de

la arbitriul și de la caprițiul reprezentațiunii naționale! O primeste aceasta d. Boerescu? Ar trebui să o primească, căci instanța decisivă în propunerea mea este tocmai Camera. Profesorii însă nu pot fi decât mulțumiți, dacă vor vedea că soarta lor este pusă în mâna cui? în mâna a chiar reprezentațiunii țărei.

Reviu dar la chestiunea legalității, pusă pentru a doua oară de d. Boerescu.

D-lor deputați, legea instrucțiunii publice – si în privința aceasta remarcați, că d. Boerescu îi dorește modificarea, va să zică simte că este o lacună – nu prevede numărul catedrelor, și nu prevede nicăiri nici numărul persoanelor, care au să fie însărcinate a preda cursurile. Ce zice ea? Zice că *studiile*, ce vor fi la universitate, vor fi acestea, și că înființarea catedrelor pentru aceste studii se va face prin regulamente ale puterii executive, după mijloacele țării. Însă ministerul face regulamente, dar nu este numai în arbitriul său îndată ce regulamentele se leagă cu o cerere finanțiară, cu un vot budgetar al Camerei.

Eu, d-lor, răspund la apelul d-lui Boerescu, primesc discuțiunea pe tărâmul pe care a pus-o d-sa. Când o lege fixează ceva ca princip și apoi lasă la „meziele țarii", la mijloacele sale de a se aplica treptat si după împrejurări acel princip, poate fi ceva mai clar decât aceasta? Principul este hotărât, este fix; aplicarea e mobilă după împrejurări. Acele împrejurări prin ce mijloace se pot apreția, cine poate să le aprețieze? Le aprețiază pe de o parte guvernul prin regulamentele ce i se dă dreptul a le face, le aprețiază pe de alta Camera, reprezentațiunea națională, cu ocaziunea votării budgetelor. (Aplauze.) Iată mijloacele legale, prin care se poate lăți sau restrânge o ramură universitară a instrucțiunii publice la noi.

B. Boerescu. Nu s-a dat niciodată de nimeni legii o asemenea interpretare.

T. Maiorescu. Atât mai rău, d-lor. Eu regret că nu s-a făcut aceasta, după cum nu s-a făcut multe altele ce trebuiau să se

facă; eu regret că astfel s-a lăsat în părăsire învățământul public la noi de mai mult timp, și găsesc că este momentul de a se schimba această stare de lucruri, de a se da odată o direcție sigură politicei învățământului, care să fie supusă judecării Camerei si să se stie pe ce bază se dă sau nu se dă încredere unui ministru al Cultelor.

Stiți că mai nainte la noi în țară era o Eforie a școalelor însărcinată cu îngrijirea învățământului public, un consiliu de vreo 5 oameni, care înființau și desființau catedre după împrejurări, o autoritate care da o direcție instrucțiunii publice în tara noastră. După aceasta, la confecționarea legii de față – care preschimba starea de lucruri de mai nainte – s-a văzut de legiuitor că noi nu eram încă un popor în care cultura să fie foarte răspândită, un popor cu experientă în ceea ce privește învățământul public; s-a văzut că noi eram un popor care de-abia de vreo 20 sau 30 de ani începuse a avea în țara sa lumina științei și că, astfel fiind, nu puteam să avem un sistem complet și sigur asupra instrucțiunii publice, nu puteam să introducem prin urmare deodată o fixitate în instructiune, lucru pentru care trebuie mult studiu, multă experiență, ceea ce noi nu avem. Așadar legiuitorul cu multă înțelepciune a zis prin legea azi în vigoare: eu cred că studiile, că cursurile care trebuie să se predea în facultăți și în celelalte școli publice să fie acestea, dar rămâne la mijloacele țării și la chibzuința acelora, pe care îi însărcinez să regulamenteze legea, de a modifica într-un sens restrictiv sau extensiv ceea ce pun eu aci ca princip; rămâne ca guvernul țărei, prin regulamente, și Corpul Legiuitor prin bugete să compună organizarea catedrelor pentru acele studii. Legiuitorul astfel a introdus o mobilitate oarecare pe lângă principiul fix coprins în lege. Și bine a făcut legiuitorul; căci dacă poate fi permis unui popor ca după mai multe silințe, după experiențe nenumărate, să fixeze un sistem de învățământ public, de la care să nu se mai poată depărta un timp mai mult sau mai puțin îndelungat,

aceasta nu poate fi permis unui popor așa de începător în ceea ce privește cultura. Este permis Engliterei să fixeze pentru un period de 40 sau 50 de ani un sistem de învățământ public, de la care să nu se depărteze nimeni, este permis Germaniei, este permis Franței de a face așa, pentru că acolo au fost lupte crâncene până să se ajungă la realizarea unui princip, au fost discuțiuni publice timp îndelungat, au fost martiri pentru o idee de cultură, s-au văzut oameni murind pe eșafod pentru că au susținut o opiniune de știință. Înțeleg fixitatea relativă într-o asemenea țară, în asemenea condițiuni; dar la noi, unde nu avem încă nici o experiență în materia aceasta, la noi, unde nu s-a întâmplat nimic din câte s-au petrecut în acele țări culte, la noi fixitatea prea mare ar fi un princip vătămător din toate punctele de vedere, căci el nu ne-ar conduce la altceva decât la retrogradarea învățământului prin retrogradarea profesorilor.

Însă o repet, fixitatea nici nu rezultă din actuala lege, legiuitorul ei din contră a lăsat – după ce a prevăzut oarecare studii – a lăsat ca după mijloacele țărei și după chibzuința guvernului să se înființeze și altele sau să se desființeze unele. Acest princip a fost admis cu multă prudență, el este binefăcător, și nu cred că ar fi în avantagiul instrucțiunii ca ea să fie înlănțuită într-un mod prea tare de un personal fix și că țara să nu poată schimba după împrejurări, fie chiar budgetare, direcțiunea ce ar voi să dea învățământului public.

Ce poate împiedica pe această Adunare de a hotărî ca astfel să se urmeze, iar nu altfel?

Cine poate opri pe Cameră de a zice, când astfel înțelege ea legea, cutare și cutare catedră să fie suprimată? Dv., d-lor deputați, sunteți legiuitori în această materie, suverani de a aprecia și a decide cum credeți că e mai bine. Și când legea zice în art. 260: regulamentele date în forma regulamentelor de administrațiune publică vor avea de obiect înființarea „după meziele țărei" a *catedrelor* necesare pentru *științele* enumărate

mai nainte, ea lasă întinderea numărului profesorilor la aprețierea Camerei și a guvernului.

B. Boerescu. Și dv. îi destituiți?

Ministrul de instrucțiune. D-le Boerescu, sunt mai tânăr decât dv.

B. Boerescu. De aceea nu aplicați bine legea.

Ministrul de instrucțiune. Sunt mai tânăr decât dv., nu faceți, vă rog, prin întreruperile dv. continue ca să apar eu mai răbdător decât dv.

B. Boerescu. Avem experiența instrucțiunii, pe care nu o ai d-ta, și vă asigur, d-le Maiorescu, că de când există legea instrucțiunii, nici unul nu a aplicat această lege așa cum ceri d-ta.

Ministrul de instrucțiune. Îmi permiteți, d-le Boerescu, să continuu? (Ilaritate.) Așadar cantitatea profesorilor este dispozițiune numai regulamentară și budgetară; și nici că putea fi altfel, d-lor. Dacă ar veni astăzi d. Bozianu și s-ar oferi de a reprimi catedra de drept roman (eu l-am rugat la vreme, d-sa nu a primit) eu aș fi cel dintâi a vă ruga să reînființați orce catedră în budget, pe care ar voi d-sa să o ocupe, fiindcă am încrederea că va fi în folosul învățământului.

Trec acum la celălalt argument. Inamovibilitatea unui profesor este dreptul său după lege de a nu fi pedepsit cu destituire prin arbitriul ministrului și cu oprirea de a mai putea ocupa în toată viața sa funcțiune în instrucțiunea publică. Dar ceea ce vă propune guvernul prin budgetul rectificativ nu este nici pedeapsă, nici suspensiune, ci este numai punerea în disponibilitate, declararea că nu este după mijloacele țărei de trebuință de a mai avea un cutare număr de personal didactic pentru cutare științe. Cine însă are o idee de dreptul statului, știe deosebirea totală ce există între destituire și o asemenea disponibilitate.

Ca să vedeți că această interpretare e dreaptă, duceți și interpretarea adversarului până la capăt și veți vedea că această ducere până la capăt este o *ducere ad absurdum.*

Profesorii inamovibili nu se pot destitui decât cu formele prevăzute în legea instrucțiunii, adică prin tragere la sorți a cinci dintre dânșii, care să chibzuiască daca e bine sau rău a se destitui persoana.

Apoi eu vin cu o lege organică și desființez, d. e. un șir de stiinte și introduc altele. Dv. discutați. Atunci ar veni d. Boerescu și ar zice: nici prin legea organică nu se pot atinge persoanele profesorilor, căci numai un juriu de 5 profesori trași la sorți se poate pronunța.

B. Boerescu. Aceasta e altceva, si vom vedea când vom discuta acea lege.

Ministru de culte. Ce scumpă îngrijire pentru interesele personale ale profesorilor!

Nu e vorba, onorabile adversar, pentru a discuta acum ultimul punct, de economia făcută cu această mică sumă de 21 000 fr. Oportunitatea măsurei propuse este cu totul altundeva. Am avut onoarea a vă spune că de când cu sistemul constituțional, s-a produs faptul foarte straniu, care ar arăta – dacă s-ar continua – că nu-l realizăm în adevăratul său sens; faptul foarte straniu de a vedea că atunci când națiunea a zis că nu mai vrea să fie guvernată în mod despotic, prin Domnitorii și prin boierii vechi, ci prin reprezentanti scoși din sânul poporului, că de atunci de când se votează bugetele de către reprezentanții ei si cu sistemul constitutional, tocmai de atunci școalele sătesti s-au înjumătățit din ceea ce erau când erau administrate de boieri (aplauze); adică sunt mai putine scoli sătești și mai multe facultăți. (Aplauze.) Eu cred primejdioasă această direcțiune și este timpul ca odată să se oprească (aplauze).

În vara aceasta ați votat un credit extraordinar, cu care să se întindă învățământul rural, și eu am înființat în septemvrie al acestui an 177 școli nouă prin sate. Trebuie acum să dați dar mijloace pentru întreținerea acestor școli. După cum știți, este un timp de restrângere, este deficit în buget, și într-o astfel de restrângere mare finanțiară, vroiți să continuăm ca până acum, voiți să avem pentru aceeaș învățătură, pentru acelaș obiect câte doi profesori, și să nu dați mijloace necesare pentru întretinerea învățământului de jos? Eu cred, că nu! În tot cursul vieței noastre parlamentare, de câte ori era vorba de școalele din sate, de îmbunătățirea învățătorilor inferiori și chiar secundari nu se ridica nici un glas (aplauze). Cum venea însă vorba de profesorii de pe la universități, și mai cu seamă pentru facultățile juridice, glasuri puternice se ridicau, nu pentru catedrele de cultură natională (limba română nu există nicăieri ca o catedră specială în organizațiunea sistemului nostru de învățământ), ci pentru catedrele de jurisprudență.

În decursul legislaturei trecute, s-a văzut cazul extraordinar cu ocaziunea votării budgetului, că, atunci când a venit budgetul pentru profesorii primari, pentru profesorii gimnaziilor și ai liceelor, au tăcut toți în privirea sporirii lefilor lor, și cum a venit budgetul la profesorii de la Universităti, s-a cerut să li se sporească lefurile. S-a respins de Cameră, dar cererea s-a făcut, și această cerere era caracteristică.

Este acum chestiunea aci: voiti dv. să se continue aceeaș disproporțiune budgetară la cheltuielile instrucțiunii publice ca până acum? Atunci veți respinge propunerea guvernului; va fi atunci bine știut, că desi suntem în greutăți finantiare, deși este vorba să creăm aceste 177 școli nouă elementare, pentru care v-am cerut alocatiunea în budget, desi vedem cu toții că este o prea mare preponderantă în partea juridică și prea mică în partea cealalta, totuș se mențin catedrele de lux de la facultăți juridice și se suprimă școalele sătești. Atunci voi sti și eu ce-mi rămâne de făcut.

Vă pare însă, precum e convins guvernul, că această direcțiune este primejdioasă, atunci vă rog să primiți alocațiunea pentru școalele rurale așa cum vi s-a propus și să primiți și suprimarea la facultățile juridice. Cu modul acesta țara se va pronunța odată în sistemul constituțional contra

luxului claselor de sus, care, sub aparența de cultură, este contrar învățământului în popor (aplauze prelungite).

Se pune la vot amendamentul d-lui Pascal si rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți 98
Majoritate absolută 50
Bile albe pentru 26
Bile negre contra 72

D. vicepreședinte. Adunarea a respins amendamentul d-lui Pascal, și prin aceasta a încuviințat articolul din budget.

26

Răspuns la o interpelare personală a d-lui Aristid Pascal*

(Ședința Camerei de la 17 ianuarie 1876)

Propunerea ministrului cultelor, dezvoltată în discursul precedent și primită de Cameră cu așa mare majoritate, prin care se izbește negligența la cursuri și examene a unor profesori universitari și luxul creațiunilor de personal didactic la facultățile de drept în dauna celorlalte facultăti și mai ales în dauna învățământului elementar si real, deșteaptă firește o mare animozitate la unii profesori și advocati din parlament. Îndată după vacanța Crăciunului începe un sir de atacuri combinate și susținute în Camera de d-nii Aristid Pascal, B. Boerescu și G. Meitani, iar în Senat de Al. Orăscu, I. Bozianu si I. Deșliu, cărora li se asociază deputatul George Brătianu. În scurtul timp de 12 zile, se fac alternativ în contra ministrului patru interpelări, trei propuneri de neîncredere și o moțiune de blam. Cea din urmă izbutește în Senat la 28 ianuarie 1876, având ca urmare demisia ministrului cultelor și a întregului cabinet, care însă se reconstituie și se modifică a doua zi tot sub prezidența d-lui Lascar Catargi, mai trăind astfel vro două luni, până la definitiva retragere în 3 aprilie 1876.

În acea luptă parlamentară de 12 zile chestia personală a ministrului cultelor, întru cât este simplă

chestie personală, nu are nici o însemnătate. Ea merită să fie relevată numai întru cât este un simptom al situației parlamentare și precursorul căderii întregului regim conservator din acel timp. În paginele următoare vom reproduce dar numai acele părti ale discursurilor ministrului atacat, care pot prezenta un interes mai general.

Atacul începe în mod caracteristic. La ordinea zilei a Camerei este înscris noul proiect de lege asupra învățământului public. Cu 5 zile înainte de discutia generală d. Aristid Pascal, în ședința de la 17 ianuarie 1876, sub cuvântul unei interpelari, face ministrului cultelor o chestie personală, cetind o lungă sententă a juriului profesoral din Bucuresti, dată în contra lui în anul 1870, pe când ocupa catedra de filosofie la Universitatea din Iași. Urmează în aceeaș ședintă d. Meitani cu moțiunea „Camera, declarând că d. Maiorescu nu are încrederea ei, trece la ordinea zilei. Semnati: G. I. Meitani, A. Pascal, N. Filodor, T. Marioțeanu, Cezianu", pe care însă Camera o respinge, fără ca să fi răspuns cineva d-lui Meitani. Numai la interpelarea d-lui Pascal răspunde ministrul, și nu putea altfel. Iata raspunsul:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-le presedinte, interpelarea d-lui deputat Pascal a avut două puncte: unul era de a mă întreba pentru ce nu pedepsesc, conform cu legea instrucțiunii, pe profesorii negligenți, și altul de a da câteva notite biografice asupra mea.

Voi răspunde la punctul întâi:

D-lor deputați, în orce discutiune este mai nainte de toate important să se precizeze exact punctele discuțiunii, căci altfel ar fi cu neputintă a da un rezultat dezbaterilor noastre.

D. Pascal a zis că într-o discuțiune a Camerei ministrul instructiunii publice a aruncat asupra profesorilor în general bănuiala, acuzarea, că nu-și îndeplinesc îndatoririle lor.

Aceasta, d-lor deputați, nu este exact! Dezbaterile Camerei sunt aci în *Monitor* în întregul lor.

Discuțiunea în Cameră și afirmarea mea a fost aceasta: pe când mai înainte la facultatea juridică din București era un singur profesor de dreptul roman și acel singur profesor era în stare să-si îndeplinească misiunea foarte bine, în timpurile din urmă s-au introdus doi profesori, sub pretext că este o jertfă prea mare să se facă acel curs numai de un profesor; însă unul din acești doi profesori urma așa de neregulat, încât parcă nici nu ar fi fost. Prin urmare faptul de a avea doi profesori pentru dreptul roman era numai un lux, si nu era nici un rău, dacă s-ar fi desființat.

D-lor, acestea le-am spus atunci pentru ca să motivez suprimarea unei catedre, care era de prisos.

Fără îndoială d. interpelant Pascal are dreptul să întrebe pe un ministru: „Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d. Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, pentru ce nu ai luat măsurile ce ti le da legea?"

Într-adevăr, d-lor, puteam să iau și alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecată; dar totdeodată puteam să viu înaintea Camerei să zic: catedra aceasta este de prisos și este mai bine s-o desființăm.

Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptarea răului, eu am ales pe cea din urmă și d-voastră ați aprobat această măsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ.

Era în drept d. Pascal să mă întrebe: ce se întâmpla cu d. Daniileanu, când Camera neprimind măsura propusă de mine, d. Daniileanu ar fi continuat mai departe în functiunea sa. Dar Camera a primit această propunere și astázi chestiunea d-lui Daniileanu este stinsă. D-lui nu mai face parte activă din corpul profesoral, și eu pot afirma d-lui Pascal că ceilalți profesori de la facultatea juridică din București vor continua cu regularitate. Este oare teamă d-lui Pascal că ministrul va fi

prea slab în privința profesorilor celor răi? Mai are această teamă și după măsurile ce-am luat în timpul din urmă? Crede că nu este destulă energie din partea aceasta? În această privință aș ruga pe d. Pascal să se liniștească. Energia este cea din urmă calitate care va lipsi guvernului.

Iată în ceea ce privește întrebarea privitoare la ministru.

Însă d. deputat Pascal a făcut o a doua parte în interpelarea sa și a introdus în deplină lectură înaintea Camerei o sentență, casată pe urmă, dată în lipsa mea, în contra mea ca profesor de filosofie de la Universitatea din Iasi, care eram profesor nu în timpul ministerului meu, căci de când sunt eu numit ministru, profesorul de la facultatea din Iasi nu mai era în funcțiunea de profesor.

Acum ce voiește d. interpelant? Și aci aș ruga să-mi vie în ajutor autoritatea d-lui președinte, autoritatea sa parlamentară; voiește d-sa ca eu, de pe banca de ministru, reprezentant al puterii executive, susținut aci cu încrederea majorității parlamentului; aci, unde nu am persoana mea privată în joc, nici funcțiunea mea ca profesor, nici biografia mea trecută, ci unde sunt în chestiune numai faptele mele ca ministru, voiți ca de pe această bancă de ministru să mă cobor în discuțiunea detaiurilor biografice ale persoanei mele? Mi s-ar cuveni aceasta? (Aplauze.) Ar fi de demnitatea ministrului să facă aceasta? O pot face? Și dacă nu o pot, dacă nu-mi e permis ca ministru aci să vă dau detaiuri biografice, atunci în ce poziţiune pune un deputat chiar Camera aceasta, când interpelează pe un ministru al ei într-un mod în care-i face cu neputință de a răspunde? Este asta procedură parlamentară? Ce folos poate să nască în discuțiunile noastre cu un asemenea mod?

Ce? Oare vă puteți închipui d-voastră că la ceea ce a citit d. Pascal nu aș fi putut să răspund și eu ceva? Poate va fi vreunul sau altul din d-voastră, care va gândi că dacă mi se zice că nu merit de a mai ocupa vreodată o funcțiune în

învățământul român, că aș avea și eu să zic ceva în apărarea mea. Dar pot să o fac? Față cu acuzarea cetită de d. Pascal, nu rămâne ministrului decât să deplângă situația în care este pusă toată chestia, și nu o deplâng pentru mine, ci pentru demnitatea întregului parlamentarism de-abia întemeiat în țara noastră. (Aplauze.)

Aceeaș sentență profesorală s-a mai cetit după câtiva ani de d. Meitani în Senat și de d. Emil Costinescu în Cameră. Atacul d-lui Meitani în Senat s-a făcut în absența atacatului, care nu era pe atunci nici senator, nici ministru. Dar la atacul d-lui Costinescu în Cameră a putut răspunde autorul acestei publicări, fiind deputat al opoziției. Răspunsul se va publica în volumul II. Toată chestia nu merită atenție decât pentru caracterizarea mijloacelor de luptă întrebuințate uneori în politica noastră internă.

27

Parlamentul și Sf. Sinod. Răspuns la interpelarea d-lui G. Brătianu asupra adunării religioase de la Bonn

(Ședința Camerei de la 19 ianuarie 1876)

Două zile după dezbaterea precedentă d. G. Brătianu adresează ministrului cultelor o nouă interpelare și prezentă o nouă moțiune indirectă de neîncredere. Era vorba de participarea a doi prelați români la adunarea religioasă, ținută în vara anului 1875 la Bonn în urma inițiativei celebrului profesor de teologie Döllinger din München, care, combătând dogma infalibilității papale, voia să răspundă la această acțiune a jesuiților prin împăcarea tutulor Bisericelor creștine și se adresase la ortodoxii ruși, greci și români. (Scrisoarea lui Döllinger către noi este datată din München, 20 iulie 1875.) Asupra acestei participări a prelaților noștri, d. „Geogio" Brătianu, cunoscut pentru predilecțiunile sale catolico-papale, dezvoltă în contra ministrului cultelor interpelarea menționată mai sus, în care zice între altele următoarele cuvinte, pe care le cităm textual ca o curiozitate specială a dezbaterilor noastre parlamentare din acel timp:

„Cât pentru d. ministru de culte, puțin îi importă d-sale dacă religiunea noastră se slăbește; d-sale nu-i importă chiar dacă ea se distruge, aceasta îi e chiar scopul

d-sale poate, ca liber cugetător, ca darvinian și ca mason.

Aceasta o zic, d-lor, căci în această calitate d-v. știți că principiele școalei, la care d. Maiorescu aparține, fiind materialiste, d-sa tinde a înlocui spiritul religios-dogmatic cu acela al liberului examen, al moralei independente. Totul fiind materie, religiunea e indiferentă, precum și partea psihică a naturei umane. Pentru d-sa virtuțile și vițiurile sunt fapte materiale, tendințe particolare ale organismului. Ceea ce noi numim amor de patrie, virtuți sociale, credințe religioase, toate acestea sunt chestiuni de mai mult sau mai puțin sânge în vinele noastre, de mai multe sau mai puține umori în ficatul nostru, de mai multe sau mai puține atome de fosfor în oasele noastre. Ceea ce noi credem imortalitate, suflet etc., e iluziune după d. Maiorescu și școala la care aparține. Singurul lucru, care e real si pozitiv, e moartea. De aceea istoria umanității nu e decât o lungă procesiune de umbre, cari trec între ziuă și noapte, pentru a cădea toate succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil care se numește noian, singura atmosferă a universului".

La aceste și alte asemenea cuvinte răspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputați, vă rog să-mi permiteți a restabili faptele așa cum au fost, nu însă într-un mod așa de larg cum a făcut-o d. interpelant. Pe urmă voi avea onoarea a vă atrage atențiunea asupra unui punct de drept constituțional al Camerei față cu Sinodul, care cred că e cel mai greu în discuțiunea de față.

La Bonn s-a ținut în vara aceasta o adunare fără nici un caracter oficial, compusă din persoane atât laice, cât și bisericești, ortodoxe și catolice. Această adunare a dezbătut asupra modului cum s-ar putea îndeplini una din rugăciunile zilnice ale bisericei creștine, adecă împreunarea bisericelor de

credință creștină, și n-a fost nicidecum vorbă de a se trece de la biserica ortodoxă la cea catolică, sau de la cea catolică la cea ortodoxă. Au luat parte la adunare un archiepiscop grec, Licurg, delegați din partea Patriarhiei din Constantinopol, mai multe persoane laice și clerice din partea Rusiei, și anume din partea unei societăți pentru menținerea spiritului religios – societatea este, dacă nu mă înșel, prezidată de Marele Duce Constantin, care se interesează mai ales de chestiunile bisericești. Din partea noastră, înainte de a se trimite cineva, s-a dezbătut chestiunea trimiterii de către Sf. Sinod al Bisericei Române, și Sf. Sinod în ședința de la 27 iulie 1875 a hotărât, precum vedeti din prescriptul verbal ce vi-l prezent, să trimită pe P. S. S. episcopul Melchisedek și pe arhiereul Ghenadie-Argeșiu[1], spre a lua parte și a referi apoi Sinodului despre cele petrecute acolo, fără însă a lua vreun angajament de orce natură ar fi.

După aceea, precum îmi comunică oficial președintele Sf. Sinod, Înalt Prea S. S. Mitropolitul Moldovei în absența mitropolitului-primat, arhiereii trimiși din partea Sf. Sinod și-au dat relatiunea către el. Raportul arhiereilor noștri s-a publicat în *Monitorul oficial*, la 23 decemvrie, și s-a intitulat astfel: „Raport către Sf. Sinod“ etc.

Acești arhierei n-au luat nici o hotărâre în privința chestiunilor discutate în acea adunare, si nici erau chemați să ia vro hotărâre, pentru că acea adunare n-avea nicidecum un caracter special, ci era o simplă întrunire de credincioși creștini pentru a discuta oarecare chestiuni religioase.

Asupra celor zise de onorabilul interpelant mă cred dator să mai rectific ceva. Am cetit și eu o carte despre cele ce s-au discutat în adunarea de la Bonn, și am văzut că P. S. S. părintele arhiereu Ghenadie a luat parte la discuțiuni, dar o mai repet: n-a luat nici o hotărâre, ci s-a înțeles numai, ca în

[1] Încetat din viață în noemvrie 1876.

viitor și în alți ani să se întrunească pentru ca să se sfătuiască mai departe. Acești arhierei n-au fost trimiși cu vreo retribuțiune deosebită pe socoteala statului, ci cu simplele diurne de membri ai Sinodului. Prin urmare vedeți că luxul, ce pretinde d. Brătianu că am desfășurat, n-a fost. – Iată, d-lor, cum e chestiunea întemeiată pe actele oficiale, ce am avut onoare a vă citi.

Acum naște întrebarea mult mai importantă: Ce rol joacă în această chestiune Camera, și ce însemnează interpelarea adresată ministrului de culte făcându-l responsabil de păstrarea dogmelor religioase, întrebându-l dacă e creștin, dacă e liber-cugetător sau nu? Cu această întrebare mie-mi faceți pozitiunea foarte frumoasă, căci, d-lor, când într-un parlament modern s-ar da în contra unui ministru asupra unor asemenea întrebări filosofice vreun vot, ar fi mândru de acel vot, fie și în contra lui.

Dar, d-lor, să examinăm lucrul din punctul de vedere legal. D-voastră în 1872 ați votat legea constituitoare „a Sf. Sinod al sfintei biserici autocefale române.“

Această lege la art. 8 zice:

„Sfântul Sinod al Bisericei autocefale ortodoxe române, fiind membru al Sfintei Biserici a Răsăritului, al căruia cap este Domnul nostru Iisus-Christos, pastrează și va pàstra unitatea în privința dogmelor si canoanelor ecumenice cu biserica din Constantinopole și cu toate bisericele ortodoxe“.

Vasăzică păstrarea unității canonice e o sarcină principală a Sfântului Sinod.

Și în art. 11 al acestei legi se zice:

„Ministrul cultelor va asista la deliberările Sfântului Sinod numai cu voce consultativă.

La caz ca ministrul cultelor să fie de o altă religiune decât cea ortodoxă, el va fi înlocuit cu un altul dintre colegii săi ortodoxi“.

Astfel la intrarea mea în minister prima întrebare ce a trebuit să mi se pună, a fost dacă sunt de religiune ortodoxă, și fără să mi se ceară, eu singur am prezentat actul meu de naștere, actul meu de botez în religia ortodoxă, săvârșit la biserica S-ta Troiță din Craiova, și s-a liniștit conștiințele tutulor asupra ortodoxiei mele, și prin urmare puteam să asist la deliberările Sf. Sinod, fără a vătăma nici măcar gingașa inimă drept-credincioasă a d-lui Brătianu. (Ilaritate.)

Acum, d-lor deputați, când prin legea constitutivă a Sf. Sinod ați zis d-voastră, adecă țara: unitatea dogmelor o despart de laici, o despart de constituțiunea statului laic și o dau în mâinele Sf. Sinod, ministrului cultelor îi iau dreptul de a vota în Sf. Sinod, el are acolo numai vot consultativ; când ați admis d-voastră, țara, că ministrul cultelor poate să fie chiar heterodox și atunci să meargă un alt coleg să-i ție locul în Sf. Sinod; când este vorba de monastiri și chinovii, unde nu are nici dreptul să se amestece ministrul cultelor pentru cele spirituale etc., ce înțeles mai are această interpelare? Voiți d-voastră Camera să răsturnați drepturile Sf. Sinod? Voiți să discutați Pidalionul? Voiți ca noi să venim să întrebăm „dacă Sf. Sa episcopul Melchisedek și Sf. Sa arhiereul Ghenadie erau drept-credincioși, când au mers la Bonn?“ Voiți d-voastră să dați un vot că, deși mitropolitul, episcopii și arhiereii, întruniți în Sf. Sinod, au găsit de cuviință să trimeață o delegațiune, care să ia parte la consiliul de la Bonn, noi Camera nu voim să recunoaștem aceasta și voim altfel? (Aplauze.) Apoi unde mergem pe această cale? Ce cereți de la mine? (Aplauze.)

Termin, d-lor, protestând ca ministru al cultelor, care formez între guvern și Sinod o linie de tranzițiune, protestez într-un mod formal în contra unor expresiuni aduse aci de d. interpelant.

Declar formal că nu-i recunosc dreptul de a vă vorbi, cum a făcut, de Sf. lor Părinții Melchisedek și Ghenadie. Dacă a cetit ceva fragmente din Pidalion, unde a găsit că episcopul

Melchisedek și arhiereul Ghenadie s-au făcut culpabili de Afurisenie fiindcă au mers de au luat parte la consiliul de la Bonn, nu este locul aci de a o spune (aplauze), cu atât mai mult că acești membri ai înaltului cler sunt și membri ai Senatului și nu este bine, nu se cuvine ca aci în Cameră să se arunce asemenea cuvinte asupra unor membri din celălalt înalt corp al statului. (Aplauze.)

Ca o concluziune a acestei dezbateri se prezentă Camerei următoarea moțiune:

„Camera aprețiind marea importanță a consolidării bisericei noastre, roagă pe d. ministru al cultelor a chema atențiunea Sf. Sinod asupra gravelor inconveniente ce rezultă din participațiunea clerului nostru la adunările sectelor disidente și trece la ordinea zilei.

Semnați: *G. Brătianu, G. Exarhu, Popovici, C. Racotă, D. Panteli, C. Ciornei*“.

Însă după ce mai vorbesc I. Strat, ministrul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti și d. Carp, cei mai mulți subscriitori ai moțiunii declară că-și retrag semnătura, și astfel moțiunea, nemaifiind susținută de numărul cerut de regulament, este înlăturată fără vot.

28 și 29

Asupra reformei legii pentru instrucțiunea publică

(Ședința Camerei de la 21 și 22 ianuarie 1876)

În sfârșit, după, dezbaterea celor 2 interpelări și înlăturarea celor 2 moțiuni de neîncredere menționate în paginele precedente, proiectul de lege asupra învățământului public ajunge în dezbaterea publică a Camerei, și discuția lui generală ocupă ședințele de la 21 și 22 ianuarie 1876, iar discuția pe articole mai multe ședințe următoare. Nu ne vom opri în publicarea de față la toate discursurile de amănunte ținute cu prilejul dezbaterii pe articole, fiindcă, după căderea ministerului L. Catargi întreaga dezbatere a rămas fără rezultat imediat și nu mai prezentă destul interes. Reproducem însă expunerea de motive și cele două discursuri ținute de autorul legii în discuția generală, precum și trei alte discursuri ținute la dezbaterea pe articole, fiindcă unele din ideile dezvoltate acolo au fost în parte realizate, iar celelalte s-au mai dezbătut și se vor mai dezbate la orce încercare de reformă a instrucțiunii publice în țara noastră.

„EXPUNERE DE MOTIVE

„la proiectul de lege asupra învățământului public

„Constituțiunea prescrie în art. său 23 că o lege specială va regula tot ce privește învățământul public.

Deși legea asupra instrucțiunii, care este astăzi încă în putere, fusese decretată la 25 noemvrie 1864, i s-a cerut totuș schimbarea de-abia un an după punerea ei în lucrare, de către chiar Constituanta Țării.

Au trecut însă alți opt ani de atunci, și în acest timp ministerul și organele administrației subalterne, aplicând vechia lege în deosebitele ramuri ale învățământului public, au putut constata la mai toate articolele ei, ce rezultate au produs, dacă au fost lesne de aplicat sau prea complicate în forme, dacă a fost lămurite sau dacă au dat loc la neînțelegeri, dacă au înaintat instrucțiunea sau poate au împedicat-o. Experiența astfel dobândită asupra fiecărui articol mai important se află depusă în archiva ministerului în numeroase acte, care cuprind oarecum istoria administrării învățământului de la 1865 încoace și rezultatele acestei administrări.

Venind momentul de a îndeplini prescrierea Constituțiunii și de a prezenta un nou proiect de lege asupra învățământului public, subscrisul am luat mai întâi cunoștință de acele acte ale administrării școalelor și am căutat a înțelege valoarea practică a legii din chiar aplicarea ei în țara noastră. Pătruns de convingerea că orce lege este cu atât mai bună cu cât este mai mult întocmită după trebuințele țării, în care se face, și că nici o lege străină nu se poate aplica într-un stat fără a cauza o perturbare în dezvoltarea lui normală, am preferit a mă conduce după o experiență, fie cât de mărginită, însă dobândită în chiar țara noastră, decât a alerga la compilări din legislațiile străine.

Întemeiat pe aceeaș convingere am dezbătut fiecare articol al noului proiect cu membrii consiliului permanent de instrucțiune, alăturați pe lângă minister; iar asupra reformelor principale privitoare la prepararea învățătorilor rurali, la organizarea gimnasiilor reale și la prefacerea a două facultăți în școli pregătitoare pentru profesorii secundari, m-am crezut dator a cere părerea

consiliului general de instrucțiune, ca representant al întregului corp învățător din România.

Astfel lucrat, noul proiect de lege cuprinde în rezumat următoarele modificări mai însemnate:

I. Învățământul în sate

Legea din 1864 a introdus instrucțiunea obligatorie pentru copii de la 8 până la 12 ani, a prescris amendele pentru părintii contravenienti, a pus învățământul rural sub paza întregului consiliu comunal și a introdus pentru fiecare județ o inspecție administrativă prin revisori. Cu toate aceste după 9 ani de aplicare instrucțiunea este mai putin răspândită în sate decât era mai nainte, amendele nu s-au executat mai niciodată, consiliele comunale au rămas nepăsătoare și revisorii nu au avut destulă autoritate pentru a-și îndeplini chemarea lor.

Noul proiect, ferindu-se a face din prescrierea legii o literă moartă, declară învățământul elementar obligator numai acolo unde sunt școli (art. 31), mărginește pentru sate cursul obligatoriu la timpul iernei, lăsând tăranului pentru timp de vară ajutorul copiilor săi (art. 64), însă în aceste margini sanctionează păzirea legii prin amende cu executare sigură (art. 36–40). O parte a îngrijirii școalelor o încredintează câte unui patron alegător al colegiului I în fiecare comună, cu drept de inspectare și cu obligatia de a-si da avisul asupra budgetului scolar (art. 82–87). Iar inspectarea întregului organism o dă în mâna a 11 revisori alipiti pe lângă prefecturele principale și lucrând în numele si cu autoritatea prefectului (art. 71–74). În fine pentru a interesa pe înșii tărani la lățirea învățământului, art. 32 acordă celor ce au urmat la școală o scurtare de un an a serviciului militar.

Prepararea învățătorilor se încredințează școalelor normale anume destinate la acest scop (art. 212–225 și art. 248).

II. Învătământul secundar

În locul gimnasiilor vechi, care erau numai licee cu o învățătură clasică pe jumătate (art. leg. v. 93 – 95), se introduc gimnasii reale cu predarea cunoștintelor complete trebuincioase vieții practice (art. 136 – 143). Iar la liceele, care rămân, se întind studiile literare și stiințifice prin programa votată de consiliul general al instrucțiunii în septemvrie al acestui an, și se sporesc prin lege anii de studiu (art. 91, 93, 113).

În marginile restrânse, în care o lege poate înrâuri asupra unei stări sociale, aplicarea acestor îndoite măsuri va contribui a pune o stavilă în contra funcționarismului si a da aspirărilor tinerimii o directie mai reală și mai independenta.

Internatele statului pe lângă licee se suprimă; experiența dobândită cu cei mai multi elevi crescuți în asemenea institute nu încurajază a continua sistema mai departe. Lăsând dar părinților sarcina educatiunii în familie, statul vine totuș prin creare de burse în ajutorul celor scăpătați (art. 132 și 142).

Internatele se rezerva numai pentru cei ce sunt hotarâti să fie învățători rurali (art. 216).

În instrucțiunea fetelor se înmulțesc externatele secundare (art. 144–152); iar internatele asa-numitelor «scoli centrale» de pân-acum rămân exclusiv destinate la cresterea institutricelor cerute de scoalele elementare (art. 232).

Spre a înălta gradul de cunoștinte în corpul învătător, noul proiect, în deosebire de legea vechie, cere de la toti profesorii titluri academice (art. 271).

Totdeodată se introduce pentru scoalele secundare o inspectiune regulată (art. 153–157), care lipsea până acum.

III. Învățământul superior

În starea de astăzi a învătământului superior trebuie constatat mai întâi un fapt regretabil: lipsa de frecventare

a facultăților filosofice și de științele exacte alăturea cu frecventarea comparativ foarte însemnată a facultății de drept. Numărul advocaților crește pe fiecare zi, iar numărul aspiranților la profesură cu preparare academică suficientă scade.

Una din cauzele acestui fapt este chiar legea instrucțiunii, care, după ce înființează facultățile filosofice și de științele exacte, le face oarecum inutile pentru organismul școalelor, necerând pentru nici una din catedrele învățământului public titluri academice; din contră, prin art. 367 cere d. e. de la profesorii școalelor secundare numai absolvirea a chiar acestor școli, așa încât un elev de-abia ieșit din liceu are astăzi dreptul de a se prezenta la concurs pentru a fi profesor de liceu.

Noul proiect de lege încearcă două mijloace de îndreptare: pe de o parte pretinde de la toți profesorii secundari titluri academice și-i obligă astfel a frecventa facultățile filosofice și de științele exacte, organizate potrivit cu acest scop (art. 162,164, 165, 271); pe de altă parte mărește durata studiilor la facultatea de drept și încearcă a le da o direcție mai înaltă, adăogând la facultatea din București pe lângă cursurile special juridice un curs de științele de stat, a cărui absolvire este impusă celor ce vor să dobândească doctoratul în drept (art. 159, 174, 183).

Pentru a pune facultățile filosofice și de științele exacte în stare de a răspunde la acea chemare a lor, proiectul de lege prevede întâi o singură facultate de filosofie și litere și anume în București. Țara nu are astăzi destui profesori cu înaltă cultură cerută pentru a ocupa catedrele a *două* facultăți de filosofie și litere organizate într-un mod suficient (art. 164, 174). Proiectul prevede însă totodată, spre compensare, o întindere a facultății de științele exacte la Universitatea din Iași spre a o transforma în înaltă școală politechnică (art. 162, 2, 175) și creează, tot la Universitatea din Iași, noua facultate teologică (art. 157, 175).

IV. Drepturile și datoriile corpului învățător

Inamovibilitatea începută prin vechia lege cu profesorii definitivi de facultăți, se întinde prin noul proiect și la profesorii definitivi ai școalelor secundare (art. 318). Dar în acelaș timp prescrierile disciplinare se fac mai sigure în aplicarea și efectul lor (art. 323, 324, 331, 340, 341); iar privilegiul profesorilor de a fi judecați de *«pairi»* se suprimă și se instituie o anume curte disciplinară, precizându-i-se și procedura (art. 343–361).

Retribuirea corpului învățător se fixează prin un stat normal anexat proiectului. Iar dreptul la sporirea salarului după vechime se hotărăște prin aplicarea unei gradațiuni moderate (art. 336).

V. Administrarea

Noul proiect de lege, aplicând principiul cuprins în art. 332, 1 al Constituțiunii, introduce în administrarea învățământului public o deplină decentralizare. Trimiterea candidaților la școalele normale (art. 220, 221), numirea învățătorilor rurali (art. 250), publicarea și ținerea concursului pentru ei (art. 256, 258), procedura la ocuparea catedrelor vacante în școalele primare urbane, precum și în școalele secundare (art. 266, 267, 279), procedură mijlocită prin comitetele școlare (art. 280–291), încuviințarea celor mai multe congedii (art. 317), toate aceste lucrări se fac prin autorități locale, fără intervenirea administrației centrale.

VI. Învățământul privat

Se aplică aici libertatea învățământului proclamată de Constituțiune, rezervându-se Ministerului numai dreptul de inspectare și de pázirea intereselor de ordine publică (art. 365, 367).

Aceste sunt principalele reforme ale învățământului, ce prin noul proiect de lege se supun deliberării Corpurilor Legiuitoare.

Ministrul Cultelor
și al Instrucțiunii publice
Titu Maiorescu".

Discuția generală asupra acestui proiect de lege începe în ședința Camerei de la 21 ianuarie 1876 prin discursul ținut în contra lui de d. Aristid Pascal. Îi răspunde:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lor deputați, concluziunea d-lui deputat, care a vorbit acum în contra proiectului guvernului, este că era mai bine să nu se aducă deloc un proiect de reformă al învățământului public.

Mai înainte însă să-mi permiteți a desluși o chestiune, care m-ar împedeca în cursul răspunsului meu, chestiunea cuvântului învățământ. D. Pascal a zis că eu numesc învățământ ceea ce s-ar numi în vechia lege instrucțiune, și că era mai bine să fi zis instrucțiune, căci predilecțiune de gust nu încape aci.

D-lor, Constituțiunea de la 1866 la art. 33 zice:

„Învățământul este liber. Libertatea învățământului este garantată".

Apoi, d-lor, când Constituțiunea, care prescrie ce să facem pentru instrucțiunea publică, introduce terminul technic și legal de învățământ, nu este permis ministrului, care vine cu o lege conform Constituțiunii, să schimbe terminul.

Iată, d-lor, pentru ce am zis învățământ și nu instrucțiune.

Acum, după ce am rectificat aceasta față cu d. Pascal deputatul, permiteți-mi să regret ca ministru, că d. Pascal profesorul la Facultatea de Drept nu o știa de mai nainte. (Aplauze.)

O altă întrebare a d-lui Pascal, profesor al Facultății de Drept, este: ce face pe toți miniștrii ca să vină cu modificarea legii instrucțiunii publice?

La această întrebare a d-sale, d-sa își răspunde singur, că toți miniștri trecuți, d. Strat, d. Carp, d. Tell, au cerut modificarea acestei legi – din amor-propriu, din deșertăciune! Generalul Tell, în vârsta în care se afla, a venit cu legea instrucțiunii publice pentru vanitate?! D-lor, eu găsesc nepotrivită procedura de a scruta sentimentele intime, intențiunile private, care îndeamnă pe un om public de a face un act public.

Poate că este vanitate; dar poate că nu este vanitate, ci alt sentiment mai bun.

Ce fel de amor-propriu ar fi pentru un ministru ca să se expună la câte vedeți că am fost expus eu? Dacă ar fi vorba numai de vanitate, orce ministru ar trebui să stea liniștit pe banca aceasta, să nu vie cu legi nouă, care au o direcțiune hotărâtă. Atunci ar trăi în bună înțelegere cu mai toți, și, în faptul că este ministru, ar găsi satisfacțiunea amorului-propriu. Cred că aceasta mi-o va confirma și d. Pascal. Însă, d-lor, aici este chestiunea? Dar chiar din stăruirea tutulor miniștrilor de a aduce o lege modificatoare a învățământului trebuie să vedeți că au fost alte motive puternice care să îndemne pe fiecare să ceară modificarea legii instrucțiunii publice.

Și știți care e motivul? E Constituțiunea; căci vedeți ce zice acelaș art. 23 din Constituțiune: „O lege specială va regula tot ce privește învățământul public".

Ei bine, legea instrucțiunii este de la 1864, și Constituțiunea noastră este din 1866; ea ne impune dar datoria de a prezenta o lege specială asupra învățământului public, modificând pe cea actuală de la 1864. Atunci pentru ce mă mai întreabă onor. legist și deputat Pascal pentru ce prezent această lege, și scrutează vanitatea și amorul-propriu al meu, pe care poate nu le am în actele publice? Pentru ce se miră, de ce generalul Tell a fost așa de deșert? A fost datoria constituțională, care a silit pe fiece ministru de culte de a prezenta o asemenea lege, și dacă mai vorbim de deșertăciune, atunci deșert nu a fost ministrul care a propus legea, ci deșert este argumentul d-lui Pascal.

Astfel, d-lor deputați, chestiunea hotărâtoare în această discuțiune generală este aproape deslegată; nici nu mai poate fi controversă, dacă trebuie sau nu trebuie să viu cu proiectul de lege, despre care vorbim astăzi. Eram dator să vin cu el; însăsi Constituțiunea noastră ne silește ca să modificăm legea veche și să venim cu un nou proiect de lege pentru învățământul public.

Onor. d. Pascal mai găsește apoi câteva puncte de detai, pe care se bazează spre a combate acest proiect de lege. Punctele însă, pe care se sprijinește d. Pascal, nu prea au greutatea lor. Cel dintâi punct este că prin legea nouă se cere ca toti profesorii de gimnazii să fie numai doctori în filosofie, și că eu, care am o prea mare predilecțiune pentru filosofie, dacă nu voi găsi în tară destui doctori în filosofie, atunci am să fiu silit ca să-i aduc de la Blaj.

Aceste din urmă cuvinte le-a zis d-sa cu oarecare ironie. Eu unul găsesc ironia deplasată, când vorbim de români si de școalele lor din alte țări. Dar lasă că la Blaj nici nu se dă titlul de doctor în filosofie, dar toată critica d-lui Pascal asupra acestui punct are un alt defect: ea nu este exactă. Nu este adevărat că cer de la profesorii de liceu numai titlul de doctor în filosofie. Vedeti art. 272 din proiect. El zice:

Nu poate fi numit profesor de liceu decât cel ce are gradul academic de licențiat sau doctor, cu alte cuvinte un grad academic. După țara și după specialitatea studiilor acest grad va fi sau de licentiat în stiințele exacte, sau în litere, sau de doctor în litere, în filosofie, unele universități dau si doctoratul în matematici.

Vedeți dar că nu vom fi siliti să aducem profesori de la Blaj, ci ne vom restrânge numai de a cere mai multă garanție de la aspiranții la profesură prin titluri academice.

Oare este o măsură rea, dacă am cerut ca să aibă un profesor de liceu un mai mare grad de învățătură decât astăzi? Eu cred că nu, și în orce caz, îmi pare lucru neobișnuit, ca tocmai un profesor să combată o propunere, a cărui scop

vederat este înălțarea gradului de cunostințe cerute pentru corpul profesoral.

Cum vedeți, d-lor deputați, primul argument al combaterii făcute de d. Pascal, cel cu „instrucțiunea" în loc de „învățământ" era abătut de la regula formulării legale a terminilor tehnici; al doilea argument despre motivul propunerii legii de față era în contra unei dispozițiuni formale a Constituțiunii; al treilea argument era în contra exactității. În asemenea stare de lucruri nu-mi veti lua în nume de rău, dacă las pe d. Pascal cu argumentele d-sale la o parte și, luând chestiunea mai de sus, mă voi încerca să vă arăt care este esența proiectului de lege, ce am avut onoare a-l supune deliberărilor d-voastră, care este oportunitatea lui și, mai înainte de toate, care sunt principiile noului proiect, la care trebuie să țin și fără a căror aprobare eu, în ceea ce mă privește, nu aș putea primi răspunderea nouei legi asupra învățământului.

Chestiunile de princip, d-lor, sunt următoarele trei: este întâi introducerea școalelor normale în organismul învățământului primar și corpului didactic destinat pentru aceasta. Este al doilea introducerea școalelor reale și a Înaltei Școale Politehnice în învățământul secundar și superior. Este al treilea cererea condițiunilor mai înalte pentru admiterea aspiranților la profesură.

Asupra punctului dintâi am puține de zis, căci nu cred că voi avea a învinge vreo greutate în privința aceasta aci în sânul Adunării.

Îmi aduc aminte că predecesorul meu, d. general Tell, când a propus și a obținut suprimarea acestor școli, a fost prin al doilea vot combătut de marea majoritate a Camerei conservatoare precedente, care a primit atunci propunerea mea de a se restabili școalele normale în toată întinderea lor și a primit-o în urma unei lungi expuneri și în deplină cunoștință de cauză.

Cu cât sunt dar de însemnate școalele normale, prin care se pregătesc în special învățători din sate și institutorii primari din orașe și care pentru sate trebuiesc astfel organizate,

încât fii de săteni potriviți pentru această misiune să intre ușor în acea școală și după terminarea studiilor să reintre tot așa de ușor în satul lor ca învățători, cu atât era mai neapărat trebuincioasă îndeplinirea lacunei neiertate ce legea veche a instrucțiunii publice o lasă în această privire.

Al doilea princip al noului proiect de reformă, la care ține guvernul, este introducerea școalelor reale sau, cum se exprimă proiectul pentru a se acomoda mai mult nomenclaturei deja existente la noi, a gimnaziilor reale.

Domnul deputat, care a vorbit întâi, a zis aici că și în legea vechie sunt școalele reale, și de ce nu ne-am conformat acelei legi pentru ca să le introducem, fără a veni pentru aceasta cu o modificare în parte.

Așa este, d-lor, și în legea veche există numele de școli reale, pe care se înțelege că nu eu le-am descoperit. Dar observarea d-lui Pascal, că legea veche era îndestulătoare pentru aceasta, dovedește că d-sa nu și-a dat nici o seamă despre înțelesul și aplicarea practică a legii vechi, nici despre deosebirea radicală ce o introduce aici noul proiect.

În legea vechie se zice așa: *art. 199* „școalele reali au de scop etc." Și apoi, când ne așteptăm la fundarea și introducerea lor în organismul învățământului statului, ne spune articolul următor 200: „Municipalitățile sau orce altă persoană pot funda școalele reali".

Ba bine că nu! Atât ar mai fi lipsit, să se și oprească persoanele private sau publice de a funda si de a subvenționa școli reale. Dar aceasta însemnează oare a introduce scoli reale în stat? Sau numai a arunca un cuvânt fără folos practic? – Vedeți din contră ce se zice pentru gimnaziile latine și grecești:

„Art. 93. Se vor institui gradat și cât se vor putea mai repede gimnazii si licee, în următoarele orașe și în numărul ce aci mai jos se arată, adică:

În București două licee și trei gimnazii.

În Iași și în Craiova câte un liceu și două gimnazii.

În Botoșani, Buzău, Focșani, Ismail și Bârlad câte un liceu.

În Ploiesti două gimnazii.

În toate celealte capitale de județe câte un gimnaziu."

Vasăzică legea vechie cere în prima linie înființarea a vreo 40 de gimnazii latine și grecești prin toate districtele, în unele capitale chiar câte două, trei și cinci; ea voiește mai întâi să vază aceste gimnazii și licee fundate, și apoi după fundarea lor, să se vază dacă mai trebuie și mai poate să se fundeze și școalele reale.

Cu alte cuvinte legea cea vechie împedecă introducerea de școli reale; căci, dând toate mijloacele pentru gimnazii latine și grecești, ea nu lasă nimic pentru școalele reale. Din cele 40 gimnazii cerute nu sunt astăzi nici măcar pe jumătate înfiintate, deși au trecut 11 ani de atunci. După acest sistem ar trebui dar să mai pierdem vreo 20 de ani, să îndoim și să întreim personalul didactic secundar si să îndoim mijloacele budgetare, și încă nu am ajunge prin aceasta la o singură școală reală, ci deocamdată numai la prescrierea legii pentru scoalele latinești și grecești.

Aici însă este un adevărat pericol, și acum, d-lor, îmi veți permite să examinăm împreună cu d-voastră pentru ce trebuie, care este scopul și care sunt foloasele pe care le poate trage societatea din fundarea școalelor reale.

Voi combina această expunere cu al treilea punct si al treilea princip, la care ține guvernul în proiectul de față, cu înăsprirea condițiilor de admitere pentru aspirantii la profesorat.

Domnilor deputati, noi, precum știti, până acum douăzeci de ani eram sub regimul Regulamentului organic și mai nainte sub un regim și mai oligarchic, dacă nu mai absolut.

Sub Regulamentul organic era, cum știți, clasa privilegiată a boierilor și clasa țaranilor. Aceasta din urmă plătea impozitul statului, pe cât timp cea dintâi era scutită de această plată; iacă primul semn caracteristic al privilegiului boierilor vechi în statul nostru.

Această nedreptate pe de o parte, pe de alta suflarea întreagă a timpului de la 1830 încoace au adus și la noi – îndată ce am fost puși în contact cu ideile civilizațiunii apusene – schimbarea statului vechi și prefacerea în starea ce o avem astăzi. Și dacă îmi e permis să zic un cuvânt, nu ca ministru, ci ca simplu cetățean, ca om care judecă asupra lucrurilor petrecute în țara sa, vă spun sincer că eu regret că s-a făcut schimbarea Regulamentului organic așa de grăbită, așa de bruscă și nu s-au modificat numai acele principii vătămătoare, care nu puteau să existe alăturea cu cerințele unui stat modern, dar lăsându-se țărei obiceiurile ei, lăsându-i-se beneficiul schimbărilor treptate și timpul de a se deprinde cu libertatea. Dar în fine aceste păreri de rău acum sunt prea târzie. Acea schimbare bruscă s-a făcut, și prin forma de stat ce am adoptat, ne-am dezbrăcat de vestmântul public de mai nainte, am rupt, am ars haina sub care ne înfătisam în statul nostru mai nainte și, ca să nu rămânem goi, am luat alta de împrumut, vestmântul constitutional. Domnilor deputați, a spus-o un bărbat de stat al nostru (d. Ion Ghica) de la tribuna aceasta: dacă am avut fericirea sau nefericirea de a ne da o constituțiune liberală fără vărsare de sânge și fără lupte sociale ca în alte țări, apoi avem să plătim această ușurință cu multe suferințe.

Întrebați-vă odată, d-lor, ce înțeles are sistemul constitutional modern la orce popor și trebuie să-l aibă și la poporul nostru? Între boierii vechi, numiți-i cum veți voi, aristocrati, feudali etc., și între țărani s-a introdus o altă clasă de mijloc care, venind mai pe urmă, în al treilea rând la puterea statului, s-a numit *tiers état*. Această mișcare socială, care s-a tradus apoi în o preponderanță în stat, o puteți urmări în Germania, dar mai ales în Franța spre sfârșitul secolului trecut.

Acest *tiers état* se compune din comercianți, din mari fabricanți, manufacturieri, din industriali, din literați, care prin mișcarea lor puternică, prin cultura, prin știința, dar mai ales ca rezultat al acestora prin avutia lor, câștigaseră o putere efectivă așa de mare, încât statele moderne au trebuit să le dea în chiar constituțiunea lor de stat o formă expresivă de viață publică. Se introduse astfel, alăturea cu mulțimea de mai nainte și cu aristocrația de naștere, acea clasă influentă a burghezimii, oarecum o aristocratie a talentului, a muncei oneste și a averii. Rezultatul acestei mișcări a fost forma constituțională. S-a dat dreptul tutulor claselor, însă după censul averii, de a-și alege reprezentanti, care să controleze budgetul statului si să facă legi.

La noi însă, d-lor, s-au copiat, s-au introdus reforme constitutionale în viața publică fără să se întrebe, fără să se dea bine seama, dacă la noi există un adevărat *tiers état,* care să simtă necesitatea unei asemenea reforme si să aibă preponderanța meritată în stat. Dacă sunt unele lucruri în reformele acelor state care s-ar putea aplica si la noi, nu e mai putin adevărat că nouă ne lipsește în numărul suficient, ba în parte ne lipsește încă de tot acea clasă a comercianților avuti și luminati, a industriașilor independenți, a fabricanților celor mari, a căror preponderantă să fie simtită în societate și a căror avere, prudent agonisită, să fie o garanție a stabilitătii neapărat trebuincioase unui stat.

Din cadrurile astfel goale ale lui *tiers état,* la noi s-au găsit în număr proportional cu al altor state numai literatii și profesorii.

Să vedem acum în politica practică, ce rezultat a avut acel gol. Locul natural pentru cei ce reprezentă *tiers état* ar fi în legea noastră electorală colegiul al 2-lea si al 3-lea, preponderanta numerică însă o are la noi – după exemplul altor state – colegiul al 3-lea. În alte state aceste colegii sunt deschise în esență avuției de mijloc dobândite prin o muncă economicește productivă, și numai alăturea, în rând secundar, în număr mai mic intră aici și profesiunile libere, literatii și profesorii.

La noi n-a fost așa și s-a deschis în fapt colegiul al 3-lea – cui? Oare industriașilor, comerciului, fabricanților,

manufacturilor celor mari? Dar nefiind toate aceste, nici industriași, nici meseriași mari, nici fabricanți, nici destui comercianți bogați, în golul, ce era în mijlocul societății noastre, s-a umflat corpul profesoral și l-a îndeplinit cu o preponderanță artificială, nenaturală. Așadar din momentul în care a venit constituțiunea cea nouă, ați văzut deodată lupte politice militante iscate, provocate și susținute de corpul profesoral.

Și când mă încerc a explica acest fapt, o fac pentru că și eu am fost profesor și vreau să scuz până la un punct corpul profesoral, arătând împrejurările, care l-au împins fatal în acea poziție falsă, dar totodată să vă rog, dacă înțelegeți și d-voastră ca și mine răul, să chibzuim împreună cum trebuie să-l îndreptăm.

Un semn caracteristic al împrejurărilor acelora a fost că profesorii nu din inițiativa lor singură s-au aruncat în agitațiuni politice, ci ei au fost provocați la aceasta de chiar guvernele de mai nainte.

Și pentru ca să cunoașteți cum s-au petrecut aceste lucruri, cum s-a întins acest sistem vițios, despre care eu cred că suntem cu toții datori să-l stăvilim, să-mi permiteți a vă ceti aici câteva acte ministeriale, și încep mai întâi cu circulara de la 1864 a d-lui ministru de culte Bolintineanu – fericită este memoria acestui bărbat ca om de litere, dar ca om de stat îl veți judeca îndată. De la d. Bolintineanu păstrez caracteristicul apel către corpul profesoral făcut la 1864. Iacă ce zice:

„Către profesori

Domnule! Camera s-a dizolvat etc. Noua lege electorală vă este cunoscută etc., etc. (Până acum) instrucțiunea publică a trebuit ea însăs să sufere în desvoltarea ei progresivă și binefăcătoare ca toate celelalte instituțiuni. Astfel inima voastră, chiemată a se vărsa în inimele cele tinere, a trebuit să aibă momente de amare încercări, văzând că sămânța divină a instrucțiunii, ce semănați neîncetat pe tărâmul patriei, este îndată spulberată.

Guvernul a fost neîncetat acuzat de amicii oligarchiei, că nu îmbunătățește soarta școalelor, și aceasta pe când acest guvern, în budgetele prezentate în toți anii Adunării, prevedea neîncetat sume pentru școalele poporului, pe când aceste budgete putrezeau nevotate de Adunare.

Instrucțiunea este un templu și profesorii sunt preoții lui. Acest templu nu este încă terminat și preoții lui sunt încă risipiți împrejurul său. Acest templu trebuie să se înalțe în toată strălucirea sa.

Noua eră, în care intrăm, este o garanție pentru desvoltarea instrucțiunii publice.

Cu noua lege electorală, ce chiamă în Adunarea țărei toate interesele, învățământul nu va mai fi în societatea română un oaspete indiscret, când era cea nouă celor ce posed cunoștințele le-a însemnat cu mândrie scaunele lor în Adunarea națională.

Acum orce vorbă cată să se schimbe îndată în faptă."

Aceasta la 1864, de d. Bolintineanu.

La 1866 vine d. C. A. Rosetti și printr-o circulară se adresează către revizorii școalelor elementare, adecă celor puși de a inspecta mai ales pe învățătorii din sate, și le spune:

„Apostoli ai luminei, ai adevărului și ai naționalității, profesori, institutori și învățători! O ocaziune mai mult decât orcând a exercita marile misiuni, inițiind pe delegații alegători direcți veniți astăzi în capitală la drepturile și datoriile lor mari. Adunați tot corpul profesoral, invitați-l în numele nației și al patriei...." și așa mai departe.

Și într-o altă circulară către corpul profesoral zice acelaș ministru de culte C. A. Rosetti:

„Fiind învățători publici, simțiți și știți că mai cu seamă în epocile de regenerare aveți dreptul și datoria să fiți initiatorii nu numai ai junimii, ci ai națiunii întregi. Vă invit și vă conjur în numele iubitei și frumoasei noastre Patrie, a ține adesea conferințe publice, în care să tratați despre drepturile națiunii noastre, despre starea de cădere

în care am fost, fără negreșit a lovi anume pe cei căzuți, ci numai sistema, și despre datoria imperioasă ce avem toți a lucra și a nu cruta nici un sacrificiu pentru a dobândi din nou stima națiunilor civilizate."

Europa ne privește, o știți" etc., etc.

Așa de bine a privit Europa pe acești d-ni, încât atunci când s-a auzit ca o sumă de greutăți, ce se făceau ordinei în stat, proveneau din partea a chiar corpului profesoral; când s-a auzit agitațiunea contra evreilor, pornită dintr-o adunare a profesorilor la Universitatea din Iași și terminată cu așa-numita „noyada" din Galați, când s-au auzit aceste despre corpul profesoral, câțiva români cu minte care se aflau pe atunci în străinătate, se întrebau uimiți: dar bine unde am ajuns? Ce sunt toate acestea? Acesta era întâiul semn al inaugurării ce se face Constituțiunii din partea corpului profesoral ca reprezentant al burghezimii din *tiers état?*

D-lor, o repet, ca să scuz corpul profesoral am citit circulările ce le-ați auzit, și vedeți că ei au fost provocați în parte, au fost îndemnați la asemenea acțiuni de politică militantă. Dar în fine, îndemnați sau nu, destul că această stare de lucruri corumpându-le propriul lor spirit pedagogic, a adus și în spiritul tinerimii o agitațiune deșartă, o pornire spre lucruri, care sunt mult mai presus decât să le poată pricepe mintea lor necoaptă, și în loc de a vedea pe băieți în băncile lor de școală și de a-i vedea învățând odată a scrie limba română și a ști latinește, socoteala, istoria și geografia măcar a țărei lor, îi vedeți în mare parte, mai ales în capitală, pe la adunări electorale ocupați a se chibzui despre drepturile națiunii, despre misiunea lor viitoare de cetățeni, despre pactul fundamental al statului etc.

Și astfel unii din profesori, în loc de învățătură solidă, au vărsat în inima tinerimii veninul lor colorat cu coloarea partidei de care se țineau, și cu modul acesta majoritatea tinerimii noastre este crescută în simțiminte de anarchie. Iată rezultatele acestei mișcări politice. (Aplauze.)

Dar acum să facem un pas mai departe și, intrând de-a dreptul în chestiunea școalelor reale, să urmărim tinerimea aceasta în chiar direcțiunea studiilor ei. Când anarchia spiritelor tinerimii s-ar îndrepta, d-lor, numai la gândirile lor private, la activitatea privată, după ce vor fi intrat în viața practică, pericolul ar fi totdeauna mare, dar totuș am putea să stăm mai indiferenți, așteptând îndreptarea de la efectul salutar al muncei productive. Dar nefericirea alături cu aceasta este, că prin fondarea numai de gimnazii latine și grecești și prin neglijarea completă a școalelor reale, noi creștem tinerimea de la 1864 încoa într-un astfel de sistem, încât ea, neavând mijloace de a putea îmbrățișa mai pe urmă o activitate independentă, ca meseriași, ca fabricanți, ca posesori, ca amploiați la o societate privată de drum de fier sau de bancă, ea se adresează la stat, vine la minister și cere funcțiune, și atunci, d-lor, se produce o presiune așa de puternică într-o societate întreagă, încât mai ales într-un stat constituțional nu i se poate rezista și se produce funcționarismul ca boală socială și a statului.

Apoi dacă de la 1864 până la 1876 am crescut această tinerime astfel încât să nu fi învățat decât latinește și grecește și ceva jurisprudență, încât nu poate exista ca burghezi independenți în afară de budgetul statului, dacă i-am învățat numai să traducă pe Omer și pe Tacit și apoi să intre într-o facultate, unde învață a traduce institutele lui Iustinian, vă puteți mira că pe urmă vin părinții lor, rudele lor, toți alegătorii, ca să ne ceară să le dăm vreo funcție că mor de foame, că noi trebuie să ajutăm tinerimea, că români sunt și ei, și așa mai departe? Și așa se face o atmosferă complexă, compusă din toată tinerimea și toți părinții acestor tineri, din toate rudele și toți amicii lor, care împinge pe un stat constituțional pe de o parte la creare de funcțiuni, la exagerare de pensiuni, și pe

de altă parte îl expune la lipsa completă de activitate individuală independentă, la lipsa de industriași, de arendași sau posesori, de fabricanți, de comercianți; și apoi vă mai plângeți că vin ovreii în Moldova, bulgarii și grecii în România și pun mâna pe activitatea economică a acestei țări? (Aplauze.) Nu vedeți că prin acest sistem statul nostru nu se poate ridica la înălțimea unui stat modern și că tot edificiul constituțional este fictiv, lipsit de sprijinul său natural?

D-lor deputati, în asemenea stare de lucruri orce om de stat serios trebuie să caute în resortul administrării sale, mijloace de îndreptare și toți împreună să conlucreze la acelaș scop. Eu unul, în ceea ce privește învătământul, sunt două remedii ce vi le propun. Nu vă convine? Credeți că sunt altele mai bune? Vă rog să le propuneți; căci nimeni, în chestiuni de învățământ, nu se va da îndărăt să nu adopte o măsură mai bună. Deocamdată eu vă propun următoarele măsuri: să îngreuiem studiile latinești și grecești pe de o parte; pe de alta să deschidem școli reale adevărate și să înlesnim o activitate mai independentă, să dăm cel puțin cunoștintele care trebuiesc pentru viața reală, să nu facem prin instrucțiune un stat incapabil de a putea exista cu proprie activitate economică.

D. Pascal a zis că nici aceste măsuri nu vor fi destul de eficace. Mă tem și eu de aceasta; dar cel putin va fi un început de îndreptare prin introducerea tinerimii pe o cale mai sănătoasă, și statul nu va avea să-și impute crima intelectuală de a fi împedecat prin legislațiunea sa chiar și în materie de învățământ dezvoltarea firească a națiunii.

V-am arătat, d-lor, pe cât am putut de scurt și de lămurit, care este deosebirea radicală între proiectul ce am onoare a-l propune și legea de la 1864, și ce însemnează cele trei principii ale noului proiect. Toate celealte chestiuni, care par mai ales a preocupa pe unii din d-voastră, sunt pentru guvern chestiuni secundare. Să fie facultatea de litere admisă la București sau la Iași, să fie internatul, care l-am admis în

principiu, si la licee sau numai la școalele normale, acestea sunt chestiuni de a doua ordine, a căror rezolvire guvernul o primește după hotărârea majorității.

Mă mir, permiteți-mi a adaoga aceasta la adresa celor ce m-au combătut până acum, cum s-a putut ca într-o materie așa de însemnată să se ia lucrurile – iertați-mi expresiunea – așa de jos, să se vorbească de intentiuni ascunse, de scopuri personale etc. Apoi se poate să presupuneți d-voastră că întregul cabinet, în care aveti încredere, se gândește la asemenea mici manopere? Dar cine v-a autorizat să credeți că tocmai în o lege organică să se coboare un guvern până la atâta?

Mi s-a aruncat de atâtea ori cuvântul de personalitate, de pasiuni etc. Dar dacă vorbim de pasiuni în discuțiunile urmate de trei zile încoace, vă întreb pe d-voastră, care ați asistat la ele, cine era pasionat? Cine a atacat personal pe cineva? Cine a uitat lucrul pentru a nu ținti decât la o persoană, și încă prin ce mijloace? Eu sau adversarii mei?

D-lor, este o dreptate în lumea aceasta. În viața publică rezultă totdauna un fapt mijlociu din toate discuțiunile, se formează o atmosferă rezultantă, ca să zic așa, în afară din cei care se combat, atmosferă compusă din simțimântul și din judecata fiecărui deputat nepărtinitor, care până în sfârșit simte unde este curatul adevăr și unde nu este. Căci dacă, d-lor, nu ar fi așa, dacă nu ar fi asemenea oameni nepărtinitori, care să judece adevărul și dreptatea, atunci ar trebui cineva să despere de a mai intra vreodată cu intenții curate în viața constituțională a unui stat. Eu, d-lor, sunt însă încredințat, și această încredere am avut-o totdeauna, că adevărul nu se poate ascunde. Timpul îl scoate totdeauna la lumină. Iar în ceea ce privește atacurile personale, este evident că cineva nu piere și nu poate pieri prin ceea ce zic alții despre dânsul, ci numai prin ceea ce zice și ce face el însuș. Eu pot fi atins de vorbele și de faptele mele, dar niciodată de vorbele altora asupra mea, și cu cât acestea sunt mai violente, cu atât mai puțin.

Pentru aceste motive și în aceste împrejurări v-am prezentat proiectul de lege asupra învățământului public. (Aplauze prelungite.)

După ministrul instrucțiunii publice vorbește d. G. Meitani, care face cu acest prilej a treia propunere de neîncredere în contra ministrului.

Discursul d-lui Meitani se rezumă în propriele d-sale cuvinte: „prin acest proiect de lege, prezentat de d. ministru Maiorescu, se corupe spiritul tinerimii în general și în parte spiritul fiilor noștri. De aceea vă conjur, domnilor deputati, cu ocaziunea acestui proiect de lege să arătați țării o dată mai mult, că d. Maiorescu nu are încrederea d-voastră".

D-lui Meitani nu-i răspunde ministrul. Discutia generală continuă a doua zi. Vorbesc pentru proiect dd. G. Exarhu (Bacău), raportor, ministrul lucrărilor publice Teodor Rosetti, I. Lahovari și I. Strat, iar contra proiectului dd. Aristid Pascal (pentru a doua oară), G. Mihăilescu (Galați) si, într-un lung si remarcabil discurs, B. Boerescu. Acestui din urmă îi mai răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte și instrucțiune publică. D-lor deputați, mulțumesc d-lui deputat Boerescu, precum am avut onoarea și plăcerea a-i multumi și cu ocaziunea dezbaterii budgetului meu rectificativ în decemvrie trecut, pentru înălțimea la care a știut întotdeauna să menție discuțiunea; îi mulțumesc asemenea pentru sprijinul ce l-a adus tendentelor proiectului meu. Are dreptate onor. deputat d. Boerescu. N-a putut Partidul Conservator să aibă aparența măcar de a lovi în vreo parte a instrucțiunii publice și de a împuțina scoalele în această țară. Are dreptate, și mă unesc cu d-sa, că nu trebuie să se atingă nici ideea universităților, nici altera întru ceva fundamentul învătământului elementar și secundar. Nu trebuie învățământul superior să fie jignit de dv. ceea ce nici nu este prin proiectul de față; și cu atât mai puțin ar fi drept de a se bănui că dv. voiți răul școalelor, cu cât sub Camera conservatoare de cinci ani încoace s-a făcut o adevărată întindere și o îmbunătățire văzută în învățământul public, menținându-se școalele normale printr-un vot al d-voastră, sporindu-se învățământul elementar cu 200 de școli prin sate peste cele ce erau. Acesta este titlul de onoare pentru Partidul Conservator în privința școalelor. Mulțumesc d-lui deputat Boerescu si nu mă îndoiam că d-sa va veni în sprijinul proiectului meu pentru luarea lui în consideratiune, căci d-sa, fiind coleg cu mine, a iscălit, alături cu mine, jurnalul prin care s-a propus acest proiect de lege în dezbaterea Camerei (aplauze, senzațiune).

Prin urmare pozitiunea mea este foarte ușoară față cu d. Boerescu. Suntem pe acelaș tărâm în discuția generală și contribuim împreună pentru reușita acestui proiect (ilaritate).

D-lor deputati, un lucru numai mi-a părut cam în contrazicere în ceea ce zice d. Boerescu. D-lui zice că în timpul în care d-sa, cu cea mai mare activitate și cu mult succes, era director al scoalelor, în timpul Eforiei, când l-am văzut și eu, îmi aduc aminte – era pe la 1859 sau 1860; în acel timp, zice d-lui, și până la 1864 școalele prin sate erau mult mai numeroase decât astăzi, adică de când s-a pus în lucrare legea cea nouă a instructiunii publice, legea actuală.

Apoi, d-lor, mai voiți d-voastră o critică mai energică în contra legii actuale a instrucțiunii publice și o dovadă mai tare că îi trebuie o modificare? (Aplauze.)

Cum, d-lor! sub regulamentul vechiu, sub Eforia vechie, poporul nostru de jos avea mai multe școli care deschideau mintea lui spre cultură, și de la 1864, de când cu lovitura de stat, care ne-a dotat cu atâtea legi aduse prin concursul d-lui Boerescu, care era vicepreședinte la Consiliul de Stat... (aplauze).

B. Boerescu. Nu eram atunci, ci după ce au intrat Camerele în lucrare; eu fără Camere n-am lucrat.

Ministrul de culte și instrucțiune publică. Fără îndoială, sub Camerele după lovitura de stat. Acest detai poate fi important pentru dv. personal, dar nu are importantă în discutiunea de fată. Așadar, d-lor deputați, de la 1864 încoace sub legea cea nouă ne-am împuținat cultura poporului și ne-am înmulțit... unde? În facultăți, în oamenii cu cultură juridică, în advocați. Ei bine, d-lor, iată direcțiunea ce voim să o combatem. Iată pentru ce vă rog să chibzuim, să îndreptăm lucrurile așa încât să se simtă de țară că încrederea ce o pune în Partidul Conservator, că siguranța ce o pune în Camera aceasta, are efectul de a face să preponedereze lumina în clasele poporului; să se știe de către țară că în sistemul constituțional în care trăiește ea, a dobândit cultura maselor pe o scară mai înaintată, de aci mergând mai departe cu sistemul nostru să dobândim prin școalele reale o clasă socială care prin industrie, prin comerț, prin fabrici, prin muncă onestă să susție edificiul, deocamdată artificial, al sistemului nostru constituțional. Și, d-lor deputați, eu puteam să zic aceasta, fiindcă eu însumi sunt un fiu ieșit din popor; aparțin și eu acelei clase a treia; sunt însumi din aceia, care au beneficiat de răsturnarea formei celei vechi aristocratice, unde nu era decât poporul care plătea impozite, iar boierii nu plăteau nimic. Sunt unul din acei care am profitat și pot profita de legile actuale; și dacă d-voastră nu veți primi legea ce propui și veți lăsa să continue modul cum au mers lucrurile până acum, aș deplânge aceasta ca om de stat, ca om public, dar aș beneficia ca om privat de legea veche, fiindcă m-aș face și eu advocat ca ceilalți și aș avea și eu beneficiile mele ca și ceilalți din viața publică. Prin urmare dacă eu am venit în contra acestei ordine de lucruri, lăsând foloasele mele ca persoană privată la o parte; dacă viu eu și ridic această chestiune și cer ca guvernul să aibă o acțiune hotărâtoare în stat; dacă voiesc ca noi burghezii să merităm a trăi ca stat al treilea și să dăm poporului român legitima sa satisfacțiune, atunci trebuie să credeți că prin aceasta nu pot avea alt scop decât întărirea

naturală a ordinei sociale în această țară și a statului întemeiat pe ea.

Dar cum, o lege de instrucțiune poate ea singură să facă aceasta? Desigur nu. Este numai legea instrucțiunii cauza care a menținut confuziunea vechie? Este ea aceea care a făcut de nu s-a format acea clasă? Desigur, nu este numai ea. Dar este în parte și ea. Căci orce lege, cât de izolată ar fi în organizațiunea unui stat, tot contribuie pentru partea ei la ceva, și prin urmare și legea instrucțiunii a contribuit la ceva în acel înțeles. De aceea la cele ce mi-a spus onorabilul meu fost coleg, d. Boerescu, îi răspund că legea de astăzi care trebuie reformată, prin faptul că cere de la guvern să înființeze în fiecare capitală a României școli de literatură latinească și grecească, consumă puținta finanțiară a României în așa grad, dacă va rămânea în vigoare, încât nici peste 20 sau 30 de ani de aci înainte nu vom putea înființa școli reale, de care țara noastră are lipsă, din motivele arătate ieri.

Acum, d-lor, dacă vorbim despre îndreptarea stării sociale, apoi eu cred că ea în adevăr nu se va putea îndrepta decât prin o altă direcțiune a culturei ce se va da poporului. Vă rog să priviți, dacă mai există în Europa vreun stat, care să prezente astă formă de cultură, astă formă de școli ce o avem noi în momentul de față. Apoi unde a fost stat constituțional în Europa, a fost și o avere, și o avere foarte însemnată câștigată în industrie și în comerț, pentru ca să se plătească cu dânsa luxul de a participa, într-un mod real la afacerile publice, luxul de a putea dirige într-un sens sau altul mersul vieții publice. Fabricanții cei bogați, comercianții cei mari, industriașii culți aveau destulă avere, destulă putere și autoritate în țară pentru ca ei să țină balanța între puterile publice din stat. Noi, fără a avea asemenea oameni, care să fi ajuns prin munca lor, prin inteligenta lor, la acea importanță în stat încât să poată controla cu folos afacerile publice, am introdus în țara noastră sistemul constituțional cel mai înaintat. Care a fost

rezultatul? Să-l controlăm un moment față cu schimbarea averilor particulare. O observare generală ce se poate face asupra averilor particulare în toate statele europene, este, că avuția din zi ce merge se acumulează la clasa de mijloc, adecă la fabricanți, comercianți, industriali, iar averea teritorială a clasei aristocratice scade, dacă cei ce fac parte din aristocrație nu sunt prinși de acelaș curent de muncă, fără de care astăzi nu se mai poate dobândi nici susține averea. Acesta este curentul timpului. La noi ce s-a întâmplat? La noi a scăzut averea boierilor, și a crescut averea... cui? Averea țăranului? Aceea a dascălului? Aceea a comerciantului? Nu; clasa cea mai favorizată a actualei stări de lucruri, clasa care a prosperat pe seama țărei întregi, clasă a cărei avere a crescut într-o proporție surprinzătoare în câțiva ani, este clasa advocaților. (Aplauze prelungite.)

B. Boerescu. Și d-ta ești advocat.

T. Maiorescu, ministru instrucțiunii publice. Da, și tocmai de aceea am dreptul de a vorbi de advocați. (Ilaritate, aplauze.) De advocați în general; căci nu am nicidecum aci intenția de a vorbi personal de nimeni, după cum sunt convins că nici d. Boerescu nu are o asemenea intenție personală. Viind la chestie, voi întreba: ce au făcut acești, nu voi zice advocați, dar oameni special devotați la legiferare... Ce au făcut acești oameni? Au răsturnat în țara noastră deodată toate formele de stat ale vieții publice, toate legile sale, și au înființat faimoasa – iertați-mi expresia – fabrică de legi, care numai în decursul unui an de zile, de la 1864 la 1865, ne-a inundat cu codul civil, cu procedura civilă, cu codul penal, cu procedura penală și cu o sumă de alte legi. A schimbat totul deodată; a făcut a se schimba toți terminii obișnuiți din legile noastre, a făcut ca nimic din acest nomol de legi să nu mai fie înțeles de poporul nostru. A participat clasa noastră de jos la această nouă stare de lucruri? Nu; numai d-voastră ați venit deodată și i-ați vorbit de fel de fel de lucruri necunoscute pentru el, i-ați vorbit de

portărei, de somațiuni, de institutori, de institutrice, de inspectori, de prefecți, de subprefecți, mai ales de perceptori și de subperceptori, toate aceste cuvinte nouă, fiinte nouă, instituțiuni nouă, care au amețit poporul, creațiuni de ocaziune importate cu grămada din țări străine și cu care îi era imposibil poporului de a se deprinde, de a și le însuși.

D-lor, în această stare de lucruri, schimbându-ne Constituția, codul civil, codul penal și toate relațiunile publice, si imitându-le după regimul francez, în care și-au făcut mulți dintre noi studiile, și eu însumi am făcut studiile de drept la Paris, am adus societatea noastră în această stare, încât a fost silită să se adreseze pentru toate trebuințele sale la noi cei cu cultura franceză ca să le explicăm, ce însemnează notarul și perceptorul în comună, ce însemnează testamentul olograf și mistic, cum să-și facă un act sinalagmatic, cum să facă o tocmeală agricolă și altele; așa încât s-a întâmplat ca noi, această clasă care facem legile, să fim răspunzători în toată puterea cuvântului și moralicește și în fapt de toată viața românului de azi.

După ce i-am luat legile vechi și le-am înlocuit cu cele nouă și l-am silit să se adreseze la noi pentru a-i le explica, i-am pus și condiții grele de plată pentru această explicare, un bir meșteșugit, cu care ne-am îmbogățit noi și l-am sărăcit pe el. Am închis poporul într-o ladă întunecată, l-am lăsat fără lumina instrucțiunii și nu i-am deschis decât o fereastră, care ne convenea nouă, și acea fereastră a fost școalele latinești și grecești, care apoi au umplut facultățile de drept si cifra advocaților și postulanților de funcțiuni. (Aplauze.)

D-lor, după ce am făcut aceasta, după ce am devenit exploatatorii țăranului (bravo!) sub forma culturei, a țăranului care și azi trăiește fără a beneficia de adevărata cultură, apoi voiți să respingeți și această primă încercare de a modifica acest sistem, de a face învățământul independent, de a îndemna să primească clasa de mijloc o cultură reală și o existență în afară de budgetul statului? Faceți aceasta, dacă voiți; sunteți liberi

să o faceţi; însă eu aş deplânge-o pentru statul nostru, deşi pentru mine nu.

D-voastră, care vă împotriviţi într-un mod atât de violent, trebuia să veniţi, conform prescripţiunilor Constituţiunii pe care eu am păzit-o, să veniţi şi dacă vedeaţi că încercarea mea era slabă şi că eu eram neputincios de a concepe o asemenea lucrare, dacă aveaţi temerea că eu sunt animat de personalităţi, trebuia să veniţi cu un contraproiect, în care să prevedeţi toate interesele şcoalelor elementare, toate interesele şcoalelor reale şi apoi să respingeţi proiectul meu de lege. Însă când viu eu şi vă declar că guvernul ţine numai la cele trei puncte principale ce le-am arătat ieri, iar că restul îl puteţi modifica, atunci nu înţeleg pentru ce motiv sincer voiţi să respingeţi proiectul.

Încă o dată, respingeţi dacă voiţi proiectul meu, dar răspunderea va fi a d-voastră. Cât pentru mine, sunt fericit că am putut, în această Cameră şi înaintea ţărei, să spui ceea ce am spus. (Aplauze prelungite.)

Rezultatul îndelungatei discuţii generale este următorul:

Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege asupra învăţământului public.

Votanţi	87
Majoritate absolută	44
Bile albe pentru	55
Bile negre contra	32

Adunarea a luat în considerare proiectul de lege.

30

Răspuns la interpelarea din Senat în contra suprimării unei catedre. – Vot de blam

(Şedinţa Senatului de la 28 ianuarie 1876)

Pe când în Cameră dd. Pascal, G. Brătianu şi Meitani, susţinuţi de B. Boerescu, îşi dezvoltau în contra ministrului şcoalelor cele 2 interpelări şi propuneau cele 3 moţiuni de neîncredere, despre care s-a vorbit în paginele precedente, dar care n-au ajuns la rezultatul aşteptat de opoziţie, în Senat le vin în ajutor alte 2 interpelări ale lui I. Deşliu şi o moţiune de blam propusă de Al. Orăscu şi sprijinită de C. Bozianu (vezi pag. 378 şi 379; *ed. n.* – p. 243–244).

În ziua de 22 ianuarie, în care ministrul şcoalelor este ocupat la Cameră cu discuţia generală asupra reformei învăţământului public, I. Deşliu anunţă în Senat următoarea interpelare:

„Interpelez pe d. prim-ministru, dacă colegul d-sale de la culte şi instrucţiune publică, d. Titu Maiorescu, fiul răposatului Ioan Maiorescu, supus austriac, a respectat la rândul d-sale instituţiunile ţărei cerând exercitarea drepturilor politice prin formele prescrise într-însele, singura condiţiune, care i-ar fi putut deschide uşa la minister, conform art. 97 din Constituţiune."

Această interpelare însă n-a mai fost dezvoltată, fiindcă i-a trecut înainte o altă interpelare a lui Desliu,

despre care tratează paginele următoare și care a avut în fine efectul dorit.

Curioasa încercare a răposatului Deșliu de a pune la îndoială calitatea de cetățean român a autorului acestei publicări și a tatălui său (care, întors în țară din exilul de la 1848, fusese director al Eforiei scoalelor și murise la 5 septemvrie 1865 ca profesor de istorie la Universitatea din București) stă în legătura cu o încercare anterioară, făcută de câtiva profesori „fracționisti".

În fevruarie 1867, sub guvernul Golescu-Brătianu, când „fracțiunea" era în Iași partid guvernamental (vezi pag. 19 și 80; *ed. n.* – p. 21 si 61), consiliul comunal din Iași primeste contestarea adusă de profesorii universitari Petru Suciu, G. A. Urechia și Gr. Cobolcescu și șterge din listele electorale pe colegul lor T. Maiorescu ca nefiind cetățean român. Însă tribunalul din Iași secț. II prin sentența din 28 fevruarie 1867 reformează încheierea consiliului comunal și ordonă înscrierea contestatului în listele electorale, întemeindu-se pe faptele, că cel contestat este născut la Craiova în 15 fevr. 1840, când tatăl sau era recunoscut cetățean român, si că a ajuns la majoritate într-un timp în care tatăl său era asemenea recunoscut cetățean român, că prin urmare nu este drept de a-i tăgădui cetătenia. În contra acestei sentențe dd. G. A. Urechia, P. Suciu și Gr. Cobolceacu au mai făcut recurs în casație cu 8 motive lung dezvoltate, însă curtea de casație le-a respins recursul prin decisiunea de la 27 octomvrie 1867.

De așa ceva va fi auzit vorbindu-se fără deplină cunostință de cauză d. Desliu, când si-a anuntat interpelarea. Si ce să ne mirăm de fostul senator Deșliu, când chiar niște profesori-colegi, ca cei citați mai sus, dintre care unul, P. Suciu, era însuș născut în Transilvania, se trudiseră în 1867 pe la toate trei instanțele cu o asemenea contestare!

Ceailaltă interpelare a lui I. Deșliu este relativă la suprimarea budgetară a uneia din cele 2 catedre de

dreptul roman de la facultatea juridică din București și se dezvoltă în ședința Senatului de la 28 ianuarie 1876, fiind sustinută prin atacul combinat al tutulor elementelor opozitiei din Senat, care vedeau că la Cameră legea învățământului public se luase în considerare cu relativ mare majoritate si se dezbătea pe articole cu acelaș succes pentru guvern. Interpelantului îi răspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, îmi veți da voie mai întâi de a vorbi despre un punct de înalt constituționalism, care cred că trebuie să vă preocupe în prima linie, și a lăsa în orce caz la o parte câteva aluziuni personale făcute de d. interpelator. Numai în acest mod cred că pot corespunde demnitătii dezbaterilor, ce trebuie să domnească într-un parlament.

D-lor senatori, toate chestiunile pe care le-a atins onor. d. interpelator înaintea d-voastră, au fost discutate și în Adunarea Deputaților. Așadar, Adunarea Deputaților nu a fost surprinsă în votul său; eu am propus chestiunea completă înaintea ei și ea mi-a dat votul său. În budgetul rectificativ pe 1876 am cerut Camerei în adevăr suprimarea catedrelor de economie politică și de filosofia dreptului de la facultatea de drept din Iași și suprimarea uneia din catedrele de drept roman de la facultatea de drept din Bucuresti; însă aceste suprimări nu le ceream pentru a face oarecare reducțiuni definitive în budget, fiindcă nu se ștergea din suma totală nimic, ci pentru a schimba destinarea acelor cheltuieli într-o direcție mai folositoare. Vă voi ceti *Monitorul* cu dezbaterile Camerei, ca să vedeți ce s-a zis în Cameră asupra chestiunii.

La aceste propuneri ale mele, a venit un amendament din partea d-lor deputați Pascal, Șoimescu, Meitani (toți advocați), prin care ziceau: „propunem a nu se desființa prin budgetul rectificativ catedra de economia politică de la Facultatea de

Drept din Iași și aceea de drept roman de la Facultatea de Drept din București".

A venit d. Pascal, jurist însemnat, cel puțin așa mi se spune, și a susținut că ar fi a se viola legea instrucțiunii publice; a venit un alt jurist și mai eminent, d. B. Boerescu, și a susținut tot astfel că s-ar viola legea. Atunci într-un răspuns ce am dat, în Cameră, ziceam: D-lor deputați, sunt de aceeaș părere cu d. Boerescu, și aici sunt de aceeaș părere cu d. Deșliu senatorul, că adică nu se poate niciodată, prin budget, schimba o lege. Sunt de aceeas părere si cu d. Boerescu și cu d. Deșliu, că nu se poate niciodată prin arbitrarul guvernului să se destituie un profesor inamovibil. Ce declarațiune mai lămurită voiti? Dar iată unde este diferența cea mare dintre mine și d. interpelant: eu am sustinut în Cameră și susțin si aci, că nu se lovește legea instrucțiunii publice prin aceste dispozițiuni budgetare. Susțineam în Cameră și sustin si aici, că nu este exact că se prevede prin legea instrucțiunii publice numărul catedrelor la universitățile noastre, și desfid pe orcine să găsească vreun vot al Senatului sau al Camerei, prin care să se fi înfiintat vreo catedră prin o anume lege, încât sá fie un ministru obligat să n-o desființeze decât tot prin o anume lege. Iată ce susțineam atunci înaintea Camerei și mă întemeiam pe art. 260 din legea instrucțiunii publice, pe care l-a citit și d. Deșliu. Să citâm dar mai întâi articolele legii instrucțiunii: „Facultatea de drept va coprinde: dreptul roman, dreptul civil etc." Arată știintele sau cursurile, fără a fixa numărul catedrelor, și tot așa la celelalte facultăți. Art. 260 apoi zice: „Fiecare facultate se va organiza prin regulament".

Mai întâi să fac o întrebare: ce sunt regulamentele date în forma regulamentelor de administrațiune publică? Cum se dau regulamentele de administrațiune publică? Se consultă consiliul permanent pentru aceasta? Regulamentele de administrație publică se dau numai de consiliul de miniștri și se sanctionează de Domn. Apoi dacă este așa, trebuia oare ca pentru aplicarea legii instrucțiunii publice să consult consiliul permanent? Dar când se consultă însuș consiliul de miniștri, pentru ce să se mai consulte un consiliu subaltern lui? Vasăzică, regulamentele de administrațiune publică se fac prin consiliul de miniștri si prin sancțiunea domnească!

În adevăr, d-lor senatori, la facultatea din București sunt trei catedre pentru dreptul civil si două pentru dreptul roman, și la facultatea din Iași sunt catedre introduse fără a fi chiar prevăzute în lege, cum e de exemplu catedra de medicină legală. Niciodată, d-lor, nu s-a discutat în Senatul acesta vreun proiect de lege pentru înființare de catedre. Cursurile științelor sunt determinate prin lege; iar catedrele se înființează de consiliul de miniștri, înființarea catedrelor este o alocațiune budgetară și numai astfel este de resortul Camerei și numai al Camerei. Acum, fiindcă dreptul roman avea două catedre, la care profesorii dau numai câte trei ore pe săptămână, am zis că se poate însărcina numai unul, ca să predea încă alte trei ore și să se desființeze alocatiunea budgetară. Aceasta era ideea mea.

D-lor senatori, poate că această idee a mea a fost bună, poate că a fost greșită; însă eu, în bună-credintă, așa am interpretat legea, că dacă înființarea catedrelor este de competența regulamentelor de administrație și de resortul budgetar, apoi și desființarea lor nu poate atârna decât tot de guvern și de un vot budgetar.

Apoi s-a mai pomenit, d-lor, ca să se facă o interpelare sau o moțiune în contra unui ministru pentru ceea ce gândește el, pentru părerea lui? Nu, niciodată pentru părere, și ori de câte ori a voit opozițiunea, a făcut-o pentru fapte. Dar faptul meu este că, având o aprețiare, am venit și am supus-o înaintea Camerei, si acum dacă a aprețiat Camera ca și mine, în ce sunt eu responsabil?

Și apoi, d-lor, dacă eu am propus aceasta, nu am făcut-o pentru a desființa o alocațiune budgetară, care era afectată

pentru instrucțiunea publică spre a-i da o altă destinare, ci am propus-o pentru ca s-o întrebuințez tot în dezvoltarea instrucțiunii publice; însă în dezvoltarea unei ramure mai esențiale, aceea a învățământului elementar, pe care trebuie să-l dezvoltăm în proporțiune cu avântul facultăților. Aceasta a fost părerea mea pe care am supus-o Camerei, și deși este anevoie a se măsura cineva cu elocuența d-lui Deșliu, totuși în Cameră s-a desfășurat multă elocuență din partea d-lui Boerescu si a d-lui Pascal, si după ce s-a făcut discuțiune suficientă, pro si contra, Camera a aprobat cu o majoritate de 72 voturi contra 27, adecă aproape cu trei pătrimi, opiniunea mea, și numai după ce Camera și-a dat votul, eu l-am executat.

Am vorbit anume și de d. Daniileanu în Cameră și iată ce ziceam:

„Fără îndoială, d. interpelator Pascal are dreptul să întrebe pe un ministru: «Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d. Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, pentru ce nu ai luat măsurile ce ți le dă legea?»

Într-adevăr, d-lor, puteam să iau și alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecată; dar totdeodată puteam să viu înaintea Camerei să zic că această catedră este de prisos si este mai bine s-o desființăm.

Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptarea răului, eu am ales pe cea din urmă și d-voastră ati aprobat această măsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ."

Acum chestiunea constituțională este: ce vrea Senatul să facă cu mine? Să-mi voteze o moțiune pentru că am avut o părere? Apoi persoana mea a dispărut sub votul Camerei, și din momentul, în care marea majoritate a acestei Camere conservative m-a autorizat să fac așa, eu meritam acuzatiunea d-voastră din contră numai dacă nu executam votul Camerei.

Dar nu pot primi acuzațiunea pentru că l-am executat, pentru că atunci loviți, după părerea mea, în Cameră. Chestiunea este foarte lămurită. Rămâne acum ca d-voastră să chibzuiti dacă este bine ca Senatul să producă un conflict de competență și să dea contra ministrului un vot care se restrânge și lovește în majoritatea Camerei; dacă aceasta este misiunea corpului celui mai înalt, care trebuie să mânțină cu prudență echilibrul între puterile statului.

Cum vedeți, d-lor senatori, cred că tărâmul ce s-a ales d. interpelator nu a fost fericit.

Se face prea multă onoare persoanei mele, dacă pentru a lovi în ea, se lovește un princip mult mai înalt decât persoana mea, principiul puterilor constituționale în stat. Atât este răspunsul meu oficial la interpelarea d-lui Desliu.

Dar, d-lor, dati-mi voie să răspund în fapt, în aprețiarea lucrurilor, în motivarea măsurilor ce le-am propus Camerei.

D. senator Deșliu a venit și ne-a spus că înainte vreme, când erați d-voastră si din dv. la Eforie, boieri vechi, mergeau școalele mult mai bine decât acum, că era mult mai mare îngrijire decât este astăzi, si ca să dovedească d-sa că este în interesul acelei tradițiuni vechi, vine azi și mă acuză pe mine că am suprimat trei catedre de la facultățile de drept.

Dar era vorba de a face economii în detrimentul școalelor prin aceste măsuri? Dar se cuvine să se arate numai o parte a chestiunii și nu chestiunea în total?

Tărâmul, pe care a fost pusă chestiunea înaintea Camerei și pe care o pun și înaintea d-voastră, este că a trebuit să se întindă, cu toată restrângerea mijloacelor noastre bănești, a trebuit să se întindă și în anul acesta, precum a început să se întindă si în anul trecut, învățământul din sate. Era atâta greutate finanțiară, si criza de astăzi vă dovedește că a fost atât de împovărate finanțele, încât, după ce ne amenințau cu un deficit de 7 milioane aproape, guvernul a luat hotărârea nu numai de a nu înființa cheltuieli nouă, dar a luat hotărârea a desființa din cheltuieli până se va putea încât va echilibra budgetul. În această pozițiune mai toți colegii mei au trebuit

să reducă din cheltuieli. În ceea ce mă privește pe mine, eu m-am împotrivit a reduce din cheltuielile esențiale școalelor și am voit din contră să întind învățământul din sate ceva mai mult.

Se cereau 96.000 lei pentru a se introduce 200 școli nouă prin sate; și când cineva mă acuză că voiesc a lovi în instrucțiune, să binevoiască a nu uita acest fapt, ca sub acest minister s-au înființat 200 școli elementare nouă. Acum, d-lor senatori, vine întrebarea, în ce proporții trebuie să fie răspândită instrucțiunea?

Mai nainte erau sub boierii cei vechi, cum zice d. Deșliu, numai în România de dincoace de Milcov vro 2000 școli sătești și dincolo 1300, împreună aproape 4000; de când cu libertățile constituționale, de când cu legea din '64, care încântă pe d. Deșliu, cifra scoalelor la venirea mea în minister nu era decât de 1900. Oare acesta era numărul normal al școalelor elementare din România întreagă, care avea să dea unui popor începător cultura modernă? (aplauze.)

Împuținându-se pe de o parte de la 1865 încoace într-un mod neiertat școalele sătești, s-a înmulțit din contră numărul facultătilor, mai cu seamă al catedrelor facultății de drept, a căror profesori mai toți sunt și advocați, și unii își dau mai puțină osteneală la catedrele ce ocupă.

Oare ar trebui lăsat să se continue această cale? Dar atunci ce ar însemna un ministru de instrucțiune publică, dacă el nu ar căuta să dea o direcție hotărâtă întregului organism al școalelor și să fixeze importanța relativă a fiecărei părți din învățământ?

Pentru mine unul, vă spun sincer, opinia este de mult formată, că chiar întinderea facultăților, mai ales a celor de drept în paralelă cu descreșterea învățământului claselor de jos de prin sate și orașe poate fi primejdioasă. Ea ar fi numai atunci bună, când vom avea în aceeaș proporție relativă școli destule prin sate, apoi la învățământul secundar și superior școli politehnice mai cu seamă, mecanice și industriale. Căci nu este bine a înfiinta numai școli de științe înalte teoretice fără a ne ocupa dacă ele sunt în paralel cu celelalte ramuri mai reale ale instructiunii. (Aprobări.)

De aceia am crezut cá era o datorie pentru mine de a veni să întind mai întâi scoalele din sate și de a acoperi golul budgetar pentru înființarea lor, restrângând acel număr exagerat din catedrele facultátilor de drept, care în proportie cu școalele elementare se pot numi un prea mare lux. (Aplauze si aprobări dintr-o parte.)

D-lor, viu acum la o chestiune personalá a unuia din profesori, d. Daniileanu; și aci aș putea să nu zic nimic alta decât că și asupra chestiunii d-lui Daniileanu, cum am mai spus, s-a vorbit în Cameră, și că în deplină cunoștință de cauză Camera a dat un vot în acelas sens cu ministrul. Dar de ce să nu vă spun cum s-au petrecut lucrurile în detai? Erau două catedre de drept, una era ocupată de un suplinitor, d. Mândrea, si ceialaltă de d. Daniileanu, care, ca mai toți profesorii facultății de drept, era profesor definitiv. Trebuie să știți că mulți profesori de la alte facultăți sunt încă profesori provizorii, la facultatea de drept însă, unde știu a interpreta legile, sunt definitivi și au căutat să fie inamovibili.

Era inamovibil și d. Daniileanu. Acum când era vorba a se desființa din cele două catedre una, am cerut avizul facultății, ca să-mi spună: este oare bun profesor d. Mândrea, ca să știu dacă ar putea d-sa să rămână pe urmă și să tie locul d-lui profesor Daniileanu când catedra d-sale ar fi desființată; nu când d. Daniileanu ar fi destituit, căci nu era vorba de aceasta. Atunci facultatea – sunt subscrisi domnii: Boerescu Vasile, Pascal, Vioreanu, C. Boerescu, Vericeanu – și-au dat părerea, că este în folosul instrucțiunii numirea d-lui Mândrea ca profesor provizor, a dat sfatul d-lor ca să trec peste concurs si să numesc pe d. Mândrea, căci d. Mândrea făcuse deja un concurs, fusese mult timp profesor la Universitatea de Iași și este si membru la curtea de casațiune. Această părere a

profesorilor facultății de drept, în privința d-lui Mândrea, am supus-o consiliului permanent, subalternul meu, și consiliul permanent, care lucrează sub prezidența mea, și care are vicepreședinte pe d. Orăscu....

Orăscu. Vicepreședinte, însă nu subalternul d-tale niciodată.

Ministru de instrucțiune publică. D. Orăscu, nu subaltern, ci vicepreședinte al comitetului permanent, însă sub prezidenția și autoritatea ministrului. D. Orăscu în consiliu a fost de o părere cu alți doi din 5 membri, și d. Zalomit a fost de o altă părere cu un alt membru; d. Zalomit a fost de părere că pe baza opiniunii celor mai competenți oameni din facultatea de drept, să numesc pe d. Mândrea, fără alt concurs. D. Orăscu însă s-a împotrivit la aceasta, cerând stricta aplicare a legii, că deși d. Mândrea a concurat o dată, însă acum trebuie să se facă un nou concurs orcât ar fi de favorabilă părerea în privința d-lui Mândrea.

Eu, ministru constituțional obișnuit a respecta mai mult majoritățile, m-am unit cu majoritatea consiliului permanent, am aprobat părerea emisă de d. Orăscu și ceilalți doi membri și am lăsat ca regularea pozițiunii profesorului de dreptul roman să se facă la concurs. Vasăzică este încă deschis concursul, nu s-a făcut nici o numire nici provizorie, nici definitivă, deși d. Mândrea putea avea drept la aceasta ca vechi profesor de facultate.

Dar de ce ținea ministerul să fie d. Mândrea și să nu fie mai bine d. Daniileanu?

Pentru următoarele motive: eu cred că profesorii facultății de drept este mult mai bine să fie dintre magistrați decât să fie dintre advocați.

S-a vorbit de intențiunile mele personale. Iertați dacă cobor discuțiunea și vă zic, fiind vorba de interes personal, că este mai mult interesul meu personal ca profesorii să fie și advocați, căci eu am fost advocat și poate să mai fiu, poate să mai fiu și profesor, și așadar m-aș găsi foarte bine să pot exploata o pozițiune privată și totodată și un paragraf din budget, cum fac d-lor, dacă așa voiți d-voastră.

Prin urmare nu pentru interes personal, ci pentru binele lucrului credeam că ar fi mai nemerit, ca să se spună odată din partea ministrului de culte și instrucțiune publică în direcțiunea ce trebuie să dea resortului său, că este mai bine să fie un înalt magistrat profesor decât un advocat. Și știți de ce? Dar se poate ceva mai grav care să turbure mintea tinerimii mai mult, decât de a vedea, cum s-a întâmplat de atâtea ori la noi, ca într-un proces înaintea tribunalelor un profesor de drept să fie de o parte cu o teorie și altul să fie de altă parte cu altă teorie contrară, de a vedea chiar unul și acelaș profesor de drept că susține o teorie în cursul său de la facultate, și apoi teoria contrară înaintea tribunalelor în cauzele private! (Aplauze din o parte.)

Vă întreb: unde este moralitatea lucrului? Dar ce rol trebuie să joace facultatea de drept într-un stat? Trebuie să dea tinerimii principii nestrămutate de justiție și echitate. Și dacă din nenorocire sunt multe controverse în știința dreptului, datoria profesorului însă este să le reducă pe cât se poate, astfel încât să dea siguranța învățământului de drept în inima tinerimii! (Aplauze.) Sunt atâtea lucruri nesigure la noi! Nu vedeți în ce stare este opiniunea publică! Citiți jurnalele noastre și vă sfidez să vază cineva numai din ele, unde este dreptatea și adevărul!

În această stare de lucruri noi, care voim să învățăm tinerimea, care este rolul nostru? Ce trebuie să predea școala, care tocmai are să învețe tinerimea de a cunoaște și aplica justiția? Știința bazată pe principiele cele mai nestrămutate, încât să le serve în toată viața lor la cele ce vor face. Ce învață un băiat ieșit de pe băncile școalei juridice și care din norocire se află membru la tribunal sau curte, când vede pe respectabilii săi profesori unul susțiind un lucru, și celalt cu o sumă de autori susțiind alt lucru și vede că știința juridică

este redusă la o frazeologie de ocaziune și nu la principiile eterne de dreptate! Pentru aceea am crezut că este mai bine ca un magistrat să fie și profesor, fiindcă profesorul explică teoria dreptului și magistratul aplică aceiaș teorie, și nu se produce confuziune în mintea tinerimii. (Aplauze din o parte.)

Iată ce aveam de răspuns la interpelarea d-lui Deșliu.

Mai vorbește în contra ministrului senatorul C. Bozianu, căruia îi răspunde ministrul lucrărilor publice d. T. Rosetti; apoi Al. Orăscu propune și susține moțiunea: „Senatul, ascultând pe d. ministru și având în vedere abaterile și călcarea legii instrucțiunii publice, declară neîncrederea sa în d. ministru al instrucțiunii publice și trece la ordinea zilei".

Ministrul-prezident d. L. Catargi combate moțiunea, însă rezultatul final este astfel consemnat în *Monitorul oficial:*

„Se pune la vot moțiunea cu bile prin apel nominal.

D-nii senatori proced la vot, și apoi se dispoaie scrutinul.

Prea S. S. Părintele Mitropolit primat, președinte.

Rezultatul votului este:

Votanți 52
Bile albe pentru 31
Bile negre contra . . . 21

Prin urmare moțiunea s-a adoptat. (Aplauze! Bravo! Bravo!)"

Firește că în aceeaș zi ministrul școalelor și-a dat demisia și împreună cu el cabinetul întreg, care însă s-a reconstituit la 30 ianuarie 1876 în modul arătat pe pagina următoare. Asupra acestei soluțiuni vezi observarea de la sfârșitul volumului de față.

31

Pentru desființarea internatelor liceale. – Pretinsul cosmopolitism

(Ședința Camerei de la 5 fevruarie 1876)

Ministerul din acel timp:
Lascar Catargi, prezident și externe,
General I. E. Florescu, răsboi,
Al. Lahovari, justiție,
T. Rosetti, lucrări publice,
P. Carp, culte,
I. Bălăceanu, externe,
I. Strat, finanțe.

În Cameră se continua discuția pe articole a proiectului de lege asupra învățământului public cu toată căderea din minister a autorului ei. Căci ministrul următor d. P. Carp declarase că-și însușește proiectul și că va continua direcția predecesorului său.

Ajungând discuția la art. 132, care prevedea desființarea internatelor liceale, deputatul I. I. Pală vorbește în contra articolului, menționează „direcția nouă" și „cosmopolitismul" autorului legii, citește o protestare a vreo 150 de persoane din Iași, care în numele „opiniunii publice ieșane, dureros mișcate de cele mai multe din măsurile propuse prin noul proiect, dar în particular de suprimarea internatelor" cere respingerea proiectului

(d. profesor N. Quintescu scrisese o întreagă broșură în contra lui) și conchide la suprimarea articolului.

Acestor objecțiuni le răspunde discursul următor al autorului publicării de față, acum simplu deputat:

D-lor deputați, cea dintâi combatere a ideii de a se desființa internatele de la licee a venit aici în Cameră din partea onor. d. Pală.

Noi, care împărtășim ideea că trebuie suprimate internatele de la liceele statului, trebuie mai întâi să exprimăm recunoștința noastră d-lui Pală pentru tonul moderat, cu care a tratat chestiunea.

Într-adevăr, d-lor, din toate dezbaterile noastre ce folos poate ieși? Dacă sunt convicțiuni deja formate între câțiva dintre d-voastră, atunci orce discuțiune s-ar face, ea nu mai poate schimba părerea, atunci este vederat că vorbele sunt de prisos. Dar din modul cum a început d. Pală discuțiunea, eu am câștigat speranța că se vor putea lămuri toate întrebările fără prejudecare, că vom putea ajunge a ne înțelege între noi după cuvintele ce se vor preschimba fără nici un spirit pasionat, așa încât să ieșim cu toții din aceste discuțiuni într-adevăr mai luminați decât cum intrasem în ele, și pe urmă să hotărâm așa cum vom crede că este mai bine pentru școli.

Onor. d. Pală s-a referit la o declarare a mea când eram ministru. Dați-mi voie a o repeta (ea a fost făcută tot așa și de d. Carp, actualul ministru al instrucțiunii publice): Principiile actualului proiect de reformă sunt cele trei, ce am avut onoare a vi le spune atunci (pag. 408). Fără adoptarea lor proiectul este denaturat. Dar după încuviințarea lor, noi primim orce hotărâre a majorității Camerei asupra celorlalte dispozițiuni. De aci nu este drept a se induce, cum părea a o face d. Pală, că noi renunțăm de a combate ideile, care ni se par greșite pentru instrucțiunea publică. Totul este ca aceste combateri să nu fie așa de decisive încât, dacă nu ar avea favoarea să fie

primite de majoritatea Camerei, să zicem că noi nu mai recunoaștem acest proiect de lege.

Între asemenea puncte de a doua mână sunt și internatele la licee. Într-adevăr chestiunea internatelor la licee este departe de a avea însemnătatea ce pare că i s-a dat în discuțiunile publice.

D-lor, la internatul central din Iași, adecă în toată România de dincolo de Milcov, căci numai un singur internat de liceu există acolo, sunt astăzi 40 de elevi interni, iar în genere în școalele secundare de gimnazii și licee sunt dincolo de Milcov vreo 900 de elevi externi; vasăzică toată discuțiunea noastră cea mare este că, dacă 900 elevi secundari sunt crescuți acolo ca externi, vreo 40 alții care sunt astăzi interni, să mai fie sau să nu mai fie crescuți în internatul statului.

Pentru România de dincoace de Milcov chestiunea stă cam tot așa. În toate internatele liceale ale statului astăzi sunt vreo 100 elevi interni, iar în gimnazii și licee vreo 2000 elevi externi. Vasăzică este chestiunea de a se ști, dacă în această parte a țărei, când avem 2000 de elevi externi, mai trebuie sau nu ca statul să crească cu cheltuiala sa pe acei 100 elevi interni?

În această proporție înțelegeți bine că guvernul nu putea să facă altceva decât să vă zică: D-lor, chestiunea este mai puțin importantă decât pare. Credeți să mai fie 40 elevi interni dincolo de Milcov și 100 dincoace tot pe seama statului, pe când sunt 2700 elevi externi? Aceasta nu va schimba în mod radical direcțiunea învățământului, și poate să fie bine așa. Prin urmare vedeți că suntem, cum am zice, în largul nostru și putem trata chestiunea foarte liniștit.

În ceea ce privește o adresă de la Iași, pe care a citit-o d. Pală, să-mi dea voie să-i spun că nu pui mult temei pe ea. Mai întâi se zice acolo că sunt 150 de semnături și că acele 150 de persoane reprezentă opiniunea publică din Iași. D-lor, opiniunea publică este un lucru greu de analizat. În această privință aș fi și eu tot atât de autorizat ca și cei 150 ca să zic că eu reprezent opiniunea publică în Iași, căci aș găsi alți 150

alăturea cu mine. Dar acestea sunt numai fraze populare. În drept, opiniunea publică a unui stat constituțional o reprezintă numai un singur corp: este Parlamentul electiv, d-voastră sunteți opiniunea publică, sunteți reprezentațiunea legitimă a țărei. Dacă majoritatea d-voastră va hotărî lucrul în un înțeles sau în altul, aceasta va fi întărirea țărei, iar acele 150 de iscălituri din Iași reprezentă numai părerea lor individuală.

În tot cazul, noi trebuie să depărtăm din discuția de față tot ce nu se ține de ea, și nu cred că era în chestie, când d. Pală a venit și v-a vorbit de așa-numita „noua direcție", făcându-mi onoarea de a zice că eu sunt șeful ei etc. Cuvântul „noua direcție" s-a întrebuințat odată de mine într-o chestie exclusiv literară și științifică, care nu priveste întru nimic discuțiile politice. Iar în ceea ce privește cosmopolitismul, fiindcă l-a atins d. Pală, rog pe Adunare să-mi permită a răspunde aci câteva cuvinte.

Dacă sub cosmopolitism se înțelege dezvoltarea unui popor fără înfăptuirea ideii naționalității, o dezvoltare comună a popoarelor așa încât naționalitatea lor să nu fie un element integrant, un substrat esențial al acestei dezvoltări, atunci din partea mea și din partea tutulor amicilor mei politici declar că nu am fost niciodată, că nu suntem și că nu vom fi cosmopoliți; că nu a ieșit niciodată nici din gura, nici din pana mea și nici din gura, nici din pana vreunuia dintre amicii mei un singur cuvânt măcar, care să autorize pe cineva a zice că suntem cosmopoliti; că toti, fără excepțiune, am fost și suntem partizani ai ideii naționalitătii, și orcine a sustinut că noi am fi contrari acestei idei, a susținut o inexactitate.

Și d-lui Pala, care în vorbele d-sale moderate si prudente a avut tactul de a atinge acest lucru nu ca din partea d-sale, ci ca auzit de la alții, îmi fac o datorie a-i afirma: că cei ce au întrebuințat în contra noastră pentru prima oară strigătul de cosmopolitism, au mistificat opiniunea publică spunând un neadevăr.

Iată o declarație, care sper că este destul de lămurită pentru a mă autoriza de a nu mă mai opri la asemenea lucruri, ci a reveni la obiectul propriu al dezbaterilor noastre.

Internatele susținute de stat au fost introduse în acele state, în care guvernul a voit să răpească tinerimii și părinților dezvoltarea liberă și să le impună direcțiunea lor guvernamentală.

Dacă as fi eu cosmopolit și aș voi să cresc tinerimea în ideiele cosmopolitismului, nu vă pare natural că tocmai eu aș cere internate, în care să se pună pedagogi din directiunea mea și să impun astfel societății directiunea ce-mi convine mie? (Aplauze.) Este evident, că atunci când eu propun ca statul să nu crească tinerimea în internate, ci să o lase să crească în sânul familiei, este evident, zic, că atunci mi s-ar putea imputa o sumă de alte intentiuni, dar numai intentiunea de a impune tinerimii o anume direcțiune a mea pentru cosmopolitism sau absolutism sau cum veți voi, numai această intentiune nu mi se poate imputa. (Aplauze.)

Vă rog dar încă o dată să nu complicăm chestiunea de față cu lucruri ce nu au a face cu dânsa, ci să o analizăm în un mod mai simplu și mai de-a dreptul în legătură cu obiectul.

Analizată chestiunea în mod simplu și fără preocupațiuni de lucruri străine, iată cum să prezentă.

D-lor, vorbeam la discuțiunea generală, că în statul nostru este mai bine ca să împuținăm întrucâtva direcțiunea spre școalele latinești și grecești și spre funcționarism, și să ne silim a înlesni cât mai mult producerea unei clase de cetățeni independenți, care cu munca lor, cu economia lor să-și câștige înșii existența fără a se adresa la budgetul statului, și că de aceea trebuie ca școalele reale să fie fondate si înmultite. Liceele fără îndoială trebuie păstrate ca o instructiune de înalta cultură; dar trebuie să fie rezervate numai pentru aceia, care vor să se destine la acea înaltă cultură clasică, și mai ales spre a îmbrățișa funcțiunile statului în limitele cerute de el.

Este dar aici o proporțiune de stabilit, și în starea noastră de astăzi nu pot decât să dau sfatul: nu lățiți peste măsură liceele până când nu veți avea mai multe școli reale.

Acum, dacă statul ar veni și ar zice: la gimnaziile reale, la școalele reale creșteti cum voiți tinerimea, dar pentru școalele latinești și grecești să viu eu anume în ajutor cu internate, vă dau burse ca să fiti crescuți gratuit de mine, nu vedeți d-lor, că ar continua eroarea primitivă? Adecă noi am scoate din sânul familiilor un număr de copii si le-am zice: Vi-i tin în internate pentru ca să învețe latinește și grecește, iar pentru alte trebuinte ale statului faceți voi cum știti.

Pentru ce aceasta? Are obligațiune statul ca numaidecât să crească în internate pe elevi pentru latinește și grecește? Nu are nicăieri și niciodată această datorie.

În Franta, precum a arătat foarte bine d. ministru al instructiunii, s-au introdus din partea statului, sub Napoleon I, internatele liceale cu intențiunea foarte pronuntată, fiindcă murea cu 30, cu 40 de mii floarea tinerimii burgheze în răsboaiele nesfârșite, de a crește pe seama statului pe nefericiții copii rămași orfani de tată, și totdeodată cu intentiunea de a imprima acestei tinerimi o direcțiune absolutistă guvernamentală cu idei napoleoniane.

Dar tocmai experiența dobândită în Franta cu acest sistem al statului nu ne încurajază ca să mergem mai departe, căci s-a întâmplat ca tocmai acolo, unde statul a întins mai mult coarda, să se producă cea mai turbulentă tinerime, în comparare cu cea din Germania, din Anglia si poate chiar si din Italia. Iată, d-lor, rezultatul internatelor de acolo.

În Germania și Anglia sunt internate, dar sunt de regulă fundatiunii private, și numai asa se pot susține bine. Este mai bună autoritatea privată în asemenea lucruri, cum merge mai bine Eforia spitalelor aici și Eforia Sf. Spiridon din Iasi, în privința averii ce o administrează, decât poate ar merge când ar fi sub autoritatea statului, și tot asa mergea mai bine Eforia școalelor cu administratia ei de mai nainte decât poate să meargă sub ministerul cultelor de astăzi. Căci este știut că statul administrează în general mult mai rău decât administrează un particular.

Așadar, d-lor, în loc de a cere întreținerea internatelor din partea statului, prezentul proiect de lege cere acordarea burselor; și iată cum se prevede aceasta în art. 132:

„Elevii sarmani si silitori vor fi ajutati prin burse.

Bursele se dau de minister prin concurs conform unui anume regulament".

În realitate lucrurile se vor petrece asa: Vom avea scoli reale în Fălticeni, în Roman, în Botoșani, în Bacău, în Piatra etc., încât priveste România de dincolo de Milcov; iar dincoace au să fie în Giurgiu, Ploiești, Slatina, Târgu-Jiului etc. Cu înființarea acestor scoli reale, poate că 4 din 5 cazuri de trebuintă pentru internate se vor împutina. Căci dacă astăzi sunt atâți părinți, care voiesc ca copii lor să studieze în liceele din București, Iași, Craiova, și solicită un loc în internatul statului, cauza este că în orașul de unde este acel părinte nu sunt încă introduse scoli secundare, si prin urmare părinții sunt siliți a cere asemenea ajutor. Dar în ziua, în care vor fi școalele secundare înfiintate în toate capitalele mai însemnate din district, în acea zi trebuințele părinților de a alerga la București, Iasi și Craiova vor fi mai mici; prin urmare din acest fapt numărul trebuitor de interni liceali se va reduce poate la o pătrime din ceea ce este astăzi. Vasăzică, dacă trebuința internatelor va fi redusă la această proportiune, atunci rămâne statului a dezlega numai întrebarea acelor tineri săraci, care au un talent deosebit pentru studiile clasice, și care voiesc să urmeze mai departe aceste studii. Răspunsul este, că acestora li se vor da burse.

Dar se zice: dacă li se vor da burse, cine are să-i crească? Oare nu se vor duce în alte internate particulare? Poate! Dar eu, d-lor, sunt din parte-mi în contra și a acestor internate

particulare, deşi aceasta nu mai priveşte pe stat, ci rămâne treaba părinţilor de a le apreţia. Sunt cu atât mai mult autorizat de a vorbi aici, cu cât eu însumi am contribuit a funda un asemenea institut privat la Iaşi pentru internii liceali. Această experienţă însă şi altele făcute pe urmă mi-au arătat că instrucţiunea este fără îndoială mai bună în aceste şcoli, dar grămădirea prea multor elevi în ele are multe inconveniente, educaţiunea nu este la înălţimea cerinţelor, şi în fine sunt expuse pericolului unui spirit exagerat de speculaţiune. Acest pericol l-am constatat mai ales la internatele private din Craiova.

Aşadar nu aceste internate sunt idealul meu. Eu sper din contra, că lucrurile se vor putea face şi la noi aşa precum se fac în Englitera, în Germania şi în parte chiar în Franţa, adecă părinţii elevilor bursieri sau stipendişti, dacă nu sunt din localitate, se vor duce şi vor căuta să găsească la locul liceului o familie, şi mai înainte de toate se vor duce la familiile a chiar profesorilor de licee, care nu mă îndoiesc că vor primi cu mulţumire în casele lor câţiva din tinerii eminenţi, care au stipendii, nu prea mulţi, dar 3 până la 4.

V-am spus, d-lor, că în toată România de dincolo de Milcov sunt astăzi 40 de elevi interni la licee, apoi dacă vor lua unele familii de profesori câte 4 sau 5 elevi ca să-i crească în mijlocul lor, nu credeţi oare că această creştere în familia unui profesor de liceu va fi o creştere mai bună şi mai morală pentru tineri decât creşterea lor în cazarmele internatelor celor mari? Dar chiar şi pentru profesori va fi mult mai bine; căci un profesor, care va avea elevi bursieri acasă la sine, pe lângă plata ce va primi de la dânşii şi care-i va uşura poziţia materială, va fi silit să ducă o viaţă mai casnică, va câştiga însuş mai multă demnitate în chiar viaţa sa familiară; în loc să se ducă la o cafenea, la ciub, la discuţiuni politice, se va gândi la familia cea sporită din casa lui, pentru care va simţi mai mult, mai imediat răspunderea morală; cu elevii săi din familie va repeta

lecţiunile şi va deveni un pedagog mai bun decât era până atunci din simplă teorie.

Aşa se petrec lucrurile în Englitera, în parte în Franţa, foarte adesea şi mai regulat în Germania. Cred dar că această viaţă introducându-se şi la noi, va da rezultate bune. Nu mă îndoiesc că şi d-voastră veţi împărtăşi această opiniune.

Ce întâmpinare mai aveţi în contra acestei încercări, care – după cele zise – trebuie să vă pară şi d-voastră aşa de folositoare pentru societate, încât desigur merită din capul locului o primire mai binevoitoare?

Am ascultat în această privinţă cu mare atenţiune coprinderea protestării din Iaşi, pe care ne-a citit-o d. Pală, şi am auzit între alte argumente contrarie şi pe acesta, că la noi înainte vreme aşa era, cu internate, şi că din internate au ieşit toţi oamenii noştri cei mari. Aşa este! Dar ce poate dovedi aceasta? Să vă dau un exemplu. Acum, când am introdus în ţara noastră drumurile de fier şi telegraful, mai putem veni să zicem: de ce nu trimiteţi şi acum ştafete şi nu ţineţi releuri poştale? Căci înainte vreme aşa era. Toţi cei ce au călătorit înainte vreme în această ţară, şi oamenii cei mai însemnaţi, au călătorit cu posta; şi cea mai grabnică şi mai importantă ştire se trimitea cu ştafeta. Fără îndoială; dar astăzi călătoresc cu drumul de fier şi se trimit ştirile prin telegraf. Şi nu este mai bine aşa? (ilarite, aplauze). Când nu era decât poşta şi ştafeta, întebuinţai poşta şi ştafeta. Dar când ai ceva mai bun? Poţi oare aduce argumentul în contra drumului de fier şi a telegrafelor că mai nainte toată lumea întrebuinţa numai poşta şi ştafeta?

Este evident, d-lor, că într-o ţară care tinde a se civiliza, totul progresează, se preface. Într-o ţară, unde instrucţiunea liceală se făcea mai nainte mai ales prin internate, era neapărat ca toţi oamenii eminenţi trebuia se iasă din internate. Dar întrebarea noastră este: oare dacă în ţară nu ar fi fost aceste internate, ci ar fi fost sistemul propus acum, ar fi ieşit toţi acei bărbaţi pe care-i posedă astăzi ţara? Eu cred că da, şi încă mai

multi și mai bine crescuți. Prin urmare din toate câte se zic, că așa a fost în vechime, nu se poate trage consecința că si pentru viitor ar trebui să fie tot așa; căci atunci ar înceta orice progres.

Dar să intrăm putin mai de-aproape în starea internatelor statului nostru.

Am fost și eu câtva timp director al internatului central din Iași, și vă pot vorbi în cunoștintă de cauză. D-lor, înainte de toate la noi ne lipsesc acei pedagogi, care ar trebui să dea o creștere bună elevilor din internat.

Este foarte ușor a zice, precum a spus-o d. Pală, ca ministrul instrucțiunii, când va vedea că disciplina într-un internat nu este bună, să o îndrepteze; dar este greu de făcut, cred chiar că este aproape cu neputință în starea de astăzi a școalelor noastre. Căci nu trebuie să pierdeți din vedere, cât de puțin poate să facă un ministru. El poate să facă o adresă directorului acelui internat, prin care adresă să-i zică: strânge disciplina; și cu toate acestea directorul nu va face mai nimic, pentru că nici el nu are prin cine, nu are pedagogi. Directorul are administrațiunea internatului, are grija școalei în genere, nu este el acela care poate fi în contact perpetuu, neîntrerupt cu elevii; în acest contact cu elevii sunt numai pedagogii. Și aici este cheia lucrului: la noi toti pedagogii sunt niște tineri, care-și fac studiile lor și cari sunt numai de nevoie și deocamdată într-un internat ca pedagogi; sunt acolo fără nici o tragere de inimă, lucrează mai mult de silă, așteptând ora ca să termine repetitiile lor cu elevii, pe care de regula nici nu le fac, ci-și caută de alte studii ale lor, și sunt fericiti când pot să iasă din acel internat.

Vă încredințez că nu veți găsi nici un pedagog care să fi stat zece ani de zile într-un internat de al statului; ci stau trei sau patru ani ș-apoi ies. Tinerimea însă nu se poate creste de niște pedagogi fără tragere de inimă, care se grăbesc numai să facă orele de asistență lângă elevi cu cea mai mare răceală, fără nici un interes, ocupându-se nu de a le face explicațiuni asupra obiectelor lor, asupra temelor lor, dar ocupându-se cu cetirea institutelor lui Iustinian sau altă carte. Astfel totul se petrece într-un mod mecanic, lipsit de orce spirit de afecțiune pentru buna-creștere ce trebuie să se dea tinerimii.

Această stare de lucruri se petrece zilnic în internatele noastre. Pe de altă parte băieții, cel dintâi lucru care-l fac în urma acestei lipse de cresteri, este de a studia paragrafele reglementului de disciplină; și când pedagogul observă unuia vr'o incorectitudine în purtare, cum de exemplu, că nu s-a purtat cuviincios în clasă sau în dormitor, că a vorbit prea tare la masă, sau că a iesit din institut fără permisie, și-i dă o pedeapsă, de exemplu un arest, atunci directorul se pomenește cu o petițiune din partea elevului, prin care se plânge: că pedagogul l-a pedepsit pentru cutare faptă cu cutare pedeapsă, în vreme ce regulamentul la articolul cutare zice: că pedeapsa pentru cutare faptă nu este aceea, ci este alta, si că el protestează. (Ilaritate.) Iată, d-lor, cum se petrec lucrurile zilnic în internatele statului. Cu toate acestea nu vă mirați, dacă și din acești elevi au iesit câțiva eminenți. Ar fi fost ceva fenomenal, dacă n-ar fi fost așa. Însă aceasta nu vrea să zică cum că nemaifiind internate de ale statului, nu poate să iasă și în alt mod asemenea oameni eminenți, precum de exemplu din sânul familiilor de profesori, care s-ar însărcina cu creșterea acestor copii.

În starea actuală, după cum v-am spus, lipsindu-ne personalul pedagogic, va fi imposibil de a putea da tinerilor o bună-crestere în internatele statului. Eu cred, d-lor, că desființându-se internatele, tinerimea noastră nu va fi lipsită de educatiune, pentru că nu cu „pretinsele“ burse, cum zice protestarea de la Iași, dar cu bursele efective ce sunt aici în lege prevăzute ca obligatorii, tinerimea noastră, care astăzi este prin internate, va găsi în familiile profesorilor mult mai bună-creștere, mai mult interes pentru dezvoltarea simțimintelor lor

decât găsesc astăzi din partea pedagogilor în internatele statului.

Iată în ce mod, d-lor, acel ce a făcut această lege ș-a închipuit că se pot concilia lucrurile.

Acum, dacă d-voastră credeți, cu toate acestea, că internatele statului trebuie să rămâie așa cum sunt și să creșteți pe tineri ca și până acum, negreșit că în contra majorității Camerei nu este nimic de făcut. Aceasta va fi atunci o dovadă că reforma ce vi se propune astăzi este prematură. Însă mai târziu, eu unul nu mă îndoiesc, vă veți convinge, că ea era salutară și că era mai bine, atât pentru stat cât și pentru societate, ca tinerimea să se crească în familie, iar nu cazarmată în internatele statului ca până astăzi.

Iată, d-lor, care a fost motivul acestei dispozițiuni din proiectul de lege.

După mai multe alte discursuri pentru și contra, Camera respinge toate amendamentele și votează suprimarea internatelor liceale cu 51 voturi contra a 24.

32

Pentru înființarea Facultății de Teologie

(Ședința Camerei de la 6 fevruarie 1876)

Continuând discutarea proiectului de lege asupra învățământului public, Camera ajunge la art. 157, care prevede înființarea Facultății de Teologie la Universitatea din Iași.

D-lor, am auzit pe unii din d-voastră zicând: pentru ce trebuie să fie facultate de teologie? Motivul, care m-a îndemnat să introduc facultatea de teologie, este următorul:

Prin legea constitutivă a Sf. Sinod s-a prevăzut ca după 20 ani de la promulgarea ei, care s-a făcut la 1872, să nu poată să se numească archiereu în România decât cel ce va avea titlul de doctor sau licențiat în teologie. Aceasta este o lege votată de d-voastră și ați pus fundamentul, pe care este clădită astăzi organizarea și ierarchia noastră bisericească.

Au trecut de atunci 4 ani, mai rămân încă 16 ani, când va veni timpul ca nici un archiereu, nici un episcop, nici un mitropolit nu va mai putea fi numit fără de a avea titlul academic în teologie. Acum dacă vă închipuiți că s-ar face facultatea de teologie peste un an, cursul ei fiind de 4 ani, atunci tocmai peste 5 ani ar putea să dea primii doctori în teologie, și tinerii, care ar fi avut această aplicare, ar ajunge cu titlul lor academic la vârsta cerută pentru a putea să aibă

înaltele demnități eclesiastice citate mai sus. Afară numai dacă sunteti de părere că este bine ca, nefiind în țară facultăți de teologie, toți prelații noștri să-și facă studiile în străinătate. În cazul acesta, se înțelege că ei ar fi siliți să se ducă în Rusia sau în Grecia, de regulă, însă în Rusia.

Eu, d-lor, cred că nu este bine ca o țară să silească pe prelații săi, pe întregul său cler înalt, să meargă să-și facă studiile numaidecât în țări străine, mai ales în Rusia. Aceasta o cred chiar primejdios. De aceea, ca un corolar necesar la legea Sfântului Sinod, am fost dator să propui înființarea unei facultăți de teologie; și toate criticele ce le-am auzit în contra înființării acestei facultăti, mi se par foarte nefundate si lipsite chiar de sentimentul național. (Aplauze.)

Articolul 157 se primeste. Dar prin căderea cabinetului Catargi se zădărniceste toată reforma învătământului, iar facultatea de teologie se deschide de-abia după 8 ani (4 noemvrie 1884), prin deciziune ministerială, însă nu la Iași cum propusese autorul acestei scrieri si cum era mai nemerit, ci la Bucuresti. După alti 6 ani se întemeiaza definitiv această importantă facultate prin legea specială de la 3 iulie 1890, fiind d. Teodor Rosetti interimar ministru al cultelor.

33

Pentru susținerea ministerului L. Catargi în contra unei moțiuni de blam

(Ședința Camerei de la 9 fevruarie 1876)

Ministerul L. Catargi, reconstituit la 30 ianuarie 1876 în urma celor relatate la pag. 457 (*ed. n.* – p. 294), provoacă în aceeas zi o ședință secretă a Camerei, în care primește cu mare majoritate un vot de încredere, anuntat apoi în sedință publică de prezidentul Camerei conservatoare d. Dimitrie Ghica. Cu toate aceste d. George Brătianu, care se asociase la acel vot de încredere, atacă chiar de a doua zi guvernul asupra numirii noilor miniștri. Iar în ședinta Camerei de la 6 fevruarie 1876 d. Grigorie Ventura anuntă o nouă interpelare în contra guvernului „asupra situatiunii sale anormale si neconstituționale fată cu Adunarea“, pe care si-o dezvoltă în sedinta de la 9 fevruarie, fiind ajutat în atacul său de dd. G. Brătianu si Ar. Pascal.

Acesti deputati prezentă după o lungă discutie moțiunea de blam, în contra căreia se îndreptează discursul următor:

D-lor, moțiunea, asupra căreia dezbatem, este următoarea:

„Camera, nemaiputând avea încredere în noua direcțiune politică, ce urmează ministerul, trece la ordinea zilei“.

Subscrişi sunt dd. Ventura, Pascal, Meitani, G. Brătianu, mai este subscris şi d. Moruzi, adecă d. Moruzi de la Dorohoi, apoi d. Vericeanu,

Voci. Mai este şi d. Monteor.

T. Maiorescu. Ah, pardon! Uitasem pe d. Monteor. (Ilaritate.)

Voci. Mai e şi d. Marioţeanu.

T. Maiorescu. De două ori pardon. Uitasem şi pe d. Marioţeanu. (Ilaritate.)

Meitani. Deputaţi sunt şi d-lor.

T. Maiorescu. Incontestabil. Fiindcă au subscris o asemenea moţiune depusă pe biuroul Camerei, este o dovadă sigură că trebuie să fie deputaţi. (Mare ilaritate.)

În această moţiune este un singur cuvânt, care o accentuează şi o justifică înaintea d-voastră, este cuvântul: noua direcţiune politică. Şi nu poate fi vorba, domnilor, de direcţiunea guvernului dinainte de zece zile, căci guvernul atuncea avea încrederea majorităţii, care s-a votat cu 68 bile contra 11.

Această încredere s-a manifestat nu numai în persoana prezidentului consiliului, ci pentru întregul minister aşa cum e compus din acei 7 miniştri, care astăzi stau pe acea bancă. Aşadar tendenţa acestei moţiuni este de a zice: că guvernul de 10 zile încoace a apucat o nouă direcţiune. Căci negreşit nu pot să imput acelor domni, care au iscălit moţiunea, că au vroit să facă acestei Camere insulta de a zice: trebuie să te răzgândeşti după 9 zile. De aceea au şi introdus cuvântul: noua direcţiune. Nu puteau d-lor, în urma cuvintelor autorizate ale d-lui D. Ghica, prezidentul acestei Camere, care a zis în şedinţă publică: să susţinem acest guvern, nu putea, chiar având nemulţumiri în contra lui, să vie peste câteva zile şi să mai propună simplu o moţiune de neîncredere şi noi să o discutăm. Pentru onoarea Camerei dar a trebuit să se caute un nou motiv pentru a se justifica această schimbare peste 9 zile, şi astfel s-au introdus în moţiune cuvintele: noua direcţiune. D. Ventura, autorul sau coautorul acestei moţiuni, ne-a explicat ce vrea să zică noua direcţiune. A zis: D. preşedinte al consiliului s-a inspirat de o nouă direcţiune susţinută de d. Maiorescu, dar fiindcă eu nu mai sunt astăzi în minister, acea nouă direcţiune e susţinută de d. Carp şi d. Rosetti. A zis d. Ventura că noua direcţiune reprezentă: nihilismul, cosmopolitismul, combaterea ideilor de naţionalitate, de religiune şi de familie; aceasta mai ales de 9 zile încoace. (Ilaritate.)

Domnilor, să lăsăm dar chestiunea de 9 zile la o parte, fiindcă este ca şi judecată prin râsul d-voastră. Am onoare însă, trecând la lucruri mai serioase, a vă da o explicare şi a vă face o declaraţiune: cuvântul noua direcţiune căruia i se face onoarea de a figura într-o moţiune parlamentară, este un cuvânt literar, introdus de mine într-un articol literar, publicat în *Convorbiri literare*, şi se refere numai la chestiuni literare. Dacă însă unui cuvânt literar i se face onoare a i se da o semnificaţiune politică, vă declar: că noua direcţiune n-a susţinut niciodată oral, n-a scris niciodată nici un cuvânt nici în favoarea nihilismului, nici în favoarea cosmopolitismului, nici în contra familiei, că toţi membrii acestei direcţiuni nouă sunt partizani ai naţionalităţii, şi că nu este adevărat că ar fi susţinut dânsa nenaţionalitatea, cosmopolitismul şi căderea religiunii noastre. Desfid dar pe orcine de a-mi arăta sau în graiu, sau în scrierile din partea vreunuia din direcţiunea nouă, vreun cuvânt care să-l autorize a spune asemenea neadevăruri. Iată chestiunea nouei direcţiuni foarte lămurit pusă înaintea d-voastră. Dacă este cineva din d-voastră, care să poată cita în acest sens un singur cuvânt din partea vreunuia din noi, îl rog să-l spună, şi atunci voi fi dezminţit. (Pauză.) Dacă tăceţi toti, atunci n-am decât o rugăminte să fac, aceea că pentru demnitatea fiecăruia din noi să nu afirmati lucruri neexacte dinaintea ţărei. (Aplauze.)

Atâta pentru direcţiunea nouă.

Să venim acuma la direcțiunea veche a dezbaterilor noastre obișnuite. Ce voiește, d-lor, grupul cel tânăr din Iași, reprezintat acum prin dd. Carp și Rosetti, și mai înainte prin mine? El voiește întemeierea ordinei monarhice sub dinastia ce avem astăzi, menținerea libertăților așa cum sunt înscrise în Constitutiune, până când avem această Constituțiune, și conștiincioasa lor practicare în organizarea internă a statului.

Acum, fiindcă este vorba de resturnarea acestui guvern, să cercetăm din nou cu toții, sub ce împrejurări a venit la putere și ce a făcut până acuma. D-lor, la 1871 când ministerul actual a venit la putere, știți ce zdruncinare era în toată țara; știți cum umbla vorba că nu se mai poate menține stabilitatea; știți, d-lor, cum se credea că dinastia actuală nu mai poate să dureze, și se vorbea că șeful statului voiește să părăsească țara. Era vorba că, după ce țara prin o luptă continuă de 20 de ani ajunsese a realiza dorința ca să avem un Principe străin dintr-o familie domnitoare din Europa; că după ce noi prin propriile noastre mijloace ne-am dat la 1866 o Constituțiune, în care am înscris ca articul fundamental menținerea dinastiei actuale, era vorba zic, după 5 ani de joc parlamentar sub o Constituțiune dată de noi înșine țărei, să declarăm că această țară este incapabilă de a-și păstra dinastia ce și-a ales-o. Înțelegeți bine ce primejdie era pentru țară la martie 1871.

Veti găsi dar natural, că în asemenea momente toți oamenii politici cu bun-simț, chiar cei mai liberali, să-și zică: acesta este un moment suprem; și cu toate că după temperamentul nostru unii suntem mai liberali, totuș aceste dezbinări trebuie să dispară, să ne unim cu toții și să susținem ordinea stabilită prin Constituțiunea de la 1866. Să susținem dinastia, ce din fericire o avem astăzi, și prin urmare să susținem onoarea și siguranța acestui stat. (Aplauze.)

Acest sens, d-lor, l-a avut susținerea d-lui L. Catargi din partea noastră la 1871.

Acum, ceva mai în detai, împrejurările erau următoarele. Ne amenința mai nainte de toate o ruină finantiară prin nepilduita ușurință, cu care s-a dat concesiunea Strousberg din partea ministerului I. Brătianu. Și orcât s-ar vorbi, d-lor, de partidul ultra-democratic, eu nu cred că țara aceasta a putut să uite lovitura cea mare ce i s-a dat de partidul democratic prin afacerea Strousberg.

Criza finanțiară de unde provenea? D-lor, budgetul nostru în vechime se alcătuia de 40, de 50, de 70 milioane franci. Iacă deodată o afacere de 240 000 000 franci, care se contractă pe spatele țărei. Ușurința, cu care s-a contractat, a trebuit să zdruncine toată starea finanțelor noastre. D. L. Catargi, venind la minister, a introdus pe de o parte ordinea în finanțe prin chemarea d-lui Mavrogeni și pe de altă parte liniștea în țara, prin chemarea d-lui general Florescu, care a fost salutară pentru acel minister în acele împrejurări. Întâi dar a fost regularea finanțelor: s-a regulat prealabil chestiunea Strousberg într-un mod, care va rămâne totdeauna un titlu de recunoștință pentru membrii cabinetului de atunci, s-a regulat într-un mod așa de prudent, încât recitind cineva astăzi dezbaterea chestiunii, trebuie să se mire și să admire buna soartă ce a avut România în această privință pentru acel moment.

Când vorbește d. G. Brătianu de opiniunea publică, de acele foi albe cu litere negre, care se numesc la noi ziare, și dintre care cea mai mare parte se hrănește din mistificarea cetitorilor lor, aduceți-vă aminte că mai unanimitatea acestui fel de opiniune publică de atunci zicea că trădăm țara. S-au înșelat, ca mai totdeauna, sau au înșelat pe alții și au vorbit în necunoștință de cauză și prin rea-voință; căci, d-lor, nu era ușor lucru de a pune pe țară o sarcină de 18 milioane anuitate numai de la Strousberg și de a echilibra apoi un budget, care aproape pe jumătate era afectat la plată de anuități, și numai ceailaltă jumătate conta la lucrările administrării interne.

Greutatea finanțiară a fost întâmpinată grație d-lui Mavrogeni, orce s-ar zice de acea opiniune publică în contra d-sale. Acest merit va rămânea neșters în memoria generațiunii noastre pentru ministrul de finanțe Mavrogeni. Meritul avea și o altă însemnătate: el da semnul caracteristic ce trebuie să-l aibă totdeauna Partidul Conservator la noi. Căci acesta este rolul Partidului Conservator, de a menține ordinea și de a regula finanțele. Prin operațiuni finanțiare serioase s-a îndreptat starea generală a țărei. Aceasta nu este o frază goală. Vă voi dovedi adevărul și coprinsul ei în mod foarte elementar, dar cu atât mai sigur.

Am trăit toți în această țară și înainte de acum cinci ani, de la Vodă-Cuza încoace. În teorie se zice că în 24 ore, orce mandat al statului se plătește la casieriele lui, căci este ca o poliță; însă te duceai la casierie și nu ți se plătea mandatul nici în o zi, nici în două, nici în douăzeci, nici în două luni, nici în trei, și uneori chiar nici în șase luni. Era o bancrută deghizată, în care se afla administrațiunea publică atunci. Pentru prima oară, sub acest guvern, când mergi cu mandatul care poartă semnătura ministrului, i se face onoare la casieria statului și se plătește imediat. (Aplauze.)

Iacă ce însemnează, fără frazeologie, că a început ordinea a domni în finanțe, adecă acum este gospodăria elementară, și orce minister va veni pe acele bănci, fie din orce partid, nu va mai putea sta nici șase luni acolo fără a păstra cel puțin această bună gospodărie a plăților regulate. Iacă importanța lucrului și pentru viitor.

Așadar înlăuntru acest minister a mai regulat finanțele și a păstrat liniștea în țară.

În privința politicei exterioare a fost d. B. Boerescu, coleg cu d. Catargi, și a știut să înalțe demnitatea țărei mai sus decât era înainte. Orce părere ați avea despre convenția de comerț, atât se poate admite ca sigur, că prin el România a putut să se introducă pentru prima oară în astfel de relațiuni

internaționale cu Europa apuseană, încât ne apropie de egalitatea recunoscută cu statele suverane. (Aplauze.)

Fără îndoială, retragerea d-lui Boerescu a fost o mare pierdere din acest punct de vedere și nu pot decât să regret și astăzi, ca și în ziua retragerii d-sale, că niște considerări de altă natură l-au putut face să părăsească în asemenea momente un minister de atâta însemnătate dobândită tocmai în timpul din urmă.

D-lor, d-voastră voiți să răsturnați acum acel minister. Oare numai pentru că d. Aristid Pascal se nelinișteste așa de mult, când vede câte un ministru nou pe acele bănci? Apoi, d-le Pascal, nu e greu să ajungă cineva la minister; adecă pentru unii nu e greu, pentru alții pare a fi cam greu. Lucrul de căpetenie este acesta: chestiunile ministeriale nu sunt chestiuni de persoane, ci sunt chestiuni de sistem. Așa fiind, suntem în drept a vă întreba, dacă răsturnați guvernul de astăzi, ce alt sistem voiți să introduceți? D-voastră, unii din cei subscriși în moțiune, v-ați afirmat în acest parlament prin următoarele: întâi ați venit cu ocaziunea răspunsului la discursul Tronului și în număr de 17 ați cerut ca să fâlfâie drapelul desfășurat al României în contra Turciei și, când a vorbit ministerul conservator de economii, d-voastră strigați că putem să dăm chiar 30 000 000 când e vorba despre armarea țărei, și aceasta cu o profusiune care ne-a pus în mirare...

Meitani. 20 milioane.

T. Maiorescu. Pardon, 20 sau 10 dacă voiți. (Ilaritate.) Destul că nu voiați economii.

Apoi, d. Pascal spune chiar acum acelaș fel de lucru când vine și face o imputare d-lui Rosetti că nu ne face drum de fier la Marea-Neagră; adecă zice d-sa că nu voim să mai cheltuim încă 200 milioane (aplauze), adecă o bagatelă, o cheltuială de vro 200 de milioane pentru a avea un port pe Marea-Neagră! Foarte frumos, foarte important lucru în viitor; dar de unde să luăm banii în acest moment? D. Meitani apoi la rândul său

venea să ne ceară ca școalele reale să fie răspândite deodată în toate capitalele districtelor fără excepțiune, adecă să mai cheltuim și pentru acestea vro 3 sau 4 milioane mai mult pe an. Admirabil și aceasta, foarte bine: dar de unde parale? Iată, d-lor, partidul sau mai bine oamenii ce se ofer a înlocui ministerul actual.

Meitani. Voi fi totdeauna mândru, că am propus aceste milioane.

T. Maiorescu. Mândrie pe fraze goale! E ușor a propune milioane din punga altora.

Dar, d-lor, ce ne ocupăm de acești d-ni? Noi toți am auzit o voce autorizată, vocea onor. președinte al acestei Adunări, care a declarat că d-sa sustine guvernul actual, și aceasta ne-a linistit pe noi toți; fiindcă în adevăr, dacă în momentele de față ar fi putut fi chemată la minister vro persoană, desigur că acea persoană ar fi fost onor. nostru președinte, printul Dimitrie Ghica, și aci mă voi feri de a urma exemplul d-lui Aristid Pascal și de a raporta cele ce s-au petrecut în ședința secretă, de a divulga ceea ce trebuia să rămână secret între noi.

O voce. Dar cele 66 de voturi de încredere, despre care ați vorbit, nu au fost date în ședință secretă?

T. Maiorescu. Cele 66 de voturi au fost chiar a doua zi declarate în ședintă publică de către prințul Dimitrie Ghica, după cum a fost declarată și încrederea președintelui Adunării în guvernul actual. Cetiți *Monitorul.* Vasăzică eu eram și sunt în drept a vorbi de aceasta; pe când lucrurile, despre care a vorbit d. Pascal, au fost zise numai în ședintă secretă. Însă ședința secretă este ca o scrisoare pecetluită adresată unuia, și pe care altul vine de o rupe, o ceteste și o divulgă, fapt pe care eu nu am trebuință să-l mai calific. (Aplauze.)

Așadar, d-lor, onor. nostru președinte, care este în fruntea Adunării de atâția ani și care la caz de căderea acestui guvern ar fi venit natural chemat ca președinte al ministerului

următor, a declarat cu vocea sa autorizată că are încredere în acest guvern.

Astfel fiind, cei care sunt oameni putin mai serioși decât d. Ventura, ne zicem: când avem această declarațiune categorică a președintelui nostru, când știm apoi că orcare ar fi opiniunea adversarilor săi în țară – fie și chiar opiniunea publică a d-lui G. Brătianu – un lucru este știut si recunoscut de toți, și de adversari: acela că onor. nostru președinte este un om de o neîndoioasă lealitate: nu suntem oare în drept a întreba pe d. Ventura, pe d. Moruzi de la Dorohoi, pe d. Pascal, pe d. Meitani: nu cumva vor dumnealor să compună cabinetul în locul prințului Dimitrie Ghica? E usor a răsturna; dar ce va fi la urmă? Puteți să ne spuneți?

Dar oare în ce pozițiunea cabinetului actual nu este regulată? S-a dat în adevăr un vot de blam de către Senat.... cui? Îmi veti permite ca să stiu și eu ceva despre aceasta. (Ilaritate, aplauze.) S-a dat acel vot de blam pentru legea instrucțiunii publice? S-a dat pentru direcția nouă? Nu; aceasta a stat numai în capul d-lui Ventura, care se ocupă mult de artă și literatură. S-a dat votul de blam în contra suprimării din budget a unor catedre? Dar această propunere a mea a fost primită de această Cameră cu o maioritate de $^{3}/_{4}$ din 100 de voturi, și nu ne este iertat a presupune că un Corp așa de matur, precum trebuie să fie Senatul, a vrut, pentru a lovi în mine, să lovească în Cameră – lucru nepomenit în analele constituționale – și să producă un conflict constituțional în chiar reprezentanța țării. Nu ne rămâne pentru a fi corecti decât altă interpretare: după ce si-a dat Camera votul pentru suprimarea câtorva catedre de prisos, între altele și a uneia din cele 2 catedre de dreptul roman de la facultatea din București, era vorba acum a se aplica acest vot de către mine ca ministru. Eu am suprimat catedra d-lui Daniileanu și am lăsat pe ceailaltă să se ocupe prin concurs, nefiind mulțumit de d. Daniileanu. Este evident, d-lor, că eu unul nu retrag nimic din

ceea ce am făcut și, dacă aș mai fi ministru, tot așa aș face. Senatul însă s-a mișcat de aceasta, și pentru a menține o catedră, a atacat un fotoliu. Mi-a făcut onoarea de a se ocupa numai de persoana mea ministerială, nu de ceilalți miniștri, și mi-a zis: ai călcat legea instrucțiunii publice, trebuie să te duci. Prea bine. Eu, ministru constituțional, mi-am dat demisiunea. A doua zi însă după venirea d-lui Carp la minister, d-sa a reintegrat pe acel d. profesor în locul de unde-l scosesem eu. Și bine a făcut că a lucrat așa: d. Carp a probat că este și d-sa ministru constituțional. (Ilaritate.)

Acum pentru această procedere corectă voiți d-voastră să răsturnați ministerul actual? În acest partid conservator sunt, după cum vedeți, mai multe grupuri. Voiti să răsturnați acest cabinet pentru a aduce alt grup la putere, presupuind că are mai întâi de toate și încrederea Domnitorului, poate grupul d-lor Ventura, Pascal, Meitani și Moruzi? Știți d-voastră că ministerul Catargi s-a arătat mai econom în privința cheltuielelor. Dd. Meitani și Pascal, din contra, s-au pronunțat pentru niște cheltuieli, care ating – ca să nu exagerez – cifra de 300 milioane lei. Dumnealor vor drumuri de fier la Mărășești și port la Marea-Neagră; si d. Meitani mai cu seamă dorește să ducă militarismul foarte departe la noi. Serios vorbind, dacă e cu putință a lua în serios pe acești domni: un asemenea partid conservator, pe lângă că ar fi ruina sa proprie, dar ar fi încă ruina desăvârșită a acestei țări! (Aplauze.)

Dar nu este vorba de acel grup, ziceți d-voastră. Noi ne preocupăm de pozițiunea constituțional corectă, ce trebuie să o aibă cabinetul reconstruit. Să vedem și aceasta. De unde afirmați d-voastră că nu este foarte corectă reconstruirea cabinetului? El s-a completat prin dd. Carp, Bălăceanu și Strat.

Despre d. Carp cred că am vorbit destul; despre d. Rosetti, dacă-l mai puneți în chestie și pe d-sa prin cuvântul „noua direcție“, a vorbit d-sa însuș spuindu-vă că nu primește drumuri de fier, care costă asa de mult. Ne rămâne dar să

vedem acum și pozițiunea constituțională a d-lui Bălăceanu, la care s-a referit onor. d. Pascal.

Domnilor, vă întreb mai întâi: este ori nu este adevărat, cu Constituțiunea noastră în mână, că Domnitorul și numai Domnitorul are dreptul de a numi pe miniștri? Negreșit că nici un om de stat nu poate fi în contra acestei păreri. Constituțiunea este aici categorică. Apoi odată că este așa, odată ce Domnitorul are prerogativa de a numi miniștrii, pentru ce dd. Pascal, Meitani, G. Brătianu, vin și pun în discuțiune acest drept al Coroanei în privința d-lui Bălăceanu?

„Dar, zic dumnealor, este criză în Orient și noi, deputați ai țării, voim ca la afacerile externe să se găsească un bărbat, care să fie la înălțimea pozițiunii și în stare de a face față unei situatiuni critice“.

Foarte bine, d-lor, ia să cercetăm puțin și acest lucru. Admițând dar îngrijirile sincere ale d-lui Pascal etc., vă întreb: nu se cuvine să se felicite dumnealor pentru venirea la Ministerul de Externe a unei persoane diplomatice? Apoi n-au cetit dumnealor decretul de numirea d-lui Bălăceanu, unde se zice curat: fost agent politic la Constantinopol și la Paris? Nu văd dumnealor că tocmai un asemenea bărbat poate înlătura pe deplin preocupațiunile ce au?

În momente de criză la cele externe voiți să se ocupe ministerul numai cu satisfacerea celor ce fac complicații în interne? Cred că nici d. Pascal n-ar face mai mari servicii țărei la Constantinopol si nici d. George Brătianu la Paris.

O voce. Ba ar face, vă înșelați. (Mare ilaritate.)

T. Maiorescu. Ilaritatea d-voastră este răspunsul adevărat la adresa celor subscriși în moțiune.

Așadar cred că alegerea făcută în persoana d-lui Bălăceanu a fost din cele mai fericite, și declar că din parte-mi îi voi da tot concursul meu ca deputat și ca membru al majorității.

Dar d. Strat, zice încă d. Pascal, totdeauna preocupat de fotoliurile ministeriale, ce caută? A! Vedeți, d-lor. Dacă ar fi

permis să dăm astăzi o numire cabinetului actual, desigur că l-am numi: cabinetul Catargi-Strat. D. Strat este un conservator pronunțat; d. Strat s-a declarat franc în contra militarismului exagerat, – și foarte bine a făcut d-sa, că a primit Ministerul Finanțelor în împrejurările de astăzi. Pentru mine ca membru al majorității este o linistire venirea d-sale la minister, liniștire în ceea ce priveste finanțele țărei; stiu că nu va fi cheltuitor, și aceasta este important în situațiunea grea în care suntem.

D. general Florescu, bărbat cu multă experiență, om de stat cunoscut, militar înainte de toate, când a primit colegialitatea cu d. Strat, a făcut un act de abnegațiune patriotică în ceea ce privește militarismul foarte ligitim în d-sa; și acest spirit conciliator al generalului Florescu cată să liniștească Partidul Conservator. (Aplauze.) – Credeți d-voastră că d-nii Pascal și Meitani au dreptul astăzi să fie mai Florești decât însuș generalul Florescu? (Ilaritate.)

Încă o dată dar, d-lor, vă întreb: de ce am răsturna guvernul actual?

Un ultim cuvânt, și am terminat.

Dacă vor veni alți bărbați la putere, ei vor trebui neapărat să dizolve această Cameră, și ati auzit pe d. Ventura zicând că d-nealui ar fi mai bucuros ca d. Lascar Catargi, dacă este să cadă, să cadă în picioare și nu pe.... brânci. Ce îngrijire are d. Ventura pentru d. Catargi! Mai vorbea d-sa, să nu aveti teamă de acea... știti cum o numea, dar mie terminul îmi pare prea puțin parlamentar pentru a-l repeta (ilaritate), să zicem dar: de acea fantasmagorie a d-lui Catargi despre dizolvarea Camerei și nouele alegeri (mare ilaritate).

Dar să ne întelegem bine. După părerea mea acei care vorbesc mai mult la noi de libertatea alegerilor, întrebuințează niste cuvinte străine – fie-mi permis a zice – fără ca să le înțeleagă. Căci ce însemnează cuvintele: *libertatea alegerilor* si din contră *candidații oficiali, candidații guvernamentali* în tara noastră? Cine a studiat țările, de unde am împrumutat aceste numiri, trebuie să știe că, d. e., ultimele alegeri făcute la noi în 1875 au fost ceea ce se numește acolo alegeri libere și că la noi nu au fost candidați oficiali. Sau atunci răstălmăcesc d-lor cuvintele.

Însă d. G. Brătianu vine și zice: majoritatea Camerei, da, o aveți; dar nu aveți majoritatea țărei!

Ei, d-lor, asemenea afirmări nu se fac într-un parlament serios! Țara sunteți d-voastră și nu recunosc altei instanțe dreptul de a constitui o opiniune publică legală afara din această Cameră. (Aplauze.)

Ziceți că această Cameră nu este adevărata reprezentare a țărei? Atunci răsturnați Constituțiunea țărei. Verificarea titlurilor este lăsată la Cameră; Camera le-a verificat; altă instantă de apel nu mai este, și d-voastră ziceți că această constitutionalitate este afară din lege? D-voastră ati avut aici pe dd. Manolache Kostaki, Ioan Brătianu, Kogălniceanu, Vernescu și alții, care au contribuit la verificarea titlurilor acestei Camere și au lucrat multe ședințe după aceea cu ea împreună; pe urmă însă, când s-au văzut fără speranță de a sparge majoritatea, au iesit din Cameră, după vointa dumnealor de care sunt liberi, și acum veniți d-voastră și tăgăduiți legitimitatea acestei Camere?! Iată un act de anarchie! (Aplauze.)

Dar nu vedeti ce cai a apucat opozițiunea sistematică afară din Cameră? Nu cetiti, nu vedeți încercările, care merg cu lipsa de patriotism până a întrebuința foi străine precum: *Les Tablettes d'un spectateur* și *Prager Politik* spre a răsturna ordinea publică de aici, insultând în strainătate tara în guvernul și dinastia ei? Și ceea ce întristează mai mult, este că în fața unor articole atât de injurioase, publicate de acele foi străine, foile de la noi în loc de a le combate, se grăbesc de a le reproduce,... lucru nemaipomenit. (Aplauze.)

Era, de exemplu, în vara aceasta d. Boerescu ministru de externe pe la Londra și pe la Paris, și se zicea atunci prin unele foi că ar fi voit să se ducă la un ministru din Anglia sau din Franța, și că acel ministru l-ar fi dat afară. Orcine are o idee de relațiunile oamenilor de stat întreolaltă, știe că aceasta nu putea să fie adevărat. Dar adevărat sau nu, să fi văzut bucuria jurnalului *Românul* că un ministru al țărei, care în acel moment reprezenta România în străinătate, fusese insultat. (Aplauze, râsete.)

La astfel de opiniune publică și la astfel de patrioți voiți să încredințați soarta țărei în momentul de față? (Aplauze.)

Ceea ce face greutatea situațiunii este că din momentul în care acești d-ni s-au pus în stare de anarchie, din acel moment jocul constituțional al partidelor a devenit unilateral și nu se mai poate spre binele unei țări constituite să se încredințeze unei coalițiuni anarchice guvernul țărei. D-nii aceia vor fi în drept, și poate va fi chiar bine, să caute puterea numai din ziua în care vor recunoaște forma legală a țărei și vor intra în Cameră și Senat pe cale normală. Partidul Conservator va trebui să-și facă datoria până la sfârsit; va trebui ca și această Cameră să-și sfârșească zilele legislaturei sale. Și numai atunci, după ce Camera va înceta conform Constituțiunii, numai atunci va fi bine să ne gândim la opozițiune; ne vom întâlni atunci cu dd. Kogălniceanu, Iepureanu, Brătianu și ceilalți pe tărâm legal, si atunci dumnealor să ajungă la putere pe căile constituționale.

Până atunci însă tocmai Partidul Conservator nu trebuie să dea exemplu că cineva poate să ajungă pe calea anarchiei la cârma statului, zicând opozițiunii din afară de Cameră: lăsăm puterea pentru că ne e frică s-o ducem mai departe.

Ce e drept, când Camera a rămas fără opozițiune, atunci majoritatea a început a se despărți. Dar cine ne-o impută aceasta? Vine d. Pascal și zice: vedeti că v-ați despărțit!... Și d. Meitani zice tot așa!... (Râsete, aplauze.)

Cred că lucrul s-a lămurit, și am onoare a vă propune să trecem simplu la ordinea zilei, votând în contra moțiunii acelor domni. (Aplauze prelungite.)

După acest discurs se închide discuțiunea, iar rezultatul final este astfel însemnat în *Monitorul oficial:*

„*D. președinte.* Motiunea se pune la vot:

D. președinte al consiliului. D-le presedinte, declar că întregul cabinet se abține de la vot. (Aplauze.)

Al. Catargiu. Și eu mă abtiu.

Se pune la vot motiunea d-lui Pascal, și rezultatul este cel următor:

Votanți	89
Majoritate absolută	45
Bile albe	25
Bile negre	64

D. președinte. Adunarea a respins motiunea d-lui Pascal. (Aplauze prelungite.)“

34

Pentru desfiinţarea catedrei de economia politică. În contra profesorilor agitatori

(Şedinţa Camerei de la 11 fevruarie 1876)

În continuarea discuţiei asupra învătământului public, se produce în Cameră o întinsă dezbatere asupra art. 158 din proiectul guvernului, care prevedea obiectele de studiu la facultatea de drept şi suprima de la licentă economia politică şi dreptul politic si administrativ. Cu această ocazie se redesteaptă controversa asupra agitărilor politice în şcoală.

D-lor, mă voi încerca să reviu în scurte cuvinte la obiectul discuţiunii. Obiectul discuţiunii a fost formulat în două amendamente: în amendamentul d-lui Boerescu şi în amendamentul d-lui ministru al cultelor, subscris de d. Korne. Cât pentru critica făcută de d. Meitani, dati-mi voie să o consider de mai puţină importanţă şi să o trec sub tăcere.

Chestiunea este aceasta: în proiectul guvernului se propune pentru licenţa în drept un sir de ştiinte, din care este lăsată afară economia politică şi dreptul politic şi administrativ; dar acestea sunt lăsate la o parte numai pentru cursul de licenţă, fiindcă în art. 159 ele sunt obligatorii la doctorat. Pentru ce aceste ştiinte se menţin la facultatea din Bucureşti şi se lasă la o parte pentru facultatea din Iaşi, am spus în o altă şedinţă. A venit

însă d. ministru al justiţiei şi a zis că orice inconveniente ar avea dreptul administrativ, el este necesar pentru licenţă.

Din aceste păreri deosebite asupra dreptului administrativ a ieşit amendamentul mijlociu propus de d. ministru al cultelor şi formulat de d. Korne, pe care voi avea onoare a-l susţine, combătând pe acela al d-lui Boerescu. Amendamentul este că se introduce şi dreptul administrativ la licenţă, însă nu şi economia politică, rămânând aceasta numai pentru doctorat.

Este, în ceea ce mă priveşte pe mine, o concesiune ce mă văd silit a face, primind acel amendament. Dacă chiar d. ministru al justiţiei mă combate şi susţine ideea d-lui Boerescu, înţelegeţi îngreuiarea poziţiei noastre şi necesitatea unui compromis. Eu nu pot pretinde că posed singur adevărul, eu nu pot decât să fac încercări pentru a produce convingerea unei majorităţi.

D-lor, motivul este şi rămâne totdeauna acesta: sunt ştiinte, care oricât de importante vor părea, uneori dau loc la exagerări, la interpretări false, la o falsă înţelegere în apretierile lor, atât din partea profesorilor, cât si mai ales din partea şcolarilor.

Onor. d. Boerescu a întâmpinat două lucruri: întâi a zis că pericolul nu este aşa de mare, fiindcă partidul fracţionist, care susţine de pe catedră aceste teorii, este îndestul de neînsemnat, şi al doilea că dacă am admite lucrul aşa, atunci o mulţime de lucruri ar trebui să le dăm la o parte de prin şcoli, de exemplu istoria.

Încep cu combaterea celui din urmă argument. D-lor, istoria universală prezentă în adevăr şi la licee şi la universităţi multe inconveniente, şi ar fi o imprudenţă din partea oamenilor de stat, care ar lăsa, în ceea ce priveşte învăţământul public al statului, frâul liber în această privinţă. De aceea sunt şi mijloace ce le-a luat statul totdeauna de a preveni acest rău. Ce se întâmplă de ex. în Austria cu predarea istoriei universale? Acolo în toate liceele nu este permis a se preda istoria decât

până la anul 1815; și nu este permis a se preda prin licee acea parte a istoriei moderne, care vorbește mai mult de politică. Statul nu vrea și nu poate să lase în mâna unui profesor de liceu ca să explice școlarilor săi niște lucruri, pe care poate profesorul nu este destul de competent și de imparțial a le explica, și nici școlarii nu sunt în stare de a le înțelege cu maturitate științifică. Vă mai citez alt mijloc chiar în proiectul nostru. Ati văzut un articol mai nainte, care zice că pentru cărțile de școală și de științele secundare va trebui să fie obligatorie aprobarea lor de către comisiunea instituită de guvern; mai mult: ați aprobat amendamentul onor. d. colonel Manu, care zice că trebuie să fie o singură carte pentru toate școalele din țară, cel puțin la învățământul primar. Vă întreb, ce înțeles au aceste dispozițiuni? Au între altele și acest înțeles, că nu poate să rămână țara indiferentă la modul cum se predă învățământul public în școalele sale, nici pedagogicește, nici politicește.

Este dar constant că fiind în propunerile unor obiecte pericole, statul caută a le împuțina prin toate mijloacele legale și prudente. Prin urmare argumentul tras de d. Boerescu din predarea istoriei nu dovedește ceea ce voia d. Boerescu să dovedească prin el.

Apoi, vă întreb pe d-voastră, însemnează oare prudența statului, cum au spus onor. dd. Boerescu și G. Brătianu, o restrângere a libertății cugetării? Libertatea cugetării este și rămâne deplină. Pentru cărțile de exemplu, pe care vrea să le publice cineva în această țară, este deplină; nu se va plânge asemenea nimeni că se oprește jurnalismul; vor scrie tot ceea ce vor voi, bine sau rău, adevărate sau neadevărate; aceeas libertate și pentru învățământul oral, nu însă în școalele statului. Apoi aceasta însemnează ceea ce zicea d. Brătianu, a înăbuși libertatea? Nu! Din momentul, în care aveti învățământul liber, este liber pentru orcine a face cărți și a scrie prin jurnale expuindu-și opiniunile cum va voi. Ce rămâne însă? Rămâne că, atunci când este vorba de budgetul statului,

de școalele ce le plătește statul, de funcționarii profesori ai statului, acolo tocmai într-un stat, care are toate celelalte libertăți, nu se poate ca să aibă profesorii libertatea să profeseze teorii răsturnătoare, în contra statului pe care-l servesc.....

B. Boerescu. Sunt de acord. Observați, controlați, dar nu opriți cele bune din cauza celor rele.

T. Maiorescu. Este adevărat că trebuie și control; dar pot să fie și științe și lucruri, care orcât de folositoare ar fi a se discuta într-un stat, totuș trebuie bine cercetate înainte de orce control, dacă este mai folositor să le pui într-un program, ori este mai folositor să nu le pui deloc? Este, de exemplu, folositor să spui tinerimii ce a fost revoluțiunea de la 1848, și ce însemnează partidul democratic-liberal sau altul? Și apoi să controlați aceste lucruri? Sau este mai bine de a nu le expune nesiguranței unui control totdeauna îndoios în asemenea materii, și a nu le propune deloc, dacă nu sunt de o absolută necesitate? Am văzut că este o istorie română în școli, care merge până la anul 1866 și spune băieților ce a fost lovitura de stat, ce a fost răsturnarea lui Cuza etc. Sunt științe folositoare acestea pentru școlari? Ș-apoi, d-lor, atârnă și de la modul cum se tratează aceste cursuri în școală.

Eu cred că aceste științe în starea noastră de astăzi sunt mai mult primejdioase pentru stat decât folositoare, și pe de altă parte pentru școlari nici nu sunt atât de importante. Ceea ce este important pentru școlari este direcțiunea ce li se dă ca să învețe științele, la care au a se aplica; cu cât această direcțiune li se dă mai curată, mai neamestecată cu pasiunile zilei, cu atât mai bine pentru ei. Poate școlarul mai pe urmă, intrând în viața matură, să-și completeze singur din cărți ceea ce mai voiește să știe.

Proiectul dar a căutat să desființeze predarea acelor cunoștințe, care prin o prea falsă interpretare dau mai mult ocaziune la preocupări stricăcioase tinerimii, decât la o adevărată utilitate intelectuală. Însemnează aceasta a împuțina științele? Nu este exact a se zice. Căci proiectul de față vă dă,

nu mai departe decât la art. 163, un sir mult mai numeros de stiințe decât era mai înainte chiar la învățământul superior, însă științele acestea nu sunt științe politice de partid.

Este pentru prima oară introdus la facultate un curs de agricultură și de drenagiu; este apoi cursul de construcțiunea și exploatarea căilor ferate; este exploatarea de mine, si altele, și altele, cursuri care nu erau până acum. Dacă s-ar primi acest proiect așa cum este, atunci suma de științe în acest învățământ ar fi mult mai mare decât era înainte; aceasta o puteti constata imediat. Prin urmare resping acuzatiunea ca acest proiect voiește să împutineze stiinta.

Este totdeauna bine să ne punem pe calea adevărului și nu este bine să ne deprindem a combate un lucru prin neadevăr; trebuie să vedem ce susține o parte și ce sustine ceailaltă parte și pe urmă să combatem în cunostintă de cauză și în sinceritate. Asadar încă o dată: Adevărul este, matematiceste vorbind, fiindcă puteți număra catedrele, că acest proiect înmulțeste suma de stiintă ce se propune în școli, însă în loc să dea mai multă știință de advocatură și știință de politică primejdioasă, acest proiect caută a înmulți suma de științe tehnice, de care cred că are mai multă trebuință țara aceasta.

Acum, d-lor, întrebarea care preocupă atât pe d. Boerescu, să fie sau să nu ne economia politică! Am sustinut să nu fie, fiindcă este unul din acele cursuri care, oricât de folositor ar fi, a expus deja țara la o direcțiune primejdioasă si mi-e teamă că o va expune și de aci înainte, tot asa precum d. e. nu as primi să se propuie istoria noastră politică de la 1848 până astăzi în licee, fiindcă nu numai că nu ar fi folositoare, dar ar fi chiar primejdioasă și ar da tinerimii idei necoapte, ce ea nu le-ar putea pricepe. Așadar nu cred că este bine a se lăsa să existe mai departe la facultatea din Iasi catedra de economie politică.

D. B. Boerescu a răspuns: apoi deși ai arătat d-ta că sunt idei antidinastice, idei răsturnătoare de proprietate și de stabilitate, idei pe care și eu, a zis d. B. Boerescu, le combat, totuș ceea ce a fost în partea de dincolo de Milcov, este de puțină primejdie, fiindcă acest partid nu se lățeste.

Vedeti, d-le Boerescu, este cu neputintă să judece cineva numai din centrul Bucurestilor ceea ce se petrece în provincie, și fiecare dintre noi, dacă voim să fim oameni politici practici, am trebui să fim câtva timp prin Craiova și prin Iasi, ca să stim ce se petrece în spiritul public de acolo.

Eu nu primesc afirmarea ce o faceti dv. în privința fractiunii din Iași. Eu, care sunt din Iași, vă voi dovedi, dacă îmi veti permite, ca acest spirit fracționist s-a lățit și se lățește prin școli.

V-am arătat că prima carte ce a ieșit de la acel curs de drept public și de economia politică al Universității Iași este cu toată sinceritatea plin de idei răsturnătoare de proprietate, de monarhie și de ortodoxie.

D. G. Brătianu a răspuns că aceasta este o convictiune intimă a unui profesor si că nu prezentă greutăți, fiindcă nu s-a manifestat în public. Dar apoi ce publicitate mai mare voieste d-sa decât o carte de scoală, unde se spune că acesta este cursul ce s-a profesat și unde se îndeamnă tinerimea si corpul profesoral a lăți mai departe aceste idei, zicându-se că numai ele sunt în stare să scape țara românească? Dar apoi se poate să fie un profesor mai franc, mai leal, mai sincer și mai public? Primesc sinceritatea d-lor, recunosc că este foarte bine, dacă așa, cum au făcut, proced dintr-o sinceră convicțiune, dar cer de la stat să nu aibă naivitatea de a sustine el, cu mijloacele sale, un curs care să-i surpe propriile sale fundamente.

Poate vă este mai lămurit un exemplu din altă tară. Dați-mi voie să-l iau din Franta.

Între teoriile lui Thiers și ale lui Buffet este multă deosebire; dar în ordinea constitutivă a statului sunt amândoi în parlament si pot merge alăturea în stat. Și s-ar putea să fie de la o universitate a statului și d. Jules Simon cu ideile sale, și d. Duruy cu ale sale, și pe de altă parte Littré și Renan. Dar

în ziua când un ministru la Paris ar permite a se încredința catedra de economie politică și de drept public la o facultate de drept a statului francez d-lui Cluseret sau Délécluse sau lui Félix Pyat, vă întreb: stat ar mai fi acela? Cu cât mai greu este lucrul la noi!

Un stat care are învățământul liber, care dă voie presei și adunărilor publice să insulte totul, care dă voie de a se publica cărți, prin care să se lățească orce idei, fie antidinastice, fie republicane, fie destructive cum voiți și pe cât voiți, acestui stat îi mai cereți să-și plătească profesori când îi surpă propria sa existență? Unde mergem cu acest stat?

Toți ziceți că învățământul merge greu; că tinerimea este adăpată de idei răsturnătoare a stării de lucruri existente; că nu mai este disciplină; că este greutate de profesori. Dar bine, cum vă închipuiți că se pot îndrepta asemenea lucruri, când cineva vă arată răul, arată cum se poate îndrepta, iar d-voastră ziceți: da! însă să nu se schimbe nici o catedră. Apoi dacă nu schimbați nimic, cum să se facă mai bine? Dacă în adevăr nu schimbați nimic, dacă lăsăm direcțiunea aceasta să meargă ca până acum, vă rog atunci nu vă mai plângeți în contra tinerimii; nu vă mai mirați, de ce tinerimea vine cu idei răsturnătoare; nu mai ziceți că în loc să se întărească la noi ordinea statului, este mai mult anarhie în spirite. Dv. ați văzut-o, însă nu ați primit să combateți direcțiunea primejdioasă „laissez faire, laissez aller", și atunci Dumnezeu să ne păzească de tot ce vor face generațiunile viitoare! (Aplauze.)

Reviu la dovedirea pericolului în fapt. Am zis că direcțiunea fracționistă din Iași se lățește prin școli. Nu este exact, a afirmat d. Boerescu.

Vă voi pune în pozițiune de a controla dv. înșivă, care din aceste două afirmări vă pare mai fundată.

La 1867 era d. Ioan Brătianu la putere și în Iași erau candidați guvernamentali, cei dintâi de asemenea candidați sub domnia Principelui Carol, erau d. Suciu, d. Gheorghiu, D. Lateș, d. Tacu, în fine de aceia care publicaseră cartea lui Barnuț, și care prin un singur vot al d-lor declarau nulitatea dinastiei ce o avem azi și aspirau la republică.

Ce stranie aberațiune! Ce lipsă de cugetare și de maturitate politică! Dar pedeapsa pentru d. Ioan Brătianu a venit curând. Cel dintâi efect al alianței cu acești domni antidinastici, antimonarhici și antisociali a fost, că ei au silit pe ministrul Ioan Brătianu, în contra voinței sale, să înceapă persecuțiunea în contra ovreilor într-un mod așa de fals, încât să strice în restul Europei parte din simpatiile ce le puteam avea. Desigur încercarea făcută în contra ovreilor era cea mai mare greșală ce putea face Partidul Liberal. Asemenea încercări ori se fac și atunci trebuie să reușească, ori dacă nu reușesc, este cea mai mare nedibăcie de a încerca să le faci. A da 12 ovrei peste Dunăre a fost o copilărie criminală, care din nenorocire a produs zgomotul ce s-a răspândit în toată Europa. Și țara noastră cea mai ospitalieră, cea mai tolerantă, s-a aruncat în rangul unor națiuni, printre care nu merităm să fim. Vasăzică la 1867 această direcțiune nepricepută era direcțiunea guvernamentală de dincolo de Milcov; iacă primul semn al lățirii ei în Iași. Venise pe atunci în Cameră și d. Lateș, despre care d. Pascal într-o ședință trecută își bătea joc, crezând că prin aceasta mă combate pe mine.

Ați văzut, a zis d. Pascal, că în constituantă ați avut doi filosofi: Cel dintâi a fost Lateș, care propunea ca fiecare comună să fie independentă de stat, să fie oarecum o mie de state în stat.

Ei bine, d. Lateș face parte din acea fracțiune școlară, pe care noi o combatem.

Pascal. D. Lateș s-a făcut ridicol cu opiniile sale.

T. Maiorescu. Ridicol pentru noi, dar periculos pentru școlari. Ș-apoi numai ridicol fiind, voiți un corp profesoral cu direcțiune spre ridicol? (Aplauze.)

Dar să mergem mai departe. Dacă m-am oprit poate prea mult la atitudinea acelor domni sub ministerul Brătianu, am făcut-o din următoarea cauză: am crezut că este foarte important pentru toată înțelegerea noastră despre obiectul discuțiunilor de față, dacă vă veți convinge din acel exemplu al politicei practice, așa cum s-a petrecut în țara noastră, în ce strânsă legătură stau prelegerile universitare, în genere școalele, cu direcțiunile politice ale unei țări. Este bine să nu fie nici o politică în școale; dar este neapărat ca să fie o politică hotărâtă în privința școalelor pentru orce partid prevăzător.

Continuu dar, d-lor, cu dovezile despre lucrarea Barnuțianilor în școale și în public.

Vă aduceți aminte că d. Lascar Catargi ca președinte al consiliului de miniștri și ministru de interne a adresat în vara trecută o circulară prefecților săi, prin care a crezut că e bine să le explice vederile guvernului asupra situațiunii interne, după terminarea sesiunii extraordinare a Camerei din vara trecută. Nu se vorbea în acea circulară nici un cuvânt despre învățământ; era numai vorba despre alte legi, despre drumuri de fier, despre convenția de comerț etc. Îndată după aceea am avut ocaziunea să citim în toate jurnalele opozițiunii un fel de protestațiune în contra acelei circulări a ministrului de interne. În acele protestațiuni se zice între altele:

PROTESTAȚIUNE

„În *Monitorul oficial* al statului No. 150, d. L. Catargi publică o circulară cu data de 10 iulie, însemnată atât prin formă cât și prin fond, fiindcă în ea tratează chestiuni și afirmă doctrine menite să aibă înrâurire asupra intereselor țării.

D. Prim-ministru al Măriei Sale Carol de Hohenzollern se adresează prefecților administrațiunii statului și le vorbește de cele trei legi, care au deșteptat atâtea îngrijiri

în spiritul public, și se fălește zicând că ele sunt titlurile cele mai legitime la încrederea și recunoștința țărei.

D. prim-ministru nu înțelege se vede opozițiune la actele sale, nu voiește să citească critici prin ziare și să audă discuțiuni politice în întrunirile publice; d-sa caută să obțină prin intimidare pasivitatea poporului, năbușirea tutor reclamațiunilor, paralizarea controlului politic.

Dacă această stranie circulară nu ar coprinde nimic mai mult decât atât, ar fi de ajuns ca să alarmeze pe toți oamenii de bine, pentru că guvernul aruncă țărei legale o cutezătoare sfidare în numele forței și al arbitrariului!

Ah! dacă guvernul d-lui Lascar Catargi n-ar fi suprimat toate garanțiile constituționale în alegeri, ar avea cuvânt să se întemeieze pe voturile parlamentului. Dar când jumătate din țară s-a abținut d-a participa la această parodie a Constituțiunii noastre, și când... etc., etc.“.

Subscriși, între alții, sunt: d. Gheorghiu, profesor de economie politică la Universitatea din Iași, d-nii Țony, Cobolcescu, profesori, d. Brândză, fost profesor la liceu etc. Citiți în *Românul* din 27 iulie 1875.

Apoi ce însemnează aceasta, d-lor? Oare nu poate primul-ministru să facă o circulară la adresa prefecților fără ca să se provoace din partea acestor d-ni profesori asemenea protestațiuni scrise într-un mod așa de necuviincios, de provocator și, în orce caz, de necompatibil cu pozițiunea d-lor de profesori?

G. Meitani. Să-i fi dat în judecată.

T. Maiorescu. Înțeleg, trebuia să-i fi dat în judecată. Dar ce naivitate presupune d. Meitani guvernului; să ia un profesor de aici și să-l dea în judecata altor cinci domni tot profesori, trași la sorți, din Iași. După cum este astăzi încă spiritul maiorității corpului, acel profesor dat în judecată va fi disculpat și va profita din contra de un asemenea fapt pentru a-și face un triumf. Dumnealor se află bine; cine sufere, sunt școlarii și părinții.

Dar acum merg mai departe în darea probelor. D-lor, să vă citesc și o demisiune dată de un d. profesor de la Senat. Era d. Cobolcescu, chiar reprezentantul Universității Iași, profesor de științe naturale, dar afectat de aceeas atmosferă bolnăvicioasă,

D-lui președinte al Senatului,

Domnule presedinte,

În urma votului dat de către Senat, în ședinta sa din 2 iulie, prin care vot el recunoaște conventiunea de comerț și navigațiune cu Guvernul Imperial al Austro-Ungariei, care transformă România într-o adevărată colonie a acestui imperiu, subscrisul, reprezintante al națiunii în Senat, pierzând orce încredere în simțimintele naționale ale maioritătii Senatului și neputând păstra mai mult nici cea mai mică ilusiune asupra patriotismului, de care ar trebui să se inspire maioritatea acestui înalt Corp Legiuitor, vin cu onoare a vă declara că conștiinta nu-mi poate tolera d-a face parte un singur moment mai mult dintr-un corp, care a sacrificat cu atâta înlesnire cele mai sacre interese ale națiunii.

Cobolcescu

Iasi, 2 iulie 1875

Vedeți în ce mod își da demisiunea un profesor de la Universitatea din Iași și o da tocmai în acel moment, pe când și-au dat demisiunile de deputați din Cameră și d-nii Iepureanu, Brătianu, Vernescu, Kogălniceanu și alții. Până acum poate lucrul vă pare destul de indiferent. Dar iacă un simptom al efectului acestor procedări profesorale asupra tinerimii, și aci cred că indiferența va înceta. În acelaș timp apărea prin jurnale și o telegramă a clubului studenților Universității din Iași și care iată cum sună (v-o cetesc din *Românul* de la 4 iulie 1875):

„*D-lui Manolache Kostaki Iepureanu*

București

Actul patriotic ce ați făcut în sustinerea intereselor celor mai vitali ale României a pătruns adânc în inimile studenților Universității din Iași, cari nu vă vor pierde niciodată din recunoștință. În numele comitetului clubului studentilor, viu a vă felicita, spunându-vă totodata că junimea va da mâna celor ce luptă pentru tară. Vă rugăm, fiti interpretul multămirilor noastre și colegilor d-voastră ce v-au întovărășit în această luptă natională contra străinismului.

Trăiască România!

Nicolae Leonescu“

Eu vă mărturisesc că din parte-mi înteleg simpatiile tinerimii pentru d. Ion Brătianu. Pretutindeni studenții în mare parte sunt cam roșii si iubesc oamenii publici de felul d-lui Ioan Brătianu. Dar pe d. Iepureanu? pe cel care îl numea d. Boerescu dușmanul școlilor? Iacă un act din partea acelor studenti pe cât rău în sine, pe atât puțin inteligent si leal.

Iată, d-lor, cum se formează noua generațiune de către acel corp profesoral. Dar trebuie să înțelegem bine efectul tutulor măsurilor si să nu ne facem iluziuni. Asemenea tendențe au fost și vor fi totdeauna, și niciodată statele n-au fost și nu vor fi în stare a le stârpi cu totul. Dar dacă au fost și sunt în toate țările asemenea tendențe, urmează de aci ca statul nostru să nu facă nimic pentru a le opri și a le slăbi pe cât e cu putință? Din aceea că în țara noastră vor fi totdeauna oameni care să dorească republica, urmează ca d-voastră să încurajati prin însuși sacrificiele țărei și mai cu seamă prin școli întreținute prin budgetul statului acea tendență?

Dacă d-voastră credeți că budgetul statului e făcut pentru a plăti profesori care să dea tinerimii prin învățământul ce predau direcțiunea ce v-am arătat, faceți-o. Dar atunci se va zice cu drept cuvânt, că nici această Cameră nu voiește prin

învățământul public să consolideze stabilitatea și ordinea în stat, și aceasta va fi un criteriu mai mult pentru a judeca sistemul constituțional la noi.

Mi s-a zis, d-lor, că combaterea mea provine din pasiuni personale. Ori nu înțeleg eu cuvintele, or cuvântul este aici rău aplicat. Personalități comite acela care întrebuințează pozițiunea sa publică și oficială pentru interesul său individual ca persoană privată. Dar ce personalitate fac eu? Sunt eu monarhia? (Ilaritate.) Sunt eu proprietar? Dar n-am nici un petic de proprietate! Din contra, când s-ar împărți proprietățile d-voastră după comunismul teritorial al școalei Barnuțiu, aș fi și eu unul care aș primi o avere mai mare decât ceea ce am astăzi. Și dacă s-ar face chiar republică, oare eu nu aș putea trăi și în republică? N-aș putea vorbi și în Camera republicană? De personalități dar nu poate fi vorba aici în ceea ce privește opozițiunea mea în contra fracțiunii în școalele statului. Dar voiți să ziceți că între oamenii monarhici, dinastici și liberali și între socialiștii și republicanii de felul acelor câțiva profesori există o adversitate? O, da, fără îndoială; însă nu o adversitate personală, ci o adversitate neîmpăcată de principii, de teorii sociale.

Eu cred acel soi de profesori periculoși pentru siguranța statului, pentru ordinea și respectul dreptului fiecăruia, și cât voi trăi și voi lucra ca om public, îi voi combate precum i-am combătut.

Iată pentru ce cred că și în ocaziunea de față nu e bine ca statul să întreție prin budgetul său niște oameni, care prin mijlocul învățământului ce predau, propagă idei primejdioase ordinei și siguranței sociale, insuflă tinerimii idei necoapte, care nu le pot fi folositoare în nici o privire. Eu aș dori ca tinerimea de dincolo de Milcov, în loc să se ocupe de cluburi politice și să trimită depeși de felicitare d-lui Iepureanu, să meargă la înalta școală politehnică și să învețe metalurgia, exploatarea minelor, modul cum se construiesc drumurile de fier. Astfel ei vor fi folositori lor înșile și statului; iar noi nu vom avea pe conștiință faptul ca am încurajat prin școli cu banii țărei ideile cele mai nepotrivite cu starea României de astăzi.

I. Agarici. Nu desființați școala.

T. Maiorescu. Onor. d-nu Agarici, cu competența d-sale în materie de universitate, mă întrerupe.....

I. Agarici. Când e vorba de ceea ce trebuie să se învețe în universitățile noastre, sunt competent mai mult decât d-ta, în aceea că nu voi închide eu o școală sub pretext că ies republicani dintr-însa.

T. Maiorescu. Fie școli cât de multe și mai cu seamă secundare și de sate, ceea ce și face această lege, dar nu profesori primejdioși ca aceștia cari, sub masca de învățătură, propagă fanatismul politic și prin urmare ignoranța în științe.

Iată sensul amendamentului meu: că la Universitatea de Iași, unde se dă numai licența, poate să fie dreptul public și administrativ, de care vorbește amendamentul d-lui Korne, dar economia politică să nu fie.

La Paris, în curs de 63 ani, nu s-a propus pentru licență economia politică, de ce voiți s-o predăm noi când mai cu seamă vă arăt inconvenientele, la care a dat loc? Apoi nu dv. ați primit prin budgetul rectificativ să nu fie aceste catedre la facultatea din Iași și acum veniți să le reînființați? Când s-a suprimat aceste catedre, d. Boerescu zicea: nu la budget, ci la lege cereți suprimarea, acuma vă zice....

B. Boerescu. Și cu drept cuvânt am zis așa, pentru că d-ta ai venit să modifici legi prin budget. Atunci te-am combătut pentru că modificai legea instrucțiunii pe o cale neregulată; acum te combat pentru că suprimi din învățământul universitar o știință folositoare și indispensabilă...

T. Maiorescu. Eu nu suprim nimic, eu supun numai părerea mea majorității Camerei.

B. Boerescu. Negreșit, fiindcă la majoritate ne adresăm.

T. Maiorescu. Atunci îmi faceți prea mare onoare, dacă, sub pretext de a mă combate pe mine, combateți majoritatea Camerei. (Aplauze.)

Acum, d-lor, ce se zice? se zice, să revenim asupra votului ce am dat, și, după ce am recunoscut cu totii că mijloacele de învătământ ce trebuie să le dăm acestei țări e mai bine să le dăm în altă direcțiune decât a facultătilor de drept, să zicem acum: faceți ce veți voi cu țara, numai de facultățile de drept nu vă atingeți.

Apoi binevoiti a vedea, d-lor, că dacă e vreo greutate în toate chestiunile de stat, e greutatea financiară, si când vin acești d-ni și ne vorbesc de atâtea lucruri frumoase, nu uitați că o catedră se ține cu sacrificii budgetare, și când e vorba să facem sacrificii budgetare cu o catedră, trebuie să vedem dacă această catedră e mai folositoare și nu alta. Iată cestiunea cea mare!

Când dai o sumă de 100 000 fr. poți să zici să facem o școală; dar chestiunea este: care este mai folositoare decât toate? În strâmtoarea noastră financiară e mai bine să prevedem mai mult pentru facultăți exacte, ca acele cari se prevăd în această lege, pentru școala politehnică. Dacă avem mijloace, să le dăm pentru învățământul real, pentru lățirea învățământului prin sate. Și ca să nu fie o singură îndoială, în această privință, veți vedea la dispozițiunile tranzitorii, unde are loc un asemenea amendament, acolo voi propune însumi ca să nu se împuținεze numărul școalelor de azi. Dar să nu se zică atât la facultățile de drept; căci, orcâtă însemnătate ar avea, au chiar prea mult prevăzut în budget.

Iată pentru ce vă rog să primiți amendamentul d-lui Korne, care nu admite catedra de economie politică, dar admite catedra de dreptul public și administrativ ca o concesiune de compromis. (Aplauze.)

35

Asupra legilor finanțiare propuse de ministrul I. Strat

(Ședința Camerei de la 26 fevruarie 1876)

Reaua recoltă de la 1875 produsese un deficit de peste 5 milioane asupra budgetului acelui an. Pentru 1876 ministrul de finanțe I. Strat prevedea un deficit de peste 10 milioane. Totdeodată trebuia să se facă împrumutul de 42 milioane pentru plata drumului de fier Ploiești-Predeal, care se construia conform odiosului contract încheiat cu Crawley. Sub aceste grele auspicii Ministerul de Finanțe fusese părăsit de d. George Gr. Cantacuzin și primit de d. Strat. Noul ministru, de-abia orientat asupra situației, o expune Camerei fără crutare și cere mijloacele pentru a face fată necesitătilor urgente. În acelaș moment însă (16 fevruarie 1876) d. Dimitrie Ghica își dă demisia din prezidența Camerei și trece împreună cu d. G. Gr. Cantacuzin în opozitie, deși nu în coaliția de la Mazar-Pasa; iar Camera îsi alege prezident pe d. C. N. Brăiloiu.

D-lor deputați, din discuțiunile ce se urmează de patru zile, veți fi remarcat fără îndoială două discursuri ca cele mai însemnate: discursul d-lui Mavrogeni și acela al d-lui B. Boerescu.

D. Mavrogeni, ca totdeauna, a vorbit cu linistea unui bărbat de stat și cu deosebita competență ce o are mai mult

decât orcare altul din Camera noastră în această materie. D-sa totdeodată a tratat chestiunea ferindu-se de orce personalitate.

Vă aduceți aminte, cum, după dezbaterile prea violente de mai nainte, tocmai această demnitate a cuvintelor d-lui Mavrogeni a contribuit a le da și mai multă atragere pentru dv. Căci este evident, că mai ales în materii ca ceea ce ne preocupă acum, personalitățile sunt lipsite de orce interes.

D. Boerescu pe de altă parte a fost ca totdeauna foarte viu, foarte inteligent, și discursul d-sale a fost în cele mai multe părți ale lui de multă fineță, nu însă în totalitate. În totalitatea lui discursul d-lui Boerescu a fost așa de lipsit de prudentă, încât nu a luat nici măcar precautiunea elementară a fiecărui discurs de valoare: aceea de a-și alege o bază necontestată sau puțin contestată. Din contra, cea mai mare parte a discursului d-sale s-a întemeiat pe o eroare radicală de procedare parlamentară, care, dacă voi fi în stare a v-o arăta și dv. cu aceeaș claritate cu care o simt eu, va răsturna tot ce a vorbit d. Boerescu și va face anume din discursul d-sale cea mai mare întărire a pozițiunii guvernului în această Adunare.

D-lor, d. Mavrogeni ieri ne-a spus că după o discutiune de câteva zile chestiunea s-a epuizat și s-a lămurit. Desigur este lămurit pentru d-sa, care este cel întâi finanțiar între noi.

Dar pentru noi ceialti, cărora chestiunile finanțiare le sunt grele și complicate, cred că lucrurile nu s-au lămurit deloc. Din contra, mi s-a părut uneori în parlamentul nostru, că în proporția în care se continuă discuțiile, lucrul de care e vorba se întunecă tot mai mult (ilaritate), poate fiindcă una din armele parlamentare a câtorva deputați din opozitie este tocmai negura ce o grămădesc pentru a împedeca vederea curată a obiectului. Așa încât cel ce intră mai târziu în discuție, precum sunt eu astăzi, trebuie să întrebuințeze o parte a cuvintelor lui numai și numai spre a împrăștia negura grămădită de altii.

Dați-mi voie, d-lor, să mă încerc întâi a ajunge împreună cu dv. la înțelegerea obiectului prin combaterea adversarilor

majorității. Acești adversari, câti au vorbit până acum, trebuiesc si combătuți în două grupuri, care au aerul de a nu se amesteca întreolaltă, deși în fapt dau acelaș rezultat.

Ați văzut, d-lor, că a vorbit mai întâi un deputat, care face guvernului o opoziție sistematică, si care nici că a intrat mai de amănuntul în chestia specială ce ne ocupă, ci s-a mulțumit a veni să spuie că d-lor nu au încredere în ministerul de astăzi și că în orce mod s-ar acoperi deficitul si s-ar face împrumutul, d-lor nu vor vota mijloace acestui guvern.

Acest grup a fost reprezentat de d-nii Pascal, G. Brătianu și Meitani, fără ca să stim câți altii sunt îndărătul d-lor.

Este apoi un alt grup, compus de un număr de deputati oratori, care în aparență nu au aceasta intențiune de neîncredere fățișă în guvern.

Acest al doilea grup este reprezentat de printul Dimitrie Ghica, d. Grigore Cantacuzino și d. Vasilie Boerescu. Nici că ar fi putut să facă d-lor aceeaș francă opoziție, pe care au arătat-o dd. Pascal, G. Brătianu si Meitani, căci principele Dimitrie Ghica a fost președintele Camerei conservatoare în timp de 5 ani; d-sa împreună cu guvernul a lucrat toate legile și, prin urmare, este egal răspunzător împreună cu guvernul îndeosebi de situatiunea finantiară de astăzi.

D. Vasilie Boerescu era chiar membru al acestui minister până mai acum câteva luni, si d. Grigore Cantacuzino era până mai acum câteva săptămâni. Este evident că nu puteau să zică nici unul din d-lor că nu au încredere în acest guvern. D-lor au ales altă cale, au întrebuințat o procedare parlamentară mai fină; de intrat au intrat în dezbaterea propunerilor finanțiare, în loc însă de a se uni cu propunerea maiorităței comitetului delegatilor, d-lor au făcut o minoritate, care face poziția guvernului imposibilă.

Îmi veți permite acum să vorbesc despre argumentele acestor două diferite grupuri de opoziție; să vedem ce au spus ele în discuțiunea aceasta, și apoi să vedem noi, maioritatea

deputaților, care nu voim să facem greutăți guvernelor, ci să întocmim pe cât se poate mai bine situația finanțiară a țărei, să vedem și noi ce trebuie să alegem din lunga discuțiune de 4 zile. Voi începe, d-lor, prin grupul compus de prințul Dimitrie Ghica, d-nii Grigore Cantacuzino și Vasilie Boerescu, din cauza importanței lui în sine și din cauza modului eminent, cu care părerile sale au fost susținute ieri prin discursul d-lui B. Boerescu.

D. B. Boerescu, în cele ce ne-a spus în ședința de ieri, a comis următoarea eroare fundamentală pentru orce discuție folositoare într-o Cameră. D-sa ne-a vorbit o întreagă oră de împrumutul de 30 milioane, propus de d. ministru de finanțe, și ne-a arătat care este defectul acestui împrumut, apoi a făcut câteva laude d-lui L. Catargi și a conchis că la discuțiunea ce va urma asupra celuilalt proiect de lege pentru 42 milioane pentru plata construcțiunii drumului de fier Ploiești-Predeal va propune și d-sa un amendament, prin care afacerea împrumutului Crawley să fie iarăș hotărâtă de Cameră.

Dar ia să vedem, d-lor, este corectă procedarea aceasta?

Sunt 4 zile de când discutăm două proiecte de lege, unul propus de maioritatea membrilor comitetului delegaților, și care zice să dăm guvernului 16 milioane bonuri de tezaur pentru deficitul momentan și să facem împrumutul de 24 milioane în condițiuni posibile, și altul al minorității, care zice să dăm numai 12 milioane bonuri de tezaur și să facem împrumut de 42 milioane după legea veche nemodificată, adecă în condițiuni deocamdată imposibile, pe care însă guvernul să le încerce mai întâi pentru a avea o „experiență".

Este oare vorba în discuțiunea noastră de 4 zile de vreun împrumut consolidat de 30 milioane, pe care l-a combătut d. Boerescu timp de o oră? Nu uitați, d-lor, că ministrul de finanțe, care a avut această părere la început, după ce a discutat cu maioritatea delegaților în comisiune, l-a scos însuș afară din discuțiunea noastră, unindu-se cu opiniunea acelei maiorități, și chestiunea de care ne ocupăm este împrumutul de 16 milioane cu bonuri de tezaur; sau, după opiniunea minorității, împrumutul de 12 milioane tot prin emisiune de bonuri de tezaur. Vă rog dar, d-lor deputați, să-mi spuneți acum: este unul din dv., care să-și fi însușit teoria împrumutului de 30 milioane consolidat? Sau insistat-a guvernul asupra primei propuneri de împrumut consolidat? Nu. Guvernul s-a unit cu opiniunea maiorității, care propune a i se acorda 16 milioane prin emitere de bonuri de tezaur. Dacă lucrul este astfel, de ce se mai combate împrumutul consolidat de 30 milioane, care nu mai este în chestiune? Și ce trebuie să vedem noi în această procedare a d-lui Boerescu? Pentru ce faceți o imputare guvernului, că a avut numai o altă părere acum 6 zile, din moment ce s-a unit cu proiectul de lege al maiorității?

Dar oare noi discutăm aci intențiimile și părerile platonice, sau discutăm proiectele de legi, supuse în realitate dezbaterii parlamentare? Cum? Voiți se atacati pe ministrul de finanțe, pentru că nu persistă în părerea sa de mai nainte? Apoi atunci cum rămâne cu titlul de onoare ce de 5 ani ați dat acestui minister: că este ministerul maiorității dv.; că acești bărbați în cele mai multe cazuri nu țin absolut la ideile lor decât întru atâta întru cât acele idei sunt și ale maiorității? Că ei discută cu noi împreună, în deplină libertate, se conving de adevăr și când văd că maioritatea are dreptate, primesc părerea ei? Apoi, d-lor, iată d. Strat care a venit la minister cu ideile d-sale, a propus un proiect de lege, și iată o maioritate care i-a zis: nu e bine să primim împrumutul consolidat așa cum ni-l propune d. ministru și nu credem deocamdată că guvernul are trebuință de 30 milioane pentru a face față necesităților țărei; noi credem că este de ajuns a-i acorda 16 milioane, și aceasta nu printr-un împrumut consolidat, ci prin emisiune de bonuri de tezaur. Atunci d. Strat, ca și întregul minister, s-a unit cu această opiniune a maiorității. De ce dar mai urmăriți

stafia unui împrumut consolidat, a cărui realizare a dispărut sub proiectul maiorității?

Așadar, d-lor, nu mai este vorba de un împrumut consolidat, ci de părerea primită de d-voastră, de a se acorda ministerului împrumutul de 16 milioane prin emisiune de bonuri de tezaur, care datorie se va acoperi prin rămășițele ce se vor încasa. Mai este apoi în al doilea proiect vorba de împrumutul de 42 milioane pentru plata construcțiunii drumului de fier de la Ploiești la Predeal, și acest împrumut trebuie în orice caz să se efectueze pentru că Statul este angajat prin însăș legea drumurilor de fier. Chestiunea cea nouă este dar redusă la simpla acoperire a greutății momentane de 16 milioane provenite din anul cel nefavorabil 1875, până când se vor redeschide resursele venitului.

Ei bine, de ce atunci d. Boerescu a făcut această combatere înverșunată a discreditului prin împrumuturi consolidate, lucru neașteptat de la un parlamentar vechi și abil ca d-sa? De ce a vorbit o oră afară din chestie? – Știți de ce, d-lor? Veți fi observat cu toții un lucru: toată discuțiunea noastră parlamentară, când e vorba de a se face opoziție guvernului, urmează așa: întâi se caută a se produce o atmosferă dușmană contra persoanei ministrului, de care e vorba, și dacă oratorul crede că a izbutit a indispune o parte din Cameră în contra ministrului, revine apoi și la chestiunea de care ne ocupăm, aceasta însă se tratează mai de-alăturea și se rezolvă cum d-lui vrea. Lucru principal pare a fi persoana ministerială.

Piramida pe care a clădit-o d. Boerescu a fost așa: cinci carturi de oră a vorbit de ideile d-lui Strat, care nu mai erau deloc în discuțiune, și după ce a indispus lumea prin primejdiile presupuse aduse de d. Strat, pe urmă a adus câteva laude d-lui L. Catargi, ca să nu se crează de maioritate că oratorul aspiră la minister prin răsturnarea cabinetului actual. (Aplauze.) Nu, ci d. Boerescu a voit să crează maioritatea că d-sa continuă adevăratul sistem al d-lui Catargi, că d-sa e astăzi

mai Catargi decât d. Catargi, lăsând a se înțelege că buni sunt toți ceilalți miniștri, dar rău e acum d. Strat. Iar vârful piramidei era: împrumutul Crawley să se hotărască tot în Cameră, ca și afacerea din vara trecută.

Ei bine, d-lor, să vedem ce a făcut d. Strat, pentru ca să merite acest atac de neîncredere? S-a zis că d. Strat a fost prea mult timp în străinătate – și-mi pare rău că principele D. Ghica nu este în acest moment aci, căci trebuie să relevez câteva cuvinte zise de d-sa la adresa d-lui Strat. Principele D. Ghica a zis d-lui Strat: ai fost în străinătate, te-ai plimbat, ai venit acuma între noi ca să ne turburi, și te poți duce iarăș în străinătate ca să te plimbi.

D-lor, trebuie să vă mărturisesc un lucru: un bărbat ca principele D. Ghica, consumat în parlamentarism, vechi președinte al acestei Camere și al atâtor alte Camere, a fost pentru noi, tinerii, un fel de conducător în viața parlamentară. Când noi cei tineri, viind în Cameră, precum am venit și eu acum 5 ani, am văzut ca președinte al ei și al Partidului Conservator pe principele D. Ghica, ne ziceam: de la d-lui trebuie să învățăm parlamentarismul pentru că noi suntem nedeprinși, însă el este recunoscut ca un înaintemergător al partidului nostru. D-sa va fi maestrul nostru, noi suntem simpli ucenici. Dar acum mă întreb: oare mai trebuie să urmăm exemplul aceluia în care ne-am deprins să vedem un conducător? Ce însemnează, d-lor, de a zice d. e. d-lui Strat: te-ai plimbat în străinătate, te-ai întors între noi și poți să te duci iarăș să te plimbi? Oare asemenea cuvinte sunt un exemplu bun de parlamentarism? Eu pui numai întrebarea, nu-mi permit a o rezolvi. Tot ce-mi permit este de a vă mărturisi: că maeștrii fac uneori prea grea poziția ucenicilor. (Ilaritate, aplauze.)

Să venim acum la d. ministru Strat și să vedem, cum d. Strat s-a plimbat în străinătate. Onor. d. Strat a fost trimis prin încrederea Domnitorului ca reprezentant al țărei la Paris. Vă

aduceți aminte că cel din urmă semn de deosebită favoare ce l-a dat împăratul Napoleon al III-lea cuiva, înainte de căderea sa, a fost dat d-lui Strat, agentul României la Paris. Și deși astăzi este poate comod a lua ușor autoritatea lui Napoleon al III-lea, care acum e mort, dar vă aduceți aminte că era un timp când țara aceasta îl respecta și îi era recunoscătoare. Ei bine, când agentul României la Paris se bucura de distinsa favoare a lui Napoleon al III-lea, aceasta însemna că acel agent a făcut cele mai reale servicii țărei sale în poziția, în care se afla. Se poate dar zice astăzi d-lui Strat: du-te și te mai plimbă în străinătate? Aceasta este primirea ce trebuie să facem unui om, care din străinătate, unde a făcut servicii importante țărei, revine în mijlocul nostru? D. Strat și după căderea împăratului Napoleon a continuat a fi agent la Paris, după aceea a fost trimis agent la Constantinopol, apoi iarăș la Paris, și când a demisionat din această pozițiune, guvernul, din care făceam atunci și eu parte, l-a însărcinat să meargă din nou la Paris pentru a negoția renta.

Această rentă era combinată ca proiect de lege de d. Mavrogeni, a fost negoțiată de d. Strat și a fost subscrisă de d. Cantacuzino. Mai suntem noi în drept să zicem d-lui Strat: te-ai plimbat în străinătate, du-te și te plimbă încă? D. Strat după ce a ocupat servicii importante în străinătate, s-a reîntors în timpul nostru, și în împrejurările grele în care ne aflăm, era natural să ocupe astăzi locul, la care îi dau dreptul luminile și experienta sa.

D. Strat îmi pare și mie că a comis o imprudență. D-sa, venind la minister, când era câteva zile până să se închiză Camera, a fost silit a se orienta cu toată iuțeala în ministerul său și, după raportul predecesorului său d. Cantacuzino, a constatat acest deficit. Asupra deficitului d. Strat, fără să vaza poate bine care este si atmosfera Camerei întregi, s-a grăbit a vă prezenta modul de a-l acoperi.

Dar suntem noi, Camera, în drept de a ne plânge așa de tare de un ministru de finanțe, care vine cu o sinceritate cam neliniștită a da pe față situația momentană a finanțelor? Colegii săi înțeleg să se plângă, fiindcă a lor poziție devine mai grea. Dar noi, țara plătitoare? D-lor, ia să nu răstălmăcim lucrurile! Care om produce neliniște? Acela care voiește să plătească datoriile sale?... – D-voastră toți vorbiți pare că d. Strat vine azi să vă zică: haide să facem de exemplu o nouă armatură, hai să adăogăm câteva regimente, haide să facem un nou drum de fier de la Buzău la Mărășești, or la Marea-Neagră, și de aceea vă cer să faceți o nouă datorie. Aceasta vă zice d. Strat? D-sa vă zice din contră: există un deficit, acest deficit (voi vorbi d-lor, cum s-a născut), acest deficit este recunoscut de d-nii Mavrogeni, Cantacuzin, Boerescu și de toți d-voastră, acest deficit trebuie să-l plătim cât mai curând; iar de aci înainte să nu mai facem datorii, ci să restrângem budgetul cheltuielelor. Apoi omul, care voiește să și plătească datoriile, neliniștește el așa de mult? Și dacă pentru această grabă d. Strat vă propune un mijloc și d-voastră propuneți altul și d-sa îl primește, este acesta un motiv de a i se face o imputare? Dar d. Dimitrie Ghica a zis că d. Strat a aruncat o bombă între noi și că a zdruncinat prin aceasta creditul statului.

D-lor deputați, să facem o deosebire: toate cestiunile în viața publică sunt așa de complicate încât au mai multe însușiri și nu se poate ști uneori, dacă un fapt produs vine din una din acele însușiri sau din alta. Cine vrea însă să judece trebile publice, trebuie să le deosebească cu toată stricteța. Și tocmai aci este una din greutățile politicei în genere. În ceea ce a făcut d. Strat, sunt două elemente: întâi d-sa a arătat un deficit și al doilea s-a grăbit a voi să-l acopere. Oare, din aceste două elemente, care să fi înspăimântat țara? Graba de a acoperi o datorie sau descoperirea unui deficit, la care mulți nu se gândeau mai nainte? Mi se pare că dacă neliniște s-a produs, a fost prin descoperirea deficitului, și dacă în această neliniște

ceva a putut să ne asigure pe noi și piețele străine, a fost din contră graba ministerului, care v-a descoperit deficitul, de a-l și acoperi. Și fiindcă ați comparat de atâtea ori pe d. Strat cu un proprietar, apoi permiteți-mi să completez comparațiunea. Un proprietar, care are să facă o plată la martie, îl vedeți alergând în dreapta și în stânga cu multă neliniște. De ce? Ca să facă nouă cheltuieli? Nu; ca să-și plătească cu strictețe datoriile. Apoi aceasta poate să neliniștească pe creditorii săi? Nu; ci, toți au să zică: iată un om, care voiește să facă onoare angajamentelor sale. Și în cazul nostru se va zice: iată un ministru de finanțe, care vede că există o datorie în țară și se grăbește a o plăti. Și aceasta aduce discreditul asupra noastră? În ceea ce mă privește sunt de o altă părere și cred că acei, care au vorbit așa, au confundat printre multele elemente complicate cauza adevărată a neliniștei.

Și acum viu la o parte, care mi-a părut neexactă, care mi-a părut numai o fineță, însă nu prea fină în ceea ce spunea d. Boerescu. Căci vedeți, d-lor deputați, și asemenea finețe parlamentare au uneori soarta lor stranie. Ele sunt foarte bune, până când nu se descoper! Dar odată finețea descoperită, ea este o armă, care se sparge așa de rău în mâna aceluia care a întrebuințat-o, încât îl nimicește și întărește pe adversarii săi. (Mare ilaritate.)

Sistemul cel vechi al d-lui Catargi era de a face economii, așa zicea d. Boerescu, și sistemul cel nou, cela în contra căruia se opune d-sa, este de a face împrumuturi drept mijloc normal de a echilibra budgetul. Sper că am reprodus exact zisele d-sale. Dar bine, d-lor, este oare adevărat, că acesta este sistemul cel nou al d-lui Strat? Mai întâi d. Strat a primit părerea majorității, vasăzică nu era sistemul d-sale de a face numai decât împrumuturi consolidate pentru echilibrarea normală a budgetului. Căci dacă era acesta adevăratul d-sale sistem, d. Strat nu primea propunerea maiorității. O părere momentană nu e încă un sistem, sau atunci nu înțelegeți ce însemnează

cuvântul sistem. Dar iată unde vine adevăratul sistem. D. Strat vă zice: avem un budget, care la venituri are înscrise 96 milioane, țara nu are însă regulat aceste venituri, reduceți dar budgetul la 85 milioane, nu faceți cheltuieli decât pentru adevăratele venituri; și aci vine teoria unui bun finanțiar, care vă zice că pentru cheltuielile ordinare nu poate să recurgă în mod regulat la mijloace extraordinare, și că din contra, pentru a nu face împrumuturi pentru echilibrarea budgetului, vă propune două lucruri: 1. să stingem orce umbră de datorie flotantă, căci aceasta este începutul unui împrumut consolidat, și al 2-lea, și aceasta este partea importantă pentru care noi trebuie să susținem pe d. Strat, să reducem budgetul nostru normal la cifra veniturilor reale, pentru că nu putem merge mai departe cu 96 milioane. Dar s-a zis: apoi sistemul vechiu al d-lui Catargi? Sistemul vechi al d-lui Catargi, și aci nu cred să fiu contrazis, este reprezentat prin d. Mavrogeni; d-sa însă ca finanțiar cunoscut al Partidului Conservator și al ministrului Catargi v-a zis de ieri: deși nu primesc cifra evaluării d-lui Strat și cred că deficitul pe amândoi anii nu este cum l-a arătat d-sa, ci numai de 20 sau 19 și jumătate milioane aproape, sunt totuș ca și d. Strat de părere să nu-l acoperim cu bonuri de tezaur, ci să-l acoperim cu un împrumut consolidat făcând în loc de 42 000 000, 62 000 000 împrumut; iar de aci încolo să ne mărginim la cheltuieli, mai ales armata să nu coste mai mult de 15 milioane. Este aceasta părerea d-lui Mavrogeni exprimată prin grai și exprimată și în raportul ce l-a făcut onor. nostru raportor? Da! Prin urmare, dacă asupra modului de a acoperi deficitul d. Mavrogeni și d. Strat sunt de aceeaș părere, ce înseamnă toată fraza d-lui Boerescu, că direcția veche a d-lui Mavrogeni era alta și că direcția nouă a d-lui Strat este alta? Înseamnă, cum v-am spus, o finețǎ parlamentară, și a devenit acum o finețǎ din cele descoperite.

S-a mai imputat d-lui Strat de ce nu a venit cu budgetul pe 1877 de pe acuma în Cameră. S-a zis că daca nu veți avea

budgetul de pe acum, nu va fi administrație bună în finanțe. Bine, d-lor, budgetul pe 1876 este votat; și dacă este vorba de budgetul pe 1877 și voiti ca el să nu fie decât numai o formalitate constituțională, atunci priviți-l deja ca făcut și iscălit, însă din timpul când era d. Cantacuzino la minister. Se luase atunci hotărârea, ca să vă dăm prealabil budgetul pe 1877 în cuprinderea celui rectificat pe 1876 și rămânea ca la toamnă să-l îndreptăm după starea adevărată. D. Strat însă nu vă face această formalitate de a depune budgetul pe 1877 asa cum este cel rectificat pe 1876. Și oare pentru noi deputații din maioritate, noi care nu suntem finanțiari mari, care nu voim să răsturnăm guvernele și care nu avem pretentiuni de ministere, noi care reprezentăm țara plătitoare, pentru noi ce trebuie să însemneze aceasta, dacă judecăm cu mintea naturală? Iată un ministru de finanțe, care vine și zice: evaluările noastre de până acum, întemeiate pe anul 1872, au fost exagerate. D-voastră nu puteți să cheltuiți 96 milioane pe an, fiindcă nu aveți atâta, ci numai 85 milioane, și budgetul d-voastră, chiar cel redus, fiind de 96 milioane, vă rog să mă așteptați cu prezentarea lui pentru anul viitor până la toamnă. Apoi ce poate însemna aceasta alta decât că ministrul de finanțe cu colegii săi va trebui să chibzuiască, cum să reducă budgetul normal de la 96 milioane la cifra reală a veniturilor constatate? Și din aceasta faceți o imputare d-lui Strat, și aceasta este o lipsă de constituționalism sau de procedură regulată constituțională din partea unui ministru de finanțe? Iată acuzările nedrepte, care ne fac să nu avem încredere în opozițiunea ce le întrebuințează. (Aplauze.)

Atât, d-lor, încât privește atacurile ce s-au încercat a se face în contra d-lui ministru de finanțe. Dați-mi voie acum să reviu la însăș chestiunea, cum se prezentă înaintea noastră.

Avem două proiecte. Avem întâi proiectul majorității, cu care s-a unit guvernul, pentru care voi vota și eu și care zice: să facem împrumutul pentru drumul de fier Ploiești-Predeal,

de 42 000 000 în condițiuni posibile, dar pentru greutățile finantiare de acuma să ne înlesnim cu bonuri de tezaur în cifra de 16 000 000, prezentându-ni-se la toamnă, bineînțeles, budgetul normal pentru anul 1877, și pe lângă acest budget și legile organizatoare și modificatoare; căci fără asemenea legi organizatoare nu se poate echilibra în definitiv situațiunea noastră finanțiară. Ce aveți de zis în contra acestor două propuneri? Nu voiți să dați 42 000 000? Dar aceasta e hotărât de doi ani, și trebuie făcut. Nu voiți ca să înlesniți guvernul, dacă este un deficit momentan în budget, cu 16 000 000 bonuri de tezaur? Dar aceasta trebuie s-o faceți și apoi să așteptați până la toamnă ca să regulăm în mod definitiv situațiunea. Însuș acest minister este obligat să prezente atunci budgetul echilibrat în mod real.

Este însă, al doilea, părerea minorității, și atât d. D. Ghica, cât și dd. Cantacuzino și Boerescu au vorbit în favoarea ei. Iată ce zice această părere:

Art. 1. Pentru a face față la plățile cele mai urgente ce sunt a se efectua în primele luni ale anului 1876, Ministerul Finanțelor este autorizat a emite bonuri de tezaur până la suma de 12 000 000 (douăsprezece milioane).

Art. 2. Cheltuielele anului 1876 nu se vor angaja, nici efectua decât în limitele împlinirilor, spre a nu rezulta deficit la finele acestui an. Spre acest sfârșit guvernul este însărcinat a face reducerile necesarii în budgetele votate și a mărgini completarea armaturei numai în comenzile contractate.

Ce însemnează aceasta?

Dați-mi voie a vă releva o impresiune defavorabilă, ce o face din capul locului un fel de opozițiune. Când opozițiunea vine din partea unor deputați, despre care se știe de mai înainte că sunt în contra guvernului, despre care se știe că în sistemul d-lor, de-altmintrelea foarte legitim de a vedea lucrurile, ar fi mai bine ca d-lor să vie la guvern și nu cei care sunt astăzi, atunci toate propunerile d-lor trebuie să fie întâmpinate din

partea noastră a majorității, care nu voim răsturnarea guvernului, cu oarecare neîncredere și trebuie să nu uităm de a cerceta, dacă propunerea d-lor este un lucru bun în sine sau numai un mijloc de a face greutăți guvernului? Dacă lucrul e bun în sine, n-avem să zicem nimic; dacă însă este numai un mijloc de a face greutăți, atunci să ne dați voie a-l respinge, oricare ar fi autoritatea celor ce-l propun. D-lor, 4 milioane pentru armată – iacă prima chestiune, unde domnii cu opinia minorității...

D. Ghica. Vasăzică noi suntem opozițiune sistematică și doritori de minister?

T. Maiorescu. Nu cred că sunteți opozant sistematic, și dacă este ceva ce nu doriți, este ministerul... (Ilaritate.) Reviu dar la cele patru milioane pentru armată. Dar ce sunt aceste patru milioane? În anul trecut ați votat o lege prin care dați cinci milioane ministrului de război pentru cumpărare de arme. Din aceste 5 milioane au mai rămas ca la 3 milioane, iar două sunt angajate pentru arme. În anul acesta s-a simțit trebuință de munițiuni și alte înzestrări pentru armată și s-a cerut 5 700 000 franci. Ați auzit ieri, cu câtă demnitate, cu cât adevărat parlamentarism fostul ministru de finanțe, d. Cantacuzino, v-a vorbit. Însă, un singur lucru n-a fost atins de d-sa în vorbirea d-sale si eu mă aflu tocmai în privința acestui punct în cea mai mare nedomirire. D. Cantacuzino, fiind încă ministru de finanțe, a cerut de la d-voastră să autorizati a se emite bonuri de tezaur în sumă de 5 700 000 franci pentru munițiunile și remonta armatei și tocmai asupra acestei propuneri a d-lui Cantacuzino, d-voastră maioritate ați zis: „nu dăm atâta pentru militarism“; din contră ați mers până a zice, că chiar din acele 5 milioane votate anul trecut și din care mai sunt disponibile trei milioane, să se cumpere așa-numitele harnașamente și munițiuni, și ați mai adăogat numai 900 000 franci ca să se facă 4 milioane. Cererea creditului de 5 milioane și 700 000 franci a făcut-o însuși d. Cantacuzino fiind ministru de finanțe.

Vasăzică aceste 5 700 000 franci, sumă nouă, și cele peste 3 milioane de mai nainte disponibile de la arme făceau aproape 9 milioane cerute pentru armată de d. Cantacuzino, în locul celor 900 000, adecă de zece ori mai puțin, încuviințate de d-voastră. Iacă lucrul înainte cu 3 săptămâni, când era d. Cantacuzino încă ministru și colegul d-lui Lascar Catargi. Astăzi însă văz aci o hârtie albă, pe care este tipărită opinia minorității. Vedeți, hârtia are puține litere; dar între ele sunt vro câteva, care au o mare greutate pentru d-voastră și pentru mine și care îi dau propria ei valoare. Aceste litere coprind numele principelui Dimitrie Ghica și al d-lui George Cantacuzino. Eu m-am uitat de două, de trei, de patru ori pe această hârtie, și când am văzut aceste două nume pe ea, am cătat să mă lămuresc, ca fiecare din d-voastră, pentru ca să stim cum să ne hotărâm între cele două propuneri. Am găsit că d. Cantacuzino, în minoritate cu prințul D. Ghica, difere astăzi de părerea maiorității comitetului delegaților, care zice: să se dea acele 4 milioane pentru armată, pe când d-nii Ghica si Cantacuzino vor să se mărginească numai la comenzile deja contractate în momentul de față, și fiindca aceste, dupa declararea guvernului, sunt numai de aproape 200 000 franci, vor cu alte cuvinte să se suprime cele patru milioane.

Vă rog, d-lor, să-mi explicați acum d-voastră acest lucru, fiindcă eu singur nu mă pot domiri. D. Cantacuzino cerea acum patru săptămâni 9 milioane, d-lui ședea atunci pe acea bancă ministerială. Astăzi d. Cantacuzino, care stă aci pe banca deputaților, zice, nu numai să nu dati nimic din cele șease milioane cerute de d-sa, dar și din cele trei milioane votate anul trecut să mai tăiați.

G. Cantacuzino. Evenimentele politice îmi impunea aceasta atunci.

T. Maiorescu. Evenimentele? Care evenimente politice? Dar în ce s-au schimbat evenimentele politice? În adevăr o parte a politicei noastre s-a schimbat: d. Cantacuzino, în loc

de a fi pe acel fotoliu, stă pe această bancă. Dar evenimentele politice externe unde vedeți d-voastră că s-au schimbat?

Faceți aluziuni la criza orientală? Da ia să vedem, dacă acest paravan nu e prea transparent. Vă aduceți aminte, că a venit acum 4 săptămâni d. președinte al consiliului și ne-a declarat, a venit asemenea d. ministru de resbel și ne a spus: România nu poate să se gândească a juca un rol agresiv în politica Orientului; dacă s-au cerut patru milioane, era numai pentru cea mai neapărată înzestrare a armatei cu harnașamente și munițiuni trebuincioase în timp de pace, ca și în timp de resbel, furnituri, fără care nici nu poate să existe o armată. Cel mult la ce ne-am putut gândi, a fost; întâi, menținerea ordinei înlăuntru, al doilea, dacă am avea nenorocirea să fim călcați de vreo putere străină pe teritoriul nostru, atunci, în virtutea tratatului de Paris, care vorbește anume de armata noastră, de drapelul nostru și ne recunoaște neutralitatea, am trebuit să ne gândim a ne apăra onoarea teritoriului.

Oare s-a schimbat ceva din aceste lucruri astăzi? Cum voiți, d-le Cantacuzino, să insinuați că noi, guvernul de atunci, am avut idei ascunse? Voiți să ziceți astăzi: A! s-a pacificat Orientul, nu mai avem nevoie de munițiuni? Prin urmare, voiți să arătați Europei, că noi am mistificat atunci opiniunea publică și făceam o armatură de resbel sub forma unei armaturi de pace? că noi, și d-ta împreună, voiam să înșelăm pe acei care aveau să voteze armatura? D-lor, sau eu nu mai înțeleg nimic, sau acela, care a fost acolo pe acele bănci, nu trebuia să iscălească acest proiect de lege al minorității.

Căci ce va să zică: s-au schimbat împrejurările? Va să zică: complicațiunile orientale au diminuat? Ce pretext puțin chibzuit mai este și acesta! Lasă că împrejurările orientale nu s-au schimbat în aceste 3 săptămâni așa, încât dacă atunci era din cauza lor necesară noua înzestrare a armatei, astăzi să nu mai fie; lasă că este știut că lupta continuă încă în Orient, și nici un om de stat cu oarecare prudență nu poate zice astăzi

cu siguranță ce se va întâmpla în decursul acestei veri în Turcia, cu toate silințele de pacificare. Dar lucrul principal este că guvernul cu d. Cantacuzino împreună a declarat că armatura noastră nu era decât o armatură pentru starea de pace.

Și această declarare era cu atât mai adevărată și mai naturală, cu cât a fost explicată prin cuvintele d-lui general Florescu, că de era vorba pentru o preparare de război, apoi nu 4 milioane, ci 40 de milioane ar fi fost cerute. Este evident! Și acum d. Cantacuzino vrea să ne facă să credem că intențiunile guvernului erau altele? Și admițând că ar fi fost așa (eu însă vă afirm că guvernul nu a avut alte intențiuni cu armatura, decât cele declarate în public), dar admițând că a fost, cum pare a zice d. Cantacuzino, era rolul d-sale de a veni, trei săptămâni după ieșirea din minister, și a face asemenea explicări?

Cum numiți d-voastră o asemenea procedare? Eu nu am trebuință să o numesc, dar, mărginindu-mă în discuția proiectelor finanțiare de față, mă crez autorizat de a șterge de pe această hârtie, dacă nu numele d-lui Cantacuzino, cel puțin efectul ce putea produce acest nume asupra vreunuia din d-voastră. (Senzațiune, aplauze.)

Cum rămânem acum cu cele 4 milioane acordate pentru înzestrările armatei? Vă rog, în hotărârea noastră să fim prudenți și să chibzuim lucrul cu multă maturitate.

D-lor deputați, ați dat acum un an armatei 5 milioane; după aceea ați luat 2 din ele și le-ați afectat pentru altă destinațiune tot a armatei și acum veniți și ziceți: le luăm înapoi și acele 3. Apoi ia puneți-vă un moment în pozițiunea ofițerilor armatei. Este ușor de a zice: suntem partidul ordinei; însă trebuie să recunoaștem că armata este un element de ordine în stat. Ce? Vă pare d-voastră că noi suntem așa de liniștiți încât nu mai avem trebuință de armată deloc? Vă pare oare că teritorul nostru este de o absolută siguranță când criza Orientului continuă? Apoi nu vă pare d-voastră că

ar fi ceva greu, ar fi un fel de sentiment de neordine, ca să nu zic dezordine, ce ați produce în armată, când această Cameră ar avea aerul – permiteți-mi a o spune, as vrea să întrebuințez un cuvânt mai parlamentar, dar fiindcă s-a zis și altă dată, să-mi fie permis a-l zice și eu – ar avea aerul de a nu fi destul de serioasă, când votează o armată de 42 000 oameni, și apoi să refuze a-i da echipamentul necesar. Ce fel? ați votat anul trecut 5 milioane pentru arme și apoi veniți și ziceti: A! Nu-ți dau decât cele 2 milioane care le-ai cheltuit pentru arme, iar trei milioane ți le dau pentru munitiuni și înzestrări, și apoi acum veniți și ziceti iar: m-am răzgândit, vă iau și aceste 3 milioane pentru munitiuni? Dar, bine, ofițerii aceștia ce o să gândească? Luați d-voastră răspunderea lucrului? Eu cred că nu poate Camera face una ca aceasta; căci ea este datoare să înconjoare armata română cu tot prestigiul ce i se cuvine. (Aplauze.)

Când veți crede că această țară nu poate suporta 42 000 oameni, atunci veți reduce armata la 20 000 sau la altă cifră, însă pe calea legală, pe calea unor dezbateri serioase la modificarea legii organice din 1872.

Însă a avea o armată de 42 000, a vota 5 milioane pentru trebuințele ei, a veni apoi si a reduce 3 milioane la altă destinație și apoi a reveni acum și asupra acestora, în fața unor asemenea propuneri, vă rog să vă aduceți aminte că sunt români și acei oameni și trebuie să respectați demnitatea fiecărei instituțiuni în tară. (Aplauze.)

Acum s-a zis că guvernul să nu facă toate achizițiunile de 4 milioane. Aceasta s-a exprimat de unanimitatea comisiunii ca dorință. Foarte bine, votați propunerea majorității și aveți încredere că guvernul va face tot ce va fi posibil pentru economiile cerute.

Tot pe această hârtie a maiorității alăturea cu d. Cantacuzino, văd subscris numele principelui Dimitrie Ghica; și d-sa cere a se mărgini completarea armaturei numai în comenzile făcute. Nu știu dacă fac o eroare, n-aș voi s-o comit, și în orce caz sunt gata a o rectifica, dar mi se pare că atunci când venise din partea d-lui ministru Cantacuzino cererea bonurilor de tezaur de aproape 6 milioane pentru acel scop, era și principele Ghica unul din cei 7 delegați.

Acum să vă mărturisesc ceva, la care ne așteptam mai mulți dintre noi. Noi puneam multă speranță că se va reduce această cifră la 3 milioane. Această speranță nu o puneam nici în onor. d. Boerescu, nici în onor. d. Meitani, care cu drept cu nedrept trec pintre noi ca cheltuitori. (Ilaritate.)

Noi puneam speranta mai ales în prințul Dimitrie Ghica; noi credeam ca autoritatea d-sale fiind așa de mare era suficientă de a reduce cifra la trei milioane. Prințul Ghica, dacă nu mă înșel, a propus deodată în comisiune ca să se dea 4 și jumătate milioane.

D. Ghica. Nu este exact.

T. Maiorescu. Nu este exact? Dacă nu este exact, vă rog să mă scuzați, retrag afirmarea.

D. Ghica. Îmi dați voie să vă întrerup?

T. Maiorescu. Îmi faceti totdeauna onoare când mă întrerupeți.

D. Ghica. Când a venit mesagiul cu proiectul de lege al Ministerului de Resbel pentru acest credit, vă aduceți aminte că am zis d-lui general Florescu: În ce pozițiune ați pus această Cameră? Să vă acordăm acest credit? știti strâmtorarea tezaurului; să vă refuzăm? este a vă lăsa mai cu seamă în ochii Europei să treceți ca un guvern cu veleități belicoase și turburătoare, în vreme ce noi Camera am privit lucrurile mai cu sânge rece, și de aceea v-am refuzat cererea. În fața acestor împrejurări ne-am întrunit la Ministerul de Interne si am discutat proiectul si atunci am găsit, am născocit, pot zice, pe de o parte un mijloc ca să nu refuzăm cele trebuitoare armatei, iar pe de alta să nu împovărăm budgetul, și acel mijloc știți că consista în combinatiunea ce am făcut de a nu acorda în realitate decât un credit de 950 000 lei, iar pentru restul de

3 000 000 să autorizăm un simplu viriment, deoarece acei bani erau încă disponibili, din cauza necesității ce era de a se căuta o armă mai perfecționată.

T. Maiorescu. Mulțumesc prințului Dimitrie Ghica de explicațiunile ce a binevoit a-mi da. Dar lucrul tot nu este pe deplin lămurit. Aceasta o știm cu toții, că în definitiv din dezbaterile acelui comitet de delegați a ieșit propunerea numai de 4 milioane, pe care le-am și votat împreună cu Senatul. Dar printre părerile delegaților mi s-a afirmat că aceea a prințului Ghica era de 4 și jumătate milioane, adecă ceva mai urcată (pauză)... Fiindcă nu am favoarea de a primi un răspuns mai lămurit asupra acestui punct, mă mărginesc a zice în mod dubitativ, dacă ar fi fost 4 și jumătate milioane care se propuneau atunci de printul Dimitrie Ghica, înțelegeți că m-aș fi rugat să mi se explice nedomirirea, cum după trei săptămâni veniți si refuzați cifra cea redusă de 4 milioane?

Viu acum la al doilea articol al proiectului minorității, si pe acela să-l studiem puțin împreună.

Minoritatea zice ca guvernul pentru exercițiul 1876 să nu plătească decât în limitele împlinirilor, și totodată să facă reducerile necesare în budgetul ce este votat de dv. pentru acest an.

D-lor, v-ați dat bine seama d-voastră, ce însemnează o asemenea propunere? Și aci mi-ar părea bine ca d. Boerescu, care este o autoritate în materie de constitutionalism, să-mi vie puțin în ajutor. Apoi Camera a votat budgetul pe 1876, în care a înscris cheltuelele si veniturile. Acum minoritatea cere ca guvernul fără d-voastră să facă din cheltuelele votate, nu numai câteva, ci până la 7–8 milioane reducere. Dar d-voastră știți cât este de greu în Cameră de a face o reducere; iertați-mă să o spui, dar noi suntem cam așa deputații. Îmi aduc aminte de d. Cezianu adineoară când zicea: vorbe, vorbe, dar ne trebuie fapte!

Apoi la fapte, d-le Cezianu, la fapte! Când a venit acum două luni d. Lahovari, ministru de justiție, și v-a spus că sunt de prisos vreo patru membri la curțile de apel, d. Boerescu, partizanul d-voastră, zicea ba nu, sunt necesarii, și au rămas! Când ziceam eu în legea învățământului, că sunt de prisos câteva catedre la facultatea de legi, a venit iar d. Boerescu și alții și au zis: ba nu, sunt necesare, si au rămas. A venit d. ministru Rosetti și a zis: este de prisos să se dea subvențiunea orașelor București și Iași; ba nu, este necesar ziceau dd. Ganea și Manu, și a rămas. (Ilaritate.)

Voi numai să vă spui că a zice „șterge“ este ușor, dar a face este foarte greu. Ministerul acesta a venit cu oarecare ștergeri în budgetul rectificativ pe 1876, și d-voastră în loc să primiți ați mai adăogat, și budgetul din Cameră a ieșit ceva mai mare decât cum ieșise din mâna guvernului. (Dezaprobări.)

D. Ghica. A ieșit mai mic.

T. Maiorescu. Ba vă înselați, mai mare cu o sumă neînsemnată, dar în fine mai mare. Nu înțeleg cum puteți contesta asemenea lucruri autentice.

Așadar când vine minoritatea și zice guvernului: fă tu guvern reducerile necesare în budgetul votat, ce însemnează aceasta? Însemnează oare că renunță Camera la fundamentalul drept ce-l are orce Camera de a vota budgetul? Spuneți dar că abdicați d-voastră de la Constituțiune? Abdicați de la dreptul de a vota budgetul și-l dați în mâna guvernului?

Dar o să răspunză d. Boerescu poate: a! nu este o abdicare normală; noi care am făcut legea budgetară, tot noi venim și facem lege, în care punem budgetul numai pentru acest singur an afară din lege și dăm guvernului dreptul de a face reducerile ce le va crede necesare.

B. Boerescu. Dacă mi-ați da voie să vă răspunz.

T. Maiorescu. Vă rog.

V. Boerescu. Când aș zice una ca asta, aș face un ce absurd. Eu zic să se facă aceea ce a făcut ministerul Catargi în timp de cinci ani.

T. Maiorescu. Numai aceasta? Dar atunci de ce dați un anume vot? Dacă guvernul Catargi a făcut timp de 5 ani de la sine reducerile posibile, credeați că mai ales într-un așa de greu moment nu le va face?

D-lor, ce însemnează aceasta? Pe de o parte însemnează, cum zice d. Manu, că ministerul, văzând că i se refuză mijloacele votate mai nainte, o să strângă veniturile cu mai multă asprime și o să împlinească, mai mult decât implinise până acum.

Dar i s-a răspuns d-sale, că dacă era o imputare de făcut pentru slabele încasări, nu se putea adresa d-lui Strat, care este numai de trei săptămâni la minister, ci altui ministru, amicului d-sale domnului George Cantacuzino, dar eu crez că s-a urmat cu încasările destul de bine.

G. Manu. Este solidaritate între miniștri.

T. Maiorescu. Este solidaritate?

Adică eu, care eram la culte, să fiu responsabil pentru detaiurile administrării finanțiare a amicului d-tale, d-lui Cantacuzino?

Fie și așa, căci eu cred că s-au făcut încasările pe cât se putea de bine într-un an așa de greu.

Dar este altă obiecțiune în contra d-lui Manu, ca să lămurim plângerile, ce se lovesc unele cu altele. Ați auzit, cum se zicea din altă parte a opozițiunii în Cameră: țăranului i-a ajuns cuțitul la os, cum se zice. Execuțiuni, numai execuțiuni!

Apoi dacă cu împlinirile așa de slabe precum pretinde d. Manu, totuș strigați în contra execuțiunilor, credeți, că dacă îi veți mai lua țăranului până și elementele de hrană, veți înainta mult statul acesta? Credeți, că aceasta ar fi un mijloc nemerit?

Faceți economii, zice d. Boerescu. Economii s-au făcut de 5 milioane; prin budgetul rectificativ să se mai facă în limitele încasărilor? V-ați dat seamă de aceasta? Eu mi-am dat seama și am luat budgetul rectificat pe 1876 și m-am întrebat: ce însemnează cererea susținută de d. Dimitrie Ghica, de d. Cantacuzino și d. Boerescu? Să vă spui ce însemnează: Dacă iai toate budgetele, găsești mai întâi cheltuieli care sunt prevăzute de legi anume, cheltuieli pe care nu le puteți atinge fără a schimba legea.

Găsești apoi cheltuieli, care nu sunt prevăzute prin legi speciale, ci sunt numai înscrieri budgetare.

Însă din discuțiunea ce s-a urmat ați aflat că pe anul 1875 a fost un deficit real de 5 milioane, anul fiind greu. Apoi pe 1876, ca în toți anii, din suma votată se încasează până la 1 ianuarie 1877 cu 17 milioane mai puțin, iar până la 1 iulie 1877, când se termină exercițiul anului 1876, când adecă nu se mai ordonanțează nici o plată din 1876, până la acel 1 iulie 1877 se mai încasează 10 milioane, dar rămâne un deficit neîncasat din exercițiul anului 1876 de 7 milioane. Așadar sunt autorizat a vă zice că veniturile, ce desigur vor rămâne neîncasate, vor fi pentru acest an 1876 de cel putin 6 milioane, iar adăogând la aceasta ceea ce s-a întâmplat în 1874, diferența între evaluări și constatări, această lipsă în împliniri se poate urca până la 10 și 12 milioane.

Luați acum budgetul pe 1876 și veți vedea că nu găsiți decât cel mult 5 și jumătate milioane, care nu sunt prevăzute prin anume legi si pe care aveți cel puțin dreptul formal de a le tăia. Tăindu-le însă aceste 5 și jumătate, dezorganizați cu desăvârșire serviciile, ați trebui d. e. să reduceți peste jumătate școalele elementare, tăiați școalele normale, să nu dați un ban pentru remontă, să împuținati numărul sergenților și siguranța publică. Dar chiar așa fiind, o repet, dezorganizând serviciile, nu ajungeți decât la 5 și jumătate milioane reducere; este cu neputință, și regret că s-a afirmat contrarul în părerea unor

minorităţi aşa de autorizate, este cu neputinţă a se tăia 7, 8, 10 sau 12 milioane din budget, fără a ataca legi organice, ceea ce nu se poate.

Aş fi fericit ca d. Boerescu, care este înscris după mine, să-mi dea un răspuns lămurit la această obiecţiune a mea.

Aşadar încă o dată: eu am cetit budgetul pe 1876 şi susţin că este o imposibilitate ceea ce cereţi d-voastră, şi că prin urmare nu se poate privi decât ca un mijloc parlamentar de a pune pe guvern în neputinţă de a administra.

Vă rog să dovediţi contrarul, dacă puteţi. Sunt cifrele faţă!

Din toate aceste mă cred în drept a conchide că proiectul minorităţii este o eroare parlamentară.

Ştiţi pentru ce? Pentru că orice procedură parlamentară poate fi permisă, dar nu este permis în politică sănătoasă a întrebuinţa un mijloc, care, dacă l-ar întrebuinţa adversarii tăi în contră-ţi, te-ar pune în neputinţă de a guverna. Nu este permis să ataci un guvern astfel, încât, dacă tu, care ataci, ai fi acolo pe băncile ministeriale, ar trebui să renunţi la putere, pentru că nu te poţi susţine cu mijloacele ce ţi se propun. (Aplauze.)

Ce suntem noi? Suntem oameni, care întrebuinţăm fineţe spre a ne ascunde unii altora intenţiunile? Voim să răsturnăm un guvern acuzându-l de nişte fapte, pe care, venind noi în locul lui, le-am face îndoit? Or voim să îndreptăm finanţele ţărei, rămâind a hotărî chestiunile ministeriale mai pe urmă, la timpul lor?

Am terminat, d-lor deputaţi, ceea ce voiam să zic în contra unuia din cele două grupuri de adversari ai proiectului majorităţii şi, prin urmare, de adversari ai guvernului. Sunt acum dator a vorbi şi de celalt grup de adversari, dar o voi face foarte pe scurt, căci v-am obosit prea mult. Sunt însă silit să o fac şi nu pot lăsa pe guvern, pe Partidul Conservator, din care am avut onoare a face parte, sub acuzarea ce i s-a adus de aceşti domni, că este guvernul impozitelor şi al risipirilor.

Cine sunt deputaţii din al doilea grup şi prin ce s-au deosebit ei în această lungă dezbatere? Deputaţii sunt d. Aristid Pascal, d. Meitani şi d. George Brătianu, şi ei formează acel grup neîmpăcat în contra guvernului, grupul care refuză acestui minister orce mijloace de a lichida siţuaţiunea momentană a finanţelor ţărei, sub cuvânt că nu are încredere în ministerul L. Catargi.

Este şi un semn exterior, care a deosebit acest teribil grup în mijlocul celorlalţi câţi au luat parte la dezbatere: pe când ceilalti mulţi vorbeau ca niste simpli muritori de pe băncile lor, cum venea rândul d-lui Pascal, îl vedeai mişcându-se printre noi şi urcându-se sus pe tribună! Şi d. George Brătianu la rândul d-sale sus pe tribună! Şi d. Meitani sus pe tribună! (Aplauze, ilaritate.)

St. Ceziann. Dar nu au d-lor voie să vorbească de pe tribună?

T. Maiorescu. Ba din contra, aceasta este o deosebită favoare ce ni se face nouă, şi din parte-mi le sunt foarte recunoscător de solemnitatea cu care se îngrijesc de a ne rosti discursurile d-lor sus de pe tribună, pentru ca nici unul din gravele d-lor cuvinte să nu scape auzului nostru. (Mare ilaritate.) Iar daca vorbesc de aceşti importanţi d-ni de-abia la sfârşit, este numai fiindcă între noi sunt alţii ceva mai importanţi decât d-lor, ca de exemplu d. Dimitrie Ghica, d. Boerescu si d. Cantacuzino. Sper că nu fac ceva rău dacă zic că faţă cu acesti d-ni ceilalţi trei d-ni sunt ceva mai mici. (Ilaritate.)

Acesti trei d-ni mai mici dar sunt opozanti sistematici; ne-au declarat-o înşii, ne-au declarat-o chiar cam des. Căci, vedeti, asemenea declarări slăbesc uneori efectul atacurilor: aci este chiar punctul cel mai greu pentru eficacitatea d-lor. Căci acum patru săptămâni, d-lor au început a declara în public, totdeauna sus de pe tribună, că n-au încredere în guvern, zicând: retrage-te, d-le Catargi. Sunt acum de-abia două săptămâni, când aceiaşi d-ni au prezentat, tot sus de pe tribună,

o moțiune de blam și au zis: retrage-te, d-le Catargi! Și acum vin iarăși și zic: retrage-te, d-le Catargi. (Ilaritate.)

Înțelegeti că dacă asemenea cuvinte amabile se repetă prea des în așa scurte intervaluri, ele slăbesc oarecum forța argumentelor d-lor, așa încât pentru noi poate că nu ar mai fi necesitate să vorbim serios de opozițiunea acestor domni. (Mare ilaritate.)

Căci Camera a votat încrederea în guvern cu atâta majoritate tocmai cu ocaziunea moțiunei de blam, ce se prezentase de d-lor acum două săptămâni; i-a votat asemenea încredere, când acum 8 zile s-a retras d. Dimitrie Ghica de la președința Adunării tocmai asupra acestor legi finanțiare, a votat încrederea prin nealegerea d-sale, ci prin alegerea d-lui Brăiloiu de președinte al Camerei, din care alegere ministerul făcuse chestie de cabinet. Așa fiind, această majoritate a Camerei după 8 zile nu se poate schimba. (Aplauze.)

Dacă dar totuș vă mai cer indulgența d-voastră și vă mai răpesc 2–3 momente, o fac pentru următoarea cauză: dezbaterea finanțiară de astăzi va fi poate comentată și reprodusă în străinătate. Căci este vorba de creditul țărei și va trebui poate pentru cele 42 milioane împrumut al liniei Ploiești-Predeal să ne prezentăm pe piețele străine, dacă nu vom găsi o combinație mai fericită, ca să ne procurăm banii aici în țară. Ceea ce se zice în asemenea împrejurări de deputații țărei, are importanța sa în străinătate. În străinătate nu știu oamenii cine sunt d-nii cu opozițiunea sistematică și ce greutate relativă au? Ce-o fi acest d. Meitani? Numele Pascal sună frumos la urechia franceză (ilaritate), iar cât pentru d. Brătianu, este un celebru Brătianu, cunoscut în străinătate, și acolo poate nu se știe, ce deosebire mare este uneori între numele de botez și că nu e indiferent la noi, dacă se numeste cineva George sau Ioan. (Mare ilaritate.) Așadar se poate ca în străinătate aceste cuvinte să aibă mai mult efect decât între

noi. De aceea cred că un membru din maioritate este dator să susțină opiniunea contrară, dacă o crede mai întemeiată.

G. Meitani. Vă rog, să nu mă susțineți pe mine.

Maiorescu. Singurul omagiu ce vă pot face, este de a mă încerca să susțin opiniunea contrară.

„Ministerul acesta a înecat țara în datorii“, a zis d. Pascal, „și după acestea a venit cu noi cereri. Ați înecat țara în impozite și veniți cu altele! Ați ruinat puterea finanțiară a țărei“. Și d. Pascal ca d. Pascal, dar ce este mai grav, este că am văzut în jurnalul *Românul* de ieri citate cam aceleași cuvinte și atribuite principelui Dimitrie Ghica cu ocaziunea demisiunii d-sale. N-am fost la acea ședință, însă sunt convins că d-sa n-a putut să pronunțe aceste cuvinte de ruină, de înecare în datorii și altele reproduse în *Românul.* D-sa, președintele de cinci ani al acestui parlament, care împreună cu guvernul a făcut toate legile finanțiare, încă o dată nu cred să le fi zis, dar acele cuvinte stau acolo.

Dimitrie Ghica. Am spus eu cuvintele acestea?

Maiorescu. Tocmai aceasta o cred, că nu le-ați spus.

Dar asemenea vorbe s-au zis de d. Pascal și Brătianu și se repetă și de alții în țară. De aceea este bine a lămuri încă o dată chestiunea.

În ziua când a venit maioritatea Partidului Conservator în Cameră și d. Lascar Catargi la minister, sunt acum 5 ani, a găsit situațiunea astfel: drumul de fier Strousberg contractat pentru 240 000 000 și prin urmare înscriși în budget 18 milioane pe fiecare an ce trebuia să plătim d-lor de la Berlin pentru el. A găsit asemenea o datorie flotantă, care a trebuit să o soldeze cu împrumutul domenial de 78 milioane, pentru care s-a înscris iarăș în budget dobândă și amortizare de 8 milioane pe fiecare an; aceste chiar în ziua intrării d-lui Lascar Catargi la minister si a venirii majorității conservatoare în Cameră. Cum vedeti, numai aceste 2 sume înscrise pe fiecare an în budget fac împreună 26 milioane franci pe an. Eu nu examinez acum, dacă acești bani s-au cerut pentru lucrări

D. președinte al consiliului. 34 milioane erau anuități de plătit și 22 milioane noile dări.

T. Maiorescu. Așa este în adevăr. Prin urmare, acest guvern și această Cameră, aflându-se atunci în fața unei situațiuni atât de încurcate, nu putea decât să avizeze la resurse nouă pentru ca să plătească situatiunea moștenită de la alții. De ce dar spuneti că acest guvern a înecat țara în datorii? Aceasta nu este adevărat, nu este adevărat, si încă o data: nu este adevărat! (Aplauze.)

Guvernul acesta a fost nevoit să plătească anuitătile si datoriile contractate de predecesorii săi; și acesta este rolul care face onoare Partidului Conservator în România.

Acum dacă guvernul actual se află în fata unei nouă greutăți finanțiare, voiți să-i faceți o imputare? Dar el chiar cu nouele impozite ar fi trebuit să aibă încă pe fiecare an un deficit de 12 milioane, deosebirea între sarcina moștenită de 34 milioane și resursele create numai de 22 milioane. Dacă deficitul anilor trecuti a fost mai mic, este meritul unei administrări mai bune și al stabilității. Si în ceea ce privește jena momentană, ea este în mare parte vina împrejurărilor, este vina că anul 1875 a fost rău, că nu s-au putut încasa veniturile prevăzute prin budget. Cu atât mai bine face un ministru de finante leal, care vine și vă spune că, având în vedere dificultățile întâmpinate în anii din urmă si mai cu seamă în 1875, nu crede că venitul normal al statului putem să-l evaluăm la 96 milioane cât e înscris în budget, după exemplul anului 1873, și în consecventă vă propune reducerea lor la mai puțin pentru a produce o reală echilibrare în viitor.

Acum, d-lor, d-voastră maioritatea, care sustineți acest guvern, vă rog să nu uitați că votul ce-l veti da nu se mărginește numai la chestiunea de față. Negreșit, orce deputat înlăuntru unui partid are libertate de a vota cum va voi; însă, d-lor, nu uitați că un partid trebuie să fie disciplinat, și un partid disciplinat înseamnă tocmai că, atunci când are să dea un vot, se întreabă mai întâi ce efect va avea acel vot în privinta intereselor generale ale țării și ale partidului, nu numai în privința unui obiect individual. Astfel se poate întâmpla ca unii din noi să aibă păreri deosebite în privința utilității vreunui proiect și totuș în interesul general al maiorității, care astăzi este și al țărei, să voteze într-un singur mod disciplinat.

Nu uitati că votând părerea minorității, faceți situațiunea guvernului imposibilă, și făcându-i-o imposibilă, îl răsturnati. Ei bine, o dată răsturnat guvernul d-lui L. Catargi, cine credeți, că ar fi mai mult în interesul tărei să vie la guvern, dacă va avea încrederea Măriei Sale Domnului? Va veni guvernul răsturnător, al căruia orator principal e d. Boerescu? Dacă sunteți convinsi că d. Boerescu si ceilalti, cu care lucrează împreună, sunt mai economi decât d. Strat, atunci votați opiniunea minorității. Dar poate aceștia nu vor veni la putere. Ia să facem conjecturi mai departe, căci cunoaștem toți țara și elementele ei de guvern, și la asemenea voturi importante e bine să prevedem toate posibilitățile.

Se poate ca Domnitorul să se adreseze la un alt grup reprezentat în Senat prin d. Bozianu. Apoi nu uitați d-lor, că la ocaziunea discuțiunii la adresa Tronului, raportorul d. Turnescu a voit să accentueze numai economiile relevate în Mesagiul Domnesc. Atunci d. Bozianu s-a sculat, a combătut pe d. Turnescu si a introdus un amendament, prin care se cere completarea mijloacelor de apărare, adecă în realitate o întindere a cheltuelelor militare. Ei bine, dacă Partidul Conservator crede că mai este astăzi în interesul tărei ca acel grup să vie la putere, voteze în contra guvernului actual. Sau d-lor, dacă, în fine, nu va veni nici unul din aceste grupuri, este permis în ipotezele noastre să gândim că va veni poate d. Brătianu.

Voci. Care Brătianu?

T. Maiorescu. D. Ioan Brătianu, se înțelege. (Ilaritate.)

Crede Partidul Conservator că este în interesul său și în interesul țărei să vie la putere în circumstanțele actuale un partid, care cu atâta nedrept s-a declarat contra legalității acestei Camere și acestui guvern? Care fiind în minoritate, nu a avut prudenta de a respecta forma constitutională, la care ar trebui să se deprinză o dată această tară, fiindcă nu are alta?

Eu cred, d-lor, că în toate aceste trei cazuri e de datoria și de onoarea Partidului Conservator a mentine guvernul actual, a-i acorda mijloacele, cu care să facă fată trebuințelor momentului.

Ceea ce mă întărește în această propunere este pozitiunea în care s-a pus guvernul însuș prin declarările sale, adecă necesitatea în care se află de a veni la toamnă cu toate acele legi organice reformatoare, care să ne pună în stare a reduce cheltuelele statului, a face o administrațiune mai modestă, după puterile noastre, și a avea un budget echilibrat în realitate și cu toată prudența. Dacă este aceasta noua direcțiune, apoi o primesc din toată inima. (Aplauze prelungite.)

În sfârsit, după 6 zile de dezbateri aprinse, Camera respinge propunerea opozitiunii și primește proiectele majorității delegatilor, la care consimtise guvernul, cu 78 de voturi contra a 32.

Când vin însă proiectele la Senat, urgența cerută de ministrul de finanțe pentru discutarea lor se respinge cu 29 voturi contra a 25. În urma acestui vot, guvernul dizolvă Senatul si închide sesiunea Camerei (3 martie 1876).

Noi credem că dizolvarea Senatului se facea mai corect la 30 ianuarie, asupra votului de blam în contra ministrului școalelor (vezi mai sus discursul 30 cu nota sa finală). Căci Senatul își dase votul în contra ministrului anume pentru faptul desființării unei catedre prin budget; însă această desființare propusă de ministru fusese aprobată de marea majoritate a Camerei, după o

lungă discuție asupra dreptului budgetar al Camerei fată cu legea instrucțiunii publice. Prin urmare Senatul, în a cărui competență nici nu intră budgetul, se pusese în conflict cu un vot budgetar al Camerei. Blamul dat ministrului s-a rezolvit usor prin demisia acestuia; dar cum remânea cu blamul dat Camerei?

Dinaintea unui asemenea conflict inadmisibil, sau trebuia să se retragă ministerul. L. Catargi și să se formeze un alt minister, care – întemeiat pe majoritatea Senatului – să dizolve Camera; sau dacă la 30 ianuarie s-a reconstituit cabinetul tot sub prezidenta d-lui L. Catargi – întemeiat pe majoritatea Camerei si având ca ministru al școalelor pe d. Carp, identic în direcție cu predecesorul său – trebuia dizolvat Senatul în aceeaș zi. Fată de Cameră Cabinetul era în regulă, de aceea s-au și respins în Cameră toate moțiunile de neîncredere; însă fată de Senat Cabinetul nu era în regulă, de aceea s-a si primit în Senat după de-abia patru săptămâni a doua expresie de neîncredere, prin respingerea urgenței. Și acum ministerul tot s-a văzut silit să dizolve Senatul; numai că, în loc să-l fi dizolvat asupra unui exces de putere al Senatului și a unei chestii de instrucție publică, ceea ce ar fi dat guvernului o mai bună platformă electorală, l-a dizolvat asupra unei chestii finanțiare si a unei cereri de împrumut, cea mai nefavorabilă situație pentru alegeri.

Orcum ar fi, dizolvarea unuia din Corpurile legiuitoare si provocarea manifestării colegiilor electorale erau bine-venite. Membrii coalitiei (sau mai exact: conspirației) de la Mazar-Pasa, despre care vom vorbi ceva mai pe larg în volumul următor, părăsiseră ostentativ Parlamentul și începuseră o agitatie nesănătoasă atât în tară, cât și în străinătate. Era dar cuminte să li se dea prilejul de a reintra în legalitate prin participarea la alegeri.

Alegerea pentru Senat s-a săvârșit în ultimele zile din martie 1876. Pe atunci colegiile I erau ceva mai

independente; nu se făcuse încă revizuirea pretinsa „liberală" a Constituțiunii. Membrii mai importanți ai coaliției, C. A. Rosetti, frații Brătianu, Kogălniceanu, Manolache Kostaki, D. A. Sturdza, au fost pretutindeni aleși.

Lămurindu-se astfel situația politică, ministerul Lascar Catargi demisionează la 4 aprilie 1876.

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL II
(1876–1881)

[INTRODUCERE ISTORICĂ]

III

CĂDEREA ȘI DAREA ÎN JUDECATĂ A MINISTERULUI LASCAR CATARGI LA 1876

În ultimele pagine ale volumului precedent s-a arătat, sub, ce împrejurări d. L. Catargi a fost adus la dizolvarea Senatului și la alegerile din martie 1876, în urma cărora a trebuit să se retragă de la guvern.

A fost căderea ministerului conservator justificată și spre folosul țărei în acel moment?

Noi credem că da.

A provenit ea din acțiunea opoziției crescânde în parlament și a opoziției coalizate în afară de parlament?

Noi credem că nu.

Cercetarea adevăratelor cauze ale acestei schimbări de guvern se impune oricui vrea să-și dea seama de mersul politicei noastre contimporane.

Ministerul de la 11 martie 1871, în guvernarea sa de 5 ani, își îndeplinise cu succes prima misiune de a menține ordinea monarhică și de a inaugura epoca unei stabilități relative în afacerile publice. La meritele relevate mai nainte (vol. I, pag. 36–38) se adaogă crearea și sporirea veniturilor din monopolul

tutunurilor, din licențe și din timbre spre a răspunde trebuințelor militare și întinderii căilor ferate, precum și importanta întroducere a rentei române pe piețele occidentale – semnul creditului nostru în afară. Această bună politică financiară este opera lui P. Mavrogeni. (Emisiunea efectivă a primei rente de 29 milioane se face însă în aprilie 1875 de succesorul său d. G. Gr. Cantacuzin. Vezi vol. I, pag. 541[1].

Nu mai puțin efectiva juncționare a drumului de fier la Vârciorova și pregătirea juncționării la Predeal dovedesc energia cu care ministerul L. Catargi știa să mai susție avântul economic al țării. Ce e drept, concesia dată lui Crawley în 1875 pentru linia Ploiești-Predeal a aruncat o pată asupra majorității conservatoare, înjghebate atunci sub conducerea lui Vasile Alecsandri, și a format trista paralelă a concesiei Strousberg dată la 1868 de majoritatea liberală în urma aceloraș manopere condamnabile. Dar cel puțin la 1875 ministerul s-a împotrivit cât a putut în contra lui Crawley și a majorității sale, și din chiar sânul Partidului Conservator s-a format sub conducerea d-lui P. Carp opoziția celor 44 deputați în contra acestui soi de concesii: vorba de *Sultan-Mezat,* cu care au fost stigmatizate în ședința de la 21 iunie 1875, e a d-lui Ioan Lahovari. De atunci încoace s-a și părăsit sistemul întreprinderilor concesionate direct de parlament.

La activul ministerului L. Catargi (mărginindu-ne în politica lui generală și fără a intra în resorturile speciale, unde

---

[1] Menționatele impozite indirecte sunt de mult obișnuite în alte state. Meritul regimului conservator stă în curajul de a le fi întrodus în contra curentului de impopularitate, creat prin agitarea opoziției liberale, care promitea alegătorilor abrogarea lor și acuza monopolul tutunurilor chiar de violarea art. 12 din Constituțiune, confundându-l cu monopolul de clasă socială. Se înțelege că după venirea liberalilor la guvern nu a mai fost vorbă de abrogare; din contră, toată administrarea de aproape 12 ani a ministerului Brătianu, în ceea ce privește finanțele, s-a întemeiat mai ales pe creșterea succesivă a acelor venituri ale statului.

s-au făcut unele îmbunătățiri durabile) se cuvine să mai adăogăm convenția comercială cu Austro-Ungaria, negociată sub ministerul de externe al lui B. Boerescu și semnată la $^{10}/_{22}$ iunie 1875 de G. Costaforu, agentul diplomatic la Viena, și de contele Andrassy, ministrul de externe al Austro-Ungariei. Or care ar fi fost valoarea economică a acestei convenții, de altminteri limitată la 10 ani și denunțată înăuntrul acestui termin, valoarea ei politică a fost din cele mai semnificative. Pentru a o înțelege, trebuie să ne aducem aminte că în chiar firmanul pentru învestitura principelui Carol din 23 oct. 1866 Înalta Poartă pune anume condiția ca statul nostru să nu încheie nici o convenție directă cu vreo putere străină, și că prin art. 7 și 19 ale tractatului de comerț din Constantinopol de la 3 februarie 1862 Turcia stipulase un drept vamal de 8% *ad valorem* de la toate articolele importate „în Principatele Unite Moldova și Valahia", dispunând astfel de noi fără a ne întreba. Iar acum o mare putere occidentală, sub inspirarea unui adevărat om de stat, recunoștea în mod ostentativ emanciparea economică a României de sub suzeranitatea Porții și prevestea recunoașterea deplinei independențe.

Față cu un asemenea pas făcut întru realizarea ultimei aspirări naționale din programul divanului ad-hoc, împotrivirea opoziției coalizate și demisionarea din Cameră a membrilor ei (M. Kostaki, Kogălniceanu, I. Brătianu, Vernescu, A. G. Golescu, Chițu, Stolojian, Candiano-Popescu, Fusea și Furculescu), la 30 iunie 1875, nu a putut însemna nimic, precum nimic nu au însemnat nici violentele expresii ale ziarului *Românul* din aceeaș zi („30 Cireșar–12 Cuptor"): „Ieri 29 iunie s-a înfipt cuțitul până la mâner în pântecele României: cornul ei palpitând încă fu îmbrâncit la picioarele contelui Andrássy. Contele Andrássy este domn, suveran absolut al robitei Românii"[1].

---

[1] Și acest număr al *Românului* este încadrat în negru, ca și numărul de la 17 fevruarie 1871 când cu intrarea armatei germane în Paris (vol. I, pag, 32); amândouă datele se cuvine în adevăr să poarte doliul vechiului organ liberal ca semn a două mari erori politice ale partidului său.

După menționatele merite ale cabinetului L. Catargi, părăsirea lui succesivă din partea unor foști aderenți pe motive nevalabile[1] nu l-a putut zdruncina. Ieșirea lui Manolache Kostaki din minister și trecerea sa la liberali, fiindcă nu se primise ideea unui credit fonciar cu capitaliști străini, a rămas în defavoarea demisionarului și nu a ministerului. Atacul generalului Tell în contra d-lui Lascar Catargi pentru chestia Mavrogeni când cu procesul Offenheim s-a resfrânt asemenea asupra celui ce a atacat. Demisia lui Mavrogeni a slăbit – ce e drept – cabinetul în acțiunea sa de guvern, dar Mavrogeni, consecvent în politică cum era, orcâte motive legitime de nemulțumire personală ar fi avut, a rămas un susțiitor credincios al ministerului până la sfârșit. Nici trecerea în opoziție a lui B. Boerescu nu putea fi o zdruncinare pentru guvern. Boerescu, pricepând foarte isteț noua situație economică, precum stăruise la înființarea legii creditelor fonciare, își îndreptase acum activitatea și spre alte întreprinderi (societatea de asigurare „Dacia") și tindea să creeze „Banca de București", din al cărei comitet dirigent voia să facă parte ca membru fundator împreună cu d. G. Gr. Cantacuzino, pe când amândoi erau încă miniștri. În contra acestei participări incompatibile s-au opus ceilalți colegi din minister. D. Cantacuzin a avut atunci tactul de a părăsi banca de comerț și nu banca ministerială; dar B. Boerescu, în congediu la Paris, și-a dat asupra acestui incident demisia din minister, iar decretul pentru funcționarea „Băncei de București" cu membrii fundatori principele Dimitrie Ghica, B. Boerescu, Ștefan Ioanid, Salomon Ascher etc., s-a publicat în *Monitorul* de la 25 noemvrie 1875. Firește că așa ceva nu putea să fie în defavoarea unui guvern. Cu atât mai puțin îl puteau slăbi atacurile unor deputați, ca dd. Aristid Pascal, Meitani, G. Brătianu, Gr. Ventura, care nu aveau nici o

[1] Vezi vol. I, pag. 186, 256, 568 (*ed. n.* – p. 125, 167, 364–365).

greutate. Și dovadă pentru cele zise mai sus este că după demisionarea *pro forma* a cabinetului Catargi la 29 ianuarie 1876, în urma votului de blam în contra ministrului școalelor, „Beizadea" Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei, nu a fost în stare să formeze un cabinet cu B. Boerescu, mai ales din pricina refuzului lui Mavrogeni de a participa, și tot d. Lascar Catargi a mai continuat vro două luni. Iar când au trecut și Beizadea Dimitrie Ghica și d. G. Gr. Cantacuzin în opoziție, fapta lor a fost numai semnul exterior că guvernul era ca și căzut – din alte cauze, a căror cercetare rămâne să o facem îndată ce ne vom fi dat seamă de acțiunea opoziției extra-parlamentare.

Opoziția extra-parlamentară, numită coaliția „de la Mazar-Pașa", după locul unde se aduna (o casă din strada Biserica Ieni, pe atunci a englezului Lakeman, fost în serviciul turcesc sub numele de Mazar-Pașa și căsătorit cu o română), se compunea în 1875–76 din C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, frații Brătianu, Man. Kostaki, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Vernescu, colonel Lecca, colonel Dabija, P. Grădișteanu, G. Mârzescu, E. Stătescu, I. Câmpineanu, A. Candiano-Popescu etc., etc.

Toate manifestările ei politice, întru cât nu s-au sfiit a se arăta în public, n-au avut vreo însemnătate reală. Plângerile în contra pretinselor violări de Constituțiune și în contra falsificării alegerilor erau încă de pe atunci armele tocite ele orcării opoziții bogate în dorințe și sărace în idei. Combaterea convenției comerciale cu Austro-Ungaria nu avea mai multă valoare, și agitarea nechibzuită în contra a chiar promulgării convenției votate de Corpurile legiuitoare din amândouă statele s-a răzbunat îndată prin faptul că membrii coaliției ajunși la guvern au promulgat-o ei înșii. Demisionarea colectivă din parlament a fost și de astă dată, ca totdeauna, o greșală de procedare politică și s-a răzbunat și ea prin faptul că aceiași membri ai coaliției s-au văzut siliți de împrejurări

să ia parte la alegerile din martie 1876 sub acelaș guvern și să reintre în legalitatea constituțională.

Dar ieșirea din parlament era poate numai simptomul exterior al unei alte acțiuni, care trebuia să rămâie mai secretă și care schimba coaliția de la Mazar-Pașa în conspirație. Acțiunea aceasta avea de scop răsturnarea principelui Carol și înlocuirea sa printr-un domnitor indigen. Se pare chiar că bietul colonel Dabija era designatul succesor și că d. Dimitrie A. Sturdza, prin anticipație, se și purta înaintea lui ca un supus înaintea Suveranului[1].

Rolul de a face plauzibilă această tendență prin publicitatea din țară și din Austria (căci în Germania ar fi fost în zadar și în Franța nu mai avea pe atunci importanță, desi se strecurau și acolo articole antidinastice prin *tablettes d'un spectateur* și prin alte ziare) si l-au luat d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mârzescu, alături cu ziarele *Românul, Alegătorul Liber, Ghimpele* etc. Iar rolul declarărilor „sincere" pare a-l fi avut Ioan Câmpineanu, care într-o ședință a Camerei (vezi și vol. I, pag. 39; ed. n. – p.) rostise cunoscutele cuvinte: „între Țară și Tron este un abis"[2].

D. Sturdza scria în *Politik* de la Praga, organul important al feudalilor din Bohemia, sub pseudonimul Erdmann von Hahn, își traducea cele scrise acolo și le republica prin *Românul* (8 și 9 octombre 1875), le scotea apoi în broșură sub titlul *Germania, România si Principele Carol de Hohenzollern*. Aicea zicea între altele:

[1] În casa colonelului Nicolae Iamandi la Iași, în prezența a vro 20 de coalizați, îl întitula cu „Măria Ta".

[2] Abisul lui Câmpineanu a fost destul de mic pentru a se acoperi cu cel dintâi portofoliu ministerial, atribuit d-sale la 27 ianuarie 1877. În sensul notelor din vol. I, pag. 9, 21 și 25 (*ed. n.* - p. 8, 16, 19) se cuvine să adăogăm că de atunci Ioan Câmpineanu și-a schimbat simtimintele și a fost până la sfârșitul vieței sale cel mai dinastic ministru, primar al Capitalei și guvernator al Băncii Naționale.

Un exemplu analog ni-l va da mai târziu Nicolae Blaremberg.

„Când Principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, orcine era convins că de aci înainte va prinde rădăcini în tară cultura germană, sinceritatea germană și simțul german pentru datoria, știința și arta germană... Orcine va observa cu inteligență cele ce se „petrec în România, trebuie să mărturisească că din acele speranțe nici măcar una nu s-a împlinit si că influenta germană asupra poporului român s-a nimicit cu desăvârșire".

Firește, în Austria de atunci d. Sturdza trebuia să bată în struna germană pentru a ataca pe principele Carol, pe când în țară *Românul* (26 noemvrie 1875) îl ataca prin acuzarea că îmbrâncește România „în prada lacomului vultur german" – două linii diferite, convergente spre acelaș scop.

Și d-nul Sturdza continua:

„De s-ar imputa românilor cât de mult pe drept sau nedrept, trebuie să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovati de trista lor situatiune, ci că mai mult sunt responsabile relele apucături ale principelui Carol în prima linie".

Si apoi vorbește e reaoa administrare a finanțelor de la 1871 încoace, de menținerea la guvern a ministerului Lascar Catargi cu ajutorul oamenilor „celor mai necinstiți și mai pătați", deși „Principele Carol ar putea găsi în România bărbați, a căror onestitate și spirit de dreptate etc.", și menționează îndeosebi cu laudă pe ministrul de finanțe de la sfârșitul anului 1870, care era însuș d. Dimitrie A. Sturdza în cabinetul Ion Ghica. Apoi impută Domnitorului de a se fi înconjurat de o „camarilă nedemnă" și sfârșește prin a declara: „Așadar românii n-au găsit în Principele de Hohenzollern pe omul ce căutau"[1].

[1] În contra d-lui Sturdza-Erdmann von Hahn au apărut atunci paginele intitulate *Asupra brosurei Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern* (Iasi, 1875), scrise de autorul publicării de fată.

Paralel cu d. Sturdza în atacul contra Domnitorului și contra „oamenilor necinstiți și pătați", scria d. Mârzescu pentru țară cele 42 de pagine ale broșurei sale *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României.* Crutăm pe cetitori cu extrase din aceasta broșură; titlul ei o caracterizează îndestul[1].

Alături cu broșurile de calibru mai gros agitau în țară micile articole din ziarele partidului. *Românul* combătea orce încercare de a regula chestia din nou pendentă a căilor ferate Strousberg, și pe de altă parte, prevăzând izbucnirea crizei orientale, reproducea și scria (2 și 15 noemvrie 1875):

„În Europa nu mai este un secret pentru nimeni că principele Carol are veleități de glorie militară, de mărire politică, și în aceste veleități Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor prețioase avantagii... Se înțelege ce „sorginte de reardicare ni s-a redat prin Basarabia, ce *bine imens* este pentru noi această Basarabie. Basarabia

[1] Fără temei s-a atribuit d-lui Dimitrie A. Sturdza paternitatea *Spionului Prusian.* Pe coperta roșie a broșurei figurează ca autor pseudonimul „Iordache Vulpescu". Inspirată de atmosfera de la Mazar-Pașa, scrisă în întregul ei de d. Mârzescu, broșura a fost adusă cu precauțiune în București și de aici pretutindeni împrăștiată, mai ales prin activitatea, întru toate neobosită, a d-lui Dimitrie A. Sturdza. – Deci paternitate nu, însă connivență da.

În sensul notei de la pag. 9 (*ed. n.* – p. 8) suntem datori să menționăm că același d. Dimitrie A. Sturdza, mai ales de la reintrarea sa în ministerul I. Brătianu la noemvrie 1878, s-a distins prin dinasticismul său manifestant, s-a folosit și se folosește de orce ocazie, la minister și la Academie, spre a-și arăta venerațiunea pentru regele Carol și regina Elisabeta Carmen-Sylva, și – având fericita însușire de a uita trecutul – declară în parlament: „Dinasticismul meu e foarte solid, dinasticismul meu este ca religiunea mea și nu-mi este rușine nici de Christos, nici de dinasticismul meu" (ședința Camerei din 30 noemvrie 1887).

Pe o treaptă mai jos și d Mârzescu, astăzi ministru (martie 1897), a devenit credinciosul supus al regelui Carol, pe care îl recunoaste acum ca pe cel mai înțelept domnitor al Europei.

este cheia propășirii și puterii României. Ce este aspirațiunea de a ne emancipa de darul anual ce facem Turciei; ce sunt vanitoasele preocupări ca șeful statului român să se întituleze prin imitațiune străină Majestatea Sa Regele în loc de a-l numi pe românește Măria Sa Vodă; ce sunt acestea! Deșertăciune – pe lângă măreața aspirațiune de a păstra Basarabia!".

Și la 10 ian. 1876, vorbind de-a dreptul de schimbul Basarabiei pentru Dobrogea cu Constanța – port la Marea Neagă, zice că dacă ar primi principele Carol aceasta, el „ar subscrie propria sa detronare".

Iar *Alegătorul Liber,* noul organ inspirat de liberali ca d-nii E. Stătescu, M. Pherekide, I. Câmpineanu, scria (23 și 27 fevr. 1876):

„De la 1870 mai ales nu este demers în întru și chiar în afară, care să nu se fi făcut spre a aduce de nu resturnarea, cel puțin prefacerea Constituțiunii, cerută chiar sub amenințare de abdicare... Vina opoziții, vina țării este dar, dacă lupta din antiministerială se preface din zi în zi mai mult în luptă antidinastică?"

Și pentru cei mai de rând o foaie zisă umoristică, *Ghimpele,* sub redacția lui Orășeanu și cu colaborarea vremelnică a d-lui G. Dem. Teodorescu, publica poezii de batjocură în contra dinastiei și da ilustrații ca cea din numărul de la 9 noemvrie 1875, unde se insulta viața privată a Domnitorului[1].

Din cele arătate mai sus se înțelege pe deplin programul politic al partidului liberal, coalizat la Mazar-Pașa cu alte elemente.

Primul punct al programului era așadar răsturnarea principelui Carol și înlocuirea sa cu un domn indigen, adecă iarăș surparea unuia din fundamentele politicei naționale hărăzite de la divanurile ad-hoc.

[1] Orășeanu a primit și purtat mai pe urmă Medalia *Bene-Merenti,* dată lui din inițiativa Principelui. Iar d. G. Dem. Teodorescu este astăzi directorul „Fundațiunii Universitare" a Regelui Carol I.

Dar dacă ideea acestei răsturnări era absurdă la august 1870 când cu revolta de la Ploiești, și la martie 1871 când cu mișcarea de la sala Slătineanu, ea era și mai absurdă, era politicește imposibilă în iarna 1875–1876. După dovada de stabilitate dată în țară prin guvernul conservator de 5 ani, iar în privința situației externe după înțelegerea dintre Rusia, Germania și Austria *(Drei-Kaiserbund)* asupra chestiei orientale față cu revolta Bosniei și Herzegovinei din vara anului 1875, soarta României era identificată cu domnia lui Carol I. Nici un om cu minte nu putea avea îndoială asupra acestui punct, și de altminteri, în urma unei călătorii de informații a lui M. Kogălniceanu prin străinătate, însuși capii coalitiei de la Mazar-Pașa părăsiseră orce asemenea gând, și d-nii Dimitrie A. Sturdza și Gheorghe Mârzescu cu broșurele d-lor, precum și cei ce mai scriau articole antidinastice prin ziarele menționate, erau întrebuințați numai ca niște sperietori lipsiți de conștiința scopului urmărit de adevărații conducători. De aceea coaliția și-a luat drept șef în acel moment pe Manolache Kostaki, semnul și garanția atitudinii schimbate, prin mijlocul căruia putea să ajungă la guvern.

Celelalte puncte din manifestările opoziției de la Mazar-Pașa erau tot așa de puțin valabile. Si combaterea promulgării convenției comerciale cu Austria, și împotrivirea la noua soluțiune a chestiei drumurilor de fier, și opunerea la ideea generală a unei revizuiri a Constituțiunii, si repudiarea gloriei militare și a Regatului pentru risicul de a pierde Basarabia... toate aceste idei, denunțate de coalizații de la Mazar-Pașa încă în primăvara anului 1876 ca trădare națională, au fost realizate sub însuș Partidul Național-Liberal după ce a ajuns la guvern.

Este dar vederat că nu prin acea acțiune a opoziției din iarna 1875–1876 a putut să cadă ministerul Lascar Catargi. Un guvern cade de regulă prin propriile sale greșeli, dar nu prin greșelile adversarilor. Acțiunea opozitiei în genere, necum acțiunea rătăcită a coaliției de la Mazar-Pașa cu toate articolele din ziare, cu toată violența expresiilor, cu toate neadevărurile răspândite, cu toate întrunirile zgomotoase, nu ajunge la nici un rezultat practic, câtă vreme guvernul nu comite însuș erori sau nu dovedește însuș insuficiență în chestiile mai importante ale politicei momentului.

Revenind acum la adevărata cauză a căderii ministerului Catargi în aprilie 1876, vom ști după cele zise mai sus că avem să o căutăm în vreo insuficiență sau în vreo eroare a lui în privința unor chestii de însemnătate, a căror rezolvire era neapărat cerută de situația politică de atunci.

Aceste chestii erau două:

Era mai întâi noua complicatie a vechei greutăți cu drumul de fier Roman-Verciorova. După insolvabilitatea concesionarului Strousberg, administrarea marei întreprinderi trecuse asupra societății acționarilor din Berlin reprezentată mai ales prin Bleichroeder și Hansemann. Pentru terminarea construcțiilor și darea întregei linii în circulare (ianuarie 1875), societatea era silită să facă un nou împrumut de 78 milioane franci, și spre garantarea obligațiilor cu prioritate voia să obție dreptul de inscripție hipotecară asupra liniei. Acest drept nu i se putea concede, cu toată stăruința consiliarului intim Reinhard trimis la București. Din partea guvernului nostru s-a dus la Berlin ministrul lucrarilor publice, d. Teodor Rosetti, pentru a discuta alte soluțiuni, precum și modalitățile răscumpărării cel puțin parțiale a liniei ferate (a trunchiului Roman-Galați sau Galați-Verciorova). Deocamdată era vorba să înainteze statul român suma de 78 milioane, scăzând-o din capitalul de 248 milioane. D. Teodor Rosetti ajunsese în Berlin la o înțelegere cu societatea, însă mandatul d-sale era numai *ad referendum,* și când s-a întors în București, majoritatea consiliului de miniștri nu s-a putut hotărî pentru nici o soluțiune.

Chestia se trăgănea într-un mod intolerabil. După o convorbire cu d-nii de Bülow și de Radowitz în *Reichs-Kanzleramt* din Berlin, autorul acestei publicări face

d-lui Catargi o dare de seamă asupra necesității politice a unei grabnice dezlegări (scrisoare de la 5 august 1875, citită mai pe urmă în Cameră de ministrul de externe al cabinetului Brătianu, ședința de la 12 ianuarie 1880). De la septembrie înainte numeroase discuții în consiliul de miniștri se ocupă de această afacere. La 12 decemvrie 1875 agentul nostru diplomatic de la Berlin ne telegrafiază că în *Reichs-Kanzleramt* se vorbește chiar de ruperea relațiilor diplomatice, dacă nu ajungem la o decizie. Toate în zadar: mai ales ministrul de finanțe, d. G. Gr. Cantacuzin, stă la îndoială, și toată chestia rămâne în starea ei amenințătoare[1]. Această lipsă de hotărâre dovedește insuficiența guvernului de a face față situației în una din cele mai importante cerințe ale ei.

Un amănunt caracteristic: când cu citata misiune a d-lui Teodor Rosetti la Berlin, principele Bismarck, în decursul convorbirii asupra acelei afaceri, îl întrebă deodată dacă este înrudit cu C. A. Rosetti, relevând însemnătatea acestui om politic. Indiciul era clar, și aici nu era vorba de presiune, ci de prevedere: dacă partidul d-lui Teodor Rosetti nu putea să rezolve chestia, rămânea să o rezolve partidul lui C. A. Rosetti. Căci rezolvită trebuia să fie.

Și principele Bismarck avea dreptate în stăruința sa, atât pentru interesul țării sale, cât și pentru interesul țării noastre. Nu numai marile angajări ale unor persoane influente din aristocrația germană, ci și micile capitaluri ale multor burghezi din Berlin erau prinse în acțiile căilor ferate, tot creditul statului nostru era în joc, și bunele raporturi dintre Germania și România atârnau de la o convenabilă lichidare a afacerii tocmai în momentul în care se aștepta izbucnirea crizei orientale și în care sprijinul puternicei Germanii era de cea mai mare importanță pentru noi.

[1] Vezi și memoarele Regelui, *Aus dem Leben König Karls von Rumänien,* vol. II. pag. 484.

Și astfel chestia drumurilor de fier se complicase iarăș cu altă chestie, mult mai gravă, care apăsa asupra situației politice din iarna 1875–1876: cu atitudinea statului nostru în războiul inevitabil dintre Rusia și Turcia. Luptele din Bosnia și Herzegovina, întreținute cu mijloacele panslaviștilor, nu se mai potoleau. Concentrarea trupelor rusești la granița Basarabiei în noemvrie și decemvrie 1875 nu era un secret pentru nimeni. Ignatiev îndrăznea să spuie agentului nostru la Constantinopol că Rusia după împrejurări va putea fi silită să ocupe România ca zălog. Și cu toată dușmănia cunoscută între Ignatiev și cancelarul Gorciacov (cazuri analoage sunt frecvente în diplomația rusească), direcția reprezentată prin Ignatiev era pe atunci evident predomnitoare. Domnitorul nostru era în curent cu multiplele incidente în perspectiva resboiului, care însă nu avea să izbucnească decât mai târziu, în primăvara anului 1877, anul 1876 fiind ocupat cu zadarnicele tratative diplomatice, cu mișcarea Softalelor pentru detronarea sultanului Abdul Aziz și înlocuirea lui cu alienatul Murad II, căruia îi urmează în curând fratele său Abdul Hamid etc.

Numai agentul nostru din St. Petersburg, d. G. Philippescu, pe la noemvrie 1875 în congediu la București, era de părere că deocamdată Rusia nu voia răsboiul.

De altminteri d. Zinoviev, consulul general al Rusiei, întorcându-se de la o întrevedere cu Ignatiev din Constantinopol (tot în noemvrie 1875), ne-a pus de-a dreptul întrebarea: ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală? În multe consilii de miniștri din ultimele săptămâni ale anului 1875 am discutat asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi. Ar fi de prisos să arătăm aici părerile individuale ale fiecărui ministru; pentru înțelegerea mersului politicei noastre și a schimbării de guvern intervenite în curând, este de ajuns să consemnăm rezultatul discuțiilor: rezultatul a fost inacțiunea. A predominat vechea idee a neutralității.

Dar ce sens mai putea avea neutralitatea noastră în anul 1876? Neutralitatea garantată de cine? Și cum respectată în poziția noastră geografică? Cele trei imperii erau întelese în contra Turciei, Franța nu conta încă, Italia nu conta destul, Anglia sub isteața conducere a lui Disraeli se asigurase până la oarecare punct prin cumpărarea majorității acțiilor Canalului de Suez (noemvrie 1875), și energica agitare în contra Turciei din partea opoziției liberale sub impulsiunea lui Gladstone nu putea rămâne fără efect asupra politicei engleze. Și apoi nu eram noi un stat cu aspirări de independență? Și care alt moment ni le putea îndeplini, dacă nu tocmai izbucnirea crizei orientale? Iar dacă independența trebuia să o dobândim, se cuvenea junelui stat să o aștepte în pasivitate smerită de la vreo combinare viitoare a diplomației străine, care cine știe cum ar fi ieșit, sau era datoria, onoarea și dovada sa de vitalitate de a și-o cuceri cu sângele armatei sale?

Evident, singura politică indicată de interesul nostru național în anul 1876 era: ca – întemeiați pe sprijinul Germaniei și al Austro-Ungariei – să ne înțelegem din vreme cu Rusia asupra participării noastre la răsboi.

Dar majoritatea ministerului Lascar Catargi nu se gândea decât la neutralitate; și această eroare politică a fost al doilea fapt care a justificat căderea cabinetului conservator.

Și poate a fost bine că s-a întâmplat așa. Nu e vorbă, un minister conservator ar fi răscumpărat căile ferate probabil în condiții financiare mai bune; și cât pentru participarea la răsboi, armata condusă de domnitorul Carol ar fi fost tot așa de biruitoare sub ministerul Catargi, ca și sub ministerul Brătianu. Dar dacă și cu un guvern conservator se putea lua Plevna, numai cu un guvern liberal se putea pierde Basarabia fără o adâncă zdruncinare înăuntrul țărei.

Și aici se vede odată mai mult folosul alternării guvernelor într-o monarchie reprezentativă.

În orce caz, retragerea ministerului Catargi s-a produs constituțional corect în urma alegerilor senatoriale de la

sfârșitul lui martie 1876, la care s-a prezentat cu succes opoziția coalizată, și după un scurt minister de tranziție (curios compus de generalul I. Em. Florescu cu Dim. Korne la Externe, generalul Tell la Finanțe, generalul Tobias Ghergheli la Lucrări Publice, P. Vioreanu la Justiție și Al. Orăscu la Culte), în zioa de 27 aprilie 1876, în urma alegerii lui Manolache Kostaki la viceprezidența noului Senat, al cărui prezident era mitropolitul primat, vine ministerul opoziției coalizate, astfel format:

Manolache Kostaki, prezident si lucrări publice,
M. Kogălniceanu, externe,
I. C. Brătianu, finanțe,
G. Vernescu, interne,
Colonel G. Slăniceanu, răsboi,
G. Chițu, culte,
M. Pherekyde, justiție[1].

Noul minister dizolvă Camera la 3 mai 1876, și din alegerile de la începutul lui iunie iese o covârșitoare majoritate, aproape unanimitate liberală. Prezident al Camerei devine C. A. Rosetti.

Care era să fie cel dintâi act al partidului liberal ajuns astfel la stăpânire?

Lunga durată de peste 5 ani a ministerului conservator – fapt unic până atunci în tinerele noastre anale parlamentare – în loc să fi fost primită de toți oamenii politici ca o dovadă de

[1] D. Mihail Pherekyde, care la 27 iunie 1875, într-o adunare de la *Alegătorul liber*, propusese și apoi prezentase Domnitorului o petitie cu multe iscălituri în contra chiar promulgării convenției comerciale cu Austro-Ungaria, nu se sfieste de a contrasemna însuș această promulgare în decretul de la 20 mai 1876. Să fi luat măcar congediu pe câteva zile! – Acelaș d. Pherekyde ca deputat, când cu răscumpărarea drumurilor de fier, prezentă importantul amandament ca sediul interimarei direcții a căilor ferate sa fie de îndată la București, și după 3 săptămâni, în ședința Camerei de la 12 ianuarie 1880, tot d-sa susține respingerea amandamentului său. – Dar vezi și nota de la pag. 28 (*ed. n.* – p. 20).

progres, nu făcuse decât să aprindă în majoritatea liberalilor setea de răzbunare, deșteptată încă din august 1870 și din martie 1871, de când cu năbușirea turburărilor și a veleităților republicane.

Dar setea de răzbunare este un rău sfătuitor: ea a îndemnat Camera la darea în judecată a tutulor miniștrilor de la 11 martie 1871 până la 3 aprilie 1876, cu excepția d-lor I. Bălăceanu și I. Strat, și firește a lui Manolache Kostaki. În primul moment se exceptase și d. Teodor Rosetti, numit de la 31 martie 1876 membru al Curții de Casație. Dar după o scrisoare a d-sale către prezidentul Adunării Legiuitoare, prin care reclama „dreptul și onoarea de a figura în acest proces“ (scrisoarea e publicată în *Timpul* de la 23 iulie 1876), Camera are naivitatea de a-i face pe plac și de a hotărî și acuzarea d-sale.

Astfel prin voturile de la 20, 21 și 22 iulie 1876, după o propunere semnată de 80 deputați, în cap cu d. Eugenie Stătescu, citită de d. Stolojian în ședința de la 10 iulie, Camera liberală dă în judecată pe foștii miniștri în număr de unsprezece: Lascar Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogeni, Al. Lahovari, B. Boerescu, N. Krezzulescu, G. Costaforu, P. Carp, Teodor Rosetti, G. Gr. Cantacuzin și T. Maiorescu, iar pe al doisprezecelea, pe generalul Tell, deși cuprins în propunerea de la 10 iulie, îl scoate din proces.... Prea era de la 48!

Și cu toate aceste, programul ministerului liberal cetit la 25 aprilie 1876 în Cameră și Senat declarase anume:

> „Venim la guvern fără recriminațiuni, fără spirit de răzbunare, venim cu via dorință de a potoli patimele și urile din țară“.

Și chiar în Mesagiul de deschidere al Camerei nou alese, cetit în prima ședință de la 20 iulie 1876, se zicea:

> „Fac cu atât mai mult apel la patriotismul și la moderațiunea d-voastră în momentele actuale, cu cât la hotarele noastre agitațiunile durează și orizontul politic este departe de a fi senin“.

Și în asemenea momente și de-abia 20 de zile după asemenea declarare solemnă a guvernului susținut de Cameră, aproape unanimitatea Camerei cere și apoi votează darea în judecată a miniștrilor partidului advers.

În comitetul de acuzare se aleg (24 și 25 iulie 1876), șapte membri, dd. Dimitrie Brătianu (prezident), N. Voinov (viceprezident), A. Stolojian, N. Fleva, D. Giani, Emil Costinescu și G. Misail (secretar).

Asupra atribuțiilor acestui comitet parlamentar se nasc cele mai grele discuții. Articolele 101 și 102 din Constituție prescriu că fiecare din ambele Adunări, precum și regele au dreptul de a acuza pe miniștri și a-i trimite dinaintea Curtii de Casație și Justiție, însă cer o lege specială, care să determine cazurile de responsabilitate și modul de urmărire; iar până atunci, tot Curtea de Casație să aibă și puterea de a caracteriza delictul și de a hotărî pedepsele.

Legea specială asupra responsabilității ministeriale și a modului de urmărire nu era încă făcută (ea a fost promulgată de-abia la 2 mai 1879), deși Papiu-Ilarianu în calitate de procuror general al Curții de Casație o ceruse formal încă de la 16 august 1866, sub ministerul Ion Ghica, ce e drept cu adaosul cuvintelor:

> „Eu cred că simțul legalității peste puțin va deveni simțul României întregi în guvern și în popor, și nu voi să am cea mai mică îndoială, că sub domnia lui Carol I, Alesul Românilor, *sabia lui Goliath* va sta suspensă în templul justiției române spre a fi de-a pururea în vederea și aducerea aminte a tuturor acelor ce se cuvine, dar că niciodată nu se va simți nevoie de a o întrebuința“.

Se vede că răposatul Papiu-Ilarianu nu-și cunoștea partizanii, precum pare a nu fi cunoscut nici unele date istorice, când în citatul de mai sus confundă pe grecul Damocles cu filisteanul Goliat din *Testamentul Vechi*.

În starea legislației de la 1876 un Comitet de acuzare ministerială, ales de Cameră, avea fără îndoială dreptul și datoria de a culege toate informațiile, precum le poate culege

secretă a fostului guvern, primește 600 comunicări de la autoritățile publice și persoane private" etc. (pag. 2).

Ce emoție, ce teroare răspândită prin toate districtele! Căci mulți erau adânc impresionați de procedura Comitetului de acuzare și nu puteau împărtăși ironica indiferență a unora din miniștrii dați în judecată, care aveau destulă cunoștință de oameni și de împrejurări pentru a prevedea rezultatul lucrării d-lui Misail și celor deopotrivă cu d-sa.

În decursul acestei lungi instrucții comitetul trebuie să se hotărască în sfârșit a da cu ochii și de înșii miniștrii acuzați, și la 7 decemvrie 1876, după 6 luni de la acuzare, le trimite „mandate de înfățișare" pentru terminul de 16 decemvrie. Spre ilustrarea acestui curios episod al Istoriei noastre contimporane, reproducem mandatul în facsimile.

ministru al lucrărilor publice, unde aveți totdeauna o odaie care vă așteaptă și un tacâm la dejun și masă. Vi se face totodată aspră luare-aminte la necuviința de a vă duce la crâșmă, în loc de a veni după datorie la superiorul d-voastră, care vă sărută dulce.

Ministru secretar de stat
la departamentul Ticăloșiilor publice.
T. Rosetti

Această glumă prietinească se vede publicată la pag. 207 a marelui raport al d-lui Misail printre „actele" de acuzare cu titlul pompos de „ideea ce avea d. Teodor Rosetti de înalta pozițiune ce i se încredințase ca ministru al țărei"!

Despre percheziția neizbutită la fostul prefect de Neamț d. colonel Roznovanu, vezi mai jos.

ADUNAREA DEPUTATILOR

COMITETUL DE ACUZARE A FOSTILOR MINISTRI DATI IN JUDECATA

MANDAT DE INFACISIARE

In basa resoluțiunilor Adunărĕ și a art. 101 din Constituțiune, subscrișiĭ membri aĭ comitetului, chiămâm pe D Titu Maiorescu, fost ministru de Culte și instrucțiune publică de profesiune advocat domiciliat din Comuna Bucuresci să compare inaintea nostră pentru ḑiua de șaisprezece (16) Decembre, 1876, la unu ore post meridiane în localul Adunărĕ Deputaților, spre a fi interogat asupra faptelor ce-i se impută și pentru carĭ este dat în judecată prin votul Adunărĕ de la 21 Iulie, cunoscênd că la cas de neurmare se va da în contră'ĭ mandat de aducere.

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunărĕ, astă-ḑĭ la șapte Decembre, 1876 în Bucuresci.

N. 514

Se-nțelege, că niciunul din noi nu s-a înfățișat, pentru motivele cuprinse în următoarea adresă, trimisă comitetului la 12 decemvrie 1876:

Domnilor,

La chemarea ce-mi adresați de a mă înfătisa înaintea d-voastră în ziua de 16 ale curentei, mă grăbesc a întâmpina, că – în lipsa unei legi – nu vă pot recunoaste drepturile si atribuțiunile de judecători de instructiune si că prin urmare sunt hotărât a nu răspunde la nici un fel de interogatoriu ce mi-ați face.

Astfel fiind, este de prisos de a veni înaintea d-voastra. Voi răspunde și mă voi apăra numai înaintea judecătorilor mei legali, adică înaintea Înaltei Curti de Casațiune si Justiție.

Primiți, d-lor, încredintarea deosebitei mele considerări.

T. MAIORESCU,
fost ministru

Asemenea adrese au fost trimise și de ceilalți acuzati.

După câteva zile, la 21 decemvrie dimineața, se prezentă la autorul acestei scrieri comisarul „colorii de roșu", C. Vasilescu, însoțit de d. locotenent de gendarmi Fănuță, si-i dă următorul „mandat de aducere", adăogând în termini politicoși invitarea de a se înfățisa de bunăvoie, căci altfel ar fi obligat să întrebuințeze forța.

ADUNAREA DEPUTAȚILOR
Comitetul de acuzare a fostilor miniștri dati în judecată

MANDAT DE ADUCERE

În baza resolutiunilor Adunărei și a articolului 101 din Constituțiune, mandăm și ordonăm tutor agenților puterei publice, că în temeiul acestui mandat, să aducă înaintea noastră pe d-nul Titu Maiorescu, de profesiune advocat, domiciliat în comuna București, pentru a fi interogat asupra faptelor ce i se impută ca fost ministru de Culte.

Cerem de la toți depositarii puterii publice de a da mână de ajutor la cas de necesitate, spre esecutarea mandatului de față.

Făcut în pretoriul nostru din localul Adunărei astăzi la 16 decemvrie 1876, ora 3 p.m. în Bucuresti.

Vicepresedinte (semnat) *N. Voinov*
Membrii (semnați) *N. Fleva, D. Giani*
Secretar (semnat) *G. Misail*

Pentru conformitate cu originalu:
L.S. Com. coloarea roșie, C. P. Vasilescu.
No. 527.

Totdeodată se cere subscrierea unei dovezi de primire astfel concepute:

Dovadă

Am primit copie după mandatul de aducere al Comitetului de acuzare a fostilor Miniștrii dati în judecată a adunării Deputaților sub no. 527 din 16 dec. anul 1876 de la d. Comisar al Culorii roșie, atestată că este conformă cu originalul, și mă oblig ca astăzi 21 dec. a. c. până la ora 3 după amiazi fix să mă present înaintea Comitetului adunării Deputatilor din Curtea Mitropoliei, conform textului mandatului făcut pe persoana mea.

1876, Dec. 21.
Bucuresci.

Dar subsemnarea acestei dovezi se refuză de cel citat și se înlocuiește cu următorul text, scris pe aceeaș pagină:

Am primit copia, despre care se vorbeste mai sus, iar obligația de a mă presenta înaintea sus-citatului

„Comitet“ o iau numai față cu agenții forței publice, d. Comisar de roșu și d. Locotenent de gendarmi Fănuță, cedând puterii unei autorități constituite, de la care și d-lor au primit ordin, adică Prefecturei Poliției Capitalei.

T. Maiorescu

21 decemvrie 1876
2 ianuarie 1877.

Prefect al poliției d-lui G. Vernescu era pe atunci răposatul Protopopescu Pake.

Tot pentru acea zi și cu forme identice a fost citat d. Lascar Catargi, și pe la 3 ore ne-am dus împreună în aceeaș trăsură la Cameră. Acolo ne-a întâmpinat deputatul locotenent-colonel Ghergheli, care, vestind pe membrii Comitetului despre sosirea noastră, a poftit întâi pe d. Lascar Catargi la Comitet. (Comitetul lucra într-un mic cabinet al prezidentului Camerei, în fundul sălii la stânga. Nu se făcuseră încă reparațiile d-lui Dimancea.)

După o jumătate de oră plecând d. Catargi, a fost întrodus autorul acestei publicări înaintea Comitetului. A găsit prezenți în odăiță pe dd. Fleva, Giani, Costinescu și Misail, șezând în jurul unei mese.

Scurta scenă, ce se petrece acum, o reproducem după o consemnare făcută în aceeaș zi:

N. Fleva (foarte politicos). Binevoiți a ședea, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și face un gest de refuz).

N. Fleva. Sunteți dat în judecată de Adunarea Deputaților pentru mai multe fapte ce vi se impută împreună cu colegii d-voastră, și mai întâi că ați falsificat alegerile, lipsind pe cetățeni de la liberul exercițiu al dreptului lor electoral. Ce aveți de răpuns?

T. Maiorescu. Precum am avut onoare a vă declara în scris, nu vă pot recunoaște atribuțiunile unor judecători de instrucțiune, fiindcă nu vi le-a dat nici o lege. Prin urmare nu voi răspunde la întrebările d-voastră.

N. Fleva. Acesta este tot răspunsul d-voastră și pentru celelalte capete de acuzare?

T. Maiorescu. Da.

N. Fleva. Atunci binevoiți a scrie răspunsul pe această coală (îi prezentă un formular tipărit ca al judecătorilor de instrucție).

T. Maiorescu. Scrieți d-voastră, dacă vă interesează. Eu nu scriu.

N. Fleva (după ce a scris). Vă rog iscăliți, dacă vă pare exact.

T. Maiorescu. Nu pot iscăli un act, a cărui legalitate o contest.

N. Fleva. Atunci se va face mențiune că ați refuzat iscălitura.

T. Maiorescu. Faceți cum credeți. Pe mine nu mă privește.

N. Fleva. Vă puteți retrage, domnule Maiorescu.

T. Maiorescu (salută în tăcere și iese).

Cam în acelaș mod se vor fi petrecut lucrurile și cu dd. general Florescu și Al. Lahovari, chemați cu trei zile înainte, și cu d. Mavrogeni, chemat la 22 ian. 1877.

De-abia în ziua de 10 martie 1877 (oare fiindcă era tocmai aniversara turburărilor de la sala Slătineanu?) se depun în sfârșit pe biuroul Camerei 3 volume din raportul final al Comitetului de acuzare și la 15 martie se depune al 4-lea și cel din urmă volum. Cu redactarea întregului raport a fost însărcinat d. G. Misail*.

Cine a citit vreodată ceva de d. Misail (căci multe scrieri au ieșit din călimările acestui autor) își poate închipui stilul și mai ales lungimea raportului.

* Bună alegere, când era vorba de acuzarea d-lor Lascar Catargi și Petru Mavrogeni, de vreme ce d. Misail fusese în copilărie adăpostit la curtea d-lui Costin Catargi din Mărășești, tatăl d-nei Olga Mavrogeni!

„Vin astăzi", zice d. Misail, cu aceeaș *imparțialitate*, de care a fost dominat Comitetul în lucrările sale, a vă supune rezultatul laboarei noastre de 6 luni"...

„Mandatul comitetului dv. a fost onorator, însă greu și plin de răspundere..... Punând în practică niște principii, niște aforisme cu totul noi pentru noi" etc.

„Înainte de orce, permiteți-ne a ne da seamă despre înalta idee de stat și de conservare, care a dominat la darea în judecată a acestui minister" (pag. 3).

Cu „înalta idee de stat" și cu „aforismele cu totul noi pentru noi" ale d-lui Misail, Comitetul de acuzare, după „laboarea" de 6 luni, ajunge la următorul rezultat:

Din cei 11 miniștri dați în judecată, comitetul scoate de sub acuzare:

pe d. P. Carp, fiindcă în contra d-sale „nu a găsit nici un cap de acuzare",

pe G. Costaforu, fiindcă a murit,

pe N. Krezzulescu, fiindcă „descoperirile făcute în povara sa nu sunt de natură a provoca un verdict de *condamnare*".

Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri, de călcarea Constituțiunii, de falsificarea budgetului și de risipa banilor pubilici,

d. Teodor Rosetti, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri, de violarea Constituțiunii, de modificarea traseului drumului ferat Ploiești-Predeal și de acordarea unor subvențiuni nepermise de lege, și

B. Boerescu, pe care îl acuză de complicitate cu colegii săi „la crimele, delictele și risipele enumerate":

Comitetul se refere la aprețiarea suverană a Adunării.

Definitiv se menține acuzarea numai în contra celorlalți 5 miniștri în ordinea următoare: L. Catargi, Al. Lahovari, I. Em. Florescu, T. Maiorescu, P. Mavrogeni, pentru călcare de Constituțiune, ingerințe și corupere în alegeri, vărsare de

sânge „al cetățenilor bivolari din Giurgiu", risipa banilor publici etc., etc. (pag. 246, 247).

Camera în ședințele de la 19 și 21 martie menține acuzarea acestor 5 miniștri, admite scoaterea celorlalți, afară de a d-lui B. Boerescu, în privința căruia, după două votări nule, decide la al treilea scrutin cu 49 voturi contra 17 să rămâie sub acuzare.

Iar *Românul* de la 13 martie 1877 laudă lucrarea partidului liberal ca făcută „cu lealitate, cu dreptate și cu cea mai rară și nobilă moderațiune".

Dar de aci mai departe întreaga acțiune lâncezește. Actele instrucției terminate nu se înaintează Curții de Casație, deși însuș prezidentul Camerei C. A. Rosetti o cere încă în ședința de la 16 martie. Însă în locul procedurei regulate se aplică pe cale administrativă o altă procedură, o manoperă, pentru a cărei calificare nici un cuvânt nu este prea tare. După propunerea d-lui N. Dimancea, rezumatul punctelor de acuzare, fără să se fi comunicat vreodată celor dați în judecată, se afișază pretutindeni pe la comunele din țară, pentru ca militarii, școlarii, sătenii să afle învinuirile aduse în contra guvernului conservator.

Și cu toate aceste înscenări de imitație jacobină, țara, de câte ori se poate manifesta în mod legal, se pronunță fără șovăire în contra pornirilor de răzbunare ale partidului liberal. Căci pe lângă foștii miniștri se văd dați în judecată și unii din funcționarii lor administrativi, aceștia în procedură regulată la tribunale și la curți. Însă toți fără excepție sunt dezvinovățiți.

Relevăm cazul d-lui colonel Roznovanu, fost prefect la Piatra-Neamț, care, văzându-și domiciliul călcat de deputatul Șoarec pentru perchiziția ordonată de Comitetul de acuzare, a dat afară pe acel deputat „liberal" și apoi, fiind acuzat pentru această rezistență, a fost achitat de Curtea de Apel din Iași prin

deciziunea de la 17 septembrie 1876, care a recunoscut perchisiția nelegală și prin urmare rezistența îndreptățită.[1]

Mai relevăm pe cei trei foști prefecți, dd. Iacovaki, Nicolaide și Popescu, achitați în 1877 de curțile cu jurați, și pe fostul director al Imprimeriei Statului, d. I. A. (Zizin) Cantacusin, în favoarea căruia chiar judecătorul de instrucție din București, cu toată intimidarea magistraturei amovibile din acel timp, nu a putut decât să dea o ordonanță de neurmărire (4 august 1877). Toți patru au fost apărați de autorul scrierii de față, el însuș fiind încă sub acuzare (pentru d. Iacovaki a pledat și d. Cantilli).

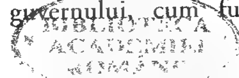
Cazul d-lui I. A. Cantacuzin merită să fie menționat și în altă privință. D-sa fusese dat în judecată de d. G. Vernescu, ministru de interne, sub grava acuzare de „delapidare de bani publici", fiindcă tipărise în Imprimeria Statului ziarele *Curierul Bucureștilor* și *Économiste Roumain,* deși d. Vernescu văzuse din chiar dosarul ministrului său, că această tipărire era executată din ordinul expres al ministrului de interne (jurnalul consiliului de miniștri no. 2 din 1875) și deși era evident că directorul Imprimeriei Statului nu avea cădere să examineze și să refuze manuscriptele trimise la tipar de ministrul său. Fapta d-lui Vernescu era așa de abuzivă, încât d. Cantacuzin, îndată ce a primit ordonanța de neurmărire, a acționat la rândul său pe d. Vernescu dinaintea Tribunalului Ilfov pe temeiul art. 298 din Codul Penal, care pedepsește pe cel ce aduce o „acuzare mincinoasă".

[1] Unul din judecătorii Curții de Apel, N. Casimir, precum și prezidentul Tribunalului de Roman, d. G. Balș, care se pronunțase pentru condamnarea deputatului Șoarec, au fost îndată depărtați din funcție de d. ministru Stătescu. Celălalt judecător de la Curte, E. Filipescu-Dubău, a dimisionat. Acelaș ministru a mai destituit pe judecătorul de instrucție de la Tribunalul Piatra-Neamț, Iuliano, care refuzase să facă împreună cu deputatul Șoarec perchisiția la d. colonel Roznovanu.

Plângerea a fost primită de primul-prezident al Tribunalului Ilfov (dosar no. 1544 din 1876), trimisă spre judecare la secția II și sorocită pe ziua de 15 aprilie 1877, pentru care d. Cantacuzin a și primit citația no. 8973. La ziua sorocită, d. Cantacuzin, însoțit de autorul acestei publicări, se prezintă la tribunal. Spre marea noastră mirare de pe rolul proceselor din acea zi lipsește procesul Cantacuzin-Vernescu. La intrarea tribunalului în ședința publică, prezidentul ne spune că procesul este „scos din rol" după o adresă a primului-prezident (pe temeiul jurnalului no. 5432, încheiat de Trib. secția I la 24 noemvrie 1876, în camera de consiliu, fără citirea părților și cu toate că procesul aparținea secției II). Protestarea noastră e întreruptă de prezident cu sunarea clopoțelului și cu vorbele: „nu admit nici o discuție".

Pentru orce cunoscător de legi acest nepilduit incident nu mai are trebuință de comentar; el dovedește starea în care ajunsese tânăra magistratură încurajată de partidul liberal din acele vremuri, după ce în aprilie și mai 1875 – ca demonstrație în contra alegerilor făcute sub ministerul L. Catargi cu d. Al. Lahovari la justiție – vro 23 de magistrați, în cap cu prezidenții Tribunalului Ilfov I. Pretor și M. Poenaru-Bordea, cu procurorii Ciru Economu și I. Vilacros și cu asociații de la Curtea de Apel C. Nacu și B. Arvenesso, își daseră demisia, fuseseră sărbătoriți la un banchet public prin discursurile d-lor Ion Ghica, I. Brătianu, G. Vernescu, N. Blaremberg și E. Stătescu, și apoi toți câți au găsit de folosul lor să reintre în magistratură la venirea regimului liberal din 1876, înaintați de acest regim, deși chiar faptul demisionării lor sub forma unei manifestări politice dovedea că le lipsește una din calitățile indispensabile ale magistratului. (Câțiva din ei, dd. Ciru Economu, M. Zenide, B. Arvenesso, M. Poenaru-Bordea sunt și cei dintâi martori ascultați de Comitetul de acuzare ai foștilor miniștri conservatori.)

Firește, dacă întreaga magistratură ar fi fost amovibilă și la dispoziția guvernului, cum fusese în cazul d-lui

I. A. Cantacuzin, s-ar fi continuat și procedura în contra celor 6 miniștri rămași sub acuzare. Dar Curtea de Casație, în judecata căreia trebuiau să fie trimiși, era inamovibilă, și guvernul liberal, cu toată presiunea ce a încercat-o, nu era sigur de verdictul ei. Ideea de a desființa câțiva judecători, propusă în comisia budgetară a Camerei, sau de a alcătui o majoritate *ad hoc* prin adăogarea unei întregi secții la Curtea de Casație, se părăsise ca prea greu de realizat, și de altminteri d. Eugenie Stătescu, capabil de așa ceva, fusese înlocuit la justiție cu d. Câmpineanu (27 ianuarie 1877).

De aceea, după faimoasa afișare prin comune, nu se mai face nimic. În zadar stăruiesc acuzații să fie în sfârșit trimiși înaintea judecătorilor lor naturali, în zadar se adresează pentru aceasta chiar la Domnitor prin petiția colectivă de la 21 mai 1877: partidul liberal nu îndrăznește să urmărească procesul mai departe. Din contră, membrii Comitetului de acuzare demisionează unii după alții. Încetează întâi mandatul d-lui Voinov, fiindcă nu mai e deputat, demisionează apoi formal dd. D. Brătianu, E. Costinescu, Fleva și Misail, acest din urmă cu motivarea interesantă, că mai curând își dă demisia din Cameră decât să susție acuzarea înaintea Curții de Casație „având convingerea că nu e bine privit de unii membri de la Înalta Curte" (ședința de la 21 martie 1877). Asupra acestor demisii Camera alege și realege pe dd. E. Stătescu, G. Vernescu (amândoi acum simpli deputați), N. Fleva, G. Misail și G. Danielopolu. Dar toți (afară de d. Fleva) declară că nu primesc, și atunci demisionează și d. D. Giani. Camera nu-și mai dă osteneala să aleagă pe alții în locul lor, ci le respinge numai demisiile. Însă ei de fapt refuză de a participa la o lucrare pe care declaraseră că nu vor să o ia asupră-le. Numai d. Anastasie Stolojian rămâne neturburat membru al comitetului știrbit.

Astfel foștii miniștri dați în judecată, după o instrucție de 9 luni, mai rămân alte 10 luni în situația fantastică a unor

oameni definitiv acuzați, dar indefinit nejudecați. Nu acuzații, ci acuzatorii dosesc de la judecată, și toată acțiunea, precum fusese începută în mod nechibzuit, se termină în mod ridicol. Guvernul liberal pândește cu nerăbdare prilejul de a scăpa din impas, nerăbdare cu atât mai explicabilă, cu cât la începutul anului 1878, precum vom vedea din capitolul următor, situația internațională a țării devenise îngrijitoarea și răspunderea guvernului foarte grea.

Acest prileji i se dă în sfârșit, dar i se dă cum nu se aștepta: sub forma unei noue manifestări semnificative a opiniei publice. În ziua de 2 ianuarie 1878 aveau să se facă mai multe alegeri parțiale de deputați, printre care una la colegiul I din Iași și alta la colegiul I din Romanați. În amândouă colegiile se aleg iarăș doi din foștii miniștri rămași sub judecată: la Romanați generalul Florescu, la Iași autorul acestei scrieri, după ce încă în aprilie 1877 dd. Lascar Catargi și B. Boerescu (împreună cu dd. P. Carp și G. Gr. Cantacuzin) fuseseră aleși la Senat.

Dacă în spiritul și litera Constituției, deputatul ales nu reprezentă numai colegiul său electoral, ci întreaga țară, verdictul țării era acum pronunțat; și imediat ministrul-prezident I. Brătianu, în ședința de la 26 ianuarie 1878, cere Camerei „să sfârșească odată cu această nenorocită cestiune", iar Camera, cu toată împotrivirea lui Pantazi Ghica, votează fără discuție retragerea acuzării miniștrilor conservatori. Votul se dă cu 55 bile contra 6, *Monitorul* constată aplauzele deputaților, aceloraș deputați, care cu un an și jumătate în urmă aplaudaseră darea în judecată.

IV

SUB MINISTERUL IOAN BRĂTIANU RĂSBOIUL ȘI PROCLAMAREA REGATULUI

24 iulie 1876–14 martie 1881

Pe când înăuntrul țării Camera liberală își pierde vremea cu incidentele acuzării ministeriale, în urma cărora Manolache Kostaki, prezidentul Cabinetului de la 27 aprilie 1876, după de-abia trei luni de slabă guvernare, cedează locul ministerului mai omogen format de I. C. Brătianu: evenimentele istorice din Orient se desfășură cu necesitatea prevăzută.

Răscoala din Boznia și Herzegovina se repercutează în primăvara anului 1876 până în Bulgaria, unde se lățeste, cu toate sălbaticele încercări de năbușire din partea turcilor (Gladstone: *bulgarian atrocities).* Marile Puteri, în scop de a preveni sau cel puțin de a localiza un eventual răsboi regulat, încearcă acum obișnuita acțiune diplomatică asupra Turciei, uneori cu aparenta deplinei înțelegeri între ele, adeseori însă cu transparența diversității intereselor. După o primă intervenire formală, prezentată Înaltei Porți de contele Andrássy în numele Austro-Ungariei, al Germaniei și al Rusiei (ian. 1876), conferența celor „trei cancelari“ Bismarck, Andrassy și Gorciacov, adunată în Berlin, stabilește la $^{1}/_{13}$ mai 1876 asa-numitul *memorandum de la Berlin,* primit și de Italia și de Franța, nu însă de Anglia, din cauza căreia se zădărnicesc cele 5 puncte de reforme împăciuitoare[1].

În iulie 1876 Serbia și Montenegrul, ajutate cu arme și voluntari (generalul Cernaiev) trecuți din Rusia prin România, încep și răsboiul în contra Turcilor. Montenegrinii rămân biruitori, dar sârbii sunt îndată bătuti la Timoc (24 iulie). Puterile propun un simplu armistițiu, Turcia îl refuză, luptele continuă; însă în momentul pericolului unei desăvârșite nimiciri a Sârbiei, Rusia intervine la $^{16}/_{28}$ octomvrie cu un *ultimatum,* în care cere Turciei armistitiul neconditionat pe 6 săptămâni. Guvernul englez, sub conducerea lordului Beaconsfield (Disraeli), ia o atitudine amenințătoare în contra Rusiei; pentru a preveni conflagratia generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferență la Constantinopol, $^{11}/_{23}$ decemvrie. De astă dată Puterile Europene ajung la o înțelegere, si la $^{3}/_{15}$ ianuarie 1877 lordul Salisbury, al doilea trimis al Angliei, citește propunerile convenite în privința Montenegrului, a Sârbiei, Bosniei, Herzegovinei și Bulgariei.

Dar Înalta Poartă, sub noul sultan Abdul-Hamid, înscenează în acelas timp curioasa Constituție a lui Midhat-Pasa cu libertatea presei, a religiei, a întrunirilor (o ironie în contra Rusiei), cu un fel de Camera (Marele Sfat), compusă din 225 membri etc. si o promulgă în chiar zioa deschiderii conferentei ambasadorilor; iar propunerile

[1] Autorul acestei scrieri (trimis de ministerul L. Catargi în martie 1876 pentru negotiarea convenției comerciale cu Germania, după a carei încheiere prealabilă a demisionat la 2 iulie fața cu situatia schimbată în țară) se afla în timpul memorandului ca agent diplomatic la Berlin. Felul primirii sale, în deosebire de primirea putin simpatică făcută noului ambasador turcesc Edhem Pasa, era un simptom al bunelor dispoziții pentru România în contra turcilor și a fost și astfel semnalat într-o scrisoare către ministrul de externe ca o prevestire a rolului nostru în răsboiul viitor.

diplomatice le supune acum „Marelui Sfat", care le respinge. Turcia acordă numai Sârbiei și Montenegrului un armistițiu până la 19 fevruarie, în răstimpul căruia încheie pacea cu Sârbia, dar nu cu Montenegru.

Calculul politic al Înaltei Porți se arată greșit, fiindcă se bizuie prea mult pe antagonismul dintre Anglia, Rusia și Austria, care tocmai în acest moment este îmblânzit, aproape înlăturat. Anglia, dezaprobând rezistența Turciei în contra diplomației Puterilor, așteaptă acum mai mari foloase de la slăbirea Rusiei și a Turciei în urma unui răsboi între ele; iar Rusia, încredințată de amiciția Germaniei (Bismarck în ședința *Reichstagului* de la 5 decemvrie 1876: „câtă vreme vom sta noi la acest loc, nimic nu va putea atinge amiciția noastră seculară cu Rusia"), își asigurase și binevoitoarea neutralitate a Austriei prin înțelegerea secretă de la Reichstadt (8 iulie 1876), care încuviința viitoarea ocupare a Bosniei și Herzegovinei de către Austria[1].

Puterile Europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu Imperiul de la Nord. Toți

[1] Probabil și reluarea Basarabiei noastre de către Busia. – Este de mirare, cum un diplomat consumat ca Benedetti, cu toată dubioasa reputație ce i-a rămas din timpul funcționării sale ca ambasador la Berlin 1864–1870, a mai putut să scrie în *Revue des deux mondes* de la 1 ianuarie 1897 (ce e drept, la vârsta de 79 de ani): *Au congrès de Berlin on se concerta pour limiter d'une façon dérisoire les avantages stipulés par la Russie à San-Stefano.... On a ravi à la Porte la Bosnie et l'Herzégovine, dont on confia l'administration temporaire à l'Autriche... M. de Bismarck a été, dans une pensée intéressée, le promoteur des avantages faits à l'Autriche qui, pour prix de ses bienfaits, noua l'année suivante une étroite alliance avec l'Allemagne.* Bismarck a fost așa de puțin promotorul acestui *avantage,* că din contră, prealabila înțelegere directă între Rusia și Austria la Reichstadt trebuia, în intenția Rusiei, să rămâie ascunsă Germaniei și nu i-a fost descoperită decât ceva mai târziu, printr-o confidență din partea Austriei, provocată de alte descoperiri curioase asupra planurilor rusesti. (Vezi între altele și *Neues zur Bismarck'schen Politik,* în *N. Fr. Presse* de la 4 noemvrie 1896.)

reprezentanții lor, afară de cel otoman, se adună într-o nouă conferență la Londra, și semnează acolo la $^{19}/_{31}$ martie 1877 un „protocol", ale cărui condiții însă Turcia le refuză iarăș, și acum Rusia declară formal răsboiul.

Care este, în mijlocul acestor peripeții diplomatice, atitudinea statului român?

Ministrul-prezident Ioan Brătianu, înălțat la guvern în fruntea unui partid numeros și bine disciplinat, începe a-și simți și a-și dezvolta încetul cu încetul calitățile omului de stat, pe care în tot partidul său el singur le avea. Părăsind în curând frazele și apucăturile revoluționare, cu care se deprinsese în tinerețea sa turbulentă, marele său simț politic, care adeseori i-a putut acoperi lacuna unei culturi mai aprofundate, îi înlesnește înțelegerea situației reale: el devine mai accesibil sfaturilor principelui Carol în chestiile internaționale și poate pentru prima oară își dă seamă de toată importanța domnului hereditar dintr-o casă suverană a Europei.

Principele Carol, după 10 ani de domnie, ajunsese a cunoaște oamenii și lucrurile din țară, și precum își însușise înțelesul istoric al limbei noastre în contra neologismelor pripite, se pătrunsese de toată aspirarea națională a generației divanului ad-hoc, și în această privință devenise, a rămas și este recunoscut ca cel mai Român dintre Români.

Pricepător al politicei europene, în poziție de a afla amănuntele ei mai intime, el a avut din capul locului simțimântul, că în această criză orientală România era chemată să-și manifeste puterea ei militară și valoarea ei de stat, prin care să-și dobândească adevărata suveranitate a independenței[1].

[1] Această atitudine a Domnitorului merită cu atât mai mult recunoștința țării, cu cât era în contrazicere cu sfaturile ce i le da însuși tatăl său, principele Anton, din Sigmaringen și marele strateg Moltke din Berlin. (Vezi *Deutsche Revue,* aprilie 1897, *Zur Vorgeschichte des Krieges von 1877,* pag. 49 și 51.)

Însă domn constitutional precum era, el nu putea să impuie politica sa ca un autocrat, ci trebuia să caute a o inspira miniștrilor săi. În deosebire de prea prudentul cabinet Lascar Catargi, la care întâmpinase credința în neutralitatea absolută, găsește în ministerul liberal un guvern mai mlădios, și Ioan Brătianu se identifică treptat-treptat cu noua și curajoasa concepțiune.

Numai treptat, și nu de îndată, și nu cu toată energia. În primele 6 luni politica externă a lui Ioan Brătianu e prea șovăitoare, încă în decemvrie 1876, la conferența ambasadorilor din Constantinopol, trimisul țării, Dimitrie Brătianu, insistă cu tot dinadinsul asupra garantării neutralității noastre, pe care o ceruse în noemvrie și memoriul lui Ion Ghica către guvernul englez. Precum era de așteptat, cererea României întâmpina refuzul Puterilor.

Poate Ioan Brătianu sta la îndoială și din cauza părerilor d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza. Ion Ghica, fiindcă fusese câtva timp bey de Samos, trecea de cel mai bun cunoscător al intrigilor orientale, iar d. Dimitrie A. Sturdza era pe atunci simplul său adept, amândoi partizani hotărâți ai neutralității și văzând numai în această atitudine scăparea.

Poate era în defavoarea cabinetului liberal și faptul că avea ca ministru de externe pe d. Nicolae Ionescu, care fusese primit cu gândul prea ușor că, deocamdată, nu vor fi interese mai grave de îngrijit. Locul era aici și atunci indicat pentru Mihail Kogălniceanu, care însă nu reintră în cabinet decât la 3 aprilie 1877.

Cu asemenea dispoziții nehotărâte, călătoria lui Ioan Brătianu la Livadia, în octomvrie 1876, nu pare a fi avut tot succesul ce poate l-ar fi avut în alte împrejurări.

La Livadia împăratul Alexandru al II era însoțit de cancelarul său Gorciacov, de ministrul de răsboi Miliutin și de ambasadorul din Constantinopol Ignatiev. Pe Ioan Brătianu îl însoțește numai ministrul de răsboi, colonelul Slăniceanu, firește nu și ministrul de externe d. Nicolae Ionescu.

Totuș faptul acestei întâlniri a lui Brătianu cu împăratul Rusiei dovedește începutul unei mai bune înțelegeri a necesității politicei române în fața crizei orientale.

Ce se va fi dezbătut la Livadia este greu de constatat în toate amănuntele. Ioan Brătianu nu era om de condei; raporturi scrise, necum memoare personale, nu a lăsat din timpul ministerului său. Suntem dar reduși la simple conjecturi[1]. Că s-a stabilit un fel de înțelegere prealabilă asupra trecerii armatelor rusești prin teritoriul nostru, ne pare sigur: ieșirea la iveală a convenției formale de la 4 aprilie 1877 o mărturisește. Dar care a fost contravaloarea cerută de Brătianu? A insistat el asupra unei alianțe întru deplina cooperare a armatei noastre alături cu cea rusească în contra Turciei? Sau o asemenea politică energică nu era încă hotărâtă în propriul lui cuget și în orce caz nu fusese diplomaticește destul de pregătită pentru a avea și sprijinul Germaniei și al Austriei pe lângă țarul Alexandru? S-a preocupat îndestul de soarta Basarabiei, a cărei pierdere o prevedea *Românul* încă din 15 noemvrie 1875? Sau – ceea ce ar fi mai grav – Brătianu s-a întors de la Livadia cu impresia că Basarabia tot era pierdută

---

[1] De când am scris aceste rânduri, au apărut în *Deutsche Revue* (aprilie și mai 1897), câteva revelări asupra tratativelor premergătoare răsboiului de la 1877. Ele nu sunt de natură a modifica textul de mai sus. Extragem din ele următoarele: „La 16 oct. se întoarce Brătianu din Livadia și raportează că răsboiul trece de inevitabil... Contele Ignatiev i-a explicat necesitatea neapărată a unei convenții pentru trecerea armatei rusești prin România, el însă a răspuns evasiv... La plecare i-a zis prințul Gorciacov: Dacă e răsboi, ne vom înțelege noi cumva, România nu poate decât să câstige, și Brătianu i-a răspuns, că o înțelegere este desigur în interesul amândoror state și că el este dispus a cerceta chestia mai de-aproape... În ministerul român d. Sturdza sustinea neutralitatea absolută ca cea mai bună politică, pe când Brătianu vedea din contră în înțelegerea cu Rusia cea mai înțeleapta măsură. Principele Carol împărtăsea părerea ministrului-prezident".

pentru noi, și redactarea cam vagă a convenției de la 4 aprilie 1877, despre care vom vorbi mai jos, și declararea ulterioară a Parlamentului, că nu cedează Basarabia și nu admite nici un schimb de teritoriu, erau numai niște înscenări de ocazie pentru a scăpa aparențele și a-și păstra popularitatea față cu periculoasa atitudine, ce o luase coaliția de la Mazar-Pașa tocmai asupra acestei chestii (vezi mai sus pag. 13) (*ed. n.* – p. 10–11)?

După răspunsul ce un om nepărtinitor, cunoscând odată exact toate amănuntele, îl va da la aceste întrebări, va atârna judecata asupra meritului sau demeritului acțiunii politice a guvernului liberal din acest timp.

Orcum ar fi, realitatea evenimentelor, care este mai puternică decât închipuirile individuale, impune în curând lui Ioan Brătianu linia de conduită și însăș Turcia se însărcinează să-i grăbească hotărârea, cel puțin în ceea ce privește relatiile noastre cu Puterea suzerană.

Căci faimoasa Constitutie, plăsmuită de Midhat-Pașa și promulgată la 11 decemvrie 1876, nețiind seamă de capitulatiunile, la a căror respectare Înalta Poartă se angajase și prin Convenția de la Paris, vorbește în art. 1, 7 și 8 de „provinciile" privilegiate ale Imperiului otoman și, după cum declară ministrul de externe Savfet Pașa guvernului nostru, înțelege să supuie și România sub această denumire.

Acum era destul! Pe de o parte sfaturile stăruitoare ale principelui Carol, pe de alta nevoința Marilor Puteri de a ne garanta neutralitatea și în sfârșit nechibzuita vătămare a drepturilor noastre prin Constitutia lui Midhat produc în cugetul lui Brătianu hotărârea definitivă, și de la 21 fevruarie 1877 înainte, politica guvernului liberal tinde spre ruperea relațiilor cu Turcia și spre cucerirea independentei prin arme.

Fixăm data de 21 fevruarie 1877 după un termometru caracteristic pentru șovăirile anterioare ale lui Brătianu: acest termometru este d. Dimitrie A. Sturdza. D. Sturdza se apropia sau se depărta de guvernul liberal, după cum acesta

se apropia sau se depărta de Turcia. Intrat în cabinetul lui Ioan Brătianu la 24 iulie 1876, d. Sturdza îl părăsește la 7 ianuarie 1877, reintră în cabinet după 20 de zile, dar îl părăsește iarăș după alte 24 de zile, adecă tocmai la 21 fevruarie 1877, și rămâne adversar al politicei partidului liberal în tot timpul răsboiului și până târziu după încheierea păcii de la Berlin.

D-sa, ca si Ion Ghica sunt și rămân partizani absoluți ai neutralității, și chiar pe la martie 1877, cu o lună înaintea începerii răsboiului, d. Ion Ghica în broșura sa *De cugetare politică, 1877* ne dă sfatul:

„Ideea, care ni s-ar parea mai nemerită, ar fi de a nu încuraja prin atitudinea si prin cuvintele noastre nici pe turci nici pe ruși, a nu arăta nici unuia nici altuia nici simpatii nici antipatie. A păstra, cum s-au rostit Corpurile legiuitoare, neutralitatea noastră, o neutralitate adevărată, iar nu o neutralitate cu meșteșuguri, a nu înlesni nici impedica trecerea, iar în caz de trecere fie a unuia fie a celuilalt să protestam sus si tare înaintea Europei în contra violării teritoriului nostru și să ne rezervăm acțiunea pe viitor, retrăgând armata noastră din ochii trupelor străine; să ne manifestăm dorintele și sperantele ca să obligăm pe Europa să ne garanteze pe viitor acea neutralitate, de care avem atâta trebuintă, si care îi este chiar ei atât de necesară. Dar aci se deșteaptă un sentiment de cavalerism rău înțeles. Și apoi să te mai ții cuvintele cele mari! «Nu voiu să las țara mea să fie umilită», zice unul. «Nu eu voiu consimti ca după atâtea sacrificii ce am făcut cu brava si iubita noastră armată să las pe străin»... zice altul. «Să protestăm cu sânge», strigă mulți; și o mie de alte cuvinte frumoase pe care le-ar invidia Racine și Corneille, care atrag aplaude și strângeri de mână patriotice, dar care din nenorocire nu pot fi decât cuvinte".

Și apoi mai adaogă – parcă în rândurile de mai sus nu era destulă smerenie:

„Cât pentru onoarea armatei, le răspundem că nu credem că onoarea unei armate, care se retrage dinaintea altei armate, cu care nu

se poate măsura în luptă, să fie compromisă, nici că ar fi mai umilitor de a se retrage dinaintea numărului decât de a fi bătută sau silită a depune armele dinaintea inamicului".

Ce slab sfătuitor, ce rău prooroc a fost Ion Ghica! Și această „cugetare politică" era pe atunci evanghelia d-lui Dimitrie A. Sturdza; și așa de înrădăcinat era d. Sturdza în credința sa, încât chiar mai târziu, pe timpul discuțiilor parlamentare pentru aplicarea Tractatului de la Berlin, rostește în ședința Senatului de la 28 septemvrie 1878 un discurs de opoziție în contra guvernului lui Ioan Brătianu și atribuie acestui act politic al d-sale destulă importanță pentru a-l scoate și a-l răspândi în broșură deosebită sub titlul *Bassarabia și Dobrogea* (București, 1878)[1].

Din norocire, Ioan Brătianu de pe la sfârșitul lui fevruarie 1877 își hotărăște atitudinea politică în contra părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie Sturdza, și pentru a avea față de gravitatea situației externe un parlament mai mlădios, dizolvă Senatul, ales încă sub ministerul Lascar Catargi, și convoacă pentru zilele 21–26 aprilie colegiile electorale. Însă evenimentele se

[1] Un om public de însemnătatea d-lui Dimitrie A. Sturdza se cuvine să fie judecat după exacta constatare a diferitelor sale faze. De la 1 august 1882, când a părăsit pe Ion Ghica și a reintrat în cabinetul lui Ioan Brătianu, sub a cărui influență a rămas, și mai ales de la 1894, de când a ajuns în capul Partidului Național-Liberal, d. Sturdza vorbește mereu de credința sa în Ioan Brătianu și de scumpătatea, cu care îi păstrează tradiția. Dar pentru respectul adevărului, fără a insista asupra vechiei scrisori, ce a publicat-o d-sa împreună cu d. Bălăceanu în contra lui Brătianu la 15 martie 1869 (vezi *Indépendance Roumaine* de la 4 ian. 1887), este necesară amintirea că în una din acțiunile principale ale lui Brătianu, în care s-a manifestat valoarea acestuia ca om de stat, adecă în participarea la răsboiul ruso-turc, d. Dimitrie Sturdza i-a fost adversar hotărât și că poate această ostilitate a d-sale și a lui Ion Ghica a împiedicat partidul liberal de a apuca mai de timpuriu calea cea dreaptă în criza orientală și de a dobândi pentru țară mai multe foloase decât s-au dobândit după atâta șovăire.

precipită peste așteptarea guvernului rău informat. De-abia se dizolvase Senatul la 23 martie, și începerea răsboiului ruso-turcesc, prin urmare necesitatea trecerii armatei rusești peste teritoriul nostru, se anunță ca iminentă. În toată pripa guvernul trebuie să dea acum o formă legală înțelegerii asupra intrării trupelor de la Nord în România, despre care se vorbise la Livadia cu 6 luni înainte și a cărei redacție se stabilise (la spatele titularului de la externe, d-lui Nicolae Ionescu) încă pe la sfârșitul lui noemvrie între Ioan Brătianu și Nelidov. (Nelidov sosise în secret de la Constantinopol și rămăsese ascuns la baronul Stuart în consulatul rusesc din București.)

La 4 aprilie 1877 se subscrie formal convenția cu Rusia de baronul Dimitri Stuart și de Mihail Kogălniceanu, numit în ajun ministru de externe[1].

[1] Spre a-și ușura răspunderea, Ioan Brătianu îndeamnă pe principele Carol la consultarea mai multor oameni politici din diferite partide, care însă constată numai predomnirea părerii d-lor Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza pentru neutralitate (2 apr. 1877).

Caracteristică este recenta polemică iscată în ziarele noastre (mai 1897) asupra participării conservatorilor și îndeosebi a d-lui Lascar Catargi la această consultare. Ea dovedește o slabă cunoaștere a celor petrecute în țară și prea puțina judecată. D. Lascar Catargi nu a fost chemat la acea consultare, și nici nu putea să fie chemat. De-abia cu 12 zile înainte Camera liberală votase acuzarea definitivă a celor șase miniștri conservatori pentru „crime și delicte". Ar fi fost o monstruozitate constituțională ca în acelaș timp să fie chemați de guvern la o consultare politică! Dacă ar fi fost chemați, unii din ei, deși nu d. Lascar Catargi, s-ar fi arătat desigur partizani ai răsboiului în contra turcilor. Este știut că generalul Florescu a făcut toate încercările putincioase ca să ia parte la acțiunea armatei, dar – cu o rară cruzime – s-a refuzat vechiului militar îndeplinirea acestei supreme datorii patriotice. – Uitat-au publiciștii noștri strigătul de indignare ce poetul național al românilor, Vasilie Alecsandi, l-a adresat generalului Florescu?

„Din sânul Țării noastre o mândră oaste-apare!
Menită ca să-ntreacă a lumii așteptare
Prin fapte glorioase din timpi de altădată,

Reproducem aici textul oficial al memorabilului act:

„Lucrând în înțelegere cu celelalte Mari Puteri pentru a ameliora condițiunile de existentă ale creștinilor supuși dominațiunei sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea cabinetelor garante asupra necesităței de a asigura într-un chip eficace executarea reformelor cerute de la Poartă.

Deoarece întărâtarea musulmanilor și slăbiciunea învederată a guvernului otoman nu lasă a se spera măsuri serioase de executare din partea autorităților turce, o interventiune militară din afară poate deveni necesară. În cazul când dezvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar sili pe Rusia să iea asupră-și această sarcină și a dirige armata sa spre Turcia din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitarea teritorială a Statului Român, s-a înțeles de a încheia cu guvernul Alteței Sale Domnitorul Carol I o convențiune specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România.

Ea sboară-n foc și iese cu fruntea-ncoronată!
Si însă tu, victimă de-o oarbă prigonire,
Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!
Netrebnic, tu, netrebnic!... De când, o! Doamne-n lume
Lumina zilei poartă al noptii negru nume?
De când netrebnic este acel ce cu iubire
Consacră-o viață-ntreagă l-a patriei mărire?
De când netrebnic omul cu inimă mărcată
Ce-n lupta pentru tară oferă brat și viață?
De când netrebnic șeful ce, orcum bate vântul,
Își apără stindardul și-și tine jurământul?....
Acum, în loc de arme curate, lucitoare,
Eu văd că se preferă hulirea mânjitoare.
Orcine stă-n arenă, de tină are parte.
Eu, nedeprins cu tina, mă țin de ea departe
S-aștept se văd sub trăsnet hidoasa pocitură
Care-au sădit în țară invidie si ură."

Prin urmare au fost desemnati ca plenipotențiari:

Din partea Majestătei Sale Imperatorul tutulor Rusiilor, baronul Dimitri Stuart, consilier de stat, agent diplomatic și consul general al Rusiei în România, cavaler al Ordinului St. Vladimir clasa III, al St. Anei clasa II, al St. Stanislas clasa II și al ordinelor streine: Leul și Soarele clasa II cu placă, Medgidie, clasa III, Muntenegru clasa II cu placă, și al Crucei de ofițer al Mântuitorului;

Din partea Alteței Sale Domnitorul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul său al afacerilor streine, mare Cruce al Ordinului St. Ana clasa I, al Vulturului roșu clasa I, al Medgidiei clasa I, al Coroanei de fier clasa I.

Cari, după ce si-au preschimbat deplinele lor puteri, găsite în bună și regulată formă, s-au învoit asupra articolelor următoare:

Art. 1. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României Carol I asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractarea eservată armatelor amice,

Toate cheltuelele, care ar putea fi ocazionate de trebuintele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tutulor trebuințelor sale, cad bineînteles în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerei trupelor ruse pe teritoriul său, Guvernul Majestății Sale Imperatorul tutulor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Art. 3. Toate amănuntele relative la trecerea trupelor ruse, la relațiunile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoielile, cari ar trebui să fie făcute pentru acest sfârsit, vor fi consemnate într-o convențiune specială, care va fi încheiată de delegații ambelor guverne, și

ratificată în acelaș timp ca și cea de față, și va intra în lucrare deodată.

Art. 4. Guvernul Alteței Sale Domnitorul României se îndatorează a obține pentru Convențiunea de față, precum și cea menționată la art. precedent, ratificarea cerută de legile române, și a face imediat executorie stipulațiunile cuprinse într-însele.

Drept aceea plenipotențiarii respectivi au pus pe convențiunea din față semnăturile lor și sigiliul armelor lor.

Făcută în București la 4 (16) aprilie anul mântuirei una mie opt sute șaptezeci și șapte."

Pentru deosebita importanță a articolului 2 de mai sus, dăm și textul oficial al redacției franceze:

„Art. 2. Afin qu'aucun inconvénient ou danger ne résulte pour la Roumanie du fait du passage des troupes russes sur son territoire, le Gouvernement de Sa Majesté l'Empereur de toute les Russies s'engage à maintenir et à faire respecter les droits politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils resultent des lois intérieures et traités existants, ainsi qu'à maintenir et à défendre l'intégrité actuelle de la Roumanie."

Când recitim astăzi acest act și ne aducem aminte de mărturisirea făcută de Kogălniceanu în ședința Camerei din 30 sept. 1878, că încă la iunie 1877, puțin după încheierea convenției și înainte de trecerea armatei noastre peste Dunăre în ajutorul Rusiei, cancelarul Gorciacov îi spusese la Ploiești că ne cere Basarabia[1]: ne revin asupra acțiunii diplomatice a guvernului liberal toate îndoielile, de care am vorbit mai sus.

Prea este curioasă redactarea convenției de la 4 aprilie. Faimosul articol 2 zicea, că Rusia *„s'engage a maintenir les droits*

[1] Vezi discursul 40 din acest volum.

politiques de l'Etat Roumain tels qu'ils résultent des traités existants (așadar supunerea sub suzeranitatea Turciei?), *ainsi qu'a maintenir l'intégrité actuelle de la Roumanie.*

Acest text cuprindea pericolul unei *reservatio mentalis* din partea Rusiei și putea da loc la o interpretare contrară celei presupuse de români. Căci Rusia, prin tractatul Pontului, semnat în Londra la $^{1}/_{13}$ martie 1871 (vezi vol. I, pag. 35; *ed. n.* – p.) obținuse anularea Tractatului de la Paris din 1856 în ceea ce privea Marea Neagră. Și pe de altă parte noi înșine îl știrbisem prin Unirea de la 1859 și prin instituirea domnului hereditar străin de la 1866, amândouă aceste acte fiind admise de Puteri în fapt, dar nu recunoscute în drept. În așa stare de lucruri, mai era oare Tractatul de la Paris, pentru Rusia față de noi, *un traité existant?* Și *l'intégrité actuelle de la Roumanie,* interpretată cu oarecare șiretenie, mai era integritatea cea de la 1856 până la 1870, adecă cea conformă cu Tractatul de la Paris, care ne dase Basarabia? – De altminteri chiar art. 21 al Tractatului de la Paris zicea: *Le territoire (en Bassarabie) cédé par la Russie sera annexé à la Principauté de Moldavie, sous la suzeraineté de la Sublime Porte.* E semnificativă relevarea suzeranității în acest articol. Care e puterea *suzeranului* asupra teritoriului? Cuvântul, ca termin de drept internațional, nu are înțeles precis. Ca precedent istoric, Austria ne luase la 1775 Bucovina și Rusia la 1812 Basarabia prin înțelegere directă cu Turcia. Gorciacov ne va aduce aminte de aceasta la 1878.

Dacă era vorba să se previe o așa interpretare ingrată din partea Rusiei, atunci textul articolului 2 trebuia să cuprindă anume *garantarea Basarabiei.*

Iar dacă era vorba să rămâie redacția așa de vagă, fiindcă tot nu mai puteam păstra Basarabia față de pretențiile puternicei Rusii, atunci trebuia din vreme pregătită compensația de bunăvoie, care ar fi fost incomparabil mai

mare, decât partea rău limitată din Dobrogea, pe care am primit-o mai la urmă cu de-a sila.

Și un asemenea act guvernul lui Ioan Brătianu se vede nevoit să-l încheie și să-l publice în lipsa Parlamentului; iar după 7 zile, la 11 aprilie, primele trupe rusești trec peste Prut și intră în țară.

Art. 123 din Constitutie prescrie că „nici o trupă străină nu va putea trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi". Cum să îndeplinească guvernul liberal această prescriere constituțională, când din lipsă de prevedere tocmai în acest moment Senatul era dizolvat și epoca alegerilor fixată de abia la 21–26 aprilie ?

Pentru a reintra mai curând în legalitate, cel puțin în această privință, ministerul comite o nouă violare de lege și, scurtând terminul minimal de 21 zile prevăzut de art. 46 din legea electorală, modifică prin decretul de la 3 aprilie 1877 convocarea colegiilor și o fixează între 9 și 13 aprilie.

Alegerile dau o mare majoritate guvernamentală, însă din foștii miniștri conservatori intră în noul Senat dd. Lascar Catargi, P. Carp, B. Boerescu și G. Gr. Cantacuzin.

Parlamentul se deschide la 14 aprilie 1877, și la 16 și 17 aprilie amândouă Corpurile legiuitoare primesc convenția cu Rusia și dau ministerului un bil de indemnitate pentru violările de lege comise.

Atitudinea opoziției conservatoare în acest moment important al istoriei noastre contimporane merită să fie relevată. În organul lor recunoscut, *Timpul*, conservatorii publică la 26 aprilie următoarea declarare demnă:

> „Împregiurările sunt de o gravitate excepțională. Armatele rusești ocupă teritoriul nostru. O convenție iscălită de guvernul român și aprobată de majoritatea Corpurilor legiuitoare, a fixat rolul, ce România este chemată a juca în situația actuală. Constatăm, că această convenție a fost supusă Camerei și Senatului, după ce armata imperială a Rusiei trecuse Prutul și ocupase o parte a țării.
>
> În fața acestor fapte împlinite, în fața unor împregiurări, de la care poate atârna viitorul statului nostru, noi conservatorii credem că *ar fi și nepatriotic si inoportun de a crea guvernului, căruia evenimentele i-au încredințat soarta țării, dificultăți în chestiile exterioare.*
>
> Opinia noastră despre acest guvern este cunoscută; ea nu s-a schimbat întru nimic. Pentru moment însă, credem că o polemică în contra politicei sale din afară nu este la locul ei".

Cu toată convenția de la 4 aprilie, relațiile noastre cu Rusia sunt foarte precare.

Fratele împăratului Alexandru II, Marele Duce Nicolae, căruia îi era încredințat comandamentul suprem al armatei, își permite a adresa la 11 aprilie un *manifest* către „locuitorii români", în care le zice între altele:

> „Prin porunca Majestății Sale Împăratului tutulor Rusiilor, armata Sa ce am sub a mea comandă, însărcinată a combate în contra turcilor, intra astăzi în tara voastră, care nu pentru întâias dată a întâmpinat cu bucurie oștirile rusești.
>
> Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la Voi ca vechi prieteni si voitori de bine; nădăjduiesc să găsesc la Voi aceiaș sufletească primire care au arătat străbunii Voștri oștirilor noastre în trecutele resbele ce le-am avut cu turcii...
>
> Vă invit dar prin aceasta a vă urma în pace îndeletnicirile și a ușura armatei chipul de a satisface nevoile și trebuințele sale" etc.

Parcă suntem încă sub protectoratul de la Akierman și Balta-Liman! Rusia și de astă dată consideră Tractatul de la Paris din 1856 ca nemaiavând ființă.

Pe de altă parte Turcia vede acum în statul român un dușman, silește pe reprezentantul nostru să plece din Constantinopol și la 26 aprilie începe din Vidin bombardarea Calafatului, căreia îi urmează până la 14 mai și bombardarea Giurgiului, Olteniței, Islazului, Bechetului și Corabiei.

În astfel de situație, Parlamentul nostru ia act de începerea ostilităților efective din partea Turciei și, după o discuție prealabilă în ședința Camerei de la 29 aprilie care se termină cu primirea unei moțiuni de încredere, propuse de d. P. Grădișteanu (votează contra dd. Nicolae Ionescu, Pantazi Ghica, A. Vizanti), Adunarea legiuitoare hotărăște la 9 Mai 1877 cu unanimitatea voturilor exprimate (se abțin dd. Nicolae Ionescu și N. B. Locusteanu):

„Camera ia act că resbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și Independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială".

În aceeași zi Senatul votează legea pentru instituirea Ordinului *Steaoa României* ca semn al suveranității, care lege se primește și de Cameră și se sancționează a doua zi, 10 mai. La această serbare națională (marți în 10 Mai 1877) o deosebită solemnitate accentuează actul săvârșit: ministrul-prezident Ioan Brătianu, mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, viceprezidentul Senatului Dimitrie Brătianu, prezidentul Camerei C. A. Rosetti, primul-prezident al Curții de Casație Al. Crețescu și prezidentul Curții de Conturi Em. Grădișteanu țin discursuri înaintea domnitorului și-l felicită pentru independența declarată.

E de notat că această (cam acoperită) declarare a independenței provoacă în prima linie nemulțumirea Rusiei, care se și grăbeste a o exprima prin o notă a d-lui de Nelidov. Politica rusească față cu micile state era vederată: țarul voia să le aibă în decursul răsboiului la dispoziția sa și, după izbândă, să le procure oarecare foloase ca rezultat al generozității sale.

La vreun ajutor din partea armatelor acestor state (adecă a României și a Greciei, căci sârbii erau bătuți, și montenegrinii prea puțini la număr) nu se gândea Rusia: încercările guvernului român de a face să se admită cooperarea regulată a armatei noastre le respinge cu trufie.

Dar în curând soarta armelor aduce situația la expresia adevărată a valorilor reale. Căci Rusia se arată rău pregătită pentru un asemenea răsboi. Influențată poate de iluziile lui Ignatiev, care față cu pretinsa decadență a Turciei vorbea de o simplă plimbare militară, Rusia trimite la început pe câmpul de răsboi european, unde efectivul turcesc este de aproape 400 000 luptători, numai 150 000, care cu vro 10 000 cazaci din așa-numitul corp combinat *(svodny)* și cu personalul technic însumează de-abia un efectiv de 170 000 oameni[1]; iar intendența este concesionată unor întreprinderi private: pentru transporturi lui Warschawsky, pentru aprovizionări consorțiului Horwitz, Gregr și Kohan, a căror exploatare ajunge după sfârșitul răsboiului în cercetarea instanțelor criminale.

Cu mișcarea întârziată prin ploile torențiale din primăvara anului 1877 armata rusească își face trecerea peste Dunăre de-abia între 10 și 15 iunie, iar la 16 iunie trece și împăratul Alexandru cu Marele Duce Nicolae. Centrul armatei, sub generalul Gurco, ocupă Târnova la 25 iunie, străbate cu o surprinzătoare repeziciune Balcanii prin pasul Hainkioi și ajunge la 5 iulie până la Cazanlâc. Însă turcii se reculeg după

[1] *Aus dem Leben König Karls von Rumänien* (vol. III, pag. 156; ed. n. – p.). Statul-major român dă cifra „de 135 la 140 mii oameni" (vol. I, pag. 54; ed. n. – p.). – Cartea statului nostru major este intitulată *Istoricului Răsboiului din 1877–1878. Participarea României la acestu răsboiu. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri*. Partea I (Bucuresti, 1887). – Lucrarea cuprinde atâtea neajunsuri de tot felul, încât se înțelege, pentru ce se prezentă sub o formă anonimă și oarecum neoficială. Totuș este de regretat că, după 20 de ani de la răsboi și 10 ani de la publicarea volumului întâi, n-a apărut încă volumul al doilea și cel mai important, în care a rămas să se descrie luarea Plevnei.

prima ameţeală, Suleiman-Paşa bate pe rusi la Eski-Zagra (18 iulie), şi la 23 iulie trupele lui Gurco se întorc iarăş la Târnova.

Dar îndrăzneaţa înaintare era şi fără de aceasta periclitată prin evenimentele întâmplate în acelas timp la baza de operaţie lângă Dunăre. Spre a lărgi această bază, aripa dreaptă a armatei sub generalul Krüdener, lăsând deocamdată Plevna la o parte (deşi principele Carol, într-un consiliu de răsboi ţinut la Marele Duce Nicolae în Ploieşti, arătase încă de la 20 mai necesitatea de a pune cât mai curând mâna pe acest punct de încrucişare – usor lucru pe la sfârşitul lui iunie, când era reocupat numai de putine batalioane turceşti), se îndreptase spre Nicopoli şi după o scurtă bombardare, dar cu relativ mari pierderi, intrase la 3 iulie seara în această cetăţue. Însă în răstimp Osman-Paşa, nemaiputând sosi de la Vidin în ajutorul Nicopolii şi înţelegând pe de altă parte marea importantă strategica a Plevnei, concentrase aici toate trupele disponibile (de la început peste 15 000 oameni) şi în câteva zile de o activitate febrilă izbutise să facă din această poziţie, de la sine favorizată prin dealurile dimprejur şi prin văile laterale, cea mai straşnică întăritură. Statul-major rusesc ordonă generalului Schilder-Schuldner să plece de la Nicopoli şi să ia Plevna. Nefericitul general o atacă la 8 iulie cu de-abia 8 000 oameni, fără recunoaşteri prealabile, fără trupe de rezervă, şi este respins cu pierderea unei treimi din soldaţii săi.

Pentru a restabili cât mai curând prestigiul armelor ruseşti, generalii Krüdener, Şahovscoi şi Scobelev atacă la 18 iulie Plevna pentru a doua oară, de astă dată cu vreo 32 000 oameni infanterie, 3 brigade de cavalerie si 186 tunuri; dar si Osman-Paşa adunase până atunci în întăriturile sale cam acelaşi număr de combatanţi cu 54 tunuri. Ruşii sufăr o a doua şi mult mai crudă înfrângere si au să deplângă pierderea exorbitantă a vro 7 000 oameni cu aproape 200 ofiteri.

Situaţia lor devine din cele mai critice; în aceeas zi este bătut şi Gurco la Eski-Zagra în Balcani, toată soarta răsboiului e pusă la îndoială.

Acum încetează orce trufie. Marele Duce Nicolae intervine de-a dreptul pe lângă Domnitorul nostru şi-i cere ajutor prin memorabila depeşe de la 19 iulie 1877, al cărei text îl vom reproduce mai jos. Totdeodată se ordonă chemarea unui spor de peste 100 000 oameni din Rusia, şi ministrul rusesc la Atena primeşte însărcinarea de a provoca şi intrarea grecilor în răsboi. Chiar şi sârbilor, cu toată înfrângerea din anul precedent, li se adresează pe la sfârşitul lui octomvrie aceeaşi cerere. Iar montenegrinii reîncep de la sine lupta de-abia întreruptă[1].

Ce făcuse până atunci armata română?

Mobilizată în luna lui aprilie 1877, cu un efectiv de 50 000 oameni şi 180 tunuri (după ce în decursul iernei se construiseră

[1] În contra grecilor Turcia aşezase un corp de observare la granita din Tesalia. În cazul unui atac efectiv din partea Greciei, acest corp trebuia întărit prin detasarea de trupe din Sudul Balcanilor, şi astfel s-ar fi slăbit rezistenţa contra rusilor din pasurile Sipca şi Hainkioi, Dar Saburov, pe atunci ministrul Rusiei la Atena, cunoscând starea deplorabilă a armatei greceşti şi temându-se ca aceasta să nu fie îndată nimicită si atunci din contră trupele turcesti din Tesalia să poată spori contingentul din Balcani, a luat asupră-si de a nu executa ordinul primit, ci de a sfătui pe greci să rămâie în pace. Inteligenta nesupunere, mărturisită mai târziu tarului de însuş Saburov, i-a procurat înaintarea la ambasada din Berlin. – De-abia după încheierea armistiţiului de la 19 ianuarie 1878 între ruşi şi turci, când se stabiliseră şi bazele păcii, Grecia declară răsboiul şi intră cu 12 000 oameni în Tesalia, pentru a-şi da aerul de beligerant si a putea reclama o sporire de teritoriu.

În ce priveşte Serbia, principele Milan (spre marea nemulţumire a împăratului Alexandru) nu se poate hotărî la acţiune. Tocmai pe la decemvrie (6 zile dupa căderea Plevnei!) îşi pune armata în mişcare spre Sofia şi spre Vidin, ocupa la 11 decemvrie Adlie şi Mramor, la 16 Pirot etc.

Cât pentru montenegrini, ei continuă cu vechiul curaj micile atacuri locale în munţii greu accesibili de la graniţa lor si silesc cetăţuia Antivari să capituleze (27 decemvrie). Antivari se şi anexează Montenegrului prin Tractatul de la Berlin.

cu bună prevedere întăririle de la Bărbosi și Calafat), armata noastră este împărțită prin ordinea de bătaie din 26 aprilie în două corpuri, fiecare cu câte două diviziuni, sub comanda supremă a domnitorului Carol, având ca șef al statului-major general pe colonelul G. Slăniceanu[1]. Primul corp de armată este comandat de generalul G. Lupu, al doilea de generalul Al. Radovici, iar comandanții celor 4 divizii sunt colonelii M. (Christodulo) Cerchez, I. Logadi, G. Angelescu și generalul G. Manu (numit general cu câteva zile mai nainte, împreună cu N. Haralambie, căruia i se încredințează comanda milițiilor).

Într-o consfătuire ținută la Ploiești (7 mai), Marele Duce Nicolae își exprimă personal dorința unei cooperări a armatei române; principele Carol se arată animat de aceeaș dorință, cere însă prealabila stabilire a condițiilor militare pentru o asemenea acțiune și în orce caz o bază proprie de operație în Bulgaria; deocamdată promite în principiu ajutorul trupelor române la trecerea armatei rusești peste Dunăre.

Însă între dorința Marelui Duce Nicolae, militărește foarte justificată, și atitudinea diplomației rusești este o mare deosebire, precum este, în dauna noastră, o deosebire și între cuvintele mai rezervate ale Domnitorului și acțiunea petulantă a ministerului său. Acesta insistă prea mult asupra cooperării armatei române și se expune la nota d-lui de Nelidov de la 16 mai, care zice între altele:

[1] Cifrele de 50.000 oameni și 180 tunuri le luăm din cartea citată *Aus dem Leben König Karls* (vol. III, pag. 149), care evaluează întreaga putere armată a tarii din acel moment, cu militii, cu garda națională cu tot, la 70 000. Publicarea statului nostru major (partea I, pag. 75) vorbeste de un efectiv mobilizat de 58 700 oameni cu 190 tunuri, plus 14 000 oameni din contingentul anului 1877, plus 33 000 din batalioanele de miliții, afară de garda orășenească și de depozitele trupelor de linie. Probabil cifrele statului-major erau pe hârtie, pe când relația asupra vieței Regelui ne dă realitatea.

Le Gouvernement Roumain avait fait des démarches auprès du cabinet Impérial pour témoigner de son désir de coopérer à l'action de l'armée Russe au delà du Danube, et poser les conditions, auxquelles cette cooperation serait possible. La Russie n'a pas besoin du concours de l'armée Roumaine. Les forces qu'elle a mises en mouvement pour combattre la Turquie, sont plus que suffisantes pour atteindre ce but élevé que l'Empereur s'est posé en commençant la guerre actuelle. D'autre part la sécurité extérieure de la Roumanie ne l'oblige guère à attaquer la Turquie. Si donc, par des considérations personnelles d'une nature différente, et que le Gouvernement Roumain tient à ne pas dévoiler, mais qui ressortent assez clairement du langage de la presse locale, il se croit tenu d'honneur à entreprendre une action offensive contre l'Empire Ottoman, cette action ne doit en aucun cas gêner l'éxécution du plan généra des grandes opérations de l'armée Russe, à l'ombre desquelles exclusivement ont pu être jetées les bases des distinées futures de l'Etat Roumain[1].

Cu toate aceste, ajutorul făgăduit de noi pentru trecerea armatei rusesti peste Dunăre se dă cu prisosință. În acel moment armata română este astfel asezată: divizia întâi la Calafat, a doua la Cetate, a treia la Băilesti, a patra la Corabia-Izlaz. După înștiintarea despre timpul si locul trecerii (pánă atunci tinute secrete), bateriile române de la Islaz până la Calafat întretin în zilele de 14–16 iunie un foc viu și neîntrerupt, și, ocupând astfel trupele turcești, apăra transportarea materialului de pod (150 pontoane si 60 plute) din gura Oltului pe Dunăre în jos de Nicopoli spre Zimnicea-Sistov. Cu acest material sosit intact la

[1] Când, unde și cu cine? La Livadia cu Ioan Brătianu? Dar Basarabia? Și dacă acolo, sau poate la București, în timpul tratărilor cu Nelidov pentru convenția de la 4 aprilie, s-au așternut „bazele destinelor viitoare ale statului român", nu era atunci, înainte de a fi intrat rușii pe teritoriul nostru, momentul de a hotărî si cooperarea armatei române, pentru ca să nu se poată zice acum că viitorul României este pus *exclusiv* la umbra operatiilor rusesti?

destinatie și în asemenea împrejurări întregul Corp VIII al armatei rusești începe să treacă Dunărea chiar în noaptea de 14 spre 15 iunie și poate să ocupe Siștovul în seara de 15, iar a doua zi trece și împăratul Alexandru II în Bulgaria.

Dar în lungul raport, ce Marele Duce Nicolae îl adresează împăratului asupra întâmplărilor de la începutul răsboiului până la 15 iunie, nu se zice nici un cuvânt despre armata română, ci se aduc numai plângeri în contra căilor noastre ferate!

Când și Corpul IX al armatei rusești, părăsind Turnu-Măgurele, trece Dunărea, regimente române din divizia a patra se așază aici, și paza bateriilor rusești din această parte a malului stâng al Dunării le este încredințată. Astfel armata română formează în fapt continuarea aripei drepte a armatei rusești. După înțelegerea avută la Măgurele între generalul rus Stolypin și generalul Manu, trupele noastre urmează cu bombardarea Nicopolii încă până la 30 iunie, pentru apărarea altor plute rusești, care trec din gura Oltului spre Zimnicea.

Și la 3 iulie, atacul generalului Krüdener asupra Nicopolii este puternic ajutat din partea noastră prin neîntrerupta bombardare de la bateriile din Flămânda, Măgurele și Islaz și prin focul de puști al infanteriei române asupra celei turcești dinspre râul Osma.

Însă când Krüdener după cucerirea Nicopolii, spre a-și putea îndrepta toate trupele spre Plevna, cere de la generalul Manu să ocupe Nicopoli și să îngrijească de transportul celor 7 000 de prizonieri turci, generalul român cu drept cuvânt refuză, neavând de la Principele nostru autorizarea de a intra în Bulgaria. La intervenirea Marelui Duce Nicolae și chiar a împăratului Alexandru, principele Carol răspunde că, fără stabilirea unei baze proprii de operație pentru armata română, aceasta nu va trece Dunărea.

Astfel generalul Krüdener e silit să retie o parte a trupelor sale la Nicopoli și nu poate trimite în contra Plevnei decât acei

8000 oameni sub comanda lui Schildner-Schuldner, care sufăr înfrângerea de la 8 iulie, despre care am vorbit.

Marele Duce Nicolae aruncă vina asupra noastră și se face că uită atitudinea diplomației rusești. Dar după o nouă intervenire a sa și a împăratului Alexandru și după ce și cancelarul Gorciacov recunoaște acum trebuința neapărată a cooperării armatei române în Bulgaria, generalul Manu primește la 12 iulie ordinul de a ocupa Nicopoli, și la 17 iulie steagul român se înalță deasupra acestei cetăţui turcești.

Cu toată considerabila sporire a trupelor de atac în contra Plevnei, Krüdener mai cere de la generalul Manu trimiterea a patru regimente române în ajutorul lor; ceea ce – în lipsa autorizării Domnitorului – se refuză iarăș. Rușii sunt pentru a doua oară bătuți la Plevna (18 iulie), și în sfârșit Marele Duce Nicolae adresează principelui Carol depeșa hotărâtoare pentru chemarea în ajutor. Depeșa este astfel concepută:

„Mardi, $^{19}/_{31}$ Juillet 1877

PRINCE CHARLES DE ROUMANIE

A l'endroit où se trouve le Quartier-Général Roumain

Les Turcs ayant amassé les plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration et, si possible, passage du Danube que Tu désires faire. Entre le Jiul et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements.

NICOLAS“[1]

Un nou moment de grea cumpănă pentru politica română! Chiar acum, prin inoportuna insistență anterioară a

[1] E mare deosebire între acest text autentic și cuvintele apocrife traduse în publicarea statului major român, în cartea d-lui T. C. Văcărescu și în prelegerile d-lui general Fălcoianu asupra răsboiului. Expresiile exagerate, atribuite acolo Marelui Duce Nicolae („Treci Dunărea sub ce condițiuni vei voi“ „Cauza creștină este pierdută“) erau din capul locului suspecte.

guvernului nostru întru cooperarea armatei române (insistență tardivă după încheierea convenției de la 4 aprilie și prematură înaintea înfrângerilor de la Plevna), situația Romanii față de Rusia nu era atât de favorabilă, pe cât ar fi putut fi, și depeșa Marelui Duce Nicolae către Principele Carol vorbește de *passage du Danube que Tu désires faire,* parcă ajutorul invocat ar fi mai ales o împlinire a dorințelor noastre. Dar orcum ar fi redactată depeșa Marelui Duce, rămâne totuș constatat că rușii cer acum formal conlucrarea armatei noastre în Bulgaria și că, fiind zdrobiti (*abîmés*) la Plevna, *această demonstrație este indispensabilă pentru a facilita mișcările lor.*

Acțiunea militară ce ni se cerea era pentru noi din toate punctele de vedere de o importanță supremă. Ea se cuvenea să fie însoțită de cea mai prevăzătoare acțiune politică, mai ales după declararea cancelarului Gorciacov din luna trecută în privința Basarabiei și după nota d-lui de Nedilov cu *destinées futures de l'État Roumain.* Dar pe când principele Carol vrea să garanteze soarta țării printr-un nou tractat cu Rusia, înainte de a intra cu toată armata în Bulgaria, Ioan Brătianu stăruie să le dăm „simplu și franc“ ajutorul putincios, fiindcă România, la o respingere a rușilor peste Dunăre, ar fi în pericol de a deveni teatrul răsboiului și fiindcă un nou tractat ar desfiinta garanțiile și foloasele (!) convenției de la 4 aprilie[1].

Domnitorul cedează ministrului său, dar cel puțin asigură armatei române o situație cuviincioasă în contra multiplelor încercări ale generalilor ruși de a dispune de ea ca de propriele lor trupe. Cu o întârziere intenționată și cu neclintita hotărâre de a păstra comanda deosebită asupra armatei sale, principele Carol mai așteaptă câteva interveniri în partea Marelui Duce Nicolae, care i se și adresează, și răspunde în sfârșit la 10 august:

[1] *Aus dem Leben König Karls* (vol. III, pag. 213). – Vezi si discursul 40 din volumul de față.

Dans ses rapports avec l'armée Impériale, l'armée Roumaine devra conserver, ainsi que Votre Altesse Impériale a bien voulu le reconnaître Elle-même dans Sa dernière lettre, son individualité et son unité de commandement, tout en opérant bien entendu d'après le plan général et les dispositions de V.A.I. – A cet effet je serai très heureux de pouvoir me rencontrer avec V.A.I. à Nicopoli ou ailleurs, afin de régler à titre définitif la marche de nos opérations contre Plevna. Je prie V.A.I. de vouloir bien fixer le jour et l'endroit de cette entrevue.

Întrevederea se hotărește pentru 16 august. În acea zi, spre 8 ore seara, Principele sosește în cartierul imperial la Gornia-Studena, unde este întâmpinat de împăratul Alexandru II și de Marele Duce Nicolae. Pe fața celui dintâi e întipărită durerea pentru pierderile suferite și grija de viitor. Cu mare cordialitate împăratul își exprimă mulțumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria și speranța că, de acum înainte, toate greutățile vor fi înlăturate. Iar Marele Duce întreabă îndată, dacă“ Principele are intenția de a comanda armata română în persoană. La răspunsul Principelui, că aceasta „se înțelege de la sine“, Marele Duce întâmpină, că s-ar produce prea multe greutăți, fiindcă principele Carol nu ar putea fi pus sub ordinele unui general rus. – „Firește că nu“, răspunde Domnitorul nostru, „însă zece generali ruși ar putea fi puși sub ordinile mele“. – Împăratul Alexandru ascultă discuția în tăcere, apoi conduce pe principele Carol la cortul ce-i era pregătit, el însuși se retrage în simpla casă bulgărească, în care locuia. Peste puține minute sosește Marele Duce Nicolae în cort și, în numele împăratului, oferă Principelui nostru *comandamentul superior asupra tutulor trupelor rusești dinaintea Plevnei.* – Mare onoare, și mai mare răspundere!

După un timp de reflecție, Principele primește, deși numărul soldaților ruși concentrați la Plevna nu trece peste 30 000 și din trupele române nu poate fi deocamdată adus în

ajutor decât acelaş număr de oameni – slab contingent față cu armata și cu poziția lui Osman.

A doua zi principele Carol pleacă înapoi și, putând de-abia să se strecoare spre Șistov prin nesfârșita mulțime de căruțe cu răniții de la Șipca și prin coloanele de tren, sosește seara la Zimnicea, găzduit în aceeas casă din care – cu puține săptămâni înainte – împăratul Alexandru pornise peste Dunăre plin de încrederea într-o grabnică izbândă.

În Corabia, la 19 august, Principele tine un consiliu de răsboi, la care iau parte Ioan Brătianu, generalul Cernat, colonelii Arion, Cerchez, Barozzi, Dabija, Slăniceanu și maiorul J. Lahovari. Conform părerii maiorului Lahovari și a lui Ioan Brătianu, și în contra părerii celorlalți, Principele hotărăște trecerea trupelor române peste Dunăre chiar pentru a doua zi.

Trecerea avea să se facă pe podul cel mare de 800 metri, care cu învingerea atâtor greutăți de-abia se construise de colonelul Eraclie Arion și loc.-colonelul Anton Berendei la Siliștioara-Măgura lângă Corabia și care acum, în înțelesul celor convenite la Gornia-Studena, trebuia desfăcut și reconstruit la Nicopoli, precum și toate căile de etape și proviant trebuiau altfel stabilite conform nouei baze de operație.

O ordine de zi de la 23 iulie modificase organizarea armatei active prin împărțirea în armata de operațiuni și armata de observatiune. Remâind intact Corpul II sub generalul A. Radovici (numai generalul Manu se numește comandant al artileriei armatei de operatiuni și este înlocuit la divizia a 4-a prin colonelul A. Angelescu), cele două divizii ale Corpului I, formând armata de observațiune sub generalul Lupu, sunt încredințate colonelilor Pencovici și M. Holban, si din trupele lor se mai formează o rezervă generală, având aici colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Crețeanu a cavaleriei și colonelul E. Arion a artileriei.

În zioa de 20 august pe la amiaz, după serviciul divin celebrat sub cerul liber de episcopul Râmnicului, divizia de rezervă și o brigadă a diviziei a 3-a încep trecerea peste Dunăre pe la Siliștioara. La capul podului, în mijlocul emoției generale, sub arșița tropicală a soarelui, principele Carol, însoțit de ministrul-prezident I. Brătianu și de prezidentul Camerei C. A. Rosetti, asistă ore întregi la marele eveniment.

Trupele au ordin să continue toată noaptea marșul lor spre Plevna.

În aceeas zi generalul Cernat părăsește Ministerul de Răsboi, înlocuit *ad-interim* de Ioan Brătianu, și este numit comandantul armatei române de operațiune sub ordinile imediate ale principelui Carol.

La 21 august Domnitorul nostru pleacă din Turnu-Măgurele prin Nicopoli și sosește după-amiază în sătulețul bulgar Poradim (40 kilom. spre sud de la Nicopoli, 7 spre răsărit de la sanțurile turcești din Plevna), unde într-o casă părăginită, fără uși, cu hârtie lipită la ferestre, în aerul de putreziciune, ce-l răspândesc nenumăratele cadavre din jurul Plevnei până la Gornia-Studena, își stabilește cartierul general. Pe tot drumul este însoțit de bubuitul tunurilor în urma vigurosului atac de trei zile al lui Osman-Pasa în contra Pelișatului, la care însă rusii pot rezista.

În acceaș seară si a doua zi primește raporturile generalilor Sotov, acum șeful statului său major, Krüdener, comandantul Corpului IX rusesc, Krylov, comandantul Corpului IV. În curând i se prezenta și generalii Imeritinski și Scobelev, sosiți de la Lovcea, pe care o luaseră la 22 august, întrerupând astfel comunicațiile lui Osman-Pașa spre sud.

După sosirea armatei române, situația este considerabil îmbunătățită. Cel puțin în contra celor 65 000 soldați turci din Plevna (pe care însă rușii îi evaluau greșit numai la 40 – 50 000) stă acum un efectiv de tot atâți oameni ai armatei aliate ruso-române, dintre care 35 000 (cu 108 tunuri) sunt români și 30 000 (cu 182 tunuri) ruși, astfel așezați în jurul Plevnei:

În Vrbița, pe un platou dinaintea Griviței, divizia 4 română; la spatele ei, în Calișovaț, divizia 3; în Brislan, divizia de rezervă; cavaleria acestor divizii le acoperea la dreapta spre Vid. – În Pelișat Corpul IX rus, divizia de cavalerie Loșcarev stabilea legătura cu divizia 4 română; între Pelișat și Radișova Corpul IV; la spatele lui, în Tucenița, detașamentul Imeritinski.

Din primul moment al sosirii trupelor române, statul-major al Marelui Duce Nicolae, în cap cu Nepocoicitzki, insistă asupra unui nou atac în contra Plevnei. Principele Carol se împotrivește. *Il faut attaquer absolument,* întâmpină însă Marele Duce, înainte ca armata lui Suleiman-Pașa să poată sosi de la sud-vest în ajutorul lui Osman. Și astfel reîncepe la 26 august bombardarea întăriturilor turcești, bine întreținută de artileria româna. *(Ils sont crânes, les petits Roumains,* exclamă colonelul Gaillard, atașatul militar francez[1]). A doua zi, 27 august, bombardarea e deosebit de vie, 400 guri de foc cutremură cerul. În partea românilor artileria diviziei 4 este împiedicată în acțiunea ei prin focul infanteriei turcești dintr-un redan de lângă *tabia Abdul-Kerim* (numită de noi reduta Grivița), numai la 900 metri distanță de poziția noastră. Regimentul 13 de dorobanți (Vaslui și Iași), condus de loc.-colonelul Sergie Voinescu, pornește la asalt sub ploaia de șrapnele din tabia Abdul-Kerim și, luptându-se piept la piept cu dușmanul oțărit, izbutește să intre și să se menție în acel redan, ilustrând astfel botezul de foc al armelor române[2]. – Pentru 30 august (ziua Împăratului!) se hotărește atacul general, cu toată părerea contrară a principelui

[1] T. C. Văcărescu, *Luptele Românilor în răsbelul din 1877–1878.* (Ediț. II, pag. 291 și 292).

[2] Vasilie Alecsandri, *Peneș Curcanul:*

„Plecat-am nouă din Vaslui
Și cu sergentul zece...
Toți dorobanți, toți căciulari,
Români de viță veche,
Purtând opinci, suman, ițari
Și cușma pe-o ureche.
Ne dase nume de *Curcani*
Un hâtru bun de glume,
Noi am schimbat lângă Balcani
Porecla în Renume!"

Precum Alecsandri în poezie, așa Grigorescu în pictură au făcut din dorobanț tipul cel mai popular al ostașilor noștri.

Carol, care arată puținul efect al bombardării de patru zile și găsește armata aliată încă prea slabă pentru o asemenea acțiune; dar rămâind singur de părerea sa, trebuie să cedeze, pentru a nu face să se creadă că-i este teamă de valoarea tinerelor trupe române.

La 30 august se dă așadar a treia bătălie înaintea Plevnei. Noaptea precedenta ploase și dimineața mai ploa, toată încunjurimea Plevnei era în ceață. Atacul fusese hotărât pentru ora 3 după-amiazi. Dar cu mult înainte, pe la 11 ore, încep a se auzi de la aripa stângă dinspre Radisova violente împușcături și o canonadă, care ține câteva ore. După felul nedisciplinat al generalilor ruși, trupele lui Scobelev atacaseră înaintea orei hotărâte și atrăseseră în luptă si batalioane din corpul lui Krylov. Pripita încercare este respinsă cu mari pierderi pentru ruși.

Din punctul de observare deasupra satului Grivița principele Carol dă la ora 3 ordinul pentru asaltul general. Ceața se împrăștiase, dar reîncepuse ploaia. De unde se află, Principele poate vedea o mare parte a câmpului de bătaie; însă până la extrema stângă rusească sunt 16 kilometri. La dreapta, în partea română, obiectul de atac este reduta Grivita. Cu cel mai mare avânt diviziile 3 și 4 năvălesc asupra șanturilor, dar focul turcilor le nimiceste, granatele plesnesc în pământul de lângă Principe; de două ori trupele înaintează până la șanț, de două ori sunt respinse, lăsând drumul lor acoperit de morți, printre care maiorul Șontu și căpitanul Valter Mărăcineanu, ale căror cadavre sunt înfipte de turci pe parapetul redutei ca trofee! – Pe Principe nu-l mai rabdă la locul de observare; el se repede în mijlocul trupelor sale și le îmbărbătează la un al treilea atac. Acum se înțelesese cauza neizbândei și a marilor pierderi: nu o singură redută avea Grivița, cum se părea și cum arăta harta rusească, ci două, legate între ele printr-un șanț formând un fel de cortină, dar a doua, mai spre răsărit, nu se putea zări decât după trecerea unei văi, de pe o înălțime

dinainte-i. – Sunt 5 ore trecute; Principele se îndreptează spre primele ambulanțe, încă sub focul turcesc; aici primește știrea că atacul este respins pe toată linia! O singură speranță mai rămânea pentru un succes parțial: rezultatul ultimului atac al românilor asupra redutei no. 1 de la Grivița. Pentru a patra oară, în amurgul serii, trupele rămase din divizia 4, sub conducerea locot.-colonelului Voinescu și a căpitanului Groza, se aruncă asupra teribilei redute, dinaintea căreia rusii pierduseră a doua lor bătălie de la 18 iulie. După cea mai crâncenă luptă batalionul 2 de vânători (maior Al. Candiano-Popescu), regimentele 14 și 16 de dorobanți și 5 de linie izbutesc să intre în redută, de unde turcii se retrag pas cu pas în reduta a doua, încercând în zadar să câștige poziția pierdută. Un steag turcesc și trei tunuri cad în mânile românilor[1].

Onoarea zilei este scăpată, valoarea armatei române este de acum înainte dovedită în ochii tutulor; dar pierderile aliaților sunt enorme – peste 16 000 morți și răniți, dintre care în partea noastră 2600 cu 59 ofițeri; mai ales brigada 1 a colonelului Ipătescu și îndeosebi regimentul 8 (loc.-colonel Poenaru) sunt decimate.

Împăratul Alexandru e cuprins de descurajare. Dintr-un extrem în altul, și Marele Duce Nicolae cu statul său major, generalii Nepocoicitzki și Levitzki, propun retragerea tutulor trupelor dinaintea Plevnei până dincolo de valea Osmei. Dar ministrul de răsboi Miliutin se împotriveste, și principele Carol stăruie cu energie, ca armata aliată să rămâie în pozitiile ocupate și să le întărească prin șanturi sistematice, pentru care cel puțin armata română este înzestrată cu sapc Liman și le poate împrumuta și soldaților ruși. Altfel sunt acum ascultate sfaturile Principelui nostru; părerea lui prevalează, și în consiliul de răsboi de la 1 septemvrie se decide în sfârșit, ca

[1] Două din aceste tunuri sunt acum asezate lângă statua lui Mihai Viteazul și unul la garda Palatului din București.

Plevna să fie învestită prin blocare regulată, să se aștepte cu atacul final până la sosirea trupelor din Rusia și să se cheme îndată din Petersburg generalul Todleben, celebrul apărător al Sevastopolului de la 1854, pentru a dirige lucrările în contra noului Sevastopol turcesc de la 1877.

Luptele parțiale continuă neîntrerupt în jurul Plevnei. Turcii încearcă de mai multe ori să ne ia înapoi reduta Grivița, dar totdeauna în zadar. Reduta ocupată de noi fiind însă sub focurile turcesti din reduta no. 2, Principele ordonă pentru 6 septemvrie un nou asalt asupra celei din urmă, sub comanda colonelului Sachelarie; de patru ori trupele române (din regimentele 9 și 15 de dorobanți, 1 și 7 de linie) năvălesc până la glasiul redutei, dar sunt în definitiv respinse cu pierderea a 583 soldați și 20 ofițeri, morți și răniți.

Timpul trece cu greu; armatele rusești din celelalte câmpuri de răsboi stau pe loc: toate privirile sunt ațintite asupra Plevnei. Aici, spre calamitatea trupelor aliate, plouă mereu și pe la sfârșitul lui septemvrie începe să și ningă. Trupele au mulți bolnavi. Cel puțin aprovizionarea armatei noastre este destul de bine îngrijită prin activitatea interimarului ministru de răsboi Ioan Brătianu, dar și Osman-Pașa primește dinspre apus coloane de munițiuni si de proviant. Spre a-i tăia comunicările în această parte, Principele trimite pe Krylov cu cavaleria ruso-română peste Vid; dar generalul rus se arată incapabil și, după propunerea Principelui, este depărtat de la comanda sa.

La 15 septemvrie sosește în sfârșit generalul Todleben și este numit adlatus al principelui Carol, spre marea mulțumire a amândora, iar prințul Imeritinski șef al statului-major în locul lui Sotov. Acum începe blocarea întregei Plevne prin întărituri de pământ jur-împrejur, ceea ce însă, îndeosebi pentru a închide cercul spre Vid, mai reclamă sosirea mult așteptatelor trupe din Rusia.

La 26 septemvrie încep a sosi și aceste. Trupele puse sub comanda principelui Carol se sporesc până aproape la 100 000 oameni, de-abia de ajuns pentru blocarea și cucerirea Plevnei, cu toate iluziile Marelui Duce Nicolae.

De la 1 octomvrie vreme frumoasă, dar și frig neobișnuit. La îmbolnăvirile de păn-acum se adaogă degerările. Ambulanțele noastre sunt însă relativ bine ținute, mulțumită energiei lui Davila și a medicilor militari de sub ordinile lui. Răniții și bolnavii transportabili sunt evacuati peste Dunăre, unde întâmpină deosebita îngrijire organizată de Elisabeta Doamna, despre care vom vorbi mai târziu.

În ziua de 7 octomvrie regimentul 7 de linie, batalionul 1 de vânători și câte un batalion din regimentele 5 și 13 de dorobanți încearcă un nou atac în contra redutei a doua de la Grivița, dar atacul este din nou respins cu pierderea a o mie soldați și 22 ofițeri, mai ales în urma nechibzuinței colonelului Al. Angelescu, care și este înlăturat de la comanda diviziei 4 și trimis îndărăt la corpul de observație din Calafat[1].

Spre închiderea cercului de blocadă la apus, se arată necesară luarea marei redute turcești de la Gorni-Dubnic, de-a stânga Vidului. Principele Carol ordonă această acțiune importantă pentru 12 octomvrie și, spre a o masca, o combină cu o bombardare generală în jurul Plevnei. Atacul principal este încredințat gardei rusesti sub conducerea lui Gurco; românii participă la bombardare (colonelul C. Budișteanu e rănit în tranșee); rușii se luptă înviersunat și izbutesc seara târziu să puie mâna pe Gorni-Dubnic prin surprindere, făcând pe Ahmed Hifzi Pașa prizonier cu 2 300 oameni și 53 ofițeri. Însă pierderile rușilor sunt iarăș excesiv de mari, din

[1] Ceea ce nu împiedică înaintarea lui la gradul de general și chiar numirea de ministru al răsboiului în cabinetul Ioan Brătianu la 21 fevr. 1886! Culpabila lui administrare ministerială și devine una din ocaziile căderii lui Brătianu la 1888.

pricina obiceiului de a înainta fără lucrări simultane de acoperire și îndeobste din pricina lipsei de cruțare a trupelor din partea comandanților.

Dar orcât de mari ar fi fost pierderile, rezultatul câștigat le covârșește; căci acum Plevna este în adevăr blocată, iar de la soarta Plevnei atârnă soarta întregului răsboi.

Românii își întind liniile fortificate de dinaintea redutelor turcești de la Opanez până la Bivolar (unde comandează colonelul Roznovanu), iar rușii de la Etropol până peste Gorni-Dubnic. Vreo 30 de întărituri, lunete, redane si redute se construiesc de trupele noastre de geniu, sub conducerea colonelului Berendei și a maiorului Gheorghiu, în trei linii succesive de apărare între Grivița și Riben. Și dincolo de Vid, până aproape de Gorni-Dubnic, lucrează românii câteva întărituri, în care se adăpostesc apoi grenadirii rusești. Generalul Manu, comandantul artileriei, recunoaște mereu pozițiile bateriilor.

Deprimatul împărat Alexandru se mută la Poradim, în casa de-abia reparată a principelui Carol, pe care i-o oferise acesta. Principele se instalează într-o colibă sub acoperiș de paie, având numai o odaie cu vatră și o cămăruță umedă, lipită cu pământ. Zilele de 21–22 octomvrie le întrebuințează pentru inspecții dincolo de Vid, sub focurile redutelor turcești, pe șoseaua dinspre Sofia, de unde se vestește că o parte a armatei lui Suleiman sub Mehemed Ali Pașa vrea să încerce deblocarea Plevnei. Între aceste griji mai are să se ocupe și cu aplanarea neînțelegerilor dintre Marele Duce Nicolae și generalul Todleben.

În acelaș timp Gurco dezvoltă planul pentru a doua trecere peste Balcani; însă Marele Duce Nicolae amână tot până după căderea Plevnei. Deocamdată se formează, sub conducerea lui Gurco, un mare detașament, căruia i se alipește brigada Cantilli din divizia 4, pentru a împiedica dincolo de Vid apropierea turcilor de la Orhanie sau o eventuală ieșire a lui Osman-Pasa, și se pregătesc în acelaș scop instrucțiile către trupele române pentru luarea Rahovei.

La 7 noemvrie trupele române (6000 oameni: regimentul 10 de dorobanți, câte un batalion din regimentele 1, 4 și 15, o companie din regimentul 6, o companie de geniu și regimentele 2, 7 și 9 de călărași cu 22 tunuri) sub comanda colonelului Slăniceanu încep acțiunea în contra Rahovei, ajutate dinspre apus și sud de vreo 600 ruși sub generalul Meyendorf, care comanda si un regiment de ulani, o brigadă de roșiori și câte o baterie română și rusească, iar de pe malul stâng al Dunării de generalul Lupu cu regimentul 3 de dorobanți și 2 baterii postate la Bechet. La 9 ore dimineața toate bateriile dimprejur încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei, care ține trei ore; turcii răspund cu vioiciune; regimentul 10 de dorobanți după mari pierderi ia cu asalt o mică redută înaintată, și apoi reîncepe violenta canonadă, urmată de asaltul asupra celorlalte redute. Trupele înaintează până la șanțuri, dar nu pot rezista ploaei de proiectile. Colonelul Slăniceanu ordonă retragerea și o execută așa de precipitat, încât lasă pozițiile turcilor fără observare. Generalul Meyendorf, întărit de un batalion din regimentul 1 de dorobanți, se menține însă în bună poziție la râul Ogost, și maiorul de marină N. Dimitrescu-Maican scufundă monitorul turcesc din fața Canapei. (Un alt monitor, lângă Măcin, îl scufundase maiorul Murgescu la începutul răsboiului.) A doua zi ceața împiedecă reluarea operațiilor. Dar la 9 noemvrie, încă de cu noapte, turcii încearcă ieșirea năvălind în contra dorobanților de la Ogost. Aceștia rezistă cu tărie, și după energica ofensivă a căpitanului Merișescu, care înlocuiește pe rănitul maior Mateescu, turcii sunt siliți să se abată în josul podului de la Skit, unde pierd jumătate din soldații lor; cealaltă jumătate scapă, neputând fi urmărită din pricina negurei. La amiazi românii intră în Rahova, primiți cu entuziasm de populația bulgară.

Românii au pierdut înaintea Rahovei 200 soldați și 5 ofițeri, printre aceștia maiorii Iene și Giurăscu. Colonelul

Slăniceanu, care se arătase nedestoinic, e înlocuit prin colonelul Lecca[1]. De altminteri luarea Rahovei consfinţeşte în ochii ruşilor prestigiul armatei române. Cu deosebită laudă sunt amintiti în raportul generalului Meyendorf colonelul Creţeanu, maiorul Mateescu, „eroicul" căpitan Merisescu (pe care principele Carol îl înaintează îndată la gradul de maior), căpitanul de artilerie Hepites si locotenentul de stat-major Lambrino, „la care activitatea, agerimea si bravura sunt trecute în obicei". Iar Marele Duce Nicolae scrie Principelui Carol:

J'ai toujours été heureux de reconnaître la bravoure et les solides qualités militaires de l'armée Roumaine. Le succès de Rahova appartient tout entier aux armes Roumaines.

Într-un consiliu de răsboi, ţinut la împăratul, se hotărește (13 noemvrie) ca trupele noastre să continue operaţiile în Bulgaria apuseană, și Rahova cu Nicopoli să rămâie ocupate tot de noi până la încheierea păcii. (Administratia civilă o păstrează ruşii.) Dar încercările lui Brătianu de a ne asigura participarea la viitoarele tratări de pace nu primesc de la împăratul Alexandru nici un răspuns lămurit.

În urma acelui consiliu de răsboi se face o nouă împărtire a armatei române: diviziile 2, 3 și 4 formează Corpul I sub generalul Cernat înaintea Plevnei, divizia 1 și divizia de rezervă din Calafat Corpul II sub generalul Haralambie cu menirea de a opera în Bulgaria de la apus. Colonelul St. Falcoianu fusese numit încă din octomvrie sef al statului-major general în locul colonelului C. Barozzi, trecut ca director la Ministerul de Răsboi.

Cu sosirea iernii comunicaţia spre România devine nesigură, podul de la Nicopoli e zilnic ameninţat de gheţuri, cel de fier (de mult comandat în Rusia) se întârzie prin obișnuita negligenţă a administraţiei rusești; trupele sufăr de lipsa lemnelor de foc. Pe de altă parte însă mijloacele de

[1] Ceea ce nu împiedecă înaintarea lui Slăniceanu la rangul de general și revenirea sa la Ministerul de Răsboi în cabinetul Ioan Brătianu.

rezistenţă ale lui Osman-Paşa, de când i s-a tăiat orce legătură cu lumea din afară, sunt sleite și predarea Plevnei sau o încercare de ieșire nu mai pot întârzia.

De la 26 noemvrie tunurile turcești își slăbiseră focul; la 27 îl încetară cu totul.

În sfârșit, în memorabila memorabila zi de 28 noemvrie (10 decemvrie 1877, la $7^1/_2$ ore dimineaţa, prin negura deasă care împedeca vederea, bubuitul tunurilor din bateriile turcești de pe înălţimele de lângă Vid semnalează începutul acţiunii finale. În curând coloane de trupe din armata lui Osman trec peste cele două poduri de lângă Opanez și năvălesc asupra redutei de la Gorni-Etropol. Odată cu ieșirea din Plevna, turcii părăsesc tabiile de la nord si faimoasa redută no. 2 de lângă Griviţa în care intră românii. Principele Carol dase dis-de-dimineaţă ordin generalului Cernat de a trimite 4 batalioane cu 3 baterii ale brigadei Schelarie spre întărirea diviziei 4 peste Vid. Acum aleargă în a doua redută a Griviţei și aflând aici că și Bucova e evacuată (locot.-colonelul Algiu intrase acolo), poruncește diviziei 2 să înainteze pe toată linia.

În acest timp grenadirii rusești de la Etropol nu pot rezista surprinzătorului atac al turcilor si pierd reduta cu 8 tunuri. Reduta următoare este de asemenea luată de asaltul turcesc. Dar peste puţin cele două divizii de grenadiri se reculeg, artileria începe a lucra cu putere, năvala turcilor este oprită. Însă desperatele lor încercări de a-și sparge drumul înainte aduc diviziile rusești în cea mai critică situaţie. Se făcuseră 10 ore. În acest moment sosesc trupele române în flancul drept al dușmanului, pe când o brigadă a diviziei a doua de grenadiri îl atacă de la stânga. Turcii sunt siliti să se apere din trei părţi, iar alte cete ale lor, vro 12 000 oameni, coborându-se cu grămada din redute, îi înghesuie de la spate și le împiedecă întoarcerea înapoi. Bătălia se învârtește în loc și acopere câmpul îngheţat cu mii de morţi și de răniţi. Măcelul continuă până la amiazi. Trupele române din divizia 3 luaseră două redute

de la Opanez cu asalt (brigadele Borănescu-Sachelarie și coloanele conduse de colonelii Sachelarie și Dona și de maiorul C. Pruncu, artileria comandată de generalul Manu); a treia redută de la Opanez se predă cu 7 000 oameni și 6 tunuri. Iar divizia noastră 4, înaintând spre Vid, se întâlnește cu brigada rusească de grenadiri, care încunjurase flancul stâng. Astfel armata turcească se vede pretutindeni împresurată. Să înainteze nu mai poate, și drumul spre Plevna înapoi îi este tăiat. Osman-Pașa, sărind de pe calul împușcat sub el, e rănit la piciorul stâng și transportat într-o căsuță lângă podul de piatră peste Vid. La ora 1 după-amiazi apărătorul Plevnei, pierzând orce nădejde de scăpare, poruncește să se ridice steagul alb și trimite un sol la cel mai apropiat comandant al trupelor protivnice.

Acesta e colonelul Cerchez, care prin focurile turcești înaintase de la Bucova spre Vid. Colonelul Cerchez, însoțit de colonelii Arion și Berendei, urmează pe trimisul turcesc și împreună intră în căsuța de lângă pod, unde dau de Osman. Cu respect salută ofițerii români pe marele ostaș; acesta le declară predarea sa și a armatei, și, oferindu-și sabia, încredințează mărinimiei biruitorilor pe soldații săi și pe locuitorii din oraș. Colonelul Cerchez, adânc mișcat, refuză sabia eroului de la Plevna până va hotărî principele Carol; dar sosind generalul Ganetzki împreună cu adjutantul împăratului, generalul Strucov, acesta cere lui Osman-Pașa sabia și necondiționata predare a întregei armate. În starea desperată în care se află, Osman stă câtva timp pe gânduri, apoi, fără a zice un cuvânt, își descinge sabia împodobită cu pietre scumpe – un dar al sultanului – și o predă în mânile rusești.

Principele Carol, la știrea predării lui Osman, trece prin Opanez, unde e primit cu entuziasm de divizia a treia, și îndreptându-se spre Vid, de-abia poate înainta prin învălmășala neînchipuită a coloanelor de prizonieri cu escortele lor, a transporturilor de răniți, a miilor de care cu locuitorii fugari din Plevna. Aproape de pod se întâlnește cu trăsura păzită de călărași din regimentul 3, care ducea pe Osman spre orașul pustiit; lângă el se afla Tevfic Pașa, iscusitul inginer-constructor al întăriturilor de pământ din jurul Plevnei. Osman, sprijinindu-se de coșul trăsurii, se ridică în picioare, iar Principele îi întinde mâna și-i exprimă cu căldură admirarea sa pentru eroica apărare.

A doua zi, 29 noemvrie, Domnul României însoțește pe împăratul Alexandru II și pe Marele Duce Nicolae la intrarea solemnă în Plevna și primește din toate părțile felicitări pentru partea ce a luat-o armata română la mult așteptata cucerire. Osman-Pașa este adus înaintea lor. Împăratul îi restituie sabia, și numeroșii ofițeri ruși și români, care umpleau curtea, îi fac ovațiuni. Ilustrul prizonier este apoi escortat până la București și de aici spre Kiev în Rusia, unde rămâne pe timpul cât mai ține răsboiul. La întoarcerea în Constantinopol (martie 1878), Padișahul, hărăzindu-i numele de *Gazì*, îi încinge sabia vechiului sultan Abdul-Hamid I, „biruitor ca tine“.

Cu luarea Plevnei soarta răsboiului este ca și hotărâtă, iar participarea armatei române se apropie de sfârșit. La 1 decemvrie 1877 principele Carol, printr-un ordin de zi cetit de prințul Imeritinski, depune comanda peste armata rusească de la Vest, și la 5 decemvrie împăratul Alexandru sosește în București, de unde își continuă drumul spre Petersburg. În ultimele două consilii de răsboi, ținute la împăratul între principele Carol și Marele Duce Nicolae cu generalii Todleben, Miliutin, Obrucev și Nepocoicitzki, se dispune pe de o parte reînceperea acțiunii lui Gurco și a lui Radetzki în Balcani, lăsându-se în observarea Corpului Zimmermann din Dobrogea cvadrilaterul Rusciuc-Silistria-Șumla-Varna; pe de alta se menține planul ca trupele române, care încă de la 17 noemvrie ocupaseră Lom-Palanca, să atace Vidinul spre a curăți țărmul drept al Dunării de rămășițele armatei turcești.

Totdeodată se iau măsurile necesare pentru prizonierii de la Plevna: 40 000 de soldați cu 10 pașale și 2128 ofițeri căzuseră aici în mânile aliaților. Dintre ei, 15 000 de oameni aveau să fie internati în România, ceilalți să fie escortați de una din diviziile noastre până la granița rusească.

Conform acestor dispozitii principele Carol, după ce a înaintat generali pe colonelii M. Cerchez și G. Anghelescu si a distins pe generalul Manu și pe mulți alti ofiteri pentru meritele lor în răsboi, ordonă la 7 decemvrie ultima împărțire a armatei române. Corpul de Vest, sub comanda generalului Haralambie, cu diviziile 1 și 4 (colonel Lecca și general G. Anghelescu, șefi de stat-major Baicoianu si Argetoianu, artileria sub Horbațchi), ceva mai târziu și cu divizia 2 (general Cerchez), e destinat să opereze spre Vidin; o divizie de rezervă sub colonelul Slăniceanu rămâne în Calafat; iar divizia 3 sub generalul Racoviță e întrebuințată la escortarea prizonierilor până la Prut.

Acum în sfârșit Domnitorul se poate întoarce la București. De 6 luni lipsea din capitala țării. Dar tocmai în zilele de 7, 8 și 9 decemvrie un nemaipomenit viscol acopere întreagă vale a Dunării, din Balcani până în Carpați, cu dealuri de zăpadă. Gerul ajunge la 22 grade, și precum aduce tutulor trupelor active cele mai grele suferințe, pricinuiește moartea multor răniți și prizonieri. Liniile de etape de la Plevna spre București sunt însemnate cu cadavrele celor degerați.

De-abia la 10 decemvrie Principele poate porni din Poradim și spre noapte ajunge până la Nicopoli. Cu primejduirea vieței trece a doua zi Dunărea într-o șalupă (sloiurile de gheată rupseseră podul) și nu sosește decât târziu în sara de 14 decemvrie la Pitești. Aici primește adresele Parlamentului, deschis de la 15 noemvrie (adresele erau să-i fie aduse pe câmpul de răsboi, dar delegatiunea parlamentară se troienise în Caracal), și la 15 decemvrie își face cea mai sărbătorită intrare în capitală.

Între aceste, pe țărmul drept al Dunării, armata română înaintează spre Vidin. Divizia 1 ocupă la 10 decemvrie Arcer-Palanca, și la 12 decemvrie recunoașterile regimentului 2 de călărași se întind până la Vitbol, aproape de Vidin. În aceeaș zi generalul Gurco cu 80 000 oameni sosește la Orhanie: în timp de 9 zile, după grozave opintiri și cu pierderea a mii de soldați, își termină faimoasa a doua trecere peste Balcani în mijlocul iernei si ocupă Sofia. Si generalul Radetzki străbate pasul Sipca, silind pe Vezel-Pașa cu 25 000 oameni să capituleze, și la 29 decemvrie intra în Cazanlâc.

Tot la 29 decemvrie colonelul Lecca, după o luptă de două ore, alungă pe turci din Nazir-Mahala și Vitbol și încinge astfel blocarea Vidinului, desăvârșită spre sud-vest prin ocuparea Adliei de către sârbi. Cetățuia Belgradjic, la 50 kilometri în sudul Vidinului, inatacabilă în vârfurile ei de stâncă, rămâne sub observarea brigadei Cantilli.

În ziua de 12 ianuarie 1878, pentru a mai strânge împresurarea Vidinului, apărat de 12 000 turci sub Izet-Pașa, se face un atac general asupra redutelor înaintate. Era iarăș o zi de ceață. Divizia 1 izbuteste în curând să ia Rupcea și Rainovcea. Divizia 4 operează în contra Tatargicului si Novoselei, dar brigada Crutescu fiind slab condusă, numai Tatargicul se poate lua, Novosela rămâne în mânile turcilor[1]. Însă cele mai importante obiecte ale atacului erau Smârdanul și Hinova. Aceste pozitii, întărite prin 3 redute împreunate cu tranșee, alcătuiau cheia Vidinului. După-amiazi, în urma acțiunii diviziilor 1 si 4, generalul Haralambie dă ordin diviziei 2, sub generalul Cerchez, să înceapă asaltul. Dintre trupele de atac, comandate de locot.-colonelul Cotruț, regimentul 4 de linie, în cap cu maiorul Stoilov, năvălește la centru asupra celor două redute de la Smârdan, pe când maiorul Teleman din

[1] Ceea ce nu împiedică mai târziu înaintarea colonelului Crutescu la rangul de general.

regimentul 6 de linie ocolește poziția si soseste în momentul cel mai critic pentru a întări lupta crâncenă a regimentului 4; atunci și regimentul 8 de dorobanți, dat de divizia 1 și condus de locot.-colonelul Holban cu maiorul Stroja, se repede prin apa și ghețurile pârâului Delena si cu mari pierderi ocupă reduta Hinova. – La 6 ore seara succesul însemnatului atac este asigurat.

Aceasta a fost cea din urmă izbândă a armatei române. Căci deși mai ales acum bombardarea Vidinului reîncepe cu energie, toată actiunea este întreruptă prin încheierea armistițiului. Luptele încetează la 19 ianuarie pretutindeni. După o conventie încheiată între generalul Manu și Izet-Pașa, trupele române intră la 12 fevruarie în Vidin; la 13 fevruarie Suleiman-Efendi cedează colonelului Cantilli garnizoana Belgradjicului.

În contrast cu glorioasele fapte de răsboi, povestite în paginele precedente, acțiunea diplomatică, de care trebuie sa ne ocupăm acum, aruncă o altă lumină asupra politicei guvernului nostru liberal.

Încă de la 27 decemvrie ministrul de răsboi turcesc deschisese cu rușii vorba de armistițiu. Dar Marele Duce Nicolae răspunde că fără stabilirea simultană a condițiilor de pace nu poate trata. După ce la 8 ianuarie și Adrianopolul cade în mânile rușilor, Turcia nu mai rezistă, și în ziua de $^{19}/_{31}$ ianuarie 1878 se semnează la Adrianopol protocolul „constatând acceptarea bazelor prealabile de pace și conventia de armistițiu".

Guvernul român, neliniștit îndată ce află despre începerea tratărilor, stăruie din nou să participe la ele. Pentru aceasta trimite la 2 ianuarie pe colonelul E. Arion în cartierul general rusesc de peste Balcani, a cărui cancelarie diplomatică se afla sub direcția d-lui de Nelidov. Dar la notificarea misiunii colonelului Arion, Nelidov răspunde (9 ianuarie) că dorințele noastre trebuiesc adresate direct la Petersburg. Din Petersburg însă ne telegrafiază agentul nostru diplomatic, generalul

I. Ghica că, după vederile rusești, România nu poate figura la tratările de pace, nefiindu-i încă recunoscută independența din partea Puterilor europene, și că până atunci datoria de a-i reprezenta interesele cade în sarcina Rusiei.

Și în adevăr, protocolul de la Adrianopol se semnează fără știrea, necum participarea noastră, și tot astfel se încheie între Rusia și Turcia tractatul „preliminar" de la San Stefano (19 fevruarie 1878), care la art. 2 stipulează recunoașterea independenței României din partea Înaltei Porți, însă la art. 18 atribuie Rusiei „sandjacul Tulcea", cu rezerva facultății de a-l schimba contra Basarabiei noastre.

În zadar mai intervine guvernul român pe lângă diplomația rusească și pe lângă reprezentanții celorlalte Puteri. Nelidov răspunde colonelului Arion, cu oarecare ironie, că – după presupunerea sa – toate condițiile românilor trebuiau să fi fost stabilite de ministrul Brătianu în întrevederile cu împăratul Alexandru la Poradim! Iar Gorciacov întâmpină, că redobândirea Basarabiei e o chestie de demnitate pentru Rusia, că dealtminteri acel teritoriu nu fusese dat „României", ci „Moldovei", și că – în lipsa unei bune înțelegeri cu noi – stipularea definitivă o va face cu Puterea *suzerană*. (Vezi mai sus, pag. 68.; *ed. n.* – p. 47.)

Față cu atitudinea hotărâtă a Rusiei în această chestie, ce ne puteau folosi guvernele statelor mai îndepărtate? Austria se gândea la interesul său imediat și aștepta îndeplinirea celor convenite la Reichstadt (Bosnia și Herzegovina); principele Bismarck se rezerva pentru rolul de „samsar cinstit" în viitorul congres; ambasadorul Angliei din Viena explica d-lui Bălăceanu că Puterile nu au obiceiul să intervie în certele dintre „aliati", și Lordul Lyons spunea d-lui Calimah-Catargi la Paris că retrocedarea Basarabiei o crezuse de mai nainte aprobată de guvernul român.

Firește! Cine să-și fi închipuit că, după cunoașterea pretențiilor rusești asupra Basarabiei, armata română trecuse

Dunărea în ajutorul celor „abimați“ la Plevna, fără o prealabilă înțelegere precisă asupra condițiilor politice și teritoriale?

Așa fiind lucrurile, nici rezoluția unanimă a Parlamentului nostru de la 26 ianuarie 1878 în contra orcării înstrăinări și compensări teritoriale, nici platonica amenințare cu rezistența armată nu schimbă situația. Atât numai, că ne învrăjbește raporturile cu Rusia și înlătură de la sine interesanta încercare făcută prin Ignatiev de a ne ademeni cu propunerea tronului Bulgariei pentru Domnitorul României.

Dar și cu alte Puteri raporturile Rusiei ajung la oarecare tensiune. Partea ce și-o făcuse Imperiul de la Nord în tractatul de la San Stefano era excesivă și atingea interesele generale ale Europei. Crearea unui Principat Bulgar de o așa mare întindere da puterea asupra peninsulei balcanice în mânile panslavismului; iar îndărătul cedării Dobrogei și a retrocedării Basarabiei se ridica întreaga chestie a Dunării.

În Austria crește rezistența în contra tendențelor rusești, și ungurii se dedau la manifestări zgomotoase în favoarea Turciei. Anglia încurajază protestul grecilor în contra proiectatei preponderanțe bulgare, și o notă a Lordului Salisbury (numit ministru de externe în cabinetul Beaconsfield) dă tutulor nemulțumirilor cea mai energică expresie (1 aprilie 1878).

Rușii se văd siliți să admită întrunirea unui congres al Marilor Puteri, în care să se revizuiască stipulările numai bilaterale de la San Stefano și să se încheie pacea printr-un tractat european. De altminteri Rusia prevăzuse însăș această eventualitate și calificase actul de la San Stefano din capul locului de preliminar. Astfel se deschide la $^{2}/_{14}$ iunie 1878 congresul de la Berlin.

Înainte însă de a vorbi, în acest scurt rezumat istoric, despre cele petrecute la congresul din Berlin, trebuie să ne coborâm privirile spre Camera noastră din București, pe care la sfârșitul capitolului precedent o lăsasem în momentul când își retrăgea acuzarea în contra miniștrilor conservatori după alegerea de deputat a generalului Florescu și a autorului acestei scrieri.

Ce soartă au avut cele două alegeri în Camera liberală, ar fi de prisos să mai spunem, dacă incidentul nu ar fi cu deosebire caracteristic pentru nivelul intelectual al majorității guvernamentale de atunci: iar cunoașterea acelei majorități chemată să reprezente „țara legală“ în una din cele mai grele situații istorice, este necesară pentru explicarea celor întâmplate la noi în timpul Tractatului de la Berlin și a aplicării lui.

Generalul Florescu fusese ales la 24 ianuarie 1878 de colegiul I din Romanați. În ședința Camerei de la 13 februarie comisia de verificare propune proclamarea deputatului; dar majoritatea, cu toată împotrivirea d-lor Costinescu, Chițu și Vernescu, numește un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii contestate. De-abia la 16 martie se prezentă raportul comitetului. Și atunci Camera liberală, în acele excepționale împrejurări politice, când Țara după terminarea răsboiului se afla în fața complicațiilor premergătoare congresului de la Berlin și când, în urma retragerii acuzării ministeriale, era în drept să se aștepte anume la conlucrarea tutulor bărbaților ei de valoare, invalidează cu 57 voturi contra 17 alegerea generalului Florescu pe temeiul discursurilor unor deputați ca dd. Andrei Vizanti, Pantazi Ghica și Eliodor Vergati.

Ce însemnătate mai putea avea Camera, dacă nici acele grave împrejurări generale nu fuseseră în stare să-i dea un grăunte de simț politic!

Alegerea deputatului colegiului I din Iași ajunge în dezbaterea Camerei la 6 fevruarie. Comisia de verificare propune și aici proclamarea deputatului; însă Camera primeste, cu 47 voturi contra 36, o propunere a d-lui Al. Holban (pe atunci tot fracționist), care, începând cu fraza „contestez alegerea“, sfârșește cu fraza „conchid la invalidare“. În zadar dd. G. Vernescu și P. Grădișteanu, în corect parlamentarism,

cer conform acestui vot proclamarea deputatului, deoarece invalidarea propusă nu întrunise cele două treimi regulamentare. D-nii Holban, Dimancea și Pantazi Ghica, în urma anunțării votului, schimbă sensul propunerii, și Camera numește iarăș un „comitet juditiar", compus din dd. Locusteanu, Pătârlăgeanu, Dimancea, Pantazi Ghica și Eraclide. Comitetul trăgănează lucrarea; de-abia pe la martie se duce să facă „ancheta juditiară" asupra alegătorilor din Iași. Rezultatul e un raport final, care se pronunță firește pentru invalidare. La noua discuție, în ședința de la 1 aprilie 1878, d. Holban atacă iarăș alegerea ieșană și vorbește, ca si în rândul trecut, în contra unor pretinse teorii filosofice ale candidatului ales. Atunci însă intervine prezidentul Camerei, C. A. Rosetti, si sfârșitul fenomenalei discuții merită să fie reprodus din *Monitorul oficial:*

A. Holban. Domnilor, nu voi să trec nici de filosof, nici de învățat universal, dar țiu să constat că tot ceea ce zic este exact, tiu să probez că am dat o interpretare justă, veridică înaintea dv. în privința doctrinei acestei scoale funeste, care în Moldova se numește *noua direcție* și al căria d. Maiorescu este și fundatorele și marele profet. Eacă am aci evanghelia acestei scoale, „Convorbiri literare", unde sunt traduse și propagate de d. Maiorescu principiile lui Schopenhauer...

D. presedinte. Să-mi dea voie d. oratore a-i atrage atențiunea că, dacă ne vom pune pe tărâmul acesta, ne-am putea pe toată ziua exclude unii pe alții sub pretextul opiniunilor ce profesăm. (Zgomot.)

Voci. Prea bine.

D. președinte. Nu este permis, mai cu seamă unui partid democratic, să atace o alegere pentru opiniunile filosofice ale candidatului, și protestez din parte-mi.

A. Holban. Înainte de toate, partidul național democratic și liberal are de cea întâi datorie să apere *proprietatea, onoarea* și *castitatea familiei, patria...* are de datorie să propage în popor *onoarea, moralitatea, virtutea,* iar nu materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinatul, dreptul bătăii cu biciul, dispretul amorului de patrie și sentimentelor de onoare... Aceste lucrări sunt bune la selbatici, nu la noi...

D. președinte. Și noi am fost acuzați că suntem contra proprietătii, contra familiei, si de multe altele, si cu toate acestea faptele noastre au dezmințit acele acuzări. Eu protestez contra acestei discuțiuni, protestez pentru că se aduce la bara acestei Adunări opiniunile filosofice ale alesilor! Cu toate acestea, dacă Adunarea primește discuțiunea pe acest târâm, nu am decât a mă supune.

Voci. Nu, nu, protestăm si noi.

D. președinte. Pun la vot, dacă Camera primește să se discute opiniunile filosofice.

A. Holban. Nu mai puneți la vot, d-le președinte, căci atunci renunț la cuvânt.

Se pune la vot închiderea discuțiunii și se primește.

– Se pune la vot concluziunile raportului, și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți 71
Majoritate *de două treimi* . . . 48
Bile albe pentru concluzii . . . 45

Mai lipsesc trei voturi pentru invalidare, când însuș prezidentul Camerei, coborându-se de pe scaunul său, pune ostensibil în urnă, o bilă neagră în contra raportului, ceea ce mai atrage câteva bile în acelaș sens; și astfel autorul acestei scrieri este proclamat deputat al colegiului I de Iași, 68 de zile după alegere[1].

[1] În două articole, publicate în *Timpul* de la 8 fevruarie și 9 aprilie 1878, Eminescu – redactorul ziarului – cu neîntrecuta virulentă a stilului său, caracterizează acea discutie a Camerei, precum și ignoranta celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer. – De atunci încoace au dispărut din Parlamentul nostru doctrinele filosofice. Numai d. Dimitrie A. Sturdza continuă tradiția, pe care însus d. Holban a părăsit-o de mult, și ne mai atacă (ședința Senatului de la 22 decemvrie 1895) pe tema „pesimismului" lui Schopenhauer.

De la o asemenea Cameră ce ajutor putea primi guvernul în așa grea situație internațională?

Era fără îndoială om politic Ioan Brătianu, dar istoric era numai Kogălniceanu, iar C. A. Rosetti era agitator de idei revoluționare; lor le lipsea pe atunci orce afinitate cu guvernele europene conduse de conservatori. Însă prin nefericita acuzare ministerială se deschisese un abis între liberalii și conservatorii din România. Nici o consfătuire măcar nu se încercase. Și într-un moment, când conlucrarea tutulor capacităților țării de-abia ar fi fost de ajuns, guvernul era cu desăvârșire înstrăinat de o parte însemnată a lor. În chiar partidul său, ministrul-prezident în urma convenției cu Rusia se dezbinase de Dimitrie Brătianu, de Ion Ghica, de d. Dimitrie Sturdza. Ce e drept, în timpul tratărilor pentru convocarea congresului de la Berlin d. Sturdza a publicat în limba germană o broșură bine intenționată, deși scrisă cu prea multă ură în contra Rusiei. Și d. Ion Ghica a fost înduplecat să primească o misiune în Anglia; poate își mai făcea iluzii asupra sprijinului englez. Dar ce ne putea folosi o broșură și cum era să ne ajute Anglia? Istețul Disraeli-Beaconsfield aflase despre pretențiile Rusiei asupra Basarabiei încă din mai al anului trecut 1877 (înainte chiar de Kogălniceanu sau cel puțin înainte de epoca mărturisită de Kogălniceanu în Cameră), și dacă în memorandul de la $^{18}/_{30}$ mai 1878 mai vorbește de Basarabia, este numai ca presiune în contra Rusiei, cu care ajunge îndată la o înțelegere secretă asupra modificării tractatului de la San Stefano în interesul englezesc. Și cu Turcia încheie Beaconsfield la 4 iunie 1878 o convenție secretă, și-și asigură insula Cipru. Cu aceste două tractate în buzunar, Englezul se duce liniștit la congres, fără a se mai preocupa de soarta României.

Și astfel în fața areopagului european guvernul nostru se află redus la insuficiența partidului său. Sub asemenea auspicii, Ioan Brătianu și Mihail Kogălniceanu sosesc la Berlin și în preziua deschiderii congresului cer de la principele

Bismark, prezidentul designat, să fie admiși *au sein du Congrès, afin d'y exposer et défendre les droits de leur pays;* înainte de a primi un răspuns, îi mai prezentă la $^{12}/_{24}$ iunie un memoriu, *ou sont résumés les points dont la Roumanie sollicite l'adoption par l'Europe.*

Aceste puncte erau cinci. Patru se impuneau de la sine și ar fi fost formulate de orce guvern român. Le cităm din memoriul delegaților noștri în ordine inversă: 1. Recunoașterea sau „consacrarea definitivă" a independenței. Memoriul mai adaogă aici cererea neutralizării teritoriului, deși era de prevăzut, că nu ni se va acorda, și Rusia ne declarase de mai nainte, că ar considera cererea ca o ofensă. 2. Îndemnizarea pentru cheltuelele răsboiului. 3. Insulele din Delta Dunării și Insula Șerpilor. 4. Oprirea armatelor rusești de a trece peste teritoriul român în timpul aproximativ de doi ani, ce Rusia și-l rezervase la San-Stefano pentru ocuparea Bulgariei.

Dar în privința punctului al cincilea, care în memoriu este pus cel dintâi, exista pe atunci în țară și există și astăzi în judecata oamenilor politici cea mai pronunțată controversă. Era vorba de greaoa alternativă: sau de a refuza retrocedarea celor 3 districte din Basarabia, sau de a consimți la inevitabilul fapt, primind însă o mare compensație teritorială și finanțiară. Bismarck ne sfătuia să ne hotărâm pentru a doua parte a alternativei. *(Tenez la dragée haute!)* În acest caz chiar Rusia, scăpând de imputarea ingratitudinii și a răstălmăcirii convenției de la 4 aprilie cu „integritatea teritoriului", ne ar fi ajutat să obținem o foarte largă despăgubire (se vorbea de atribuirea Dobrogei cu teritoriul din sud-vest până la Varna-Rusciuc și de 200 milioane franci). Principele Carol pare a fi înclinat spre această soluțiune; și Kogălniceanu ar fi preferit-o. Dar Ioan Brătianu a stăruit cu toată puterea în sensul celălalt, și astfel memoriul cere de la Congres ca *nici o parte a teritoriului actual să nu fie dezlipită de România.* Așa zicea și moțiunea d-lui Vernescu, votată de Parlament la 26 ianuarie.

Aceste 5 puncte le mai susțin amândoi delegații noștri și din viu grai înaintea Congresului, în unica ședință la care sunt admiși, în cea de la 19 iunie (1 iulie).

Și rezultatul?

Când după multele deliberări reprezentanții Puterilor europene semnează la $^{1}/_{13}$ iulie 1878 tractactul definitiv de la Berlin, care modifică pe cel preliminar de la San-Stefano, precum pe cel de la Paris din 30 martie 1856, ei prevăd în articolele 22 și 43 până la 56 dispozițiile relative la România și din cele 5 puncte cerute ne atribuiesc Delta Dunării cu Insula Șerpilor, ne impun retrocedarea districtelor din Basarabia, ne dau Dobrogea cu o linie de granită (mai pe urmă defavorabil fixată) de la răsărit de Silistria până în sud de Mangalia spre nou-creatul Principat al Bulgariei, nu admit vreo altă despăgubire pentru cheltuelele noastre de răsboi, ne obligă să suferim trecerea trupelor rusești pe timp de un an, până când aceste vor avea să evacueze Bulgaria; iar recunoașterea independenței statului nostru, pentru care ni se admite acum în sfârșit numele de *România,* o supun – pe lânga condiția retrocedării Basarabiei – și la condiția modificării articolului din Constituția noastră în sensul toleranței religioase la exercitarea drepturilor politice.

Hotărârile congresului european produc o adâncă decepție în țară. La pierderea Basarabiei se aștepta lumea noastră politică; dar că, după o așa jertfă, nici independenta nu ni se recunoștea fără condiții prealabile, aceasta trecea peste temerile celor mai pesimisti. Nu e vorbă, influența ce o avusese fracția „liberă și independentă" asupra Constituantei de la 1866 întru nechibzuita redactare a articolului 7 trebuia să se pedepsească odată, dar în chiar acest moment, în mijlocul avântului general al țării, după o glorioasă participare la răsboi, dispozitia Tractatului de la Berlin ni se înfățișa ca o umilire nemeritată.

Cu un asemenea rezultat al diplomației sale, situatia ministerului Ioan Brătianu devine foarte grea în țară. Crescânda opoziție îl face răspunzător de toată neizbânda politicei externe și acuză partidul liberal pentru temeritatea de a fi voit să conducă statul român, în cele mai grele momente, cu excluderea desăvârsită a conservatorilor prin o acuzare ministerială, care ea însăș după felul ei trebuia să slăbească încrederea Puterilor străine în dezvoltarea noastră viitoare.

Brătianu însă se mentine cu orce preț la guvern, nu numai până la îndeplinirea condițiilor Tractatului de la Berlin, ci și mai pre urmă, caută deocamdată să arunce vina asupra lui Kogălniceanu, care iscălise convenția de la 4 aprilie (deși o cunoștea numai de câteva ore, pe când Brătianu o dezbătuse și stabilise cu luni întregi înainte!), împacă elementele recalcitrante din partidul liberal prin chemarea d-lui Sturdza în minister și trimiterea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol, știe să ademenească pe foștii miniștri acuzați N. Krezzulescu și B. Boerescu, pe care îi introduce în Cabinet, spre a obtine cu ajutorul lor cele două treimi ale voturilor cerute pentru revizuirea articolului 7 din Constituție, și împrospătând astfel – cu puțin scrupul, dar cu multă abilitate – vaza partidului liberal, izbutește la 14 martie 1881 să încoroneze aspirarea națională de la divanurile ad-hoc încoace prin proclamarea Regatului.

De aceea, orcâte întâmpinări se pot face și le-am făcut și noi în paginele precedente în contra acțiunii politice a guvernului liberal din acea epocă, meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la răsboi si de a fi provocat proclamarea și recunoașterea Regatului, rămâne covârșitor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al istoriei noastre contimporane.

Întrerupând aici sirul acestei expuneri, pentru a-l continua în volumul al 3-lea până la căderea ministerului Ioan Brătianu, ne mărginim cât pentru volumul de față la reproducerea discursurilor ținute de noi în Cameră de la 16 mai 1878 până

la 14 martie 1881, fiindcă din ele se vor înțelege mai bine diferitele faze ale mișcării politice, mai ales în ceea ce privește aplicarea Tractatului de la Berlin, primirea Dobrogei și revizuirea articolului 7 din Constituție.

Înainte însă de a termina, se cuvine să ne dăm samă de progresul ce l-a făcut țara după răsboiul de la 1877 întru consolidarea monarchiei hereditare, a cărei importanță am încercat să o arătăm din primele pagine de introducere ale acestei scrieri.

Principele Carol, de-abia hotărât să-și continue domnia în urma celor întâmplate la 10 martie 1871 se văzuse, după 5 ani de minister conservator, din nou amenințat prin conspirația de la Mazar-Pașa. Cu o rară prudență politică, în prevederea izbucnirii crizei orientale, Domnitorul își formează ministerul de la iulie 1876 din chiar mijlocul conspiratorilor și încredințează lui Ioan Brătianu și lui C. A. Rosetti conducerea țării. Dar prudența politică e o însușire personală (și însușirile personale sunt o condiție neapărată pentru prima întemeiere a unei dinastii), care nu bate la ochi, care nu poate fi aprețiată în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată și numai de un număr restrâns de oameni. Și tenacitatea Principelui în urmărirea țelului, răbdarea si indulgenta sa, înălțarea peste orice simțimânt de răzbunare, neobosita regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii, lipsa de orce intrigi, de orce camarilă, de orce amestec în relațiile private, exemplara viață casnică – toate aceste semne de caracter, în asa contrast cu unele domnii precedente, erau prea intime prin natura lor pentru a produce un efect imediat în publicul cel mare. Pe de altă parte curentul economic al țării nu avusese încă timp și mijloace să se deștepte; rățeaoa căilor ferate era de-abia terminată în linia principală. Iar armata, deși foarte mult sporită și îmbunătățită în organizarea și înzestrarea ei, sta tot apăsată sub greutatea nopții de la 11 fevruarie 1866. Nimic nu se întâmplase ca să-i regenereze spiritul din fundament.

Raportul între Domn și Țară nu era dar închiegat. Lipsea ceva, ceva hotărâtor, ceva care să poată contopi cugetul poporului cu dinastia ce și-o alesese de formă.

Atunci intervine răsboiul, și deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostași din toate unghiurile țării, adunați sub conducerea Domnitorului, se întâlnesc cu el de la om la om. El le stă înaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoi. Împreună cu ei sufere și el și se îmbărbătează și el. Sub acoperișul de paie al colibei de la Poradim, pe ploaie și pe ger în câmpul liber, când mai bine când mai rău hrănit, mergând ziua și noaptea în mijlocul lor, expunându-se la gloantele dușmanului, căutând de răniți, dar și poruncind unei armate rusești și stând alături de pravoslavnicul împărat, deopotrivă cu el: pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru întâiaș dată ca domnitorul *său*, la El se uită, de El este mândru, în El a prins încredere. Și când se întorc de la răsboi, soldați și ofiteri, cu fala biruinței smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată și un popor, care a început să-și simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg și să-si împământenească pe Domnitorul până atunci străin, iar de acum înainte întrupat cu aspirarea națională ca o nădejde și o chezășie a viitorului.

Și pe când principele Carol devine în adevăr Domnul României pe câmpul de răsboi, înăuntrul țării principesa Elisabeta devine Doamnă. Mai nainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele ei din Europa prin o neobisnuită îndeletnicire în ale literaturei și ale artelor frumoase. Sosită în țară și învățând în curând limba română, ea contribuise prin numeroase traduceri să lățească în străinătate cunoașterea literaturei noastre, si scrierile sale originale, al căror cuprins era adese luat din legendele române, atrăseseră interesul oamenilor culti, mai ales din Germania, asupra vieței unui popor până atunci prea ignorat. Dar, în starea în care ne aflam noi încă, activitatea literară era prețuită într-un cerc foarte restrâns. Mai apropiată de țară fusese o altă cugetare a Princesei, și aceasta

se și răspândise pe alocurea în popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port national al țărancelor române, care începea să dispară, stăruința de a-l introduce la Curte și de a obliga damele române și străine să se împodobească la certe ocazii cu el. Si gustul și mica industrie casnică și întărirea simțimântului etnic au câștigat prin buna inițiativă.

Dar ceea ce în adevăr a pătruns în simtirea maselor celor mari si le-a cucerit inima, a fost actiunea personală a Doamnei întru căutarea rănitilor aduși de pe câmpul de răsboi. Cea mai grea sarcină umanitară se impusese deodată unei țări, păna atunci așa de puțin pregătită. Căci unde era să ajungă pentru covârșitoarea mulțime a victimelor unui crâncen răsboi obișnuita organizare a serviciilor medicale militare, care de altminteri lucrau mai toate în Bulgaria? Cu miile soseau de peste Dunăre în România soldații răniti, degerați, bolnavi, atât români și ruși cât și turci, și cu sutele se cereau oameni pentru îngrijirea lor în ambulanțele improvizate. Aici societatea civilă era chemată să dea ajutorul său în cea mai largă măsură, și eforiile spitalelor din țară, precum si societatea *Crucea-roșie* (prezident prințul Dimitrie Ghica) au făcut tot ce au putut. Dar tot ce au putut ele, era departe să fie de ajuns. Atunci Elisabeta Doamna, cu excepționala sa putere de muncă, a organizat alături cea mai întinsă rețea de suplinire. Pe de o parte, folosindu-se de relațiile ce avea la Curțile din Berlin și din Dresda, ne-a adus de acolo medici militari și surori de caritate, pe de alta a știut să deștepte în femeile române o activitate fără seamăn întru alinarea suferințelor. Ce bine venea acum ușorul acces la Curtea noastră (în această privință cea mai democratică din Europa), prin care princesa Elisabeta se aflase de mult în contact personal cu întreaga societate! Dame și domnișoare din toate treptele, dar mai ales și mai neașteptat din cele de sus, multe prin îndemnul compătimirii, altele prin măgulirea de a lucra alături de Doamna Țării, se devotează celor mai grele îndatoriri.

Stăpânindu-și aversiunea firească, asistă pe medici la operațiuni, învață să schimbe pansamentele, se îngrijesc de măsurile higienice, dau doftoriile prescrise, se fac secretare pentru corespondența bolnavilor. Căci nu ca aparență de modă, ci în aspră realitate le deprinde Doamna la serviciul ambulanțelor. Ea însăs supuindu-se cea dintâi în baracele spitale, ce si le alcătuise la Cotroceni sub conducerea doctorului Kremnitz, tutulor îndatoririlor. Cu nepilduită abnegațiune îmbărbătează pe cei supusi la operațiile chirurgicale, liniștește în brațele ei proprii pe cei cuprinși de tetanos, dă celor în agonie o ultimă mângâiere.

După un asemenea exemplu pornit de sus, damele române instituiesc ambulanțe în Iasi, în Ploiești, la Bufta, la Iepureni, în multe alte locuri, slujesc pretutindeni ca surori de caritate, unele însoțesc trenurile cu răniții pe căile ferate, zi și noapte, de la Turnu-Măgurele la București, de la București la Iași.

Cum să nu fi rămas neștearsă în amintirea țării această faptă a Doamnei? Nu e sat locuit de români, în care să nu fi pătruns renumele ei și să nu fie pomenită cu recunostință „mama rănitilor".

În așa chip Elisabeta Doamna, dacă n-a avut fericirea să nască pe urmașul Tronului, a contribuit totuș pentru partea sa la întemeierea Dinastiei în tara noastră. Și când la 1881, ca rezultat al răsboiului și al nouei situații create statului, România se proclamă Regat, coroana de oțel este în toată însemnătatea cuvântului o coroană populară.

DISCURSURI PARLAMENTARE
1878-1881

36

Asupra legii comunale

(Ședința Camerei de la 16 mai 1878)

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

I. C. Brătianu, prezident și interne, de la 26 mai lucrări publice în locul d-lui P. S. Aurelian.
C. A. Rosetti, interne (de la 26 mai).
M. Kogălniceanu, externe.
General Cernat, răsboi.
I. Câmpineanu, finanțe.
Eug. Stătescu, justiție.
G. Chitu, culte.

Precum se vede din însemnarea de mai sus, în greaoa situatie, în care ajunsese tara după tractatul preliminar de la San Stefano și în timpul congresului de la Berlin, Ioan Brătianu formeaza cel mai tare minister ce-l putea da partidul liberal la acea epocă, după ce participarea la răsboiul în contra turcilor îi înstrăinase o parte din aderenți. Parlamentul rămâne deschis până târziu vara, și pentru a nu-l lasa fără ocupare în mijlocul frământării generale, guvernul caută să-i dea un derivativ, prezentând Camerei reforma legii comunale. Se înțelege că în asemenea împrejurări discutarea unei legi, de-altminteri așa de incisive, se face numai pe apucate. Opozitia conservatoare era reprezentată în Cameră numai prin trei

membri, dd. D. Donici, Gr. Gâtă și (de la aprilie) autorul acestei scrieri. Cei doi dintâi neavând obiceiul să vorbească în Parlament, cel din urmă ia singur cuvântul în contra proiectului de lege la discuția generală.

D-lor deputați, cred că vă va părea lucru firesc, ca într-o materie așa de însemnată să zică și opozitia cuvântul ei, opoziție prea mică la număr, căci din întâmplare astăzi sunt singur de această coloare politică în mijlocul dv...

O voce. Cu atât mai mare merit.

Titu Maiorescu. Nu este meritul atât de mare, cât este greutatea de a vorbi în singurătate cu un singur vot, care se va număra. Însă poate, dacă argumentele vor fi tari, atunci unul sau altul din dv. va relua aceste argumente și le va dezvolta într-un mod mai accesibil acestei majorități.

D-lor, până acum nu am avut ocazie să vorbesc înaintea dv. Cestiuni mai importante, la a căror discuție am asistat, au fost, pe cât știu, numai două: era o interpelare făcută cu ocazia sosirii d-lui presedinte al consiliului din străinătate, și creditul de trei sau patru milioane cerut pentru armată. Opozitia însă, având în vedere situația, în care se află țara, și simțind ca și dv. că în aceste împrejurări guvernul, care reprezenta tara în străinătate, or de ce coloare ar fi, are trebuință de tot prestigiul său, în interesul țării, a crezut de datoria sa patriotică de a lăsa la o parte opoziția, rezervându-și să zică cuvântul său la un timp mai oportun. Rămâne însă cestiunea dinăuntru, și aci având deplina libertate de acțiune și de cuvânt, dați-ne voie să spunem părerea noastră în materie.

D-lor, am ascultat cu multă luare-aminte ceea ce au vorbit onor. preopinenți; am cetit mai cu seamă cu multă luare-aminte lucrarea d-lui raportor.

Un lucru nu l-am înteles bine din acest raport: pentru ce schimbați legea de la 1864? Căci legea de la 1874 în acea parte, pe care d-voastră o numiți quasi feudală, este schimbată, adică

în ceea ce privește comunele rurale ați pus-o afară din aplicare și ați reînființat legea din 1864. Va să zică pericolele aristocratice, de care se vorbea, nu mai sunt în joc.

Atunci care este pripa cea mare ce vă face să schimbați acum, în împrejurări așa de grele, legea comunală, să remaniați fundamentul organizării statului român chiar acum, la mai 1878? D. raportor pune un cuvânt înainte: Constituțiunea, care cere să se facă o lege comunală mai descentralizătoare și să se dea independența comunei.

D-lor, scuzați dacă pentru un minut, când pronunț cuvântul *Constituțiune*, trebuie să vă fac o declarare, declarare care sunt silit a o face, fiindcă, întemeindu-mă și eu pe Constituțiune, voiesc să dau toată tăria ce pot da argumentării mele.

Eu, d-lor, am avut onoare să subscriu o petiție, care s-a relevat în această Cameră....

Holban. Celebră petiție.

Maiorescu. Da, în adevăr celebră. Am avut onoare să subscriu așa-numita petiție de la Iași,[1] unde alături cu mine era subscris și d. Emanoil Kostaki Iepureanu, primul președinte al coaliției, care a ajuns ca reprezentantă a dv. la guvern după căderea noastră din minister. În acea petiție ceream reforma Constituțiunii.

Veți admite, d-lor deputați, că atunci, când se cerea o reformă constituțională prin chiar calea, pe care însăș Constituțiunea o indică pentru reforma ei, se făcea un act, care este în sine constituțional, fie bune, fie rele părerile ce de almintrelea le coprindea o asemenea propunere. Numai constituționalitatea acestei procedări nu se poate pune la îndoială. O zic aceasta pentru a avea dreptul de a vorbi în virtutea Constituțiunii, pe care ca pact fundamental în genere voim și noi să-l respectăm și să-l vedem respectat. Mai adaog încă la declararea mea:

[1] Vezi vol. I, pag. 70 (*ed. n.* – p. 51–52).

Am cetit câteva foi de publicitate și am auzit zicându-se că conservatorii ar fi în stare să-și uite calitatea lor de patrioți români până într-atât, încât să se unească cu aspirațiunile unei puteri străine pentru a răsturna Constituțiunea. Ei bine, am onoare a vă declara că aceasta este o calomnie, că nici unul din conservatorii ce-i cunosc, nici unul din aceia cu care stau în relație nu s-au gândit vreodată la un asemenea lucru; și că deși noi am fost aceia care am cerut reforma acestei Constituțiuni în sens conservator, când ar veni cineva să o atace prin influențe și forțe străine, am fi cei dintâi alături cu d-voastră s-o apărăm așa cum este. (Aplauze.)

Voci. Foarte bine.

T. Maiorescu. Fiindcă o reformă constituțională noi trebuie să o facem, și nu străinii.

P. Ghica. Ați fi, dar n-ați fost.

T. Maiorescu. Dacă aud bine, onor. d. Pantazi Ghica zice: am fi, dar n-am fost. Apoi știe onor. d. P. Ghica, că s-a făcut vro încercare publică să se răstoarne Constituțiunea prin străini?

P. Ghica. Era un răspuns la zisele d-voastră.

T. Maiorescu. Eu nu am cunoscut asemenea lucruri, căci dacă aș fi avut cunoștință, aș fi spus atuncea prin publicitatea de care puteam dispune, ceea ce spun acuma înaintea dv. Prin urmare nu primesc acest: ați fi, dar n-ați fost.

Așadar, d-lor, să revenim la Constituțiune. Constituțiunea, pe care o respectăm cu toții, vă cere – ce? Descentralizarea, o lege comunală mai descentralizătoare, o lege în care comuna să fie mai independentă. Apoi, d-lor deputați, prima întrebare: proiectul acesta de lege face comuna mai independentă? și este mai descentralizător decât legea din 1864?

În raportul d-lui Protopopescu-Pache să-mi fie permis a releva oarecare obscuritate de idei, pe care aș vroi să o înlăturăm din capul locului, căci în această materie trebuie să aducem cea mai mare lămurire.

D-lor, raportul confundă tot mereu aristocrație și democrație – un șir de idei, cu centralizarea și descentralizarea – alt șir de idei, și pare a admite un fel de identitate sau afinitate între centralizare și aristocrație și între descentralizare și democrație.

D-lor, fac apel la aceia din dv., care cunosc puțin istoria, ca să sprijine aserțiunea mea, că această părere este cu desăvârșire greșită, și aci nu încape controversă, caci este un fapt istoric cu totul sigur. Este o părere greșită, si regret ca o văd în acest raport, fiindcă dă o coloare prea stranie întregei lucrări. Ea este formulată astfel: pentru partizanii aristocratiei centralizarea le asigură dominațiunea; pentru partizanii democrației descentralizarea este adevărata garanție...

Voci. Așa este.

G. Cantili. Foarte exact.

T. Maiorescu. Este complet fals, că pentru partizanii aristocrației centralizarea le asigură dominațiunea. (Denegatiuni.) Pare că este vreo îndoială asupra acestui punct...

Voci. Sunt multe.

T. Maiorescu. Poate că voi fi în stare să conving pe vreunul din dv. Ei bine, d-lor, care este din Europa statul ce vă va servi dv. ca model de descentralizare? Gresesc, dacă citez Anglia? Cum știți, Anglia este statul eminent descentralizător. Si care este statul mai centralizator, al Europei apusene cel puțin, căci pe Rusia am fericirea să nu o cunosc.

O voce. I-ați făcut cunoștința acuma.

T. Maiorescu. Este Franța. Apoi bine, d-lor, dacă este ceva sigur știut în toată dezvoltarea istoriei (și unii din domnia-voastră, și mai cu seamă dacă nu mă înșel d. D. I. Ghica va putea mai bine să ne lămurească asupra acestui punct, căci cunoaște Anglia) apoi este stiut cá în Anglia, țara cea mai descentralizată, aristocrația teritorială este fundamentul descentralizării administrative, și este si natural...

D. I. Ghica. Dar acolo este aristocrația democratică. Cei mai mari aristocrați sunt cei mai mari liberali.

T. Maiorescu. Este aristocrație democratică, ziceți.

D. I. Ghica. Ideile cele mai liberale sunt ale aristocraților.

T. Maiorescu. Primesc aceste explicațiuni ce binevroiți a-mi da, d-le Ghica. Vrea să zică în Anglia aristocrația este fundamentul descentralizării. Acum să revenim la partea raportului:

„Pentru partizanii aristocrației, centralizațiunea le asigură dominatiunea".

Pache Protopopescu. În tară la noi.

T. Maiorescu. Vrea să zică este o aristocratie – liberală si o aristocratie aristocratică.

D. I. Ghica. Arbitrară.

T. Maiorescu. Atunci raportul trebuia să o releve, fiindcă tocmai aceasta este esentiala deosebire între ceea ce vroiți d-voastră, si ceea ce vroim noi. Pentru noi sunt proprietarii teritoriali, precum foarte bine a zis d. Maniu, dar de aristocrație nu poate fi vorba în statul nostru. Pentru noi proprietatea teritorială este un element fundamental al descentralizării, și democrația întru cât nu este fundată pe avuții teritoriale, credem noi că aduce tocmai pericolul centralizării, precum a adus în Franța. În Franța ați avut stăpânirea democrației tocmai când s-a introdus cea mai mare centralizare. Vrea să zică, d-lor, în orce caz raportorul făcea mai bine să lase cestiunea aceasta de aristocratie și democrație la o parte, și să se vorbească de centralizare și de descentralizare, fiindcă sunt state aristocratice foarte descentralizate și sunt state democratice foarte centralizate. Aceste două lucruri se împacă împreună.

Un al doilea lucru, ce aș fi dorit ca d. raportor să nu-l puie în raportul său, sunt aluziunile, al căror tact mărturisesc că nu sunt în stare a-l înțelege, aluziunile la legea de la 1874, întru cât cuprinde elementele conservatoare de care am avut onoare a vă vorbi: proprietatea teritorială. D-voastră, d-le raportor, ziceți că este dorința unanimă a națiunii, căreia îi corespunde

proiectul d-voastră de lege. Au doară credeți dv. că conservatorii, proprietarii teritoriali, care au făcut legea de la 1874, nu fac parte din națiune? Ar fi de folosul nostru ca să afirmăm că națiunea sunt toți, afară de proprietarii de teritoriu din România? Și dacă sunt proprietari mai mari decât dv., poate să fie o nefericire și un ostracism pentru dânșii că au această poziție? Desigur nu. Apoi dacă vroiți să exprime legea acea dorință unanimă a națiunii, care după aprețiarea mea, spre dauna acestei Adunări, nu este reprezentată suficient; dacă o lege comunală are să reprezente interesele țării, este bine ca și acei, care s-au întâmplat să fie astăzi în așa minoritate, să fie într-un număr suficient reprezentați înaintea dv., și dacă nu sunt, era bine să nu fie atacați în modul cum s-a făcut.

Vedeți cuvintele: „crearea a două colegii în comunele rurale, adică colegiul proprietarilor mari cu impozit de 120 lei anual, care votez prin procurator, și colegiul țăranilor, este pasul spre înfeodare, este sistemă deja condemnată de această Adunare Legiuitoare. Dacă Constituțiunea a creat diferite colegii pentru Corpurile Legiuitoare, aceasta a făcut-o pentru cuvinte cari nu și-au locul în privința alegerilor comunale, și nicăeri Constituțiunea nu a prescris ca sistema electorală aplicată pentru Corpurile legiuitoare, să fie aplicată și la comune și la județ. Din contra la comune chiar e nepractică, *e absurdă* putem zice“.

Terminul fără îndoială este parlamentar, dară este tocmai la granița parlamentarismului, și cred că cu termini de la graniță nu era bine a se lovi încercarea unei Camere, care a lucrat și ea după ceea ce credea că este bine pentru națiune, precum credeți și dv. că este bine cum lucrați astăzi. Unde ajungem, d-lor, dacă pe fiecare an începem a califica cu asemenea termini lucrările reprezentanților antecedenți ai țării? Si credeți dv. că lucrarea, care o faceți acum, când califică de absurdă Camera trecută, va fi o lucrare care va rămânea? Apoi d. președinte al consiliului... cred că nu este o scădere pentru

d. Protopopescu Pake, dacă spun că d. președinte al consiliului are ca om mult mai multă experiență în țara aceasta despre asemenea lucrări decât d-sa... ieri sau alaltăieri am cetit în dezbaterile Senatului, când era vorba, de ce? numai de administrarea eforiei spitalelor din București, a zis următoarele foarte înțelepte cuvinte:

„La București se vede că am avut mâna mai fericită, când am numit administratori, care au rămas până acum sub toate fluctuațiunile politice, și așa a prosperat înainte; la Iași n-am avut aceiaș mână fericită, s-au schimbat cei care îi numisem la 1868, dar și astăzi caut să numesc alți oameni, care să fie afară din fluctuațiunile politice, ca să facă să prospereze și epitropia spitalelor din Iași.“

Dacă dar este foarte adevărat aceasta pentru spitale, nu va fi oare foarte adevărat și pentru comune, și nu va fi bine ca lucrarea care o faceți dv. să fie o împreună lucrare a tutulor? și nu ar fi grozav când acum, după patru ani ai reformei de la 1874, ați face dv. o reformă, și peste alți 2, 3 ani... pardon, d-lor, câtă vreme credeți d-voastră că aveți să rămâneți cu regimul acesta? 4, 5, 10 ani, cât voiți, dar înțelegeți, că are să vie un timp, când acest regim va înceta și va veni altul.

S. Miclescu. Atunci va fi potopul. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Îmi pare că nu respectați constituționalismul, sub egida căruia ne aflăm, onorabile d-le Miclescu. Este lucru natural al regimului constituțional ca partidele să participe alternativ la putere; se va întâmpla din nenorocire să vie la putere un partid, care să nu aibă vederile Dv., așa e jocul constituțional.

B. Maniu. După 7 ani răi, 7 ani buni.

T. Maiorescu. După 7 ani fie, dar orcând ar fi, cred că era mai bine, dacă raportul se prezenta ca un rezultat al dorințelor unanime ale țării și nu se expunea prin cuvintele sale agresive.

Acum să-mi dați voie să fac o altă critică, o critică mai esențială, și aceea sper că va avea un echo în dezbaterile dv.

D-lor, ceea ce face comisiunea dv. nu este o descentralizare, așa de puțin, încât eu unul m-am mirat când am văzut acest proiect de lege dat acum ca rezultatul ideilor de descentralizare al partidului democratic din România și ca ultima floare a acelui articol din Constituțiune, care cere ca să fie comuna mai independentă și mai descentralizată. D-lor, v-ați dat, desigur, seama în luminile și cunoștințele dv. profunde, foarte profunde, ce însemnează descentralizarea! În mod straniu, d-nul raportor ne dă numai definițiunea unui francez Coquelin despre ce însemnează centralizare, dar nu zice ce este descentralizarea. D-nul raportor zice după Coquelin:

„Grămădirea în mâna unui guvern unic si central a tutulor atribuțiunilor puterei publice".

Și apoi spune acest domn Coquelin toate primejdiile, ce se întâmplă într-un stat, care are centralizarea.

Ce este însă descentralizarea? Descentralizarea voiește lăsarea în mâna autorității locale a unei părți din atributele puterii publice. Nu ministerul, nu prefectul să se amestece în lucrările comunei, ci ea însăș să exerciteze câteva lucrări esențiale. Aceasta va să zică descentralizarea în modul cel mai general.

Apoi, d-lor, care este chemarea comunei? De la art. 12 până la art. 17 o spune tot așa și legea de la '74, o spune tot așa și legea de la '64, si cu această conglăsuire admirabilă sunteți toți de acord a zice că aici este chemarea comunei. Comuna, care se compune din atâția locuitori, are următoarele sarcini: să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru școală de băieti, o casă pentru școală de fete și un cimitir, „toate aceste în bune condițiuni igienice".

Așadar, biserica, școala, salubritatea publică, si la un alt articol se vorbește și despre poliția comunală. Apoi bine, d-lor deputați, le dați acestea în sarcina consiliului comunal? Ia cetiți: „fiecare comună trebuie să aibă cel putin o casă pentru școala de băeți și o casă pentru scoala de fete". Si raportul vedem că zice: comunele trebuie să aibă un focar pentru instrucțiune, atât pentru băieți, cât și pentru fete.

Dar care este focarul de lumină pentru băieți și fete? Cele patru ziduri cu un acoperiș pe ele? Focarul de lumină pentru băieți și fete este învățământul ce-l dai între cele patru ziduri, este învățătorul care propune învățământul, este revizorul care inspectează, este, în fine, totalitatea însuflețită a celor ce iau parte la școală. În mânile cui dar lăsați școala? Învățământul în comună al cui este? Al puterii centrale! Apoi ce descentralizati la comună? Cele patru ziduri materiale pentru școală? Aceasta numiți d-voastră o descentralizare în instructia publică? Dar unde mai găsiți d-voastră o asemenea descentralizare? Alta este cestiunea, dacă ar fi bine sau nu să se dea la noi o asemenea descentralizare, si dacă veți recunoaște că este primejdios de a o da, atunci să ștergem cuvântul de descentralizare din vocabularul nostru cât pentru școalele comunale. Daca voiți însă în adevăr descentralizare în școală, atunci dați comunei care plătește sarcinele școalei, și dreptul de a decide ceea ce se petrece în școală; iar puterea centrală să aibă numai inspectarea superioară.

Și fiindcă raportul vorbește de Englitera – punându-mă iarăș sub controlul colegului nostru d-lui D. I. Ghica – voi zice că nu este exact, că în Englitera sunt cele mai multe școli, căci cele mai multe sunt în Germania, dar pentru un moment să admitem aceasta. Apoi știti d-voastră, ce a făcut Englitera pentru scoli?

Până la 1834 n-a cheltuit statul englez o para pentru școli, cheltuelele le suporta comuna, districtele, mai ales institutiunile private, niciodată însă statul. Și numai de la 1834 a început statul a da ceva, o jumătate de milion de franci pentru o populațiune de 25 000 000, câtă era atunci (vorbesc numai de Englitera Europeană), și a dat statul englez această subventiune numai pentru a veni în ajutor la construcția localurilor în acele comune, care erau mai lipsite de mijloace. Într-un stat descentralizat proporția este inversă, sufletul învățământului îl are comuna, iar zidurile le plătește statul. De

atunci încoace s-au sporit subvențiile statului, si la 1863, mi se pare, a venit așa-numitul cod revăzut în Anglia, care a introdus niște subvenții regulate pentru scoli, dar totdeauna principiul a fost că numai școalelor, care exista deja din initiativă privată, le dă statul ceva. Iată, d-lor, ce însemneaza descentralizare. D-voastră însă prin acest proiect n-ati făcut așa. Ați zis numai: comuna plătește casa, ca primul punct de descentralizare. Însă aceasta este numai o nouă luare de bani de la comună, dar nu o independență a ei.

Al doilea punct de descentralizare al d-voastră este: comuna îngrijeste pentru cheltuielele bisericei. Dar cum îngrijește? Ea trebuie să suporte cheltuelele pentru reparația bisericei, pentru plata preotului, numirea acestuia însă o face autoritatea bisericească. Dar averea bisericei unde este? Cum, d-lor, statul a secularizat averile monastirești – și în ceea ce privea relatiunile lor cu străinătatea, bine a făcut că le-a secularizat; dar averile destinate pentru biserici și școli, statul le-a vârât în casa sa, și acum, după ce le-a cheltuit te miri pe ce, acum vine și zice comunei: îți dau descentralizarea, plătește la biserici, dar preotul de numit îl numesc eu, celealte regulari le voi face eu, banii rămași din vechime acestor așezăminte îi iau și-i administrez eu, tu comună plătește din alți bani.

Aceasta e descentralizare în ale bisericei? Apoi descentralizare în ale bisericei însemnează că trebuie să lăsați bisericei averea destinată ei și dreptul de a o administra ea.

Ați mai lăsat comunei salubritatea publică prin frumoasa frază, care merită a fi citită: „Comuna mai contribuește și la întreținerea serviciului sanitar“, pe funcționari însă, pe doctori îi numește Ministerul de Interne, comuna numai îi plătește.

Voci. Nu Ministerul de Interne, ci județele.

T. Maiorescu. Apoi consiliele județene sunt mai totdeauna în mâna prefectului. Dar, d-lor, ce însemnează descentralizarea? Avui onoarea să vă spun că acolo este descentralizare, unde cu un cuvânt rezumător lucrurile se petrec așa: Tu care dai bani, numesti pe acei care îi iau; adică tu dai bani pentru școală, tu ai să numești pe învățători și eu statul controlez numai; tu dai bani pentru biserică, tu să administrezi și averile bisericei; tu dai bani pentru salubritate publică, tu să administrezi și veniturile destinate pentru aceasta și să numești personalul.

Descentralizarea comunală este atunci, când comuna singură administrează acolo unde dă bani; statul numai controlează, dacă vrea. Dv. însă prin proiectul acesta ați făcut tot aceea ce era la 1864 si 1874, ați zis: descentralizare este în ale caselor școalei, ale plăților bisericei și higienei, iar încât privește averile acestor așezăminte mi le rezerv mie, stat, și tot mie și numirile.

Iată, d-lor, ce descentralizare faceți d-voastră. Aceasta este cu neputință, căci ar fi suprimarea acelei idei mari din Constituțiune, dar foarte greu de realizat, care se numește descentralizare.

Dar, d-lor, se poate o lege de descentralizare în comună, fără ca alăturea cu dânsa să fie și celelalte legi reformate pentru aceasta? Apoi ce însemnează o descentralizare comunală? Însemnează că am luat o parte din atribuțiunile puterei centrale și le-am dat comunei. O asemenea măsură trebuie să meargă imediat paralel cu schimbarea celorlalte legi si cu o reducere însemnată în budgetul general al statului și prin urmare a impozitelor, încărcându-se budgetul comunei. Prin urmare, voiți să dați învătământul la comună, descentralizați cheltuelile din budgetul statului. Voiți să dați higiena la comună, scădeți pe cetățeni din contribuțiuni cu această cheltuială către stat și dați-le la comună. Voiți să dați biserica la comună, scădeți cheltuiala din budgetul statului si dați-o la comună, sau dați din Domeniile Statului. Domnilor, reforma decentralizătoare sunt convins că nu poate să meargă decât paralel cu o altă cestiune, care trebuie să vă preocupe pe dv., cu cestiunea Domeniilor Statului. Dar mă mărginesc a fi atins aceasta numai în treacăt.

La 1864 s-a făcut, cum știți, o lege comunală. De la 1864 până acum merg mai bine oare serviciile ce s-au luat asupra

comunei, decât mergeau înainte? Școala este mai bună acuma decât în 1864? D-voastră de prin localitate vedeți oare că biserica stă mai bine decât atunci? Vă pare că monastirile împuținate merg mai bine? că sunt mai bune cimitirile? După experiența mea răspunsul este negativ. Biserica se află astăzi în mai rea stare decât la 1864; școalele din sate, mai rău.

D. Miclescu. S-au stricat la 1874.

T. Maiorescu. S-au stricat la 1874 în parte; s-au stricat și la 1864 și '68. În privința aceasta d. Miclescu trebuie să fie generos cu cifrele, căci de la 1864 încoace s-a stricat în fiecare an. Dar trebuie să ne întrebăm: care este cauza acestui rău? Lovitura de stat de la 1864 și mai ales modul cum s-a făcut secularizarea monastirilor închinate luându-se averile din administrarea lor, luându-se Eforiei școalelor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor și înglobându-se toate aceste fonduri într-o casă centrală, fără servicii specificate, au lovit de paralizie toate instituțiunile independente.

Departe de mine ideea de a acuza măsura foarte justă de a se seculariza averile mănăstirești; însă ceea ce trebuie notat este că toate aceste averi secularizate s-au contopit în casa centrală a statului. De atunci trebuia ca fiecare mănăstire să-și administreze averea ei, de atunci și școala și comuna trebuiau să-și aibă fondurile lor deosebite.

Când veți aplica legea însurățeilor și veți face descentralizarea învățământului public, a bisericilor, a tutulor sarcinelor comunei, atunci binevoiți a le da și parte din averea ce li se cuvine. Când îi dați comunei școala, biserica și higiena, dați-i și averea; nu cea ridicată prin taxe zecimale, ci avere din aceea care a luat-o statul din pământul României, avere destinată de strămoșii dv. tocmai la școale, biserică și salubritate publică. Atunci va fi comuna în adevăr descentralizată. Atunci va ști ce să facă.

Așa cum este acest proiect, nu-l pot considera decât ca un mecanism al numirilor. Dar ce ne pasă nouă de titlul hârtiilor și modul de numire al primarului și consiliului comunal? La 1864 se numeau vro 5 candidați; la 1874 s-a zis să fie șeapte; acum se propun 9; numirea primarului era făcută de ministru de interne dintre candidații ce au întrunit mai multe voturi; or era făcută de-a dreptul; sau era alegere din partea consiliului comunal – toate aceste sunt cestiuni de detai ale mecanismului administrativ.

Cestia cea mare este: de unde să ia comuna ca să plătească ceea ce puneți în sarcina ei? Apoi bine, d-lor, nu v-ați întrebat niciodată în ce relație stă budgetul statului cu acela al comunelor? Dacă facem calculul, ajungem la următorul rezultat: aproape jumătate din impozitele ce le cere statul de la țărani, vine și comuna și le cere; și apoi a ajuns a fi un obicei introdus în guvernele noastre, că de câte ori voim să descărcăm budgetul statului, aruncăm greul în sarcina comunei; pare că țăranul nu este tot așa de simțitor dacă plătește comunei, sau statului, sau județului, pare că nu se ia din una și aceeaș pungă a lui, pungă foarte sărăcită.

Dacă este adevărat principiul teoretic pus de d. raportor, că acolo unde se controlează întrebuințarea banilor, acolo se solicită activitatea publică, atunci începeți de puneți în practică ideea descentralizării dând o adevărată ființă comunelor.

D-lor deputați, cum vedeți, am terminat.

Ceea ce aveam onoare de a spune contra acestui proiect, erau observări, care tindeau a arăta că el, așa cum l-ați făcut, nu corespunde ideilor de descentralizare întru nimic. Este un mecanism administrativ schimbat, dar nu este deloc descentralizarea voită de Constituantă.

Proiectul de față este un nou mecanism centralizător, care nu realizează cerințele țării acesteia. Apoi daca fără a voi înșelăm așteptarea tutulor zicând: iată descentralizarea, în

realitate are să iasă absoluta mizerie a comunei. Cred că este greșită această cale de a reforma comuna; cred că ar fi mai prudent de a se schimba legea numai atunci când veți putea veni cu un proiect descentralizător general, să se descentralizeze și administrația cultului și administrația școalei, și să se reguleze cestiunea Domeniilor Statului. Fără aceasta, toată lucrarea ce se face, se face în zadar.

D-lor, noi ne aflăm înaintea unor întâmplări hotărâtoare azi; fie că n-ar fi răsboi, fie că n-ar fi pace, amândouă aceste vor avea o înrâurire hotărâtoare asupra noastră. Dacă soarta noastră se va limpezi în anul acesta și daca va fi consfințită dorința noastră și daca se va putea consolida într-un timp de pace independența noastră, fără îndoială va trebui să vie o Constituantă, care să legifereze acest nou pact. Iar daca nu va fi pace și va fi răsboi, atunci de la sine se înțelege că nu veti avea timp oportun ca să puneți în lucrare această lege. În amândouă cazurile e mai bine să așteptati. Pentru ce pripiti lucrarea aceasta în mai 1878? Pentru ce voiți să faceți sub drapelul democrației o lege, care nu corespunde ideilor descentralizătoare?

Pentru aceste diferite motive, atât de oportunitate, cât și de lipsă de temei descentralizător, eu cred să se respingă luarea în considerare a acestui proiect de lege sau să se amâne dezbaterea lui până la un timp mai bun și mai liniștit.

P. Grădișteanu. Cer cuvântu în cestiunea de amânare ridicată de d. Maiorescu.

D. președinte. N-am auzit pe d. Maiorescu propunând amânarea.

T. Maiorescu. Ca opozițiune și minoritate, nu fac propuneri majorității. Părerea mea e să se respingă luarea în considerație sau să se amâne dezbaterea legii; și las vreunuia din urmașii, care vor lua cuvântul, să primească una sau alta din aceste două propuneri și să o formuleze pentru majoritatea Camerei, dacă va voi.

La acest discurs răspunde între alții și ministrul-prezident I. Brătianu, cu aluzii la nepotrivita reprezentare a „aristocrației" prin autorul acestei scrieri. Aluzia este relevată la sfârșitul ședinței prin următoarele cuvinte în chestie personală:

Este o parte în cuvântarea d-lui prezident al consiliului, ce-mi este adresată mie personal și pe care o cred nedreaptă. Iau cuvântul pentru a rectifica. Când am început să vorbesc în mijlocul d-voastră, mi-am exprimat părerea de rău că sunt astăzi din întâmplare singur din Partidul Conservator, doi alți colegi ai noștri lipsesc. Fiind singur, indiferent dacă persoana mea merită sau nu de a reprezenta în totalitatea lui acest partid, sunt prin forța lucrurilor singur în mijlocul dv., care pot să zic ceva asupra lui. Și în privința celor ce se petrec în el, îmi iau voia să știu cel putin atât cât știe d. ministru-prezident, care nu este din acest partid. Stiu, dar, că în partidul nostru ca partid – criminali izolați pot fi în toate părțile, – știu însă că în partidul nostru nu este nici unul, care să nu considere ca insultă, când i se atribuie că vrea să răstoarne Constituțiunea țării cu ajutorul străinilor. Declar și afirm că, prin asemenea insinuări, calomniați pe aceia care nu sunt în mijlocul d-voastră.

Ce voiți d-voastră? Ca să las asemenea bănuieli nerelevate? Voiți să mă puneți în poziția, pe care eu n-o ocup și n-o primesc, de a-mi aroga dreptul să vorbesc în numele acelor ce-i numiți dv. aristocrație? Apoi, d-lor, tatăl meu a fost profesor și tatăl tatălui meu a fost țăran, și țin de onoare a vă spune aceasta. Eu n-am primit și nu primesc deosebirea între aristocrație, cum o puneți dv., și democrație. Cred că nu există această aristocrație în statul nostru.

I. C. Bratianu, președintele consiliului. Și eu tot așa înțeleg.

T. Maiorescu. Există numai deosebire între proprietatea teritorială și neproprietate.

I. C. Brătianu, președintele consiliului. Apoi toți suntem proprietari.

T. Maiorescu. Afară de proletarii democrați. De aceea cred eu, care sunt (dacă-mi permiteți o analogie străină) un membru din *tiers état,* un burges conservator, cred că este mai bine ca să fie comuna așezată pe baza proprietății...

Ioan C. Brătianu, președintele consiliului. Apoi așa este așezată.

T. Maiorescu. După părerea mea, nu este așa așezată. Eu dar vorbesc ca membru al Partidului Conservator, din care fac parte.

Prin urmare acest fel de aluziune nu-l primesc de la d. președinte al consiliului și-l rog să binevoiască a fi – nu indulgent, căci nu-mi trebuie indulgența d-sale – dar drept într-o Cameră, a cărei aproape unanimitate este pentru d-sa, față cu un adversar, care este singur, dar care scoate personalitățile totdeauna afară din joc. Eu am profesat pentru d-voastră cei în vârstă cel mai mare respect personal, și vă rog ca și d-voastră să fiți în această privință un bun model nouă celor mai tineri. Vă rog ca altă dată să nu mai puneți persoana mea în joc.

După câteva cuvinte ale ministrului-prezident se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege, și rezultatul este:

Votanți	58
Abținuți	3
Bile albe pentru	57
Bile negre contra	1

37

Despre ancheta parlamentară în chestia Institutului Bașotă

(Ședința Camerei de la 20 mai 1878)

Asupra unei interpelări a deputatului Scarlat Miclescu, care se plânge că „Institutul academic" de la Pomârla, prevăzut în testamentul lui Anastasie Bașotă de la 1869, nu este încă înființat de executorii testamentari, în contra cărora deputatul B. Calcântraur adaogă cele mai violente acuzări, se face o lungă discuție, la care mai iau parte dd. G. Vernescu, R. Pătărlăgeanu, G. Danielopolu, și se propune o anchetă parlamentară, deși ministrul de culte, d. G. Chițu, răspunsese că va trimite acea administrare în cercetarea justiției.

D-lor, între cele spuse de d. Danielopolu a fost un cuvânt, care cred că este bine să ni-l amintim cu toții cât se poate mai mult; este, că puterile publice nu fac bine de a nu-și păzi limitele lor, fiecare se rămâie în limitele sale.

Nu știu dacă ne-am dat cu toții bine seama de însemnătatea unei anchete parlamentare.

Pe mine nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoi, căci cred că multe din cele denunțate sunt exagerate, și sunt convins că o serioasă cercetare vă va dovedi aceasta, că veți găsi lucrurile mult mai în regulă decât vă par acum. Dar, vă repet, aceasta

nu mă preocupă. Pe mine mă preocupă un lucru de mare interes: care este rolul unei Camere și care este rolul guvernului în asemenea chestii? A venit un deputat și a făcut o denunțare, d. ministru a răspuns: denunțarea este gravă, prin urmare eu voi da cauza în cercetarea justiției. Era dator d-sa să facă așa și foarte corect a răspuns. Ce voiți d-voastră să facem cu ancheta parlamentară?

Ancheta parlamentară asupra unei chestii politice este naturală, trebuie să se facă de câte ori credeți d-voastră că este un interes politic în joc. Ancheta parlamentară pentru interesele generale ale țării, agricole etc., este o chestie care privește țara întreagă și unde poate negreșit Adunarea să aibă cuvântul său. Ancheta parlamentară în contra funcționarilor guvernului, cum ați făcut cu prefecții de sub regimul trecut, da, este o chestie politică.

Dar cum voiți să faceți anchetă parlamentară într-o cauză privată? Sunt executori testamentari care nu-și îndeplinesc datoria, ministerul v-a spus că-i va trimite la parchet; ce voiți să faceți d-voastră aci? Pe executorii testamentari când i-ați întreba d-voastră, ei sunt în drept să vă răspundă: Nu vă dau nici un răspuns. Martorii asemenea sunt în drept să vă zică: Nu vă răspundem nimic. Cum vă amestecați d-voastră în mersul justiției? Nu e vorbă, în teorie generală se poate face anchetă pentru orce, dar în practică e netăgăduit, că nu s-a făcut niciodată și nu este bine să se facă o anchetă parlamentară într-o chestie, unde există un testament privat. Aci, d-lor, sunt niște oameni numiți executori testamentari și asupra cărora planează acțiunea procurorului. Cu ce autoritate și cu ce drept veniti d-voastră să vă puneți cu ancheta parlamentară între procuror și justiție? Eu cred că nu este bine ca Adunarea să tindă a face acte, care sunt de atribuțiunea puterii executive sau a celei judecătorești, și vă mărturisesc că am fost surprins mai alaltăieri când, cu ocazia unei interpelări făcute asupra numirii unui revizor școlar, am auzit pe d. ministru zicând că

va depune dosarul la Cameră; pentru că numirea și nenumirea unui revizor fiind de exclusiva atribuțiune a ministrului, el este responsabil ca ministru și detaliele acestea ale administrațiunii privesc pe ministru.

Când ministru v-a spus: voi da în mâna justiției cazul de la Pomârla, ancheta parlamentară nu era la locul ei și vă rog să nu o primiți.

38 și 39

Despre numărul de contribuabili ai comunei și despre numărul școalelor comunale.

(Ședința Camerei de la 2 iunie 1878)

Discuția pe articole a legii comunale, mereu întreruptă prin întroducerea altor chestii în ordinea zilei, ajunge la 2 iunie până la art. 6, în care se vorbeste de numărul contribuabililor cerut pentru a forma o comună.

Aici comitetul delegaților propunea în princip un minimum de 300 (în legea d-lui Catargi de la 1874 era de 500). Domnii Misail, D. Giani, Cantilli, Fusea etc. propun, prin amendament, ca o comună să se poată forma de orce număr de contribuabili, îndată ce se constată că pot îndeplini sarcinele comunale.

Domnilor deputați, am auzit, ca si d-voastră, criticele ce se fac articolului 6 al comisiunii. Însă, mi se pare că formula art. 6, așa cum l-a prezentat comisiunea, este cea mai nemerită, și aci mă unesc întru toate cu părerea colegului nostru d. Sefendache.

D-lor, ce voiește art. 6? și regret că însuș d. raportor și l-a părăsit, am eu munca ingrată de a sustine lucrarea comisiunii.

Ce însemnează cifra aceasta de 300 de contribuabili? și ce însemnează cifra de 500 locuitori ce era în legea d-lui Catargi de la '74? Însemnează pericolul cel mare ce se poate aduce

săteanului de a fi exploatat de notar și de primar, îndeobște de funcționarism. Aci este pericolul. Dv. aveți aerul de a voi să îmbulziți pe țăran cu drepturi; parcă este o împărțire de bogății asupra comunelor. Apoi când la discuția generală v-am întrebat eu: ce numiți d-voastră descentralizare? este aceasta numai o încărcare cu sarcine asupra comunei fără să-i dați nici un drept? la aceasta nu s-a răspuns nimic, se zicea că este o idee comunardă de a crea o avere comunei. D-voastră n-ați dat comunei nimic, îi luati numai contribuțiuni. Aceasta este descentralizarea d-voastră? Aci vedem la cap. II, sarcinele comunei; dară ați văzut un capitol în toată legea: drepturile comunei? Școală să-și clădească, spital să-și facă, biserică să țină; frumos! Adică să dea fără ca să i se dea ceva în loc, și de unde să dea? si cine să dea? să-și plătească funcționarii, să-și plătească primarii și notarii, dar de unde să plătească?

Credeți d-voastră că sunt mulți țărani care să se îmbulzească, să ceară si să zică: aide că voim noi să plătim biserica și școala și celelalte? Apoi, d-lor, să nu ne facem iluzii: în practică lucrurile se petrec așa, că este foarte greu țăranului de a plăti tot ce-i cerem noi; prin urmare nu este îmbulzeală de a-și plăti ei școala, biserica, primarul, notarul etc.

Ideea predominantă dar a fost aceasta: serviciile publice trebuie să le îndeplinească comuna, dar să le îndeplinească după masura putinței sale. De aceea în legea d-lui Catargi de la 1874, pentru a nu îngreuia pe țăran prea mult, cu aceste dări, pentru a nu înmulți numărul functionarilor între țarani, s-a zis sa se mărească grupul contribuabililor, care poartă aceiaș sarcină. Acum dacă în realitate s-a executat bine sau rău acea lege, aceasta nu o examinez, sunt mulți din d-voastră și mulți din partea noastră care zic că s-a executat rău; dar atunci se vede că n-a fost legea practică în privința numărului prea mare, însă ceia ce știu este că ideea predominătoare a fost aceasta, și nu uitați că propriul d-voastră raportor vă zice în raportul său, care în privinta centralizării și descentralizării, a

aristocrației și a democrației are idei nu prea lămurite, dar în privința altor cestiuni are idei prea lămurite, vă zice: Pericolul descentralizării este mărirea funcționarismului. Este adevărat că descentralizarea mărește funcționarismul, și la țărani dorința la funcționarism este tot așa de evidentă, adică voiește fiecare să trăiască pe cât se poate din budgetul public. Dacă măriți d-voastră numărul comunelor prea mult, aceasta însemnează că măriți contribuțiunea săteanului prea mult, că se vor face prea multe budgete, în care vor fi prea mulți primari, ajutoare de primari și notari, care să fie plătiți din punga țăranilor, iată adevărul lucrului, și atunci cestiunea este așa: în practică cât poate să plătească țăranul pentru ca să-și susție sarcinele? câți primari, câți notari să-i plătească țăranul român? D-voastră vă grăbiți toți și ziceți: mai mulți, mai mulți, pare că ar fi binefacere pentru țăran, dacă îi veți da cât de mulți primari, cât de mulți notari...

O voce. Cât de multe școale zicem noi.

T. Maiorescu. Școale faceți cât de multe, eu nu mă împotrivesc, și binevoiți a vedea că budgetul școalelor sătești lăsat de mine era mult mai mare decât cel votat de d-voastră. Dar să revenim la subiect. Apoi cu cât puneți sarcine mai multe comunei, cu atât trebuie să vă întrebați, unde sunt mijloacele de a suporta acele sarcine? Așa fiind lucrul, comisiunea dv., foarte prudentă, și-a zis: noi să punem o cifră mijlocie, pentru ca să nu înmulțim acea clasă a funcționarismului în spinarea bietului sătean și să zicem că 300 de contribuabili în comunele rurale să formeze comuna și ei să-și poarte toate sarcinele, să plătească pe primar, pe notar, biserica, spital, adică nu spital de-a dreptul, ci comuna să contribuiască la întreținerea serviciului sanitar. După mine, prea mari sarcine le dați și așa.

Dacă însă, și foarte prudent arată aceasta comisiunea, dacă însă vor fi contribuabili, care, deși mai puțini la număr decât 300, vor putea întreține toate sarcinele comunei, atunci acel număr de contribuabili vor forma o comună. Ce rău vedeți

d-voastră aci? Deosebirea este că, după cum propune proiectul, nu îngreuiați mult punga țăranului, pe când, după cum propun amendamentele, o îngreuiați prea mult. Nu va putea un număr prea mic de contribuabili să suporte toate sarcinele comunei, afară numai dacă nu se va întâmpla să fie tot oameni avuți.

D. Misail zice: să constate că pot să suporte sarcinele; alții zic să declare numai. Dacă veți zice numai să declare, apoi veți vedea la Ministerul de Interne or la reședința județului o declarațiune subscrisă cu o sută de cruci zicând: putem să îndeplinim toate sarcinele, și subscrise acele petițiuni de un număr oarecare de oameni care nu știu nici să scrie, nici să cetească, și prin urmare care nu știu ce au subscris, ce se zice în acea petițiune făcută de cel dintâi puiu de notar care vrea să se pună în comuna proiectată și de cel dintâi aspirant la budgetul satului ca să se facă primar. Atunci se va zice: iată o sută de oameni, care s-au hotărât să poarte sarcinele comunei, să plătească biserica, școala, primarul etc., și atunci se va grăbi și subprefectul și prefectul și ministrul să aibă a da zece, douăzeci de funcțiuni mai mult prin crearea acelei comune. Și apoi se va zice: iată am făcut un mare progres în descentralizare, căci comunele s-au înmulțit.

D-lor, fiindcă vorbiți de școli, vă întreb: unde sunt școalele din sate? Nu sunt și nu au existat, pentru că nu pot să le facă oamenii, nu există pentru că s-au înmulțit funcționarii pe spatele țăranului, n-au existat pentru că în legea de la 1864, ca și în aceasta, dacă se va vota, și sper că nu se va vota, pentru că nu e timp, s-au făcut o sută de forme de administrație pentru țărani, dar țăranii n-au beneficiat de dânsele. Pentru aceste considerante, vă rog să votați articolul proiectului, care e în spiritul de a ocroti pe țăran contra funcționarismului, articolul comisiunii e făcut în spiritul practic al țării acesteia.

În aceeaș ședință se continuă discuția până la art. 12, în care este vorba de școalele comunale și unde

comitetul delegaților propune cel puțin două localuri de școală pentru fiecare comună, fie și rurală.

D-lor deputați, câte comune rurale avem noi astăzi? Cred vreo 3000. Și câte școale de sat sunt? Vreo 2000, și în realitate nici 2000.

Apoi legea din 1864 zice așa: fiecare comună trebuie să aiba o școală, si cu toate că au trecut 14 ani de când s-a pus în aplicare legea, în loc să avem mai multe școale, mi-e teamă că avem mai puține decât atunci... Onor. d. Grigorescu pare a trage ca consecință din zisele mele, cá nu prea doresc sa avem scoale în toate satele. Dar, d-lor, eu nu cred să fie un român care să nu dorească să se lățească cultura în țara noastră. Deosebire între mine și între d-sa în privința aceasta nu există. Modul însă de aplicare este care diferă. Căci nu este destul ca prin niște cuvinte pompoase sá propună cineva un lucru nerealizabil; prin asemenea legi vom produce o societate de oameni nepăsători și pentru cele vechi și pentru cele actuale.

În legea din 1864 se zice că fiecare comună trebuie să aibă un local pentru școală, o casă comunală și să întrețină biserica. Apoi la 1865 a venit legea instructiunii și la 1866 Constituțiunea, care a consfințit principiul că instrucțiunea publică să fie obligatoare: fiecare copil, ajuns la o vârstá oarecare, trebuie să meargă la școală.

Ei bine, vă întreb: ce ne-au folosit toate acestea? De 14 ani am legiuit că în fiecare comună să existe o școală, și cu toate acestea până astăzi școală nu există. De ce crede onor. d. Grigorescu că dacă noi si astăzi legiuim tot așa, vom avea negreșit școale? Oare tăranul nostru astăzi este mai bogat decât era acum 14 ani? Credeți, oare, că pentru că s-a mărit budgetul statului, care pe atunci era de 50 milioane și astăzi s-a urcat la 100 milioane, țăranul s-a îmbogățit? Aș voi să mi se răspundă la aceasta. Nu este destul să venim numai cu cuvinte mari si cu desăvârșire nepractice.

De aceea cred că ar fi bine să se adaoge în lege: fiecare comună, pe cât se va putea, se aibă școale, sau și mai bine, să se adauge următoarea frază: iar acolo unde comunele nu sunt în stare să-și plătească aceste cheltuieli, va veni statul în ajutorul lor. Pentru ce statul? Pentru că statul a secularizat averile monastirești, pentru că statul a luat banii Eforiei școalelor, pentru că statul a luat averea Brâncovenească pentru școale, pentru că el a concentrat în mâna sa, în tezaurul său toate acele fonduri destinate de strămoșii nostri pentru școli, pentru spitale, pentru biserici, și le-a cheltuit mai ales în militarism și în funcționarism.

Dacă este să revenim pe acea cale și să dăm comunei o viață proprie, trebuie sá-i dăm mijloace pentru ca să-și îndeplinească îndatoririle.

40

Asupra Tractatului de la Berlin

(Ședința Camerei de la 28 septemvrie 1878)

Parlamentul, de-abia închis la 5 iulie 1878, se redeschide la 15 septemvrie. Congresul european își terminase lucrările și la $^{1}/_{13}$ iulie semnase Tractatul de la Berlin, pe care cancelarul Germaniei ni-l comunică oficial la 4 august. Cabinetul Ioan Brătianu, în situatia nefavorabilă în care ajunsese, prezentă Parlamentului corespondența sa diplomatică relativă la congres. Senatul și Camera aleg comisiuni speciale pentru cercetarea ei, și asupra raporturilor și moțiunilor se încing cele mai vii dezbateri. Cu tot atacul d-lui Dimitrie A. Sturdza, despre care am vorbit în întroducerea istorică a acestui volum, majoritatea Senatului susține guvernul și votează în ședința de la 26 septemvrie următoare moțiune:

„Comisiunea d-voastră a studiat corespondența diplomatică relativă la Tractatul de la Berlin din 13 iulie 1878; ea a văzut, cu adâncă mâhnire, că Puterile europene, prin voința lor colectivă și într-un interes al păcii generale, au impus României dureroase sacrificii. Comisiunea dv. propune însă ca guvernul să fie autorizat a se conforma Tractatului din Berlin în această privință; totodată comisiunea dv. este de părere a se autoriza guvernul ca să ia în posesiune Dobrogea și a o administra prin regulamente de administrație publică, până la convocarea Adunării Constituante. Comisiunea, în fine, angajază pe guvern ca, atât pentru soluțiunea definitivă a cestiunii

Dobrogei, cât și pentru celelalte cestiuni care rezultă din Tractatul de Berlin, să convoace cel mult în cursul sesiunii ordinare de trei luni o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituțiune".

În Cameră, comisia specială se împarte. Majoritatea ei propune următoarea moțiune (care a și fost mai pe urma adoptată):

„Luând cunoștință de Tractatul de la Berlin, Camera, silită de hotărârile puterilor și nevoind a fi o piedică la consolidarea păcii, autoriză pe guvern a se conforma voinței colective a Europei, retrăgând autoritățile civile și militare din Basarabia și luând în posesiune Dobrogea și Delta Dunării. Celelalte cestiuni se vor regula pe cale constituțională".

Iar minoritatea, compusă din grupul G. Vernescu-N. Ionescu, propune:

„Camera n-are a consimți la retrocedarea Basarabiei, dar invită pe guvern ca să retragă autoritățile civile și militare din acea parte de pământ a României, spre a se înlătura orice posibilitate de conflict. Consecințe voturilor sale anterioare, ia nu poate primi Dobrogea. Încât privește celelalte dispozițiuni ale Tractatului din Berlin, Camera legiuitoare le va rezolva pe cale constituțională".

Față cu aceste două propuneri, care lăsau la o parte convocarea Constituantei, prevăzută în votul Senatului, opoziția prezentă următoarea moțiune:

„Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern relativă la Tractatul din Berlin, Camera declară:

Este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunării legiuitoare de revizuire".

(Semnați) *T. Maiorescu, D. Donici, Sc. Rosetti, G. Gâță.*

Pentru susținerea acestei moțiuni se rostește în ședința de la 28 septemvrie următorul discurs:

Domnilor deputati. Când am auzit pe d. ministru de externe cerând cuvântul, mă așteptam ca să ascultăm cu toții expunerea acelei politice energice, sigure, înalte, pe care primul-ministru al României independente era chemat să o indice țării întregi. Ne așteptam cu atât mai mult, cu cât acel ministru de externe este Mihail Kogălniceanu, a cărui întreagă viață publică a fost împletită cu soarta acestei țări si căruia desigur istoria noastră îi va păstra o memorie însemnată. (Aplauze.) În loc de aceasta, în situația gravă în care ne aflăm, am văzut că discursul său semăna, în cea mai mare parte a lui, cu apărarea unui ministru acuzat.

Voci. Era acuzat.

T. Maiorescu. Era acuzat, așa este. Constat dar numai, că inaugurarea acestei ere a noastră începe prin acuzarea ministrului, care a condus politica externă a țării. Ministrul astăzi se vede acuzat în sânul aceleiaș Adunări, care până acum cu unanimitatea sa însoțise actele lui. Și la întrebarea guvernului: „Ce faceți cu Tractatul din Berlin?" eu întreb la rândul meu, văzând această disarmonie între d-voastră: Spuneți-mi, d-lor miniștri, sigur si lămurit, după părerea d-voastră, ce este bine să facem cu Tractatul din Berlin?

Răspunsul la această întrebare nu ni s-a dat încă pozitiv. Căci sunt multe păreri în discutiune: pe care din aceste anume o primește guvernul si o crede salutară pentru țară?

Până alaltăieri îmi închipuiam că cestiunea s-a lămurit. În Senat am văzut guvernul primind o moțiune, si atunci mi-am zis: fără a discuta cele petrecute în Senat, ma voi ține de această moțiune, căci este primită de guvern, și acum știu unde stă părerea lui. Această moțiune, în drumul de la Senat până la Cameră, și-a perdut un alineat. (Ilaritate.)

În Senat se zicea că guvernul voiește și consimte să fie autorizat de Corpurile legiuitoare să se supună Tractatului din Berlin, să lase să i se ia Basarabia, se ocupe provizoriu și administrativ Dobrogea, și pentru cestiunea evreilor și regularea definitivă a Dobrogei să convoace singura competentă Constituantă, nu în un mod indefinit, ci s-o convoace înaintea sfârșitului sesiunii ordinare, adică până la 15 fevruarie să se înceapă lucrarea de convocare. Această limită era importantă pentru o parte din Senat, și asupra ei s-a făcut o tranzacțiune, sau, dacă acest cuvânt nu se primește, s-a făcut un compromis, sau poate o compromitere. (Ilaritate.)[1]

Dar în orce caz aceasta era hotărârea.

În Cameră s-a schimbat cestiunea. Noi ne așteptam ca părerea acolo adoptată să fie și aici adoptată, căci vedeam că majoritatea comisiunii noastre din Cameră este compusă din oameni care au încredere în guvernul de azi si în care guvernul de azi are încredere, și sper că mă exprim în modul convingerii domnului raportor Costinescu, dacă zic că acest d. raportor al majorității este un om de încredere al guvernului. Dar acum, din contră, ce se constată? Vedem că se lasă afară o parte esențială din acel compromis al Senatului, se lasă nehotărât terminul când să se convoace Constituanta; și din compunerea majorității comisiunii noastre de delegați sunt autorizat a crede că această din urmă părere este părerea ce o preferă guvernul.

În fața acestor schimbări și acestor diferite moțiuni, să vedem care este și care trebuie să fie deciziunea noastră, cel puțin după părerea opozițiunii, din care fac parte.

D-lor deputați, d. N. Ionescu, fost ministru de externe al acestuiaș guvern, antecesorul d-lui Kogălniceanu, a început prin a lua în mână și a vă ceti corespondența diplomatică depusă pe biuroul Camerei.

Ia să vedem si noi aceste acte. Căci, după mine, fostul ministru de externe a discutat numai partea neînsemnată a lor, iar nu a luat partea cea caracteristică, cea decisivă pentru discuțiunea noastră.

[1] B. Boerescu s-a apropiat cu această ocazie de guvern.

Tractatul de Berlin ni se notifică la 4 august al anului curent, prin Ministerul de Externe al Imperiului German. Acea notificare ne-a apucat, ne-a „sezisat“, cum zic francezii, de hotărârile congresului din Berlin în privința noastră. Se înțelege că guvernul trebuia să răspundă. Și în adevăr, la 7 august încă, d. ministru de externe dă primul său răspuns la acea notificare, răspuns care, după părerea mea, este cu totul deosebit de un al doilea răspuns ce-l dete la 28.

La 7 august se trimite o circulară către agenții diplomatici ai României pe lângă Curțile străine, în care se zice:

„Les modifications apportées par ce Traité tant à la situation territoriale qu'au régime politique de la Roumanie doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.

Les Chambres seront convoquées dans le plus bref délai possible“.

Ce însemnează aceasta?

Ultimele cuvinte ale dv., Cameră și Senat, fuseseră un vot foarte categoric dat în materie. Se zisese mai nainte de Tractatul de Berlin: voința țării este să nu dăm Basarabia și să nu luăm în schimb Dobrogea. Cu acest mandat s-au dus ministrii noștri la Berlin.

Tractatul de la Berlin nu a primit acest vot, din contră a zis: să vi se ia Basarabia și să vi se dea Dobrogea, și să aboliți și art. 7 din Constituțiunea voastră.

Ce face guvernul nostru? Guvernul, știindu-se constituțional responsabil, răspunde imediat: Eu am un mandat de la țară; mandatul acesta este contrariu deciziunii congresului. Prin urmare, *les modifications apportées par le Traité doivent être présentées à l'examen des Corps législatifs.*

Însă guvernul nu ne convoacă la 7 august, sau îndată după aceasta, poate pentru a respecta timpul fiecăruia din noi, poate din alte motive. Ne convoacă de-abia după o lună, însă în interval își schimbă atitudinea cu totul.

Iată la 28 august altă circulară a sa către agenții diplomatici ai noștri, unde situațiunea e cu totul modificată – și vă atrag serioasa dv. atențiune asupra acestei modificări, care este de cea mai mare importanță.

Un preopinent, pe care am avut deja onoarea a-l cita, însuș onor. d. Ionescu, – și părerile d-sale, totdeauna foarte prețioase pentru mine, au devenit îndeosebi prețioase de când l-am văzut ca ministru de externe al acestuiaș guvern, pe care avem fericirea să-l avem încă pe banca ministerială, – acel fost ministru de externe dară, d. Ionescu, iată ce ne zicea în ședința de ieri:

„În relațiunile internaționale angajamentul guvernului este totul; căci raporturile dintre guvern și țară sunt presupuse regulate.

Europa cea mare, care este arbitrul dispunător de statele cele mici, nu poate să presupună că în sânul său este vro țară organizată într-un mod politic, fără ca să aibă organele sale regulate. Prin urmare, când un guvern constituțional din Europa vorbește, țara a vorbit“.

Așa este.

Întru cât privește străinătatea, guvernul e angajat; și, dacă nu a făcut nici o rezervă, el a angajat și țara întru cât o poate angaja în relațiile internaționale.

Acest guvern, care în 7 august scria prin agenții săi diplomatici: modificațiunile aduse prin acest tractat trebuie să fie prezentate mai întâi examenului Corpurilor legiuitoare, acelaș guvern la 28 august trimite o altă circulară acelorași agenți și declară Puterilor semnate în Tractatul din Berlin, fără rezervă:

„Quelques douloureuses que soient pour la Roumanie quelques-unes des conditions du Traité de Berlin, et bien que, à considérer l'ensemble de ces conditions, l'attente de la nation roumaine qui avait manifesté ses droits et ses voeux, soit par les votes de ses Corps législatifs, soit par les actes et les paroles de ses Délégués au Congrès, n'ait pas été remplie, le gouvernement roumain ne peut que se conformer aux résolutions

suprêmes de l'Europe et est décidé à les exécuter dans un esprit d'entière loyauté".

Ca o consecintă a acestei declarări categorice de acceptare, fără altă rezervă decât rezerva simțimintelor dureroase, vine apoi fraza finală pentru punerea în lucrare a acceptării:

„Le gouvernement roumain procède des à présent à l'exécution réelle du Traité de Berlin et a pris toutes ses dispositions pour la réunion des Corps législatifs au 15 (27) Septembre prochain".

Două lucruri dar sunt de deosebit la un asemenea tractat internațional: acceptarea și executarea. Acceptarea în principiu este o declarare că te supui. Executarea este numai punerea în lucrare a acestei declarări prin mecanismul intern al statului: dacă e cestiune constituțională, prin mecanismul constituțional; dacă e cestiune simplu legislativă, prin mecanismul legislativ; dacă e cestiune administrativă, prin mecanismul administrativ.

Cred că am înțeles acum cu toții deosebirea între cele două circulări. Am văzut că, pe când în cea dintâi guvernul nu prejudeca nimic, prin cea de-a doua guvernul a acceptat Tractatul de la Berlin și ne-a convocat numai pentru a-l executa. – Sau e alta părerea dv. în privința acestor circulări? Vă rog să mă întrerupeti, dacă este altă părere. Căci, d-lor, n-as voi ca în această cauză să facem o discuțiune dialectică pentru a sustine numai cu orce preț un punct de vedere izolat si contestat. Dacă aș fi, din nefericire, izolat asupra acestui punct capital, eu l-aș părăsi îndată. Si stabilim dar acel punct, în care suntem siguri cu toții.

Întreb încă o dată: guvernul a primit sau nu Tractatul de la Berlin cu această circulară? A făcut un pas mai mult decât cel din circulara de la 7 august, care zicea că cestiunea are sa se supună mai întâi examinării Corpurilor legiuitoare? Este sigur că la 28 august guvernul a declarat că ne supunem

Tractatului, este sigură acceptarea sau nu? – Tăcerea dv. generală este un semn de afirmare.

Așadar, la întrebarea d-lui ministru de externe: ce faceți cu Tractatul de la Berlin, îl primiți sau nu? eu îi răspund: l-ați primit dv., ce ne mai întrebati pe noi acum?

Prin urmare, guvernul a acceptat Tractatul din Berlin. Si remarcați un lucru. Aci nu e vorba de un tractat sinalagmatic, unde și o parte și ceialaltă trebuie să consimtă, și dacă o parte nu consimte, conventiunea sau Tractatul nu poate exista. Conventiunea comercială, de exemplu, încheiată între Austro-Ungaria și România, s-a făcut mai întâi de guvern. Dar se zicea în actul încheiat de miniștri: *sauf ratification.* Este o încheiere suspensivă. Dacă Corpurile legiuitoare nu o primesc, convenția e căzută.

Dar aci nu este asa; aci este un areopag european, din care noi nu facem parte; un areopag, în privinta căruia se putea mai înainte sustine că rezolutiunile lui, dacă nu voim, nu le primim; dar în ziua de astăzi este mai greu de a o zice, fiindcă am trimes delegații nostri ca să prezente cererile înaintea acestui areopag. Am trimes și astfel am recunoscut că este acolo o autoritate arbitrală supremă pentru relațiile orientale în Europa. Și guvernul, care era însărcinat de a spune acolo ce voim noi, guvernul vine si, indiferent dacă a întrebat sau nu părerea Camerei, declară că primeste Tractatul de Berlin și pune oarecum subscrierea sa pe acea sentență a tribunalului din Berlin.

Dar acum ce însemneaza moțiunea majorității dv.? Dacă ați primit Tractatul de Berlin, dacă ne convocati pentru ca să-l executăm, ce mai veniti cu motiunea? Ce înțeles să aibă? Este oare acceptațiunea prealabilă? Apoi am acceptat, guvernul a acceptat! Or nu primiți dv. acceptarea aceea, și atunci dati un vot de neîncredere și dati ministerul în judecată; or dacă nu-i dati un vot de neîncredere, apoi acceptarea este deja făcută și moțiunea rămâne un act de prisos. Apoi poate d. ministru de

externe să facă astăzi, după ce ați fi votat moțiunea aceasta, o nouă acceptare, să zică puterilor străine: *Moi, gouvernement, qui vous ai déjà déclaré que je me conforme aux décisions suprêmes de Berlin, sans réserve de ratification ultérieure, je viens vous déclarer de nouveau que les Corps législatifs m'autorisent à faire cette déclaration?* Aceasta nu se poate. Dacă guvernul a făcut declarațiune, este presupus că are țara în urma lui, cel puțin că are consimtimântul majorității dv.

Asadar, cea dintâi critică ce-mi cer voie a face propunerii majorității este aceasta: moțiunea e de prisos. Este un act, despre care bine s-a zis că nu poate să aibă alt înteles si alt scop decât de a fi un bil de îndemnitate pentru ministri.

Apoi cestiunea personală a ministrilor este aci în joc? Am fost noi convocați în pripă pentru un bil de indemnitate? Or am fost convocati ca să facem un pas mai departe în cestiunea cea mare? Guvernul când ne-a convocat, ne-a spus prin agenții săi pentru ce, adică pentru ca să executăm Tractatul de la Berlin; căci, după ce acceptarea este făcută, vine execuțiunea reală.

Eu, d-lor, nu acuz pe guvern pentru că a acceptat; și mi-a părut din contră rău de a-l vedea acum șovăind, de a vedea ca nu este aceiaș hotărâre, aceiaș tărie a guvernului spre a merge mai departe, conform acestei circulări ce el însuș o făcuse. Căci, d-lor, se poate amâna mai mult o asemenea lucrare? Se poate lăsa în suspensiune o zi mai mult situația țării, mai ales acum în urma circulării date de guvernul român dupa insistențele Rusiei?

Cred că aci oratorul si apărătorul majorității, d. P. Gradișteanu, a avut dreptate când a sustinut că nu poate țara să stea într-o poziție nehotărâtă cât pentru executarea Tractatului de Berlin. Am fost, d-lor, foarte surprins când am auzit ieșind din gura acelui domn ex-ministru de externe, a mult lăudatului d. Ionescu, ale cărui cuvinte sunt totdeauna prețioase pentru mine, că dacă nu ne-am supune Europei, d-sa crede că nu am fi în nici un pericol.

Am auzit pe un alt deputat de aceiaș valoare, pe d. Misail, adept al aceleiaș teorii, zicând că și alte țări nu s-au supus deciziunii Europei, d. ex. Belgia și Italia, și că situațiunea țării nu ar fi gravă, de nu ne-am supune.

Să examinăm puțin lucrul. Fiindcă cuvântul grav este o abstracțiune, dati-mi voie a-l coborî în realitate și a arăta cel puțin una din gravitățile ce cred eu că ne apasă. Deoarece suntem în regim parlamentar, am convingerea că publicitatea și expunerea francă a tutulor opiniilor legitime în privința situației țării este unul din foloasele și totodată din scuturile ce dă regimul constitutional. (Aplauze.)

Articolul 22, necetit până acum din Tractatul de la Berlin, vă aduceți aminte ce zice: voi ceti traducerea română, și sunt dator să fac omagiele mele d-lui ministru de externe sau biuroului său pentru buna traducere românească, ce ne-a dat.

Ministrul de externe. E foarte rea, vă înselați.

T. Maiorescu. Eu o găsesc foarte bună, si îmi pare bine că sunt mai catolic decât papa în această cestiune. (Ilaritate.)

„Art. 22. Corpul rusesc de ocupatiune în Bulgaria si Rumelia orientală se va compune din 6 divizii de infanterie și din 2 de cavalerie, neputând trece peste 50 000 oameni, și va fi întreținut pe socoteala țărilor ocupate. Trupele de ocupație nu vor comunica numai prin România, după învoielile deja făcute între aceste două state, dar și prin porturile Mării Negre, Varna si Burgas, unde, pentru timpul ocupației, își pot stabili depozitele necesare.

Durata ocupației Rumeliei orientale si a Bulgariei, de catră trupele imperiale, este fixată la 9 luni, cu începere din ziua ratificării prezentului tratat. Guvernul imperial rus se obligă a termina trecerea trupelor sale prin România si evacuarea complectă a acestui principat într-un termen ulterior de 3 luni".

Tractatul de Berlin s-a subsemnat la $^{1}/_{13}$ iulie. Vasăzică trei luni înainte de întâi iulie anul viitor va trebui să fie deșertată

țara de-a-dreapta Dunării, și la întâi iulie viitor va veni ziua fericită, când va trebui să fie evacuată și România de armata rusească.

D-lor, nu știu dacă mulți din d-voastră erați aci, când în anul trecut au venit primii soldați ruși în apropierea capitalei; erau însă mulți alții din public, care s-au dus să-i vadă, și mulți dintre aceia, care împărtășeau în totul politica guvernului, inaugurată prin convențiunea de la 4 aprilie . Ei bine, domnilor, am văzut pe unii din aceștia chiar, care la apropierea primilor soldați rusi au izbucnit în lacrimi, atât le venea de greu de a vedea semnul unei armate străine pe pământul României. D-lor, cea dântâi reintrare a noastră în noi însine, cea dântâi siguranță de pace pe teritoriul nostru va fi atunci, când nu va mai fi soldat străin pe acest pământ cu dreptul de a fi pe el. (Aplauze.) Mai înainte, d-lor, de la 1828 până la 1835, ne-au ținut rușii ocupați în timp de aproape 7 ani, și apoi la 1856 austriacii au stat mult si le venea greu să iese de aci, o știți bine aceasta. Când Franta în urma războiului de la 1870 a rămas încă ocupată de germani și s-au tinut în această stare câteva departamente până când se va plăti colosala sumă de miliarde, ce i se impusese prin tractatul de pace, cea mai mare năzuință a ei a fost de a scăpa cu o zi mai nainte de soldatul dusman, și Thiers, dacă e astăzi binecuvântat de mai toată Franța, e mai ales pentru silințele patriotice ce și-a dat, ca înaintea terminului prevăzut să scape Franța de ocupațiunea străină. Și noi, d-lor, am putea oare să nu voim a scăpa cu o zi mai înainte de armata străină, de armata unui imperiu, care în secolul acesta ne-a mai ținut ocupați încă vreo 6 ani?

Desigur, cu toții voim. Dar vă întreb: care e titlul, cu care veți cere Rusiei să ne părăsească la 1 iulie anul viitor? (Aplauze.)

Tractatul de Berlin nu a numit nici o comisiune executiva pentru totalitatea dispozițiunilor sale; aceasta e lăsată la

inițiativa și hotărârea Puterilor pe care le privește, ca să-și execute ele tractatul.

Ei bine, cine va executa clausa 22 din Tractatul de Berlin? Rusia și cu noi.

Apoi credeți d-voastră că Rusia va fi generoasă cu noi la 1 iulie anul viitor? Ne va servi în aceasta de dovadă modul cum ea a interpretat convențiunea de la 4 aprilie . E sigur, dacă nu ne supunem Tractatului de la Berlin, ne lipsește orice titlu de a cere evacuarea României la 1 iulie anul viitor.

Voci. Așa e!

T. Maiorescu. Apoi dacă este asa, eu vă întreb: care va fi poziția noastră, dacă nu vom primi Tractatul de la Berlin? Ei! d-lor, am văzut că Rusia s-a grăbit a numi la noi un ministru-rezident, deși nu ne-a făcut onoarea a numi un ministru-plenipotențiar; nu putem totuș, desigur, decât să fim recunoscători guvernului imperial rus pentru această bunăvoință ce s-a grăbit a ne arăta. Am auzit chiar, că și guvernul austro-ungar a numit la noi un ministru-plenipotențiar. E curios lucrul acesta, e curios de a vedea graba, cu care cele două puteri vecine numesc miniștri-rezidenți în țara noastră, fără să aștepte să vadă dacă noi executăm Tractatul din Berlin sau nu; și cum puterile mai îndepărtate, care și ele sunt scutul nostru, si poate apărătorii mai firești ai noștri, Italia, Franța, Englitera, Germania, – după cum am aflat, refuză de a ne recunoaște independența, până ce nu vom executa în întregul său tractatul. Apoi dacă până ce nu vom executa în total tractatul, acele puteri, protectoare naturale, nu ne vor recunoaște independența, nu ne vor susținea drepturile noastre, la cine ne vom adresa oare la 1 iulie spre a cere ca să se efectueze slobozirea teritoriului nostru?

Nu pot adăoga nici un cuvânt mai mult pe acest tărâm. Cu toții ne înțelegem. Trag numai concluziunea, că este *neserios* a se zice că putem să nu executăm Tractatul de la Berlin, fiindcă situația țării s-ar lămuri foarte bine și fără aceasta. Nu,

situaţiunea ţării va fi compromisă fără aceasta, şi, neexecutând complect tractatul, ţara e în pericol.

Acea gravitate abstractă anunţată mai nainte are dar o primă realitate, are o întrupare pipăită, şi acest corp real este îmbrăcat în uniforma soldatului rus, care ne stă pe teritoriul nostru.

Nu mai am trebuinţă să mai pomenesc şi alte pericole, pentru mănăstirile închinate d. ex. Intru în privinţa aceasta cu totul în vederile circulării guvernului de la 28 august.

Să revenim dar la chestia noastră internă, la atitudinea noastră faţă cu cele 3 puncte ale Tractatului din Berlin: Basarabia, Delta Dunării cu Dobrogea şi emanciparea evreilor.

Ce putem face noi acum? Putem să ne opunem la cedarea Basarabiei? Nu, nici nu suntem în realitate chemaţi azi a ne mai pronunţa în privinţa aceasta. Basarabia ne-a fost luată de congres, şi a fost o deciziune patriotică – eu o aprob în totul – aceea, pe care a luat-o guvernul nostru, de a o da Rusiei înainte de convocarea noastră. Camera este încă în dezbaterea acestor chestii, şi Basarabia mâine la 1 octomvrie va fi deja predată de comisiunea noastră ad-hoc, astfel că noi nici nu mai avem obiect de discuţiune. Încă o dată, patriotic a lucrat guvernul, când s-a hotărât să proceadă astfel.

A doua chestie este modificarea art. 7. Voim să facem noi această modificare? Da sau nu? Guvernul amână dezlegarea, dacă am înţeles bine moţiunea, al cărei raportor este d. Costinescu. Dar dacă o amână, în ce situaţie se lasă această ţară? Fi-vom astfel recunoscuţi ca stat independent or nu?

Mai întâi o moţiune ca cea de faţă nu poate să suplinească niciodată – şi în aceasta suntem unanimi cu toţii – procedura constituţională indicată de art. 129. Niciodată. Competenţa negativă de a zice *nu* la toate, o avem negreşit, şi orce modificare a Constituţiunii urmând a ni se propune nouă spre a se vedea dacă consimţim în princip la modificarea cutărui anume articol din Constitutiune, este evident că suntem liberi

şi competenţi a ne pronunţa, cum credem mai bine. Dacă vom zice din capul locului nu, atunci nu se vor convoca acele camere de revizuire; vasăzică competenţa negativă de a zice *nu* o aveţi. Aceasta vrea guvernul? Nu, pentru că el primeşte Tractatul de Berlin şi acum vrea ca să executăm acel tractat. Apoi atunci ce însemnează moţiunea aceasta? Ţine ea loc de declararea din 15 în 15 zile, ca să ne dizolvăm pe urmă? Nu. Atunci ce este? Este amânarea executării, executarea aceea, pe care guvernul a spus că vrea să o facă şi pentru care ne-a convocat; este subterfugiul acela de a voi să lase să se crează că se execută ceva, ce în realitate nu se execută (Întreruperi, dezaprobări).

Ştiu că simţimintele multora din dv. sunt aici altele decât ale mele. Dar cu simtimintele nu înaintăm chestia; aici trebuie argumentare rece. Să revenim la argumentare.

D-lor, am văzut odată la ce ne expune neexecutarea Tractatului de Berlin. Eu unul – si sunt dator a face această declarare personală – în chestia israelitilor am vederi radical deosebite de acelea ale fracţiunii libere şi independente. Le-am avut întotdeauna, le voi avea întotdeauna, şi cred că sunt bun patriot că le am aşa. Cu toate acestea tocmai eu mă văd chemat a vă declara că am fost foarte dureros atins, când am văzut Tractatul de Berlin amestecându-se în această chestie internă a noastră. Eu, care de almintrelea sunt de opinie că art. 7 nu era bine să figureze deloc în Constituţia noastră, îmi pare rău că au venit străinii să ne spună ce să facem cu acel articol. Voiţi dv., după ce această lovitură dureroasă ni s-a dat o dată, să se mai repete încă o dată? Voiţi dv. să vie o notă or un răspuns la o notă a noastră, care să zică din nou: regulati chestia israelitilor? Voiti ca la cererile guvernului nostru repetate de a se recunoaşte agenţii noştri diplomatici ca miniştri-rezidenţi, să vie din nou un ministru de externe şi să zică: nu vă recunosc independenţa până ce nu voi vedea ce aţi făcut cu o parte a Constituţiunii voastre? Voiţi ca cei ce ne vor rău să profite de această nerecunoaştere a independenţei?

Negreșit că nu puteți voi aceasta. Atunci aștept de la guvern următoarea declarare: Luăm asupra noastră că vom fi recunoscuți independenți fără a ne supune și acestei condiții a Tractatului de Berlin.

Dacă guvernul ne poate da această declarare, fie în public, fie mai potrivit în mod confidențial, atunci eu sunt cu dv. pentru amânarea chestiei.

D-lor, o spun cu toată sinceritatea: dacă guvernul răspunde că este sigur, că „asieta“ noastră politică în mijlocul periculoaselor complicațiuni orientale de astăzi va fi stabilită fără modificarea art. 7 din Constituțiune, atunci eu mă unesc s-o amânăm, fiindcă nu voiesc ca străinii să se amestece în chestiile constituțiunii noastre interne. Dar guvernul tace; nici confidențial, nici public nu ne-a spus nimic în această privire. Apoi atunci, pentru motivele de pericol ce le-am arătat deja, convincțiunea mea este că patriotic ar fi de a ne supune imediat Tractatului de Berlin și în acest punct, cu riscul de a atrage asupra noastră impopularitatea obișnuită în asemenea lucruri. Vom găsi resplata într-un viitor mai luminat, o găsim deja în asigurarea pozițiunii noastre internaționale.

Așadar, d-lor, ca consecință a circulării d-lui ministru către agenții diplomatici de la 28 august de a se executa Tractatul de Berlin, ar trebui imediata convocare a Constituantei, rămânând ca dânsa să decidă, dacă vrea să consimtă la modificarea art. 7. Aceasta nu se face prin moțiunea majorității, ci se alunecă peste chestie, lăsând în nesiguranță politică față cu străinătatea.

Vine acum chestia Dobrogei. În această chestie cum execută guvernul Tractatul de Berlin? Este bine înțeles, d-lor, dacă nu voim să luăm Dobrogea, prin aceasta nu arătăm lipsă de respect către Europa, precum am arăta cu celelalte 2 puncte, retrocedarea Basarabiei și chestia evreilor. Aceste din urmă sunt obligatiuni ce ni se impun; însă luarea Dobrogei este un drept ce ni-l dă Europa, și dacă cineva nu poate refuza o obligațiune, poate însă să refuze acceptarea unui drept.

Sunt departe de a voi să intru în fondul acestei discuțiuni foarte importante.

Din punctul nostru de vedere nu voim să prejudecăm *întru nimic* chestia Dobrogei, ci voim ca țara să fie consultată asupra ei. Nu cercetez controversa, pe care cu multe argumente și cu talentul său recunoscut a susținut-o d. Danieleanu într-o ședință anterioară, dacă am fi sau nu am fi noi competenți, conform art. 2 din Constituțiune, să facem acea rectificare de fruntarii.

Ceea ce este statornicit, este că, fie în această Cameră, fie în Camera de revizuire, o *lege* numai poate să facă o rectificare de hotar. Apoi, d-lor miniștri, ați venit cu un proiect de lege pentru Dobrogea? Dv., care ați avut patrioticul curaj de a declara că executați tractatul față cu străinii, pentru ce nu ați venit cu proiectul de lege necesar față cu noi? Cum? O simplă moțiune?... Apoi primul pas constituțional al României independente ar fi astfel o netăgăduită violare a Constituțiunii, căci prin o moțiune ar voi să înlocuiască o lege! Eu vă rog să mă domiriți asupra acestui punct, fiindcă sunt foarte nedomirit. Poate că dv. vă este indiferent dacă e moțiune sau lege? Dar nici unui om public, nici unui membru al unei adunări legislative nu-i poate fi indiferent, dacă trebuie să vie guvernul cu un proiect de lege sau dacă este destul o moțiune, și încă o moțiune care, după cum vedeți, șovăiește de la Senat la Cameră și se modifică când așa, când așa. Aci este toată legalitatea lucrării dv. în joc. Îmi veți da voie, d-lor, să ilustrez chestia în practică și să las teoriile. D-lor, este un punct, care nu s-a atins încă în discuția noastră...

D. președinte G. Vernescu întrerupe, pentru a pune în vederea Camerei, că ora reglementară a sosit, și o consultă, dacă voiește să prelungească ședința. După propunerea d-lui președinte al consiliului, se pune la vot permanența și se primește.

T. Maiorescu. D-lor deputați, ați văzut graba ce pune guvernul, prin simpaticul său ministru d. Ioan Bratianu, ca să se hotărască chestia cu o zi mai nainte. Mă felicit de aceasta,

fiindcă și noi din opozițiune voim tot așa în toate privirile. Dați-mi voie dar, d-lor, să ilustrez o consecință practică a acestei moțiuni, și dacă regulamentul ar permite, aș fi fericit, când acei ce ar fi de altă părere m-ar întrerupe îndată, ca astfel să ne putem lumina imediat.

D-lor, o moțiune este o lege sau nu? Nimeni nu poate zice că este lege. Fără o lege se poate rectifica hotarul după Constituțiunea noastră? Voiți să ziceți că este indiferent, dacă pentru aceasta vom vota o lege conform Constituțiunii sau nu? Nimeni nu o poate susține.

Acum dar, d-lor, întăriți prin asentimentul tutulor, să venim la chestia practică. Ocuparea provizorie a Dobrogei, ce o dorește majoritatea și prin urmare guvernul, va reclama înființarea unei administrații, această administrație va avea un budget. Ei bine, budgetul acesta cum rămâne? Veți da *carte blanche* guvernului ca să facă orce cheltuieli în Dobrogea? Vă rog spuneți ca să stiu, dacă este altă părere, căci moțiunea d-voastră are acest sens, de a ocupa Dobrogea, și prin urmare de a se înființa o administrație, de a se face cheltuieli. Ce e drept, d-voastră ziceți că Dobrogea să se ocupe numai provizoriu; dar cheltuielile se fac definitiv. Apoi astfel o Cameră constituțională autorizează cheltuieli? Prin moțiuni?

Dar d-voastră stiți că fundamentul constituționalismului este încuviințarea banilor publici, și banii publici nu se pot cheltui decât în virtutea unei legi constitutional date. Asadar guvernul în sesiunea viitoare, după ce va face cheltuieli, va trebui să vie cu un bil de indemnitate pentru cheltuielile făcute și să vă prezente o lege budgetară. Apoi admiteți d-voastră ca accesoriul, care sunt cheltuielile, să se facă prin o lege, iar principalul, care este ocuparea, să se facă numai prin o moțiune? Acesta este primul pas ce-l face România independentă pe calea constituțională? (Aplauze.) E netăgăduit, d-lor, că este o greșeală de a lua Dobrogea cu o moțiune, și rău a făcut guvernul că n-a venit cu un proiect de lege, dacă

părerea sa este să luăm Dobrogea. Acesta e, d-lor, al treilea și cel din urmă argument din critica ce trebuiam s-o fac opiniunii majorității.

Acum permiteți-mi a zice că noi, cei din opozițiune, care suntem foarte puțini la număr și care în tot timpul cât s-a petrecut această politică a guvernului, inaugurată prin convenția de la 4 aprilie, am tăcut, fiindcă nu puteam altfel, trebuie să ne dăm și noi părerea noastră.

Părerea noastră, pentru ca să fie un obiect clar de discuțiune, am depus-o aci într-o scurtă motiune, care zice:

„Având în vedere corespondența diplomatică depusă de guvern, relativă la Tractatul de Berlin, Camera declară că este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru convocarea Adunărilor legiuitoare de revizuire“.

Știu, d-lor, și nu-mi fac nici o iluzie, că poate această moțiune nu va întruni nici măcar acele 5 subscrieri, care se cer pentru a fi pusă la vot, și desigur, chiar dacă va fi pusă la vot, nu va fi primită de majoritatea d-voastră. Noi totuș o depunem aci în discuția d-voastră, fiindcă suntem convinși că numai această moțiune rezultă din spiritul angajamentului ce a luat guvernul în numele țării, și că arată mijlocul legal prin care putem consolida mai curând situația României fată cu Europa.

Esenta propunerii noastre este ca să se facă imediat alegeri nouă, pentru ca țara, și nu numai d-voastră, să se pronunțe. Cum v-a spus foarte bine d. Grădișteanu, nu va fi vorba niciodată de o Constituantă, care să schimbe toată Constituțiunea; va fi vorba în chestie numai de art. 7 supus unor Adunări legislative de revizuire, Cameră și Senat. Aceste Camere de revizuire, după ce ar fi terminat, într-un sens sau în altul, chestia constitutională supusă lor de dv., vor lucra mai departe ca niste Camere ordinare, după interpretarea ce dăm noi art. 129 din Constituție. Acestor două Camere atunci, fără

a intra mai departe în cercetarea competenței asupra rectificarii hotarelor, va fi bine să le supunem, în orice caz, și chestia Dobrogei. Pentru ce?

D-lor deputați, un lucru, un fenomen neobișnuit până acum în politica română față cu străinătatea, s-a petrecut pentru prima oară sub guvernul de față. Mi-aduc aminte de cuvintele simpaticului d-lui ministru Brătianu, de la Lucrările Publice îmi pare?

Voci. Da, la Lucrările Publice.

T. Maiorescu. Pardon și mulțumesc. Așadar ministrul lucrărilor publice - căci d. Brătianu a trecut de la interne prin finante la răsboi si acum îl vedem cu fericire ajuns și la Ministerul Lucrărilor Publice – d. ministru al lucrărilor publice zicea în Senat că e momentul să se uite pasiunile și imputa pasiuni personale adversarilor săi. Căci trebuie să stiti, d-lor deputați, că numai adversarii au totdeauna pasiuni personale, ceilalți niciodată. (Aplauze, ilaritate.) Să nu fie pasiuni personale, să se înfrățească partidele, da! Fată cu străinătatea este bine ca să fim totdeauna înfrățiti. Dar când ne-o spuneți aceasta? Acum, când politica de fericita inaugurare cu conventiunea de la 4 aprilie v-a dus la Tractatul de la Berlin, acum cereți înfrătirea partidelor?

Dar în tot timpul de la 4 aprilie anul trecut până dupa sfârșitul răsboiului, cum era?

Pentru prima oară s-a petrecut în istoria romană contimporana fenomenul trist, că o mare chestie națională în fața străinilor să se rezolve de un singur partid, pe când capii unui alt partid erau ținuți sub acuzare, erau încătușați, glasul lor era năbușit.

D. președinte G. Vernescu. Vă rog, d-le, libertatea au avut-o toți deputatii aci, toti au putut să intre, toți au putut sa vorbească, nimeni n-a fost încătușat în Cameră. Fiecare deputat din fiecare partid și-a putut exprima părerile sale; e o singură deosebire, că unii care vorbeau erau ascultați și altii nu erau ascultați.

T. Maiorescu. Vă mulțumesc, d-le prezident, de cuvintele care le-ați zis.

D. președinte. Sunt regulamentare.

T. Maiorescu. Sunt regulamentare și recunosc generozitatea lor, mai ales în fața unuia din cei acuzați de această Cameră.

La 4 aprilie, când s-a făcut convențiunea, fostul guvern conservator era tinut sub acuzare. Suntem în drept a zice că cel puțin conservatorii n-au nici o răspundere la ceea ce s-a făcut.

D-lor, fiecăruia meritul, dar și responsabilitatea sa. După ce ne-ați acuzat, permiteți-ne a beneficia cel puțin de acea stare, în care d-voastră ne-ați pus, și a vă spune că n-am luat parte și n-am putut lua nici o parte, am fost cu sila împiedicati de a lua parte la toată politica d-voastră de la aprilie 1876 până la ianuarie 1878.

Așadar d-voastră singuri ați făcut mai întâi conventiunea de la 4 aprilie. Erau multi în țară, d-lor, care erau foarte nelinistiti de aceasta. Apăruse d. ex. pe atunci o broșură sub titlul: *O cugetare politică,* care se atribuia d-lui Ion Ghica. Prin acea brosură se sfătuia o atitudine cu totul contrară decât aceea ce o lua guvernul. Alții credeau că era mai bine, înainte de a fi concentrat armata de-a lungul Dunării, să o fi concentrat de-a lungul Prutului; căci alte condiții am fi dobândit atunci. Orcum ar fi aceasta, eu unul mi-am zis: cine conduce politica convențiunii de la 4 aprilie ? Bărbați, cu al căror nume ne deprinsesem noi cei tineri din copilărie; stiam că sunt însuflețiti de un sincer patriotism, știam că sunt conduși de interesul țării si, desi eram de altă coloare politică, îmi ziceam: o politică inaugurată de patriotismul d-lor Brătianu și Kogălniceanu și de inteligența d-lui C. A. Rosetti trebuie să fie o politică națională, deși eu nu o pot înțelege, și astfel eu personal m-am liniștit întrucâtva.

Este totuș un lucru straniu, d-lor. Trebuie să se fi făcut această convențiune într-un mod foarte misterios chiar în sânul partidului. Nu știu când a ieșit din minister d. ex-ministru

Ionescu, îmi pare pe la 1 aprilie, și convențiunea era la 4 aprilie iscălită, așadar plănuită și discutată mai nainte, și d-lui se vede că nu știa nimic despre ea. Ministrul de externe nu știa nimica despre o convențiune ce se negoția cu o putere străină! (Ilaritate.) Așadar, se negoția la spatele d-sale[1]. S-a iscălit la 4 aprilie de d. Kogălniceanu și s-a pus în lucrare; s-a convocat Camera și Senatul, au primit-o; nici că puteau să facă altfel, armata rusească intrase deja în țară.

Vine, după aceasta, actul al doilea, proclamarea independenței. D. ministru de externe ne-a arătat în ședința de astăzi just și patriotic motivele care au îndemnat pe guvern să solicite această proclamare. Să fie dar așa.

Vine apoi trecerea peste Dunăre, actul al treilea. Aci iertați-mă să fiu cu totul nedomirit și să vă rog să mă domiriți d-voastră. Am văzut pe ex-colegul de la externe acuzând ieri pe actualul d. ministru de externe, acuzându-l grav pentru faptul că d-sa a îngăduit trecerea armatei peste Dunăre, deși ni se denunțase de Rusia convenția de la 4 aprilie și se repusese pe tapet chestia Basarabiei.

D. ministru de externe a încercat să se justifice astăzi, ne-a spus că nu s-a denunțat convenția și că n-a fost guvern care să se fi „anihilat" ca acesta înaintea Camerei. Eu unul – iertați-mi parentesa – monarhic conservator precum sunt, regret totdeauna când un guvern se anihilează. Dar cred că nu este așa. În aparență da! însă în realitate toate se făceau de guvern, și d-voastră erați chemați numai ca să le consfințiți ca lucruri săvârșite. (Aplauze.)

Nu este vorba de *denunțarea* convenției de la 4 aprilie, d-le ministru de externe, să nu ne jucăm cu cuvintele. Evident, dacă ni se denunța, atunci o spuneați. Denunțarea se face prin o notă sau o altă comunicare oficială, care spune: îți denunț. Aceasta cred că nu s-a făcut. Dar nu e aci chestia. Chestia e că d. Kogălniceanu a mărturisit astăzi că în iunie 1877 prințul Gorciacov i-a vorbit de cedarea Basarabiei și că d-sa a rămas înmărmurit. Este destul că la iunie, în Ploiești, prințul Gorciacov, câtva timp după subscrierea convenției de la 4 aprilie, pe care noi o credeam sfântă, să fi deschis vorba cu ministrul de externe al României în privința Basarabiei și să fi manifestat dorința Rusiei de a ne-o lua înapoi, pentru ca d. ministru de externe al României să aibă datoria... la ce? După părerea mea, datoria simplă și elementară *de a vă fi spus și d-voastră această vorbire a principelui Gorciacov.* Atâta și nimic mai mult. Înainte de a vă îndemna ca să autorizați trecerea peste Dunăre... (Întreruperi.)

[1] Vezi mai sus pag. 62 (*n. ed.* – p. 413).

În adevăr, d-lor, aveți drept să mă întrerupeți. Nu era autorizare pentru trecerea Dunării, se zicea atunci numai ca să apărăm hotarele; dar guvernul a interpretat că are drept să treacă Dunărea cu votul d-voastră, acest guvern „anihilat". (Ilaritate.)

Dar, în fine, atunci când s-a hotărât numai apărarea hotarelor la Dunăre, trebuia să vă spună d. ministru de externe într-o ședință secretă (și aici avea loc secretul), să vă spună: „D-lor deputați, să facem ce vom face, să apărăm hotarele sau să mergem în ajutorul Rusiei peste Dunăre; dar să știți un lucru: chestia Basarabiei este din nou pusă pe tapet de aceeaș Rusie, care a încheiat convențiunea".

D-lor deputați, mulți din d-voastră ar fi autorizat atunci trecerea armatei în ajutorul Rusiei?

Voci. Nici unul!

T. Maiorescu. Nici unul? Apoi atunci iată adevărata părere a țării, d-lor miniștri anihilați.

Dați-mi însă voie să vă spun, d-lor deputați, că din aceasta să nu facem o acuzare prea tare guvernului. Eu cred că el a făcut-o cu bune intențiuni (Aprobări); aceasta poate că era visul de aur al unora din domnia-lor, ca să vază odată armata română vărsându-și sângele pentru a dobândi un drept mai

mare pentru țara lor. Însă aici se vede tocmai marea deosebire între simplele bune intențiuni și între adevărata politică națională inteligentă.

Când vorbesc de trecerea Dunării, sunt dator a releva un cuvânt zis iarăș de mult-lăudatul fost ministru de externe, d. Nicolae Ionescu, și a-l releva, afară numai dacă ziceti că n-are nici o autoritate ceea ce vorbește d-sa; dar autoritatea ce trebuie să o aibă, cel putin fiindcă a fost ministru de externe, mă face totuș să relev acest cuvânt. Iată ce găsesc în *Monitor,* în reproducerea ședinței noastre de ieri:

„Permiteți-mi înaintea acestei Adunări și în împrejurările aceste grave, să nu zic un singur cuvânt despre resbel, atât îmi place de mult pacea, atât de mult ne simțim bine în această stare de pace, că de-abia ne aducem aminte de Grivița, pe care am luat-o deunăzi, dar mult ne aducem aminte de acei 22 de ani de pace".

Așa a zis d. Nicolae Ionescu. Mă sfiesc a-i răspunde în multe cuvinte. Mă mărginesc a zice că nu aceasta poate fi răsplata soldaților morți înaintea Griviței (Aplauze).

Eu am fost mândru, ca fiecare român, de izbânda armatei noastre (aplauze) și i-am fost recunoscător, că ne-a dat prilegiu să arătăm Europei că suntem un popor viu cu o armă puternică.

Numai un lucru să-l luăm în băgare de seamă: să nu confundăm meritele, să nu exploatăm pentru noi, pentru un interes de partid, bravura armatei, care este a tutulor. Una este bravura armatei și alta este politica guvernului de astăzi, și s-au văzut țări cu armate rele, dar cu politică bună, făcând izbânde strălucite, si s-au văzut țări cu armate bune și cu politică rea, ajungând.... la Tractatul din Berlin. (Aplauze.)

Așadar, onoare armatei! Dar ce a făcut guvernul ca să asigure armatei și țării roadele jertfelor aduse pe câmpul de răsboi? D-lor, este un lucru trist, când de la gloria armatei ne coborâm la politica guvernului. Nu știu, dacă nu vi se va părea și d-voastră la toți, că a fost o mare greșală a guvernului următoarea conduită. Guvernul, în urma acelei declarări a

prințului Gorciacov de la iunie în Ploiești, *insistă* pe lângă Rusia ca să ne ia armata. Ați mai auzit, d-lor, despre un guvern îmbiind pe un stat, care nu vrea, ca să ne ia numaidecât armata, ca să-și verse și ea sângele său fără a stabili condițiile?

Domnilor, era – nu zic de demnitatea noastră, dar de o elementară prudență politică de a menagia această glorioasă armată până la momentul oportun, de a nu îmbia pe Rusia ca să ne ia și de a nu ne expune la nota d-lui Nelidov de la iulie anul trecut, care ne spunea că Rusia n-are trebuință de ajutorul României. În ce situație ne pusese politica guvernului în acel moment? Din norocire, d-lor, soarta a fost mai bună decât guvernul nostru, soarta ne-a răzbunat: căci s-a văzut mai pe urmă, dacă a avut sau nu trebuință Rusia de armata română. (Vii aplauze.)

Dar să lăsăm soarta si să revenim la politica guvernului. Guvernul a avut dar un moment în politica sa, când îmbia Rusia: „Na soldați români"! Și Rusia nu primea. D-voastră, aici, vă spunea că înșiră armata de-a lungul Dunării pentru conservarea țării; și, alături, prin note, îmbia să ni se ia armata noastră...

D-lor, exagerez, dacă zic că a fost greșeală aceasta? Dacă unul din d-voastră găsește că a fost bine, îl rog să mă contrazică...

O voce. A fost bine.

T. Maiorescu. O singură voce între toți mă contrazice; este destul să o numesc: e a d-lui Teodor Boldur-Lățescu.

D-lor deputați, asa a fost înainte de 6 august. La 6 august s-a *cerut* în fine ajutorul armatei române. A! atunci venise momentul... momentul la ce? Rusia cerea ajutorul nostru. Ei și? Soldații români se grăbesc să vie în ajutorul ei. Da pentru ce? Și vedeți, d-lor, urmarea nefericită a acelei politice de îmbiare, că după ce guvernul nostru a îmbiat în timp inoportun, Rusia, primind acum, avea aerul a ne face o concesie de a ne primi să intrăm și noi în foc.

Se poate o greșeală mai mare ca aceasta! A scăpa momentul, când erai în drept să-ți pui și condițiile tale!

Ei, d-lor deputați, glorie armatei, da! Dar încă o dată: ce ați făcut d-voastră, d-lor miniștri, când ați trecut armata peste Dunăre, ca să-i asigurați jertfele? Nimic!...

O voce. Independința.

T. Maiorescu. Aud pe d. Fleva, zicând: „independința". Dară independența o aveam deja atunci declarată. Pentru ce am mai trecut Dunărea? Ca să o avem pe deplin recunoscută? Apoi nici astăzi nu e pe deplin recunoscută.

Iertați-mă, sunt mai tânăr și îmi vine foarte greu să vorbesc în contra unor oameni mai bătrâni, de o mie de ori superiori mie prin experiența lor; îmi fac scuzele mele încă o dată, dar n-am ce face, sunt lucruri care trebuie odată spuse înaintea țării... Apoi bine, d-lor, s-a mai văzut vreodată un guvern trimițând armata țării să-și verse sângele, fără nimic? Fără o convenție? Fără un act, ca să ne arete pentru ce? Și dacă ne declaram independența, cum a zis d. Fleva, atât măcar n-am dobândit să facem o încheiere față cu puternicul împărat al tutulor Rusiilor și să-l vedem pe el punând iscălitura sa alături cu iscălitura principelui Carol de Hohenzollern (aplauze), astăzi victoriosul Domn al României? Nici atât! Trecem armata peste Dunăre cu ordin ministerial. Atâta tot!... Numai cu o hârtie ministerială se trece armata unui stat constituțional? Ei bine, iertați-mă să vă spun: în momentul trecerii țara a fost anihilată! Nu se trece armata țării peste Dunăre, fără ca să știe țara, cum și pentru ce anume, cu ce condiții și sub care stipulații. Dar a trecut... și acuma ne întreabă guvernul ce să facem cu Tractatul de la Berlin!

D-lor, după acest fel de politică a guvernului cred că a venit în fine momentul să mai întrebăm odată și țara, să vedem ce mai zice și ea.

Camera aceasta a avut un mare moment, care va rămâne în istoria națiunii. Ea este Camera, care a proclamat independența, și atunci când Rusia părea că ne amenință în primăvara aceasta, ea este Camera, care a dat votul curagios în fața ei: Nu dau Basarabia și nu primesc nimic în schimb!

Ei bine, d-lor, să nu veniți cu o moțiune și să loviți în singurul dv. prestigiu.

Noi, domnilor, sfârșim sau prin dizolvare, sau prin moartea naturală, conform Constituției. Doi ani și mai bine am trăit, mai avem un an și câteva luni de sesiune ordinară. Nu cred că este bine ca pentru acest an și câteva zile să desziceți astăzi ceea ce ați zis la ianuarie. Voiți ca această Cameră română, care a dat independența țării și a dat răspunsul acela în fața Rusiei, să vie astăzi să-și sfâșie titlul de onoare? Mie mi-ar părea foarte rău pentru începutul erei constituționale a României independente! (Aplauze.)

Dacă a fost vreodată momentul ca să facem apel la țară, cred că este momentul de față. Părerile sunt nedumerite asupra Dobrogei; sunt unii care zic în sinceritate, – să mă ierte d. ministru de externe de a releva în treacăt, că nu avea dreptul să bănuiască sinceritatea deputaților, care nu sunt de părerea d-sale. Sunt deputați, care în sinceritate...

T. Boldur-Lățescu. Toți sunt.

T. Maiorescu. Apoi da, toți sunt, și am relevat cuvântul d-lui ministru de externe, tocmai ca să arăt că toți sunt sinceri. Aceasta nu e așa greu de înțeles. (Ilaritate.)

Îmi pare că și d. ministru de externe convine acum despre aceasta. Așadară sunt deputați, care în sinceritate cred că este o primejdie Dobrogea; sunt alți deputați, care cred că este un folos, tot așa de sinceri. Apoi oare apelul la țară este numai așa o ficțiune, care o spunem noi cărturarii constituționali? D-voastră, Camera „liberelor alegeri", nu voiți să vă „retrampați", cum ziceți pe franțuzește, în sânul alegătorilor? Ce! este oare numai o ficțiune opiniunea alegătorilor? Și o întrebuințăm numai când este vorba să răsturnăm un guvern, care este de altă părere, care are d. ex. candidaturi oficiale? Ce? în practica constituțională nu am avea niciodată să ne supunem cu sinceritate alegătorilor?

Iată o chestie practică. Dacă a fost vreodată una, în care să ne lumineze alegătorii, este aceasta, înainte de a lua d-voastră

o măsură budgetară sau orce alte măsuri pentru Dobrogea, întrebați mai întâi pe marii proprietari si comercianți din Galați, din Brăila, din districtele vecine Dunării, care să vă spună și ei, ce cred despre Dobrogea. Ce? nici acum nu voiți să lăsăm României independente votul alegătorilor? S-o angajăm, să începem direcțiunea cea nouă a viitorului țării, si să n-o întrebăm? Si guvernul, care a avut politica ce o descriserăm pǎna acum, tot el, fără nici un apel la tară, să meargă mai departe? Să vă facă el pe dv. să vă răzgândiți si să întoarceti opiniunea ce ati exprimat-o la ianuarie? Aceasta nu o cred, ar fi un pas nefericit cel dintâi pas în era legală a independenței noastre.

Să se facă apel la tară, d-lor, să se întrebe cetățenii români, ce zic ei despre Dobrogea; și dacă necesitatea va cere a se ocupa Dobrogea de mai nainte, fără a se putea aștepta rezultatul alegerilor, apoi aceasta, d-lor, este o măsură administrativă, si administrarea este dreptul guvernului, al nostru este numai legiferarea. După părerea mea este, iertați-mi a o spune, o enormitate constituțională ca să vie Camera cu o motiune administrativă și nu legislativă. Dacă guvernul nu a crezut momentul venit ca să ne prezente un proiect de lege, apoi pentru măsuri administrative, pentru păstrarea intactă a Dobrogei până la votul legal al țării, este competent a îngriji, acest guvern, care a luat atâtea și mai grave răspunderi, când era mai bine să consulte Camerele.

Iată pentru ce am avut curajul a vă cere să nu votați moțiunea majorității, să nu votati nici moțiunea minorității delegaților, ci să declarați că acea Cameră, care a proclamat independența României, acea Cameră, al cărei vot a fost: *Nu dau Basarabia, nu primesc Dobrogia,* să-și sfârșească viața ei constituțională și să lase prima direcțiune a viitorului României independente însuș poporului român, care să se exprime prin libere alegeri. (Aplauze.)

41

Interpelare asupra neaplicării Tractatului de la Berlin și a programului ministerial

(Ședința Camerei de la 7 fevruarie 1879)

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:
I. C. Brătianu, prezident si interne
I. Câmpineanu, externe
D. A. Sturdza, finanțe
Colonel Dabija, răsboi
M. Pherekyde, lucrări publice
Eug. Stătescu, justitie
G. Cantilli, culte

După ce guvernul, precum se vede la paginile de mai sus, izbutise prin moțiunea Camerei să suprime din moțiunea Senatului fixarea epocei pentru convocarea Constituantei și modificarea articolului 7, întârzie și acum îndeplinirea acestei a doua conditii a Tractatului de la Berlin, iar la Ministerul de Externe Mihail Kogălniceanu este înlocuit prin Ioan Câmpineanu. Calculul ministrului-prezident Ioan Brătianu era de a amâna cât mai mult epoca alegerilor constituante, pentru a nu le face sub impresia prea recentă a pierderii Basarabiei și prin urmare cu riscul de a rămânea în minoritate. Dar ce importanță avea pentru interesul tarii o schimbare de guvern! Micul calcul ministerial avea marele inconvenient de a întârzia recunoașterea independentei din partea Puterilor străine si totdeodată

de a da înăuntrul țării prea mult timp pentru lățirea periculoasei agitări în chestia evreilor, rămase acum singura platformă electorală.

Încercarea opoziției din septemvrie 1878, menționată în discursul precedent, de a remedia la amândouă inconvenientele prin o grabnică întrunire a Constituantei atât pentru chestia Dobrogei, cât si pentru revizuirea art. 7, fusese respinsă de Cameră. Ioan Brătianu o întâmpinase cu imputarea că este făcută „în interesul străinilor"! Pe atunci era obiceiul multor liberali de a suspecta patriotismul celor ce nu erau de părerea lor. (Vezi mai jos răspunsul lui Brătianu la discursul 48, precum și discursul de la 16 ianuarie 1880.)

Cu toate aceste urgenta rezolvire a chestiei pendente era prea indicată de întreaga situație a țării pentru a nu fi din nou cerută de opoziție. De aci interpelarea următoare:

D. vicepreședinte G. Hasnaș. Rog pe d. Maiorescu să binevoiască a veni la tribună.

T. Maiorescu. Domnule presedinte, vă mulțumesc de îngrijirea d-voastră pentru mine. Însă acest aparat pompos mă intimidează, și de aceea voi vorbi de pe simpla bancă de deputat.

D-lor deputați, sunt dator mai nainte de toate să mulțumesc d-lui ministru președinte pentru graba, cu care a binevoit să mă înștiințeze încă de luni noaptea că va veni în mijlocul nostru și va răspunde la interpelarea ce am avut onoare a-i anunța.

Interpelarea aceasta, cum vă aduceți aminte poate, vrea să provoace un răspuns din partea guvernului asupra stării generale a țării, așa precum a fost creată prin chiar politica acestui guvern, și îndeosebi asupra timpului și modului cum crede d. ministru-președinte că va trebui să se reguleze poziția țării în privința Tractatului din Berlin; și ca cestiune internă: asupra modului și timpului, când vom ajunge în fine să regulăm situația noastră bugetară.

D-lor, fac de mai nainte scuzele mele pentru generalitatea unei părți a acestei interpelări, și eu n-aș fi îndrăznit niciodată să vă iau timpul d-voastră cu micile și neînsemnatele mele observări, dacă ne-am afla într-o stare parlamentară mai normală. Dar mie mi se pare că suntem tocmai într-o anomalie parlamentară.

Am venit și eu împreună cu dv. de la începutul sesiunii, cu cea mai mare dorință, ca să vedem cu o oră mai nainte regulate chestiile care sunt de ordinea naturală a preocupărilor noastre. Am venit și asteptam dintr-o zi în alta să vedem: este bugetul țării făcut sau nu? Este sau nu regulată acea procedare constituțională, ce trebuie să urmăm în privința art. 7? Este sau nu regulată acea chestie de detai, care a rămas pendentă când ne-am despărțit unii de alții ca să mergem în vacanțe, chestia monopolului tutunului? În contra așteptărilor noastre, vedem că dintr-o zi în alta se amână lucrurile, că o zi după alta trece, o săptămână după alta chiar, și iată-ne aproape la sfârșitul sesiunii ordinare, și la toate aceste întrebări, naturale fiecăruia dintre noi fără deosebire de partid, nu ni se dă răspunsul. Cred dar că sunt autorizat a zice că această stare de lucruri lasă un fel de neliniște, de incertitudine, de îndoială în inima noastră a tutulor.

Nu știu cu siguranță ce se petrece în toată tara, dar știu cu siguranță că într-o parte a țării, anume aceea, pe care am onoarea a o reprezenta aci, această neliniște este foarte mare, și este dar cred de datoria mea ca să rog pe d. ministru-președinte, dacă se poate, să contribuie cu vocea d-sale simpatică și autorizată a împrăștia negura parlamentară, care ne apasă pe toti.

Iată, d-lor, pentru ce am îndrăznit a vorbi de situația generală a țării și pentru ce vă rog să-mi acordați câteva minute atenția d-voastră.

D-lor, suntem majori acum, vorbim așa de mult de independența noastră, pe care am câștigat-o în adevăr cu atâtea sacrificii; suntem pe lângă aceasta în ajunul unor alegeri foarte

importante. De aceea este bine ca să știm cu toții unde ne aflăm și cum stăm, guvern, Cameră, și poate fiecare grup din Cameră îndeosebi.

D-lor, prima cauză a acestei îndoieli generale, a acestei incertitudini constituționale, dacă voiți, cred că provine dintr-un fapt mult mai înapoi, de la chiar prima aparițiune a acestui minister, și eu n-as vorbi de anul 1876, dacă n-ar fi în cea mai strânsă legătură cu ceea ce vedem că se petrece acum.

D-lor, la 1876 a căzut guvernul conservator. Trebuie să vă spun că din parte-mi recunosc aci în public, că era în momentul acela un curent de idei sau mai bine de simțiminte în țară, care a făcut căderea ministerului conservator naturală și necesară. Este evident că în acel moment ideile conservatoare erau în minoritate în țară; și nimic mai legitim decât ajungerea la putere a acelei coalițiuni, care cu multă energie, deși nu examinez în detai mijloacele foarte puțin legale, se lupta în contra ministerului conservator.

Este folosul chiar al sistemului constituțional, ca îndată ce un partid și un guvern, poate prin prea mult uz sau abuz al puterii sale, ajunge a nu mai fi pentru moment necesar țării, să vie un alt partid, care să aducă mai mare folos decât guvernul căzut. Nici un om cu minte nu poate contesta acest adevăr, și eu din parte-mi mă bucur, văzând că în mod pacinic se poate întâmpla si la noi acel joc natural al sistemului constituțional.

Însă, d-lor, aci nu sunt cestiuni de persoane, ci sunt cestiuni de princip. Personal vorbind, este indiferent dacă d. Lascar Catargi sau d. Ioan Brătianu sunt miniștri, diferența stă în princip si în sistem. Sunt dar în drept, d-lor, eu, reprezentant al grupului de oameni din țară învins în acele alegeri, și recunosc că învingerea era naturală și în parte constituțională, sunt în drept, zic, să întreb astăzi pe d-nii învingători: ce ați adus țării în loc? Si înțelegeți importanța acestei întrebări. O să ne aflăm înaintea alegerilor viitoare, și trebuie să știm cum stăm cu principiile. Avem a face cu ceva

pozitiv și cert? Să examinăm dar întrebarea, pe cât se poate examina cu siguranță.

Mi-ar fi greu să vorbesc de promisiunile date alegatorilor, de manifestările făcute prin adunări publice, de cuvintele pompoase de prin jurnale, căci guvernul ar putea să zică: nu sunt responsabil pentru toate părerile izolate și neautorizate.

Cred dar că este bine să mă întemeiez numai pe declaratiunile solemne, subscrise de chiar d. prim-ministru actual. Prin urmare să luăm aceste declaratiuni în mână și să ne întrebăm: cum rămâne cu aplicarea celor zise în ele?

D-lor, coalițiunea, iertați-mă dacă o numesc asa, căci nu știu cum s-o numesc altfel, coalițiunea de la Mazar-Pașa a venit la putere în aprilie 1876, și la începutul lui mai 1876 vedem în *Monitor* acea cuvântare solemnă, cu care s-a prezentat în aurora primăverii acest guvern, în aplauzele țării. În acea cuvântare se zice (iau *Monitorul* no. 94, din 1877):

„Venim la guvern, fără recriminări, fără spirit de răzbunare, venim cu via dorintă de a nu sfărâma partidele – căci ființa si chiar lupta pacinică a partidelor este o consecvență a regimului constitutional – ci de a potoli patimele și urele din fară".

Al doilea punct zice:

„Tari prin puterea morală ce întovărășește pururea pe acei ce se reazămă pe legalitate, sprijinindu-ne pe concursul Corpurilor Legiuitoare, vom căuta mai nainte de toate a face să se bucure această națiune, atât de încercată, de binefacerile păcii.

Politica noastră externă va fi pacinică, va fi plină de respect pentru tratatele internaționale, care statornicesc conditiunea politică a României, care-i asigură independenta, care-i garantează neutralitatea".

Al treilea punct zice:

„Înăuntru politica noastră va avea de țintă, mai ales și mai cu deosebire, a aduce o deplină ordine si reale economii în finantele statului, de a cruta, pe cât cu putință, punga contribuabililor, de-a

dezvolta prin legi finanțiare și economice avuția particulară, care este sorgintea avuției publice".

Al patrulea punct zice:

„Biserica și școala constituie baza naționalității noastre, constituie prima condițiune a dezvoltării morale și intelectuale a populațiunilor noastre. Părinții noștri niciodată, și chiar în timpurile cele mai nefaste, n-au părăsit acest adevăr. La rândul nostru nu vom neîngriji ceea ce strămoșii noștri au respectat și au iubit".

Al cincilea și cel din urmă zice:

„Pozițiunea geografică a României, conservarea naționalității noastre reclamă ca să fim pururea în stare de a ne apăra hotarele, de a face să ni se respecte neutralitatea. Imperios dar se cere, ca țara să-și organizeze bine forțele ei militare.

Proclamând acest adevăr, pe care națiunea îl recunoaște și l-a recunoscut în multe dăți și cu facere de multe sacrificii, cu aceeași franchetă declarăm că nu înțelegem ca sub nume de înarmare să se stoarcă în mod nefructuos și nefolositor o mare parte din resursele țării".

Așadar, în năuntru înfrățirea tutulor, depărtarea urei și a pasiunii, politică pacinică, ordine în finanțe, biserica respectată, reorganizarea armatei, fără a se stoarce banii oamenilor sub pretext de înarmare. Admirabil program! Era natural ca toată țara să se închine înaintea lui. Acest admirabil program este iscălit de mai mulți miniștri, dintre care unul numai, cel mai important și cel mai simpatic, d. președinte al consiliului actual, d. I. Brătianu, îl mai vedem figurând pe acele bănci. A! Mă iertați, mai este și d. Pherechyde, îl uitasem; dar d-sa în intervalul acesta a lipsit multă vreme de la guvern, și pentru aceasta mă cred în drept a-l prenumăra între miniștrii mai noi, între neofiți. Rămâne dar d. președinte al consiliului, d. Brătianu. D-sa este persoana cea mai importantă, în care s-a menținut tradițiunea aceea de la Mazar-Pasa, d-sa singur a mai rămas la guvern, și de aceea sunt în drept a-l ruga astăzi să binevoiască a-mi explica, cum stă cu acest program.

D-lor, din acest program, făcut la mai 1876, care vorbea la numărul întâi de potolirea patimilor și a urelor din țară, partea aceasta sub no. 1 nu s-a realizat, pentru că, după cum știți, puține săptămâni mai în urmă a venit acuzarea foștilor miniștri. Nu voi zice că acea acuzare era nici nedreaptă nici dreaptă, nu voi zice, asemenea, că era un moment în care acuzatorii erau mai ambarasați decât acuzații. Un lucru numai mă întreb: dacă era bine să se facă acea acuzare, de ce ați început să vorbiți țării că veniți la guvern fără recriminări, fără spirit de răzbunare, că veniți ca să potoliți patimile? (Întreruperi.)

B. Lățescu. Ați fost grațiați!

T. Maiorescu. Dar aceasta nu împiedică faptul, că am fost acuzați. Însă eu nu fac nici o recriminare, este numai o simplă întrebare ce o fac d-lui prim-ministru, si dacă la aceasta nu va voi chiar să-mi răspundă, eu nu mă voi plânge, fiindcă vă mărturisesc că toată acuzarea am crezut-o de la început și o cred și acum fără nici o importanță.

Al doilea punct era: pace și respectarea Tractatului de Paris. Politica dar a coalițiunii era pacinică; intențiunea d-voastră a fost respectarea tractatelor internaționale și menținerea neutralității... și câteva luni după aceea a venit călătoria d-lui ministru-președinte al consiliului, însoțit de d. ministru de răsboi, la Livadia.

Al treilea punct: ordine în finanțe.

Despre finanțe voi avea ocaziune de a vorbi ceva mai târziu, dar pentru moment voi spune numai, ce ordine în finanțe este aceasta, când vedem azi, 7 fevruarie, că nu avem bugetul țării pe 1879 (zgomot). Oare toți acei d-ni, care mă întrerup, cred că-l avem? Și dacă nu-l avem, oare, cred d-lor că este indiferent într-un stat constituțional de a nu se vota bugetul sau de a nu se vota la timp?

Al patrulea punct al programului dv. era, că biserica va fi îndeosebi păzită și scutită sub acest guvern liberal.

Apoi, d-lor deputați, la cine să ne adresăm și pe cine să întrebăm, dacă s-a realizat această promisiune. Negreșit și desigur, că părerea mea individuală nu va putea fi crezută în privința aceasta, precum nici aceea a orcărui dintre noi cei laici, nici chiar aceea a unei autorități în ale bisericei ortodoxe, precum este fostul vicepreședinte al acestei onor. Adunări și actualul președinte al comisiunii bugetare...

Al. Sihleanu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Căci, d-lor, fiecare dintre noi are părerea sa individuală neautorizată, și prin aceasta negresit nu se va putea răspunde la întrebarea, dacă biserica a fost păzită asa precum s-a promis de guvern prin programul său. Pentru ca să putem avea un răspuns valabil, nu avem decât un singur mijloc, acela de a ne duce la prelații, care reprezentă biserica țării, căci prelații bisericei noastre nu sunt străini de popor, ci ei sunt după legile noastre aleși de către țară însăș.

Colonel Lecca. Apoi știm și noi ceea ce se petrece. Prelații se aleg după partidele politice.

T. Maiorescu. Nu știu, cine mă întrerupe?

Colonel Lecca. Eu.

T. Maiorescu. Ah, d-nul colonel Lecca! Aduc omagiile mele d-lui Lecca, și este netăgăduit că d-sa, ca bărbat militar, este foarte competent de a se pronunța și în chestiile bisericești; acesta este un merit foarte mare al d-sale.

Colonel Lecca. Și este mare merit, pentru că si eu am zidit biserici.

T. Maiorescu. Apoi fără îndoială: competența d-voastră în cele bisericesti este enorm de mare. Cu toate acestea, cred că nu este bine ca noi laicii să facem si din biserica tării o chestie de partid. Întru ale bisericei se cuvine să ascultăm pe înșii capii bisericei, și eu, d-lor, am auzit pe un eminent prelat al bisericei române, am auzit pe P.S.S. Mitropolitul acelei părți a țării, a căreia capitala mi-a făcut onoare să mă aleagă deputat, am auzit, zic, pe Prea S.S. Mitropolitul Moldovei vorbind asupra modului cum acest

guvern a arătat respectul său pentru biserica noastră natională. Nu examinez și nu mi se cuvine mie să examinez, dacă are dreptate sau nu în această chestie; constat numai că un eminent prelat al bisericei noastre nu privește ca împlinite promisiunile date de d-voastră în privința bisericei.

În fine, pentru organizarea armatei și pentru nestoarcerea resurselor țării sub pretext de înarmare, pentru acestea, d-lor, poate fiecare din d-voastră să răspundă, fiindcă le cunoasteți, nu sunt în stare să le discut în detai. Constat numai că organizarea armatei lipsește încă; s-au schimbat mulți miniștri de război și astăzi ne aflăm în fata unui ministru cu totul nou; d-sa are reputațiunea de a fi foarte competent, și nu mă îndoiesc, că în viitor se vor îndeplini prin silinta d-sale multe lacune ale organizării armate. Dar până acum nu s-a îndeplinit nimic, și cât pentru viitor, viitorul este un mare necunoscut; vom vedea, de vom trăi, ce va ieși si din aceasta.

Iată, d-lor, care a fost rezultatul programului solemn de la mai 1876. Permiteți-mi acum o întrebare – și acesta este folosul ce putem trage din aceste prea lungi discuții: d-lor deputati, pentru ce ne-am bucurat toți, că avem un sistem constituțional în țară? Pentru ce? Mai ales d-voastră? d-voastră partid, care vă atribuiți cu deosebire epitetul de liberali; poate sunt liberali și alții; dar să nu facem discuția aceasta... (Întreruperi); d-voastră, care credeti că numai d-voastra sunteți liberali... (întreruperi), așadar, d-voastră ca liberali insistați, si insistăm poate și noi, ca libertațile publice să fie păzite; libertatea presei mai ales, libertatea întrunirilor... (întreruperi, zgomot).

D. vicepreședinte. Vă rog, d-lor, binevoiți a face tăcere că nu auzim.

D. președinte al consiliului. Lăsati-ne, d-lor, să auzim, căci avem să răspundem, și cum vom răspunde, dacă nu auzim.

D. vicepreședinte. Binevoiți a face tăcere, căci nu auzim nimic.

T. Maiorescu. Mulțumesc din nou d-lui prim-ministru, că a intervenit în favoarea uneia din libertăți, adică a libertătii cuvântului mai ales în Parlament. (Întreruperi, zgomot.)

D. vicepreședinte. Vă rog faceți tăcere, nu mai întrerupeți.

Titu Maiorescu. Toate aceste libertăti: libertatea întrunirilor și libertatea presei au mai ales un scop, acela ca înaintea țării să-și expuie fiecine liber părerile și convicțiunile sale, ca țara să știe totdeauna ce vor bărbatii săi politici, ce gândesc pentru politica practică și care sunt principiile lor politice.

Si este evident, d-lor deputati, că un corolar sau mai bine conditia necesară a acestor folosiri de libertățile publice este acesta, că un program pus înainte, că un principiu profesat sa fie o realitate politică, aplicată până la sfârșit. Căci dacă nu, atunci suntem siliți să spunem că libertățile publice nu aduc foloase practice pentru tară, ci sunt numai un prilej de amăgiri. Dacă m-aș prezenta eu cu un program înaintea țării și venind la putere nu l-aș executa, atunci ce folos am adus țării cu acest program? Si permiteti-mi a adăoga un lucru: noi suntem într-o țară, care mai are trebuință de cresterea constituțională; nu este pretutindeni pătruns spiritul adevărat al vieței politice. Fata de straturile inculte ale țării noastre, dacă îmi permiteti comparațiunea, noi suntem ca niste tutori în fata unor minori; si trebuie să-i luminăm în calea ce au să o apuce în viața publică. Acesta este un rol din cele mai frumoase ale Camerelor, acela de a fi nu numai reprezentanți ai țarii, ci si în parte luminătorii vieții publice a României. Însa ce lumină aducem noi alegátorilor nostri, când ceea ce spunem la alegere este una, și îndată că avem votul lor asigurat, or nu facem ceea ce am promis, or ce facem este alta decât ceea ce am zis atunci?

Nu mă îndoiesc că d-voastră și Senatul ați avut cea mai ferbinte dorință, ca programul de la Mazar-Pașa să se îndeplinească. Dar nu Camerele au rolul actiunii în stat. Puterea executiva stă pe *acele* bănci. Nu pe d-voastră vă poate

dar întreba cineva, de ce nu ați făcut cutare și cutare act, fiindcă sunt lucruri care privesc numai pe puterea executivă. Suntem însă în drept să întrebăm pe reprezentanții puterii executive, pe ministri, cum de nu s-a îndeplinit programul solemn al d-lor din 28 aprilie 1876? Și vedeti rezultatele. Pe când atunci ministerul în acest mesagiu ce am avut onoare a-l ceti în parte, se prezenta în o compunere oarecare, pe când acest mesagiu era iscălit nu numai de d. I. Brătianu, ci și de d. Manolache Kostaki si de d. Kogălniceanu și de d. Vernescu, azi pe acești d-ni, care au inaugurat era cea nouă, îi vedem la o parte. D. Manolache Kostaki este în opoziție, d. Kogălniceanu este în opoziție; nu îndrăznesc a vorbi despre d. Vernescu, care este față, dar cred că atât pot să afirm, că și d-sa este mai rezervat față cu d-voastră, decât atunci când a iscălit împreună cu d-voastră acest program.

Ei bine, d-lor, este aceasta sistem constitutional? Este constituțional când un program nu se execută, ci se părăsește, tocmai programul, în virtutea căruia venise un guvern la putere, răsturnând pe altul? Este constituțional, când miniștrii primitivi ai programului se retrag unii după alții, fără a ni se spune pentru ce? Căci dacă ne-am întreba în conștiință, pentru ce s-au retras, nu vom găsi nici un act constitutional, care să ne explice pentru ce. Pentru ce s-a retras d. Kogălniceanu? Poate între culise se vorbeste; noi nu știm. Pentru ce s-a retras d. M. Kostaki? Pentru ce s-a retras d. Vernescu? Ce este acest fenomen, ca o coaliție așa de importantă și salutată cu atâta entuziasm la început, se topește înaintea noastră fără ca să știm, de unde vine raza soarelui care o topeste? Este oare un foc interior, care o mistuie? Si aceasta nu se spune pe față în sistem constituțional?

Iată, d-lor deputați, prima cauză de îndoială asupra situațiunii noastre interne. Tara, alegătorii nu știu să-și răspundă la întrebarea, pe cine avem înainte? Cu un princip v-am ales; ca un grup v-am ales; trei din patru părți vă fac astăzi

opoziție. Ce este acum adevărat, ce este neadevăr și ce este eroare în promisiunile și programele d-voastră?

Dar, d-lor, să părăsim aceste timpuri prea trecute și să venim la chiar mesagiul cu care s-a deschis sesiunea actuală.

La 15 noemvrie anul 1878 Adunarea aceasta s-a deschis prin alt solemn mesagiu, care ne zice:

„Grabnica și oficiala statornicire a relatiunilor diplomatice între aceste state și România atârnă în parte si de d-voastră.

În adevăr, în ultima sesiune extraordinară, d-voastră, patriotic si înțelept, ați primit Tractatul din Berlin în toate dispozițiunile sale privitoare la România.

Ceea ce era de competenta d-voastră ați făcut, ati îndeplinit. Mai aparține însă d-voastră de a pune, conform cu Constitutiunea noastră, tara în posițiune de a-și da acele Camere de revisiune, cărora singure revine modificarea articolelor constitutionale".

Ni se spune, cum vedeți, că guvernul va veni cu un proiect pentru modificarea unui articol din Constitutiune, adecă să declare Camera că este caz să se revizuiască articolul 7 pe calea constituțională.

Apoi, programul acestui mesagiu urmează:

„În intervalul împlinirii procedurei, ce Constituțiunea noastră prevede în această materie, activitatea d-voastră nu va rămâne zădărnicită. Din potrivă ea va fi reclamată de multe reforme, ce imperios trebuie a fi introduse în deosebitele ramuri ale serviciului public".

Ș-apoi ni se vorbește întâi despre regularea finanțiară, al doilea despre legea comunală, al treilea despre judecătoriile de pace, al patrulea despre o foarte mare chestie, despre inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei; al cincilea iarăs despre organizarea puterii armate; al șaselea despre veșnic anunțata lege pentru crutarea pădurilor si exploatarea minelor, și al șaptelea, în fine, chiar despre un nou drum de fier spre Cernavodă-Kiustenge. Foarte bine! Ca să nu rămâie zădărnicită

activitatea noastră de la 15 noemvrie înainte, ni se spune: grăbiți-vă, căci aveti să vă dizolvați, și înainte de dizolvare, aveți să vă ocupați încă de 7 deosebite legi, afară de buget.

Două s-au votat, celelalte nici în proiect n-au venit la Cameră; bugetul nu este încă făcut.

Dar este altceva, asupra căruia v-aș atrage atentiunea.

Iscălit văd în acest program un minister compus numai din cinci persoane: D-nii Brătianu, Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Câmpineanu si Stătescu.

D. Brătianu, care în adevăr rezumă în sine tot sufletul ministerului, este și capul ministerului. Uneori este chiar si capul și membrele în acelaș timp, este si capul și mânile și picioarele. De exemplu în acest mesagiu figurează ca președinte al consiliului, ca ministru de agricultură, comerciu și lucrări publice si încă si ca ministru al cultelor și instrucțiuni publice. Foarte bine, foarte frumos, nimeni nu s-a îndoit vreodată de aptitudinea universală a fiecăruia din ministrii actuali, si eu personal recunosc admirabila competentă, cu care d-lor trec de la un resort la altul fără cea mai mică sfială.

Dar un lucru trebuie să ne surprindă în acest mesagiu: lipsește de aici ministrul de răsboi. Ni se anunță de formă organizarea armatei țării fără ministru de răsboi! – Dar ce este, domnilor, un mesagiu? Este sistem constituțional acela, de a scrie numai o coală de hârtie, fără a sti de mai nainte ce avem să facem? Unde este în acest guvern acea tesătură de idei și de principii aplicabile, ca cel puțin să stie țara: iată ce avem de așteptat, si să se liniștească? O vedeți, nici ministru de răsboi nu este. Vasăzică, organizarea armatei atinsă în mesagiu era numai o vorbă goală, fiindcă nu era contrasemnată de ministrul răsboiului? Astfel păzește guvernul de astăzi prestigiul coroanei?

Dar este alta, d-lor, și mai stranie. Ni se vorbește prin acel mesagiu de Tractatul de la Berlin, adecă de modificarea art. 7 din Constituțiune. Chestia este dar pusă înaintea d-voastră,

și această mare si importantă idee frământă în momentul de față toată țara. Pentru dânsa văd aci în mesagiu iscălitura d-lui Kogălniceanu? Unde este d. Kogălniceanu astăzi? în opozitie. De ce? Ce s-a întâmplat în privința Tractatului de Berlin, ca să se retragă d. Kogălniceanu? Nu mai este astăzi momentul de a cere revizuirea art. 7? Constat un lucru: răspuns constituțional nu ni s-a dat până acum la o asemenea foarte legitimă preocupare.

Se poate ca alții să cunoască motivele retragerii acestor miniștri; eu unul, care nu sunt dintre intimi, n-am auzit pomenindu-se de ele. Vedem ceva mai mult: lasă că vedem acum pe d. Kogălniceanu în opoziție, dar am văzut în jurnalul *Românul* – și aci vă rog să-mi dați voie a vorbi de acest ziar, care știu că este sub redacția venerabilului nostru presedinte de Cameră.

O voce. Nu este adevărat!

T. Maiorescu. Nu este adevărat? Atunci retrag afirmarea aceasta și o înlocuiesc cu următoarea: acest ziar *Românul* se afla sub redacția unor amici ai guvernului de astăzi, și în asemenea condiții este adeseori inspirat de guvern, stie mai întotdeauna cele ce se petrec si uneori publică acte oficiale mai nainte de *Monitorul oficial.* Sunt exemple pentru aceasta și nimeni nu mă contrazice. Astfel fiind, am drept să vorbesc de ziarul *Românul* ca de o foaie de publicitate, ale cărei păreri semnifică ceva, când avem pe acea bancă ministerul actual. Ei bine, am văzut într-unul din numerele trecute ale ziarului *Românul* zicându-se de d. Kogălniceanu, care a dus politica țării în vremile cele mai grele alături cu actualul presedinte al consiliului și cu aprobarea și susținerea acestei Camere, am văzut zicându-se de acest fost ministru – iertati-mi că mă alunec să zic aceste cuvinte, dar nu fac decât să reproduc zisele *Românului* – se zicea, că d. Kogălniceanu nu e tare în aritmetică decât în sustracțiune, și că se păstrează în arhivele Ministerului de Externe un act, care dovedește, cum a trădat

d. Kogălniceanu interesul României în chestia evreilor. Eu aș întreba: dacă aceasta este adevărat, cine a dat ziarului *Românul* actele secrete din Ministerul de Externe, pentru ca să aibă cunoștință de actul, la care face aluzie? Și ce situație parlamentară, constitutională este aceasta, ca atunci, când puneți pe d. Kogălniceanu să iscălească mesagiul, prin care se promite a se face cutare lucruri, d. e. revizuirea Constituțiunii, vine un organ al d-voastră, al guvernului actual, si vorbește acestui ministru de sustractiune? El a fost acel ministru, d. Kogălniceanu? Acel ministru acuzat atât de grav de organul acreditat al foștilor sai colegi? Nu mai înteleg nimic din toate aceste procedări; nu înteleg, cum a intrat atunci d. Kogălniceanu în minister cu d-voastră, cum a fost ținut și ce a mijlocit apoi de a iesit din minister.

A doua chestie însemnată, de care se ocupă mesagiul, sunt finantele. La redeschiderea Camerei era la Ministerul de Finante d. Câmpineanu. Intelegeti d-voastră, că atunci când în mesagiul Tronului ni se afirma că starea finanțiară este bună, că au să ni se propue mai multe legi finanțiare, eram în drept să ne așteptăm ca în sesiunea aceasta ministrul, care cunoștea bine starea finanțelor noastre, care își avea o idee stabilită despre ele, despre îmbunătățirile lor, despre îndreptarea situațiunii, dacă ar fi fost mai mult sau mai putin rea, sau dacă era bună, despre accentuarea și împodobirea acestei bunătăți cu explicările d-sale, ca acel ministru să lucreze împreună cu noi în această sesiune. Când colo ce se întâmplă? Se duce d. Câmpineanu de la finanțe și vine d. Dimitrie Sturdza. Pentru ce? Nu știu! Caut în *Monitorul oficial* un act parlamentar, care să-mi explice ce s-a întâmplat, și nu gasesc nimic.

D-lor, nu m-am mirat în genere de reintrarea d-lui Sturdza în minister; căci îmi aduc aminte că d. Sturdza intrase, și ieșise, si apoi iar intrase și iar ieșise, și acum iar a intrat. Va să zică aceasta nu este lucru de mirare; dar este altceva, care este de mirat. D-lor, noi suntem oameni publici, și ceea ce

mare urgentă și însemnătate, pentru că e vorba de peste 8 milioane înscrise în budgetul statului. Ei bine, unanimitatea secțiunilor respinge acest prim și însemnat proiect al noului ministru de finanțe. Iată o chestie constituțională. Chestia monopolului, urgentă atunci, se tărăgănește de când a fost respinsă în secțiuni din zi în zi, nu se pronunță nimeni asupra ei.

Mai înainte de toate permiteți-mi întrebarea, pe care orcine este în drept să o facă. Cu ce autoritate vine acum acest d. ministru de finanțe și susține înaintea Camerei primul budget al României independente? Nu cumva și aceasta e una din cauzele negurelor parlamentare, care ne întunecă situația? Poate eu nu înțeleg motivele secrete ale acestei situatii, și voi fi foarte fericit, dacă voi avea un răspuns binevoitor din partea d-lui ministru-președinte asupra întrebării: pozitia parlamentară a actualului d. ministru de finanțe este ea corectă sau nu?

Iată starea noastră parlamentară în năuntru. În mijlocul acestei situații vine guvernul și ne pune în perspectivă două din cele mai importante chestii de dezlegat, revizuirea Constitutiunii în urma Tractatului din Berlin, și în cele interne primul budget al României celei nouă. Să examinăm în scurt și poziția noastră față cu această perspectivă.

Întreb dar: cum stăm cu chestia Tractatului de Berlin? D-lor, poate vă aduceți aminte unii din dv., câtă discuție de mare importanță s-a urmat în Cameră, atunci când vi se cerea să votați prima moțiune asupra Tractatului de Berlin, și știti că era un grup însemnat de deputați, care nu voia ceea ce ni se cerea pentru Dobrogea, și nici nu voia ca să ne pronunțăm prea curând pentru recunoașterea Tractatului de Berlin; era alt grup, acela al neînsemnatei opozițiuni în mijlocul dv., și pentru care din întâmplare eu eram chemat să-i dau o slabă expresie. Acest grup zicea: este cazul a se aplica imediat art. 129 din Constituțiune pentru modificarea art. 7. Aceasta era moțiunea ce am depus-o pe biurou și despre care credeam atunci, că nu va întruni nici 5 iscălituri ca să aibă onoarea de a fi pusă la vot,

dar care prin bunavoință a unora din dv. a fost îndestul de sprijinită, încât să ajungă la vot, și se înțelege că a căzut. Ceea ce ceream noi atunci era dar: reforma constituțională imediată pentru art. 7, și ziceam, că este pericol în întârziere. Nu-mi permit să citez textual cuvintele mele de atunci, căci sunt de prea puțină însemnătate; eu citez textual numai însemnatele cuvinte ale simpaticului d. ministru-președinte.

Eu, d-lor, ziceam că dacă vom întârzia, ne expunem la pericole; ziceam, că o lovitură s-a dat deja demnității noastre naționale, punându-se o chestie de constituție internă într-un tractat internațional făcut fără noi; ziceam să fim prudenți, pentru ca să facem să nu se mai repete din nou o asemenea lovitură – nu din partea unui congres, ci acum și mai rău din partea fiecărui ministru al guvernelor străine, care să se creadă în drept a zice reprezentantului român: nu vă recunosc formal până ce nu veți modifica constituția. Mărturisiți și d-stră, d-lor, că este o atingere a demnității noastre naționale, când un ministru străin vorbește astfel.

Colonel Lecca. Ați deschis dv. drumul la asemenea lovituri cu convenția austro-ungară.

T. Maiorescu. Nu înțeleg ce are a face conventia austro-ungară cu această chestie. De altmintrelea sunt gata să răspund la toate întreruperile, dar întreruperile să fie făcute așa încât să fie accesibile unei simple minți omenești.

Astfel sta atunci chestia. Atunci d. președinte al consiliului mi-a răspuns într-un discurs cam viu, care, dacă nu era tocmai bogat în argumente, răscumpăra această lacună prin cea mai bogată fantazie. La început vin câteva binevoitoare observații făcute de d. ministru-președinte asupra tatălui meu și asupra fiului său, adică asupra mea. Nu voiesc să intru în aceste detaiuri familiare față cu d. președinte al consiliului, și trec înainte la singurele obiecte, care pot intra în discuția parlamentară. Singurul contra-argument la propunerea noastră

este formulat de d. ministru-președinte sub figura unei întrebări oratorice.

„Ei bine, onor. d-le Maiorescu, ai vorbit d-ta cu inimă românească? Voesti d-ta să pui Camera si tara într-o pozitie falsă înaintea Europei“?

Cerând noi executarea Tractatului de Berlin cu o zi mai înainte, făcând moțiunea, că este cazul a se aplica art. 129, voiam – zicea d. ministru – să punem țara într-o poziție falsă cu Europa. Nu înțeleg, d-lor deputați. Aceste erau zise în contra noastră la 1 octomvrie, și la 15 noemvrie vine guvernul și zice acelaș lucru, că adică este cazul a se modifica art. 7 din Constitutie. Ce s-a întâmplat de la 1 octomvrie până la 15 noemvrie așa încât d. ministru, care zicea la l octomvrie că noi prin acea cerere creăm țării o poziție falsă, la 15 noemvrie însuș d-sa să vie cu aceeași cerere?

D-lor, îmi permiteți să spui cu toată sfiala și cu toată moderația în expresie, că regret încă o dată, precum am regretat și atunci, întârzierea în această chestie. D-lor, eu înțelegeam părerile reprezentate prin d. Vernescu și prin partidul d-sale. D-sa zicea: nu voim Dobrogea, si chiar dacă n-am fi recunoscuți de Puteri deocamdată, lăsați-ne timpul pentru reformarea Constituției mai târziu. – Acesta este un sistem; eu nu-l împărtășesc și am avut onoarea a spune atunci, că-l cred periculos; dar în sfârșit este un sistem. Însă, d-lor, a spune la 1 octomvrie, că prin modificarea Constitutiei se pune țara în poziție falsă față cu Europa, și apoi a veni la 15 noemvrie și a o cere ca guvern, aceasta n-o înțeleg și vă întreb: ce este aci la mijloc?

În orce caz, întârzierea adusă în solutia acestei chestii a fost și este foarte regretabilă. D-lor, dacă să făcea atunci revizuirea, se crutau țării mai întâi multe zvârcoliri, si fată cu străinătatea cred că se dobândea în primul moment recunoasterea independenței noastre. Mi-e teamă că astăzi chestia să nu fie mai grea, și această greutate este cauzată prin întârzierea guvernului, și dacă mi-am permis a întreba pe d. prim-ministru: cum crede să rezolve chestia Tractatului de la Berlin, este pentru ca să avem vro liniștire în privința nouelor greutăți, ce ni se pot opune acum chiar după ștergerea art. 7 din Constituție. În loc de liniștire, în loc de vreo procedare corectă, văd cu totul altceva, cetesc în jurnale, în depeșele lui Havas, că venerabilul nostru președinte al Camerei, d. C. A. Rosetti, este când la Neapol, când la Roma, când la Paris, și se vede din depeși chiar că are convorbiri pentru recunoașterea independenței noastre; ba încă o corespondență oficioasă de pe acolo zice că d. Rosetti, presedintele Camerei noastre, ar fi avut prevederea de a vorbi cu diferiți deputați din Camera italiană spre a face o presiune asupra guvernului italian, ca să ne recunoască independența. Sunt sigur însă că acea corespondență, deși este cam oficioasă, este falsă, fiindcă ar fi o mare lipsă de tact, când un reprezentat al nostru s-ar duce în state străine și ar încerca prin asemenea moduri ca să exercite presiuni asupra guvernelor străine. Aceasta este ceva foarte periculos. Si sunt sigur că d. Rosetti n-a putut s-o facă, și prin urmare informațiile nu sunt exacte.

Dar în treacăt, d-lor, ar fi bine să ne lămurim asupra unui alt punct constitutional; căci, după cum vedeți, constituționalitatea procedimentelor acestui guvern este foarte neguroasă. Ce însemnează oare ca președintele Camerei noastre să fie în străinătate în timpul cel mai greu al situatiei parlamentare? Înțeleg, d-lor, am cetit că fostul președinte al Camerei italiene, d. Crispi, în vacanta Camerei s-a dus la Berlin să răsufle, și din parte-mi nu as îndrăzni să vorbesc nimica despre vacanțele și răsuflările onoratului nostru domn președinte. Dar din momentul ce se deschisese la 10 ianuarie iarăș sesiunea noastră și când sta în joc ce? primul act de reformă al pactului nostru fundamental, Constituția țării, ce caută președintele nostru în țări straine? Și cine în lume și în statul acesta are dreptul să ne ia președintele nostru și să-l trimită pe acolo? (Ilaritate.) Și este d-sa acolo ca președinte al Camerei? Eu așa

Asupra răspunsului ministrului-prezident Ioan Brătianu, autorul scrierii de față adaogă în aceeaș ședința următoarele cuvinte:

D-lor deputați, permiteți-mi mai întâi să înlătur din discuție câteva expresii, pe care d. ministru-președinte din scăpare din vedere, care însă la d-sa să repetă cam des, mi le-a adresat în răspunsul ce a binevoit a-mi da. N-aș vorbi de acele expresii nicidecum, dacă nu mi s-ar întâmpla pentru a treia oară, adecă de câte ori am avut onoare de a lua cuvântul în acest parlament, să fiu întâmpinat cu asemenea cuvinte de către d. miniștrii. Le relev dar. – D. ministru-președinte a zis astfel: întâi că eu n-am făcut această interpelare decât spre a face pe onor. Adunare să-și piardă timpul, spre a o discredita, că interpelarea mea avea intenția precugetată de a vă ținea în loc. D. ministru-președinte a mai zis, al doilea, că eu din neștiință mă fac instrumentul altora, și a adăogat, al treilea, că sunt echoul acelora cărora nu le place ca România să se ridice, ci voiesc ca ea să rămâie tot sub influențele străine ca mai nainte.

Resping aceste cuvinte ale d-lui ministru-președinte. Regret că d-sa nu este corect în vorbirea d-sale parlamentară; îmi pare rău că, parlamentar bătrân ca d-sa, dă un asemenea exemplu unui adversar mai tânăr, și cu atât mai rău îmi pare, cu cât d. președinte al consiliului, înconjurat cum este de asentimentul mai unanim, pot zice, al acestei Camere, ar trebui să fie îndoit de circumspect și de moderat în fața unui adversar politic, care se află aproape singur între dv.

Să trecem la lucruri mai importante. Fără îndoială astăzi este o incertitudine în mijlocul nostru, este o anomalie parlamentară de a nu vedea bugetul țării făcut la timp, de a nu vedea votate acele proiecte de lege anunțate într-un mod solemn prin mesajul Tronului, de a vedea că, după ce se anunță tot atât de solemn realizarea cerințelor Tractatului de la Berlin, aceasta se întârzie necontenit când sub un pretext, când sub altul. Acest simțimânt de incertitudine există în țară, și așteptam o lămurire de la d. ministru-președinte. D. ministru-presedinte însă n-a lămurit nimic, absolut nimic, și văd anunțată de d. Fleva o moțiune, ca să se declare Camera satisfăcută cu acest quantum de lămuriri date. Să o voteze cine va voi, eu unul nu sunt nicidecum satisfăcut de răspunsul d-lui ministru.

D-lor, în curând avem să ne prezentăm înaintea alegătorilor. Este bine să se știe cum a rămas cu programul făcut de regimul actual, și cum și cât s-a realizat acel program. Și e de regretat că nu ni s-a dovedit, pentru ce programul nu s-a pus în lucrare. Aceasta poate fi foarte prejudițiabil pe viitor unor asemenea programe, care ar deveni astfel simple promisiuni amăgitoare.

La aceasta d. ministru-președinte a răspuns în detai, și a vorbit mai întâi pe larg în privința acuzării ministerului trecut. Eu nu discut chestia acestei acuzări, nu mi-e dat mie să o fac înaintea dv., și nu era dat nici d-lui Vernescu să ne spue, de ce ar fi trebuit să ne plângem noi și de ce nu. De ce avem să ne plângem noi, aceasta este treaba noastră, și nu primesc substituirea nimănui în locul nostru. Un lucru am zis: dacă aceasta era intenția țării, dacă majoritatea țării dorea acuzarea, atunci nu era bine să se zică în mesaj, în fruntea lui: „împăcare! potolirea pasiunilor“!

De altmintrelea nu insist mult asupra acestui punct, fiindcă mie personal mi-a fost indiferentă toată acuzarea d-voastră, de la început până la sfârșit.

Dar al doilea: răsboiul era necesar, ni se răspunde. Dacă răsboiul era necesar, nu era iarăș bine să se accentueze în mesaj pacea în politica noastră; trebuia mai bine să se tacă. Dacă, al treilea, era dezordine, și nu era de prevăzut că se vor face budgetele regulat, nu trebuia să se accentueze ordinea în finanțe; si dacă, al patrulea, nu este indicat ca biserica să fie amestecată în politică, atunci nu trebuia să se pue anume în

programul d-voastră ca o chestie deosebită, care adecă mai nainte nu era respectată. Dacă în fine chestia militară nu era de prevăzut că se va rezolve printr-o reformă generală, nu trebuia asemenea să se pue în mesajul d-voastră cel solemn de la aprilie 1876. Vasăzică, este o chestie de conștiință și de onestitate politică înaintea țării, ca să se vorbească numai de ceea ce în adevăr are să se facă. Vorbind însă altfel de cum avem intenția și putința de a face, nu mai poate fi sinceritate în alegeri; și alegerea însăș, în loc să fie fundamentul, devine caricatura sistemului constitutional.

Trec acum la cele două întrebări deosebite, adecă la răspunsul d-lui prim-ministru asupra lor.

Cum rămâne cu Tractatul de la Berlin? Asupra acestui punct ni s-a zis că nu s-a aplicat la octomvrie, fiindcă nu era bine ca să facem alegerile constituționale sub ocupația străină. Dar ce deosebire este între atunci și acum? Nu avem și acum aceeaș ocupație străină? si cu toate aceste vorbiți în mesajul din urmă, de la 15 noemvrie, despre revizuirea Constituției, și ati și prezentat proiectul de lege pentru aceasta! Și dacă acum este aceeaș poziție, de ce nu s-ar face lucrul cu un moment mai nainte, ca să nu se deștepte în țară atâtea agitații și turburări, care pot aduce rezultate funeste? Vă place dezordinea? – La aceasta nu s-a răspuns nimic.

La întrebarea din urmă: de ce nu s-a făcut budgetul, ni s-a răspuns că d-voastră voiti să studiați cu conștiință lucrurile, și studiind astfel, nu se poate face budgetul. Va să zică tocmai conștiința deputaților ar fi piedică la mersul regulat al mecanismului constituțional? Nu înțeleg aceasta, și pentru mine și acest punct a rămas cu totul fără răspuns. Nu cumva vă este teamă să dați pe fată starea exactă a finanțelor? Voiți să lăsați iarăș urmașilor d-voastră o moștenire încurcată? Fac de pe acum și în mod solemn rezervele noastre în aceasta privință.

Dacă, d-lor, era numai atât, atunci chestia interpelării mele era terminată. Dar d. ministru-președinte a făcut mai mult, și m-a pus pe mine în poziție de a releva câteva cuvinte ale d-lui prim-ministru asupra regimului trecut.

D. președinte al consiliului a zis, întâi, că Partidul Conservator nu ar voi să vadă pactul constituțional pus în aplicație si, trecând mai la vale, m-a felicitat, că am început să profesez libertățile publice.

D-lor, Partidul Conservator este tot atât de constituțional ca și fiecare din d-voastră...

O voce. Pe spinare. (Râsete.)

T. Maiorescu. Dacă s-au făcut greseli în alegeri, s-au făcut de toate partidele. (Râsete zgomotoase.) Eu v-am spus, că tara fiind chemată a se pronunța, era natural atunci ca guvernul conservator să cadă; așadar nu primesc să se zică după acea bancă că noi nu voim să se întărească regimul constituțional în țară. Noi voim aceasta, și o voim mai cu seamă față cu d. presedinte al consiliului, care are în jurul său partizani, în privința cărora în adevăr trebuie să avem cele mai autorizate bănuieli. Este legitimă întrebarea, dacă toti cei de la Mazar-Pașa vreau monarhie constituțională sau nu. Este legitimă întrebarea, dacă d. Kogălniceanu, cu lovitura de stat este constitutional? Este legitimă întrebarea, dacă cei ce se încercau să proclame republica la Ploiești, sunt monarhici? (Râsete, zgomot.)

S-a zis, al doilea, că armata, în momentul în care a primit-o d. președinte al consiliului de la conservatori, era așa de rău organizată, încât a trebuit d-sa să întrebuinteze o mare parte din banii publici ca s-o organizeze. D-lor, în chestii de armată, care sunt chestii speciale, eu nu sunt competent a vă răspunde în detai. Însă o întrebare fac, chiar necompetent cum sunt: cum se poate ca o armată, care a surprins în adevăr lumea și ne-a făcut mândri pe toți prin energia, prin disciplina ei, să fi fost organizată numai într-un an de către d-voastră, și să nu

fi fost organizată prin stăruința și prin silințele acelora, care mult timp și cel mai mult timp au fost conducătorii ei, adecă a conservatorilor?

Eu cred, d-lor, că o armată ca armata noastră n-a putut să se improvizeze; astfel am auzit de la oameni competenți, astfel este și în natura lucrului. Așadar este un atac nedrept, este un atac imprudent, este un atac nepatriotic, care se aduce în contra generalului Florescu, și este totodată regretabil că d-sa este absent din mijlocul dv., deși foarte legal ales deputat. Organizarea armatei este dar fapta acelora care au lucrat timp îndelungat la ea, și au lucrat în modul cum ei înțelegeau binele țării și cum s-a dovedit, că a fost bine. Asemenea încriminări nedrepte nu trebuiesc aduse. Constat, domnilor, cu părere de rău, că și acum, după trecere de atâta timp, simțimintele de dreptate de la un partid la altul nu au făcut progres. Sunt convins, ca și d. președinte al consiliului, că țara ne va judeca. Alegătorii vor vedea ce sunt promisiunile și ce sunt faptele; ce este o conduită regulată și sinceră, și ce este numai un șir de frumoase și înalte cuvinte, al căror rezultat nu este decât amăgirea opiniunii publice. (Zgomot.)

Atât eram dator să zic înaintea dv., cu toată situația grea în mijlocul acestui parlament, față cu o poziție personală, unde simțimintele cele mai legitime se ostenesc să caute forma corectă a convenienței parlamentare, pe care este de demnitatea oricărui bărbat public să o respecte sub toate împrejurările. (Aplauze izolate, zgomot.)

42

Asupra calității de român a d-lui Al. Degre

(Ședința Camerei de la 19 fevruarie 1879)

D. Alexandru Degre, fost agent diplomatic al țării la Berlin, fiind numit în fevruarie 1879 membru la Curtea de Casație, deputatul Dimitrie Anghel, din „fracțiunea liberă și independentă", face o interpelare, în care îi contestă calitatea de roman. În contra acestei interpelări se îndreptează discursul următor:

Domnilor deputați, chestiile personale sunt totdeauna de oarecare delicatețã, și nu știu dacă d. Anghel a făcut bine să aducă o chestie personală de această natură înaintea Camerei.

Avem a face, domnilor, cu un înalt funcționar, cu un membru al Curții de Casațiune și avem mai mult înaintea noastră, avem pe acela, pe care guvernul îl numise ca reprezentant al României la Berlin și care a semnat o convențiune a Țării cu Germania. Înainte de a ridica dar înaintea țării îndoieli asupra fundamentului existenței oficiale a d-lui Degre, asupra romanității regulate a d-sale, și de a aduce orce fel de atingere corectitudinii d-sale, era mai bine să se caute orce alt mijloc legal pentru lămurirea acestei chestii; era mai bine să se fi votat fără discuție indigenatul, dacă asupra acestui punct era îndoială. Dar eu cred că nu este îndoială, cred că ministrul justiției când a făcut această numire, s-a aflat în

noi să vă votăm nu numai concluzia, dar și considerațiile dv. Este, d-nii mei, așa de elementar aceasta, încât mă mir cum a scăpat din vederea vechiului parlamentar de la 1866 deosebirea dintre concluzie și motivare, dintre proiect de lege și expunere de motive. Concluzia și proiectul de lege se votează, considerantele și expunerea de motive niciodată.

De exemplu: intrând astăzi în Cameră, mi s-a prezentat un proiect de lege ordinar al d-lui ministru Pherekyde pentru calea ferată de la Mărășești la Buzău. Proiectul este la a 3-a pagină, expunerea de motive este dincolo în cele două pagini. D. ministru pune înainte 5 motive; eu însă am un al șaselea si numai pentru acesta voi vota legea: este linie strategică între Mărășești și Buzău. Dacă ar fi fost vorba numai de înlesnirea comunicatiei simple, motivele economice numai m-ar fi făcut să aștept cu această nouă cheltuială, dar pentru motive strategice eu votez legea.

Este dar o eroare constituțională, o erezie parlamentară, când dv. cereți să vă votez nu numai concluzia, ci chiar și motivele. Asupra motivelor fiecare conștiință e liberă: în concluzie să ne unim. Și vedeți cât de greșită, cât de neconstituțională a fost această procedare; căci din momentul, în care a alunecat discuția pe acest teren chiar din partea așa-numiților vechi parlamentari, au început bănuielile asupra intentiilor ascunse, a început acea scrutare necorectă a motivelor individuale. Niciodată, d-lor, într-un parlament nu s-a cerut a se vota alta decât concluzia, nu s-a cerut să se voteze motivele. Așadar cerința minorității de a-i vota noi și motivele, este nedreaptă și neparlamentară.

Din mijlocul Partidului Conservator, căci din întâmplare propunerea majorității a fost de la început a amicului meu politic, d. Carp, noi am voit să vă dăm o dovadă și eram inspirați de simțimântul că într-o chestie așa de gravă, care ne angajază în fața străinilor, să dispară luptele de partid, și v-am zis: d-lor, este probabil că asupra motivelor nu ne unim, dar

fiindcă asupra concluziilor ne unim, să facem un armistițiu, votăm și noi propunerea majorității d-voastră și în discuția publică fiecare își va face profesia de credință, și apoi în viitoarele Camere de revizuire acei din noi, care vom mai veni, vom avea ocazia să spunem ceea ce credem. Însă să nu facem aceasta azi, când lumea din afară este atât de agitată în privința noastră, adică în privința Tractatului de Berlin relativ la noi. Nu faceți dar această luptă înverșunată în sânul Parlamentului! Iată ce vă ziceam noi din opoziția conservatoare. Cum, d-lor din fracțiune, veniți acum și faceți o discuție înverșunată, pe care noi din opozitie voim să o evităm guvernului? Dar oare de ce? D-lor, ia să ne punem în hipotesa, ce o speram noi realizabilă, că s-ar fi votat declararea pentru revizuirea art. 7 în unanimitate: ce se întâmpla atunci în discuție? Fiecare ar fi discutat și ar fi motivat după cum înțelege: ar fi venit d. Codrescu să-și spue vederile sale, d. Vizanti să-și spue părerile, și așa toți am fi venit să expunem convingerile noastre, adeseori deosebite, dar am fi votat în unanimitate acea declarație, ca concluzie a motivelor. Apoi ar mai fi fost cineva în țară, care s-ar fi îndoit asupra sensului unui asemenea vot? Ce credeți dv., că ar fi fost în țară un singur om, care ar fi bănuit, fiindcă de exemplu d. Codrescu a găsit de cuviință să voteze declararea pentru art. 7, că d-sa a renunțat la ideile d-sale asupra evreilor? Desigur nu! Am fi dat numai țării spectacolul de o Cameră și un Senat uniți fără nici o nuanță de partid, fără nici o notă discordantă, pentru a ne scăpa de o situație și a ne bucura cu o oră mai înainte de independența recunoscută (aplauze).

D-lor, iată teoria constituțională, pentru care nu m-am putut uni cu părerea minorității. – Mai este un alt argument. Eu părerea minorității nu o găsesc destul de francă, nu în intenția, intentiile sunt totdeauna france, dar în formularea ei.

D-lor, Camera și Senatul au primit la 30 septemvrie 1878 următoarea declarație, și eu sunt în drept să vă vorbesc de aceasta, fiindcă noi din opoziție vă spuneam de pe atunci:

d-lor, nu faceți declarație în privința Tractatului de Berlin înainte de a întreba țara! Nu ne angajați pe calea aceasta, căci ne lipsește, dacă nu competența juridică, dar competenta mai înaltă dată de națiune de a vorbi și de a o angaja în o asemenea chestie, înainte de a o consulta. Vă aduceti aminte, n-ați primit propunerea noastră de nouă alegeri; marea majoritate a acestei Camere și a Senatului a primit această declarație:

„Camera luând cunoștință de Tractatul de Berlin, autoriză pe guvern a se conforma vointei colective a Europei".

O voce. Rezoluție, nu e declarație.

T. Maiorescu. Orce rezoluție este o declarație, dar orce declarație nu e o rezoluție. (Aplauze.)

Acum fac a doua întrebare: Dacă nu era Tractatul de Berlin, dacă el nu vorbea de revizuirea art. 7, dv. tot ați fi venit să modificați acest articol 7? Eu cred că nu.

N. Ionescu. Ba da.

T. Maiorescu. Aud pe șeful fracțiunii zicând: da. Va să zică: fără nici o presiune din străinătate ar fi venit fracțiunea si, din cer senin, ar fi cerut revizuirea art. 7, pe care tot ea l-a introdus în Constituție? (Aplauze.) Apoi aceasta ar fi cel mai zdrobitor *testimonium paupertatis* ce și l-ar da fracțiunea ca partid politic, si încă și l-ar da în circumstanțe agravante, pe când astăzi tot și-l dă, dar și-l dă în circumstanțe atenuante. (Aplauze, ilaritate.)

Dar eu cred că toți care au iscălit propunerea minorității, nu au dat mandat d-lui Ionescu sa zică *da;* cred că mulți – dacă nu toti – vor zice că nu si găseau acum momentul de a se revizui art. 7, dacă nu era Tractatul de Berlin.

G. Vernescu. Aceasta e natural.

T. Maiorescu. Apoi evident, că e natural; dar vedeți, că lucrurile cele mai naturale sunt pentru unii mai grele de înțeles. (Râsete.)

Dacă e dar natural, daca misiunea noastră, când am fost aleși, nu era de a revizui art. 7 fără Tractatul de Berlin, apoi care

e propriul motiv, pentru care cereți acum revizuirea acestui articol? Neapărat, Tractatul de Berlin. Dacă dar acesta e propriul și adevăratul motiv, aveți sinceritatea de a-l spune. Dv. însă nu-l spuneți, ci voiți să dați propunerii dv. aerul pur și simplu, că ar fi propunere ieșită din sânul țării, abstracție făcând de Tratactul de la Berlin. Ei bine, eu nu înțeleg această procedare. Nu voiti să aibă aerul, că declarația e luată sub presiunea străină, dar nu e mai puțin adevărat, că îndată ce Camera și Senatul au primit Tractatul de Berlin, nu mai trebuie decât să venim acum și să fim consecvenți, dând Camerei de revizuire calea de a modifica art. 7. Fiindcă dar, d-lor, trebuie să fim consecvenți unui vot anterior, care zicea: primim Tractatul de Berlin, trebuie să primim astăzi pur și simplu declararea prealabilă pentru revizuirea articolului 7, și nimeni în țară nu se va îndoi asupra sensului acestei declarări. Nu este un alegator în țară, care să nu știe, că Tractatul de la Berlin este acela, care vă cere revizuirea si nu va fi nici un alegător, care să-și facă altă idee. Atunci ce pericol vedeți de a vota simplu această moțiune, spuind însă în discutie fiecare motivele sale, precum și eu spui pe ale mele? Și ce găsiți straniu, ca în fața străinului unanimitatea acestei Camere să acopere poziția cea grea, ce o are România? (Aplauze.)

Voi termina, d-lor, arătându-vă motivele, pentru care noi primim acea moțiune a majorității, motive care se deosebesc de cele ce le-am văzut în raport, precum și de acele ale minorității.

D-lor, onor. d. Codrescu în expunerea sa, liniștită în cuvinte, dar violentă în concepție, ne-a spus între altele aceasta: când a pus țara art. 7 în Constitutie, ea și-a adus aminte de o tradiție seculară și nu a făcut alta decât a consacra ceea ce era și în Regulamentul organic si în legile mai vechi, care le-a avut de secoli înainte, si d. Codrescu a voit se învestească art. 7 cu toată venerația, ce se cuvine tradițiilor și istoriei unui popor. Eu nu sunt de opinia aceasta. Eu cred că nu are a face art. 7 cu traditia noastră istorică, și iată de ce: La început, în acea

tradiție istorică, în adevăr națiunea română a fost anteluptătoarea creștinismului în contra Semilunei. Acesta este un titlu de glorie al nostru de a fi apărat ca sentinelă de la răsărit creștinismul european, pe cât am putut, contra năvălirii turcilor, și nu degeaba în Roma italică, în orașul nostru de patrie primitivă, se făceau *Te-Deum*-uri în onoarea lui Mihai-Viteazul și a lui Ștefan cel Mare pentru biruințele în contra turcilor. Însă acum, d-lor, în secolul XIX, este oare tot lupta de creștinătate la ordinea zilei? Dar oare un popor are numai o misiune în viața lui? Și odată ce acea misiune este împlinită, trebuie să moară, nemaiavând alte misiuni pe pământ? Oare un popor nu-și arată vitalitatea sa mai ales atunci, când poate să susție cu o egală tărie diferitele misiuni istorice, care i se prezentă unele după altele? Cine azi mai vorbește în Europa Apuseană cultă de misiunea creștinătății speciale? Este numai Rusia de la Nord, care a venit cu crucea ortodoxiei ca să dezlege chestia Orientului! Dar noi, care am fost creați ca stat constituțional și în forma modernă în urma războiului oriental prin Tractatul de la Paris, prin stăruința mai ales a generoasei Franțe, a unui membru din gintea latină, nouă nu ni s-a zis că ne creează, pentru că suntem ortodocșii Orientului, ci pentru ca suntem sentinela *gintei latine* înaintate în Orient; pentru că ni s-a spus că avem *naționalitatea* latină de susținut în Orient, ca oasis în mijlocul pustiului de alte rase. (Aplauze.) Apoi atunci vă întreb, d-lor, gintea latină are ea aface în special cu ortodoxia or cu creștinătatea? Romanii au fost păgâni; italienii sunt catolici; francezii sunt catolici și protestanți, sunt români uniți și neuniți. Religiunea, orcât ar fi ea de importantă, este o notă accesorie a naționalității; sângele, limba, aspirațiile la o cultură comună, aceasta este gintea latină. (Aplauze.)

Atunci, d-lor, pentru ce mai puneți în Constituția acestei ginte latine din Orient o excludere religioasă?

Orcare ar fi temerile dv., nu puteți să puneți o restricție religioasă. Luați legile și le faceți orcât de restrictive pe tărâmul economic și social; a pune însă asemenea restricții cu privire la religie, aceasta nu intră în ideile secolului de astăzi, și a fost o mare greșală ce s-a comis, când s-a introdus aceasta la 1866 în pactul fundamental al țării.

Vă voi atrage însă luarea-aminte asupra unui punct foarte caracteristic. Ați cetit protocoalele Tractatului de la Berlin și știți că în protocolul 8 s-a discutat mai pe larg această chestie. Cine deștepta chestia? Cine cerea ca să se șteargă ideea de ortodoxism și de intoleranță religioasă? Este surora noastră de gintă latină, Franța...

O voce. Este d. Waddington.

T. Maiorescu. Franța, întărită de Italia și susținută de celelalte puteri apusene, acelea de la care primim noi cultura, acelea, ale căror tradiții de cultură suntem chemați să le susținem în Orient. – Cine din contra ar fi voit să menținem art. 7 în Constituție? Rusia ortodoxă.

G. Vernescu. Nu este esact.

T. Maiorescu. În fața acestei dezmințiri sunt silit a ceti un pasagiu din protocolul 8 de la 28 iunie 1878. Rog pe onor. biurou să binevoiască a mijloci, ca să mi se aducă îndată broșura oficială. Continuu până atunci.

În adevăr, și aci este o eroare comisă de d. deputat Vizante în vorbirea sa de alaltăieri, nu a venit Rusia în numele naționalității panslaviste să facă războiul din urmă, ci a venit cu crucea ortodoxă în mână. În numele ortodoxiei ne-a învăluit asemenea pe noi în tractatul de la San-Stefano. În numele crucii ortodoxe și-a luat dreptul ca să vorbească și pentru noi. Noi nu-i dăm acest drept, căci noi, ortodoxi sau nu, suntem mai întâi de toate ginte latină și nu ginte slavă. (Aplauze.)

Mi s-a adus acum protocoalele Congresului din Berlin și voi dovedi, că era inexactă desmințirea d-lui Vernescu. Iată ce zice protocolul:

„D. Waddington admite independența Serbiei“ (și știți, că acelaș princip s-a aplicat și la România), „dar sub beneficiul următoarei propuneri: locuitorii de orce religie se vor bucura de deplina egalitate de drepturi“.

Această propunere de toleranță religioasă o dezvoltă reprezentantul Franței mai pe larg în protocolul al 10-lea și la acesta au aderat și Italia și Englitera și celelalte puteri apusene.

Numai Rusia s-a împotrivit, și iată ce zice protocolul 8:

„Principele Gorciacov se teme că această redacție să nu se aplice mai cu seama la israeliți, și fără să se împotrivească principielor generale exprimate într-însa, Alteța Sa...“

G. Vernescu. Vedeți, că nu este vorba de religie.

T. Maiorescu. Apoi da, nu cumva voiți ca principele Gorciacov să vie în fața Europei și să zică: nu primim așa elementele de cultură din Europa? Dar vine îndată declararea d-sale lămurită, o spune principele Gorciacov destul de sincer și de clar:

„Alteța Sa nu ar dori ca cestiunea israeliților, care își va avea rândul mai târziu, să fie prejudecată prin o declarație prealabilă. Dacă este vorba numai de libertate de religie, principele Gorciacov declară că ea a fost totdeauna în vigoare în Rusia; în ceea ce-l privește, dânsul aderă cu totul la acelaș principiu, și ar fi gata să-l întindă în sensul cel mai larg. Dar este vorba de drepturi civile și politice, și Alteța Sa cere să nu se confunde israeliții de la Berlin, Paris, Londra sau Viena, cărora negreșit nu li s-ar putea refuza nici un drept politic sau civic, cu evreii din Serbia, România și câteva provincii ruse, care sunt, după părerea sa, un adevărat flagel pentru populațiile indigene“.

Parcă auzeam vorbind pe d. Codrescu, când citeam aceste cuvinte ale prințului Gorciacov din congresul cel mare al Europei.

Vedeți dar, că Franța, Italia, Englitera, care are și dânsa jumătate sânge latin, sunt cele dintâi de a insista ca să nu se

pue o chestie de ortodoxie acolo, unde este o chestie de naționalitate, și dacă a avut Franța un merit în istoria modernă a secolului nostru, este de a fi pus înainte principiul naționalităților.

În virtutea dar a principiului de ginte latină stăm noi aci, iar nu pentru ortodoxie. Cu acesta ne putem apăra în viitor în contra panslavismului. Cu acesta putem să continuăm a primi germenile de cultură de acolo, de unde le-am luat și până acum, adică de la Occident, și nu de la Nord. –

Un ultim cuvânt pentru o perspectivă mai înaltă în viitor: când, în urma votului dv., s-a întins piciorul țării peste Dunăre, când ați luat Dobrogea, unde sunt și alte religii, cu acest pas, de cea mai mare însemnătate pentru soarta acestei țări, ați zis: în mijlocul popoarelor peninsulei Balcanice, la dezlegarea finală a chestiei Bizanțului vrem și noi românii să zicem cuvântul nostru, și acest cuvânt nu poate fi religia, ci cultura occidentală și naționalitatea.

Mă rezum dar: art. 7 din Constituție a fost un anacronism la 1866. La 1866 era vorba de *naționalitatea română,* iar nu de ortodoxie; tradițiunile noastre religioase în contra turcilor nu-și mai aveau și nu-și mai au locul, ele trebuie să fie înlocuite cu ideile gintei latine, și de aceea nu primesc să mai fie restricții religioase în Constituția României.

Iar pentru chestia evreilor, aceasta se va rezolve la alegerile viitoare și chiar în sânul Constituantei. (Aplauze prelungite.)

44

Asupra finanțelor fostului minister conservator

(Ședința Camerei de la 24 martie 1879)

După îndeplinirea formalităților pentru declararea de revizuire a art. 7 din Constituție, Camera aleasă la 1876 trebuia să se dizolve pentru a se procede la alegerea Camerelor de revizuire.

În ultima ei ședință de la 24 martie 1879, ministrul de finanțe, d. Dimitrie A. Sturdza, se folosește de prezentarea budgetului său pentru a ataca administrația finanțiară a fostului guvern conservator.

D-lor deputați, nu eram desigur pregătit să vorbesc în această materie, și eram, ca cei mai mulți din d-voastră, hotărât să nu iau cuvântul, ci să terminăm cu o zi mai nainte sarcina noastră, pentru a ne prezenta din nou înaintea țării, înaintea alegătorilor. Aș fi tăcut, d-lor, dacă tăcerea, în fața cuvintelor, ce le cred deplasate, ale d-lui ministru de finanțe nu ar fi o lipsă de datorie și de onestitate politică din partea mea. D. ministru de finanțe, în situația urgentă și chiar penibilă, în care ne aflăm, face o dare de seamă a stării finanțiare ce o prezentă cu bugetele d-sale, și, în loc de a ne lămuri despre dânsele, crede că este momentul venit să facă acuzări retrospective asupra budgetelor și situațiilor finanțiare ale ministrilor conservatori. Cum voiți ca atunci, când se pune pe scenă în

aceste ultime momente, în care ne mai aflăm împreună, când se pune oarecum pe seletă chiar Partidul Conservator, să tacă acel singur reprezentant al lui, care din întâmplare se află în mijlocul d-voastră? (Întreruperi.)

D. președinte. Vă rog, d-lor, nu întrerupeți, sau cel puțin întrerupeți așa încât să pot auzi și eu ce ziceți, ca să nu fie ceva neparlamentar.

T. Maiorescu. Un membru al guvernului a vorbit în numele guvernului și despre meritele guvernului; a zis că, pe lângă celelalte fapte mărețe ce guvernul liberal a făcut, mai face și astă-seară un fapt foarte măreț, că adică de acum înainte vom avea adevărate bugete constituționale. Mărturisesc, d-lor, că aș fi găsit mai nemerită această laudă, dacă venea cel puțin de pe banca deputaților. Căci în aceste momente ultime, în care ne mai aflăm față în față cu banca ministerială, era mai bine s-o laude alții, decât să se laude ea însăș în propria sa materie, în propria sa chestie. Însă fiindcă a făcut-o, noi nu putem primi aceste laude decât sub beneficiu de inventar. D. ministru de finanțe este convins de meritele d-sale; despre aceasta sunt cu atât mai încredințat, cu cât numai astfel îmi explic poziția sa constituțională pe acea bancă. Trebuie să fie foarte adânc convins d. ministru de finanțe, că aduce un mare serviciu, un serviciu pe care nimenea altul decât d-sa personal nu poate să-l aducă, pentru ca în regim constituțional să mai stea d-sa pe acea bancă după cele întâmplate. Așadar îmi explic încrederea d-sale și o înțeleg; nu primesc însă acuzările aduse trecutului, și rău a făcut d-sa când a făcut aceasta...

L. Costin. Aveți dreptate, că v-am grațiat.

T. Maiorescu. Trec peste întreruperile d-lui Lascar Costin.

Nu este bine de a se face asemenea acuzări. D. Sturdza a venit cu un șir de cifre; eu nu mă așteptam, că astă-seară se va pune această discuție istorică pe tapet, pentru ca să pot fi și eu în poziție să discut. Și, d-lor, dacă e vorba să discutăm cu privire retrospectivă, să comparăm ceea ce s-a făcut de

guvernul conservator cu ceea ce se face astăzi, dacă e vorba să vedem situația model, pe care d-voastră pentru viitor în materie bugetară o puneti înaintea țării, apoi atunci, d-lor, sunt dator să fac o rezervă. Este de netăgăduit că ar fi fost mai bine să avem mai mult timp, să fim mai liniștiti, pentru ca să putem discuta actul cel mai însemnat al unei Camere si cel mai mare al vieței sale constituționale, adică bugetele, iar nu să ne pronunțăm așa în pripă și cu urgenta, cu care ni se cere, numai în câteva zile si chiar nopți. Și nu se poate, cu drept cuvânt, tăgădui, că multe voturi în această Cameră asupra acestui budget au fost date cu surprindere.

Onor. d. ministru de finanțe zice că a început era adevărată a echilibrării budgetelor și că aceasta consistă în evaluări juste, iar nu umflate, și zice d. ministru de finanțe, că evaluările făcute în budgetul d-sale se vor realiza, căci încasările vor fi egale evaluărilor, dacă nu vor fi și mai mari. Ei bine, d-le ministru de finante, aceasta este o făgăduință, însă d-voastră nu vă puteți făli deja de pe acum, că ati făcut să treacă această pagină ilustră în istoria budgetară a țării noastre. Nu escomptați laurii d-voastră din viitor! D-voastră ati zis: iată ce au făcut conservatorii, și numai de la noi liberalii aveți bune rezultate. Ați zis că de la 1871 până la 1876 conservatorii au făcut înscrieri exagerate, bazate pe evaluări falsificate.

Voci. Așa este.

T. Maiorescu. Strigătele adversarilor nu probează, că argumentele lor sunt adevărate. Dacă aș imita și eu cu privire retrospectivă pe d. ministru de finanțe – nu în cunoștințele d-sale, pe care nu le am, dar în procedarea d-sale, pe care asemenea nu o obișnuiesc, dar pe care orcine o poate imita, numai să vrea – și dacă aș zice: când au venit conservatorii la putere, au avut o moștenire de la un guvern liberal; și dacă as întreba pe d. ministru de finanțe: de ce s-a mărginit cu comparatia sa la 1871 și nu s-a dus și la 1867 și 1868? Dacă aș zice că cestiunea Strousberg a fost lăsată de guvernul liberal

asupra viitorului și că a rămas ca lege, ca angajament, dar neacoperit cu mijloace finanțiare de la liberali? Dacă aș zice că a rămas asupra țării de la guvernul liberal 18 milioane anuitate impusă ca datorie: atunci ați înțelege îndată, că de la 1868 încolo ati lăsat țara neacoperită și că a trebuit să vie un guvern, s-a întâmplat să vie guvernul conservator, dar putea să vie orcare altul, a trebuit, zic, să vie un guvern următor, care să caute mijloacele pentru a acoperi aceste 18 milioane pe fiecare an.

D-lor, d-voastră nu aveți dreptate, când guvernul conservator a acoperit aceste 18 milioane pe an datorie de la Strousberg, să-i aduceti asemenea acuzări. Eu sunt de părere să nu ne arătăm cu atâta cuget rău și răzbunător în familia noastră constituțională. Fiindcă toți suntem începători constituționali, aș crede, că ar fi bine să ne tratăm unii pe alții cu mai multă indulgență. Fără îndoială s-au făcut greșeli și într-o parte și în ceailaltă, și nu știu dacă, constituțional vorbind, este actualul ministru de finanțe acela, care ne-ar putea aduce la fericită viață constituțională, de care vorbeste în cuvinte, dar nu în fapte.

D-lor, vă aduceți aminte, cu câtă violență s-a tratat Partidul Conservator, când a voit să pue impozitele cele nouă. Pentru ca să acopere 10 milioane, a trebuit să fie timbru, a trebuit să fie monopol de tutun, a trebuit să fie licentă, rele poate, dar necesare. Dar d-voastră, care ați promis că le veti șterge, ce ati făcut oare? De-abia ati modificat monopolul acum trei zile, și aceasta în contra guvernului d-voastră, licențele sunt în vigoare, timbrele îngreuiate, patentele înflorite, ei bine, cum veniți astăzi și ziceți că guvernul conservator a apăsat țara? Dar conservatorii au fost siliți, pentru a face față nouei situații cu acele datorii de 18 milioane, să introducă noue impozite, și orce guvern din lume ar fi venit, trebuia să facă așa.

Acum credeți dv., că este lucru ușor de a prevedea cu sigurantă la un impozit introdus pentru prima oară, ce

rezultat va da? Credeți dv., că lipsa ce o are această țară de o statistică, exactă – și aci vă aduc aminte de un alt caz: se vorbește de situația evreilor astăzi, și nimeni din noi nu poate spune exact, și guvernul mai puțin decât noi, nu ne poate spune câți sunt, așa este de puțină statistică la noi – așadar într-o lipsă de statistică exactă se poate prevedea cu siguranță veniturile unui nou impozit? Am introdus timbrul, dar chiar geniu să fie finanțiarul, poate el cu siguranță să prevadă îndată ce valoare vor avea încasările reale ale unui lucru cu totul nou? S-a introdus noua lege vamală, toată statistica noastră era nesigură, cine poate să prevadă la legea nouă vamală, care vor fi relațiile exacte între evaluări și încasări? S-a introdus noua lege de licență, cine putea să prevadă exact diferența între evaluări și încasări? Vedeți, d-lor, că este așa de natural ca atunci, când necesitatea țării reclamă înființarea de impozite cu totul nouă, nu se putea cu siguranță prevedea raportul între venituri și încasări, încât nu trebuie să vie cineva să facă imputări, când are astăzi valoarea unei încasări exacte după o experiență acum dobândită.

Și cine face aceste imputări asupra ministerelor trecute? Actualul d. ministru de finanțe, care este de câteva luni la minister, deși, constituțional vorbind, deja prea lung, și care, după tenacitatea d-sale de până acum, cred că va mai sta pe acea bancă, și care nu ne dă nici o faptă reală a d-sale, ci sfârșește numai prin o promisiune în viitor, prin o poliță în viitor, zicând că speră, că echilibrarea budgetului actual se va face de Camerile viitoare, dacă vor fi patriotice etc. Vasăzică echilibrarea reală va fi în viitor, nu ați putut-o face d-voastră acum? Apoi atunci de ce vă lăudați în prezent? Ceea ce se face acum, este iarăș o hârtie prealabilă, și realitatea vom vedea-o peste un an, și atunci, dacă vom avea fericirea să avem pe actualul d. ministru de finanțe tot pe acea bancă ministerială, vom vedea ce însemnează vorba și ce însemnează fapta.

Eu unul mă îndoiesc; d. ex., iată e nedomirire, care vă va părea stranie, dar care dovedește totuș o greșală de calcul în realitate. Vă aduceți aminte, că în compararea ce făcea onor. d. ministru de finanțe meritelor d-sale de astăzi cu deosebirea din trecut, a vorbit d. ministru nu știu anume de care venit, dar am însemnat, că în anul 1877 erau de ministrul liberal 8 milioane evaluate și s-au încasat 16 milioane. Ei, este destul această cifră. Eu socotesc că trebuie să fie o adevărată eroare de prevedere, sau aceste încasări s-au făcut numai din întâmplare.

Voci. D. ministru de finanțe face erori în mai bine, și dv. în mai rău.

T. Maiorescu. Dar când începem pe tărâmul de calcul și avem un ministru eronat în calcule...

Voci. În bine, nu în rău.

T. Maiorescu. Eroarea de calcul rămâne tot eroare, și dacă o face astăzi în bine pe neștiute, poate să o facă mâine în rău. (Întrerupere.)

D-lor, dv. sunteți convinși de meritele depline ale dv., eu nu fac decât să apăr pe cei acuzați, să pledez pentru cei absenți, lăsându-vă deplina convingere, că dv. ați făcut budgetele cele mai nemerite și faptele cele mai admirabile, dar cu atât mai mult trebuie să mă lăsați pe mine să apăr pe cei acuzați cu atâta nedreptate și așa de neoportun de d. ministru de finanțe. Așadar, dacă d. ministru de finanțe evaluează vămile la 8 milioane și ele în realitate dau 16 milioane, apoi a făcut o evaluare, care dovedește că nu știa cum va fi încasarea în viitor, și trebuie să fie numai o circumstanță extraordinară și neprevăzută, care explică această creștere a venitului. Nu vedeți? Atunci să vă fac proporția mai mare. Apoi dacă d. ex. budgetul țării, care dv. îl evaluați la 101 milioane, la anul viitor v-ar da în realitate 202 milioane, îmi veți permite să spui, că atunci rău l-ați evaluat, fiindcă într-o țară sunt foarte multe trebuințe și foarte multe nevoi și este bine ca atunci, când ai

mijloace, să le acoperi și să îndestulezi trebuințele progresului. Prin urmare, nu ar fi bine ca să ai în realitate un venit, care la sfârșitul anului să fie de 200 milioane și tu să crezi că este numai de o sută milioane, și astfel să înapoiezi, să întârziezi propășirea țării în privința acestor mijloace.

Așadar, dacă ministrul de finanțe zice că a evaluat 8 milioane și că au ieșit 16 milioane, aceasta nu este merit, ci sau d-sa a făcut eroare, care pentru cifre a ieșit bine, dar ar fi fost mai bine, dacă ar fi prevăzut cu exactitate ca să profite de cifra mai exactă în trebuințele țării; sau dacă nu este eroare, atunci a fost o simplă și necalculabilă întâmplare, care nu o puteți invoca drept merit real.

În fapt, d-lor, au fost circumstanțe extraordinare acelea, care au făcut să sporească unele venituri într-un mod neașteptat, și a fost fericit pentru țara noastră, că flagelul răsboiului la noi a avut cel puțin această îndulcire, că ne-a permis de a fi în mai bună stare finanțiară decât alte dăți; dar a-și face d. ministru de finanțe un merit din aceasta pentru regimul actual, este nedrept si nu corespunde realității. Însă d. ministru de finante, care comitea nedreptatea de a-și atribui merite de prevedere, nepomenind de întâmplarea favorabilă a răsboiului, d-sa, care făcea această eroare pentru a arăta deosebirea între evaluări si încasări, vine la al doilea fapt, ca să atace Partidul Conservator și să ridice pe cel liberal, și zice: budgetele votate la cheltuieli au o mare deosebire în plus de cele realizate, și fiindcă aceasta s-a întâmplat tocmai si d-lor liberali, își aduce acum aminte de evenimentele externe si invoacă aceeaș circumstanță a răsboiului, ca să se scuze de ce cheltuielele făcute au fost mult mai mari decât cele votate, și astfel zice: au fost mult mai mari, dar era răsboiul. Da, era răsboiul; dar ceea ce este drept și echitabil într-o parte la scuză, este drept și echitabil și în ceailaltă parte la merit.

Răsboiul a fost acela, care a produs pe de o parte oarecare sporiri de venituri extraordinare, ceea ce nu este un merit de prevedere, și pe de altă parte a silit să se facă cheltuieli neprevezute în budget, și prin urmare, după cum nu este drept să vi se impute că budgetul cheltuielilor de răsboi executat de dv. a fost mai mare decât acel votat de Cameră, tot astfel nu e drept să vi se atribuie meritul în prevederi și mai cu seamă nu e drept să vorbiți de falsificări intenționate ale conservatorilor.

Ea să venim, d-lor, la realitate și să vedem, ce credeti dv. aici? Credeți că, politicește vorbind, în Partidul Liberal ca deosebire de Partidul Conservator este o tainică putere, o intervenire mistică, care face din toti miniștrii dv. de finanțe oameni buni și mai onești finanțiari decât toți miniștrii de finanțe din Partidul Conservator? Ce însemnează imputările dv. aruncate așa asupra trecutului? Apoi cine a fost miniștrii Partidului Conservator, de care vorbește actualul ministru? A fost câtva timp d. Mavrogeni...

Voci. A! (Zgomot.)

D. presedinte. Binevoiți a respecta libertatea cuvântului.

T. Maiorescu. A fost apoi câtva timp d. G. Cantacuzin, a fost iarăș câteva zile d. Teodor Rosetti, și apoi d. Strat. Ei bine, voiește să zică d. Sturdza, care de abia 4 luni este pe băncile acelea, vroiește să afirme că numai d-sa, îndeosebi de ceilalți, începe pentru prima oară era constituțională a unei regulate stări finanțiare, numai așa pe hârtie? Mă iertați, d-lor, dacă reduc chestia la persoane, dar sunt silit, căci s-a aruncat imputări de falsificări, și falsificările nu se pot zice așa în abstract, ci sunt imputări aduse unor persoane din Partidul Conservator, din care am onoare și eu să fac parte. Ei bine, vrea să zică d-sa astăzi că numai d-sa este onest în evaluări, si că Strat, Rosetti și Cantacuzin, pentru că sunt conservatori, nu sunt onești?

Voci. Pune pe d. Mavrogeni, de ce-l lași afară. (Zgomot.)

T. Maiorescu. D-lor, de câte ori am datoria să vorbesc în mijlocul dv., este tendența mea de a mă pune pe cât pot la

nivelul convingerilor comune ale dv., si nu vorbesc decât ca să fiu pe cât se poate ascultat de colegii mei din Cameră, de dv. Prin urmare, când mă văd silit a mă apropia de simțimintele dv., mă țiu de ele până unde pot. Reduc dar chestia la aceasta. Ce vrea să zică d. Sturdza? că acești oameni au falsificat evaluările? Și că numai oameni din partidul liberal au o tainică putere mistică în ei...

Voci. Nu.

T. Maiorescu. Nu? Atunci pot termina cu aceste cuvinte, penibile de zis în mijlocul dv.: atunci de ce această recriminare? De ce d. Sturdza, care e ministru nu la răsboi, ci la finante, care prin urmare trebuie să fie cel mai rece și calculator în cifre, cel mai pus deasupra partidelor, dacă se poate cel mai universal pentru țara întreagă, iar nu numai pentru un partid sau pentru persoana d-niei sale, de ce domnia sa profită de o grupare de cifre pentru a arunca ură si recriminări asupra trecutului? Și îi trebuie oare d-sale numaidecât folia răului trecutului pentru ca să se poată vedea binele d-sale? Oare așa de slab este binele adus de d-sa, încât el nu poate trăi decât din răul altuia? Oare misiunea partidului liberal venit la putere era numai ca să arete în vorbe relele trecutului, fără să facă el mai bine?

D-lor, dacă e ceva trist în mijlocul vieței publice în România, este mai întâi deosebirea actuală a partidelor, care nu este naturală. Se aruncă vorba de reactionar, fără a se ști ce însemnează aceasta, se zic liberali unii, care nu sunt liberali, se zic reacționari, centraliști...

Voci. Roșii.

T. Maiorescu. Și roșii și fractioniști, fără a se ști, care e adevăratul înteles al acestor cuvinte, și mai cu seamă fără a se ști care e deosebirea de principii între aceste partide. Asa încât adeseaori partidele noastre au aerul de a fi mai mult o deosebire de persoane, decât de principii. Și în această rea stare de lucruri în viața publică ne-am găsit noi, începători ai

constituționalismului, să ne încriminăm unii pe alții? Mie mi se pare, d-lor, că adevărul este acesta: și unii și alții am făcut greșeli; ar fi bine însă, când s-ar putea ca din luptele aceste să iese o înțelegere comună mai mare, și cred că tendentele fiecărui om public, iubitor al țării sale, trebuie să fie – nu de a săpa abisul ce desparte partidele la noi, care nu sunt naturale, ci de a-l umplea, așa încât să se mai împace între dânsele pe cât se poate, și atunci când bătrânii luptători ai națiunii nu vor mai fi, să ne găsim noi cei tineri mai uniți și mai animați de un adevărat patriotism, ca să lucrăm în viitor cu mai puțină ură și cu mai multă convingere de principii.

Ei bine, d. ministru de finanțe, care este putem zice încă dintre cei relativ tineri, trebuie să părăsească ura și încriminările, si să contribuim cu toții cât se poate ca să ne întărim, să învătăm unii de la altii si să aducem foloase acelora, în numele cărora suntem aci, a poporului român, destul de indiferent la aceste încriminări de persoane și de partide, dar doritor de bune rezultate, fie că ele ar veni dintr-o parte, sau din alta. (Aplauze.)

45

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Despre apelul nominal la începutul unei Camere

(Ședința de la 22 mai 1879)

Alegerile pentru Camerele de revizuire se fac în mai 1879, sub ministerul arătat la pag. 221. Dintre conservatori se aleg în Senat între altii dd. Lascar Catargi, Manolache Kostaki (trecut iar la conservatori), N. Krezzulescu, B. Boerescu, G. Gr. Cantacuzin, I. Strat, Men. Germani, colonel Roznovanu, iar în Adunare dd. P. Carp, A. Lahovari, Gr. Triandafil, Leon și Jacob Negruzzi, Nicu Gane (pe atunci conservator-junimist); se alege și autorul acestei scrieri tot la colegiul I din Iași, deși fracția „liberă și independentă", cu aprobarea guvernului, îi opusese candidatura lui Vasilie Alecsandri. Sesiunea extraordinară se deschide la 22 mai, și în aceeaș zi, după cetirea Mesagiului, Camera își începe lucrările sub prezidența lui D. Cariagdi ca cel mai în vârstă după generalul G. Magheru, care renunțase.

La cetirea apelului nominal se produce următorul incident:

T. Maiorescu. Cer cuvântul în chestie de regulament.

D. președinte. D-lor, dați-mi voie să vă citesc articolul din regulament relativ la procedura ce se urmează la deschiderea unei nouă legislaturi:

„Art. 1. La începerea unei nouă legislaturi, după cetirea Mesagiului de deschidere, cel mai în vârstă dintre deputații prezenți ocupă scaunul prezidenției. El este asistat de patru dintre deputații cei mai tineri, ca secretari.

Art. 2. Biuroul provisoriu procede apoi la împărțirea Adunării prin sorți, în opt secțiuni..."

Voci. Așa este. Trageți sorții.

D. președinte. De aceea am onoare a vă spune, că nu pot face altceva acum, decât să încep tragerea la sorți a secțiunilor. (Zgomot.)

T. Maiorescu. D-le președinte, cred că în chestie de regulament trebuie să avem cuvântul, pentru că ar putea veni un alt președinte, care să facă altceva decât ceea ce-i cere regulamentul, si noi atunci avem datoria să-l luminăm... (Zgomot.)

D. președinte. Regulamentul îmi zice că îndată să încep tragerea la sorti. Dacă însă Camera va hotărî altfel, atunci eu n-am decât să fac ceea ce va voi Camera.

T. Maiorescu. Vă rog să-mi dați cuvântul în chestie de regulament; nu știți, ce chestie am să tratez...

D. președinte. Nu însă înainte de a se trage la sorți secțiunile.

G. Vernescu. Orce biurou, provizoriu or definitiv, trebuie să meargă conform regulamentului; prin urmare nu puteți refuza cuvântul nimenui în chestie de regulament.

Voci. Așa, așa.

D. președinte. Fiindcă văd păreri pentru și contra, și fiindcă regulamentul nu prevede cazul ce se ivește în această împrejurare, de aceea voi da cuvântul d-lui Maiorescu.

T. Maiorescu. D-le președinte, fiindcă nu știu încă, dacă este Camera constituită sau nu, dați-mi voie să mă adresez la d-voastră, d-le președinte, care sunteți în acest moment singura autoritate constituită, către care ne putem adresa.

Este, d-le președinte, o chestie prealabilă primordială, care primează chiar acea împărțire în secțiuni, pe care dv. ne-ați amintit-o ca prima noastră lucrare în situația în care ne aflăm acum; este chestia de a se sti, cum suntem noi aci, chiar în modul acesta pregătitor și provizoriu, în care ne aflăm astăzi? Pe ce cuvânt, pe ce baze suntem veniti acei câți suntem astăzi în Adunare? Pe ce normă, pe ce baze suntem trecuți în apelul nominal, și în ce poziție suntem ca să fim trași la sorți pe secțiuni? D-voastră puteți apreția importanța constituționala a acestei întrebări, și de aceia aș dori să mă lămuriți, dacă ar putea fi oare permis unei ingerinte prefectorale sau guvernamentale să ne trimită aci prin *Monitor* în mod prealabil și provizoriu pe acei deputați, pe cari-i voiește numai guvernul și prefectul? Desigur nu.

Care deputat intră aci? Acela, care e trecut pe lista imprimată, ce se află la biurou? Această listă poartă titlul „Adunarea Deputaților". Dar cine a făcut-o? Care Adunare a deputaților e aceasta? Până când se va constitui Adunarea Deputaților și până când d-voastră veți procede la împărțirea în secțiuni, până când se va verifica în secțiuni și apoi va decide Adunarea în mod suveran: până atunci cine se consideră ca deputat? Acela pe care-l voiește prefectul sau guvernul, or acela pe care îl trimite biuroul electoral? Unde e până atunci suveranitatea acestei chestii? În mâna prefectului și a *Monitorului oficial* sau a Imprimeriei Statului, or în mâna alegătorilor? E evident, că în mâna acestora din urmă; și prin urmare prefectul n-are ce căuta, afară numai dacă voieste sa fie un amabil intermediar între guvern și alegători, amabilitate, de care noi nu avem nici un interes.

D. Nicu Ganea a cerut cuvântul adineaori, când se făcea apelul nominal, la numele Morțun, ca să întrebe, ce caută d. Morțun pe această listă? Și în virtutea cărui mandat a venit d-sa aci? În adevăr văd în mânele d-lui Nicu Ganea un act intitulat astfel: Biuroul definitiv al colegiului I electoral din județul Suceava. Prin acest act biuroul definitiv arată că majoritatea a avut-o d. Ganea, și se certifică această alegere și de primăria urbei Fălticeni. Când lucrul dar este astfel, trebuie să ne întrebăm cu totii: cine a făcut lista cu d. Mortun? Eu, care m-am interesat de chestie, am văzut o depese publicată în *Monitorul oficial* din partea prefectului, prin care d-sa, pentru a-și procura o victorie de 24 de ore, a arătat că d. Morțun este deputatul ales. E știut, d-lor, că ministerul și prefecții nu au făcut nici o ingerință în alegeri, dar s-a făcut de comitetele electorale, negreșit fără nici o autorizare ministerială. Acest comitet electoral a propus si sustinut candidatura d-lui Morțun, care însă a căzut, cel puțin până acum. Cu toate acestea prefectul îl telegrafiază pe d-sa ca deputat ales. Până când vom fi noi constituiți și ne va fi permis să atragem atenția d-lui ministru de interne asupra prefectului, care și-a permis să telegrafieze deputați după predilecțiile d-sale, iar nu pe acei care în adevăr au întrunit majoritatea voturilor și au certificatul definitiv, până atunci pentru noi d. Nicu Ganea trebuie să fie trecut în această listă, și d-lui să figureze în secțiuni ca deputat ales.... (zgomot).... Fiindcă singura autoritate, la care mă adresez, nu-mi dă atenție în acest moment, voi aștepta până când urechile acestei autorități vor fi deschise pentru cuvintele mele...

D. președinte. Mă iertați, dacă ați fost siliți să vă întrerupeți din cauza convorbirii ce am avut aci; însă totdeodată, am observat că vă adresati și către Cameră, si atingeati și cestiunea cum a urmat ministerul și prefectul în alegere...

T. Maiorescu. Eu rog să se șteargă d. Morțun din această listă și să se înscrie d. Ganea.

A. Sihleanu. D-le președinte, mă adresez la d-voastră, fiindcă Adunarea nu este încă constituită și prin urmare nu avem o ședință, în care să putem discuta și vota ceva. De aceea protestez în contra d-voastră, pentru că ați dat cuvântul în cestiune de regulament, fiindcă după regulament, când este

vreo discuțiune, fie în orce fel de materie, trebuie să se dea un vot. D. Maiorescu ne-a ținut un discurs în toată regula și ne-a cerut chiar concluziuni. Dar puteți oare d-voastră să cereți Camerei a da un vot înainte de a fi constituită?

Vă rog dar, d-le președinte, să curmați, iar nu să deschideți discuțiunea, fiindcă discuțiune nu poate fi, și să procedeți la tragerea la sorți a secțiunilor, conform regulamentului. Orce altă lucrare este contrarie regulamentului.

D. președinte. D-lor, am dat cuvântul, fiindcă am avut trebuință de a fi luminat. Acum, fiind luminat, și văzând certificatul care-l prezentă d. Ganea, declar că voi trece în apel nominal pe d. Ganea.

Voci. Prea bine!

D. președinte. Acum vom procede la tragerea la sorți a secțiunilor.

46

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea dezbaterilor asupra articolului 7

(Ședința de la 5 septemvrie 1879)

Camera de revizuire, deschisă în 22 mai 1879 sub ministerul arătat la pag. 221, alesese o așa-numită „comisie de inițiativă parlamentară“, care să propue noua formulare a articolului 7 din Constituție. După multe dezbateri, majoritatea comisiei, prin raportorul ei d. Gh. Mârzescu, ajunsese să propue Parlamentului un proiect de revizuire, care a fost trimis în studiul secțiunilor. Guvernul era în contra proiectului, însă nu izbutește cu părerea sa decât în trei secțiuni, care aleg delegați pe dd. Col. Lecca, D. Giani și I. Lățescu. Majoritatea de 4 secțiuni rămâne favorabilă proiectului combătut de guvern și își alege delegați pe dd. G. Vernescu, B. Conta, N. Nicorescu și M. Burileanu. Aceștia introduc în lucrarea comisiei de inițiativă câteva modificări de puțină însemnătate și astfel propun, prin raportorul B. Conta, următorul

„PROIECT
de dispozițiuni constituționale destinate a înlocui art. 7 din Constituțiune

Art. 7. Străinul, de orce credință religioasă, poate dobândi însușirea de cetățean român, îndeplinind condițiunile și formele următoare:

Va adresa către Domn cererea sa de naturalizare, arătând capitalurile, statul său, profesiunea sau meseria ce exercită și vroința de a-si statornici domiciliul pe teritoriul României.

Dacă, după o asemenea cerere, petiționarul va locui zece ani în țară, și dacă prin purtarea și faptele sale va dovedi cá este folositor țării, Corpurile Legiuitoare îi vor putea acorda împământenirea.

Vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani acei care vor fi făcut țării servicii importante, care vor fi adus în tară industrii, invențiuni utile sau talente distinse, care vor fi fondat în țară stabilimente mari de comerciu sau de industrie.

Asemenea vor putea fi scutiti de stagiul de zece ani străinii născuți și crescuți în România, din părinți născuți în România, și care nici unii nici alții nu s-au bucurat vreodată de o protecțiune străină.

Asemenea vor putea fi scutiți de stagiul de zece ani străinii născuți și crescuți în țară, care nu se vor fi bucurat vreodată de o protecțiune străină și care vor fi obtinut bacalaureatul în școalele române.

Împământenirea nu se poate acorda decât în mod individual, prin lege votată de Corpurile Legiuitoare, sancționată și promulgată de Domn.

Însușirea de Român se conserva și se pierde, conform dispozițiilor coprinse în codicele civil.

O lege specială va determina modul, prin care străinii își vor putea stabili domiciliul pe teritoriul României.

Numai românii și cei împământeniti pot dobândi imobile rurale în România. Străinii nu pot dobândi asemenea imobile decât prin succesiune *ab-intestat*".

În această formulare proiectul se primește de majoritatea delegaților la 3 iulie 1879 și se depune în manuscript pe biuroul Camerei la 4 iulie. În aceeaș sedintă atât guvernul, cât și prezidentul Camerei C. A. Rosetti se declară demisionați, fiindcă nu mai sunt expresia majorității. Însă C. A. Rosetti este reales prezident cu 73 voturi contra 43; iar ședințele Camerei se întrerup până la constituirea noului minister, care se anunță la 11 iulie în următoarea compunere (puțin corectă, v. pag. 128):

I. C. Brătianu, prezident și lucrari publice
M. Kogălniceanu, interne
B. Boerescu, externe
N. Krezzulescu, culte
D. A. Sturdza, finanțe
Col. Lecca, răsboi
A. Stolojian, justitie.

Noul minister cetește o declarare, în care se arată de acord cu proiectul majorității, și totdeodată Parlamentul se amână pe timp de o lună.

Redeschizându-se la 11 august, Camera își hotărește însăș o nouă amânare până la 21 august. În tot timpul de la 4 iulie până la 21 august proiectul de revizuire, reprodus mai sus, nu se tipărise încă de Imprimeria Statului. După multe insistențe, de-abia la 27 august se împart deputatilor exemplarele tipărite, și în ședința de la 4 septemvrie încep dezbaterile publice asupra lui.

Pe lângă acest proiect mai este în discutie numai propunerea făcută de dd. N. Blaremberg etc. de a se respinge orce revizuire; căci un proiect al minorității delegatilor (D. Giani, col. Lecca, I. Lățescu), mai aproape de părerea guvernului, și o propunere a d-lui P. Carp. fuseseră retrase.

În asemenea împrejurări se ține discursul următor:

V-am rugat să-mi dați cuvântul, d-le președinte, fiindcă mă cred dator să propui onor. Camere ca să amâne discuția de față.

Propunerea de amânare, ce voi avea onoare să o susțiu înaintea d-voastră, nu este o amânare într-un mod indefinit,

ci o amânare pentru una sau câteva zile, până când și guvernul va putea să vie înaintea d-voastră cu un contraproiect al său, dacă-l are, pentru ca părerea formulată de majoritatea delegaților și părerea guvernului să fie discutate înaintea d-voastră și înaintea țării în același timp, să putem fiecare din noi să cumpănim valoarea unuia și a celuilalt proiect, și numai după această cumpănire să ne dăm votul nostru în cunoștință de cauză.

D-lor deputați, chestia cum mi se prezentă mie, îmi pare de o mare importanță constituțională; și vă rog să-mi dați atenția d-voastră pentru a vă dezveli câteva considerante în favoarea ei.

Cum se înfățișează chestia? Au venit înaintea d-voastră în dezbaterea de ieri patru propuneri: proiectul majorității, un proiect care pe aceeaș coală de hârtie îl văd însemnat drept contraproiect al minorității; alăturea era o propunere subsemnată de d. Blaremberg și alții, care tindeau a nu se revizui deloc art. 7, și în fine în raport se menționează o a patra propunere, subscrisă de d. Carp. Când s-a deschis discuția generală, spre marea mea mirare, am văzut că minoritatea, care prezentase contraproiectul și unde erau subscriși dd. Dimitrie Giani, colonel Lecca și I. Lățescu, prin organul d-lui Giani declară că-și retrage contraproiectul său. Onor. d. Carp asemenea declară că-și retrage părerea sa.

P. P. Carp. Propunerea.

T. Maiorescu. Declară și d. ministru-președinte, în sfârșit, că nu aderă la celelalte două propuneri, care rămâneau în discuție, se înțelege nici la aceea care nu vrea revizuirea, dar nici la aceea care însuma în sine opinia majorității, cum era formulată aci.

Ei bine, cum stăm atunci? Mi-am permis să întreb pe d. președinte, și cred că eram în dreptul meu, cine este înscris în lista oratorilor? si am văzut că sunt înscriși încă doi, care toti vor să vorbească pentru proiectul majorității comitetului de

delegați, și nu am văzut pe nimenea înscris, care să vorbească în contra acestui proiect. Și prin această tactică parlamentară, pe care nu-mi permit a o califica, nu i se face nici măcar onoarea de a fi discutat contradictoriu ca să se lămurească lumea, unde stăm. Vreau adică să fie aduși deputații, care vorbesc și au vorbit până acum, dd. Blaremberg și Conta, în poziția puțin serioasă de a vorbi într-o parte pentru niște oameni convinși de mai nainte și în altă parte în contra unor oameni, care prin tăcerea lor vor să astupe răsunetul, ce aceste cuvinte vor avea în țară? Și la întrebarea d-lui Lahovari, făcută ieri venerabilului nostru președinte, dacă nu acordă cuvântul la cineva în contră, d. președinte, cu o ironie inteligentă, a răspuns: nu-i pot inventa.

Nu cumva suntem unanimi de părerea majorității? (Aplauze.) Este știut că nu suntem unanimi, a declarat ieri și d. președinte al consiliului, că este în contra proiectului majorității. Atunci întreb încă o dată: cum ne aflăm? O să vie întâi propunerea acelora, care sunt contra revizuirii; este probabil, cred că nu exprim ceva prea aventurat, dacă zic că această propunere va rămânea în minoritate. O să se prezente atunci la vot părerea majorității. Să luăm cele două hipoteze. Dacă se primește această din urmă părere, numită a majorității, primi-se-va ea fără ca guvernul țării, care ne reprezentă față cu străinătatea și care a declarat că nu aderă la ea, să fi venit să ne spue, la ce aderă și care este proiectul său? Dar atunci ce guvern avem noi, care ne reprezentă față cu străinătatea? (Aplauze.)

A doua hipoteză; părerea majorității cade, neîntrunind două treimi. Dar atunci, d-lor, v-aș ruga să mă lămuriți asupra acestei îndoieli: atunci cum rămâne chestia constituțională? Noi suntem acum Cameră de revizuire; convocați am fost printr-o decizie a unei Camere anterioare, care în urma a trei lecturi prevăzute în Constituție a declarat că este caz a se revizui art. 7 din Constituție, și de drept s-a dizolvat, si am venit noi. Prima noastră misiune, și deocamdată singura a Camerei de

revizuire, este de a ne pronunța asupra art. 7, îl revizuim sau nu? Îndată ce opera revizuirii este terminată într-un mod sau în altul, noi încetăm de a mai fi Cameră de revizuire, și sau continuăm în calitate de Cameră ordinară sau nu. Dar această din urmă chestie nu importă așa de mult; ceea ce importă, este că, în momentul când opera revizuirii va fi terminată, am încetat de a fi Camere de revizuire, de a lucra cu două treimi, în necesar acord cu Domnul și cu celelalte prescrieri de procedură ale Constituției.

Ei bine, retrăgându-se proiectul minorității și proiectul d-lui Carp, în dezbatere stă numai proiectul majorității și proiectul nerevizioniștilor. Dacă dv. ați primi cu două treimi vreunul din aceste două proiecte, opera dv. de Cameră de revizuire n-ar fi încetată. Ati putea să ziceți că mai prelungiți sesiunea acestei Camere, deoarece proiectul votat de dânsa trebuie să se vadă, dacă e primit de Senat sau nu, și nu știu în ce sens ar mai putea să se modifice redacția ca să fie identică. Dar dacă dv. respingeți atât o părere cât și ceialaltă părere, așa încât nu mai e vorba de revizuire, vă întreb, în momentul în care d. președinte va declara votul, în momentul în care va zice după ultima bilă dată: *S-a respins și un proiect și altul,* cum stăm în acel moment? Mai suntem Camere de revizuire? Camera de revizuire a declarat: nu este loc a se revizui Constituția; si atunci cine o mai poate continua de acum înainte? Să vedem. S-a declarat că nu este caz de a se revizui, căci deși s-a primit în princip revizuirea, dar sub forma specială, sub care ne-a venit, revizuirea s-a respins. Dv. puteți la luarea în considerare să votați cu $^2/_3$ unul din acele proiecte. Dar dacă la discuția aliniatelor (căci este un singur articol) nu vă veți mulțumi cu redacția vreunui aliniat și veți vota în contra, la votarea în total veți vota poate de asemenea în contra proiectului întreg, precum aceasta s-a întâmplat de mai multe ori cu alte proiecte ordinare. Deși s-a luat în considerație în princip, însă

pentru că un amendament nu a triumfat, la votarea în total proiectul s-a respins.

Când Camera este o Cameră ordinară, poate guvernul să ne aducă legea mai târziu din nou în dezbatere. Dar la o Cameră de revizuire, dacă proiectul cade, se poate urma tot astfel? Veți avea oare să convocați o altă Cameră de revizuire? De ce ne îngreuiați poziția, deja grea, și cu această greutate constituțională? Poate oare guvernul să vie și să prezente un nou proiect? Însă de la ultimul vot al respingerii singurelor proiecte în discuție, eu nu mai văd Cameră de revizuire.

Dar să luăm o altă hipoteză; vine guvernul și chiar înainte de a se pronunța cuvântul sacramental și fatal al respingerii (căci după ce s-a pronunțat, cred că s-a isprăvit cu Camera de revizuire) zice: iată alt proiect! Ei, dar până când aceasta?! Dacă se respinge și proiectul ministerial și noi continuăm sistema aceasta de interpretare, atunci vin alți 7 deputați din majoritate, care este o majoritate bine „disciplinată" (și sper că prin aceasta nu zic un cuvânt care vă displace, căci aș fi nefericit să displac majorității), zic dar, că majoritatea este bine disciplinată, nu-i fac injuria de a zice că este înregimentată (râsete, aplauze)... așadar, când din această majoritate, foarte bine disciplinată, vin 7 deputați și propun alt proiect, iar trecem în secții, iar discutăm, iar venim, și iar n-au $^2/_3$, și în momentul de a se pronunța votul, iar vin alți 7, iar discuție, iar n-au $^2/_3$. Apoi când se sfârșește vreodată o Cameră de revizuire? sau are o ființă fără sfârșit legal, este un convent ca în Revoluția Franceză?

Însă, d-lor, dacă nu puneți mult temei pe această chestie de formă, permiteți-mi a intra mai mult înlăuntrul lucrului, în fondul chestiei constituționale. Dacă unii din d-voastră, după respingerea amândouă proiectelor, totuș au simtul că trebuie să continuăm în calitatea de Cameră de revizuire, pentru ce au acest simț? Să luăm lucrul natural: fiindcă în conștiința d-voastră există așteptarea sau știința, că va veni

guvernul cu un alt proiect al său. Prin urmare tot ce facem noi aci, o facem în așteptare, ca viitorul guvern, vreau să zic, că viitorul proiect așteptat de la guvern să vie....

I. Câmpineanu. V-a trădat cuvântul, ați zis viitorul guvern.

T. Maiorescu. Dar, onor. d-le Câmpinene, n-am trădat nimic fără voie, fiindcă nu mă sfiesc să zic că aș dori să vie alt guvern decât acesta (râsete, aplauze).

G. Mârzescu. D. Câmpineanu renunță la cuvânt (râsete).

T. Maiorescu. Doresc alt guvern, fiindcă cred că guvernul actual nu reprezentă simțimântul țării, în această chestie. (Aplauze.)

Reviu la argumentare: așadar dacă discutăm sub preocupația viitorului proiect, dacă onor. deputați din majoritate, care vor să se respingă opinia comitetului delegaților fără discuție, așteaptă proiectul guvernului, dacă au o asemenea *arrière pensèe:* de ce nu discutăm lucrul pe față, având totodată și proiectul guvernului? De ce? Ce este aceasta? O fină procedură parlamentară? Și adică ce voiți? Voiți ca să cadă întâi părerea majorității, și să veniți pe urmă d-voastră cu proiectul cel nou.

Însă în sistemul constituțional trebuie să simțiți, că este periculos să cadă o părere a unei Camere, care reprezentă țara. Și dacă o cădere este de așteptat, mai folositor e să cadă o părere a guvernului (aplauze, bravo); căci, căzând guvernul, îl pot înlocui cu altul, dar slăbind autoritatea țării, ne-am slăbit pe toți. (Aplauze.)

Dar, d-lor, afară de acestea este un inconvenient în o asemenea procedare, care turbură conștiința deputaților, chiar celor mai lipsiți de spirit de partid, și dacă am îndrăznit să iau cuvântul, a fost tocmai fiindcă în conștiinta mea de deputat mi-a venit greu să-mi formez o idee sigură asupra proiectelor ce sunt puse în discuție mai nainte de a vedea ideea guvernului.

D-lor, este vorba de revizuirea art. 7. Eu, personal, am fost totdeauna contra art. 7, fiindcă l-am crezut periculos pentru noi, și situația, în care ne aflăm astăzi, cred că o dovedește. Cum să fie însă revizuit? Mă aflu înaintea unei propuneri a majorității, care privită din punctul de vedere al ideilor țării o găsesc foarte conformă cu necesitatea momentului, întru cât privim țara înăuntru. Se șterge prohibițiunea religioasă, se admite posibilitatea naturalizării și se garantează atât proprietatea rurală cât și naționalitatea noastră prin naturalizarea individuală. Ei bine, tăcând guvernul, neavând eu un contraproiect spre a face o comparare, ce să zic eu decât: foarte bine, îl votez. Dar dv., care nu-l votați? Nu aveți un contraproiect? Ieri d. președinte al consiliului s-a exprimat printr-un admirabil laconism și a zis: eu nu ader la proiectul acesta al dv. *Eu nu ader,* vasăzică trei cuvinte. Ei bine, credeți că numai atât poate să hotărască chestia? Marea majoritate a țării într-o cumpănă și trei cuvinte nemotivate ale d-lui Brătianu în alta, acesta este noul dv. sistem constituțional? (Râsete, aplauze.)

Este nenatural. Ne trebuie un contraproiect spre a putea face o comparație și a vedea unde sunt deosebirile, până la ce punct mergem împreună și unde ne dezbinăm, să cumpănim în conștiința noastră, care e pericolul din afară, dacă ne amenință vreunul, și care e pericolul, care ne amenință dinăuntru, și să găsim poate un mijloc de tranzacție, să știm ce facem. Dar acum pentru ce voiți să venim noi să discutăm, când părerea dv. nu e formulată? Și apoi, dacă aveți această intenție, pentru ce ați venit de la început și ați zis: nu ader? De ce? Ce voiți să faceți cu noi? Voiți să ne faceți ridicoli? Voiti să ne expuneți la ridicolul de a vorbi fără contradictori? Frumos câștig! Ei, si dacă ne-am făcut ridicoli câtiva inși, ce a ieșit de acolo? Mare câștig pentru România! (Aplauze.)

Și apoi în realitate, pe cine voiti să expuneți la ridicol? Părerea, pe care o sustine comitetul, este părerea majorității

țării în momentul de față. Se poate ca unii să crează că această părere a majorității țării nu este justă, nu este bună, se poate; dar nimeni nu poate să tăgăduiască faptul că această părere este părerea simțită de marea majoritate a țării. (Aplauze.) Ei, ce voiți dv.? Voiți ca această părere a majorității țării să dispară în nisip, să nu mai rămâe nici urmă din valurile ei? Dar de ce? La ce, spre ce folos? *Spre a scăpa poziția guvernului?* Dar aici e chestie de persoane, sau e chestie de interesul țării? Vorbiți în fața altora, sau în fața unei Camere, în care nu sunteți în majoritate? Ca guvern în fața opoziției strigați întotdeauna: țara să judece, țara se va pronunța mai bine. Ei bine, țara a vorbit și este contra dv. Se vede însă, că la adică toate acestea sunt fraze goale, și la momente date, când se crede folositor pentru situații personale, se violentează voința țării. Este o violență, ce se face acum cu această procedare voinței țării. (Aplauze.)

Amicul meu, d. Carp, a întrebuințat în discuția de ieri un cuvânt, pe care nu l-aș releva, dacă nu ar fi fost aplaudat de majoritatea guvernamentala, și dacă nu ar sta în relație, desigur involuntară, cu un șir de articole de jurnal, publicate de cel mai important jurnal din țară, de *Românul*. Am cetit în *Românul* – o foaie despre care, de câte ori voiesc să o pui în relație cu guvernul, se zice că este un organ independent, de câte ori o calific de organ al domnului președinte al Camerii, d-nu președinte iarăș se leapădă de ea, astfel că mărturisesc că nu știu, cum să calific acea foaie fără să întâmpin o discuție; voi califica acea foaie de: jurnal, care reprezentă ideile majorității Camerei liberale și care susține pe guvernul actual ca reprezentant al acelei majorități... Văd pe d. Costinescu aprobând; sunt vesel, că în fine am găsit cu această ocazie formula sau soluția acestui interesant organ de publicitate. În *Românul* dar se zice: pasiunile personale și intrigile pentru a ajunge la putere fac greutăți guvernului, iar nu interesul țării; și apoi în două foi germane din străinătate – este știut d-lor

deputați, că niciodată nici o foaie nu se corupe cu bani, că presa este cu mult mai înaltă decât nivelul venelității... (Râsete, aplauze frenetice)... este evident, că ceea ce zic aceste două foi germane, nu o zic pentru interes solicitat din paragraful cheltuielilor neprevăzute ale d-lui ministru de externe; dar cu toate acestea, este atâta identitate între ceea ce zice *Românul* și între ceea ce zic aceste două foi, încât trebuie să spui că este un frumos acord al inimilor și că se inspiră unele de la altele. În aceste foi se zice: pasiunea de putere, intrigile conservatorilor și ale boierilor fac soluțiunea grea; aceștia vor să ajungă la putere și de aceea țara nu se poate liniști. Apoi aceste foi îndrăznesc să adaoge, că sunt idei de răsturnare a ordinei constituite, care se ascund sub asemenea tendențe.

Vă întreb un singur lucru: această părere (arătând proiectul majorității) nu este ea oare părerea majorității țării și nu este în spiritul mai unanim al țării? (Aplauze.) Cum dar se pot acuza acei care susțin părerea țării? Și dacă aceștia sunt intriganți, atunci ce sunt ceilalți? Cât pentru Partidul Conservator, este *calomnie* ceea ce se zice în acele foi, calomnie cu atât mai nedemnă, cu cât este vorba de a stigmatiza însăși opinia și simțimintele țării. (Aplauze.) D-lor, o repet, în foile guvernamentale toți acei, care sprijinesc opinia generală a țării, sunt prezentați ca niște intriganți, care vor să facă greutăți guvernului contra intereselor țării. Aceasta este o calomnie, care izbește în cele mai adevărate simțiminte ale țării. (Aplauze.)

Voiți să ziceți, oare, că d. raportor Conta nu este convins de ceea ce spune? Voiți să ziceți că toți membrii majorității, care susțin această opinie, o susțin în contra conștiinței d-lor? Eu, domnilor, înaintea alegătorilor mei din colegiul I de Iași mi-am făcut rezerve în privința părerii lor, identice cu a comitetului, și m-am angajat numai la atât, ca să mă duc să discutăm din nou această părere, îndată ce-mi va părea periculoasă. Însă eu, care am făcut aceste rezerve, trebuie să recunosc că mai toți oamenii inteligenți și independenți din

colegiul I de Iași și-au exprimat opinia lor în sensul opiniei formulate de majoritatea delegaților acestei Adunări, și știu că această opinie a lor este cea mai sinceră și cea mai întins manifestată în țară. Această opinie politică este, cu un cuvânt rezumător, *opinia publică a țării*, și îndrăznesc să zic că nici unul din guvernamentalii d-voastră, când s-ar prezenta din nou înaintea alegătorilor zicând că este contra acestei propuneri și că ar vrea să dea mai mult evreilor, nu va mai fi reales. (Aplauze.)

Apoi, d-lor, când este așa, când trebuie să simțim că este așa, de ce stigmatizați această mișcare națională? Și ce câștigați, când voiți să înfățișați această opinie a țării ca o intrigă politică? Și dacă nu va trece părerea d-voastră și va rămânea în picioare sentimentul țării, atunci cum rămâne? Va stărui guvernul întru ale sale?

O voce. Aci este chestia.

T. Maiorescu. Aci este chestia? Atunci voi zice și eu ca d. Câmpineanu, că v-a trădat gura. Ce? Nu cumva este vorba de dizolvare?

O voce. De ce nu?

Altă voce. Poftiți.

T. Maiorescu. Ajung, d-lor, la un alt argument, care e cel din urmă. D-lor, se zice că suntem stat constituțional, se zice cel puțin așa. Îndoiala mea nu este numai o formă oratorie; mărturisesc că de la guvernul de astăzi m-am deprins a vedea mai ales schimbându-se și formându-se ministerele și miniștrii ca în statul cel mai despotic, fără ca reprezentațiunea națională să știe, de ce a intrat și a ieșit cutare sau cutare ministru.

De exemplu, de ce a ieșit d. Dabija și a intrat tocmai d. colonel Lecca? (Ilaritate.) Dacă este cineva, care știe cauza legală a acestei schimbări, apoi se vede, că pe acela l-a luminat D-zeu. Pe mine nu m-a luminat. Și așa mai departe și cu ceilalți miniștri. Dar în fine acest minister s-a prezentat cu un program, care program din norocire stă în *Monitor*, căci altfel poate m-ar dezminți cineva. (Aplauze.)

Ministerul trecut își dă demisia și zice în *Monitorul* din 12 iulie 1879.

„Pentru regularea unor chestii atât de grele ca acelea ce Camerile de revizuire sunt chemate a rezolva, guvernul nu ar avea puterea și autoritatea necesară decât atunci, când s-ar bucura de încrederea nu numai a majorităților necesare chiar în timpuri normale, dar însuș a mai unanimității Corpurilor legiuitoare".

Dacă este și astăzi părerea d-lui ministru-președinte tot așa, atunci mă mir, de ce mai stă pe banca ministerială, căci se știe de toți, că mai unanimitatea nu o are guvernul. Dar în fine, cine să numere unanimitatea, mai unanimitatea, și majoritatea...

O voce. Da, e foarte greu. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. În raportul ce noul minister, format la 11 iulie, îl face Măriei Sale Domnitorului, zice (vezi același *Monitor*):

„Pe de altă parte, credem asemenea că prin îndatoririle ce noul guvern a luat asupră-și în programul său și prin declarațiile sale, atât de franc formulate, spiritele din întru, astăzi atât de aprinse"...

Îmi pare rău, fie zis în treacăt, că s-a întrebuințat acest cuvânt; era mai bine să nu-l zică guvernul în contra d-voastră față cu străinătatea

...„se vor calma și vor aștepta cu multă paciență și încredere rezolvarea unei chestii, care se leagă și cu exigențe exterioare".

D-lor, spiritele s-ar fi calmat de mult, dar se irită prin faptele și felul de politică al guvernului. (Aplauze.)

Ei bine, aci văd iscăliți pe noii miniștri, și aceasta a fost marea surprindere a mea și a multora din cei ce nu cunosc misterele fabricărilor de ministere. Vedem dar iscăliți pe dd. Kogălniceanu și Krezzulescu alături cu d. colonel Lecca, pe d. Boerescu alături cu d. Stolojian. (Aplauze și ilaritate.)

O voce. Au făcut sacrificii.

T. Maiorescu. Da, și eu zic că au făcut sacrificii de a lucra împreună, căci este știut că totdeauna când se urcă cineva pe banca ministerială, face sacrificii enorme. (Aplauze și ilaritate.)

Așadar d. Boerescu, ministru de externe, a sacrificat ideile și simțimintele sale de acuzat, pentru a fi alături cu d. Stolojian acuzatorul; d. Kogălniceanu și d. Krezzulescu și-au sacrificat reminiscențele d-lor, că erau cei mai intimi apărători ai Principelui Cuza, pentru a sta alături cu d. colonel Lecca, care (aplauze prelungite)... care... era de altă părere.

I. Ionescu. Nu face nimica aceasta, foarte bine au făcut.

T. Maiorescu. Așa este, cum zice d. I. Ionescu, se dovedește marele sacrificiu ce au făcut, și toate acestea le-am zis, ca să pun în relief valoarea personală a acestui minister, în toate privirile nou, și poziția sa față cu țara. Acest minister numără doi bărbați, cu care în unele momente lucram împreună și pe care îi auzeam zicând în Senat că guvernul trebuie să nu lase inițiativa Camerei, ci el să vie cu o propunere, fiindcă este o chestie internațională de cel mai mare interes. Ei bine, d. Boerescu și d. Krezzulescu au uitat aceasta? Îmi retrag însă întrebarea, căci nu se poate ca d-lor, ca senatori, să susție una, și astăzi, ca miniștri, alta.

Eu mă aștept să văd pe d-nii Krezzulescu și Boerescu susținând propunerea mea și venind cu un contraproiect din partea guvernului. Autoritatea d-lor este astăzi și mai mare, fiindcă este însuflețită și ilustrată cu o călătorie de vacanță a d-lui Boerescu, de care s-a ocupat Europa întreagă, și care ne aduce impresiile și știrile despre cele petrecute în Europa.

Dar, d-lor, este ceva mai straniu, proiectul acesta al majorității și l-a însușit guvernul. Căci de ce era vorba? Să se revizuiască art. 7, să se facă restricțiuni pentru proprietatea imobiliară rurală și să se admită împământenirea individuală. Este altă esență în acest proiect de cât aceasta? Ei, iată ce zice ministerul cel nou în programul său...

(D. președinte al consiliului pleacă după banca sa.)

și-mi pare bine, că d. prim-ministru și președinte al cabinetului celui vechi se retrage acum, fiindcă acum trebuie să vorbim numai cu miniștrii cei noi. (Ilaritate.) Iată ce este în programul, cu care au venit d-lor înaintea țării, pe temeiul căruia s-au pus în relație cu străinătatea și în puterea căruia ne-a amânat ca să ne calmăm, căci pretind d-lor, că eram foarte agitați. Vă citesc iarăș din *Monitor*, și vă rog să mă controlați, stă în *Monitorul* de joi, 12 iulie 1879:

„De aceea, d-lor senatori, d-lor deputați, guvernul dv. crede a corespunde atât la cerințele diplomației europene, cât și la preocupările legitime ale țării, când, pe lângă recunoașterea principiului egalității religioase și libertății cultelor, el va admite și va susține, *pentru revizuirea* art. 7, în partea relativă la interesele noastre interioare, *o soluțiune bazată pe principiul naturalizării individuale, care esclude orice categorii, precum și pe restricțiuni speciale pentru dobândirea proprietății rurale*".

Aceasta însemnează, că a primit esența proiectului majorității.

O voce. La iulie era.

T. *Maioreseu.* A! la iulie! Și astăzi, când de abia am sfârșit luna lui august, vine acelaș guvern, care ne-a reprezentat în străinătate pe baza acestui program, vine d. ministru-președinte și declară: „nu ader la proiectul majorității".

Așa? Nu aderați? Dar de ce ați zis în programul constituirii d-voastră, că aderați? Și cum ați pornit în străinătate sub pretext că aderați, și acum vă dați pe față, că nu aderați, precum și memoriul d-lui Boerescu este altceva decât proiectul majorității primit în program?

Aș fi fericit, când cineva din majoritatea guvernamentală ar avea bunavoință să mă împrumute din vocabularul român-parlamentar cu un cuvânt, prin care să calific această purtare, fără ca să-mi atrag un blam din partea d-lui președinte al Camerei. D-lor, ce este aceasta? Cum să numim o asemenea procedare? Să zicem că este *amăgire?* În Camera trecută se

vorbea de mistificare. Să zicem că este o mistificare a opiniei publice, atât a Europei, cât și a României? Cum? Adoptați programul majorității, tratați o lună sau două de zile nu știu pe ce bază, și pe urmă veniți cu alte idei ascunse?

Dar atunci întreb: cine a reprezentat în străinătate adevărata opinie a Camerei? Guvernul de astăzi? (aplauze). Sau a rămas țara iarăș amăgită în adevărata reprezentare a intereselor ei, așa cum le înțelege ea? D-voastră ne spuneți, în aparență cu sinceritate: *dați-vă părerea,* noi ne-o dăm, și după ce ne spuneți că ați adoptat-o și d-voastră, în urmă veniți și ne declarați că aveți altă părere, declarând cu aceasta că veți combate părerea Camerei (aplauze). D-lor, cum credeți d-voastră că aceste procedimente nu vor irita spiritele în țara noastră? La ce rezultat aveți s-ajungeți? Să dizolvați Camera? Dar v-ați gândit ce însemnează aceasta astăzi? Sunteți siguri de liniștea publică? Luați asupra d-voastră răspunderea în fața unei țări, care se vede de un an de zile învârtită și amăgită în reprezentarea ei în străinătate? (aplauze). Apoi unde tind toate acestea?

Eu, d-lor, nu sunt inimic al evreilor, mărturisesc chiar, că n-am putut aproba nota discursului d-lui Conta. După simțimântul meu, în momentul când voim să deschidem ușa Constituțiunii noastre spre a permite evreilor, care s-au asimilat cu noi, să vie la cetățenia română, ar fi trebuit un limbagiu însuflețit de înaltele idei de toleranță și de civilizație modernă. Dar dacă nu aprob tonul discursului d-lui raportor, mă simt indignat de procedarea guvernului. Unde tindeți d-voastră? Care vă este ținta cea adevărată? Vroiți să se excite spiritele, mai cu seamă dincolo de Milcov, așa ca să ne discrediteze cu totul în fața Europei? Și ce răbdare așteptați d-voastră de la o țară? Ce supraomenească blândețe îi presupuneți pentru ca să-i prezentați asemenea lucruri? Și pentru ce toate aceste? Numai pentru ca d-voastră să rămâneți la guvern? (Aplause.) Dacă aceasta este procedarea noastră ca stat independent, mai bine era să fi rămas sub forma noastră cea veche, și să așteptăm o ocazie mai favorabilă și oameni mai capabili pentru a ne dobândi independența.

De aceea vă rog să binevoiți a amâna întreaga discuție, până în momentul când va veni guvernul cu proiectul său, să nu vă expuneți de a vota o soluție fără a ști unde mergeți cu ea, să vedem ce ne zice guvernul reprezentant al țării în străinătate, pentru ce, după ce a primit odată acest program, revine pe urmă la alte programe?

Acei, care suntem veniți pentru a da o soluție, nu vroim să ne mistificăm unii pe alții și în definitiv să mistificăm țara. Pentru aceasta, vă rog să adoptați propunerea de amânare. (Aplauze prelungite.)

După lungi discuții, terminate de-abia în ședința de la 6 septemvrie, propunerea de amânare se respinge cu 75 voturi contra 53, și în ședințele de la 7 până la 12 septemvrie se continuă dezbaterile asupra revizuirii, în decursul cărora autorul publicării de față, mai tine cuvântul următor (47) și precizează atitudinea Partidului Conservator, în numele și cu autorizarea acestui partid. Totuș guvernul nu poate scăpa de necesitatea de a-și prezenta și proiectul său, precum vom vedea din nota introductivă la discursul 48.

47

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Chestia evreilor și articolul 7

(Ședința de la 10 septemvrie 1879)

Domnilor deputați, îmi pare rău că propunerea de amânare, ce avusesem onoare să o fac înaintea d-voastră în ședința de miercuri, n-a fost primită, ci a degenerat, în contra intențiunilor mele, într-o chestie de încredere sau neîncredere în guvern. În asemenea situație majoritatea guvernamentală a respins amânarea; regret însă pentru interesul cauzei, c-a respins-o. Vedeți pentru ce a rămas dar în discuție numai proiectul majorității delegaților, și dacă va ajunge la vot și va cădea în urma votului, nu mai este cu putință ca să fie readus sub aceeaș formă în discuția dv.

Dacă însă ar cădea mai târziu și proiectul guvernului, atunci cum stăm? Dacă ar fi căzut vreun proiect al guvernului și celălalt venea simultan, în aceeaș zi, la vot, atunci puteam cel puțin pe unul să-l scăpăm după votul celuilalt. Dar când ne este cu neputință să mai revenim la părerea majorității, ne putem afla într-o situație în adevăr complicată. Însă vina nu este a noastră; ea naște dintr-o procedură parlamentară a majorității guvernamentale, și nu din intenția Camerei întregi. De aceea regret încă o dată, că s-a întâmplat așa. Dar fiindcă fără vina noastră s-a întâmplat așa, nu vă mirați că, în

lipsă chiar de contrazicători și cu tactica majorității de a păstra tăcerea, îmi iau libertatea de a vorbi înaintea d-voastră și de a vă arăta pentru ce primim, pentru ce menținem și vom menținea proiectul majorității comitetului de delegați. Cred că veți înțelege totdeodată și mai ales, că deputatul colegiului I al acelui oraș, care a fost vechia capitală a Moldovei, a acelei părți a României ce este mai cu seamă interesată la chestia de astăzi, să fie îndeosebi dator a-și spune cuvântul în numele alegătorilor săi și a orașului ce reprezentă.

Încep prin o declarare. După ce m-am înțeles cu colegii mei din Partidul Conservator, cu ei împreună și pentru dânșii am onoare a vă spune aci: Primim propunerea formulată de majoritatea comitetului delegaților, ca singura propunere, care este astăzi cu putință (aplauze), ca singura propunere, care răspunde necesităților țării, ca singura propunere, despre care sperăm că va găsi, prin argumentele ce i se vor da, înțelegere și sprijin chiar în Europa occidentală.

D-lor deputați, ați văzut în ședința din urmă, că s-au petrecut atâtea scene de un caracter foarte personal, și poate mulți din noi vor fi rămas cu impresia că era mai bine ca unele sau altele din cuvintele zise să nu fi fost întrebuințate; însă emoția aceasta, dacă voiți personală, care câștigase pe atâția dintre noi, era foarte naturală în cazul de față. Căci chestia ministerială în acest moment este nu o chestie personală, ci o chestie importantă pentru chiar rezolvarea lucrului în sine, pentru chiar liniștirea spiritelor în țară. Nu întru cât este persoana d-voastră în joc, d-lor miniștri, ci întru cât guvernul, oricare ar fi el, trebuie în împrejurarea de față să prezente țării garanția de corectitudine și de tărie consecventă, întru atât s-a preocupat țara și ne preocupăm noi de compunerea cabinetului d-voastră.

Căci vedeți, d-lor deputați: în orce mod se va rezolvi acum, ca revizuire constituțională vorbind, chestia aceasta, ea însăși nu este terminată, ci va trebui în orce caz să urmeze o

importantă lucrare administrativă și legislativă, ca să meargă organizarea mai departe. Și întrebarea țării este legitimă: în ale cui mâni este încredințată operația administrativa a primirii israeliților în cetățenia română? Când s-a văzut formarea ministerului de la 11 iulie 1879 și programul, pe care l-au declarat d-lor atunci în adresa către M. S. Domnitorul *franc* și *leal;* când s-a văzut scris în acest program, că se depărteaza orce idee de categorii, țara s-a liniștit, și ați văzut, că a așteptat, dacă nu cu încredere, cel puțin cu răbdare, calea mai departe ce o veți urma în realizarea programului dv. Când însă d. ministru de interne M. Kogălniceanu, care la 11 iulie a scris *franc* și *leal* „depărtez orce idee de categorii", vine la 7 septemvrie în Cameră și ne spune: *„Am fost de la 1864 totdeauna pentru categorii, simt și astăzi pentru categorii"* (aplauze), atunci, d-lor, cum să nu se turbure țara!? Atunci involuntar se întreabă oamenii: ce se ascunde aci? Căci lămurit nu este lucru, când o declarare solemnă vine și izbește în cap ceailaltă declarare tot așa de solemnă, și aceasta în interval de câteva săptămâni.

D-lor, fiindcă s-a aruncat din partea d-lui ministru al cultelor și instrucțiunii publice N. Krezzulescu cuvântul de *patriotism,* că ar fi adică nepatriotic de a releva asemenea contraziceri, vă întreb: să fie oare nepatriotic a le releva și să fie patriotic a le comite? Noi cerem o declarare francă și lămurită: Ce voiți dv.? Și vă rugăm în orce caz un lucru: nu voiți într-o zi una și într-altă zi alta; căci aceste voințe schimbătoare produc neliniștea, de care este cuprinsă țara. D-le ministru de interne, permiteți-mi să spui că, pe lângă raporturile dv. prefectoriale, știm și noi, deputații, știm care este spiritul țării; ne-am pus și noi în relatii repetite cu alegătorii noștri și suntem dar în drept să vă spunem: *e neliniștită* țara de șovăirile d-voastră; e neliniștită de întunericul, în care o lăsați asupra unui program cert și clar al d-voastră.

Da, d-lor deputați, de contrazicere trebuie acuzat d. ministru de interne, însă acuzând să fim drepți și să nu uităm circumstanțele atenuante. Lipsa de consecvență a cabinetului vine, în parte, din necesitatea timpurilor, în care ne aflăm. Înțeleg că d. ministru de interne și ceilalți colegi ai săi, care la 11 iulie ziceau: *„Nici un fel de categorii"*, astăzi, la 10 septemvrie, în fața a nu știu căror alte notițe ce au priimit din străinătate, să stea la îndoială asupra acelui program. Înțeleg. Însă dacă omenește sunt de înțeles și dacă nu trebuie pus la îndoială înaltul d-lor patriotism, nu rămâne mai puțin adevărat că se nasc îndoieli asupra conducerii afacerilor din partea d-lor și că nehotărârea d-lor a adus neliniștea țării.

Dacă aceste șovăiri de programe diferite ar lipsi, și o parte din greutățile situației ar lipsi. Și deoarece cuvintele ce le zicem aci, se aud de Coroană și se cetesc de străinătate, țiu de datoria mea să zic: nu este chestie personală, nu este chestie de partid, din care provine puțina încredere ce o are o mare parte a Camerei în guvernul actual; ci este numai ecoul marei îndoieli, ce domnește în țară asupra liniei de conduită și asupra planurilor guvernului actual.

Mai este o chestie, d-lor, ce trebuie să o ating prealabil, înainte de a intra în fond. Poziția noastră, a celor ce nu urmăm cu orce preț părerile guvernului, se învăluiește din partea organelor de publicitate inspirate de guvern într-o atmosferă așa de întunecoasă, încât trebuie mai întâi de toate să căutăm a împrăștia acea atmosferă artificială, spre a pune lucrurile în adevărata lor lumină, și apoi să discutăm. Astfel am văzut jurnalul *Românul* revenind în numărul din urmă iarăș la cele ce a zis cu câteva numere mai nainte, și afirmând din nou că intenția Partidului Conservator, care – după cum veți vedea – vine și sustine în adevăr franc și leal opinia majorității delegatilor, este de a-și ascunde părerea sa în această chestie, pentru ca să vie la putere și, cu ajutorul Aliantei israelite, să

dea mai mult decât voiește chiar guvernul de astăzi. Este o *calomnie* aceasta, o zic astăzi, precum am zis-o în rândul trecut.

Când Partidul Conservator vine și vă spune clar că este pentru părerea majorității comitetului delegaților și că aceasta este singura părere ce o va susține, sunt în drept să resping cu indignare orice insinuare în sensul contrar. (Aplauze.) Și *Pressa*... nu știu dacă mă exprim bine, când zic că este un organ apropiat de d. ministru de externe Boerescu, continua sistemul început cu atâta lealitate de *Românul* și zice: Faimoasa petițiune de la Iași, pe care au subscris-o conservatorii, a vorbit de emanciparea evreilor, conservatorii pe atunci voiau să dea drepturi evreilor. Bine făceau, adaogă *Pressa,* însă din acei care au subscris petitiunea, unul singur este, d. P. Carp, care astăzi are stofa unui viitor om de stat, căci își menține părerea. (Ilaritate.)

P. Carp, Declar că n-am subscris petitiunea de la Iași.

T. Maiorescu. Petițiunea de la Iași o am aci; vedeți-o nu există într-însa nici un singur cuvânt despre evrei sau despre emanciparea or împământenirea lor. Aceasta este întâi. Al doilea: între acei care au subscris petitiunea, d. P. Carp *nu* există (ilaritate).

Înțeleg să nu vă ocupati deloc de atitudinea noastră; dar ocupându-vă, nu înțeleg să o falsificati si să o prezentați țării așa cum n-a fost niciodată. Ce accente sá mai găsesc, d-lor, pentru a stigmatiza nenorocita deprindere a unei părți din ziarele noastre de a hrăni pe cetitorii lor cu neadevăruri asupra adversarilor lor momentani! Lăsați-ne odată să spunem ceea ce în adevăr am spus, și veți găsi destule elemente spre a ne combate. Dar nu ne atribuiți lucruri ce nu le-am zis și nu le-am gândit, căci aceasta este o procedură nedemnă de situația de față, și chiar periculoasă. (Aplauze.) Dacă d-voastră căutați să ne discreditați pe fiecare dintre noi individual prin asemenea inexactități, atunci discreditati țara, și cui aduceti folos?

Nu mai puțin aș crede că și limbagiul miniștrilor în Cameră ar trebui să fie mai moderat față cu proiectul majorității delegaților. După cuvântul de *intrigi personale,* vine acum cuvântul de *sfidare a Europei,* ce ni-l aruncă d. Kogălniceanu. Dar dacă va triumfa părerea țării, cum rămân cuvintele acelora care zic că e o sfidare a Europei? Eu am conștiinta că vorbind așa, cum voi vorbi în susținerea proiectului majorității, nu sfidez pe nimeni si mai cu seamă pe Europa, de la care mi-am primit prima mea educație și cultură și ale cărei idei le știu în acord cu ceea ce voi avea onoare să zic acum.

Așadar, d-lor, silit de împrejurări, voi intra în fine acum în discutia proiectului ce ne ocupă.

D-lor, e vorba de revizuirea art. 7 din Constituțiune. – Am auzit pe cel dintâi orator, care a luat cuvântul în aceasta chestie, zicând: că ar fi bine să nu se facă deloc revizuirea.

Înțeleg, și fiecare din d-voastră înțelege simtimântul de susceptibilitate natională, care a dictat propunerea de nerevizuire, și sunt chiar convins, că și d-voastră, care sunteți pe banca ministerială, dacă ați putea scăpa situatia fără ca să revizuiți acum art. 7, ati părăsi pentru moment orce idee de revizuire.

Prin urmare asupra sentimentului de a nu se face revizuirea, asupra acestui sentiment nu mai poate fi discutie, pentru că nu este unul dintre noi, care să nu-l inteleagă, si fiecare român ar dori ca să se facă această revizuire mai bine atunci, când am putea-o face prin libera noastră voință, decât acum sub impunerea altora.

Cu toate acestea, d-lor, fiindcă acum nu este vorba de sensibilitatea noastră, ci este vorba de politică rece, îmi veți da voie să intru în expunerea argumentelor, care – politicește vorbind – ne silesc să primim ideea de revizuire a art. 7 din Constituțiunea noastră, revizuire cerută de articolul 44 al Tractatului de la Berlin.

Să ne amintim puțin trecutul nostru politic. Renașterea noastră sub forma de stat modern îmi pot permite a o data de la anul 1857,

adecă de la pregătirea și punerea în aplicare a Convenției de la Paris. Vă aduceți aminte ce s-a petrecut pe atunci. În Tractatul din Paris de la 1856 între altele se zicea că se va face o convenție ulterioară, care va regula poziția noastră, și după cum știți pentru încheiarea acestei convenții Puterile garante au trimis comisari extraordinari și speciali, care să studieze aspirările și adevărata voință a țării asupra organizării sale politice și administrative.

În fața acestor comisari trimiși de puterile străine, ce am făcut noi țara? Oare am zis noi atunci: nu vă primim, pentru că țara voiește singură să-și pue norma dreptului său public și să-și așeze ea singură fundamentul său politic? Nu! noi n-am declarat așa, ci am ales Divanurile *ad-hoc,* care au formulat dorințele țării, dintre care unele apoi s-au pus în Convenția de la Paris, și astfel s-a așezat fundamentul organizării politice a Principatelor-Unite.

Această primire din partea noastră de a ni se așterne prin o convenție a Puterilor garante bazele existenței noastre politice ca stat european a fost expres formulată prin memorandul explicativ la decizia Divanului *ad-hoc* al Valachiei din 9 octomvrie 1857. Și pentru ca să vedeți ce anume se zicea atunci, îmi veți permite să vă citez un singur pasaj caracteristic din acel memorandum. Citarea o fac din culegerea de acte asupra chestiei orientale (vol. 3, pag. 144) întocmită de d. de Iasmund, despre carele citeam în ziarele germane, că era designat de Imperiul German ca ministru rezident al său la București. Citând însă, sunt silit să retraduc din nemțește în românește:

„Noi românii, adânc pătrunși de intențiile generoase și înțelepte ale Puterilor garante, suntem nerăbdători de a primi din mânile lor botezul nouei noastre existențe politice".

Acesta este spiritul, în care a lucrat Divanul *ad-hoc* al Valachiei. Iată acum și declararea formală a Divanului *ad-hoc* din Moldova în ședința sa de la 19 octomvrie 1857:

„Divanul *ad-hoc,* pășind pe calea care îi este deschisă prin Tractatul de la Paris, adică de a arăta dorințele țării înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, declară etc".

Urmează apoi cunoscutele cinci puncte: 1. respectarea capitulațiilor; 2. unirea; 3. prințul străin hereditar; 4. neutralitatea; 5. constituționalismul.

Va să zică dorințele noastre le-am exprimat Europei și i-am recunoscut noi înșine competența de a legifera pentru noi întru cele din afară.

Să urmăm acum situația noastră față cu Europa mai departe. Comisarii de atunci, trimiși de Europa ca să afle dorințele noastre, întreabă prin o adresă oficială din 10 noemvrie 1857 pe președintele Divanului din București: Dar asupra reorganizării interne ce dorințe aveți? Și atunci Divanul *ad-hoc* din București, în urma propunerii prințului Dimitrie Ghica, votează acea rezoluție memorabilă din decemvrie 1857, în care se zice:

„Dorințele generale au fost acelea ce s-au expus Puterilor; altă dorință pentru reorganizarea internă nu avem față cu Puterile străine și nu putem să o exprimăm. Căci organizarea internă trebuie să se facă prin chiar Adunările legislative ale noastre". (Aplauze.)

Astfel s-a pus din capul locului acea linie de demarcație bine definită: În ceea ce privește dreptul public internațional, Europa să ne reguleze; iar în ceea ce privește dreptul nostru public intern, față cu noi înșine, nu putem primi ca Europa să intervie. Am primit ca Europa să sancționeze capitulațiile noastre față cu Turcia; am voit ca să ne dea unirea și principiul unei constituții; am cerut ca să ne dea dreptul de a avea un principe străin hereditar, precum și garantarea neutralității; dar când a fost vorba de organizarea noastră internă, atunci Divanul *ad-hoc* a răspuns că nu primeste intervenirea străină, și drept a făcut că n-a primit-o. (Aplauze.)

Ce s-a întâmplat cu această decizie? A venit conferența de la Paris și la 7 (19) august 1858 ne-a dat acea Convenție, care a regulat viața noastră politică.

D-lor, România în primul moment a primit Convenția ca fundament al noului stat, deși nu ne fuseseră acordate toate cerințele noastre, nici măcar Unirea definitivă. Totuș s-a primit Convenția, căci s-a introdus Comisia centrală și au început să se facă lucrările în sensul Convenției. Însă prin faptul patriotic și înțelept al alegerii Prințului Cuza în amândouă țările am realizat noi înșine Unirea de fapt. La acest fapt a contribuit mult elocvența unui tânăr deputat de atunci, a actualului ministru de externe, d. Vasile Boerescu. Pe această cale țara a mers cu pași siguri mai departe, lucrând în sensul Convenției, unde era în competența ei, și lucrând în contra Convenției, unde ne atingea integritatea noastră internă.

Principele Cuza a lucrat cu multă prudență, când a început să înlăture una după alta acele dispoziții ale Convenției, care nu erau conforme cu linia limitativă între dreptul public și organizarea internă, a desființat Comisia centrală, a făcut Unirea, introducând un singur minister, a secularizat mânăstirile închinate și a făcut în sfârșit foarte bine, când la 2 mai 1864 a introdus „Statutul" în modul cum l-a introdus[1].

D-lor, fiindcă s-a vorbit atât de mult de „lovitura de stat" de la 2 mai 1864, dați-mi voie să nu înțeleg aplicarea acestui cuvânt în sensul cum se face. Căci ce s-a lovit la 2 mai 1864? S-a lovit Constituția lucrată de noi? S-a lovit o organizare ce însăș țara și-ar fi dat-o în libera ei voință? Nimic din toate acestea! S-au lovit numai niște dispoziții înscrise de pe masa verde a diplomației străine, și care n-ar fi trebuit să intre în dreptul public intern al nostru. Bine a făcut Vodă Cuza, când, înlăturând o parte din acea operă străină, a păstrat dintr-însa

[1] Vezi și vol. I, pag. 4 (*n. ed.* – p. 8).

numai acele articole, care se raportau la relațiile noastre externe cu Europa, afirmându-ne autonomia în privința administrației noastre interne. Actualul d. ministru de interne (Kogălniceanu) a hezitat mai pe urmă mult asupra faptului de la 2 mai, și era un timp, când ar fi dorit să se facă uitat. Îmi pare bine, că astăzi a revenit la adevăratele sentimente și revendică pentru sine partea de merit, ce i se cuvine în acest fapt memorabil.

Însă, cum zisei, la 2 mai 1864 nu am rupt relațiile stabilite cu Europa. Vedeți, ce se zice cu ocazia rău numitei lovituri de stat de la 1864. Statutul desvoltător Convenției din 7 august 1858, promulgat la 2 iulie 1864, zice:

„Convenția încheiată la Paris în 7 (19) august 1858 între Curtea suverană și între Puterile garante autonomiei Principatelor-Unite, este și rămâne legea fundamentală a României. Însă îndoita alegere din 5 și 24 ianuarie 1859, săvârșirea Unirii și desființarea Comisiei centrale făcând neaplicabile mai multe articole esențiale din Convenție, atât pentru îndeplinirea acestora, cât și pentru reașezarea echilibrului între Puterile statului, ca act adițional al Convenției intră de astăzi în putere următorul Statut"...

Și apoi: *Modificații îndeplinitoare Statutului. În preambulul statutului:*

„Principatele-Unite pot în viitor a schimba legile, care privesc administrația lor dinlăuntru, cu concursul legal al tutulor puterilor stabilite fără nici o intervenție; se înțelege, că această facultate nu se poate întinde la legăturile, care unesc Principatele cu Imperiul Otoman, nici la tractatele dintre Înalta Poartă și celelalte Puteri, care sunt și rămân obligatorii pentru aceste Principate".

Se poate ceva mai clar decât deosebirea aci stabilită între ceea ce este drept public internațional și ceea ce este dreptul nostru intern, unde nimeni nu are să se amestece? Aci este una din părțile însemnate ale actului de la 2 mai 1864.

Vine apoi Codul civil, aplicat de-abia de la decemvrie 1865, și regulează pentru prima oară drepturile politice ale

israeliților; căci legea comunală din 1864 vorbea numai de drepturi comunale, care nu sunt totdeauna drepturi politice în sensul strâns al cuvântului, adică drepturi de participare la puterea legislativă, executivă și judecătorească a statului.

Convenția de la Paris din 1858 în acea parte, care ne rămânea bine aplicabilă, zice la art. 46:

„Moldoveni și valahi de orce rit crestin se vor bucura deopotriva de drepturile politice. Exercițiul acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culte".

Prin ce?... *„Prin dispozitiuni legislative"*.

Convenția dorește întinderea drepturilor politice și la evrei ca princip. Însă ea zice: modul aplicării acestui princip se va face prin dispozitii legislative interne ale țării. Nu admite Europa că este de atributiile ei de a ne fixa timpul și modul întinderii drepturilor politice la evrei. Codul civil de la 1865 vine și aplică acest princip, și prin art. 16 dă evreilor putinta de a dobândi naturalizarea individuală ca orice alt străin cerând-o Camerii, fără a beneficia însă de art. 8.

Cine știe ce s-a petrecut între culise cu acest articol, știe, că a fost îndeosebi favorabil primit de ambasadorii de la Constantinopol ai Puterilor; știe, că neuitatul Costache Negri, agentul Principelui Cuza la Constantinopol, ne scria, cum articolul acesta poate împăca pe Puteri cu actele noastre de independentă, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Conventia de la Paris, în altele îi aplicăm spiritul ei. Așadar art. 16 din Codul civil de la 1865 consfinteste și aplică art. 46 al Convenției de la Paris în privința israeliților.

Vine anul 1866. La 1866 – și astăzi nu este timpul de a ne întreba, cine e vinovat de emoția produsă, al cărei rezultat a fost art. 7 – la 1866 s-a introdus în Constituția de la 1 iulie articolul 7 ca o restrictie din cauză religioasă. Art. 46 din Conventia de la Paris ne lasă la dispoziția noastră legislativă, cum să punem în practică acordarea drepturilor politice ale

evreilor; însă ne arată ca directie în viitor, că să le dăm odată. Codul civil din 1865 le și dase prin naturalizare individuală. Vine acum art. 7 din Constituția de la 1866 și le ia înapoi, și astfel loveste direct în spiritul art. 46 al Convenției. Răul l-a făcut dar art. 7 al Constituției, care ne-a atras actuala revenire a Europei asupra chestiei evreilor la noi.

De explicat se poate explica ceea ce s-a întâmplat atunci. Nu uitați, d-lor, că în acel moment era primit în mijlocul nostru Principele străin sub forma hereditară; și, deși prin aceasta se îndeplinea o dorință de mult formulată, însă în țară era accentuată atunci temerea, ca nu cumva viitorul Principe străin să aducă și multe elemente străine în țară. Și dar prin o reacție naturală trebuie să ne explicăm multe dispoziții prohibitive din Constituție, care poate că nu ar fi fost formulate, dacă această temere nu ar fi existat. Din norocire temerea aceasta a fost exagerată, și lucru știut de toti este că numai străin nu a rămas Principele nostru de această țară. Dar din acea temere s-a născut poate art. 7, ca și art. 3 al Constituției noastre.

Constitutia din 1866 în ce relatie stă ea cu Puterile garante ale Europei? Iată o întrebare importantă în cazul de față.

Să vorbim întâi de poziția Principelui străin hereditar. Însăș persoana Principelui ales nu stă în legătură primitivă și necesară cu Constitutia de la l iulie 1866. Principele străin este la noi ales prin un plebiscit făcut la aprilie 1866. În momentul, când ați lucrat dv. Constitutia, noi aveam Principele străin prin un fapt plebiscitar, rădăcina sa juridică. Pe de altă parte, în Constituție nu se vorbește nimic despre relațiile noastre cu Turcia: nimic nu se vorbește despre tributul ce i-l plăteam. Noi am anticipat oarecum prin Constituția de la 1866 epoca independenței noastre de astăzi. Dar am anticipat numai *pro forma,* căci de fapt Principele Carol, în urma sfatului dat de către președintele consiliului de atunci d. Ion Ghica, a scris o scrisoare de supunere Sultanului la Constantinopol, s-a dus acolo și a primit învestitura. Vasăzică, relațiile noastre

internaționale față cu Puterile nu erau atinse prin Constituție. În fața Europei ziceam: păstrăm relațiile internaționale, și la orce moment ne provocam la Puterile garante, prevăzute în Tractatul și Convenția de la Paris; și când a izbucnit la 1877 răsboiul oriental între Turcia și Rusia, ne adresam la Puterile garante pentru respectarea neutralității, dacă se va putea. Se constată dar, că relațiile noastre cu Puterile garante și cu Poarta otomană stăteau încă în picioare și după Constituția de la 1866, așa cum erau mai nainte.

Vine acum după răsboiul oriental Tractatul de la Berlin din iulie 1878. Ce va zice România față cu Tractatul de la Berlin? Remarcați, deocamdată, că Tractatul din Berlin proclamă singur, ca preambul, că este *continuarea operei Tractatului* de la Paris din 1856.

„Au nom de Dieu tout-puissant S. M. l'Empereur d'Allemagne, S. M. l'Empereur d'Autriche-Hongrie etc. désirant régler dans une pensée d'ordre européen, conformément aux stipulations du traité de Paris du 30 Mars 1856, les questions soulevées en Orient par les événements des dernières années et par la guerre dont le traité préliminaire de San Stéfano a marqué le terme, ont été unanimement d'avis que la réunion d'un congrès serait le meilleur moyen de faciliter leur entente. A cet effet etc."

Mai întâi de toate trebuie să fim drepți! Dacă primim ceva, unde ne convine, ca o chestie de onoare trebuie să primim și atunci, unde acelaș lucru este în contra noastră. Întreb: un congres, care continuă și regulează conferența de la Paris, pe care am primit-o de bună, este un congres, care se poate legitim ocupa și de noi? Eu răspund *da*, și am fi rău primiți în relațiile noastre cu Europa, când am zice: *nu*. Acest răspuns al meu este un răspuns conform cu dreptul public internațional. Înțeleg, că ar fi fost un fel de politică, ce e drept cam îndrăzneață, ca în urma încetării răsboiului noi să zicem: ne-am recâștigat independența cu arma în mână, cu arma în mână voim să o menținem și voim să ne organizam așa cum voim noi, fără nici un fel de amestec.

Ar fi fost o politică, și dacă am fi avut tăria armatelor necesară, ar fi fost o politică posibilă, deși cu greu aplicabilă în Europa. — Dar așa a fost? N-a fost așa. În momentul când s-a întrunit Congresul la Berlin, ați văzut, că doi miniștri în numele Camerei și al Senatului, în numele țării deci, au mers la Berlin, ca să prezente iarăș dorințele țării, ca la 1857. Ne-am pus dar în relații cu Berlinul și am primit, ca Tractatul de Berlin să se ocupe și să reguleze astfel și soarta noastră internațională. Aceasta însemnează mergerea la Berlin a d-lor Kogălniceanu și Brătianu.

A venit în fine Tractatul din Berlin de la iulie 1878, s-a comunicat României și a ajuns în dezbaterea Camerei noastre la septemvrie 1878. Vă aduceți aminte, d-lor, cât era de neînsemnată în Camera de atunci opoziția conservatoare. Abia eram 4 la număr; nici 5 nu eram, numărul regulamentar, ca să facem să se pue la vot o propunere. Am propus atunci cu toate aceste, și tot prin neînsemnatul meu organ, că dacă este vorba de a ne pronunța asupra Tractatului din Berlin, *să se consulte țara, convocându-se de pe atunci Constituanta.* Căci din momentul ce declaram că primim Tractatul de la Berlin, făceam un act constituțional, care nu se putea îndeplini decât de o Cameră constituantă. Această părere a fost pusă la vot, a reușit a i se face cel puțin această onoare, dar a fost respinsă și a fost primită de către majoritate strania propunere formulată așa:

„Camera, conformându-se Tractatului din Berlin, autoriză luarea Dobrogei, iar celelalte chestii se vor regula pe cale constituțională".

Mare greșală! stăruiesc a crede și astăzi precum o spuneam și atunci. De mari greutăți am fi scăpat, dacă de pe atunci se întreprindea opera de revizuire constituțională, care vine astăzi așa de târziu. Dar în fine așa a vrut guvernul și majoritatea. A venit apoi Camera trecută și s-a pronunțat într-un mod constituțional, că este caz de a se revizui art. 7.

Ei bine, față cu această pronunțare nu cred că este prudent și nici drept ca să spunem Europei astăzi după toate cele

petrecute: nu vrem să știm de tine, deși ceri prin Tractatul de la Berlin ceva prevăzut deja în Convenția din Paris, pe care am primit-o de mult, noi îți respingem cererea. Aceasta ar fi imprudent și nelegal din partea noastră.

Pentru aceste motive, noi nu putem primi punctul de vedere al acelora care sunt contra revizuirii Constituției, ci credem just a se procede la o revizuire a art. 7.

Dar la ce fel de revizuire? – Aci e chestia. Puterile semnatare ale Tractatului de la Berlin sunt legitimate să ne ceară, după dreptul public, ca Constituția noastră să nu fie în dezacord cu ideile cuprinse în Convenția de la Paris; și fiindcă în acea Convenție se zice că noi trebuie să întindem la vreme drepturile politice și la riturile necreștine, Europa este în drept a ne cere să punem în aplicare ideea Convenției prin o dispoziție constituțională. Atâta însă și, după dreptul public, gândesc că atât și nimic mai mult. Propunerea majorității comitetului delegaților răspunde la această cerere legitimă a Europei. Când noi ștergem art. 7 din Constituția noastră, când proclamăm că nu mai există restricție din cauză de religie pentru obținerea drepturilor politice, când declarăm că orice străin de orce religie poate fi primit la bucurarea de drepturi politice prin naturalizare, prin aceasta satisfacem cererea Europei.

Dar guvernul ne zice: Europa cere mai mult. – Sub ce formă cere Europa mai mult? Să examinăm.

D-lor, știți că la redactarea textului Tractatului de la Berlin s-a făcut încercarea de a se întroduce *emanciparea* evreilor de la noi sub formă colectivă chiar prin dispozițiile tractatului.

În protocolul 17 găsiți o propunere a Comitelui de Launay; era vorba cum să se formuleze art. 44 care ne privește, și vine atunci d. Desprez, al treilea reprezentant al Franței, care era însărcinat cu instrumentarea textului tractatului, și zice:

Le 5-e article, qui a pour objet l'égalité des droits el la liberté des cultes, a donné lieu à des difficultes de rédaction: cet article en effet est commun à la Bulgarie, au Monténégro, à la Serbie, à la Roumanie, et la commission devait trouver une même formule pour diverses situations; il était particulièrement malaisé d'y comprendre les israélites de Roumanie dont la situation est indéterminée au point de vue de la nationalité. Le Comte de Launay, dans le but de prévenir tout malentendu, a proposé, au cours de la discussion, l'insertion de la phrase suivante: les israélites de Roumanie, pour autant qu'ils n'appartiennent pas à une nationalité étrangère, acquièrent, de plein droit, la nationalité roumaine.

Încercarea de a se interpreta astfel Tractatul de la Berlin a avut intenția de a emancipa o întreagă categorie de evrei. Dar la aceasta răspunde principele Bismarck:

Le prince de Bismarck signale les inconvénients qu'il y aurait à modifier les résolutions adoptées par le congrès et qui ont formé la base des travaux de la commission de rédaction. Il est nécessaire que le congrès s'oppose à toute tentative de revenir sur le fond. M. Desprez ajoute que la commission a maintenu sa rédaction primitive, qui lui paraît de nature à concilier tous les intérêts en cause, et que M. de Launay s'est borné à demander l'insertion de sa motion au protocole.

Principele Bismarck semnalează dar inconvenientele, care ar fi să mai revie congresul asupra fondului și să modifice bazele ce erau deja fixate; vasăzică, se respinge în chiar sânul Congresului încercarea de a declara ca este vorba de *emanciparea* unei categorii de evrei, se respinge aceasta ca ceva care *modifică* sensul deciziunilor anterioare.

D-lor, principiul art. 44 din Tractatul de la Berlin noi îl primim așa cum este formulat în generalitatea lui, ștergem orce restrictie religioasă. Însă chestia de a ști: primim evreii individual prin naturalizare, primim evreii prin categorii, primim evreii prin liste, aceasta este o chestie, ce în orce caz după dreptul public ne rămâne rezervată nouă. Căci dacă deja Convenția din Paris de la 1858 ne-a lăsat atunci, când eram

mai slabi, dreptul autonomiei și ne-a zis: „Veți întinde drepturile politice și la evrei prin dispoziții legislative, când le veți crede necesare“, – cum astăzi, când noi suntem mai tari, când nu ne dați nici măcar în schimb garanția neutralității, cum astăzi, când ștergem acel articol restrictiv, ați putea să intrați în detaliile legislației noastre interne?

Fără a „sfida“ pe nimeni, suntem în drept să zicem: este o chestie de aprețiare, și astfel este drept ca în această materie, care privește direct interesul nostru, să aprețiem și noi, după cum ne dictează conservarea naționalității noastre. (Aplauze.)

Trec acum la alt argument, d-lor deputați. D. ministru de externe, când mi-a răspuns în ședința de miercuri la o simplă aluzie ce făcusem asupra compunerii ministerului actual, și în privința cării simple aluzii mi-a făcut onoare să-mi răspundă un ministru, al doilea ministru și al treilea ministru – era prea multă onoare pentru mine, – în acea ședință de miercuri dar, d. ministru de externe zicea: „Vedeți finețea! d. Maiorescu, care este cunoscut ca amic al evreilor, nu s-a pronunțat într-un sens sau într-altul“. Sper, d-lor, că astăzi m-am pronunțat așa, încât să nu mai existe îndoială.

Relev și cuvântul de amic al evreilor. Dacă prin acest cuvânt se înțelege a nu avea nici o antipatie națională în contra lor, a fi amic al evreilor în același sens și aceleaș proporții, în care pot fi amic al francezilor, al germanilor și al altor națiuni străine, atunci primesc acest epitet. Sunt amic al evreilor, nu am nici o antipatie în contra lor. Printre evrei am cunoscuți, pentru care am cea mai mare stimă, atât în țară cât și în străinătate; și din momentul, când ni se garantează propria naționalitate, le doresc bună primire și voi fi mulțumit, când îi voi vedea bucurându-se în pace sub soarele României de ospitalitatea și de drepturile noastre. (Aplauze.)

Ca amic al evreilor dar; ca unul care, cu neînsemnata mea persoană, am fost citat în străinătate, de câte ori era vorba de chestia evreilor la noi; ca unul, care am văzut câteva afirmări

ale mele, favorabile lor, citate în diferite broșuri asupra chestici israelite; ca unul, care păstrez aceleași sentimente și aceeaș atitudine față cu dânșii și astăzi: voi să sfătuiesc pe evrei să nu întindă coarda prea tare în momentul de față (aplauze). D-lor, eu am găsit foarte nepotrivită, foarte în contra intereselor evreilor din România, lupta pe care a deschis-o Alianța israelită străină în contra noastră. (Aplauze.) Alta este a ne lăsa pe noi, în pașnică umanitate, să regulăm chestia între evrei și între noi, și alta este a revolta sentimentul național în noi prin presiuni, ce se fac din afară contra noastră (aplauze). Și dacă până la un timp unii din noi chiar ne gândeam la întinderea drepturilor evreilor în starea legislației noastre de atunci, astăzi procedările imprudente și nedrepte ale Alianței Israelite ne silesc să ne punem în defensivă și să ne gândim mai înainte de toate, cum să ne apărăm în contra exigențelor nelegitime și injuste (aplauze). Căci vedeți greaua situație morală, în care sunt puși locuitorii acestei țări prin chestia de față: Ne cere oare Tractatul de la Berlin ca să dăm odată ceva și apoi să scăpăm? Este vorba de o dare de milioane ce ni s-ar fi impus, cum i s-au impus Franței miliarde, dar când le-a plătit aceste miliarde, le-a plătit și a scăpat? Este vorba să ni se iea o provincie, cum s-a luat Franței două și nouă una, dar când le-am pierdut și unii și alții, a fost un moment de grozavă durere, dar le-am dat și am scăpat? – Nu, d-lor, aci nu e vorba de aceasta. Aci e vorba de a introduce în organismul nostru permanent, în viața zilnică a noastră acest element acum, și de acum înainte pentru totdeauna. Cu rezolvarea de astăzi nu am terminat chestia, ci ea de-abia a început. (Aplauze.)

Apoi așa fiind, d-lor miniștri, cum voiți d-voastră ca să faceți introducerea elementului celui nou fie cu naturalizare individuală, fie cu liste, fie cu categorii, fără ca să fie cu buna și voluntara primire a țării? (Aplauze.) Și ce soartă credeți d-voastră că rezervați cu siguranță noilor cetățeni, ce s-ar introduce violentându-se voința țării? (Aplauze.)

D-lor, nu vorbesc de revolte; nu este al nostru rolul de a vorbi de ele. Cine prevede și simte, va ști, cât trebuie să prevadă și să simtă. Dar vorbesc de simpla conlucrare a lor față cu noi. Este vorba de a primi acum pe evrei cu drepturi politice, cu putința de a intra în comună, de a fi alegător și ales, cu putința de a fi judecător, de a se urca în gradele militare. Ei bine! cum voiți să-i puneți pe acești oameni față cu țara? Voiți să faceți să se indigneze colegii lor față cu dânșii, când îi primiți? Sau este mai bine de a-i primi așa, încât sentimentul majorității țării să fie împăcat? Mult, puțin, cât vom da, să dăm așa, încât să fie dat din bună inimă și fără presiune străină. (Aplauze.)

Alianța israelită în numele cui vorbește? Și acele state, care au primit în parte maniera ei de a vedea, pentru ce au primit-o? Pentru că se zice: este o cerință a umanității, a civilizațiunii, ca să fim astăzi în pace unii cu alții pentru religie. Așa este. Dar oare aceeaș cerință umanitară nu ne impune, ca să primim pe noii cetățeni în adevărată pace? Oare cuvintele, care s-au zis, după cum ne-a mărturisit d. ministru de externe, de către un membru al Alianței israelite în Italia, că să se masacreze mai bine zece mii de evrei din România, numai să triumfeze principiul, oare aceste cuvinte nu sunt inumane, nu sunt barbare, nu stau în contrazicere cu adevărata civilizațiune? Cum? Principiu umanitar masacrarea a zece mii de oameni? Aceasta nu se poate. Aceia, care sunt adevărații amici ai evreilor și ai omenirii, vor zice: este în spiritul secolului al 19-lea să nu fie nici o deosebire de religie, este în spiritul acestui secol și de datoria gintei latine din Orient ca să zică: nici o împrejurare fatală a nașterii nu trebuie să împedice pe cineva de a se bucura de drepturile civile și politice. Și dacă revoluția cea mare de la sfârșitul secolului trecut, făcută în Franța, a desființat privilegiile de naștere prin nobleță, trebuie timpul nostru să desființeze și privilegiile de orce altă cauză de naștere, să nu mai poți zice cuiva: fiindcă s-a întâmplat să fii născut evreu, te împedec toată viața ta, orce sentiment vei avea de altminteri, de a te bucura de drepturile civile și politice! Nu poți zice aceasta; însă poți să-i zici: tu, care vrei să vii în mijlocul nostru, trebuie să vii cu buna noastră primire, fiindcă voiești să intri într-un stat, din care ai să faci parte ca liber cetătean.

Nu este dar chestia de liste, de categorii sau de naturalizare individuală importantă în privința numărului, – importantă este în privința *principiului*. Nu poate România să admită ca străinii să se introducă în sânul ei prin impunerea străinilor, fără ca măcar să-și dea osteneala, să-și documenteze dorința de a se împământeni. (Aplauze.)

Naturalizarea individuală implică în sine însă și cererea evreilor, manifestarea dorinței lor de a fi cetăteni români; prin ea se va împedeca din capul locului răul sentiment, că au venit în mijlocul nostru ajutați de presiunea străină sau de Alianța israelită (aplauze); vor trebui să documenteze că voiesc să fie români: „M-am desbrăcat de presiunea străină, voi împreună cu voi să lucrez pentru binele țării". (Aplauze.) Dacă nu veți face așa, dacă veți primi o listă impusă, fără ca ei să o ceară, dacă veți primi o categorie, unde ei nu-și manifestează vointa ca să fie primiți, ați introdus în mijlocul nostru un element dușman, care va zice totdeauna: Nu am primit de la voi aceste drepturi, ci de la străini. (Aplauze frenetice.)

Și acum, dacă aș avea un glas, pe care din nenorocire nu-l am, care să străbată în Europa, aș zice: Pentru ce aceasta? Pentru ce voiți să înjosiți România? Nici atâta drept nu ne dați ca să spunem evreilor din țară: manifestați măcar dorința, că voiți să fiți cu noi? În numele cui aceasta? În numele umanității? Niciodată!

Și când zic aceste cuvinte, am conștiința că mă aflu în curentul ideilor de drept, de stat, de omenire, în care se află și cultura occidentală, căci de acolo le-am primit.

Un ultim cuvânt pentru guvern și pentru majoritatea, de care poate dispune. Ați vorbit de unirea partidelor. Dați-mi voie să întreb: ce unire cereți d-voastră? Numai unirea

acelora, care părăsesc părerile și sentimentele lor și vin la ale d-voastră? Sau suntem în drept și noi uneori să zicem: părăsiți-vă pe ale d-voastră și veniți la noi. (Aplauze.) Dați odată voie țării să zică: urmați-mă și pe mine. Și zicând așa, știu că cuvintele mele au un răsunet și în bărbații aceia, care au fost și au condus țara noastră de la '48 încoace. Eu știu că și d. președinte al acestei Camere și miniștrii de pe acele bănci ar fi fericiți, când ar avea siguranța că această soluțiune ce o propune majoritatea delegaților ar triumfa; căci și ei, ca și fiecare dintre noi, n-ar voi ca să vază țara aceasta nemulțumita. E acum cazul de a vă zice: încercați odată; puneți-vă în fruntea acestei mișcări, primiți propunerea majorității, și fiți siguri ca sunt argumente ca să se susție și în fața Europei. (Aplauze.)

Văd înaintea mea atâția bărbați, care au condus România de la 1848 încoace; văd pe aceia care se mândresc că au venit în mijlocul poporului lor cu ideea libertății populare. D-lor liberali de la 1848, ați venit cu deviza *Vox populi vox Dei!...* Fost-a vreodată o chestie, care să fi fost așa de populară ca aceasta?

Puneți-vă în fruntea acestei mișcări și fiți siguri, că țara vă va binecuvânta și vă va sprijini Dumnezeu! (Aplauze prelungite.)

48

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Discurs final asupra art. 7

(Ședința de la 6 octomvrie 1879)

Discuția, caracterizată prin cele două discursuri precedente asupra proiectului de revizuire formulat de majoritatea delegaților, se mai continuă până la 12 septemvrie, când în sfârșit guvernul, pentru a împiedeca votul asupra proiectului majorității, se vede silit să iese din rezerva sa și să prezente Camerei propriul său proiect. Iată-l așa cum s-a depus pe biuroul Camerei si cum este publicat în *Monitorul oficial* de la 13 septemvrie 1879:

PROIECT DE LEGE

Pentru revizuirea art. 7 din Constituțiune

Articol unic

„În locul art. 7 din Constitutie, care se revizuește, se va pune următorul:

Art. 7. Diferența de credințe religioase și de confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi și a esercita drepturile civile și politice.

§ 1. – Străinii, de orice religie, vor putea dobândi împământenirea prin legi speciale și individuale.

Acelaș drept se dă acelor care, fără a fi cetățeni, se află în România ca *supuși români.*

§ 2. – Nu vor putea dobândi, sub verce titlu ar fi, proprietăți rurale – afară de vii, locuri sau case în orașe - decât acei, care vor fi cetățeni români, respectându-se însă drepturile acelora, care le au după legile anterioare, sau în virtutea tractatelor existente între România și alte staturi.

§ 3. – Toți locuitorii aflători în momentul anexării ca cetățeni otomani în provincia română de peste Dunăre, Dobrogea, care se declară parte integrantă a României, au deopotrivă toate drepturile și datoriile de români, conform regimului special ce se va prescrie pentru acea provincie de către Adunările Legiuitoare.

Restricțiunea relativă la dobândirea proprietății rurale nu se aplică la Dobrogia.

§ 4. – Cei născuți și crescuți în România până la majoritate și care nu se vor fi bucurat niciodată de vreo protecțiune străină, vor fi de drept dispensați de stagiu, când Adunările vor admite cererea lor de naturalizare.

§ 5. – Se declară cetățeni, pentru astă una și singură dată, acei supuși români de verce religiune, care s-au asimilat cu națiunea și a căror nume și calități se votează de către Corpurile Legiuitoare deodată cu această Lege.

Acei dintre dânșii, care în timp de un an de la aceasta admitere la cetățenie nu vor reclama diploma de indigenat, vor pierde drepturile ce li se acordă.

Președintele consiliului miniștrilor și ministru lucrăr. publice, *I. C. Brătianu*
Ministru de interne, *M. Kogălniceanu*
Ministru cultelor și instrucțiunii publice, *N. Krezzulescu.*
Ministru finanțelor, *D. A. Sturdza*
Ministru afacerilor străine, *B. Boerescu*
Ministru de răsboi, *D. Lecca*
Ministru justiției, *A. Stolojian*

Proiectul guvernului se trimite în dezbaterea secțiilor Camerei, și până la terminarea acestor foarte agitate dezbateri discuția publică asupra revizuirii se întrerupe.

Greutatea era lista cea mare de evrei de tot felul (unii mai ales susținuți de Alianța israelită), pe care guvernul voia să-i treacă sub scutul § 5 din proiectul său. Însă față cu rezistența majorității delegaților guvernul a trebuit să cedeze în parte, și prin tranzacțiune s-a primit ideea, echitabilă, de a se admite la naturalizarea colectivă prin o singură lege numai străinii care au servit sub drapel în timpul Răsboiului pentru independență. Pe de altă parte s-a părăsit ideea dobândirii imobilelor rurale prin succesiune *ab-intestat,* rămâind ca asupra aplicărilor speciale ale noului principiu constituțional să se legifereze mai târziu.

Astfel s-a formulat și s-a primit de întregul comitet al delegaților proiectul final:

„Art. unic. În locul art. 7 din Constituție, care se revizuește, se va pune următorul:

Art. 7. Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.

§ 1. Străinul, fără osebire de religie, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobândi împământenirea cu condițiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posede, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, zece ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei.

§ 2. Pot fi scutiți de stagiu:

c) Acei, care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse sau care vor fi fundat aci stabilimente mari de comerciu sau de industrie.

b) Acei care, fiind născuți și crescuți în România din părinți stabiliți în țară, nu s-au bucurat nici unii nici alții vreodată de vreo protecție străină.

c) Acei, care au servit sub drapel în timpul răsboiului pentru independență și care vor putea fi naturalizați în mod colectiv, după propunerea guvernului, printr-o singură lege și fără alte formalități.

§ 3. Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual.

§ 4. O lege specială va determina modul, prin care străinii vor putea stabili domiciliul lor pe teritoriul României.

§ 5. Numai românii sau cei naturalizați români pot dobândi imobile rurale în România.

Drepturile până acum câștigate sunt respectate.

Convențiile internaționale astăzi existente rămân în vigoare cu toate clauzele și termenul coprins într-însele".

Așa se prezentă proiectul în ultima ședința a Camerei revizioniste, la 6 octomvrie. Noul raportor însă, d. D. Giani, îl introduce prin câteva explicări, din care rezultă că între majoritate, minoritate și guvern ar fi fost numai niște deosebiri „mai mult de formă, decât de fond;" pe când în adevăr, precum se dovedește din cele două discursuri reproduse în paginele precedente, deosebirea de fond fusese adâncă și se înlăturase numai prin neclintita stăruință a majorității reprezentanților țării (îndeosebi și a conservatorilor), înaintea căreia guvernul cu aderenții săi au trebuit să cedeze.

Acest fapt, cu atât mai important, cu cât într-o chestie așa de gravă dovedea și străinătății, că în România începea să existe în realitate o reprezentare națională prin Parlament, iar nu numai o dependență a întâmplătorului guvern, se cuvenea să fie relevat, și de aceea îndată după cetirea raportului se rostește următorul discurs:

D-lor deputați, noi am întrerupt discuția asupra proiectului de reformă constituțională în urma cuvintelor zise

de d. Chițu. D. Chițu, un important membru și reprezentant al majorității acestei Camere, când ne-a făcut apel la împăciuire și când și-a arătat încrederea că în această Cameră se va găsi în fine unirea pe un târâm național, a zis aceste cuvinte într-un ceas bun. (Aplauze.)

Acest târâm comun s-a găsit. Și fiindcă s-a alcătuit un alt proiect de lege decât acela ce era înainte în discuție, cred că suntem datori să explicăm și înaintea țării, care a fost așa de frământată până acum de această chestie, și înaintea străinătății, care sper că va primi această redactare, trebuie să explicăm, zic, care este înțelesul, care este coprinsul acestui proiect de lege.

D-lor deputați, după ce guvernul de astăzi, fără a lua el inițiativa, fără a indica țării în alegeri, care este programul său în chestia revizuirii, a lăsat țării să se pronunțe liberă în această chestie, a lucrat foarte consecvent, când mai pe urmă, odată Camera și Senatul adunate, a zis Camerei: din inițiativa ta pune înainte ideile de reformă constituțională.

Patru mari principii au fost atunci puse înainte de către majoritate, de către aproape unanimitatea Camerei în această privință.

Întâi s-a zis: Nu sunt, nu putem recunoaște în dreptul nostru public, israeliți români.

Al doilea s-a zis: Condițiile de naturalizare nu mai pot să facă parte din dreptul civil privat, ci trebuie să intre în chiar Constituția țării.

Al treilea s-a zis: Proprietatea imobiliară, cel puțin cea rurală, este un drept cetățenesc, și nu se poate recunoaște străinilor în România.

Al patrulea s-a zis: Orce nouă întroducere în cetățenia română trebuie să se facă prin cerere prealabilă și individuală, și să se primească de către Camerile Legiuitoare în acelaș mod.

Acestea erau cele patru principii, care formau țesătura fundamentală a ideilor dv., care erau adevărata expresie a țării, în marea ei majoritate, în această materie.

Asupra acestor patru principii a fost luptă mare între noi; nu doară că ar fi fost cineva între noi care nu voia ca ele să existe așa cum erau formulate, dar erau temeri că poate vor întâlni prea multe greutăți altundeva.

Din norocire, astăzi aceste temeri se vede că au dispărut, căci cu toții am convenit că aceste patru principii fundamentale să fie primite, să servească de bază pentru reformarea Constituțiunii ce se întreprinde.

Dacă am ajuns la acest rezultat, trebuie să mulțumim fără îndoială spiritului conciliant al tutulor: al guvernului și al majorității, ca și al fostei opoziții. Dar cred că nu trec peste limitele modestiei, dacă recunosc încă o dată în public, cât de important a fost și cu această ocazie rolul, cât de însemnată a fost misiunea ce a avut-o opoziția constituțională în această chestie. (Aplauze.)

E știut ca un folos constituțional, că prin discuție, prin opunere uneori la ceea ce se cere de guvern în primul moment, se luminează chestiile și se înaintează dezvoltarea principiilor.

Dacă acesta este un adevăr general, a fost în special documentat în cazul de față, și grație patriotismului și tenacității, cu care toți am luptat pe tărâmul principiilor, s-a ajuns în fine la acest rezultat satisfăcător, care va da o liniște și mulțumire țării întregi și care, suntem convinși, va fi primit și de străinătate, ca fiind conform cu principiile statului și cu dreptul modern (aplauze).

D-lor, iată ce se zice acum în proiectul astfel redactat:

„Art. 7. Ca princip, diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita."

Au fost discuții asupra ideei, dacă cuvântul: a le exercita, trebuie aci sau nu. În formularea, în care este acum făcută redacțiunea, s-a recunoscut de toți că este o idee justă. Nu sunt drepturi preexistente, dar odată ce drepturi sunt dobândite în modul cum se prevede mai jos, se înțelege că pe această cale dobândite, se vor putea pune în lucrare și exercita. Paragraful întâi zice:

„Străinul, fără osebire de religiune, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobândi împământenire cu condițiunile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posede, profesiunea ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, 10 ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei."

S-a recunoscut că voința aceasta, această cerere sau declarațiune prealabilă, este omagiul, esențialul, fără care nici un străin nu poate să fie primit ca cetățean în România; cererea prealabilă nu este o chestie numai de procedură, ci este chiar esențialul. Cei ce vor să devie cetățeni români, cerând și arătând astfel voința lor, exprimă prin aceasta, că știu să respecte acel stat, în care voiesc să fie cetățeni, și respectul prealabil nu poate să fie niciodată prea mare către membrii acelui stat, al căruia dânșii vor să devie cetățeni.

Cine vrea să intre ca membru credincios într-o biserică, este cuviincios să arete tot respectul, toată venerațiunea pentru acea biserică. Niciodată nu se poate susține că acela care își arată un absolut respect pentru statul în care vrea să intre, prin aceasta el își aduce sieși o scădere. Ci din contra el însuș se va înălța mai mult, și cu cât va înălța mai mult societatea, din care voiește să facă parte, cu atât se va resfrânge și onoarea asupra lui. (Aplauze.)

Stagiul pus în Constituțiune, condițiunile acestea puse în Constituțiune, sunt, ce este drept, o înăsprire peste ceea ce a fost în Constituțiunea noastră cea veche. Însă ele sunt o garanție mai mult, ce noi vrem să luăm în contra unei prea mari și prea pripite primiri de elemente străine în sânul nostru. Și fiindcă se leagă de această idee, adaog că mai este și o altă garanție luată, și aceasta este declarația relativă la proprietatea

rurală, precum o prevede § 5 din articolul nostru, care zice că proprietatea rurală este un drept al cetățeanului român și că el nu se poate acorda la străini, respectând însă drepturile existente deja câștigate.

Care este motivul acestei înăspriri?

Domnilor deputați, în Constituțiunea de la 1866 noi am fost mai indulgenți, mai ușori în această privință. Atunci am putut lăsa, fără a pune bariere constituționale, naturalizarea cu diferitele ei forme atât la Camerele obisnuite, cât și la codul civil privat, si am putut lăsa ca proprietatea imobiliară să fie dobândită și de străini, afară de cei de rit necreștin. Căci atunci aveam un scut puternic, atunci eram puși sub garanția colectivă a șapte Puteri mari europene. Ele prin convenție stabilită ne garantau neutralitatea. Noi, o gintă latină nu prea numeroasă, pusă în Orient între popoare puternice, mai puternice la număr decât noi, noi aveam în această garanție un scut al existenței noastre naționale. Astăzi, când este vorba ca să ni se recunoască independența, însă independența ni se recunoaște fără garantarea neutralității, astăzi suntem siliți să căutăm în noi înșine elementele de garanție ale existenței noastre ca stat și ca națiune.

Iată motivele, pentru care astăzi, printr-un just simțimânt național, trebuie să luăm noi înșine cu atât mai multe garanții pentru conservarea noastră, așa cum suntem și cum voim să rămânem. De aceea este explicabilă în poziția noastră de astăzi și această dispoziție, așa precum s-a introdus.

D-lor, dacă în acest proiect se mai dispune, ca acei, care au servit sub drapel în timpul Răsboiului pentru independență, să fie naturalizați în mod colectiv după propunerea guvernului printr-o singură lege fără altă formalitate, veți găsi asemenea just, că printr-această numai aparentă excepție la principiul cel mare de naturalizare individuală să se aducă în chiar Constituțiunea țării o amintire de timpul, în care această

reformă s-a făcut, de răsboiul, prin care am câștigat independența noastră. (Aplauze.)

Iată, d-lor deputați, și termin cu aceste cuvinte, iată care este esenta ultimului proiect, si iată motivele, pentru care și grupul nostru din opoziție s-a împreunat cu majoritatea pentru a-l primi așa cum este formulat (aplauze).

Mă cred dator acum să fac următoarea declarare în ceea ce ne privește: Pe temeiul acestui proiect, pe temeiul acestor principii ne-am întrunit cu totii, și întrunindu-ne sperăm, avem convicțiunea, că guvernul, orcare ar fi, îndeosebi guvernul de astăzi, va fi în stare de a face să triumfe aceste principii înaintea tutulor. (Aplauze.) Ele sunt conforme cu dreptul public, și este bine ca să se știe (din partea unui membru al opoziției primiți acest cuvânt): că orice guvern, fie și guvernul de astăzi, care va susține sincer acest proiect, este purtat de încrederea țării întregi și a întregii acestei Camere. (Aplauze.)

Nu este cu putință de a vedea în acest discurs altceva decât exprimarea exactă a celor petrecute în Cameră și tendența de a contribui, ca formularea articolului 7 în conformitate cu simțimântul țării să fie primită și de Puterile semnatare ale Tractatului din Berlin ca îndeplinirea ultimei condiții pentru recunoașterea independentei noastre.

Cu toate aceste, iată răspunsul ministrului-prezident Ioan Brătianu la acel discurs:

„*D. presedinte al consiliului.* Dacă onor. d. Maiorescu ar fi vorbit în tot discursul d-sale în sensul cum a terminat, nu aveam decât să-l aplaudăm și să-l îmbrătișăm. Dar în tot timpul, cât d-sa a vorbit, m-am gândit la un lucru: întotdeauna am zis, că acei care vin de peste Carpati dacă nu au simțimântul libertății dezvoltat, dar în simțimântul nationalității ne întrec pe toti.

Ei bine, onor. d. Maiorescu a venit astăzi să facă la aceasta o patentă esceptiune: fiindcă tot discursul d-lui

nu a fost românesc, nu a fost patriotic; d-sa a vorbit numai în numele d-lui, si sunt încredințat, că în țara nimeni nu este cu d-sa și în străinătate cuvintele d-sale nu vor avea nici o autoritate. (Aplauze prelungite.)"

Până într-atât ura dintre partide și obiceiul de a suspecta pe adversari (vezi și pag. 222) întunecau dezbaterile parlamentare din acel timp. Astăzi (1897) nici nu se mai poate pricepe tonul înveninat din întâmpinarea d-lui Brătianu – dovadă de progresul judecății politice de atunci încoace.

În aceeas ședință de 6 octomvrie mai toată Camera (132 voturi) primeste proiectul de revizuire; în contra lui votează numai 9 deputați anti-revizionisti (N. Blaremberg, D. Rosetti-Tescanu etc.); d. P. Carp se abține. La 11 octomvrie proiectul este primit si de Senat, și la 12 octomvrie 1879 se promulgă noul articol 7 al Constituțiunii. Apoi Camera si Senatul îsi continua lucrările în calitatea de Corpuri Legiuitoare ordinare.

49

În contra Adresei. Nepotrivire între vorbe și fapte

(Ședința Camerei de la 11 decemvrie 1879)

D-lor deputați, permiteți-mi, vă rog, să-mi exprim și cu aceasta ocazie mirarea despre modul cum inaugurează această Cameră discuția parlamentară, modul adecă de a lăsa să se vorbească fără contrazicători. Și pe urmă numai auzi pe unii sau alții din d-nii miniștri, precum am auzit pe d. ministru-președinte, făcând aluzie ironică la minoritatea or chiar la majoritatea vorbitoare.

Domnilor, să ne întelegem. Voim să suprimăm regimul parlamentar în discuție? Voiți să ziceți: o adresă, ce este odată alcătuită de dv. în înțelegere cu guvernul, este un lucru așa de sfânt încât să pășim la votarea ei, fără ca cel puțin să raționăm? Voiti să ziceti, că dacă un membru din majoritatea dv., d. Pantazi Ghica, numește această adresă palidă, scurtă, absurdă, dacă-mi aduc bine aminte, sau mai exact derizorie, că toate aceste cuvinte zise în parlament nu merită să fie relevate din partea dv.? sau voiti să ziceți, că nu merita nici un răspuns membrul din majoritate, care v-a aruncat asemenea cuvinte? Domnilor, aceasta din urmă vă privește pe dv.; noi însă suntem datori să relevăm lucrul și să venim să vă spunem că, după înțelesul nostru, când ne aflăm într-un parlament, nu credem că viața parlamentară este numai o formă goală și fără nici o logică. Poate o fi vreo înțelegere tainică si trainică între guvern și majoritatea dv. ca să

suprimăm discuția și că prin urmare nu mai merită viața publică să veniți și să ne spuneți, care sunt argumentele dv. Cu toate acestea eu vă amintesc, domnilor, că d. ex. opoziția sau minoritatea a avut multă dreptate, când a vorbit pe larg despre chestia evreilor, aceea a reformării art. 7 din Constituție în înțelesul său și al țării. Prin aceste argumente din partea minorității, care a venit cu propunerea sa, pe care apoi a găsit o bună și majoritatea, ați putut să susțineți chestia în fața Europei. Însă și atunci, când se susținea propunerea țării din partea minorității, se întrebuința de dv. aceeași tactică de astăzi; și atunci simpaticul domnul președinte al consiliului ne gratifica pe noi opoziția cu epitetul de vorbitoare.

Dar ce voiți să facă un parlament decât să vorbească? Numai să vorbească cu înțeles. Voiți de la un parlament fapte sau acțiuni de fapt? Atât ne-ar mai lipsi!

Este, d-lor, în parlament numai un singur fapt, adecă faptul brutal de a arunca în urnă bile albe și bile negre, însă numai prin discutie se luminează și se înalță acest fapt brut și cu el întregul parlamentarism. Prin urmare dacă voiți ca parlamentarismul nostru să înainteze, atunci trebuie să ne înțelegem vorbind și să vorbim înțelegându-ne. Sau poate, d-lor, acest proiect de răspuns la mesagiul Tronului vă pare Domniilor-Voastre așa de bun, încât nu mai încape discutie? or din contră vi se pare așa de rău, încât nu îndrăznește nimenea să-l apere?

În orce caz proiectul d-voastră este de o scurtime, despre care nu știu, dacă este tocmai convenabilă. D-lor, Tronul prin mesagiul său si-a dat osteneală de a vă explica mai întâi Domniilor-Voastre și prin Domniile-Voastre țării întregi într-un mod foarte amănunțit vederile sale sau programul său legislativ pentru sesiunea aceasta, și numai în partea din afara a acestui mesagiu vedeți că el cuprinde aproape patru pagine în folio de tipar, și majoritatea răspunde cu o mică pagină în

octavo? Tot ce aveți d-voastră să ziceți la cele ce vă supune guvernul se rezumă în atâta?

Când ar fi numai incoloră, cum zicea onor. d. Pantazi Ghica, această adresă, se înțelege că am putea și noi să o priimim, dar lasă că este incoloră, dar nu este cel puțin imparțială. Prin chiar această scurtime noi nu o putem primi; prin chiar aceea că pare a lăsa grija întregii legiferări guvernului, noi nu o putem primi, și cu toată scurtimea ei, adresa a găsit mijlocul să puie fraza aceasta: „Tot timpul nostru, toate preocupările noastre vor fi consacrate studiului proiectelor de legi ce guvernul ne va prezenta în acest scop", și pentru aceasta noi nu o putem primi.

Dar numai guvernul prezentă? Dar noi nu vom fi siliți să prezentăm? (miscări). Dar dacă prin această prezentare a noastră s-ar îndeplini o adevărată lacună ce a fost lăsată de guvern și pe care noi trebuie să o îndreptăm?

Căci în adevăr, d-nilor, și proiectul de față cu scurtimea sa, dar si mesagiul Tronului cu lungimea sa, au pentru noi o lacună simțitoare.

Nu ne spune adecă nimic tocmai asupra acelor întrebări, care ne preocupă mai mult; nu ne spune nimic nici asupra modului cum va crede ca să regulăm finanțele, foarte zdruncinate cu regimul de astăzi, nici asupra modului cum va crede ca să redesteptăm activitatea economică a țării.

Știți cu totii, câtă agitare s-a dezlănțuit în țară prin chestia israelită. Știți cum, de mult timp poate pentru prima oară, s-a văzut în adevăr un contract intim între alegători și aleși. Se simțea că ceea ce se vorbea aci, ceea ce se lucra de guvern, se controla de întreaga țară politică, de țara alegătorilor. Bine, d-lor, dacă era un moment fericit pentru o energică acțiune a guvernului, era acesta. Trebuie să profităm de el. Noi toți știm că formularea reformei constituționale a art. 7 este numai o formulare prealabilă, că ea nu este încă organizarea definitivă a chestiei; că vor trebui să vie acum legi speciale spre a pune

în acord starea noastră cu cerințele reformei constituționale ce am primit. Tocmai despre acestea tace mesagiul; despre acestea tace și adresa.

Atunci, d-lor, ce mai este discutia adresei? Este ea o simplă și goală formalitate constituțională? Prea multe goliciuni formale introducem. A venit, pentru îndeplinirea arătatei lacune, d. Carp chiar în ședința de astázi și v-a făcut propuneri, ce la prima lectură le-ați primit pe unele, altele se părea că nu le-ați primit; după oarecare vioiciune ce ati manifestat-o la lectură, presupui că mulți din dv. vor fi în contra lor. Atunci d-voastră propuneți altele, dar propuneți ceva. Cum putem noi cu această ocazie să trecem sub tăcere mișcarea natională și acest început de avânt economic ce s-a luat în popor, fără a-l încuraja, fără a spune nimeni din dv., nici de la guvern, nici din majoritate, dacă voiți să susțineți lupta pentru existenta economică fată cu concurența străinătății?

Iată una din preocupările noastre, pe care nu o vedem atinsă. Mai sunt și altele. Nu e vorbă, proiectul este îndestul de incolor pentru a nu reclama din partea noastră un contraproiect, însă totus e destul de semnificativ prin lacunele sale, pentru a ne sili pe noi să votăm în contra lui. Când zic a ne sili pe noi, vorbesc îndeosebi pentru opoziția conservatoare din mijlocul d-voastră.

Domnilor, când văd un întreg program guvernamental desfășurat în mesagiu, prima întrebare ce-mi fac este: ce se poate realiza din acest program? Și pentru ca să găsesc măsura, mă întreb: ce s-a realizat și ce s-a putut realiza dintr-un program tot așa de solemn, desfășurat înaintea țării de acelas guvern altădată?

Nu stiu, dacă unii din d-voastră v-ati încercat ca si mine să comparați diferitele mesagii, care au fost cetite de la acea tribună, și diferitele răspunsuri făcute de Cameră la aceste mesagii? E un studiu foarte straniu și foarte instructiv, și ati fi surprinși cu toții, cum am fost și eu, de rezultatul puțin îmbucurător al acestui studiu comparativ.

Ar fi nedrept, când ne-am opri la toate mesagiile cetite sub regimul de astăzi, căci la promisiunile date înainte de a se termina răsboiul, s-ar putea zice că nerealizarea lor este justificată prin aceea că toate preocupările au fost concentrate la situația răsboiului. Dar răsboiul a încetat, Tractatul de Berlin s-a făcut și s-a primit de noi în septemvrie anul trecut. Suntem dar în drept să ne întrebăm, cum era mesagiul de acum un an, în timp de pace, și în ce raport stă el cu lucrurile realizate, ca să vedem în ce raport probabil vor sta promisiunile date prin mesagiul de astăzi, si până unde va fi capabil acest guvern să le realizeze?

În anul trecut, la aceeaș dată – mesagiul s-a cetit la 15 noemvrie și răspunsul s-a făcut tot la începutul lui decemvrie – în anul trecut începea mesagiul cum începe astăzi: „România poate de acum înainte a-și întrebuința activitatea în dezvoltarea îmbunătățirilor sale dinăuntru". Mesagiul de astăzi zice acelas lucru: „de acum înainte etc.". Vasăzică, să mai punem un an trecut degeaba. Însă acum: „Era complicațiilor externe încetează, de acum înainte începe era dezvoltării linistită". Va să zică acum a sosit în finea finelor timpul să ne punem serios pe lucru, cum s-ar zice că până acum nu v-ați pus serios pe lucru.

Ni se spunea în mesagiul anului trecut că e îmbucurătoare starea finanțelor, și d. ministru ne spunea la martie că vom vedea budgetele echilibrate. Aceasta nu s-a întâmplat, si mesagiul de astăzi este mai vag în sperantele finanțiare, care în adevăr că sunt iluzorii. Ni se zicea în mesagiul de la 1878, că vom avea organizarea armatei de făcut, că ne vom ocupa de instrucția publică, de legea minelor, de inamovibilitatea judecătorilor, de drumul de fier la Kiustendge, de legea pentru exploatarea pădurilor; însă din toate aceste nu s-a făcut nimic, și acum le vedem iarăs anuntate la noemvrie 1879 și e probabil, că sub regimul dv., dacă va dura, se va face în 1880 cât s-a făcut în 1879.

Trebuie însă să relevăm îndeosebi un punct. „Independența României este astăzi recunoscută de întreaga Europă“ se zicea în anul trecut. Îmi aduc aminte că atunci d. Vernescu a observat cuvântul acesta și-a zis: cum ni s-a recunoscut independența? Nu se poate. Nu e exact. Și atunci unul din cei mai eminenți oratori ai majorității, de altmintrelea totdeauna clar în vorbirile sale, d. Chițu, nu era tocmai așa de clar în răspunsul său și se încerca să introducă o deosebire între cuvintele „a ne recunoaște independența de fapt“ și „a ne recunoaște independența în formele diplomatice“ și avea aerul se apeleze la patriotismul d-lui Vernescu, ca să nu vorbească de nerecunoașterea independenței. Ei bine, dacă ne uităm la mesagiul de astăzi, vedem că, în loc să se fi ușurat poziția noastră, ni se spune: „suntem siguri că Puterile „semnatare vor apreția lealitatea noastră și vor stabili acele soluțiuni normale etc.“ Vasăzică, graba cu care anul trecut ni se asigurase recunoașterea noastră, se traduce astăzi prin o îndoială; caci guvernul însuș recunoaște că e astăzi într-o stare mai puțin solidă decât în anul trecut în relațiile sale externe.

Însă, d-lor, alta e partea pe care am voi noi îndeosebi să o vedem relevată înaintea Tronului Român: cu prilejul acestei dezbateri credem că trebuie să se dea o expresie simțimintelor de profundă neliniște, care există astăzi în țară. Nu știu, dacă toți d-nii miniștri își dau samă de această neliniște. Nu aș vrea să spui aci o părere prea individuală, dv. veți apreția. În orce caz, individuală sau nu, trebuie să spui, că este cea mai mare neliniște, e un simțimânt de cea mai mare nesiguranță în țară și atâta confuzie în spirite, încât nimeni nu mai știe de astăzi până mâine ce se va întâmpla, și nimeni nu mai are încredere că guvernul mai conduce cu oarecare siguranță cârma afacerilor țării. Noi, care avem convingerea și știința că acest simțimânt neliniștitor există în țară, trebuiam de la început să ne întrebăm: care ar fi cauzele acestui rău, și trebuia să ne întrebăm cu toții, dacă nu ar fi timp de avizat la un remediu constituțional?

Cauzele, d-lor, sau mai bine cauza principală îmi pare a fi mai ales următoarea: dați-mi voie să o numesc o *nepotrivire* foarte caracteristică între ceea ce se spune, ceea ce se gândește și ceea ce se face din partea guvernului. N-aș voi să întrebuințez un cuvânt neparlamentar, și voi fi gata să retrag orce expresie, care ar fi pentru dv. prea tare; dar în limitele parlamentarismului și sub binevoitoarea supraveghere a d-lui președinte al Camerei caut terminologia, cu care să exprim această plângere a noastră, adică să arăt necomformitatea între vorbe și între fapte; și nu numai necomformitatea între vorbele de acum și faptele viitoare, din care să tragem ca o consecvență numai poate neputința de a îndeplini vorbele, ci o neconformitate între vorbele de acum și ceea ce se are în gând în acelaș moment; adică necomformitate între ceea ce spune guvernul și între ceea ce gândește și ce face, necomformitate în chestii, care interesează țara întreagă și unde, dacă e vorba de un regim constituțional, liber mai ales, ar trebui să fie cea mai completă sinceritate.

Înțelegeți bine, d-lor, că pe acest teren chestia în adevăr ia oarecare însemnătate; și fiindcă d. P. Ghika vorbea de trecut, permiteți ca azi, când după cuvintele mesagiului intrăm în fine într-o era adevărată de reforme interne, să ne întrebăm, cine are să ne ducă la această eră adevărată de reforme interne?

În scurt și numai din acest punct de vedere vă voi reaminti un șir de evenimente, pe care cu toții le știți și pe care cu altă ocazie în Camera trecută le-am atins mai pe larg, însă acum le completez cu vorbele și cu faptele mai recente.

Încep dar pe scurt și în treacăt cu prima apariție a ministerului d-lui Brătianu în mai 1876. Răsturnându-se regimul conservator și răsturnându-se, fiindcă nu mai era sprijinit de majoritatea țării, cu venirea ministerului d-lui Brătianu prima chestie constituțională era: pe ce bază vine

de externe de atunci, trebuia ca acele cuvinte ale d-lui Gorciacov să fi fost zise așa, încât să se arete limpede că guvernul rusesc privea această afacere ca regulată în politica sa, ca hotărâtă din parte-i. Și cu toate aceste, când la 6 august 1877, cu două luni după întrevorbirea de la Ploiești, Rusia are trebuință de ajutorul nostru înaintea Plevnei, acest guvern trimite armata noastră în ajutorul Rusiei, fără a cere măcar un cuvânt de explicare asupra celor zise de prințul Gorciacov relativ la Basarabia, și fără a vă spune dv. atunci nimic despre acele cuvinte. Este o neconfonnitate între ceea ce se zice, ce se gândește si ce se face țării. Mai târziu tocmai să destăinuiesc toate aceste și se ia un bil de îndemnitate de la Cameră pentru acest fapt. Se înțelege: poziția personală a miniștrilor trebuia garantată! Dar cum rămânea cu tara?

După aceasta vine o altă chestie mare: Tractatul de la Berlin. Prin Tractatul de la Berlin ni se impune greul sacrificiu de a modifica un articol din Constituțiunea țării. Noi înșine am fi voit să facem această modificare la alt timp, dar Puterile au găsit cu cale să ne impue o asemenea modificare tocmai în împrejurări așa de grele pentru noi. Ce face guvernul atunci? Știți că în teză generală de câte ori este neliniște, nesiguranța în țară, ochii țării sunt ațintiți asupra acelora ce au onoarea si răspunderea de a conduce carul statului. Tara întreagă s-a uitat și atunci la d. președinte al consiliului, întrebând: ce facem? Ce ne sfătuiți să facem? Căci nimeni, d-lor, nu se îndoia și nu se îndoieste de patriotismul d-lui președinte al consiliului; și dacă se îndoiau unii de ceva, era de aptitudinea d-sale de a conduce destinele țării la înălțimea patriotismului d-sale. În acel moment d. prim-ministru declară că alegerile complet libere, ce vor avea loc, vor arăta ce doreste țara ca să se facă, și că guvernul nu are nici o idee preconcepută; ce veți face voi, alegătorilor, voi aleșilor, va fi bine-venit pentru noi, a zis d. prim-ministru. Cuvinte clare. Dar era gândul tot atât de clar? Și faptele fost-au în acord cu vorbele? Îmi pare, d-lor, că a fost

o neconformitate între vorbe, între idei si între realitate; căci din momentul în care țara lăsată liberă și plină de încredere în aceste cuvinte și de fericirea că poate să-și reguleze această afacere cum va voi ea, și-a regulat-o în sensul pe care-l stiți, în acel moment d. ministru-președinte ne-a înmărmurit pe noi toți dându-și demisia și formând noul minister, pe care avem onoarea și fericirea de a-l vedea astăzi pe aceste bănci.

Dar permiteti-mi să vă mai citez câteva fapte. Căci numai prin grămădirea dovezilor de fapt putem arăta legitimitatea neliniștei țării asupra unui asemenea mod de guvernare. Așadar acest minister, format în urma rezistentei majorității țării sau dacă voiți mai bine majorității comitetului delegaților de atunci, se crede dator să arete care erau intențiile sale, publicând la 11 iulie 1879 un program, în care spunea: am venit cu ferma hotărâre ca să susținem părerile țării și nici o idee de categorii nu va fi în capul nostru, numai naturalizare individuală voim. Știți apoi că în momentul când se deschideau dezbaterile, când toți eram foarte neliniștiți, când acea opoziție vorbitoare spunea argumentele, care le știa că sunt pentru susținerea părerii țării, în acel moment un membru important al guvernului ne aruncă cuvintele: „nu mergeți pe această cale, este o sfidare ce se dă Europei, eu am fost totdeauna și sunt și acum pentru categorii". Atunci noi din opoziție ne-am întrebat iarăș: oare aceasta nu este o neconformitate între ceea ce se spune, între ceea ce se gândește și între ceea ce se face?

În fine, d-lor, în ultima dezbatere asupra chestiei, care apasă și astăzi orizontul nostru politic, în dezbaterea așa-numitei răscumpărări a drumurilor de fier, simpaticul d. ministru-președinte atunci seara, când se cerea închiderea discutiei, a venit si a făcut o declarare, care pentru mine a fost foarte liniștitoare, căci ne punea oarecum la largul nostru, cum se zice. Declararea d-lui ministru-președinte Brătianu a fost aceasta:

„Am voit să fac apel – zicea – la patriotismul d-voastră, de câte ori nu era chestie de încredere în guvern, ci era chestie să ne prezentăm cu totii înaintea Europei. Astăzi însă, cum a relevat d. Blaremberg foarte bine, avem o chestie *care nu este internațională*, o chestie numai internă sau de încredere în guvern, și dacă nu voiți, atunci nu votati, arătati-ne acea neîncredere a d-voastră."

Acestea ni le spunea d. Brătianu. Dar câteva zile dupa aceasta, numai trei zile (iertați-ne; poate este numai o răutate a unui membru din opoziție), eu m-am văzut silit să întreb iarăș despre conformitatea acestor cuvinte cu realitatea lucrurilor. Era oare în adevăr o chestie numai internă, de încredere și neîncredere, așa încât d-voastra și noi alții fără nici o dificultate să fi putut să votăm amendamentul d-lui Pherekyde, că adică e mai bine să domicilieze în București societatea?[1]. Căci diferența este foarte mare între importanta unei chestii numai interne și a unei chestii internaționale. Poate că unii din d-voastră, dacă aflau că este altfel, votau altfel; poate că unii, dacă ar fi știut cum este adevărul în chestia de astăzi (precum atunci când cu convenția cu Rusia poate că nu ar fi îngăduit trecerea armatei fără nici o garanție), poate că și astăzi s-ar fi întrebat: cum stăm cu poziția noastră internatională fată cu Imperiul german? Și atunci ar fi fost unii, care combinând folosul acesta cu dezavantagiele politice ce puteau rezulta, n-ar fi stat la îndoială. Poate că dacă am fi știut că este un fel de angajament luat la Berlin de către d. ministru de finanțe, care cel puțin dacă nu leagă Camera, leagă guvernul întreg, poate ne-am fi temut, ca nu cumva guvernul german să zică: eu nu am a face cu reprezentanța internă a țării, eu am a face cu reprezentanța externă a tării, și din momentul, în care guvernul a luat un angajament prin d. Sturdza, eu cred angajată situația. Și astfel dintr-o chestie finanțiară acolo și dintr-o chestie de încredere aici, se făcea o chestie internațională, care

[1] Vezi mai sus pag. 23 (*n. ed.* – p. 387).

să încordeze toată situația și să pue în joc mult așteptata, mult dorita stabilire internațională a României față cu Puterile străine.

D-lor, înțelegeți, că toate acestea ne frământă mintea, și aș fi foarte fericit și gata a-mi retrage toate cuvintele de îndoială, dacă cineva de la guvern sau din majoritate mi-ar face onoarea să mă lămurească și să-mi explice straniele mistere, în care totdeauna se învăluiește guvernul d-lui Brătianu față cu țara și cu străinătatea; să-mi spue, ce bine putem aștepta de la asemenea mod de a lucra?

Scuzați, dacă fac această întrebare. Întrebarea aș dori să o fac fără nici un spirit de partid, aș dori ca să fie și între noi din când în când un moment – și este unul, când suntem față în față cu Tronul – în care împreună să ne gândim ceva mai departe decât la luptele noastre de partid si să ne întrebăm: pe lângă zilnicele noastre lupte, nu mai avem oare necesitatea de a privi odată și la pregătirea viitorului nostru politic? Și aci îmi aduc aminte de un cuvânt al d-lui Ilariu Isvoranu, zis aici între d-voastră, care făcea apel la generațiile cele tinere. Față de acestea mă întreb și eu: bine, d-lor, ce facem noi? Unde mergem cu asemenea sistem? Acesta este rezultatul tutulor luptelor noastre pentru parlamentarism, pentru viața publică, pentru lămurirea claselor de jos si formarea claselor de mijloc, care să ia parte la guvern? Și ceea ce este mai grav: aceasta este quintesenta sistemului liberal?

Apoi daca d-voastră sunteți așa, ce o să fim noi *reacționarii?* Dacă d-voastră aveți această neconformitate între ceea ce cugetați, ceea ce spuneți țării și ceea ce faceti, atunci ce să facă alții, a căror convicțiune este că nu suntem copți pentru sistemul constituțional și că trebuie o tutelă pentru poporul, care nu poate să meargă singur înainte? Mi-e teamă că o să lățim cu acest mod și mai mult în mijlocul tinerimii răul, care este deja foarte lățit: scepticismul, lipsa de încredere în viitor, lipsa de siguranță și de consecvență în principiile politice. Este o deosebire deja foarte tristă între generația noastră, relativ mai tânără, și între cea de la '48. Consimțim cu toții a zice că este

ceva în acei oameni de la '48, este un foc, dacă-mi permiteți expresia, candid, care îi face să fie admirați de mulți dintre noi, este o vigoare juvenilă, cu care merg înainte și au mers totdeauna înainte, este o bărbăție, care la mulți din cei mai tineri dintre noi le lipsește. Aceasta o mărturisim liber. Însă, d-lor, toată opera lor de la '48 nu poate sta decât sub o condiție: ca să se *continue* în generațiile care vin după ei; și o nefericire ar fi când tocmai ei, care au contribuit prin acele calități ale lor să pue baza existenței noastre politice și sociale ca stat, prin chiar lipsa lor de putere și prin o politică, ca cea arătată până acum, să surpe fundamentul de încredere în viitorul țării, să nimicească iubirea de adevăr și onestitatea în viața politică.

D-lor, aveam mai nainte scutul Puterilor garante; acest scut ne lipsește astăzi. Tractatul de la Berlin ni l-a luat, suntem reduși la propriile noastre puteri, și dacă totdeauna era important să ne întrebăm ce sunt aceste puteri, este mai ales astăzi important. Numai ele sunt rădăcina existenței noastre naționale. Însă orce confuzie a conștiinței publice, orce îndoință de adevăr, orce scepticism în tinerime este o izbitură de moarte contra rădăcinei existenței noastre în viitor.

Dacă este așa, atunci permiteți-mi, fără spirit de partid, să vă rog ca să ne transportăm cu gândul în afară de această Cameră și să ne închipuim că suntem niște tineri nepărtinitori, care cumpănim lucrurile cu sânge rece, și să ne întrebăm atunci: ce speranță e în viitor și ce fel de principii în viitor ne dă administrarea guvernului așa cum este compus astăzi? Ei bine, d-lor, există sau nu un princip politic? Există sau nu conservatori și liberali? Sunt unii, care, cum a arătat d. Carp în proiectul de astăzi, vor o readucere pe baze mai solide, după părerea lor o însănătoșire a vieței publice în modul direcției noi; sunt alții, care sunt convinși că nu este bine așa. Fără îndoială, toată importanța, toată onoarea luptei politice este aceasta: de a reprezenta fiecare din noi cu conștiință, cu toată

claritatea, cu toată puterea și consecvența acel princip, fie conservator, fie ultraliberal, despre care este convins că este pentru binele țării. Între aceste două alternative trebuie să te hotărăști sau pe o cale sau pe alta. Căci dacă nu există asemenea principii, asemenea alternativă, atunci toată viața politică modernă, tot sistemul constitutional sunt o fantasmagorie, o nălucire nedemnă inventată pentru a ruina clasele de jos în folosul claselor de sus. Iar dacă aci este baza sistemului constituțional, apoi este datoria tutulor oamenilor noștri publici de a nu falsifica principiile politice, de a nu falsifica conștiințele generațiilor tinere.

Și atunci mă întreb: astăzi, când ne spune Mesagiul că avem să fim serioși, acum când în fine după atâția ani se pretinde că s-au liniștit complicațiile exterioare (oare s-au liniștit și la Berlin?) și aveți să începeți lucrarea internă, acum cu ce începeți această lucrare? Acum este momentul venit, ca să vă întrebăm: d-lor cu principiile liberale și democratice, care vă este formula de progres, care o dați României? Ce dați junei generații, care vă privește? Ai ajuns stat independent, pe propriile tale puteri te razemi: pe ce te razemi? care-ți este cugetul?

Veți răspunde fără îndoială: sistemul liberal democratic are să se îngrijească mai nainte de toate în această luptă pașnică a noastră de lățirea culturei în clasele de jos ale poporului. Ați tot declamat acest cuvânt despre învățământul în popor; va fi venit în fine momentul să-l puneți în practică, și noi să vă zicem: d-lor democrați, înălțați poporul de jos la cultura, la care trebuie să ajungă! Dar cine este astăzi acela, care reprezentă esența ideilor dv. democratice pentru înălțarea culturei poporului de jos? Am văzut strecurându-se pe acea bancă... iertați-mi, d-lor, expresia, dar este o adevărată strecurătoare banca ministerială sub d. Brătianu. (Ilaritate.) S-au strecurat, s-au schimbat așa de mulți miniștri, încât fără îndoială istoria le va păstra cu sfințenie numele tutulor, dar noi cei contimporani i-am cam uitat. (Ilaritate.) La instrucția

publică a fost dar întâi onor. raportor de astăzi, d. Chițu. Cred că nu i se poate imputa d-sale, că nu a făcut atât pe cât dorea, fiindcă în adevăr era atunci timpul războiului; a făcut cât a putut. S-a schimbat deodată d. Chițu. Constituționalicește, dacă am trăi sub un regim corect constituțional, ne-am întreba: de ce se tot schimbau acești domni? Căci de spus nu ni s-a spus nimic în Cameră. Acesta este un mister al guvernului. S-a schimbat dar d. Chițu și a venit d. Cantilli, nu știm: cu alt sistem, din cauza altui sistem sau fără nici un sistem. Dar d. Cantilli a fost puțin timp la guvern, a căzut și d. Cantilli, și vedem astăzi pe venerabilul d. N. Krezzulescu. D-lor, vă rog să remarcați: nu fac chestie personală, din contră aș voi ca tocmai chestia personală să dispară, și voi să depărtez, să umbresc personalitatea tocmai sub principiul politic. Nu de persoană întreb ca persoană, ci întreb de persoană tocmai ca reprezentant al unor principii, și atunci vă întreb pe d-voastră: d. N. Krezzulescu are să vă înlesnească prin ideile d-sale ridicarea claselor de jos spre a le aduce la înflorirea liberalismului democratic? Aceasta vă este era constituționalismului român? D. N. Krezzulescu este un bărbat foarte consecvent, a fost mult timp ministru-președinte în România, este acela, care era un om de încredere al neuitatului Principe Cuza, totdeauna cunoscut ca om de ordine, ca bărbat conservator, cum ați zice d-voastră reacționar. (Ilaritate.) Și sunt convins, că și astăzi are aceleași principii. Căci nu pot crede că, pentru a fi primit ca un adept al sistemului liberal, a fost pusă acelui bărbat de stat încărunțit condiția de a-și renega principiile d-sale din vechime. Așadar cu principiile sale, cu sistemul său, cu trecutul său vine între dv. d. Krezzulescu! Apoi, d-lor, mai sunt principii în țara aceasta? D. Krezzulescu, care a fost în ministerul Catargi, este acela pe care dv. l-ați dat în judecată, și astăzi d-sa are să vă dea cultura populară în sens democratic și liberal? Vă rog să-mi explicați această nedumirire. Căci fără o bună explicare lucrul primește aerul de o adeverată abdicare

intelectuală, ce o face partidul liberal înaintea țării, înaintea tinerimii, ar fi o adevărată confuzie și sfărâmare a principiilor politice, un adevărat cinism de a pune indiferența în locul patriotismului și grija de poziție personală în locul principiilor[1].

Dar Ministerul de Externe cine-l conduce? (Ilaritate.) Domnul B. Boerescu, care a avut onoarea să conducă politica exterioară a țării sub guvernul conservator, care a subscris convenția comercială cu Austro-Ungaria, ce am avut onoarea să o subscriu și eu alături cu d-lui; acela, pe care d-voastră l-ați acuzat de trădător al țării, pentru că ar fi aruncat România sângerândă, cu pumnalul în piept, la picioarele lui Andrassy! – Dar ce memorie voiți să mai aibă tinerimea noastră? Ce au să zică oamenii noștri imparțiali de acești trădători, care sunt acum la guvernul d-voastră ca să ducă țara pe drumul liberal și democratic, când d-voastră i-ați dat în judecată și acum i-ați luat ca să vă înfrumusețeze regimul în fața țării și a străinătății?

Aceste lucruri, d-lor, nu le văd atinse nici pe departe în proiectul d-voastră la adresa Tronului. (Ilaritate, întreruperi, zgomot.) Și de aceea, d-lor, voi vota contra acestei adrese. (Aplauze.)

[1] D. Nicolae Krezzulescu s-a și retras peste câteva săptămâni din minister, și după un *interim* de 6 luni, la 10 iulie 1880, a fost numit Vasilie Conta ministru al cultelor și instrucțiunii publice. B. Boerescu însă mai rămâne în Cabinet până la 9 aprilie 1881, probabil din cauza celor expuse mai jos în nota introductivă la discursul 53.

50 și 51

În contra insinuărilor și calomniilor

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1880)

În decemvrie 1879 și la începutul lui ianuarie 1880 Camera se ocupă cu convenția pentru răscumpărarea căilor ferate, despre a cărei importanță politică vorbește întroducerea volumului de față. Discuțiile erau foarte aprinse, mereu se trata între guvernul nostru și societatea acționarilor din Berlin asupra modificărilor de introdus (vezi și nota de la pag. 23; *ed. n.* – p. 387). Berlinul se lăsa greu; partidul liberal avea să expieze atitudinea de la Mazar-Pasa și cea din anul 1871. În sfârșit în ședința Camerei de la 15 ianuarie se votează conventia, cu toate marile, prea marile sacrificii finanțiare ce ne impunea.

În această ședință, poate spre a decide votul prin o diversiune în contra adversarilor, ministrul-prezident Ioan Brătianu, după răul obicei de atunci, face iarăș aluzii la lipsa de patriotism a unor români, despre care pretinde că lucrează cu străinii în contra intereselor țării. În culisele Camerei deputații interpretează cuvintele ca fiind zise cu privire la autorul scrierii de față, care în aceeaș seară trimite ministrului-prezident următoarea scrisoare:

„București, marți $^{15}/_{27}$ ianuarie 1880,
9 ore seara.

„Domnule Ministru-prezident,

Am onoare a vă înștiința că în ședința de mâine a Camerei voi releva o aluzie făcută în discursul d-voastră de astăzi.

N-am fost în Cameră în timpul când ati vorbit. Dar din cele ce mi s-au raportat de amicii care au fost prezenți, d-voastră ați făcut în privința atitudinii unora din membrii opozițiunii niște imputări, care ar putea atinge onoarea lor ca oameni politici și ca români.

În dorinta de a se lămuri fundamentul unor asemenea imputări pe deplin și în aceeaș Adunare, în care s-au și făcut, vă rog să fiti prezent la începutul ședinței de mâine.

Sperând că această scrisoare va găsi o primire favorabilă în simțimântul d-voastră de lealitate, am onoare a vă ruga, d-le ministru-prezident, să primiți încredintarea înaltei mele considerări.

T. Maiorescu,
deputat al coleg. I din Iași.

A doua zi, 16 ianuarie, Ioan Brătianu se și află pe banca ministerială încă de la începutul ședinței Camerei, prezidate de C. A. Rosetti. Atunci și d. P. Carp își arată intentia de a face o interpelare asupra aluziilor din ședința precedentă. Credem că pentru o mai exactă cunoaștere a felului luptelor parlamentare din acea epocă este indicat să reproducem din *Monitorul oficial*, atât interpelarea d-lui Carp, interesantă și în altă privire, cât și o parte a răspunsului ministrului-prezident și a câtorva deputați.

D. președinte. D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. Cedez cuvântul d-lui Carp: vă rog însă să-mi păstrati rândul după d-sa.

D. președinte. Am priceput.

P. P. Carp. D-lor deputați, în urma ultimei părți a discursului de ieri al d-lui presedinte al miniștrilor, am onoare a anunța următoarea interpelare:

„Am onoarea de a interpela pe d. prim-ministru, dacă este în interesul țării și a desvălirii sistemului parlamentar de a întrebuința ca armă de partid insinuări nefundate și calomnioase?“

D. președinte. D. ministru cere trei zile?

D. președinte al consiliului. Las ca Camera să judece.

Voci. Aceasta nu este interpelare.

Voci. Este interpelare, dar violentă.

G. Chițu. Orce ar fi, noi rugăm guvernul să încuviințeze a se dezvolta interpelarea, ca să vedem ce este.

D. președinte al consiliului. Prea bine, dar stiu că și onor. d. Maiorescu are să facă tot această interpelare, și rog să o facă și d-sa, ca să pot răspunde la amândoi deodată, fiindcă starea sănătății mele nu-mi permite să țin două discursuri în o ședință.

D. președinte. Atunci d. Carp este rugat a-și dezvolta interpelarea.

P. P. Garp. D-lor deputați, viu îndată la obiectul interpelării mele, și vă rog să-mi dați voie să citesc primele cuvinte ale d-lui prim-ministru (din ședința de ieri). D-sa zice:

„În cestiunea israelită dându-se solutiunea ce s-a dat, se credea ca toti vor fi împăcați; cu toate acestea s-au găsit români, care nu numai că au vorbit aci la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Camerei vă mistifică“.

Apoi, d-lor, vine la cestiunea drumului de fler și zice: „În cestiunea drumului de fier, lasă că cei interesați...“ (citește). Încât guvernul german, naiv cum este el totdeauna, a trebuit să aștepte dezlegările trimise de aci, ca să se opue acestei legi și să înțeleagă la rândul său enorma mistificare, la care era expus prin amendamentul d-lui Pherekyde.

Acum vom discuta amândouă cestiunile, însă mai înainte de toate să-mi permiteți a generaliza cestiunea, întrucât priveste modul d-lui ministru de a discuta cu noi.

Am onoare de a fi sau deputat sau senator de la 1868; prin urmare de 11 ani sunt în luptă continuă cu d. Brătianu. În toate discutiunile, când era lupta mai înverșunată, d. Brătianu n-a adus înainte decât două argumente principale: patriotismul d-sale și al partidului d-sale, nepatriotismul și trădarea adversarilor săi.

Acum eu nu cer ca d. Brătianu și partidul său să aibă bună opiniune de noi; când însă acuzațiunea merge așa de departe, încât denuntă o conivență cu străinii, adică un act de înaltă trădare, eu cer ca, fără probe stabilite, asemenea arme să nu se întrebuințeze și, cum am zis-o, cer aceasta în folosul țării și al dezvoltării instituțiunilor noastre parlamentare.

Îmi aduc aminte că la 1868, în cestiunea evreilor, d. Brătianu nu era încă convertit la ideile umanitare moderne[1]. Atunci am făcut o interpelare, și răspunsul a fost, că eu neavând încredere în poșta română, m-am dus la graniță și de acolo am expeduit scrisoarea mea, care a avut meritul să deschidă ochii împărăților asupra modului cum se tratează cestiunea evreilor la noi.

Mai deunăzi, în cestiunea drumului de fier la Senat, d. Brătianu iarăs cu argumente de patriotismul d-sale si al partidului său și nepatriotism și trădare din partea opozitiei, a zis că noi, cu toate că aceasta nu mă privește pe mine personal, am tratat cu Viena și Berlinul, și că votarea concesiunii Strousberg a fost în urma unei împăcări provocate de noi între interesele Austriei și ale Germaniei. Ieri iarăș s-au repetat aceleași acuzări.

Ei bine, înțelegeti d-voastră că atunci când într-un șir de ani se repetă aceleași argumente și se întrebuințează aceleași

[1] Vezi vol. I, pag. 19 (*ed. n.* p. 19).

arme, atunci nu se mai poate zice că e un lucru scăpat în jocul improvizației, și sunt în drept a privi acele cuvinte ca o armă de partid, permisă atunci când se aduc probe, dar nepermisă când nu se bazează pe nimic; căci atunci nu mai e în interesul țării, ci în interesul calomniei, și avem datoria să ridicăm vocea contra unui asemenea sistem, care lovește nu în individe, dar se răsfrânge asupra unui partid întreg.

Acum, d-lor, să-mi permiteți să fac o destăinuire din viața mea politică. Când la 1870 se începuse resbelul între Germania și Franța, eram ministru de externe. Într-o dimineață vine la mine reprezentantul Austriei, baronul Pottenburg, și-mi zice: sunt însărcinat a-ți face în numele guvernului meu următoarea declarațiune: au venit propuneri din țară pentru răsturnarea Măriei Sale; acele propuneri s-au adresat la Paris și de la Paris s-au comunicat guvernului austriac, și sunt însărcinat în numele guvernului meu a-ți spune că guvernul Austriei a răspins asemenea propuneri și că va fi totdeauna amicul fidel al Măriei Sale. Ducându-mă pe urmă ca agent al țării la Viena, contele Andrássy, care pe atunci (la 1870) era ministru-președinte în Ungaria și ca atare primise comunicațiuni de toate depeșile exterioare, mi-a făcut o declarațiune întocmai identică cu aceea a d-lui baron Pottenburg.... S-a întâmplat și răscoala de la Ploiești (mișcări). Oare era conexiune între aceste cazuri? Și vedeți, că am numit nume proprii, și nici baronul Pottenburg, nici comitele Andrássy nu vor putea să-mi dea o desmințire[1].

Dacă am pune în conexitate aceste lucruri si dacă am voi să întrebuințăm armele pe care le întrebuințati d-voastră, oare nu vedeți la ce am ajunge? Dar nu am făcut-o niciodată (întreruperi).

Și dacă am atins aceste fapte, am făcut-o numai ca să vă dăm un exemplu, cum aparențele câteodată înșală, și dacă

[1] Vezi vol. I, pag. 21–24 (*ed. n.* – p. 20–23).

judecați după aparențe, nu știu cine va fi osândit în cestiunea de care vorbesc.

D-lor, întru cât privește conspirarea cu străinătatea, din istoria altor țări și a țării mele am învățat că numai două soiuri de individe lucrează cu străinătatea în contra țării lor: demagogii și pretendenții.

O voce. Aristocrații. (Întreruperi.)

O voce. Revolutiunea franceză. (Întreruperi.)

D. președinte. Nu înteleg să întrerupă partea aceea, care nu a avut și nu are pretendenți. (Aplauze, ilaritate.)

Eug. Ghica. Nu se știe până la urmă. (Întreruperi.)

D. președinte. Nu au drept să întrerupă, căci nu au de ce să se supere. (Aplauze.)

P. Carp. Nu au avut poate pretendenți la Domnie, dar au avut pretendenti la prezidentia republicei.

D. presedinte. Aceea e altceva; nu am să zic nimic.

P. Carp. Rezultatele sunt tot aceleași. Ca să vă dau un exemplu iară, cum demagogii lucrează câteodată: câteva luni înaintea căderii noastre, o persoană autorizată a venit și a declarat Măriei Sale că dacă guvernul conservator va sta multă vreme la putere, ei nu mai răspund de viața Măriei Sale. – Iarăși o armă demagogică. Iarăș nu acuz pe nimenea; dar înțelegeți bine, că nu noi aveam interesul să se pericliteze viața Măriei Sale, ci străinii. De aceea, repet, în asemenea materii nu istoria noastră, dar istoria tutulor țărilor ne arată că străinii n-au lucrat decât cu demagogii si cu pretendenții. Noi nu suntem nici una, nici alta.

Daca însă din nenorocire vreunul dintre noi ar fi fost atât de dezbrăcat de patriotism, cum crede d. Brătianu și partidul său că suntem, încât în o chestie oarecare am face apel la străini, atunci e ceva individual, și somez pe d. Brătianu ca împreună cu mine să căutăm acea persoană și împreună cu noi toți s-o condamnăm.

Dar, o repet, dacă asemenea lucruri se vor proba, se va vedea că ele sunt lucruri individuale și prin urmare într-un asemenea caz nu putem admite ca acțiunea rea a unui singur individ să se răsfrângă asupra unui partid întreg.

Acestea sunt în puține cuvinte desvălirile ce am crezut de cuviință să dau interpelării mele. Aștept răspunsul d-lui prim-ministru și-l rog ca răspunsul d-sale să coprinză două lucruri; 1. dacă insinuațiile d-sale vagi, care nu numeau pe nimeni, întrebuințate însă ca argument într-o chestie serioasă, se adresează sau la un partid, sau la un grup din opoziție, și al 2. dacă a avut în vedere anume o persoană, să binevoiască a numi acele persoane și să binevoiască pe lângă numirea lor să ne dea și probele, pe care suntem în drept de a i le cere.

D. președinte. D. Maiorescu are acum cuvântul.

T. Maiorescu. Interpelarea mea fiind ceva mai personală, cred că ar fi mai folositor, pentru a nu continua prea mult o discuție totdeauna neplăcută, după cum sunt chestiile personale, dacă d. ministru-președinte ar binevoi să răspundă la ultimele cuvinte, la cele două întrebări ale d-lui Carp, cel puțin la cea din urmă. Lucrul s-ar simplifica.

D. președinte al consiliului. Dacă ar fi fost ca să răspund fiecăruia din dv., atunci aș fi declarat că nu răspund d-lui Carp și cer cele trei zile regulamentare; dar v-am rugat să vorbiți amândoi, ca să nu fiu silit a face două discursuri într-o singură ședință; aceasta ar fi a cere prea mult de la mine.

T. Maiorescu. În acest caz mă văd silit, d-lor deputați, să fac unele observări în afară de orce legătură cu cele zise de d. Carp. Rog pe d. președinte al consiliul de miniștri să binevoiască a ne spune, dacă în o parte din cele zise de d-sa în discursu-i de ieri și la care-mi pare rău că n-am asistat, a avut în vedere pe cineva personal și dacă vrea să-l numească...

O voce. Musca pe căciulă.

D. președinte. Trebuie să respectăm, d-lor, locul în care ne aflăm, și trebuie să ne respectam pe noi înșine.

T. Maiorescu. Întreruperea de la locul, de unde vine, nu o consider ca ceva nerespectuos pentru mine. (Aplauze.)

D-lor, fiindcă cere d. prim-ministru, sunt silit să vă spui, pentru ce fac chestie personală. Încă o dată fac scuzele mele pentru chestia personală; însă sunt atacat și prin urmare sunt silit să mă apăr.

D. prim-ministru a zis, după cum cetesc în *Monitor.*

„În chestia israelită, dându-se soluția ce s-a dat, se credea că toți vor fi împăcați; cu toate acestea s-au găsit români, care nu numai că au vorbit acilea la tribună, dar au scris în străinătate zicând: guvernul și majoritatea Camerei vă mistifică...

G. Vernescu. Cine a scris așa?

D. președinte al consiliului. Onor. d. Vernescu, care se interesează a ști aceasta, nu are decât să-și dea puțină osteneală, și-i va cunoaște pe aceia, cum îi cunoaștem și noi. În chestia drumului de fier, lasă că cei interesați au combătut din toate puterile lor convenția, dar după ce ea s-a votat, în primele zile convenția a fost foarte bine primită și cu toată încrederea la Berlin; dar după ce au trecut patru sau cinci zile, până să ajungă poșta acolo, acei interesați au spus că aci este o perfidie și mai mare decât în chestia israelită, au zis: v-a desființat ipoteca, guvernul nu e de bună-credință, și atunci îndată s-au zburlit lucrurile. Cum voiți d-voastră ca acționarii să primească convenția, când chiar din țara noastră, de către români, se scriu asemenea lucruri. Și la o întrebare a d-lui Isvoranu foarte legitimă: *spuneți cine a zis aceasta?*, d. prim-ministru răspunde:

„Când vă veți constitui în cameră de jurați ca să judecați, atunci vă voi spune".

Și fiindcă că mai sus s-a zis, că în chestia israilită s-au găsit români care au insinuat asemenea cuvinte, d. prim-ministru își completează fraza și zice:

„Acei, care au bănuieli, n-au decât să se ducă la minister și să vadă, că în zioa întâi convenția a fost primită cu încredere la Berlin, și numai după patru, cinci zile, când a ajuns poșta la Berlin, s-au ridicat

bănuieli, și nu s-au ridicat din partea acționarilor, ci din partea acelora, care în chestia israeliților nu s-au sfiit a insinua asemenea cuvinte".

Prin urmare, din aceasta rezultă că sunt români care în chestia israelită au insinuat lucruri rele pentru țară și că aceeași români ar fi scris la Berlin în chestia drumului de fier, așa încât să se deștepte fie consiliul de supraveghere, fie guvernul berlinez spre a cere mai mult, spre a înăspri mai mult condițiile în contra intereselor țării noastre.

D-lor, mi s-au reprodus aceste cuvinte ale d-lui ministru-președinte aseară de unul din amicii mei, și în urma spunerii lui mi-am permis să mă adresez cu o scrisoare privată d-lui prim-ministru pentru a-l anunța încă de aseară, ca să fie azi prezent aci fără surprindere. Mi s-a spus mai mult, că d-sa ar fi declarat în Cameră că acei români răi au fost chiar agenți direcți ai societății drumurilor de fier.

D-lor, eu sunt advocat al societății drumurilor de fier, sunt român, sunt membru al parlamentului, am vorbit în chestia evreilor într-un mod despre care țiu de onoarea mea să constat că era în contra părerii d-lui prim-ministru. Când dar vine o asemenea aluzie, sunt poate în drept să cred că ea n-are decât inconvenientul de a-i lipsi numele pentru a fi adresată mie.

Este însă, d-lor, mai mult decât atâta. Sunt silit, cu aceeaș părere de rău, să vorbesc de un incident petrecut aci în edificiul Camerei, și anume: alaltăieri când am venit la Adunare, dincolo în anticameră amicii mei d-nul Ganea aci prezent și d. Negruzzi mi-au zis: s-a vorbit de către deputații din majoritate, în auzul tutulor, că tu, adică eu Maiorescu, ai fi scris la Berlin, deșteptând pe consiliul de supraveghere sau pe guvern sau pe vreun străin asupra răului ce s-ar aduce lor prin convenția ce se face acum și că sunt probe la aceasta. Eu am întrebat: cine a zis? Atunci mi s-a citat numele onor. d-lui Costescu-Comăneanu – nu știu, dacă e aci prezent. N-am onoare să stau în relații personale cu d-sa; totuși, împreună cu dd. Ganea și Negruzzi, mi-am permis, în fața importanței

acestui lucru, să mă adresez la d-sa înaintea începutului ședinței și să-i zic: scuzați, d-le Comăneanu, dacă, fără să am onoarea de a sta în relații personale cu dv., vă zic aceste cuvinte; însă mi s-a relatat etc., etc. – lucrurile, pe care vi le-am spus; și d. Negruzzi, care era acolo, a confirmat adăogând că d-sa, d. Costescu-Comăneanu, a zis așa. Atunci, fiindcă nu era timp de mai multă discuție și fiindcă trebuia prin vorbele cele mai energice să stigmatizez asemenea insinuări, am zis d-lui Costescu: „Cred că nu dv. ați inventat lucrurile, ci vi s-au spus de alții; ei bine, vă rog să spuneți aceluia, care v-a spus aceasta, ca a *mințit*". D-sa mi-a răspuns că cuvintele s-au zis într-o Adunare publică de mai mulți deputați, și la aceasta i-am răspuns: „în acea Adunare publică a mințit acela, care le-a spus".

Costescu-Comăneanu. N-am zis în Adunare publică, ci: zvonul public; vă rog să rectificați.

T. Maiorescu. Prea bine, rectific. V-am zis dar, a *mințit* cel ce v-a spus aceasta. D. Costescu a replicat că poate nu va întâlni pe acela care i-a spus, și la aceasta am adaus pentru a treia oară: „când îl veți întâlni, îi veți spune că a *mințit*".

Înțelegeți bine, d-lor, că după această scenă, petrecută așa cum v-am spus, când vine d. prim-ministru și repetă aceleași lucruri în Cameră, sunt dator... nu pentru mine personal, fiindcă simțimintele mele personale sunt foarte aproape de ceea ce se numește *indiferență,* pentru a nu zice un cuvânt mai puțin parlamentar, simțimintele mele personale sunt departe de a fi atinse... dar sunt deputat al colegiului I de Iași și ca deputat nu pot permite a se insinua în mod pieziș asemenea calomnii.

Declar, dar, că orcine le-a zis, a zis o calomnie infamă și absurdă. Declar mai mult: în chestia drumurilor de fier, n-am scris nimic, nimic în străinătate, nici unui om privat, nici unui om public, nimic, nici un rând, nici în vrun jurnal din țară, nici din străinătate, n-am spus nimănui de a scrie vrun rând nici în vrun jurnal din țară, nici în străinătate, n-am avut nici

o convorbire de natura aceasta cu vreunul din străini, n-am dat nici măcar umbra unei aparente, pe care să se întemeieze o asemenea calomnie, și chiar în relatiunile mele personale, pe care le am de exemplu cu d. baron Rotenhahn, care reprezenta azi guvernul german, în relațiunile mele cu directorul general al drumurilor de fier, în tot timpul acestor discuțiuni nici nu m-am dus să le vorbesc, nici n-au venit d-lor la mine; am evitat de a vorbi un cuvânt despre aceasta cu vreunul din ei. Iată o declarațiune francă, formală, absolută.

Acum, d-lor deputați, spuneți-mi dv. ce trebuie făcut în fața acestor lucruri? Ce sistem este acesta al d-lui prim-ministru? Când din nefericire într-o țară încă așa de puțin dezvoltată la viata publică, însuș încărunțitul prim-ministru se înjosește până a întrebuința asemenea arme de calomnie.

Voci. A!

Alte voci. La ordine!

G. Chițu. Primul-ministru nu e capabil de calomnie.

D. președinte al consiliului. Lăsati, d-lor, voi răspunde eu.

Voci. Să se retragă cuvântul.

Eug. Ghika. Dacă-l retrage, îl însușesc eu.

Voci. La ordine. (Zgomot.)

D. președinte al consiliului. Încă o dată vă rog să lăsați a termina. Voi răspunde și în urmă dv. veți judeca.

N. Dimancea. Cer cuvântul. (Zgomot.)

Voci. La ordine.

D. președinte. D. orator își va explica cuvintele.

T. Maiorescu. Mă iertați, d-le președinte, însă nu am nimic de explicat. Și dacă dv. credeți că trebuie să aplicați regulamentul în contra mea, nu aveți decât să o faceți.

D. președinte. Eu nu vă voi aplica regulamentul ca să vă arăt că nu ne este teamă nici chiar de cuvinte neparlamentare. (Aplauze.)

T. Maiorescu. În țările străine se vorbește despre democrație, este un fel de proverb francez, care vorbește despre invidia democratică si despre calomnia democratică. Noi suntem țară tânără în viața parlamentară. Oare ar fi bine să introducem si noi aceste lucruri:? Nu ne putem noi nivela și egaliza decât târându-ne în noroi? Ce folos poate să iasă? De ce să nu ne combatem noi unii pe alții în privința faptelor, ce în adevăr le facem, în privinta ideilor, ce în adevăr le susținem? Dar în privința unor insinuări de fapte, ce nu le-am făcut, merită oare a se face discuțiune? Și aceasta este oare în folosul vieței publice? Apoi cu toți voim să ne cunoască țara așa cum suntem, și nu este oare o pagubă ce se aduce țării, când se ascunde sau se falsifică adevărul? Nu știu ce accent să găsesc, pentru ca să protestez în contra acestor atacuri nedemne de un ministru-președinte, cu trecutul, cu autoritatea d-lui Brătianu (zgomot). Repet dar, că aceste cuvinte, dacă de departe sau de aproape s-ar referi la mine, sunt lipsite de orce umbră de fundament, și prin urmare le declar de *calomnie.* (Zgomot.)

D. președinte al consiliului. D-lor, astă-noapte, pe la 2 și jumătate ore, m-am deșteptat și aruncându-mi ochii pe masa, am găsit o epistolă, care era de la d. Maiorescu...

O voce. O provocare la duel. (Zgomot.)

D. presedinte. Eu am lăsat pe d. Maiorescu de a spune tot, lăsați și d-voastră pe primul-ministru de a răspunde.

D. președinte al consiliului... în care scrisoare mă înștiințează că are a-mi cere să explic cuvintele mele de ieri din Cameră.

Eu urmez dezbaterile parlamentare din toate statele europene, și m-am întrebat: ce este această epistolă? Este o epistolă particulară? Nu, fiindcă n-am onoarea să fiu nici amic de capelă al d-lui Maiorescu. Este o interpelare? Nu, fiindcă trebuia să-mi vie prin biuroul Camerei. Este o citațiune? Nu,

fiindcă nu era d-sa în drept a-mi trămite un asemenea act. Este un pitac Domnesc? Iarăși nu, fiindcă nu mai suntem în timpii aceia, și astfel de la două ore și jumătate până dimineața am căutat să-mi dau socoteală despre aceasta și mi-am dat-o, fiindcă mi-am adus aminte de ceea ce s-a întâmplat mai deunăzi la Pesta, și de aceea vă rog să nu cădeți în cursă. Să-mi permită d. Maiorescu a zice aceasta, fiindcă am văzut că caută pricină de ceartă, ca să nu zic de scandal, și cu atât mai mult, fiindcă văd că onor. d. Maiorescu îmi zice în acea epistolă că insinuez bănuieli, care ar atinge onoarea d-sale.

Cesar zicea că nu sufere ca femeia lui să fie nici bănuită – dar nu zicea Cesar aceasta și pentru dânsul, fiindcă el era mai prudent decât Cesarii cei noi, aceștia merg mai departe, ei vor ca nici onoarea lor să nu fie bănuită, fie chiar prin insinuări.

Interpelarea onor. d. Carp dovedește că acum este un plan nou de bătălie, ați fost bătuți de două ori...

O voce. Țara nu zice așa.

D. președinte al consiliului. Apoi aci este țara reprezentată de d-voastră toți. Onor. d. Carp și mai ales d. Maiorescu, care ne dă lecțiuni de parlamentarism și de înaltă moralitate (aplauze), a zis că trebuie să întărim regimul parlamentar, care fără virtute politică se înțelege că este zdrobit. Dar prin aceste procederi credeți a dovedi sentimentele d-voastră de devotament pentru regimul parlamentar și pentru libertăți? Credeți, că cu aceste mijloace aveți să la întăriți?

D-lor, noi avem un trecut care este cunoscut de țara întreagă, și dv. asemenea.

Onor. d. Carp zice că dacă ar fi fost numai un fapt izolat cazul de ieri, nu ar fi avut însemnătate și nu i-ar fi mai turburat, dar este un sistem care, de când partida liberală a luat naștere, întotdeauna l-a întrebuințat contra d-lor. Ei domnilor, dacă noi ne-am permis vreodată insinuări, am avea cel putin scuza că la școala dv. am învățat aceasta. Dar nu am făcut-o niciodată. (Aplauze.)

Nu merg mai înainte de unire, ci la 1866, 1867 și 1868.....

Și apoi ministrul-prezident Ioan Brătianu, după felul obișnuit în mai toate discursurile sale, se abate de la chestie și vorbește de alte lucruri, de chestia evreilor, de Panaite Balș, de bandele bulgare etc., etc. Dar după o nouă stăruință a d-lui Carp, declară în sfârșit:

Dv. m-ați acuzat că am făcut insinuări, a căror intențiune era de a lovi în onoarea d-voastră. Eu nu cred că poate cineva să fie chemat la bara parlamentului pentru intențiunile ce i se presupune că ar fi avut, mai cu seamă când eu nu am zis că d. Maiorescu a făcut acea scrisoare la Berlin; căci atunci ar fi trebuit ca eu să fi văzut scrisoarea, și negreșit că acei care scriu asemenea scrisori nu vin să-mi facă mie confidențe. Prin urmare, eu nu puteam să zic că d. Maiorescu a scris, pentru că n-am văzut scrisoarea d-sale, și nu puteam să afirm ceea ce n-am văzut.

Dar dacă astfel ministrul-prezident pare a-și retrage insinuarea, se pregătise un alt atac personal în contra autorului acestei publicări. Căci îndată după ministrul-prezident intervine d. Emil Costinescu în dezbatere:

E. Costinescu. D-lor, toată această discuțiune a fost ridicată de o plângere de insinuațiune și chiar de calomnii.

Această plângere e făcută înaintea Camerei de acei care în toți timpii au procedat prin insinuațiuni și acuzațiuni atât în țară, cât și în străinătate.

Dar cel puțin d. Carp – este o dreptate care trebuie să i-o fac – deși era mult mai bine pus prin trecutul d-sale decât onor. d. Maiorescu spre a acuza cu mai multă violență, totuș trebuie să recunosc că s-a mărginit în marginile bunei-cuviințe și n-a proferat nici un cuvânt ofensativ.

Nu tot astfel a urmat d. Maiorescu. D-sa a declarat că s-a înjosit d. Brătianu, când a rostit acele insinuațiuni, ce i le atribuia, și n-a voit să retracteze cuvântul cu toate protestările Camerei; ne-a dat aci în termenii cei mai violenți o lecțiune de demnitate și de bună purtare.

Nu trebuia să uite d. Maiorescu că piedestalul pe care voia să se urce ca să ne dea nouă o lecțiune de demnitate și de respect al adevărului, acel piedestal a fost sfărâmat de colegii d-sale din învățământul superior, care i-au aruncat, nu o insinuare, nici chiar o acuzațiune, ci o sentență, prin care l-au condemnat ca *nedemn* și *înșelător al bunei-credințe. (Aplauze.)* Am sentența aci, este subscrisă, nu de demagogi, ci de persoane ca onor. d. Costaforu, un membru al dreptei, conservator de convingere, nu conservator pentru alte considerațiuni, este subscrisă de onor. d. Orăscu, de d. dr. Teodori și dr. Capșa, persoane fără coloare politică, drepte și de o imparțialitate incontestabilă, prin acea sentență se declară că: *„neavând în vedere decât demnitatea corpului profesoral și paza legilor condamnă pe d. Titu L. Maiorescu să fie destituit din postul de profesor de la Facultatea de Litere din Iași". (Aplauze.)*

T. Maiorescu. Cer cuvântul în chestie personală.

E. Costinescu. Și d-ta, asupra căruia apasă o asemenea condemnațiune, pe motiv că ai înșelat buna-credință, d-ta ne întrebi ce educațiune am făcut noi țării? Dar ce educațiune ai făcut d-ta studenților ce veneau să te asculte? (Aplauze.) Ce educațiune ai făcut d-ta tinerimii, căreia voiai să-i dai o nouă direcțiune? Educațiune de a surprinde buna-credință a colegilor săi?

Iacă cine ne face nouă lecțiuni de demnitate și de bună credință. Nu are dreptul să se indigneze în contra unei insinuări, care ar presupune un lucru neleal, acela care a făcut acte de surprindere și de înșelare a bunei-credințe, acte mai mult decât neleale.

D-lor, am văzut că s-a propus o moțiune spre a protesta în contra acuzațiunilor, în contra calomniilor, să spun cuvântul, rostite de onor. d. Maiorescu contra partidului liberal și a guvernului. Eu, d-lor, cred că nu este de demnitatea Camerei să voteze o asemenea moțiune, când acele acuzațiuni proced de la o persoană condemnată de tribunalul cel mai imparțial pentru nedemnitate și lipsă de bună-credință. Acele acuzațiuni nu pot să atingă pe acei către care se adresează, ci se întorc asupra celor care le-au adresat. (Aplauze.)

După câteva cuvinte ale d-lui N. Ganea în contra d-lui Costinescu, vorbește:

G. Chițu. D-le președinte, eram decis a nu mai vorbi, deși fusesem înscris după d. Fleva, fiindcă văzusem că explicațiunile cerute se dedeseră așa încât eu consideram cestiunea ca epuizată; dar când am văzut depuindu-se la biurou o moțiune, pe care eu cel puțin nu o aprob în ceea ce privește redacțiunea ei, m-am văzut nevoit a lua cuvântul să mă rostesc contra ei. Sunt pentru o moțiune de ordine de zi, dar nu pentru o redacțiune ca aceea, în care este formulată moțiunea depusă la biurou. Onor. și stimabilul d. Ganea mă îndeamnă a reveni asupra deciziei mele și a zice două cuvinte asupra fondului chestiei pentru deslușirea noastră a tutulor.

D-lor, eu disting în incidentul de astăzi două chestii tot așa precum sunt și două persoane, care au cerut cuvântul una după alta și au introdus chestia aci.

D. Maiorescu a făcut o cerere de explicări personale d-lui prim-ministru. D-sa auzind ceea ce s-a vorbit, luând cunoștință de cuvintele d-lui prim-ministru rostite ieri la tribuna acestei Adunări, mai auzind și de la alții oarecare șopte, care toate coroborau în a face pe d. Maiorescu să bănuiască că d-sa ar fi unul din acei români și deputați la care s-a făcut aluziune, căci d-sa este agent direct al companiei drumurilor de fier, și că d-sa

ar fi scris în contra intereselor patriei noastre, d. Maiorescu, zic, în mijlocul unor astfel de împrejurări, acablat de informațiuni atât de împovărătoare persoanei și personalității sale, era în drept să vie a cere explicațiuni și să facă ceea ce a făcut, declarând că nu este d-sa cel care a scris, că d-sa n-a vorbit nimic, și cu aceasta a dat dreptul fiecărui care ar putea proba contrariul, să-l taxeze de trădător de țară.

T. Maiorescu. Da, primesc.

G. Chițu. Căci orcare român ar lucra cu știință în contra intereselor țării, fie politice, fie economice, fie finanțiare, este un trădător.

Ce să fac însă d-lui Maiorescu, dacă în explicările ce a cerut, cu un drept foarte legitim, d-sa s-a pus prin starea dispozițiunilor sale sufletești la un nivel atât de ridicat, încât a scos expresiuni, care de altmintrelea nu ies niciodată din gura d-sale. Și aceasta la adresa cui? La adresa d-lui prim-ministru, la adresa d-lui Ioan Brătianu.

Vă aduceți aminte că am fost indignat, când am auzit zicându-se că d. Brătianu ar fi capabil să urzească contra cuiva insinuări nedemne; căci a face insinuări, a lăsa prin alții să se șoptească insinuări în contra unei persoane, este în adevăr a urzi o calomnie, și de aceea majoritatea acestei Camere și toată Camera a trebuit să protesteze, fiindcă nimeni nu are dreptul, fie chiar pentru întreaga viață a d-lui Brătianu, să-i arunce stigmatul de calomniator.

D. Maiorescu dar, fiind în drept de a cere explicațiuni și a da explicațiuni pentru apărarea d-sale, a greșit, după părerea mea, în ceea ce privește modul explicațiunilor, și pentru aceasta a primit și de la noi individual și va primi și prin moțiune o respingere energică a acelor ofensatoare și injurioase expresiuni.

Credem că d. Chițu nu avea dreptate în observarea sa finală. Cuvântul de *calomnie*, întrebuințat de autorul acestei scrieri în apărarea sa, este singurul cuvânt ce se putea întrebuința în împrejurările date, și cel mai corect parlamentarism trebuie să-l admită pentru asemenea cazuri.

Monitorul continuă apoi:

„Se dă citire următoarelor moțiuni;

1. Camera constatând, că cuvintele d-lor interpelatori sunt pure calomnii, le respinge cu indignațiune și trece la ordinea zilei:

N. Dimancea, Pantazi Ghica, Gr. Serurie etc.

2. Camera, ascultând cuvintele demne și logice ale d-lui prim-ministru, respinge acuzările interpelanților.

P. Cernătescu.

3. Camera, ascultând explicațiunile d-lui prim-ministru și regretând cuvintele pronunțate de către interpelanți, trece la ordinea zilei.

R. Pătârlăgeanu.

Propunerea întâia și a doua, puindu-se fiecare la vot, se respinge.

Propunerea a treia se adoptă."

A urmat apoi îndată dezvoltarea chestiei personale, provocate de d. Costinescu prin sentența profesorală, cetită odinioară în Cameră și de d. Aristid Pascal[1].

D. președinte. D. Maiorescu are cuvântul în cestiune personală.

T. Maiorescu. D-le președinte, în decursul discuției asupra unei chestii personale ce o făcusem în privința cuvintelor zise

[1] Vezi vol. I, pag. 379 și 384 (*ed. n.* – p. 243 și 247).

ieri de d. prim ministru, onor. d. Costinescu a adus un act înaintea dv., care mă silește la o altă chestie personală, relativă numai la acest act, la acea sentență de condamnare.

D-lor, se poate să vă fi surprins pe dv. aflarea sentenței la d. Costinescu tocmai în acest moment; căci eu nu anunțasem nici în Cameră, nici în public, că voi vorbi azi, și presupun că d. Costinescu nu umblă cu toate actele mele, și cu cele de acum 10 ani trecuți, în buzunar. Ar fi prea multă onoare pentru mine. Vedeți dar ce folos a avut procedarea, ce din politeță am crezut că trebuie să o întrebuințez, deși d. Brătianu v-a spus că nu o înțelege, adică de a înștiința pe d. prim-ministru încă de aseară rugându-l să vie la Cameră, căci am să relev câteva cuvinte din cele zise de d-sa în ședința de ieri. Am făcut aceasta tocmai ca să pun pe d. președinte al consiliului în poziție ca, dacă are acte în contra mea, să le aducă, sau dacă nu are nici un act, să pregătească tărâmul luptei, așa cum d-sa va crede că e mai bine, fără a fi surprins de mine. Ei bine, răspunsul ce mi s-a dat de d. Brătianu la acuzația ce am relevat, a fost că nu mă privește pe mine insinuarea d-sale cu chestia drumului de fier. Însă acuzarea vine acum preparată sub altă formă, prin actul prezentat de d. Costinescu, deși nu are nimic a face cu drumurile de fier.

D-lor, eu nu voi zice, ca onor. meu amic d. Nicu Ganea, că acest act n-ar fi de domeniul discuțiunii publice; din contră, recunosc că acel act este un act public, și recunosc că actele publice se pot totdeauna discuta în public. Fac însă din capul locului o rezervă: este evident, d-lor, că din actul acesta, prezentat de d. Costinescu și făcut în contra mea la 1870, nu rezultă nimic relativ la interpelarea de astăzi. Prin urmare acest act a intrat în discuția dv. fără nici o legătură de idei sau de fapte, și dacă discuția e străină, nu eu o fac, ci mi se face de alții.

De un lucru numai am să mă plâng pentru întroducerea acelui act înaintea dv. Știți că sunt multe feluri de a fi cineva

neexact: e felul acela, oarecum mărginit sau brutal, când de exemplu cineva e neexact cu totul, când adică afirmă în toate privirile ceva contra adevărului; în asemenea fel de neexactitate nu alunecă lesne un om mai inteligent. Mai este însă un mod oarecum mai dibaciu de a fi cineva neexact, însă cu atât mai condamnabil: este acela de a spune numai o parte.

Să vedeți, cum a fost cu sentența. Mai întâi de toate acest act, această sentență profesorală a fost casată de minister, și 4 zile după prezentarea ei am fost eu invitat să funcționez mai departe, și am funcționat mai departe până la 1873, când d. ministru al cultelor de atunci, generalul Tell, s-a crezut autorizat a ne refuza și mie și d-lui Nicolae Ionescu, care eram profesori la Universitatea din Iași, dreptul de a veni la Cameră fără concediu. Noi atunci nu am cerut concediu pentru Cameră, și d. general Tell ne-a decretat demisionați. Când după d-sa am venit eu la guvern, în aprilie 1874, mi-am făcut datoria constituțională și am reintegrat imediat pe d. Ionescu, pe care nu l-am considerat niciodată demisionat după lege. Pe mine se înțelege că nu m-am reintegrat, am lăsat pe profesorul numit de d. Tell în locul meu să funcționeze; funcționează și astăzi, nu m-am adresat la nici unul din urmașii mei în minister, ca să repare acea injustiție, și se înțelege că d-lor nu s-au gândit ca să o repare de la sine[1].

Mă mărginesc dar a constata că după acea pretinsa destituire a d-lui Costinescu eu am funcționat ani întregi ca profesor la universitate până la rău interpretata demisionare din partea d-lui Tell. Vasăzică este o chestie oarecum numai academică, ce o ridică d. Costinescu. Dar fiindcă a fost adusă înaintea dv., dați-mi voie să o explic acum pe deplin, chiar așa academică precum este.

Nu pentru prima oară se aduce acea sentență înaintea Camerei. D. Costinescu nu are meritul originalității. Am mai

[1] Vezi în vol. I, pag. 114–122, discursul asupra profesorilor deputați (*ed. n.* – p. 81–86).

auzit-o cetindu-se în contra mea; fiindcă, d-lor, nu știu cum se face, dar la toate încercările mele de a discuta chestiile parlamentare cu argumente impersonale, mi se răspunde foarte adese numai cu argumente personale ca cel de fată, care nu probează nimic pentru punctul în discuție. L-am mai auzit dar cetindu-se acel act de către d. Aristid Pascal în 1876; și atunci, ca și acum, era cu totul alta chestie în joc. Eram ministru, pe atunci și se discuta legea instrucțiunii publice prezentată de mine, și ca o prealabilă atacare în contra mea s-a cetit acest act, unde erau subscriși d. Orăscu, răposatul si regretatul Costa-Foru, amândoi amici ai d-lui Boerescu, și altii. Și câteva zile după aceea în Senat (căci în Cameră atacul n-a izbutit) tot după initiativa d-lui Orăscu mi s-a dat un vot de blam, că adică aș fi călcat legea nu mai știu în ce altă privință.

Din nenorocire la 1876 eram ministru, când s-a cetit aici aceeaș sententă a d-lui Costinescu, și am crezut că nu este de demnitatea ministrului să răspundă apropo de legea instrucțiunii publice de un fapt, ce în orce caz nu-l făcuse ca ministru. (Zgomot.)

Dar acum, când mi se impută din nou, însă în calitatea mea de deputat, oare cum mai *terre à terre,* trebuie sá răspund odată.

Vedeți ce a fost:

În toamna anului 1869 (nu sunt amicii mei la guvern, adversarii au arhiva la dispoziția d-lor și asadar se poate controla cu toată siguranta exactitatea celor ce zic) am prezentat rectorului Universitătii din Iași, la care eram profesor pe atunci, următoarea petiție, care este la acte: D-le rector, ziceam pe cât îmi aduc aminte acum după 11 ani, sufăr de o hemicranie, de o migrenă permanentă a jumătății capului, și anume la partea stângă; în această stare îmi este greu să predau continuu lecțiuni de filosofie de 4 ori pe săptămână. – Iertați-mă, dacă dau aci oarecare amănunte. Poate unul sau altul din cei ce au asistat vreodată la lecțiunile mele publice de filosofie, își va aduce aminte că cel puțin eu unul nu luam numai o carte a altora ca să o recitez, ci-mi compuneam cursul filosofic pe cât puteam din propriile mele gândiri sau cel putin din observări critice asupra gândirilor altora. Era dar o lucrare totdeauna din nou făcută, oarecum în acele momente concentrată, și combinată cu toată energia spiritului, de care pot dispune, si pentru care se cerea cel puțin liniște și continuă pregătire. Poate nu gresesc prea mult în contra modestiei, dacă vă repet: cursul meu de filosofie, cum îl țineam, l-am tinut cu toată încordarea științei și puterilor mele intelectuale, mari sau mici, atâtea câte le am.

Mi-am zis atunci: nu pot să țiu acest curs în starea zdruncinată a sănătătii mele fizice. Însá am declarat încă de pe atunci: pentru orele pe săptămână, în care voi lipsi, voi face la reînceperea cursului îndoite ore de lecțiuni, așa încât să nu piarză studenții nimic. Am prezentat rectorului universității certificatul doctorului Flaischlen. Cine este din Iași, știe de ce autoritate și de ce buna reputație se bucură doctorul Flaischlen.

O voce. Este doctorul primar al orașului.

T. Maiorescu. Această hemicranie a ajuns însă așa de departe, încât este azi știută în rezultatele ei de toti câți mă cunosc ceva mai de-aproape, toți știu că am auzul greu; partea stângă a organului meu auditiv este cu totul paralizată, am asurzit în partea aceasta.

Vă puteti închipui poziția unui om, care are familie precum o am, și care prin munca sa este singurul sprijin al existenței acestei familii, când se vede lovit de o asemenea nefericire, care îi perecliteazǎ toate mijloacele de existență. Căci, știți, d-lor, că acest om (precum adeseori mi se impută din partea d-lui ministru-președinte, deși nu înțeleg bine imputarea) este, cum zice d. Brătianu, din opincă și trebuie să muncească pentru a trăi.

Pe baza acestui certificat dar al doctorului Flaischlen m-am dus și la Berlin, unde am fost supus tutulor încercărilor pentru curări otologice. M-am consultat la Berlin cu doctorii Bardeleben și Kremnitz și îndeosebi cu doctorul specialist pentru aceste suferințe, cu doctorul Lucae, care m-a și tratat tot timpul necesar. M-am întors în țară cel putin cu asigurarea că boala mea nu este în asa grad periculoasă, după cum ar fi când un ochiu s-ar găsi atacat, căci atunci ar fi direct amenintat și celălalt ochiu, și că în fine este probabil că voi rămâne cu auzul în partea dreaptă scăpat, daca mă voi păzi. M-am mai linistit și am reînceput prelecțiunile mele la Universitatea din Iași, cu numărul îndoit de ore, până când voi fi împlinit lipsele ce le făcusem. Acest început de îndoire al orelor se constată din registrul de prezentă al Universitătii.

Însă, d-lor, în răstimpul de la mijlocul lui noemvrie 1869, când am făcut rectorului Universității acea declarare sprijinită pe atestatul ce v-am spus, și până după ce m-am întors de la Berlin în ianuarie 1870 a trecut o lună si jumătate sau două luni. În aceste două luni, sau poate era și ceva mai mult, am pledat, pe cât îmi aduc aminte, de vro 7 ori înaintea tribunalelor din tară. Cursul nu mi l-am ținut; pregătiri intelectuale pentru acel curs de filosofie nu mai făceam, nu eram în stare să fac, dar procese luate de mai înainte, pe care nu le puteam amâna, le-am pledat.

Puneți-vă în poziția unui om care trebuie să muncească pentru ca să trăiască, a unui om, de munca căruia este legată existența sa și a familiei sale și care se vede amenințat de surditate, adică tocmai de o stare, care i-ar face imposibilă continuarea ocupațiunii, din care trăiește, si întrebați-vă: dacă trebuiam și puteam eu să refuz mijloacele de a câstiga ceva mai mult spre o slabă asigurare a familiei mele în viitor, și dacă pe de altă parte puteam să am în acel timp linistea spiritului necesară pentru a face prelecțiuni abstracte de filosofie?

Ei bine, d-lor, oameni suntem noi? Oameni cu simțirea caldă, cu înțelegerea elementară a suferințelor omenești? Și este drept, ca de aceasta să se lege astăzi cineva ca să facă o armă de acuzare în contra mea? Apoi, d-lor, pe asemenea temei se acuză profesorii de universitate, cum că au înșelat pe colegii lor sau au surprins buna-credință a nu știu cui, că adică în loc să predea cursul s-au dus să pledeze pe la tribunal în o sumă oarecare de procese? Dar lecțiunile universitare sunt materii, care se pot impune cu cnuta în împrejurări așa de nefericite, precum erau cele ce vi le-am expus? Iertati-mă, n-aș voi mai ales acum să lipsesc de la modestie; dar totuș nu mă pot opri a spune că poate am dat probe, că nu-mi este indiferentă știința și profesoratul, n-am fost om care am alergat vreodată după funcțiuni, care am încercat vreodată în viața mea să trăiesc degiaba din budgetul statului; am tinut poate sute de prelecțiuni populare afară din cursul meu, le țineam chiar ca ministru în București, am scris cărți, și iertați-mă să spui acum și aceasta: le-am tipărit cu cheltuiala mea, căci stiti, că numai literatura și în genere lucrarea curat intelectuală sau artistică nu se poate zice că este lucrativă la noi. Apoi eu puteam fi acela, care să stea degiaba în budgetul statului? Era echitabil, ca tocmai mie să mi se impute și astăzi să se repete această imputare, că nu mă interesez de chestiile intelectuale și că-mi caut exclusiv alte interese?

Dar să revenim la sentența profesorală, exibată de d. Costinescu.

Mă întorc de la Berlin în ianuarie 1870 si îndată încep prelecțiunile îndoite, ca să nu se piardă orele de absență, cum v-am spus. Atunci deodată mă trezesc mai întâi cu niște depeși ale ministrului.... era la Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice d. G. Mârzescu... Ministerul Cultelor depeșează la toți prezidenții tribunalelor și curților din țară, întrebând: când a pledat Maiorescu acolo? și cu modul acesta s-a constatat că am pledat de nu știu câte ori în toată țara. Așa este convenabil să

se trateze profesorii de universitate? Înainte de a fi ei înșii întrebați, li se lansează asemenea depeși inchizitoriale pentru pretinse absențe nemotivate? Atunci în fine vine și formidabila acuzare arătată de d. Costinescu: ai înșelat buna-credință a guvernului, ai surprins încrederea rectorului, ai scris că ești bolnav, dar nu erai bolnav etc. Am fost citat la București, dar (poate că e păcatul meu de a fi prea indiferent în chestii personale, unde văd din capul locului lipsa de justiție) faptul este, că nici nu m-am dus la București; am trimis numai înscris ceea ce v-am spus acum. S-a pronunțat acea sentență în lipsa mea, însă ministrul a casat-o, și eu n-am avut nici măcar încunoștiințare de a întrerupe cursul meu, pe care l-am continuat înainte până în anul 1873.

D-lor, iertați-mă că v-am luat 20 minute cu această explicare personală. Dar dacă-mi pare rău, că am fost silit să o fac, sper cel puțin, că de acum înainte ne vom cruța unii pe alții cu asemenea lucruri penibile. (Aplauze.)

52

Pentru restaurarea Bisericei Episcopale de la Curtea de Argeș

(Ședința Camerei de la 12 ianuarie 1881)

Ministrul cultelor B. Conta cere ultimul credit pentru restaurarea externă a Bisericei Episcopale, despre care vorbește mai pe larg discursul 18 și nota cu scrisoarea lui Al. Odobescu din volumul I[1]. Asupra acestui credit d. Nicolae Ionescu face câteva observări cu o străvezie animozitate în ceea ce privește pe d. Lecomte du Nouy. (Mai târziu, în 1889 și 1891, întreprinde în unire cu dd. C. Esarcu, Gabrielescu, Sterian etc. o întreagă campanie în contra eminentului architect.) Spre a nu lăsa Camera sub impresia celor zise de d. N. Ionescu, se rostește discursul următor:

D-lor deputați, sunt câteva întrebări, și ar fi de dorit să fie mai multe, în privința cărora din fericire nu este de trebuință să facem politică de opoziție, ci ne putem mărgini a da fiecare lămuririle cerute pentru a ne convinge unii pe alții, fără spirit de partid. Așa vă rog să-mi dați voie a zice câteva cuvinte în chestia de față, fără nici o opoziție, fie chiar numai aceea, pe care a știut onor. preopinent d. Ionescu să o pue cu o fină ironie la adresa d-lui ministru de culte.

[1] Vezi vol. I, pag. 258–275 (*ed. n.* – p. 168–179).

D. N. Ionescu se întreabă, de ce s-au cheltuit mai mult decât cei 250 000 lei preliminati în proiectul de la început? D-lor, când a fost vorba să se îngrijească statul roman de restaurarea acestei admirabile biserici episcopale, s-a adresat guvernul la una din autoritățile cele mai recunoscute din Europa ca specială în această privință, s-a adresat la d. Viollet le Duc, care tocmai atunci era între altele ocupat în patria sa cu restaurarea unui monument celebru, al catedralei Notre Dame de la Paris, si avea sub conducerea sa mai multi architecți, elevi ai săi, formati în arta specială de a restaura. Căci, d-lor, nu toți architecții sunt capabili de aceasta. Poate să fie cineva foarte bun architect în celelalte și să nu cunoască nimic în ceea ce privește restaurarea credincioasă în forma și spiritul unui monument vechi. – Când s-a adresat guvernul la d. Viollet le Duc, acesta, ca un mare artist și mare iubitor al operelor de artă oriunde s-ar fi aflat ele, s-a grăbit să răspundă la apelul nostru și ne-a trimis pe un asistent al său, pe d. de Baudot, ca să-și procure o idee prealabilă despre ceea ce era de făcut la edificiul din Curtea de Argeș. D. de Baudot a venit în vara 1874, a studiat monumentul, a făcut un prim plan, se înțelege în lineamentele cele mai generale, și a fost de părere că restaurațiunea din afară a zidurilor, însă fără colorarea lor polichromă în modul în care era ea în vechime, are să coste peste 250 000 franci, după cât îmi aduc aminte, fără a va garanta însă exactitatea cifrei în această vorbire improvizată. S-a întors la Paris d. de Baudot tot în 1874, a supus planul d-lui Viollet le Duc, și acesta ne-a trimis pe d. Lecomte du Nouy, care din 1875 a început, și astăzi (trebuie să o constatăm cu fericire) a și terminat lucrarea sa în ceea ce privește restaurarea din afară.

D. Lecomte, un eminent elev al neuitatului Viollet le Duc, fusese, înainte de a veni în România, câțiva ani în Orient, în Egipt, dar mai ales în Siria și Palestina, unde a fost atașat unei misiuni archeologice a d-lui Clermont Ganneau, ale cărei

rezultate ilustrate cu desemnurile d-lui Lecomte se vor publica în curând la Paris, și rămăsese apoi însărcinat de Princesa de Latour d'Auvergne tot în Palestina cu lucrări architectonice în stilul oriental, drept aduceri-aminte de locurile memorabile din viata lui Christos. Cu această preparare și sub asemenea asupicii a venit d. Lecomte du Nouy în mijlocul nostru și a început importanta sa lucrare.

Permiteti-mi, d-lor, să fac aici o paranteză si să-mi îndeplinesc o datorie fată de d. Lecomte.

Nu este destul să atingem numai cestiunile finanțiare, când este vorba de un monument de o însemnătate așa de mare, și de un artist, care si-a pus eminentul său talent în serviciul restaurării acestui monument. Cred că este de datoria noastră, ca să aducem cu această ocazie în Cameră un omagiu de recunoștință acestui bărbat, care, venit din Franția într-o țară ca a noastră, înrudită prin sângele locuitorilor ei cu patria lui, dar în fine totuș străină pentru el, s-a însărcinat cu însemnata misiune artistică ce i-a fost încredințată și în mijlocul împrejurărilor celor mai grele și cu multe sacrificii, de care nu este locul să vorbim aici mai în detai, a adus-o la un bun sfârșit prin talent, prin energie, prin conștiință și prin o iubire de artă mai presus de laudă.

D. Lecomte de Nouy a venit dar la Curtea de Argeș, unde nu a găsit ca prepararea aproape nimic. A trebuit să inventeze și să dirigeze o întreagă organizare administrativă pe lângă cea artistică, să facă planuri, să desemneze toate detaiurile, să aducă oameni capabili, să-și procure chiar locuința și hrana numeroșilor lucrători, ce-i concentrase în această tabără artistică.

Știți, d-lor, că biserica Episcopală de la Curtea de Argeș fusese zguduită odată prin cutremur și mai pe urmă fusese vătămată prin două focuri. Două turnuri erau prin zguduire scoase din linia postamentului lor de deasupra boltei bisericei, legătoarele lor de fler în parte rupte, zidurile boltei la unele

locuri crăpate, polichromia aproape distrusă de schimbările atmosferice și de foc, frumosul baptiseriu dinaintea bisericei desfăcut și pus într-un șopron. Aci erau toate de refăcut, și cu ce artă migăloasă! Fiecare ornament trebuia studiat, desemnat și sculptat apoi în piatră cu forma lui specială. Și aceste forme speciale sunt una din particularitățile admirabile ale edificiului. Fiecare desemn de ornament este deosebit de celălalt, și mai ales în numeroasele scuturi rotunde, care sunt bătute cu niște capete de cui de piatră în partea de sus a boltei, sub frumosul carnis în formă de stalactite, se vede cea mai bogată fantasie în felurite forme, așa încât fac împreună un fel de cartă de model al ornamenticei mauro-venețiene. Pentru asemenea lucrări de restaurare se înțelege că trebuiau tăietori de piatră și alți meșteri cu gust și cu cunoștiințe. Acești oameni au trebuit să fie aduși de departe, căci nu se găseau la noi. Pe unii i-a adus din Franța, pe alții din Italia, unul din Palestina. Erau dar o sumă de lucrători veniți, și biserica era la o jumătate de oră afară din orășel. A trebuit o întreagă combinare administrativă pentru a le pregăti locuința și traiul lângă edificiu, a-i priveghia și îmbărbăta la lucru, a menține disciplina între ei, a îngriji de plata lor regulată.

Și toate acestea în sarcina d-lui Lecomte în afară de misiunea sa curat artistică, a d-lui Lecomte singur, în țară străină, într-o localitate cam afară de circulația cea mare, adeseori expus la dificultăți și de altă natură, pe care prefer a nu le mai atinge. Și pe lângă toate acestea, în mijlocul feluritei sale ocupații, în mijlocul lucrărilor de tot felul, izbucni răsboiul între ruși și turci și întrerupse lucrarea în multe părți ale ei: transporturi împiedicate, lucrători fugiți, neliniște generală. Se înțelege că nici ministrul în acea vreme, chiar dacă ar fi voit, nu avea capul liber ca să se ocupe de restaurări artistice, și nici mijloacele finanțiare nu erau disponibile în cifra cerută ca să se facă lucrările în toată întinderea. De aci se explică întârzierea în mare parte și o sporire a cheltuielilor

totale prin continuarea unor salarii pe un timp cu mult mai îndelungat decât se prevăzuse în proiectul primitiv.

Acum în ceea ce privește zidirea, se știa de mai înainte și s-a putut constata în decursul restaurării zidurilor și a ornamentelor de piatră, că biserica fusese primitiv colorată și strălucea în frumoasa polichromie a atâtor edificii orientale. Mai ales printre acele nenumerate figuri de stalactite și printre liniile caracteristicei coarde împletite în trei, care încinge mijlocul edificiului, erau urme vizibile de colori și de aurire. Eu însumi le-am putut vedea în diferitele rânduri, în care am fost la Curtea de Argeș. Atunci d. Lecomte a fost firește însărcinat de minister să termine restaurarea externă împreună cu această podoabă a polichromiei.

Asupra colorării acesteia am auzit la noi diferite păreri; unii ziceau că nu trebuie să se facă tocmai așa, alții că este prea mult aur, alții că s-a alterat forma cea vechie etc. D-lor, acestea sunt chestii, care trebuiesc dezlegate de oamenii cu oarecare competență, și nu este de nici un folos să facem critică fără cunoștință de cauză! D. Lecomte du Nouy, a cărui competență după antecedentele sale este mai presus de contestare, ne afirmă că așa a fost polichromia, și așa a trebuit să fie restaurată, precum s-a făcut.

D. ministru de culte se înțelege că a trimis o comisiune pentru a-și da părerea asupra lucrării terminate, și a făcut foarte bine că a numit în acea comisiune tot ce avem noi mai competent întru aceasta. Va fi destul să vă numesc pe d-nii Ion Ghica și Dimitrie Sturdza între alții. Comisiunea în unanimitate a opinat că lucrarea d-lui Lecomte nu lasă nimic de dorit.

Trebuie dar să avem convingerea, că bine s-a făcut restaurarea. Adaog că și d. Alexandru Odobescu, eminentul nostru archeolog, de câtva timp absent din țară, a văzut adeseori lucrarea d-lui Lecomte și a fost totdeauna un zelos susțiitor și adeseori sfătuitor al d-sale.

Negreșit, că acea împodobire polichromă, care s-a văzut în urmă că era necesară, a ocazionat niște cheltuieli neprevăzute

la început, și astfel se explică, pe lângă întârzierea menționată mai sus, suma cheltuită până, acum cu restaurarea aceasta. Dar acum, când lucrarea este terminată, eu cred că trebuie să ne felicităm cu toții, că toate guvernele care s-au succedat, conservatori, multicolori și liberali, au contribuit fiecare cât au putut ca să se reînnoiască și să se păstreze acest monument, care este fără îndoială cel mai frumos ce-l avem în țara aceasta, și totdeodată un monument care dovedește până la ce grad de cultură și de prosperitate a trebuit să fie ajunsă România la începutul secolului al 16-lea, sub domnia lui Neagoe-Vodă.

Pentru aceste cuvinte și în urma explicațiunilor ce ni s-au dat din toate părțile fără deosebire de nuanțe politice, vom declara cu toții, prin votul nostru, că suntem mulțumiți de marea operă de artă natională, care s-a terminat într-un mod așa de fericit. (Aplauze.)

– Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege și se primește în unanimitate. Art. 1 și 2 se adoptă fără discutiune.

– Se pune la vot proiectul de lege în total și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți 73
Majoritate reglementară . . . 37
Bile albe 72

53

Contra încurajării turburărilor

(Ședința Camerei de la 13 martie 1881)

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident și finanțe,
B. Boerescu, externe,
A. Teriachiu, interne,
D. Giani, justitie,
General Slăniceanu, răsboi,
Colonel Dabija, lucrări publice,
B. Conta, culte.

După atâta întârziere, în decursul anului 1880 independența Statului Român este în sfârșit formal recunoscută de Puterile europene. Aceasta și explică stăruința lui Ioan Brătianu de a păstra pe B. Boerescu la Ministerul de Externe. Prezența lui B. Boerescu în cabinetul liberal, tocmai fiindcă fusese ministru sub Lascar Catargi și luase o parte însemnată la încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria, da Marilor Puteri un fel de garanție pentru guvernul unui partid, care nu se prea distinsese în trecut prin fidelitatea sa dinastică, nici prin respectarea convenientelor internaționale.

Nu e vorbă, Ioan Brătianu, având acum experiența unei mai îndelungate conduceri a afacerilor publice, devenise un adevărat om de stat și om de guvern. Dar în partidul său regenerarea și îndrumarea spiritelor spre

ordinea monarhică mergea mai cu anevoie. Apucăturile revoluționare se bucurau încă de simpatia multor liberali, iar despre prezidentul Camerei C. A. Rosetti (și ce influență avea el pe atunci asupra partidului!) se zicea că este și rămâne republican de convingere.

Acest contrast între un guvern monarhic și veleitățile turburătoare ale partizanilor săi se manifesta din când în când în mod intolerabil. Autoritatea lui C. A. Rosetti în partidul liberal, poate și amintirile de la '48 puneau pe acest partid în oarecare raport (desigur, nebănuit de mulțimea aderenților) cu elementele extreme din Europa, îndeosebi cu Internaționala revoluționară, care încerca pe atunci din Londra să se organizeze mai temeinic, având o filială și la Bruxelles, unde se strecurau unii Români și dobândeau prin chiar aceasta un titlu de bună primire în ochii lui C. A. Rosetti. Între altii, B. Conta pare a-si fi pregătit în asemenea mod cariera politică în țară. Poate d. G. Panu, pe atunci prim-procuror și om de încredere al partidului liberal în Iași, ar fi în stare să ne dea mai multe deslusiri asupra acestei curioase faze a mișcării noastre politice. Era destul ca un student român să fi fost expulzat drept anarhist chiar de poliția republicană din Paris, pentru ca să fie îndată numit la București în posturi mai înalte, d. e. la Ministerul de Finanțe. Prefectul poliției capitalei, mai târziu ministru de interne, Radu Mihai, protegea fătis pe socialistul-nihilist dr. Rusel, care fusese numit profesor la seminarul teologic din Curtea de Argeș și apoi strămutat și susținut la Iași etc., etc.

Este evident că o asemenea, oarecum naivă confuzie si contradictie în procedările guvernului se putea cu atât mai puțin admite în România pe la începutul anului 1881, cu cât recunoasterea independenței sale îi impunea mai multă răspundere proprie în mijlocul monarhiilor, de care era înconjurată, și ne indica din contră o accentuare a elementelor de ordine și de stabilitate. Proclamarea Regatului era indicată în acel moment, nu încurajarea anarhiei.

Cea mai tristă exemplificare a turburării spiritelor prin propaganda ideilor revoluționare o daseră tocmai atunci două evenimente senzaționale: la noi în țară atentatul lui Petraru în contra lui Ioan Brătianu (2 decemvrie 1880), în Rusia asasinarea împăratului Alexandru II (1 martie 1881).

În astfel de împrejurări se anunță și se dezvoltă interpelarea următoare:

T. Maiorescu. D-le președinte, cer cuvântul pentru a anunța o interpelare.

D. vicepreședinte G. Chițu. Aveți cuvântul.

T. Maiorescu. Am onoare a întreba pe d. ministru-președinte, dacă în urma procesului Petraru și-a manifestărilor socialiste din Iași crede timpul venit de a imprima politicei interne o direcție mai compatibilă cu consolidarea monarhiei constituționale. Vă rog binevoiți a fixa timpul, când credeți că puteți răspunde.

D. președinte al consiliului. Pot răspunde îndată.

T. Maiorescu. D-le președinte, deși onor. Cameră este ocupată cu chestii de mare interes, cu regularea budgetului anual, trebuie cu toate aceste să i se prezente unele întrebări, a căror importanță trece peste importanta momentană a unui budget și care sunt de natură a merita o dezbatere în orce moment disponibil. Cu atât mai mult pentru noi cei din opoziția conservatoare, cu cât noi la dezbaterea adresei Tronului nu am luat parte – din deferență pentru d. ministru-președinte; d-sa se afla atunci într-o situație, care comanda respectul orcărui om de ordine si adversarilor săi conservatori mai ales. Ne-am abținut dar atunci, nu am discutat nici chestia regulării succesiunii la Tron; nu vream să facem observările noastre asupra politicei unui bărbat, care în acel moment întrunea în persoana sa simpatiile tutulor oamenilor de bine.

Însă au venit de atunci încoace împrejurări, care ne silesc să ieșim din această rezervă, și îndeosebi atmosfera, în care ne

aflăm astăzi în această privire, cred că reclamă din partea noastră câteva relevări de fapte, câteva reclamațiuni în contra politicei interne a guvernului, despre a căror valoare veți avea dv. să judecați, și mai ales țara.

Suntem sub impresia procesului acelora, care au încercat atentatul în contra d-lui ministru-președinte; suntem sub impresia grozavului atentat comis în imperiul unei țări vecine; suntem sub impresia unui fapt mai mic, pe care însă l-am putut asemenea constata acum, a arestării ce s-a făcut în contra nihiliștilor sau socialiștilor din Iași.

Ceea ce printr-o moțiune, la care cu toții ne-am asociat și care a fost foarte energic și bine formulată de actualul președinte al acestei ședințe a Camerei, ceea ce în moțiune cu toții am zis-o, veștejirea ce am dat-o acelui fapt comis în contra vieței d-lui ministru-președinte, ca a unui fapt provenit din idei străine, care nu ar avea nici un tărâm în țara noastră, aceasta astăzi pare că nu s-ar mai potrivi, în motivele, în dreptul nostru de a respinge fapta ca o faptă cu totul străină de țară. Se vede că nu este tocmai de tot străină acea încercare; se vede că din nenorocire sunt de constatat primele încercări de a face ca să prinză rădăcini în țară la noi o periculoasă rătăcire a ideilor publice. Și când suntem în ajunul poate al unei constituiri mai însemnate a Statului Român, este bine ca să ne dăm samă, unde stăm în această privire? Care este partea, poate, de răspundere ce privește și pe administrație în această chestie? Și ce ar fi de făcut ca să se îndrepteze lucrul?

Dintr-o întrebare făcută de un eminent membru al opozițiunii, d. Vernescu, asupra Regatului, din răspunsul dat de d. ministru-președinte, mi s-a părut că această chestie a Regatului ne așteaptă, ar putea să fie pusă în curând la ordinea zilei. Dacă va fi pusă, atunci noi conservatorii nu vom putea decât să felicităm pe d. ministru-președinte pentru aceasta, și vom fi totdeauna fericiți de a constata o înălțare și o întărire a acestei țări în ordinea ideii monarhice. Dacă dar în ceea ce

a spus d. interpelator Vernescu era numai o umbră măcar de opoziție, noi conservatorii nu ne asociam deloc la această umbră a d-sale, am fi cu totul alăturea cu încercarea guvernului în acest sens pentru a-l sprijini.

Dar tocmai fiindcă suntem așa, este momentul pentru noi de a ne întreba, dacă forma acea bine-venită pentru noi, care vrea să se dea Statului Român, este tot așa de bine susținută în sensul constituirii ordinei monarhice și prin administrația internă a guvernului actual. Căci ușor s-ar putea întâmpla, ca atunci, când ne ocupăm de Coroana Regală, adică de chiar înflorirea arborelui, să negligem tocmai trunchiul și rădăcina lui, și introducând forma din afară a Constituțiunii Regale, să uitam adevăratul ei fundament, care este numai în bunul spirit și în inima societății; și atunci cea dintâi îngrijire ar putea să ne fie nimicită și paralizată prin negligența ceailaltă.

D-lor, un fapt straniu s-a petrecut cu ocazia nefericitului proces, ce s-a terminat în săptămâna aceasta înaintea juraților. Un fapt straniu zic, căci cu multe zile înainte de a se încerca acel atentat, a putut să citească orșicine o amenințare, și nu numai o amenințare, dar chiar declarațiunea directă și fățișe, publicată în mai multe jurnale, că era luată de un comitet de 50 hotărârea de a se asasina d. prim-ministru.

Eu posed un număr dintr-un asemenea jurnal. Atentatul s-a întâmplat în ziua de 2 decemvrie, și aici este numărul unui jurnal de la 17 noemvrie, vândut public la gara de Roman, precum se vindea public și în capitală. Acolo se vorbește despre acest atentat plănuit, dar redactorul jurnalului își face rezervele sale contra comitetului de 50, de la care se zicea că provine declararea.

Iată dar, d-lor, ce s-a publicat prin jurnale; aceasta s-a publicat nu numai în jurnalul ce-l am aici, dar și în alte foi, și chiar înainte de acest număr s-a publicat fățiș declararea pentru acest asasinat.

D-lor, nu voiesc să ating toate chestiile ce merită a fi relevate din decursul procesului Petraru, de exemplu că s-au făcut asupra proiectatului atentat denunțări directe d-lui prefect al poliției; nu voiesc să relevez ceea ce ar părea că rezulta din instrucția procesului, negligența poliției în prevenirea faptului. Nu mă voi pune pe acest târâm mai mic, ci relevez faptul acelei publicațiuni anterioare numai pentru a ajunge la discutarea unei cestiuni de princip al administrării guvernului.

D-lor deputați, când s-a publicat acele amenințări, ne-am întrebat poate cu toții: este o aberațiune mentală ce se manifestă? Este un lucru care trebuie desprețuit? Și eu înțeleg, ca d. prim-ministru sau ministru de interne să-și fi zis: e cu neputință o asemenea faptă în țară la noi, nu trebuie luată amenințarea în serios, căci asasinatul organizat nu poate să prindă rădăcini la noi. Dar cu toate acestea, știți care a fost rezultatul acelor amenințări, și ele ar fi trebuit să fie luate în serios, ar fi trebuit să se fi prevenit faptul.

Dar să ne întrebăm acum, după ce s-a întâmplat atentatul, atitudinea luată din partea guvernului este ea de așa natură, încât să nu ne inspire temeri pentru o mai departe propagare a celor idei criminale îndreptate în contra.... te miri, în contra cui; în contra orcărei alte persoane. În săptămâna trecută a fost aci în Cameră o discuțiune asupra unor jurnale, și s-a atins și cestiunea provocărilor ce se fac prin presă. Atunci d. ministru de justiție și oratorii amici politici ai d-sale avură bunăvoință de a face niște declarațiuni, care negreșit sună foarte frumos din punctul de vedere al liberalismului teoretic. D. ministru, făcând aluzie chiar la amenințătorii acelui atentat, zicea: cu toate acestea guvernul liberal n-a făcut proces de presă și nu va face proces de presă, nici în fața amenințărilor de asasinat.

M-am întrebat: ce însemnează o asemenea declarație de pe banca ministerială, făcută prin gura ministrului de justiție, șeful procurorilor sau a parchetului unei țări, parchet care este chemat a urmări crimele și delictele? Să nu facem niciodată

proces de presă? Să nu urmărim presa nici când ea provoacă la asasinat? Iată principiul pus înainte de ministrul justiției.

Voci. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. D-lor, eu regret, că un asemenea princip în asemenea împrejurări s-a pus înainte de ministrul justiției, și ca să mărginim discuția asupra punctului de care este vorba, permiteți-mi a recunoaște împreună cu dv., că nu e lucru mai frumos, mai lăudabil decât faptul că nu e trebuință de urmărirea presei; mai recunosc că în cazul de față nu poate fi vorba de vreo măsură excepțională; recunosc că este de onoarea maturității politice ce a dobândit poporul român, că atât în timpul răsboiului, cât și acuma nu este trebuință de nici o măsură de excepție, de nici o suspendare a vreunei libertăți publice. Dar rămâind în limitele Constituției, vorbind numai de crime și delicte în împrejurările în care ne aflăm, astăzi când se plănuiește, și sperăm că se va face, să fim înălțați la Regat, când suntem așadar o monarhie, si o monarhie învecinată cu alte monarhii mai puternice decât noi, când vedem că în una din aceste monarhii sunt cele mai crâncene agitații nihiliste, și când vedem că toate monarhiile Europei sunt preocupate de această stare de lucruri: ei bine, în asemenea împrejurări noi conservatorii suntem în tot dreptul să ne întrebăm: ce însemnează declarația de principii a ministrului de justiție: *nu voi urmări asemenea provocări la asasinat când se manifestă prin presă?*

Să ne înțelegem! Presa să fie sustrasă de la orice arbitrar al guvernului, foarte bine. Vrem și noi să nu fie urmărită și să nu fie judecată de alte autorități decât acelea pe care le arată Constituția, adică de jurați, de suveranitatea poporului manifestată prin verdictul juraților. Dar această limită pentru garantia presei odată pusă prin Constituție, de aci nu rezultă declararea de impunitate a presei. Nu este stat constituit, care să ceară or să fi cerut mai mult decât garantarea libertății presei prin suveranitatea veridictului juraților. A veni, deși ai acea

garantie înscrisă, și a declara: „nu voi face uz de nici o procedură în contra presei", aceasta, d-lor, este o declarație, pe care o cred incompatibilă cu o dezvoltare mai sigură a ordinei noastre politice într-un stat monarhic.

Aci să-mi permiteți a face o mică digresiune. Cu atât mai mult ne-a surprins pe noi această declarare a d-lui ministru, cu cât principiul pus „nu vom face proces de presă, nici când prin presă se proclamă asasinatul; nu vom urmări presa în nici un caz", acest principiu afirmat este în contrazicere cu acte anterioare ale acestui guvern liberal.

În adevăr, s-au făcut sub acest guvern procese de presă; nu s-au făcut în împrejurări așa de grave ca acele care sunt acum, dar s-au făcut procese de presă și s-au făcut chiar de către un eminent jurisconsult, fost ministru de justiție sub acest guvern, de d. Stătescu. S-a mai făcut proces de presă de un alt eminent bărbat de stat, fost ministru de interne în ministerul dv., de d. Kogălniceanu. Și s-au făcut aceste procese în împrejurări și cu procedeuri așa de stranie, încât suntem în drept să zicem că ceea ce rău s-a făcut atunci, ar fi bine să se facă în alte cazuri mult mai grave acum. Fiind însă, că s-a dezmințit această afirmare de pe banca ministerială, s-a zis „nu s-a făcut proces de presă", și fiindcă s-a afirmat și de alți onorabili deputați că nu s-a făcut, că nu se face și că nu se va face proces de presă sub regimul liberal, să-mi dați voie să vă dovedesc că s-au făcut procese de presă de acest minister și cum s-au făcut; și dacă s-au făcut unele foarte rău, ar fi bine ca în alte cazuri să se facă altele, însă mai bine.

Era ministru de justiție d. Stătescu, și în jurnalul *Timpul* a apărut, reprodusă dintr-un alt jurnal, o notiță prin care se zicea că s-a comis în contra d-lui ministru de justiție, când ieșia din edificiul ministerului, o faptă necuviincioasă de către un domn Bibănescu. Foarte rău a făcut acela, care a comis un asemenea ultragiu în persoana d-lui Ministru al Justiției, fie zis în treacăt. La această notiță, inofensivă ca valoare politică,

ne-a venit un comunicat formal de la Ministerul Justiției, cu hârtie oficială a ministrului justiției. O am aci; v-aș obosi cu lectura acestui comunicat; l-aș reproduce numai, dacă s-ar contesta. Comunicatul cerea jurnalului nostru să rectifice faptul și sfârșea prin cuvintele:

„să se dea această dezmințire *Timpului*, atât pentru a restabili adevărul, cât și pentru ca publicul să vadă odată mai mult, prin ce manopere neleale opoziția înțelege să atace și să discrediteze guvernul".

Cu alte cuvinte: se cerea de la redacția *Timpului*, în virtutea unui articol din legea penală, ca să publice în prima pagină a jurnalului această rectificare. Redactorul de atunci, d. J. A. Cantacuzin, a venit la mine și ne-am consultat, ce este de făcut. Am decis împreună să se refuze din principiu inserția acestui comunicat ofensator. Și a apărut în numărul viitor o declarație a *Timpului*, în care se zicea că dacă un ministru, care se crede ofensat, are dreptul în principiu să ceară rectificare, n-are dreptul să silească o foaie ca să se insulte ea însăși în propriele sale coloane.

Fără îndoială acest drept nu putea să-l aibă ministrul; acesta este un principiu al respectului presei, despre care sunt convins, că toți bărbații luminați din partidul dv. îl împărtășesc împreună cu mine. – S-a refuzat dar publicarea pentru acest motiv; atunci ministrul justiției, d. Stătescu, printr-o adresă oficială din partea ministerului, a sesizat (cum se zice cu termenul francez) parchetul ca să urmărească foaia *Timpul*, pentru că a refuzat să publice comunicatul ministerului. Această adresă îmi veți da voie să v-o citesc în partea ei relativă, pentru că este un lucru mai important, și ar fi foarte trist, când s-ar găsi un alt ministru nu numai liberal, ar fi trist chiar când ar fi din Partidul Conservator, care ar urma acest precedent al acelui ministru liberal.

Copie de pe ordinul ministrului de justiție no. 607 din 18 ianuarie 1878 către primul-procuror al tribunalului Ilfov:

„Cu adresa no. 440 din 14 ianuarie, ce vi se alătură în copie, Ministerul Justiției a înaintat redacției ziarului *Timpul* comunicatul publicat în *Monitorul oficial no. 11,* în privința faptelor calomnioase răspândite de acel jurnal contra d-lui ministru al justiției, cu invitare ca, conform art. 193, alin. 3, Codul penal, să aibă a-l reproduce în capul jurnalului. Fiindcă însă până astăzi nu se vede că acel ziar să se fi conformat legei, veți binevoi, d-le prim-procuror, a lua dispoziții, ca să se pronunțe contra celor culpabili amenda de 20 lei pentru fiecare zi de întârziere, faptul acesta fiind calificat de lege ca un refuz de serviciu datorit legalmente, și prin urmare de competența instanțelor corecționale".

Iată dar un ministru al justiției, care în propria sa cauză n-a sesizat numai parchetul, căci aceasta voi avea onoare să o recomand și eu pentru alte împrejurări, deși nu aș fi recomandat-o niciodată în împrejurarea d-lui Stătescu, dar care spune procurorului chiar și ce pedeapsă să provoace de la tribunal, și decide competența care s-ar cuveni tribunalului corecțional. Trib. corecțional, nu voi să zic intimidat, căci magistratura este independentă, dar adoptând maniera de a vedea a ministrului, a și condamnat pe d. redactor al *Timpului.* L-am apărat eu, dar se vede că eram mai slab decât adresa ministerială. Am făcut atunci apel, și Curtea de Apel în unanimitate s-a declarat incompetentă de a judeca acel proces, pentru că a pus principiul cel adevărat, că este numai de competența juraților de a examina această materie, și a zis, conform cu teoria ce am avut onoarea să o susțiu înaintea ei, că nu este iertat a se interpreta printr-o măsură laterală dispozițiile, după care procesele se duc la jurați și nu se lasă la discreția tribunalelor ordinare constituite. Căci, adaog eu, ar fi atunci cu putință ca, sub acest pretext, să trimită guvernul jurnalelor opoziționale comunicări injurioase, cum era aceea despre care v-am vorbit, și să zică jurnalului: umple-ți foaia ta de opoziție cu comunicările mele în contra ta. Apoi atunci unde ar mai rămânea libertatea presei?

Iertați-mă, d-lor, și sper că nu lipsesc de la datoria modestiei, dacă îmi permit să ating un mic fapt personal al meu. N-aș face-o, dacă n-aș fi silit să întăresc argumentarea, ce vreau să o aduc înaintea d-voastră, și să fac să dispară acea atmosferă, care ar putea plana în contra mea și care s-ar putea rezuma în objecția: le convine conservatorilor, reacționarilor, să vorbească de libertatea presei, când sunt în opoziție, dar de ce n-o practică atunci când sunt la guvern și în majoritate?

Acela, care are onoarea de a vă vorbi acum, a practicat-o absolut în acelaș mod și când făcea parte din deputații majorității în Camera conservatoare, atunci, când venise reposatul și mult regretatul Costaforu cu un proiect de reformă a codului penal, prin care se încercase să întrebuințeze iarăș asemenea măsuri, pentru a sustrage jurnalele prin fel de fel de mijloace de la jurați. Singur atunci, deși din majoritatea conservatoare, în Cameră, mi-am permis să prezent un amendament, prin care se declara: nici o măsură preventivă nu se poate lua în contra presei, niciodată și sub nici un motiv presa nu se poate sustrage de la jurați, până când Constituția, care garantează libertatea presei, este în vigoare; nu e iertat, odată ce ai o lege generală a statului ca pact fundamental, să cauți prin legi laterale să surpi acest fundament, și nu poate să fie acesta un princip bun, mai ales pentru conservatori; din acest punct de vedere foarte conservator și foarte legal, pe care era pus, acel amendament a întrunit majoritatea acelei Camere conservatoare, s-a votat, și în aceeaș seară guvernul a retras tot proiectul de reformă a Codului penal, iar d. Costaforu și-a dat câtva timp după aceea demisiunea.

Suntem dar în drept, noi aceștia, care apăram libertatea presei deja în majoritatea Camerei conservatoare, ca să vorbim de libertatea presei cel puțin sub un regim liberal, și ne putem scuti de obiecțiile ce ni s-ar face că de ce numai în opoziție o susținem. Am susținut-o și când eram în majoritate.

Cu această mică autoritate ce poate da unui om un asemenea fapt din trecutul său politic, viu din nou și zic: foarte rău s-a făcut acel proces de presă de d. ministru Stătescu și rău s-a încercat de către d-sa a se interpreta competența tribunalelor, cu atât mai rău s-a încercat, cu cât într-o circulară publicată în *Monitorul oficial* tot d-sa vorbea de libertatea presei, ca de ceva nou; pare că până atunci libertatea presei fusese periclitată de alte Camere și pare că numai de la d-sa înainte era vorba de adevărata libertate a presei. Aceasta, d-lor, învederează încă o dată mai mult ce deosebire este uneori între o declamație frumoasă și între realitatea faptelor.

Căci, pe când se învăluiau faptele prin acea declarație frumoasă din circulară, sub circulară se ascundea citatul ordin către procuror, dat în contra *Timpului*.

Așadar, Curtea de Apel din București, d-lor, în unanimitate, a declarat că e necompetentă, și atunci, d. procuror-general – cred că am dreptul să-l numesc: însuși d. Opran – a făcut recurs în Casație, spre a se stabili de către Curtea de Casație dreptul tribunalelor ordinare de a judeca presa, iar nu jurații. Ați fi crezut dv. că una ca aceasta a fost cu putință sub regimul dv. liberal? Trebuie să o credeți acum, căci așa s-a întâmplat.

Am văzut pe atunci chiar o foaie, care servă de organ eminent al ideilor dv. liberale, ziarul *Românul*, susținând această teorie, că presa în asemenea cazuri trebuie să fie judecată de tribunalele ordinare.

O voce. Nu credem aceasta. Citați.

T. Maiorescu. Repet, că acel organ a justificat procedarea și ordinul d-lui ministru al justiție către d. procuror. Pentru a constata îndată faptul, aș putea face apel la d. redactor al jurnalului *Românul*, care se află între noi.

Em. Costinescu. Nu-mi aduc aminte.

D. președinte. Amintesc oratorului că aci nu avem redactori și directori de jurnale; avem deputați.

T. Maiorescu. D-le președinte, vă sunt recunoscător de buna-voință cu care mă conduceți în această dezbatere, foarte grea pentru mine.

Afirm încă o dată faptul. Am jurnalul *Românul* cu acel articol la mine acasă. Vă rog, ca până la proba contrarie să-mi dați crezământ. Voi aduce acel număr al *Românului* în Adunare mâine, și chiar astăzi, dacă voiți, după ce voi termina.

Procurorul general dar a făcut recurs; însă în fine la Curtea de Casație s-a găsit un procuror, d. Scarlat Pherekyde, care a avut destul tact politic și destulă justă aprețiare a principiilor liberale în această materie, pentru a nu susține acel nefericit recurs; recursul neputându-se retrage însă, Curtea de Casație s-a pronunțat asupra cazului, și acel corp, care din norocire nu era și nu este un corp electiv, ci inamovibil, a decis că presa nu se poate sustrage de la jurați nici în asemenea cazuri.

Grav era cazul acesta. Dar s-a întâmplat altul și mai grav sub acest guvern. Era în Dobrogea un jurnalist, d. Scheleti, – îi citez numele, fiindcă a fost citat în urmă cu laude de pe banca ministerială pentru o broșură a sa: *Dobrogea, organizarea ei.* Acest d. Scheleti făcuse o petiție ca advocat în Dobrogea, în numele mai multor proprietari de acolo. În petițiunea sa el arăta plângerile acelor oameni către consiliul de miniștri, că erau despoiați fără de lege de avutul lor imobiliar. Această plângere s-a găsit injurioasă la consiliul de miniștri. Eu aș dori în privința aceasta, ca d-nii miniștri liberali să fie mai răbdători, să aibă mai multă indulgență în aprețiarea expresiilor ce li se adresează; fiindcă, de! suntem un popor viu, tânăr, și expresia se poate lăsa să fie mai puțin aleasă la unii din noi.

În consiliul miniștrilor dar s-a zis: această petiție este injurioasă, pentru că este zis că se deposedează ca în vremea turcilor etc. S-a trimis dar în judecată d. Scheleti, s-a condamnat, Curtea de Casație a casat, Curtea de Focșani, la care a fost trimisă afacerea, l-a achitat. Însă odată achitat de

Curte în mod definitiv, printr-o încheiere luată de consiliul de miniştri, conform faimosului regulament al Dobrogei, d. Scheleti a fost şters din tabloul advocaţilor; i s-a luat dreptul de a pleda, i s-a luat dreptul de advocat pentru acelaş fapt, pentru care Curtea îl achitase. Ministrul de interne îşi răzbună pe cale administrativă pentru achitarea dobândită pe cale judiciară. D. Scheleti, doctor în drept de la Gand, june inteligent, căruia i se sfârşise răbdarea, a scris atunci această broşură *Organizarea Dobrogei*, broşură pentru care în urmă i s-au făcut laude de pe banca ministerială. În prefaţa acestei broşuri...

D. vicepreşedinte. Binevoiţi, d-le deputat, a lua aminte că ceea ce faceţi dv. nici în germen nu se coprinde în interpelarea dv., şi nu se cuvine ca Adunarea şi guvernul să fie surprins.

T. Maiorescu. V-am exprimat deja recunoştinţa mea, d-le preşedinte, pentru buna-voinţă ce puneţi în conducerea mea în discuţia de faţă, şi nu ştiu, dacă trec peste respectul ce vă datoresc, rugându-vă să-mi permiteţi o explicare la ceea ce ziceţi. Este neapărat ca să fie capete diferite, şi eu nu pot înlocui inteligenţa mea prin inteligenţa altuia. Poate altul să spuie alte argumente, eu argumentez aşa precum pot şi precum ştiu; iar şirul argumentării este acesta: vreau să dovedesc, că nu este nici un motiv ca d. ministru de justiţie să declare că nu face procese de presă; d. ministru este cu atât mai rău venit în această declarare, cu cât s-au făcut deja sub acest regim procese de presă. Aceasta s-a contestat într-o şedinţă anterioară de d-sa; eu dar trebuie s-o dovedesc, şi ca s-o dovedesc, trebuie să citez exemplele bine constatate, deşi-mi pare rău să o fac într-un mod pentru Dv. aşa de neplăcut.

D. preşedinte. Aţi făcut.

T. Maiorescu. Dar sunt în dovada aceasta, şi această dovadă este esenţială pentru şirul argumentării.

Continuu dar. Asupra acelei broşuri, pentru nişte cuvinte zise în prefaţă în contra d-lui ministru de interne de atunci, s-a dat iar în judecată d. Scheleti, după ordinul ministrului, şi s-a condamnat la închisoare de un an de către tribunalul de apel din Dobrogea; d. Scheleti face recurs în Casaţie; l-am apărat tot eu şi am zis atunci, că chiar în Dobrogea nu poate un tribunal ordinar să sustragă procesele de la juraţi. Curtea de Casaţiune a casat şi această hotărâre pentru alt motiv, s-a trimis cauza înaintea Curţii de Focşani, şi Curtea a achitat pe d. Scheleti, şi astfel a putut să scape acest om de închisoarea de un an, la care era condamnat în urma cererii unui ministru de interne liberal.

Eram dar în drept să zic că s-au făcut procese de presă sub acest minister; dar s-au făcut aşa precum nu doresc să le facă nici un minister, nici conservator nici liberal, fiindcă s-au făcut căutându-se a sustrage presa de la judecata juraţilor spre a o trimite înaintea tribunalelor ordinare.

Odată ce aşa s-a făcut, acum, când prin presă se propagă asasinatul, actualul d. ministru de justiţie face declaraţiunea cam juvenilă: nu vom face procese de presă!

Când se atacă preţioasa persoană a ministrului de justiţie în privinţa delicateţei prestigiului său, faceţi proces de presă; când se atacă ministrul de interne prin o broşură, faceţi proces de presă, şi când se atacă societatea întreagă prin ameninţare de asasinat, declaraţi că nu faceţi proces de presă?!

D-lor, în aceasta este întâi o contradicţie şi al doilea un pericol.

Înţeleg foarte bine (şi dacă m-am adresat cu interpelarea aceasta la d. ministru-preşedinte, nu mi-am uşurat desigur poziţia, ci mi-am îngreuiat-o) înţeleg foarte bine rolul, atitudinea frumoasă ce poate să o aibă d. ministru-preşedinte în această afacere. Dacă d-sa însuş, care a fost victima unui atentat, ar veni şi ar susţine acel principiu de inpunitate, înţelegeţi cât de greu este a-i spune d-sale, care personal a avut a suferi de acea odioasă încercare: ar fi trebuit să preîntâmpini răul de mai înainte. Însă, onor. Cameră, aci nu este vorba de

valoarea, de curagiul or de generozitatea personală a unui ministru; se poate foarte bine ca ministrul-presedinte în curagiul său, în generozitatea sa, să creadă chiar și după cele întâmplate, că nu este trebuință de nici o altă măsură; aceasta însă nu autoriză pe o Cameră sau pe alti oameni prevenitori de a admite ca să se erige în sistem, prin o declarație formală de pe acea bancă, inpunitatea absolută a presei. D-lor, dacă s-ar fi supus din vremea chestia amenințării cu asasinatul înaintea juraților; dacă procurorul ar fi urmărit cu o lună de zile înainte acea amenințare; dacă se încerca să se facă de atunci, nu prin arestări preventive, ci pe deplina cale legală, lumina asupra acestei chestii, sunt sigur că s-ar fi preîntâmpinat încercarea de asasinat. Poate oare să zică o Cameră legislativă: Măsurile de siguranță ce sunt prevăzute în Constitutiune, când s-a pus presa sub controlul juraților, sunt de prisos? Nu este leac în contra acestei amenințări de presă? Și, când Constituția pune un leac, ar fi rolul nostru să zicem: Nu voi recurge niciodată la leacul constitutional, care sunt juratii? Ar fi rău acest rol; nu este chemarea noastră și mai puțin a ministrului justiției de a declara în principiu, că nu va recurge niciodată la jurați. Rău a făcut onor. d. ministru al justiției și d. ministru de interne, că la timp n-au atras atenția organelor subalterne asupra acelor amenințări de asasinare, si probă că au facut rău, este tocmai că faptul din nenorocire s-a comis, și pentru un proces de presă, care nu s-a făcut la jurați, ati avut un proces de asasinat, care s-a făcut la jurați.

Este însă poate mai nemerit din partea noastră, a opoziției conservatoare, așa de puțin numeroasă în mijlocul dv., de a nu pune multă importanță pe declaratiile d-lui ministru al justiției; d-sa este încă prea nou venit pe acele bănci, și în improvizațiile d-sale, cam lungi, poate să se pripească a enunța principii, care nu sunt adevăratele principii nici măcar ale guvernului pe care-l reprezentă.

Pentru simplul acest motiv n-aș fi ridicat dar chestia; însă mai sunt un șir de alte fapte, care stau în raport cu aceasta. Dacă guvernul este poate încă autorizat să zică: prefer a nu lua măsuri preventive și represive, desigur veți fi alături cu mine pentru a-i spune: înțelegem să nu iai măsuri represive; dar să încurajezi, fie numai indirect, tendențe subversive, aceasta n-o putem permite. Cred, d-lor, că sunt câteva fapte în administrația guvernului actual, care sunt de natură a dovedi o asemenea încurajare, probabil fără conștiință din partea acelora, care le comit sau le tolerează. De-abia se întâmplă atentatul de la 2 decemvrie, și mai multi din noi, între alții si eu, am primit o foaie volantă din Iași, cu data de 5 decemvrie, 3 zile după atentat, subsemnată de un domn, căruia nu-i voi face onoarea de a-i cita numele în parlament; poate să fie acest june un om foarte inteligent, poate că în teorie viitorul să se apropie mai mult de ideile sale, astăzi însă societatea noastră, cum este constituită, nu poate decât să respingă asemenea teorii. Acea foaie a fost distribuită în numele socialiștilor români, acelora pe care poliția a încercat să-i aresteze acum. Zic încercat, fiindcă nu știu, dacă și românii au fost în adevăr arestati sau numai străinii.

O voce. Nici un român nu s-a arestat.

T. Maiorescu. Prea bine. Între altele prin acea foaie socialiștii români se înțelege că nu pot decât „a aduce cordialele lor salutări d-lui Brătianu pentru fericita lui scăpare și adânca părere de rău de atentatul comis".

Până aci si noi, conservatorii, ne aflăm de acord cu acest manifest socialist; dar la pagina ceailaltă, unde sunt anunțate câteva teze în tonul apocaliptic obisnuit la acesti domni, se zice, sub no. 7:

„În caz dacă socialistii din România vor fi siliți vreodată, din nenorocire, să urmeze exemplul fratilor lor de peste Prut, ei, ca și comitetul executiv din Petersburg, nu vor ascunde actele lor, cum fac astăzi reactionarii, adoratori ai knutului rusesc".

Vasăzică, nu vor ascunde actele lor, ci le vor da la lumina. S-a dat la lumină câteva săptămâni după aceasta, din nenorocire, și actul comis contra împăratului Rusiei de colegii acestor d-ni din Petersburg.

D-lor, vă întreb acum: trebuie urmărită sau nu o asemenea chestie, când se prezentă în public? Chestie de aprețiare, de tact sau de temperament politic, și nu-mi permit nici chiar aci să fac întrebarea, pentru ce nu s-a urmărit de actualul guvern. Căci alta este ceea ce vreau să semnalez atențiunii onor. Camere: tânărul, care a subscris această foaie socialistă, este bursier al statului, direct subvenționat de Ministerul Instrucțiunii Publice. Cum considerați d-voastră un asemenea fapt? Toată libertatea, d-lor, lăsați-o, fie și libertatea presei până la licența arătată; dar un lucru nu puteți cere de la monarhia constituțională: ca ea, dacă prin libertatea presei tolerează libera manifestare a tutulor părerilor întru cât sunt teoretice, dacă ea admite că poate fi o viitorime, când asemenea teorii vor dobândi o realizare practică, să vie astăzi și să încurajeze ea însăși prin budgetul statului direct sau indirect asemenea lucruri. Aceasta nu se poate admite. Poate de ex. să fie o foaie de publicitate la noi, care să se întituleze „Republica" și care să manifeste și să susție orce idei republicane: libertatea presei o tolerează; însă ca acea foie să fie subvenționată de guvern sau redactată de funcționari ai guvernului, aceasta nu se poate într-un stat monarhic.

O voce. Și subvenția i să dă pentru ideile lui?

T. Maiorescu. D-lor, acest tânăr este bursier al statului. Recunosc, că nu este subvenționat anume pentru teoriile și ideile ce le propagă prin acea foaie. Dar odată ce un asemenea lucru s-a prezentat în public, ministrul trebuie să ia măsuri în contra lui. Nu s-a luat, și aici trebuie să ne plângem. Poate să fie un băiat inteligent acela, îl văd în clubul studenților din Iasi, citesc că are să ție o conferență asupra darvinismului; poate că tânărul este un purtător de știință, nu contest; dar tocmai toate

aceste combinate cu faptul că el este bursier al statului, dau o gravitate propagandei ce se face între studenți, și care nu poate fi îngăduită.

Acesta nu este un fapt izolat. Este acolo în Iași un alt domn, care cam în acelaș timp a scris, a publicat și a răspândit o broșură cu titlul: *Câteva comentarii asupra ideilor sănătoase;* și în această broșură asupra „ideilor sănătoase" se zice între altele, iarăș numerotat și iarăș în mod apocaliptic, după obiceiul acelor domni:

„Hoțul a ucis un om și piere, Vera Sassulitch a încercat să omoare pe Trepoff. Cel întâi din motiv egoist, iar cea a doua din motiv altruist. Faptul întâi e imoral, al doilea moral".

O opiniune ca toate opiniunile, exprimabilă sub libertatea presei. Acest domn însă fusese numit de actualul guvern profesor... unde?... chiar la un seminar bisericesc, la Curtea-de-Argeș. De acolo a fost depărtat sau se îndepărtase singur pentru o istorie întâmplată la o înmormântare, își bătuse joc de religia noastră, cu care ocazie un membru al actualului guvern, d. ministru de externe B. Boerescu, atunci în opoziție, atacase guvernul cu multă vioiciune. S-a dus apoi la Iași acest domn, și acolo în vremea alegerii mele de deputat, când era prefect de district actualul prefect al poliției capitalei, d. Radu Mihai, acest domn trecea de protegiatul d-lui prefect și a fost numit de d-sa medic de plasă, deși era străin de origine, și este rară numirea de funcționari străini la noi.

Toate aceste pot fi interpretate ca negligență; dar ele se repetă așa de des, încât ne este permis să ne întrebăm față cu guvernul: asemenea teorii nu cumva se vor interpreta de tinerime și de oamenii puțin pricepuți ca tolerate și chiar încurajate de minister?

Cu ocazia procesului lui Petraru unul din acuzați, Pătescu, s-a dovedit că a fost institutor primar la o școală din Capitală, și s-a constatat că la 1875 ministrul conservator de atunci, în

urma unei denunțări, că Pătescu silește pe elevi să cumpere cărțile sale, pe care elevii nu le pot înțelege, s-a dus să inspecteze școala, și când a intrat în clasă, a găsit pe acel institutor șezând pe catedră și citind o carte străină, iar băieții ocupându-se cu alte lucruri, și cei din banca din urmă se jucau cu arșice. Iată, d-lor, un fapt, care numai politic nu era. Atunci acel ministru, fie și conservator, a zis institutorului: d-ta nu ești pentru școala primară, lasă-te de această meserie. Institutorul nu a voit și a fost destituit. Eu cred că a făcut bine acel ministru, deși conservator. Vedeți dar, d-lor, că Pătescu a fost dat afară pentru un fapt de neiertată negligență pedagogică. Ei bine, cum au căzut conservatorii de la putere, din darea afară a acelui domn s-a făcut pentru el un titlu de merit și el a fost numit de guvernul liberal revizor școlar peste institutorii din chiar capitala țării. Ei, d-lor, iertați-mă: este ceva teribil în aceste schimbări administrative de la un guvern la altul! Când este vorba de schimbarea de prefecți și de alți asemenea funcționari politici, acelea sunt justificate, pentru că deocamdată nu se poate altfel. Dar nefericitul sistem ce-l avem noi de a face numaidecât și cu orce preț un titlu de merit și de înaintare acelora care au fost depărtați pentru negligență sau din alte motive disciplinare de către guvernul precedent, acest sistem este foarte periculos și nu poate să aducă decât corupțiune în administrație și turburare în spiritul public.

Cred că este bine să se releveze asemenea lucruri spre a nu se mai face pe viitor. Și cu această ocazie eu din parte-mi doresc ca atunci când vor avea conservatorii o majoritate în Cameră, dânșii să nu urmeze acest exemplu al dv., să nu schimbe pe toți funcționarii, ci să continue cu măsurile cele bune administrative de la un guvern la altul și să nu surpe tot ceea ce s-a făcut în intervalul de la o schimbare de minister la alta; căci atunci surpăm din temelie chiar posibilitatea unei organizări.

Mi-e teamă chiar, că acel domn Pătescu a fost mai ales recomandat și înaintat sub dv., fiindcă, precum văd din acuzare, pare a fi scris scrieri incendiare. Nu cumva acele scrieri incendiare au fost ele tocmai titluri de recomandație pentru înaintare? Nu cumva unii din această majoritate liberală nu s-au dezbrăcat încă de tot de ceea ce ar fi trebuit să părăsească din deprinderile revoluționare ale trecutului, de a însoți și încuraja cu bunăvoință niște acte....

D. președinte al consiliului. Din ce în ce începi să fii mai îndrăzneț.

O voce. Și să abuzezi de pacienta majorității.

D. președinte al consiliului. Abuzezi de bunăvoința majorității pentru că califici majoritatea aceasta, că ar fi compusă de oameni revoluționari. (Zgomot.)

T. Maiorescu. Această interpelare am adresat-o dv., d-le ministru-presedinte, nu pentru dv., ci în parte *contra* politicei dv.

D. președinte al consiliului. Și în contra majorității acestei Camere. (Zgomot.)

D. vicepreședinte. Vă rog, d-lor, lăsați, nu întrerupeți.

T. Maiorescu. Prin urmare, între dv. și între mine nu vă pot primi pe dv. de judecător; sunt pus numai sub scutul binevoitor al d-lui președinte al Camerei, care deja de două ori a avut bunavoință să mă conducă în această dezbatere. (Zgomot.)

D-lor, înțelegeți bine, că dacă fac această interpelare din partea și în numele Partidului Conservator, nu pot conta totdeauna pe binevoitoarea dv. aprețiare; nici în rolul meu nu intră de a conta pe această aprețiare a dv. Rolul meu este de a spune ceea ce am de spus în limitele bine determinate de regulament, și-mi îndeplinesc datoria mea de mandatar al țării, când fac o accentuare a unei stări de lucruri, pe care o cred foarte primejdioasă, pentru că este otrăvitoare pentru spiritul public si mai ales pentru tinerime.

Cred că ar fi o încercare zadarnică, când am voi noi să fundăm tot mereu prin legi și regulamente ordinea publică, dacă în acelaș timp prin asemenea măsuri administrative lăsăm să se strecoare neîntrerupt în spiritul tinerimii noastre credința că actele de felul acelor, ce am avut onoare a vi le relata, nu sunt, precum ar trebui, dezaprobate de guvern, unele par a fi chiar încurajate. (Zgomot.)

Aș voi prin urmare să obțiu de la guvern o declarare lămurită și mai preciză decât s-a dat până acum, dacă a luat sau gândește să ia măsurile necesare, prin care să se stârpească acea credință din spiritul public și din contră să se știe bine că orce încercare revoluționară va fi pedepsită. (Zgomot.)

D-lor, aceste fapte ar fi fost și pentru mine de mai puțină gravitate, dacă nu vedeam din mijlocul d-voastră, cu majoritatea cred a Camerei, subscriindu-se o propunere, ca fiind temeri de dezordine, să se acorde o sumă de 300 mii de lei pentru ordinea publică, pentru menținerea ei prin poliția secretă, și am felicitat din inimă pe d. ministru-președinte, că nu a primit această sumă. Dar rămâne faptul: s-a găsit o majoritate a unei Camere liberale, care, pe când ministrul justiției declara că el nu face procese de presă, de altă parte cerea fonduri secrete pentru menținerea ordinei publice prin poliție. Ei bine, pe de o parte cererea de fonduri secrete pentru poliție, și pe de altă parte tolerarea de asemenea fapte din partea administrațiunii, aceasta este o contrazicere, care este periculoasă pentru spiritul public.

Este cu atât mai periculoasă, d-le președinte, cu cât în organe autorizate ale partidului liberal, în acea foaie, care este cu drept cuvânt chemată să fie reprezentanta tendențelor și ideilor dv., în *Românul,* s-au susținut direct teorii, idei și apologii, pe care le cred subversive și incompatibile cu monarhia constituțională. (Mirări.)

D-le președinte, îmi dați voie, înainte de a procede mai departe, să vă cer indulgența Dv., dacă citez un jurnal.

D. vicepreședinte. Nu aveți indulgența mea făcând proces majorității Camerei și jurnalelor îndeosebi. D-le Maiorescu, sunteți destul de inteligent ca să înțelegeți că nu poate fi permis aceasta nici unui deputat, de orce coloare, de orce partidă ar fi. Sunt dator să fiu imparțial și să observ regulamentul pentru toți, și mai cu seamă să proteg minoritatea; însă nu vă pot permite a urma calea pe care v-ați pus. Acesta este răspunsul meu. Vă rog, urmați, și-mi voi face datoria.

Titu Maiorescu. D-le președinte, îmi dați voie să vă citez un fapt în privința regulamentului. Am auzit de la însus d. președinte al onor. Adunări, zicându-se de câteva ori, când se cita un jurnal în discuțiunea noastră: *nu aduceți jurnalele la bara Camerei!*

D. vicepreședinte. Așa este!

Titu Maiorescu. Socotesc, d-le președinte, în privința acestui princip, că el nu poate să fie admis ca normă într-un sistem constituțional de astăzi.

A fost mai nainte discuție în Anglia, și dacă vă interesează datele, a fost la 1840, sunt de atunci 41 de ani, și, printr-o ultimă decizie de la 9 martie 1857 s-a recunoscut formal că jurnalele și discuțiile din jurnale se cuvine a fi aduse în discuția parlamentului. Și cum poate fi altfel, când jurnalele sunt reprezentanții opiniei publice? Curentele opiniei publice trebuie adeseori să le luăm din jurnale, și am lipsi de la adevărul ce datorăm societății și nouă Camerei, dacă nu am atinge asemenea lucruri arătate prin jurnale.

D. vicepreședinte. Binevoiți a crede că suntem și noi de ideea dv. de a se discuta opiniile din jurnale, însă nu a se acuza aici redactori. Căci atunci dați dreptul tutulor de a se ridica ca să vorbească. Nu întindeți acest sens până unde vă place. Altfel dați drept d-lui Costinescu ca să se scoale și să apere jurnalul *Românul,* dați dreptul și jurnalului *Timpul* ca să vie să se apere. Apoi unde mergem cu aceasta?

T. Maiorescu. D-le președinte, am relevat acest princip. Dacă Dv. sunteți de altă părere, or eu nu am înțeles, atunci trebuie să tac în privința aceasta.

D. vicepreședinte. Eu cred, și împreună cu mine toată Camera, că nu poate fi permis a se face proces, a se aduce acuzații în Cameră diferitelor jurnale, care reprezentă diferitele partide...

T. Maiorescu. Fără îndoială, d-le președinte, că nu se poate înțelege aceasta. Dar vedeți...

D. vicepreședinte. Nu puteți aduce la bara Adunării polemica jurnalelor; căci va trebui ca să dau cuvântul d-lui Costinescu ca să-și apere jurnalul, precum și alții.

D. președinte al consiliului. Eu aș dori să-l lași să continue până la sfârșit, fiindcă văd că altă teorie a menținut până acum, și cu altă teorie va sfârși discursul d-lui Maiorescu, astfel încât, de nu-l veți lăsa să continue, poate că noi am fi limitați în răspunsul nostru.

D. vicepreședinte. Binevoiți a-mi permite, d-le prim-ministru, să nu fiu de ideea dv. Tocmai pentru a evita o asemenea luptă, am crezut de cuviință să rechem la chestie pe d. Maiorescu. Dar ce să-i fac? Eu am făcut apel la d-sa, dar nu binevoiește să mă înțeleagă. Urmați, d-le Maiorescu.

T. Maiorescu. Nu știu, dacă am meritat mustrarea ce-mi faceți; până acum m-ați întrerupt de două ori, zicându-mi că mă duc prea departe cu chestia proceselor de presă. Eu m-am încercat să dovedesc ce înțeleg prin acest mod de argumentare, și eram în drept să continuu pentru a dezvolta ideea mea, fiindcă nu m-ați oprit atunci. M-ați întrerupt a treia oară fără să merit observarea dv., m-ați întrerupt zicându-mi că mă pun pe un târâm care nu este admisibil în parlament, căci viu si fac proces jurnalelor, și ați zis că nu se poate face proces jurnalelor aci.

Eu, d-le președinte, în orce caz m-aș supune părerii dv.; m-aș supune, fiindcă sunteți președinte. Însă chestia este alta, și când dv. faceți apel la inteligența deputatului, eu fac apel la inteligența vicepreședintelui. Binevoiți dar a-mi permite să dezlegăm chestia aceasta de princip, să vedem: care este limita dezbaterilor parlamentare în privința celor scrise într-un jurnal, mai ales când este reprezentantul ideilor majorității. Căci noi trebuie să știm atunci, când ni se închide gura din partea biuroului, cel puțin de ce era vorba în princip.

Așadar iată chestia regulamentară: aș vrea să aduc, ca deputat din opoziție, la cunoștința dv. și a țării următorul lucru: că într-o foaie însemnată a partidului, nu citesc, deși o am aci...

D. președinte al consiliului. Citește, fiindcă și eu am să aduc mâne aci jurnalele dv.

T. Maiorescu. Cu părere de rău nu pot primi permisia dv., aștept pe aceea a președintelui Camerei. Eu nu vorbesc pentru, ci în contra dv., d-le ministru-președinte, și vorbesc pentru ceea ce mă cred dator să spui înaintea Camerei și a țării.

D-le președinte al Camerei, iată punctul de princip și de discuție parlamentară: Vroi să aduc la cunoștința Camerei în dezvoltarea interpelării mele, că un organ de publicitate, un jurnal, care trece și s-a declarat chiar în această Cameră de către un deputat cu ocazia unei discuții de acum doi ani, că reprezentă ideile partidului, care se află aci în majoritate și este reprezentat prin acest guvern, că acel organ de publicitate, zic, ale cărui idei stau în conexitate cu ideile majorității, răspândește idei, pe care le cred periculoase și cred că aceste idei le pot atinge.

D. vicepreședinte. Sunteți în drept să discutați sub această formă.

T. Maiorescu. Apoi da, evident, sub forma aceasta; căci forma ce mi s-a părut că rezultă din observările ce mi-ați făcut, e o formă ce d-voastră ați interpretat-o, dar nu este a mea. Unde mi-a trecut mie prin cap să fac proces jurnalelor! Înaintea

cărei Curți și cu ce procedură? Numai de proces nu poate fi vorba aici.

Ei bine, cu drept sau fără drept, dar e un fel de răspundere, un fel de inconvenient, un fel de gravitate a situațiunii, când ești la guvern și când ai un organ, care reprezentă partidul de la guvern și prin urmare și pe guvernul însuș, nu într-un mod oficial, dar într-un mod înțeles de toti. Inconvenientul este că părerile manifestate într-o asemenea foaie au mai multă autoritate înaintea tutulor acelora care voiesc să susție acest guvern, au o autoritate mai ales în acea parte a tinerimii, care vrea să însoțească cu simpatiile ei toate acțiunile partidului liberal. N-ar fi permis unui deputat să vadă un pericol în ceea ce se face aci? Cred că da.

D-lor, în această foaie publică și autorizată în împrejurările de fată se susțin direct și fățiș teorii, care, dacă ar fi vreodată realizate și puse în lucrare de guvern, ar surpa din temelie edificiul monarhiei constituționale; se încurajază acte, care nu trebuie să fie încurajate, se face apoteoza lui Blanqui câteva zile după atentatul încercat în contra d-lui prim-ministru, deși pe Blanqui, dacă ar mai fi trăit și ar fi fost în mijlocul nostru, l-am fi văzut pe banca de acuzat alături cu Petraru, fiindcă n-a fost atentat politic la care Blanqui să nu fi participat, când nu se afla în închisoare. Pe de o parte se urmărește Petraru și complicii săi; pe de o parte se votează adrese de îndignare de către Cameră; pe de o parte vin deputati și cer 300 000 franci pentru poliție ca să urmărească dezordinele din țară: și pe de altă parte organul autorizat al d-voastră înalță pe Blanqui, îl apoteozează pe acest om și zice că a avut numai nedreptatea de a anticipa într-un mod prea pripit ideile de progres și de civilizație ale secolelor viitoare. Parcă aud cuvintele lui Petraru înaintea juraților...

Ei bine, d-lor, n-aș voi să fac procesul nimănui, dar gândiți-vă d-voastră, orce părere veti manifesta, orce mi se va răspunde mai pe urmă de pe acea bancă, gândiți-vă dv., dacă

n-ar fi bine să fie mai mult spirit de ordine din partea acelora care conduc majoritatea; dacă atunci când se fac arestări în Iași și atentate în București, nu e timpul venit ca asemenea exuberanțe de idei, care sunt primejdioase tinerimii, să dispară din foile autorizate ale guvernului.

Am aci un alt articol al acestei foi; e publicat tot sub guvernul acesta. Aici zice un corespondent din străinătate la adresa noastră, a conservatorilor:

„Ce vă mirați că nu suntem multumiti nici cu Gambetta? Că nu suntem multumiti nici cu guvernul republican din Franța? Că voim revoluția în permanență? Da, așa este: nu suntem multumiti cu Gambetta; da, nu ne satisface guvernul republican din Franta; da, voim revoluția în permanență".

D-lor, acestea sunt deprinderi si manifestări, care aveau înțeles poate în acele timpuri, în care miscarea revolutionară putea în adevăr trece drept mișcare de progres; dar azi, după ce am făcut atâtea revoluții, am răsturnat și privilegiele vechi și vechiul protectorat, am făcut lovituri de stat și am intrat într-o eră, care ziceti cá e constitutională și liberală; astăzi, tot să mai răsturnăm mai departe? Tot revoluție în permanență? Și oare niciodată să nu pierdem deprinderea de a ne încânta de cuvântul *răsturnare* și *revoluțiune?* Ce efect poate să aibă aceasta asupra tinerimii, care ne înconjoară si care se uită la noi, mai ales la dv., ca să vadă ce faceti si ce sfătuiți?

Eu cred, d-lor, că este momentul venit ca o declaratie din partea d-lui prim-ministru să ne asigure și să liniștească țara în această privință; și este propriul rol al opozitiunii de a deștepta o majoritate, prea dispusă a trece peste limitele puterii permise, și de a-i aduce aminte că trebuie să strângă frâul.

Dar îmi veți zice, d-lor: oare presa opoziției noastre nu comite și ea excese?

O voce. Prea multe.

T. Maiorescu. Oare nu comite și ea pe toată ziua asemenea excese? La aceasta, d-lor, răspund că dacă le comite, e foarte de regretat; dar opoziția nu e la guvern, ea nu conduce destinele țării și nu are altă responzabilitate decât responsabilitatea față cu sustiitorii și cu alegătorii ei. Însa cu totul altul e rolul unei prese, care reprezentă ideile majorității, majorității conducătoare a țării și inspiratoare a ideilor guvernului care stă pe acea bancă. Aci rolul este cu totul altul, și în contra acestei părti a directiei, contra acestei depășite responsabilități m-am crezut dator să mă ridic.

Termin cu exprimarea dorintei ca îngrijirea ce a avut-o guvernul de azi pentru regularea Dinastiei și îngrijirea ce aud că este gata să o arate pentru întărirea Dinastiei și monarhiei prin Regat, să se manifeste în acelaș mod în tot mersul administrativ; doresc ca să dispară din practica guvernului acte, ca cele ce am semnalat si care sunt mult mai multe și mai însemnate decât le-am arătat astăzi; doresc ca printr-un spirit mai bun de ordine să ne întărim și noi ca stat independent ce suntem, în deprinderile administrative și politice ale statelor adevărat constituite și adevărat monarhice, pentru ca să se poată împlânta rădăcina încă plăpândă și tânără a Dinastiei noastre hereditare și să se poată împlânta mai ales în inimele tinerimii, care privește la noi. Căci numai un asemenea fundament sădit în conștiinta publică a poporului este adevăratul reazăm al orcării monarhii.

Răspunsul ministrului-prezident la interpelarea de mai sus si discuția ce se urmează prin intervenirea d-lor N. Ionescu, A. Stolojian, C. A. Rosetti, A. Lahovari (după care Ioan Brătianu ia din nou cuvântul), P. Carp și N. Fleva ocupă toată ședinta de la 13 martie si se termină printr-un vot de trecere la ordinea zilei. Dar totuș rămâne impresia că o puternică manifestare în sensul ordinei monarhice se impune guvernului și partidului liberal.

Și în adevăr a doua zi, 14 martie 1881, la începutul ședintei Camerei, generalul Lecca propune din inițiativă parlamentară proclamarea Regatului. Propunerea transformată în proiect de lege se primește de unanimitatea Camerei, trece îndată la Senat, care o votează asemenea cu unanimitate, și se sancționează în aceeaș zi.

Precum în Senat dd. Lascar Catargi și G. Gr. Cantacuzin, asa în Cameră dd. P. Carp si A. Lahovari declară în numele opoziției conservatoare adeziunea lor la marele act national, îndeosebi Alexandru Lahovari cu următoarele cuvinte finale:

„Îndrăznesc a declara în numele Partidului Conservator, care a fost totdeauna credincios Domnului Carol I și în timp de prosperitate și în timp de nevoie, că astăzi, deși în minoritate, deși puțini, îi aducem încă ceva, care merită a fi pretuit: unanimitatea reprezentațiunii legale a țării".

Dar cea mai semnificativă declarare, ce se face în ședința solemnă de la 14 martie 1881, este a prezidentului Camerei, a vechiului republican C. A. Rosetti:

„Sunt la sfârșitul vietei mele după regulele naturei; în asemenea vârstă, în asemenea momente, nimeni nu se poate îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește...

Dacă ne-am combătut uneori, lupta a fost în lucrurile mici. Când a fost vorba de natiune, n-a fost român care să fie în diviziune; n-a mai fost diviziune, ci unitate...

Nici o lovire nu poate să sfărame o natiune cât de mică, când ea este unanimă. Si unanimă a fost si va fi România în toate cestiunile cele mari...

Recunoscător soartei, care mi-a dat această fericire, rară în analele Istoriei, vă zic: că ati încoronat și viata mea. Trăiască România! Trăiască Maiestățile Lor Regele si Regina!"

Cu Proclamarea Regatului se încheie epoca de pregătire a Statului Român de la 1857 la 1881 si începe

o *Eră nouă* în evoluțiunea politică a acestui stat, atât în relațiile sale interne, cât și în cele externe.

Sub ce forme se va manifesta noua Eră în viața noastră publică și cum va produce cu necesitate o modificare fundamentală a vechilor partide, în prima linie o disensiune în Partidul Conservator, vom căuta să arătăm în întroducerea istorică a volumului al treilea.

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL III

(1881–1888)

V

SUB MINISTERUL BRĂTIANU

De la proclamarea Regatului până la Tractatul de la Londra

14 martie 1881– 20 fevruarie 1883

Cu recunoașterea României independente și proclamarea Regatului se încheie prima epocă a renașterii noastre naționale și începe o Eră nouă a politicei externe și interne.

Vechiul program al Divanurilor *ad-hoc* de la 1857 se vede realizat și prin chiar aceasta încetează de a mai fi program, iar întărita viață publică își caută o nouă formulare a politicei viitoare. Pe când în cele interne activitatea de pân' acum nu putea tinde decât la așezarea fundamentelor generale ale statului monarhic-constituțional, de-acum înainte se impune organizarea administrativă și reforma socială.

O schimbare incisivă se face și în relațiile internaționale. Formal dependentă până atunci de suzeranitatea Turciei și pusă sub un fel de ocrotire a Marilor Puteri, România este acum de sine stătătoare și, fiind lipsită de garantarea neutralității sale, trebuie să-și aleagă pe a sa răspundere linia de purtare în politica europeană, întru cât se atinge de Dunăre și de Marea Neagră, de Carpați și de Balcani, adică de interesele ei vitale.

Cea mai apropiată din aceste chestii oriental-europene, totdeauna grave pentru noi și acum îndoit de grave după

dezlipirea de Turcia, era chestia Dunării. Căci dacă, după tractatul de la Londra din 1871, Comisia Europeană a Dunării avea să fie reînnoită în aprilie 1883, prin Tractatul de la Berlin această Comisie, la care ia acum parte și România, primise noua îndatorire de a elabora regulamentele de navigațiune *de la Porțile de Fier până la Galați.* Încă de la 1870 și în chiar anul 1881 al proclamării Regatului aceste regulamente, care atingeau deopotrivă prestigiul suveranității noastre și interesul nostru material, preocupau statele reprezentate în Comisia de la Galați, si România trebuia să-și hotărească din vreme o atitudine a politicei sale externe, care, în mijlocul conflictului de interese ale Marilor Puteri, să-i asigure sprijinul celor preponderante.

În linia dintâi sarcina unei asemenea hotărâri cădea asupra guvernului și a partidului său; dar nici opoziția nu se putea scuti de ea. Căci atitudinea de luat în politica externă era de o însemnătate așa de capitală pentru țară, încât toate partidele trebuiau să conlucreze la discutarea si fixarea ei.

Cât pentru Partidul Conservator, constituirea lui formală în București se făcuse pe la începutul anului 1880 prin înfiintarea unui Club, al cărui comitet, după statute, avea să fie și comitetul dirigent al partidului.

Prezidentul Clubului Bucurestean în anul 1880 era Manolache Kostaki Iepureanu. În această calitate el însoțește publicarea primelor statute cu un așa-numit „program" al Partidului Conservator, în care – ce e drept – recunoaște marea însemnătate și „răspundere" a nouei situații, însă nu trece întru nimic peste obisnuitele generalități, cerând în locul „formelor seci și frazelor goale, ființa adevărului", „protejarea" proprietății mici, „armonia" între proprietari și muncitorii agricoli, „sfințenia obligațiunilor" etc.; iar în privința relațiilor externe cere „o politică modestă și chiar respectuoasă către toate Puterile, dar demnă și stăruitoare".... „o politică onestă si consecventă, care să ne concilieze bunăvoința și să inspire încrederea" – fraze anodine, lipsite de orce preciziune și pe care le puteau subscrie și membrii partidului opus. Ce deosebire între acest elaborat și programul national de la 1857! Și în ce șovăire și confuzie s-ar fi aflat direcția politică a țării de la 1857 până acum, dacă Divanurile *ad-hoc,* în locul celor 5 puncte precize, s-ar fi mulțumit cu fraze despre „sfintenia obligațiunilor" și „ființa adevărului!"

Insistăm asupra insuficienței primului „program" publicat de Manolache Kostaki în numele Partidului Conservator, fiindcă el caracterizează starea spiritelor conducătoare din generatia vechie (și Kostaki Iepureanu era desigur unul din cei mai spirituali reprezentanți ai acestei generații) în momentul când România independentă reclama o nouă formulare lămurită pentru o nouă direcție politică.[1]

Dar Manolache Kostaki încetează din viață la 7 septemvrie 1880, și la 20 decemvrie același an se alege d. Lascar Catargi prezident al Clubului. În această constituire mai normală comitetul dirigent al Partidului Conservator se compune la începutul anului 1881, pe lângă d. Catargi, din generalii Florescu si Manu, Al. Lahovari. T. G. Rosetti, printul Al. Știrbei. Menelas Germani, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu, P. Teulescu și autorul acestei scrieri. Organul partidului este *Timpul,* sub redactia lui Mihail Eminescu. P. Mavrogeni stă la o parte, atât pe vremea prezidenței lui M. Kostaki, cât si mai târziu după admiterea în Club a generalului Tell (vezi vol. I, pag. 192 și 255; *ed. n.* – p.). Între membrii comitetului nu figurează și nu voiau să figureze nici d. P. P. Carp, nici d. G. Gr. Cantacuzin.

[1] De altminteri, câtă vreme Manolache Kostaki a prezidat Clubul conservator, autorul acestei scrieri nu a luat parte la ședințele lui. Usurința, cu care vechiul fruntaș ieșise din ministerul Lascar Catargi pentru a trece în capul Coalitiei de la Mazar-Pasa și a reveni apoi în capul Partidului Conservator, nu-i părea admisibilă.

În sânul acestui comitet trebuia acum să fie discutată atitudinea viitoare a Partidului Conservator, îndeosebi în politica externă. Aici situația partidului cerea mai ales o clarificare. Căci un fost membru al său, care în grelele momente ale formării cabinetului Lascar Catargi de la martie 1871 avusese un rol mai însemnat ca prezident al comitetului conservator din Iași, Beizadea Grigorie Sturdza, înființase un organ al său *Democrația națională,* își atrăsese dintre foștii miniștri ai cabinetului Catargi pe generalul Tell și în iarna 1880–81 propaga ideea unei gravitări a României spre politica rusească.

Autorul scrierii de față, crezând tendența *Democrației naționale* periculoasă pentru țară, iar pe de altă parte convins de inconvenientul unei atitudini pasive (și experiența din anii 1875–76 cu nehotărârea guvernului conservator în chestia răscumpărării căilor ferate și în privința crizei orientale era doveditoare), a publicat într-o revistă germană un articol, în care – presimțind formarea Triplei Alianțe – indica alipirea României de Puterile Centrale ale Europei ca cea mai sigură politică în împrejurările date. Dacă și întru cât Rusia, prin silnica reluare a Basarabiei de la romani, la a căror ajutor făcuse totuș apel în ultimul război în contra Turciei, își manifesta tendența de cucerire panslavistă, României nu-i rămânea decât să-și caute sprijinul existenței sale naționale în sfera de acțiune a poliglotei Austrii, care tocmai la acea epocă formase cu Germania (în curând și cu Italia) un puternic scut de apărare în contra veleităților de expansiune europeană a colosului de la Nord. – Articolul, apărut în *Deutsche Revue* de la 1 ianuarie 1881, semnat de autor, scris pe a sa proprie răspundere, nu în numele Partidului Conservator, pe care nu-l consultase, dar arătând comunitatea de vederi cu unii membri conducători ai „junei drepte" (la 1881 nu se întrebuința încă numele de „junimist" în politică), a fost îndată tradus de Eminescu, reprodus în *Timpul* și, pentru polemică, și în *Românul.*

Românul, pe atunci încă organul guvernului liberal, în vreo cinci articole de fond, apărute între 12 ianuarie și 5 fevruarie 1881, combate cu violență ideea politică, expusă mai sus. Trecem cu vederea obișnuitele insinuări personale și ne mărginim a reproduce partea finală a atacului din ziarul lui C. A. Rosetti:

„Sau muscali sau austro-ungari, dar români niciodată!

Iacă conservatorii d-acum ca și conservatorii trecuți: când cu fes, când cu ișlic, când cazaci, când usari; dar romani niciodată și cu nici un preț!

Ei bine, onorați domni. Dacă n-aveți iubire pentru această țară, care v-a născut și v-a hrănit, dacă nu simțiți mândria de a fi români și fericirea d-a face ca mama voastră să fie liberă și onorată, cum cel puțin n-aveți rușine de străinii la cari vă adresați cu asemenea propuneri?

Cum nu simțiți ce vor zice străinii văzând această țara împărțită în două partide și zicându-i:

Una, prin d. Senatore Grigorie M. Sturdza:

– Mergeți cu slavii; trebue să vă învârtiți în jurul slavismului sau să pieriți.

Cealaltă, prin bătrâna și juna dreaptă:

– Mergeți în sfera puterii Austro-Ungariei sau pieriți.

D-aceea vă plângem și cu iubire vă zicem:

Intrați în națiune și veți vedea însivă în curând că iubirea și puterea ei este atât de mare încât veți fi cu dânsa români, fericiți și mândri, iar vecinii noștri *toți, fără osebire,* vor iubi această națiune; căci se vor convinge că ea este un element de ordine, de progres și *fără ură nici chiar pentru cei cari mult rău i-au făcut.*

Nu uitați, și nici un român să nu uite următorul mare adevăr scris, nu mai tinem minte de care om de stat:

«O națiune ocupă în lume un loc material în raport cu mărirea ei morală.»"

Fireste, mărirea morală a națiunii, iubirea de neam și mândria de a fi român! Dar tocmai aceste ne impuneau o

hotărâre în privința politicei externe, mai ales la 1881, când se agita din nou chestia Dunării, iar hotărârea cerută de interesul României în acel moment era, după convingerea noastră, intrarea în sfera de acțiune a Puterilor Centrale, precum cu 4 ani mai înainte fusese intrarea în sfera de acțiune a Rusiei în contra Turciei.

Nu aceasta a fost însă părerea majorității comitetului conservator. În ședința de sâmbătă seara 24 ianuarie 1881 generalul Florescu mai ales, dar și generalul Manu, Al. Lahovari și alții fac autorului din *Deutsche Revue* imputări pentru articolul lui, care – după modul d-lor de a vedea – nu ar fi trebuit publicat deloc și în orice caz nu ar fi trebuit publicat fără autorizarea partidului.

Față cu această divergență, „junimiștii" erau hotărâți să-și dea demisia din comitet, când chiar a doua zi, duminecă, d. P. Carp convoacă la d. Triandafil acasă pe dd. T. Rosetti, Al. Lahovari, N. Gane, Gr. Păucescu și T. Maiorescu pentru a se pronunța asupra unei importante propuneri a ministrului-prezident. Ioan Brătianu propunea reconstituirea Cabinetului său cu participarea a trei conservatori, pentru ca într-o așa compunere să preceadă la proclamarea Regatului. După lungi discuții, mica adunare decide să se refere mai întâi la comitetul dirigent al partidului, și în asemenea împrejurări nu mai putea fi vorba de chestii personale.

Propunerea se dezbate în comitetul conservator la 27 ianuarie și produce o impresie foarte împărțită. Generalul Manu și Gr. Păucescu se pronunță în contra ei, Al. Lahovari stă pe gânduri, generalul Florescu o consideră ca lipsită de seriozitate și ca o simplă manoperă a lui Ioan Brătianu pentru a-și scăpa propria situatie. În sfârșit se ia hotărârea: „Propunerea d-lui Carp se poate pune în discuție, când se va adresa întregului Partid Conservator așa cum este reprezentat prin comitetul său". – Hotărârea, comunicată a doua zi d-lui

Carp și prin acesta ministrului-prezident, este considerată de amândoi ca un refuz.

Totuș actul proiectat era de prea mare însemnătate pentru a nu autoriza mai multe încercări spre cea mai puternică realizare a lui. E de presupus, că îndeosebi Domnitorul dorea pentru proclamarea Regatului un minister format din reprezentanții tutulor partidelor constituționale. Peste o lună, la 26 fevruarie 1881, Brătianu stăruie din nou pe lângă Partidul Conservator, tot prin intermediarea d-lui Carp. De astă dată comitetul răspunde că d. Lascar Catargi e gata să ceară o audiență, dacă Domnitorul va manifesta însuși dorința de a vorbi cu șeful Partidului Conservator.[1] La 3 martie, d. Carp comunică principelui Carol deciziunea majorității comitetului, Principele însă răspunde evaziv, că va lua înțelegere cu ministrul-prezident.

Astfel s-a terminat încercarea lui Ioan Brătianu de a dobândi participarea la guvern a conservatorilor pentru proclamarea Regatului. După câteva zile, la 14 martie 1881, marele act se săvârșește de partidul liberal în împrejurările arătate la sfârșitul volumului precedent, și conservatorii nu pot decât să declare adeziunea lor prin puținii reprezentanți ce-i au în parlament.

[1] Trebuie adăogat, pentru înțelegerea acestei condiții, că d. Lascar Catargi de aproape 5 ani de zile, de când cu darea în judecată de la iulie 1876, nu mai ceruse audiență și nu dase cu ochii de principele Carol, pe când ceilalți foști miniștri acuzați, îndată după retragerea acuzării la sfârșitul lui ianuarie 1878, se prezentaseră Domnitorului. D. Catargi a adresat numai principelui Carol la 9 fevruarie 1878 o scrisoare, în care îi aducea aminte de împiedecarea abdicării de la 11 martie 1871, se declara nemulțumit cu simpla retragere a acuzării ministeriale din partea Camerei și cerea de la Domnitor trimiterea în judecata Curtii de Casatie – lucru imposibil, deoarece Domnitorul fusese de la început în contra acuzării și prin urmare nu i se putea cere să dea El însusi pe foștii miniștri conservatori în judecată.

Autorul acestei scrieri și amicii săi junimiști, care încă de la discuția asupra articolului din *Deutsche Revue* se văzuseră în divergență de păreri cu conducătorii Partidului Conservator, se simțeau cu atât mai înstrăinați prin hotărârea luată în chestia proclamării Regatului. La un asemenea act se cuvenea cea mai manifestă participare a conservatorilor anume, și dacă însuși Ioan Brătianu se simțea obligat să le deschidă drumul pentru aceasta, era datoria lor să se folosească de ocazie și totdeodată să nu lase în țară impresia că un act de o așa mare însemnătate pentru înălțarea monarhiei se putea efectua fără conlucrarea lor, prin singurul partid liberal.

Nu este de mirare că, după o astfel de greșală a adversarilor, guvernul lui Brătianu să se fi întărit într-un mod extraordinar și să fi putut sta la cârma țării încă 7 ani, mai ales după inteligenta lui acomodare finală la politica Triplei Alianțe, despre care vom vorbi mai jos.

Deosebirile de vederi în sânul comitetului conservator de atunci produceau în câțiva din noi impresia unei lipse de orientare politică din partea vechilor conducători ai partidului, și îndeosebi pentru junimiștii de la Iași, care la 1871 intraseră în acțiune ca partizani ai guvernului conservator pentru a contribui, precum s-a arătat în volumul I al acestei scrieri, la realizarea cerințelor Divanului *ad-hoc,* se impunea acum, după îndeplinirea acelor cerințe, întrebarea noului program pentru viitor. Cine nu face politică cu gândul la budgetul funcțiilor și la nepotism, nici nu-și poate închipui o activitate publică fără un asemenea ideal.

De altminteri, simțimântul unei schimbări adânci în starea țării era așa de general, încât cuvântul de *Era nouă* se lățise pretutindeni. Caracteristic în această privință este articolul de fond al *Timpului* de la 21 martie 1881, scris de autorul publicării de față în numele și după însărcinarea Partidului Conservator, din al cărui comitet dirigent făcea încă parte.

Reproducem sfârșitul articolului conceput imediat după proclamarea Regatului:

„Suntem convinși, că astăzi, când dd. Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor și adepții d-lor politici își vor aduce aminte cu recunoscință de fapta partidului conservator și îndeosebi de ministerul Lascar Catargi de la 12 martie 1871, care, în momentul când Principele Carol de Hohenzollern și Augusta Sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, i-au înduplecat să rămână în fruntea acestei țări, și numai astfel au dat putința d-lor Rosetti și Brătianu de a felicita la martie 1881 de Rege al României pe Principele de la martie 1871.

Suntem convinși asemenea că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opoziție cu un guvern conservator, vor continua a fi și în această fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale Regelui României.

În această convingere salutăm încă o dată ziua de 14 martie 1881 ca o zi fericită pentru Statul Roman și sperăm că, precum ea este de cea mai mare însemnătate prin actul săvârșit, așa va fi bogată în roade și în învățăminte pentru toată dezvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rămâne acum de dezlegat: *care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opoziție?*“

Dar pe când dezlegarea acestei întrebări cu toată preciziunea unui program de idei practice și de acțiune conformă nu înainta în sânul Partidului Conservator, astfel cum era pe atunci organizat: în cercul mai restrâns al junimiștilor

programul fusese de multe ori dezbătut, nu numai ca teorie, ci și cu privire la amănuntele aplicării. În aceste dezbateri se deosebise mai ales d. P. P. Carp prin cea mai larg cugetată și cea mai consecvent urmărită concretizare a ideilor de reformă necesară, și dacă până la 1881, pe temeiul vechiului program al Divanului *ad-hoc,* noi ne putuserăm supune șefilor Partidului Conservator în toată actiunea politică, de acum înainte gruparea noastră începe de la sine să fie mai închegata în jurul d-lui Carp, care nu mai departe decât la sfârșitul lui martie 1881, cu prilejul discutiei generale asupra budgetului pe 1881-82, îsi dezvoltă o parte însemnată a vederilor asupra reorganizării politice și sociale, împărtășite si de noi. *Timpul* s-a grăbit să reproducă discursul d-lui Carp în numărul de la 2 aprilie 1881.

Era și lucrul cel mai firesc, ca bărbații politici, care în ultimii zece ani lucraseră împreună și împreună trecuseră prin atâtea greutăți, să se găsească și de acum înainte uniți în aceea direcție, și din partea d-lui Carp și a amicilor săi s-a pus toată stăruința, ca evoluțiunea spre formularea și realizarea nouelor cerințe ale statului modern să se facă în sânul vechiului partid conservator, în a cărui organizare centrală, la caz de înțelegere, avea să intre și d. Carp. După închiderea sesiunii parlamentare și în decursul verei 1881 consfătuirile au fost întrerupte; dar în toamna aceluiaș an s-a reluat firul discuțiilor, și în mai multe întruniri, ținute la autorul scrierii de față între dd. Carp, general Manu, Al. Lahovari, Teodor Rosetti, prințul Al. Știrbei, Gr. Păucescu și Gr. Triandafil, s-a dezbătut programul conceput de d. Carp.

Cuprinsul acestui program este astăzi cunoscut din dezbaterile parlamentare, dar mai ales din publicarea lui în *Monitorul oficial* pe la 3 septemvrie 1888 sub guvernul junimist al d-lui Teodor Rosetti și din realizarea parțială în decursul anilor 1888 până la 1895, de care se va ocupa al patrulea volum al scrierii de față. Pentru moment este destul

să spunem că asupra punctelor principale se putuse stabili o înțelegere în acele întruniri prealabile, și după vederile unora din noi avea să înceapă de acum înainte și pe un asemenea temei o nouă alcătuire a partidelor politice în România independentă. Căci deosebirea de pân-acum între conservatori și liberali, care după proclamarea Regatului își pierduse în mare parte înțelesul și se continua mai mult ca un rezultat al obișnuinței și al unei nepotrivite imitări de formule străine, trebuia să dispară în forma ei cea vechie și să fie înlocuită cu adoptarea sau combaterea unor idei fundamentale de reformă.

Față cu această necesitate a situatiei părea indicată și o schimbare a persoanelor conducătoare. Insuficiența așa-numitului program conservator elaborat de Manolache Kostaki la 1880 dovedea că fruntașii din generația de la 1857, care își încordaseră si poate își consumaseră puterile în lupta pentru constituirea statului român până la realizarea independentei lui, întâmpinau o prea mare greutate de a-și însuși nouele cerințe ale statului constituit. Experiența făcută atât cu Ioan Brătianu în ultimii 5 ani ai guvernului său, cât și cu șefii opozitiei unite Lascar Catargi – Dimitrie Brătianu – Gheorghe Vernescu în acelaș timp, cu generalul Florescu la 1891 și cu d. Dimitrie A. Sturdza de la 1895 încoace, nu militează în favoarea lor. Ce e drept, d. Lascar Catargi, pe lângă marea experiență în ale țării, ce o avea în comun cu Ioan Brătianu, si pe lângă neobosita stăruință, ce o are în comun cu d. Dimitrie A. Sturdza, are și buna însușire de a fi accesibil la ideile altora și de a fi lipsit de îndărătnicia autoritară, care împedică adaptarea unui guvern la necesitățile situației. Și de altminteri demnitatea sa personală și autoritatea sa oarecum istorică erau îndeobște recunoscute.

Cu toate aceste, pentru a se învedera și mai mult în ochii tutulor, că acum începea în adevăr o *Eră nouă* în politica română, părea, cel puțin pentru moment, preferabilă și reprezentarea Partidului Conservator prin o persoană nouă,

indiferent care ar fi fost acea persoană în limitele celor prezentabile din generația mai tânără, nefiind aici vorba decât de marcarea externă a profundei schimbări în situația partidelor din țară.

La cea dintâi atingere a acestui punct delicat din partea noastră, d. Lascar Catargi și-a dat cu cea mai aparentă bunăvoință demisia din prezidenta comitetului și s-a retras la Golășei spre a lăsa toată libertatea încercărilor pentru reconstituirea partidului. Generalul Florescu, vicieprezident, s-a retras asemenea din comitet, împreună cu casierul Teulescu; iar ceilalți membri, în ședința de vineri 6 noemvrie 1881, hotăresc alegerea prințului Alexandru Știrbei de prezident, asistat de un comitet, care să fie propus și recunoscut într-o adunare generală a clubului. Procesul-verbal al acestei ultime ședințe a vechiului comitet e semnat de dd. Alex. B. Știrbei, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Gr. G. Păucescu, Gr. Triandafil și T. Maiorescu. Nu a asistat la ședință generalul Manu, dar avea cunoștință de cele ce erau să se hotărească. Adunarea generală, convocată pe duminecă 15 noemvrie seara, se vede de astă dată compusă, pe lângă persoanele cunoscute prin activitatea lor politică, de o sumă de alți membri obscuri, introduși pe temeiul unei mici cotizații statutare. Asistă și generalul Florescu, însoțit de generalul Tell, care părăsise acum pe Beizadea Grigorie Sturdza și intrase în clubul conservator. Noua hotărâre a comitetului, explicată și susținută de Al. Lahovari și de autorul acestei scrieri, este combătută mai ales de generalul Tell și de un domn Tacian. Majoritatea adunării respinge demisia d-lor Lascar Catargi și Florescu și hotărește convocarea unei noue adunări pentru dumineca viitoare, care să fie prezidată de d. L. Catargi și care să introducă și unele modificări în statute. Totdeodată generalul Tell, cu aprobarea generalului Florescu, indică adunării, în locul preocupărilor de program, apropierea de celelalte elemente ale opoziției, în prima linie de grupul d-lui G. Vernescu.

Noua adunare de la 22 noemvrie este în adevăr prezidată de d. Lascar Catargi, care își reia locul în fruntea Partidului Conservator împreună cu generalul Florescu și cu un comitet modificat, iar Grigorie G. Păucescu devine de la 1 ianuarie 1882 redactorul *Timpului*. În curând partidul intră în înțelegere cu d. G. Vernescu; cu acesta, cu fracționiștii moldoveni și cu Dimitrie Brătianu formează, mai târziu, marea coaliție numită opozitia-unită.

În decursul aceleiași luni d. Teodor Rosetti și autorul scrierii de față își dau demisia din clubul conservator; odată cu ei ies din partidul astfel organizat și toți junimiștii din Iași. Nu atât neizbutirea alegerii unui nou prezident, cât mai ales îndrumarea anuntată spre confuzia unei coaliții opoziționiste și convingerea dobândită cu acest prilej, că într-o asemenea stare a partidului nu se putea pregăti terenul pentru o adevărată politică constituțional-conservatoare, le-a impus junimiștilor datoria de a se retrage și de a forma o grupare deosebită, cu speranța că într-un viitor mai îndepărtat se va ajunge la o mai bună înțelegere.

Firește că această disensiune în sânul unui partid nu se putea produce fără recriminări reciproce, și lupta politică în anii următori este între altele caracterizată prin deosebirea din ce în ce mai vizibilă între felul de opozitie al vechilor conservatori cu aliații lor de ocazie si felul de opoziție al junimiștilor conducători, în contra actiunii și inacțiunii guvernului liberal.

De altminteri o disensiune se anunță și în sânul Partidului Liberal. Ioan Brătianu, precum se desparte de fratele său, se va despărți în curând și de C. A. Rosetti; și dacă liberalii, după căderea lor de la guvern si după încetarea din viață a lui Rosetti și a fraților Brătieni, apar între anii 1888 și 1895 uniți în opoziție, revenirea lor la guvern sub d. Dimitrie A. Sturdza dă pe față o nouă dezbinare.

Toate aceste sunt urmările neapărate ale modificării situației politice a țării, simptomele conflictului necesar între Era nouă și rămășițele neadaptabile din vechime.

Este un semn bun pentru Partidul Conservator, că în mijlocul lui s-a manifestat conflictul mai întâi și cu mai multă claritate în idei.

Dar este timpul să revenim la acțiunea guvernului și la dezbaterile parlamentare după ziua de 14 martie 1881, până când le-am expus în volumul precedent.

Dacă ne aducem aminte (vol. II, pag. 467; *ed. n.* – p. 667) că ministerul de atunci avea pe Ioan Brătianu prezident și pe Vasilie Boerescu ministru de externe, pe când toți ceilalți miniștri erau oameni fără importanță (Teriachiu interne etc.), vom înțelege, că accentul situației sta pe relațiile internaționale. În adevăr, chestia Dunării se agita între Puteri, și discuția asupra regulamentului de navigație de la Porțile de Fier până la Galați, pe care am atins-o la o pagină precedentă și o vom expune mai jos, începuse să ia proporții amenințătoare. În țară se vestește deodată (și *Democrația națională* a Beizadelei Grigorie Sturdza dă cel dintâi strigăt de alarmă) că pentru supravegherea poliției fluviale în apele noastre Austria cere, pe lângă Comisia Europeană de la Galați, înființarea unei alte comisii, în care ea – Austria –, deși nu este stat riveran de la Porțile de Fier în jos, să aibă prezidența și vot preponderant.

Pentru tractarea acestei chestii de cea mai mare însemnătate, și acum și pentru negotiarea diplomatică a recunoașterii noului Regat, Partidul Liberal se vede nevoit să menție la externe pe fostul ministru conservator.

Este straniu să vedem că în astfel de împrejurări guvernul a procedat la proclamarea Regatului. Fără îndoială, înălțarea externă a țării era firească după îndeplinirea Tractatului de la Berlin. Dar faptul că se întâmplă tocmai la 14 martie 1881, în mijlocul greutăților cu chestia Dunării și după neizbutirea

încercărilor lui Brătianu de a forma un minister cu partidul opus, nu rămâne mai, puțin surprinzător.

Să fi crezut Brătianu că prin zgomotul serbărilor Regatului va face o diversiune la agitarea opiniei publice din țară în chestia Dunării? Să fi voit Boerescu o mai ușoară dobândire a recunoasterii Regatului definitiv drept compensație la concesii vremelnice în privința compunerii acestei comisii de supraveghere?

Orcum să fie, guvernul pare a fi mers prea departe cu concesiile promise, deși nu formal stipulate. Căci deodată, cu o lună înaintea primei Serbări Regale de la 10 Mai, în absența Camerei, prin urmare fără nici un incident parlamentar, fără vreo explicare în foile oficioase, ministerul demisionează, Ioan Brătianu se retrage la Florica, fratele său Dimitrie se aduce în pripă de la Constantinopol, și la 10 aprilie 1881 se formează următorul minister:

Dimitrie C. Brătianu, prezident și externe,
Eugenie Stătescu, interne,
General G. Slăniceanu, război,
M. Pherekyde, justiție,
Colonel N. Dabija, lucrări publice si ad-interim finanțe,
V. Alexandrescu-Urechia, culte.

La 27 aprilie redeschizându-se parlamentul în sesiune prelungită, noul ministru-prezident îi citește de îndată un fel de program, devenit celebru prin ingenuitatea sa. El începe cu cuvintele:

> „Sarcina, care mi-a dat-o M. S. Regele, am primit-o și a trebuit să-o primesc. Primind această sarcină, am luat deciziunea, colegii mei și eu, a ne pune toate silințele *spre a face binele...* Dar ca să facem aceasta, trebue ca fiecare să fie la locul său: *hoțul în pușcărie;* acei, cari speculă

> binele public în interesul lor, în carantină; iar omul onest la lucru... *Chiar dacă aș admite că n-avem oameni onești, îi vom face. Românul are facultatea de a se schimba cu o mare înlesnire, și în bine și în rău.*"

Iar după ce a întrebuințat cuvintele semnificative:

> „Cred că ar fi o pierdere de timp ca de pe acum să ne cereți seamă de fapte, *pe care nu le-am săvârșit noi,*"

declararea ministerială zice în privința Dunării:

> „Putem să vă încredințăm că din ziua intrărei noastre în minister, ne-am ocupat și ne ocupăm să asigurăm, pe cât se va putea, o soluțiune a acestei cestiuni, care să fie conformă cu tractatele si cu libertatea absolută a navigatiei pe acest fluviu...
>
> De altminteri, atât în afară, cât și în întru, vom căuta a fi pe cât se va putea mai concilianti și a da vecinilor binevoitorul nostru concurs în tot ce n-ar atinge propriele noastre interese. Dar dacă cineva s-ar încerca a întrebuința silnicia, a atinge un singur păr al României, oh, atunci puteți fi siguri, voi apăra-o cu pasiune, *cu furia tigresei care își apără puii,* căci și eu, în curs de o jumătate secol, am purtat pe sânul meu, am încălzit cu a mea suflare pe mândra și draga noastră Românie."

Firește că un asemenea minister nu poate dura. Agitația cu chestia Dunării crește, *Indépendance Roumaine,* care se zicea pe atunci inspirată de legațiunea rusească, întreține alarma dată de *Democrația națională, Românul* se crede și el chemat să bata în struna patriotică, ședințele Camerei și Senatului de la 28 aprilie, 22 și 26 mai sunt pline de interpelări aprinse, și nu Dimitrie Brătianu este omul care să stăpânească agitarea si să dea guvernului o direcție bine cumpănită în gravul conflict de

interese. Cu fraze à la „tigresa cu puii" și „purtarea dragei Românii pe sân" nu se mai poate face politică în România Independentă[1].

La 9 iunie 1881, după de-abia 8 săptămâni, Dimitrie Brătianu este silit să demisioneze, Ioan Brătianu revine de la Florica, dovedit ca omul indispensabil al Partidului Liberal, și formează un minister cu aparențe de tărie, iar fratelui mai mare i se îmblânzește pentru moment cugetul prin alegerea sa la prezidența Camerei, care se și închide în 18 iunie. La redeschiderea normală de la 15 noemvrie 1881, în prima sesiune ordinară sub Regat, Dimitrie Brătianu este reales prezident, iar viceprezidenți se aleg generalul Lecca, Gr. Chițu, P. Aurelian și N. Fleva (d. G. Mârzescu cade la balotaj).

Mesagiul de deschidere este contrasemnat de miniștrii de la 9 iunie:

Ioan C. Brătianu, prezident, finanțe și ad-interim răsboi,
C. A. Rosetti, interne,
E. Stătescu, externe,
M. Pherekyde, justiție (numit însă a doua zi ministru-plenipontențiar la Paris, în locul lui N. Calimachi-Catargi, iar d. Stătescu luând ad-interim și justiția),
Colonel N. Dabija, agricultură, comerț și lucrări publice,
V. Alexandrescu-Urechia, culte.

Din nenorocire, ministerul de externe al d-lui E. Stătescu, care se inaugurase prin violenta *destituire,* publicată în *Monitor,* a reprezentantului nostru de la Paris N. Calimachi-Catargi

---

[1] Câteva luni mai târziu, ca prezident al Camerei, Dimitrie Brătianu, în audiența solemnă a deputaților, felicită pe Rege cu perspectiva unei Românii de la Nistru până la Tisa și până dincolo de Balcani, în momentul în care începutul Regatului cerea să fie consolidat în ochii Europei prin cea mai prudentă atitudine. A trebuit o intervenție puternica pentru a-l face pe (de altminteri respectabilul) bătrân să renunțe la plăcerea de a-si vedea discursul tipărit în *Monitorul oficial.*

întrunirile prealabile cu unii din conservatorii rămași în organizarea partidului, pentru a fi acum semnat în Cameră si de d. Gr. Triandafil, ce e drept nu și de Al. Lahovari. Contraproiectul cu programul este reprodus în volumul de față, la nota de introducere a discursului 55.

În ce privește chestia Dunării, ea continuă să pricinuiască guvernului I. Brătianu mari greutăti. Cea mai urgentă trebuință era deocamdată aflarea unui bărbat politic capabil de a reprezenta țara la Viena în asemenea împrejurări. Partidul Liberal, cu tot numărul cel mare al aderenților săi, se arăta într-o stare foarte precară. Oamenii lor publici, în general de o cultură îndoioasă, sunt exclusiv formați la școalele franceze din vremea lui Napoleon al III-lea. De cultura, de istoria, de viața politică a Austriei și a Germaniei au rămas cu desăvârșire străini. O excepție fac numai dd. Dimitrie A. Sturdza si Mihail Kogălniceanu; d. Studrza se și numeste la 1 august 1882 ministru de externe în locul d-lui Stătescu, dar Kogălniceanu luase anume în chestia Dunării cea mai pronunțată atitudine de adversar; cele două broșuri ale sale din 1882 sunt de-a dreptul un act de acuzare în contra miniștrilor Brătianu–Boerescu. Iar prin articolele din *Românul*, prin Mesagiul de la 15 noemvrie 1881 și prin discutarea în Cameră situația se agravase mult.

Pe de altă parte chestia Dunării era de o importanță prea generală pentru a fi o simplă chestie de partid. Din contră aici, ca în multe dificultăți internationale, deosebirile partidelor trebuiau să dispară, și numai așa se putea conduce politica spre cea mai bună garantare a intereselor țării.

Precum Ioan Brătianu se adresase pentru proclamarea Regatului la concursul activ al conservatorilor, dar fără succes, se adresează acum la d. P. Carp pentru ocuparea legațiunii de la Viena. După dezbaterea și fixarea unei atitudini conforme cu vederile sale în politica externă, d. Carp, în înțelegere cu amicii săi junimiști, primește propunerea și pe la începutul lui noemvrie sosește la locul unde este acreditat.

Mergerea d-lui Carp la Viena a fost criticată de cei mai mulți membri ai opoziției, după vechiul obicei al luptelor de partid. Noi credem însă și ne-am explicat în ședința Camerei de la 12 noemvrie 1882 (vezi discursul 58), că d. Carp a fost pe deplin corect în această acțiune a sa, si tot așa de corectă a fost primirea lui P. Mavrogheni pentru legatiunea din Constantinopol și a d-lui N. Krezzulescu pentru cea din Petersburg.

Îndeosebi activitatea d-lui Carp la Viena în așa grele împrejurări a adus țării cel mai mare serviciu și constituie un titlu de onoare în viața politică a acestui om de stat. Mai târziu, când se vor afla amănuntele, o vor recunoaște toate partidele. Chiar astăzi, după starea normală, în care de fapt se află poliția și supravegherea fluvială de la Porțile de Fier până la Galați, se poate întrevedea prin ce inteligentă diversiune a trebuit să fie scăpată chestia Dunării din starea amenințătoare în care se găsea la 1882 și la începutul anului 1883.

Dar să rezumăm acum, pentru întelegerea situației, fazele din urmă ale mult discutatei și putin cunoscutei chestii Danubiane.

Tractatul de la Berlin din 1 (13) iulie 1878 prescrie:

„*Art.* 53. Comisia Europeană a Dunării, în sânul căreia va fi reprezentată România, e menținută în functiile sale si le va exercita de-acum înainte până la Galați într-o completă independentă, de autoritatea teritorială.

Art. 54. Cu un an înaintea expirării terminului asignat pentru durata Comisiei Europene (până la 12 (24) aprilie 1883, după tractatul de la Londra din 1871), Puterile se vor pune de acord asupra prelungirii functionării sale sau asupra modificărilor ce ar crede de trebuință să le introducă.

Art. 55. Reglementele de navigație, de politie fluvială și de supraveghere de la Porțile de Fier până la Galați se vor elabora de Comisia Europeană, asistată de delegații statelor riverane, și se vor pune în armonie cu

cele ce au fost sau vor mai fi edictate pentru parcursul în jos de Galați."

Pe temeiul articolului 55, Comisia Europeană de la Galați, întrunindu-se în decemvrie 1879, însărcinează un comitet cu elaborarea anteproiectului acestor regulamente ca baza a discuțiilor. Se face în adevăr un anteproiect, însă în iunie 1880 Comisia îl respinge și hotărăște să elaboreze ea însăși un regulament cu asistența reprezentanților statelor riverane, adică a Serbiei și Bulgariei, care de altminteri nu fac parte din Comisia Europeană. Chestia cea grea era supravegherea aplicării în apele și pe țărmurile Dunării de la Porțile de Fier până la Galați, care sunt sub suveranitatea României și a Serbiei și sub semi-suveranitatea Bulgariei.

România propune întâi – și ideea era cea mai firească și cea mai legitimă – ca pentru acea supraveghere să fie instituită o comisie compusă din delegați ai României, Serbiei și Bulgariei. Austria însă, deși neriverană, cere să facă și ea parte din Comisia de supraveghere, să aibă chiar prezidența permanentă și vot preponderant. Rusia din contră voiește să excludă cu desăvârșire brațul Chiliei de sub autoritatea a chiar Comisiei Europene de la Galați – consecvență naturală a suveranității sale pe acel braț. Pe de altă parte, se agita ideea unei întinderi a funcționării Comisiei Europene până la Brăila.

Îndeosebi pretenția Austriei era o gravă atingere a suveranității României, o umilire a noului Regat. Dacă în urma tractatelor de la Paris și de la Berlin am putut primi competența unei Comisii Europene asupra Dunării de la Galați până la Marea Neagra, unde erau lucrări tehnice costisitoare de executat și de menținut, cel puțin ne-am supus autorității celor 7 Mari Puteri împreună. Dar preponderanța exclusivă a Austro-Ungariei în apele Dunării noastre de la Porțile de Fier până la Galați nu o puteam primi fără a recunoaște punerea noastră sub un fel de tutelă a marei puteri vecine.

În această privință, după șovăirea Ministerului de Externe din timpul lui B. Boerescu[1], rezistența guvernului român nu se mai dezminte, și d. Carp la Viena în multe discuții, totdeauna anevoioase, uneori iritante, îi dă cea mai energică expresie.

Cu toate aceste Austria mersese prea departe, se angajase și prin declarări înaintea delegațiilor sale, pentru a mai da înapoi, și celelalte Mari Puteri nu o părăsesc. Din dezbaterile Comisiei Europene de la Galați, terminate la 2 iunie 1882, iese un *Réglement de navigation, de police fluviale et de surveillance, applicable à la partie du Danube située entre les Portes de Fer et Galatz,* cu peste o sută de articole, împărțite în 3 titluri, din care cel din urmă se ocupa de *Exécution et surveillance.* Aici delegatul român propune ca text al hotărâtorului articol 97: *L'exécution du présent Réglement est placée sous la surveillance d'une autorité fluviale, dite Commission de surveillance, dans laquelle la Commission Européenne du Danube sera représentée par deux délégués et les États riverains, à savoir la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie, chacun par un delégué.*

Însă propunerea României cade. Majoritatea primește următoarea formulare concepută de delegatul francez Barrère: *L'exécution du présent Réglement est placée sous l'autorité d'une Commission, dite Commission mixte, dans laquelle l'Autriche-Hongrie, la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie seront chacune représentées par un délégue. La présidence de cette Commission appartiendra au délégué d'Autriche-Hongrie. Un membre de la Commission Européenne du Danube, délégué pour une période de 6 mois, par ordre alphabétique des Puissances, prendra part aux travaux de la Commission mixte.*

Astfel se înfățișează Regulamentul înaintea reprezentanților celor 7 Puteri, întruniți la Londra în anul următor, și este

[1] Broșura lui M. Kogălniceanu, *Chestiunea Dunării,* partea II, afirmă categoric (pag. 53) că ministerul din Viena primise scrisori autografe de la B. Boerescu, prin care se accepta Comisia mixtă dorită de Austria.

primit, cu neînsemnate modificări, prin art. VII al Tractatului de la Londra din 10 martie st. n. 1883.[1] Totdeodată, după ce s-a scos brațul rusesc al Chiliei de sub autoritatea Comisiei Europene de la Galați, tractatul dispune la art. I: *La juridiction de la Commission Européenne du Danube est étendue de Galatz à Braila;* iar la art. II: *Les pouvoirs de la Commission Européenne sont prolongés pour une période de 21 ans à partir du 24 avril 1883. A l'expiration de cette période, les pouvoirs de la dite Commission seront renouvelés par tacite réconduction de 3 en 3 ans, sauf le cas où l'une des Hautes Parties contractantes*

[1] România nu a fost invitată la conferență cu vot deliberativ deși, în urma Tractatului de la Berlin, ea face parte ca putere suverană din Comisia Europeană de la Galați. Interesante sunt în această privință explicările Lordului Granville în nota circulară de la 2 (14) martie 1883, prin care dă seamă de lucrările conferenței de la Londra (vezi *Staatsarchiv, herausgegeben von Dr. Hans Delbrück*, vol. 41, pag. 365): „Guvernul Majestății Sale ar fi admis cu plăcere un reprezentant al României pe același picior cu reprezentanții celorlalte Puteri, rămâind bineînțeles că admiterea ar fi fost acordată numai în vederea marilor interese ce le avea România în obiectul supus dezbaterilor, și fără ca prin aceasta să se creeze un precedent pentru consultarea guvernului român în chestii de interes european general, în care el nu ar avea interese materiale. S-a ridicat însă objecția că oarecum conferența este o continuare a articolelor 54 și 55 din Tractatul de la Berlin și că în asemenea împrejurări caracterul european al întrunirii trebuie menținut. Aceste argumente se aplică în mod egal și Serbiei. Prin urmare majoritatea plenipotențiarilor se declară în favoarea admiterii reprezentanților României și Serbiei numai cu vot consultativ, pe când în privința reprezentantului Bulgariei se propune că observările sale să fie exprimate în propriile lor cuvinte prin ambasadorul turcesc. Așa și decide Conferența.

Guvernul sârbesc a acceptat această situatie făcută reprezentantului său; însă guvernul român și cel bulgar au protestat. Refuzând să ia parte la conferentă cu vot numai consultativ, ei au adăogat declararea că nu se vor considera obligați prin nici o deciziune luată fără participarea lor".

notifierait, un an avant l'expiration de l'une de ces périodes triennales, l'intention de proposer des modifications.

Prin urmare „chestia Dunării era pierdută" pentru noi? cum o prezisese broșura lui Kogălniceanu din 1882 și cum o credeau cei mai mulți din țară în primul moment?

Deloc! Pe când Serbia declară adeziunea sa la tractatul de la Londra, România nu-și slăbește rezistența, cu toată șovăirea intermitentă a d-lui Dimitrie A. Sturdza. Ministrul nostru în Anglia, Ion Ghica, timid ca totdeauna, se vede în definitiv obligat prin ordine repetate ale guvernului din București să remită Conferenței din Londra un protest cu declararea că România nu se va recunoaște legată prin deciziuni luate fără participarea ei. – Și Marile Puteri? Când vine vorba despre mijloacele de a *impune* regulamentul, ambasadorul Germaniei, contele Münster, declară că nu este admisibilă nici o măsură de coercițiune, și nici una nu e prevăzută în tractat. Cu această lipsă, faimosul regulament devine literă moartă. De 15 ani, de când este prescris în teorie, el nu s-a aplicat în practică și nu se poate aplica, poliția și supravegherea fluvială o are tot România în apele sale de la Porțile de Fier în jos, autoritatea Comisiei Europene s-a îndepărtat de la Chilia, și din tot tractatul de la Londra nu a rămas decât art. II cu prelungirea funcționării ei până la 12 (24) aprilie 1904.

Cum se explică aceasta? – Pe când d. Carp în 1882 la Viena continua discuțiile cu ministrul de externe contele Kalnoki asupra regulamentului danubian, el atingea alături, dar în mod constant, o materie mai generală și înainta încetul cu încetul spre o mai bună înțelegere în privința rolului României în Orientul Europei. Aceleași convorbiri le avea și cu ambasadorul Germaniei, printul Reuss. Importanța dobândită de noul Regat trebuia relevată împreună cu momentele în care o comunitate de interese în politica orientală îl puteau apropia de Austria și de Germania. Necesitatea acestei atitudini în relațiile noastre internationale,

pe care *Românul* o combătea încă la începutul anului 1881, o admisese acum și Ioan Brătianu. Rezultatul este apropierea României de vederile Triplei Alianțe, formate tot pe atunci și declarate în Parlamentul italian (27 fevruarie 1883), iar un semn al acestei apropieri este întrevederea lui Ioan Brătianu cu principile Bismarck la Gastein în 26 august 1883. Decizive trebuie să fi fost explicările ce le-a avut Regele nostru cu împărații Germaniei și Austriei în călătoria sa la Berlin și la Viena (4–16 august 1883) pentru botezul fiului al doilea al actualului împărat german.

Față cu modificarea situației în politica generală, Austro-Ungaria renunță la pretențiile sale în chestia specială a Dunării (15 septemvrie 1883), și astfel regulamentul de supraveghere din Tractatul de la Londra dispare.

VI

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI SI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂTIANU

De la 1883 până la 23 martie 1888

Rezumarea situației internaționale până la 1883 ne-a făcut să anticipăm asupra mișcării politicei interne, pe care trebuie să o reluăm acum de la primăvara anului 1882.

Sesiunea parlamentară se închide la 31 mai. În decursul ei, după aprinsele dezbateri ale Adresei și câteva interpelări în chestia Dunării, nu se mai lucrează mult. Se votează repede budgetul pe 1882–83, tot asa togmelile agricole și pripita regulare a proprietății în Dobrogea; încolo aproape nimic. Din proiectele anunțate în Mesagiu pentru dreptul comunelor rurale de a vinde băuturile spirtoase „în profitul școalelor și al bisericei", pentru modificarea legislațiunii asupra tutelelor, pentru îmbunătățirea codului de procedură, pentru dockuri și întreposite etc., unele nici nu se supun parlamentului.

Complicările cu regulamentul de navigație pe Dunăre ocupă toată luarea-aminte a ministrului de externe și poate a ministrului-prezident. Dar ceilalți miniștri?

De pe acum se simte, și din an în an devine mai vădită, insuficiența Partidului Liberal pentru orce lucrare legislativă, necum pentru conceperea și înfăptuirea unui program de idei corespunzătoare *Erei nouă*. Cu toată solemna relevare a acestei

Ere din partea guvernului, nu se face nimic în sensul ei, și multe din proiectele menționate prin Mesagii nu sunt nici măcar elaborate. Importanța constituțională a Mesagiului pentru organizarea lucrărilor legislative din fiecare sesiune parlamentară se pierde cu desăvârșire, Mesagiul sub guvernul liberal devine în mare parte un simplu exercițiu de stil. Ioan Brătianu își schimbă mereu miniștrii după micile agitări personale înăuntrul partidului, fără nici o privire la competența de resort.

Se înțelege că față de asemenea colegi Brătianu devine în curând singurul ministru. El și numai el administrează toate resorturile (afară de al școalelor, unde d. Dimitrie A. Sturdza, părăsind externele, e ministru de la 2 fevruarie 1885–1 martie 1888); în fiecare minister își are câte un funcționar de încredere, de regulă pe director; miniștrii titulari cu responsabilitatea lor înaintea Parlamentului sunt numai niște figuranți *pro forma*, „umbrele" prezidentului de consiliu, cum au fost calificați în Cameră (discursul 73)[1]. Începe epoca așa-numitului „viziriat", caracterizată între altele și prin înstrăinarea de C. A. Rosetti.

Deocamdată însă C. A. Rosetti mai poate da ultima dovadă a vechiei sale influențe în partid: lui i se datorește agitarea ce se naște acum pentru revizuirea Constituțiunii, mai ales a colegiilor electorale – agitare de care este deodată cuprins partidul și căreia guvernul îi cedează cu atât mai ușor, cu cât în lipsa altor concepțiuni de legiferare practică se pot întinde mai mult nebulozitățile „principiilor generale de reformă liberală".

Când se redeschide Parlamentul la 17 octomvrie 1882 pentru a patra și cea din urmă sesiune, Mesagiul este foarte

[1] Memorabil a rămas exemplul cu drumul de fier Piatra–Bacău. Ministrul lucrărilor publice, colonelul Dabija, îl voia în formă de cale largă, cum era și rețeaua principală. Dar Brătianu pune pe deputații din majoritate să-l voteze cu calea îngustă, pentru care d. Carada pregătise materialul. Cu mare cheltuială a trebuit mai târziu să fie prefăcut în cale largă.

sobru în privința lucrărilor legislative, el constată numai importanta răscumpărare definitivă a căilor ferate Strousberg; iar răspunsul Camerei este o simplă parafrază de curtenie, pe care de astă dată o poate vota și autorul scrierii de față, ales în comisia de Adresă ca membru al opoziției. Sfârșitul legislaturei de 4 ani și perspectiva indicării prealabile a articolelor de revizuit din Constituțiune explică, dacă nu justifică, această sobrietate. De altminteri, nimeni din Cameră nu votează în contra Adresei, dar se abțin 15 deputați, printre cari și Dimitrie Brătianu. Prezident al Camerei se alesese generalul Lecca.

În 22 decembrie 1882 se face prima lectură a propunerii de revizuire relativă la 25 de articole din vechia Constituțiune. La a doua lectură, în ședința Camerei din 16 ianuarie 1883, autorul scrierii de față expune argumentele de împotrivire în contra orcărei revizuiri (vezi discursul 59). Dar la a treia lectură Camera și Senatul votează cu mare majoritate revizuirea în principip, și terminându-și astfel legislatura la 5 martie, alegerile cele nouă se fac la sfârșitul lui aprilie, iar Parlamentul revizionist este convocat pe ziua de 10 mai 1883.

În acest timp conducătorii vechiului Partid Conservator apucă din ce în ce mai mult o direcție incompatibilă cu vederile junimiste. În perspectiva alegerilor, ei formează cu grupul Vernescu, dar și cu M. Kogălniceanu, G. Mârzescu, N. Blaremberg, cu fracționiștii Gheorghiu, Tacu, Misail etc., așa-numitele „Comitete-Unite ale opozițiunii din București și Iași", și sub acest titlu publică la 1 fevruarie 1883 un manifest în momentul când se răspândește știrea despre dispozițiile defavorabile ale conferenței de la Londra în chestia Dunării. Manifestul este un rechizitoriu în contra politicei externe și interne a guvernului și culminează în declararea naivă că opoziția coalizată este „gata a lua răspunderea situației".

Însă numai foarte puțini dintre cei coalizați izbutesc în alegeri, de abia vreo 12, printre cari dd. Lascar Catargi, M. Kogălniceanu, generalul Tell, A. Lahovari, G. Vernescu și

N. Blaremberg. Calculul cu amintirea succesului opoziției din anul 1879, când era vorba de revizuirea articolului 7, și cu agitarea chestiei Dunării, pe cari anume le relevă manifestul, se arată greșit. Articolul 7 privea chestia evreilor, care în adevăr putea deștepta o mișcare generală în țară. Dar acum, nici amănuntele regulamentului danubian, nici articolele speciale propuse pentru revizuire nu erau destul de pricepute în obștia alegătorilor pentru a produce o mișcare populară si a da izbânda coaliției. Iar printre cei ce erau în stare să priceapă chestia Dunării, vor fi fost mulți, care în reprezentarea țării la Constantinopol, la Londra și la Viena prin P. Mavrogeni, Ion Ghica și P. Carp vedeau mai multă garanție pentru o inteligentă susținere a intereselor statului, decât în schimbarea acestei reprezentări prin venirea la guvern a opoziției coalizate. Aici numai M. Kogălniceanu putea să atragă privirile; dar violența broșurelor sale din anul precedent întuneca perspectiva vreunui succes diplomatic. Frazele și rezoluțiunile platonice din Parlament ne-ar fi folosit tot așa de puțin în chestia Dunării pe lângă conferența de la Londra, pre cât ne-au folosit în chestia Basarabiei pe lângă Congresul de la Berlin.

Vasăzică, primirea legațiunilor din partea d-lor Carp și Mavrogeni a contribuit la întărirea guvernului liberal din acest moment? Se poate, și dacă acest rezultat, după vederile exclusive ale interesului de partid, părea condamnabil în ochii conservatorilor, el era inevitabil din ziua în care s-au lăsat să fie conduși spre confuzia opoziției coalizate, care nu putea da un guvern în stare de a rezolvi greaua chestie internațională.

Înfrângerea opoziției coalizate în alegerile revizioniste produce, după un vechi și rău precedent, hotărârea partizanilor aleși de a demisiona din Parlament și a transporta lupta politică în publicul din afară.

Dintre junimiști se aleg numai patru, între cari și autorul acestei scrieri. Deși într-un apel către alegatorii colegiului I din Vaslui, publicat la 16 aprilie 1883, așadar înainte de alegere, se declară adversar al revizuirii și-și rezervă deplina libertate față de guvern, administrația nu-l combate și atât conservatorii, cât și liberalii îi dau voturile. Era si greu guvernului să combată pe toți junimiștii în momentul în care d. Carp îl reprezenta la Viena.

Această indirectă susținere din partea guvernului liberal a pus pe junimiști pentru câtva timp într-o situație defavorabilă față de opinia publică. Cu atât mai tare se manifestă nemultumirea Partidului Conservator în contra lor, și pe când *Timpul* de la 2 iunie 1883, în limbagiul la care se coborâse pe atunci, întrebuințează cuvântul de „prostituțiune", Alexandru Lahovari aruncă junimiștilor vorba de „opozitie miluită", o expresie pe cât de literaricește fericită, pe atât de politicește neîntemeiată. Căci întâmplătoarea apropiere sau depărtare de vederile momentane ale altor partide nu putea și nu trebuia să schimbe întru nimic atitudinea junimiștilor provenită din urmărirea propriei lor convingeri politice.

Însă crescândul conflict între vechi amici, care de-abia după 10 ani va începe să se aplaneze, dovedește odată mai mult, cu câtă anevoință se face în evoluția vieței publice tranziția salutară de la o fază la alta.

Camerele revizioniste își încep dar activitatea la 10 mai 1883 fără opoziția coalizată, care după 3 zile demisionează, iar la 27 ianuarie 1884 se retrage și Dimitrie Brătianu. După dezbaterea Adresei, la care autorul scrierei de față ia parte în ședința Camerei de la 27 mai 1883 și critică din punct de vedere conservator demisia opoziției (vezi discursul 61), se aleg în Senat și în Cameră delegații însărcinați cu noua formulare a celor 25 de articole supuse revizuirii. O asemenea lucrare nu se putea face fără discuții îndelungate. Pentru fiecare articol trebuia redactat între delegații Camerei și ai Senatului un text comun, care să aibă și aprobarea Coroanei, conform prescrierii exprese a art. 129 din Constituțiune. Astfel lucrarea prealabilă ține aproape un an, și proiectul efectiv nu ajunge în dezbaterea publică a Parlamentului decât la sfârșitul lui martie 1884. Până

atunci, ca și în timpul votării, Camerele revizioniste îndeplinesc lucrările Camerelor ordinare, discută și votează budgetul etc.

Dintre articolele supuse revizuirii, 13 priveau principiile legii electorale, celelalte 12 se refereau la noul titlu de Regat al României cu încorporarea Dobrogei, la libertatea presei, la întroducerea unei comisii legislative permanente, la desființarea gardei naționale. Dacă modificarea unora din aceste articole a putut fi primită fără multă discuție, principiile legii electorale și întinderea și mai mare a libertății presei au dat loc la o dezbinare pronunțată în sânul majorității liberale. Când a fost vorba de a ieși din frazele abstracte și de a concretiza ideile în textul articolelor, ciocnirea a trebuit să se întâmple și a devenit pentru câteva momente așa de violentă, încât la 26 martie 1884 ministerul și-a dat demisia și nu a retras-o decât după un anume vot de încredere al majorității, cu oarecare concesiuni făcute Rosettiștilor în privința presei.

Cea mai mare greutate o pricinuia compunerea colegiilor electorale. Asupra sporirii numărului senatorilor și deputaților (de la 70 și 148 la 120 și 183) toți liberalii erau – din nefericire – de acord; asemenea – și asemenea din nefericire – asupra desființării vechiului colegiu I, care se arătase mai puțin dependent de guvern. Dar de aici încolo încetează armonia: guvernul vrea 3 colegii în locul celor 4 de mai nainte, alți liberali (E. Stătescu) se gândesc la 2, C. A. Rosetti cere unul singur, d. P. Grădișteanu vorbește de reprezentarea proporțională și a minorităților. În jurul ideei unui singur colegiu se grupează vro 35 de deputați, printre cari apare pentru prima oară d. Gr. Panu[1]. Dar în fine majoritatea obligată de două

[1] La începutul carierei sale politice om de încredere al Partidului Liberal ca prim-procuror la tribunalul din Iași, având să redacteze de pe la sfârșitul lui noemvrie 1880 (când V. Conta era ministru de Culte) un ziar guvernamental, numit apoi în iunie 1881 șef de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, iar în dec. 1881 advocat al epitropiei Sf. Spiridon în locul d-lui T. Mândru, care trece prefect la Botoșani, d. Gheorghe Panu

treimi votează, cu oarecare violentare a regulamentului, cele 3 colegiuri așa cum sunt astăzi în Constituțiune, și de reprezentarea minorităților nu se face pomeneală.

La chestia presei insistența Rosettiștilor are mai mult efect. Într-un proces privat de calomnie, ce-l intentase creditul rural în contra ziarului *Indépendance Roumaine* înaintea tribunalelor ordinare, nu pentru represiunea penală, care neapărat ar fi fost de competența juraților, ci numai pentru despăgubiri civile, Curtea de Casație făcuse tocmai din motivul competenței o divergență, prin paritate de voturi. În această controversă pendentă, care, dacă se hotărea în sensul competenței tribunalelor ordinare, ar fi pus oarecare frâu calomniilor private și ar fi contribuit poate la ridicarea prestigiului presei, Rosettiștii se folosesc de ocazie pentru a cere din contră modificarea dispoziției constituționale în sensul că și despăgubirile civile să fie date în exclusiva competentă a juraților. Ministerul se împotrivește la început; Ioan Brătianu, cu experiența a 7 ani de guvern, începuse a deveni foarte conservator, d. Dimitrie A. Sturdza nu fusese niciodată liberal, raportorul delegaților din Cameră, d. Stolojian, formulase articolele 24 și 105 din Constituțiune destul de restrictiv și le comentase și mai restrictiv. Dar în fața iritării Rosettiștilor guvernul și majoritatea cedează, raportul d-lui Stolojian rămâne dezmințit (vezi discursul 64), art. 105 se votează după dorința lui C. A. Rosetti, se admite însă ca un fel de compromis adaosul la art. 24: „(Delictele de presă se judecă de juriu) afară de acele cari s-ar comite în contra persoanei Regelui și a Familiei Regale sau contra suveranilor statelor străine. Aceste delicte se vor judeca de tribunalele ordinare după dreptul comun“, adaos poate folositor în

este la 1883 ales deputat revizionist și se arată în Cameră aderent al lui C. A. Rosetti. În curând se va izola de vechile partide și va închega noul grup al „radicalilor“, cu care însă va trece la 1897 în clubul conservator.

privința suveranilor străini, pentru a evita conflicte diplomatice, dar foarte contestabil în privința Suveranului Țării[1].

În sfârșit Camera și Senatul, în ședințele de la 1 și 7 iunie, termină votarea celor 25 de articole revizuite, care se promulgă la 8 iunie 1884.

Asupra diferitelor curente în atmosfera parlamentară din timpul dezbaterilor revizioniste dau oarecare lămurire discursurile 59–65 publicate în volumul de față. Mai mult nici nu este nevoie să insistăm. Toată revizuirea a fost o zadarnică frământare de un an și jumătate. Sporirea numărului deputaților și senatorilor (cu nou întrodusă diurnă a acestor din urmă) a îngreuiat fără nici o necesitate lucrările Corpurilor legiuitoare, iar calitatea discuțiilor parlamentare a scăzut în proporție firească cu creșterea cantității mandatarilor; decapitarea vechiului colegiu I a făcut alegerile și mai dependente de influența guvernului; licența presei în trivialitatea calomniilor private s-a văzut și mai încurajată; ideea cu comisia legislativă s-a arătat în împrejurările date lipsită de valoare practică; numai desființarea gardei naționale a rămas ca merit negativ. Dacă s-ar fi introdus măcar în Constituție inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei și, într-o altă

[1] Căci ce vrea să zică o asemenea excepție? Onoarea este mai garantată înaintea tribunalelor ordinare decât înaintea juraților, de aceea calomniile în contra Regelui le dăm în judecată tribunalelor, iar calomniile în contra celorlalți cetățeni le lăsăm în prada incertitudinii juraților? Curioasă dispoziție. Pe temeiul ei d. G. Panu, devenit adversar al guvernului Bratianu, a fost condamnat în lipsă de Tribunalul și de Curtea de Apel din București (15 aprilie și 15 mai 1887) la 2 ani închisoare și 5000 lei amendă pentru insultarea Regelui prin ziarul *Lupta*, dar s-a sustras de la pedeapsă prin mergerea în străinătate, până când a fost ales deputat în ianuarie 1888 și, întorcându-se în țară, după un scurt arest s-a văzut gratiat la 27 fevruarie 1888. Exemplul nu vorbește în favoarea innovației din art. 24 al Constituțiunii.

ordine de idei, o compunere mai cuminte a Regenței pentru cazul minorității succesorului la Tron! Dar cu magistratura guvernul s-ar fi dezbinat și mai mult de C. A. Rosetti, care cerea un fel de electivitate politică, și la marele neajuns al articolelor 88 și 89 cu Regența nici nu avusese prilej să se gândească. Ele rămân o datorie a viitorului.

Astfel revizuirea de la 1884 nu poate fi judecată decât ca opera cea mai stearpă a Partidului Liberal.

Cu adoptarea modificărilor constituționale Camerele revizioniste își terminaseră misiunea. Înainte însă de a le dizolva, guvernul le mai dă în ultimele zile o sarcină de îndeplinit: votarea Domeniului Coroanei, propusă în ședința Camerei de la 4 iunie 1884 sub forma inițiativei parlamentare (generalul Lecca, N. Gane, trecut acum în Partidul Liberal, A. Vizanti, C. F. Robescu etc.). Vorba despre Domeniul Coroanei se lățise cu câteva zile mai nainte. Firește că vechii conservatori, în coaliția lor cu atâtea elemente nepotrivite, îl atacă de îndată prin presă, și cu toții se pun să exploateze în contra ministerului Brătianu această coardă de o falsă popularitate. Dar ceea ce este mai semnificativ: în preziua propunerii își dau si Rosettiștii P. Grădișteanu, Take Gianni, V. A. Urechia, Gr. Serurie etc. demisia din Cameră, iar C. A. Rosetti și-o renoiește irevocabil. A doua zi demisionează și d. Nae Pop, fiindcă nu este lăsat să vorbească de „îngrijirile craiovenilor" asupra proiectatului domeniu înainte de a se fi cetit chiar propunerea. Camera respinge demisia lui C. A. Rosetti, nici nu votează pe a d-lui Pop, dar primește pe a Rosettiștilor, și astfel ruptura în Partidul Liberal e desăvârșită. Cu separarea de *Românul* se înființează *Voința Națională* ca organ al guvernului și Partidului „Național-Liberal" (primul număr la 10 iulie 1884).

După ce, în ședința de la 4 iunie, d. Vizanti cetește motivarea acelei inițiative în favoarea Coroanei, Camera – în contra obiecțiunilor d-lui Nicolae Ionescu – decide trecerea de urgență în secțiuni, unde propunerea se primește, se aleg îndată

delegații, și chiar a doua zi vine proiectul de lege în dezbaterea publică. Raportor e d. Nicu Gane. DD. P. Cernătescu și N. Ionescu combat proiectul ca fiind anticonstituțional, autorul scrierii de față îl susține, precum și trebuia să-l susție din punct de vedere conservator (vezi discursurile 66 și 67), iar Camera îl votează cu 77 voturi contra a 16 și 4 abțineri.

La 8 iunie se închide și la 23 septemvrie se dizolvă Parlamentul revizionist. Primele alegeri după noua lege electorală se fac la începutul lui noemvrie 1884.

Momentul era hotărâtor pentru Partidul Liberal de la guvern, rămas sub excluziva conducere a lui Ioan Brătianu. Înstrăinat de vechi fruntași liberali ca C. A. Rosetti, Dimitrie Brătianu, Mihail Kogălniceanu și de aderenții lor destul de numeroși, pe de altă parte având în față opoziția condusă de dd. Lascar Catargi și Gheorghe Vernescu spre abținere, pe temeiul declarării formale, afișate la 20 iunie 1884 și pe strade, că ei consideră Constituțiunea revizuită și dotațiunea Coroanei „ca o violare a pactului fundamental și iau *angajamentul* de a lucra pentru a reintra în legalitate", partidul guvernamental trebuia să producă în noile alegeri cu 3 colegiuri cel puțin aparența că reprezentarea parlamentară a țării a devenit mai adevărată, mai independentă și mai inteligentă, și să se gândească totdeodată la împlinirea golului lăsat prin retragerea atâtor foști partizani. Era chestie de existență pentru partid.

Din atmosfera acestei îngrijări se nasc acum două curente, care vor să ajungă la acelaș rezultat al întăririi guvernului: pe de o parte atragerea în sânul „colectivității"[1] a unor elemente

[1] D. Stătescu caracterizase cu numele de „colectivitate" pe aderenții lui Ioan Brătianu, care – în urma dezbinării – nu mai puteau monopoliza expresia de partid național-liberal. Cu această poreclă, ca si cu „sub cuvânt de epizootie" din Mesagiul de la 15 noemvrie 1881 și cu fraza „opozitia a pierdut dreptul la protecția legilor", d. Eugenie Stătescu a îmbogățit dicționarul politic al României contimporane.

tinere din cele mai capabile, care până atunci nu intraseră în cariera parlamentară, pe de alta o reformare a partidului prin unirea cu un grup de oameni politici, care, deși puțini la număr, aveau însemnătatea de a fi contribuit la schimbarea direcției guvernului în politica externă. Acest grup erau junimiștii sub conducerea d-lui P. Carp.

În privința dintâi, mai ales după îndemnul d-lui Câmpineanu și sub auspiciile d-lui Stătescu sunt aduși pentru prima oară în Cameră dd. Take Ionescu, C. C. Arion, Al. Djuvara și (ceva mai târziu) C. Dissescu; în privința a doua Ioan Brătianu, cu deosebita stăruință a d-lui Dimitrie A. Sturdza, propune d-lui P. Carp, și alături de d-sa d-lor Teodor Rosetti și T. Maiorescu, intrarea în minister. La 14 iunie 1884 dis-de-dimineață, într-o odaie a hotelului Broft, unde trăsese d. Carp chemat din străinătate, se încinge între Ioan Brătianu, d. Carp și autorul scrierii de față o lungă dezbatere. Ministrul-prezident o începe prin declararea că partidul său nu mai poate rămânea în starea în care se află, arată motivele dezbinării de C. A. Rosetti și propune reconstituirea guvernului cu junimiștii. Noi răspundem că în principiu, după proclamarea Regatului prin liberali și față de necesitatea preschimbării vechilor partide, nu vedem o greutate absolută în conlucrarea cu un partid liberal reformat, dar că prima condiție este adoptarea și punerea în lucrare a programului de reorganizare internă, indicat de noi în contra-adresă de la 3 decemvrie 1881. – Brătianu primește. – Domnul Carp adaogă îndată a doua condiție, cea mai urgentă în împrejurările de atunci: reforma Băncii Naționale pe temeiul etalonului de aur, pentru stârpirea agiului, care amenința finantele statului. – Brătianu răspunde că aici trebuie să se consulte cu amicii săi. – Mai cerem în sfârșit încetarea „satrapiilor" din districte (vezi discursul 70) si, odată cu intrarea d-lui Teodor Rosetti în minister, dacă ar primi, o prealabilă întelegere și asupra numirii celorlalți colegi, iar când

Brătianu ne vorbește de Radu Mihai (pe atunci numai prefect al poliției), noi îl declarăm inacceptabil. – Brătianu, de altminteri în tot decursul dezbaterilor de cea mai simpatică înfățișare, se arată foarte mirat: prea fusese deprins cu omnipotența în partidul său. – La sfârșitul convorbirii autorul scrierii de față îi exprimă impresia că încercarea d-sale nu va izbuti. (Vezi discursul 77.)

Și în adevăr după câteva alte întruniri între dd. Brătianu, Sturdza, Carp și Rosetti, tratările sunt și rămân întrerupte. Brătianu declară că nu poate primi atâtea condiții ale junimiștilor, iar junimiștii răspund că fără aceste condiții nu poate fi vorba de o înțelegere cu Partidul Liberal.

Din nouele alegeri de la noemvrie 1884 ies deputați junimiștii P. Carp, care după îndeplinirea scopului misiunii sale de la Viena se întorsese definitiv în țară, V. Pogor, Iacob Negruzzi, D. A. Laurian (redactorul *României libere* declarate de la 16 ianuarie 1885 organ junimist), I. M. Melik, I. Ianov, Teodor Nica, B. Bossy și autorul acestei scrieri, iar senatori dd. Dimitrie G. Rosetti, Leon Negruzzi și I. Diamandi. Dintre alți deputați aleși pentru prima oară se alipesc de junimiști dd. Al. Marghiloman și Toma Cămărășescu.

Se hotărăște și Mihail Kogălniceanu să-și puie candidatura la colegiul I din Brăila și este ales. Pe când toți ceilalți membri ai opoziției coalizate (numite după contopirea cu grupul Dimitrie Brătianu din noemvrie 1885 „Opoziția-unită") persistă în declararea de abținere, Kogălniceanu recunoaște greșala acestei tactice și intră în Cameră ca adversar al lui Ioan Brătianu și al celor ce s-au apropiat de el. Pe tinerii liberali, introduși de dd. Câmpineanu și Stătescu, când îi vede defilând la discuția Adresei întru lauda lui Brătianu, îi compară cu Irozii din Vicleim; pe junimiști îi atacă pentru susținerea guvernamentală a alegerii lor și le declară poziția echivocă. Discursul 68 de mai jos răspunde la acest atac, și discuțiile și voturile parlamentare dovedesc din prima zi, cu câtă

independență junimiștii înțelegeau să-și menție atitudinea lor de opozanți, cunoscută de mai nainte. Anume asupra *agiului* noul deputat junimist, d. Teodor Nica, pe temeiul ideilor d-lui P. Carp și a convorbirilor cu d. T. Rosetti, publică la 1886 importantul său studiu cu același titlu, și aici condamnă fundarea Băncii Naționale pe stokul de argint, care tocmai fusese o cauză principală a ruperii tratărilor cu Brătianu.

În afară de aceste lămuriri ale atitudinilor politice, activitatea parlamentară în toată legislatura următoare de 4 ani lâncezește cu desăvârșire. În loc ca Partidul Liberal de la guvern, redus acum după dezlipirea atâtor foști aderenți și după neizbutita încercare cu junimiștii la singurele sale elemente, să solicite în ele cea mai intensivă încordare la muncă și să găsească priceperea și energia cerute pentru opera de legislație organică, toate promisiunile de reforme de prin Mesagii rămân neîmplinite. Proiecte peste proiecte, anteproiecte și propuneri se discută în diferite comisii prealabile, *ut aliquid fieri videatur*, d. Dimitrie A. Sturdza pune vreo 3 ani de-a rândul o stăruință grozavă în pregătirea reformei învățământului public – toate rămân zădărnicite și nu trec peste stadiul preliminar. Se promulgă numai la 12 aprilie 1887, sub ministerul de justiție al d-lui E. Stătescu, un Cod de comerț tradus din italienește după tipicul fabricei de legi din vremea Statutului lui Cuza-Vodă. Despre o adevărată și largă împroprietărire a țăranilor prin vinderea de loturi mici din Domeniile Statului, pentru care domenii se crease la 30 martie 1883 un minister deosebit cu I. Câmpineanu ca prim titular, despre vreo reformă decentralizătoare a legilor comunale și județene, despre inamovibilitatea magistraturei... nimic! Nici măcar simpla îngrijire de a da tinerelor capacități introduse în partid prilejul la o activitate mai conformă cu legitima lor ambiție nu se vede în guvern, și după câtva timp dd. Take Ionescu, C. C. Arion și Al. Djuvara se dezlipesc și ei de majoritate și trec în opoziție.

În golul lăsat prin o așa de nepilduită inacțiune legislativă se întinde și mai mult exploatarea situațiilor publice în folosul privat al celor ce susțin guvernul. Cât de departe trebuie să fi mers lucrurile se poate înțelege din faptul că însuși Ioan Brătianu printr-o izbucnire irezistibilă de sinceritate exclamă încă la 25 martie 1884 în plină ședință a Camerei: „Cu toate neorânduelile ce s-au făcut – asasinate, procese scandaloase – am tăcut și am luat răspunderea“ [1].

Cum se poate explica îngăduirea unei asemenea situatii din partea lui Brătianu? – Nu e vorbă, delicată în materie de bani nu a fost democrația niciodată, și milionul „pentru încurajarea virtuților civice“, alături de certe recompense „reversibile“ sunt curioase simptome de slăbire a respectului pentru decența publică.

Dar în definitiv Brătianu era om cinstit, și acum se afla în joc întreaga situație politică a liberalilor, la a căror întărire lucrase toată viața. Să fi fost el încă de pe la 1884 atins de începuturile boalei, care nu mult după căderea lui de la guvern i-a curmat zilele? (În convorbirea de la 14 iunie 1884, relatată mai sus, autorul acestei scrieri observase cu surprindere la Brătianu un fel de absențe intermitente, eclipsuri de câteva secunde ale atenției.) Să fi fost el așa de sceptic în privința partizanilor săi, pe care nu-i prea crutase nici în convorbirea de la 14 iunie, încât să prefere inacțiunea lor legislativă unei acțiuni, în valoarea căreia nu avea încredere?

Dacă este să judecăm numai politicește, ne pare că evidenta lâncezire parlamentară provenea din convingerea, ce o dobândise Brătianu în urma întrevederii cu Bismarck la Gastein, că un nou răsboi era iminent, de astă dată în contra Rusiei, – răsboi pe care Brătianu îl prevedea din toamnă în toamnă pentru primăvara următoare. Regele, mai exact

[1] Așa sunt reproduse, cu oarecare atenuare, cuvintele ministrului-prezident în *Monitorul oficial.*

apretiator al politicei internaționale, va fi căutat să combată prevederea lui Brătianu. Tocmai încheierea Triplei Alianțe cu alipirea României era un mijloc puternic pentru garantarea păcii. Brătianu însă persista în părerea sa, și atunci se explică întrucâtva, cum de i se depărtase gândul de la reformele interne. (Vezi și pag. 17 de mai sus; *ed. n.* – p. 702.)

De altminteri, în legătură cu noua politică externă, i se impun multe alte preocupări. Unirea revoluționară a Rumeliei cu Bulgaria (6 sept. 1885), răsboiul între Serbia și Bulgaria (2–16 noemvrie 1885), terminat prin pacea de la București din 19 fevruarie 1886, înstrăinarea Bulgariei de Rusia, detronarea principelui Alexandru Battenberg la 9 august 1886, agitările ministrului Rusiei din București, Hitrovo, în urma cărora multi agenți ai poliției rusești, ascunși sub înfățișarea de iconari, jugănari etc., trec în Bulgaria și caută să se încuibeze și în România; atentatul, ajutat de ei, în contra prefectului Mantov din Rusciuc (19 martie 1887); intenția regenței Stambulov–Karavelov–Mutkurov de a ajunge la unirea personală a Bulgariei cu România sub regele Carol[1]; urcarea principelui Ferdinand de Coburg pe tronul Bulgariei (2 iunie 1887) și ațâțările rusești în contra lui; toate aceste evenimente reclamă cea mai încordată atenție a guvernului român.

Orcare ar fi fost cauzele atitudinii lui Brătianu, stagnarea Corpurilor legiuitoare și întinderea corupției administrative

[1] Vezi și vol. II, pag. 116 (*ed. n.* p.). Dar da astă dată Rusia pare a fi amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice în asemenea caz, cel puțin, dacă se poate pune temei pe actele publicate de Iacobsohn. Vezi *Gelheime Documente der russischen Orient-Politik, nach dem în Sofia erschienenen russischen Original herausgegeben von R. Leonow* (Lipsca, editor Arwed Strauch) și îndeosebi la pag. 150 – 155 adresa confidențială a lui Hitrovo de la 20 mai 1887 și telegrama cifrată a ministrului de externe din Petersburg de la 10 iunie 1887.

sporesc nemulțumirile în țară; opoziția din Cameră creste, și tonul mai agresiv al discursurilor de la sfârșitul volumului de față oglindește agravarea situației. Opoziția-unită primește prin Dimitrie Brătianu nota amară a unei dușmănii de familie, și de pe la mai 1886 convoacă în orașele din provincie întruniri publice, care au un răsunet din ce în ce mai puternic. Toate incidentele sunt exploatate pentru excitarea spiritelor; după senzația produsă în septemvrie 1885 prin expulzarea câtorva români transilvăneni[1] (expulzare cerută de d. Dimitrie A. Sturdza și pe atunci cu atât mai surprinzătoare, cu cât tot d-sa îndemnase și sprijinea pe d. Ioan Slavici la redactarea *Tribunei* din Sibiu începută la 15 aprilie 1884), vine convenția consulară cu Germania, încheiată la 22 mai 1886, care stârnește atâta rezistență în opinia publică, încât guvernul e nevoit să o retragă din Camera (iunie 1886) – prima atingere gravă a autorității sale în afară și înnăuntru. Acum și d. Fleva, totdeauna pornit spre agitare, își dă demisia de la Primărie (5 iunie 1886) și trece la adversari, iar tinerii deputați liberali încep a ataca guvernul cu vioiciune, mai ales d. Alexandru Djuvara pe d. Eugenie Stătescu.

Ioan Brătianu, dominat de simțimântul omnipotenței sale, se arată tot mai rar în Cameră; la atacurile opoziției or nu răspunde deloc, or răspunde cu violență: pe d. Fleva îl numește „butoi fără fund", lui Kogălniceanu îi zice că-i dă „tot ce-i cere". Închis în micul cerc al unei camarile de familiari, el se ocupă de toate amănuntele administrației și devine cu atât mai inaccesibil la observările puținilor membri independenți din partid, cu cât toți ceilalți l-au deprins la cea mai oarbă supunere. Semnalul îl dase de mult d. Dimitrie A. Sturdza prin cuvintele rostite de pe banca ministerială: „Or de câte ori d. Brătianu mă va chema pe această bancă, voi veni, și de îndată ce-mi va zice: e bine

[1] Ciurcu tatăl și fiul, Ocășanu, Secășanu.

să lucrezi aiurea și să vie altul în locul d-tale, totdeauna voi face așa". (Ședința Camerei de la 11 noemvrie 1882.)

Pe lângă aceste, pentru nefericirea Partidului Liberal, C. A. Rosetti moare la 8 aprilie 1885, iar câțiva membri mai marcanți se văd siliți să se retragă din luptă, Gheorghe Chițu e atins de o boală incurabilă, peste puțin Ioan Câmpineanu are aceeași soartă; mai târziu starea sănătății condamnă și pe d. Eugenie Stătescu la rezervă.

Viața constituțională este ca și paralizată. Brătianu își face și își desface miniștrii de la Florica fără nici o explicare parlamentară; după admiterea în Cabinet a lui Radu Mihai (2 fevruarie 1885), căruia la 1887 îi încredințează chiar Ministerul de Interne, are nefasta inspirare de a numi pe generalul Alexandru Anghelescu ministru de răsboi (21 fevruarie 1886.– Vezi și vol. II, pag. 99; *ed. n.* – p. 437.)

În proporția în care se întind manifestările de nemulțumire, crește și violența încercărilor de reprimare din partea celor de la guvern. După un nou atentat în contra ministrului-prezident, la 4 septemvrie 1886, în care din norocire arma lui Stoica Alexandrescu nu atinge decât placa bandajului d-lui C. F. Robescu, procurorii printr-o instrucție absurdă caută să implice între culpabili împreună cu d. Oroveanu și pe Dimitrie Brătianu. Iar a doua zi, sub pretextul că sunt „cetățenii indignați", o ceată de bătăuși, organizați de Primărie, năvălesc asupra câtorva redacții de la ziarele opoziționiste din Capitală (vezi discursul 76)[1].

Faptul că sub un regim „liberal" s-a putut comite o asemenea agresiune în contra presei după îndemnul unei administrații publice, este poate indiciul cel mai clar al decadenței partidului din acest timp. Dacă trăia C. A. Rosetti, cu toată

[1] Atacul s-a făcut cu îngăduirea poliției, dar pare a fi fost plănuit de Ioan Câmpineanu, pe atunci primar. Prefectul poliției, d. D. Moruzi, erea prea cuminte pentru așa ceva.

înstrăinarea sa de guvern, vandalismul de la 5 septemvrie nu se întâmpla.

Dar violența naște contraviolență. Sângeroase încăierări pe stradă se produc la alegerile comunale din Botoșani (1 noemvrie 1886), ele se repetă (5 mai 1887) la Galați, apoi la Buzău, la Turnu-Severin, la Râmnicu-Vâlcei. Ministrul de externe d. M. Pherekyde provoacă la duel pe d. N. Fleva și-l rănește (14 ianuarie 1887). La intrarea solemnă a Regelui în Iași pentru sfințirea Bisericei Mitropolitane (22 aprilie 1887) alte scene de bătăi și răniri între agenții poliției și cei puși de opoziție ca să fluere (dd. Costea P. Balș, G. M. Sendrea, C. Penescu etc.). Sosirea la Iași este precedată de un afiș al Comitetului Opoziției-unite locale, îndemnând pe cetățeni să nu întâmpine pe Rege, care ar fi numai Regele unei „coterii politice". Printre cei semnați pe afiș (Alexandru C. Mavrocordat, Iancu Corjescu, Scarlat Pastia, Alecu Balș, Alex. D. Holban, Panaite Balș cu fiii, Nicu Ceaur-Aslan etc.) se află și profesorii universitari Gheorghe Mârzescu și Miltiade Tzony. Pentru acest fapt ministrul Cultelor, d. Dimitrie A. Sturdza, îi dă în judecata Universității din București și cere destituirea lor; însă juriul universitar (compus din doctorii Kalinderu, Măldărescu, Suțu și din dd. Cernătescu și Crăciunescu) își declină competenta de a judeca acest delict politic (13 iunie 1887). În lista apărătorilor figurează dd. N. Ionescu, G. Vernescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, G. Pallade, iar când acuzații ies din edificiul universitătii cu acel verdict favorabil lor, sunt dusi în triumf la clubul „Unirea", unde dd. N. Fleva, Alexandru Lahovari și G. Pallade țin discursuri pentru lauda lor și „însuflețirea" studenților adunați acolo.

Era cu neputință ca parlamentul să nu se resimtă de această strămutare a luptei politice pe terenul manifestărilor de stradă. Rareori se mai aude o discuție convenabilă; pe când între deputații guvernamentali d. Dimancea de la Pitești câștigă ascendent și ajunge chiar la vicepreziденța Camerei (precum la 1898 va ajunge d. Iepurescu de la Giurgiu), între deputați din opoziție se semnalează d. Pallade de la Bârlad prin neînfrânarea limbagiului său, de a cărui exuberanță majoritatea nu poate scăpa decât părăsind sala de ședințe, iar alți tineri liberali, ca d. Caton Lecca de la Bacău, introduc obiceiul de a întrerupe pe ministrul-prezident prin izbirea băncilor cu capacele de pe saltare. La prima ivire a acestei necuviințe, Ioan Brătianu tresare într-un gest de dezgust – o neuitată scenă de tragică ironie în mult frământata noastră viață parlamentară.

Nu mai e acum vorba de meritele lui Brătianu din trecut; cele mai înverșunate atacuri le primește de la foștii săi partizani. Domnii Gheorghe Mârzescu și Miltiade Tzony își intitulează broșura despre procesul dumnealor *Regimul corupțiunii și al teroarei sau Guvernul domnului I. C. Brătianu* (Iași, Tipografia Națională, 1888), și „sinistrul bătrân" este calificarea obișnuită a încărunțitului bărbat de stat. Nu se mai ține seamă de stăruinta sa pentru întinderea căilor ferate, a școalei de poduri și șosele și a institutelor de credit, nici de importanta lucrare a fortificațiilor, începută pe teren la 10 septembrie 1884 (în contra căreia, prin o nouă greșeală, se declară opoziția-coalizată): se accentuează numai părtile rele ale administrației sale, viziriatul, satrapiile, creșterea agiului, corupțiunea.

Și Ioan Brătianu tot nu vrea să înteleagă că venise momentul retragerii, venise de mult. Uitând marele adevăr zis de Bismarck la Versailles în fața delegaților francezi: *la patrie veut être servie et non pas dominée,* el persistă cu orce preț la guvern, și mulți din partizani sunt convinși că Brătianu e ministru pe viață.

Rezultatul persistenței este o agravare caracteristică în lupta dintre guvern și Opoziția-unită: atacurile își urcă ținta și, trecând peste capetele miniștrilor, se îndreptează spre capul statului. Incidentele menționate cu sosirea Regelui la Iași și cu

procesul d-lor Mârzescu și Tzony sunt o dovadă. Mai nainte încă se arătase un simptom de degenerare al mișcării constituționale. Între tinerii conservatori, cari urmau pe d. Lascar Catargi, începuse de pe la 1885 să se distingă d. Nicu Filipescu prin cea mai vie activitate. D-sa fundase ziarul *Epoca*, în jurul căruia știuse să grupeze mulți alți tineri inteligenți. La un banchet pentru aniversara fundării ziarului, d. Ressu de la Galați, localizând fraza lui Gambetta *se soumettre ou se démettre*, vorbește de Rege cu cuvintele „să se plece sau să plece." (23 noemvrie 1886) și este felicitat în cercul *Epocei* de atunci.

Pe acest povârniș alunecă acum mișcarea politică din ce în ce mai mult.

La 15 noemvrie 1887, în momentul în care Regele cetește în Cameră mesagiul pentru deschiderea ultimei sesiuni a legislaturei de patru ani, Opoziția-unită distribuie pe stradă un manifest către cetățeni, un fel de contra-mesagiu, care se termină astfel:

> „Țara pare azvârlită în grozava alternativă de a alege între Despotism și Revoluțiune.
>
> Dar nu.
>
> Un factor important există încă în sistemul nostru constituțional, Regele are dreptul și datoria de a veghea la libera expresiune a voinței alegătorilor, la exercițiul franc și sincer al acestui drept de Suveranitate națională.
>
> *El* este în drept și dator să înlăture de la prezidarea alegerilor un guvern prevaricator, sugrumător al tutulor libertăților, falsificator al tutulor principiilor, înjositor și pervers, care nu se menține decât prin corupțiunea ridicată în sistem și prin cinismul forței brutale.
>
> *El* știe, trebue să știe, că alegerile sub acest guvern nu pot fi decât o parodie nerusinată sau o dramă sângeroasă.
>
> Suveranul, căruia Tara i-a încredințat destinele sale, știe, trebue să știe, că dacă nu-i va cruța această dureroasă încercare, Poporul Român, blând și lung îndurător, va arunca în fine răspunderea, nu asupra acelora ce înconjoară Coroana, ci asupra Aceluia ce o poartă!"

Subscris este manifestul de „capii Opozițiunii-unite" Dimitrie Brătianu, Lascar Catargi, G. Vernescu și de „Delegațiunea Comitetului executiv al opozițiunii" General Florescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, Constantin Boerescu, Petre Grădișteanu, G. Pallade.

În aceeași seară se adună la d. Take Ionescu, în strada Știrbei-Vodă, deputații opozanți de toate nuanțele, dd. N. Fleva, C. C. Arion, Al. Djuvara, Caton Lecca. etc. și junimiștii P. Carp, Al. Marghiloman, Laurian, Nica, Stroici și Maiorescu. Se fac încercări pentru atragerea junimiștilor în Opoziția-unită, precum se mai făcuseră la începutul anului de Alexandu Lahovari și de alții cu succesul de a fi readus atunci sub conducerea d-lui Lascar Catargi pe dd. Pogor, Leon și Iacob Negruzzi, Dimitrie G. Rosetti și I. Diamandi. Domnul Carp însă declară că nu numai nu va intra în Opoziția-unită, ci din contră, după manifestul ei de astăzi, refuză orce împreună-lucrare cu deputații din Cameră care aprobă un asemenea pamflet. La declararea d-lui Carp se asociază și ceilalți junimiști prezenți. Fața însă cu părăsirea din partea atâtor amici de la Iași, d. Carp nu se mai poate considera ca șef de grup și, cu sinceritatea sa obișnuită, o și declară peste două zile în ședința publică a Camerei, în care – pe acest motiv – demisionează din comisia Adresei. Cu atât mai neclintiți rămân în jurul d-lui Carp ceilalți deputați junimiști (afară de d. Alexandru Marghiloman, care mai târziu subscrie apelul din seara de 14 martie 1888, despre care vom vorbi mai jos). Tocmai supraexcitarea spiritelor trebuia să învedereze în curând necesitatea unor oameni cumpătați, care păstrau respectul ordinei constituționale și nu o compromiteau prin agitări de pe stradă.

Situația guvernului devine intolerabilă. În zadar Ioan Brătianu dizolvă Camera la 19 decemvrie 1887, în zadar alegerile de la 23–25 ianuarie 1888 îi dau cea mai mare majoritate. Cu slăbiciunea colegiilor electorale din țara noastră, majoritățile guvernamentale nu însemnează nimic în momentele de criză; din contră, ele ațâță și mai mult opinia publică prin contrastul între aparență și realitate.

Întrunirile Opoziției-unite din București sunt regulat urmate de manifestări provocatoare. Pe de altă parte corupția partidului guvernamental îi sapă existența; strigătul de onestitate răsună pretutindeni. Un caz concret se prezentă în administrația Ministerului de Răsboi: se constată abuzuri cu furniturile armatei. Însă de-abia stăruința a vro 14 ofițeri (căpitanul Dimancea, colonelul Serghie Voinescu etc.) silește pe Brătianu să dea în judecată pe generalul și pe colonelul Maican-Dumitrescu (2 fevruarie 1888). Instrucția dovedește și complicitatea generalului Alexandru Anghelescu. Pe acesta, ca fost ministru de răsboi, îl trimite Senatul (23 fevruarie si 16 martie) înaintea Curții de Casație. Toți trei sunt în definitiv condamnați la închisoare.

Acum, în sfârșit, Ioan Brătianu începe să simtă că nu mai poate merge înainte și vrea se cedeze guvernul. În sara de 21 fevr. 1888 Beizadea Dimitrie Ghica convoacă la d. P. Carp pe d. Teodor Rosetti și pe autorul scrierii de față și le propune formarea unui minister cu ei, cu d. Menelas Germani, cu prințul Alexandru Știrbei, împreună cu dd. Sturdza și Pherekyde, luați din Cabinetul Brătianu; o asemenea combinare ar avea, după încredințarea lui Brătianu, sprijinul Camerei. Domnul Carp insistă în prima linie asupra imediatei reformări a Băncii Naționale pentru a scăpa finanțele de agiul exorbitant. După două zile combinația cade; Brătianu declară că reforma Băncii ar fi respinsă de majoritatea sa. Beizadea Mitică mai încercară o altă compunere ministerială cu Protopopescu-Pake, profesorul Al. Șendrea etc., dar tocmai pe când noii candidați așteptau la Eforia Spitalelor ora fixată pentru a depune jurământul înaintea Regelui, combinarea se zădărnicește din cauza refuzului d-lui Germani de a participa.

Mișcarea publică este întreruptă prin călătoria Regelui (1 – 13 martie 1888), care se duce la Berlin pentru înmormântarea împăratului Wilhelm.

În ziua plecării, 1 martie, Brătianu e nevoit să-și schimbe câțiva miniștri, și în locul d-lor Eugenie Stătescu, Radu Mihai și Vasile Gheorghian se numesc *in extremis* dd. Constantin Nacu la Interne, Take Gianni la Justiție și Nicu Gane la Domenii. Se vede că Ioan Brătianu și d. Dimitrie A. Sturdza tot nu-și dau pe deplin seamă de inevitabila necesitate a retragerii, un simplu răspuns de politeță al principelui Bismarck la o telegramă a ministrului-prezident Brătianu este cu nechibzuință interpretat ca o încurajare la guvern.

Dar în chiar ziua întoarcerii Regelui în țară, duminecă 13 martie 1888, se ține o nouă întrunire zgomotoasă a Opoziției-unite la „Orfeu".

A doua zi, luni, aniversara proclamării Regatului, manifestările continuă. De astă dată soldații ocupă sala „Orfeu". Publicul gonit pătrunde cu grămada de prin dosul stradei Academiei în curtea Palatului, strigând „jos Brătianu". În înghesuiala produsă prin șarjele jandarmilor călări sub comanda d-lui Fănuță, se sloboade un pistol, mulțimea năvălește spre scara Palatului, geamul de la ușa intrării se sparge, se întâmplă multe răniri. Printr-o nenorocită coincidență, pentru aceeași seară e pregătit în sala Teatrului Național un banchet dat lui Ioan Brătianu de comercianții Capitalei. Invitații la sinistrul ospăț se strecoară prin cordonul militar, care încunjură toată piața. În același timp Opoziția-unită răspândește în public un apel „către Cetățenii Capitalei":

„Guvernul a provocat astăzi măcel. Aniversara proclamării Regatului Român a fost pătată de sânge!

Pe când poporul era măcelărit pe ulițe, în sala Teatrului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibații regimului, beți de sânge și de trufie, serbătoreau gloria șefului lor.

Cetățeni!

Sângele fraților voștri n-a curs în zadar.

Curaj înainte, pentru lege și pentru Țară!"

Apelul poartă vro 50 de semnături din opoziția-unită, pe lângă cele știute ale capilor și comitetului executiv, cu dd. N. Fleva, P. Grădișteanu, G. Pallade etc., și pe acele ale d-lor N. Blaremberg, prințul Alexandru Știrbei, Take Ionescu, Al. Djuvara, Nicu Filipescu, Ioan Lahovari, Caton Lecca, Gheorghe Panu, ale d-lor Mârzescu și Tzony, Ressu și Robescu, ale d-lor Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi și Alexandru Marghiloman.

Lipsește semnătura d-lui Menelas Germani, care demisionase din comitetul și clubul conservator.

În dimineața zilei următoare, marți 15 martie, se văd pe ulițe mici placarde, încadrate în negru, cu inscripția redactată de d. Fleva:

În semn de doliu

pentru

Sângele nevinovat vărsat eri de guvern

Deputații opozițiunii

vor merge azi în corpore, pe jos cu capetele descoperite, de la clubul „Unirea" de pe Bulevard la Cameră.

Pe la amiazi, procesiunea anunțată începe a se mișca încet. Puțin numeroasă până în strada Carol, ea crește de la podul Dâmboviței încolo și ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenți și

vânători cu un procuror înaintea lor. Numai deputații sunt lăsați să pătrundă. Se produce o mare învălmășală. O companie de vânători înaintează din ceailaltă parte a Mitropoliei și ocupă curtea de-a lungul intrărilor Camerei. În momentul în care d. N. Fleva urcă treptele dinaintea ușei rezervate deputaților, se aud detunături de pușcă și de revolver. Alături de d-sa, un ușier al Camerei, lovit de glonțul unui soldat, cade mort; peste sângele lui, împroșcat în tindă, trebuie să treacă deputații, care mai sosesc. În fața cadavrului d. Carp apostrofează pe ministrul Sturdza cu o violență, care pentru mult timp le-a întrerupt relațiile personale. În chiar sala ședințelor o scenă nemaipomenită: printre deputații emoționați la culme, sub strigătele de spaimă ale damelor de la tribună, înaintează deodată procurorii și judecătorii de instrucție, și încep să caute după arme în buzunarele mandatarilor națiunii bănuiți de opoziție. Prezidentul Camerei, generalul Lecca, precum chemase armata în curtea Mitropoliei, îngăduise și profanarea Adunării. Deputații Fleva și Filipescu se văd arestați sub pretext de flagrant delict și conduși în temnița de la Văcărești. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului.

Analele parlamentare ale altor țări de o sută de ani încoace cuprind și ele multe scene de violență, dar e violența de fapt a deputaților între ei sau a forței militare în contra lor. Însă ca sub aparența legalității judecătorești să pătrundă magistrații în Adunarea legiuitoare pentru a începe în contra deputaților cu grămada o instrucție penală: acest spectacol a fost rezervat României sub un regim liberal.

La începutul ministerului Brătianu în 1876, deputații delegați ai comitetului de acuzare, prin o procedare jacobină, violează dreptul magistraților; la sfârșitul ministerului Brătianu în 1888 magistrații dependenți de Ministerul Justiției, prin o procedare reacționară, violează dreptul deputaților.

Ce mai rămânea după un asemenea extrem?

Consiliile de miniștri nu se mai țin decât sub paza soldaților postați în dosul edificiului din strada Academiei. – La 20 martie izbucnește în satele din jurul Capitalei și revolta țăranilor. – În preziua izbucnirii Ioan Brătianu demisionează.

Se mai pierd 48 de ore cu o nouă încercare a prințului Dimitrie Ghica, dar marți în 22 martie 1888, la 5 ore după-amiazi, ministerul junimist cu prezidentul Teodor Rosetti la interne și d. P. Carp la externe depune jurământul la mânile Regelui.

Formalitățile pentru liberarea deputaților arestați erau făcute în aceeași zi, și pe la 6 ore seara, sub o ploaie torențială cu fulgere și grindină, mii de oameni însoțesc pe d. Nicolae Fleva în triumf prin ulițele Capitalei. Noul ministru de interne se duce la Ioan Brătianu, în casa din strada Colței, pentru a lua la fața locului măsurile de ocrotire în contra unei posibile agresiuni.

Astfel se sfârșește regimul de 12 ani al lui Ioan Brătianu. Ieșit din agitările Coaliției de la Mazar-Pașa, adus la guvern prin insuficiența ministerului conservator din anii 1875–'76, el ajunge la culmea puterii prin proclamarea Regatului după un războí glorios, se slăbește în revizuirea Constituțiunii și cade cu ocazia turburărilor Opoziției-unite, din cauza propriilor sale greșeli în ultimii ani.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1881-1888

54

Asupra tezaurului de la Petroasa

(Ședința Camerei de la 2 decemvrie 1881)

Ministerul din acel timp

I. C. Brătianu, prezident și răsboi.
C. A. Rosetti, interne.
E. Stătescu, externe și *ad-interim* justiție.
G. Chițu, finanțe.
Colonel Dabija, lucrări publice.
V. A. Urechia, culte.

În preziua începerii furtunoaselor dezbateri ale Camerei asupra răspunsului la Mesagiul Tronului pentru deschiderea sesiunii legistative 1881–1882, în cari dezbateri chestia Dunării și contraproiectul adresei „junimiștilor" au fost obiectele principale, ministrul cultelor, d. V. A. Urechia, aduce în discuție o cerere de credit pentru imprimarea stampelor alăturate publicării lui Alexandru Odobescu asupra tezaurului de la Petroasa.

D-lor deputați, în capul Ministerului Instrucțiunii Publice, când s-a început această lucrare, era cel ce vă vorbește acum. Dv. ați avut ocazie să vă ocupați în această Cameră de repararea bisericei catedrale de la Curtea de Argeș. În legătură cu acest fel de lucrări începute tot atunci, trebuia să se facă ceva și

pentru un alt monument prețios, pe care-l avem în muzeul nostru, așa-numitul tezaur de la Petroasa.

Știți cu toții că acest tezaur a atras de mult atenția deosebită a lumei învățate, ca o împreunare de obiecte de cea mai mare valoare, în parte chiar unice în felul lor. De exemplu, probele de ceea ce se numește *orphévrerie cloisonnée*, cum sunt conținute în așa-zisa *cloșcă* a acestui tezaur, sunt de o extremă raritate în Europa pentru acel timp. Înaintea găsirii tezaurului nostru era mai ales coroana și mânerul spadei lui Carol-cel-Mare, care erau mai cunoscute ca lucrate în așa mod; însă aceste obiecte erau de la sfârșitul secolului al 8-lea sau de la începutul secolului al 9-lea; pe când tezaurul nostru de la Petroasa coprinde obiecte din secolul al 4-lea sau al 5-lea. Căci, d-lor, ceea ce mai dă tezaurului de la Petroasa o deosebită valoare și permite a-i fixa până la un punct oarecare și epoca, este pe lângă brățara cu o inscripțiune în rune, mai ales cupa cu cele mai interesante, dacă nu cele mai frumoase figuri pe ea, în mijloc o figură cu animale culcate în jurul ei, poate Freya, împrejur un lanț de alte figuri. Aceste figuri după lucrarea în aur se arată a fi făcute de artizani bizantini și dovedesc arta grecească în decadență; iar după cuprins par a reprezenta tipuri din mitologia nordică. Mai ales figura repetată a unui om cu o pasăre lângă cap pare a reprezenta pe Odin, căruia vulturul îi era simbol de atotștiință.

Aceasta ne face să presupunem că tezaurul nostru a fost îngropat pe malurile Buzăului în timpul vizigoților sau mai nainte a ostrogoților, adică, în timpul în care regii ostrogoți sau vizigoți puneau să facă din minele de aur ce găseau aci, și opere de artă cu ajutorul meseriașilor aduși din Bizanț.

Iată câteva cauze, pentru care tezaurul de la Petroasa a atras, abstracție făcând de valoarea lui materială ca aur, luarea-aminte a Europei, care a avut prilejul să-l vadă și la expoziția de la Paris și la cea din Viena, și apoi să cetească unele cărți străine ce vorbesc despre el.

S-a întâmplat astfel, ca toată străinătatea care se ocupă de asemenea lucrări să se intereseze de el și ca în mai multe cărți să fie menționat și în parte reprodus prin desemnuri. Însă notițele și desemnurile străine nu sunt totdeauna exacte, și apoi nu ni se cuvenea nouă, ca numai străinii să vorbească lumii despre ceea ce se află în muzeul nostru din București.

Această nepăsare a noastră nu se putea continua, și dacă era un ministru de instrucțiune, care avea în bugetul său un paragraf pentru publicațiuni și descoperiri arheologice, era de datoria acelui ministru să se ocupe mai ales de acest tezaur, care constituie o descoperire arheologică de rangul întâi. Atunci, d-lor, eu am trebuit să mă întreb, care este în țară la noi bărbatul cel mai competent, cel mai recunoscut ca să-mi dea luminile sale în această materie. Cred că sunteți alături cu mine, când vă spun, că acel bărbat, la care m-am adresat, este d. Alexandru Odobescu.

D. Odobescu a scris o monografie în limba română asupra acestui tezaur și a tradus-o în parte și în limba franceză. M-am adresat apoi, după sfatul d-sale, la un xilograf recunoscut, la d. Brendamour din Düsseldorf, care a făcut o reproducere a tezaurului fără colori, în simple clișeuri tipografice, și librăria Socec a și pus în lucrare o edițiune de tipar în negru. Dar dacă această reproducere era poate suficientă pentru noi, care putem numai să citim ceva despre aceste obiecte și dacă voim să le vedem, nu avem decât să mergem aici în București la Muzeu, era insuficientă lucrarea pentru străinătate și pentru artă în genere. Și atunci, asemenea după propunerea făcută de d. Odobescu, m-am adresat la acela care este cunoscut în lumea întreagă ca un bun editor al publicațiunilor de asemenea natură, m-am adresat la casa Morel din Paris, celebră prin publicarea colecțiunii Basilevski și a multor altora. D. Odobescu s-a pus în înțelegere cu casa Morel, și acea casă s-a declarat gata, cu preț moderat, să facă publicațiunea în forma ce v-o arată d. ministru al cultelor.

Acum rămâne chestia finanțiară de explicat. În budgetul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice era prevăzută în fiecare an o sumă oarecare pentru publicațiuni arheologice; în anul 1875 erau prevăzuți, dacă mi-aduc bine aminte, vreo 8 000 fr., iar în anul 1876 erau vreo 15 000 și era vorba ca să se achite casa Morel la anul 1876, când ar fi sosit primele chromolitografii terminate de ea, căci la 1875 a fost numai o preschimbare de corespondență; la 1876 însă, când era dar prevăzută în budget această sumă, ministerul conservator a căzut, și tot ce se proiectase în acel înteles nu s-a putut realiza, fiindcă paragraful s-a suprimat în budget și au venit împrejurări, care nu permiteau Camerei și guvernului să se gândească la publicațiuni arheologice; avea să se gândească la lucruri de o altă importanță, superioară, era timpul răsboiului. Astăzi, când începem o eră mai liniștită, eu nu pot decât să felicit pe d. ministru că a revenit la această chestie, și fiindcă d. Odobescu este la Paris, lucrul s-a putut aplana mai lesne, și cred că este în interesul nostru al tutulor, este un interes național, ca în mijlocul atâtor altor ocupațiuni să ne ocupăm și de știință și artă în limitele putincioase și să acordăm acest credit pentru a vedea cu o zi mai nainte tezaurul de la Petroasa pus la dispoziția tutulor iubitorilor de artă, într-un mod cuviincios. (Aplauze.)

55

Asupra Adresei
Contraproiectul cu programul junimiștilor

(Ședința Camerei de la 3 decemvrie 1881)

Introducerea istorică a acestui volum, la pag. 29 și 30 (*ed. n.* – p. 715–716), arată cele două preocupări ale cercurilor politice în momentul când se dezbate în Cameră Adresa la Tron pentru sesiunea 1881–1882: pe de o parte chestia Dunării, pe de alta ieșirea junimistilor din clubul conservator. În legătură cu disensiunea conservatoare stă contraproiectul de Adresă, cetit de d. Carp în ședința Camerei de la 3 decemvrie 1881 și comentat în aceeaș ședință de autorul scrierii de fată prin discursul ce urmează.

Contraproiectul minorității:

„Maiestate,

Adunarea Deputaților, care în unanimitatea ei la 14 martie al acestui an V-a aclamat împreună cu Senatul de Rege al României, se simte fericita a începe prima sesiune ordinară în noul Regat prin aducerea omagielor sale către Maiestatea Voastră.

După ce, printr-un răsboi glorios, ați condus națiunea la recunoașterea independenței și ati statornicit relațiunile Regatului cu Marele Puteri ale Europei, acum când împrejurările din afară Vă fac să sperati o epocă de liniște și de pace, Maiestatea Voastră, în înalta si neobosita sa îngrijire pentru Statul Român, vine a ne

vorbi despre trebuințele noastre înăuntru, despre silințele ce urmează să facem cu toții spre a așeza țara desăvârșit în condițiunile unui stat liber, prosper și respectat.

O Eră nouă începe dar de astăzi înainte pentru noi.

Orcare ar fi fost deosebirile de partid din trecut, înțelesul activității noastre politice în viitor nu poate fi căutat decât în principiile practice pentru opera de organizare a statului și societății înăuntru.

Maiestate,

Punctul de plecare al acestei opere este Constituțiunea noastră. Ieșită la 1866 dintr-un compromis al tutulor partidelor, ea a putut străbate, cu singura modificare a art. 7, și discuțiuuile interne și timpul răsboiului și aplicarea Tractatului de la Berlin. Nimeni nu mai pune la îndoială democratizarea societății, adică depărtarea privilegiilor de clasă și egalitatea tutulor înaintea legii, și noi trebue să ne întemeiem asemenea pe acea respectare a muncei productive, care este formulată în Constituțiune prin deosebirea colegielor electorale după deosebirea censului.

Întrebuințând mai bine forțele, cari în momentul de față s-ar consuma în zadar în lupte constituționale, voim să le concentrăm mai ales la îmbunătățirea unei temeinice organizări sociale pentru asigurarea proprietății și a muncei oneste în principalele ei manifestări, ivite până acum în țara noastră.

În această ordine de idei, guvernul Maiestății Voastre anunță Camerei proiecte de legi pentru tocmelile agricole și pentru dreptul vânzării băuturilor spirtoase în comunele rurale în profitul școalelor și al bisericei, precum și modificarea câtorva articole din legile comunale și județene. O parte din aceste legi se și aflã în cercetarea secțiunilor Camerei. Noi le vom studia cu acea deplină solicitudine, pe care o reclamă obiectul lor de o importanță incizivă. Modificarea legii tocmelelor agricole va fi salutară, țiind seamă de deosebitele relatii dintre

proprietari și locuitori după deosebitele părți ale țării și după deosebitul lor mod de a face agricultură. Asemenea regularea dreptului vânzărei băuturilor spirtoase în comunele rurale, cu ocrotirea putincioasă a intereselor, va face în fine din buna întreținere a bisericei și a școalelor sătești o realitate, procurând comunelor mijloacele materiale pentru aceasta.

Spre a îndrepta însă cu succes activitatea primarilor și consiliilor comunale rurale spre această bună întreținere a bisericelor și a școalelor, precum și a drumurilor, comuna rurală pe cât se poate trebue să fie ferită de agitările politice și să înceteze a fi cea din urmă treaptă a administrației centrale, dând o parte din celelalte atribuțiuni ale sale de astăzi în sarcina cantonului ca celui dintâi organ al administrației generale.

Si modificarea legii consiliilor judetene, anunțată de guvern, credem că va trebui să se facă în spiritul decentralizării administrative, așa precum o cere însăși Constitutiunea.

Legea rurală de la 1864 prevede un minimum de pământ pentru deosebitele categorii de săteni și introduce principiul de inalienabilitate pe timp de 80 ani, cu o modificare a dreptului de moștenire în favoarea comunei. În consecința acestor principii, consfințite de art. 20 și 133 din Constituțiune, credem că o dispozițiune legislativă, coprinzând libertatea de a testa, trebuie să garanteze proprietatea imobiliară a țăranului în contra parcelării excesive.

În organismul nostru social s-a produs o știrbire, care trebuiește reparată fără întârziere: meseriașul roman a dispărut în multe locuri și este pe cale de a dispărea în mai toate, înlocuirea lui prin meseriași străini ar însemna scăderea vitalității poporului românesc. Fără a nesocoti principiul modern al libertății muncei, este totuș de neapărată trebuință a proteja meseriașii prin constituirea lor în corporațiuni, cu scop de a dezvolta ajutorul reciproc si de a întretine scoalele de meserii.

Față cu aceste cerințe ale politicei interne, personalul administrativ al guvernului trebuie să aibă o mai bună înțelegere a grelei sale misiuni. O lege de admisibilitate în funcțiunile administrative trebuie să răspunză acestei cerinte, puind condițiunile trebuincioase pentru intrarea în serviciu, dar garantând în acelaș timp pe funcționari, în marginele putincioase, în contra fluctuațiunilor politicei zilei.

Ca a treia putere constituțională alăturea de puterea executivă și de cea legislativă, magistratura cere a fi întemeiata pe baze mai solide. O lege de admisibilitate trebuie să prevadă condițiile pentru aceasta și o lege de înaintare să le întărească, puind magistratura mai ales la adăpost de înrâurirea politică. Iar pentru a păstra întreagă acea înaltă neatârnare și acea liniștită cumpănire a dreptății, care se cer neapărat de la un judecător, magistratura pe toate treptele ei trebuie să devie inamovibilă cu depărtarea orcărei forme de electivitate.

În corespondență cu aceste trebuințe ale vieței publice, felurite în formele lor, dar întemeiate pe o concepțiune unitară a organismului statului, cată să fie reformată și legea învățământului public. Întocmirea și administrarea școalelor din sat trebuie să meargă paralel cu reforma mai sus atinsă a legii comunale, și o sporire a școalelor normale pentru pregătirea învățătorilor rurali trebuie să dea comunei personalul învățător în cantitatea și calitatea cerută. În școala secundară este să se înfrângă curentul funcționarismului budgetar și să se introducă în largă măsură o direcție spre școalele reale și de meserii, păstrând însă liceele cu învățământul clasic ca adevărata temelie a studiilor mai înalte. Universitățile trebuie să ajungă în stare a corespunde atât cerintei științelor în genere, cât și cerinței legilor de admisibilitate în funcțiunile administrative și judecătorești.

Aceste sunt reformele de căpetenie ce le credem astăzi indicate prin situația din năuntru a statului român.

Maiestatea Voastră este cu drept cuvânt încredințată că, orcând se va atinge de onoarea și de drepturile noastre nationale, nu va fi în toată țara decât un cuget, care va ține deștepte toate mințile și va afla gata toate devotamentele.

Asemenea însă Maiestatea Voastră poate fi încredințată că și la marea lucrare a organizării noastre interne, care este propria misiune a generațiunii de astăzi, va găsi acelaș devotament în țara întreagă.

Să trăiți Maiestatea Voastră!

Să trăiască Maiestatea Sa Regina!

Să trăiască Dinastia Regală!"

Semnați: *P. Carp, T. Maiorescu, G. Triandafil, N. Gane, C. Bobeica, I. Negruzzi, C. Papadopol-Calimach.*"

D-lor deputați, atât d. Vernescu, care a vorbit în contra proiectului de Adresă al majorității, cât și d. Maniu, care a vorbit pentru acest proiect, au vorbit dintr-un singur punct de vedere: din punctul de vedere al chestiei Dunări.

Dacă m-am înscris ca să vorbesc în contra proiectului majorității, nu este pentru această chestie, ci – afară de singura propozitie de acolo, care aprobă fără rezervă actele guvernului, aprobare pe care nu o puteți cere de la noi – afară de această propoziție de aprobarea actelor, noi de altminteri ne-am putea uni cu declarațiile de patriotism făcute de majoritatea comisiunii.

Căci, d-lor deputați, de ce este vorba? Avem înaintea noastră o formă de tractat, ca să o decidem, un proiect de lege, pe care să-l votăm, o soluțiune, la care să ne legăm? Este numai o adresă la Tron.

Punctul nostru de vedere este aci acesta: am văzut că guvernul Maiestății Sale, prin o formă, ce o credem neobișnuită, dar pentru a cărei adoptare desigur guvernul are motivul său puternic, a pus într-un Mesagiu Regal o chestie și detaiuri asupra unei chestii internaționale pendente. Față cu

această procedare neobișnuită, noi am întrebat întâi pe guvern, dacă cerând de la noi o soluțiune oarecare, este și dispus să ne comunice actele diplomatice. A răspuns că nu ni le comunică, fiind chestia pendentă. Chestia fiind dar pendentă, am întrebat în al doilea rând pe guvern, dacă ne poate spune de ce a pus-o atunci în mesagiu? Nu ni s-a răspuns nici aici; s-a răspuns: nu vă putem da aceasta explicare.

Vasăzică, înaintea țării și cel puțin înaintea noastră, a unei părți din opoziție, chestia stă așa: guvernul și-a luat meritul și și-a luat și răspunderea de a trata o chestie internațională pendentă în modul cum a tratat-o prin Mesagiu. Noi nu cunoaștem actele și motivele; fiind însă siguri că sunt motive puternice pentru aceasta, zicem: Dacă nu cunoaștem actele si motivele, nu putem ști, până unde să aprobăm o soluțiune. Dar dacă guvernul Maiestății Sale face apel la patriotismul nostru, dacă zice că „de câte ori va fi vorba de onoarea și drepturile noastre naționale, aci ca și pe Tron și în țară, nu va fi decât un cuget gata pentru tot devotamentul," atunci noi răspundem: Ați avut dreptate să faceți apel la patriotismul nostru, dacă este caz de a face apel; și dacă este acest caz atunci puteți fi siguri de întregul nostru devotament, de această unitate, care trebuie să fie în toate chestiile naționale. Cu alte cuvinte, noi nu credem că chestiile internaționale pot să fie arme de opoziție; nu vrem să punem opoziția pe acest tărâm. În fața străinătății avem un guvern național, și de câte ori va fi vorba de onoarea și de drepturile naționale, trebuie să se știe că acest guvern va avea toată națiunea îndărătul său.

Voiți însă, d-lor, după direcția ce au luat dezbaterile de la început, voiți să știți mai multe detalii acum cu ocazia adresei la Mesagiul Tronului, voiți să știți părerea noastră individuală: unul sau altul dintre noi, care este înscris, d. Lahovari, de exemplu, sau d. Carp, poate că vor avea ocazia de a vă vorbi îndeosebi în chestia Dunării.

Pentru mine, dacă am luat cuvântul ca să vorbesc în contra proiectului majorității, am fost îndemnat de alte motive, motive de ordine cu totul internă pentru statul nostru.

Căci, d-lor deputați, vă întreb: Mesagiul Tronului coprinde el numai chestia Dunării? Se mărginește el în această formă neobișnuită de a trata chestii internaționale? Aci este tot înțelesul lui?

În Mesagiul Tronului, mai solemn decât altădată, mai puternic în această privință decât orcând, ni se zice:

> „Plăcerea ce simt de a mă afla în mijlocul d-voastre, este cu atât mai mare, cu cât este vorba acum despre silințele ce urmează să facem cu toții, spre a ne așeza *desăvârșit* în condițiunile unui stat liber, prosper și respectat, și această sufletească mulțumire o simt și mai deplin astăzi; căci pentru prima oară deschid sesiunea ordinară a Corpurilor legiuitoare a Regatului Român".

Și la această primă notă, care declară deschisă prima sesiune a Regatului Român, spre sfârșitul Mesagiului se adaogă:

> „Întins și roditor este câmpul activității d-voastră legislative, în actuala sesiune. După ce ați încheiat bolta edificiului nostru politic, o sarcină nouă și nu mai puțin laborioasă începe de acum pentru d-voastră: aceea de a consolida marea operă la care a lucrat un lung șir de generațiuni, spre a fonda Statul Român".

Vasăzică, Mesagiul vă pune înaintea unei a doua probleme, chestiile interne, vă zice: s-a încheiat bolta edificiului nostru politic, acum este momentul – căci avem speranță de pace în Europa, – acum este momentul să luați dv. sarcina nu mai puțin grea a consolidării statului înăuntru.

D-lor deputați, mă întreb: aceste cuvinte solemne trebuie să rămâie fără răspuns? Vom zice noi că această țară, care de atâția ani de zile prin nesfârșite complicațiuni internaționale n-a avut timp liniștit ca să se ocupe o dată și de organizarea sa internă cu temei, să nu aibă niciodată acest timp, să nu

fie niciodată venit momentul, în care să zicem: ne gândim la viața internă a poporului nostru? Când guvernul Maiestății Sale face pe Maiestatea Sa să ne zică: este un timp de pace și, după ce s-a edificat bolta edificiului politic în afară, clădiți înăuntru, nimeni din noi să nu răspundă la acest apel? De câte ori se aduce un Mesagiu, de câte ori se face un răspuns, eu unul am obiceiul de a citi ce s-a făcut înainte cu aceiaș ocazie, nu în tot timpul, dar într-o epocă dată, cel puțin de la 1876 încoace, de când este acest guvern pe banca ministerială. Ei bine, am văzut la 1876 că se promiteau reforme, cari nu s-au putut face; la 1877 se promiteau altele, cari nu s-au putut începe din cauza războiului; la 1878 altele, cari nu s-au putut ține din cauza aplicării Tratatului de la Berlin; la 1879 se zicea anume: acum a venit Era de lucru, dar nu s-a lucrat, căci a venit chestia Strousberg; la 1880 iarăș nu s-a putut lucra, căci era de regulat chestia Dinastiei și Regatul. Astăzi în fine, d-lor, avem Regatul. Regele însuși ne zice: a venit momentul organizării înăuntru; și noi să zicem numai: chestia Dunării?...

G. Vernescu. Cer cuvântul!

T. Maiorescu. Nu cred că este de demnitatea noastră de a ne lăsa să fim în opera de organizare mărginiți numai la ceea ce una sau alta din Puterile străine binevoiește a ne lăsa ca timp liber de ocupare; cred din contra, că atunci, când ni se afirmă chiar de la Tron că este pace și liniște și că suntem chiemați a ne ocupa de organizarea înăuntru, suntem datori a răspunde la acest apel; suntem datori a arăta și noi, fiecare după slabele sale mijloace, ce credem în această privință.

Din acest punct de vedere, d-lor, mă întreb: ce face Mesagiul și ce răspunde proiectul majorității? Proiectul majorității ia act despre acest moment solemn și-și arată mândria de a aduce omagii acum în prima sesiune ordinară a Regatului.

> „Și astăzi, – continuă proiectul majorității – când izbânda deplină a răsplătit lucrarea stăruitoare, în care s-au întrunit toate puterile vii ale țării, națiunea se află mai bine pregătită și îndemnată a păși cu încredere înainte, la lucrările de organizare, de dezvoltare și de întărire înăuntru."

Maiestatea Sa arată câteva reforme, proiectul majorității dv., după ce a vorbit de chestia Dunării, când trece la acest apel tot așa de solemn, tot așa de important pentru reorganizarea internă, zice:

> „Noul nostru Regat, ajutat de lucrarea spornică a unei epoci de liniște și de activitate pacinică ar putea să îndeplinească repede îmbunătățirile ce se mai cer, pentru dezvoltarea sa economică și pentru întărirea sa politică."

La un apel solemn și afirmativ, majoritatea dv. răspunde dubitativ, condițional, optativ: „am putea, dar..." dar ce? Dar nu vrem? Nu! Atunci ce? Nu putem? Dar de ce nu putem? Atârnă de la alții, ca să ne organizăm înăuntru? Nu; dar atunci ce? Permiteți-mi a spune că aci îmi pare un neajuns al proiectului majorității, o adevărată lipsă de idei.

Căci veți vedea îndată în ce mod neîndestulător se vorbește de toate chestiile interne.

> „Puterea noastră armată va primi și de aci înainte stăruitoarele îngrijiri ale reprezentațiunii naționale."

Declararea obișnuită fără altă preciziune. Dar atunci când Mesagiul vorbește de instrucțiune, proiectul majorității răspunde:

> „De când, sub conducerea Maiestății Tale, armata noastră a devenit înăuntru cel mai puternic organ al instrucțiunii și educațiunii naționale."

Și în Mesagiu și în proiectul majorității vedem aceeaș idee reprodusă.

Această e oare ideea fundamentală a reformei învățământului public?

Eu am admirat abnegațiunea ministrului cultelor și instrucțiunii publice. Dacă, după nu știu câte proiecte, 16, 17 sau 18, dacă după atâtea proiecte publicate în *Monitor*, și

publicate pentru ca țara întreagă să vină cu luminile sale să ajute această operă însemnată, ne alegem mai ales cu aceasta: că armata e cel mai puternic mijloc de instrucțiune (aplauze, râsete), atunci mulțumesc pentru celelalte idei și încă o dată: admir pe d. ministru al cultelor și instrucțiunii publice în abnegațiunea cu care și-a pus proiectele și scoalele la umbra cazarmelor (aplauze, râsete).

Dar să lăsăm la o parte această idee de instrucțiune, căci guvernul vă vorbește și de alte legi, acelea în adevăr de cea mai hotărâtoare importanță, si unele se și studiază în secțiuni. Știți cu toții, d-lor, că aci, fără spirit de partid, ne-am ocupat de ele cu atâta interes încât eu nu-mi aduc aminte să fi văzut vreodată o activitate așa de laborioasă în așa de puține zile.

Era proiectul care vorbea de tocmelile agricole, care vorbea de îmbunătățirile școalei și bisericei în comunele rurale prin regularea vânzării băuturilor spirtoase, amândouă de o mare importantă.

La aceste atinse în Mesagiu, proiectul majorității răspunde:

> „Numeroase proiecte de lege înfățisate sau anuntate de guvernul Maiestății Tale, pentru îmbunătățirile si îndeplinirile de adus în deosebitele ramuri ale organizării statului, vor fi cercetate cu băgare de seamă de Adunarea legiuitoare.
>
> Ea va fi fericită de a constata că aceeaș îngrijire se dă în urmă și aplicării legilor, căci de la punerea lor în lucrare atârnă ca scopul, pentru care au fost făcute, să fie ajuns și ca greșelile lor chiar să nu împuțineze efectele ce ele sunt menite a produce."

Adică ce? Cum e aceasta? Proiectele ca proiectele – aplicarea este lucrul important? Aceasta o zicem noi în contra guvernului d-voastră; dar ca să o ziceti d-voastră în contra propriului d-voastră guvern, nu înțeleg.

P. Buescu. Cer cuvântul (ilaritate).

T. Maiorescu. Or răspunsul este pentru a atinge toate chestiile din Mesagiu, or este lipsit de asemenea tendente și

este numai un răspuns englezesc cum se zice; dar atunci, adică într-un răspuns englezesc de simplă curtenie, accentuându-se o chestie internațională prea tare și lăsându-se la o parte chestiile interne, se face un contrast neexplicabil și imprudent.

Apoi, d-lor, englezesc să nu fie răspunsul așa cum s-a făcut în proiect, voiți d-voastră să ziceți că încă n-a sosit momentul reorganizării interne, fiindcă accentuați mai ales aplicarea legilor?

Să examinăm puțin această frază devenită populară, că adică nu ne trebuiesc reforme, ci numai observarea legilor.

Legea de astăzi a tocmelelor agricole poate ea să râmâie asa? Este cineva care vrea să o mai păstreze? Nu. Iată dar o formă necesară, și nu poate fi aici numai vorba de observarea legii vechi. Dar școalele și biserica din comunele rurale pot să rămână în starea în care se află? Această stare mulțumește ea pre vreunul, unul singur din d-voastră?

Cred că nu multumește pe nimeni. Când vine dar guvernul, orcine ar fi, și propune un mijloc de a îmbunătăți această stare, trebuie să-l combateți sau să-l primiți. Dar nu se poate îngropa o asemenea chestie cu fraza generală. „Ne vom ocupa de toate proiectele, dar mai bine observarea legilor."

Faceți d-voastră așa dacă credeți; o opoziție constiincioasă nu poate face așa.

Iată, d-lor, din care punct de vedere noi nu ne-am putut uni cu proiectul majorității, care înlătură toate chestiile pentru chestia Dunării.

Dacă este vorba de reorganizare internă, apoi si ideile guvernului din Mesagiu nu cred ca sunt îndestulătoare. Să vă citez un singur exemplu. Si actualul ministru de interne a făcut probă de o mare abnegațiune în Mesagiu, ca și colegul d-sale de la Culte. S-a aruncat în țară chestia electivității magistraturei, nu de noi se înțelege, ci de unul din cei mai autorizati, daca nu de cel mai autorizat membru al partidului numit liberal, de însuș actualul ministru de interne; s-a ocupat de această chestie o comisie ad-hoc a d-voastră atâtea amar de zile, s-a

consultat toate curțile de apel, curtea de casațiune, corpurile de advocați, s-au făcut broșuri și raporturi, au venit toate părerile, și în Mesagiul consiliului de miniștri, rostit de Maiestatea Sa Regele, nici un cuvânt despre această fundamentală întrebare! Se zice că ne vom ocupa și de chestia justiției, pentru ca să se îndrepteze procentele, ca să se reguleze tutelele și asistența judiciară. Atâta e toată idea dv. de reformă a justiției? Dar chestia cea mare, aceea care fusese pusă înainte, cum rămâne? A fost numai o agitare sterilă aruncată în public?

Față cu aceste șovăiri pe de o parte, față cu provocarea solemnă a Mesagiului pe de alta, eu cred că momentul de a indica drumul unei adevărate organizări interne este venit, și dacă îmi dați voie, dacă-mi acordați indulgența de a mă asculta câteva momente, eu din partea mea vă promit că ceea ce va fi să zic, pentru ca să înțelegem împreună, dacă se poate, acest moment, va fi zis fără nici un spirit de partid.

D-lor deputați, pentru ce la începutul fiecărei sesiuni se dă un Mesagiu cu un fel de programă de lucrări? Pentru ce această formă constituțională a programelor perpetue? Programele s-au cam discreditat la noi și s-au discreditat fiindcă altele erau vorbele și altele erau faptele. Din parte-mi am încercat de multe ori să relevez înaintea dv. această neconformitate între vorbe și fapte. Cu toate acestea totdeauna se revine la un fel de programe și nimeni nu părăsește această formă a activității politice. Pentru ce? Dacă toate programele cele mici, cele anuale din trecutul nostru politic n-au fost până acum luate în serios și dacă ar fi nedrept de a imputa prea tare, deși trebuie să imputăm întru câtva, nepăzirea lor înăuntru, cauza este că țara întreagă de aproape un cuart de secol a avut o altă mare programă de îndeplinit: programa Divanurilor *ad-hoc* de la 1857.

Pe când mișcarea de la 1848 a fost o impulsie patriotică mai mult instinctivă decât o afirmare preciză de idei, mișcarea națională de la 1857 a fost o impulsiune patriotică cu un

program foarte preciz, o știți cu toții: era vorba întâi de a se dobândi autonomia țării cu garantarea neutralității, al douilea de a se dobândi Unirea; al treilea a se dobândi un principe străin ereditar dintr-o familie suverană a Europei și în fine era vorba să dobândim sistemul constituțional. Aceste patru idei fundamentale s-au împlinit, deși fără neutralitate, și la aceasta au lucrat toți bărbații noștri politici din vremea aceea până acum. Am obținut întâi în fapt Unirea, a fost apoi consacrată în drept; am obținut pe urmă, și acesta este singurul lucru care scuză faptul de la fevruarie 1866, am obținut principele străin, cu o dinastie din casele suverane din Europa. Am obținut forma constituțională în 1866, lucrată de noi, nu impusă nouă de străini, cum era convențiunea de mai nainte, pe care cu drept cuvânt a răsturnat-o lovitura de stat de la 1864; am obținut, în fine, independența și am obținut-o cum se cuvine unui popor, care ajunsese acolo unde am ajuns noi, am obținut-o cu arma în mână.

Toate partidele au lucrat, fiecare după putința sa, la realizarea acestui mare program; toate se pot mândri de rezultat; puteți să fiți fericiți mai cu seamă dv. că v-au ajutat împrejurările, ca cea mai glorioasă îndeplinire a acestui program să se facă sub dv., cu conducerea d-voastră.

D-lor, aceasta dar s-a făcut, și deși erau mari divergențe de opiniuni înăuntru, toate însă pare că erau subordonate acestei mari programe de la 1857, și orcât d. e. credeam noi pe unii din dv. aplecați spre măsuri revoluționare, și orcât credeați d-voastră pe unii din noi aplecați spre măsuri reacționare, din zioa aceea, în care venerabilul actual ministru de interne ca președinte al Camerei ne-a spus nouă și a spus țării: încoronându-se de Rege principele Carol, s-a încoronat propria mea viață (ilaritate), din acea zi s-a recunoscut de toți valoarea programei de la 1857.

Eu declar, pentru mine, că n-am înțeles bine mai nainte pe actualul d. ministru de interne (ilaritate), și dacă ținta

activității d-sale era numai ca să ajungă la monarhia dinastică și la regat în această țară, atunci orce ar fi părut d-sa mai nainte, noi am luat cu mulțumire act de această declarare și de acest fapt solemn de la 14 martie anul curent.

Așadar, d-lor, programul cel mare, cel național de la 1857, în decursul acestui cuart de secol este realizat; aceste cinci lustre de viață omenească, ilustrate cu atâtea fapte, atâtea lupte, atâtea jertfe ale bărbaților noștri publici, ne-au condus la îndeplinirea dorințelor naționale de la 1857. Si acum se naste întrebarea cea mare: fiindcă dv, cari, după afirmarea Mesagiului, ați încheiat bolta edificiului nostru politic, vă găsiți în acest moment a fi în majoritate și la guvern, cum înțelegeți misiunea mai departe ce o indicati generațiunii care vă înconjoară? programa reorganizării interne?

D-lor, în lupta aceasta de 24 de ani s-au consumat multe puteri, și cu drept cuvânt, căci fără jertfă nu se culege nici o roadă. Pretutindeni în viața poporului nostru vedem urmele acestei lupte încordate pentru a ajunge unde am ajuns. Am fost toți absorbiți de acea luptă pentru existența națională si internațională a statului nostru, încât am lăsat îndărătul nostru cele mai regretabile goluri în organismul poporului și aceste goluri vă dovedesc tocmai mărimea sacrificiilor ce a trebuit să aducă țara, ca să dobândim ceea ce am dobândit. Și astăzi când am ajuns la o culme, se cuvine să privim mai întâi la acela care, neștiind încă bine el însus ce am făcut, are cu atât mai mare drept la solicitudinea noastră ca să i-o spunem și să o simță si el, la țăranul român (aplauze). Tot ce am făcut mai nainte era, fără îndoială, făcut prin inteligența română; când a fost a se pune însă ultima piatră pe câmpul de răsboi, acolo am chemat și pe țăranul român și ne-am împreunat cu toții pe câmpul de la Plevna (aplauze). E momentul ca această împreunare să se continue pe câmpul pacinicei organizări.

Dați-mi voie a o repeta: momentul este solemn. A venit timpul să începem viața noastră dinăuntru și să o începem de

la temelie, de la prima îngrijire serioasă după legea rurală de la 1864, de la soarta țăranului. Ne-a zis Mesagiul Regal: tocmelile agricole trebuiesc reformate, căci în starea de astăzi a ajuns relațiunea între țăranul locuitor și proprietar în așa stare încât nu mai poate continua forma legală de până acuma. Să ne ocupăm de această materie în prima linie. – A venit Mesagiul Regal și ne zice: astăzi trebuie, în fine, ca din biserică și din scoală să facem o realitate și să nu ne multumim cu nenorocita frază din proiectul majorității: „O primă datorie de legiuitor este de a da instrucțiunii publice însemnătatea ce i se cuvine".

Dară, d-lor deputați, să-mi fie iertat a zice că din acest punct de vedere apelul solemn ce însuși guvernul ni-l face prin gura Maiestății Sale spre reformele interne, este cu totul neîndestulător, este lipsit de unitate de vederi și nici nu atinge unele din chestiile vitale. Ceea ce trebuie neapărat să avem în vedere, când ne ocupăm de țăran, este mai întâi pământul țăranului, căci printr-o parcelare excesivă de teren putem ajunge la un proletariat țărănesc, și aceasta cu atât mai mult cu cât am deschis prin buna reformă a art. 7 putința străinilor naturalizati de a veni în această roditoare și binecuvântată țară să cumpere pământ, și astfel trebuie astăzi mai mult decât orcând se știm a garanta pământul țăranului (aplauze).

Dară, d-lor, aci se încheie activitatea? Dacă este vorba de o edificare în năuntru, trebuie să se prevadă neapărat un alt element care merită întreagă dv. solicitudine: meseriasul român. Mesagiul Tronului ne vorbește de un lucru, de care avem să ne ocupăm: de crearea unui minister de agricultură, comerciu, industrie și domenii. Vrea să zică așa de importantă pare acum materia, încât un minister deosebit să fie creat, iar ministerul de lucrări publice presupun ca să fie rezervat pentru drumurile de fier mai ales.

Apoi, d-lor, este un lucru știut, pot zice o banalitate: înainte de a se putea întemeia o industrie în evoluțiunea

naturală a unui stat, care de la agricultură voiește ca să se înalțe mai sus, trebuie să înflorească meseriile, și dacă nu vom avea aicea în țară meseriași români înconjurați și întăriți, degeaba ne mai gândim la industrie și mai creem minister de industrie cu un nou șir de funcționari.

În fine, am avut onoare a vă arăta, într-o concepțiune mai unitară, adică în contraproiectul de adresă, și celelalte elemente esențiale fără de care nu poate fi vorba de o reorganizare în năuntru în mod serios. Mă mărginesc a mai releva din aceste un singur punct. O chestie, care nu mai sufere întârziere, este chestia magistraturei. Este evident că în momentul în care Maiestatea Sa ne spune că acum este timpul de reforme interne, se impune ca una din cele dintâi reforma magistraturei. Magistratura, cum stă astăzi în lege, este în orce caz pieziș pusă. Curtea de Casație inamovibilă, curtile si tribunalele la discreția ministrului. Starea aceasta de lucruri este o anomalie intolerabilă. Noi credem că inamovibilitatea trebuie propusă pretutindenea ca singura compatibilă cu monarhia constituțională. Dv. sau unii din dv. pot crede altfel; dar chestia în orce caz trebuie să fie rezolvită.

D-lor, terminând vă rog să credeți că în materii de asemenea natură este foarte greu de a afirma ceva în mod apodictic; și din parte-mi aș vedea ca o lipsă de modestie, când ar zice cineva: eu sunt sigur fără discuție, că aceasta este singura cale, care va duce spre bine în reformele dinăuntru. Dar ceea ce pot afirma fără îndoială este că a venit momentul ca să pășim pe acest tărâm. Orcare ar fi fost în trecut deosebirile de partid, de acum înainte deosebirea de partid trebuie să primească o altă formă. A început a se astupa abisul ce mai nainte separa țara în două tabere. Prin încoronarea de rege a principelui Carol I, la martie 1881, veți fi recunoscut și dv. că bine au lucrat conservatorii Lascar Catargi, Florescu și Mavrogheni, când, la martie 1871 prin stăruitoarea lor acțiune, au făcut cu putință continuarea domnirii acestui Principe. În fata

răsboiului care a venit în 1877, veți fi recunoscut asemenea că acuzarea ministerială din 1876 era mai bine să nu se facă.

După ce ne-am întâlnit cu toții în acest an la proclamarea Regatului, cred că de acum înnainte putem începe pe o altă linie de demarcațiune discuțiile noastre de partid și că suntem datori fiecare din noi de a nu ne mai grupa în jurul persoanelor, de a nu ne mulțumi cu instincte vagi de opoziție, de a nu mai zice: voiesc să te duci tu, ca să viu eu; ci de a ne spune unii altora și de a spune țărei: iată ce credem, iată ce voim în reforme practice; cine voiește tot așa, va fi cu noi, cine nu, nu va fi; dar în orce caz va fi știut de toți, pentru ce și în ce înțeles este activitatea noastră politică.

Din aceste puncte de vedere nu putem vota proiectul majorității, care este neîndestulător pentru a accentua momentul actual, și de aceea ne-am crezut datori să prezentăm contraproiectul, care vi s-a cetit (aplauze).

56

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi

(Ședința Camerei de la 11 decemvrie 1881)

Ministrul-plenipotențiar al țării la Paris, N. Calimachi-Catargi, fusese destituit de ministrul de externe, d. E. Stătescu, și după destituire publicase o broșură cu revelarea unor acte diplomatice în chestia Dunării (vezi mai sus, pag. 27 și 29[1]; *ed. n.* – p. 714–715).

În ședința Camerei de la 11 decemvrie 1881, d. N. Fleva dezvoltă o interpelare asupra acestui incident și se ocupă de măsurile penale în contra unor asemenea delicte politice. Aici intervine și următorul discurs:

D-lor deputați, d. ministru de externe, răspunzând la interpelarea d-lui Fleva, a zis că publicațiunea făcută de d. Calimachi-Catargi, care este un act foarte blamabil, reprobat, justifică *ex post* măsura ce o luase d-sa, d. ministru, mai nainte.

Dacă înțeleg bine, d. ministru a zis că publicarea făcută de d. Calimachi-Catargi justifică publicarea destituirii d-sale prin *Monitor.*

[1] Aceeaș neobișnuită violență, adecă destituirea unui agent diplomatic al țării și publicarea destituirii prin *Monitorul oficial* se mai comisese, tot de un guvern liberal, la 1867 în contra d-lui I. Bălăceanu. Decretul destituirii sale din Agenția diplomatică de la Paris, contrasemnat de ministrul de externe St. Golescu, e publicat în *Monitorul* de la 20 mai 1867.

O voce. Nu-l justifică; l-a destituit pentru că era nedemn de acel post.

Titu Maiorescu. Justifică purtarea d-sale.

D-lor deputați, pusă discuția pe acest tărâm, cred că mai merită câteva cuvinte. Zicându-le însă, trebuie să vă spui de mai nainte că această chestie, ca și toate chestiile, cari pot să fie puse într-o legătură imediată și naturală cu relațiunile internaționale, nu poate și nu trebuie să fie în nici un caz o armă de partid. În această privire aprob cu desăvârșire ceea ce a zis d. Fleva.

Pentru a face mai clară idea, pe care voi să o exprim, îmi închipuiesc că nu este la putere guvernul actual, cu care de altminteri ne aflăm în opoziție, și nu este d. Calimachi-Catargi în joc, ci că ar fi un guvern al partidului nostru pe banca ministerială, și ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat altuia. Așa privită chestia, să examinăm puțin ceea ce s-a petrecut. Și putem face acest examen aici, fiindcă actele petrecute sunt de domeniul public.

Am citit în *Monitorul oficial* un raport al d-lui ministru de externe către M.S. Regele, prin care se cere revocarea ministrului nostru de la Paris, a d-lui Calimachi-Catargi.

În acest raport, care e dat publicității în mod oficial și despre care sunt în drept a vorbi, se arătau o sumă de detaiuri, care până la un punct oarecare păreau intime ale d-lui ministru de externe față cu agentul său.

Ni se vorbea de numirea unui secretar al legațiunii de la Paris, de dificultățile ce titularul legațiunii, d. Calimachi-Catargi, le-a ridicat în contra acestei numiri, de concediurile și absentele d-lui Calimachi-Catargi, și în fine de o ultimă depeșă deschisă, care se menționează în *Monitor,* dar a căreia coprindere nu o vedem publicată.

Aceste atitudini diferite ale d-lui Calimachi-Catargi, zice d. ministru de externe, au motivat cererea d-sale de revocare.

D-lor, când a numit d. ministru de externe un secretar la agenția de la Paris, d-sa a numit negreșit pe cine a crezut d-sa de cuviință.

Era oare d. ministru în dreptul său? Era fără îndoială în dreptul său de a o face.

Dacă onor. d-lui Calimachi-Catargi nu-i convenea aceasta numire, era în dreptul d-sale de a se retrage, de a se demite? Negreșit că era în dreptul său, și nimeni nu putea să zică nici un cuvânt pentru aceasta. D-sa nu a vroit s-o facă, a persistat și pare a fi excitat și prin aceasta o nemulțumire a d-lui ministru de externe.

A doua întrebare: d. ministru de externe nu era oare în dreptul său de a-l revoca? Fără nici o îndoială, d. ministru de externe actual, și orșicare altul ar fi fost, era în dreptul său netăgăduit s-o facă aceasta, fiindcă un ministru este responsabil după Constituțiune de toată administrațiunea sa și prin urmare, fiind responsabil, este și în drept de a revoca pe orce funcționar dependent de resortul său, se înțelege totdeauna, dacă acea revocațiune este sanctionată de Maiestatea Sa Regele.

A treia întrebare: d. ministru de externe era în dreptul său de a publica decretul relativ la acea revocare și de a publica în acelaș timp și motivele lui? Fără nici o îndoială, era în dreptul său formal de a o face. În general toate decretele se publică prin *Monitor*, și în cele mai multe cazuri se publică si raporturile, care motivează decretele.

Despre dreptul formal al d-lui ministru de externe de a face aceste nu încape îndoială.

D-lor, să-mi permiteți însă a zice că din parte-mi cred că ar fi – nu o nelegalitate, dar un uz deplorabil, când în relațiunile internaționale, și de asemenea relațiuni se tin niște acte relative la un ministru, care reprezentă țara în străinătate, când, zic, în aceste relațiuni s-ar perpetua un asemenea obicei. Și fiindcă vorbind de această chestie, m-am pus în punctul de vedere că ar fi un amic din partidul nostru pe

băncile ministeriale și acel agent ar fi altcineva indiferent, din acest punct de vedere zic: rău, după convingerea mea, foarte rău face un ministru, din orce partid ar fi, care în asemenea împrejurări dă publicității asemenea rapoarte.

Vedeți, d-lor, sunt prea multe inconveniente. Cel dintâi inconvenient, și aceasta se răsfrânge asupra noastră a tutulor, asupra țării întregi, și într-o minimă parte și asupra noastră a opozitiunii, inconvenientul este că am avut țara reprezentată atâta timp, oarecum încarnată în reprezentarea ei atâta timp prin o persoană, în contra căreia guvernul crede mai pe urmă necesar de a publica prin *Monitor* un decret de destituire, și mai ales când, între alte motive, se vorbește în decret de o depeșă, fără să se arate coprinsul ei, așa încât e deschisă ușa la fel de fel de supozițiuni, cari sunt desigur nemeritate și cari înconjură faptul de o atmosferă cu totul străină de natura lucrului. Adăogați la aceasta că măsura unei asemenea destituiri e așa de neobișnuită, încât prea mulți oameni și la noi și în străinătate sunt purtați a crede că poate sunt alte motive alăturate de acelea, cari sunt publicate prin *Monitor*, ceea ce și mai mult agravează chestia pentru amândouă părțile.

În al treilea rând adaog, d-lor, o altă considerațiune. Noi suntem Regat nou, și poate nu era momentul bine ales ca să debutăm, în relațiunile noastre de abia stabilite, cu miniștrii noștri de abia recunoscuți ca miniștri ai unui stat independent, prin măsura de publicare prin *Monitor* a unui decret, care nu este lipsit de oarecare nervozitate. Dar, în fine, legalitatea era pentru d. ministru de externe; însă un element rămâne din aceasta, dacă-mi iertați expresiunea psihologică: un fel de iritațiune legitimă pentru d. Calimachi-Catargi. Dacă este un lucru foarte greu pentru țară, este un lucru grozav pentru persoana, pe care o atinge, de a se vedea în pozițiunea și în considerațiunea pe care o avea în străinătate tocmai ca reprezentant al țării, izbit printr-un decret de destituire ce i-l dă ministrul îndărătul său, din propria sa țară.

Ei bine, iertați-mă a zice că dacă din actele anterioare ale d-lui Catargi nu rezultă nimic alta de natură a justifica revocarea și publicarea raportului, deși recunosc că aceasta rămâne în competența ministrului de externe, după aprobarea Maiestății Sale, apoi atunci acțiunile posterioare ale d-sale nu pot justifica pe d. ministru pentru publicarea destituirii anterioare, și nu sunt nici o explicare a acțiuni d-sale.

Văzând această publicare a revocării, d. Catargi a făcut ceailaltă publicare, cu totul gravă, pe care o știti.

Îmi vine foarte greu, d-lor, fața cu un fost reprezentant al nostru în străinătate, care era cunoscut pentru măsura sa, pentru demnitatea sa și care a adus servicii reale țării, îmi vine foarte greu, abstracțiune făcând de relațiile personale ce aș putea avea cu d-sa, de a zice ceea ce trebuie să zic, dar trebuie să o zic: cred că publicarea d-sale din toate punctele de vedere este un act rău și că nu se poate în nici un mod justifica pe deplin (aplauze). Aci sunt alături cu d. ministru de externe și cu d. Fleva și cred că cu simțimântul tutulor din Cameră. Recunosc, asemenea, că este bine să se ia măsuri ca un asemenea lucru să nu se mai repete de acum înainte, si o recunosc, d-lor, și pentru alt motiv, care nu știu dacă a fost destul de bine indicat, îmi pare că a fost numai atins în treacăt de d. Fleva. Precum este foarte de regretat, ca noul nostru stat în relatiunile sale internaționale să debuteze cu asemenea publicări prin *Monitor*, așa este și mai de regretat încă a continua debutarea prin asemenea publicări de brosuri. Era deja un mic inconvenient, că mai venise și chestia ceailaltă cu retragerea unui execuatur, deși era statul român în deplin drept de a o face; dar în fine, toate aceste aveau inconvenientul de a arăta noul nostru stat inaugurând relațiunile sale când cu destituirea unui agent și publicarea destituirii prin *Monitor*, când cu celălalt incident, când cu publicarea broșurei. În această situațiune ar trebui să ne dăm toate silințele ca să redobândim..., dar poate că este, atunci ca să *confirmăm* deplina încredere ce trebuie să aibă statele celelalte în relațiile lor cu noi. Trebuie să se stie că asemenea fapte nu se riscă de a se mai comite și în viitor.

În acest ordin de idei cred și eu că este bine ca să existe un articol preciz în Codul penal, care garantează statul nostru și statele străine în contra unor asemenea accidente și dă guvernului un mijloc energic la mână ca să le împedice. Este important ca acest lucru să fie câștigat, și cred și eu că d. ministru de externe și de justiție ar face bine, dacă ne-ar aduce un asemenea proiect de lege. Este recunoscut de toți că aici nu va fi o armă de partid, din contră se vor folosi toți, pentru relațiunile lor cu străinătatea.

Dar, d-lor, atât cred că este destul și nimic mai mult. Ceea ce face moțiunea d-lui Dimancea peste aceasta, îmi pare că iese din competența Camerei. Înțeleg să numească o Cameră anchete, să facă propuneri de legi, să facă cercetări contra funcționarilor administrativi în ființă; dar să vie o Cameră si să-și arate reprobarea sa, în contra cui? în contra unui particular, aceasta nu înteleg. D. Catargiu ar fi în drept să zică: îmi faceți prea multă onoare.

Gr. Eliad. Contra faptului.

T. Maiorescu. Contra faptului unui particular?

G. Eliade. Pentru pozițiunea care a ocupat.

T. Maiorescu. Pentru pozițiunea din trecut? Aceasta nu se poate face.

Eu cred că membrii aceia dintre dv., cari se ocupă de materii de legi și de competență politică, vor recunoaște toti, că nu este bine a se lua asemenea măsuri față de un particular.

Voiți însă ca printr-această propunere să fie îndemnat ministrul de externe să facă un pas mai mult decât pasul foarte just al d-sale, ce l-a anunțat la sfârșit, adecă un proiect de lege care să hotărască pentru viitor cazul neprevăzut în legea de astăzi? Voiți adecă să-l îndemnați să se hotărască si pentru darea în judecată a d-lui Calimachi-Catargi, atunci sunt și mai mult

în contra propunerii d-lui Dimancea și cred că nu e bine să o votăm.

D-lor, este timpul venit ca să dispară, dacă se poate, acest incident. Să luăm din el folosul general de a face o lege pentru viitor; dar a mai continua cu incidentul din trecut, cred că nu va fi de nici un folos. Închipuiți-vă că s-ar da d. Calimachi-Catargi, d. e. după art. 70 din Codul penal, în judecata Curții cu jurați; chestia ar rămânea controversată. Însă dacă-l condamnă curtea, se ajunge scopul dv. Dar dacă-l achită? Ce ar însemna atunci acele dezbateri violente urmate înaintea juraților, ce ar însemna atunci verdictul de achitare? Voiți dv. să lăsați ca tribunalele sau jurații să se pronunțe în asemenea materie, în oarecare grad internațională, mai nainte de a se fi făcut lege specială? Eu cred că nu e bine. Prin urmare, cu cât va dispare dintre noi mai curând acest incident, cu atât va fi mai bine, și deoarece cu toții ne-am unit ca să reprobăm faptele cum s-au urmat, cred că aceasta este de ajuns și nu rămâne decât să se propue o lege specială.

57

Contra sancționării unei legi prin telegramă

(Ședința Camerei de la 10 noemvrie 1882)

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident și răsboi,
G. Chițu, interne,
D. A. Sturdza, externe,
E. Stătescu, justiție,
P. S. Aurelian, culte,
G. Lecca, finanțe,
Col. Dabija, lucrări publice.

Legea comunală de la 1 aprilie 1864 fusese modificată sub ministerul d-lui Lascar Catargi prin legea de la 9 aprilie 1874. Deși Partidul Liberal promisese de mult să schimbe această operă conservatoare, nu lucrase nimic serios pentru îndeplinirea promisiunii (vezi vol. II, pag. 137 și urm.; *ed. n.* – p. 463) și la 6 noemvrie 1882 trebuiau să se facă alegerile comunale. În pripă Senatul se ocupă de legea de la 1864, repusă în vigoare prin un proiect votat de Cameră, însă în ședința de la 1 noemvrie 1882 introduce câteva amendamente, așa încât proiectul revine din nou în Cameră la 2 noemvrie și este adoptat de-abia în ziua de joi 4 noemvrie pe la 3 1/2 ore

p. m. Alegerile comunale erau fixate pentru sâmbătă 6 noemvrie; dacă era să li se aplice noua modificare liberală, aceasta trebuia promulgată cel mai târziu vineri 5 noemvrie. Regele era la Sinaia. Atunci joi după ora $3^1/_2$ p. m. i se cere sancțiunea prin telegraf; în aceeaș joi, pe la 6 ore seara, sosește la minister o telegramă a adjutantului de serviciu din Sinaia, prin care se zice că Regele a sancționat, si seara pe la $10\ ^1/_2$ ore vine cu trenul aprobarea autografă a Regelui, pusă pe telegrama ministerială (nu pe documentul cu textul legii). Aceste curioase amănunte le explică ministrul de interne G. Chitu în sedința Camerei de la 10 noemvrie, răspunzând unei critice făcute în ziarul *Binele public*. În contra explicării ministeriale se îndreptează cuvintele următoare:

D-lor deputați, nu mă preocupă întru nimic amănuntele pe cari ni le dă d. ministru de interne. Ceea ce trebuie să ne procupe e forma, sub care d-sa vine în Cameră cu această ocazie. Fiindcă văd că nu s-a găsit nici un parlamentar mai vechiu decât mine, vă cer voie, fiind indiferentă persoana care relevă, de a o releva eu.

Cred că este un precedent nepomenit ca un ministru să ia un articol de jurnal și să spue că el exprimă cutare părere, iar noi să începem o conversațiune ca să vedem, dacă părerea acelui articol din jurnal este împărtăsită de vreun deputat din Cameră. Dacă crede că este destul de importantă chestia, atunci deputatul care împărtășește părerea, va găsi totdeauna forma interpelării ca să o releve; și dacă guvernul crede că chestia este așa de grea, fie zis în treacăt, are mijlocul, care-l privește, de a ruga pe un deputat amic să interpeleze, și atunci ministrul răspunde în mod deschis, pe calea parlamentară. Dar ca să vie un ministru să ne citească o părere din un jurnal, care părere nu a fost încă susținută în Cameră, și să ceară a se face

aci contra-critica acelei critice din jurnal, aceasta este până acum ceva nepomenit, și cu toții trebuie să sperăm că nu se va reproduce a doua oară.

Cu toate acestea, cred că ar fi de dorit din partea tutulor ca sancționări de legi prin telegrame să nu se mai facă. Nu există sancționare corectă printr-o telegramă, căci Maiestatea Sa Regele trebuie să cunoască textul legii, pe care-o sanctionează, și în notițele citite de d. ministru de interne nu ni se spune că s-a și comunicat Maiestății Sale, pe lângă cererea iscăliturei, și textul legii. Apoi chiar de se va fi comunicat telegrafic textul legii, rămâne totuș să se controleze mai întâi dacă telegramele au ajuns exact, fiindcă textele de legi trebuiesc puse autentic, cuvânt cu cuvânt, înaintea ochilor Maiestății Sale; și a cere numai o sancționare prin telegrame fără această autentificare a textului legii, acesta este un al doilea precedent, mai grav decât conversațiunea în privința unui jurnal, și nu va fi bine să se perpetueze.

58

La Adresă. Puncte de unire între partide. Lipsă de program în Partidul Liberal

(Ședința Camerei de la 12 noemvrie 1882)

D-lor deputati, poate aveți și d-voastră simțimântul, pe care îl am eu, cá după aproape trei zile de discuțiuni foarte animate asupra unui proiect de adresă foarte inofensiv, este timpul să revenim la chestie.

D-lor, de astă dată proiectul de răspuns la adresa Tronului, după cum ați văzut din darea de seamă cu care îl însotește d. raportor, este aprobat și de un membru al opozițiunii. Un membru, fără a vorbi în numele opozițiunii întregi, dar pentru sine, ca membru ales de d-voastră în această comisie, a aprobat proiectul de răspuns, el, membrul, fiind și înțelegând să fie în opozitiune.

Asupra acestui punct s-a ivit o divergență de păreri și s-a zis că proiectul de răspuns la adresa Tronului este si trebuie să fie opera majorității si că nu poate să ia parte la o asemenea lucrare minoritatea. D-lor, în privința aceasta pot să fie și alte păreri, și eu, de exemplu, cred că nu este constitutional corect a susține aceasta.

Fără îndoială, și-mi pare că d. Kogălniceanu, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, a dat în această privire un alt înțeles raportului d-lui Costinescu, decât îl avea în mod

firesc, fără îndoială, zic, nu se poate pune ca lucru de princip, că niciodată cu ocazia răspunsului la adresa Tronului minoritatea, dacă crede că e momentul oportun, nu poate să facă opozitie, să-și arate adică vederile ei sub formă de contra-adresă. Acest drept nu se poate tăgădui minorității și nu cred că a fost în intențiunea majorității actualei comisiuni de a-l tăgădui. Dar dacă este adevărat că minoritatea poate să facá un contraproiect de răspuns la adresa Tronului, tot așa este de corect și adevărat că poate să fie și momente în cari opozitia să nu creadă necesar aceasta și în care, dacă proiectul ce-l prezentă majoritatea ca răspuns la adresa Tronului nu este, cum a spus-o d. Costinescu, un program politic de partid, ci un simplu omagiu la adresa Tronului, și minoritatea și majoritatea să-l poată vota. Precum dar este adevărat cel dintâi punct de vedere, așa este adevărat și celălalt, și toată chestia este numai dacă momentul pare oportun minorității ca să facă un contra-proiect, și al doilea dacă în proiectul majoritătii găsește ceva care ar împedica-o de a-l vota.

Am ascultat, d-lor, discuția urmată în aceste două zile, și nici în vorbele d-lui Kogălniceanu, nici în acele ale d-lui Ionescu și nici în acele ale d-lui Lahovari, cu singura exceptie a celor zise asupra creditului agricol, n-am văzut ceva care s-ar raporta la însuș răspunsul așa cum este făcut și care ar autoriza pe cineva de a-l combate, sau de a nu lua parte în însăș comisia pentru dezbaterea lui.

D-lor deputati, chestia, deși în aparentă numai formală, are, ca toate lucrurile de formá din viața mai înaltă constitu-țională, și o mare însemnătate în fond, si însemnătatea cred că este aceasta:

Este de interesul vieții noastre parlamentare, ca într-o Cameră să întindem sau să restrângem punctele de conflict cu majoritatea și cu guvernul ei? Este de interesul nostru, al țării, ca să accentuăm punctele de întâlnire, cari trebuie să existe între toate partidele, sau este de interesul țării, ca să arătăm mai

mult dezbinările dintre partide? Dacă cu ocazia dezbaterii răspunsului la adresa Tronului vine o majoritate și face ea însăș, în mod conciliant, un răspuns nepolitic, un răspuns curat de omagiu către Tron, și dacă minoritatea nu găsește momentul oportun de a face un contraproiect, atunci, vă rog, după care teorie constituțională să nu voteze acest răspuns minoritatea sau să nu ia parte la discuția acelei adrese în comisie? Apoi avem precedente aci: în anul trecut se aleseseră doi membri din opoziție, d. Vernescu și cu mine, ca să facem parte din comisia de răspuns la adresa Tronului; am refuzat noi, din princip, de a lua parte? Din contră, ne-am dus, am lucrat în această comisie, am stat la constituirea ei, și numai atunci când ni s-a refuzat comunicarea de acte diplomatice, într-o chestie care prima pe toate celelalte și care, dacă am fi adoptat-o și noi cei din minoritate, ar fi angajat țara întreagă într-o direcție internațională periculoasă, numai atunci am fost puși în neputință de a judeca, până unde putem merge pe această cale, și numai atunci ne-am retras, motivând retragerea prin această împrejurare gravă. Dar când nu am motive excepționale de a mă retrage, cum mă pot retrage eu conservator monarhic dintr-o comisie, care vine astăzi și aduce pur și simplu, fără coloare politică, omagii la Tron?

D-lor, asemenea deosebire de partid nu o înțeleg și nu cred că este bună. Căci reviu la întrebarea: trebuie să accentuăm dezbinarea dintre partide? Eu cred mai mult, că pe cât este un început bun de a se face în împrejurări normale, fără coloare politică, fără deosebire de partide, adresa la Tron, pe atât va continua acest bun început, și în compunerea biuroului fiecării Camere va trebui prevăzută din princip minoritatea. Fără îndoială, prezidentul Camerei va fi al majorității, dar între cei 4 viceprezidenți unul sau doi vor trebui din princip să fie ai minorității, fiindcă nepărtinirea în dezbaterile Camerei, reprezentarea acestei Cameri ca expresie a țării constituționale întregi nu ar trebui să fie operă de partid, ci a țării întregi, așa

cum este și reprezentată. S-a vorbit atâta de teorii constituționale ieri și astăzi, s-au citat atâția autori, și d. ministru de interne ne-a complectat cu atâta zel citările din Bluntschli, toți au atins chestiile constituționale așa de pe larg încât mă cred și eu autorizat a mă întreba înaintea d-voastră sub un punct de vedere mai general: ce este în esența sa acest constituționalism, care este, era să zic suferința, dar permiteți-mi să zic mai bine simptomul caracteristic al statelor continentale în secolul al 19-lea? Noi am împrumutat constituționalismul de la Englitera și l-am introdus la noi, dar ca la toate mecanismele aceste străine, întrebarea practică este: cum se adaptează la viața reală a poporului român? Apoi mecanismul este știut, esența este jocul între partide, cel puțin între două, așa încât să fie când una, mai înaintată, mai vie, când alta mai moderată, la guvern, și pe temeiul acesta d. ministru de interne zicea: guvernul constituțional al unui partid se bazează în administrația sa pe aderenții săi din partid, își caută agenții săi de încredere, de principii, căci altmintrelea ar fi anarhie. Sistemul constituțional cere ca să fie când un partid cu toți aderenții săi, prin libertatea alegerilor, la putere, când celălalt partid, cu toți aderenții săi prin aceeaș voință liber exprimată a țării, la putere.

Vag așa exprimat lucrul este în aparență foarte ușor; dar ia să vedem ce însemnează „a veni la putere" și până unde merge această „putere", până unde este iertată dezbinarea de partide într-o țară așa încât să se facă joc de alternare când într-un guvern, când în celălalt de la „putere"?

La noi când se schimbă miniștrii, se schimbă majoritatea Camerei și a Senatului, se schimbă prefecții, se schimbă și subprefecții, se mai schimbă chiar și primarii, se schimbă și majoritatea consilielor comunale, se schimbă și majoritatea consilielor județene, se schimbă casierii și toti funcționarii administrativi, ba uneori se fac unele schimbări în magistratură; căci până când, din nenorocire, magistratura va

fi amovibilă, ea va atârna de la ministrul justiției, care și numai după tactul său personal urmează să aprecieze, până unde va voi să serve și magistrații în interesul partidului său întâmplător.

Pe de altă parte însă, d-lor, se aud în țara aceasta plângându-se mulți oameni cu minte, că nu avem destui aspiranți competenți și onești, cari să poată ocupa fiecare post administrativ, și că multe se cer în această țară, tânără încă în viața publică și nu pe deplin pregătită, pentru ca să meargă bine, se cer atâția miniștri competenti, se cer atâția deputati și senatori integri și cu cunostință de cauză; se cer atâtia prefecti onești cu cunoștințe administrative, se cer atâtia magistrati, atâția subprefecți, atâția primari, atâtia membri ai consilielor județene și comunale, și fiindcă ne-am lărgit în timpul din urmă cercul activității publice, se mai cer și atâtia membri în institutele financiare și tehnice, și mai presus de aceștia se mai cer și atâția miniștrii reprezentanți în străinătate, încât mi-e teamă că dacă ne-am pune cu totii împreună, fără nici un spirit de partid, totuș ar fi greu să ne găsim în numărul suficient pentru ca să completăm cadrele neapărate ale mecanismului vieței noastre publice (aplauze).

Dar încă dacă noi, cari cu toții împreună nu suntem de ajuns pentru a administra bine țara, vom mai veni cu teoria alternării partidelor în sistemul constituțional dându-i acest înteles, că să cerem un șir de oameni, cari se completeze întreaga rețea de administrație dintr-un partid, și apoi un alt sir de oameni, cari se completeze rețeaoa întreagă a administrației dintr-un alt partid. Oare acesta să fi fost gândul d-lui ministru de interne, când ne zicea că trebuie să aibă funcționarii săi fiecare regim, căci altmintrelea este anarhie? Nu cred. Și trebuie dar foarte exact interpretat, până unde merge alternarea sau dezbinarea de partide într-un stat constituțional? Aceasta, cam vedeți, stă în legătură și cu dezbaterea noastră de față. Întrebarea mai generală este dar: dacă dezbinarea de partide există în sistemul constituțional, unde începe și unde sfârșește? Merge și la adresa Tronului? Trebuie să fie la biurou? Este în toate dezbaterile fără nici o excepție? Se întinde mai departe în țara întreagă, și până unde?

As vrea să-mi spue un teoretic constituțional, dacă a auzit vreodată în Englitera că dezbinarea de partide să meargă așa de departe, precum se obicinuește să meargă la noi? Dar s-ar fi prăpădit de mult Englitera ca și Polonia, dacă sfâșierea de partide ar fi mers până la cea din urmă treaptă a administrației acelei țări (aplauze). Pentru ce stă așa bine Englitera cu toată lupta ei de partide? Fiindcă acolo sfera de luptă de partide nu se întinde așa de departe în toate ramificările vieței publice, precum din eroare se crede și se practică la noi; stă bine, fiindcă sfera ei de lupte politice este foarte restrânsă, și numai în această restrângere poate să existe o alternare de guverne.

Toți oamenii cu minte spun (și o puteți constata chiar din indiferența crescândă a țării pentru luptele noastre de partid), toți oamenii cu minte spun ca nu trebuie să punem niciodată interesele de partid mai presus de ale țării. Cu alte cuvinte, sunt lucruri în viața publică a unui popor, unde nu este vorba de partid, ci de interesul general al tutulor fără deosebire, și întrebarea practică pentru noi este acum, mai ales de când cu proclamarea Regatului, adică de când ne aflăm toți puși sub acelas scut al Constitutiunii monarhice, întrebarea practică este: cari sunt acele puncte de contact, în privința cărora de la început trebuie să zicem: aici nu are a face dezbinarea de partide, ci are a face numai interesul lucrului în sine?

D-lor, tot zicem: tara, țara! Abstracția aceasta „tara" în realitate este compusă în cea mai mare parte din țărani, din așa-numiții oameni de rând, din multime. Ce are a face mulțimea cu discuțiile noastre publice? Cea mai mare parte din ei, din nenorocire, nici nu știu încă să citească și să scrie. Vă puteți închipui, dacă toată vorbirea noastră cea lungă de aci îi atinge pe ei până acolo! Vorbele noastre de aci îi ating numai întru atâta, întru cât le ating relațiile lor cu administrația inferioară

a statului, care aceasta poate fi influențată prin vorbele noastre, îi atinge rareori ministrul și prefectul, îi atinge însă perceptorul, îi atinge învățătorul, îi atinge preotul, îi atinge adeseori executorul, îi atinge recrutorul, mai rareori – să sperăm – îi atinge judecătorul de ocol, și mai rar încă tribunalul.

Aceștia din urmă: strângătorul de impozite, învățătorul, primarul din sat, cel mult subprefectul, aci este punctul de contact al săteanului cu ceea ce numim noi statul în administrația sa.

Aci dar se cere ca să fie oameni onești, integri, inteligenți, dacă e vorba de îmbunătățirea stării țăranului. Aci trebuie cu toții să punem toate încordările noastre, ca să aducem o stare de mai mare probitate în administrația de jos a statului (aplauze).

Simțiți îndată aci importanța practică a întrebării, dacă trebuie întinsă deosebirea partidelor până acolo, încât să punem și în acele posturi, cele mai de jos, dar cele mai importante pentru popor, numai oameni de partid, cu risicul de a nu fi oameni de treabă?

Cine ar răspunde la această întrebare în mod afirmativ, ar comite o erezie constituțională, dacă vorbim de sisteme europene, și nu de republica americană.

Cred dar, că merită să examinăm acum împreună și mai cu de-amănuntul, unde este și unde nu este chestie de dezbinare de partide în viața statului, în Cameră, în administrație în genere.

Încep prin a zice, în legătură cu dezbaterea noastră de față, că nu e chestie de partid pentru acei care primesc Constituțiunea monarhică, nu e chestie de partid în omagiele aduse Tronului prin o adresă a Camerei.

Al doilea, nu e chestie de partid și nu trebuie să fie *justiția* în țară. Acest adevăr s-a simțit până la oarecare punct de mai toți miniștrii de justiție din orce partid, și trebuie să recunoaștem că, deși magistratura în cea mai mare parte a ei atârnă în numirea și schimbarea ei de la bunul-plac al

ministrului, totuș cei mai mulți miniștri s-au sfiit să exercite puterea lor discreționară în sensul prea exclusiv al intereselor de partid, din contră trebuie să recunoaștem pentru onoarea țării, că este destul de general simțimântul cel adevărat, că magistratura, care în cazuri de conflict al intereselor hotărește despre onoarea, libertatea și averea cetățenilor, este o activitate publică în folosul țării întregi ca unitate și în afară de orce dezbinare a partidelor. De aceea ar fi o adevărată calamitate în țara noastră, când s-ar introduce electivitatea politică a magistraturei și s-ar arunca astfel în vârtejul sfâșierilor de partid o instituție, care până acum prin bunul-simț al țării a fost din ce în ce mai depărtată de la această luptă nesănătoasă. Mie unuia mi-a părut foarte rău, o mărturisesc, când s-a făcut, cu prilegiul Coaliției de la Mazar-Pașa, chestie politică și dintr-o parte a magistraturei. Mi-a părut rău de demisionarea *en masse* a magistraților din capitală sub ministerul Lahovari. Dar în fine, simplu numai a demisiona e dreptul fiecăruia. Dar mi-a părut mai rău de banchetul politic dat în onoarea acestor tineri magistrați demisionați, banchet, la care au asistat și unii bărbați de stat, de la a căror maturitate se putea aștepta o mai dreaptă înțelegere a intereselor generale în stat.

Dar ceea ce mi-a cauzat cea mai mare părere de rău a fost înaintarea peste curând a acelor tineri în ierarhia magistraturei pentru chiar faptul demisionării lor, îndată ce s-a schimbat guvernul.

Nu trebuie, d-nii mei, să se bage politica aci. Magistratul trebuie scutit, ferit, ocrotit de luptele noastre, de sfâșierile partidelor: pentru că el este în stat acela care dă cetățeanului îndeobște siguranță în contra orcărei împilări, și a împilării partidelor, el este unul din organele cari alcătuiesc unitatea statului în mijlocul îndoirii partidelor.

Urmând mai departe cu enumerarea sferelor de activitate publică, cari trebuiesc depărtate din sfâșiarea partidelor, constat că între aceste s-a admis școala, mai constat că s-a admis

totdeauna și armata. Acolo cel puțin, unde suntem chemați a muri cu toții împreună, s-a admis, de la început, că e o singură țară pentru care murim, și nu două partide dezbinate.

Dar e destul atât? Toți bărbații cu înțelegerea trebuințelor reale ale statului român vor recunoaște, împreună cu mine, că nu este destul atât.

Ceea ce ar trebui să se mai facă, e aceasta: și primarul și consiliile comunale și județene trebuiesc scoase din politică. Administrația locală a orașelor și a satelor, administrarea intereselor locale ale districtului trebuie să o lăsăm tutulor celor capabili din localitate, fiindcă e a tutulor și nu a unei divergințe de opinii după divergența de partid.

Dar să ne apropiem acum de sferele mai înalte ale statului și bă examinăm întrebarea și în privința nouei noastre instituții a miniștrilor plenipotențiari și rezidenți pe la curțile străine.

O idee, care cred că trebuie să fie primită de toți, e că mai ales reprezentanții țării în străinătate nu sunt și nu trebuie să fie ai unui partid, ci sunt ai țării întregi. Putem noi oare să transmitem în străinătate sfâșierile noastre din năuntru și să fim reprezentați față cu străinii, cari adeseori sunt și dușmanii noștri, slăbiți în autoritatea noastră relativă prin jumătățirea intereselor de partid? Desigur nu! Aceasta ar fi o periculoasă erezie constituțională.

De aceea și vedeți, că niciodată nu i-a trecut prin cap unui guvern englez, dacă s-a schimbat în coloarea politică, dacă a venit d. e. după Beaconsfield antagonistul său Gladstone, ca să-și recheme pe agenții diplomatici numai pentru că sunt numiți de un guvern de altă coloare politică.

Iertați-mă, d-lor, dacă vă vorbesc cu o deosebită stăruință de această cestiune.

Nu știu cum, dar mi-a părut că începutul de toamnă al legislaturei noastre din urmă este plin de un fel de atmosferă îngreuiată, de false insinuări și prepusuri, întemeiate pe o foarte greșită înțelegere a constituționalismului.

Mă cred dar dator a pune întrebarea franc și lămurit: este cineva de părere că ar fi în interesul orcărui stat constituțional și îndeosebi în interesul micului nostru stat, care are trebuință de conlucrarea tutulor bărbaților săi, ca reprezentarea țării în străinătate să fie chestie de partid?. . .

Dacă nu îmi face nimeni onoare de a mă întrerupe prin o afirmare, dacă nimeni nu susține că e chestie de partid, apoi corolariul este: prin urmare, orce primire a funcțiunii de ministru reprezentant în străinătate întru nimic, dar *absolut întru nimic* nu se poate interpreta ca o trecere dintr-un partid în altul, ca schimbare de idei, ca o pată ce se aruncă asupra caracterului politic al cuiva (aplauze).

S-a dus d. Krezzulescu la Petersburg, d. Mavrogheni la Constantinopol, d. Carp la Viena; însă d. Carp rămâne absolut corect: cu toate ideile sale, fără nici o schimbare în ceea ce privește politica internă; d. Mavrogheni absolut corect cu ideile sale, fără nici o schimbare în politica internă; și foarte bine a făcut guvernul, dacă a crezut că sunt acești bărbați capabili de-a ocupa acele locuri în străinătate, foarte bine a făcut că i-a ales fără privire de partid, și rău ar sta orcărui bărbat politic cu minte de-a face presupuneri și interpretări răuvoitoare din aceasta.

D-lor, vă rog iertați-mă, dacă fac aici o parenteză personală. Deși chestiile personale nu au nici o valoare în discuțiile politice, dar sunt dator a face această parenteză, pentru că nu aș voi să se slăbească argumentarea mea prin prepusul, prin insinuarea că ar fi un gând personal, care mă face să susțiu cu toată convingerea această teorie.

Am citit și eu prin ziarele de ieri și de astăzi, cum ne citea mai deunăzi și d. ministru de interne din *Binele public*, am și auzit prin Cameră că ar fi vorba să pun în practică eu însumi această teorie, să fiu adică trimes la nu știu care post în nu stiu care țară străină. Dați-mi voie a desminți aceste știri.

Nu a fost nici o vorbă despre aceasta; îmi permit a adăoga: nici nu poate să fie vorbă pentru persoana mea. Până când nu

va fi schimbată opinia publică în această privire, vreau să am dreptul neatins de orce fel de bănuieli personale, dreptul de a susține cu toată tăria un princip de stat, fără a cărui păzire în această sferă, ca și în celelalte mentionate mai sus, ducem țara la peire cu administrarea noastră constituțională.

În această convingere a mea eu aș crede că trebuie cu timpul să mergem și mai departe în întinderea sferei, din care dezbinarea partidelor să dispară.

Ce bine ar fi d. e. să coprindem în această sferă a pacinicei ei administrări și prefecturele; ce bine ar fi ca prefecții să nu mai ia parte la luptele electorale (aplauze), ci să se ocupe numai de buna gospodărie a districtului lor fără prea multă privire la partid! Ce bine ar fi, când am vedea odată câteva guverne urmându-se unele după altele din diferite partide, și lăsând totuș vreo 10–15 ani pe aceiași prefecti neschimbați, numai dacă sunt oameni onești și capabili. Aceasta ar fi reforma cea adevărată în administrația țării.

Și, d-lor, cam așa se face în Englitera. Englezii, în luptele lor de partide, nu ating, pentru a zice așa, pâinea de toate zilele a locuitorilor de sate și orașe, și de aceea englezii pot merge înainte cu alternarea la putere a partidelor lor. Până la un punct oarecare ei sunt și pot fi indiferenti la aceste certe de partid, fiindcă ele nu taie în adâncul administrării intereselor locale și nu ating imediat și direct partea esențială a vieței pacinicilor locuitori. Acolo locuitorul nu se uită ca să vază cine este mare, cine este cu influență în sat, în oraș sau în district, ca să se ia după dânsul dacă vrea să aibă viață liniștită, să scape de șicane, să poată avea dreptate în contestații, să nu fie asuprit la impozite, să nu fie tocmai când are treabă, luat pe nedrept la garda națională (ilaritate), și o sută de alte asemenea.

Așadar să știm cu toții și să formăm opinia publică în acest înțeles: este un princip pentru buna stare a administrării statului constituțional, că sfera luptelor de partid nu trebuie întinsă peste oarecari limite foarte strâmte, de cari voi vorbi

îndată, mai ales pentru statul român în starea lui de astăzi trebuie esențial mărginită.

Până când nu vom pune în practică acest princip, nu poate fi vorba de îmbunătățirea administrației noastre.

Oameni onești și capabili nu avem destui, mai ales pentru acel mare număr de funcționari, cari sunt în atingere cu zilnica viață a poporului de rând. Dar și din acei puțini câți îi avem condamnăm o jumătate să aștepte în neactivitate până când va cădea de la putere ceailaltă jumătate, care se întâmplă să fie cu protectorii săi la guvern. În această stare, guvernul central se vede silit a umple golurile cu orce soi de indivizi, numai să fie aderenți ai partidului său, și cu acest metod nefericit aruncăm administrația din ce în ce mai mult pe povârnișul, pe *panta* corupțiunii. Aici dar este cel dintâi punct, unde oamenii de stat cu minte trebuie să-și concentreze puterile fără deosebire de partid, pentru a schimba reaoa deprindere de până acum, așa de contrarie adevăratelor interese ale statului nostru, chiar constituțional fiind.

Trec acum, d-lor, la ceailaltă parte a acestei argumentări și mă întreb: unde este sfera cea restrânsă, unde lupta de partide este esențială în sistemul constitutional, este condiția lui de viață pentru a produce lumina ce rezultă din ciocnirea ideilor și a produce rezultanta intereselor publice contrare?

Această sferă este banca ministerială și deosebirea majorității și minorității în Cameră și Senat, ca și în colegiile lor electorale, asupra chiar ideilor puse înainte de guvern ca proiecte de legi sau ca practică administrativă. Aici în adevăr luptă, aici idei divergente, aici principii de partid clar fomulate.

Aici nu ne e permisă duplicitate de principii în una și aceeaș persoană, precum nu este permisă nici ascunderea sau ignorarea ideilor, după care este în intenția fiecărui ministru de a-și dirige resortul său si fiecărui deputat de a-l susține sau a-l combate.

Grupările de partid ce se formează aici nu se pot întemeia pe numele persoanelor, ci pe autoritatea principiilor și a

aptitudinii în aplicarea lor, și orce trecere dintr-un partid în altul trebuie clar motivată înaintea țării ca o necesitate de princip în interesul general, sub pedeapsă de a fi taxată de felonie.

Nu degeaba, d-lor, trebuie să stăruim în o asemenea accentuare a ideilor.

D. Kogălniceanu, cu autoritatea ce o are prin însemnatul său trecut ca bărbat de stat în țara aceasta, ne-a repetat alaltăieri programa bătrânilor de 1857. În adevăr, am trăit cu această programă până la 1880–1881 și d-voastră ați încoronat-o prin proclamarea Regatului și a Dinastiei. Dar de acum înainte, care este formula de idei, ce ni se impune nouă celor ce venim după d-voastră? Și întrebarea este cu atât mai grea, cu cât din bătrânii ante-luptători de la 1857, pentru nenorocirea noastră, încep a se duce unul câte unul, așa încât astăzi se poate număra acei ce au mai rămas și a căror titlu de onoare este de a fi condus țara aceasta unde se află acum. Au mai rămas Brătienii, Rosetti, Kogălniceanu, au mai rămas din membrii comitetului unionist de la Iași Lascar Catargi și Mavrogheni.

M. Kogălniceanu. Numai Mavrogheni a fost.

T. Maiorescu. A mai rămas prințul Dimitrie Ghica, care în Divanul ad-hoc din Valahia a răspuns comisarilor străini: organizarea politică internațională o putem primi de la voi, dar nici un amestec în administrația internă a țării! A mai rămas din bărbații acelei epoce unul, care dacă nu a avut multă activitate politică, dar a făcut pentru deșteptarea simțului național între noi tot atât cât orșice altă activitate politică, a rămas acela, al cărui grai fermecător a știut să dea limbei române forma de intrare în inimele celor ce până atunci se încântau numai cu literaturile străine, a rămas Vasilie Alexandri (aplauze).

M. Kogălniceanu. A fost în Comitetul Central al Unirii.

T. Maiorescu. Să mă ierte d. Kogălniceanu, dacă văzând că gloria politică este împărțită între mai mulți, am voit să rezerv pentru gloria noastră literară un loc deosebit (aplauze).

Aceștia au mai rămas din acea epocă, ceilalți nu mai sunt între noi, dar și pentru ei și pentru noi se pune întrebarea capitală: care este suma de idei, care este în situația de astăzi chemată să ocupe locul lăsat prin îndeplinirea programei de la 1857?

Scuzați-mă, d-lor, dacă vă tot vorbesc de idei.

Este un lucru curios ideile acestea, teoriile acestea, cum să le numiți, taxați-le chiar de teorii vizionare, dacă vă place. Fără îndoială, teoria fără practică, fără puterea de a se pune în lucrare, ideea fără realizare este foarte slabă, foarte puțin atrăgătoare, foarte puțin căutată. Dar să ne ferească Dumnezeu să credem că este cu totul de prisos și că putem să ducem țara numai cu practica dintr-o zi într-alta, cu mici combinări ale momentului, schimbându-ne în orce moment părerile după voia întâmplării. Aceasta ar însemna decadența nivelului general al vieței noastre publice, scăpătarea într-o stare de slăbire a inteligențelor și lățirea fără margini a corupțiunii în tot mecanismul statului. Căci unde lipsește ideea, care înalță pe om, vine în loc interesul meschin, care-l degradează, și atunci punem viața noastră publică în pericolul de a ajunge la cel mai mare rău ce i se poate întâmpla: la specularea formelor politice pentru exploatarea intereselor private.

Mi-e teamă că deja astăzi în această scurtă stare de tranziție, se văd unele simptome premergătoare ale scăderii nivelului nostru intelectual.

Ca simptom într-o simplă stare de tranziție, o asemenea scădere poate să fie lucru firesc și tranzitoriu și el. Dar nu trebuie mai puțin revelat pentru a nu se lăți cumva mai departe.

Scuzați-mă dacă, în calitatea mea de membru al opoziției, nu văd poate destul de clar, dar îmi pare că și nivelul discuțiilor noastre parlamentare în această Cameră a cam scăzut. Judecați d-voastră înșivă.

Eu găsesc foarte caracteristică și foarte de revelat o vorbire a unor membri din majoritate.

D-lor, nu știu, este vreun leader al majorității acesteia?

Voci. Este, este.

T. Maiorescu. Ce fericit aș fi când l-aș afla!

N. Ionescu. În parlament este președintele consiliului.

T. Maiorescu. Miniștrii guvernează; Camera este aici pentru control și trebuie să aibă un reprezentat mai autorizat al majorității întru aceasta. În lipsă de un leader, nu pot face alta decât să mă țiu de cei cari vorbesc mai des și ale căror cuvinte sunt mai cu seamă acoperite de aplauzele majorității și să-mi zic că aceștia reprezentă, după toată probabilitatea, ideile majorității. Așa aud adeseori vorbind pe d. Dimancea, pe d. Boldur-Lățescu și mai este unul, care vorbește des în timpul din urmă, n-am onoarea a-l cunoaște mai de aproape, este d. Iepurescu. Când mă uit apoi în *Monitorul oficial* și văd că cuvântările d-lor sunt acoperite de aplauzele majorității, atunci zic că acești d-ni exprimă un sentiment al majorității Camerei.

Astfel, d-lor, mai deunăzi d. Dimancea, adresându-se opoziției, minorității – subt aplauzele ce le văd însemnate aci în *Monitor* cu cuvintele: *mare ilaritate și aplauze* –, ne-a zis nouă următoarele cuvinte...

N. Dimancea. Luați răspunderea pentru ceea ce a vorbit oratorul care m-a precedat?

T. Maiorescu. Eu sunt recunoscător pentru toate întreruperile. Am atât de mult de purtat, în sfiala mea, cu răspunderea pentru propriile mele cuvinte, încât nu mă mai pot încărca și cu răspunderea pentru cuvintele altora (aplauze).

Iată cum se rostește d. Dimancea după *Monitorul* din 4 noemvrie, adresându-se la opoziție:

> „Pe urmele noastre ați venit și prin luptele noastre v-am târât după noi până ați ajuns unde sunteți, ca să aveți astăzi libertatea tribunei completă, libertatea presei absolută, pentru a ne injuria în tot chipul, uitând că sunteți datori să țineți un langagiu mai dulce, și căutând a vă vărsa tot veninul ce aveți pentru paraponiseala că nu sunteți toți chivernisiți.“

Nu mă îndoiesc, că ați auzi cu plăcere încă o dată toate cuvintele d-lui Dimancea; însă, pentru scurtimea timpului, voi mai extrage numai pe cele din urmă: (ilaritate)

> „De aceea vă rugăm să încetați de a vă mai îmbrăca, cum zice fabulistul, în pelea de leu, pentru că orcât veți întinde pelea leului, ea tot nu vă va acoperi de ajuns, și lumea vă va vedea cine sunteți (mare ilaritate, aplauze).“

D-lor, eu mărturisesc că în această mare ilaritate a *Monitorului* am izbucnit și eu, când am citit acest sfârșit în *Monitor* (ilaritate). Nu e așa, d-le Dimancea, d-voastră și cu mine, amândoi iubitori de studiile clasice, ne-am adus cu plăcere aminte de fericitele timpuri antice, unde în scrierile autorilor, de exemplu în ale vechiului fabulist Esop, animalele jucau un rol însemnat (aplauze, mare ilaritate). Așadar eu nu m-am mirat, când ne-ați vorbit despre leul din fabulă.

O voce. D. Dimancea a vorbit si de măgar.

T. Maiorescu. Mai multe animale sunt puse cu diferite roluri în dezbaterile parlamentare, ca și în fabulistul Esop și în modernul nostru Donici. Este leul, este și un alt animal mai pacinic, permiteți-mi a-l îmbrăca într-o haină neologistă și a-l numi asin, și d. ministru de interne ne-a vorbit astăzi chiar și de un canar, tot la adresa unui membru al opoziției. Acest animal nu exista în vremile antice, fiindcă insulele Canarice nu erau cunoscute pe atunci; dar după asinul întrebuințat din antichitate, poate să vie și canarul mai modern (ilaritate).

D. ministru de interne. Este mai subțire.

T. Maiorescu. O mică observare însă, d-lor: în aceste studii clasice, dacă se vor auzi mai departe în țară, este de temut că lumea, îndrăznesc a zice *toată* lumea, când va vedea că numiți *asini* pe Ionescu, pe Kogălniceanu, pe Lahovari, are să se întrebe: cine sunt leii din compararea d-voastre? Nu cumva d-nii Lățescu, Dimancea și Epurescu? (mare ilaritate). Dar atunci mi-e teamă că toată lumea la noi în țară o să zică: mai

bine asin cu Ionescu, cu Kogălniceanu, cu Lahovari, decât leu cu Lățescu, cu Dimancea si cu Epurescu (ilaritate).

Și trecând la celălalt pasagiu al d-voastră, dacă pentru „chiverniseală" este lupta, dacă vreunul din noi, din opoziție, vrem să ajungem la guvern numai fiindcă vrem să ajungem la „chiverniseală", nu cumva cei ajunși deja acolo sunt *chiverniṣiți?...*

Vedeți ce însemnează, când 3 fragmente de leaderi nu fac un singur leader întreg? Vedeți ce însemnează a întrebuința arme cu două tăișuri? Si e lucru curios: în asemenea arme tăisul al doilea, care se întoarce, arde mai tare decât celălalt; aspiranții la chiverniseală în opoziție presupun ajunsii la chiverniseală în majoritate!

Nu, d-lor, să nu mergem pe acest tărâm, să nu vorbim de chiverniseli; nici să ne închipuim că ar fi și chiverniseli extraoficiale, chiverniseală, a oamenilor influenți de prin județe, chiverniseală, cum s-ar zice, nu cu toptanu, ci ca la negustorași din mic în mic, câte ceva de la fiecare judecătoraș, de la fiecare primăraș, de la fiecare subprefectoraș... Să lăsăm aceste, căci în adevăr nu se potrivesc. Ar fi copilăresc a crede, de exemplu, pentru d. Stătescu sau pentru d. Chițu sau pentru orcare după banca ministerială, că funcționează după cuvântul d-lui Dimancea pentru „chiverniseală". Este evident că dacă este vorba de interes personal, apoi ministerul este un sacrificiu pentru d. Stătescu, pentru d. Chițu și pentru altii, și credeți d-voastră că dacă d. Ionescu ar ajunge la guvern, ar fi pentru chiverniseală? sau d. Lahovari ar avea nevoie de chiverniseală? or d. Carp, trimis acum ca ministru la Viena, s-a dus pentru chiverniseală?

Dar iată ce însemnează, când în loc de idei într-un partid se pun numai interesele înainte; iată ce însemnează, dacă în loc de a ne mai întreba din când în când, unde ne aflăm cu ideile, nu vorbim decât de marele progres financiar și nu vedem decât îmbogățiri prin jocuri de bursă.

Si aici, d-lor, permiteți-mi a vă spune că o parte a criticilor făcute de d. Lahovari și de d. Ionescu mi s-au părut foarte întemeiate și rămase fără răspuns.

Recunosc că asupra finanțelor d-voastre, după răspunsul d-lui Costinescu, chestia stă nehotărâtă; si recunosc, după părerea mea personală, că opoziția nu face bine de atacă numai așa, în orșice mod, tocmai din cauza cuțitului cu două tăisuri. Când ataci, atacă bine, or las-o la o parte (aplauze).

Dar, cum ziceam, a rămas o parte a imputărilor aduse guvernului de astăzi, care nu s-a slăbit prin răspunsurile date.

Partea, care nu s-a explicat bine în răspunsul guvernului, sunt schimbările ministeriale cele dese, și aici, d-lor, sunt pe tărâmul politic de luptă a partidelor, după chiar teoria de restrângere a acestei lupte.

Eu îndrăznesc a crede, poate că altii mai experimentați decât mine vor zice altfel, atunci îi voi asculta, dar până atunci îndrăznesc a crede că este o cerință neapărată a vieței politice, ca orce schimbare pe acele bănci să se arate clar și lămurit pentru ce s-a făcut, chiar înăuntrul partidului fiind, nu numai când se face din alt partid.

D-lor, explicările ce s-au încercat nu erau suficiente. Nu mai vorbesc de reumatismul d-lui ministru de interne, aceasta era o glumă. Dar cred, asemenea, că și explicările date de raportorul majorității, d. Costinescu, sunt neîntemeiate. D-sa zicea: în partidul nostru sunt oameni cari au ajuns prin munca lor, si nu-și pot jertfi prea mult timp la interesele statului, si de aceea se schimbă unul după altul în minister.

Dar bine, d-lor, ceea ce au cei 7 miniștri de făcut, este tocmai opera întreagă de organizare a diferitelor lor servicii administrative, și dacă până acum, în multele schimbări prin care am trecut, poate nu se cerea o mai puternică organizație a statului, dacă în timpul de resbel și până la proclamarea Regalității ar fi fost nedrept a se cere mai multă lucrare de organizare, aș vroi să știu, de doi ani încoace, sub ce cuvânt

nu s-a făcut nimic în unele resorturi? Guvernul era dator să pue înaintea opiniunii publice, sau în discuțiile aderenților sai, suma de idei precize, detailate pe cari voia să le realizeze fiecare în ramul său de administrație. Ei bine, d-lor, să fie toate acestea mărginite în chestia finantiară? Desigur nu, nici nu cred că o ziceți aceasta. Sunteți șeapte acolo, nu numai unul pentru finanțe. Ce? în partea cea dintâi, care ne atinge poate mai mult în administrația practică, în relațiile contencioase ale cetățeanului, nu găsiți nimic de făcut? Jurisprudența practică nu este odată de revăzut din fundament? Acel nefericit cod care s-a introdus, s-a tradus de-a gata din Franța fără a se adapta trebuințelor reale, locale ale țăranului nostru, n-are el trebuință de a fi revăzut? Acea procedură pestriță care am luat-o parte din Geneva, parte din Belgia, parte nu mai știu de unde, n-ar trebui să fie și ea remaniată? Nu mai ating chestia învățământului public, poate voi avea ocazie la budgetul Ministerului Instructiei Publice să vă arăt, cum prin umflarea budgetului fără sistem, așa numai pe întâmplate, ați ajuns la un rezultat care vă va pune în uimire din punct de vedere democratic.

Dar în general, organizarea și administrarea țării cum se face de d-voastră? Voiți să înceapă un ministru o reformă în 4 luni și apoi să se schimbe și să vie altul, care să înceapă altă reformă și să o lase iaraș neisprăvită după alte 4 luni? Sau voiti să nu mai începeți nici o lucrare în așa scurt timp și să rămâe toate în amorțire? Chestie de încredere, ne spune d. ministru de externe. Ar fi ușor pentru d-sa astfel. Dar aceasta e foarte natural și onorabil pentru d-sa numai ca om privat, ca amic personal și privat al domnului Ion Brătianu, aci poate să aibă câtă încredere vrea, si aceasta îl poate onora și pe d-sa și pe d. Brătianu. Dar aceasta nu poate să o spue ca ministru al țării. Nu sunteți pe acea bancă numai pentru încrederea personală a d-lui prim-ministru, sunteți pe acea bancă cu obligațiunea de a arata țării ideile, pentru cari ați intrat și pentru cari ați ieșit. Aceasta e de chiar esența constituțională. Și dacă nu o

spuneți, ci vă acoperiți numai cu încrederea d-lui Brătianu, atunci este numai a d-voastră vina, dacă se aude în țară cuvântul de dictatură. Apoi, d-lor, tocmai în dictatori au avut încredere oamenii. Ce? nu cumva dictatorii erau oameni de nimic? Erau oameni de mare încredere, de prea mare încredere a unora, tocmai prin aceasta au ajuns a fi dictatori.

Eu nu acuz aci pe d. prim-ministru, căci nu este vina d-sale. D-sa trebuie să se bucure, dacă se găsesc colegi cu așa adâncă încredere în d-sa. Dar noi aci și afară de noi țara trebuie să știe foarte lămurit, pentru ce intrați și ieșiți ca miniștri, si cine nu ne spune aceasta, lipsește de la regula constituțională și dă prepus de dictatură, deși eu personal nu o cred.

Dar mi-e teamă, d-lor, că unii din d-voastră nu spun ideile pentru care intră și ies, din simpla cauză că nu au ce să spue, fiindcă nu au timpul și nu-și dau osteneala de a concepe și de a conduce o idee de organizare în toate amănuntele ei.

De aceea d. Rosetti a întrebuințat în contra d-voastre cuvântul *ergofobie,* frica de muncă, sfiala de a munci, de a trage la plugul țării, de a îmbrăzda adânc, de a arăta care este gândul, nu gândul de jurnale și de fraze fugitive cari să se aplaude în Cameră, ci gândul profund care trebuie să fie studiat așa încât să știti si d-voastră ce voiți si noi ce încredere să vă dăm.

D-lor, dacă am terminat cu această relevare a muncei întru realizarea de idei, am făcut-o în relație cu cele zise de d. ministru de interne și de d. Kogălniceanu, care ne aminteau rolul țării noastre în Orient, poziția în care se află România, recunoscută acum de toți și în parte admirată, cum ziceau d-nii miniștri de interne și de externe, pentru libertățile ei și pentru finanțele ei. Vorbeati de rolul acestei țări ca purtătoare de cultură în Orient. Purtătoare de cultură da. Dar cum se face această cultură? Unde este lucrarea de cultură încordată pe toate terenurile vieței naționale și unde este inteligenta deșteptare, sprijinire și înaintare a unei asemenea lucrări de cea mai mare însemnătate din partea guvernului?

Unde este acel studiu văzut, acea cooperațiune în munca ideală pentru a înălța drapelul țării acolo unde trebuie să fie, dacă este să remâe o purtătoare de cultură în Orient? Am văzut multe preocupări de interese materiale, importante și acele fără îndoială, dar duse așa de departe și de exclusiv, încât lumea din afară când se gândește la importanța administrației d-voastre de astăzi, nu vede decât finanțe, speculare cu acții, jocuri de bursă și grabnică îmbogățire a unor din cei rămași afară din guvern! Apoi cu jocul de bursă avem să întemeiem noi cultura în Orient?

Orcât de importante sunt interesele materiale ale unei țări, și nimeni nu le poate tăgădui imensa lor importanță, totuș întrebarea, de care nu poate scăpa Partidul Liberal, este aceasta: care este stindardul de cultură intelectuală ce îl implântați înaintea tinerimii, care se uită la d-voastre cu dorul de a vă urma? Trebuie să vă spui că eu nu l-am văzut până azi. Și din partea mea aș dori ca, sfârșind noi, precum vom sfârși în legislatura aceasta, cel puțin în legislatura viitoare să se găsească din partea guvernului liberal, dacă este și popular, formula ideilor viitorului, pentru ca să aibă cu ce să se hrănească viața publică a poporului nostru și mai ales să se deștepte în tinerime acea aspirare la ideal, fără de care nu se poate conduce niciodată soarta unei țări la înălțimea ce i se cuvine (aplauze).

59

Contra propunerii de revizuire a Constituțiunii

(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883)

Introducerea istorică la acest volum caută să explice, cum Partidul Liberal sub ministerul I. Brătianu, în loc să înceapă Era nouă cu vreo formă sau reformă de organizare temeinică, o începe cu sterila revizuire constituțională. În sesiunea legislativă din iarna 1882–1883 se fac cele trei lecturi, prescrise de Constituție ca o condiție prealabilă pentru convocarea Adunărilor revizioniste. La a doua lectură, în ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883, autorul scrierii de față ține următorul discurs, care rezumă argumentele principale în contra proiectatei revizuiri.

D-lor, sper ca în starea în care au ajuns dezbaterile noastre asupra revizuirii sau nerevizuirii Constituțiunii, voi avea aprobarea d-voastră, dacă mă voi mărgini la o scurtă și, pe cât voi putea, clară expunere a motivelor, a argumentelor cari, după convingerea mea, sunt hotărâtoare în contra acestei revizuiri. Voi lăsa dar la o parte toate chestiile de alături: priviri retrospective, comparări istorice sau comparări cu țări îndepărtate, d. e. cu Egipetul și alte asemenea țări interesante, recriminări de partide, și cu atât mai mult chestii personale, deși a fost amestecată în discuțiune și persoana mea, îndeosebi

mi s-a făcut nemeritata onoare de a mi se cita numele cu ocazia articolului relativ la delictele de presă. Nu voi releva însă nici aceasta în cazul de față. Și onor. deputat, care mi-a citat numele, d. Giani, ca și mine, facem parte ca advocați din procesul încă pendent, la care d-sa a făcut aluzie, și eu cred nepotrivit a se aduce aci în discutie o afacere, în care deputatul e și advocat, până ce afacerea este încă pendentă înaintea justiției.

Vasăzică, toate aceste chestii de alături să le lăsám la o parte: de argumente să ne fie vorba.

Argumentele aduse până acum mi-au párut a fi acestea: Fundamentul Constituționalismului este o extragere, o reprezentațiune a țării prin deputați și senatori, așa ca întruniti în Adunări spre a legifera și spre a controla pe guvern să fie independenți și adevărată expresie a țării. Pentru această extragere se face operatia electorală. Când însă în decursul unui timp mai îndelungat, de exemplu în cazul nostru în 17 ani, s-a văzut, și asupra acestui punct toti au fost uniți, și revizioniști și nerevizioniști, că reprezentațiunea țărei se schimbă de regulă după schimbarea guvernului, așa încât nu este o reprezentațiune de control al guvernului, cât este mai mult o reprezentațiune guvernamentală însăși, atunci sistemul constituțional trebuie să fie într-o parte a lui, în esența lui, viciat și trebuie căutat un remediu la acest râu.

Remediul nu se găsește, zic cei mai mulți, decât într-o reformă a legii electorale, și dacă nu mă înșel, formula a fost dată de d. Rosetti, d-sa cel puțin, cu mai multă autoritate decât alții, a spus țării că rădăcina răului este în legea electorală, și atunci ați venit d-voastră și ati cerut reforma legii electorale și, pentru aceasta, reforma Constituțiunii. Fără îndoială, cu aceeaș ocazie trebuia să arătați în mod vag, fie printr-un fel de convențiune, fie prin alte declarări și discursuri, în șirul căror idei vă închipuiți că are să se facă acea reforma de viitoarele Corpuri legiuitoare. Arătați răul, propuneți o îndreptare și justificați până la un punct acea îndreptare.

În contra acestei mișcări revizioniste a argumentat întâi într-un mod foarte valabil, din care însă, vă mărturisesc, nu văd că rezultă nerevizuirea ca o consecință deplin convingătoare, d. Lahovari, desigur unul din cei mai eminenți parlamentari pe cari îi are tara aceasta și a cărui autoritate, poate suntem toți de această părere, a crescut în decursul dezbaterilor întregei legislaturi a acestei Camere prin neobosita d-sale activitate și prin talentul și curagiul neclintit, cu care și-a îndeplinit totdeauna mandatul de deputat. D. Lahovari, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, cu atât mai remarcabil, cu cât era și mai moderat, ne zicea: în adevăr Camerile până acum toate erau guvernamentale, d-voastră ca să stârpiți acest rău, voiti să dați o mai mare întindere corpului electoral și faceți colegiile mai numeroase și printr-acest număr augmentat al alegătorilor voiți să dati o mai mare independență alesului față cu guvernul, însă (și aci cred că nu fusese bine înțeles de d. Fleva) pentru ca remediul ce îl propuneți, sporirea numărului alegătorilor, să fie un remediu, ar trebui ca experiența trecutului să ne fi dovedit că, deși în genere toate rezultatele electorale au fost prea depedente de guvern, totus în parte colegiile care erau si relativ mai numeroase, erau și relativ mai puțin guvernamentale decât celelalte. Aici însă d. Lahovari, printr-o bine-venită relevare statistică, v-a arătat că, deși toate colegiile au fost slabe ca opoziție și încă s-au slăbit din an în an, totuș rezultate constituțional mai bune au dat acele colegii, unde numărul era mai restrâns, cel puțin colegiele întâi, și din contră rezultatele cele mai rele în privința răului guvernamentalismului le-au dat colegiile mai numeroase. Vasăzică, o reformă, în a căreia esentă stă numai sporirea numărului alegătorilor, după experienta trecutului, nu este un leac pentru independenta viitoarelor Camere.

La acest argument foarte valabil, mi-a părut că d. Fleva nu a răspuns...

N. Fleva. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Eu găsesc argumentul d-lui Lahovari foarte valabil în contra modului de revizuire, de care vorbiţi d-voastră, dar care va fi de competenţa Camerei viitoare; trebuie să mărturisesc însă că nu îl găsesc tot aşa de valabil în contra însăş ideei de revizuire în princip, şi numai aceasta este de competenţa Camerei prezente. Dacă, constatând o dată răul cum l-a constatat d-sa, aş avea convingerea ce o aveţi d-voastră, că prin legea electorală se poate remedia la acest rău, atunci, împărtăşind precum împărtăşesc ideea d-lui Lahovari, că un colegiu electoral mai restrâns tot dă la noi deocamdată mai multă garanţie de independenţă guvernamentală decât un colegiu foarte numeros, aş fi de-a dreptul revizionist; aş vota pentru revizuirea Constituţiei în princip şi ar rămânea ca, la noile Camere de revizuire, eu sau altul care ar fi ales, cu aceeaşi convingere, să căutăm a remedia la răul constatat printr-o restrângere a numărului votanţilor din diferitele colegii, adică printr-o sporire a censului.

Însă, d-lor, argumentele, pentru care cred că toată încercarea de a face o revizuire a Constituţiunii e zadarnică şi e greşită – iertaţi-mi expresia tare şi clară cum o întrebuinţez –, sunt de altă natură şi se pot reduce la următoarele duoă:

Întâi, experienţa de 17 ani, de care vorbiţi d-voastră, nu probează nimic; fiindcă Constituţia de la 1866 nu a fost încă experimentată în părţile ei esenţiale.

D-lor, toţi suntem de părere că o Constituţie aşează fundamentele dreptului public într-un stat. Nu numai mecanismul de extragere al deputaţilor şi senatorilor va fi coprins în Constituţie. Ba sunt multe Constituţii, cari nici nu pun legea electorală ca parte integrantă a lor; şi eu unul cred, ca şi d. Codrescu, că bine fac, dacă nu o pun. Esenţa Constituţiunii este de a aşeza fundamentele de drepturi cetăţeneşti generale şi de a indica principiile de organizare fundamentală a statului, întru cât sunt generale pentru respectarea şi garantarea acestor drepturi ale cetăţeanului, adică a libertăţii.

Dar d-voastre în dezbaterile de faţă cum luaţi Constituţia de la 1866? Pare că ar fi esenţială numai arătarea principiilor electorale! De ce, când vorbiţi de experienţa de 17 ani, nu vă puneţi întrebarea: dar acele măsuri mult mai esenţiale, pe cari le-a prevăzut Constituţia de la 1866 şi cu a căror conlucrare şi aplicare numai se poate înţelege opera de la 1866, acele măsuri au fost ele oare puse în lucrare până acum, pentru a se vedea rezultatul lor şi apoi să judecaţi, ce efect a avut legea electorală împreună cu întreaga Constituţie de la 1866?

Dacă acest argument este numai un argument dialectic, sau este din contra un argument foarte valabil, în contra însusprincipiului revizuirii propuse, aceasta o veţi judeca d-voastră îndată, dacă vă voi reaminti acele principii puse înainte în Constituţie, unde Constituţia cerea aplicarea lor şi cari, în restimp de 17 ani, nu au fost măcar atinse în practică, necum să fie puse în lucrare.

D-lor, în art. 23, şi încep cu acest articol numai fiindcă urmez în relevarea principiilor înscrise în Constituţia noastră chiar şirul articolele aşa cum se află înscris, în art. 23 al acelei Constituţii de la 1866 se zice aşa:

> „Învăţământul este liber; se vor înfiinţa treptat şcoli primare în toate comunele României; învăţătura primară va fi obligatoare pentru toţi tinerii români."

La 1866 aveam aproximativ 4000 de comune rurale în România şi numai 2000 de şcoli comunale. Aceasta însemnează că jumătatea ţării era lipsită de putinţa – dacă vorbim de săteni – de a învăţa măcar să citească şi să scrie; aceasta însemnează – dacă, instigaţi printr-o întrebare a d-lui Lahovari, examinăm un detai statistic – că ignoranţa luată în expresia ei cea mai elementară, adică ignoranţa de a citi şi scrie, era la noi aşa de mare încât încă la 1875, la recrutatia de la 1875, între tinerii cari se aduc la armată şi cari sunt floarea tinerimii ţărăneşti, numai 6 procent ştiau să citească şi să scrie, şi 94 procent a tinerimii ţărăneşti din România nu ştiau nici

măcar să scrie și să citească. Apoi dacă dintre țăranii tineri de 21 de ani nu știau 94 procent să citească și să scrie, vă puteți închipui care este proporția, când luăm totalitatea, adică bărbații, femeile și copiii din sate. Proporția poate este destul de tristă pentru a se formula așa: 3 procent știu să scrie și să citească și 97 sunt analfabeți; aceasta era tot așa la 1866, aceasta era așa la 1875, aceasta a rămas tot cam așa și la 1883.

Apoi, dacă Constituția prescrie anume obligativitatea învățământului, dacă prescrie că în fiecare comună să fie o școală, câți ani voiți să dați, ca să lățim aceste școli din sat în sat în poporul român, așa încât litera și spiritul Constituțiunii în această privință să devie o realitate? Și d-voastră mai ales, democrații, cari ați venit în numele acestui popor și cari aveți un jurnal, pe bandiera căruia stă scris în fiecare zi: „luminează-te și vei fi," ce ați făcut pentru luminarea, și prin urmare pentru ființa poporului de jos?

B. Iepurescu. Mai mult decât d-voastră.

T. Maiorescu. Mai mult decât orcine voiți, dar chestia tot rămâne întreagă: s-a îndeplinit cerința formală a Constituțiunii din 1866? abstracțiune făcând de ceea ce a făcut sau nu un partid sau altul.

Vă spuneam că, la 1866, erau numai 2000 de școli și peste 4000 de sate; după 17 ani sunt numai 1950 de școli, plus 82 în Dobrogea, la acelaș număr de sate. Ați fi crezut d-voastră, că este cu putință ca, în învârtirile noastre politice și constituționale, cea întâi chestie a unui stat tânăr, care își dă acum cultura sa constituțională și care este netăgăduit în aspirările poporului, să fie rămasă astăzi în acelaș stadiu înapoiat, în care a fost acum 17 ani?

Ei bine, d-lor deputați, este un adevăr ce îl recunoaștem toți, chiar și onor. d. Iepurescu, care tot întrerupe și care este desigur foarte competent și în materia aceasta (ilaritate).

B. Iepurescu. Tot atât ca și d-voastră.

T. Maiorescu. Ba chiar mai competent decât mine, dacă vrea (mare ilaritate); dar și d-sa și noi toți trebuie să

recunoaștem adevărul că în privința școalelor sătești nu s-a îndeplinit deloc cerința Constituțiunii. Însă, d-lor, este oare indiferentă pentru materia ce ne preocupă, citirea și scrierea claselor de jos? Dar biletul în urna electorala cum să și-l pue țăranul? Dar măcar citirea candidatului, ce i se pune înainte, cine să i-o facă? Și nu vedeți că într-o țară, unde 97 la sută din țărani nu știu să citească, nu se poate vorbi de independența votului, fiindcă îl pot escamota cei cari știu să citească? Căci are aerul de a fi paradoxal, dar din nefericire este foarte adevărat: este chiar mai bine ca într-un sat să nu știe nimeni să citească și să scrie, decât să știe numai doi, trei oameni.

Învățământul sătesc or îl faci general or mai bine nu îl faci, căci citirea și scrierea mărginită numai la notarul, sau primarul, sau preceptorul dintr-o comună ignorantă, este un mijloc de exploatare în contra celorlalți, cari nu posed această știință foarte elementară, dar de imensă importanță.

Prin urmare avem în sate oameni în mare majoritate, despre a căror cunoștiințe de drepturi, de aplicarea politicei or de independența de alegători nici nu poate fi vorba, și avem în sate câțiva oameni cari, știind să citească și să scrie, devin ușor exploatatori, sunt fatal induși a comite abuzuri, sunt esențial destinați a servi de instrumente pentru orcine ar voi să exploateze o asemenea stare de lucruri.

Aceasta este situația noastră în privința art. 23 din Constituție în ceea ce privește învățământul prin sate, și d-voastră vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866? Dar Constituția de la 1866 își închipuia ea oare atunci, când aștepta îndreptarea colegiilor electorale și punea și un colegiu al IV, ca să fie acolo ca sământă democratică care să se întindă mai departe, își închipuia oare că vor trece 17 ani, în care nici un guvern să nu lățească cultura în acest colegiu al IV? Si voiți d-voastră să argumentați asupra Constituțiunii, când o prescriere așa de importantă a ei, care nu cere reforma constituțională, ci o lucrare legislativă normală a noastră a tutulor, nu s-a îndeplinit?

Trec la un alt articol. În aceeași Constituție de la 1866 se vorbește de trei puteri în stat: de puterea legislativă, de puterea executivă, de puterea judecătorească; se pune puterea judecătorească ca a treia putere cu celelalte două puteri, în art. 32, 35 și 36. O expresie constituțională a acestui lucru este că atunci când se naște vreun conflict între puterea legislativă și cea executivă, până acolo încât d. e. să se dea miniștri în judecată, conflict despre care am avut exemplul d-voastră ca acuzatori și al nostru ca acuzați, este chemată Curtea de Casație inamovibilă ca să judece. Dar, d-lor, dacă magistratura este chemată după legile noastre a judeca și pe orce funcționar al statului, fiindcă nu mai avem Consiliul de Stat, a judeca și listele electorale în al doilea resort etc., atunci este un postulat al chiar principiului constituțional, ca ea să fie pusă ca o putere *independentă* între puterea executivă și puterea legislativă.

Puterea judecătorească, într-un mod sau în altul, în mod electiv politic sau în mod de admisibilitate și inamovibilitate, trebuie neapărat să se facă independentă de arbritariul guvernului. Precum ar fi absurd să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu deputați prin un decret în *Monitor,* tot așa constituțional este absurd, este un *non sens*, ca să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu, fără nici o altă îngrădire legală, un membru la Curte sau la Tribunal și să-l schimbe, când va voi el (aplauze).

Când dar Constituția de la 1866 pune ca a treia putere în stat puterea judecătorească, înțelege că aceasta trebuie să fie independentă de puterea legislativă și de puterea executivă, în orce fel ar fi, căci aici nu vorbesc în spirit de partid.

Ei bine, la 1866 am avut o curte de casație inamovibilă; s-a întins inamovibilitatea sau orce alt mod de independentă a magistraturei de atunci mai departe? Nu! Suntem în anul 1883 absolut în acelaș stadiu, în care eram cu 17 ani în urmă, și mai vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866!

D-lor, auzeam pe d. Ionescu, pe d. Blaremberg, pe d. Lahovari, arătând cu drept cuvânt și stigmatizând precum stigmatizați toți nepărtinitorii abuzurile ce le fac guvernele în alegeri. Și d. Ionescu cerea ca un paliativ, ca un remediu, ca guvernul să nu le mai facă; căci legea electorală ar fi bună, dacă ar respecta-o guvernele în libertatea ei. Eu cred că aceste observări au o redacție greșită. Nu degeaba se vorbește în Constituție de *puterile* statului, de *puterea* executivă, de *puterea* legislativă și de *puterea* judecătorească; nimeni nu vorbește de *slăbiciunea* statului, de *slăbiciunea* legiuitoare, *slăbiciunea* judecătorească. Toate organismele unui stat au putere și trebuie să aibă putere, și limitarea unei puteri organice a statului nu se poate găsi decât în altă putere organică, dar niciodată în slăbiciune sau în abnegațiunea proprie. Acela care are o putere în sine, trebuie să o exercite prin natura lucrurilor, și orce măsură ați lua dv. ca să faceți independenți pe alegători în contra puterii guvernului, dacă alegătorii sunt slabi, guvernul puternic va găsi totdeauna mijloace de a avea o înrâurire hotărâtoare asupra lor. O! cu deprinderile noastre, cu cultura noastră crescândă, se vor rafina mijloacele; bâtele vor dispărea și este probabil că au și dispărut; înrâuririle de cari spunea d. Ionescu că au mers până acolo, încât și iubirea de părinte și de copil s-au exploatat în sensul influenței alegătorilor, vor dispărea; ordinile directe date către prefecți pentru candidatii oficiali vor dispărea; dar răul va rămâne totdeauna: slăbiciunea alegătorului. Și dacă alegătorii vor fi în majoritate slabi, fricoși, ascultând după autoritatea altora și nu după a lor proprie, dacă alegătorii nu vor fi ei independenți, degeaba vom lua măsuri, căci guvernul va găsi totdeauna mijloacele de a exercita ingerența sa neconstituțională înaintea unui alegător. Nu veți putea niciodată să găsiți un guvern de oarecare durată și tărie, care să aibă abnegația de a zice: puterea o am, cu un cuvânt șoptit alegătorilor îmi pot asigura majoritatea în alegeri și prin urmare existența mea ca guvern – însă n-am să șoptesc acest

cuvânt. Asemenea abnegațiuni voluntare sunt cerințe ale catechismului bisericesc, dar nu sunt baze politice, unde numai puterea limitează puterea în marginile legilor. Cine ca alegător este deprins să asculte de vorba prefectului, acela va asculta sub toate legile electorale, și aici va fi răul.

Dacă este așa, dacă cel puțin vom recunoaște toți, că ar fi bine ca *alegătorii* să fie cetățeni independenți, cu părerea lor proprie, și nu cu părerea dictată de prefect, apoi atunci, d-lor, acele măsuri din Constituția de la 1866, care prin natura lor tindeau a întări pe alegători, acelea erau cele importante pentru însăș operația electorală. Era important să știe alegatorul că nu atârnă averea și onoarea lui, întru cât ea ajunge vreodată a fi supusă judecătorilor, de la arbitriul guvernului. Care este alegătorul care stă indiferent, când știe că tribunalul și curtea atârnă de la ministrul justiției și când își închipuiește, poate pe nedrept, că și câștigul sau pierderea lui atârnă de la aderența sau neaderența sa la voința puterii executive?

Apoi dacă aceasta este așa, ce așteptați dv. de la o reformă a mecanismului electoral? Ce putem aștepta noi de la o reformă, după care vor fi într-un colegiu 700 alegatori și nu 70, când am lăsat în părăsire acea idee fundamentală, care asupra acestor 700 sau 70 alegători ar fi avut înrâurirea, de a-i face mai independenți în cercul vieții lor private și publice? D-lor, alegătorul își exercită misiunea lui cea însemnată – căci pentru el voiți să faceți reforma constituțională – își exercită chemarea aceasta printr-un act, dacă îmi permiteți expresia: brutal, mecanic, el depune numai un vot, o hârtie într-o urnă. După legea noastră, el are să facă în timpuri normale la 4 ani o dată acest act, alegând deputați sau senatori și tot la 4 ani o dată consilieri comunali, și aci s-a încheiat cu activitatea lui în mecanismul formal al vieții constituționale. Îl chemi tu, stat, cu forma constituțională să-și facă actul de a depune unul sau mai multe nume la 4 ani o dată, apoi cum de te interesezi de el numai la 4 ani o dată? și nu te întrebi: Constituția aceasta

nu a prevăzut ceva, ca el să fie educat în moravurile sale politice de cetățean al statului modern în timpul celor de patru ori 365 de zile, cari se petrec până să ajungă el o dată ca să depue votul acela? Nu ce face alegătorul la 4 ani o dată, e chestia cea importantă; căci ceea ce face cetățeanul la 4 ani o dată, va atârna în parte esențială de ceea ce statul a făcut pentru el în tot timpul acelor patru ani, și mai nainte în tot timpul creșterii până a ajuns cetățeanul la majoritate; și când într-un stat în vreme de 17 ani, de când se declară prin o Constituție liberă, că a ieșit de sub servilismul oriental, nu s-a făcut încă independența magistraturei de puterea executivă, degeaba reforma a orce legi electorale: nu putem avea alegători independenți, căci le e teamă pentru averea lor, care atârnă în parte de puterea executivă.

Dar nu se încheie aici dezvoltarea primului argument în contra revizuirii. Aceeaș Constituție de la 1866 prescrie în art. 132, al. 5: „se vor face legi *în cel mai scurt timp*“ (așa se zice acolo, dar *lungă* experiență avem cu 17 ani de Constituție!) „se vor face legi în cel mai scurt timp“ (mai scurt decât în 17 ani), legi asupra condițiilor de admisibilitate și înaintare în toate funcțiile administrațiunii publice. Ce însemnează aceasta? Vă plângeți, că în colegiile, unde sunt alegători puțini, este o alegere de familie, și aleșii trebuie să îndeplinească promisiunile date alegătorilor și de aici corupțiunea.

Apoi nu simțim cu toții, d-lor, că dacă putința de acțiune a miniștrilor ar fi îngrădită de lege, atunci putința de înrâurire a deputaților ar fi în aceeași proporție îngrădită, și putința de aducerea la îndeplinire a promisiunilor date alegătorilor ar fi îngrădită, adică corupțiunea ar fi îngrădită? Și-ar mai fi avut astă îngrădire și o altă influență, mântuitoare pentru țară, o influență economică: atâția paraziți care așteaptă să trăiască de pe urma politicei ar fi fost siliți să se apuce de negoț, de meserii... să-și câștige singuri pâinea prin muncă liberă, nu prin leafă de la stat, județ ori comună – și așa ar fi fost mai

puţine locuri libere pentru streini, am fi avut mai puţini negustori şi meseriaşi români. Când s-ar fi putut în împrejurările noastre să se facă o lege, prin care să se reguleze într-un mod formal toate numirile şi înaintările administraţiunii în limitele legilor, şi numirile prefecţilor, şi ale subprefecţilor, şi ale casierilor etc., înţelegeţi toţi, că aceasta ar fi fost o pavăză legală în contra unei prea mari latitudini de influenţă sau de corupţiune, şi că prin aceasta, în aceeaş proporţie s-ar fi întărit independenţa alegătorilor, a deputaţilor şi a ministrului. Aceasta nu s-a făcut în timp de 17 ani, rămâne să se facă de acum înainte, şi trebuie dar să aşteptăm de acum înainte rezultatul unor asemenea prescrieri legale asupra moravurilor politice.

Tot în articolul acela, la al. 3, se vorbeşte despre „măsurile cele mai nemerite pentru a stăvili abuzul cumulului", nu uzul, ci abuzul, cum zice Constituţia.

Evident, dacă laşi în liberul arbitru al guvernului, ca să învrednicească pe cine voieşte cu una, cu două, cu trei, cu patru funcţii salariate, dacă deschizi guvernului fără restricţie întrebuinţarea personală a budgetului statului, odată ce el este specificat prin votul d-voastră, apoi te miri că în aceeaşi proporţie ai deschis guvernului înrâurirea, că în aceeaşi proporţie ai făcut pe oameni să fie supuşi la tentaţiuni şi totodată ai izbit esenţa independenţei constituţionale?

Tot în acel articol se zice, la al. 1, că se va face în cel mai scurt timp legea „descentralizării administrative". Greu este, dar Constituţia a avut în vedere şi aceasta. Eu nu discut, dacă bine sau rău a făcut Constituţia când a prevăzut aceasta, dar este evident ca, în sensul şi spiritul ei, prin descentralizarea administrativă, d. e. prin darea unei mai mari independenţe comunei şi districtului, a vrut să mărginească în aceeaşi proporţie puterea guvernului central şi puţinţa lui de influenţă electorală.

Apoi, d-lor, nici măcar legea comunală de la 1866 până astăzi n-a făcut în aplicarea ei un pas mai nainte. Nu mai departe decât trei luni şi nici trei luni nu sunt, de când aţi votat ce? o lege pe care aţi numit-o provizorie, deocamdată, trei articole de lege electorală comunală aţi votat, pentru a repune în vigoare legea de la 1864. Vasăzică, în decurs de 17 ani nu s-a reformat încă comuna română, adică nu s-a luat măsuri de a îngrădi prin lege înrâurirea guvernului asupra acelor comune.

Înţelegeţi, d-lor, că în această ordine de idei aş putea să duc discuţia mult mai departe, dar este de prisos. Rezum dar acest întâi argument în contra revizuirii şi zic: esenţa Constituţiunii noastre priveşte drepturile, datoriile şi independenţa cetăţenilor. Cea dintâi chestie importantă într-un stat modern este lăţirea culturei în toate clasele, şi fiindcă suntem, cum ziceţi, un stat democratic şi fiindcă voinţa naţiunii este izvorul tutulor puterilor publice, este o datorie elementară, ca această voinţă să fie pe cât se poate de luminată în fiecare cetăţean al statului. De aceea Constituţia de la 1866 prescrie învăţământul public, general şi obligator; însă această prescriere nu s-a pus în aplicare în cursul celor 17 ani de până acum şi în materia învăţământului rural nu s-a făcut nici un pas mai departe de ceea ce era la 1866.

A doua cerinţă a statului liberal modern este independenţa magistraturei de puterea executivă, care independenţă, garantând averea şi onoarea cetăţeanului liber, dă acestuia simţimântul că este şi el independent de puterea executivă, şi această cerinţă este un principiu al Constituţiunii din 1866. Dar nici în acest sens nu am făcut un pas mai departe din ceea ce eram la 1866, astfel încât şi prescrierea constituţională în această privinţă a rămas o literă moartă.

Constituţia zice al treilea: nu pot lăsa la arbitriul miniştrilor, dacă este să avem stat constituţional, numirea şi înaintarea în toate funcţiunile administrative; voiesc o lege; însă nici în privinţa aceasta nu s-a realizat nimic până astăzi.

Al patrulea: nu pot lăsa tentaţia prea mare a cumulului; trebuie o lege, prin care să se stârpească abuzul. Nu s-a făcut nimic nici în această privinţă.

Al cincelea: nu pot lăsa concentrare prea mare în mâinele guvernului, şi de aceea voiesc descentralizarea administrativă.

Nu s-a făcut nimic nici întru efectiva punere în lucrare a acestei cerinți constituționale.

D-lor, or mă înșel cu desăvârșire asupra ceea ce se numește raționament omenesc, or acesta este un argument tare în contra revizuirii, argument pe care îl formulez așa: vorbiti de experiența Constituțiunii de la 1866, însă nu ați experimentat încă Constitutia de la 1866, fiindcă aceasta Constituție coprinde dispoziții esentiale mult mai importante decât tot mecanismul electoral, cari dispoziții însă au rămas cu totul în părăsire. Prin urmare, ce să revizuiți Constituția? Faceți-o mai întâi să trăiască. Înainte de a o reforma, trebuie să o formați.

Fac o casă, îi pun un fundament cu ciment, îi termin zidăria, o învelesc în parte cu tinichea, dar nu pun încă ușile, nu pun ferestrele și las o parte din învălitoare fără tinichea, și când vine iarna și suflă vântul furtunelor, simț că mi-este frig în casă și pătrunde ploaia și zăpada. Atunci mă duc și mă plâng la arhitect și îl provoc să schimbe fundamentul casei!

Dar bine, d-le, îmi răspunde ahitectul, d-ta nu ai făcut ușile, nu ai pus ferestrele, nu ai terminat acoperișul și te miri că te pătrunde frigul și umezeala? Oare ești d-ta om cu minte? Pune mai întâi ușile, pune giamurile și termină acoperișul, și numai după ce vei face toate acestea și vei vedea că tot îți e frig, atunci apucă-te și schimbă fundamentul (aplauze).

Așa și d-voastră... pardon d-lor, adică nu numai d-voastră, căci mi-e teamă de d. Iepurescu (ilaritate); când zic d-voastră, o fac numai în formă oratorie, fiindcă d-voastră vă vorbesc; dar se înțelege că mă gândesc la noi toți. Să zic dar mai bine: așa și noi; nu am făcut încă un pas înainte, nici în instrucție, nici în justiție, nici în admisibilitate, nici în descentralizare, nici în contra cumulului, și ne plângem – de ce? Apoi tocmai de acea stare rea a populațiunii noastre constituționalmente vorbind, pe care tocmai aceste măsuri deosebite erau chemate a o îndrepta.

De nu mă înșel în impresia momentului de față, atunci sunt câțiva din d-voastră, cari acum se află împreună cu mine în această ordine de idei.

Dacă este așa, dacă recunoașteți aci adevărata cauză a slăbiciunii alegătorilor, atunci trebuie să recunoașteți că și cu întinderea colegiilor electorale și fără această întindere nu se va face nici bine, nici rău.

Mie în esentă propunerea, vă mărturisesc aceasta ca conservator, îmi este foarte indiferentă, căci sunt intim convins că rezultatul acestei reforme va fi absolut acelaș, care se vede și acum.

Tot asemenea însă sunt intim convins că, dacă acele principii constituționale se puneau în lucrare, și legea electorală de astăzi ar fi dat rezultate mai bune. Căci dacă ați zice altfel, dacă ati zice că nu ar fi avut acele legi constituționale nici un efect fundamental pentru cetățenii români, atunci ar trebui să vă înscriți în contra întregului mers de cultură al statului liberal modern. Nu avem altă formulă în viața Europei moderne pentru a susține progresul popoarelor, decât învățătura publică și obligatorie, magistratura independentă și elementele de descentralizare.

Ei bine, încercați-le întâi pe acestea, și pe urmă gândiți-vă la revizuire.

Cum vedeți, d-lor, nu este aici vorbă de partid. Nu acuz pe nimeni, de ce nu s-a făcut mai mult pentru realizarea Constituțiunii din 1866, sau trebuie să ne acuzăm cu toții unii pe alții. În mare parte împrejurările nu ne-au lăsat încă timpul, căci nu toate se pot face deodată. Dar pentru aceasta argumentul nu este întru nimic slăbit. Căci tocmai fiindcă împrejurările până acum nu ne-au permis încă a face ceea ce trebuie să facem odată, este de datoria noastră să ne luăm de acum înainte timpul pentru aceste fapte, timp de alți 17 ani sau poate și mai mult, și numai după acele fapte îndeplinite să judecăm opera constituțională din 1866.

D-lor, dacă acest prim argument v-a părut că are oarecare valoare, atunci aceasta mă încuragiază că vă aduc un al doilea

argument în contra revizuirii, care în aprețierea mea este tot așa de tare, deși îmi vine mai greu de a-l exprima cu claritate.

D-lor, eu nu exagerez aplicabilitatea criticei argumentului celui dintâi. Ceea ce am zis, cred că este aprobat de mulți dintre d-voastră, în înțelesul că fără îndoială acele principii constituționale trebuiau să fie puse în lucrare și că numai după aceasta eram în drept să judecăm Constituția de la 1866. Dar d-voastră îmi puteți zice: dacă în sensul d-tale este indiferentă reforma aceasta ca și starea cea veche a legii electorale, atunci critica d-tale însemnează numai că revizuirea este de prisos, cu alte cuvinte, că problema organizării proprie a statului român rămâne întreagă înainte ca și pe urmă.

De aceea, d-lor, după ce am terminat cu argumentul întâi, aș vrea să exprim acum convictia mea, că nu numai este de prisos reforma constitutională ce o propuneți, dar că întreaga miscare de reformă, abstracție făcând de coprinsul ideilor de reformare, este rea.

D-lor, ceea ce numim noi viața noastră politică se concentrează în capetele a unui sir de locuitori din România. Cinci milioane vom fi cu totii; este probabil. Între lucrările care de 17 ani asemenea nu le-am făcut, este și statistica. Dar aceasta cel puțin nu este prevăzută în Constituțiune (ilaritate). Dar să zicem că vom fi cinci milioane. Nu știm nici măcar câti suntem în Capitală.

Între aceste cinci milioane de locuitori, după calculul care se face, cam cinci indivizi la un cap de familie, ar fi un milion de bărbați, si între aceștia, cu analfabetismul populatiunilor rurale, de care vă vorbim, nu rămân decât cel mult 150–200 de mii în total de indivizi cari intră în acțiune politică: aceștia votează, aleg și câțiva din ei se și interesează. Nu este ușor de a produce un curent de idei în acești oameni. Cu cât starea de cultură este mai înapoiată, cu atâta mijloacele de acțiune pentru a deștepta curentul de opiniune publică sunt mai restrânse.

Acum vă întreb: dacă opiniunea publică, acea regină, de care d. Ionescu ne făcea ieri o descriere așa de poetică, dacă opiniunea publică se produce, este cu putință a produce mai multe curente de idei în acelaș timp? Niciodată. Adevărata opiniune publică, în sensul politic al unei actiuni în mase, este aceea în care toate simțurile politice ale cetățeanului sunt concentrate asupra unei singure ordine de idei. După cum se zice că în om o pasiune puternică exclude pe toate celelalte, așa în opinia publică un curent însemnat exclude celelalte gândiri politice. La noi a fost un curent puternic al opiniunii publice când s-a făcut unirea, a fost un curent când s-a făcut resbelul, a fost de asemenea un curent în chestia evreilor. Toți ne aducem aminte, și a trebuit să simtim atunci deosebirea ce este între opinia publică în adevăr pusă în mișcare, și între interesul mic ce-l au discuțiile politice ordinare, de toate zilele. Curentul opiniunii publice deșteaptă oarecum mișcarea sufletească în corpul politic al unei națiuni, și depinde de arta, de dibăcia guvernanților de a-l simți, de a-l deștepta unde este prea lânced, de a-l urma unde este puternic. Și aci trebuie să o recunosc, căci ar fi o nedreptate, aș lipsi de la datoria mea de om nepărtinitor de nu as recunoaște-o, că în presimțirea curentului opiniunii publice, la noi ca și aiurea, partidul liberalilor înaintați își are meritul și puterea sa. Acum se naște objecția. Dacă tu, partid liberal, ești chemat a merge cu curentul opiniunii publice, si chiar a-l destepta adeseori, dacă pentru tine miscarea populară este adevăratul element firesc de valoare și de putere, atunci tu, guvern luminat, voi reprezentanți luminați ai acestui partid, ce curent de opinie publică deșteptați în țară cu această reformă? Căci două, trei sau mai multe curente în acelaș timp nu se pot destepta. Este o idee sănătoasă, o simțire ce va însufleți întreg corpul politic al țării cu mișcarea revizionistă? Eu o contestez aceasta din cea mai adâncă convingere.

Ajunseserăm noi în timpul din urmă într-o stare politică liniștită, într-o stare, după părerea mea, mult mai bună decât mai nainte. Eu trebuie să recunosc, și în această recunoaștere poate mă deosebesc de mulți conservatori și poate tocmai aici este adevărata cauză a diferenței între câțiva din noi și câțiva din ceilalți partizani ai noștri; eu trebuie să recunosc că de câțiva ani încoace s-a făcut în România un progres politic de o capitală însemnătate, care a înălțat statul nostru la valoarea unui stat de politică europeană, cu care, în proporțiunile sale cele mici, va veni să compteze Europa, într-un sens sau într-altul (aplauze). Acest fapt este: că pe când înainte se credea că în viața noastră constituțională avem oameni conservatori sau de ordine, și oameni, dacă nu de dezordine, nu ar fi drept să aplicăm acest cuvânt la toți, dar oameni cu un temperament sau, dacă îmi iertați cuvântul familiar, cu niște apucături de acelea încât nu erai sigur, dacă nu vor duce și la turburare, după cum puteau duce și la ceva mai bun.

O voce. Depinde.

T. Maiorescu. Depinde, tocmai oamenii, cari în privința idealului lor de stat nu erau încă foarte clar manifestați în viața publică, așa încât credeau unii din noi, din greșeală poate, dar credeau că în aceeaș dezvoltare de activitate și de principii puteau să ajungă – mai știi? – și la republică, precum ar fi putut să ajungă și la monarhie; puteau să ajungă și la votul universal, precum ajung la recunoașterea, pentru moment, a censului; puteau să ajungă la consolidarea unei stări de lucruri, precum puteau să ajungă și la răsturnarea ei – zic dar, pe când erau mai înainte două feluri de oameni despărțiți printr-un abis: astăzi s-a dovedit că avem în amândouă părțile partide constituționale regulate, recunoscând unul și acelaș scut constituțional monarhic, precum îl avem. Fie că au fost împrejurările, fie că a fost prudența d-voastre, fie că a fost în mare parte meritul conducătorului d-voastre în guvern: este un fapt netăgăduit și foarte îmbucurător, că un stat mic ca al

nostru, intercalat între două monarhii, dintre cari una absolutistă, a avut fericirea de a-și vedea monarhia, fără de care acest stat mic nu-și poate conduce cu siguranță destinele sale în lupta de interese ale Orientului, de a-și vedea zic monarhia *consolidată.* Nu consolidată, d-lor, numai prin noi conservatorii; fiindcă despre noi nu era îndoială că suntem monarhici; dar consolidată de aceia, asupra cărora era îndoială, dacă sunt monarhici, esențial consolidată prin recunoașterea că tot ce este astăzi în acțiune politică la noi este monarhic și dinastic. Acest fapt, această valoare trebuie să fie pe deplin recunoscută de conservatori mai ales. Dacă îmi iertați o mică paranteză: nu înțeleg, eu conservator, de ce tonul opozițiunii conservatoare nu s-a îmblânzit pretutindeni din zioa proclamării Regatului? (Aplauze.) Aici este chestie de princip și nu este chestie de persoane. În princip însă este indiferent, dacă este Brătianu sau Catargiu pe acele bănci; important este numai, că idea să se păstreze, și dacă este păstrată și de d. Brătianu, cu atât mai bine pentru țară întreagă. Vasăzică, acest lucru este câștigat, și nimeni nu-l poate contesta în valoarea lui. Avem un termometru sigur al recunoașterii lui chiar în Europa Occidentală, și acest termometru este creditul crescând al statului român pe piețele Europei. Ar fi imposibil ca renta română cu 5 procent să stea la 91, 92, și chiar deasupra, adică mai sus decât era acum 7 ani sau chiar 2 ani, dacă n-ar fi în toate statele europene apusane încrederea că în statul român cu guvernul astfel cum este și cu partidele astfel cum există, este siguranță și ordine (aplauze).

Această misiune este dar îndeplinită, acest lucru e făcut, marea valoare a Partidului Liberal, de care ne vorbea d. Fleva ieri cu atâta foc, este dovedită, aveți un trecut cât voiți de glorios, ați făcut independența, finanțele, Regalitatea – foarte bine. Ei, dar acum? Acum mai departe?

Sunt mai ales doi ani de zile, în rarele momente, în care îndrăznesc a vă vorbi (poate am vorbit numai de 4 ori în 4 ani), când mi-am permis să relevez un anume punct în discuția asupra adresei la Tron, și poate că nu sunt lipsit de modestie, dacă apelez chiar la memoria unora din d-voastră în privința aceasta. Mi-am permis să vă întreb: ei, d-lor, care vă este programa de lucrări?

Acum 5 ani era răsboi, acum 4 ani răsboi, acum 3 ani Tractatul de la Berlin; dar acum 2 ani ce mai era? Mesagiul ne zicea: fiindcă am ajuns la înplinirea dorințelor Divanului ad-hoc, a venit acum era de muncă. A venit? Eu m-am gândit îndată la acele cerințe ale Constituțiunii de la 1866; a venit dar în fine acea epoca de muncă? Foarte bine! Ei, dar rezultatul? Nu s-a făcut nimic.

Vă întreb acum: nu este aici propriul și salutarul curent al opiniunii publice, care ar trebui deșteptat, lăsând în linia a doua pe orcare altul?

Căci, d-lor, idei, idei! E vorba de idei *practice,* de idei speciale ale organizării noastre, așa cum sunt prevăzute, dar încă neatinse, în Constituția noastră și în realitatea orcărui stat civilizat al Europei. Ideile acestea, în justiție, în instrucție, în administrație, așteptăm să vedem, cum d-voastră floarea liberalismului, oameni cu cunoștințe, cu iubire de țară le puneți în practică, dacă nu aveți *ergofobie.* Și în privința unor asemenea idei puterea la guvern a d-lui Brătianu și conducerea asigurată pentru câtva timp în viitor este un lucru foarte important. Căci mai rea este o reformă pe jumătate, decât nici o reformă; mai bine e a nu pune mâna pe o chestie fundamentală deloc, decât să pui mâna și să faci câteva încercări numai, care să le vezi izbite, ruinate, fals interpretate, fiindcă nu ai fost înțeles sau nu ai știut să te faci înțeles, fiindcă nu ți-a venit încă timpul. Am pățit-o aceasta și o știu acum. Este dar foarte important să fie o conducere sigură pentru viitor, prin asigurarea majorității unui prim-ministru. Aveți pe acea bancă ministerială șapte resorturi...

Gr. Eliad. Numai unul e.

T. Maiorescu. Dar trebuie să fie șapte, și nici dintr-o parte nu vedem vreo organizare, afară de finanțe. Nu vorbesc de Ministerul de Război, fiindcă nu mă pricep deloc.

Vasăzică, tocmai în acest moment, în această fază a politicei române, când ajunsesem aproape cu toți a recunoaște că multe temeri au dispărut, când se mai îmblânzise lupta de partide, când se vorbea de moderație și împăcare; tocmai în acest moment, chemat a face ceva în realitate, în realitatea practică pentru organizarea statului, a duce curentul opiniunii publice, precum sunteți în stare a-l duce, spre formarea instituțiilor fundamentale ale statului în justiție, în școli, în administrație; a conduce acest curent, care nu se poate deștepta prea des și nu se deșteaptă niciodată în multe sensuri, ci se absoarbe într-un singur sens: tocmai în acest moment, solemn și el în felul lui,... ne veniți cu formula goală a unui mecanism electoral, după care să nu fie 4 colegii, ci trei, și în colegiul I-iu să nu mai fie 70 de alegători, ci 700.

Iertați-mă să o spun, d-lor, fără sfială: aceasta este o adevărată calamitate pentru progresul real al statului român!

Și apoi numai o să vedem de acum înainte mișcarea cea nesănătoasă prin chiar goliciunea ei lățindu-se peste toată țara, formule vage, abstracțiuni nemistuite, teorii constituționale din țări străine de firea noastră, citate de prin cărți rău studiate, amintirea cuvintelor lordului cutare și ale lordului cutare și ale lordului cutare, ale ilustrului Gambeta cu scrutinul de liste, și ale numai știu căror altor ilustrități, nomoluri de cuvinte fără nici un miez, bășici umflate cu aer gol – o adevărată epidemie a frazeologiei.

Voiți o dovadă? Nu voi numi pe nimeni. Dar comparați spectacolul din Cameră și gândiți-vă unde vor ajunge lucrurile la alegerile din toată țara. Oameni, cari, când vine o lege

practică în discuția Camerei, nu știu să ne dea o singură idee de valoare, se găsesc aci gata cu ideile d-lor constituționale, propun amendamente la revizuire care de care mai grave și mai incizive, litere negre pe hârtie albă, asupra echilibrului puterilor, asupra adevăratei expresiuni a poporului, asupra drepturilor imprescriptibile ale omului, și celelalte, și celelalte.

B. Iepurescu. Toată lumea este proastă, numai d-ta ești deștept.

Voci. Tăcere.

T. Maiorescu. Apoi, d-lor, nici această epocă de copilărie constituțională n-am trecut-o încă? N-am ieșit încă din fazele pruncieí constituționale, din frazeologia goală? Credeți d-voastră că prin schimbări mecanice de colegii electorale se va aduce cel mai mic progres în o țară ca a noastră? Dacă ați constatat că toate guvernele pot să aibă majoritate, dacă a avut-o și o are și al d-voastră, daca situația este astăzi în mâna d-voastră, atunci misiunea proprie a unui cap experimentat, inteligent, conducător al Partidului Liberal trebuie să fie de a aduce toată tinerimea care-l ascultă la munca intelectuală a organizării practice, iar nu de a o chema la declarațiuni constituționale; căci aceasta este o pierdere a capitalului intelectual al generațiunii de astăzi, și ne aduce prin goliciunea abstracțiilor înapoi la niște timpuri, cari ar fi fost bine să fi trecut pentru totdeauna în țara aceasta.

D-lor, știți care este unul din relele principale în capul tinerimii noastre, în capul poate al celor mai mulți din noi, și în al meu și în al altora? Este că ne-am făcut studiile și am primit elementele de cultură în străinătate. Mulți vorbesc despre un asemenea rău; dar să, examinăm o dată mai strâns, unde este adevărata esență al lui? Pentru ce nu vine un stat ca Germania d. e. să zică, poate din economie budgetară: are Austria universități, să nu mai fac universități la mine în țară, ci să trimet tinerimea în Austria și să se folosească acolo de institutele de cultură, întreținute cu cheltuiala altuia? Pentru

ce nu se poate una ca aceasta în cultura modernă? Unii răspund într-un mod mai popular și nu bine cugetat la noi, că tinerimea prin aceasta și-ar pierde iubirea de țară. Eu nu cred că ar fi tocmai acesta rezultatul, și nu cred că ar fi aici ceva de temut. Omul nu este un animal nerațional; o concluzie logică elementară trebuie să se admită în fiecare cap, mai ales în fiecare cap de student. Dacă dar studentul nostru vede în Franța cum francezul își iubește țara *lui,* dacă vede în Germania cum germanul își iubește Germania *lui,* negreșit n-o să se întoarcă el în România, ca să iubească pe Franța și pe Germania, ci va veni la concluzia elementară: să iubesc și eu țara mea precum francezii iubesc Franța, precum germanii iubesc Germania. Vasăzică, iubirea de patrie, acest sentiment fundamental, nu se strică: mai toti ați ieșit din universitățile străine și nu se poate zice că ați ieșit fără iubire de țara noastră. Dar unde este adevăratul rău? Mai ascuns este, este ceva mai fin, dar cu atât mai periculos este, că ne deprindem cu niște formule de cultură, care sunt esențiale atmosferei ambiante a țărei unde am studiat, dar care sunt adeseori cu totul nepotrivite în aplicare cu starea actuală, și uneori cu chiar natura poporului român. Sunt convins, că primul-ministru și fiecare ministru ca și mine, d-lor, a făcut în năuntrul lor un fel de proces sufletesc, pe care l-aș numi proces de împământenire intelectuală a germenelor de cultură din Franța sau din Germania. În această transformare pentru împământenire stă o parte a puterii orcărui om de stat. În această nouă gândire, în această renaștere a ideilor, multe se schimbă; unele se mai întăresc, altele se slăbesc, unele se alungă ca utopii, altele se lărgesc prin elementul teluric al patriei, toate se transformă în momentul de a fi adaptate și însuflețite pentru trebuințele reale ale poporului român.

Vasăzică într-un stat, în care din nenorocire avem marea majoritate a tinerimii culte venită de la universități străine, din care și astăzi încă universitatea Parisului singură numără mai

mulți studenți români decât amândouă universitățile noastre indigene, într-un asemenea stat cultura tinerimii are trebuință de împământenire practică, adică de studiarea reală și de primirea elementului teluric al românismului propriu. Ei bine, în această stare de lucruri vine Partidul Liberal, cel cu *luminează-te și vei fi, voieste și vei putea,* vine și în loc să întărească elementul pământean, adică realitatea trebuintelor statului român, dând tinerimii adevărata scoală de bună politică, îi dă numai o formulă goală de constituționalism abstract, care o să fie numai o nouă aruncare în abstracțiile statelor străine, în cărțile străine, în atmosfera străină, în regiunile depărtate ale Franței, ale Engliterei, ba chiar ale Egiptului (ilaritate).

Și pentru această goliciune formală să pierdem noi ocazia de fertilizarea, de înrodirea inteligențelor tinerimii române cu patriotica muncă a organizării statului?

Cum voiți ca un om, care împărtășește acest mod de a cugeta, să fie alăturea cu d-voastră pentru revizuirea legii electorale sau orcărui alt formalism constitutional?

Terminând acum expunerea celor două argumente în contra revizuirii în princip, mi-aș permite să mai zic un cuvânt asupra situațiilor aparente în năuntru partidului d-voastra. Poate înaintez prea mult, dar omul când se încălzește, spune câteodată ce poate ar fi mai prudent să nu spue.

Am citit prin jurnale și am auzit din conversatiile politice, că se par a fi două curente în Partidul Liberal, care se zice că se personifică în două individualități, dar eu nu găsesc cuviincios a le numi în persoană, ci prefer să vorbesc obiectiv.

Despre unul se zice că este adevăratul părinte al ideilor liberale, iar celalt este capul cu rațiunea de stat.

Părinte al ideilor liberale, formulatorul principiilor democratice – foarte frumos lucru. Dar până unde să meargă filiația acestui părinte liberal? Si unde se oprește productivitatea formulelor democratice?

S-au pus odată înainte principiile liberale în această țară, foarte bine; s-au desteptat, s-au alimentat spiritele, s-au produs puteri nouă, s-au ridicat ceea ce numea Gambetta *les nouvelles couches,* foarte bine; s-au produs o mulțime de formule, unele cam declamatorii, si s-au frământat mai ales tinerii din o concepție în alta, foarte bine.

Dar în fine până unde? Supoartă temperamentul poporului nostru frictiunile perpetue de la o idee abstractă la alta înainte de a o mistui?

Este curios lucru cu acesti descoperitori de formule abstracte. Uneori s-au văzut asemenea părinti ai ideilor abstracte la lucru practic; se zice, că în unele țări a fost câte unul din acesti părinți chiar ministru de interne,[1] și se zice că atunci s-a văzut, ce deosebire mare era între valoarea unui om ca propagator de principii și valoarea lui ca om de stat practic, se zice că aceasta din urmă a iesit cam controversată; firește, un om nu poate toate; se zice că a dus-o vreo patru luni cu încercări ministeriale de tot felul, cu licențiați în drept ca subprefecți, cu circulări administrative pentru tocmelele agricole în contrazicere cu dispozitiile legislative (ceea ce numai liberal nu poate să fie), se zice, în fine, că însuși a recunoscut că nu era omul la locul lui, și, spre onoarea lui este această recunoaștere, s-a retras însuș și s-a întors iarăș la ziaristică.

D-lor, nu stiu dacă am lipsit vreodată de la datoria de stimă si de respectul cuvenit pentru eminenții bărbați ce au ilustrat tara noastră. Sper că nu, și în orce caz simțimântul meu este pătruns de recunoasterea capacității și patriotismului lor. O extraordinară activitate, o mare putere de a desciplina un partid, o conceptie întinsă si o rară energie pentru realizarea ei... acestea sunt merite, care se impun respectului și consideratiei tutulor oamenilor nepărtinitori, fie amici, fie adversari.

---

[1] C. A. Rosetti.

Dar orce individualitate are o limită firească, a importanței ei practice, și orce om politic își are timpul lui. Să-l venerăm totdeauna dacă a fost venerabil, să-i punem statue, dacă voiți, dar să nu uităm niciodată deosebirea între teoriile formale și între exigențele reale.

Gr. Eliade. Este cusut cu ață albă.

T. Maiorescu. Moștenirea lăsată în formule abstracte și povețele trimise prin telegraf de la Paris trebuiesc primite sub beneficiu de inventar, precum s-a zis.

Era o vreme când se cuprindeau constituțiile unei țări în plicuri de scrisori; era o vreme, când un cap genial ca Condorcet trămitea împărătesei Ecaterina a Rusiei constituția întreagă a Rusiei într-o scrisoare și avea naivitatea să-i zică: pune această constituție în aplicare și fericirea Rusiei este gata.

Cum s-au deziluzionat oamenii de atunci! Cum se știe astăzi că fericirile popoarelor nu mai stau în formulele abstracte!

Cum se simte astăzi pretutindeni valoarea oamenilor de stat practici, cari știu să adapteze principiile la viața reală ale poporului în care lucrează!

Pentru aceste două motive, d-lor, sunt contra revizuirii, și aș fi fericit când ați fi și d-voastră contra revizuirii și când am scăpa țara aceasta de agitarea sterilă a unor formule electorale, fără nici o valoare practică în starea de astăzi a poporului român (aplauze).

60

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Demisie din comisia Adresei

(Ședința Camerei de la 18 mai 1883)

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident si răsboi,
G. Chițu, interne,
D. A. Sturdza, externe,
E. Stătescu, justiție,
G. Lecca, finanțe,
P. S. Aurelian, culte,
Col. Dabija, lucrări publice,
J. Câmpineanu, agricultură, comerciu și Domeniile Statului (noul minister înființat la 1 aprilie 1883).

Legislatura de 4 ani a parlamentului ales în 1879 se termină la 5 martie 1883 cu adoptarea, după a treia lectură, a propunerii prealabile pentru revizuirea a 25 articole din Constituție. Nouele alegeri se fac în decursul lui aprilie, și la 10 mai se deschid Adunările revizioniste. Prezident al Camerei este ales C. A. Rosetti, instigatorul principal al miscării de revizuire, iar în comisia Adresei se aleg între alții d. Iacob Negruzzi și autorul scrierii de față, a căror demisie, dată prin următoarele cuvinte, nu este primită.

D-le președinte, în ședința de ieri majoritatea Camerei ne-a făcut onoarea, d-lui Jacob Negruzzi și mie, de a ne alege în comisia pentru redactarea răspunsului la Mesagiul Tronului.

Chestia specială și principală, pentru care este convocată această Cameră, este fără îndoială revizuirea Constituțiunii; la această revizuire se referă și un pasagiu din Mesagiul Tronului și, după toate probabilitățile, și răspunsul la Mesagiu va trebui să atingă această chestie.

Din alegerea făcută președintelui Camerei și din semnificarea ce însuș d. președinte a dat acestei alegeri, că ar fi adecă un omagiu ce aproape unanimitatea Camerei ar fi adus d-sale pentru fericita idee de a pune chestia revizuirii în dezbaterea opiniei publice, suntem datori a înțelege că aproape unanimitatea, că marea majoritate a acestei Camere este favorabilă revizuirii (aplauze); până acum însă, afară de acest semn al alegerii de presedinte, n-a fost nici o ocazie ca să ne spunem toți părerea noastră în această privință.

Suntem dar datori, d-nul Negruzzi și eu – sunt autorizat din partea d-sale să-l asociez la această declarație – să vă spunem că noi doi cel puțin suntem într-o desăvârșită divergentă de păreri cu d-voastră majoritatea în această privință.

Noi suntem antirevizioniști, suntem dar într-o opozițiune hotărâtă cu majoritatea d-voastră. Neștiind ce înteles pot avea voturile, cu care d-voastră ne-ați onorat numindu-ne în această comisie, neștiind dacă ele au înțelesul ca opoziția să fie reprezentată în această comisie, nu ne rămâne, d-le președinte, decât a vă ruga să interveniți pe lângă onor. Cameră ca să ne primească demisia a d-lui Neguzzi și a mea din această comisie.

61

CAMERA DE REVIZUIRE

La Adresă. Legalitatea constituțională. Contestarea curentului revizionist

(Ședința Camerei de la 27 mai 1883)

Membrii opoziției-coalizate, aleși în parlamentul revizionist, hotăresc a nu lua parte la lucrările acestui parlament, contestându-i legalitatea. Însă junimiștii aleși iau din contră hotărârea de a-și exercita mandatul, si discursul următor e menit să justifice atitudinea lor, combatând de altminteri afirmarea din proiectul de Adresă al majorității, că tara dorește schimbarea Constituției.

D-lor deputați, nu eram hotărât să vorbesc în discuția generală, fiindcă în privința amandamentului ce propusesem în comisiune era destul să ne explicăm la discuția pe articole. Însă d. general Lecca, preopinentul meu, vorbind de poziția noastră în Cameră, m-a făcut să iau cuvântul acum; dar pentru a nu vă obosi cu o cuvântare de două ori, voi intercala în această discuție generală puținele cuvinte ce aveam de zis în privința amendamentului prezentat de d. Negruzzi și de mine.

D-lor, cum ați văzut din raportul ce însoțește proiectul de răspuns la Mesagiul Tronului, în comisia aleasă de dv. s-a

putut produce o unanimitate de păreri asupra câtorva din părțile proiectului; însă în privința pasagiului relativ la Constitutie, s-a împărțit comisia în două părți, și aici minoritatea a prezentat un amendament care, deși în redactarea lui este moderat, nu are cu toate acestea întelesul blând, pe care i-l dă d. raportor.

Iacă ce zice d. raportor:

> „Iar d-nii Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi au emis dorința ca revizuirea să nu se întindă si asupra dispozițiilor privitoare la legea electorală și în consecință au propus, în locul redacțiunii majorității, următorul amendament“:
>
> «Propunem ca pasagele din proiect, care încep cu cuvintele: *în această lucrare* și se termină cu cuvintele: *și la păstrarea tutor drepturilor lui* să fie înlocuite cu următorul alineat:
>
> În această lucrare, Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit misiunea principală de a se pronunța, dacă și până unde reforma Constituțiunii în articolele, cari au fost indicate de Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor trebuințe ale țărei și ar fi oportuna în împrejurările de față.»“

Interpretarea ce d. raportor dă dorințelor „emise“ de noi, nu este exactă. Ce am vrut să zicem noi este coprins în amendamentul propus de noi; și dacă este vorba de a se interpreta amendamentul nostru si mai departe, atunci dorința noastră, adecă a d-lui Negruzzi și a mea, este nu numai ca revizuirea să nu se întindă și asupra a oarecăror dispozitii, ci ca revizuirea să nu se întindă deloc; și am fi foarte fericiți, dacă revizuirea nu s-ar face nici într-o privintă, nici în ceailaltă.

Dar mai înainte de a mă explica asupra acestui punct de vedere, să-mi dați voie ca în această discutie generală, mai ales în urma cuvintelor rostite de onorabilul meu preopinent, să precizăm poziția noastră în Cameră.

Nu știu până unde d. general Lecca era în drept să afirme că suntem aproape unii de alții. D-sa poate că deduce aceasta numai din faptul că ne aflăm aci împreună la Cameră. Acest fapt îl voi explica îndată.

În privința vreunei alte apropieri nu văd nimic în chestiile puse la ordinea zilei. Iar în privința marei chestii la ordinea zilei, adică a revizuirii, este știut că suntem adversari hotărâți.

În ceea ce privește fiinta noastră în mijlocul d-voastră iată ce am de zis, d-lor deputați.

Proiectul de Adresă începe prin a vorbi despre ordinea alegerilor din urmă. Întru aceasta urmează Mesagiul Tronului, căci și Tronul aduce omagiele sale nu administratiei în ceea ce privește toate operațiile electorale, ci Tronul aduce omagiele sale țărei, poporului alegător, care a dat și cu această ocazie dovadă de spiritul său de ordine și de legalitate.

În acest înțeles care din noi nu s-ar fi grăbit să se asocieze la acest omagiu? Deci și noi am primit această parte a proiectului de răspuns, cu atât mai mult, cu cât aici nu se aduce nici aprobarea, nici dezaprobarea operațiilor electorale emanate de la autorități, nici se vorbește despre valoarea acestor operații în genere. Căci dacă ar fi fost vorba despre aceasta, atunci poate că s-ar fi dat ocazie de a se vorbi și despre oarecari neregularitāti petrecute pe ici pe colo, precum d. e. despre atitudinea prefectului de Galați, de care ne-a vorbit cu atâta tărie vecinul meu de pe această bancă (d. Nicu Catargi).

Poate că ar fi fost atunci locul de a se vorbi și despre deosebirea între alegerile de acum și între alegerile făcute sub cabinetul conservator.

Voci. Aide de! Este mare.

Titu Maiorescu. D-voastră veti zice că este mare. Eu recunosc că este oarecare deosebire.

Gr. Vulturescu. Dar nici că este comparație.

Voci. Așa, așa!

Titu Maiorescu. Dar părerea mea este că deosebirea nu este așa de mare, precum vi se pare d-voastră.

Voci. Vă înșelați.

N. Voinov. Cer cuvântul.

D. președinte. Dar altmintrelea vă rog să respectați pe acela care vorbește, și mai cu seamă când d-sa ne silește în formă să-l respectăm și să-l ascultăm cu plăcere.

Titu Maiorescu. D-lor deputați, nu are să se facă discuția aceasta mai mare decât atâta, deși poate ar merita să fie odată făcută în mod nepărtinitor.

Fără îndoială, a pune candidaturi oficiale prin prefecți este un act de franchețä constituțională, care uneori poate să fie blamat. Sinceritatea trebuie să fie recunoscută, însă poate merge prea departe; și recunosc că este un fel de progres constituțional, dacă în locul candidaturilor prefectorale sau oficiale fățișe, se face o candidatură – cum să o numesc? o candidatură mai politicoasă pentru formele constituționale, ascunsă sau... nu ascunsă, pusă sub paza, sub pavăza unui comitet electoral central. Căci toată lumea știe – nu e așa, d-lor? – că acest comitet electoral central nu stă în nici un raport cu miniștrii. Toată lumea este pe deplin convinsă că nici un prefect nu are a face cu comitetul electoral local. Ei bine, ce omagiu mai mare voiți să aduc sistemei constituționale practicate de d-voastră?

Însă, d-lor, pentru mine chestia nu are însemnătatea ce văd că o are pentru mulți alții. Îmi pare rău, dar nu pot vedea lucrul așa de grav.

Pentru mine, d-lor deputați, orce țară are alegerile ce le merită, și în orce țară își permit guvernele atâta ingerință, fățișe sau ascunsă, câtă îl lasă alegătorii să-și permită; și dacă nu ai alegători de la sine independenți, atunci, cu orce formă și regulament, vor cădea sub ingerința guvernului.

De aceea mărturisesc că și alegerile acestea le găsesc tot așa de bune și tot așa de rele, precum erau și alegerile trecute.

Voci. A! A!

Titu Maiorescu. D-lor, acest punct al legalității alegerilor este pentru toată discuția noastră un punct capital. Și dacă noi, câțiva conservatori, suntem în mijlocul d-voastră, este tocmai

fiindcă recunoaștem pe deplin această legalitate. Recunoscând însă aceasta, ne-am deosebit cu cea mai mare părere de rău de unii din coreligionarii noștri politici de până acum.

Nu mă voi expune dreptei observații a d-lui președinte făcută predecesorului meu și nu voi vorbi în contra acelora cari sunt absenți definitiv din această Cameră și nu-mi pot răspunde. Dar sunt în drept să vorbesc de toate actele, care stau într-o relație directă și imediată cu această Cameră; si când văd că pentru Cameră sunt deputați aleși cari nu vin la ședinte; când din manifestele politice și publice ale acestor deputați aleși de către alegătorii lor vedem arătat motivul pentru care nu vin în această Cameră: cred că suntem în drept a vorbi, cu tot respectul cuvenit absenților, de acest fapt.

D-lor, ce însemnează legalitate de alegeri?

Constituția noastră de la 1866 și legea electorală au prevăzut întregul mecanism, după care vrea să aleagă reprezentatia națională a țării și a prevăzut atât drepturile indivizilor întru aceasta, cât și dreptul Coroanei, cât și dreptul alegătorilor și al aleșilor. S-a zis atunci: pentru a se garanta ca opinia publică să se manifeste, trebuie să lăsăm libertatea de întruniri si libertatea presei; și ca să nu fie ingerințe din partea adminsitratiei s-a dat confecționarea listelor electorale la primari; si fiindcă tribunalele se păreau prea dependente de miniștri s-a dat încă o garanție: recursul la curtea de casație, instanță inamovibilă, care aici judecă chiar fondul și ordonă cine să rămâe înscris și cine să se șteargă din liste în urma recursurilor. Am dat mai mult prin Constituția noastră: am desființat Consiliul de Stat și s-a desființat odată cu el și orce autorizare prealabilă pentru urmărirea unui funcționar culpabil de ingerințe; s-a lăsat la libera dispoziție a fiecăruia din noi ca să tragă înaintea tribunalelor ordinare pe orce funcționar, prefect, subprefect și chiar ministru. Ce mai voiește o țară ca să-și asigure libertățile? Ce poate să ceară mai mult de la o Constituție? Presa? Iat-o liberă. Adunările publice? Nu e nici o întrunire

politică care s-a proprit, și cine a voit s-a adunat unde a voit; nici o piedică întru aceasta. A înscris primarul pe nedrept în listele electorale? Avem curtea de casație independentă. Îți face un funcționar nedreptate? Îl traduci înaintea tribunalelor. Iată garanții ce Constituția de la 1866 le-a dat pentru a asigura libertatea alegerilor.

O dată însă alegerile făcute în aceste condiții; o dată mandatul dat, alegerea venită aci, discutată de d-voastră și validată de către Cameră, mă întreb: deputații proclamați după ce forme legale mai pot fi puși în chestie într-un stat regulat, constituțional? Și cum oameni de ordine ar putea pune în discuție asemenea lucru? (Aplauze.) Ceea ce este elementar pentru o societate constituită, este de a avea pentru orce faptă mai marcantă a vieței publice, când intră în conflict cu legalitatea, un organ care să se pronunțe asupra reparării necesare. Pentru contenciosul privat sunt tribunalele; pentru cerințele politice este tot mecanismul politic electoral și legislativ al vieței statului. Dar când un individ sau un partid nu rămâne mulțumit, de exemplu cu alegerile făcute, atunci ce formă ar avea un stat constituit ca să prevadă nemulțumirile lor contra tutulor formelor legale, cu care s-a constituit țara legală, Cameră și Senat? Nu există alta decât tot discuția în Cameră sau o nouă operație electorală. Sau dacă vrei să zici, că după toată funcționarea acestor forme legale, totuș n-a ieșit reprezentația țărei cea adevărată, apoi atunci trebuie să *revizuiești* Constituția, care s-a arătat incapabilă de a da o reprezentație legală. (Aplauze.) Noi cari suntem absolut antirevizioniști, suntem bine-veniți de a vă spune că recunoaștem adevărata expresie momentană a țărei în Cameră și în Senat constituite.

Acest punct, d-lor, nu este secundar. Întrebarea: ce este ordinea legală într-un stat, este fundamentală, mai ales pentru Partidul Conservator, un partid în esența sa de ordine. Dacă cineva asupra acestui punct nu se găsește într-o perfectă unire de vederi cu colegii săi, atunci vine momentul

de a se întreba: până unde mai pot merge împreună? A tăgădui legalitatea Camerei și a Senatului, este după convingerea mea un început de anarhie, și nu poate să existe stat regulat din momentul ce aceasta se pune în discuție. (Aplauze).

N-am fi îndrăznit, noi cari am rămas în minoritate, văzându-ne așa de reduși la număr, să afirmăm ca un princip conservator acest lucru în contra celor cari sunt mai în vârstă și mai autorizați de a vorbi în numele Partidului Conservator, dacă n-aș putea să aduc oarecum o dovadă palpabilă, o dovadă literală, că exprimăm prin aceasta un princip recunoscut mai nainte de însuși Partidul Conservator.

Această convingere a mea de astăzi asupra legalității Camerei este identică cu aceiaș convingere a mea când eram noi la guvern conservatorii, convingere exprimată prin cuvinte pe cari le-am zis atunci de pe banca ministerială în aplauzele și cu aprobarea Partidului Conservator întreg, în contra unora din d-voastră, majoritatea de azi, atunci violentă opoziție în contra noastră.

După ce voi fi dovedit aceasta, voi fi în drept să mă întreb: trebuie oare să fie toate așa de schimbătoare pe roata lumii? chiar și principiile de la șapte ani la șapte ani? E vorba că îndată ce se schimbă oamenii după o bancă pe alta, trebuie să se schimbe și convingerile lor? Cine poate să urmeze pe această cale de varietăți, să urmeze; sper însă că veți înțelege că nu toată lumea o poate și că e bine să se păstreze în acele chestii, cari sunt fundamentale și primordiale pentru convingerea politică, nestrămutatul caracter politic al cuiva. (Aplauze.)

D-lor, la 1875 fuseseră alegerile, pe cari d-voastră le numiți faimoase, sub ministerul d-lui Lascar Catargi, și atunci opoziția d-voastră, d. Ioan Brătianu, cap al partidului de opoziție, d. Vernescu, d. Kogălniceanu și chiar d. Chițu au dat pilda, permiteți a o spune franc, au dat pilda cea rea, domnialor au fost aceia cari au început să tăgăduiască legalitatea unei Camere constituite în țară.

A. Stolojan. Noi am venit în Cameră.

D. președinte. Acestea le-ați înțeles de mult d-voastră, de ce nu întrerupeați atunci? (Aplauze.)

T. Maiorescu. D-voastră, opoziția de atunci, ați venit în Cameră și ați prezentat un amendament, care zicea că alegerile n-au fost adevărata expresie a țării, și atunci... dați-mi voie să vă citesc din *Monitorul* de atunci, nu voi abuza mult de paciența d-voastră, dar uneori e foarte instructiv să vedem cum se repetă formele și împrejurările, numai că se interpretă odată într-un sens si altă dată în alt sens... atunci, zic, acela care are acum onoarea de a vă vorbi, era pe altă bancă, pe banca ministerială, și era autorizat să formuleze în numele colegilor săi, ca un principiu conservator de ordine în stat, următoarele cuvinte:

> „S-au falsificat alegerile, afirmati dv. Nu este exact, afirmă alții. Dați-mi voie a atinge punctul de căpetenie și a face legistului Vernescu și tutulor oamenilor de stat din opoziție următoarea întrebare decizivă pentru orce stat constituit: cine să judece aceasta contestație? Ați introdus sistemul constituțional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s-au validat de Cameră. Nu admiteți instanța? Foarte bine. Dar atunci spuneti-ne: ce altă instanță admiteti ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplauze.) Ati zis la 1866: fundamentul libertăților publice este întâi libertatea întrunirilor, ați avut-o cum nu o are nici o țară a Europei într-un grad așa de întins. Garantie pentru confecționarea listelor electorale ati avut după Constituția d-voastra, pentru că ele s-au făcut de primari, iar nu de guvern. Garanție pentru dreptul de înscriere în listele electorale ati avut; erau după Constitutia d-voastră tribunalele si Curtea de Casatie. Unde v-ati crezut nedreptătiti, ati apelat sau ati putut apela – si dacă nu ati făcut-o este vina d-voastră și denotă lipsă de spirit cetățenesc – la tribunale și apoi la Curtea de Casație, instanta judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba.

> Dacă este astfel, atunci permiteți-mi a spune că eu nu sunt asa de slab în expresiuni precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declarați d-voastră că, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele țărei, cu toată Curtea de Casație independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituiesc garanții constituționale pentru alegeri, reprezentatia națională totuș este falsificată, atunci declarați că tara noastră este incapabilă de a avea o Constituție liberală ca aceasta“.

Voci: Bravo, bravo. (Aplause prelungite.)

> „Încă o data rog ca d. Vernescu să-mi răspundă: cine judecă afirmațiile d-voastră? Ați prevăzut că se validează alegerile de Cameră; s-au validat; de ce le invalidați a doua zi? Din momentul în care alegerile s-au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimănui să vie a le contesta, si, dacă totuș o face, atunci trece în stadiul anarhic și devine un revolutionar. (Aplauze prelungite.)“
>
> (Vezi *Monitorul* din 14 iunie 1875).

Așa, d-lor, se urma discuția pe atunci. (Mare zgomot.)

D. președinte. D-lor, Camera este capabilă de a asculta orce discursuri, prin urmare vă rog să binevoiți a tace.

T. Maiorescu. Așa se făcea discutia atunci, și atunci era pusă în joc legalitatea alegerilor, și atunci absolut astfel, ca și acum trebuia pusă întrebarea: Cine să judece legalitatea unor alegeri altul decât totalitatea organelor prevăzute de Constituția din 1866? Și dacă cu totalitatea organelor prevăzute în Constituția de la 1866 nu găsiți putinta de a scoate o reprezentație legală a țărei, atunci e neapărată o reformă constituțională sau, dacă nu, o revoluție, căci alt mijloc nu este. Acele cuvinte le găsesc în *Monitor* la finele citirii acoperite cu *bravo* și *aplause prelungite.* Acele cuvinte erau expresia adevărată, oarecum *ex professo,* a Partidului Conservator, și absolut acele cuvinte

trebuie zise astăzi, și dacă erau adevărate și primite atunci, trebuie să fie adevărate și primite și astăzi.

Am fost foarte simțitor la cuvintele spuse de d. general Lecca în una din ședințele trecute; d-sa zicea: eu nu sar din car în car, eu merg drept pe drum, și în adevăr, d-lor, nu trebuie să sărim din car în car.

Iată carul de la 1875 de față, este identic cu cel în care mă aflu la 1883; dacă legalitate era la 1875, aceiaș legalitate este la 1883, și dacă unii membri ai Partidului Conservator sunt astăzi de altă părere, părăsesc Camera și-i contestă legalitatea, atunci eu nu-i pot urma pe acest drum, ci rămân în carul de mai nainte și pe drumul de mai nainte.

Dacă dar s-a schimbat ceva, este numai cărăușul; acum mânăm noi singuri, căci cărăusul de până acuma a schimbat drumul cunoscut noă.

Iată pentru ce, d-lor, noi credem că rămânem credincioși principiului conservator, stând aci în Cameră cum stăm și luând parte la discuția de fată.

Al doilea și ultimul punct, pe care mai sunt dator a-l releva, si acum intru în discuția proprie, este amendamentul ce l-am propus noi la Adresă.

D-lor, d-voastră afirmați în proiectul de răspuns al majorității că misiunea ce o are de îndeplinit această Adunare este mai cu seamă de a reforma legea electorală; spuneti:

> „o experiență de 17 ani a arătat că nu corespunde această lege cu starea socială de astázi a țării si că Adunarea ținând samă de vointa mandanților săi își va da toate silințele spre a găsi o solutiune, care să asigure independența alegátorilor."

D-lor, eu am aci o opinie cu totul deosebită. Eu nu cred că opinia publică și înțelegerea clar formulată a mandanților noștri ne prescrie reforma Constitutiei, si fiindcă ar fi bine ca la începutul discutiilor noastre să procedăm cu o desăvârșită claritate si, dacă-mi permiteți expresia, cu onestitate politică și să nu ne ascundem după propriul nostru deget, să ne punem cu toții împreună întrebarea:

Este oare adevărat că în spiritul propriu al majorității alegătorilor nostri să fie ideea preciză a reformei constituționale? Este opinia publică puternic formată în sensul acesta?

O voce. Da.

T. Maiorescu. D-lor, este foarte greu de a se pronunța cineva aici, și eu admir pe acei cari dau așa de repede un răspuns hotărâtor. Să ne explicăm puțin lucrul.

D-lor, este o mare deosebire între un glas omenesc și un ecou; glasul este ieșit din vibrația organelor unei ființe cugetătoare; ecoul este o vibrație mecanică, brută, ieșită din vibrația aerului gol care străbate stâncele; glasul este organic, ecoul este anorganic; glasul este viață, ecoul este moarte. (Aprobări.) Fără îndoială, dacă un glas puternic și autorizat, precum este necontestat acela al onor. nostru președinte de Cameră, vine și ne spune într-un număr de jurnal, în 2, în 10, în 20 numere ale *Românului,* foaie răspândită în țară, că trebuie reformă constituțională în România, atunci este foarte natural, ca acest puternic glas să deștepte multe ecouri. (Râsete.)

Este asemenea în ordinea naturală că, cu cât spațiul va fi mai umflat și stâncele mai goale, cu atât și ecourile să fie mai multe și mai răsunătoare. (Întreruperi.)

De ce mă întrerupeți, d-lor? Eu vorbesc de mecanismul, cu care se răspândesc ecourile, și nu fac nici o aluzie la d-voastră, cari nu sunteți ecouri, ci trebuie să fiți glasuri. Dacă facem deosebirea între glas și între ecouri, adică între ceea ce vine de acolo, de la scaunul prezidențial, și între ceea ce trebuie să pornească de aci, de la băncile deputatilor, și dacă admitem că opinia publică este aceea care a venit din țară spre guvern și Cameră, că are Camera glasul ei propriu întru aceasta ca reprezentantă a țării: atunci trebuie să aflăm și semnul propriu și caracteristic al unei asemenea mișcări de opinie publică, care să nu fie numai un ecou meșteșugit.

Care să fie acest semn, d-lor? Să nu căutăm exemple din țări străine, ci după obiceiul nostru să căutăm exemple cari să

fie confirmate prin ceea ce s-a petrecut în tara noastră, sub controlul propriei d-voastră experiențe.

D-lor, nu am mai avut noi o mișcare de reformă constituțională? Da; am mai avut una acum patru ani, când cu reforma art. 7. Vă aduceti aminte că și atunci ca și acum erau două chestii: să se facă revizuirea sau nu? Aceasta era prima întrebare, căci erau și atunci antirevizioniști.

A doua întrebare era: cum să se facă revizuirea art. 7? Curentul de opiniuni pentru prima întrebare, precum si necesitatea situației au îndemnat Camera să zică după formula Constituțiunei: este loc a se revizui art. 7.

N. Voinov. Era ecoul glasului de la Berlin.

T. Maiorescu. D-le președinte, sunt foarte lingușit să mă văd întrerupt, mai cu seamă de un vicepreședinte al Camerei.

D. președinte. Nu mai pot să intervin, pentru că d-ta ai pus în joc pe acela care, aflându-se aci, nu poate vorbi; prin urmare nu pot să vă apăr. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. D-le președinte, *noblesse oblige.*

După chiar cuvintele d-voastră asupra semnificării ce aveți pe scaunul de președinte, d-voastră sunteți inițiatorul reformei constituționale și eu nu merit nici o observatie, când vorbesc de d-voastră ca de însuși inițiatorul recunoscut al acestei revizuiri. Și dacă este așa, trebuie să vă supuneți consecintelor acestei mari onori.

D. președinte. Eu mă supun, decât un bărbat ca d-ta putea să găsească argumente mai puternice decât acestea. (Aplauze.)

T. Maioreseu. D-le, foarte bine a zis d. vicepreședinte că Tractatul de la Berlin a cerut revizuirea, dar după ce Camerele au declarat că este loc la revizuirea art. 7, atunci când s-au făcut alegeri nouă, atunci a început să se arate adevăratul curent al opiniei publice – curent care era puternic, care nu venea de la prezidenți sau de la miniștri spre țară, ci venea de la țară or de la reprezentatii ei spre banca ministerială și era așa de puternic, încât a răsturnat și unul sau doi din miniștri. Unii

din guvern strigau categorii (d. Kogălniceanu), alții liste (d. Boerescu), curentul țării cerea naturalizarea individuală.

Multi din d-voastră ați fost aleși atunci, am fost și eu ales la Iași, și cea dintâi întrebare ce mi-o puneau alegătorii a fost: naturalizare individuală, categorii sau liste? Asupra acestor puncte se făcea discuția.

Dar în cazul nostru, d-lor, care sunt ideile ce hrănesc curentul popular? Care părere formulată o aveți d-voastră? Care părere este ieșită la ordinea zilei? Asupra ce se face sau s-ar fi făcut lupta electorală? A! numai asupra ideii generale: revizuire sau nerevizuire? Apoi, d-lor, aceasta era în joc la Camera trecută; și dacă ar fi fost să procedăm foarte corect constituțional, este sigur că în Camera trecută nu prea era bine ca tocmai atunci, la sfârșitul celor patru ani, când tot eram să mergem acasă, să venim si să zicem „revizuirea Constituții", căci nu fusesem aleși acum patru ani cu prevederea ca să mergem mai departe cu revizuirea Constituției peste revizuirea art. 7, și nu cred că aveam noi mandat de la țară ca să ne pronunțăm asupra chestiei, dacă este sau nu bine de a se revizui și alte articole, noi cari tocmai expiram cu cei patru ani ai legislaturei. Corect ar fi fost ca acum să se fi făcut alegerile fără să ne fi pronunțat noi de mai nainte, dacă e trebuintă de revizuire sau nu, si îndată ce s-ar fi făcut alegerile, îndată ce am fi venit aci, să fi făcut întrebarea prealabilă despre revizuire. Dar această procedură noi am scurtat-o, Camera si Senatul precedente au zis că trebuie revizuire. Ei, acum lupta, opinia publică, curentul cel mare popular care a fost? Ce fel de revizuire? Cari sunt formele clare, ideile precize ale alegătorilor? Căci cu dorinte vagi nu se poate hrăni opinia publică.

Când am venit pentru revizuirea art. 7, puteam chiar a doua zi fiecare din noi să formulam însăș redacția articolului în sensul opiniei publice din țară, puteam a doua zi să ne numerăm si să zicem: cutare deputat independent voim

naturalizarea individuală, cutare guvernamental voim categorii și cutare liste; și din lupta între opinia publică și cerința aceasta a guvernului s-a făcut în sfârșit tranzacția cu guvernul de a se primi naturalizarea individuală cu mica concesiune de a se primi la început și naturalizarea a câtorva nume pe o listă colectivă, adică a acelora, cari au servit în armată. Iată o reformă a Constituțiunii simțită și susținută de opinia publică. Dar acum? Care este ideea opiniei publice? Dorinți platonice? A! Ca să se asigure independența alegătorilor? să se moralizeze voturile? Foarte frumos. Și mai departe putem merge pe această cale platonică: voim cu toții să se lățească cultura română; dorim să se înavuțească țăranul român; dorim iarăș cu toții să se mărească poporul român și de la 5 milioane să se urce la 15 milioane; voim cu toții să avem un guvern capabil, funcționari onești, alegeri independente, garantate contra orcărei presiuni putincioase. Dar ce sunt toate acestea, d-lor? Idei constituționale? Acestea sunt dorințe de jurnale, acestea sunt cuvinte, iertați-mi expresia: goale.

Acestea sunt ceea ce zicea un om cu mare bun-simț, d. Lascar Catargi, „acestea sunt generalități". (Ilaritate.) Apoi cu generalități de acestea, cu *pia desideria,* cu noțiuni cam umflate și în acelaș timp goale de înțeles, nu se face o revizuire ca rezultat al opiniei publice. Ce v-au spus mandanții dv. să faceți cu Senatul? Cum să-i schimbați censul, până unde și cât?

Voci. Are să se spue.

T. Maioresеu. Are să se spue? A! Am auzit, d-lor, că să fac întruniri frecvente la Senat, fără îndoială vor ieși idei de acolo, ba încă multe idei, mă tem chiar prea multe; așa de multe încât vom fi în drept să ne întrebăm: care este curentul opiniei publice, căci prea are multe?

Apoi fiecare din noi putem să avem idei de reforme, căci nu avem decât să citim o carte și să ne formăm o idee, dar aceasta vrea să zică o idee formulată în țară pentru revizuirea Constituțiunii? Dar se zice: avem să numim o comisie, și aceea

să se gândească mai bine, și pe urmă aceea comisie să publice ideile ei, ca să le dezbată și jurnalele. Se va forma poate atunci opinia publică, mai știi?

A. Papadopol Calimach. Dar se va forma mult mai bine decât în tipografia statului.

T. Maioresеu. Cu drept cuvânt zice istoricul d. Calimah Papadopolu aceasta, dar d-sa, ca bun istoric, știe că dacă este vorba de opinia publică, de reforme, apoi ceea ce este de făcut de acum înainte trebuie să fi fost făcut de mai nainte pentru ca să vie cineva să zică: țara ne impune aceasta.

Voci. S-a făcut opinia publică.

T. Maiorescu. Dacă a fost făcută, atunci era trebuință ca ideile, asupra căror țara s-a pronunțat cu energie, să fie redactate în presă, în broșuri, în alegeri, încât să sară în ochii tutulor.

Unde vedeți așa ceva astăzi? Când s-a făcut revizuirea art. 7, din momentul când am intrat în Cameră și Senat, sărea în ochii tutulor formula cutare și cutare. Pe când acum trebuie să căutăm acele formule prin întruniri la Herdan, și astfel poate să se facă orce fel de schimbări; dar pentru mine, d-lor, aceasta nu însemnează o revizuire cerută de țară.

În necesitatea, în care vă văd pe dv. că sunteți de a căuta încă formulele unor asemenea idei și de a le mai spune încă opiniei publice ca ea să se pronunțe asupra lor; în neștiința, în care ne aflăm astăzi, cum să vă pronunțați, așa încât opinia publică să fie favorabilă: în asemenea situație am crezut că este a anticipa răspunsul către Tron zicând așa precum face d. raportor în numele majorității: țara prin mandanții săi ne-a spus ce să facem și cum să facem.

A zice aceasta, este a face un pas pripit, și este din contră mai conform cu situația de azi a spiritelor noastre a tutulor a nu prejudeca chestia în nici un sens și a zice, precum propunem noi minoritatea: „În această lucrare, Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit misiunea principală de a se

pronunța, dacă și până unde reforma Constituției în articolele, cari au fost indicate de Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor trebuințe ale țării și ar fi oportună în împrejurările de față."

D-lor, terminând, dați-mi voie să ating și eu un lucru, pe care l-am auzit de atâtea ori în noua noastră Cameră. Se tot vorbește de tinerimea, care este acum în mijlocul nostru. Ce e drept, noi cam îmbătrânim! Dar în fine tinerimea, tinerimea! Am auzit pe un d. deputat vorbind de la tribună și declarând, „în numele tinerimii", că d. președinte la „rogațiunile tinerimii" a primit iarăș prezidiul Camerei; așa spunea acel d. deputat.

D-lor, tinerimea are multe foloase; mai întâi are fericirea de a fi tânără și de a simți poate mai bine, mai viu, mai verde, și de a avea înaintea sa un mai larg câmp de aspirațiune, de a fi mai entuziastă, dar fără îndoială are și partea sa slabă, fiindcă are mai puțină experiență; așa încât noi bătrânii putem zice că dacă trebuie să ne inspirăm de entuziasmul tinerimii, ea trebuie să învețe experiența de la noi și să câștige astfel oarecare prudență în pasurile ce le face.

Dacă este să dăm noi cei mai bătrâni un exemplu tinerimii, aș dori ca acel exemplu să fie acesta: o perfectă concordanță între cuvinte și fapte, între ceea ce spunem și între ceea ce facem, între ceea ce este forma și între ceea ce este fondul vieței noastre publice.

Zicem că alegem o comisie pentru a pregăti ideile de reformă – să o facem de bună-credință. Zicem că aceste idei de reformă să fie aruncate în dezbaterea opiniei publice – să o facem și aceasta cu perfectă bună-credință, așa încât, până când opinia publică nu se va pronunța, noi cari voim să fim rezultatul fidel ai mandanților noștri, până atunci în convingerea noastră intimă chestia să nu fie prejudecată! Dacă este așa, dacă voim să ne mai adresăm cu ideile noastre la opinia publică, întru adevăr, iar nu numai *pro forma,* dacă prin elementul tinerimii, care vine în mijlocul nostru, vine și acea bună-credință, care este cel mai bun semn al acestei tinerimi entuziaste: atunci cuvintele să fie o realitate și noi întru nimic în Adresa de azi să nu prejudecăm viitoarea pronunțare a opiniei publice, la care ne mai adresăm. Atunci ce mai aveți de întâmpinat în contra unui amendament, care zice numai că misiunea noastră principală este de a examina, „dacă și până unde" să se facă reforma constituțională. Aceasta însemnează cu alte cuvinte, că vom alege o comisie care poate elabora un proiect, care însă se va dezbate de opinia publică și poate se va respinge, poate se va primi, dar nu noi să anticipăm asupra opiniei publice și apoi să zicem: opinia publică s-a pronunțat.

Pentru aceste cuvinte am îndrăznit, d-lor, să prezent acel amendament. Dacă el va avea onoarea de a fi primit de d-voastră, vom fi mulțumiți să votăm toată Adresa împreună cu d-voastră; iar dacă vom rămânea în minoritate cu amendamentul, vom vota contra Adresei.

62

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra votării celor 25 articole de revizuit

(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)

Adunările revizioniste, deschise ia 10 mai 1883, ajung de-abia la 28 martie 1884 să se ocupe de însăș revizuirea în dezbaterea publică a parlamentului. Până atunci se discutase între delegații Senatului și ai Camerei textul pentru modificarea vechilor articole; cu mare greutate se stabilise o redacție primită de guvern și de majoritatea delegaților, pe când „Rosettiștii", după ce au triumfat în chestia presei, rămăseseră în minoritate cât pentru colegiul unic. Raportorul majorității era d. Stolojian.

Deocamdată se naște o discuție prealabilă asupra modului de a vota, și aici Camera primește ideea propusă în următorul discurs:

D-le președinte, mă înscrisesem încă de alaltăieri, în momentul când s-a depus raportul, pentru a vă vorbi într-o chestie prealabilă; însă după ce s-a depus raportul, în chiar decursul discuțiunii de alaltăieri, chestia această prealabilă s-a atins de alții, și era natural ca mai mulți să ne gândim la acest lucru. Era adică chestia de a se ști dacă este, sau nu, necesară discuția generală asupra tutulor modificărilor constituționale propuse. Eu însă vream să adaog și un alt element în discuție,

care pentru mine este mai important decât întrebarea discuțiunii generale; eu voi să întreb: votul final e necesar asupra totalității? Este un vot colectiv asupra articolelor propuse la modificare, sau nu?

D. președinte. Nu!

T. Maiorescu. Iată chestia pentru care mă înscrisesem, presupunând că nu era altcineva în acel moment care să o ridice. Dacă însă sunt astăzi alții înscriși asupra acestei materii, eu știți că nu mă îmbulzesc la vorbă și cedez altuia cu plăcere. Nefiind nici o cerere, dați-mi voie să ridic eu această chestie înaintea Dv.

D-lor, noi cari suntem antirevizioniști, renunțăm la o discuție generală în privința totalității articolelor; mai adaog că, din parte-mi, cred că nu este bine, nu e conform cu spiritul modificării Constituțiunii de a se face la sfârșit un vot total asupra tutulor articolelor propuse a se revizui. În adevăr materia de revizuit este atât de diferită, încât la întrebarea pusă de onor. d. Rosetti, care este sistemul unitar, după care voiți să faceți revizuirea, și cum s-ar putea face o revizuire pe articole fără ca să fie discuție generală asupra acestui sistem unitar? eu din partea mea răspund că, după cât văd în proiectul propus, deși sunt unele lucruri cari se pot grupa ele în parte într-un sistem, dar totalitatea acestor 25 articole de revizuit nu poate coprinde și nici nu este de natură a coprinde un sistem unitar. Căci, d-lor, de ce este vorba? Ni se propune să revizuim 25 articole din Constituție. Între acestea, după raportul făcut de d. Stolojian, sunt 13 articole, cele din urmă puse în raport, cari se refer la modificarea principiilor legii electorale, întru cât sunt înscrise în Constituțiune. Din celelalte: 12 articole, cari rămân, 2 articole privesc principiile libertății presei; mai rămân 10 articole, cele puse la început. Aceste 10 articole se raportă la materii așa de absolut disparate, încât din parte-mi nu văd nici o putință logică de a găsi o unitate de sistem, care să poată să fie supusă unei discuții generale. (Aplauze.) În ce legătură să

punem noi chestia: în loc de Principatele-Unite, are să se zică „Regat", cu chestii „se desfiinţează garda naţională", cu a treia chestie: „inalienabilitatea pământurilor foştilor clăcaşi se prelungeşte pe un alt termen mai mare decât era până acum", cu o a patra chestie: „Consiliul de Stat nu se înfiinţează, dar ar fi bine să fie o comisie, care să elaboreze legile", şi celelalte? În ce argumentare posibilă se va găsi lanţul de unitate între garda civică şi comisia legislativă cu inalienabilitatea pământului ţăranilor? (Aplauze.)

Fără îndoială în cheliile de regulament, la cari s-a referit d. Rosetti, şi anume în privinţa părţei întâi, unde d-sa cerca un termin mai lung pentru a ne prepara la această discuţie, după părerea mea d-sa a vorbit cu succes şi a avut dreptate. Am fost dintre aceia, cari au votat ca şedinţa să fie astăzi, şi nu ieri. Însă d. Rosetti a mai citit şi art. 65 din regulament, unde se zice: discuţia se împarte în două: întâi asupra proiectului de lege în total, şi al doilea asupra fiecărui articol în parte. Şi veţi găsi mai jos un alt articol care zice că se va face pe urmă votul în total. Aici, d-lor, mă deosibesc cu totul de interpretarea d-sale. Într-o materie ca revizuirea Constituţiunii noi trebuie oare să ne oprim la o interpretare din cele mai restrânse ale regulamentului? Şi chiar dacă aţi admite această interpretare din cele mai restrânse, atunci leacul ar fi uşor de găsit. Nu va avea Camera decât să zică: împart proiectul, care se arată că este unul, în trei sau cinci proiecte; voi face asupra chestiunii electorale, care coprinde 13 articole, un proiect şi va fi discuţie generală şi discuţie pe articole asupra principiilor sistemului electoral. Voi face un alt proiect din legea presei, şi voi face un proiect, sau 10 dacă voiţi, pentru cele zece articole disparate din celelalte articole din Constituţiune, şi atunci ne-am aflat în perfectă şi literală conformitate cu regulamentul. Dar dacă este vorba să interpretăm – şi tocmai noi, antirevizioniştii, suntem în poziţia practică de a vedea cum interpretăm această chestie – dacă, zic, este vorba de a interpreta, atunci permiteţi-ne a vă spune că interpretarea cea mai raţională îmi pare că trebuie să se facă într-o altă ordine de idei.

Când s-a discutat întreaga Constituţie a ţărei la 1866, s-a prezentat următoarea întrebare generală (şi ea a cerut o discuţie generală, adică „lanţul", despre care, în limbagiul d-sale foarte clar, ne-a vobit d. Rosetti, lanţ de care erau să se anine acum verigele individuale ale diferitelor articole constituţionale), s-a prezentat adică întrebarea: cari sunt ideile generale de drepturi şi datorii cetăţeneşti, cari trebuie să fie puse într-un pact fundamental, şi cari din contra se pot rezerva pentru o legislaţie specială?

Aceasta s-a făcut la 1866.

Odată acest lucru făcut, când ar mai veni o reformă în total a Constitutiunii, s-ar naşte iar discuţia generală asupra acestor principii generale. Dar o modificare parţială a câtorva articole din Constituţiune, ce însemnează aceasta? Însemnează – pentru a continua exemplul cu verigele – că dintr-un cerc comun, de care erau aninate 135 de verigi, s-au scos 25 de verigi izolate, şi vi se zice d-voastră: reparaţi fiecare verigă, dacă puteţi şi dacă voiţi; dacă nu, puneţi-o înapoi nereparată, înapoi, unde? În sistemul unitar al Constituţiunii celei vechi.

Asupra cestiunii, dacă să se facă or nu reparare, trebuie oare discuţie generală? Da; dar această discuţie generală s-a făcut în Camera trecută, când în contra părerii noastre, şi după convingerea mea şi astăzi: spre marea confuzie a ţării, majoritatea a admis ca să se facă revizuire la cele 25 de verigi anume arătate.

Dar acum, d-lor, ce discuţie generală să se facă despre modul anume al revizuirii ce vi se propune?

Ca să fie o discuţie generală de principii posibile, eu pun ca criteriu pentru valoarea practică şi parlamentară a unei asemenea discuţii generale aceasta: trebuie să pot în discuţia generală să amplific, să întind revizuirea asupra tutulor acelor

articole, cari într-o idee unitară de sistem îmi par de modificat. Dar puteți d-voastră astăzi – dacă veți găsi ca un sistem ce îl primiți la cutare articol trage după sine modificarea altui articol decât cele 25 supuse revizuirii – puteti să mai atingeți vreunul din celelalte? Nu. Apoi ce discuție generală este aceasta, o discuție generală, care este limitată din capul locului la cele 25 de verige? Puteți să ziceți: această verigă nu o repar, o trimit înapoi la cerc; dar nu puteți să ziceți că trebuie să mai schimbați și altele, după orce sistem unitar. La întrebarea despre sistemul unitar, răspund dar: nici nu poate fi vorba de sistemul unitar, când e vorba numai de repararea a 25 de verige deslegate din lanț.

Voci. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. După părerea mea, discuția generală a fost făcută asupra totalității de 25 de articole, când Camera trecută a primit să se facă revizuirea.

Noi însă, fără îndoială, dacă vrem anume să împreunăm mai multe articole coherente, precum cred că se va face în privința legii electorale, acolo putem face discuția generală asupra acestei grupări.

Dar acum să ating un alt punct în discuția de fată, care îmi pare mai important. Onor. d. Rosetti, când vorbea de necesitatea discuțiunii generale, atingea numai punctul că asupra luării în considerație n-are să fie mare greutate în Cameră; ar fi 6–7 antirevizioniști, ceilalți toți revizioniști, și va trece luarea în considerație fără greutate. Dar eu întreb: cum rămâne votul în total? Si, spre exemplu, dacă toți primim – și nu putem face altfel – ca titlul „Principatele-Unite" să se schimbe în „Regat" și votăm acest articol cu unanimitate, acest vot rămâne definitiv câștigat?

O voce. De aceea și trebuie discuție generală.

Titu Maiorescu. Va veni un alt articol: desființarea gardei cetățenești; este probabil că va fi primit și acesta cu mare majoritate. Dar nici aceasta să nu fie câștigată? Vom primi cu

unanimitate continuarea inalienabilității pământului țăranilor; nici aceasta nu e câștigată? Și vom lăsa să atârne schimbarea titlului Regat, desființarea gardei civice, inalienabilitatea pământurilor, de ce? De întrebarea absolut eterogenă: să fie trei, patru, două sau un colegiu electoral printr-un vot final pentru totalitatea celor 25 de articole? dar bine, d-lor deputați, trebuie o alcătuire, un sistem de conveniență în toată această lucrare, o conveniență intelectuală pentru fiecare din noi. Înțeleg să pun pe cineva în acest impas: E vorba, de exemplu, de legea firmelor; în legea firmelor majoritatea este de părere ca acest articol să fie asa făcut, și mai bine nu face legea firmelor, decât să fie altfel articolul făcut de cum vrea majoritatea. Dar când ar fi venit la Cameră un raport, unde legea gradatiei profesorilor să fi fost împreunată pe aceeași hârtie de raport cu legea firmelor, cum este astăzi inalienabilitatea pământului țăranilor cu desființarea gardei civice, și când ar veni cineva și ar zice: or votați ideea firmelor cum vreau eu, or dacă nu, îți reduc leafa profesorilor? (Aplauze.) Eu cred că nu este convenabil să se supună conștiința d-voastră la asemenea impasuri.

Vedeți, dar, că este cu neputință să se aplice acea idee de discuție generală și de vot total colectiv într-o serie de articole așa de disparate.

Noi, d-lor, noi antirevizioniștii, fiindcă atâta discuție s-a făcut, fiindcă timpul, după părerea mea, fără nici un folos pentru interesele țărei este acum pierdut si fiindcă agitațiunea, câtă a fost de făcut, este făcută, și acum ne găsim aduși ca să sfârșim cu această nefericită cestiune, noi, zic, vom primi schimbarea titlului Principatele Unite în Regat; vom primi desființarea gardei civice și câteva alte modificări din partea întâi a raportului d-lui Stolojian; până aici putem merge cu d-voastră. În privinta modificării legii electorale însă, de la primul articol până la cel din urmă vom fi în contra; și dacă discuția generală asupra acestor 13 articole se va face, or nu se va face, noi vom vota totdeauna în contra lor.

Până aici, d-lor, orce decizie va lua Camera, va fi suverană în aprecierile ei, fiindcă este vorba de a interpreta un articol din regulamentul ei.

Dar as vrea, d-lor deputați, să aduc un alt element în discuția aceasta. Și aci suveranitatea noastră încetează și se întâlnește cu suveranul propriu. Când e vorba de revizuire, Constituția în art. 129 zice: „Adunările cele noui proced, în acord cu Domnul, la modificarea puncturilor supuse revi-ziunei". E vorba de punctele detașate din Constituție. Punctele detașate din Constituție avem pe fiecare să-l punem în acord cu Domnul. Ce voim să zicem noi acum Coroanei? Noi între noi am discutat; ne-am înteles, am interpretat regulamentul; am făcut votul final, votul de la început. Tu, Coroană, cu care trebuie să mă înteleg asupra fiecărui punct, te întreb: vrei să se schimbe titlul de *Principatele-Unite* în *Regat?* Vreau. Foarte bine; am câștigat acest acord, am revizuit definitiv. Vrei garda orășenească să se desființeze? Aprob. Dar ar veni, spre exemplu, majoritatea Camerei și ar zice: vreau un singur colegiu, vot universal. Coroana zice: acesta nu-l vreau. Cum rămân în cazul ăsta celelalte puncte, asupra cărora s-a stabilit acordul? Și mai poate fi vorba de unitatea legii modificatoare Constituției? Voiti să siliți pe Coroană să nu vrea nici principiul de titulatură, nici celelalte, dacă nu vrea sufragiul universal, fiindcă-i puneți, iertati-mi expresia populară, *le marché à la main?*

După părerea mea, tocmai fiindcă prin acest articol 129 pentru punctele izolate de revizuit se cere acordul Coroanei, trebuiesc cu atât mai mult să fie lăsate întregei libertăți și latitudini a acestui acord; și trebuie, față cu o situatie, unde o mare majoritate legală a țării a zis: vreau o revizuire a cutărui articol și nu a altora, si unde asupra unuia se poate găsi unanimitatea Camerei, și asupra altora discuție, să lăsați libera și întreaga decizia Coroanei, dacă, câte și cari din aceste articole individuale, ce i le prezentați, le aprobă sau nu. Aceasta nu s-ar

putea însă, când ați voi să înglobați toate aceste elemente disparate într-un singur vot.

Termin, d-lor, zicând: după părerea mea trebuie fiecare articol să fie separat votat ca o lege de sine stătătoare, afară numai dacă stă în chiar acest proiect în legătură logică cu altele din proiect, când atunci se poate împreuna votul; că fiecare vot separat să fie câștigat definitiv, să ne fie și nouă libertatea lăsată de a vota pentru fiecare punct individual, de a primi pe unele definitiv și de a respinge pe altele definitiv; și mai ales să se lase Coroanei libertatea deplină și întreagă pentru acel acord asupra fiecărui punct, de care vorbește Constituția. (Aplauze).

63

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra textului art. I din Constituție

(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)

În aceeaș ședință a Camerei, în care s-a hotărât, conform discursului precedent, că nu se poate face o discuție generală și o votare totală a celor 25 articole împreună, ci din contră, că trebuie să se facă îndeosebi la fiecare articol sau fiecare grupare de articole înrudite, începe și însăș dezbaterea asupra articolului 1 din Constituție pe temeiul noului text propus de comitetul delegaților, care era astfel redactat:

„Regatul României, cu tot teritoriul său de dincoace și de dincolo de Dunăre, constitue un singur stat indivizibil".

În contra acestei redacții se îndreptează discursul următor, după care se și schimbă textul în parte și se primește cum se vede la art. 1 al Constituției în vigoare: „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constitue un singur stat indivizibil."

D-lor deputați, am luat cuvântul în contra formulării acestui articol I pentru a propune o altă redacție.

D-lor, în articolul I, așa cum ni se propune, nu cred că sunt admisibile cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoace de Dunăre",

și găsesc asemenea rău că s-a lăsat la o parte cuvântul „România". Până acum era zis: „Principatele-Unite Române constitue un singur stat indivizibil subt denumirea de România." Ar fi mai natural să se modifice așa: „Regatul Român constitue un singur stat indivizibil subt denumirea de România." Căci a se pune cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoaci de Dunăre", ce însemnează aceasta? Ce este râul acesta Dunărea, care îl aruncăm ca să curgă de la început peste articolul întâi din Constituție? Este acesta ca o limită geografică între Dunăre și alt râu? de exemplu Prutul? Or zic „Dunărea", ca râu, pentru a nu înțelege munții? Ce însemnează râul aci?

D-lor, cum vedeți, îndată ce accentuezi în Constituție un râu, dai loc la un șir de sensuri, cari toate sunt inadmisibile.

Dar permiteți-mi a vorbi și de alt inconvenient al redacțiunii proiectului.

D-lor, evident, nimeni nu va presupune că prin articole din Constituție voim să provocăm complicări viitoare or resboae; nu este nimic din toate acestea în discuția noastră.

Dar la un lucru trebuie totuș să ne gândim: chestia Orientului, o știm cu toții, este nerezolvită, este oarecum în ebuliție. Nu voi să zic că noi vom fi aceia cari vom deștepta-o; dar poate să se deștepte prin alții, și poate ca în complicațiile viitoare să se nască și chestii de teritoriu. Se poate ca Tractatul de la Berlin să se puie în discuție; se poate în fine, cu ocazia unui tractat viitor, cu voia sau fără voia noastră, să se producă o chestie de teritoriu. Dacă atunci ar găsi țara în interesul ei să facă un schimb de teritoriu, or dacă s-ar face o configurație geografică, în care nu Dunărea să fie accentul principal, ci un alt râu, voiți ca într-o asemenea situație Camera, care trebuie să decidă pentru primirea sau respingerea unui tractat – care poate să fie un tractat folositor – să se izbească de această prohibiție a articolului din Constituție și să zică: nu putem primi tractatul de pace înainte de a revizui Constituția, fiindcă se vorbește de râul cutare? Eu cred că nu este bine să legăm

mânele Camerelor viitoare într-un mod arbitrar și de prisos ca acesta. De aceea propui ca redacția acestui articol să remâie mai aproape de forma cea vechie, adică fără a vorbi de dincoace și de dincolo de Dunăre.

Trec acum la a doua objecție, d-lor. Titlul de *România* își are și el importanța lui; de ce să-l lăsăm la o parte? Nimeni din noi, oameni prudenți, moderați și pașnici, nu se gândește la răsboaie, la anexări forțate de teritorii. Dar la un lucru ne gândim cu toții: la unitatea noastră de cultură, de dezvoltare stiințifică și literară; avem o limbă comună, voim să avem o literatură comună, voim să avem o aspiratie de civilizație comună tutulor acelora cari vorbesc limba noastră. (Aplause prelungite.)

Și dacă n-am putut păstra, în dezvoltarea istorică, unitatea teritorială întreagă, și dacă trebuie să recunoaștem și recunoaștem faptele îndeplinite, aceasta cel puțin nu ni se poate lua, ca să avem idealul nostru comun întru cât se referă la obiectele curat ideale, precum este știința, arta și literatura. În această unitate ideală ne simțim noi, când zicem cuvântul *România,* și în acest mod pașnic conlucrăm cu toții, după puterile noastre, spre realizarea cugetării naționale de român. Și pentru aceste motive cred că nu este bine să luăm ceea ce era mai nainte, cuvântul *România,* din art. 1. (Aplauze prelungite.)

64

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru amânarea revizuirii legii electorale

(Ședința Camerei de la 1 aprilie 1884)

D-le președinte, am luat cuvântul în privința ordinei zilei, pentru a face Camerei propunerea ca, după ce vom termina chestia budgetară, care este hotărâtă încă de ieri a se termina astăzi, onor. Cameră să decidă: întâi, când luăm vacanța, și în al doilea rând, când să începem discuția, și generală și pe articole, în privința principiilor legii electorale, întru cât sunt a se modifica prin proiectul ce discutăm.

D-lor, lucrarea de revizuire ajunge acum la adevăratul ei moment; toți știm că discuția ce se va naște de acum înainte în privința reformei legii electorale este propria discuție serioasă, care urmează a se face asupra ideei de revizuire. Noi mai avem din proiectul ce ni se prezentă, înainte de a ajunge la principiile electorale, încă două articole, cari fără îndoială se vor putea discuta și vota astăzi. Aceste articole sunt: articolul nou în privința aplicabilității Constituției în Dobrogea, și articolul care zice că orunde sunt cuvintele de *principate,* de *Domn* etc. să se înlocuiască prin acelea de *România, Rege* etc.

Apoi vine imediat art. 58 și celelalte în privința legii electorale, cari încep prin „Corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegii".

Cred că este în înțelesul și al biuroului și al nostru tutulor, ca asupra acestor articole, cari se propun a se modifica și cari în total sunt în număr de 13 – cifră de rău augur (Ilaritate) –, să se facă o discuție generală.

Voci. Se înțelege.

T. Maiorescu. Vot asupra luării în considerare, vot pe fiecare articol, și pe urmă vot în total.

Voci. Așa este.

T. Maiorescu. Vasăzică, dacă ar fi ca să începem numaidecât discuția proprie si principală, atunci onor. Cameră să binevoiască a decide ca să intrăm în vacanțe, nu azi și nu mâine, ci peste 4 zile de exemplu, pentru ca să se dea timpul pentru o discuție la înălțimea, la demnitatea ce trebuie să o aibă o asemenea lege importantă. Dar în această privință nu noi, cei din București, avem să ne pronunțăm, ci dintr-un fel de datorie de colegialitate rămâne să se pronunte cei din provincie, dacă vor putea sau nu să mai stea aici încă vreo 4 zile.

Așadar de la primul vot va atârna și chestia de amânare; căci dacă veți decide să luăm vacanță de azi, cred că discuția nu este cu putință, și atunci poate se vor găsi mai mulți d-ni deputați, cari împreună cu mine să propue Camerei, ca să se amâe până după vacanța Paștelor întreaga discutie asupra principiilor legii electorale. Este evident că o să vorbească mai mulți deputați, cred că minimum ne veți lăsa, ca conveniență parlamentară, să vorbească măcar doi pentru fiecare sistem; vor fi doi antirevizioniști în princip, vor fi doi sau poate mai mulți, cari susțin sistemul de trei colegii, adică revizioniști ordinari. (Ilaritate.) Vor mai fi, ceea ce d. Grădișteanu numea *ultra-revizioniști,* adică acei cari sunt pentru un colegiu, și mai sunt încă alții pentru două, așa încât am avea patru sisteme, fiecare din ele reprezentat prin un număr oarecare; și cei ce vor încerca să aducă argumente, vor face cel puțin 8 discursuri, după cari va veni și d. raportor să vă vorbească, pe lângă guvern.

În privința aceasta permiteți-mi a vă aduce un argument mai mult pentru amânare. Mărturisesc că, după discuția de ieri, îmi vine greu să înteleg ce fel de raportor mai avem. (Ilaritate.)

Până când era discuția constituțională relativă la niște articole, unde nu era mare greutate, ni se prezenta un sistem de lucrări, elaborat de comisia Camerei și bine susținut de d. raportor. Am venit însă la partea a doua a d-sale, aceea care este însemnată în raport cu No. II roman, aceea relativă la legea presei; se expusese amendamentul d-lui C. A. Rosetti, care se vedea că este în contra părerii majorității comisiei si prin urmare a guvernului, așa cum era formulată de către d. raportor, și atunci în adevăr d. raportor Stolojian, ca un soldat credincios și curajos, a înaintat la tribună și a susținut principiile convenite, a primit focuri din dreapta și din stânga, a răspuns și d-sa cu focuri și a mers cu focurile sale până prin băcani. (Ilaritate.) În fine a sustinut cât a putut, când colo a primit o împușcătură de la spate, și atunci a căzut! După părerea mea, d. raportor azi este oarecum moralicește desființat. (Ilaritate.)

În ceea ce privește susținerea principiilor, ar fi prin urmare necesar ca fiecare din noi, și fiecare din comisie, să știe unde ne aflăm astăzi după votul de ieri. Iar d. raportor să mai aibă timp să vază și să studieze bine, până unde mai este în raport cu guvernul, și care este sistemul final, la care se va ralia majoritatea și guvernul.

Pentru toate aceste cuvinte am onoare a ruga pe onor. Cameră să hotărască astăzi, când luăm vacanță, și dacă se va hotărî că vacanța se poate încă amâna și că vom mai avea încă vreo 4 zile, atunci din partea noastră nu avem nimic de zis, să intrăm îndată în discuția generală. Dar dacă nu se va hotărî aceasta, ci se va hotărî să intrăm azi sau mâine în vacanță, atunci rog ca majoritatea Adunării să binevoiască a amâna toată discuția principiilor legii electorale până după vacantă, pentru ca să avem timpul liber pentru o discuție convenabilă în privinta legii electorale.

65

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Contra revizuirii legii electorale

(Ședința Camerei de la 2 aprilie 1884)

Partea cea mai importantă a dezbaterilor asupra revizuirii constituționale este cea relativă la legea electorală. Aici s-a și produs dezbinarea dintre Brătieniști și Rosettiști. Pentru însemnătatea cauzei și totdeodată ca un exemplu, la ce nivel mai înalt se mențineau discuțiile parlamentare înainte de nefericita revizuire de la 1884, se reproduce de astă dată, pe lângă discursul ținut de autorul scrierii de față, și răspunsul lui C. A. Rosetti.

D-le președinte, vă rog să nu mă puneți față cu colegii mei într-o poziție neplăcută, prin excepția ce voiți să faceți în favoarea mea.

D. vicepreședinte. Eu cred că nu vă pun în nici o poziție neplăcută, ci conform art. 30 din regulament sunt dator să acord cuvântul alternativ, unui care vorbește pentru, și altui care vorbește contra.

T. Maiorescu. Apoi și d. Grădișteanu a vorbit contra proiectului; acum ar trebui să vorbească unul pentru.

G. Cozadini. D-le președinte, pentru ca să nu crează onor. d. Maiorescu că prin interpunerea ordinei înscrierilor i se face o poziție excepțională, eu declar că i-am cedat d-sale rândul meu.

D. vicepreședinte. Pe lângă aceasta mai este că onor. d. Grădișteanu a vorbit pentru revizuire, deși este contra proiectului comitetului; prin urmare acuma este rândul d-lui Maiorescu, care este contra revizuirii.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. D-lor deputați, eu nu pot lua cuvântul decât sub condiție ca nici unul din d-voastră să nu facă objecție în contra aceasta. Dacă unul singur din d-voastră se opune, eu cedez cuvântul. – Nefiind contestare, primesc a veni acum la rând.

Nu pot începe să vorbesc îndată după d. P. Grădișteanu, fără a găsi că d-sa a fost nedrept față cu tânărul nostru coleg, d. Lascar; eu cred că se cuvine să aduc cu această ocazie omagiele mele colegiale atât d-lui Panu, cât și d-lui Lascar pentru discursurile d-lor de ieri. Trebuie să ne felicităm cu toții, oricare ar fi părerea noastră în chestia revizuirii, când vedem că cei mai tineri dintre noi, generația parlamentară care vine, inaugurează venirea lor în Parlament în modul, în care au făcut-o d-nii Panu și Lascar, prin căutarea conștiințioasă de argumente, prin expunerea lor logică și moderată. Orcare ar fi părerea noastră politică, trebuie să recunoaștem că asemenea capital intelectual acumulat în deputații mai tineri este o garanție pentru generația viitoare. (Aplauze.)

O zic aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt cu desăvârșire de altă părere decât diferitele păreri exprimate de d. Panu și de d. Lascar.

D-lor, este vorba de reforma electorală. Să-mi dați voie a nu intra în nici un detai din cele atinse de onor. mei preopinenți, ci, vorbind numai asupra luării în considerație în general, voi lua chestia oarecum mai abstract, în această abstracție în care o pune regulamentul, și mă voi întreba, de ce fel de proiect este vorba aci. Este vorba de o lege esențial politică, este vorba de modul de a extrage pentru operațiile politice speciale ale reprezentării naționale numărul și calitatea membrilor ceruți în Constituție.

D-lor, când vorbește cineva de Constituție și de legea electorală, prin care să se facă din poporul întreg extrasul de

reprezentanți ai lui, se gândește mai întâi de toate la lupta deosebitelor păreri fundamentale, la diferența partidelor. Căci dacă ar fi ca să rămâe într-o țară părerile uniforme, adică *unisone*, atunci nu s-ar fi introdus sistemul constituțional; atunci un despotism luminat era suficient.

Ceea ce este de esența constituționalismului este libera exprimare mai ales a diferenței părerilor.

Văzându-se adică pe continentul nostru european, că în Anglia, prin constituționalismul ei, mai bine decât în alte state a fost prezervată societatea în contra revoluțiilor, cel puțin în timpii din urmă, s-a crezut că acest sistem constituțional este oarecum un ventil de siguranță în contra zguduirilor revoluționare și că este mai bună libertatea parlamentară de a se exprima diferitele păreri, decât astuparea lor sub presiunea unei singure voințe. De aceea, propriu vorbind, cine zice sistem constituțional, garanții constituționale, garanții și în privința legii electorale, zice în prima linie garanții pentru minorități, adică pentru părerile contrare voinței guvernului. Aceasta cred că este indiscutabil și veți fi văzut, de câte ori vorbea onor. nostru fost președinte, d. C. A. Rosetti, în chestii de regulament și chiar în chestia aceasta de revizuire, unde materia permitea, d-sa se îngrijea mai întâi de paza dreptății pentru minorități.

O Constituție întreagă a țării este fără îndoială pentru toate partidele. O reformă parțială așa de însemnată, precum este legea electorală, trebuie fără îndoială să fie asemenea pentru toate partidele constituționale în țară, căci ele toate au să se servească de ea. Ceea ce este foarte remarcabil și ceea ce dă o deosebită importanță Constituției noastre de la 1866, pe care voiți să o reformați acum într-o parte esențială, este unanimitatea, cu care această primă încercare constituțională a României devenită liberă s-a manifestat și s-a votat.

Era compromis între partide? Da. Toți premergătorii majorității dv. de astăzi s-au unit cu conservatorii, cu Cuziștii și cu anti-Cuziștii, și au votat în unanimitate pactul de la 1866. Și dv. ce voiți să faceți acum? O simplă operă de partid, sau

operă de adevărată reformă constituțională? Ce motiv puternic vă împinge, ca d-voastră, unilateral, când jumătate țara e în contra ideilor d-voastră de revizuire, să siliți să primească țara întreagă punctul de vedere al d-voastră, când celălalt partid nu voiește să-l primească? Ce puternică împrejurare a intervenit, ca să facă din ceea ce era fundamentul dreptului politic, primit de toate partidele țării în momentul când a venit Maiestatea Sa Regele în mijlocul nostru și s-a întemeiat pe acest fundament, ca să facă, zic, din acest fundament, care era opera tutulor partidelor, o trunchiare unilaterală a unui partid, izolat? Ce? Țara legală e compusă numai din d-voastră? Din noi? Când e vorba de o reformă constituțională, e oare drept să zicem: țara legală suntem noi acum? Nu. Este și țara peste un an, când va veni noua Cameră, peste 4, peste 8, peste 12 ani; e țara în viitor; e prevederea politică de ceea ce va fi în viitor. Și în această perspectivă a lucrurilor, care este cea adevărată pentru o reformă constituțională, întrebarea despre celălalt partid devine foarte serioasă. Sau voiți să ziceți cu bună cumpănire a lucrurilor, că în țara aceasta oameni ca Lascar Catargi, ca M. Kogălniceanu, ca generalul Florescu, ca Dumitru Brătianu, ca Vernescu, ca Lahovari, ca generalul Manu, ca prințul Știrbei și ceilalți, n-au să mai zică nimic? Nu sunt chemați și ei să aibă în bună primire o reformă constituțională? Când vedeți, onor. Cameră, că asupra acestui proiect de lege, adică în intervalul de când discutați în secțiuni proiectul de reformă electorală, s-a terminat în ceailaltă parte gruparea sau fuzionarea partidelor, primind numele de liberali-conservatori, atunci sunteți datori, ca oameni politici de prudență, când vorbiți de reforma constituțională, să luați în oarecare considerare noua fuziune formată cu manifestul ei, cu organul ei de publicitate, cu aderenții ei în țară. Când aceștia vin și declară că nu voiesc revizuirea, atunci d-voastră pe ce vă întemeiați ca să pretindeți a o face singuri? Punctul acesta ar merita din partea d-voastră ceva luare-aminte. Căci să ne punem într-o hipoteză foarte

posibilă: D-voastră votați revizuirea legii electorale; se va închide atunci de la sine Camera aceasta, se vor face alegeri noue. Dar dacă partidul opus, care a declarat pe drept sau pe nedrept – și când e vorba de drept sau nedrept într-o chestie, care vrea să îmbrățișeze întreaga țară, nu trebuie să ascultați numai părerea celui victorios, trebuie să țineți seamă și de părerea celui bătut – care dar a declarat, pe drept sau pe nedrept, că alegerile nu s-a făcut libere și că n-a putut să vie în sânul dv. să discute reforma constituțională și care întru această părăsire a Camerei citează un precedent creat tot de partidul dv. cu ocazia discutiei convenției comerciale austriace; dacă, zic, partidul opus, după votarea revizuirii, când veti publica nouele alegeri, va persista în această atitudine de abținere si nu va participa la alegeri, ce fel de reformă ați făcut? O reformă electorală, în care o însemnată parte a țării (nu voiesc să zic o jumătate, nici a 4-a parte, dar în fine un grup însemnat de oameni politici, compus din conservatori și liberali independenți), în care această parte a țării declară că nu vrea să intre în viața publică sub această formă, ce mai însemnează și ce mai poate însemna? Va însemna că momentul, în care Partidul Liberal nu va mai fi la guvern (si dacă vorbim de sistemul constituțional, trebuie să admiteți că se va întâmpla și aceasta; vă doresc să se întâmple cât mai târziu; dar are să se întâmple odată), ei atunci, în acel moment, noul partid, care va veni să vă înlocuiască, va fi poate obligat să pună în programul său *reformarea* pactului fundamental reformat de d-voastră; căci dacă ar fi vorba ca prin reforma dv. să se *întindă* drepturile politice în țară, dacă ați da prin această reformă dreptul de votare la mai mulți alegători ca în trecut, precum face în chiar acest moment Englitera cu reforma ei electorală, atunci nu mi-ar fi teamă de un alt partid mai în urmă; căci aș zice: o astfel de libertate dată nu se va mai putea lua înapoi în formă pasnica, constituțională; ar trebui o revoluție și o reacțiune pentru așa ceva, dar pe calea constituțională, pașnică, niciodată. Dar d-voastră nu dați nici un drept mai mult; faceți numai o reformă, prin care împărtiți pe unii contra altora, luați pe unii dintr-un colegiu și-i băgați în alte colegii; prin urmare, faceți o reformă, față cu care partidul opus, când va veni să o restoarne, va avea dreptul să zică: nu iau nici un drept public nimănui; din contra, colegiul I, care s-a decapitat de predecesori, îl repun în drepturile lui. Și atunci se va prezenta chestia aceasta sub forma unei restituiri de drepturi, și sub această formă se poate prezenta constituționalicește foarte convenabil. Iar rezultatul final? Rezultatul final ar fi, că atunci s-ar vedea toată țara aruncată dintr-o reformă constituțională într-alta si s-ar săpa din nou abisurile de partide sub pretexte de reformă într-o țară, care era fericită ca la '66 să-și fundeze pactul său în unanimitate, precum și când s-a proclamat Regatul, în unanimitate s-a proclamat. Și acum primul pas, după Regalitatea aclamată de liberali și conservatori împreună, să fie opera unui singur partid în contra celuilalt? Iertati-mă, eu nu pot vedea în această procedare nici o înțelepciune, nici o prudență politică. Căci în contra încercării d-voastră de astăzi eu aș formula următoarea regulă de conduită politică: nu face niciodată un fapt, al cărui succes nu atârnă de la tine, ci de la adversarii tăi. Nu face un act, a cărui viață nu atârnă de la tine, ci de la ceea ce vor binevoi să facă liberalii-conservatori întruniți. Și dacă liberalii-conservatori întruniți nu vor binevoi să ia parte la alegerile ce le veți publica, atunci este de mai înainte condemnată reforma d-voastră electorală. (Aplauze)[1].

[1] Prevederea anuntata aici s-a realizat în parte. Dupa promulgarea Constituției revizuite, Opoziția-unită a publicat o declarare semnată de șefii săi, că nu recunoaște revizuirea, nici dotațiunea Coroanei, și s-a angajat să restabilească „legalitatea". Dar unde s-a înșelat prevederea, este în seriozitatea și în consecventa ce o atribuia unei asemenea atitudini. După căderea ministerului Brătianu la 1888, membrii Opoziției-unite s-au prezentat la alegeri, au reintrat în Cameră și Senat, dar despre „angajamentul" lor de a restabili așa-numita legalitate prin vreo schimbare

Trec acum la un al doilea argument.

D-lor, pentru ce d-voastră, acei cari susțineți proiectul, vă puneți în necesitatea de a face sub asemenea împrejurări un asemenea act?

Căci, dacă chiar nu sunteți de părerea mea în privința pericolului ce-l văd eu din abținerea partidului opus, trebuie să admiteți totuș împreună cu mine, că ar fi în orce caz mai bine când ar participa toate partidele la lucrarea d-voastră, si că este mai rău, că este un defect al operei de astăzi, că se prezentă numai ca o operă de partid și nu ca o operă de colaborare a țării întregi. (Aprobări.) În această limită văd că mă aprobați cu toții. Așadar, d-lor, cu acest defect de ce prezentați lucrarea? Unde este necesitatea absolută, care vă împinge la aceasta? Eu am citit raportul cel foarte dezvoltat al d-lui Stolojian și, se înțelege, cu cât dezvoltă cineva mai mult, cu atât dă mai multă ocazie la critică; dar dacă nu ar fi dezvoltat, ar fi fost mai legitimă critica, de ce nu s-a adus un raport așa cum trebuiește pentru o lucrare așa de însemnată.

Eu, d-lor, cred că d. raportor Stolojian și-a făcut datoria în conștiință. În acest raport găsesc un singur motiv, care vrea să ne explice de unde vine mișcarea aceasta ce vă împinge la revizuire. Este la pagina 20 a broșurei tipărite ca raport și acolo se zice:

> „d. C. A. Rosetti prin scrisorile sale, cari au impresionat adânc țara, denunță legea electorală că ascunde la temelia ei corupția și-i cere revizuirea. Aceste scrisori au determinat curentul revizionist în țară."

D-lor, sunt acum 10 sau 11 luni, în discuția generală cu ocazia răspunsului la adresa Tronului, d. Negruzzi și cu mine am prezentat un amendament, se înțelege respins de d-voastră, prin care ziceam că „rămâne să examinăm mai pe urmă, dacă și până unde să meargă revizuirea."

---

a revizuirii sau a dotațiunii Coroanei n-a mai fost vorbă. S-a dovedit atunci, cât de nechibzuite sunt coalițiile multicolore cu toate declarările lor.

În acea discuție am încercat să mă înscriu în contra acestui cuvânt de curent, să-l contest, și am întrebuințat comparația, poate cam îndrăzneață, între glas și între ecou. Vă spuneam că glasul l-a avut d. Rosetti; dar nu cred că sunt alte glasuri în țară, ci că este numai ecoul fără viață. Mi-am permis atunci a pune ca criteriu al unui adevărat curent popular aceasta: când este vorba de o reformă constituțională, curentul trebuie să arate cu claritate și cu oarecare precizie și formula și întinderea drepturilor ce este vorba a se da sau a se lua, precum a fost cu ocazia art. 7 la 1878.

O simplă critică negativă nu poate fi curent popular. A zice: nu e bună sau e coruptă legea electorală, nu constituie un curent. Negația arată ce nu trebuie să fie, dar nu arată ce trebuie să fie. Negația este nimica.

Contestam dar atunci, în primăvara anului trecut, că ar fi curent popular în privința legii electorale, fiindcă nu vă vedeam uniți într-o anume formulă de revizuire și nu vedeam alții combătând această unică formulă.

În contra acestei contestări a noastră d-voastră mai toți erati uniți. Era din partea d-voastră o întreagă simfonie de acorduri armonice, în cari ne perdeam noi câteva strune discordante de antirevizioniști, pe când dv. erați niște instrumente – înțeleg instrumente muzicale (Ilaritate) – în perfectă armonie aparentă.

Dar astăzi? Nu știu, dacă îmi veți recunoaște cel puțin astăzi mai mult drept să vă întreb: unde vă este curentul? D. raportor ne propune, în numele comisiunii, o modificare, care nu este ceea ce voiește d. C. A. Rosetti, cel care a determinat curentul revizuirii, ci este altceva. Cum? D-voastră atunci ne combăteați pe noi cu atâta vigoare – și pentru d-voastră vorbeau atunci în contra mea d. raportor Ianoli, d. Giani, d. Ionescu – și astăzi tocmai pe acești domni împreună cu d. Rosetti îi văd înscriși în contra raportului d-lui Stolojian, adică al majorității?

Apoi dacă chiar acești domni azi contestă curentul, pe care-l afirmați d-voastră; dacă d. Rosetti însuș zice că nu

recunoaşte opera aceasta a majorităţii, apoi noi să o recunoaştem ca rezultatul unui curent popular? Dacă ar fi curent, atunci cel puţin acela, care l-a deşteptat, trebuia să-l recunoască, şi dacă nici acela nu-l recunoaşte, daţi-mi voie să zic că nu este curent. (Aplauze.)

O voce. Nu este acelaş.

T. Maiorescu. Apoi bine, de curent popular mai poate fi vorba în mijlocul acestor păreri schimbătoare? Nu orce părere accentuată de mai mulţi este pentru aceasta un curent. Asemenea păreri se pot deştepta orcâte voiţi şi în toate felurile. Când d. prim-ministru se duce la Craiova şi ţine un discurs electoral şi zice: în 3 colegiuri este chestia, atunci numaidecât se stabileşte un şir de păreri, cari zic: aci este chestia. Dar dacă aţi fi pus chestia altundeva, era şirul de păreri altundeva, după bunăvoinţa primului-ministru.

Puteţi să puneţi curentul alegerilor pe chestia Dunării, atunci s-ar fi zis că alegerile se fac pe chestia Dunării, şi dacă puneaţi în locul Dunării chestia inamovibilităţii magistraturei, atunci curentul era pentru sau contra inamovibilităţii magistraturei. Orunde un şef de cabinet ar voi să pue chestia, are să se facă o mişcare de păreri.

Dar acesta este adevăratul d-voastră curent popular pentru revizuirea unei Constituţiuni? Nu simţim noi oare cu totii că un curent popular trebuie să pornească din partea ţării întregi, în mod puternic, în valuri, care să mişte toate elementele politice ale ţării spre o singură direcţie?

Desigur, nu toţi mă veţi aproba, dar se vor găsi, sper, mai mulţi printre d-voastră, cari îmi vor da dreptate când zic: reforma Constituţiunii aşa cum ni se prezentă în proiectul majorităţii nu este ceea ce se numeşte un curent popular.

Dar în fine curent sau nu curent, aceasta poate părea până la un punct o simplă discuţie de cuvinte. Veţi fi zis poate: nu este curent, dar este o tendenţă de reformă manifestată în partid, şi fiindcă d. Rosetti este un autorizat şi puternic iniţiator de idei în Partidul Liberal din această ţară, tendenţele lui pot să se întindă şi să ajungă până într-o direcţie, unde noi nu putem şi nu voim să-l urmăm. De tendenţa lui să ţinem seamă, să o sprijinim la început, iar direcţia finală să rămâe în mâna noastră, şi noi să oprim mişcarea, când şi unde voim. E probabil şi e natural ca aceasta să fi fost cugetarea d-voastră, adică a guvernului.

D. Rosetti a publicat scrisori în *Românul* şi a determinat o mişcare, un curent: curentul acesta voim să-l abatem, adică să-l apucăm şi să-l întoarcem într-un sens, pe care să nu-l vrea d-sa, dar să-l vrem noi, adică să profităm de apa de la moara d-sale ca s-o punem în zăgazal de la moara noastră. (Aplauze.)

Foarte bine, dar tot rămâne întrebarea: pentru ce aceasta? Pentru ce? Aici d-voastră răspundeţi: pentru că ideile d-lui Rosetti sunt prea înaintate şi agitatoare, şi dacă s-ar lăsa în toată dezvoltarea lor, cum se temea onor. d. Lascar, ar aduce primejdie în ţară. Prin urmare să le tăiem partea acută şi primejdioasă, şi să le astupăm sub forma ce voim să le dăm noi.

Dar dacă aceasta vă este scopul dv. de la guvern şi din majoritate, sunt în drept a întreba: vă ajungeţi scopul prin revizuirea ce o proiectaţi? Credeţi d-voastră că puteţi ucide aceste idei, că le puteţi suprima prin o asemenea revizuire?

Discursurile ce le-au ţinut d-nii Grădişteanu şi Panu, modul cum se exprimă acei 35, cari sunt partizanii unui singur colegiu, modul acesta, toată situaţia aceasta, vă face efectul, că chestia s-a sfârşit cu votul ce-l veţi da astăzi sau mâine?

O voce. Nu.

T. Maiorescu. Dar, d-lor, de acum înainte are să se deştepte agitaţia proprie, fiindcă d-voastră, prin revizuirea d-voastră, pe de o parte îi daţi un răsunet şi o legitimare, iar prin mărginirea arbitrară în 3 colegii o întărităţi şi o provocaţi. Punând chestia pe acest tărâm, faceţi o operă de partid fragmentată între chiar dv., făceţi nemulţumirea celeilalte partide opuse, care în mod crâncen are să se lupte în contra-vă, şi în acelaş timp nemulţumiţi

o parte din chiar partidul d-voastră, care are să meargă cu drapelul său special înainte, dacă vor fi agitatori – cu agitație, dacă vor fi pașnici – cu blândețe constituțională.

Vă mărturisesc că nu mai înțeleg nimic. Poate că aceasta să fie slăbiciunea minții mele, dar cu mintea câtă o am, mai slabă sau mai tare, nu vă pot înțelege. Cu atât mai puțin înțeleg prudența lucrării d-voastră, cu cât îmi pare că din contra ar fi trebuit să ne felicităm, că există un germine de reformă constituțională, pe care să-l lăsăm să se dezvolte mai întâi în toată libertatea. Căci asupra acestui lucru credeam că suntem de aceeaș părere: că adică este tocmai în folosul sistemului constituțional, care de altminterea are multe inconveniente, că servește de ventil de siguranță în contra agitațiilor factice și zguduitoare, prin libertatea ce dă ideilor de a fi discutate în parlament și în țară.

Apoi ce lucru mai bun voiți decât să rămâe în această țară un germine oarecare de idei asupra reformei constituționale?

Și ce confuzie de principii și de partide are să se nască de acum înainte! Veți veni d-voastră liberalii și veți astupa gura la o minoritate tot de liberali, și veți pune pe partidul celalalt în strania poziție de a se întreba: ce să facem? Să meargă Catargi cu Rosetti în contra lui Brătianu? Căci în practica constituțională, la alegeri, trebuie să se împartă și să se grupeze voturile în voturi pentru și contra guvernului.

Apoi aceasta vă este noua linie de principii, care ar fi trebuit să despartă partidele în țara noastră de la proclamarea Regatului încoace? O simplă împărțire și despărțire în 4, sau în 3, sau în 2, sau în 1 colegiu electoral?

O repet, d-lor, nu mai înțeleg nimic.

Un al treilea argument și termin.

D. Rosetti a aruncat cuvântul că „este corupție la temelia legii electorale“ – așa zice d. raportor. Este o mare greutate, d-lor deputați, pentru fiecare din noi, când este vorba să ne orientăm în viața publică: este greutatea ca, în nomolul, în

mulțimea de idei, de principii, de curente parțiale mai mici, de cuvinte ce se aruncă și, mai bine zicând, de necesități reale ce par a se impune, să alegem pe cea mai importantă, pe cea mai urgentă și să o deosebim de aceea, care nu poate aștepta. Multe lucruri sunt bine de făcut, multe rele sunt totdeauna de stârpit; zilnica viață publică nu consistă în alta decât în a îndrepta un rău, or a face un bine, sau a face un rău, pe care alții trebuie să vie să-l îndrepteze. Mulțimea de lucruri bune ce trebuiesc făcute și mulțimea relelor, cari trebuiesc combătute în orcare stat, este foarte întinsă, este enormă, și este dar evident că chestia cea practică nu este de a arăta relele și idealurile de bine, ci este de a arăta: pentru ce cutare rău trebuie acum și nu altă dată îndreptat? Pentru ce el mai întâi și nu altul? Pentru ce acest bine făcut acum și altul atunci, și pentru ce nu viceversa? Este prin urmare cam naivă întrebarea: apoi nu există corupție la temelia legii electorale? dacă prin această întrebare vrea să se dovedească si necesitatea reformei constitutionale tocmai în acest moment și în acest mod. Căci asemenea formulări generale de critică în contra relelor existente se pot găsi cu grămada.

La întrebarea d-lui Rosetti despre corupția în legea electorală se pot pune multe alte contra-întrebări. De exemplu: nu este corupție în administrație? Sau alt rău: nu este corupție în numirea magistraturii? – nu în magistratura de fapt, căci toți am recunoscut că magistrații noștri în marea lor majoritate s-au ținut la o onestitate mai presus de legea după care au fost numiți (Aplauze), dar este corupție în modul cu care se fac numirile în magistratură de către puterea executivă. Ce corupție? Corupția, pe care a arătat-o însuș d. ministru de justiție: influențele, hatârurile, presiunile parlamentare și prefectorale. Un al 3-lea rău: nu este corupție în numirea funcționarilor administrativi? Ce? Se aleg la noi prefecții, subprefecții și ceilalți funcționari administrativi după merit, după valoarea lor în lucrarea specială, or după influentele și

după recomandația oamenilor puternici și după mici necesităti electorale? Când am supune noi, nu la un sufragiu universal, dar măcar la o votare liberă între noi în Cameră, pe prefecții azi în ființă, pe câți i-ați primi d-voastre cu majoritate ca buni prefecti? (Aplauze.)

Vasăzică toate aceste lucruri sunt rele, si dacă am întreba, dar nu așa *pro forma*, oficial, ci ca oameni de omenie si sinceri, dacă am întreba majoritatea alegătorilor noștri... dar lasă alegătorii, iată să ieșim acum pe stradă, în București, și să întrebăm pe fiecare din casă în casă: D-le, ce vrei? Vrei să ai un tribunal bun și un prefect bun or vrei să ți se modifice legea electorală ca să votezi în cutare colegiu și nu în cutare? Eu cred că mai toți cetățenii au să zică: împărțiti-mă cum voiți cu legea electorală, dar dați-mi tribunal bun si administrație bună. (Aplauze.)

Vreau să zic prin aceasta că – curent pentru curent, și formulă pentru formulă – dacă este curent pentru legea electorală, din cauză că ar fi corupție la temelia ei, eu zic că este un curent mult mai puternic în contra corupției din administrație și în contra arbitrariului, cu care se numesc magistrați.

D. Iepurescu. Apoi tocmai aceasta este vina legii electorale de astăzi.

T. Maiorescu. Aud obiecția, că aceste rele ar veni tocmai din cauza actualei legi electorale. Răspund îndată la această obiecție, căci si firul natural al argumentării mă aduce la aceasta.

Poate unii din d-voastră cred în toată sinceritatea că numai prin o reformă a legii electorale se pot îndrepta aceste rele. Căci altfel ar fi de-a dreptul inexplicabil, cum în situația noastră internă nu ați găsit ceva mai urgent de făcut decât reforma constituțională propusă astăzi.

Să examinăm puțin și această chestie.

Ce, d-lor, este oare serioasă obiecția? Există oare în adevăr, acum și aici, mai mulți din d-voastră, cari să fie pătrunși și convinși că dacă se va face această reformă a legii electorale, au să iasă un alt soi de deputați, decât în trecut, alt fel de oameni necunoscuți de noi până acum? (Aplauze.) Ce? De aci înainte o să vedeți altfel de Camere, așa încât prin acei deputați are să se facă ceea ce ar fi fost imposibil să se facă prin cei de până acum? Cine crede astfel, tare-i este credința, dar eu nu-i văd nici un temei și sunt convins că vor ieși cam acelaș fel de deputați, ba chiar cam aceleași persoane. Căci numai atunci când se va schimba în țara întreagă starea moravurilor, încât țara să aibă alți oameni mai buni și mai culți decât noi, numai atunci cred că or cu patru colegii, or cu unul, or cu trei, vom putea avea alt fel de Camere.

Dar să luăm lucrurile mai de sus. D-lor, să strângem argumentarea și să o ridicăm la înălțimea chestiei.

La 1881 s-a proclamat Regatul. În acele momente Partidul Liberal s-a afirmat ca un partid de ordine monarhică, și nu are astăzi, în bună discuție de principii, nici un adevărat conservator motivul de a se împotrivi din princip în contra guvernului d-lui Brătianu. Monarhicii, dinasticii, constituționalii, conservatorii și liberalii, noi toți împreună nu am văzut în tot timpul Regatului alta decât legi de interes general.

Dacă aceasta este adevărat din punct de vedere al partidelor, altfel se prezentă situatia, dacă o examinăm după cerintele organizării interne a noului nostru stat. Aici trebuie să recunoașteti că prea puțin s-a făcut de la 1881 încoace.

Oare legea electorală a fost de vină? Oare în adevăr Camera veche ar fi refuzat de a lucra pentru o mai temeinică organizare internă?

Apelez la cunostintele, la simtimântul d-voastră practic despre starea Camerei trecute și a celei de astăzi. O hipoteză: dacă ar fi venit cabinetul actualului ministru să zică: este epoca de organizare a statului și fiindcă nu mai poate să meargă cu

arbitrariul guvernului, fiindcă nu mai voim ca guvernul să fie supus acelei influențe rele, de care se plângea d. Lascar, a deputaților, faceți-mi o lege de admisibilitate în toate funcțiile statului, ca să mi se îngrădească puterea mea în numirea funcționarilor. Credeți d-voastră că s-ar fi împotrivit Camera veche? Puteți crede d-voastră că în extracția d-voastră electorală de până acum, adică în modul de a fi aleasă Camera cu patru colegii, stă ceea ce ar fi împiedicat pe deputați de la această operă de reforme? Cu ce drept aruncați o asemenea pată asupra Camerei vechi, asupra d-voastră, asupra legii electorale actuale? Cred că este simțimântul tutulor, că ar fi nedreaptă o asemenea acuzare.

Și dacă ar fi venit acelaș cabinet de acum trei ani și ar fi zis Camerei liberale, orcum ar fi fost extrasă ea după legea veche: nu este învățământul destul de lățit în stat, Constituția cea veche din 1866 prevede școli în toate comunele, să le facem mai multe, iată mijloacele budgetare combinate pentru aceasta: ați fi refuzat d-voastră? Și dacă acesta-ș guvern ar fi zis: este o anomalie constituțională ca să atârne puterea judecătorească, care este a treia putere în stat, de la puterea executivă, este o enormitate să vie un ministru să instituie și să destituie un judecător după simplul lui arbitriu, să se întâmple lucruri ca acum trei ani... Mă opresc puțin la acest episod, nu voi cita nume proprii de persoane, voi arăta numai locul și timpul. La Giurgiu, la o alegere parțială a colegiului al doilea, în aprilie 1881, în prezioa alegerii s-a depărtat un judecător de instrucție și s-a pus altul în locu-i, care fusese sub acesta-ș guvern destituit pentru abuzuri, în urma raportului procurorului general al Curții de Apel din București. Acest judecător avea două rude și dispunea de trei voturi în acel colegiu; după ce s-a făcut alegerea și a căzut candidatul opoziției tocmai cu aceste trei voturi, a venit alt ministru de justiție tot din partid și din acelaș guvern, și 14 zile după alegere a destituit din nou pe judecătorul cu trei voturi, dar alegerea era făcută în sensul partidului.

Să se întâmple asemenea scandaluri sub un regim liberal, și ministrul-președinte să nu poată zice Camerei sale: nu mai sufere țara arbitrariul acesta în magistratură, să ne punem pe o cale de onestitate elementară ca stat constituțional, să se îndrepteze defectul fundamental al numirii magistraților după bunul-plac al unui ministru și să facem o lege, pentru ca aceste numiri să se asigure așa încât persoana și averea cetățeanului să fie garantate în afară de interesele partidelor? S-ar fi găsit o Cameră aleasă orcum voiți, care să zică d-lui Brătianu: nu voi să mă ocup de aceasta?

Nu o poate crede nimeni din d-voastră. Dar fie că s-ar fi făcut reforma magistraturei după sistemul electiv al d-lui Rosetti, fie că s-ar fi făcut după sistemul inamovibilității al altora, vorba era totdeauna să se facă independent sanctuarul justiției de arbitrariul unui ministru. (Aplauze.)

Apoi dacă se făcea independentă justiția, dacă se lățea învățământul în școale, dacă exista legea pentru admisibilitate în funcții, oare nu ar fi fost mai mare independența alegătorilor față cu guvernul? Nu ar fi fost mai restrânsă influența guvernului asupra operațiilor electorale și pe de altă parte mai restrânse cererile de funcțiuni din partea deputaților pentru favorizații lor? Incontestabil că da! Apoi atunci de ce n-ați făcut-o? Sau mai bine: dacă n-ați făcut-o până acum și o veți face de acum înainte, de ce nu așteptați să vedeți ce rezultate va da Constituția cea veche cu legea ei electorală, făcându-se întâi ceea ce ea însăș cere, adică o a treia putere în stat prin independența magistraturei, o îngrădire a influențelor rele prin legea de admisibilitate în funcții, o aplicare generală a legii de învățământ?

Nu e trebuință să dezvolt mai departe argumentul. Pentru cine vrea să înțeleagă, chestia este pe deplin lămurită. Permiteți-mi dar să termin toată vorbirea mea cu o deosebire ce vreau să fac între inițiatorii de idei, precum într-un mod eminent a fost în această țară d. C. A. Rosetti, și între oamenii

practici de stat, cari trebuie să pue în lucrare asemenea idei. Evident că ar fi, dacă-mi iertați comparația prea vulgară, toată viața publică un fel de aluat nesărat și desgustător, dacă nu ar avea un ferment, care să-i dea mișcare și să-i mărească proporțiile. Ar fi o stagnare de moarte într-o societate, în care n-ar fi cineva, unii sau mai mulți, cari prin idei nouă să ție tot corpul în mișcare și organismul în viață. (Aplauze.)

Este foarte frumoasă, este poate cea mai frumoasă misiunea acestor ideologi sau idealiști. Dar orcât de frumoasă ar fi, să-i recunoaștem limitele ei într-un stat constituit pe baze reale. Vom constata îndată o fundamentală deosebire de caracter. Acel care concepe ideile se arată, de regulă, foarte nepractic pentru a le realiza, și un admirabil inițiator de idei poate să fie un detestabil ministru, și viceversa, acel care este mai încet, mai prudent, mai putin capabil de a concepe idei nouă, poate să fie foarte capabil pentru realizarea ideilor. Deosebirea lucrului în practică va fi aceasta: ideile încap ușor într-o minte omenească individuală, ușor ne vine să le învârtim una după alta; si cine, fără griji materiale, cu oarecare întindere și dibăcie în relațiile sale, este în fericita poziție de a se pune numai pe căutare de idei, aceluia o să-i vie, dacă este de altminterea un cap eminent, foarte multe și foarte în grabă. Dar când va fi vorba să se realizeze în viata practică, atunci orce idee, care în capul unui individ își avea locul ei ușor și se găsea bine alăturea cu multe altele, va trebui să vie a disloca lucruri, cari sunt, și a le înlocui cu altele, cari nu sunt încă, și îi va trebui un spațiu unde să realizeze, și un timp când să poată realiza. Astfel ceea ce este grabnic la concepție, va fi prin necesitatea lucrului încet la realizare.

Dar, d-lor, grabnic și încet sunt cuvinte prea vagi. Trebuie să căutăm și să găsim un criteriu practic, când o idee și-a făcut drumul ei și poate să lase locul alteia, și când trebuie să mai aștepte până să vie vremea unei inovațiuni. O idee a d-voastră, a Partidului Liberal, a fost și Constituția de la 1866; ați

îndeplinit, în înțelegere cu Partidul Conservator, dorințele vechi ale divanului ad-hoc, și ne-ați adus pe Tronul Român și o Dinastie străină. Să ne felicităm că s-a întâmplat ca acel Sef ales al nostru din o Dinastie străină să se fi identificat cu tara. Nu numai atât, aceasta era dator să o facă orce principe străin, dar a fost din întâmplare și dintr-o Casă suverană străină, care de atunci încoace a dobândit preponderanța în toată politica europeană. Așadar la 1866 d-voastră v-ati unit cu adeversarii conservatori și ati făcut Constituția așa cum a compus-o compromisul de atunci: o idee măreată; și deși din punctul de vedere al Partidului Liberal nu vi s-au realizat toate cerințele în această Constituție, dar un lucru foarte mare vi s-a realizat: s-a izbit lovitura de stat, s-a arătat țării că chiar un principe indigen și în multe privințe popular și mare, precum era Vodă Cuza, când s-a atins de libertățile publice, nu a mai putut să aibă existență solidă; mare triumf al principiilor liberale, și acest triumf este propria esență a Constitutiunii de la 1866. Dacă este o asa puternică idee în Constituția de la 1866, nu-i lăsați timp să se pue în lucrare această Constituție în întregimea ei? Nu lăsați ca acele idei ale Constituțiunii de la 1866, cari se referă la învătământul public, la justiție, la administrație, să fie întâi puse în lucrare, înainte de a trece la alte idei? Înainte de a fi executat toată opera începută la 1866 prin Constituție, veniți astăzi să știrbiți această Constituție, și veniti cu alte idei, cu idei de trei colegii sau cu ideea de un singur colegiu, cum vrea d. Rosetti? Și după o asemenea procedare pripită, când vom fi în mijlocul lucrării cu aceste colegii reformate, cari numai ele prin ele singure nu o să facă minunea țării, ci vor reclama multe alte lucrări de detai, să veniți cu alte idei și să întrerupeti și această lucrare, înainte de a se fi realizat pe deplin?

Dar se poate una ca aceasta? Este accasta procedarea prudentă a unor oameni de stat practici, cari vor să consolideze

fundamentul, ce și la pus națiunea liberă la 1866 și pe care s-a întemeiat Dinastia noastră constituțională?

Dacă în cele zise până aci simțiți că există un adevăr politic, îmi permit întrebarea finală: ce ar fi, când nu ar întruni proiectul asupra reformei electorale acea majoritate de două treimi, ci ar mai lipsi câteva voturi, și după ce s-a primit celelalte părți din reforma Constituțiunii, cari astăzi sunt câștigate (și tocmai de aceea am vorbit acum 5 zile în favoarea acestei împărțiri, onorate d-le Ianoli, pentru ca să fim cu toții mai independenți la votarea sau respingerea legii electorale), ce ar fi, zic, după ce s-a făcut revizuirea asupra unor lucruri de mare importanță din Constituție, și prin urmare nu se poate zice că degiaba a fost convocată toată Constituanta revizionistă, ce ar fi dacă această parte, care este acum în chestie, nu s-ar revizui, ar cădea, ce impresie ar fi în țară? Ce impresie ar fi?! *S-ar liniști lumea;* s-ar împreuna toți și din o parte și din alta pentru ca împreună cu d-voastră să lucreze la opera de organizare sănătoasă în administrația și justiția țării, și ar rămânea ideea de un colegiu unic al d-lui Rosetti ca un ideal al Partidului Liberal, ideal pentru viitoarea dezvoltare a României la timpul oportun. D-lor, între alternativa din urmă și între disensiunea ce o văd acum între majoritatea dv. și restul țării, pentru mine lucrul este hotărât: voi vota din toată convingerea mea contra luării în considerație a acestui nefericit proiect și aș felicita Camera și Țara, când ar cădea proiectul. (Aplauze.)

Reproducem acum după *Monitorul oficial* și urmarea discuției din aceeaș ședință a Camerei, și anume discursul lui C. A. Rosetti:

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Văd că nu a cerut nimeni cuvântul ca să răspundă onor. d-lui Maiorescu.

P. Grădișteanu. Dacă îmi dați voie, voi cere eu cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Numai onor. d. Rosetti și eu putem să venim să răspundem d-lui Maiorescu; și de aceea m-am și dus la d. Ionescu să-l rog a ceda cuvântul d-lui Rosetti. Dară onor. d. Rosetti n-a cerut cuvântul...

C. A. Rosetti. Nu l-am cerut, dară sunt gata să-l cer, însă, numai pentru o parte a chestiei; cealaltă te privește pe d-la.

D. vicepreședinte. D. Rosetti are cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. După d. Rosetti cer eu cuvântul.

C. A. Rosetti. D-lor, a răspunde fără un minut de pregătire unui maestru ca d. Maiorescu, este mai mult decât o cutezanță. Dacă am îndrăsnit însă să o fac, cutezanța nu vine din încrederea ce am în mine, ci din siguranța ce am că d. Maiorescu a știut, ca un adevărat maestru, să profite de toate greșelele noastre, pentru ca să le adune într-un cocolos și să ne lovească cu el în cap, ca să ne deștepte. (Aplauze, ilaritate.)

Acest învățat, onorabil și maestru bărbat de stat a luat lucrurile cu acel șir regulat, care știe să-l aibă un vechiu și experimentat profesor, le-a luat încă de la lovirea de stat.

Și în adevăr, tot ce a spus este adevărat. Lovirea de stat, oricâte bunuri ar fi adus – și admit că a adus multe bunuri – am spus-o înainte de a se face cu ani întregi și după ce s-a făcut, că, dacă ar veni un om și să-mi dea tot, dacă Isus, care reînviează dumineca viitoare, ar binevoi să mai vină o dată pe pământ și mi-ar zice: pune degetul în rana cuielor și crede; și dacă el ar voi să se facă dictator al acestui popor ca să-i dea toate bunurile pe care el le dorește, eu n-aș primi nici chiar o astfel de dictatură... (Numeroase aplauze); pentru că, dacă astăzi se găsește un om sfânt care ar salva țara mea, acel om e muritor, și noi, cari ne-am fi deprins să nu mai existăm decât prin voința unui om, am fi o națiune condemnată peirii. (Aplauze).

Acest sentiment îl aveți toți, îl are națiunea română. Elita națiunii române a făcut acea revolutie de sus în jos;

s-a unit ca să restabilească regimul constituțional; și aceasta este gloria tutulor acelor oameni fără osebire de nuanțe și caracter, că au dat națiunii mijlocul de a se dezvolta prin ea însăș, și mai mult încă, că au oprit de a se perde țara Românească, făcând ceea ce ne amenința d. Lascar, când zicea că drepturile poporului nu se dau, ci se iau. Noi însă toată viața noastră am zis și vom zice, ca revoluțiunile trebue să se facă de sus în jos, iar nu de jos în sus. (Aplauze).

Eu n-am venit la tribună ca să atac, nici să apăr, am venit și spun ceea ce cred că e drept, precum d. Maiorescu a atacat ceea ce a crezut că nu e drept.

D-sa zice că ceea ce facem acum este o operă de partid, iar nu operă constituțională, că jumătatea țării este în contra; că oameni ca d-nii cutare și cutare nu trebue să zică și ei ceva?

Toate acestea sunt mari și drepte adevăruri; dar dacă d-lor nu vor să vină, cum putem noi să-i luăm cu sila? Și la rândul meu vă întreb: cum pot eu să merg cu d-lor, dacă cred că d-lor fac rău? Poate mă înșel. Dar cine mă judecă? Națiunea.

Ei bine, s-au deschis colegiile electorale; s-au dus și d-lor acolo, au vorbit și crez că nu se va fi găsit nimeni care să-i fi oprit de a lua cuvântul în o alegere.

O voce. Ba s-au și ales unii.

C. A. Rosetti. S-au ales vreo câțiva; dar au crezut că este în interesul țării să demisioneze din Cameră și să zică: alegerile nu au fost libere, ne retragem dintr-o Cameră, care nu este liber aleasă, și reintrăm în națiune.

Din zioa aceea, eu de multe ori m-am întrebat și mă întreb și astăzi: ce fel au intrat în sânul nației? Cari le sunt întrunirile ce au făcut? Și întrebarea aceasta le-am făcut-o de multe ori și în scris, ca ziarist, cu tot respectul ce le sunt dator, căci nimeni nu va găsi că de când d-lor nu mai sunt la minister, eu le-am adresat un singur cuvânt, care să se poată lua că ar fi un atac, deși d-lor pe mine mă atacă în toate zilele prin tot felul de acuzări, la cari

până acum nu am răspuns și nici nu voi răspunde; căci dacă atacurile au fost drepte, le merit; iar dacă nu, d-lor se vor căi.

Eu însă văd că prin cuvintele și prin faptele d-lor nu fac decât a consfinți ceea ce am zis eu, că corupția este la baza legii electorale; fiindcă orcât de rau ar fi acest guvern, orcât de răi sunt prefectii săi, orcâte înrâuriri au făcut în alegeri, în justiție și în toate: oare aceste acuzări nu s-au repețit în contra tutulor guvernelor? Oare membrii noului Partid Liberal-Conservator, afară de cei cari făcuseră parte din ministerul d-lui Catargi, toți ceilalți membri ai acestui partid nu au subscris împreună cu noi aceleași acuzări în contra guvernului Catargi, și încă mult mai grave și mai vădite decât acelea, pe care le aduc guvernului actual? Și dacă le-au subscris, negreșit aveau convicția că acuzările sunt drepte, fiindcă persoane ca d-nii Vernescu, Kogălniceanu, Boerescu, Iepureanu etc. nu ar putea să-și pună semnătura la acuzări, pe cari nu le-ar recunoaște că sunt drepte. Și dovadă că întemeiate au fost acuzările ce făceam atunci, este că țara le-a judecat și a zis că cu drept le-am făcut.

Putea-vor zice și despre alegerile acelea că le-a înrâurit guvernul d-lui I. Brătianu? Nu, căci era atunci încă d. Lascar Catargi la guvern. Prin urmare colegiile acelea electorale s-au pronunțat contra acelor greșeli.

Dar am citit pe la 1882 în ziarul *Timpul* un articol, pe care l-am reprodus și eu mai acum 20 sau 30 de zile, și în care se zicea în privința veridictului dat de alegători contra d-lui Lascar Catargi, că sunt momente, în cari alegătorii corupți, când văd că un guvern pleacă spre povârniș, se unesc cu prefecții și cu subprefecții și-i dau în cap.

Prin urmare nu trebue să sfârșim odată cu acea corupție? Unde se află sorgintea răului, când toți cei cari au venit la guvern de la 1866 nu au făcut nici unul din acele fapte, pe cari Constituția îi îndatora să le facă? De unde vine, că toți au fost acuzați că nu lasă să se aleagă

deputații, ci îi numesc? Și noi am acuzat pe d. Catargi, și d-sa ne-a acuzat pe noi. Nu trebue să stârpim odată această sorginte?

Se cita adineaori cazul numirii de către acest guvern a unui judecător, la Giurgiu, îmi pare, înadins numai pentru alegeri. Dar câte de aceste cazuri nu s-au constatat prin telegrame oficiale sub guvernul precedent. (Aplauze.)

Vedeți dar, că trebue să facem ceva ca să eșim cât mai curând din starea aceasta de lucruri, când alegerile pot depinde de la un judecător sau suplinite de tribunal. (Aplauze.)

Unul din preopinenți întreba de unde să mai aducem alți deputați în Cameră decât tot din cei, cari au fost până acum? Dar eu aș pune întrebare altfel: de unde să mai aducem alți miniștri? (Aplauze.) I-am sfârșit, d-lor, i-am încercat pe toți. Și dacă toți oamenii onorabili au făcut asemenea abuzuri, aceasta nu trebue să ne îngrijească? Eu unul zic că abuzuri a făcut și d. Catargi; eu zic că și din această Cameră, și din cea de mai înainte, foarte mulți dintre noi ne-am dus la d. ministru și i-am zis: dă-mi un bilet (Aplauze) să mă aleagă; și cei mai independenți, sau cei mai dibaci, ziceau: d-le ministru, te rog, scrie prefectului să nu mă susțină, nici să mă combată. (Aplauze, ilaritate.)

Eu acuz, combat pe actualii miniștri, pe cari îi stimez și îi iubesc, când văd că se fac asemenea lucruri; dar cel puțin recunoașteți, că acești miniștri și primul nostru ministru, la 1881, dacă nu mă înșel, și-a dat demisia, zicând că nu mai poate administra cu acele cerșetorii ale acelora, cari sunt aleși prin cerșetorii (Aplauze); căci nu d-ta, d-le Maiorescu, nu d-ta vei nega, că rareori se poate alege cineva cu bună dreptate în colegiul acesta strâmt, unde joacă cel mai mare rol banii, funcțiunile, până și slăbiciunile omenești. (Aplauze). Este câte o persoană sau două stăpână pe un colegiu de câte 70 sau 80 de alegători, și aceasta intră la tocmeală, și ca să câștigi, trebue să întrebi cari îi sunt și slăbiciunile, să știi ce cadouri să dai cutărei sau cutărei doamne. (Aplauze.)

Iată că am intrat în familie, dar legea nu s-a promulgat încă. (Ilaritate.)

Membrii noului Partid Liberal-Conservator au declarat că nu intră în Cameră, dar că vor intra în mijlocul națiunii. Binevoiască onor. d. Maioreccu a-mi spune, câte întruniri au făcut d-lor în acești doi ani? Eu nu am văzut nici una, și i-am provocat mereu, căci am voit să-i văd în mijlocul națiunii. Dacă națiunea e cu d-lor, în marea ei majoritate, de ce nu se duc la ea? Să se ducă și lasă să-i aresteze guvernul. (Ilaritate)

Au zis numai că se duc în mijlocul națiunii, dar eu nu am văzut pe niciunul să se ducă. Îmi pare rău că nu s-au dus, și îmi pare și mai rău, că niciunul din partidul meu nu se duce decât numai când sunt alegeri, având pe prefect la braț. Mă plâng de amicii mei, că nu fac întruniri publice, dar nu pot să apăr pe protivnicii mei, cari au declarat că fug din Cameră, ca să se ducă în națiune, și au fugit și din Cameră și din națiune. (Numeroase aplauze.)

Mai zice onor. d. Maiorescu că guvernul acesta n-a făcut școale, n-a făcut legi de admisibilitate în funcțiunile administrative, n-a făcut legi de organizare a justiției etc. Va recunoaște cel puțin d-sa că eu, ca ideolog, le-am cerut. E adevărat, că guvernul nostru e aproape de opt ani la putere și e vinovat că n-a făcut toate aceste legi. Dar guvernul d-lor a fost necurmat, nu sub aceeaș firmă, dar toți din acelaș partid, și n-a făcut nimic, și între doi vinovați, ai noștri tot au făcut ceva. Eu aș voi să dau jos guvernul acesta, dar pe cine să aduc în locu-i? Nu-mi dai pe nici unul d-ta, și nici eu nu pot să-ți dau. Eu nu pot, fiindcă sunt ideolog. Alta e a scrie și alta e a face. Spuneam la '48 d-lui Ubicini, când eșiam din casa d-lui Dinicu Golescu, unde era guvernul provizoriu, eram tânăr, n-aveam decât 31 sau 32 de ani: am descoperit un lucru; cum intri în guvern, te faci reacționar. Pentru ce?

E lesne a se zice: pune focul colo, dărâmă stâlpii aceia din sala Adunării; dar când mă voi pune să-l dărâm eu, pe răspunderea mea... hei! atunci se schimbă lucrul. (Aplauze.) Nu e guvern, care să nu fie reacționar, care să nu fie mai mult sau mai puțin staționar. Mi s-a întâmplat să văd multe lucruri; viața mea a fost o roată, care a mers foarte repede; azi eram în pușcărie, peste câteva ore stăpân absolut, a treia zi iarăș în pușcărie, si peste câteva zile iar stăpân absolut; și când zic stăpân absolut, știți ce va să zică în timp de revoluțiune, când în timp de câteva ore poți să faci ce vrei. D-voastră n-ați trecut prin aceasta, d-le Maiorescu, dar ați fost ministru, și destul să știți, cât de slabi și mișei sunt oamenii când îi vezi de aproape în asemenea împrejurări. Acum te lingușesc, a doua zi te insultă... (Aplauze.) Aci, în sala aceasta, Camera lui Vodă Cuza după 11 februarie a rupt insigniele cari erau acolo, d-asupra Tronului. E acesta un fapt de suflete nobile și libere? Nu! E fapt de sclavi. Să le fi rupt când era Cuza pe Tron, iar nu când era căzut (Aplauze).

Eu atribui, în sinceritate, legii noastre electorale toate relele, de cari ne plângem. Le atribui legii electorale, căci nu pot să le atribui tutulor bărbaților, cari au trecut pe la guvern. De aceea zic: legea electorală e de vină, si de aceea, pentru că știu ce răspundere are cineva când este la guvern, și pentru ca să nu implic câtuș de puțin răspunderea nimănui în chestia pe care o ridicam, când am făcut această propunere, am zis: scriu în numele meu și numai eu singur. N-am vorbit cu nimeni. Acuzațiunea am făcut-o eu singur și am spus-o îndată și la început, ca nimeni să nu se înșele, să zică că unii din ministri mi-au șoptit. Nu m-au crezut. Atât mai rău pentru acei cari nu cred când le spui adevărul; se vede că se uită în oglindă, când nu cred pe alții.

Am mai cerut reforma legii electorale și pentru ca să îndeplinesc lipsa de școale și celelalte neajunsuri, pe cari cu drept cuvânt le arătați, și să curm orce ură, care se naște adesea între oamenii cari nu se cunosc, orce ură între partide, orce desbinări în națiune; căci lucrând la un loc cu toții, ne cunoaștem mai bine unii pe alții, ne sfătuim împreună, și câte binefaceri nu pot rezulta din asemenea înțelegeri, câte bănuieli și calomnii nu dispar, când lumina se face înaintea tutulor? D-voastră însă lăsați pe sătean singur pe mâna zapciului și a primarului; și îi spuneți că îi dați dreptul de vot, când în realitate nu-i dați nimic. Apoi nu vedeți că l-ați corupt? Și ce ați corupt? Temelia casei. (Aplauze.) Nu vedeți, că lăsându-l singur sub biciu și zicându-i că aceasta se chiamă a-i da drepturi, îl faceți să urească aceste drepturi, cum urăște garda națională, pentru că noi ceștilalți ne-am tras toți de la gardă; n-am lăsat numai pe mojici? Săteanului îi trebue lumină, și noi trebue să-l facem să profite de această școală a votului, care nu este decât un loc de a se lumina; căci, când vei merge d-ta în mijlocul lor și îi vei lumina, nu vezi că ai căpătat încrederea și dragostea lor? Și cu aceasta ai oprit pe orce anarhist și nihilist ca mine și ca fiul meu ca să meargă să-i îndemne la omoruri, incendiuri și câte și mai câte scandaluri, de cari m-au acuzat. Și nu numai că ai oprit ca să mai lucreze anarhistii și nihiliștii, dar chiar dacă nu vei reuși în aceasta, cel puțin oprești poliția să mai facă raporturi mincinoase. (Aplauze.)

Am aci, d-lor, în privința aceasta un mic pasagiu dintr-un discurs de mai deunăzi, privitor la reforma electorală, pronunțat de d. Gladstone în Camera Comunelor, și care va servi ca răspuns la toate cele ce s-au zis până acum în contra lărgirii votului.

Un deputat conservator zice în Camera Comunelor că nu voește întinderea votului pentru că aceasta va face ca numărul să birue rațiunea, tocmai așa cum zice și onor. nostru raportor, și d. Lascar, cum ziceți și d-voastră, d-le Maiorescu; căci în această privință, sunteți cu toții laolaltă. Talentul d-voastră l-am admirat, asemenea și munca și talentul d-lui Stolojjan și a d-lui Lascar; dar ia să vedeți ce vă răspunde d. Gladstone:

„Ne acuză că nu am formulat un singur argument în favoarea întinderii votului electoral..."

Conservatorii îl acuză. Vedeți că este tocmai ce s-a petrecut la noi? Cam pretutindeni partidele sunt aceleași, și cum zicea ieri d. Schina în Senat: suntem liberali și voim libertatea, când nu suntem la putere.

Iată ce zice d. Gladstone:

„Am zis că după părerea noastră, întinderea votului va întări statul, făcându-l să se rezime pe un mai mare număr de voturi. Acest argument nu trebue oare să fie de ajuns conservatorilor?"

Și notați, că acel care vorbește astfel, nu este un nihilist, și nu-l reproduc eu, ci *Independența Belgică* de la 10 aprilie. Nu mă veți bănui doar că am pus eu pe acest ziarist să scrie aceste vorbe pentru d-voastră. (Aplauze, ilaritate.)

„Se zice că indivizii chemati prin proectul nostru de lege la exercitiul dreptului de a vota, sunt ignoranti. Se poate; dar vor înceta de a mai fi ignoranți, când se vor duce la urnă."

Dreptul de vot este un aginte de educație; el dă, omului consciința demnitătei sale și dorința de a se lumina asupra tutulor chestiilor sociale; a-l exercita este a se instrui. (Aplauze.)

„Nu este adevărat pe de altă parte că toate îmbunătățirile, toate reformele electorale cari s-au făcut, au ridicat nivelul Camerei?"

Ai întrebat adineaori, d-le Maiorescu, pe cine am mai avea să mai aducem în Cameră? Cum? Crezi d-ta că știința, moralitatea țării este aci toată? Dar cei de afară? Aci suntem 130 și pot să mai fie alții cinci-șease sute, și vin pe toată ziua, dar nu vin aci, pentru că nu-i lasă zapciul. (Aplauze.)

D. Gladstone continuă:

„Nu voi să fac comparația persoanelor; nu este vorba de a se ști, dacă sunt aci mai mulți oameni de talent decât în Camera precedinte. Ceea ce voi să zic, este că întinderea votului aduce pe aceste bănci oameni politici mai bine luminați asupra trebuințelor țării și mai gata a le satisface. Camera actuală este o dovadă de acestea, ea nu a îndrăsnit să respingă nici o măsură legislativă în adevăr populară."

„Camera care va fi aleasă sub regimul reformei ce vă propunem, va îndrăsni și mai puțin să respingă asemenea măsuri".

Eu zic că, dacă nu modificăm legea electorală, nici d-ta, d-le Maiorescu, dacă vei veni la guvern, nu vei putea face nimic, căci ai văzut că știm și să ne punem în grevă; nu știu, dacă aceasta ai văzut-o și între ai d-tale.

De aceea am cerut și cer reforma legii electorale, pentru ca și deputatul să fie liber și ministrul să fie liber și responsabil; pentru ca să nu mai poți zice că banii și subprefecții fac alegerile; căci când vom fi cu toții împreună, laolaltă, nu mai îndrăsnește nici un guvern să alerge la mijloacele de până acum, sau dacă îndrăsnește, trebue să vină în contra noastră cu baioneta să verse sânge, și stiti că un guvern care s-a stropit de sânge, orcât de bun să fi fost până atunci, nu se mai poate ține la putere.

De aceea m-am plâns și mă plâng, că amicii d-lui Maiorescu nu au voit să rămână aci în Cameră, ca să ne ajute în această luptă națională, în această luptă pentru moralitate, și să stăruiască împreună cu noi a se face cât mai curând modificarea legii electorale de astăzi, pe care au recunoscut-o cât este de vițioasă și câte pedice aduce la îmbunătățirile, pe cari toți le reclamăm. D-nia-lor însă s-au retras din Cameră zicând că alegerile n-au fost libere și cerând a se face noui alegeri. Dar dacă acele alegeri se vor face tot sub legea actuală, nu vedeți că alegătorii tot astfel au să voteze? Și d-voastră mereu veți zice că n-a fost alegeri libere, și răul va dura necontenit.

Dar nu insist acum mai mult asupra acestei chestiuni a vițielor actualei legi electorale, pe care voi avea ocasie să o tratez mai în detai la discuțiunea pe articole. Dacă

am luat acum cuvântul, a fost numai ca să răspund la incidentele ridicat de onor. d. Maiorescu, și după cum ați văzut, nu am vorbit decât numai asupra acestui incidinte.

Termin, d-lor, făcându-vă o propunere, pe care aşi dori să o primiți cu toții, și d-voastră și guvernul, ca în aceste 15 zile de vacanță, în cari intrăm, să ne ducem înaintea alegătorilor, să le spunem fiecare ce voim, să luăm și părerea lor și astfel să venim aci cu o rezoluțiune care să fie adevărata dorință a țării. (Aplauze prelungite.)

Propunerea de amânare a lui C. A. Rosetti nu se primește, din contră vorbește I. Brătianu pentru imediata luare în considerare a proiectului cu 3 colegii, și Camera îl și votează cu 101 voturi pentru, 32 contra și 3 abțineri.

66

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra urgenței propunerii de dotațiune

(Ședința Camerei de la 4 iunie 1884)

D-le președinte, aud pe onor. preopinent (d. Nicolae Ionescu) zicând că ar fi regulamentar și constituțional să se tipărească mai întâi propunerea, să se distribuie, și apoi să se dezbată după câteva zile. Nu știu dacă prin aceasta onor. preopinent vrea să zică că ar fi neregulamentar și neconstituțional, dacă din contra ar hotărî Camera acum să treacă îndată în secțiuni? Eu cred că un parlamentar așa de experimentat ca d-sa nu va tăgădui că, dacă majoritatea ar decide acum să treacă îndată în secțiuni, fără a aștepta tipărirea propunerii, aceasta ar fi foarte regulat și foarte constituțional. (Aplauze.)

Este prevăzut în regulament paragraful care permite a face și astfel. Dacă dar Camera ar decide să treacă îndată în secții, să se ocupe de proiect, dispensându-se de formalitatea ceailaltă, ar face-o în mod foarte regulat și foarte constituțional și ar rămâne în dreptul ei formal.

Este dar bine înțeles, că amândouă căile vă sunt deschise. Se poate decide și tipărirea, se poate decide de d-voastră și să mergem în secții și să ne ocupăm îndată de această întrebare.

Fie una, fie ceailaltă din aceste decizii, decizia va fi egal constituțională și egal regulamentară.

Este dar numai de întrebat: ce este mai bine să facem? Și aci, d-lor, sunt două puncte de vedere, cari pentru mine ar fi hotărâtoare. Întâia întrebare: avem a face cu un proiect de lege, în care s-ar coprinde amănunte complicate? Este un proiect de lege, în privința căruia trebuie să ne gândim ca să punem în concordanță diferitele lui dispoziții, și să ne trebuiască mai mult timp chiar acum, când suntem pe sfârșite si nerăbdători de a vedea sfârșitul? Sau este un proiect de lege, a cărui importanță stă nu în amănunte, ci în faptul însuș ce vrea să-l creeze? Dacă este un proiect de lege de a doua natură, care este important prin faptul însuș și nu prin amănunte, atunci asupra acestui lucru, după simțimântul meu, părerea fiecăruia din noi a trebuit să fie fixată de când se știe că va veni în discutare un asemenea proiect.

Din acest punct de vedere n-aș vedea necesitatea unei amânări.

Este un al doilea punct de vedere, și acesta îmi pare de căpetenie în cazul de față: este o chestie de înaltă conveniență. (Așa este; Aplauze.)

Fără îndoială, va fi dreptul, va fi datoria fiecăruia din noi să spue, clar și lămurit, ce crede în această materie, și nu mă îndoiesc că această datorie și-o va îndeplini fiecare; dar mărturisesc, că n-aș înțelege ca, pe lângă această înaltă datorie, să venim cu mici greutăți de regulament într-o asemenea chestie. (Aplauze.)

Orcare va fi rezultatul dezbaterilor d-voastră, cred că este de datoria noastră în cazul de față de a hotărî această chestie fără întârziere.

Am onoare dar a vă propune să trecem îndată în secțiuni. (Aplauze.)

67

ÎN CAMERA DE REVIZUIRE

Pentru Domeniul Coroanei

(Ședința Camerei de la 5 iunie 1884)

D-lor deputați, este o adevărată plăcere de a asculta într-o Cameră pe oratorii, cari, ca onorabilii mei preopinenți d-nii Cernătescu și Ionescu, știu să ridice o întrebare la înălțimea ce i se cuvine, chiar când vii să-i combați.

Sunt cu atât mai fericit că vorbesc după acești doi oratori, cu cât mai multe părti din vorbirea d-lor trebuie să fi găsit aprobarea d-voastră, precum au avut-o și pe a mea.

A atins de exemplu d. Cernătescu o chestie cu drept cuvânt, pe care a mai dezvoltat-o apoi și a ilustrat-o și d. Ionescu.

Vorbesc de acea parte din discursurile d-lor, unde se pomenea despre pretendenții la Domnie, și unde dumnealor au arătat în privința unor asemenea presupuși pretendenți cel mai mare dispreț și o batjocură meritată. Cred că acele cuvinte ale d-lor erau și sunt foarte bine-venite. (Aplauze.)

Dacă în legătură cu niște asemenea păreri ni s-ar cere dotațiunea, atunci eu aș fi cel întâi care nu aș da nici un ban sau nici o palmă de pământ: așa de puțin serioasă îmi pare toată această chestie a închipuiților pretendenți!

Dar nu este aci chestia. Lucrul în sine, cum se propune, este combătut de onorabilii preopinenți, d-nii Cernătescu și

Ionescu, și din alte motive. Abstracție făcând de pretendenți, d. Ionescu a zis – și aici m-a făcut să cer și eu cuvântul: cum puteți pune acum o asemenea chestie, în această Camera, când ea este lipsită de reprezentanții elementului conservator autorizat?

Și onor. d. Ionescu a avut foarte mare dreptate, când a zis că nu poate nimenea din această Cameră să vie să vorbească în numele acelui partid, pentru că în adevăr în Cameră nu există nici un reprezentant al acelui partid, ca partid organizat, deoarece partidul organizat a declarat că el nu poate lua parte la lucrările acestei Adunări, fiindcă nu ar fi adevărată expresie a țării. Totuș este o deosebire de făcut între organizația unui partid conservator și între însuș principiul conservator.

Fără îndoială că cineva poate să fie partizan de principii conservatoare, fără ca acel cineva să fie în acelaș timp înrolat în partidul zis conservator.

Atâta numai că poziția lui va fi cu atât mai grea și că va trebui să fie convins el însuș și să poată convinge și pe alții cu cea mai deplină claritate, când este vorba a afirma un *princip* conservator chiar în contra părerilor momentane a celor ce se numesc *partidul* conservator.

Sunt silit, d-lor, să vă vorbesc de principii, în deosebire de organizarea întâmplătoare a partidelor, fiindcă din nenorocire tocmai în timpul din urmă, când în noua noastră epocă constituțională am avea mai mult decât orcând trebuință de siguranța și soliditatea principiilor, văd cea mai mare sovăire și confuzie în această privință, confuzie adică între principii și persoane, între principii și organizări trecătoare. Am văzut eu unul de exemplu eminenți reprezentanți ai Partidului Conservator sustinând libertatea excesivă a presei (Aplauze[1]), ceea ce nu s-a pomenit în viața nici unui stat regulat de când se vorbește de principii conservatoare. Nu cumva aici singurul *principiu* este regula banală și greșită de a zice numai cu orce preț contrariul de ceea ce zice banca ministerială adversă? Însă aceasta nu poate să fie o ordine naturală. Din contră, dezvoltarea sănătoasă a unui stat constituțional merge adeseori așa, că un partid pune înainte un princip, și, dacă nu-l realizează, deși este indicat de binele țărei, vine partidul opus și-l realizează fiind la guvern. Dar atunci fără îndoială partidul căzut de la guvern nu este în drept a găsi acum rău ceea ce găsea bine mai înainte; căci principiul este tocmai de aceea princip general, că nu se uită la persoane, ci la lucrul în sine. (Aplauze.) Dacă dar Partidul Conservator a adus în discutie chestia, că ar fi – în starea actuală a Europei, în concertul european, în care ne aflăm și noi ca stat monarhic – prea suficentă libertatea presei, așa cum o avem, și nu ar fi chiar un inconvenient când s-ar modera în unele cazuri, și vine apoi un guvern liberal și recunoaște în parte legitimă această cerință esențial conservatoare, atunci fără îndoială guvernul liberal face actiune de guvern prudent și moderat, și din contra Partidul Conservator, dacă acum își întoarce mantaoa și se declară ca partizan al libertăților escesive, face un act de felonie de principii. (Aplauze.)

D-lor, nu sunt – o repet – reprezentantul autorizat al nici unui partid actual, mai putin al Partidului Conservator, din a căruia organizare momentană nu fac parte.

Cu toate acestea, dacă mă voi întemeia pe o propunere formală făcută de reprezentanții autorizați ai Partidului Conservator în alte vremuri, în mijlocul unei Camere cu majoritate conservatoare, și voi arăta că acea propunere este în princip identică cu cea de astăzi; dacă vă voi arăta o propunere a Partidului Conservator anume pentru *dotația princiară*, atunci sper că-mi veți recunoaște dreptul de a zice: sunt înnăuntrul *principiilor* conservatoare, votând pentru

[1] Alexandru Lahovari înaintea Curții de Casație, în procesul dintre Creditul fonciar și *Indépendance Roumaine*, despre care vorbeste introducerea istorică a acestui volum.

această propunere (Aplauze), abstracție făcând de ceea ce Partidul Conservator, așa cum este organizat astăzi, mai vrea să recunoască sau nu. Și ușor va fi atunci de a se decide, cine a rămas în consecința convingerilor politice și cine le-a schimbat?

Iată, d-lor, că nu este pentru prima oară venită propunerea înaintea unei Camere pentru dotația Coroanei, sau dotația princiară, sau lista civilă sporită, sau cum veți voi să numiți asemenea propuneri. Se mai făcuse în Camera de la 1870, de către o majoritate a Camerei conservatoare de atunci compusă din 65 deputați, o propunere de dotație.

Era momentul, în care Măria Sa Domnitorul se căsătorise, și atunci 65 de deputați – voi cita îndată câteva din numele domniei-lor – au propus o dotație de 300 000 de lei pentru Măria Sa Doamna și au adus acest act în Cameră și l-am văzut salutat cu entuziasm de majoritatea conservatoare:

„Propunere

Dinastia, pe care România și-a dat-o în deplina sa autonomie și cu scop de a-și asigura mai bine destinatele, a primit o nouă garanție de consolidare prin căsătoria Domnului.

Acest act, care a fost salutat cu entusiasm de întreaga națiune, impune dinastiei noui îndatoriri: durerea, nenorocirea, lipsa vor găsi la Doamnă o inimă compătimitoare, o mamă darnică."

– Întrerup un moment citirea și-mi permit a zice că astăzi puteți judeca mai bine, d-lor, dacă prevederile acelor propunători conservatori de la 1870 au fost realizate sau nu. (Aplauze.)

„Mijlocul spre a se putea îndeplini această îndatorire morală este în dreptul și în obligația Reprezintațiunii naționale de a-l îndemâna.

Spre îndestularea dar a acestei trebuințe de *înaltă conveniență* și conform cu regula păzită, în toate statele monarchice, conform chiar cu tradițiunile istoriei noastre,

Subscrișii propunem următorul

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Se acordă Înălțimii Sale Doamnei României o dotație anuală de 300 000 lei noui cu începere de la 1 ianuarie 1870. (Aplauze numeroase.)"

Subscriși văd, între cei 65 deputați de atunci, pe d-nii G. Gr. Cantacuzino, P. Mavrogheni, D. Cozadini, I. Văcărescu, G. Apostoleanu, C. Blaremberg, A. Lahovari, I. Florescu; văd și pe d. Petre Grădișteanu și pe d. V. A. Urechie. (Ilaritate.)

Am regretat totdeauna absența din Camera aceasta a unor bărbați ca d. Lahovari și d. Florescu. Regret astăzi pentru prima oară absența d-lui Urechie și a d-lui P. Grădișteanu. (Aplauze, ilaritate.)

În privința dotației e dar un vechi princip conservator și monarhic, care se poate pune înainte și ca chestie de simplă conveniență.

Acum noi, ca oameni politici (să lăsăm trecutul nostru parlamentar), ce trebuie să hotărâm în întrebarea de față? Eu aș fi înțeles, dacă onorabilii mei preopinenți ar fi criticat numai oportunitatea momentului; căci vă mărturisesc că asupra oportunității nu-mi permit a susține nimica; nu este rolul meu, și îmi fac în această privire toate rezervele. Dar oportun sau nu, faptul este astăzi, că s-au găsit mulți propuitori ai dotației Coroanei în Cameră, și au avut și sprijinul guvernului întru aceasta.

Ei bine, în această stare a lucrului, ieri și azi ce ne sfătuiesc să facem ca oameni politici onorabilul d. Cernătescu și onorabilul d. Ionescu? Și după rezultat să judecăm, dacă putem primi sau nu sfatul domniei-lor.

Ne sfătuiește d. Cernătescu să *respingem* proiectul; iar d. Ionescu ne sfătuiește, tot cu gândul transparent de a-l respinge, să-l amânăm.

D-lor, ia închipuiți-vă rezultatele acestor sfaturi, dacă ar fi primite: trecem acum la vot și Camera aceasta cu majoritate

refuză dotația Coroanei. Ce efect va face aceasta? Și ca oameni politici trebuie neapărat să vă puneți această întrebare.

D-lor, aci e tocmai chestia politică. A avut mare dreptate onor. d. Ionescu, după părerea mea, când în contra d-lui Dimancea revendica toată demnitatea istorică a titlului nostru de *Domnie,* din Constituția de la 1866.

Cu drept cuvânt, d. Ionescu zicea că *Domnia* noastră constituțională nu vrea să însemneze vasalitatea turcească; din contră, în conștiința noastră însemna independența; căci independenți ne afirmam noi chiar și sub suzeranitatea Porței. Foarte adevărat.

Însă, d-lor, pare că e un fel de curent astăzi de a nu ne mai da bine seama ce însemnează cu toate acestea cuvântul *Regalitate,* introdus la 1881.

Apoi da: Domnia de la 1866 era – înțeleg în conștiința și cugetul, adică mai propriu în dorințele noastre – un fel de afirmare a independenței țării; dar în realitate nu era așa; fiindcă, orcum am întoarce lucrul, pe paginele bugetului statului nostru sta scris tributul de plătit Turciei. Degeaba ne *credeam* noi deplin independenți; *recunoscuți* nu eram. Și adică ce? România e oare închisă cu un zid chinezesc la capătul Orientului, încât să ne fie indiferentă această recunoaștere? Nu este important pentru noi, în ce relațiuni stăm cu Europa occidentală? Nu este important a se ști, dacă un fapt al dreptului public, ce noi îl doream, cum este Domnia ereditară și independentă, este recunoscut de Europa?

Dar tocmai în România s-a produs următorul fenomen unic:

Nu cunosc altă țară în lume până acuma, în care la un moment dat să se fi produs acea migrațiune extraordinară spre școlile din Franța și din Germania a unei tinerimi însetate, care voia să se adape la izvoarele de știință și de cultură ale Europei occidentale. La noi s-a întâmplat însă aceasta, de la 1830 încoace. Cu sutele, cu miile, au mers tinerii noștri la școalele

străine, s-au deprins acolo cu ceea ce se numește civilizația modernă, și așa se explică cum am putut, spre mirarea Europei, să ajungem în așa de scurt timp la o dezvoltare așa de energică a vieței publice în multe manifestări ale ei. (Aplauze.)

Nu există alt stat în Orient, în care cu așa proporție largă să se fi introdus vreodată în tinerime această sumă de cultură occidentală ca la noi. Și găsim la noi faptul foarte caracteristic, că într-o odaie, într-un salon, în Cameră, la tribunale, la prefecturi, la poștă, la telegraf, la drumurile de fier, orunde ar fi, întâlnim oameni deprinși cu cultura Europei Occidentale, și dacă nu capabili de a face lucrurile tocmai ca în Europa Occidentală – căci aceasta nu se poate încă – dar totuș capabili de a înțelege principiile lor, de a avea un fel de identitate de sentimente și aspirațiuni, cari în aceeaș proporție și în așa de scurt timp nu se găsește în nici un alt stat al Europei Orientale. (Aplauze). Vrea să zică, nu ne privim numai noi pe noi, ci ne privim și în relație cu Europa, a cărei civilizație are să fie oglindită și în această parte a Orientului. Aceasta a fost și a trebuit să fie totdeauna de cea mai mare importanță pentru noi, pentru aspirațiunile noastre în viitor, pentru misiunea noastră de cultură în Orient.

Așadar, când Domnia constituțională, introdusă numai de noi la 1866, ni s-a recunoscut și de Europa prin independența admisă și ni s-a consacrat prin Regalitatea de la 1881, s-a făcut un pas enorm în poziția țării, în rolul ei internațional, în greutatea ei relativă alăturea cu celelalte Puteri Europene.

Atunci ne întrebăm: ce e acum? Aceeaș Domnie ca la 1866, sau o nouă Domnie? Și ce vrea d. Cernătescu? Ca să nu ne fie nouă permis de a argumenta și interpreta faimosul art. 94 din Constituție, care „fixează lista civilă pentru durata fiecărei Domnii", presupunând chiar – cum vrea d-sa – că domeniul Coroanei să fie tot un fel de listă civilă? Să nu putem zice noi că Regalitatea de la 1881 este un pas mai nainte, o întindere, o nouă mărire a Domniei noastre, o nouă Domnie?

Constituirea acestei Domnii ca Regat independent, dacă voim noi să o afirmăm ca începutul duratei unei noue Domnii, liberi suntem a o face, și nimeni nu ne-ar putea tăgădui legitimitatea acestei interpretări (Aplauze); căci când e vorba de o asemenea materie de oarecare importanță internațională, nu noi să ne facem noue înșine greutăți, și acolo unde se poate prezenta țara și dinastia cu mai mare prestigiu față cu străinătatea, să ne împedicăm noi pe noi prin interpretări de texturi legale. (Aplauze.)

Ei bine, această poziție a noastră, Regalitatea, s-a obținut pe câmpul de războI sub conducerea Principelui nostru, a Regelui de azi, de a cărui dotație e vorba; și odată ce suntem cu acest rege în capul statului nostru primiți în familia Europei, și începem a avea oarecare – relativ la noi – importanță în politica Europei, un vot ca acesta însemnează că voim să dăm Regatului nostru mijloacele materiale pentru a-și accentua prestigiul exterior, conform creșterii importanței sale.

Are mare dreptate d. Ionescu, că virtutea e ceea ce dă adevăratul prestigiu, și că mărinimia, înțelepciunea, exemplele proprii, ce le-a dat și le dă Regele, sunt adevăratul Lui prestigiu; fără îndoială. Însă aceste lucruri sunt ale Regelui; *El* le are pe aceste, și nu i le dăm noi. Dar noi ce dăm? (Aplauze.)

Aici numai auzi deodată pe unii oratori aducându-și aminte de ideal, vorbind numai de virtuți și dându-și aerul de a disprețui substratul material pentru prestigiul unei Coroane.

Așadar acum ne facem oameni ideali?! Dar când cu gradația profesorilor? (Aplauze.) Acolo era adevăratul loc pentru idealism. Și mai ziceți d-voastră astăzi: să nu dăm Regelui, ci să dăm școalelor? Dar atunci, înainte de a spori lefile profesorilor, de ce nu v-ați gândit mai bine la școli mai multe? (Aplauze.)

Așadar, d-lor, ce vor cei ce se opun la acest proiect de lege? Ca să refuzați dotația?

Ei bine, presupuneți ca ați refuzat-o. Aceasta ar avea următoarea înțelegere: Am făcut independența, am făcut Regatul, Europa a recunoscut acest Regat independent, s-a

făcut o propunere în favoarea acestui Regat, introdus în fața Europei, ca să i se dea un mai mare prestigiu, proporțional cu toate celelalte monarhii; noi la această propunere, noi Camera, care am făcut Regatul, care am arătat că prin acest Regat voim să ne afirmăm ceva mai mari decât eram înainte, refuzăm această propunere și dăm noi înșine din năuntru o lovire prestigiului, cu care voim să ne prezentăm în afară. Ei bine, ce voiți să mai însemnăm pe această cale în străinătate? Si dacă slăbim vaza Monarhului nostru în străinătate, cum să ne susținem aspirările noastre legitime și progresul în viitor? (Aplauze.)

D-lor, observați bine că din toate dorințele divanului *ad-hoc*, una singură nu s-a realizat: Noi mai ceream între altele și neutralitatea recunoscută de Europa. Europa, prin Tractatul de Berlin, ne recunoaște însă numai independența cu oarecare condiții, ce le-am împlinit; ne-a recunoscut apoi și Regalitatea, dar neutralitatea sub scutul colectiv al Marilor Puteri nu; ceea ce însemnează: tu, Românie, ai devenit majoră și singură responsabilă, condu-ți destinatele tale politice cum știi tu mai bine, cu toată puterea, energia și inteligența, dar pe tine te privesc urmările. (Aplauze.) Și în această situație, unde statul are trebuință de concentrarea tutulor puterilor sale vii și de buna lor împreună lucrare, voiți să puneți d-voastră astăzi o bilă neagră între Rege și popor? (Aplauze.)

Aceasta nu se poate!

De aceea sunt convins că unui deputat, politic, cugetător și prevăzător, nu-i rămâne decât a vota această propunere. (Aplauze prelungite.)

68

La Adresă. Situația junimiștilor în alegeri

(Ședința Camerei de la 6 decemvrie 1884)

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident și interne,
D. A. Sturdza, externe și ad-interim lucrări publice,
G. Lecca, finanțe,
G. Chițu, culte,
General Fălcoianu, rezboi,
N. Voinov, justiție,
I. Câmpineanu, domenii.

După promulgarea Constituțiunii revizuite la 8 iunie 1884 Adunările revizioniste sunt disolvate, iar la 15 noemvrie al aceluiaș an se deschide sesiunea parlamentară cu primii senatori și deputați aleși după noua lege electorală cu 3 colegii.

D-le președinte, vă rog să-mi dați voie a regula mai întâi poziția mea față cu regulamentul Camerei. Discuția generală este închisă și este deschisă numai discuția pe articole, pe alineate.

Însă, d-lor, în o adresă a Tronului și în un răspuns la acea adresă este un șir de alineate, cari prin natura lor, prin natura celor ce coprind, sunt asemenea generale; d. e. eu nu aș fi în

stare să vorbesc contra acestui alineat și să susțiu amendamentul pentru suprimarea lui, despre care v-a spus onor. nostru raportor, d. Pherechyde, că l-am prezentat în comisie, dacă nu mi s-ar da putința să dezvolt această opinie a unora din noi în un mod cu totul liber în privința generalității discuției.

Permiteți-mi a adăoga îndată, că dezvoltându-mi amendamentul, pentru a arăta aici deosebirea noastră de majoritatea comisiunii adresei, aș voi să elucidez totdeodată și punctul, în privința căruia am fost provocat ieri de onor. d. Kogălniceanu. Amândouă aceste lucruri se leagă pentru mine de acest amendament.

Cer dar indulgența d-lui președinte pentru această întindere neobișnuită la o discuție specială pe alineate. Dar cer și permisia d-voastră și, pentru a nu abuza de dânsa, mă las cu totul la dispoziția d-voastră. Când unul singur dintre d-voastră, abstracție făcând de dreptul președintelui, pe care îl are totdeauna, dar chiar unul singur dintre d-voastră mă va rechiema la chestie, eu voi întrerupe la moment vorbirea mea.

D-le președinte, alineatul acesta este după părerea mea în oarecare disarmonie cu restul proiectului de răspuns la Mesagiul Tronului. De aceea am propus în comisie suprimarea lui.

Este un mare inconvenient (și fiindcă tot vorbim de *era nouă,* este bine să relevăm aceasta acum), este un mare inconvenient, când ni se prezentă un Mesagiu, și prin urmare este și Camera silită să prezente un răspuns, într-un mod cu desăvârșire vag.

Nu am văzut în țară la noi – căci, d-lor, să mă iertați, eu nu am destule cunoștințe și nici deprinderea de a vă spune prea multe din țările străine; în această privință mă mărginesc numai a admira pe onor. d. Stolojian (Ilaritate) – nu am văzut, zic, în țară la noi până acum nici un Mesagiu, care să fi fost așa de lipsit de orce indicație a vreunui proiect de lege special, care să se supună dezbaterilor d-voastră.

Guvernul, care are administrația în mână, este cel dintâi chemat ca să simtă unde se arată necesitatea unei schimbări

legislative. Nu este vorba: avem și noi inițiativa parlamentară, dar inițiativa noastră va fi totdeauna mai secundară pe lângă inițiativa guvernului; căci guvernul are administrația și nouă ne lipsește. Mai este un alt cuvânt, pentru care în toate Mesagiele de până acum (și nu cred că ar face bine *era cea nouă* să schimbe această bună deprindere parlamentară) se arătau câteva proiecte de legi; este cuvântul: că Mesagiele se fac numai pentru câte un an de legislatură și trebuie să ne arate, care dintre multele îmbunătățiri necesare le crede guvernul anume necesare și mai întâi necesare pentru acest an. Căci de toate nu ne putem ocupa, și vă aduceți aminte de discursul onor. d. Take Ionescu, care nu a avut tot efectul său, tocmai fiindcă voia să se ocupe de toate.

În loc de această indicare precisă a unor anume proiecte de lege ni se prezentă o colecție completă de *dorințe* generale. La această totalitate de dorințe și noi cu toții ne asociam; și noi dorim prosperitatea tutor ramurelor de administrație. Dar cum să o facem, și între multele ce sunt de făcut, pe cari să le facem chiar acum și nu altă dată? Despre aceasta nu am văzut nici o urmă în Mesagiu, și nici în răspuns nu a putut fi nici o urmă.

Este cu atât mai de regretat această lacună, cu cât prin ea se paralizează una din propriele acțiuni parlamentare. Dacă ministerul nu vă arată programa lucrărilor, cum le crede necesare pentru această sesiune legislativă, dacă nici un ministru nu vă arată nici un proiect de lege relativ la resortul său, cu anume indicare a direcțiunii în care l-a conceput: atunci ce mai însemnează controlul direcțiunilor politice între Cameră și guvern? Și pe ce se mai poate întemeia încrederea constituțională ce este chiemată să o aibă sau să o refuze o majoritate cutărui ministru pentru cutare idei și pentru capacitatea sau incapacitatea sa de a le realiza.

Se vorbește d. e. în Mesagiu de magistratură, dar nu se spune întru nimic, cum are să fie îndreptată situația ei legală.

Va fi îndreptată prin inamovibilitate? va fi prin electivitate? va fi prin acel mijloc, mijlocul despre care ne vorbea astăzi d. ministru al justiției? Tot lucrul se lasă în vagul unei dorințe.

Dar cu aceasta stau în legătură și trebuie să stea într-un stat constituțional toate schimbările, fie generale, fie parțiale de pe banca ministerială.

Însă sub regimul actual s-au tot făcut și se fac schimbări ministeriale și niciodată nu se arată Camerei întregi și, prin urmare țării, pentru ce? Unii ies, alții intră... afară de d. prim-ministru, care nici nu intră, nici nu iese, d-sa *este*. Dar ceilalți se perindează unii după alții, și nimeni nu știe într-un mod constituțional, prin ce împrejurări de princip sau de incosecuență la princip, sau de slăbiciune în aplicare s-a făcut schimbarea.

Se vorbește și acum prin culisele Camerei (căci unde nu este programă clară înaintea Camerei, se nasc vorbe confuze îndărătul culiselor), se vorbește, zic, și acum de oarecare cutremur parțial în sfera ministerială.

A fost la Ministerul Justiției d. Stătescu, s-a dus d-sa și a venit d. Chițu, s-a dus d. Chițu prin Interne la Culte, și a venit d. Voinov. Se poate duce și d. Voinov. De ce a venit? De ce se duce? Ce a voit să facă pe cât a stat? Nici o formă constituțională nu se observă, pentru a pune întreaga Cameră în cunoștința motivelor unor asemenea acte de guvern.

Am insistat și mai nainte, trebuie să insist și acum asupra acestei procedări a guvernului. Să sperăm că *era cea nouă* va aduce și aci o îndreptare; de altminteri se paralizează, cum ziceam, o parte a vieței constituționale.

Vin acum la aliniatul adresei în discuție. În această situație parlamentară și în mijlocul acestui vag de dorințe generale vedem că ni se dă deodată un aliniat, care accentuează într-un mod special trecutul și zice:

> „Națiunea a primit cu bucurie îmbunătățirile, care în cursul legislaturei trecute s-au introdus în Constituție."

D-lor, eu nu cred că națiunea s-a putut bucura și este astăzi în momentul de a-și exprima bucuria pentru rezultatul reformei constituționale; de aceea am cerut suprimarea acestui aliniat. D-nu Take Ionescu a vorbit ca membru din comisie și pentru acest aliniat, și ne-a arătat meritele legii electorale reformate. Dar mai ales despre aceasta este vorba? Este foarte adevărat că a fost mai bine cum s-a procedat la alegere acuma, că a fost un mare progres introducerea magistraților ca să prezide alegerile, și că votul secret a dat mai multă siguranță cetățenilor; foarte adevărat. Dar orce lege electorală se poate modifica pe calea ordinară într-o altă lege mai bună, și veți avea și acum să mai modificati pe cea prezentă; însă aceasta nu implică o reformă *constituțională*. Ar fi o confuzie de idei, dacă unele rezultate bune, dobândite prin o lege electorală ordinară, le-am atribui extraordinarei revizuiri a Constituțiunii. Eu așteptam să văd pe un singur membru al majorității comisiunii explicând pentru ce să ne bucurăm de reforma constituțională, iar nu de legea electorală, căci aci ne bucurăm cu toții. Însă a fost în zadar. Ce rezultat deosebit (sunt în drept a întreba, eu, care eram în contra revizuirii), ce rezultate a dat Camera aceasta în alegerea ei făcută după revizuire, în deosebire de Camerele de mai înainte? Ce rezultate puteți accentua d-voastră din experiența acum câștigată prin noua reformă constituțională? A fost contopirea colegiului I și al II-lea? V-a dat alți deputați, alt fel de deputați? V-a sporit numărul, da, fiindcă singuri l-ați sporit; dar ce alt soi de deputați a ieșit decât ce erau?

D-lor, ce a ieșit și pentru ce nu ne putem grăbi cu bucurie, este aceasta: ne lipsește în această Cameră elementul liberal-conservator; și mai lipsește și alt element – elementul liberalilor înaintați, elementul numit Rosettist.

A fost o reformă constituțională și a dat ca rezultat o Cameră și un Senat, unde nu găsim reprezentat pe d. C. A. Rosetti, nu găsim reprezentat pe d. Lascar Catargi, care s-a abținut. Dar oare acesta e un rezultat al nouei reforme, în privința căruia suntem noi chemați să exprimăm bucuria țării? D-voastră știți că sistemul constituțional este un fel de ventil de siguranță, unde presiunile cele mari trebuie să-și aibă un loc de scăpare ca să resufle, și noi ne felicităm că ne lipsește din Cameră tocmai elementul cel mai interesant în această privință? Nu înțeleg. Nu mă pot asocia la această bucurie. Am recunoscut în deplină convingere legalitatea reformei constituționale, deși am combătut însăș reforma. Dar a face mai mult, a exprima bucuria pentru rezultatul de astăzi, aceasta eu unul nu o pot și nu cred că e bine să o faceți nici d-voastră.

D. Take Ionescu zicea că este un divorț între țară și Partidul Liberal-Conservator. Divorț? E ușor onor. d-lui Ionescu să vorbească de divorț; este o materie deplin cunoscută d-sale din dreptul civil; nu știu dacă întreaga situație politică îi e tot așa de bine cunoscută. Divorț? Când vorbesc de divorț, vorbesc și de părăsirea domiciliului conjugal. Dar când ești silit să trăiești în aceeaș casă, în aceeaș odae mai departe, atuncea cum stă cu divorțul? E oare divorț definitiv între țară și d. Rosetti? divorț definitiv între țară și Partidul Conservator? Dar ce? sunt ei exilați? nu sunt aci între noi, în țara aceasta?

Față și cu ei, împreună cu ei avem să lucrăm mai departe în era cea nouă, e chiar de trebuință ca toate puterile vii ale țării să fie puse la muncă; e chiar de regretat că noi cu totii împreună încă nu suntem de ajuns. Ați auzit câte lacune ni se arată în tot cercul activității publice; și când cu toții nu suntem destui, să ne bucurăm oare că suntem în această Cameră înjumătățiți la săvârșirea acestei opere?

Ce e drept, guvernul Partidului Liberal poate zice: noi facem ceea ce credem că trebuie să facem după principiile noastre; și dacă liberalii-conservatori, după maniera lor de a vedea, nu vor să se supună la forma legală, cu atât mai rău pentru ei; noi mergem înainte.

D-lor, așa este în formă; dreptul formal îl aveți să faceți cum ați făcut. Dreptul formal îl avem să exprimăm și bucurie și tot. Dar este aci chestia de drept formal? și de ușoara mângâere a frazei *„cu atât mai rău pentru ei?“* Eu zic: cu atât mai rău și pentru noi. Aci este deosebirea de făcut între o situație formal legală și între înțelepciunea politică a unui partid matur de guvernământ, precum ați dovedit d-voastră că ați putut deveni un partid de guvern. Un partid, viind la guvern cu o majoritate, poate să legifereze multe lucruri în dreptul formal. Puteți reforma Constituția și mai tare; puteți să înființați secvestrul averilor; să încuviințați exilul politic; puteți să faceți tot.

Dar era înțelept a se face o asemenea întrebuințare a unui drept formal? Aici este toată întrebarea practică.

Numai din câte ați făcut, totuș a ieșit dezbinarea prea mare a țării. Să ne felicităm de aceasta? Nu cred că este bine; din contră, d-lor, eu aș dori să pot avea speranța că lucrurile se vor îndrepta în această privință. Pe mine m-a impresionat foarte mult cuvântul d-lui Kogălniceanu de ieri, că dacă va veni celălalt partid vreodată la guvern – și va veni odată, fie așa cum e astăzi, fie reformat, dacă admiteți sistemă constituțională *atunci va reîncepe revizuirea,* – ce e drept, tot după formele de azi, dar se va desface ce s-a făcut. Mare calamitate ar fi pentru țară această nouă lucrare în deșert. Când d. Carp și cu mine am venit acum trei ani cu o contra-adresă la Mesagiu, care arăta câteva, puțin indicate dar totuș indicate, idei de organizare și când d. Nacu se întreba alaltăieri: aceste idei, sau unele din ele, și unii și alții le împărtășim, dar unde rămâne deosebirea oarecum atmosferică între partide? cred că d-sa – să-mi permită a-i zice – nu și-a dat seama tocmai de atmosfera acelei contra-adrese. Când am venit noi acum trei ani cu contraproiectul, aceasta pentru noi însemna întâi ideile, dar al doilea că de atunci era momentul și până astăzi să începem în fine odată a lucra la aceste îmbunătățiri. În loc de aceasta, trei ani de zile nu s-a lucrat la asemenea reforme nimic, ci ați început reforma Constituțiunii, adică în loc de patru colegii trei; și am pierdut cu toții doi-trei ani de zile. Și dacă va mai veni acum opoziția să înceapă iar o altă reformă constituțională, apoi, d-lor, când va veni *era nouă,* în care să lucrăm odată cu toții în mod practic? Cu atât mai mult mi-e teamă că se va întâmpla această pierdere zadarnică de puteri, cu cât lăsarea la o parte a Partidului Liberal-Conservator va continua; cu cât vor persista ei în atitudinea ce o au azi; cu cât neplăcerea, poate chiar ura acumulată ce o au, se va spori prin abținerea lor. Atunci revenirea lor la guvern, lasă că va fi semnalul acelei inutile reînceperi de lucrări constituționale, dar va fi și semnalul, mi-e teamă, de persecuție de la un partid la altul, care va săpa și mai adânc abisul ce nu trebuie să fie niciodată între fiii aceleiaș țări. (Aplauze.) Și toți trebuie să ne aducem aminte, că suntem cetățenii aceluiaș stat.

Iată pentru ce cred că nu e bine să exprimăm bucuria despre frumoasa stare de acum și că nu trebuie să primim ceea ce zicea d. Stolojian în mod cam anticipat, că această Camera e mai presus de cele vechi. Să ne vedem la lucru înainte de a ne felicita unii pe alții și să ne dăm mai bine seama de situația actuală. Eu sper din contră, că, dacă prin necesitatea situației ne vom pune la discuție de legi practice, că atunci, discutând noi așa în mod practic, încetul cu încetul se vor acoperi în mare parte abisurile de partide și se vor deprinde și aceia, cari azi sunt afară din Cameră, prin interes involuntar la început și apoi din ce în ce mai voluntar, a lua parte la lucrările legale ale țării întregi reprezentate în Corpurile legislative. (Aplauze).

Trec acum la ceailaltă chestie ce sunt dator să o ating cu ocazia acestui aliniat.

Onorabilul d. Kogălniceanu ne-a pus în discuție situația noastră politică față cu guvernul, față cu majoritatea.

Dar să precizez mai întâi, față cu însăș adresa la Tron, poziția noastră. D-lor, eu am vorbit contra acestui aliniat și

noi câțiva vom vota în contra lui. D-voastră veti vota probabil pentru el, dar acesta fiind un lucru mai mult relativ la Camera trecută, nu ne va împiedeca a vota în total această adresă la Tron, care în restul aliniatelor ei este numai o expresie de devotament către Tron și de dorințe generale pentru țară. Se înțelege că aici ne asociam și noi.

Revin acum la d. Kogălniceanu. D-sa pune în joc atitudinea noastră față cu guvernul si cu d-voastră. D-lor, se tot vorbeste de școala vechiă și de școala nouá. E bine cel putin, ca scoala nouă să fie foarte clară, să pună punctele pe i. Se întreabă d. Kogălniceanu: ce însemnează când d. Carp zice: am iesit din minoritate și în minoritate reintru? dar cum v-ați ales? Si mă întreabă pe mine anume, cum m-am ales la Husi? cum s-au ales amicii noștri la Iași?

D-lor deputati, e un lucru straniu. Eu adeseori m-am întrebat: la noi în țară cum se formează opinia publică?

Opinia publică cea importantă, care dă un efect final, se formează la noi ca pretutindeni prin stăruința consecventă de mulți ani a unor bărbati în evidență, care produce un curent din ce în ce mai puternic, fie în sensul lor, fie în contra lor, și astfel un rezultat concret.

Dar mai există la noi alăturea cu aceasta un fel de atmosfere de opinii respândite, care se tot nasc si tot pier fara nici un rezultat concret, fără nici un folos. Poate că aceasta este un fel de efect trecător, caracteristic numai într-o stare începătoare, oarecum pentru aflarea în fașe a întrebuințării libertății presei.

D-lor, nu luați în nume de rău, dacă pentru a mă explica, vă citez un caz personal. Cei din Camerele trecute stiu ca vorbesc foarte rar, si sper că stiu asemenea că atunci când vorbesc nu fac nici o personalitate, cu atât mai putin mi-aș permite acum să vorbesc de un lucru așa de neînsemnat ca persoana mea, dacă nu aș avea de scop să o fac pentru că sa servească la o discuție de un interes mai general. D-lor, la

sfârșitul sesiunii trecute, adică în Camera de revizuire, guvernul a prezentat un proiect, care s-a primit de marea majoritate a Camerei, legea pentru dotația Coroanei. Vă aduceți unii aminte că la discuția acelui proiect eu nu eram înscris să vorbesc; dar ca conservator, deși nu din rețeaua Partidului Conservator organizat, dar în spiritul ideilor ce am avut onoare în altă ocazie să vi le spui, eram să votez fireste pentru acel proiect de lege. Însă în discuția generală d. N. Ionescu m-a provocat să vorbesc. Atunci am fost dator să vorbesc, precum sunt și acum, deși nici acum nu mă înscrisesem înainte, până când n-am fost provocat de d. Kogălniceanu. Dar, d-lor, și atunci ca și acum, odată provocat, am arătat cât am putut de clar, pentru ce votez așa precum am votat. A doua zi a început a se produce acel fel de atmosferă a opiniunii publice, de care vreau să vă vorbesc. Am citit într-un jurnal, apoi în două, trei, patru, de toate nuantele, că voi fi eu numit administrator al bunurilor Coroanei nou înființate, și, legate de această știre, fel de fel de interpretări asupra persoanei mele. Din Bucuresti a pornit atmosfera spre Iași și spre alte locuri. Am citit în jurnale din Iasi și de aiurea, că trebuie să fiu *resplătit* pentru atitudinea mea, că am vorbit în Cameră în favoarea dotatiunii pentru ca eu să fiu numit administrator al Domeniilor Coroanei. Și știti d-lor cum este lumea deprinsă la noi: vorbele trec din gură în gură. Se formase d. e. în cercurile societății conservatoare din Iasi o întreagă judecată asupra mea din această chestie. D-lor, stirea dată de jurnale era fictivă, dar insulta era reală, si din o știre curat închipuită se clădește un edificiu de animozitáti foarte real. Toată lumea competentă din Bucuresti știe că nici vorbă nu a fost și nu a putut fi despre numirea mea ca administrator. Lasă că sunt cu desăvârșire lipsit de cunoștințele necesare asupra îngrijirei pădurei și agriculturei, dar, din fericire, sau din nefericire pentru mine, eu mă aflu în arena politică, și toti cunoscuții mei știu că nu puteam să-mi îngrop activitatea

politică într-o administrație de domenii. Vasăzică, era o născocire din cele mai născocite, din cele mai improbabile.

Ei bine, d-lor, acum s-a numit un om foarte competent ca administrator al Domeniilor Coroanei, și trebuie să ne felicităm că în țară avem oameni competenți, cari pun activitatea lor în serviciul public fără politică, cum este d. Kalinderu, d. Cantacuzino de la drumurile de fier și alții. S-a numit așadar d. Kalinderu. Ei, ce credeti acum că s-a făcut cu acea atmosferă de opinie publică? Dacă aș fi fost eu numit, se zicea că vorbisem în Cameră pentru această căpătuire. Si acum, când se vede că nu am fost eu numit, se zice că atitudinea mea independentă în Cameră față cu guvernul și după împrejurări și în contra guvernului, vine din paraponiseală. (Ilaritate.) Apoi atunci cum s-o mai dregi? Și nu ar exista remediu în contra unor asemenea inexactități de fapt?

Nu mai vorbesc acum de persoana mea (deși lucrurile par a se face după un tipic intenționat: citeam mai alaltăieri iarăs că este vorba să fiu acum trimis ministru la Viena, deși în fapt nu este vorba deloc), căci persoana mea este indiferentă și în casul de față cu atât mai indiferentă, cu cât eu sunt personal indiferent la asemenea lucruri. Dar, d-lor, mă întreb pentru lumina noastră a tutulor: Într-o țară ca a noastră, unde se aduc din ce în ce elemente noi la lucrările noastre, într-o țară unde sunt atâtea probleme grele de deslegat și unde sunt așa de putine cunoștințe respândite: ce poate rezulta din asemenea atmosfere ne-exacte? și poate oare să fie bine de a mistifica astfel sistematic opinia publică? Neapărat că atunci realitatea se acopere și la lumină se lățește numai neadevărul.

Dar fiecare din noi, în ceea ce zice, ce vrea și ce face el în adevăr, va găsi totdeauna oameni care îl combat, care zic, vor și fac contrarul. Aici lupta este firească și poate adesea să fie folositoare. Dar a atribui cuiva lucruri ce nu le zice, nu le vrea, nu le face și a-l combate în asemenea năluciri, în asemenea ficțiuni străine de el... ce folos poate ieși de aici? Confuzia

opiniei publice și pierderea de timp cu lucruri de nimic sunt singurul rezultat al unor astfel de procedări.

Am vorbit de acest exemplu, d-lor, pentru a mă putea explica mai bine asupra situației actuale a întregului nostru grup. Cu 15 zile înainte de deschiderea Camerei se zicea că are să fie o remaniare ministerială și că noi, adică aceia pe cari odată ne numeau conservatori, apoi jună dreaptă, apoi neoconservatori, acum văd că ne numesc cu un termen, care ar trebui să rămâie exclusiv literar, precum este, adică junimiști, și să dea Dumnezeu să merităm acest nume multă vreme (Ilaritate), că adică noi aceștia avem să intrăm în minister, s-a scris prin gazete, s-a vorbit din gură în gură, s-a format iarăș acea faimoasă *atmosferă* de opinie publică. S-a întemeiat iarăș un edificiu întreg de insulte la adresa noastră ca oameni politici fără caracter și la adresa d-lui prim-ministru și a partidului, că sunt incapabili, că sunt siliti a se supune adversarilor si că o fac numai pentru a-și mai scăpa puterea etc.

Toate acestea sunt bune și frumoase, d-lor, un mic lucru se împotrivește: *nu este adevărat*, e o simplă născocire.

Sunt față în față cu d. prim-ministru, sunt în fața d-voastră, sunt în mijlocul cercului competent în acest moment: ei bine, în fața d-voastră spui următoarele: ce a putut fi înainte de dizolvarea Camerei revizioniste nu are interes de a fi discutat, fiindcă nu stă în legătură cu situația actuală. Dar de la momentul dizolvării Camerei trecute, de la epoca convocării colegiilor electorale până în chiar zioa de astăzi nu a fost nici cea mai mică vorbă de intrarea noastră în minister pentru acum or pentru altă dată. Iată o declarare precizä și lămurită. Tot ce s-a scris și s-a zis contrar cu aceasta a fost o curată născocire.

Că a fost așa, s-a văzut îndată, când acum câteva zile a demisionat ministerul și s-a recompus tocmai așa cum era mai nainte.

Dar acum ce zic cei cu atmosfera fictivă? În loc să recunoască inexactitatea știrilor, zic – iertați-mi terminul vulgar, care este al lor – e tragere pe sfoară!

D-lor, grozav de multă sfoară în loc de minte trebuie sa fie în căpățina acestor oameni. (Mare ilaritate.)

De aici rezultă, d-lor, că precum d. prim-ministru este fără nici un angajament față cu noi, fiindcă lucrurile nu sunt așa cum s-au scris, tot asemenea și noi suntem în deplină libertate de a ne conduce în Cameră cum înțelegem.

Și acum vă întreb: ar fi oare cu putință ca o situație politică să atârne de la șoaptele inventate a sute de oameni interesați, pasionați, dușmani? Ar fi cu putintă ca în această Cameră, în țară să ni se creeze prin născociri o altă atitudine decât aceea care este exactă? Și s-ar putea ca pe mine să mă întărească sau să mă slăbească în definitiv – nu ceea ce în adevăr voi eu, zic eu, fac eu, ci aceea ce alții voiesc, zic si fac despre mine și în privința mea? – Aceasta nu se poate.

D-lor, când un grup politic ar atârna de la ceea ce vor să insinueze adversarii săi în contra adevărului, atunci de mult s-ar fi pierdut fiecare om politic, fiecare grup politic; dar o repet, aceasta nu se poate.

Dar onor. d. Kogălniceanu a întrebat, cum m-am ales eu în Vaslui și în Huși, cum s-au ales și d-nii Pogor, Negruzzi, Melik, Ianov, la Iași, cari erau puși pe lista partidului guvernamental? întreabă un bărbat ca d. Kogălniceanu – eu n-am decât să-i răspund. Noi am fost aleși așa:

Fiecare din noi s-a dus la locul alegerii sale și s-a pus în înțelegere cu alegătorii. D-lui Carp i s-a propus la Vaslui ca să intre chiar în comitetul national-liberal, și d. Carp atunci, cu claritatea care veți recunoaște că-l caracteriză totdeauna, a spus: nu fac parte din Partidul Național-Liberal și prin urmare ca membru în comitetul acestui partid sá nu mă alegeti; dacă-mi dați sufragiile d-voastră, vă sunt recunoscător; linia mea de conduită politică vă este cunoscută.

M-am dus apoi și eu la Vaslui. Am convocat singur, nu prin comitetul local, pe alegători la o întrunire publică și fiindcă la Vaslui este numai o mică tipografie, unde este o zețărească, care-și zețuesce și tipărește singură toate, am ajutat și eu la zețuit si așa am putut de-abia ajunge că să public afisul pentru convocarea alegătorilor. La acea adunare electorală au venit și liberali-naționali și opoziția conservatoare, si pe unii si pe alții i-am rugat să mă lase să fiu independent în Cameră, să nu-mi dea voturile ca făcând parte dintr-un anume partid din cele organizate, fiindcă, după părerea d-lui Carp și a mea, formarea partidelor este astăzi într-un fel de evoluție, adică trebuie să se facă pe o nouă linia politică. Deschid aci o parenteză. D. Nacu ne zicea alaltăieri: vorbiți de linie nouă, așadar renegați trecutul? Apoi *era nouă* din mesagiul D-voastră însemnează tocmai atât, cât și *linia nouă* din contraproiectul nostru. Dacă faceți critica aci, faceți-o și dincolo.

Așa am fost ales la Vaslui și dintr-o parte și dintr-alta, Partidul Liberal-Național nu m-a combătut și-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Partidul Conservator m-a votat și asemenea-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Dar cum a fost la Huși, locul d-voastră? Apoi despre Huși, d-le Kogălnicene, mi-a scris mai întâi d. Dimitrie Rosetti, că alegătorii colegiului I vor să mă pue pe mine candidat. Apoi am fost invitat să merg acolo, am răspuns: nu pot să mă duc; cunosc prea puțini oameni acolo; pe când în Vaslui am mai multe relatii. Si d. Rosetti s-a dus la Husi, cred că va fi vorbit în favoarea mea, mi-a adus biletele tipărite și un d. alegător, fără să-l cunosc personal, mi-a telegrafiat ca să însărcinez doi delegați, pe cari mi i-a indicat. Am însărcinat telegrafic.

D. M. Kogălniceanu. Care Rosetti?

T. Maiorescu. D. Dimitrie Rosetti este acela, care mi a scris. Se îndoiește cumva d. Kogălniceanu?

D. M. Kogălnieeanu. Nu mă îndoiesc.

T. Maiorescu. V-aș spune și numele celor doi delegați, dacă-mi promiteți că, venind vreodată la guvern, nu-i veți persecuta. (Mare ilaritate.)

M-au ales alegătorii de la Huși astfel și le-am mulțumit pentru marea și neașteptata onoare ce mi-au făcut; însă am optat pentru Vaslui, fiindcă acolo am mai fost ales și m-am pus în contact cu alegătorii, știind și d-lor și eu, în ce condiții se face alegerea.

Dar la Iași? întreabă d. Kogălniceanu.

La Iași s-au afișat, ce e drept, colegi de ai noștri, d. Pogor, Negruzzi etc., candidați ai Partidului Liberal-Național. Însă d. Pogor s-a dus la Comitetul Național-Liberal din Iași – și d. Dimitrescu, membru al acelui comitet și prezent aici, ne poate confirma aceasta – și a declarat: eu nu fac parte din Partidul Liberal-Național și știți care sunt opiniunile mele: dacă voiți să mă alegeți așa cum am fost și sunt, vă sunt recunoscător. Atunci comitetul național-liberal a primit această declarație, și d. Pogor cu ceilalți au fost aleși. Tot așa de independent a fost ales și d. Marghiloman și ceilalți, cari s-au prezentat fiecare la alegeri, explicând ideile lui și regulându-și poziția față cu alegătorii.

Acum ce voia onor. d. Kogălniceanu ieri în interesanta vorbire a d-sale? Dar ce interesantă și fermecătoare! Eu sunt un mare admirator al vorbirii d-lui Kogălniceanu. Când vorbește d-sa – abstracție făcând de trecutul său, de experiența și de gloria sa – talentul său oratoriu, puterea și vioiciunea cu care se exprimă ne procură totdeauna o adevărată sărbătoare literară. (Aprobări.)

Vă aduceți aminte în ce mod atrăgător ne povestea din tinerețea d-sale, în ce conflict să afla cu chiar tatăl d-sale, care-i zicea: „ce faci, Mihălăchiță!“ și cum d-sa îi răspundea: eu am venit de la școalele din Germania, am văzut ce fac conservatorii acolo, ei desrobesc țăranii, ei se interesează de școală, dar d-voastră boierii ce faceți?

Fiindcă d. Kogălnieeanu atunci se provoca la Germania, tot din Germania vreau să-i aduc aminte de exemple, care să confirme deplina corectitudine a acestei procedări electorale a noastră.

În Germania de astăzi, unde, după cum ne spunea ieri tot d. Kogălniceanu, principele Bismarck nu voiește sistema adevărat constituțională, unde însă unele partide voiesc tocmai în contra lui să susție sistema constituțională cu toate drepturile ei și în această luptă a parlamentarismului în contra unui așa de puternic adversar caută cea mai mare corectitudine constituțională, în fiece alegere se vede următoarea procedare. Pot naționalii-liberali sau secesioniștii sau catolicii să scoată ei singuri un deputat al lor? Îl pun pe lista lor proprie. Nu pot? Atunci se confundă listele. Sunt conservatorii mai tari, sau naționalii-liberali, sau catolicii mai tari: atunci veți găsi pe lista candidaților unui partid câte un candidat din partidul mai tare după împrejurări locale. E dar constituționalicește corect ca cineva, păstrându-și întreaga sa convingere politică și independența, să figureze la alegeri pe lista altui partid, dacă îl pune un comitet pe acea listă, și absurd ar fi ca atunci, când un comitet electoral propune unui candidat din alt partid ca să-l aleagă, acest candidat să zică: ba nu mă alegeți. Aceasta nu s-a mai văzut.

Lucrul este așa de elementar, este o practică electorală așa de întrebuințată în toată stricteța constituțională încât mă întreb numai: ce a vrut d. Kogălniceanu de la mine? A vrut să fie pus în poziție ca să viu eu să-i explic d-sale aici asemenea lucruri elementare?

Să fie numai aceasta? Sau a încercat și d-sa a se folosi de atmosfera, de care vorbeam, pentru a o întuneca și mai mult și pentru a face mai grea poziția unor oameni ca noi, cari au venit în această Cameră cu deplină claritate și independență ca să-și urmeze politica lor așa cum o înțeleg că trebuie să fie?

Și aci să-mi permiteți – nu știu, dacă este bine s-o fac – dar permiteți-mi, fiindcă s-a vorbit atât de mult de deosebirea între generații, permiteți-mi ca în fața unui așa de ilustru reprezentant din generația veche ca d. Kogălniceanu, să accentuez aici diferența, așa cum o înțelegem noi.

Eu am rămas, vă mărturisesc, încremenit, când am simțit din nou în discursul d-lui Kogălniceanu de ieri această diferență în chiar procederea d-sale parlamentară. D-sa a fost din acea generație, care a făcut lucruri din cele mai însemnate pentru constituirea țării: unirea, principele străin, introducerea constituționalismului, independența; dar astăzi, când s-au îndeplinit toate acestea, puțini din acea epocă au rămas, care să mai înțeleagă bine cerințele actuale ale statului nostru modern și independent, și cât de puțini trebuie să fi rămas în adevăr, dacă chiar d. Kogălniceanu nu a putut rămânea, după părerea mea!

D-voastră, d-le Kogălniceanu, vorbind ieri de exportul vitelor din România spre Austria și de convenția comercială, ne spuneați că sunt 30, 40 sau 50 milioane de lei, cari se pierd, fiindcă Austria ne-a închis granița.

(O parenteză pentru o altă mică deosebire între generații: noi, generație doritoare de mai multă exactitate, ne cam mirăm de cifre lipsite de preciziune. Cât este pierderea: 30 sau 40 sau 50 de milioane? căci distanța este mare. Dar să admitem cifra cea mai mare de 50 milioane, fiindcă așa este lucrul mai grav.) Ați văzut cu câtă elocvență a arătat d. Kogălniceanu pierderea și cum ataca pe guvern din cauza ei și cum se indigna că guvernul a tolerat aceasta! s-a tolerat ca Austria să-și facă după o convențiune cu Germania legea sa din 1882, prin care a desființat carantinele și a introdus închiderea graniței către noi!

Dar vedeți ce se mai ascunde sub această atmosferă, poate nu între d-voastră, dar între aceia care citesc asemenea discursuri. Ei vor zice: ce mai om! Ce bine a combătut! (Aplauze.) Și ce guvern rău are țara! Dar onor. d. Kogălniceanu, fiindcă atacă un guvern al țării într-o chestie internațională, d-sa, experimentatul bărbat de stat, fost ministru de externe al aceluiaș cabinet, d-sa, ale cărui cuvinte au greutate în țară și în străinătate și care trebuie să vă fie un model de procedimentele unui bărbat de stat, d-sa, când atinge într-o Cameră jună o chestie internațională, d-sa ne autoriză să-i punem următoarea întrebare.... nu am nici un drept de a-l obliga la un răspuns, ar fi o generozitate din partea d-sale dacă mi-ar da acest drept; dar eu am cel puțin dreptul să pui întrebarea: Este d-sa sigur că fiind d-sa la guvern va izbuti în adevăr să facă pe Austria să-și revoace legea din 1882 și să deschidă granițele pentru intrarea vitelor noastre? Ne poate da d-sa declararea despre această încredere personală a d-sale față cu Austria? Dacă ne dă d-sa această declarare pentru îndreptarea marei nedreptăți ce ne-a făcut-o în adevăr Austria cu acea închidere a graniței, atunci cred că întreaga Cameră îl va ruga prin forma constituțională să treacă pe banca ministerială. (Aplauze.)

Nu aud nici un răspuns din partea d-lui Kogălniceanu.

Kogălniceanu. Voi răspunde la rândul meu.

T. Maiorescu. Eu voi aștepta acest răspuns. Până va veni, trebuie să mă mărginesc într-o regulă generală:

Atunci când un bărbat public, autorizat, se știe în stare de a obținea, fiind el la guvern, într-o chestie internațională ceea ce vede că n-au obținut ceilalți, este în dreptul și în datoria sa de a face opoziție guvernului asupra acestui punct. Dar când un bărbat public și autorizat nu este convins de aceasta și nu simte în sine garanția că el va izbuti în această chestie internațională, atunci a ataca guvernul cred că este o procedare, pe care aș dori ca noi generația nouă să nu o imităm. (Aplauze.) Dar d. Kogălniceanu ne spune însuș, că a făcut guvernul actual acea lege draconiană în contra epizootiei din Rusia și – zicea d-sa – că legea este așa de draconiană, încât este o calamitate pentru proprietarii de la Prut. Și nu este

evident, oare, că guvernul actual a făcut legea draconiana tocmai pentru ca să aibă un argument mai mult ca să obție libera trecere a vitelor în Austria? (Aplauze). Evident că este așa. Apoi atunci ce fel de opoziție vine d-sa să facă în Cameră? Adică să dăm a înțelege că această pierdere enormă a veniturilor țării provine din nepăsarea guvernului și că, dacă am fi noi la guvern, lucrurile s-ar îndrepta îndată? Dar poate să fie un ministru român pe acea bancă și să lase ca o țara străină să aducă țării noastre o pagubă de 50 de milioane prin exportul de vite fără să se opue din toate puterile? (Aplauze.) Este cu neputință una ca aceasta. Este evident că guvernul actual a stăruit ca să îndrepteze lucrul și că orce guvern ar fi stăruit, și este clar că prin acea lege draconiană a căutat să o facă; dar dacă n-a izbutit până acum în contra puternicei Austrii? Și dacă n-a izbutit nici acest guvern acum, este în mai bună poziție d. Kogălniceanu ca să izbutească d-sa față cu Austria? Și dacă nu este, apoi vine d. Kogălniceanu și atacă guvernul asupra unui lucru, unde din contră toți împreună trebuie să-l sprijinim, pentru ca sub forma acestui sprijin să-i dăm toată puterea dinnăuntru ca să poată apăra mai tare în această chestie în afară? (Aplauze.) Apoi, d-lor, vedeți: Școală veche si școală nouă! (Aplauze.)

Știu eu bine că în această regulă de parlamentarism a școalei nouă ne deosebim noi și de unii din vechii conservatori. Dar pentru noi rămâne regula nestrămutată pentru orce opoziție parlamentară: atacă un guvern numai asupra acelor lucruri, despre care știi că, fiind tu la guvern, le vei putea face altfel și mai bine decât guvernul atacat. Și nu ataca niciodată guvernul asupra unor lucruri, despre cari prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot așa ca și guvernul ce vrei să-l ataci. (Aplauze.)

Apoi nu știu eu pe ilustrul d. Kogălniceanu, pe când d-sa era pe acea bancă ministerială acum 5 ani, cât ne-am luptat cu d-sa în privința articolului 7 în chestia evreilor? Nu eram noi, acei din opoziție, care am câștigat majoritatea ca să formulam restricțiunile în contra evreilor așa cum s-au formulat, pe când d. Kogălniceanu voia să ne silească să le dăm mai mult, să-i naturalizăm după categorii?

Când aveam eu atunci această atitudine în contra d-sale, câștigasem convingerea personală că va trece la Berlin și prin urmare la celelalte Puteri acea formulare a noastră. Fusesem câteva luni agentul țării la Berlin și se stabilise atunci o înțelegere prealabilă asupra convenției noastre comerciale cu Germania. Știam cum a fost primită din partea ministerului german restricția noastră în contra evreilor din acea convenție.

Dacă nu aș fi avut această convicție, dobândită din cunoștința împrejurărilor, nu aș fi vorbit în opoziție așa cum am vorbit atunci. Dar atunci erați d-voastră, d-le Kogălniceanu, ca ministru, care ne strigați textual: „Provocați Europa! Aduceți pericol asupra țării, nu provocați Europa! Ei, noi am făcut cum am făcut și este bine cum s-a făcut. Apoi când erați pe banca aceea, ziceați că provocăm Europa, și acum, când sunteți pe această bancă, împingeți guvernul ca să o provoace? (Aplauze.)

D-lor, este o a doua linie de demarcație între d. Kogălniceanu și între noi, și cu aceasta am terminat. D. Carp vorbind în acei termeni vagi în care poate vorbi cineva într-o discuție la adresa Tronului, unde de regulă se cam vorbește despre toate lucrurile, *de omnibus rebus et quibusdam aliis,* a zis ceva și despre legea comunală. Ne spunea că primarul nu mai este administratorul intereselor comunei, căci statul centralizator i-a impus atâtea alte atribuțiuni de a fi executor de tocmeli, agent auxiliar al poliției judiciare etc., încât nu mai are cum să se ocupe de interesele comunei. De aceea trebuie să facem așa ca să-l lăsăm să se ocupe mai mult de comună, să se retragă ultima treaptă a administrației centrale la un cerc mai larg, la canton. Bună sau rea, aceasta era ideea d-lui Carp. Care a fost mirarea mea, când am auzit pe onor, d.

Kogălniceanu zicând: Apoi cu așa idei vine d. Carp? Apoi nu este din contra dorința noastră a tutulor ca să descentralizăm? Nu este rău amestecul puterii centrale a guvernului în comună?

Cu aceasta voia să combată pe d. Carp, care accentuase tocmai acelaşi rău și aceleași dorințe de îndreptare!

Să nu fi înțeles oare d. Kogălniceanu? Să fi vorbit fără a înțelege? Să fi vorbit așa, deși a înțeles? Și d. Kogălniceanu ne cita în acelaș timp cartea d-lui Beștelei și zicea: Vedeți d. Beștelei cum arată fără politică, că mor oamenii, mor locuitorii, trebuie întărire, nu sporește populația, merge rău comuna. Părintele legii comunale din 1864 este d. Kogălniceanu. Prin art. 11 și următorii ai acestei legi, se arată misia comunei în următorul mod: Comuna are să îngrijească de spital, de școală și de biserică, și s-a făcut comuna în modul cum a prevăzut-o onor. d. Kogălniceanu ca să se facă. Și astăzi după douăzeci de ani, la anul 1884, ne citește tot d-sa, ca argument pentru d-sa și contra d-lui Carp, pe Beștelei, care Beștelei zice: mor locuitorii, se slăbesc țăranii! Nu are aceasta aer de contrazicere? Sau ce fel de prevedere politică era aceasta? Apoi vasăzică organizația comunei, a cărei misie principală era să îmbunătățească școalele, sănătatea publică și biserica, s-a arătat incapabilă cu organizația din 1864 să facă acele îmbunătățiri, și prin urmare trebuie să mai degajem acel plus de atribuții, care jenează pe primari, așa încât să nu poată face nimica pentru comună, și să dăm sarcina administrativă mai bine cantonului, și în contra acestora vine d. Kogălniceanu cu Beștelei, care este tocmai un puternic sprijin pentru ideile d-lui Carp!

Cu asemenea contraziceri, cu asemenea prinderi de idei în treacăt numai pentru a se da motive oratorie la opoziții parlamentare cu orce preț, s-a urmat la noi atâția amar de ani, și de aceea am fost lipsiți de mai toate roadele practice, ce așteptam de la sistemul parlamentar.

D-lor, atât, și încă prea mult! Vă mulțumesc pentru indulgența cu care mi-ați permis să vorbesc asupra aliniatului al II-lea din răspunsul la adresa Tronului. (Ilaritate.)

Am accentuat, pe cât am putut, deosebirea care ne desparte pe unii din noi de unii din d-voastră; și nu pot termina mai bine decât privind, ca oameni ceva mai tineri, la un viitor ceva mai depărtat. Cu cât o adevărată muncă pe un tărâm practic ne va găsi pe mai mulți și dacă se poate pe toți cei din viața publică gata a lucra; cu cât vom înlătura mai mult prea marele deosebiri între partide; cu cât vom căuta mai mult a ne fixa în idei precize, pentru ca să avem o adevărată luptă de idei, iar nu de închipuiri vane, cu atât ne vom pregăti la ceea ce ne așteaptă. Căci, d-lor, iluziuni nu ne putem face asupra viitorului: pe noi ne așteaptă încă lucruri mari și lucruri grele. Am obținut cât am putut obține până acum; ne-am întărit. Și când am putea fi siguri, că ne va lăsa soarta un timp măcar de 30 de ani ca să propășim cu liniște în dezvoltarea noastră internă, fericită ar fi țara aceasta și ușor am putea zice atunci, cum ziceau mai mulți oratori în discuția de față: *laissez faire, laissez aller*, se vor îndrepta lucrurile de la sine. Această mulțumire nu ne este dată nouă. Noi trebuie cu puteri înzecit de încordate să lucrăm: căci nu avem o perspectivă sigură de pașnică dezvoltare pentru viitorul acestor 30 de ani. Suntem prin poziția noastră geografică pe calea deslegării chestiei Orientului.

În zadar am voi noi să fim liniștiți și să rămânem în pace, cum dorim cu toții ca să fim; împrejurările nu ne lasă, și ne asteaptă mai curând sau mai târziu, dar în orce caz prea curând pentru dezvoltarea noastră, noua izbucnire a crizei Orientului. Cu curaj, dar cu grije, ne-am dus noi viața în secolul acesta.

S-au tot ivit, și totdeauna la intervale prea scurte pentru noi, răsboaiele orientale și au întrerupt dezvoltarea noastră. Niciodată răsboaiele în secolul acesta nu au fost provocate de noi, dar totdeauna am fost învăluiți într-însele, și vom fi cu

necesitate implicați și în viitoarea criză orientală. Suntem astăzi mai tari decât înainte, dar trebuie să devenim din ce în ce mai tari, pentru a ne simți din ce în ce mai siguri pentru momentul cel mare. Fată cu această perspectivă, deosebirile interne dintre noi trebuie să fie totdeauna îmblânzite. Trebuie să înlesnim din vreme conlucrarea legală a tutulor la întărirea țării, pentru a ne putea arăta la momentul cerut ca membri uniți ai aceluiaș stat. (Aplauze prelungite.)

69

Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu în contra Sinodului

(Ședința Camerei de la 18 decemvrie 1884)

O importantă interpelare a lui M. Kogălniceanu, dezvoltată în ședinta Camerei de la 18 decemvrie 1884, se ocupă de reforma Sinodului si de reaoa lui tendență de a spori tagma călugărească. Însă animozitatea, ce transpira din cuvintele interpelatorului în contra înalților nostri Prelati de atunci, fac pe autorul publicarii de fată să-l combată prin discursul următor.

Când va veni momentul oportun pentru o reformă a Sinodului prin întroducerea elementului mirean (și probabil acest moment nu va veni decât sub domnia unui succesor *ortodox* al regelui Carol I), legislatorii de atunci vor fi datori să-și reamintească interpelarea lui Kogălniceanu, cu atât mai mult, cu cât ea se refere și la lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei în această chestie.

D-lor, am cerut cuvântul, fiindcă în discursul d-lui Kogălniceanu a fost o parte, în privința căreia cred că este bine să se audă în această Cameră și alt glas.

Fără îndoială, d-lor, chestia clerului a început a ajunge la ordinea zilei. Este un fel de mișcare în toată societatea noastră, în mare parte foarte bună, care în această parte se

poate prezenta cu motivele ei la lumina zilei și poate să găsească aprobarea tutulor. Dar este și o parte, despre care nu cred că se poate arăta cu adevăratele ei motive la lumina zilei.

D-lor, ce voia interpelarea onorab. d. Kogălniceanu, așa precum era anunțată? Înțelegeți, că nu mă voi pune a scruta intenția nimănui, ci voi lua interpelația așa cum a fost dezvoltată în Cameră. Așa cum a fost anunțată, interpelarea d-lui Kogălniceanu avea de scop a atrage atenția d-lui ministru al cultelor asupra călcării legiuirii relative la călugări. În această privință este de datoria unui deputat de a chema pe ministru la respectul legilor, pentru ca el să facă pe alții să le respecte. Însă în această proporție chestia este foarte mică. Onor. d. Kogălniceanu v-a arătat însuș câteva date statistice din care rezultă că, orcât ar părea de motivată plângerea d-sale în contra sporirii călugărilor și călugărițelor, în fapt numărul lor descrește din an în an; din ce în ce se împuținează și monăstirile și numărul călugărilor. În această privință suntem într-o stare de tranziție sigură în rezultat, tranziție în sensul de a nu se lăsa o prea mare întindere unui element, care, dacă ar deveni prea întins, ar putea fi periculos pentru stat. Apoi, onor. Cameră, în această privință nu aveți d-voastră remediul în mână? Nu aveți budgetele, în care sunt trecute toate monăstirile și tot personalul lor? Or în ce moment, când societatea civilă ar voi să reguleze chestia aceasta, are în mână arma singură: comisia budgetară, care poate reduce numărul călugărilor cât crede, și altă avere nu au astăzi călugării în afară de budgetul statului. Vasăzică, întru aceasta nu poate să fie greutate, și chestia din acest punct de vedere este aproape irelevantă.

Prin urmare, de ce este vorba cu această ocazie? Vrea d. Kogălniceanu să dea un sprijin mișcării preoților de mir în contra clerului nostru înalt? Dacă voim să dăm acest sprijin, este oare bine, d-lor, să venim noi, societatea civilă, societatea laică, și să învrăjbim, să ațâțăm ura între preoții de mir și între prelații Sfântului Sinod?

M. Kogălniceanu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Ceea ce m-a făcut să iau cuvântul este tocmai aceasta. Și eu, împreună cu mai mulți deputați, împărtășesc dorința ca să se facă ceva în această ramură; dar cu cât noi o împărtășim mai mult, cu atât vă mărturisesc că mi-este teamă de a vedea o chestie, care nu se poate duce la bun capăt decât cu buna înțelegere a tutulor și mai ales cu buna înțelegere între noi și prelații Bisericei Române, de a vedea, zic, o asemenea chestie tratată ca armă de învrăjbire pe terenul politic.

M. Kogălniceanu. Mai cer o dată cuvântul.

T. Maiorescu. Cu aceasta manieră de a trata chestia, cred că nu vom ajunge la nici un rezultat; și vedeți, d-lor deputați, cât era de nedreaptă acuzarea, pe care onor. d. Kogălniceanu a făcut-o unora din prelații noștri, cel puțin în întinderea în care a făcut-o. Aduceți-vă aminte, de ce era vorba. Se zicea întâi: se poate ca Sinodul, membrii importanți din Sinod, să vie și să se pue în ceartă cu catolicii, să voiască a rămânea preoții lor numai misionari? La noi, unde, ca d. e. în județul Roman, sunt sate cari pentru a treia parte au locuitori catolici? – Să vedem, merită prelații noștri această acuzare?

Apoi acolo până mai deunăzi veneau preoți *italieni*, și până când au fost lucrurile așa, toată lumea trăia în bună pace. De la un timp încoace s-au rechemat preoții italieni și se trimit pe acolo preoți *unguri*, așa încât este o întreagă agitație de un caracter străin de însăș religia.

De această tendență a preoților unguri sunt sigur că guvernul din Pesta este străin. Dar sunt în Ungaria, ca în orce stat liber, tot felul de tendențe a diferitelor partide în afară de guvern, și poate de acolo vine mișcarea, care are aerul de a face din unii preoți catolici ai județului Romanului nu numai apostoli ai religiunii, ci apostoli cu intenții vădite de agitări naționale politice în contra noastră. (Aplauze.)

Apoi, d-lor deputați, dacă în momentul de față guvernul țării noastre, dacă toti oamenii noștri politici și în timpii din

urmă chiar toată presa noastră (căci și *România liberă*, care avea înainte o altă direcție, și-a schimbat-o astăzi), dacă, zic, tot ce se mișcă în această țară cu viață publică se ferește cu cea mai mare scrupulozitate de a se amesteca întru ceva în statul vecin, unde sunt români, dacă într-această rezervă absolută noi putem servi de model de buni vecini: apoi suntem și noi în drept a cere, ca nici în mijlocul nostru, în țara noastră, să nu se încerce din partea unor unguri agitații în sensul contrar nouă. (Aplauze.)

Poate că prelații noștri, mai puțin deprinși cu formele parlamentare și diplomatice, dar simțind și ei unde stă astăzi o parte a chestiei acestor catolici, poate că nu s-au exprimat tocmai clar. Dar cred că atitudinea lor schimbată, în ceea ce privește cazul citat de d. Kogălniceanu, își are cauza sa aci, și cred dar, că din acest punct de vedere nu merită prelații noștri să fie acuzați așa cum au fost acuzați.

Era un al doilea lucru ce l-a relevat onor. d. Kogălniceanu: cele petrecute între mitropoliți la înmormântarea lui Cuza. Mare Domn a fost Cuza în privința multor acte mari ce le-a făcut și cari stau întipărite în memoria tutulor, zicea d. Kogălniceanu. Așa este. Însă vedeți, d-lor, deosebirea între mărirea curat istorică și între o situație mai mult politică nu se poate face bine decât după ce a trecut mult timp de la acea mărire istorică. Este probabil că peste 40–50 de ani istoria are să vorbească în mod nepărtinitor de actele naționale ale lui Vodă Cuza. Dar nu veți tăgădui că sub cuvintele acestea mari despre Vodă Cuza s-a încercat pe ici pe colo, ce e drept, fără rezultate puternice, dar în fine tot s-a încercat pe ici pe colo a se face o agitație, care nu știu dacă a avut totdeauna de scop exclusiv interesul Istoriei universale și paza panteonului celebrităților noastre trecute, fără nici o tendență de actualitate sau de viitor. Și așa fiind, s-a întâmplat să moară Principele Cuza în niște momente, în cari istoria nepărtinitoare era greu

de despărțit de politică militantă, și în asemenea momente a fost el înmormântat în țară la Ruginoasa.

S-a putut întâmpla, și aceasta nu este prea greu de închipuit, ca cu această ocazie să vie și unii oameni, cari nici măcar cenușa și majestatea morții nu au respectat-o îndestul pentru a lăsa înaintea ei să tacă interesele momentane de partid. S-a putut întâmpla d. e. ca, cu această ocazie, să se facă demonstrații de politica zilei, și când, fără a voi, neavând acest scop, dar în fine coexistent cu aceasta, un prelat al țării provoacă pe Mitropolitul-primat într-un mod cam deschis, să ia o parte mai demonstrativă la această ceremonie, vă pare că este așa de straniu din partea Primatului, răposatului Nifon, ca să zică: nu intru pe această cale și nu găsesc bine să intre fratele meu din Iași pe această cale?

Apoi, onor. Adunare, ce voim noi? Sunt multe lucruri rele în clerul nostru, care trebuiesc îndreptate, și onor. d. N. Ionescu și noi toți ne vom asocia cu d. Kogălniceanu la orce îndreptare sănătoasă a lucrurilor; dar un lucru bun are clerul nostru: nu prea face politică militantă, prelații noștri nu fac intrigi politice în stat; nu fac agitări în contra guvernelor noastre.

Ați văzut vreun mitropolit la noi, care să fi încercat să ție în eșec pe guvern, cum s-a întâmplat d. e. în Sârbia? Asemenea lucruri nu se întâmplă la noi. În totalitate prelații noștri ne lasă în liniște în ceea ce privește direcția politică a societății civile.

Ce trebuie să voim noi acum?

Am voi noi oare să se amestece prelații mai mult și într-un mod mai accentuat, mai activ în această privință? Nu cred.

Prin urmare, de ce să ne mirăm, dacă Mitropolitul-primat a intervenit ca să nu se facă nici o demonstrație politică cu ocazia înmormântării răposatului Cuza-Vodă?

Eu cred că bine a gândit acel Primat, când a gândit în acele momente, că putându-se produce o agitație oarecare în țară, nu trebuia să lase să participe și biserica la această agitație. Din parte-mi sunt convins că și Mitropolitul Moldovei de atunci

n-a avut nici o intenție de a face politică de agitare, și astăzi cred că însuș Mitropolitul Primat al României, care pe atunci era Mitropolit al Moldovei, admite că bine a făcut atunci fostul Mitropolit Primat din București, că nu a luat parte la o ceremonie, care-i părea implicată în demonstrații politice.

D-lor, în această stare de lucruri, dacă noi, adică societatea noastră civilă, avem dorința de a îndrepta starea clerului nostru și mai ales dorința foarte legitimă de a ridica clerul de mir, cred că nu ar trebui să venim și să tragem la bara Adunării pe episcopii țării.

Desigur că sunt multe slăbiciuni omenești de vindecat, și multe rele de stârpit, dar să nu uităm (și cu drept cuvânt a relevat aceasta și onor. domnul Ionescu) că toți episcopii noștri sunt aleși de țara întreagă reprezentată în Cameră și Senat, că ceea ce avem astăzi pe scaunele episcopale, este ceea ce noi, țara, cu sufragiul nostru, am scos și am ales din toată preoțimea și am pus pe acele scaune.

Așa fiind, este oare lucru nemerit ca în momentul când ne alipim de biserică, cel dintâi pas al nostru să fie o critică amară, o declarație violentă în contra acestor episcopate? Și dacă așa procedem noi la reforma bisericei și dacă așa ațităm noi preoții de mir în contra episcopilor, ne mirăm că episcopii încep a se găsi înstrăinați de noi? și că încep a privi în noi, societatea modernă, un fel de dușman care-i atacă și care nu le lasă participarea liberă, deschisă, binevoitoare la opera noastră? Apoi aceasta ar fi o bună acțiune politică a noastră, societate civilă? Dar atunci de ce prin Constituție am admis episcopii în Senat? Fără îndoială, pentru ca împreună cu noi să lucreze și ei ca buni colegi la îndreptarea clerului; și când aceasta este starea noastră constituțională, este oare drept ca noi, Camera de jos, să venim să le săpăm autoritatea cu interpelări de acestea? Nu mai înțeleg. Eu cred că ar trebui cu toții împreună și cu ei împreună să procedăm la îndreptare, și orce dezbinare și învrăjbire, care cu această ocazie o

introducem noi laicii în contra episcopilor, este o întârziere a acestei opere de reformă, și onor. d. Kogălniceanu, care cu drept cuvânt ne arată însemnatul rol național ce l-au avut prelații noștri în 1857, nu poate să ne facă să credem că astăzi ar trebui să începem un fel de război civil în contra Episcopatului Român!

Onor. Cameră, convins, ca și d-voastră toți, că se simte răul și că toți avem dorința de a-l îndrepta, m-am crezut dator de a ridica un glas slab în favoarea conlucrării noastre a tutulor pentru această reformă împreună cu însuș episcopii. Căci nu este nimic mai periculos decât ca societatea civilă, care nu tolerează ca să se amestece biserica întru ale ei, să se amestece ea într-un mod dușman întru ale bisericei. Nu trebuie să ne înstrăinăm un așa de puternic mijloc de întărire a poporului nostru.

Pentru ca să ajungem la această reformă în bună și pașnică lucrare, prima cerință este respectarea bisericei și a reprezentanților ei din partea noastră. (Aplauze.)

70

La Adresă. Nemulțumirea în țară.
Necesitatea unei magistraturi mai independente

(Ședința Camerei de la 27 noemvrie 1885)

D-lor deputați, prin darea de seamă ce a făcut d. raportor asupra celor petrecute în comisia de răspuns la Adresa Tronului, ați putut vedea că în această comisie în care mi-ați făcut onoarea și de astă dată de a mă alege, nu s-au putut întruni sufragiile unanime a membrilor pentru redacția ce se propune votului d-voastră. O minoritate, compusă din d. Laurian și din mine, a prezentat comisiei câteva amendamente; două din acestea, cele mai principale, n-au fost primite de majoritate. Pentru noi importanta lor a fost destul de mare pentru a ne face astfel să votăm în contra proiectului întreg. Vom motiva la timp aceste amendamente înaintea d-voastră; și dacă nu vor avea favoarea de a fi primite, ne vom vedea, cu părere de rău, siliti a vota în contra întregei Adrese.

D-lor deputați, suntem în discuția generală a Adresei; după art. 95 din Constitutie „la deschiderea sesiunei Regele expune prin un mesagiu starea țării, la care parlamentele fac răspunsurile lor". Suntem dar chemați după Constituție a ne da fiecare părerea, fie prin vot, fie prin vorbire asupra modului cum privim starea tării în momentele de față. Ca să putem judeca starea țării, este bine să ne întrebăm, mai întâi, cari sunt în momentele de fată elementele diferite, care preocupă opinia

publică și sunt caracteristice pentru o expunere a situației. Noi vedem mai ales trei elemente diferite, cari nu pot fi trecute sub tăcere când este vorba de starea țării de astăzi. Două din aceste se arată în felul său de către d. raportor al majorității, unul nu se arată.

Aceste trei elemente sunt următoarele: întâi și poate predomnind în preocuparea d-voastră: criza care se desfășură în Balcani; al doilea, înnăuntru, grija pentru situatia economică; mai adăogăm al treilea o altă preocupare, nu externă, ca cea dintâi, nu de ordine materială, ca cea de-a doua, ci de o altă ordine foarte caracteristică; vom numi acest al treilea element: nemulțumirea crescendă a țării față cu administrația.

Voi trece foarte repede peste cele două elemente dintâi. În privința evenimentelor, cari se petrec în așa apropiere de noi dincolo de Dunăre, noi nu avem nimic de zis la formularea făcută de majoritatea comisiunii în proiectul de răspuns la Adresă. Față cu apărarea țării, în ceea ce priveste situația ei în relațiile internaționale, noi ne asociem la acea expresie de sprijin ce trebuie să fie dată guvernului. Cred chiar, d-lor deputați, că ne putem felicita de situația noastră în această privință. Atitudinea rezervată ce a păstrat România în conflictul balcanic, și, dați-mi voie a adăoga, fără a ni se putea imputa o excesivă mândrie națională, demnitatea și siguranța procedărilor, prin cari s-a distins statul nostru cu ocazia acestui conflict vecin, a dat o dovadă despre maturitatea politică, la care a ajuns România, și despre tăria, cu care știe a-și îndeplini misiunea modestă, dar bine înțeleasă, ce o are în politica generală a Europei. (Aplauze.)

Așa de adânc este acest simțimânt în noi, încât și ceea ce voi avea onoarea să vă zic asupra părții, la care ne-am despărțit de majoritate, o voi zice numai într-un mod condițional. Este adică bine înțeles că noi vorbim despre nemulțumirile crescânde interne, numai presupuind că vom avea timp de dezvoltare pașnică pentru a ne ocupa de asemenea chestii. Dar

dacă criza vecină va lua un caracter mai acut, vom fi cei dintâi a da dovadă despre necesitatea ce simțim, că orice divergență între noi trebuie să înceteze, când este vorba de susținerea țării față cu străinătatea. (Aplauze.)

D-lor, trec și mai pe scurt asupra celui de al doilea punct relevat în situația actuală, adică asupra stării noastre economice, pentru a nu vă obosi prea mult în această discuție generală. Este un amendament special pus de noi în această privință, care ne va veni în discuția pe articole, și atunci unul sau altul dintre noi va dezvolta motivele acestui amendament.

Viu acum la al treilea element, care ne pare a caracteriza starea țării noastre în acest moment; la nemulțumirea, pe care o credem crescândă în privința administrației.

Aici se cuvine a menționa mai întâi unul din simptomele publice, cari s-au produs întru aceasta: este coaliția mai multor bărbați politici însemnați, unii din Cameră și Senat, cei mai mulți afară din Cameră și Senat, coaliție care, cu toată divergența de principii afirmată, se simte oarecum forțată de împrejurări ca să se formeze și care-și îndreaptă acțiunea în contra guvernului de astăzi. D-lor, nu este treaba noastră de a vorbi pentru sau contra unei asemenea coaliții, nu ne privește întru cât este o coaliție. Dar pe mine mă interesează, dacă îmi permiteți a vă aduce aminte de un punct de vedere susținut și în anul trecut, din punctul de vedere al necesității, ca toate elementele politice ale țării să fie reprezentate într-o Cameră. Va fi important a constata din acest punct de vedere, dacă elementele conservatoare, pe cari le văd în coaliție și cari prin manifestul lor cer libera expresie a țării, înțeleg prin aceasta: că vor să participe și ele la viitoarele alegeri și la viitoarele Camere.

Dacă o vor, atunci manifestul coaliției este cel dintâi fir de iarbă crescut peste pământul, în care este bine să fie și să rămâe înmormântată rezoluția din anul trecut, prin care se declară de nelegală revizuirea și dotația Coroanei. Atunci cei ce din

legalitate își fac o armă de atac în contra guvernului, vor da mai întâi ei înșii exemplul că reintră în legalitate și se supun legilor țării, și dacă va fi așa, atunci acest manifest să vă fie un semn bine-venit!

De altminteri, coaliția în chestie nu are pentru noi o altă valoare decât aceea de a fi un simptom mai mult al preocupațiunii generale în țară, simptomul unei mari și întinse nemulțumiri.

D-lor deputați, nu este lucru ușor de a vorbi cu oarecare folos despre nemulțumirile unei țări cu administrația sa, și sper că-mi veți face onoarea de a crede mai dinainte, că nu am atins un asemenea punct pentru a vă debita numai un șir de fraze generale de opoziție.

Administrația e un aparat foarte complicat; sunt 3000 de primari, ațâți subprefecți și atâția prefecți etc., sunt așa de multe chestii izolate, ce în decursul unui an se rezolvă de administrație, încât ar fi cea mai mare nedreptate, când ar cita cineva numai 2,5 sau 10 nemulțumiri, fie orcât de legitime, pentru nedreptăți suferite din partea administrației și ar veni să facă din aceasta o armă de acuzare în contra guvernului într-o discuție generală la Adresa Tronului. Asemenea rele s-au comis și, din nenorocire, din cauza slăbiciunilor omenești se vor comite întotdeauna; și-mi aduc aminte foarte bine, cu câtă dreptate s-a atacat și reaua administrație a conservatorilor, cum se poate ataca și reaua administrație a guvernului liberal. Aci au mare cuvânt aceia cari zic că întreaga cultură a țării cu moravurile ei trebuiește mai întâi îndreptată și apoi va veni și o mai bună administrație în toate amănuntele.

Cu toate aceste expresia „nemulțumire" pentru a caracteriza opinia publică dintr-o țară nu este un cuvânt, care trebuie înlăturat, și nu este imposibil de a afla un fel de măsură, după care să ne putem forma judecata cu oarecare siguranță.

Multe rele se pot face într-o administrație; totul este ca să simță că *direcția centrală* văzută, manifestă, este spre îndreptare.

Multe slăbiciuni vor avea mulți funcționari de-ai noștri orcum s-ar alege, fie și cu cea mai mare bună-credință, numai să se simtă că este în adevăr serioasa tendență de a-i alege bine și de a-i face să proceadă în lucrările lor după legi și după dreptate.

Dar când s-ar vedea din contră, vorbesc hipotetic, nu într-un caz, nu în două, nu în zece, ci când s-ar vedea într-un mod aproape general, că administrația centrală, în loc să reducă pe cât poate rezolvirea chestiilor la o normă de dreptate sau de echitate generală, tinde a spori acțiunea arbitrară a unor membri din partid, fie în interesul exclusiv al partidului, fie în interesul personal al partizanilor; când s-ar vedea mai departe că un minister, în decursul unui timp mai îndelungat al acțiunii sale, se ferește a aduce în dezbaterea Camerei vreo măsură legislativă, care să mai restrângă arbitrarietatea administrativă, și dacă chiar se prezintă vreun asemenea proiect, îl dezbate numai de aparență, îl întârzie, îl modifică, îl slăbește și în urmă îl înlătură, atunci suntem în drept de a ne întreba: prin o asemenea tendență, manifestată prin o mai lungă experiență, va crește sau va scădea nemulțumirea țării și, dacă va crește, se va putea vorbi cu oarecare temei într-o discuție a Adresei către Tron despre această situație?

Putem dar avea două constatări diferite, sau dacă este vorba numai de nemulțumiri parțiale în diferitele amănunte a le administratiei, sau dacă este vorba de o tendență generală a administrației centrale spre lăsarea intereselor în arbitriul membrilor influenți din partid.

Între acest „dacă și dacă" avem să facem cumpăna.

Să examinăm dar chestia mai de aproape. Onor. meu preopinent, d. Tacu, vede lucrurile în niște colori foarte trandafirii. D-sa are convicția că se îndreptează toate sub administrația actuală și că vor veni proiecte de legi, cari vor încuraja industria, comerciul, învățământul public și că se vor face toate ameliorările cerute de noi.

Dar, d-lor deputați, de la proclamarea Regatului au trecut patru ani și mai bine, suntem în anul al cincilea și ar fi timpul venit să ne dăm seamă despre tendența administrației centrale spre bine sau spre rău.

După proclamarea Regatului ne-a spus guvernul, nu noi o zicem, guvernul a zis-o și a repetat-o: a venit era cea nouă, aveți o muncă mult mai mare, mult mai grea de îndeplinit; ați constituit statul român, acum aveti sarcina de a-l organiza înăuntru.

Pentru ce acest stat român trebuie să se organizeze?

Pentru că statul român, în urma constituirii sale moderne, a devenit un stat constituțional și occidental: trebuie să se deosibească de orientalismul, în care era căzut în secolul trecut, prin urmare trebuie să introducă în legislația sa între altele și o mai mare siguranță individuală a cetățeanului în contra arbitrului guvernamental.

Căci atunci, când se zice stat constituțional, aceasta implică între alte lucruri esențiale o putere legislativă, o putere judecătorească și o putere executivă. Vasăzică, în deosebire de Turcia și Rusia, nu are puterea executivă să intre în justiție, nici să paralizeze acțiunea puterii legiuitoare; nu are puterea legiuitoare să facă executare sau să facă justiție; iar puterea judecătorească are să aplice după conștiință o lege scrisă și să dea dreptate pe cale generală tutulor, fie guvern, fie particular.

Acestea, în principip, sunt cele trei atribuții deosebite, fără de cari nu există stat constituțional.

Nouă însă ne lipsește încă unul din acei trei stâlpi, pe cari stă statul modern; ne lipsește independența puterii judecătorești de puterea executivă.

Și mă mir (dar m-am mirat de atâtea ori înainte d-voastră!) cum se pot găsi în Partidul Liberal oameni cari să zică: nu este încă coaptă societatea noastră sau moravurile noastre pentru această independență; adică pentru inamovibilitatea magistraturei. Partidul Liberal, care a reformat, care a constituit,

care a voit să facă chiar progrese în constituționalism prin revizuire, nu vede oare că, dacă declară poporul român de astăzi incapabil de a avea independența magistratului, îl declara implicit incapabil de a avea sistem constituțional? Căci este absurd a vorbi de sistem constituțional, dacă nu ai independența magistratului de guvern. (Aplauze).

Este absurd; este mai rău decât absurd, îndată ce nu ai independența magistratului, ai intrat în Orient. (Aplauze). Ai intrat chiar mai departe și ești mai rău decât în Orient. Cu hatârurile turcești știi la cine te adresezi; cu aparența unei magistraturi, care judecă după o carte de legi, dar care însăș este schimbată și menținută după arbitriul unui ministru, ai ipocrizia, ai hatârul mai teribil mascat sub aparența unei legalități, și atunci este mai bine franca declarație de orientalism cum era mai nainte. (Aplauze.)

Dar acestea sunt generalități, cum zicea d. Lascar Catargi. (Aplauze.) Să specificăm ceva chestia.

Organizarea în interior!

Acum patru ani, cea dintâi chestie la ordinea zilei a fost: magistratura independentă. Cu drept cuvânt, fiindcă nici nu există stat constituțional fără aceasta.

În Mesagiul de acum trei ani s-a repetat, în mesagiul de acum un an iarăș s-a zis: veți avea asigurată independența magistraturei și încrederea justițiabililor. Dar nu știu cum s-a întâmplat ca totdeauna ministrul, care în vreun Mesagiu ne da asemenea promisii, să fi fost schimbat înainte de a se putea încerca măcar să-și realizeze promisia.

Ministrul, care acum patru ani ne dase această promisie, onor. d. Pherechyde, a fost schimbat a doua zi; și ministrul de justiție de acum 3 ani a fost schimbat; și ministrul care ne-a promis în anul trecut – nu-mi mai aduc aminte care... a! d. Voinov, a fost schimbat după două luni. Si mă tem că ministrul, care ne promite astăzi, adică nu ne prea promite de astă dată, va fi schimbat după două zile. (Ilaritate).

Cum vă pare d-voastră aceasta? Întreb eu: ce vrea Partidul Liberal să facă cu o organizare așa de fundamentală, precum este neatârnarea magistraturei de arbitriul guvernului? Dar ce înseamnează toată lupta pentru libertate în orce stat modern? Ce înseamnează, dacă nu scoaterea unei părți a vieței publice din arbitriul puterii executive? Și când patru ani ni se tot repetă din an în an, că trebuie să organizăm și să reorganizăm, și se tot promite și nu se face, îmi vine să zic pare că e un făcut, adică făcut în sensul poporului, care prin făcut nu înțelege săvârșit, ci înțelege că e ursit, în cazul nostru ursit de a nu se face. Când vedem că se sustrage regulat orce ministru al justiției de la opera pe care o propune, aceasta nu vă pare d-voastră că autorizează pe cineva să spue în Cameră, trăgând suma acestei experiențe de patru ani: nu este voința serioasă a administrației centrale de a scoate de sub arbitriul puterii executive soarta magistraților și prin ei soarta împricinaților? (Aplauze.)

Aduceți-vă aminte de acum un an. În acea interesantă defilare de oratori în nou-aleasa Cameră, care după părerea revizioniștilor avea să ne dea o mai bună expresiune a țării, în acea defilare, pe care d. Kogălniceanu a caracterizat-o într-un mod cam pitoresc[1], se înscrisese la vorbă și actualul ministru al justiției și ne ținuse o cuvântare frumoasă. Și când am văzut cum în sensul celor zise de Mesagiul de atunci, adică de independența magistraturei, se schimba ministrul justiției și vine d-sa, vă mărturisesc că am pierdut pentru moment bănuiala, ce începusem a o avea, că nu se va face nimic de Partidul Liberal sub acest guvern pentru independența magistraturei și mi-am zis: d. Nacu are să facă ceva; toată ambițiunea, toată onoarea unui reprezentant al tinerimii inteligente din Partidul Liberal este legată de această chestie. Și în adevăr am si văzut îndată o comisie numită de d. ministru

[1] „Irozii din Vicleim".

al justiției, în care mi-a făcut onoarea de a mă convoca și pe mine, care a fost consultată de d-sa ce trebuie să facă. În acea comisie a spus fiecare ce a crezut. Ministrul justiției, cu o lăudabilă energie, s-a pus apoi pe lucru, a făcut un proiect de organizare, l-a trimis în cercetarea Curții de Casație, și nu știu dacă și a altor Curți, ni l-a trimis tipărit și nouă, membrilor acelei comisii. Ce m-a înspăimântat însă îndată ce am văzut lucrarea tipărită și mi-a deșteptat iarăș vechia bănuială, a fost... însă, d-lor deputați, după discuțiile latinești dintre d. Rădulescu și ceilalți membri din Cameră, mi-e frică să mă arunc și eu în latineasca. Dar iată lucrarea d-lui ministru, o am cu mine. Ea poartă titlul: „anteproiect". Ceva fi aceasta, anteproiect? Pe cât înțeleg eu acum, între proiect și anteproiect este o deosebire foarte mare. Proiect însemnează pe latinește o aruncătură înainte. Anteproiect va fi însemnând dar o aruncătură înainte a unei aruncături înainte a organizării judecătorești. (Ilaritate. Aplauze.)

Mă așteptam acum să văd ce se face la deschiderea Camerei. Mesagiul Coroanei, așa de bogat în solicitudinea sa pentru lucrările d-voastră în anul trecut, în anul acesta vă zice cu un laconism demn de o mai bună cauză: mai aveți din anul trecut proiecte de legi; guvernul meu vă va mai prezenta și altele. Atâta e tot? Cum? Un proiect de lege așa de însemnat, fundamental, care are să ne facă un stat constituțional din ce nu suntem decât în aparență, se lucrează pe baza întregii atmosferi a Camerei din anul trecut de d. ministru al justiției, proiectul se trimite la Curtea de Casație, este gata, îl am și eu, și nimic despre el în Mesagiu?!

Fără îndoială, m-am crezut dator în comisia Adresei să întreb cum stăm cu această chestie. Și d. ministru a avut amabilitatea a ne specifica cu mai puțin laconism câteva proiecte de legi, care au să vie în dezbatere, și atunci am auzit că are să vie în dezbatere mai întâi de toate un proiect asupra instrucției publice.

M-am informat mai de aproape. E ceva straniu acest proiect al instrucțiunii publice. Știți că profesorii se aleg prin concurs și sunt cam inamovibili. Acestora n-ai ce să le faci; adică n-ai ce să le faci cu influența guvernamentală, nu sunt direct la discreția guvernului. Reforma învățământului e o chestie foarte importantă pentru îmbunătățirea țării în genere. Politicește vorbind însă în chestia ce o discutăm acum, adică în privința restrângerii arbitriului administrativ acolo unde nu are ce căuta, reforma învățământului public se află pe a doua linie.

Și apoi mai adăogați și aceasta: proiectul învățământului public, orcât de însemnat ar fi, nu e gata, nu e încă scris, nu e făcut; nu s-a consultat nimenea asupra lui; nu e dat încă în consiliul miniștrilor, și totuș deodată accentul din partea guvernului și a majorității comisiei, că acest proiect nefăcut trebuie să vie înainte și proiectul pentru organizarea judecătorească, făcut, tipărit, publicat și distribuit, are să vie în urmă. Straniu lucru! În urma a ce? Mi-am permis a întreba pe d. ministru al justiției, și cred că nu comit o indiscretie spuind ceea ce ne-a zis d-sa în comisie... Cu autorizarea d-sale dar spui că a zis, că pentru d-sa reforma magistraturei e strâns legată cu îmbunătățirea salariilor magistraturei și după părerea d-sale această îmbunătățire s-ar urca la un milion, și dacă acest milion e disponibil sau nu, trebuie să se vadă după discuția budgetelor.

Eu mi-aduc aminte că pentru profesorii, cei cam inamovibili, cari nu se pot prea lesne câștiga influentei guvernului, numaidecât s-au găsit 1 400 000 lei; dar când vine chestia la magistratură, unde e tocmai vorba ca prin o nouă organizare să se scoată de sub influența puterii executive, se leagă totul de un milion, care e greu de găsit, și în situația finanțiară a momentului impresia ce am avut-o e: că nu se va găsi deloc pentru proiectul acesta de lege. Curioasă argumentare a ministrului de justiție! Judecători, voi, chemați

a judeca nu numai oameni privați, ci prea adeseori și administrația în relațiile cu cei privați, voi, cari pentru aceasta atârnați de la arbitriul meu, ministrul de justiție, în ceea ce privește Curțile de apel și tribunalele și judecătoriile de ocoale, vouă, fiindcă n-am un milion ca să vă măresc leafa, nu vă dau nici măcar ceea ce v-as putea da fără leafă: demnitatea si independența voastră (Aplauze). Dar tocmai fiindcă lipsește un milion, dați-le cel putin demnitatea oficiului, ca să se stie că nu sunt atârnați de bunul-plac al unui ministru.

Onor. d. raportor ne-a atribuit, în darea de seamă ce a făcut asupra dezbaterilor din comisia Adresei, intenții prea juvenile când a zis că amendamentul nostru a avut „scopul de a cere reforma magistraturei înainte de orcare altă lucrare". Nu, acesta nu a fost scopul nostru. Camera fără îndoială o să lucreze, după dispozitia timpului său, aceasta sau altceva; dar scopul nostru era de a cere „neîntârziata" prezentare a proiectului, care ne-a fost anunțat în zadar de patru ani de zile, care acum e făcut și tipărit, și se vede deodată amânat în indefinit, pus în urma unui proiect nefăcut și neadus. Noi am vrut să arătăm cum prin această procedare se dovedește că nu e intenția guvernului ca să vă prezente reforma organizării judecătorești.

D-lor, chestia urgenței anume pentru reforma magistraturei mi se pare că e mult mai importantă decât se arată la prima vedere. Căci în acelaș mod, în care vorbeam de judecarea unei nemultumiri din societatea întreagă asupra administrației în genere, să vedem de nu vom putea găsi o măsură pentru a judeca dacă magistratura noastră a crescut sau a scăzut în nivelul ei sub guvernul liberal? Sau cel puțin să constatăm dacă a crescut sau a scăzut în aprețiarea țării asupra ei?

Iată măsura ce v-o propui pentru a putea judeca: fac apel la conștiința d-voastră, cum își aduce aminte fiecare din d-voastră, căci aci nu e vorba de partid.

Cunoaște fiecare din d-voastră, fie din ceea ce s-a petrecut chiar cu d-voastră, fie din cercul relațiilor private ce le aveți,

următorul lucru: când astăzi o persoană are un proces important, ați auzit d-voastră cu toții zicându-se: să-mi aleg un advocat aproape de guvern și cu influență, că dacă nu fac așa, am să pierd procesul? Spun un adevăr de toți cunoscut cu aceste cuvinte?

E unul din d-voastră care vrea să mă dezmintă? Unul singur? Nici unul nu mă întrerupe. Dacă dar nu e nici unul, ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că s-a pierdut încrederea țării în independența și imparțialitatea magistraturei. Cu alte cuvinte, se simte că magistratura e o dependentă a guvernului.

Apoi acesta e statul constituțional modern?

Dar când aș merge acum mai departe în acest șir de constatări în chiar conștiința d-voastră, când aș zice....., dar nu voi comite lipsa de parlamentarism de a cita un singur nume. Eu voi face numai și numai apel la d-voastră, și argumentatia mea numai atunci va fi temeinică, când în capul d-voastră la amintirea lucrului va sta și numele persoanei, atunci se va dovedi că așa e opinia publică. Când aș zice dar, în București cine este advocatul cel mai influent ca partizan al guvernului? Cine e acela pentru care, dacă e un proces important, se face un *steeplechase* (cuvânt englez, dar lucrul nu este din patria constituționalismului), cine să-l aibă mai întâi, si nefericitul împricinat, care vine în al doilea rând, aleargă disperat la ușa tutulor celorlalți advocati ca să caute o contrabalansare a influentei. Aceasta, d-lor, e un scandal. (Aplauze.)

Mai adăogați acum curagiul (e parlamentar termenul) cu care o persoană de o așa influentă se folosește și de poziția sa spre a schimba cu ajutorul aparatului legislativ o dispozitie interpretativă a legii pentru un proces ad-hoc, si atunci îmi veți da dreptate când zic că am căzut mai jos decât hatârul turcesc (Aplauze.)[1]

[1] În urma acestor cuvinte si după o scrisoare publicată si semnată de d. Eug. Stătescu s-a întâmplat un duel între d-sa si autorul scrierii de față.

De ce nu se îndreptează dar starea de astăzi, când vedem că mergem din rău în mai rău? Și cum sufere aceasta Partidul Liberal? Acum zece ani era d. Lahovari ministru de justiție. În contra sa se poate vorbi de influență politică, de candidaturi oficiale și de altele, dar în privinta justiției cine era persoana influentă pe atunci, la care trebuiai să mergi numaidecât ca să câștigi procesul? Stă în conștiința d-voastră vreo persoană influentă după atunci, precum stă pentru acum?

D. Dumitrescu și Djuvara. Da.

T. Maiorescu. Fiindcă în privința aceasta văd că sunt în divirgență de opiniune cu unii din d-voastră, retrag această parte a argumentului meu. Dar sunt dator să spun că după convingerea mea personală, deși nu e împărtășită de toți din d-voastră, era mai mare simțimântul public despre independența magistraturei sub ministerul conservator.

I. Câmpineanu. Da, când da ordine în materie electorală.

T. Maiorescu. Poate să aibă dreptate d. Câmpineanu...

I. Câmpineanu. Aceasta este scris.

T. Maiorescu. Nu contest, dar nu e în chestie. Recunosc că în materie politică, electorală, nu era pe atunci simțimântul independenței mai mare decât acum; era foarte energică influența guvernului în viața politică. Însă ce curioasă manieră de a trata magistratura prin o asemenea întrerupere! D-lor, orcare ar fi influenta în ceea ce privește alegerile, aceasta nu are a face cu nevoile de toată ziua, nu are a face cu procesele numeroase și obișnuite ce le au cetățenii din această țară. Ce puneți d-voastră în comparație mișcarea trecătoare a unei electiuni, orcât de importantă ar fi, cu zilnica coruptie a simțimântului de dreptate în celelalte afaceri? (Aplauze parțiale.)

Dar să mergem mai departe. Să constatăm că această decădere a opiniei publice în ceea ce privește independența magistraturei în țară merge paralel cu un întreg sistem rău al administrației centrale, și anume cu încuragiarea influentelor personale nelegitime în mai toată sfera intereselor publice și private.

Nu așa, d-lor, că într-un stat constituțional puterea legislativă se deosebește de cea executivă și de cea judecătorească?

Închipuiți-vă acum în hipoteză, că un guvern oarecare nu ar voi să se limiteze bine competența fiecăruia din aceste ramuri ale puterii publice, folosindu-se tocmai de amovibilitatea functionarilor administrativi, de influenta administrativă în toate afacerile, în darea de contracte, în băuturile spirtuoase, în arendarea moșiilor statului, în darea antreprisei tutunurilor etc., etc. Nu vorbesc de guvernul acesta, fac numai o construcție hipotetică. Să ne închipuim dar în hipoteză, că ar fi un guvern care și-ar zice: cum să-mi asigur o majoritate în Cameră? Principiile? Bun lucru! Interesele? Mai sigur lucru! Și astfel ar zice: dacă aș lăsa eu oarecare influență preponderantă, în afară de orce preocupare pentru o bună și normală administrare a țării, în mâna unor membri ai partidului meu în orașele diferitelor districte, cu conditie ca să mă susție cu voturile lor totdeauna la guvern? O simplă hipotesă d-lor; ce ați vedea atunci? Ați vedea că un membru al Adunării, sau fie si un membru al administrațiunii, ar fi pus pe guvern în pozitie de a transa, afară de legalitate și numai prin arbitriul său, multe chestii pentru cari s-ar cuveni să fie numai legea hotărâtoare; de exemplu, ar provoca numiri în funcțiuni nu numai administrative, dar și judecătoresti, ar asigura un fel de bună predispoziție în interesele judiciare ale cutăruia sau cutăruia din protegiații săi, ar dispune de numirea și destituirea unor directori de școale, cari se consideră ca posturi administrative, ar influenta în mod hotărâtor confirmarea unui contract de arendare al moșiilor statului, al monopolului tutunurilor etc., etc.

Dar îmi veți zice acum: ce are a face această hipoteză cu realitatea?

De, d-lor, e cam îndrăzneț să viu la realitate. Cum să v-o dovedesc? Cum să mă justific? Voi încerca modul întrebuintat adineaori. Propria d-voastră memorie să mă justifice, eu însumi nu voi numi nici un nume, nu voi cita nici o persoană. Dar vă pun întrebarea: cine este în județul... căci aceasta se face pe județe; după hipoteză noastră se dă unul sau mai multe județe într-un fel de antrepriză materială și morală... care judet vreti să-l luăm? Să zicem de exemplu Botoșani; asadar vă pun întrebarea: cine este, în întelesul celor zise mai sus, omul cel mare și tare în Botoșani? Cine în districtul Tecuci, cu înrâurire și asupra Bârladului și mai departe? Cine este omul cel mare în orașul Buzău? Care este dinastia, care stăpânea până mai deunăzi districtul Vaslui? Astăzi aud că s-a schimbat acolo, dinastiile acestea se cam schimbă. Este un fel de joc de balanță de la unul la altul. Dacă as întreba, de exemplu, cine este astázi la Focșani, aș fi eu singur nedomirit, fiindcă văd că se combat unul pe altul, sunt doi puternici, și rămâne să vedem care pe care.

Când am pus eu acum aceste întrebări, a fost unul singur dintre d-voastră, care a rămas nedomirit, cine este? Concluzia e clară: dacă ati știut cine este, atunci hipoteza mea s-a făcut realitate în propria d-voastră conștiință.

Care este calea dreptății? Legea, legea care scutește individul de a fi silit să se plece la buna gratie și la hatârul persoanelor influente. Voi sá trăiesc în districtul meu conform cu conștiinta mea, cu ideile mele si cu drepturile mele de cetătean sub scutul legii, și să nu fiu silit a îngenuchia la omul partidului (Aplauze.)

Ce să mai lungim vorba? Mă rezum: dacă am zis la început, că sunt nemultumiri în țară, acum ne-am înțeles cu totii ce însemnează aceasta si ce însemnează reforma urgentă în organizarea unei magistraturi neatârnate de guvern.

Dacă ne-am înteles, atunci cu ocaziunea solemnă a acestui răspuns la discursul Tronului, noi, monarhici

constituționali, ne credem datori a aduce la cunoștința Coroanei că nemulțumirile în țară au crescut, nemulțumirile în țară cresc, și a venit momentul să ne întrebăm: până unde vor crește? Am zis. (Aplauze.)

71

Interpelare asupra unui ordin de zi neconstituțional (cazul generalului Alexandru Anghelescu)

(Ședința Camerei de la 4 martie 1886)

La 21 fevruarie 1886 generalul Alexandru Anghelescu e numit ministru de războiu în Cabinetul Ioan Brătianu. Nenorocită numire! În statele de serviciu ale acestui militar figurează mai întâi decretul No. 419 din 29 fevruarie 1872, prin care, în calitatea sa de colonel comandant al regim. 1 de artilerie, fusese pus „în neactivitate prin retragerea funcției", fiindcă – lucru nemaipomenit pentru un militar – își permisese să steargă din livretele individuale ale soldaților cuvintele „jur credință Domnitorului Carol I"! Reprimit, firește, de guvernul liberal de la 1876 în armata activă, el ajunge pe timpul războiului să comande divizia a 4-a dinaintea Griviței, însă la 7 octomvrie 1877 conduce noul atac în contra redutei a doua cu atâta nechibzuință, încât sub ministerul de războiu al lui însuși I. Brătianu este înlăturat de la comanda acelei divizii și trimis îndărăt la corpul de observație din Calafat. (Vezi vol. II, pag. 99; *ed. n.* – p. 437.) Nici aceasta nu împedică înaintarea sa la gradul de general și apoi numirea sa în capul Ministerului de Războiu la 1886. Cu ce lipsă de pricepere si de tact își inaugurează înalta funcție, se vede din discursul următor. Despre ulterioara sa administrație ministerială, care se sfârșește prin condamnarea la închisoare pentru delict de mituire, vorbește introducerea istorică a volumului de față.

D-lor deputati, textul interpelării, pentru a cărei dezvoltare mi s-a dat cuvântul, este următorul:

„Am onoare a interpela pe d. ministru de resbel asupra ordinului de zi, publicat în *Monitorul oastei* No. 6 din 27 fevruarie 1880, cu care s-a anunțat armatei venirea d-sale în capul departamentului de resbel si care este contrar art. 93 din Constitutie relativ la prerogativele Coroanei."

În adevăr, d-lor, iată ordinul de zi despre care se vorbește în această interpelare:

> „*Monitorul oastei,* partea oficială, ordin de zi.
> Chemat din încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri în capul departamentului de resbel, întâia mea datorie este de a cere concursul tutulor camerazilor pentru a-mi ușura însărcinarea ce am luat."

Apoi continuă ordinul de zi: *„Devotat Tronului..."*

Ba bine că nu!.. Nu avea trebuință să o zică d. ministru. Oare pune cineva la îndoială că un general al armatei este devotat Tronului? Nefiind împărțirea în armata noastră între generali devotati Tronului și generali nedevotați, relevarea specială *devotat Tronului,* este o... eleganță de stil.

Dar să continuăm:

> „Devotat Tronului și institutiunilor militare, voi lucra fără preget, sub înalta și luminata direcție a M. S. Regelui, pentru întărirea si prosperitatea armatei.
> Rog si sunt încredințat, că fiecare își va îndeplini îndatoririle cu zel și bunăvoință.
> Ministru de resbel, general A. Anghelescu." (Aplauze.)

Înteleg, că aplaudează majoritatea, căci este scurt, este coprinzător acest ordin de zi. Este scurt, precum se cuvine să fie din partea unui ministru de resbel; și este chiar așa de coprinzător, încât coprinde ceva prea mult; coprinde prea mult

un membru din fraza dintâi, adică cuvintele: „și a d-lui președinte al consiliului de miniștri." D. general zice că este chemat în capul departamentului de resbel prin încrederea M. S. Regelui, și imediat adaogă și pune pe aceeaș linie o a doua încredere, adică a d-lui președinte al consiliului.

Când am citit acest „ordin de zi" în *Monitorul oastei*, pe care eu unul nu-l citesc numai din anul 1886, ci și de mai nainte, de. e. de pe la 1872, se înțelege că am fost numaidecât impresionat de această sporire de încrederi. Însă vă mărturisesc că mi-am zis: dacă este numai impresia mea personală, atunci nu merită cazul să fie relevat în Cameră. Dar am văzut a doua zi că este impresia mai multora și că lucrul a făcut senzațiune. Atunci m-am crezut dator să aduc chestia înaintea d-voastră spre a se lămuri, fiindcă sper că va putea fi bine lămurită în urma explicațiunilor d-lui ministru de resbel.

D-lor, ce înțeles poate să aibă un ordin de zi de armată, care începe prin cuvintele: chemat prin încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri? Constituțiunea noastră în art. 93, zice: *Regele numește și revoacă pe miniștrii săi.* Și mai la vale: *Regele este Capul puterei armate.* Așa de pronunțată este pentru armată această accentuare constituțională, încât îndeosebi pentru soldat toată raportarea oficială cu țara se face numai prin legătura solemnă, preciză, între el și Capul Statului. O dovadă despre acest raport unic și solemn între chiar persoana Regelui și soldat, sunt și „livretele individuale" ce se dau în mâna fiecărui militar și în care este înscris jurământul de credință, a cărui formulă este și a rămas neschimbată, de când avem o Constituțiune, numai că în loc de Domnitor s-a zis acum Rege. Acest jurământ zice:

> „În numele lui D-zeu atotputernicul jur credință Regelui Carol I, supunere legilor și îndatoririlor militare, în toate ocaziunile, în timp de pace și în răsboi. Așa să-mi ajute D-zeu. Depus în prezența noastră Comandantul... Preotul.."

Este evident dar, că după textul art. 93 din Constituție în cele două alineate, de cari am vorbit, orce ministru în genere și în special ministrul însărcinat cu administrarea armatei este ministrul Regelui, că încrederea personală a Regelui și nu a vreunei alte persoane îl chiamă la minister.

Dacă facem acum abstracție de la raportul special cu armata și privim pe ministru în genere, mai aflăm în Constituție tot așa de textual formulată suveranitatea națională. Prin art. 31 *„toate puterile statului emană de la națiune"*, se afirmă țara ca o suveranitate primordială, care nu se exercitează decât prin delegație.

Pe când în spiritul acestei delegații suveranitatea națională ca putere executivă este încoronată în persoana regelui (art. 35), suveranitatea națională ca putere legislativă mai reclamă concursul Camerei și Senatului. Art. 32: *„Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională."* Când este vorba dar de un act legislativ, când este vorba în genere de administrarea publică în limitele legilor țării, de examinarea unui act ministerial, dacă este sau nu corespunzător legilor, mai ales legii constituționale, Constituția noastră completează suveranitatea regelui cu acea parte a suveranității naționale, care este delegată în reprezentanța națională; dar atât și nimic mai mult în această privință.

Prin urmare, regele revoacă și numește pe miniștrii săi; fiindcă însă după textul Constituțiunii puterea legislativă o are colectiv el, regele, împreună cu reprezentanța națională, încrederea Maiestății Sale Regelui pentru miniștrii săi trebuie să fie completată prin încrederea celui de al doilea factor, pus alături în Constituție: prin încrederea reprezentației naționale.

Deci dacă Maiestatea Sa Regele are dreptul exclusiv de a numi și revoca pe miniștrii săi, în statul nostru constituțional însă un ministru numit de Maiestatea Sa trebuie să fie purtat și susținut încă și de încrederea reprezentațiunii naționale. Dacă nu are aceasta, dacă prin un act constituțional se dovedește lipsa de încredere a reprezentațiunii naționale,

Coroana cu prerogativele ei fără îndoială poate să facă un nou apel la țară, să dizolve acea reprezentație momentană și să solicite din nou părerea țării exprimată în Cameră și Senat, și dacă și la noua alegere nu s-ar dobândi acordul de încredere, atunci este uz, este bună practică constituțională, ca să renunțe ministrul la funcționarea sa și Coroana să-și reporteze încrederea asupra unei alte persoane, care să identifice încrederea între reprezentația țării si între suveranitatea regelui.

Iată, d-lor deputați, singurele două suveranități, sau mai bine delegări de suveranitate, în privința cărora singure poate fi vorbă de încredere constituțională.

Ce însemnează dar, când vedeți, mai cu seamă față cu armata, un ordin de zi ca cel de față, în care adică un ministru de resbel se încearcă a intercala între aceste două suveranități, de a cărora singură încredere poate fi vorba într-un stat constituțional, o figură hybridă, încrederea mijlocie nedeterminată a unui alt factor neprevăzut în Constituție, a unui prezident de minister? Ce poate însemna a vârî între Capul Statului și între armată încrederea unui element așa de trecător, precum este un ministru-președinte?

Căci remarcați, d-lor deputați, țara în suveranitatea ei este permanentă și durabilă; regele în suveranitatea sa este în permanență și este durabil sub forma Dinastiei. Față cu această durabilă suveranitate prevede Constituția încrederea, care se cere în acord pentru ca să fie funcționare de ministru constituțional. Dar ce ar însemna trecătorul ministru-președinte, un șef de partid, în aceste raporturi constituționale între capul Statului și Statul pe care-l reprezentă? (Aplauze.)

Ar fi o eroare, ar fi o herezie constituțională, ar fi o resturnare a principiilor fundamentale, cari regulează prerogativele Coroanei față cu reprezentația națională în Cameră și Senat.

Este așa de adevărat și așa de elementar acest lucru, încât n-a putut să scape nici măcar d-lui Meitani.

Vorbesc de d. Meitani, fiindcă este singurul autor român până acum, care s-a ocupat de comentarea teoretică a

Constituțiunii noastre. D-sa grămădește fascicule peste fascicule cu păreri asupra Constituțiunii. Se înțelege, când vă citez pe acest autor, sper că citez pe cineva, care nu este departe astăzi de părerea acestei majorități din Cameră (mișcări.) Zic: nu este departe astăzi.

Nu l-aș fi citat, dacă părerile d-sale asupra art. 93 din Constituție ar fi fost publicate fie numai cu doi ani în urmă; dar cred că sunt în drept de a-l cita, fiindcă publicația este făcută într-un timp mai încoace (mișcări), adică după vremea apropierii. Îmi pare rău că d. Korne este absent, căci l-aș fi rugat să-mi vie în ajutor la fixarea acestei epoci de apropiere.

Așa interpretarea constituțională a d-lui Meitani făcută în broșura din urmă, publicată în 1885, într-un timp unde vă pot invoca autoritatea d-sale, pentru art. 93 din Constituție zice: „Textul legii nu lasă nici cea mai mică îndoială, el este clar etc., etc.“

Vasăzică n-a scăpat nici d-lui Meitani acest lucru, că sunt numai cele două încrederi, al căror acord se cere în sistemul constituțional.

Nimeni, nicăieri, în nici un stat nu s-a mai încercat cineva să introducă o a treia încredere pe lângă acestea; nimeni până astăzi în statele constituționale n-a încercat să spue armatei, prin ce fel de altă încredere decât a șefului statului, prin ce fel de încredere adaosă, complimentară a mai venit în capul unei administrații. Și într-adevăr ce fel de conveniență constituțională ar fi aceea, care ar așeza în juxta-poziție pe M. S. Regele alături cu un ministru-președinte?

Și dacă s-ar întâmpla un conflict de încredere, ce voiește să ne spue d. ministru? Vorbesc de conflictul de încredere, fiindcă aceasta se poate întâmpla și este de natură a ilustra teoria în mod foarte concret și foarte clar. Așa de independentă în teoria constituțională este funcționarea ministrului în genere și îndeosebi a ministrului de resbel, de încrederea avută sau neavută a altui cuiva în afară de a Regelui și a Camerelor, încât

se poate întâmpla, și s-a întâmplat destul de adeseori în alte țări, și s-a întâmplat chiar și la noi, ca un ministru să fie însărcinat de M. S. Regele să compue un minister, după ce demisionase președintele acelui consiliu, din care el a făcut până atunci parte. Când în primăvara 1876 era ministru de resbel d. general Florescu... sunt tocmai 10 ani de atunci; cum vedeți, primăvara aceasta este un fel de aniversară, chiar luna aceasta îmi pare că este aniversară... ministrul-președinte de atunci, d. Lascar Catargi, a crezut că trebuie să se retragă din minister. Doamne, d-lor, în jocul constituțional se poate întâmpla aceasta orcui, și chiar d-lui Brătianu. Dv. vă doresc să nu vi se întâmple decât foarte târziu, dar constituționalicește se poate întâmpla orcând și orcui și mai curând decât poate se crede. Ei bine, când a căzut d. L. Catargi de la minister, deși în ministerul d-sale avea și pe d. general Florescu tocmai ca ministru de resbel, M. S. Domnul și-a repurtat încrederea asupra generalului Florescu și l-a însărcinat pe el să fie ministru-președinte. Și astfel constituționalicește corect și-a îndeplinit generalul Florescu datoria ce avea, mai ales ca general, de a sta la postul la care-l pusese încrederea M. Sale, și numai după ce s-a adunat Senatul și s-a văzut că nu este acordul reprezentațiunii țărei cu încrederea M. Sale, M. Sa era pus în alternativa constituțională sau de a continua încrederea sa d-lui general Florescu și de a mai face un nou apel la țară sau de a da încrederea aceluia, pe care l-a desemnat Senatul. M. Sa, totdeauna constituțional corect, a luat calea din urmă, fiindcă alegerea Senatului se făcuse de-abia de câteva săptămâni și nu este un bun act constituțional de a frământa din nou alegătorii țării, când își spuseseră deja părerea lor așa de curând.

Ce va să zică dar ordinul de zi al actualului ministru de resbel? Voiește să ne spue d-sa ceea ce, nu l-a întrebat nimeni, care este părerea d-sale personală, privată și individuală în relațiile d-sale cu d. Brătianu, președintele miniștrilor? Dar aceasta îl privește pe d-sa; poate d-sa personal nu va ajunge a fi pus în grozavul pericol de a alege între despărțirea d-sale de d. Brătianu pentru a continua ca ministru și între retragerea d-sale de la minister împreună cu d. Brătianu.

Sau vrea să ne spue de mai nainte, că d-sa este mai ales om de partid și că ar preferi în orce caz să se retragă decât să se despartă de d. președinte al consiliului actual? Dar ce ne importă aceasta? Acesta poate fi respectabil ca dovadă de relațiuni de încredere privată între d-sa și șeful Partidului Liberal d. Brătianu; dar ce importă aceasta armatei? Armata este a țării și nu a partidului.

S-a mai auzit asemenea declarări, dar numai așa între noi, și anume îmi aduc aminte de acea făcută de actualul ministru al cultelor și instrucțiunii publice. Și d-sa ne-a spus cu o sinceritate antică, că d-sa se duce când d. Brătianu îl gonește... n-a zis gonește, a zis: că se duce când îi zice d. Brătianu să se ducă, și vine când îi zice d. Brătianu să vie. Foarte frumos, adică foarte frumos... pentru d. Brătianu. (Aplauze).

Tot cam acest lucru îl spune și d. ministru de resbel, numai d-sa îl spune într-un act public și oficial, pe când d. ministru de culte îl spunea numai așa mai între noi. Făcea mai bine să nu o spuie nici așa; într-o ședință publică a Camerei nu are ce căuta un asemenea cuvânt. Raporturi de această natură personală se pot spune în întrunirile private ale majorității, adică cum am zice, îndărătul culiselor parlamentare, dar nu sunt raporturi constituționale, cari se afișează înaintea țării și mai puțin înaintea armatei.

Așa este de exclusivă încrederea inițială a Maiestății Sale Regelui, încât, constituțional vorbind, trebuie să fie presupusă ca unicul fapt hotărâtor chiar în momentul când va cădea d. Brătianu de la guvern. Căci s-ar putea întâmpla căderea în împrejurări grele, încât să fie dator constituționalicește mai ales ministrul de resboi să stea la locul său; se poate întâmpla aceasta. Forma constituțională este izvorâtă din traditiuni și din evenimente istorice adeseori foarte grave, asupra acestui

drept al Coroanei și asupra acestui raport de încredere nu poate și nu trebuie să existe cea mai mică îndoială.

D-lor deputați, poate înțelegeți toți că, fiindcă am vorbit de așa-numitul „livret individual" al soldaților, mi-ar fi ușor să dau acestei interpelări o formă mai ascuțită, în cazul special. Nu o fac aceasta, și nu o fac fiindcă sper că tocmai actualul d. ministru de resbel, prin răspunsul ce va binevoi să ne dea, ne va lua orce nedumerire asupra relatiunilor constituționale. Se înțelege, că d-sa, june pe banca ministerială, de-abia de câteva zile ieșit din preocupațiunile exclusiv militare, și ajuns să guste deliciile ministeriale, problematice delicii! că d-sa, zic, să nu fie așa de deprins cu mânuirea condeiului, ci să fie numai deprins cu mânuirea spadei, cu acțiunile de zi, dar nu cu ordinele de zi. Și dacă din răspunsul d-sale se va vedea că în adevăr așa a fost, că ordinul d-sale de zi nu este rezultatul unei reflecțiuni constituționale, a unei premeditări, ci este, dați-mi voie s-o spui între noi, o scăpare din vedere, atunci am fi foarte rău veniți noi ca să înăsprim această chestie, și atunci ne vom putea mulțumi cu faptul, că, fiindcă se va publica răspunsul d-sale în *Monitorul* nostru *civil*, acest *Monitor civil* va rectifica ceea ce a fost neconstituțional și eretic în *Monitorul militar.* (Aplauze.)

Ministrul de resbel, general Al. Anghelescu. D-lor, onor. d. Maiorescu a făcut o lungă disertație constituțională și politică, pe care cale eu nu pot să-l urmez simțindu-mă slab pe acest tărâm. Tot ce mă mărginesc a spune este că Maiestatea Sa Regele, care a știut pe câmpul de resbel să apere drepturile acestei țări câștigând independența ei, este singurul judecător competent când este vorba de drepturile Coroanei; și dacă mă aflu aci ca ministru de resbel, am venit numai fiindcă Maiestatea Sa, care e Capul armatei, mi-a ordonat; prin urmare nu sunt aci decât din ordinul Maiestății Sale. (Aplauze.)

T. Maiorescu. D-le președinte, ceea ce am de zis, se rezumă în câteva cuvinte: sunt mulțumit de declarația d-lui ministru de resbel și repet cuvintele din urmă: *Monitorul* nostru *civil* va rectifica *Monitorul militar.*

72

Precedent parlamentar la închiderea discuției

(Ședința Camerei de la 5 iunie 1886)

La o importantă interpelare a d-lui N. Ionescu asupra bătăușilor patronați de guvernul liberal, la care răspunde d. ministru-prezident Ioan Brătianu și în decursul căreia se vorbeste de agitarea conservatorilor din Opozitia-unită, ceruseră cuvântul d. Fleva și autorul scrierii de față. Camera însă, ca de obicei, închisese discuția după cuvintele primului-ministru. În contra unui asemenea precedent se îndreptează discursul următor:

D-le președinte, vreau să supui aprețierii onor. Camere câteva observări asupra modului cum majoritatea acestei Camere aplică regulamentul când este vorba de închiderea discuției – o chestie internă între noi și pentru noi. Poate că aceste observări vor servi si comisiei pentru modificarea regulamentului; dar fiindcă această modificare de regulament se cam întârzie, ar fi bine să găsim deocamdată între noi, și fără o anume decizie, un fel de *modus vivendi.*

D-lor deputați, ieri se adusese în dezbaterea Camerei o chestie, prin interpelarea colegului nostru d. Ionescu, pe care poate unii din d-voastră o găseau incomodă, dar pe care unii din noi, între care și eu, o găseam comodă pentru noi și în orce caz foarte importantă, destul de importantă, pentru că mai

multora din deputații acestei Camere să li se dea prilejul de a-și spune părerea lor.

Acum, d-lor, fără îndoială nu voi putea contesta eu dreptul formal al unei majorități de a închide discuția când crede; decât vreau să observ ceva asupra întrebuințării acestui drept din punctul de vedere politic.

Eram înscris și eu, și mi se pare și d. Fleva. Cerusem cuvântul, când vorbea interpelatorul. După d. interpelator a vorbit, precum trebuia să facă, d. prim-ministru, și îndată după aceasta fără ca să mai așteptați să mai vorbească cineva din Cameră, și acel cineva aș fi fost eu în prima linie, ați închis discuția.

D-lor deputați, dacă aș fi un deputat, care să-și poată imputa, că a abuzat cu vorbirile sale prea mult de pacienta d-voastră; dacă mi-aș putea eu sau mi-ar putea cineva imputa dintre d-voastră, că sunt unul dintre perturbatorii discuțiilor, că am întrerupt vreodată pe cineva, că am încercat vreodată a înfrânge regulele parlamentare sau am încercat direct sau pieziș să aduc vreo piedică lucrărilor acestei Camere, mi-as fi zis: este o aplicare meritată, un mijloc de scăpare ce-l întrebuințează majoritatea în contra perturbatorilor or întrerupătorilor. Dar cred că nu zic ceva, care va fi contestat de d-voastră, dacă zic că foarte rareori, de abia o dată într-o sesie, îmi iau curagiul de a vorbi și că din acest punct de vedere puteam să aștept de la aplicarea regulamentului în privința închiderii discuției din partea acestei majorități cel putin o mai largă și liberală interpretare, încât să nu se taie cuvântul unui deputat cu asemenea rezerve obișnuite în vorbire. Ati făcut-o însă.

Acum, d-lor, când as voi să înterpetrez și eu de alături regulamentul, or să mă agăț cu orce preț de cuvânt, n-ar fi nimic mai usor decât pe o cale deturnată să ajung a vorbi; n-aș avea decât să anunț din nou o interpelare, cu alte cuvinte, dar cu aceeași temă, și atunci iar am intrat în aceeași discuție. Nu o fac, și nu o fac atât pentru respectul către majoritatea, în mijlocul căreia mă aflu, fără a face parte din ea, cât și, dacă-mi

permiteti a zice, pentru respectul ce-mi datoresc mie ca deputat.

Așadar cu discuția închisă cum se prezentă chestia? Voi vorbi de ea ca de un precedent parlamentar. Era o chestie foarte importantă; nu putem ascunde noi importanța ei; este importantă; chiar se vede din Cameră, că este importantă. Făcuse d. Tache Ionescu asupra aceluiaș lucru o interpelare, care s-a cam suprimat și aceea cu închiderea discuției; a făcut și d. N. Ionescu cam aceeaș interpelare, a făcut-o și unul din cei mai aprigi apărători ai guvernului actual, ilustrul d. Iepurescu. (Ilaritate.)

N. Dimancea. Cer cuvântul.

St. Șendrea. Cer și eu cuvântul.

B. Iepurescu. Eu nu cer cuvântul.

T. Maiorescu. Vasăzică ne preocupă pe toți, preocupă toată presa, se țin meetinguri, se anunță o mare adunare a opozițiunii la Iași, este ceva în aer. D. ministru al justitiei, întrerupând ieri pe interpelator, se mira de ce d-sa aduce în Cameră și se face în Cameră ecoul unei asemenea mișcări? Dar cum nu! Se întelege că ecoul unor asemenea mișcări are să vie în Cameră, este bine că vine și în Cameră, căci aci este ventilul de siguranță; și dacă este de regretat ceva, este că nu sunt toate ventilele deschise în Cameră și că unele își cautá deschiderea aiurea te miri prin ce mijloace. Vasăzică departe de a ne mira de aceasta, ar trebui să ne felicităm, că d. N. Ionescu a adus chestia în dezbaterea regulată a parlamentului.

Într-o asemenea discuție, unde s-au atins chestii foarte delicate, unde se vorbea de atacuri ce se aduc regelui, unde se vorbea de prestigiul Coroanei, unde interpelatorul cita modul schimbării miniștrilor – vă citez ca să vă împrospătez memoria – într-o asemenea discutie mi-am permis și eu să cer cuvântul.

D-lor, situația micului nostru grup în Cameră, orcât de mic și neînsemnat veți voi, dar în fine existent în Cameră cu dreptul său de a fi și de a vorbi tocmai în această chestie,

situația micului nostru grup era necesar să fie lămurită față cu obiectul interpelării.

Vă aduceți poate aminte că mă crezusem dator încă de acum trei ani, când se accentuase o deosebire de procedări între noi și vechii noștri amici din Partidul Conservator, să explic și înaintea d-voastră și înaintea acelor cari își dau osteneala să citească cuvintele noastre din Cameră, că una din cauzele principale, pentru cari noi ne-am despărțit, ne-am rupt din reteaua organizării Partidului Conservator, era tocmai aceasta, că noi nu puteam în nici un caz să aprobăm procedarea vechilor noștri colegi de a părăsi Camera și de a căuta terenul de luptă altundeva decât pe acest teren legal, imitând întru aceasta precedentele stabilite de d-voastră, adică de adversarii politici.

V-am spus atunci d-voastră, și le spuneam și d-lor, că eu am combătut de pe banca ministerială cu aprobarea lor acum 11 ani procedarea și ieșirea din parlament a opozițiunii liberale, și că, dacă atunci acest lucru a fost cu drept combătut, cu acelaș drept trebuie să fie combătut și azi.

Am avut și după aceasta convorbiri cu unii din d-lor în acelaș înțeles. Căci eu am, permiteți-mi să o spui, din când în când ocazia și păstrez deprinderea și mă felicit că o pot păstra, de a vorbi cu vechii mei colegi din Partidul Conservator, dd. Alexandru Lahovari și general Manu.

Mă felicit, fiindcă bărbati ca d-lor, orcari ar fi divergintele asupra unor păreri, sunt și rămân oameni de mare valoare, sunt convinși dinastici, oameni de ordine, de cari nu se va putea lipsi țara pentru guvernarea ei. Noi cu toți împreună suntem prea puțini, dar încă dacă ne-am elimina unii pe alții? Așadar când vorbeam cu acești d-ni, totdeauna le-am zis și le zic: Păcat, că nu sunteți în Cameră; în Cameră este locul a vorbi, aci este situația legală, nu puteți ieși din această legalitate.

Acest argument al meu, această insistență asupra legalității, dacă nu a fost până acum aprobată de toți conservatorii, dar

trebuie desigur să fie aprobată de orce guvern regulat, și de guvernul de astăzi, care e susținut de majoritatea d-voastră.

Dar acum, față cu procedarea d-voastră, ce tărie mai are un asemenea argument? La ce să vie în Cameră, dacă majoritatea închide discuția tocmai asupra chestiei, care îți pare ție, deputat din opoziție, mai importantă? Dacă un membru al minorității, care de abia de 2 ori pe an își permite a cere cuvântul, nu găsește atâta garanție în spiritul politic al majorității, încât cel puțin în aceste rareori să poată vorbi?

Nu dați prin aceasta d-lui Lahovari dreptul să zică: va fi bună această maximă a legalității constituționale în teorie, dar în practică este mai sigură ceailaltă cale?

Negreșit că eu, când am cerut ieri cuvântul, l-am cerut pentru a face un atac în contra guvernului, cum este dreptul meu ca deputat, și nu trebuie să atârne libertatea mea de a vorbi în contra guvernului numai de la voința majorității Camerei; nu trebuie să fiu lăsat la aprețierea adversarilor mei, când si asupra cărei chestii să mă cred dator și să fiu în stare a vorbi.

Dreptul formal de a închide discuția cred că este rău aplicat în aceste cazuri din partea majorității.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât și fără o asemenea procedare exagerată pozitia noastră, a celor din opoziție, este mai grea în timpul din urmă. În mijlocul multor lucrări ce le are Camera, într-o situație cam agitată a tutulor spiritelor, conducerea noastră din partea biuroului îmi pare din ce în ce mai puțin sigură.

Mai întâi aveam un președinte, pe d. general Lecca; nu știu ce s-a întâmplat că d. președinte, de când și-a dat demisia odată, deși a revenit în urmă, nu prea vine să ne prezideze.

Voci. Este bolnav, e dus în străinătate.

T. Maiorescu. Se înțelege: este bolnav. Este un lucru știut de toată lumea, că în situațiile politice mai ales toate afirmările de boale și de mergere în străinătate pentru căutarea sănătății sunt lucrurile cele mai adevărate, fiziologic, psihologic și

patologic adevărate. Eu am mai avut ocazie să văd asemenea situații prezidențiale, îmi aduc aminte că și Camera conservatoare în timpul căderii ministerului Catargi, la 1876, se găsea cam în aceeaș stare. Președintele ei, principele Dimitrie Ghica, se coborâse din prezidenție, și atunci ca și astăzi, deși era un alt președinte și câțiva vicepreședinți, tot nu prea mergeau lucrurile, căci nu trebuie să pierdem din vedere, că vicepresedinții nu dau o siguranță suficientă precum o dă un adevărat președinte, când este vorba de conducerea lucrărilor și a discuțiilor într-un parlament. Prin urmare, deși acum în locul președintelui, care se zice că este bolnav, avem oarecari vicepreședinți... negreșit, am cea mai mare considerație pentru onor. d. vicepreședinte Chițu, care prezidează astăzi și care a prezidat și ieri; decât de!... ce să zic, un vicepreședinte tot nu este tocmai un președinte. Mai avem și un alt vicepreședinte, pe onor. d. Dimancea, decât de!... îmi pare că tocmai d-sa a dat ieri semnalul pentru închiderea discuției. Așa încât noi cei din opoziție nu ne simțim destul de siguri în conducerea afacerilor din partea biuroului în starea lui de astăzi.

Este foarte regretabilă această situație, fiindcă timpurile devin din ce în ce mai grele. Sunt acum 6 luni, la începutul sesiunii prezente, în discuția pentru adresa Tronului, mi-am permis a termina cuvântarea mea de atunci prin cuvintele: „nemulțumirea a crescut în țară, nemulțumirea crește“ și am arătat temerea că nu se știe „până unde va crește.“

Și vedeți că această temere pare că s-a lățit de atunci încoace printre mai mulți dintre noi; și prin urmare ar fi fost bine să se facă odată o dezbatere energică și lămurită, cel puțin acum, la sfârșitul sesiunii.

În această situație, închizându-se discuția, tocmai în urma cuvântării d-lui prim-ministru, cred că se aplică o deprindere parlamentară, care nu este folositoare sistemei constituționale, și îndeosebi este cu totul abătută de la tradițiile liberale în interpretarea constituționalismului.

Când se face o interpelare, se exercită un drept de control al Camerei asupra guvernului, și este veche parolă liberală, că mai ales în privința aceasta, adică în contra guvernului, trebuiesc luate garanții. Una din aceste garanții este libertatea efectivă a cuvântului deputaților anume în urma discursului unui ministru. Nu cred dar, că ar fi bine ca majoritatea liberală să se lase să fie mai puțin zeloasă în menținerea unei asemenea regule elementare, numai fiindcă se întâmplă să fie astăzi pe banca ministerială un guvern din rărunchii Partidului Liberal. Căci acest precedent se poate aplica în viitor și la alte cazuri și în alte împrejurări, și nu e bine să-l confirme tocmai Partidul Liberal.

Regula ar trebui să fie aceasta: Când se face o interpelare, adică se exercită dreptul de informare și de control al Camerei asupra guvernului, și când răspunde cineva din partea guvernului, deputații se cuvine să aibă ultimul cuvânt. Mai ales când din partea guvernului răspunde, precum a fost ieri, un ministru-prezident ca cel actual, care are o mare, o foarte mare, după părerea mea o prea mare autoritate, prea mare atât pentru binele său, cât și pentru o bună dezvoltare a sistemului parlamentar, mai ales atunci trebuie, d-lor, să mai lăsați deschisă discuția, pentru ca asupra cuvintelor ministrului să se arate părerea diferitelor grupuri din Cameră. Ce însemnează aceasta, că după vorbirea d-lui prim-ministru ne închideți gura la noi toți? Ce am câștigat cu aceasta? D. ministru ne zice că am câștigat timp. Dar, d-lor, scuzați-mă, nu e treaba mea de a judeca lucrările d-voastră, însă îmi părea ca un fel de ironie alegațiunea d-lui prim-ministru, care venea tocmai după o zi, în care am stat cu toții până la 3 ore fără a lucra nimic, fiindcă majoritatea nu sosise nici măcar ca să ne completăm. Nu se lucrează prea mult în această Cameră, încât să zicem că prețiosul timp nu trebuie să ni se iea și că din această cauză nu merită să se mai asculte oratorii înscriși într-o dezbatere importantă.

Vrea să zică timpul nu era marfa, care lipsea. Ei, atunci ce? D-voastră îmi închideți gura aci, unde să mă duc să vorbesc? La întrunirea de la Iași? Tocmai nouă, cari am venit aci în Cameră ca să aducem omagiele noastre legalității, tocmai nouă ne închideți gura?

Termin observarea mea prin o propunere, pe care nu o supui la votarea, dar la binevoitoarea aprețiare a fiecăruia din d-voastră pentru regula noastră proprie în viitor. V-aș ruga... dar ce înseamnează rugămintea? n-o fac în interesul meu, dar aș propune ca o idee generală, ca o dreaptă și liberală interpretare a sistemului parlamentar, ca mai ales la o interpelare, dar și în alte chestii importante, să părăsiți deprinderea de a închide discuția după cuvintele primului-ministru mai ales, și să lăsați discuția deschisă, ca să nu se lățească simțimântul, că nu Camera controlează pe guvern, ci guvernul ne controlează pe noi. (Aplauze.)

La aceste cuvinte răspunde d. N. Dimancea, pe atunci viceprezident al Camerei, și vrea să justifice cererea sa pentru închiderea discuției prin presupunerea ce ar fi avut-o, că autorul scrierii de față era să vorbească în favoarea guvernului, deoarece la alegeri ar fi fost din majoritatea liberală. În contra celor zise de d. Dimancea se dau următoarele explicări ca chestie personală:

Sunt mai întâi dator să iau cu mulțumire act de declarația d-lui vicepreședinte Dimancea, că dacă ar fi știut că voiesc să atac guvernul, atunci d-sa nu ar fi închis discuția... pardon, m-am luat după *lapsus linguae* al d-sale, nu ar fi cerut închiderea discuției, și-l rog să păstreze această bună dispoziție și pe viitor. Îl mai rog asemenea, ca stând vreodată la îndoială și neștiind ce am să vorbesc, să presupue mai curând că am să atac decât că am să apăr guvernul. Sunt cu atât mai fericit de declarația d-sale, cu cât d-sa fiind vicepreședinte și dispunând...

pe cât se vede atât de deschiderea cât și de închiderea discuției....

Voci. Nu se aude, mai tare, n-aud nici stenografii.

T. Maiorescu. Este așa de indiferentă observația asupra d-lui Dimancea încât poate să remâe neauzită de stenografi. Am cerut cuvântul în chestie personală, fiindcă personal nu pot primi cuvântul ce l-a spus d-sa, că la alegeri am făcut parte din majoritatea acestei Camere.

D-lor, nu pot să pretind de la nimeni, ca asupra unor lucruri așa de neînsemnate, precum sunt cuvintele mele, să păstreze o memorie exactă. Dar cred că pot pretinde de la orcine, ca sau să mă ignoreze de tot, sau, dacă nu mă ignorează, atunci să fie exact în chestiile de fapt.

Eu am avut onoare înaintea d-voastră la începutul acestei legislaturi să explic cu toată francheța, cu care cred că ne-am deprins unii în fața altora, că nu am făcut întru nimic parte din majoritatea acestei Camere, nici la alegeri, nici după alegeri, că m-am prezentat la alegeri în Vaslui, spuind alegătorilor că nu fac parte din colectivitatea liberalilor de la putere; am tipărit acelaș lucru în anunțul meu electoral înainte de alegeri. Am rugat și pe unii și pe alții – conservatori și liberali – dintre alegătorii mei din Vaslui: dacă vor să-mi dea voturile cu această absolută independență, să mi le dea, dacă nu, să nu mi le dea. Aceasta a fost declararea, care am făcut-o eu; aceeași declarare înainte de alegeri a făcut-o d. Carp, și încă într-un mod mai energic. Știți, d. Carp se exprimă mai tranșant, eu mă exprim mai învelit, dar tot acolo ajunge. Aceeaș declarare a făcut-o și d. Pogor, și încă dacă vă aduceți aminte, faptul relativ la d. Pogor a fost confirmat aici în Cameră prin un deputat din majoritatea d-voastră, prin d. Dimitrescu. Prin urmare, nu este exact că am neglijat ceva din ceea ce-mi era prin putință de a face, pentru ca să se știe de mai nainte că nu fac parte din majoritatea d-voastră.

Cuvântul este dat omului, zicea unul din diplomație, ca să ascundă gândirea; dar aci noi nu facem diplomație, și pentru onoarea omenirii și a adevărului trebuie să fie dat cuvântul omului și pentru a se lămuri și a se înțelege cu alții în deplină claritate.

Nu stiu dar cum s-ar fi putut spune mai clar decât am spus-o, dacă înțelegem toți limba românească.

D-lor, pentru mine este foarte lingusitoare, este grozav de măgulitoare, mă confundă de uimire insistența perpetuă, cu care când unul când altul din d-voastră voiește cu orice preț să fac parte din majoritate...

I. Câmpineanu. Foarte puțini sunt aceia, a fost un moment de uitare.

T. Maiorescu. Vedeți, d. Câmpineanu întelege situația, care nu se prea potrivește cu simtul de demnitate al unei majorități.

Atâta însă rămâne adevărat: Da, am venit în Cameră, am fost și sunt contra abținerii celorlalți, am venit în Cameră, fiindcă aci este locul legal, unde putem lupta.

Am mai susținut în Cameră și vom susține politica externă actuală, nu cea veche dinainte de 3 ani, a cabinetului Brătianu. Asemenea, de câte ori cabinetul este și va fi reprezentantul ordinei monarhice, va fi totdeauna susținut de slabele noastre puteri, precum o puteați sti de mai nainte. Dar niciodată n-am făcut parte din majoritatea d-voastră, și mărturisesc că procedeurile ce le-am văzut în timpii din urmă nu mă încurajază de a face parte din această majoritate. (Întreruperi.)

Termin această explicare personală cu o altă explicare în privința vechilor conservatori.

Noi conservatorii-junimiști am intrat în Cameră din respectul legalității, din respectul Regatului, din respectul recunoașterii acestui fapt al cabinetului Brătianu.

În această intrare în Cameră și pentru aceste motive, între altele, ne-am deosebit de vechii conservatori, și orce procedare a lor, care s-a abătut de la această cale, ne-a găsit adversari lămuriți. Cu toate acestea cred că în momentul de față trebuie toți, cari iubesc legalitatea, să primească ca un semn bine-venit, că acești conservatori, cari până acum nu găseau forma legală de a-și manifesta nemulțumirile lor, în timpii din urmă, prin consfătuiri publice, prin adunări de alegători în districte (lucrul este legal, este constituțional), reintră în calea parlamentară pregătitoare. Este evident că cineva, care până acum refuza de a lua parte la formele legale după revizuirea Constituției, în momentul când convoacă în diferite orașe pe alegători și-și pregătește terenul alegerii, reintră în legalitate, si dacă până acum făcea cum făceați d-voastră la început la Mazar-Pașa și pentru aceea noi îi blamam, îmi pare bine că a intrat acum în acea epocă a lui Mazar-Pașa, care *per tot discrimina rerum* (și chestia cu Mazar-Pașa s-o lăsăm încurcată), s-a sfârșit spre binele țării prin participarea d-voastră legală la alegerile din 1876, și doresc amicilor mei conservatori să aibă și ei în curând ocazia de a-și manifesta prin o alegere efectivă principiile lor de ordine.

73

**La Adresă. Lipsă de principii liberale.
Viziriatul. Disidența**

(Ședința Camerei de la 28 noemvrie 1886)

Ministerul din acel timp:

I. C. Brătianu, prezident, interne și ad-interim domenii,
D. A. Sturdza, culte,
E. Stătescu, justiție,
M. Pherechyde, externe,
C. Nacu, finanțe,
R. Mihai, lucrări publice,
General Al. Anghelescu, răsboi.

D-lor deputați, e regretabil (aplauze[1]) că pentru prima oară în Parlamentul român o discuție la Adresa Tronului se face în absența primului-ministru. Dacă d. prim-ministru, spre părerea noastră de rău a tutulor, e indispus, toți, pentru deferență către d-sa, am fi consimțit să amânăm această dezbatere pentru câtva timp. Dar, fără a ni se spune nimic, să se facă o dezbatere de oarecare însemnătate în viața

[1] Aplauzele opoziției se refer la un scurt articol al autorului, publicat în *România liberă* de la 8 octomvrie 1886 sub titlul „regretabil" și comentând conflictul sângeros al poliției cu alegătorii comunali din Botoșani.

constituțională în absența ministrului-prezident, e un precedent straniu. Maiestatea Sa Regele vine în Cameră când are să spună cuvântul său țării, nu merge Camera la Maiestatea Sa; și când răspunde Camera la acest cuvânt, primul-ministru trebuie să fie aici în Cameră, la locul său. Aceasta cu atât mai mult în împrejurările actuale, cu cât nu numai după părerea mea, ci după chiar declarația unuia din cei mai eminenți miniștri, a d-lui ministru de culte, poziția individuală a miniștrilor față cu șeful Cabinetului e prea puțin independentă. (Aplauze.)

Dar, d-lor, dacă este datoria mea de a releva un asemenea fapt, nu pot face nimic în contra lui; și așadar suntem siliți a discuta cu umbrele unui absent (aplauze), absent destul de însemnat prin poziția sa în țară, încât să nu aibă, ca toți muritorii, o singură umbră, ci 7 umbre. (Aplauze.)

D-lor deputați, în proiectul de Adresă, pe care-l discutăm, sunt fără îndoială părți, la a căror confirmare se va asocia orce deputat constituțional; așa și noi trebuie să primim aliniatul întâi, în care d. raportor arată sentimentele de devotament pentru Maiestatea Sa; aliniatul al doilea, în care se arată bucuria noastră de a ne vedea îndemnați la lucru, și aliniatul final, în care se aduc urări pentru Maiestățile Lor și pentru Dinastie.

Îndeosebi însă noi, cari ne auzim acum numiți grupul junimist (și nici nu am autoritate pentru a vorbi în numele vreunui alt grup), noi ne asociăm și la o parte mai specială a acestui proiect de Adresă. Noi primim și partea care urmează după cele două aliniate de la început și care culminează în fraza bine redactată și foarte caracteristică, mai ales după observările onorabilului meu preopinent:

> „Am fost fericiți văzând că evenimentele din peninsula balcanică nu ne-au atins, grație prudentei linii de conduită ținută de guvern sub inspirațiunile Maiestății Voastre."

Pe acest tărâm ne găsim în acord cu majoritatea și suntem și noi fericiți că a putut România prin atitudinea sa să dovedească odată mai mult că în limitele sale naturale este un factor de oarecare însemnătate pentru politica europeană.

Dar numai până aci merge calea noastră împreună; de aci încolo nu ne mai putem asocia la ceea ce zice proiectul majorității. Nu ne putem asocia, d-lor, pentru că după noi răspunsul la Mesagiu în împrejurările de față trebuie să spună și mai multe și altceva decât a zis.

Este foarte curios: de câte ori se vorbește de Adresă la Tron, în comisia pentru Adresă se naște iar vechia întrebare, dacă este să se facă un răspuns englezesc, sau un răspuns... îmi vine să-i zic de acum înainte românesc; adică să fie numai o formalitate de politeță, sau să fie mai mult. Și totdeauna guvernele, cărora nu le prea place discuția, insistă să fie numai de politeță, dar totdeauna această simplă politeță se preface în altceva când intră în dezbaterea Camerei, și vrând-nevrând discuția ia proportii mai mari.

În Englitera sunt bine constituite partidele și se știe sigur în opinia publică, de ce este vorba atât din partea guvernului ca principii de acțiune politică, cât și din partea opoziției. La noi, cari ne facem acum educația parlamentară (și nu știu ce fel de educatie ne-am făcut, când ne vedem astăzi după mai mulți ani de educație politică mai putin educați decât eram înainte, mai puțin fixați asupra principiilor distinctive ale partidelor constituționale), la noi se întrebuințează foarte natural această singură ocazie pentru a ne explica asupra ideilor generale, cari dau direcția în mersul statului constituțional.

Astfel, d-lor, s-a întâmplat și în cazul de față, si astfel se va întâmpla și în viitor pentru mult timp încă. Asa fiind, permiteti-mi să fac îndată o observare generală asupra Mesagiului contrasemnat de miniștrii M. S. Regelui: acest Mesagiu are aerul de a enumera cu de-amănuntul după fiecare resort lucrările sesiunii prezente, în fapt însă face numai

rubricarea resorturilor și titlurilor a câtorva proiecte de legi, fară a indica întru nimic nici spiritul distinctiv, nici tendența de principi politic – se înțelege într-o scurtă relevare –, nici ținta practică specială, la care voiește să ajungă prin elaborarea atâtor proiecte.

Așa de departe merge acest caracter anodin, încât fără nici o excepție, fără a șterge nici un rând, ministerul cel mai reacționar, cel mai deosebit în vederi, și-ar putea pune numele său pentru contrasemnarea acestui Mesagiu. Dacă vă veți da osteneala a-l reciti, veti vedea că este așa. Și în o parte, care a fost mult discutată în Camera aceasta, în controversa finanțiară despre valută, se vorbeste în Mesagiu numai: că agiul este regretabil și să căutăm a-l înlătura, fără să ne spună cum și ce fel; în privința instrucției publice se vorbeste: că să aducem educația națională în o directie bună și sanatoasă; toată lumea vrea aceasta. Și în privința magistraturei se zice: să se dea o mai mare independentă; toată lumea cere aceasta. La legea comunală se zice: că ar fi bine să ne ocupăm de ea; toată lumea știe aceasta. Și așa mai departe în toate resorturile.

Ce însemnează într-un Mesagiu, unde 7 miniștri de resort își dau osteneala de a vă enumera cu de-amănuntul rubricarea activității d-voastră, ce însemnează această lipsă totală de o indicare politică a direcției de princip, după care vrea guvernul actual să se rezolve chestiile supuse acestei Camere în acest moment? Să fie oare lipsă de orce princip politic pe banca ministerială? Avem oare a face cu un guvern liberal sau avem numai a face cu o stăpânire de fapt? (Aplauze.) Avem a face cu un guvern liberal, care trebuie să spue reprezentanților țărei: iată principiile mele distinctive, pentru care mă aflu eu pe banca ministerială, iar nu opoziția din Cameră, necum opoziția coalizată afară din Cameră? Sau este numai frazeologia unui guvern de buget, care evită orce accentuare a vreunei idei politice pentru a fi în posibilitate de a lua din toate părțile orșice înlesnire a situatiei sale personale și a continua, în

disprețul orcărui princip de luptă constituțională, plăcuta stăpânire de fapt, în care se află? (Aplauze.)

Ei bine! d-lor, o dată chestia așa pusă, noi răspundem îndată: nu este acest Mesagiu și nu este acest răspuns în situația spiritelor de astăzi; nu se poate mai mult timp guverna astfel o țară, unde a sporit cel puțin acea tinerime, care este setoasă de a vedea ideile legitimând stăpânirile de fapt; nu mai este cu putință de a se ascunde ideile sau lipsa de idei sub vălul de cuvinte; nu mai este cu putință a fi ministru fără a spune țării: pentru ce eu și nu tu!

D-lor deputați, valoarea principiilor puse înainte de un partid politic, puse înainte de un guvern, valoarea principiilor liberale ce ar trebui să le pună în lucrare guvernul actual, dacă ar fi guvern liberal, ceea ce eu contest, stă în aceasta că, mai presus de persoane și în afară de complicațiile trecătoare ale momentului, asemenea idei generale sunt elementul permanent al progresului politic în stat sub toate împrejurările, și când un partid este la guvern și când acelaș partid este în opoziție.

Acest punct de vedere merita a fi apropiat într-un mod practic de înțelegerea noastră a tutulor. Să ne punem dar întrebarea: majoritatea d-voastră de astăzi, întâmplându-se să nu mai fie la guvern, ce va face în opoziție? În numele cărui princip va susține lupta constituțională a ideilor mai departe?

Am citit în atâtea foi guvernamentale că guvernul regretă că n-are opoziție conservatoare. Permiteți unui membru infim dintre conservatori să vă spue că noi regretăm că n-avem un guvern liberal susținut de un partid liberal. (Aplauze.)

Căci, d-lor, ce este liberalismul? Aceasta ar trebui s-o știți d-voastră mai bine, cei din majoritate, dar poate ați uitat-o: însă noi ne dăm osteneala s-o știm, fiindcă sunt chestii, care țin de conștiința unui om public de a și le rezolvi înainte de a se gândi să lucreze în sfera politica.

Să luăm liberalismul în câteva amănunte. Să-l cercetăm întâi în raportul constituțional între miniștri și Cameră, raport așa de esențial pentru viața parlamentară, încât și conservatorii au adoptat în această privință rezultatele câștigate în alte țări.

Câți miniștri sunt acum pe acea bancă? Vedem 6, da, pare că sunt 6 miniștri. Lipsește însă unul, d. Stolojian. De ce a ieșit? Și de ce intrase? Nimeni nu știe oficial. Fusese înainte la justiție d. Nacu, a ieșit și a intrat d. Stătescu. De ce a ieșit și de ce a intrat? Fusese d. Voinov, fusese d. Giani; știți vreunul de ce au ieșit și de ce au intrat? Se spune vreodată Parlamentului ideile, proiectul, gândul constituțional pentru ca în mod liberal să fie supus lucru la controlul d-voastră și la aprețierea d-voastră precum a întregei țări?

Această întrebare m-am crezut dator a o pune totdeauna la începutul sesiunilor noastre, fiindcă atinge o parte esențială a parlamentarismului în genere, și cu atât mai mult a parlamentarismului liberal. Eu, neștiind, neaflând nimic oficial, deși sunt și eu în Cameră, citeam prin gazete, mă informam de la alții asupra acestor schimbări. Este foarte prețioasă în această privință gazeta cea mai eminentă a partidului d-voastră, *Voința Națională. Voința Națională*, vorbind de d. Tache Giani, fost ministru al d-voastră pe acea bancă, zice și vă citez propriile ei cuvinte: că este un „avocat de a treia mână“, care a venit la guvern prin un „accident“, grație influenței unui ilustru bărbat de stat, și relevându-i stilul – fac scuzele mele că repet cuvintele *Voinței Naționale*, fac scuzele mele mai ales d-lui Voinov, dar citez foaia guvernului, adică foaia acreditată a partidului, care susține pe guvernul de astăzi, așadar *Voința Națională* zice despre d. Giani: că are un stil mai „prost“ decât al d-lui Voinov, și citează ca dovadă despre aceasta stilul d-lui Voinov dintr-o depeșe de felicitare ce omul în prima emoție, unde nu se gândește la stil, adresa primului-ministru pentru că a scăpat de atentat.

Când vedeți foaia guvernamentală tratând de a treia mână pe o persoană, care a fost acum trei ani la ministerul d-voastră,

și tratând de... nu repet epitetul, pe un alt ministru, care a fost asemenea pe acea bancă în numele partidului d-voastră, și când mă gândesc filosoficește la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... (aplauze), la epitetele și calificările ce tot d-voastră le veți da unuia sau altuia și din miniștrii ce astăzi stau încă pe acea bancă și poate mâine nu vor mai sta, mă întreb: acesta este Partidul Liberal constituțional în numirea și schimbarea miniștrilor, în primirea și înlocuirea lor?

Când mai târziu veți fi în opoziție și veți vedea atunci un ministru-președinte, un despot... înțelegeți, că nu mă gândesc la actualul ministru-prezident (ilaritate), ci la un om cu apucături viziriale, la un reacționar, care vrea să reducă sistemul constituțional la absurd și, mascat sub o formă străină de convingerea lui și de inteligența multora din țară, profită de mecanismul constituțional ca să-și pue voința sa în locul voinței tutulor, să facă să atârne toate de la bunul-plac al său, fără să se simtă dator să dea seamă țării despre actele sale publice, dar care va câștiga, te miri prin ce mijloace, o majoritate oarbă de aderenți în Cameră și va paraliza astfel adevărata viață parlamentară: atunci în numele cărui princip și cu ce drept vă veți ridica d-voastră din opoziția de atunci în contra unui asemenea despot reacționar?

Mai puteți revendica vechia onoare a liberalismului, al cărui prim drapel de luptă a fost rezistența majorității în contra omnipotenței unui individ?

Va veni, când veți fi d-voastră în opoziție, un guvern reacționar și va introduce – nu se introduce astăzi – arbitrariul în magistratură. Se va întâmpla, sub acel guvern posibil în viitor – nu s-a întâmplat astăzi – să se comită o crimă, spre pildă, la Râmnicul-Vâlcei, și când va veni judecătorul de instrucție s-o cerceteze, ministrul de atunci îl va destitui tocmai în acel moment și va trimite un alt judecător ad-hoc. Și se va întâmpla poate – căci știți că reacționarii nu iubesc presa – ca sa vie o nație indignată să cadă cu bâtele asupra jurnaliștilor, și atunci va veni un procuror să constate lucrul, și același ministru reacționar îl va destitui și pe acest magistrat și va trimite un altul ad-hoc. Și va veni și o altă întâmplare sub același minister reacționar, o întâmplare spre pildă la Botoșani, și se va destitui și atunci un judecător de instrucție, și se va destitui tocmai în acel moment de agitare și se va înlocui cu un altul trimis iarăș ad-hoc. Ei bine, atunci ar fi datoria Partidului Liberal să zică: Lupta seculară a popoarelor, onoarea liberalismului a fost respingerea justiției ad-hoc, respingerea încercării unui om de la guvern de a influența și intimida pe cetățeni prin oamenii unei justiții aparente, de a le lua garanția imparțialității mai ales în momente de agitare. Dar d-voastră o veți mai putea zice acesta în opoziție?

O să se mai zică, ar trebui să se zică de Partidul Liberal în opoziție, când vor veni reacționarii la putere, că trebuie susținută lupta în contra nepotismului cotropitor. Nepotismul este o tentație pentru familiile cele mari; o să-și pue fiecare pe ai săi, și fiindcă au cam scăpătat familiile cele mari, celelalte au început să se îmbogățească, și fiindcă bugetul statului e restrâns, o să se dea unui om de al lor mai multe funcții, o să cumuleze, și atunci ar trebui să vie Partidul Liberal în opoziție și ar trebui să zică: e o veche luptă a liberalismului în contra cumularzilor; liberalii au inventat fraza despre sudoarea poporului și au zis să nu se îmbogățească funcționarii pe spinarea poporului. Dar d-voastră veți mai putea zice aceasta? Dar dv. în zece ani de guvern ați fost în stare să faceți o lege în contra cumulului? (Aplauze.) Cred că, vă va fi greu a susține atunci drapelul liberalismului.

Va veni iar marea chestie de principii, descentralizarea comunei. Va fi discuția cea importantă când vor veni reacționarii și vor zice: îmi pun omul meu primar, nu voi să las nimănui în sat dreptul de a îngriji de afacerile sale comunale fără voia mea. Atunci ar trebui să vie liberalii, să zică: descentralizare, independentă comunală! Dar tocmai proiectul

d-voastră de lege comunală pune direct pe primar, pe orcare primar, ca un agent administrativ al guvernului.

Ce să mai continuu, d-lor? Ce principi liberal aveti d-voastră azi? Ce veti putea zice d-voastră când veți fi în opoziție? În numele cărui princip vă veți ridica în opoziție, căci a sta la putere în numele bugetului e ușor! (Aplauze.)

Ei! dar în aceasta se vede că noi suntem înca o societate tânără. Cu ce ușurință de copil fiecare crede că ziua de azi e vesnică. Dar în această lume trecătoare va veni si ziua de mâine. Știu că sunt mulți din d-voastră cari sunt convinși – și chiar această convingere e caracteristică pentru starea spiritelor în partidul d-voastră – că până va trăi d. Brătianu, nu va cădea partidul guvernamental de astăzi. Așa să fie: dar în fine, din nefericire, d. Brătianu nu e nemuritor; poate fi nemuritor în istorie, dar nu e nemuritor fiziceste; ei! și atunci, a doua zi? E acesta un partid liberal, care consumă gândul principiilor liberale în faptul existenței a doi ochi? Aceasta se chiamă Cesarianism, nu liberalism! Și de ce vă mirați atunci când merge crescând nemulțumirea țării, dacă d-voastră toți pare că nu răsuflați decât din plămânii unui singur om? De ce va mirați, dacă asupra acestui om se concentrează toată ura și toate pasiunile și se întâmplă atentaturi? El cel putin, trebuie să spunem în onoarea lui, e în adevăr cel mai bun din toată colectivitatea!

Să revenim acum la Adresă. Fiindcă nici Mesagiul, nici Adresa nu arată nici un princip liberal, fiindcă nu se arată întru nimic aplicarea acelor idei de liberalism pentru cari s-au luptat liberalii în toate țările, până a ne fi convins și pe noi conservatorii cele ce v-am spus acum; fiindcă văd un guvern, care în asemenea chestii de princip dă acum înapoi până unde nu voim nici noi să mergem: mă întreb, ce stat constitutional mai e acesta? Ce partid avem la guvern? Liberal nu este, conservator nu-l primim noi. Atunci ce e? O stăpânire de fapt? Dar stăpânirea numai de fapt produce rezistența de fapt.

Și aceste idei nu sunt o născocire a mea. Binevoitoarea tăcere, cu care mă ascultați, mi-e o dovadă că sunt unii și alții, în conștiința cărora găsesc un răsunet. (Protestări.)

Aha! Acum vă deșteptați cu protestarea, fiindcă am spus-o pe față. Dar noi opoziția spunem ce gândim; guvernul face altfel. Dar o dovadă, dacă nu în tăcerea d-voastră care ati întrerupt-o, mai clar manifestată aci în Cameră, și aceasta este bine să fie adus la cunoștința M. Sale, este că o parte din adevărata inteligență fostă în partidul majorității, simțind că s-a rupt, s-a compromis, s-a mistuit stindardul principiilor liberale, nu vrea să fie mistuită și compromisă și ea împreună cu compromițătorii și mistuitorii, o parte din inteligența până acum guvernamentală, se deslipește de majoritatea d-voastră și se formează în fine – și acesta este un progres constitutional – un partid liberal, aici în Cameră, din ceea ce era până acum numai un partid de guvern; se formează în interiorul Camerei un partid, care să fie în stare de a zice – după ce nu va mai fi îndulcirea puterii la guvern – iată-ne în opozitie, ne luptăm acum pentru drepturile liberalismului celui adevărat și cunoscut de toată lumea; ne-am desfăcut încă în timpul guvernului actual de aceia cari, sub cuvânt și în numele liberalismului, s-au arătat a fi numai un guvern fără principii.

Pentru noi, cari am insistat totdeauna asupra necesitații constituționale a formării partidelor de principii, este bine-venită această disidență. Vom avea cel puțin o parte foarte inteligentă din această Cameră, cu care chiar dacă vom fi adversari când s-ar discuta diferentele între conservatori și liberali, ne vom găsi uniți în respectarea în genere a principiilor oneste și clar manifestate; ne vom apropia, ne vom identifica în a recunoaste că nu este bine într-o țară constituțională să confundăm, mai ales la guvern, ceea ce este princip cu ceea ce nu este princip, ceea ce este interes general, cu ceea ce este interes particular, ceea ce este budget al țării cu ceea ce este budget al colectivității, ceea ce este guvern cu ceea ce este o

simplă expediție de afaceri după formula: vom vedea de astăzi până mâine, vom face într-un sens sau altul, numai să ne ținem la putere.

Cu această înălțare într-o sferă mai curată, cred că este de bun augur începutul sesiunii de față.

Și fiindcă nimic din acestea nu transpiră în Adresa majorității, fiindcă un fapt de așa însemnătate, adică disidență de principii liberale petrecută în mijlocul partidului guvernamental, este trecută absolut sub tăcere și totul se acopere sub o eleganță de cuvinte, noi vom vota contra acestei Adrese. (Aplauze.)

74

La aceeaș Adresă. Dinasticismul liberalilor. Necesitatea unei schimbări de guvern

(Ședința Camerei de la 2 decemvrie 1886)

D-lor deputați, aliniatele din urmă ale proiectului de adresă sunt: „Trăiască Majestatile Lor: Trăiască Dinastia!“ M-am înscris la aceste aliniate, fiindcă în privinta lor cu toții ne întâlnim în unul și același gând.

A fost foarte prețios pentru aceia din noi, cari nu de astăzi or de ieri, dar în întreaga lor viață politică au fost monarhici și dinastici, a fost o fericire pentru noi a auzi din remarcabilul discurs al d-lui ministru al justiției, că această convingere a noastră a fost totdeauna împărtășită și de șefii Partidului Liberal, că d-nii C. A. Rosetti și Brătianu, și la 1875 și la 1876 în mijlocul coalițiunii numite de la Mazar-Pașa, au fost însuflețiti de aceleași simțiminte.

Aceasta e pentru noi o garanție mai mult pentru viitor; dar este prețioasă această declaratie și este mângăitoare și pentru situația de astăzi; căci ne permite a face o comparare mai dreaptă între starea spiritelor de atunci, și starea spiritelor de acum. Dacă în adevăr – după cum ne spune d. ministru al justiției – d-nii C. A. Rosetti și Brătianu, sufletele Coalitiei de la Mazar-Pașa, erau monarhici și dinastici, era greșită părerea lățită pe atunci, că în Coaliția de la Mazar-Pașa se discutau și candidaturi; căci e bine înțeles: declarația d-lui ministru al

justiției, eminent bărbat de stat, însemnează că C. A. Rosetti și Brătianu, cari erau monarhici, înțelegeau pe *acest* monarh și pe *această* dinastie; altminteri declararea d-sale ar fi un joc de cuvinte.

Cu atât mai fericit lucru este dar pentru noi, că se poate data înrădăcinarea simțimentelor monarhice și dinastice de pe atunci. Era dar numai aparență, dacă unii din membrii secundari ai Partidului Liberal erau contrarii.

Prin urmare, deși d. X.[1] vorbea de abise, aceasta nu însemna nimic, s-a putut ușor acoperi abisul cu un portofoliu; deși d. Y.[2] se încerca să sape prestigiul monarhului prin foi străine sub pseudonimul Erdmann von Hahn, aceasta nu însemna nimic, căci baronul von Hahn s-a arătat mai pe urmă mare dinastic; deși d. Z.[3] făcea caricaturi și insulta în gazetă până și familia Monarhului, aceasta nu însemna nimic: poetul era tot monarhic și dinastic, căci nimic nu l-a împedicat mai pe urmă să facă poezii în *Monitor* pentru dinastie. (Aplauze, ilaritate.)

Aceasta ne este de bun augur, ne este o mângâere pentru starea actuală. Ce era adevărat la 1875 și 1876, să nu fie oare tot așa de adevărat și la 1886? Dacă atunci acei X, Y și Z erau oameni de a doua mână, cari nu însemnau nimic, pe câtă vreme, după declarația d-lui ministru de justiție, șefii adevărați erau monarhici și dinastici; dacă s-a putut preface abisul de atunci într-o linie foarte ușor de trecut acuma, dacă baronul de Hahn de atunci a putut să dea acum „târcoale" împrejurul Dinastiei; dacă acela și altul și cel de-al treilea s-au putut arăta astăzi oameni dinastici și monarhici convinși: pentru ce oare vă mirați și vă mișcați astăzi, când vedeți că în opoziția din afară de Cameră sunt articole violente, condemnabile după părerea mea acum ca și atunci, în contra Regelui? Pentru ce, dacă auziți

[1] I. Câmpineanu.
[2] D. A. Sturdza.
[3] Orășanu.

că se pronunță și astăzi pe ici pe colea câte un cuvânt de dezordine, dacă simțiți că e o atmosferă contrarie, pentru ce nu vă mângâiați cu suvenirile de la Mazar-Pașa? Căci trebuie să fiți convinși, precum sunt și eu convins, că și azi șefii Opoziției-unite sunt cel puțin tot atât de monarhici și dinastici, pe cât erau la 1875 d-nii Rosetti și Brătianu. Și precum tocmai efervescența secundarilor de atunci le-a fost un motiv mai mult de a se face mai târziu geloșii apărători ai Dinastiei și Monarhiei, tot așa Opoziția-unită din afară, întru cât are aparența în unele manifestări secundare de a fi contrarie stării de lucruri, va căuta în viitor ocazia să arate cu atât mai mult că sunt cel puțin egali coalizaților de la Mazar-Pașa în faza lor de mai târziu.

Numai, d-lor, asemenea lucruri să nu meargă prea departe! Aici se pune o legitimă întrebare: Ce s-ar fi întâmplat, dacă la 1876 n-ar fi căzut Catargi? Aș voi să vorbesc azi, dacă aș putea, în afară de orce personalitate, și în afară de orce iritare; aș dori ca fața cu acest aliniat, unde în adevăr suntem cu toții cei din Cameră inspirați de aceleași sentimente, să găsesc un fel de limbagiu comun, ca să ne putem înțelege așezat, liniștit, asupra următoarelor discuții: Ce s-ar fi întâmplat la 1876? Eu am recunoscut în fața d-voastră mai de mult, că după părerea mea la 1876 a fost necesar să cadă Cabinetul conservator; nu cred că se putea face războiul, care l-am făcut, cu iritația spiritelor, care era pe atunci. A fost lucru foarte cu minte, că a venit atunci la guvern ministerul Brătianu, și am fost cel dintâi, cum de altfel a avut dreptate d. ministru al justiției să o declare, care am recunoscut marele merit al d-lui Brătianu de a fi putut în asemenea împrejurări să menție, împreună cu libertățile publice, și ordinea dinastică în țară sprijinindu-se pe un partid, care până atunci da loc la multe bănuieli.

D. Ioan Brătianu, făcând din partidul său un partid de guvern monarhic, a făcut atunci pentru consolidarea ordinei noastre constituționale foarte mult, tot așa de mult cât a făcut

d Lascar Catargi, când la 1871 a luat frânele guvernului în momentul, în care Principele vrea să abdice. Da, aceasta a făcut-o d. Brătianu, și am ținut a o recunoaște încă o dată, fiindcă eu prevăd vremea (poate să mă înșel, precum pot înșela toate prevederile omenești, dar poate să nu mă înșel), eu prevăd vremea, când apărarea ce i-o fac acum în opoziție hotărâtă cu d-sa, voi avea să i-o fac atunci, când va fi d-sa în opoziție și când vor fi alții, care-l vor ataca cu pasiune și cu relevarea erorilor ce le-a comis, vor voi să-l persecute împreună cu ai săi și să-i șteargă orce merit ce a avut.[1]

Vasăzică a făcut aceasta d. Brătianu; a făcut mai mult: prin o bună inspirație a luat răspunderea răsboiului, deși adevăratele merite ale răsboiului, după vorbele d-lui Carp, se cuvin mai sus și mai jos, dar rămâne totuș meritul d-lui Brătianu că a știut a se acomoda acelei situații și a face ceea ce a făcut; a mai proclamat, împreună cu d-voastră toți din majoritate și cu noi, independența; a făcut mai mult, nu mai mult în fapt, dar ca formă exterioară: a știut, împreună cu noi toți, însă prin inițiativa sa și a d-voastră, să proclame Regatul României.

Toată întrebarea este acum: de la proclamarea Regatului încoace, din momentul în care s-a accentuat așa de bine Dinastia, ce s-a făcut de guvern pentru a se întări în sufletul poporului, în care are să domnească mai departe? Iată întrebarea; căci pe hârtie este ușor să faci acte constituționale, dar important este ca ele să trăiască în cugetul acestei țări.

Îmi aduc aminte de frumoasele cuvinte, ce le-a zis actualul președinte al Camerei, atunci când la 14 martie a luat inițiativa propunerii Regatului, că de acum înainte să se știe că va crește în inimile noastre rădăcina monarhică.

Apoi vedeți, d-lor, atunci ni s-a vorbit de Era nouă, și eu n-am găsit nemerit răspunsul d-lui ministru al justiției, care la

[1] Cum s-a și întâmplat după căderea sa de la guvern, în sesiunea Camerei de la 1888–89.

întrebarea mea: unde sunt principiile ce le practicați în Era nouă? ne vorbea de titlurile cele vechi, cu cari a venit la putere ministerul Brătianu și s-a menținut până la 1884.

Apoi discursul la Adresă e în anul 1886, nu în 1884. Întreb dar: de la 1884 până la 1886 ce s-a făcut în organizarea și administrarea internă pentru a se întări această începătoare Dinastie?

D-lor, din punctul meu de privire, situația în țară îmi pare că e astăzi prea neliniștită. Au fost țărani la Botoșani sau nețărani, au fost alegători sau nealegători, – cari au făcut rebeliunea, chestie indiferentă. Chestia adevărată este: de la 1884, de la 1885 și în 1886 a scăzut sau a crescut nemulțumirea unei mari părți a țării, violentul limbagiu și atacurile opoziției afară din Cameră?

Eu cred că a crescut. Și acum când la începutul acestei sesiuni urăm fericire și lung traiu Dinastiei, trebuie să ne întrebăm: această mișcare, această creștere a dușmăniei în contra ministerului Brătianu, până unde e probabil că are să meargă? Este după trecut probabil că ministerul Brătianu va îmblânzi, va mulțumi din ce în ce mai mult spiritul populațiunilor? Se poate oare spera că Opoziția-unită va părăsi sau va împuțina amărăciunile și ura ei? Mergem spre împăciuire sau spre o mai mare învrăjbire cu guvernarea d-lui Brătianu?

Într-o asemenea situație văd înnăuntrul Camerei o parte inteligentă de disidenți, care se desparte de guvern, și văd în afară din Cameră mulți oameni inteligenți, cari se apropie de opoziție.

Adevărul pentru mine este acesta: numărul aderenților d-lui Brătianu descrește, nemulțumirea în țară crește.

Apoi nu cumva este tocmai situația, care era la 1875–1876 când cu Conspirarea de la Mazar-Pașa?

Nu cumva se naște și acum întrebarea foarte importantă: mai poate merge înainte situația actuală? Este speranță de a se îndrepta? Sau este probabilitatea că se va face mai rea? Și

este situația complicărilor externe de natură a suporta o asemenea stare de lucruri?

Vedeți, d-lor, monarhia noastră, Dinastia noastră este o Monarhie și o Dinastie constituțională.

Care este folosul constituționalismului pentru o monarhie și o dinastie? Pentru ce s-a găsit că este mai sigură continuarea dinastiilor constituționale decât a celor absolutiste? Pentru că în alternarea partidelor stă garanția permanentă a Coroanei, care este deasupra tutulor.

Căci pe de o parte prea îndelungata ședere la guvern a unui partid face să-i sporească abuzurile, iar pe de altă parte tocmai aceste abuzuri împreunate cu legitima nerăbdare a celor lăsați afară face să sporească nemulțumirile până la un grad periculos.

Atunci intervine importantul rol al constituționalismului, care permite o scăpare mai liniștită din o asemenea situație prea încordată.

Întrebarea este acum: ne aflăm noi într-un asemenea moment?

După convingerea mea nu se mai poate aduce o îmblânzire a situației prin guvernul d-lui Brătianu și elementul nemulțumit crește atât în Cameră, cât și în afară din Cameră; mi-e teamă că au să se repete violențele, cari au început deja, și că aceste repețiri, aceste încordări de situație au să găsească un guvern din ce în ce mai slăbit, și aceasta în fața unor evenimente, a căror gravitate nu se poate contesta.

Fiindcă dar sunt împreună cu toți d-voastră un convins aprobator al acestui ultim aliniat din Adresă, fiindcă noi toți zicem și vom vota: „să trăiască Majestățile Lor! să trăiască Dinastia!“, tocmai pentru aceea vom vota contra Adresei întregi, pentru a accentua din partea noastră pe cât putem mai mult opoziția în contra actualului guvern. Noi vom găsi o liniștire a relei situații prezente numai atunci, când prin vreunul din modurile constituționale posibile se va da ocazie

elementelor moderate și prudente, cari există în mare număr și în opoziția afară din Cameră, să dovedească – ceea ce este exact – că sunt oameni de ordine constituțională. Folosul va fi atunci clar: D-voastră v-ați afirmat așa de tare, de când sunteți la guvern, ca zeloși monarhiști, încât nu veți mai putea părăsi această linie de conduită politică nici fiind în opoziție. Iar acei, cari astăzi sunt în afară de cercul d-voastră și în afară din Camere și de cari vă plângeți că au unele aparențe contrarii, vor veni atunci să se adauge la acest concert de monarhiști dinastici. Numai astfel se va întări situația în fața pericolelor interne și externe. (Aplauze.)

75

Asupra întârzierii unei interpelări

(Ședința Camerei de la 10 ianuarie 1887)

După însărcinarea tutulor deputaților din opoziție, autorul scrierii de față anunțase încă la 13 decemvrie 1886 o interpelare a asupra bătăilor înscenate de administrația comunală în contra redacțiilor opoziționiste din Capitală. Dezvoltarea interpelării se tot amâna de guvern și de majoritatea Camerei sub felurile pretexte. Următorul dialog izbutește în sfârșit să ajungă la fixarea unei anume zile.

D-le președinte, vă rog să binevoiți a interveni pe lângă onor. Cameră ca să fixeze o zi pentru dezvoltarea interpelării ce am avut onoare a anunța încă de acum patru săptămâni. Ieri ați pus-o la ordinea zilei, dar a lipsit d. președinte al consiliului și ministru de interne; astăzi văd că lipsește de asemenea; nu voim să fim indiscreți, dar poate că este indispus; îi doresc din toată inima să fie și fizicește și politicește restabilit, dar trebuie să fie o zi regulată pentru dezvoltarea acelei interpelări, dacă binevoiește d. președinte. Astăzi poate că iar nu vine d. președinte al consiliului; luni poate că este tot la Florica; poate dar marți să fie ziua fericită, în care vom putea uza de acest drept constituțional. Aș ruga dar pe d. președinte să consulte Camera, dacă consimte ca

marți să fie pusă la ordinea zilei dezvoltarea interpelării mele, și aș dori să știu de la d-ni miniștri, ce speranță ni se aduce despre prezența d-lui ministru de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Interpelarea d-lui Maiorescu este singura, care nu mai poate suferi întârziere, căci pentru toate celelalte interpelări s-a dat cuvântul d-lor interpelatori și d-lor le-au dezvoltat.

Voci. Cer cuvântul.

A. Djuvara. Cer cuvântul.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Afară de d. Djuvara, care ieri nu a fost aci când i-a venit rândul să o dezvolte, și de aceea a anunțat-o din nou.

D. Fleva a fost prezent, când i-a venit rândul, dar era legat la gât fiind bolnav și n-a putut vorbi.

D-lui Nicorescu i s-a dat cuvântul ca să-și dezvolte interpelarea, dar d-sa a vorbit aproape o oră de altceva fara să-și dezvolte interpelarea.

Singurul dar, care nu și-a dezvoltat interpelarea, este onorabilul d. Maiorescu, și d-sa are tot dreptul a cere de la d. președinte să se fixeze o zi în care să-și dezvolte interpelarea. Cât pentru guvern, noi primim ziua acea, pe care o va determina însuș onor. d. Maiorescu, fie luni, fie marți, numai astăzi nu, și atunci guvernul va răspunde...

O voce. Cine va răspunde?

D. ministru de finanțe, C. Nacu. V-am spus cine: guvernul, căci guvernul este indivizibil; v-am declarat că în orce altă zi afară de astăzi guvernul va răspunde la interpelarea d-lui Maiorescu, după ce d-sa o va fi dezvoltat.

D. președinte. D. Maiorescu a auzit declaratia guvernului, că va răspunde în orcare altă zi afară de astăzi, și prin urmare îl rog să determine acea zi...

Voci. Astăzi, astăzi.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Am zis că luni sau marți, după cum însuș d. Maiorescu propunea adineaori, vom putea răspunde...

O voce. Ați zis că guvernul este indivizibil.

Titu Maiorescu. D-lor, are un deputat dreptul să adreseze o interpelare unui anume ministru?

Da.

Acum fără îndoială se poate să fie împrejurări, în care acel anume ministru să fie împiedecat de a veni el însuș ca să răspundă; poate să fie bolnav, indispus, sau poate să fie reținut de alte lucrări mai urgente la Senat; pot să fie împrejurări extraordinare cari să-i impue absența, precum asemenea pot să fie conveniente foarte legitime, cari să oblige pe deputatul interpelator a stărui să dezvolte față cu întreg guvernul interpelarea, pe care a anunțat-o, sau cel puțin în prezența ministrului, la care s-a adresat, și poate și Camera să primească aceasta.

Dar, d-lor deputați, asa numai de la sine, fără nici o explicare, fără ca de pe banca ministerială să se spue că ministrul respectiv este împedecat de cutare și cutare împrejurare de a veni să răspunză deputatului interpelator, ci numai după teoria, că miniștrii fiind solidari, nu este obligat cutare anume ministru, care se crede ceva mai presus, ca să fie prezent, această practică cred că nu este bine să se introducă în dezvoltarea interpelărilor. Este în genere datoria ministrului respectiv, și numai a lui, de a fi prezent la dezvoltarea unei interpelări ce i se anunță, și fără de o cauză justificată a absenței, interpelatorul este în dreptul său de a cere prezența acelui ministru, către care s-a adresat.

Pe acest motiv rog pe majoritate să binevoiască a consimți ca să se fixeze pe marți dezvoltarea interpelării mele, și îmi permit a adăuga: cu speranța, că vom avea onoare de a vedea marți pe banca ministerială pe d. ministru, către care s-a adresat interpelarea și care este ministrul de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. D. Maiorescu a fixat ziua de marți; prin urmare marți guvernul va răspunde.

76 și 77

Interpelare asupra devastării înscenate la 5 sept. 1886 în contra redacțiilor unor ziare

(Ședința Camerei de la 18 ianuarie 1887)

D. președinte, General Lecca. Acum la ordinea zilei este interpelarea d-lui Maiorescu asupra evenimentelor și atitudinii guvernului în urma atentatului de la 4 septemvrie.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. Domnule președinte, permiteti-mi a rectifica mai întâi textul și sensul interpelării mele, care nu este așa cum a binevoit d. președinte al Camerei a-l anunța.

D. președinte. Eu am spus în scurt coprinderea interpelării d-voastră.

T. Maiorescu. Ea nu are a face cu odiosul atentat de la 4 septemvrie 1886; ea are exclusiv a face cu un alt atentat, cu cel comis la 5 septemvrie.

D-lor deputati, vorbirea mea va fi foarte moderată, nu numai moderată în expresii, căci pentru mine este regulă de stil parlamentar: când lucrurile sunt foarte tari, cuvintele trebuie să fie foarte blânde, ci și mai ales moderată în concluzii, precum vă veți convinge în curând.

Această interpelare relativă la devastările comise pe la unele redacții de jurnale din capitală, este adresată numai d-lui ministru de interne, și nu d-lui ministru-președinte, cum ar

fi fost după hierarhie mai politicos, și de când cu manifestarea ideilor d-lui Vasilie Lascar și altor deputați din majoritate trebuie să fim cu luare aminte la hierarhie și arhondologie.

Deși în momentul anunțării interpelării mele era însuș d. ministru-președinte totdeodată și ministru de interne, nu puteam prevedea că va fi tot așa și în momentul dezvoltării interpelării. Se vorbea iarăș de schimbări ministeriale printre culise; era vremea sărbătorilor, când se fac prezente la cei mici, și așa s-ar fi putut întâmpla ca portofoliul de la interne... dar în fine, de astă dată nu s-a întâmplat, și astfel interpelarea se adresează și se dezvoaltă astăzi în contra d-lui ministru-președinte și ministru de interne.

D-lor deputați, faptele la cari se refere interpelarea mea vă sunt cunoscute. Se comisese la 4 septemvrie atentatul contra d-lui ministru-președinte; spre onoarea conștiinței omenești se poate afirma că tot ce a fost om de omenie în această țară, și nu numai în această țară, dar și în străinătate, și-a exprimat sincera sa indignare de acest fapt; și se cuvine a releva mai ales, că în primul moment și toate foile opoziționiste, o repet: toate foile din opoziție s-au asociat la exprimarea acestei indignări.

A doua zi, într-un mod foarte natural și care face onoare îndeosebi comercianților de frunte din capitala București, aceștia împreună cu mai mulți alți cetățeni s-au dus – se și cuvenea să facă așa – ca să-și exprime sentimentele de bucurie pentru scăparea d-lui prim-ministru. S-au dus la Ministerul de Interne, la consiliul de miniștri; au ținut acolo o cuvântare, care exprima aceste sentimente, și d. prim-ministru a răspuns de pe balconul Ministerului de Interne. N-ar fi drept, într-o discuție mai rece parlamentară, să insistăm prea mult asupra căldurii expresiunilor ce în prima emoție le-a întrebuințat d. prim-ministru față cu mulțimea, care era acolo adunată. Când s-ar fi mărginit lucrul la atâta, ar fi rămas bine. Însă din acea mulțime toți comercianții onorabili, tot ce era mai cunoscut, după manifestația făcută la minister, s-au dus pe la casele lor,

fericiți de scăparea primului-ministru, poate și de cuvintele ce au auzit din gura d-sale. Zic, că comercianții cei onorabili s-au dus pe la casele lor, fiindcă s-a născut o mică polemică în presă asupra acestor fapte. Pe nedrept o parte a presei nu vrea să recunoască în primul moment ceea ce a fost în adevăr, că adică oamenii cei mai onorabili au fost în mare parte în curtea Ministerului de Interne ca să felicite pe primul-ministru; și atunci au răspuns aceștia în presă, au subscris acest răspuns, au revendicat onoarea de a fi fost, și bine au făcut, la primul-ministru; însă tot ei s-au grăbit a adăoga în același răspuns că de acolo s-au dus pe la casele lor.

Acum, d-lor, după ce aceștia s-au dus pe la casele lor, nu știu cine va fi rămas din curtea Ministerului de Interne, cari nu s-au dus pe la casele lor, ci s-au dus pe la casele altora. (Aplauze din partea opoziției.) Faptul este, că o ceată de oameni (nu așa, d-lor, mă exprim într-un mod moderat, dacă îi numesc o ceată de făcători de rele? fiindcă devastările în nici un caz nu pot fi o facere de bine), așadar: o ceată de făcători de rele a pornit de acolo, însă organizați în bandă, adică în ordine închisă – era ordine în dezordine, – a pornit de la Ministerul de Interne din strada nu știu de ce numită a Academiei (ilaritate), și a trecut prin strada Vămei, și a ieșit în strada Victoriei (ilaritate), și a ajuns drept la piața Episcopiei, și aci, sub această amintire bisericească (ilaritate), a năvălit asupra redacțiunii ziarului *Epoca*, a spart ferestrele, a spart ușile, a spart dulapurile, a rupt hârtiile, a aruncat dosarele de corespondență, chitanțe și alte acte pe jos și pe stradă, a apucat la bătăi pe cine a găsit prezent la redacție, pe un administrator, pe un scriitor, a luat la goană câtva redactori, unul s-a ascuns în pivniță, altul în pod, sus, jos, fiecare unde putea, și a comis aceste brutalități într-un timp să zicem de 15,20 minute, poate o jumătate de oră.

De acolo, tot așa organizată, această ceată, tot prin strada cea mai frecventată a Bucurestilor, prin Calea Victoriei, a intrat în strada Clemenței, ziua la ameaza mare pe la 10 și jumătate

ore dimineața și s-a dus la alt ziar, la *Indépendance Roumaine,* care însă, pesemne că având oarecare prevederi asupra libertății presei sub era nouă, se baricadase și putea să se baricadeze după construcția caselor, fiindcă avea spre stradă un grilaj de fier țeapăn și din întâmplare în curte erau preparative de iarnă, lemne pentru încălzit, și tipografii de acolo au pus mâna pe lemne și s-au pus în stare de legitimă apărare; mai era și câte o pușcă pe la d-nii redactori din casă, se vede ca sunt vânători – sper că nu va vedea vreun judecător de instrucție și în aceasta dovadă de complicitate la atentaturi. (Ilaritate.)

A fost destul de legitimă și energică apărarea pentru ca curajoasa ceată să se retragă de acolo fără a mai încerca brutalități; s-a retras dar tot în ordine, tot organizată și a luat-o, o fi fost pe la 10³/4 ore, iarăș pe strada mare, a trecut pe dinaintea Palatului Maiestății Sale Regelui, a trecut pe Piața Teatrului și a ajuns la Bulevard, a apucat la dreapta la băile Eforiei și acolo sus, unde nu știu cum administrația Eforiei a avut în zilele erei noue curajul să închirieze unui jurnal din opoziție, *România,* câteva camere pentru redacțiune, s-a urcat banda pe scări și a început la redacția *României* aceeași scenă, a dărâmat ușile și ferestrele de la clădirea Eforiei, a pătruns în redacție, a devastat arhiva, a bătut până la sânge pe unul din redactori și apoi s-a retras și de acolo.

Acum, ce au făcut acești interesanți cetățeni, mai departe, nu vă pot spune bine; este probabil că au serbătorit împreună aceste fapte victorioase, dar sigur este că după câteva ore aceeaș ceată de oameni, de astă dată mai înflăcărați, mai entuziasmați, terminul oficial este mai indignați (Ilaritate), – o indignare, care devenea mai tare după cinci ore de răsuflare – vasazică pe la 1 și jumătate sau 2 ore după-amiazi ceata *indignată* a revenit la Episcopie iarăș pe strada mare, și a amenințat din nou pe redactorii prezenți ai *Epocei* și-mi pare că a și bătut pe unul din scriitori.

Iată faptul, d-lor.

Locuința mea nu este departe de Piața Episcopiei; a venit un cunoscut la mine pe la 10 ore sau 10 și jumătate și pe urmă altul, și mi-au spus ce se petrece; era atâta aglomerare de oameni, cari veniseră asupra redacțiunii *Epocei,* încât de-abia a putut să treacă trăsura celui dintâi, care a venit la mine.

Apoi am deschis ferestrele ca să constat dacă se auzea ceva; eu nu am auzul bun; totuș mi se părea că se auzea ceva, era atâta larmă acolo, spargere de ferești etc., încât era cu putință să se audă ceva și în acel cap al stradei Mercur. În tot cazul, eu am *văzut* ceva; am văzut pe sergentul stradei mele, a stradei Mercur, plimbându-se liniștit pe strada sa. Atunci am ieșit și eu pe stradă, m-am dus la redacția *Epocei,* am văzut devastările comise, erau deja comise, în acel moment pesemne că mergeau spre redacția jurnalului *L'Indépendance Roumaine,* și am văzut acuma doi sergenți, cari păzeau la *Epoca* odăile devastate, dar cari fuseseră nevăzuți în timpul devastărilor și bătăilor. Câtva timp după aceasta m-am întâlnit cu d. Dimitrie Giani, care mi-a spus următoarele: plecasem să depun carta mea vechiului meu președinte al consiliului, d-lui Ioan Brătianu, ca să-l felicit pentru că a scăpat de odiosul atentat; dar când am văzut înaintea redacției *Epocei,* ce s-a putut petrece sub prezidenția d-lui Ioan Brătianu, am rupt carta de vizită în două (aplauze din partea opoziției), am arătat-o ruptă copiilor mei, ca să știe și ei că această cartă de vizită voia să fie un semn de veche simpatie și venerare pentru d. I. C. Brătianu, dar că în urma celor ce am văzut, își pierduse acest înțeles și de aceea am rupt-o.

V-o spui aceasta, d-lor, pentru a vă arăta impresia ce a produs devastarea redacțiilor de jurnale chiar asupra multora din aceia, cari de altminteri voiau să se asocieze la manifestările de simpatie pentru d. ministru-președinte. A paralizat aceste simțiminte.

Eu personal însă mi-am făcut datoria de membru al opoziției constituționale și de ordine și am căutat să exprim d-lui ministru-președinte felicitările mele pentru scăparea d-sale.

Acum o întrebare pentru discuția acestei interpelări: Că se comit asemenea devastări, că se pot comite, dacă ar fi numai o simplă brutalitate a unor oameni privați, fie îndreptată contra orcui, nu ar merita prea mult să vă ocupe timpul d-voastre. Însă, d-lor deputați, este o chestie aci de toată importanța, care merită să ocupe timpul d-voastră, al nostru, al tutulor: organele însărcinate cu menținerea ordinei publice ce atitudine au avut în acest timp, față cu acest fapt?

Credeți d-voastră, că se poate întâmpla în capitala București, în ziua mare, în stradele cele mai frecventate, ca 50–60 sau 100 de oameni să treacă din strada Academiei prin Calea Victoriei, să vie la Episcopie, la redacția jurnalului *Epoca,* să spargă porțile, ferestrele, dulapurile, să bată pe oameni, și apoi de acolo să pornească, să meargă în ceată sau bandă organizată, cu ciomegele în mână, tot pe Calea Victoriei, să treacă în fața Teatrului, să intre în Bulevardul cel mare si la redacția jurnalului *România,* să facă aceleași stricăciuni, și apoi dupe 2–3 ore să se întoarcă din nou tot la redacția jurnalului *Epoca,* fără ca în tot cursul acestui drum și acestui timp un sigur organ al autorității însărcinate cu paza siguranței publice în capitală să aibă cunoștință de toate acestea?

Se poate întâmpla să nu se găsească pe acele strade un singur sergent măcar, care să se încerce să împedece acea ceată? se poate întâmpla ca în această capitală să vie o bandă de oameni și să comită brutalități ca cele comise, fără ca un singur reprezentant al ordinei publice să înștiințeze măcar poliția, să înștiințeze parchetul, să aresteze sau să poată denunța pe vreunul din făcătorii de rele?

Eu cred că mă exprim conform minții firești, dacă zic că aceasta nu se poate.

Dacă așa s-au întâmplat lucrurile, dacă nu au făcut sergenții de oraș nici o încercare de a împedeca așa ceva, dacă nu s-a arestat, dacă nici măcar nu s-a denunțat nimeni, atunci sau că poliția a știut de mai nainte ce are să se întâmple și nu a voit să împedice, sau că aflând despre aceasta la moment, a voit să lase să se facă fără să intervie.

Sau că – mai știi? – poate a fost de conivență cu tot ce s-a întâmplat.

Poate să fie vreunul din d-voastră, care să stea la îndoială asupra cuvântului de conivență; dar că poliția a tolerat fățiș acest lucru este evident. Eu personal sunt sigur că este conivență, sunt sigur după ceea ce am văzut de la sergentul postat în strada mea, căci sta liniștit, când era această alarmă pe piața Episcopiei, fără să alerge în partea aceea, precum ar fi făcut-o în orce altă împrejurare.

Aci îmi aduc aminte de ceea ce mi-a povestit... a devenit o deprindere parlamentară introdusă de d. ministru-președinte, de a împrospăta vorbirea cu povestiri, cu anecdote, mai ales de la cei morți...

D. președinte al consiliului, I. C. Brătianu. Ca toți bătrânii. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Și îmbătrânim cu toții, d-le ministru-președinte, întru aceasta suntem siliți a vă imita zi cu zi.

Un coleg al nostru din Cameră, aci prezent, din norocire în plină viață, îmi povestea că la 1871, în ziua de 11 (23) martie, când colonia germană, după dreptul ei, cu simpatiile ei, celebra tocmai ziua onomastică a victoriosului împărat al Germaniei, fiind pe atunci consul general al Germaniei d. de Radovitz, pe care mai ales d-voastră trebuie să-l cunoașteți, atunci o ceată de făcători de rele (nici aceștia nu au făcut bine, nici pentru d-voastră, politicește vorbind), o ceată de făcători de rele au venit înaintea caselor Slătineanu, astăzi casele Capșa, unde colonia germană bancheta, și a început să spargă ferestrele sălei, să dea cu pietre în oameni.

Acest coleg al nostru, venind din întâmplare pe la ora aceea de la Cișmigiu, în sus spre Piața Teatrului, a auzit larmă. S-a întâlnit cu doi sergenți spre Piața Teatrului și i-a întrebat, cum

stau așa acolo când este atâta larmă în Podul Mogoșoaiei? Sergenții i-au răspuns: avem ordin să nu ne mișcăm. (Ilaritate.)

Pietrele se aruncau, ferestrele zburau, geamurile se spărgeau ceva mai departe; dar sergenții stau liniștiți, pentru că aveau ordin să nu se miște. Mi-am adus aminte de această istorie; căci tot așa a fost dat cuvântul de ordine să lase să se întâmple cele întâmplate la 5 septemvrie.

Dar o dovadă mai mult, d-lor. Aci în Cameră, în ziua în care am anunțat interpelarea – si am anunțat-o în prima zi posibilă îndată ce s-a terminat discuția adresei și la Senat – un coleg al nostru, d. Râmniceanu, cu care n-am onoare să fiu în relații personale – d. Râmniceanu știți cât este de viu și de generos în expresiile d-sale, d. Râmniceanu mi-a spus în auzul tutulor celor ce erau față: ce gândești, d-le Maiorescu! D-ta nu vei dezvolta interpelarea aceasta înaintea judecării procesului Oroveanu? (Aplauze pe banca opoziției.)

De ce? replicam eu; ce are a face? Permiteți-mi a face o paranteză: era mai dibaci din partea d-voastră, dacă mă lăsați s-o dezvolt mai nainte, fiindcă astăzi, după achitare, vă vine mai greu. (Aplauze din partea opoziției.)

Dar ce are a face istoria aceasta, răspundeam eu d-lui Râmniceanu? Eu vorbesc de devastările presei opoziționiste, nu de atentate. În seara aceea a atentatului, la 4 septemvrie, adaogă d. Râmniceanu, era să vă facem – d. Râmniceanu este un excelent hirurg, deprins cu operații sângeroase, nu vă veți mira de expresia întrebuințată – era să vă facem pe toți *biftec*. (Ilaritate.)

Era dar să ne facă în acea seară.., dar nu mai repet expresiile d-lui Râmniceanu. Și fiindcă aceasta poftă nu s-a îndeplinit în seara de 4, apetitul s-a ascuțit pentru ziua de 5, dar s-a și rafinat, a găsit o țintă vroită. Și ținta ce și-au găsit-o după reflecțiile nopții, a fost redacțiile câtorva ziare din opoziție.

Și mai este ceva ce mă întărește în afirmarea că erau preconcepute aceste brutalități din partea unor autorități, este

sistematica împrăștiare prin presa plătită din străinătate, care în unison s-a grăbit a reprezenta cele întâmplate ca o izbucnire involuntară a indignației cetățenești în contra presei opoziționiste. Curioasă țară am mai fi noi! Cu trei ani în urmă d-voastră, cari vă ziceți expresia țării, cu ocazia revizuirii Constituției cercați să se dea un avânt și mai mare libertății presei, parcă nu era destul de liberă înainte; se putea interpreta ca cel puțin pentru calomnii private să se poată adresa cineva pentru despăgubiri civile la tribunalele ordinare, și atunci ați cerut ca și această putință de a se hotărî despăgubirile civile prin tribunalele ordinare să fie luată particularilor și să fie toată afacerea de presă și chiar toate despăgubirile civile bănești date numai atribuției juraților.

În practică poate nu era de mare însemnătate, dar în atmosfera d-voastră ca liberali înaintați voiați să dați și prin revizuire un mai mare avânt liberei exprimări a opiniilor prin presă.

Foarte bine! Apoi, dacă așa a fost această țară, care a făcut opera de revizuire a Constituției, capitala inteligentă a țării nu găsește ceva mai bun de făcut ca primă aplicare a libertății presei sporite prin revizuirea d-voastră decât să se arunce cu bețele asupra redacțiilor de jurnale? Și cine să fi făcut așa? Poporul indulgent și blajin din țara românească?

Asemenea lucruri le împrăștie asupra populației noastre presa plătită din străinătate. Frumoasă misiune! Se putea înțelege, ca și într-o țară mai civilizată să se găsească 50–60 oameni, cărora să li se încălzească *indignarea* în mod artificial, ca să bată pe jurnaliști; dar ca o liberă manifestare a unei capitale inteligente..., aceasta credeați că este bine să se acrediteze în străinătate despre noi? Poate fi așa ceva spre binele țării și a reputației noastre între străini?

În fine, d-lor, dacă admiteti ca cineva în bună conștiință să deducă din aceste premise și din aceste fapte concluzia neapărată că poliția a fost de conivență, că știa ce se petrece,

că poate a provocat, dar că în orce caz a tolerat ce s-a petrecut[1], atunci vine chestia în adevăr importantă pentru noi, pentru orce om politic cu bun-simț, pentru oamenii de principii liberale mai ales: Cum se poate justifica aceasta?

Sunt duoă explicări posibile, diferite una de alta. Cea dintâi ar fi aceasta: Atitudinea autorităților de a fi tolerat devastările s-ar putea întemeia pe o teorie, pe teoria demagogică – nu știu ce zice d. Lascar la această demagogie înaintată –, că toate emoțiile populare trebuie să fie tratate cu indulgență, că sunt justificate. Periculoasă teorie! D-nul președinte al consiliului trebuie să știe cel puțin după amintirile sale din tinerețe (toți, când eram tineri, eram înflăcărați adoratori ai libertății agitatoare), că emoțiile populare se îndreptează mai ales în contra autorităților, în contra guvernelor. Vă aduceți aminte de lupta veche a studențimii, a tinerimii contra acelora pe cari – adeseori pe nedrept – îi numesc opresorii libertăților; emoțiunile populare cele mai multe, aproape toate sunt îndreptate contra guvernelor; apoi atunci cum rămâne cu teoria actuală a legitimării emoției din partea poliției?

Dar când acum trei ani au venit studenții, tocmai aceia, cari sunt mai înaintați în sentimentul agitator al libertății, adică studenții de la științele exacte, în Franța cei de la școala politehnică, la noi cei de la medicină; nu este așa, d-le dr. Râmniceanu? (Întreruperi.)

D. președinte. Mențineți-vă în chestie.

T. Maiorescu. D-le președinte, voi fi întotdeauna recunoscător pentru buna-voință ce o arătați în adevăr către opoziție, și dacă s-ar întâmpla ca după părerea d-voastră să-mi pierd eu șirul argumentării, să ies din chestie, vă voi ruga, să mi-l dați ca să mă pun pe calea dreaptă. Permiteți să-mi reiau firul după modul cum am înțeles eu argumentarea.

[1] Devastarea păru a fi fost plănuită de d. Câmpineanu, primarul Capitalei. Vezi introducerea istorică la volumul de față.

D-le președinte, voiam să arăt, care poate să fie justificarea guvernului pentru atitudinea sa în fața unor asemenea lucruri? Și acest argument l-am subîmpărțit în două justificări posibile, cum am zice: i-am dat două corolare: cel dintâi este teoria justificării tutulor emoțiilor, și al doilea corolar, despre care vorbesc, este fără nici o teorie dorința guvernului de a ajunge în fapt la un scop anume față cu opoziția.

Iată ce voiam să arăt, și vorbind în întâiul corolar am arătat că, dacă este teoria că emoțiile populare trebuie să fie sub un guvern liberal ocrotite din partea poliției, această teorie este periculoasă.

D. președinte. Poporul nu înțelege filosofia aceasta (Ilaritate).

T. Maiorescu, căci asemenea emoții populare se îndreptează de regulă în contra guvernelor. Așa de exemplu, au venit studenții de la medicină (rău au făcut, mă grăbesc o spune, dar nu așa de rău ca cei de la 5 septemvrie) au venit câțiva din ei la 1883 și au strigat pe Piața Teatrului: jos Brătianu! Și mai știi ce se poate întâmpla? Să mai fie vreo „emoție populară“ și să strige: jos guvernul! căci emoțiile populare spontane se îndreptează mai ales contra guvernelor. Ce va zice atunci poliția cu teoria de astăzi? Dar ce a făcut la 1883?

Atunci s-au găsit îndată agenți de-ai poliției, cari să urmărească pe studenți, să-i aresteze, să-i dea judecatei.

Trec acum la a doua explicare posibilă a atitudinii guvernului față cu acele devastări, și aci cred că ne vom înțelege mai curând cu toții. Este un fel de deprindere de la un timp încoace, mai ales de când v-ați despărțit de reposatul Rosetti (căci, dacă trăia Rosetti, permiteți unui adversar politic al lui a o spune, sunt convins că asemenea fapte nu s-ar fi întâmplat), ziceam, este un fel de deprindere, sub cuvânt că e mai moderată direcția guvernului astăzi, deprinderea de a ascunde cea mai violentă agresiune administrativă, pe care se sfiește a o face pe față sub masca unei manifestații populare. Îndrăznesc

a o zice aceasta, fiindcă am văzut-o mai de multe ori, și de la prima apariție a acestui straniu și periculos fenomen, l-am urmărit cu atenția cea mai mare. Când din partea Opoziției-unite s-a făcut o întrunire în sala Orfeu și apoi la Bossel, îmi pare în 1884 sau '83, aceste întruniri au fost zgomotoase, la sfârșitul lor s-au întâmplat câteva scene de bătăi; eu n-am fost la acele întruniri, nici am a face cu Opoziția-unită, decât am citit, am aflat și eu ca d-voastră toți, am urmărit procedarea administrației. Nu este un secret pentru nimeni, și dacă o spun aceasta aici în Cameră, o spun, fiindcă aș fi mulțumit, dacă d. ministru de interne ar desminți sau ar dezaproba formal. Eu îl voi crede, dacă va spune d-sa, că nu este așa. În București se zice în toate părțile, că la acea întrunire erau bătăuși îmbrăcați civil puși de poliție anume pentru a bate pe cei întruniți.

Voci. Nu este exact.

T. Maiorescu. Poate să nu fie; daca d. ministru de interne va afirma că nu a fost așa, eu îl voi crede, și atunci cel puțin se va ridica această gravă bănuială deasupra administrației superioare.

D. ministru al justiției, Eug. Stătescu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Dar cum stau astăzi lucrurile, cuvântul de *pacinici cetățeni,* de *națiune indignată,* a ajuns a fi un cuvânt caracteristic, care izbește în acest regim și care va rămâne istoric ca o pată și după căderea lui.

Când se zicea în vremea conservatorilor *candidaturi oficiale,* alegeri sugrumate, acest cuvânt i-a urmărit 10 ani; și astăzi chiar din când în când se mai încearcă d. vicepreședinte Câmpineanu a-l mai împrospăta; însă, după impresia mea, astăzi nu mai produce efect, e răsuflat.

Dar a fost mult timp acest ponos asupra conservatorilor.

O voce. Ponos! (Ilaritate).

T. Maiorescu. Acest rău, această pată, este indiferent cuvântul; dar acest lucru rău a urmărit mult timp pe conservatori. Ei bine, se vor aplica mult timp după căderea d-voastră, vă vor urmări cuvintele *pacinici cetățeni, națiune indignată.*

Când au venit pacinicii cetățeni la redacțiile presei, puteți să vă închipuiți ce a putut zice opinia publică în țară, deși în multe chestii este cam greu de știut cu siguranță, care este adevărata opinie publică. În cazul de față cred că cei mai mulți oameni sunt convinși că acei pacinici cetățeni erau sau agenți de poliție îmbrăcați civil, sau bătăuși organizați și plătiți pentru a face ceea ce au făcut.

Această procedare a unor oameni de la guvern cum se poate explica? și venim la punctul al doilea în discuție. Se mai poate explica prin dorința de a ajunge, chiar prin mijloace așa de rele, la un anume scop. Ce scop poate fi acesta? Scopul imediat pare a fi fost să se intimideze redacțiile presei, pentru ca să fie mai moderate în expresiile lor. Atunci să examinăm rezultatul, fiindcă acum nu mai e vorba de teorie, ci de un scop practic. Credeți d-voastră că s-a ajuns la rezultatul dorit de guvern? Ați putut constata că, după acele întruniri de la Orfeu și sala Bossel, Opoziția-unită s-a intimidat și n-a mai făcut întruniri? Sau că de la 5 septemvrie și până azi presa este intimidată și a devenit mai moderată? Vă pare că *Lupta* d-lui Panu, *Epoca* și alte ziare, fără a mai vorbi și de acele ilustrate cum e *Cucuvaea,* sunt mai prudente în expresii? Nu. Dacă dar intimidare nu s-a produs, atunci asemenea măsuri luate, pe lângă că sunt rele în sine, pe lângă că nu se pot legalmente justifica, dar sunt și absurde, își greșesc scopul.

D. prim-ministru gândindu-se cu drept cuvânt nu numai la momentul în care vorbim, ci la situația generală a țării, zicea ieri d-lui Fleva: în momente de asemenea pericole, în momente de agitări, cari sunt în jurul țării, vine opoziția și face în Cameră scenele acestea. Cu ce scop?

D-lor, cred că a trecut era monopolurilor patriotismului și sunt convins că nimeni nu va crede, cum că patriotismul este

un atribut exlusiv al celor de pe banca ministerială, pentru că nu s-ar putea în nici un caz să se nege acest sentiment de datorie patriotică membrilor din opoziție ca d. Carp, d. Fleva, d. Marghiloman, d. Giuvara, d. Caton Lecca și toti ceilalți. Prin urmare, dacă în asemenea momente opoziția relevează asemenea lucruri, este tocmai, fiindcă în timpuri de agitare externă ar trebui ca înnăuntru cei cari sunt însărcinați cu menținerea liniștei, să nu fie tocmai ei provocatori de turburări si brutalități.

Este ceva foarte straniu în epidemiile intelectuale, cari se pot produce.

Bătăuși introduși sub această formă și în aceste împrejurări, produc epidemii. (Aplauze din partea opoziției.) Este destul ca să se comită așa cum s-au comis aci în capitală cele ce s-au comis, pentru ca să se răsfrângă resunetul acestor lucruri în capul multor altora în afară, și cred că o parte a celor întâmplate la Botoșani, sunt un respuns la cele provocate în București (aplauze din partea opoziției), și pe această cale mergem și putem merge tot mai departe, și chiar foarte departe. De aceea, d-lor, nu este bine niciodată, ca organele cari sunt însărcinate cu menținerea ordinei publice, să dea bănuială, necum să deștepte ele asemenea scene.

D-lor, vă ziceam, că după ce am expus faptele cunoscute și am făcut un șir de reflecții asupra lor, noi cei din opoziție am voit să accentuăm această interpelare, care era cea dintâi ce ne-am permis a adresa guvernului în sesiunea de față, prin o moțiune, o moțiune foarte moderată (voi arăta îndată, de ce este moderată), o moțiune care are cel puțin însemnătatea ca să se poată număra cu ocazia ei acei din membrii Camerei, cari în privința opoziției hotărâte în contra bătăușilor sunt de aceleași păreri. Motiunea este subscrisă de 40 de deputați; 40 de deputați, între cari mă cred dator a releva numele subscris aci al colegului nostru d. Oroveanu (aplauze din partea

opozitiei, zgomot), fiindcă a reintrat în mijlocul nostru fiindcă a dat dovadă.....

O voce. D-le președinte, vă rog să suspendați ședința, unul din colegii noștri fiind bolnav.

D. președinte. Suspend ședinta pe cinci minute.

– La redeschiderea ședinței d. președinte general Lecca ocupă fotoliul președinței.

T. Maiorescu. Ziceam, d-lor, adineaori când am fost întrerupt prin accidentul întâmplat unuia din colegii noștri, ziceam că citez cu o deosebită satisfacție dintre deputații semnatari ai acestei moțiuni pe colegul nostru reintrat în Cameră, d. Oroveanu; si mă credeam dator a exprima înaintea d-voastră această satisfacție, nu fiindcă o parte din noi de la început am avut impresia că este nevinovat și am voit să refuze Camera autorizația de urmărire, și bine era dacă refuza (aplauze din partea opoziției), dar pentru onoarea Parlamentului român, fiindcă s-a dat printr-un verdict inatacabil, prin ceea ce tot timpul modern admite ca cea mai sigură manifestare a opiniunii populare, prin verdictul juratilor, s-a dat dovadă, că nu se găsește nici un deputat în țara aceasta capabil de asemenea acte odioase, de cari s-au găsit capabili câtiva oameni de a acuza pe un deputat. (Aplauze din partea opozițiunii). Cred că aceasta trebuie să ne dea o satisfacție noă si d-voastră tutulor. Această moțiune e concepută astfel:

> „*Camera*, regretând devastările comise în ziua de 5 septemvrie 1886 la redacțiile unor jurnale din Capitală, trece la ordinea zilei."

Trebuie să vă spun, d-lor și onorabili colegi din majoritate, ca între noi cei din opoziție, desi între acești 40 de deputați veți vedea poate pentru surprinderea d-voastră mai multe nume de oameni foarte moderați, printre noi, după ce venisem eu cu această formulă moderată, au fost mulți, cei mai mulți, cari cereau o moțiune accentuată, cari ziceau: ce e aceasta? numai devastarea comisă? nu e aci gravitatea;

gravitatea e în atitudinea organelor însărcinate cu ordinea publică, în tolerarea lor: aci e gravitatea; prin urmare moțiunea opoziției trebuie să accentueze un blam în contra acestor autorități, iar nu să exprime numai anodin: regretăm devastările comise la ziare; cine nu regretă aceste devastări?

Dar eu, d-lor, mi-am permis a susține contra colegilor mei din opoziție, redacția cea mai moderată posibilă. Iată pentru ce, și v-o spun și aci în public, fiindcă, după convingerea mea în politica internă nu trebuie să încapă reticențe.

O moțiune, le-am zis, și domnialor au binevoit a-mi ceda, o moțiune ca aceasta e bine să fie așa simplă fără nici un blam la adresa autorităților guvernului, să exprime părerea de rău numai asupra faptului brutalității comise la jurnale, pentru că de-abia s-a introdus, și suntem prima Cameră de la acea introducere, o revizuire constituțională. Eu unul, poate vă aduceți aminte cine erați în Camera revizuantă, eu am combătut toată ideea revizuirii, pe cât am putut; marea d-voastră majoritate a admis însă revizuirea, și ca oameni de ordine noi ne-am supus. Noi toți din Cameră primim această Constituție revizuită, ca o lege a țării.

În această lege a țării, care acum ne ține pe toți și în folosul tutulor este bine să fie respectată și în teorie și în practică, în această lege una din inovațiuni a fost tocmai un mai mare avânt dat liberei exprimări a tutulor părerilor prin presă.

D-lor, totdeauna în contra presei s-a adus argumentul: libertatea presei este periculoasă, fiindcă poate induce în eroare capetele nepregătite. Totdeauna arma în contra libertății presei a fost, că de câte ori se poate întâmpla agitație, presa o deșteaptă; totdeauna argumentul reacționarilor în contra presei este agitarea, dar întotdeauna liberalismul a combătut tocmai acest argument, și în această Cameră s-au zis anume cuvintele: lăsați liberă presa, căci ea prin ea se îndreptează. Iată teoria acelora, și d-voastră erați majoritatea, cari au primit revizuirea, cari au admis modificarea Constituției și asupra

acestui punct, cari au dat această nouă întărire a unei și mai mari libertăți a presei. Și noi, prima Cameră ieșită după revizuirea Constituției, să nu ne găsim uniți cu toții pentru a blama un fapt nelegiuit, un fapt brutal întâmplat tocmai în contra presei? Am eliminat dar din moțiune orce blam în contra guvernului. Votând d-voastră toți această moțiune, este evident că-i luați orce caracter de opoziție. (Ilaritate.)

Dar ce se câștigă totuș? Se câștigă o recunoaștere a acelei legalități afirmate deja în Constituție; se câștigă primul omagiu, care-l aduceți uneia din libertățile publice incontestabile, și această consfințire a legalității este spre binele tutulor și în special al minorităților. Se afirmă prin această moțiune, că întreaga Cameră voiește ca principiile să nu fie scrise numai pe hârtie, să nu fie destul numai o circulară ministerială, pentru a mai putea trece un ministru de liberal, dacă oprimă libertatea presei în fapt; Camera întreagă trebuie să regrete că se bate și poate se ucide jurnalistul prin pacnici cetățeni și se devastează redacțiile acelor foi, care nu convin guvernului sau unei majorități de la putere.

D-lor, dați-mi voie a vă aduce aminte că în Camera conservatoare a încercat un ministru, cu Constituția cum era atunci, să introducă în Codul penal măsuri preventive, d. e. de a putea pentru pericol de agitație să secvestreze teascul jurnalului, și atunci în Camera conservatoare s-au găsit deputați, cari au propus un amendament că sub o Constituție, care garantează libertatea presei, ar fi o violare constituțională, dacă prin o lege specială și prin asemenea măsuri de prevenție s-ar izbi în principiul libertății; amendamentul s-a primit de majoritate, s-a retras tot proiectul Codului penal de atunci și a căzut și ministrul, care-l prezentase.

Cu acest precedent dintr-o Cameră conservatoare asupra presei, nu din iubire pentru presă din partea lor, dar din iubire pentru legalitate, cum puteți d-vostră, Cameră liberală, să refuzați a vă exprima părerea de rău că s-au petrecut asemenea scene în contra redacțiilor unor ziare din Capitală? Nici atât

omagiu nu mai poate majoritatea, care ar vrea să se numească liberală, nici atât omagiu nu mai vrea să aducă libertății de fapt a jurnaliștilor în capitala inteligentei României? (Aplauze din partea opozitiei.) Dacă nici atât, dacă chiar atunci, când opoziția scoate orce blam la adresa autorităților și se mărginește, numai pentru omagiul ce ar trebui adus de întreaga Cameră principiului constituțional al libertății presei, să exprime părerea de rău asupra faptului că s-au maltratat jurnaliștii, nu se găsește în sânul majorității liberale destul ecou ca să priimească nici acest lucru, atunci veți legitima afirmarea: majoritatea nici nu mai simte măcar, ce este princip liberal. (Aplauze din partea opoziției.)

D. M. Ionescu. Sit acusator melior reo.

T. Maiorescu. Nu aud întreruperea.... Dacă această majoritate nu vrea să exprime nici măcar atât (eu singur am venit și am spus că prin faptul votării motiunii din partea tutulor i s-ar șterge caracterul de opoziție), dacă nici aceasta nu veți face, dacă asupra celor întâmplate la 5 septemvrie nu se va găsi, – și ar fi trebuit să se găsească chiar din majoritate unul care să facă această interpelare, iar nu noi din minoritate, nu eu un vechi conservator, – dacă nu se va găsi ecou nici pentru atâta omagiu liberal de a se exprima măcar regretul, atunci d-voastră voiti să recunoașteți înaintea țării că bine s-a făcut ceea ce s-a făcut.

Dacă veți trece cu buretele și peste aceasta, cum în respunsul său d. prim-ministru a trecut ieri (poate că era prea mișcat, văzând discutia d-lui Fleva în Cameră, unde fusese deprins cu mai multă armonie), dacă veți trece, cum a trecut d. prim-ministru ieri asupra celor relevate din Focșani, asupra celor relevate din Turnu-Măgurele și din Botoșani, fără nimic, fără – cum zicea d. Marghiloman – fără un cuvânt de mângâiere pentru cei ce au suferit, dacă veți trece așa pur și simplu peste toate, atunci ce mai poate crede țara aceasta? Ce poate crede jurnalistul cel bătut? Ce pot crede oamenii, care

stau acolo și ne ascultă? Pot crede că, deși pro-forma, fără a-și da seamă ce-a făcut, a venit o Cameră revizionistă și a înscris cea mai mare libertate a presei, în fapt însă este bine înțeles că starea înapoiată chiar a capitalei prefere brutalitatea bâtei la o respectare de principii, atunci când presa este incomodă guvernului d-voastră. (Aplauze din partea opoziției.)

Dacă este vorba de libertate numai atunci, când ea este plăcută pentru noi, dar nu pentru alții, aceasta nu este libertate; asemenea libertate și-o dă și despotul. Libertatea însemnează – nu exagerarea dreptului meu, ci recunoașterea dreptului tău care mi-ești adversar. Aceasta dovedește un partid liberal, dacă este liberal, iar când tratează pe adversari așa cum au fost tratați adversarii de la presă în cazul de față, atunci a încetat de a avea dreptul să se mai numească un partid liberal, si nu se poate numi nici măcar legal.

A fost în adevăr o nefericită expresie a d-lui ministru al justitiei, când a zis că opoziția a pierdut dreptul la ocrotirea legilor.

D. ministru de justiție, Eug. Stătescu. S-a răstălmăcit.

T. Maiorescu. N-aș voi niciodată să răstălmăcesc prețioasele d-voastră cuvinte, căci ele rămân foarte prețioasei după ce le tălmăciți d-voastră.

Așadar orcare va fi tălmăcirea d-lui ministru al justiției și lăsând la o parte această frază până acum netălmăcită, mă mărginesc a zice: dacă în momente ca acestea, agitate după spusa d-lui prim-ministru, se lasă neveștejite asemenea fapte, nouă din opoziție ne este teamă că guvernul pierde prestigiul de a vorbi și de a lucra în numele ordinei publice; căci ordinea publică este compromisă de însuș guvernul, când chiar organele sale menite a o sustine fac ele dezordinea.

Iacă unde stă pentru noi adevărata importanță generală a chestiei.

Termin, d-lor, propuind aprobării d-voastră această motiune în favoarea libertății presei și pentru respectul legalității. (Aplauze din partea opoziției.)

Discursul 77

La această interpelare răspund în aceeaș ședință a Camerei ministrul-prezident I. Brătianu și ministrul de justiție, d. Eug. Stătescu, care face asupra atitudinii politice anterioare a interpelatorului observările ce se vor înțelege din cele reproduse mai jos. După discursurile miniștrilor, cu toată protestarea d-lui P. Carp, se închide discuția, ca de obicei, se respinge moțiunea opoziției și se votează, cu 150 voturi contra a 35 și 5 abțineri o moțiune de încredere, prezentată de I. Câmpineanu, primarul Capitalei și autorul intelectual al devastărilor comise. Apoi se dau următoarele explicări în chestie personală, și ședința se termină cu niște cuvinte ale lui G. Chițu, zise într-o altă ordine de idei, dar pe care le reproducem din cauza interesului lor special.

T. Maiorescu. D-lor, vă rog să-mi acordați câteva minute în chestia personală, pentru care am cerut cuvântul, și nu va plângeți, vă rog nici de aceste puține minute, fiindcă s-a introdus răul obicei la noi de a se închide discuția îndată ce au vorbit miniștrii.

Dacă aceasta s-a făcut obicei, atunci d-voastră trebuie să vă așteptați ca persoana sau persoanele, cari sunt puse în chestie prin cuvintele rostite de miniștri, să se explice într-un mod sau într-altul, pentru ca să poată cel puțin restabili faptele.

Tot așa s-a întâmplat în rândul trecut cu onor. d. Fleva, cu d. Nicorescu și așa s-a întâmplat acuma cu mine: s-a închis discuția asupra vorbirii d-lui ministru de justiție, cu toate că d. ministru a pus în joc, politicește vorbind, persoana mea.

Prin urmare sunt nevoit să relevez acele cuvinte și să restabilesc în scurt faptele.

D. ministru al instrucțiunii publice, D. A. Sturdza. D-le președinte, discuția fiind închisă și d. ministru de justitie nefiind aci pentru ca să poată respunde, nu știu dacă s-ar putea reîncepe discuția.

T. Maiorescu. Eu nu înțeleg să redeschid discuția, dar știu că sunt în drept să vorbesc și să vă întreb, dacă faptul, pe care l-a adus aci d. ministru citind un jurnal al consiliului de miniștri, despre care zicea că era subscris și de mine personal, și tot d-sa dând acelui act interpretația sa personală, vă întreb: dacă aceasta constitue o chestie personală pentru mine?

Voci. Da.

T. Maiorescu. Vorbesc dar în chestie personală.

Nu mă îndoiesc că majoritatea cunoaște Constituțiunea țării, ar trebui cel puțin să cunoască foarte bine și coprinderea art. 26 din Constituție, care zice:

> „Românii au dreptul de a se aduna pacinici și fără arme, conformându-se legilor cari regulează exercitarea acestui drept, pentru a tracta tot felul de chestii; întru aceasta nu este trebuință de autorizație prealabilă. *Această dispozițiune nu se va aplica și întrunirilor în loc deschis, care sunt cu totul supuse legilor polițienești.*"

Așa zice Constituția, nerevizuită de d-voastră asupra acestui punct. Vasăzică, dacă Constituția însăș trimite la legile polițienești, trimite implicit la partea Codului penal relativ la delictele polițienești. Aceasta este incontestabil.

Acum, când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, a intervenit acel jurnal al consiliului de miniștri, și d. ministru al justiției, care nu vrea să-i răstălmăcească cineva cuvintele d-sale, să-mi permită a-i spune, că citind acea frază, din jurnalul acela, a răstălmăcit acest act subscris de mine.

Când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, nouă, miniștri pe atunci, ni se denunța că aceasta era o conspirație, în care se tratau asasinate, așa ni se spunea – și-mi pare rău că nu este prezent d. ministru al justiției spre a ne da jurnalul (măcar din memorie) al întrunirilor de la Mazar-Pasa, ca să vedem ce se trata acolo și dacă eram noi de la guvern în drept a presupune, că acolo putea să fie o conspirație.

Eu știu astăzi, ce se trata acolo, și poate vă voi spune la vreme. Mă mărginesc acum în chestia personală.

La Mazar-Pașa era o casă mare cunoscută de toți, tocmai casa numită Mazar-Pașa, pe atunci mai în ruină, dar care în urmă s-a reparat, se înțelege: s-a cumpărat de guvern, și îndărătul acestei case era o grădină mare, loc deschis, care avea o portiță în dos încât intrai și ieșeai prin portița din grădină în ceailaltă stradă...

Dr. Romniceanu. Nu exista stradă la epoca aceea.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la Mazar-Pasa. D-voastră umblați pe acolo.

Dar chestia cu portita este indiferentă. Pentru lege este important numai să ne întrebăm: era grădina loc deschis sau nu? Era un loc deschis, dar îngrădit cu zid împrejur. Ei bine, ce era aceasta? Era acel acoperământ, de care vorbea ministrul justiției? Nimeni în consiliul miniștrilor nu s-a gândit la regularea întrunirilor dintr-o sală; nu este adevărat. Dar ne-am întrebat, dacă o adunare seditioasă într-un loc mare deschis, fie și îngrădit, poate fi tolerată? Si atunci am interpretat în bună conștiință juridică, ce credem că putem face pe cale legală pentru a apăra ordinea în contra unei conspirațiuni.

Aș dori ca și astăzi toate actele, ce se fac de guvern, să fie întemeiate clar și sincer pe interpretarea oficială a unui text de lege. Prima chestie personală am terminat-o cu această explicare.

A doua chestie.

E o chestie personală, când d. ministru de justitie afirmă ca d-sa voia, pe mine și pe d. Carp, să ne introducă în minister. Nu știu ce a voit d. ministru de justiție să facă. Cuvintele d-sale despre calul de la Troia nu mă privesc, n-am discutat cu d-sa chestii de acestea și pentru prima oară aud aceste cuvinte, despre cari d-sa își închipuiește că le știam mai de mult. Am tratat, este adevărat, cu o persoană mai autorizată decât d-sa, am vorbit o oră și jumătate cu primul-ministru, d. Ioan Brătianu, și de la început nu i-am ascuns greutatea ce o vedeam într-o combinare ministerială cu noi. Și la finitul convorbirii, când m-a întrebat din nou, i-am repetat părerea mea, că este prea greu să se facă.

Al. Marghiloman. A recunoscut-o însuș d. Brătianu în Cameră.

T. Maiorescu. Calul lui Ulise, de care a vorbit d. ministru al justiției, este o iluzie optică a d-sale, și tot aerul ce se dă, parcă nu ar fi trebuință decât de voința d-voastră pentru ca să intrăm noi în minister, se întemeiază pe o eroare de aprețiare.

Adică ce, d-lor, personal vorbind: dacă aș veni chiar numai eu, adică ce? nu ne-ar primi colectivitatea, când i-am spune că ne dăm în brațele ei trup si suflet? (Ilaritate. Aplauze.) Vasăzică, dacă nu suntem cu d-voastră, va fi având aceasta și alte cauze decât cauzele d-voastră.

Al treilea, și am terminat.

Când d. ministru al justiției se adresează, la mine și zice: d-le Maiorescu, presa d-voastră atacă pe Rege, atacă guvernul, provoacă la asasinate, aceasta chestie personală este? Am dreptul personal să răspund?

Da? – Ei bine, atunci respund: D-le ministru, presa mea e *România liberă.* Vorba română „d-voastră" e o ambiguitate de advocat, pe care nu o primesc în discuțiile politice. *Dumneavoastră,* din politeță, se zice în românește și unuia și mai multora; presa d-voastră, d-le Maiorescu, e presa la care d. Maiorescu trebuie să ia o parte oarecare, de altfel e o expresie nefericită și neexactă.

O voce. Și banchetul e presa.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la banchet. Dar ce ar face, și dacă aș fi fost?

Al. Marghiloman. Eu am fost. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. România liberă nu a atacat niciodată pe Rege, nici n-a provocat la asasinate, nici n-a atacat viața privată a cuiva, ci a condamnat totdeauna aceste exagerări ale presei.

Dacă am vorbit aici pentru presă, nu am vorbit pentru presa mea, căci atunci aș fi tăcut din contră, ci am vorbit pentru presă în genere, întru cât presa este sub scutul legilor.

Termin, d-le președinte, zicând că doresc ca d. ministru al justiției si colegii d-sale să poată în privința atitudinii d-lor din trecut să facă aceeaș declarare politică, pe care o pot face eu pentru tot ce am scris vreodată. (Aplauze din partea opoziției.)

G. Chițu. D-lor, cu ocazia discuției ce se urmă, auzii zicându-se de către un d. deputat (nu am putut distinge: care din d-nii deputați) zicându-se cuvintele acestea: „nu i se dă *bene-merenti* ca d-lui Orășanu."

O voce. Nu s-a pronunțat nici un nume.

G. Chitu. Nume nu s-a pronunțat, dar eu cred că de bună-seamă aluzia s-a făcut la d. Orășanu.

D-lor, aveam onoarea de a fi eu ministru de instrucție publică pe timpul când s-a dat acel *bene-merenti* d-lui Orășanu, și sunt dator către onorabila Adunare și către țară o explicare:

Mergând la Maiestatea Sa Regele cu diferite decrete, Maiestatea Sa mi-a zis să-i aduc un decret pentru acordarea medaliei *bene-merenti* d-lui Orășanu. Atunci m-am simțit dator, ca ministru răspunzător, să dau informațiuni exacte Maiestăței Sale despre persoana ce voia să decoreze și i-am spus: Maiestate, sunt dator să vă spun că acest domn, poet de talent, bun scriitor, cu toate acestea a scris multe contra Dinastiei, contra Maiestății Voastre; și atunci Maiestatea Sa mi-a respuns: te rog, adu-mi decretul acesta, pentru că asa știu eu să resplătesc. (Aplauze prelungite.) Aceste explicări, d-le președinte, mă credeam dator să dau onorabilei Camere și țărei. (Aplauze.)

NOTE ȘI COMENTARII

VOLUMUL I
(1886–1876)

(p. 7) [INTRODUCERE]

Publicată în „Convorbiri literare“, XXXI, nr.1, 1 ianuare 1897, p. 5–6.

Tipărită în volum: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Voumul I *(1866–1876).* București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897, p. 1–2. (În continuare: *Discursuri parlamentare* I.)

Retipărită în Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866–1900).* București, Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, 1925, p. 3–4. (În continuare: *Istoria contemporană a României.*)

Maiorescu intră în Parlamentul României în mai 1871. Este ales deputat de Colegiul al patrulea la Severin și Pitești[1]. Opțiunea pentru Turnu Severin și-o justifică prin faptul că acolo și-a început activitatea Ioan Maiorescu, tatăl său, ca învățător, după ce a părăsit Transilvania[2].

---

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu I (1840–1876).* București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“, 1940, p. 371.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar.* Vol. VII *(18 aprilie 1870–28 aprilie 1872).* Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. București, Editura Minerva, 1987, p. 175. (În continuare: T. Maiorescu, *Jurnal și epistolar,* VII.)

Se hotărăște să-și tipărească discursurile parlamentare după aproape trei decenii.

Prefața era chemată să justifice această întârziere, dar și să arate că aceste discursuri mai prezentau însemnătate pentru cunoașterea dezvoltării politice a României după 1866. Atrage atenția asupra tranziției de la Principatele cu domniile „elective" la Regatul, cu domnia ereditară. Tot ce putea lămuri acest proces istoric avea un interes aparte. Evitarea prezentării istoriei cu părtinire se putea realiza prin „exactitatea faptelor". În ce măsură Maiorescu va respecta acest principiu, vom avea prilejul să arătăm mai departe în comentariile noastre.

Prefața la ediția din 1925 este însoțită și de o notă de subsol pe care o transcriem: „În volumul al șaselea al *Discursurilor* (acuma sub tipar) cetitorul va putea urmări istoria României până la tratatul din București, 1913".

Acest al șaselea volum, deși se afla sub tipar, nu a mai apărut. Discursurile parlamentare si alte materiale destinate acestui volum le tipărim în finalul ediției de față.

(p. 9) I. O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA SITUAȚIEI POLITICE A ROMÂNIEI De la 11 februarie 1866 până la 11 martie 1871

Publicată în „Convorbiri literare", XXXI, nr.1, 1 ianuarie 1897, p. 7–33.

În volum: *Discursuri parlamentare* I, p. 3–36; *Istoria contemporană a României*, p. 5–33.

Maiorescu a considerat oportun, pe bună dreptate, ca înainte de textul discursurilor parlamentare să ofere o privire retrospectivă asupra vieții politice din România. Două sunt problemele puse în discuție. Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor în cele două Principate, Moldova și Muntenia, cu toate dificultățile întâmpinate în plan internațional prin această dublă alegere, reformele radicale introduse într-o domnie scurtă și detronarea domnitorului, printr-un complot, pentru care nu găsea nici o justificare. A doua problemă pusă în discuție privea aducerea pe tronul României a unui principe dintr-o familie domnitoare din Europa. Noul domnitor avea să se confrunte cu spiritul potrivnic unei asemenea opțiuni. Situația se agravă și mai mult prin izbucnirea războiului franco-german din 1870–1871. Maiorescu oferă un exemplu pilduitor cum, în politică, simpatiile sentimentale, în cazul de față pentru Franța, sunt urmate de-o mare dezamăgire după dezastrul armatei franceze și avertizează că „în politica internațională nu sentimentalitatea, ci reflecția cea mai rece trebuie să dicteze".

Domnitorul Carol I întreprinde prima sa călătorie în Moldova, apreciată de Maiorescu ca o dovadă de tact politic. Are o întâlnire cu V. Alecsandri și C. Negruzzi, prietenii apropiați ai lui Alexandru Ioan Cuza, cărora le împărtășește planul său de a-și inaugura domnia cu înființarea unei rețele de căi ferate, plan îndrăzneț la acea dată, însă de mare însemnătate pentru ridicarea economică a țării.

Maiorescu își însoțește prezentarea cu note de subsol prin care face legătură între stările de lucruri de după 1866 și unele situații din momentul când își prezenta discursurile pentru tipar. Îi face plăcere să arate că B. P. Hasdeu „antidinasticul" din 1869, devenise „stizendistul" regelui Carol I în 1898, iar Alexandru Candiano-Popescu, autorul revoltei de la Ploiești, slujea la Palat ca „adjutant", ajunge general și era „preacredinciosul supus al regelui Carol".

(p. 31) II. SUB MINISTERUL LASCAR CATARGI 11 martie 1871–3 aprilie 1876

Publicată în „Convorbiri literare", XXXI, nr. 2, 1 februarie 1897, p. 119–141.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 37–72; *Istoria contemporană a României*, p. 34–65.

Maiorescu continuă prezentarea evenimentelor politice care preced intrarea sa în Parlamentul României în mai 1871. Sunt evocate aici trei momente mai importante: primul de interes biografic, al doilea cultural și al treilea politic.

Familia domnitoare, Carol I și Elisabeta, întreprind o călătorie la Iași la jumătatea lui aprilie 1871, care durează mai multe zile, cu scopul de a diminua sentimentele antiunioniste și antimonarhiste ale unor persoane din societatea înaltă ieșeană. Maiorescu lasă în jurnalul său câteva pagini memorabile referitoare la această vizită și la situația sa, fără titluri nobiliare într-o societate care nu era pregătită să-l primească[1]. Consemnează pentru acest motiv toate momentele în care principele Carol I și principesa Elisabeta le acorda atenție, fie cât de fugură, cum se întâmplă la reuniuni de această natură. Face eforturi ca soția sa să rivalizeze cu doamnele din înalta societate ieșeană. Astfel, aceasta îmbracă la o reuniune „încântătoarea ei rochie de la Paris, de culoarea floarei de piersică", pentru ca la ceaiul oferit de familia domnitoare să poarte alta, pregătită anume pentru această ocazie, o „rochie albă de atlas cu buchete de trandafiri". Dincolo de convenientele sociale, care îl încântau prin intrarea familiei sale în înalta societate ieșeană, Maiorescu are rezerve totuși față de principele Carol și califică promisiunile acestuia „vorbărie". Nu-i putea ierta faptul că se mărginise la informațiile calomnioase împotriva sa și aprobase scoaterea sa de la Universitatea din Iași. Discuțiile cu familia princiară le consideră, în final, „nimicuri îmbucurătoare, dar cu totul trecătoare"[2]. Nu uită să noteze cheltuielile pentru aceste reuniuni trecătoare.

Maiorescu încadrează în vizita familiei domnitoare la Iași viata culturală de aici, cu preocuparea evidentă de a demonstra că există și o altă societate cu o activitate mai importantă decât reuniunile protocolare, fie ele și la cel mai înalt nivel. Funcționa la Iași, arata criticul, Societatea „Junimea", fără statute, scotea o revistă „Convorbiri literare" și se abținea de la „politica militantă". Acesta era si motivul pentru care „junimiștii" nu acceptă propunerea lui

[1] T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*. Publicate cu o introducere, note facsimile și portretre de I. Rădulescu-Pogoneanu, I. *(1855–1880)*. București, Editura Librăriei Socec & Co., S.A., [1937], p. 168–172. (În continuare: T. Maiorescu *Însemnări zilnice*, I.)

[2] *Ibidem*, p. 172.

G. Costaforu, ministrul de externe, să se angajeze în luptele politice. Maiorescu enumeră numele celor care participau la reuniunile Societății „Junimea" și are grijă ca lista să fie cât mai cuprinzătoare: profesori, ofițeri, funcționari, oameni politici. O mică parte dintre ei se vor afirma ca „junimiști", alții vor deveni adversari ai societății culturale ieșene.Tabloul întocmit de Maiorescu prezintă o importanță istorică și ne ajută să urmărim cum această largă listă de „junimiști" se reduce treptat în cursul anilor. Mai este de observat că marile personalități ale literaturii române nu se găsesc în această listă. Criticul le introduce într-o notă de subsol la acest tablou, de mai târziu, după metoda sa de lucru, unde ne întâlnim și cu numele lui Eminescu, I. Slavici, I.L. Caragiale, D. Zamfirescu.

Maiorescu reproduce integral documentul întocmit de Grigore M. Sturdza, cunoscut sub denumirea de *Petiția de la Iași* prin care se propunea modificarea *Constituției*. Se prevedea trecerea delictelor de presă pe seama tribunalelor ordinare, mărirea censului pentru fiecare categorie a colegiilor electorale, colonizarea cu germani de la care țăranii români să învețe buna gospdărire, introducerea pedepsei cu moartea[1]. „Junimiștii" nu figurează între semnatarii acestui document. Se angajează însă să propună Parlamentului introducerea pe ordinea de zi a unor dezbateri asupra ei. Aici îi vedem între semnatari pe Maiorescu, V. Pogor, I. Negruzzi și alte câteva persoane. Depusă la Adunarea Deputaților, nu este supusă dezbaterii. Guvernul se confrunta cu probleme grave, între care și situația financiară a țării. Nu este însă mai puțin important că *Petiția de la Iași* se înscrie ca un demers în schimbarea *Constituției*, cum vom întâlni și alte propuneri de această natură în discursurile parlamentare maioresciene.

Maiorescu apreciază ziua de 11 martie 1871, când Lascar Catargi, secondat de Nicolae Golescu, N. Calimachi-Catargi și D. A. Sturdza, îl determină pe Carol I să îndepărteze ideea renunțării la tron, ca dată care marchează „intrarea într-o nouă epocă în dezvoltarea politică a statului român".

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*. I, p. 369–371.

Discursuri parlamentare (1871–1876)

1

(p. 55) CONTRA AGITĂRII POLITICE LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI. PENTRU ÎNTINDEREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR (BUGETUL ȘOALELOR PE 1872)
(Ședința Camerei de la 27 iunie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial al României", nr. 152, 13/25 iulie 1871, p. 828; nr. 153, 14/26 iulie 1871, p. 835.
În volum: *Discursuri parlamentare* I, p. 73–84.

Maiorescu este invitat de Președintele Adunării Legislative să se prezinte la lucrările Parlamentului în 8 iunie 1871[1]. Își inaugurează activitatea parlamentară cu acest discurs în care se ocupă, nu întâmplător, de problemele învățământului. Venea cu o experiență remarcabilă câștigată la conducerea Gimnaziului și Internatului din Iași (din noiembrie 1862) și a Institutului „Vasile Lupu" (Vasilian) (din octombrie 1863). Este numit și profesor de istoria universală la Universitatea din Iași în noiembrie 1862. Întocmește și câteva *Anuare* despre activitatea acestor instituții, lucrări de referință privind istoricul respectivelor instituții de învățământ ieșene[2].

Maiorescu se întâlnea în Parlamentul României cu reprezentații „Fracțiunii libere și independente" ieșene care militau pentru aplicarea principiilor lui Simeon Bărnuțiu în viața socială și politică. Asupra acestor principii stăruise în studiul *Contra școalei Bărnuțiu* din 1867[3], reluând și aici câteva din ele.

[1] Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 178.
[2] Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*, Ediție îngrijită, cronologie și comentarii de D. Vatamaniuc. Studiu introductiv de Eugen Simion. București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Univers enciclopedic, 2005, p. 809–877, 881–922, 1033–1053.
[3] *Ibidem*, p. 451–501.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice îl destituie din învățământ pe motiv că intrând în viața parlamentată nu-și putea îndeplini obligațiile la catedra de la Universitatea din Iași. Va rămâne departe de activitatea didactică 13 ani.

Discursul lui Maiorescu arată că lupta dintre Societatea „Junimea" și „Fracțiunea liberă și independentă" ieșeană se mută de la disputele locale pe scena vieții parlamentare.

2

(p. 62) PENTRU REDUCEREA SUBVENȚIILOR LA SOCIETĂȚILE DE CULTURĂ DIN BUGETUL PE 1872
(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 154, 15/27 iulie 1871, p. 841, 842.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 85–90.
Maiorescu inaugurează cu acest amendament, la care asociază și alți parlamentari, critica sa privind ineficiența activității științifice a Academiei Române.

3

(p. 66) CONTRA REDUCERII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR
(Ședința Camerei de la 28 iunie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 154, 15/27 iulie 1871 p.842; nr. 155, 16/28 iulie 1871, p. 845. (Mulțumim dlui Liviu Papuc pentru ajutorul în completarea notelor bibliografice.)
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 91–93.
Maiorescu înregistrează cu respingerea acestui amendament primul esec în activitatea sa parlamenrară.

4
(p. 68) CONTRA PROFESORILOR FRACȚIONIȘTI
(Ședința Camerei de la 29 iunie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 156, 17/29 iulie 1871, p. 851–852.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 94–109.

Maiorescu invoca în combaterea „fracționiștilor" lucrarea lui Simeon Bărnuțiu, *Dreptul public al românilor*, tipărită de elevii săi în 1867 și prezentată de critic, cum știm, în „Convorbiri literare", în 1867 și tipărită în volum în 1868[1]. Nu se vede însă de nicăieri că deputații cunoșteau acest tratat și cu atât mai mult ideile politice promovate de profesorul de la Universitatea din Iași. Ar fi o explicație pentru respingerea amendamentului.

Comparația pe care o face Maiorescu între Nicolae Ionescu, deputat de Roman, reprezentant al „fracționiștilor", și Jules Simon (1814–1896), personalitate a vieții politice franceze, era de natură, pe bună dreptate, să stârnească „ilaritate".

5
(p. 78) CONTRA AMESTECULUI RUSIEI ÎN CHESTIA MITROPOLITULUI
(Ședința Camerei de la 18 noiembrie 1871)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 260, 23 noiembrie/5 decembrie 1871, p. 1339.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 110–113.

Maiorescu pune în discuție raporturile cu Imperiul țarist, defavorabile nouă, și organizarea bisericii ortodoxe române, „copie", în unele privințe, a celei rusești. Discută aceste probleme sub raport juridic și atrage atenția asupra unor neajunsuri din legislația noastră.

[1] Titu Maiorescu, *Opere I. Critice*, p. 451–501, 1256-1262.

6
(p. 81) ASUPRA PROFESORILOR DEPUTAȚI
(Ședința Camerei de la 30 noiembrie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 269, 3/15 decembrie 1871, p. 1386–1387.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 114–123.

Măsura luată de Christian Tell, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, îl afectează și pe Maiorescu și ca urmare rămâne, cum am arătat mai sus, 13 ani în afara învățământului universitar. Ajuns ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în aprilie 1876, Maiorescu îl va reintegra în învățământul superior pe N. Ionescu, adversarul său, dar nu va aplica aceeași procedură și pentru el. Dă informații, în final, asupra revenirii sale în învățământul superior.

7
(p. 87) PENTRU RESTABILIREA ȘCOALELOR NORMALE – ASUPRA BUDGETULUI INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1873
(Ședința Camerei de la 12 martie 1872)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 72, 30 martie/11 aprilie 1872, p. 453, 455–456; nr. 73, 31 martie/12 aprilie 1872, p. 460.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 124–158. Se notează greșit în volum: 12 martie 1873.

Maiorescu concepea structura organizatorică a învățământului din țara noastră sub forma unei piramide la baza căreia să stea învățământul primar. Considera prioritară pregătirea cadrelor didactice pentru învățământul primar. Nimeni nu era mai îndreptățit să pună în discuție această problemă. Ca director al Institutului „Vasile Lupu" (Școala Normală de la Trei Ierarhi), întocmi un excelent *Anuar* pentru anul școlar 1863/1864 și avu învățăcel, între alții, pe Ion Creangă, autor al celor mai bune manuale pentru învățământul primar. Desființarea scolilor normale și

trecerea în primul plan a învățământului universitar constituia, în opinia sa, o eroare gravă. Piramida organizatorică a învățământului nostru se găsea cu vârful în jos. Această anomalie se cerea corijată.

Discursul său, cu o logică strânsă și susținut cu date statistice, îi aduce și primul succes în activitatea parlamentară.

Maiorescu nu va trece cu vederea acest prim succes al său și va relata despre el în jurnalul său: „Am vorbit o oră și jumătate. Camera într-o tăcere absolută și atentă, la urmă aplauze nesfârșite. Costaforu (ministrul Justiției) veni la mine și-mi zise: «Cea mai frumoasă cuvântare ce am auzit-o în viața mea». Iepureanu: «*Vous étiez l'admiration de toute la Chambre*». Mavrogheni (recele ministru de Finanțe) m-a felicitat, iar ministrul Cultelor Tell, împotriva căruia vorbisem, mi-a mulțumit în public pentru demnitatea, decența și elocvența «îngerească» («a vorbit ca un înger») a cuvântării mele". În continuare, arată că l-a anulat pe N. Ionescu, reprezentantul „Fracțiunii libere și independente" ieșene, iar față de Christian Tell a fost „foarte blând" și amabil în formă, zdrobitor în fond"[2].

8

(p. 108) CONTRA SPORIRII SALARIULUI CÂTORVA PROFESORI UNIVERSITARI (Ședința Camerei de la 13 martie 1872)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 73, 31 martie/12 aprilie 1872, p. 463.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 159–165.

Maiorescu se pronunță împotriva măririi salariului profesorilor universitari – câțiva dintre ei, intrați în Parlament – în baza aceluiași

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 186–187; T. Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 69–71. Georgeta Rădulescu-Dulgheru, editoarea acestui volum, reproduce din articolul *Oratori, retori și limbuti*, caracterizarea oamenilor politici, între care cea a lui G. Brătianu, N. Blaramberg și N. Ionescu, pe care le republicăm și noi (T. Maiorescu, *Opere I. Critice*, p. 689–701).

[2] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 187; *Jurnal și Epistolar*, VII, p. 72.

principiu, cu care ne-am ocupat în nota precedentă, potrivit căruia la baza sistemului de învățământ din țara noastră trebuia să stea învățământul primar. Aduce în discuție, în argumentarea sa, mărirea salariului pentru toate persoanele din învățământ și din administrația de stat. Asemenea propunere nu putea fi acceptată în limitele bugetului de atunci.

9

(p. 112) PENTRU LIBERTATEA PRESEI (Ședința Camerei de la 23 ianuarie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 27, 6/18 februarie 1873, p. 149–150.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 166–185.

Maiorescu recunoaste că presa încălca adesea prevederile *Constitutiei* și întreprindea atacuri violente și repetate la adresa șefului statului și a instituțiilor fudamentale ale țării. Arestarea și încarcerarea ziariștilor nu schimba situația. Face o demonstrație remarcabilă privind urmările acestei practici. Vina principală se găsea, după opinia sa, în încălcarea principiului separării între puterea legislativă și cea executivă și în ignorarea pregătirii profesionale. Astfel arăta, cu exemple, cum un polițist putea fi numit în magistratură sau un magistrat în poliție, în funcție de posturile libere în schema ministerelor respective.

Admiterea amendamentului propus de Maiorescu potrivit căruia nu se putea da „mandat de arestare sau depunere în contra unui jurnalist", adoptat cu majoritate de voturi, se înscrie ca al doilea moment important în activitatea sa parlamentară.

10

(p. 125) PENTRU CREDITUL FONCIAR ROMÂN (Ședința Camerei de la 2 martie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 63, 20 martie/1 aprilie 1873, p. 508.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 186–192.

Maiorescu face distincție între capital, internațional, și munca natională, și apreciază că înființarea creditului fonciar pentru proprietarii români venea în sprijinul progresului țării, cum se va dovedi ulterior. Important este și aspectul politic privind emigrarea parlametarilor de la un partid la altul când nu li se satisfac ambițiile. Manolache Costache Epureanu, care pleda în favoarea capitalurilor străine, părăsește guvernul și trece la opozitie.

11

(p. 129) ÎN FAVOAREA SCOALELOR ROMÂNE DIN BRASOV.
BUDGETUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1874
(Sedința Camerei de la 10 martie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 68, 25 martie/6 aprilie 1873, p. 548.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 193-197.

Fost elev al Gimnaziului românesc din Brașov, criticul întreține legături cu profesorii de aici, ale căror lucrări le prezintă elogios pentru ținuta științifică. Totodată, se înscrie printre apărătorii liceului brașovean împotriva politicii de maghiarizare a lui și cuvântul său cântărește greu, cum vom arăta și mai departe, în luarea unor hotărâri de către Parlamentul României.

12

(p. 132) PENTRU ADRESĂ
(Ședința Camerei de la 22 noiembrie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 257, 27 noiembrie/9 decembrie 1873, p. 2269.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 198–204.

Maiorescu redactează această *Adresă* în numele Camerei Deputaților și o prezintă tot în numele ei ca răspuns la Mesajul

Tronului. Remarcă faptul că pentru prima dată în această a treia sesiune din timpul guvernului condus de Lascar Catargi, Adunarea Deputaților se situa pe aceeași poziție cu acesta în problema raporturilor cu Turcia și a încheierii conventiilor comerciale.

13

(p. 136) ASUPRA REFORMEI CODULUI PENAL
(Ședința Camerei de la 15 decembrie 1873)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 277, 21 decembrie 1873/2 ianuarie 1874, p. 2387–2388.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 205–213.

Maiorescu găsea că neajunsurile societății românești se explicau prin faptul că organizarea ei s-a făcut de sus în jos. De aici rezulta, în opinia sa, disfunctionalitatea între puterea legiuitoare și cea executivă. Delapidatorii și alți factori negativi din societate predați de puterea executivă instanțelor judecătorești erau absolviți de orice vină si pusi în libertate.

14

(p. 141) ASUPRA REFORMEI LEGII COMUNALE
(Ședința Camerei de la 31 ianuarie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 35, 13/25 februarie 1874, p. 212.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 214-227.

Analiză critică a situatiei bisericii, școlii, salubritătii și administrației lăsate în seama comunelor cu începere din 1864. Vina o purta conducerea incompetentă a acestora. Propune ca ele să fie puse sub conducerea marilor proprietari. Desi nu deținea proprietăți agrare, se pronunța în favoarea marilor proprietari, ca fiind mai buni gospodari ai comunelor.

15

(p. 150) ASUPRA RECTIFICĂRII BUDGETULUI INSTRUCȚIUNII PUBLICE PE 1875. CONTRA INTERNATELOR STATULUI
(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 1, 1/13 ianuarie 1875, p. 6–7; nr. 2, 3/15 ianuarie 1875, p. 19–20.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 228–240.

Ține acest discurs în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, numit în guvernul condus de Lascar Catargi la 7 aprilie 1874. Prezintă situația financiară și a burselor de stat la preluarea acestui departament. Continua critica la adresa „Fracțiunii libere și independente" ieșene.

Maiorescu spera încă din 1870 să ocupe un fotoliu ministerial, cum se vede din lista pe care o întocmește cu prezumtivii săi colaboratori[1].

16

(p. 158) PREMIILE ȘCOLARE. JURNALUL INSTRUCȚIUNII
(Ședința Camerei de la 18 decembrie 1874)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 3, 4/16 ianuarie 1875, p. 41.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 241–245.

Pledoarie în favoarea învățământului primar și împotriva cheltuielilor „de lux", ca achiziționarea de tablouri străine; reducerea numărului prea mare de premii școlare spre a nu diminua în continuare importanța lor.

[1] T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 132–136.

17

(p. 161) PENTRU P. MAVROGHENI
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 15, 22 ianuarie/3 februarie 1875, p. 302.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 246–257.

Maiorescu îl apără pe Petre Mavrogheni, învinuit de implicarea în afaceri oneroase la construirea căilor ferate. Ancheta Comisiei parlamentare îl scoate de sub acuzare, dar atitudinea rezervată a lui Lascar Catargi față de fostul său ministru de finanțe, discuțiile aprinse și furtunoase în Camera Deputaților prevestesc disensiuni grave în Partidul Conservator.

18

(p. 168) RESTAURAREA BISERICII EPISCOPALE DE LA CURTEA DE ARGEȘ
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 17, 23 ianuarie/4 februarie 1875, p. 338–339.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 258–275.

Expune situația restaurării bisericii de la Curtea de Argeș, în momentul venirii sale la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, și măsurile pe care le ia pentru continuarea și finalizarea acestei lucrări. Apelul la specialiștii francezi și activitatea lui André Lecomte du Nouy, elev al lui Viollet Le Duc. În *Notă*, reproduce articolul lui Al. Odobescu publicat în „Epoca" din 13 septembrie 1887, în care se relevă măsurile luate de Maiorescu pentru restaurarea acestui monument istoric. Metoda de lucru a lui André Lecomte du Nouy este rău privită și în Franța. „Monumentele vechi nu se distrug și nu se reconstruiesc – arată E. Lovinescu –, ci se păstrează așa cum sunt, împiedicându-se doar acțiunea de măcinare

a timpului; câteva pietre antice trezesc o emoție istorică și estetică mai puternică decât toate poleielile moderne[1].

19

(p. 180) REPARAREA TEATRULUI DIN BUCUREȘTI. ÎNCURAJAREA ARTELOR DIN PARTEA STATULUI (Ședința Camerei de la 18 februarie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 46, 21 februarie/11 martie 1875, p. 1157–1158.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 276–282.

Face distincție între teatru, ca edificiu, unde să se desfășoare spectacolul și literatura dramatică destinată să fie reprezentată pe scenă. Prevede alocarea de sume pentru repararea edificiului, nu și pentru încurajarea artelor din partea statului, câtă vreme acestea nu se prezentau în condiții satisfăcătoare.

Maiorescu punea în discuție o problemă pe care o ridicase Eminescu în articolul *Repertoriul nostru teatral*, publicat în „Familia" din 1870[2].

În ședința de la Senat din 6 martie 1875 se arată că Maiorescu trimisese planurile pentru repararea Teatrului Național Comitetului delegaților, dar nu fusese supuse discuției.

20

(p. 184) ASUPRA BUDGETULUI ȘCOALELOR PE 1876 – INTERNATELE LICEELOR. NOTĂ ASUPRA DOCUMENTELOR HURMUZACHI (Ședința Camerei de la 5 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1436.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 283–290.

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, p. 399.

[2] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, p. 84–87.

Activitatea parlamentară a lui Maiorescu este permanent criticată de N. Ionescu, reprezentantul „Fracțiunii libere și independente" ieșene în Camera Deputaților, deși primise mai multe răspunsuri severe la interpretările sale. Se aduce și aici în discuție situația Internatului din Iasi. Prezintă importanță *Nota* cu care însoțeste Maiorescu cuvântarea din Cameră. Arată că în chiar ziua numirii sale ca ministru al Cultelor și Instructiunii Publice, în 7 aprilie 1874, pleacă la Cernăuți să discute cu Gheorghe Hurmuzachi în legătură cu preluarea arhivei istorice a lui Eudoxiu, fratele acestuia, „și a pus sá se trimită imediat lăzile cu prețioasele manuscripte la București". Asupra acestei hotărâri insistă și E. Lovinescu și opinia sa este preluată și de istoricii literari. „Maiorescu se duse la Cernăuți (7 aprilie 1874) spre a se înțelege cu Hurmuzachi; lăzile cu documente fură trimise imediat la București"[1]. Documentele arată că nici relatarea lui Maiorescu și nici cea a lui Lovinescu nu corespund realității. Gheorghe Hurmuzachi nu terminase în familie departajarea moștenirii lăsate de Eudoxiu Hurmuzachi și mai erau de îndeplinit formalitățile complicate ale legislației austriece în Bucovina, provincia românească anexată de Imperiul Habsburgic în 1775. Gheorghe Hurmuzachi trece documentele în România prin punctul de la Ițcani în octombrie 1874 și le depune la Dulcești (Roman) la moșia surorii sale, de unde le trimite la București[2].

Discursul este precedat de un amendament, retras de deputatul care îl propune și pe care îl reproducem:

„*D. Ministrul Cultelor.* Dlor, ceea ce a spus onor D. Văleanu în privința venitului ce încasează Statul din averea secularizată a bisericii Ionașcu din Slatina, este foarte exact. Ați văzut că Statul a făcut totul pentru restaurarea acestei biserici pe cât s-a putut, și poate chiar anul

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, p. 399.

[2] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și Documentele Hurmuzachi*, în „Academica", I, nr. 7, 1991, p. 24; nr. 8, 1991, p. 19; nr. 11, 1991, p. 27–28; nr. 12, 1991, p. 27; II, nr. 1, noiembrie 1991, p. 30. Corespondenta oficială și particulară privind preluarea arhivei lui Eudoxiu Hurmuzachi și tipărirea documentelor adunate de el care stau la baza istoriografiei noastre naționale.

acesta să se termine restaurarea acestei frumoase biserici. Guvernul promite onor d. Văleanu ca, dacă se va termina restaurarea bisericii, va prevedea ceva pentru susținerea corului; acum însă, îl rog ca, din cauza strâmtorării financiare în care ne găsim, să retragă amendamentul ce a depus.

D. C. Văleanu. Dacă nu veți trece nimic în buget pentru anul viitor, atunci ce veți face când se va termina restaurarea bisericii?

D. Ministrul Cultelor. Biserica nu este încă gata și cred că ar fi mai bine să lăsăm să se termine biserica și când vom veni la toamnă cu bugetul rectificativ, după bunul obicei ce am adoptat, atunci se va înscrie o cifră pentru corul bisericii, dacă va cere trebuință.

D. C. Văleanu. Atunci retrag amendamentul, rezervându-mi dreptul pentru bugetul rectificativ.

Se pune la vot capitolul XVII și se primește."[1]

21

(p. 189) LEGEA PENTRU SUBVENȚIONAREA ȘCOALELOR ROMÂNE DIN BRAȘOV
(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 66, 22 martie/3 aprilie 1875, p. 1644–1645.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 291–300.

Maiorescu tine acest discurs în Senat – cel dintâi în activitatea sa parlamentară – și se pronunță pentru sprijinirea bisericii ortodoxe române din Schei si a Liceului românesc din Brasov. A întreținut o corespondență bogată cu Gavril Munteanu, directorul liceului de aici[2], și cu I. S. Mesilă[3], căruia îi tipăreste un manual de istorie și

[1] „Monitorul oficial", nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1436.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar.* Vol. VI *(8/20 noiembrie 1866–17 aprilie 1870).* Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. București, Editura Minerva, 1986, p. 47, 61, 76, 78-79.

[3] *Ibidem*, p. 28, 30, 40, 44, 60, 82, 121–122, 166, 181, 186, 205, 226, 229, 253, 319–320

geografie în Editura „Junimii" în 1869[1]. E. Lovinescu prezintă un tablou privind opiniile unor parlamentari români din care se vede că nu-și dădeau seama despre importanța unor instituții de cultură pentru românii din imperiul dualist austro-ungar[2].

Discursul urma să se țină în 11/23 martie 1875. Găsim în „Monitorul oficial" la acea dată următoarea informare: „D. Ministru de Culte face cunoscut că fiind puțin indispus, regretă de a nu putea veni în sânul comitetului delegaților spre a da lămuririle necesare, însoțite de planurile relative la restaurarea teatrului; însă D-sa s-a și grăbit a le trimite chiar astăzi și roagă ca înainte de a dezvolta punctul care figurează la ordinea de zi să se suspende ședința ca d. senatori să ia cunoștință de dânsele.

D. vicepreședinte deslușește că aceste planuri urmând a se înainta comitetului delegaților, spre a da toate lămuririle, însoțite de planurile relative la restaurarea teatrului; însă D-sa s-a și grăbit de a le trimite chiar astăzi și roagă ca înainte de a se dezbate proiectul ce figurează în ordinea zilei să se suspende ședința pentru ca d. senatori să ia cunoștință de ele"[3].

22

(p. 195) ASUPRA EXAMENULUI DE LIBERĂ PRACTICĂ A MEDICILOR SI ASUPRA UNOR STIPENDII
(Ședința Senatului de la 6 martie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 70, 28 martie/4 aprilie 1875, p. 1723–1726.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 301–319.

Expune în fața Senatului, cu o bună argumentare, erorile de competență din *Regulamentul* Facultătii de Medicină din Bucuresti; declinul vieții culturale și științifice și încercarea de a schimba situația prin acordarea de „stipendii" unor cercetători cu aplecare pentru istorie și creația populară (Gr. Tocilescu, Gh. Panu, G. Dem. Teodorescu).

[1] T. Maiorescu *Opere I. Critice*, p. 941–943, 1390–1392.

[2] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I, p. 391–396.

[3] „Monitorul oficial", nr. 56, 11/23 martie 1875, p. 1429.

23

(p. 207) ASUPRA LIBERELOR ALEGERI
(Ședința Camerei de la 4 iunie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 128, 14/26 iunie 1875, p. 2859–2861.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 320–334.

Polemizează în numele „tinerilor" cu „bătrânii", autorii *Constituției* din 1866. Apără amendamentele sale cu privire la libertatea presei și înființarea creditului fonciar. Concluzia discursului este de-o ironie mușcătoare: „Nu vă osândiți d-voastră cei bătrâni înaintea noastră celor tineri, că ați fost necopți când ați făcut legea fundamentală din 1866".

24

(p. 216) ASUPRA ADRESEI SENATULUI
(Ședința Senatului de la 26 noiembrie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 269, 5/17 decembrie 1875, p. 6413. În „Monitorul oficial": „Ședința de la 27 noiembrie 1875".
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 335–341.

Probleme abordate: criza din Turcia, poziția sa internațională și consecințele asupra României. Apără măsurile guvernului conservator privind echilibrarea bugetului prin care se preîntâmpina o criză și în țara noastră. Erau semne că Turcia se afla în declin, care prevesteau și evenimentele din 1877–1878.

25

(p. 220) PENTRU SUPRIMAREA UNOR CATEDRE UNIVERSITARE
(Ședințele Camerei de la 12 și 13 decembrie 1875)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 282, 21 decembrie 1875/2 ianuarie 1876, p. 6795–6798; nr. 283, 23 decembrie 1875/4 ianuarie

1876, p. 6817–6818; nr. 284, 24 decembrie 1875/5 ianuarie 1876, p. 6843–6844.
În volum: *Discursuri parlametare*, I, p. 342–377.

Propunerea lui de a se desființa Catedra de drept roman de la Universitatea din București și de economie politică de la Universitatea din Iași întâmpină opoziția unor deputați și senatori care îi susțineau pe cei ce urmau să-și piardă posturile în învățământul universitar. De aici și întreruperile în timpul rostirii discursului și reluarea acelorași probleme. Cântărește mult în demonstrația lui Maiorescu înființarea celor 177 de școli primare. Cerea desființarea celor două catedre din rațiuni bugetare, dar evidenția și insuficiențele, absențele în activitatea didactică a titularilor de catedră.

26

(p. 243) RĂSPUNS LA O INTERPELARE PERSONALĂ A LUI ARISTID PASCAL
(Ședința Camerei de la 17 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 18, 24 ianuarie/5 februarie 1876, p. 424–425.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 378–384.

Aristid Pascal (1827–1900), cu studii și doctorat în Drept la Paris, se consideră lezat că deputații resping amendamentul său, semnat și de I. N. Șoimescu, G. G. Meitani și D. Economu, în sprijinul menținerii celor două catedre. Aduce în discuție procesul lui Maiorescu din 1870, o chestiune personală care nu avea ce căuta în dezbaterile parlamentare.

27

(p. 248) SF. SINOD ȘI ADUNAREA DE LA BONN
(Ședința Camerei de la 19 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 20, 27 ianuarie/8 februarie 1876, p. 477.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 385–393.

Discurs provocat de interpelarea lui G. Brătianu despre care Maiorescu avea păreri rele, mai ales în ceea ce privește arta sa oratorică. Nu răspunde la interpelare, ci se mărginește să se ocupe de raporturile puterii legislative cu vârfurile ierarhiei Bisericii ortodoxe române. Este cea dintâi intervenție a sa în Parlament cu privire la biserică și confesiunea religioasă.

28 și 29

(p. 254) ASUPRA REFORMEI ȘCOALELOR. INSTRUCȚIUNEA PUBLICĂ (Ședința Camerei de la 21 și 22 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 22, 29 ianuarie/10 februarie 1876, p. 534–538; nr. 24, 1/13 februarie 1876, p. 583–594.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 394–437.

Expunerea de motive și dezbaterile pe marginea ei. Privire restrospectivă asupra măsurilor legislative în legătură cu dezvoltarea învățământului de la adoparea legii în 1864 (intrată în vigoare în 1865). Maiorescu își susține proiectul cu multă competență împotriva atacurilor venite din partea opoziției. Deputații nu au suficiente motive să respingă proiectul și Camera îl ia „în considerare". Astfel căzură cele două interpelări și cele trei moțiuni de neîncredere.

30

(p. 281) RĂSPUNS LA INTERPELAREA DIN SENAT ÎN CONTRA SUPRIMĂRII UNOR CATEDRE. VOT DE BLAM (Ședința Senatului de la 28 ianuarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 31, 11/23 februarie 1876, p. 792–794.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 438–457.

Maiorescu își apără proiectul de lege privind învățământul și în Senat, unde I. Deșliu depune două interpelări, iar Al. Orăscu o „moțiune de blam". Problema în discuție continuă să fie cea a suprimării celor două catedre universitare. Maiorescu este acuzat de „încălcarea legii instrucțiunii" și Senatul declară neîncrederea sa în „d. ministru al Instrucțiunii Publice". Maiorescu își dă demisia.

După căderea proiectului lui Christian Tell din 1872, veni rândul proiectului lui Maiorescu ca să împărtășească aceeași soartă, după cum se va întâmpla și cu acela al lui Vasile Conta din 1880.

31

(p. 293) CONTRA INTERNATELOR LICEALE. PRETINSUL COSMOPOLITISM. (Ședința Camerei de la 5 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 34, 14/26 februarie 1876, p. 888-891.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 458–476.

Demisia lui Maiorescu aduce după sine și demisia guvernului lui Lascar Catargi, care se reconstituie, tot sub șefia sa, în ziua următoare. Este numit la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice P. P. Carp care menține pe ordinea de zi proiectul lui Maiorescu privind legea învățământului. Se readuce în discuție și problema internatelor școlare și Maiorescu invocă argumentele din discursurile sale parlamentare anterioare. Acum se introduce în dezbaterile parlamentare și acuzația de cosmopolitism la adresa Societății „Junimea" și a membrilor ei, acuzație respinsă categoric. „Toți, fără excepțiune, – spune Maiorescu – am fost și suntem partizani ai ideii naționalității, și oricine a susținut că noi am fi contrari acestei idei, a susținut o inexactitate."

32

(p. 305) PENTRU FACULTATEA DE TEOLOGIE
(Ședința Camerei de la 6 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 37, 18 februarie/1 martie 1876, p. 959.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, 477–479.

Înființarea Facultății de Teologie era inclusă de Maiorescu în proiectul său privind legea învățământului. Absența unei asemenea facultăți obliga teologii să-și continue studiile în alte țări, mai ales în Rusia, și avea implicații politice. Căderea guvernului Lascar Catargi și precipitarea evenimentelor internaționale amână înființarea acestei facultăți pentru mult mai târziu (1890).

33

(p. 307) PENTRU MINISTERUL LASCAR CATARGI
(Ședința Camerei de la 9 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 42, 24 februarie/7 martie 1876, p. 1098–1102.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 480–503.

Maiorescu enumeră în apărarea guvernului condus de Lascar Catargi realizările acestuia în diferite domenii și le raportează la lipsa de însemnătate în viața politică a celor care îl criticau. Adversarii săi aduc în discuție și problema „noii direcții", cu referire la Societatea „Junimea", învinuită din nou de cosmopolitism, acum, și de nihilism. Oratorul nu-i uită nici pe cei care părăsesc Partidul Conservator și trec la alte formațiuni politice. „Am ținut marea cuvântare – notează în jurnalul său la 9/21 februarie 1876 – în apărarea ministerului Catargi, și moțiunea de blam a lui Ventura Meitani, D. Moruzi (de la Dorohoi), Pascal ș.a.m.d. fu respinsă cu 66 de voturi în contra 24. Mare emoție de bucurie, probabil fiindcă întâia oară [se producea] faptul moral că un ministru demisionat sprijină mai departe foștii săi colegi. Pe când Boerescu și G. Cantacuzino, dimpotrivă, uneltesc contra"[1].

34

(p. 322) CONTRA PROFESORILOR AGITATORI
(Ședința Camerei de la 11 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 44, 26 februarie/9 martie, 1876, p. 1158–1162.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 504–528.

Dezbaterea proiectului legii învățământului, propus de Maiorescu se oprește la articolul privind obiectele de studiu la Facultatea de Drept prin care se prevedea suprimarea licenței pentru economia politică și dreptul politic și administrativ. Importantă în această dezbatere este readucerea în discuție a politicii „Fracțiunii libere și independente" ieșene. Cu alte cuvinte a „bărnuțiștilor", prezentați de Maiorescu și în studiul său *Contra școalei Bărnuțiu* din 1867.

35

(p. 337) ASUPRA LEGILOR FINANȚIARE PROPUSE
DE MINISTRUL I. STRAT
(Ședința Camerei de la 26 februarie 1876)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 63, 19/31 martie 1876, p. 1748–1754; nr. 64, 20 martie/1 aprilie 1876, p. 1777–1779.
În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 529–582.

Maiorescu își încheie activitatea parlamentară din timpul guvernului condus de Lascar Catargi cu acest discurs printre cele mai ample pe care le rostește în Cameră, câteva și în Senat, între 1871 și 1876. Nu era pregătit anume în domeniul financiar și se angajează într-o dezbatere cu specialiștii în finanțe . Mânuirea cifrelor ocupă

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*", I, p. 241.

locul central în discursul său, și o face cu deplină siguranță, fără să trădeze nici cea mai mică ezitare. Nu lipsesc notele ironice, arătând că dacă pentru francezi era indiferent numele celor doi Brătieni, Ion sau George, nu același lucru se întâmpla și în cazul unui parlamentar român neînsemnat, dar care se numea Pascal.

Demonstrația lui Maiorescu ne relevă un adevăr, care ne amintește de opinia lui Goethe potrivit căreia „cifrele nu guvernează lumea, dar ne arată cum este guvernată".

VOLUMUL II
(1876–1881)

INTRODUCERE ISTORICĂ

(p. 373) III. CĂDEREA ȘI DAREA ÎN JUDECATĂ A MINISTERULUI LASCAR CATARGI LA 1876

Publicat în „Convorbiri literare", XXXI, nr. 3–4, 1 martie 1897, p. 314–338.

În volum: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Volumul II. *(1876–1881).* București, Editura Librăriei Socec & Co., 1897, p. 1–47; *Istoria contemporană a României*, 1925, p. 66–103.

Titu Maiorescu prezintă în această a treia introducere la discursurile sale parlamentare realizările guvernării Lascar Catargi, formarea Coaliției de la „Mazar-Pașa" și punerea sub anchetă a miniștrilor guvernării conservatoare din anii 1871–1876.

Meritele acestei guvernări se vedeau, arată Maiorescu, în menținerea ordinei monarhice, asigurarea stabilității, fie și relativă, sporirea veniturilor, extinderea rețelei de căi ferate, încheierea convenției comerciale cu Imperiul Austro-Ungar, cu valoare economică limitată, însă foarte importantă sub raport politic-diplomatic.

Căderea guvernului Lascar Catargi se explica prin greutățile financiare, determinate în mare parte de concesionarea căilor ferate

și constituirea unei opoziții care se folosește și de aceste dificultăți financiare pentru preluarea guvernării. Maiorescu oferea informații importante cu privire la constituirea „Coaliției de Mazar-Pașa" și dă numele persoanelor care făceau parte din ea. „Mazar-Pașa" era locuința englezului Lakeman, căsătorit cu o româncă, fost în serviciul turcesc cu numele Mazar-Pașa. Aici se adunau în anii 1875–1876: C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, Ion și George Brătianu, Manolache Costache, I. Ghica, D. A. Sturdza, G. Mârzescu, E. Stătescu, Ion Câmpineanu. Nu putea lipsi Alexandru Candiano-Popescu, conducătorul răscoalei antimonarhice de la Ploiești din 1870, monarhistul de mai târziu. G. Mârzescu atacă monarhia în broșura *Spionul prusian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*[1], cum face și D. A. Sturdza în broșura *Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern,* publicată sub pseudonim, în germană, la Praga în 1875[2]. Maiorescu se ocupă de această broșură în studiul *Asupra broșurei „Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern"*, tipărită la Iași în 1875[3]. În discursul de față, transcrie o parte din această broșură.

Redăm în această notă, integral, textul studiului maiorescian:

„*Românul* din 8 și 9 octomvrie a. c. publică traducerea unui articul apărut în jurnalul german *Politik* din Praga și scos apoi ca broșură sub titlul *Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*, semnat Erdmann de Hahn.

Rezumăm mai întâi, cu propriele cuvinte ale dlui de Hahn, obiectul și tendința publicațiunii sale.

„Când principele Carol de Hohenzollern se urcă pe tronul României, oricine era convins că de aci înainte va prinde rădăcini în țară cultura germană, sinceritatea germană și simțul german pentru datoria, sciința și arta germană."

„De la urcarea principelui Carol pe tronul României sunt acum zece ani trecuți. Cum stau acum acele speranțe? Cum s-a probat

---

[1] *Spionul prussian sau Principele Carol de Hohenzollern, domn al României*, de Iordache Vulpescu.

[2] *Deutschland, Rumänen und Fürst Karl von Hohenzollern.* Von Erdmann von Hahn. Prag, Buchdruckerei des W. Nagel, 1875.

[3] [Titu Maiorescu], *Asupra broșurei „Germania, România și Principele Carol de Hohenzollern"*, Iași, Editura autorului, 1875.

influința germană? Mai este Germania tot atât de bine primită ca acum 29 de ani?"

„Oricine va observa cu inteligintă cele ce se petrec în România, trebue să mărturisească că din acele speranțe nici măcar una nu s-a împlinit, și că influința germană asupra poporului român s-a nimicit cu desăvârsire."

„De unde vine această schimbare?"

„De s-ar imputa românilor cât de multe pe drept sau nedrept, trebue să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovati de trista lor situațiune, ci că mai mult sunt responsabile relele apucături ale principelui Carol în prima linie."

Această acuzare dnul de Hahn o întemeiază pe două argumente:

1) Reaoa administrare în general, îndeosebi însă reaoa administrare a finanțelor de la 1871 încoace. Căci:

„Numai comparând cifrele nouelor contribuțiuni încasate în cei din urmă 5 ani și nouele împrumuturi cu cererile în plus pentru chiăltuelile necesarii statului, își poate face cineva o ideiă de risipa banilor publici.... În acești ani din urmă s-au încasat de administrația financelor franci 138,253,396 sau anuale 27,650,679, afară de veniturile regulate de mai-nainte."

„Chiăltuelile necesarii în plus au fost cerute de garantia dobânzilor pentru nouele linii în suma de 57,000 franci, iar restul de 82 milioane franci în acești ani a zburat în aer."

2) A doua imputare este menținerea ministeriului Lascar Catargi de la 1871 până acum. Căci, citām irăși textual:

„Principele Carol totusi ar putea găsi în România bărbați a căror onestitate si spirit de dreptate este atât de înalt, ca în orișicare altă țară; vezi bine însă că acesti omeni nu se vor lăsa bucuros a se întrebuința la intrige și cabale, ci ar solicita oconomii și dreptate și vor arunca afară înselătoriele grandioase..."

„Și acea grea situațiune a finantelor statului nu-i este necunoscută principelui Carol. Deja în anul 1870, ministrul de finance de pe atunci, printr-un raport oficial, a cerut d-a nu se mai face datorii; a arătat România ca pe cel mai dator stat din Europa și a sustinut pe baza celor mai clare date statistice că contribuțiunile directe și indirecte nu se vor mai putea urca fără a periclita buna stare a poporului."

„Cine a ascultat însă această înștiințare de toate zilele, care cerea economie în chieltuelile statului și crutarea creditului statului ș-a contribuabililor?"

„Principele Carol e încongiurat d-uă înrudire între oamenii cei mai necinstiți și mai pătați. El a căzut în mânele unei camarile, care exploateza statul fără rușine."

Acesta este în rezumat cuprinsul broșurei dlui Erdman de Hahn.

Noi din contră vom arăta în rândurile următoare că puntul D-sale de plecare este greșit și că expunerea D-sale financiară dovedește sau necunoștintă de cauză, sau o ascundere intenționată a adevărului.

Si mai întâi puntul de plecare al dlui Hahn este greșit.

„Când principele Carol de Hohenzollern se urcá pe tronul României, oricine era convis că de aci înainte va prinde rădăcini în țară, cultura germană, sinceritatea germană, și simțul german pentru datoria, știinta si arta germană.

Aceasta nu este și nu poate fi adevărat. Nici un popor nu renuntă de bună voia la propria sa dezvoltare națională. Dacă prin acele cuvinte vrea să se zică în genere, că un popor doreste, ca principele său să aibă simțimântul de datorie, sinceritate etc. atunci lucrul e de la sine înțeles, și e numai o platitudine literară de a-l mai menționa ca ceva deosebit. Onest și sincer avea să fie principele străin în orice caz, și dacă era comitele de Flandra, primul ales al națiunei, sau dacă ar fi fost un prinț englez ori francez. Căci onestitatea, sinceritatea și știința nu sunt privilegiul exclusiv al germanilor. Însă cât pentru cultura și arta special germană, întrucât este germană în deosebire de alte națiuni, pe aceste nu a putut trece nici unui român cu mintea sănătoasă prin cap de a le introduce în România. Nici un popor, dacă voiește a mai trăi ca un popor independent, nu poate abdica la cultura și la arta sa proprie natională. Dacă sensul chimării principelui Carol din ilustra familie germană Hohenzollern ar fi fost pentru noi românii de a introduce la noi arta, știința și cultura germană, atunci am fi dat în mâna noului principe puterea despotică de a întocmi țara noastră cu depărtarea elementelor naționale, i-am fi dat putinta de a introduce o întinsă colonizare germană. Departe însă de a fi voit românii acesta, ei au cerut, ca cel d'intâi act al principelui Carol în zioa sosirei sale în capitală, jurământul sacramental pe o constituțiune, care garantând ca una din cele mai liberale, libertatea presei, a învățământului și a întrunirilor,

deschidea calea la putere tuturor elementelor naționale și cuprindea în primele sale articole oprirea oricărui fel de colonizări.

Și fiindcă se discută din nou împrejurările sub care s-a făcut alegerea unui principe străin pe tronul României, e bine să nu falsificăm perspectiva trecutului prin trebuințele cauzei unei partizi politice de stranie coloratură, ci să ne reînfățișăm lucrurile așa cum au fost atunci. Un mijloc sigur pentru aceasta este reproducerea textuală a cuvintelor prin care se arătau aspirările românilor în acel timp. Cităm dar din jurnalul *Românul* de la 13 aprilie 1866, dinaintea venirii principelui Carol, următorul pasagiu dintr-un discurs public, care formula programul clubului national unionist din Iași și care prin reproducerea sa în *Românul* arăta că este conform și cu ideile de pe atunci ale acestei foi.

„Principele străin din orice familie suverană a Europei știe că un stat nu poate trăi decât prin cea mai largă desvoltare a elementelor indigene, atât a industriei naționale, cât și a literaturei, a artelor și a sciinței nationale. Pentru el comerciul, instrucțiunea poporului, limba și istoria română vor fi condițiuni de viață, cărora le va da cel mai puternic impuls din primul an al domniei sale. – Știm bine, că și toți prinții noștri indigeni au aceleași cuvinte în gură, toți strigă sciință și arte; și cine ar avea fruntea să zică pe față: nu voesc cultura poporului! însă la ai noștri aceste sunt declamări fără simțimânt, fără profundă convingere despre valoarea factorilor intelectuali într-un popor.

Tocmai aci este diferența cea mare: Ideile practice de viața statului nu se pot dobândi de ocasiune și din cărți; ele trebue să fie astfel de înrădăcinate din prima copilăria prin zilnica esperientă, încât să fi intrat în sucul și în sângele omului și acesta nici să-și poată măcar închipui o viață fără perpetua lor înfăptuire."

Așadar de cultura germană, de arta germană nu era vorba la chemarea principelui Carol pe tronul României, și toată concluziunea ce d-nul de Hahn o trage din acest argument în contra principelui este o sofismă. Dacă Imperiul German este sau nu este mai bine văzut în România după venirea principelui Carol, e o chestie cu totul secundară. Interesul statului român e de a trăi în pace cu toate Puterile Garante, păstrându-și intacte drepturile sale de stat. O intimitate specială între guvernele deosebitelor state se poate întâmpla când într-o parte când într-alta, după cum se schimbă constelatiunea politică a momentului. În toate aceste însă este evident că Principele României va căuta exclusiv interesele statului său român, și în această căutare se va întâmpla ca uneori să se apropie sau să se depărteze de Germania sau de Franța, de Austria sau de Rusia; totul este, ca interesul statului să fie garantat. A face dar principelui Carol imputări, că sub a sa domnie s-au perdut simpatiele românilor pentru Prusia, este o accentuare nepotrivită a unui moment de mai putină însemnătate, fată cu care nici nu ne mai dăm osteneala de a constata, dacă acea afirmare este exactă sau nu.

Alta era situațiunea țării la suirea principelui Carol pe tron, și altele erau așteptările românilor atunci. Este poate oportun să ni le reamintim și să le aprețiăm cu dreptate. De la Divanul ad-hoc încoace dorința tuturor bărbaților noștri luminați era formulată în trei punturi:

Întăi: Unirea,
Al doilea: Autonomia internă cu sistem constituțional,
Al treilea: Principe străin dintr-o casă suverană a Europei.

Primele două dorințe s-au realizat sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Principele străin dintr-o casă suverană a Europei însă s-a introdus în România cu Carol de Hohenzollern la 1866.

Care a fost motivul propriu al acestei cereri a Divanului ad-hoc și apoi a răsturnării principelui Cuza și a alegerii principelui Carol?

Motivul propriu a fost instinctul de conservare al statului român. Trista icoană a perpetuelor schimbări de domnie și a demoralizării generale ce o produceau în țară, trebuia să fie odată ștearsă din mintea românilor, dacă ei voiau să aibă un viitor asigurat. Iar dinastia însăși trebuia să fie dintr-o casă suverană a Europei pentru a inspira prin prestigiul ei destul respect, încât România să nu mai serve puterilor celor mari ale continentului drept simplu obiect de compensatie pentru toate combinările lor teritoriale, ca un pământ fără suflete, care s-ar fi putut nimici în independența sa și alipi cu o egală ușurință când de un stat când de altul.

Această cerință capitală a României, singura ce se putea adresa unui principe străin în deosebire de un principe indigen, a împlinit-o oare Carol I de Hohenzollern?

Fără îndoială, da!

Intrigele competitorilor la domnie au încetat, adecă au încetat de a fi încercări serioase, pentru a trece în rangul unor curiozități

individuale, dacă nu inocente, dar în orice caz inofensive. Iar cât pentru aruncarea României drept bucată brută de compensație în teritoriul unui stat străin, de această înjosire nu a mai fost vorba din momentul suirei principelui Carol pe tronul României. Și cât de însemnat este acest câștig al României pentru toată existența ei politică, s-a știut totdeauna de oamenii politici, se știe astăzi îndeosebi din revelarea tuturor împrejurărilor așa de complicate ale anului 1866. Ne mirăm numai, de ce d. Erdmann de Hahn o ignoră. Căci a trecut deja în domeniul istoriei cunoscuta depeșe a dlui Nigra, ambasadorul Italiei pe lângă Napoleon III, cătră ministrul său La Marmora din 1 martie 1866. În această depeșe Nigra arată preschimbarea de idei între Guvernul italian și cel francez relativă la anexarea României cătră Austria în compensare pentru Veneția, care atunci era încă austriacă și forma un punt cardinal în politica napoleoniană. Se expun acolo avantagele ce această soluțiune ar fi avut pentru Francia și pentru Englitera, care amândouă ar fi văzut astfel îndeplinite scopurile resbelelor din Crimeea și din Italia. Se arată și impresia produsă asupra împăratului Napoleon III prin această idee. Din norocire în mai 1866, înaintea resbelului între Prusia, Italia și Austria, portița, prin care intrau și ieșeau asemenea combinații, a fost pentru totdeauna închisă. De țara, pe al cărei tron ședea principele Carol de Hohenzollern, nu se mai putea dispune prin simple combinații diplomatice.

Iacă serviciul eminent, salvator ce l-a adus României politica germană a familiei Hohenzollern în momentul cel mai grav pentru chiar existența ei. Acest serviciu a rămas de atunci câștigat României și este permanent pentru existența ei ca stat în fiecare zi, și este permanent și mai ales de primă însemnătate astăzi, când criza orientală a izbucnit din nou și pare a fi împinsă spre o soluțiune definitivă. Față cu acest fapt de vitală importanță, întâmplătoarele înțelegeri sau neînțelegeri între guvernul prusian și guvernul român pentru cutare sau cutare întreprinderi industriale, cutare sau cutare fapt izolat devine o chestie secundară și ne pare cam ușor din partea dlui de Hahn de a se speria atât de mult de gradul termometrului simpatielor prusiene în România.

Stabilind acest punt, să vedem cum stă cu ceailaltă acuzare a broșurei în contra administrației financiare și în contra menținerii ministerului L. Catargi. Odată sistemul constituțional introdus în România pe o bază de liberalism foarte largă, datoria principelui Carol era de a lăsa liberă mișcarea partidelor și de a da tutulor grupărilor constituționale ocazia de a ajunge la putere. Rolul lui constituțional era deocamdată numai de a nu împedica nici una din ideile cele bune ce partida guvernamentală, fie de orice colore politică ar fi fost, i le prezenta sub forma de legi sau regulamente. Căci aceasta este de la sine învederat, că o țară nu se poate guverna constituțional decât în limitele proprielor sale puteri de cultură, și dacă România în decurs de 10 ani a făcut atâta progres cât a făcut și nu a făcut mai mult nici mai puțin, aceasta dovedește gradul de dezvoltare propriu al poporului nostru. Acesta însă nu se poate niciodată schimba printr-un prinț constituțional, și este încă o controversă, dacă se poate schimba printr-un prinț despotic. Nimeni însă nu a susținut și nu poate susține, că principele Carol a împedicat pe vreunul din numeroasele sale ministerie de a realiza legile bune ce le-ar fi propus sau că a împiedicat pe vreo partidă de a ajunge la putere. Toți bărbații de stat ai României, atât cei însemnați, cât și unii foarte puțin însemnați, au avut ocazia liber deschisă de a guverna țara lor. Cum au guvernat-o, aceasta privește responsabilitatea lor ministerială, și anume responsabilitatea, nu ca o frază constituțională, ci responsabilitatea proprie și întreagă în toată puterea cuvântului. Căci Principele era încă străin, ei însă erau fiii țării și trebuiau să cunoască păsurile ei.

După un șir de multe și prea multe schimbări de guverne, care au fost adese motivate de funeste ambiții personale și care în decurs de cinci ani au împiedicat România de a avea fie măcar elementele unei administrații regulate, a ajuns ministeriul L. Catargi la putere în momente grele pentru statul român. Fără a se aluneca spre ideea de schimbarea Constituțiunii, care se agita pe atunci, păstrând și observând în întregimea lui pactul fundamental al statului, prin alegeri făcute ca și în trecut, ministeriul L. Catargi s-a aflat în fața unei Camere și a unui Senat, expresiuni constituționale ale țărei, care i-au arătat încredere și i-au permis a sta la putere tot timpul de la ’71 până acum.

D. Erdmann de Hahn laudă alți oameni onești, care ar fi în țară, și citează pe unul îndeosebi, pe ministrul de finanțe de la ’71, care era d. Dimitrie Sturdza, sub ministerul Ioan Ghica. La aceasta respundem că domnul D. Sturdza nu are decât a dobândi majoritatea unei Camere, precum o avusese la finele anului 1870,

pentru a ajunge din nou la guvern. Frumoasele idei ale D-sale despre economii și echilibru de budget ne pare rău că nu le-a realizat atunci, când era la guvern. Dar timpul nu este încă pierdut, și noi am fi fericiți, când l-am vedea vreodată manifestându-se cu bunele D-sale concepțiuni într-o realitate mai eficace, decât un simplu raport pe hârtie sau un articol și mai simplu în *Prager Politik.*

De altmintrelea, dacă este vreun rezultat bun de constatat prin stabilitatea guvernului actual, este tocmai o ordine financiară, de care nu se bucurase statul în tot timpul de mai nainte, și meritul dlui Mavrogheni, care a administrat până la 1875, nu va putea fi tăgăduit de nici un om nepărtinitor. Cifrele date în brosura dlui de Hahn sunt neexacte prin lipsa unor indicări esențiale si prin o falșă grupare. Să restabilim lucrul în exactitatea lui.

În ceea ce privește datoria publică, după însuși de Hahn, de la 1861 până la 1866 s-a contractat suma de 77.502.344 lei (23 milioane drumul de fier București-Giurgiu și podurile de fier și 54 milioane împrumutul Stern și Oppenheim). De la 1867 până la 1871 s-a contractat 377. 880.000 (51.650.000 calea ferată Itzcani-Iași-Roman. – 248.130.000 calea ferată Roman-Verciorova și 78.000.000 Împrumutul Domenial). De la 1871 până la 1875 s-a contractat 58.370.215 (3.770.215 calea ferată Iași-Ungheni. – 10.000.00 Casei de Depuneri pentru rezolvarea incidentului cu acționarii căii ferate Roman-Verciorova și 44.600.000 lei împrumutul în rentă).

Lăsând datoriile provenite din căile ferate ne rămân împrumuturi făcute pentru acoperirea deficitelor budgetare pentru primul period de cinci ani (1861–1866) 54 milioane lei. Pentru al doilea period de cinci ani (1866–1871) 78 milioane lei și pentru al treilea period de cinci ani (1871–1875) 44 milioane 600 mii lei.

În ceea ce privește sarcinele anuale rezultate din trei perioade pentru căile ferate și împrumuturi sunt:

Din periodul 1861–1866:

Calea ferată București-Giurgiu...	2.010.000
Podurile de fier...............	1.443.274
Împrumutul Stern...........	2.111.983
Împrumutul Oppenheim......	3.163.778
	8,729,035

Din periodul 1866–1871:

Calea ferată Itzcani-Iași-Roman...	3.881.250
Calea ferată Roman-Verciorova...	18.609.750
Împrumutul Domenial...........	8.000.000.30
	491.000

Din periodul 1871–1875:

Calea ferată Iași-Ungheni... .... 452.425

Pentru rezolvarea incidentului construcțiunii căi ferate Roman-Verciorova (suma împrumutată de la Cassa de Depuneri) procente.......... .... 700.000

Împrumutul de 44.600.000 în rentă

.... 2.230.000

3.382.425

Așadar perioadele 1861–1871 a lăsat fără noi resurse sarcini de 39.120.035.

Nouele impozite create pentru acoperirea acestor sarcine, după produsul lor real pe 1874, sunt:

2 la % adaos la impozitul fonciar	2.019.336
Monopolul Tutunului	8.010.000
Timbru și înregistrare	4.461.647
Licențele asupra drept. de a vinde b[ut. spirt	7.372.656
Adaos la taxa fabricațiunii spirtoaselor	402.000
Excedent de venituri de la căile ferate concedate ...	4.121.806
Total	26.387.445

Fără a mai constata că prin aceste noui impozite s-a desființat altele, precum taxele judecătorești, taxele asupra tutunului și altele, din cifrele ce preced rezultă că în periodul 1871–1875 s-a creat noui impozite în sumă de 26.387.445 pentru sarcini moștenite din perioadele anterioare în sumă de 39.120.025.

Sarcinele moștenite fiind cu 12.732.590 lei pe fiecare an mai mari decât resursele create, admițând că s-ar fi menținut vechile cheltuieli în vechile resurse și că s-ar fi continuat cu același sistem de administrare, ar fi trebuit să rezulte pentru periodul 1871–1875 o datorie nouă de 63.662.950 lei efectiv, adică de 5 ori 12.732.590 fără a compta

procente. – Din norocire însă pentru țară, administrarea averei publice n-a fost tot aceiași.

Prin ordinea ce din zi în zi s-a introdus în comptabilitatea publică și în administrarea tutulor serviciilor care produc un venit statului, prin un control mai minuțios și mai sever, prin o supraveghere mai activă și mai circumspectă, cu mai puțin lux și cu mai multă prudență peste tot și în toate în loc de o datorie de 63.663.950 lei efectiv din periodul 1871–1875 n-a rezultat decât o datorie de 29.000.000 lei efectiv din 44.600.000 lei nominal valoarea titlurilor de rentă emise în acest an.

O datorie de 29 milioane în loc de 63 milioane acesta este unul din rezultatele adevărate al administrațiunii țării în periodul din urmă 1871–1875.

În ceea ce privește însă speriarea dlui de Hahn de cifrele cele crescânde ale budgetului cheltuelelor de la 1866 încoace, aceasta, dacă nu va fi simulată, ne pare a dovedi prea puțină reflecție politică. Întrebarea hotărâtoare pentru cheltuelele unui stat nu este sporirea lor, ci este întrebuințarea lor.

Toată lumea vorbea de necesitatea dezvoltării economice a României. Putea aceasta să se facă fără o modificare simțită în budgetul statului?

Dacă însă examinăm cheltuelele de la 1866 încoace vedem după lista anuităților alcătuită mai sus, că din 33.873.425 aproape 24 milioane sunt anuități pentru cheltueli de-a dreptul productive, pentru drumuri de fier. Și din cele 10 milioane și 230 mii de cheltueli care mai rămân, o mare parte (pusă în împrumutul domenial) a fost pentru stingerea datoriei flotante rămase de la 1866. Cealaltă însă răspunde la îmbunătățirile făcute de atunci încoace în administrarea intereselor publice, îndeosebi în armată.

Dar o asemenea expunere de cifre are în toate dezbaterile și controversele politice dezavantagiul cel mare, că nu este cetită cu luare-aminte și nu este bine înțeleasă decât de oameni speciali. Publicul cel mare al cetitorilor de jurnale și broșuri este ușor de indus în eroare cu grupări de cifre meșteșugite. Să relevăm dar alte fapte de o evidență oarecum populară, care se pot constata de toți și care pun în deplină lumină progresul administrării finanțelor române.

Numai ingratitudinea vieții politice în genere poate explica, cum de nu s-a relevat mai de demult următorul merit al ministeriului Catargi, îndeosebi al ministrului de finanțe Mavrogheni: Pentru prima oară sub acest ministeriu onoarea iscăliturei guvernului în materie finanțiară a fost totdeauna respectată, mandatul a devenit un adevărat ordin de plată, care se realizează, iar nu o aranjare pe alt timp într-un haos finanțiar lipsit de siguranță. Ce însemnează aceasta, și cum de-abia sub ministeriul Catargi s-a îndeplinit una din așteptările de căpetenie ale țărei, nu putem mai bine dovedi, decât iarăși prin citarea unui pasagiu din acel număr al *Românului* de la 13 aprilie 1866, dinaintea venirii principelui Carol.

„Principele străin ne va aduce credit și va pune ordine în finanțe. Supt credit și ordine nu este de înțeles vreo sistemă nouă de economie politică; ci deocamdată cea mai vulgară regulă în gospodăria statului: adică respectarea mandatului, plătirea lui legală în 24 ore de la prezintare, retribuirea exactă la zi întâi a lunei a tutor funcționarilor, a tutor pensiunelor, solvirea regulată a banilor de întreținere.

În orice stat apusean, fie cel mai zdruncinat în finantele sale, se plătesc cu cea mai mare stricteță toate serviciile fără excepțiune. Austria este un stat model în privința relelor finanțe; cu toate acestea: unde a trecut vreo zi întâi a lunei chiar în acest stat, fără ca toți funcționarii și toate serviciile să fi fost plătite regulat pe lună înainte? În Austria, în Francia, în Prusia, în Italia, în Englitera, pretutindenea onoarea mandatului emanat de la guvern a fost și a rămas intactă și cea mai mare siguranță posibilă. Dacă în aceste state sunt discuțiuni budgetare, acelea nu se refer la menționatele condițiuni elementare, fără cari nici nu poate exista un stat; ele se refer la cestiuni de înaltă politică, la cestinui de sisteme defensive și ofensive, a producțiunilor artistice și stiințifice, etc. De toate aceste nu este încă vorba la noi: nouă ne trebue pânea de toate zilele; nouă ne trebue să vedem odată ziua mult așteptată în care funcționarii, pensionarii și pensionarele sermane să nu mai aibă trebuința a se umili pe la casierie, priimind banii lor d-abia după trei, patru, și chiar zece luni, și, și atunci ca din grația casierului, pare că i-ar fi dat din averea lui privată... Pe când cel mai de rând evreu dacă nu-și plătește polița la termin, dacă nu-și *onorează iscălitura* cum se zice cu drept cuvânt, este scos cu

rușine din numărul negutătorilor de omenie, Prințul indigen ne-a învățat a vede semnătura guvernului său degradată, plata mandatului său refuzată la propriele sale casierii, onoarea statului său târâtă mai jos decât onoarea celui mai de rând neguțător jidan: bancruta cea mai completă, mărită numai prin insolența de a o ignora."

Astăzi lucrurile s-au schimbat: cea dintâi ordine în finanțe este introdusă. Ea este meritul incontestabil al ministeriului Catargi. Și să ne fie permis a întreba, pentru ce lăudatul ministeriu al dlui de Hahn nu a introdus el acea elementară gospodărie în casele statului? și pentru ce nu a introdus-o nici un ministeriu de mai nainte, deși numai de la introducerea unei asemenea gospodării poate în genere să fie vorba de o administrare financiară?

Răspunsul este ușor de dat: la vorbă se pricep mulți, la treabă însă s-au priceput puțini ca ministrul de finanțe al ministeriului Catargiu, și stabilitatea guvernului a înlesnit lucrarea finanțiarului.

Al doilea fapt de o evidență populară, și totdeodată o răsplată pentru prudenta conducere a finanțelor noastre, este favorabila plasare a primei rente române la Paris, scăderea frapantă a dobânzei de la cifra de cămătar a împrumuturilor orientale spre o cifră care face onoare creditului României ca stat de cultură apuseană. Credem că este aici locul a întreba, cum împacă d. de Hahn aprecierile D-sale asupra administrării statului român cu prima rentă a acestui stat introdusă la bursa Franței?

Atât pentru finanțe, care tocmai sunt la rândul lor una din explicările principale pentru stabilitatea ministeriului de la '71 încoace, adecă pentru încrederea Domnitorului și a Corpurilor Legiuitore în el.

Dar aci d. de Hahn contestă legitimitatea Camerei și a Senatului, pretinzând că alegerile nu au dat un rezultat adevărat și că reprezentarea constituțională a țărei nu este adevărata ei expresiune.

Toți politicii cu minte știu, cât este de alunecos acest teren de contestare. Totdeauna cei învinși în alegeri, cei rămași în minoritate, sunt plecați a-și închipui, că majoritatea victorioasă în contra lor nu este expresia țărei. Dar totdeauna, unde a fost maturitate politica, asemenea aplecări au trebuit să se ascundă dacă nu voiau a periclita existența legală a statului. Precum în procesurile private *res judicata pro veritate habetur* și fără acest princip nici nu ar exista justiție, tot

așa în politica generală Camera constituită este adevărata expresie a țărei pentru timpul constituirii ei și fără acest principiu nici nu ar exista stat constituțional. Îndeosebi în alegerile de deputați și senatori făcute sub ministeriul L. Catargi, atât în cele de la 1871 cât și în cele din urmă de la 1875, s-au păzit toate prescrierile Costituțiunei, așa-numitele paladiuri ale libertății. Listele electorale s-au alcătuit de primării; cine n-a fost mulțumit de primăriit, a putut apela la tribunale; cine le-a crezut pe acestea influențate, a putut recurge la Curtea de Casațiune, care fiind inamovibilă a fost totdeauna în afară de influința guvernelor. După liste electorale astfel alcătuite s-au ales deputații și senatorii. Toate libertățile publice ale Constituțiunii au fost respectate. Nici o întrunire publică electorală nu a fost oprită, nici un jurnal nu a fost împedecat de a spune ce a voit, de a insulta guvernul și de a-și recomanda candidații săi. Sub asemenea auspicii legale au ieșit din urnele electorale senatorii și deputații de la 1871 încoace.

Și cu toate aceste ei nu sunt adevărata expresie a țărei? Dar dacă nici prin primării, nici prin tribunale, nici prin Curtea de Casațiune, nici prin presa liberă, nici prin libere întruniri nu s-a putut dobândi adevărata expresie a țărei, se va putea ea oare dobândi prin articolul dlui Erdmann de Hah din *Prager Politik?*

Să fim cel puțin consecuenți în deducțiunile noastre. Dacă ceea ce pretinde d. de Hahn și împreună cu D-sa mica parte a opozițiunii noastre sistematice, este adevărat, atunci concluziunea neapărată este aceasta: Constituțiunea elaborată la 1866 trebue răsturnată, fie prin reforma ei legală, fie prin lovitură de stat; căci ea s-a dovedit incapabilă de a produce sau a menținea un sistem adevărat reprezentativ.

Dar presupuind că ar fi așa, vrea d. de Hahn să impute principelui Carol, pentru ce nu a lovit el Constituțiunea pe care a jurat-o la 1866? sau să acuze ministerul L. Catargi, pentru ce nu a rupt el pactul fondamental al statului? Schimbarea Constituțiunii, dacă va fi vreodată la ordinea zilei, va trebui să se îndeplinescă prin o lucrare pacinică de jos în sus, iar nu prin apel la violența de sus în jos. Pe câtă vreme însă trăim sub regimul Constituțiunii de astăzi, ministeriul L. Catargi a funcționat și funcționează în mod regulat, poziția lui constituțională e corectă.

Însă d. de Hahn mai atinge și altă coardă. D-sa găsește că administrația *en détail* a acestui ministeriu este rea și citează drept dovadă numele unui prefect, numele unui inspector de drum de fier și numele unui delapidator de bani publici, care după D-sa nu este destul de energic urmărit de justițe. A intra pe acest teren de discuție cu D-sa, ne-ar părea prea puțin serios, fiindcă n-ar aduce nici un folos în lămurirea discuțiunii. Căci presupuind că am fi dovedit de falsă afirmarea D-sale asupra acelor trei cazuri, sau presupuind că, din contră afirmarea D-sale asupra acelor trei cazuri s-ar fi dovedit de adevărată, ce poate proba aceasta în privința administratiei unui stat întreg cu toată suma colosală de cazuri izolate ale ei? Că într-o asemenea administrare lucrări bune și lucrări rele sunt totdeauna amestecate, se înțelege de la sine, și întrebarea nu este dacă sunt si cazuri rele izolate (căci de aceste sunt, și sunt inevitabile în orice stat), ci întrebarea este, dacă majoritatea cazurilor este bună, și dacă e sănătoasă direcția principală a fiecărei ramuri de administratie. Pentru a da însă un răspuns la această întrebare, se cere un alt fel de studiu decât acela al unui articol de jurnale si poate un alt fel de om decât d. Erdmann de Hahn. De altmintrelea, este o procedere regulată a foilor de opozitiune sistematică de a releva câteva chestii izolate, și de a condamna apoi toată administrația guvernului în urma criticei a unei părți neînsemnătoare a ei. Procederea este de mult cunoscută, însă e prea ieftină pentru a merita să fie luată în serios.

Adevăratul inventariu al faptelor ministeriului d. Catargi nu poate fi decât practic și complect, și cine vrea să-l cunoască, trebuie să studieze cu de-amănuntul decretele și raporturile ministerielor, precum si dezbaterile Corpurilor Legiuitoare. Se va vedea atunci, ce s-a făcut și cât s-a făcut sub ministerial L. Catargi în fiecare resort al administrării publice.

O altă întrebare însă este dacă ministeriul L. Catargi a făcut destul în timpul funcționării lui? Dacă aceleași întreprinderi bune nu se puteau realiza mai iute si mai nemerit? Dacă nu se puteau stârpi mai multe rele? Dacă în gruparea politică a oamenilor publici din România nu s-ar găsi un alt ministeriu care să corespundă mai bine trebuințelor reale ale țărei?

Această întrebare într-un stat constituțional este totdeauna deschisă. Răspunsul ei însă nu se poate da de cel dintâi venit, ci se

poate da numai de organele statului constituite pentru aceasta. Sigur este, că în zioa, în care răspunsul acelor organe nu ar mai fi favorabil ministeriului L. Catargi, acest ministeriu va abdica și va lăsa continuarea lucrării începute altor persoane, care să se bucure de încrederea Domnitorului și a Corpurilor Legiuitore.

Totul este numai ca această schimbare să se petreacă mod legal, în sânul a însuși acelor înalte organe ale statului. De la această legalitate atârnă valoarea, atârnă poate chiar existența țărei constituite.

Aceste aveam să le zicem ca întâmpinare la articolul dlui Erdmann de Hahn din *Prager Politik*. D-sa își termină lucrarea prin dorința de a se lua în considerațiune: „Avertismentele ce le dă un bărbat leal“. Dacă d. Erdmann de Hahn este în adevăr un bărbat leal, atunci va lua si D-sa în considerare aceste observări moderate la avertismentele D-sale mai putin moderate.

Dar dacă subt numele dlui Erdmann de Hahn s-ar ascunde alte persoane, dacă s-ar ascunde poate români, s-ar ascunde poate chiar vreunul sau altul din foștii miniștrii de la 1870 și '71, care sunt singurii lăudati în articolul dlui de Hahn atunci am da unor bărbați, care aruncă insinuări în contra Prințului și guvernului țării lor prin foi străine, un alt epitet decât epitetul de leal. Atunci însă și discuția ar trebui să înceteze. Căci orice discutie presupune buna-credință și un scop comun, spre care țintește, si care nu poate fi altul decât sincera aflare a adevărului.“

Căderea guvernului Lascar Catargi avea cauze economice, cum am arătat, între care și afacerea Strousberg, cu răscumpărarea concesionării căilor ferate și presiunile lui Bismarck în favoarea concesionarilor și în dauna statului român.

Un moment singular în viața politică din România îl constituie punerea sub acuzație a unui întreg guvern. Se constituie o comisie parlamentară de anchetă, a cărei componență se schimbă, nu însă si secretarul ei, G. Misail, despre care Maiorescu are cele mai rele păreri atât cu privire la activitatea sa literară, cât și la conduita morală. Ancheta durează mai multe luni și rezultă de pe urma ei câteva dosare voluminoase. Situația este tragi-comică. Oameni politici ai țării: Lascăr Catargi, I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, Al. Lahovari,

V. Boerescu, N. Kretzulescu, G. Costaforu, P. P. Carp, Th. Rosetti, G. Gr. Cantacuzino și T. Maiorescu sunt chemați în fața comisiei de anchetă prin *Mandat de înfățișare*[1] și când nu se dă curs acestei chemării se apelează la forțele de ordine. Asemenea personalități politice sunt interogate de N. Fleva, D. Giani, Emil Costinescu și G. Misail. Sunt nume întâlnite frecvent și în publicistica eminesciană.

Ancheta nu conducea la rezultatul sperat și intervine Ion C. Brătianu, prim-ministru și șeful Partidului Liberal, din inițiativa căruia fusese instituită, și cere să se „sfârșească odată cu această nenorocită chestiune".

Ancheta constitui încântarea publicului, ca în toate situațiile de această natură și avu urmări neașteptate. Miniștrii conservatori puși sub acuzație sunt aleși deputați și senatori. Între aceștia, și Maiorescu la Colegiul I din Iași.

Maiorescu întocmește un scenariu în care eroii sunt, alături de el, parlamentarii din vremea sa[2].

(p. 405) IV. SUB MINISTERUL IOAN BRĂTIANU. RĂZBOIUL ȘI PROCLAMAREA REGATULUI (24 iulie 1876 – 14 martie 1881)

Publicat în „Convorbiri literare", XXXI, nr. 10, 1 octombrie 1897, p. 853–882; nr. 11, 1 noiembrie 1897, p. 1004–1035,

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 48–135; *Istoria contemporană a României*, p. 104–174.

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 272–275. Comisia de anchetă și prezentarea lui la interogatoriu.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*. Vol. IX *(sfârșitul lui aprilie 1876–începutul lui ianuarie 1879)*. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. București, Editura Minerva, 1989, p. 33-35. Se prezintă aici scena înfățișării la comisia de anchetă, pentru care trimite la acest jurnal, atunci în manuscris; *Însemnări zilnice*, I, p. 258–259; *Jurnal și epistolar*, IX, p. 21–22. Lista acuzațiilor aduse lui Maiorescu. Figurează și sumele acordate lui Eminescu și Slavici pentru a-și continua studiile universitare.

Maiorescu își construiește analiza pe două coordonate contrastante. Un prim tablou în care înfățișează campania armatei române în Războiul de independență. Asistăm la o expunere foarte documentată, însoțită de o schemă privind amplasamentele armatei române, atacurile împotriva pozițiilor otomane, comandanții diferitelor unități, cu numele și gradul lor în armată, fapte de arme pe care le săvârșesc și nu uită să arate că unii ofițeri se dovediră mai prejos de misiunea ce li se încredințase. Apelează și aici la note de subsol ca să completeze informația și arată că înlăturarea de la conducerea unităților militare se uită foarte repede, iar ofițerii respectivi obțin funcții politice, inclusiv pe cea de miniștri. Exemplifică cu situația generalului G. Slăniceanu, nedestoinic pe frontul de luptă, este numit de I. C. Brătianu ministru de război în guvernul său.

Maiorescu se oprește la momentele de cumpănă ale armatelor ruse și tipărește telegrama Marelui Duce Nicolae adresată principelui Carol, căreia i s-au dat diferite interpretări. În realitate, Marele Duce Nicolae îi cerea domnitorului României să treacă Dunărea spre a ușura situația armatei ruse la Plevna unde turcii masau noi trupe („plus grandes masses à Plevna"). Desfășurarea evenimentelor va arăta că se vor da repetate asalturi cu mari pierderi din partea armatei române și a celei ruse până la cucerirea Plevnei.

Un moment important îl constituie capitularea lui Osman Pașa, care se pregătea să-i predea sabia colonelului Cerchez, asistat de coloneii Arion și Berindei. Ezită să o primească, ea trebuind să fie înmânată principelui Carol, comandantul armatei române. Sosiți în urma ofițerilor români, generalii ruși Ganetzki și Strukov îl somează să le predea sabia. Osman Pașa se supune, este luat prizonier și trimis în Rusia. Era o mărturie că rușii uitaseră, foarte repede, momentele de cumpănă din luptele de la sud de Dunăre.

Evocării campaniei armatei române, pagină excelentă de istorie, îi contrapune situația din Parlamentul României. Deputații nu aveau altceva mai bun de făcut decât să treacă la verificarea noilor aleși, între care și Maiorescu. Alexandru Holban, membru o vreme al „Fracțiunii libere și independente" din Iași, prezintă Societatea „Junimea", în ședința din 1 aprilie 1878, ca o „școală funestă", iar pe Maiorescu, „fondatorul și marele profet" al acestei școli. De asemenea, criticul este atacat pentru faptul că publica în „Convorbiri

literare" în traducere lucrarea lui Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viața*[1]. Partidul Național Democratic și Liberal avea datoria „să apere – arată Al. Holban – proprietatea, onoarea și castitatea familiei, patria", iar nu „materialismul abjectului Schopenhauer, care propagă concubinajul, dreptul bătăii cu biciul, dispretul amorului de patrie și sentimentului de onoare". Toate acestea sunt bune, completează Al. Holban, „la sălbatici, nu la noi".

Eminescu ia apărarea, nu atâta lui Maiorescu, cât mai ales lui Schopenhauer în trei articole: *Contestarea alegerii dlui Maiorescu, Domnul Holban și Arthur Schopenhauer* și [*În afacerea Holban – Schopenhauer*], publicate în „Timpul" la 6 februarie, 9 și 11 aprilie 1878[2]. Eminescu demonstrează în primul articol că Al. Holban făcea dovadă de ignoranță când atribuia lui Schopenhauer opinii ale lui Max Stirner, pe adevăratul nume Johann Caspar Smidt (1806–1856), teolog care se ocupa și cu științele economice. „Sch[openhauer] știa carte – arată el –, asta e deosebirea între el și alții. El era în curentul științelor naturale, era fiziolog, era anatom si într-o viață lungă el totdeauna a căutat probe pentru teoriile sale idealiste în științele naturale. Dar faptul că Sch[openhauer] știe mai multă fiziologie decât mulți profesori de acest obiect nu-l preface încă într-un... abject materialist". După acest elogiu al ținutei intelectuale a lui Schopenhauer, Eminescu ia apărarea filozofului său preferat împotriva acuzațiilor care i se aduceau. „Schopenhauer e unul din cei mai aprigi apărători ai proprietății – arată Eminescu –; castitatea o arată ca o virtute principală și ca temeiul familiei; sentimentul de patrie e-n ochii lui atât de mare încât în scara virtutilor omenești sacrificarea pentru patrie e aproape de sfințenia deplină, de asceză". Dacă sustinea pedeapsa cu moartea o făcea încredințat că „cine e născut canalie si om de nimic, om de nimic și dușman omenirii rămâne totdeauna".

Asemenea aprecieri cu privire la cultura si filozofia lui Schopenhauer nu găsim, înainte de Eminescu, în cultura română.

[1] Titu Maiorescu, *Opere II. Traduceri. Încercări literare*, București, Univers Enciclopedic, 2005, p. 255–460, 928–1066.

[2] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 43–46, 75–77, 479–480, 501–502.

Maiorescu trimite la două articole ale lui Eminescu, pe când în realitate sunt trei și găsea că urmările lor fură neașteptate. „De atunci încoace – arată Maiorescu în nota la discursul său – au dispărut din Parlamentul nostru discuțiile despre doctrinele filozofice". Eminescu contribui la aceasta, cum arată Maiorescu, cu „neîntrecuta virulență a stilului său".

Prezentările introductive pentru discursurile parlamentare ale lui Maiorescu tinute în Adunările leguitoare între 1876 si 1881 pun în discutie probleme de-o importanță aparte pentru istoria noastră natională. Avem în vedere hotărârea Adunării legiuitoare din 9 mai 1877 când se declară independența față de Poarta Otomană si hotărârile, pe de altă parte, ale Congresului de la Berlin din iunie-iulie 1878, la lucrările căruia România nu este admisă si i se impun condiții pentru recunoașterea independentei. Dezbaterile asupra acestor hotărâri vor ocupa lucrările Parlamentului român multă vreme de aici înainte.

Maiorescu recunoaște că Ion C. Brătianu își asumase toată răspunderea pentru viitorul țării, după ce conservatorii fac declarația politică din 26 aprilie 1877, potrivit căreia nu mai făceau opoziție guvernului, odată cu încălcarea teritoriului țării noastre de către armatele rusești. „Meritul lui Ioan Brătianu de a fi participat la război și de a fi provocat proclamarea și recunoașterea Regatului, rămâne covârșitor. Numele său este pentru totdeauna împreunat cu cel mai mare eveniment al istoriei noastre contemporane".

Prin aceasta, Maiorescu dovedea că se putea situa mai presus de interesele și de luptele dintre partidele politice.

Discursuri parlamentare (1876–1881)

36

(p. 461) ASUPRA LEGII COMUNALE
(Ședinta Camerei de la 16 mai 1878)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 108, 17/29 mai 1878, p. 2967–2970, 2976–2977,
În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 136–163.

I. C. Brătianu formează înainte de Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878, cum arată Maiorescu, cel „mai tare guvern liberal". În Cameră nu intră decât trei deputați ai opoziției: T. Maiorescu, D. Donici și Gr. Gâță, cei din urmă lipsesc la această ședință. Se introduce pe ordinea de zi o problemă care să ocupe deputații într-un moment de incertitudine cu privire la hotărârile Congresului de la Berlin referitoare la țara noastră. Discuțiile se poartă în jurul chestiunii: centralizare – aristocrație sau descentralizare – democrație. Maiorescu conchide că există „numai deosebirea între proprietatea teritorială si neproprietate"[1].

37

(p. 477) ANCHETA PARLAMENTARĂ LA POMÂRLA
(Ședința Camerei de la 20 mai 1878)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 112, 21 mai/2 iunie 1878, p. 3086.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 164–167.

Anastasie Bașotă, hatman, înființează pe moșia sa la Pomârla, lângă Dorohoi, o școală pentru săteni, în 1838, care nu știm cât timp a funcționat. A lăsat și un testament, publicat în 1870[2]. Organizarea Institutului „Anastasie Bașotă", ca școală normală pentru învățători aparține lui Samson Bodnărescu. Este vizitat de I. Negruzzi, I. Slavici, Veronica Micle, prietenă cu soția lui Samson Bodnărescu, și ea cu studii de pedagogie. Director al acestui institut, Samson Bodnărescu întreține cultul pentru Eminescu. Conduce Institutul „Anastasie

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 293. Mențiune despre prima sa cuvântare în Parlament.

[2] *Testamentul defunctului Anastasie Bașotă*, Iași, Tipografia H. Gölner, 1870. Pe copertă se specifică faptul că fusese „logofăt" și „ministru" în Moldova și fondase Institutul Gregorian din Iași și Institutul Academic de la Pomârla (Dorohoi).

Basotă" până în 3 martie 1902, la încetarea din viață, fiind înmormântat la Pomârla.

Samson Bodnărescu era membru al Societății „Junimea" și ancheta ordonată de Gheorghe Chițu, ministru liberal, avea substrat politic. Maiorescu atrage atenția că există un testament, care nu putea fi ignorat.

38 și 39

(p. 480) CONTRIBUABILII ȘI ȘCOALELE ÎN COMUNĂ
(Ședința Camerei de la 2 iunie 1878)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 122, 3/15 iunie 1878, p. 3349–3355.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 168–176.

Maiorescu propune să se introducă în lege prevederea că școlile pot fi sustinute din veniturile mănăstirilor secularizate, ca și din banii Eforiei școlilor și „tezaurul" de fonduri destinat de „strămoșii noștri pentru școli".

40

(p. 488) TRACTATUL DE LA BERLIN
(Ședința Camerei de la 28 septembrie 1878)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 220, 4/16 octombrie 1878, p. 5017–5023.

În volum: Titu Maiorescu, *Ministeriul Brătianu – Kogălniceanu și Tractatul de la Berlin.* Discurs rostit în ședința Camerei de la 30 septembrie 1878. Iași,Tipografia Thill & Weiss, 1878, p. 5–17; Idem, *Discursuri parlamentare*, II, p. 177–220.

Tratatul de la Berlin din iunie-iulie 1878 impune României pentru recunoașterea independenței retrocedarea către Imperiul țarist a celor trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad și Ismail,

revenirea la România a Dobrogei, cu Delta Dunării și Insula Șerpilor și emanciparea evreilor. Maiorescu prezintă oscilatiile guvernului liberal în activitatea sa diplomatică. Se declară pentru respectarea formelor constituționale în aplicarea hotărârilor forului internațional.

Va consemna în jurnalul său impresia făcută de acest discurs: „Cuvântarea mea din Cameră asupra Tratatului de la Berlin și în contra ministerului Brătianu la 30 sept. ținută de la ora 4–6 a făcut senzație și mi-a adus neîndoios succes din partea adversarilor. «Monitorul» despre aceasta. O public românește și franțuzește"[1].

Eminescu se referă la acest discurs într-un editorial [*„Dacă aparențele nu amăgesc"*], publicat în „Timpul" din 29 iunie 1879, în care polemizează cu „Românul", cotidianul liberal. «Românul» – arată Eminescu – reproduce o parte din strălucitul într-adevăr discurs al dlui T. Maiorescu din ședința de la 30 septembrie 1878". Textul reprodus în „Românul" care începe cu cuvintele: „Eu vă întreb: care va fi pozițiunea noastră" și sfârșește cu cuvintele: „în uniforma soldatului rus care ne stă pe teritoriul nostru" îl integrează și Eminescu în editorialul său cu numeroase sublinieri[2].

41

(p. 514) NEAPLICAREA TRACTATULUI DE LA BERLIN ȘI PROGRAMUL MINISTERIAL
(Ședința Camerei de la 7 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 30, 8/20 februarie 1879, p. 699–705; nr. 31, 9/21 februarie 1879, p. 743–744.
În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 221–266.

Analizează programul Partidului Liberal, fixat în 5 puncte la preluarea guvernării țării în 1876, și constată că nu fusese adus la îndeplinire. Ultima parte a discursului cu răspunsul pe care îl da lui I.C. Brătianu se publică în „Monitorul oficial", cu titlul *Rectificare* (p. 743–744).

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 317.
[2] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 284.

42

(p. 541) ASUPRA CALITĂȚII DE ROMÂN A DLUI AL. DEGRE
(Ședința Camerei de la 19 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 40, 20 februarie/4 martie 1879, p. 1029–1030.
În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 267–271.

Sustine să i se recunoască lui Alexandru Degre, cu functii importante în stat, cetățenia română; invocă si situația sa, când i se contesta cetățenia română de aceeași „Fracțiune liberă și independentă" din Iași.

43

(p. 544) ASUPRA DECLARĂRII DE REVIZUIRE
(Ședința Camerei de la 24 februarie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 45, 25 februarie/9 martie 1879, p. 1218–1220.
În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 272–287.

Discuții preliminare pentru modificarea *Constituției*; se obtine un consens pentru revizuirea articolului 7, care prevedea restrictii în acordarea cetățeniei române, ce se aplicau și românilor din afara granitelor de atunci ale României. Maiorescu se pronunță pentru eliminarea acestui articol din *Constituție*, fără să se motiveze această măsură legislativă.

44

(p. 554) ASUPRA FINANȚELOR SUB CONSERVATORI
(Ședința Camerei de la 24 martie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 71, 27 martie/8 aprilie 1879, p. 7178–7180.
În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 207–303.

Oratorul apără pe miniștrii de finanțe din guvernarea conservatoare: P. Mavrogheni, G. Cantacuzino, Th. Rosetti și I. Strat

împotriva atacurilor lui D. A. Sturdza, ministrul de finanțe în guvernarea liberală.

45

(p. 564) DESPRE PRIMUL APEL NOMINAL
(Ședința Camerei de revizuire de la 22 mai 1879)

Publicat în „Monitorul oficial“, nr. 115, 23 mai/4 iunie 1879, p. 2756.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 304–311,

Eminescu privește cu îngrijorare aceste discuții preliminare la modificarea art. 7 din *Constituția* noastră. „Teamă ne e dar și astăzi – scrie în editorialul [„*De ceea ce ne temem...*“], publicat în „Timpul“ din 27 mai 1879 – că asemenea o samă de advocați buni, cu darul vorbirii vor tranșa și cestiunea arzătoare a evreilor, care poate deveni cestiunea dezmoștenirii a poporului românesc, tot cu fraze umanitare și cu finețe de distincțiuni juridice, fără a se ținea seamă nici de trecutul acestui popor, nici de lipsa lui de experiență și de slăbiciunea lui economică, nici de lipsa lui de cultură“[1].

Maiorescu notează în jurnalul său „Grea epocă Eminescu“ și adaugă: „Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea și după asta [eu] totuși simpatie pentru el, poate mai puternică“[2].

Manolache (Emanoil) Morțun, care voia să ia locul lui N. Gane, era magistrat la Fălticeni și deputat liberal.

46

(p. 569) PENTRU AMÂNAREA DEZBATERILOR ASUPRA REVIZUIRII
(Ședința Camerei de revizuire de la 5 septembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial“, nr. 202, 6/18 septembrie 1879, p. 5779–5783.

[1] *Ibidem*, p. 260.
[2] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 324.

În volum: *Discursuri parlamentare*, I, p. 312–338.

Se declară pentru modificarea art. 7 din *Constituție*, ca o hotărâre luată de Congresul de la Berlin, care trebuia pusă în aplicare spre a evita alte consecințe nefavorabile pentru țară.

47

(p. 586) CHESTIA EVREILOR ȘI ARTICOLUL 7. NECESITATEA INTERNAȚIONALĂ A REVIZUIRII
(Ședința Camerei de revizuire de la 10 septembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial“, nr. 205, 11/23 septembrie 1879, p. 5890–5896.

În volum: Titu Maiorescu, *Chestia evreilor. Revizuirea art. 7 din Constituție.* Discurs rostit în ședința Camerei de la 10 septembrie 1879, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1888, p. 5–32; Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, II, p. 338–378.

Expunere istorică privind chestiunea evreiască în legislația din România, cu referiri și la unele situații din alte țări. Aduce în discuție și opiniile lui Bismarck în chestiunea evreiască, fapt important având în vedere că el prezidase Congresul de la Berlin. Maiorescu considera, cum arătase și mai înainte, că introducerea art. 7 în *Constituție* a fost o greșală și nu se putea să nu vină timpul să plătim pentru ea. Discuțiile care se purtau în Parlament aveau în vedere modalitatea acordării cetățeniei: pe categorii, pe liste, individual, cum susținea și Eminescu, condiția principală rămânea: „buna și voluntara primire a țării“. Această condiție principală nu era acceptată de Alianța izraelită care desfășura o propagandă ostilă țării noastre. Maiorescu își definește poziția în chestiunea evreiască și se întâlnea cu Eminescu care în studiul *Cestiunea izraelită* consacra capitolul final legislației din Prusia, restrictivă în aceste probleme[1] și denunța în repetate rânduri propaganda ostilă a Alianței izraelite. Dă și extrase din presa străină prin care ilustrează această propagandă[2].

[1] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 251–256.
[2] *Ibidem*, p. 308–310.

Discursul lui Maiorescu este întâmpinat de Eminescu cu cele mai elogioase aprecieri. „Discursul ce a rostit – arată Eminescu în editorialul [„*Partidul Conservator...*"], publicat în „Timpul" din 25 septembrie 1879 – a fost cea mai nobilă expresiune a vederilor și hotărârilor întregei țări, a fost cuvântul de apărare al unui popor ce se vede lovit în demnitatea sa, în interesele sale vitale.

Si oricum s-ar rezolva cestiunea, acel discurs rămâne o faptă istorică, un act de acuzare contra celor ce ar voi, ori poate chiar vor izbuti să o rezolve altfel decât așa cum voiește țara.

Nu putem admite în mijlocul nostru noi cetățeni decât cu buna primire a țării; iată cuvântul românesc și totodată umanitar, prin care d. T. Maiorescu a combătut orice idee de liste ori categorii"[1].

Eminescu elogiază ținuta intelectuală a lui Maiorescu, însă se indoia că demersul său va avea rezultatul dorit: „Înzestrat cu darul vorbei și pătruns de greutatea situațiunii, d. Maiorescu a desfășurat comorile mintii sale ca să-i aducă pe stăpânii zilei la îndurare: n-a izbutit".

48

(p. 607) EXPLICARE FINALĂ ASUPRA ART. 7
(Ședința Camerei de revizuire de la 6 octombrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 227, 7/19 octombrie 1879, p. 5492–5493.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 374–389.

Maiorescu prezintă proiectele supuse dezbaterii Camerei de revizuire privind modificarea *Constitutiei* și consemnează rezultatul final. Important este preambulul la această lege. „Diferența de credințe religioase si confesiune nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita". Importanta este din primul paragraf al acestei legi, pe de altă parte, prevederea că cetățenia se acorda individual pe bază de cerere, adresată guvernului

[1] *Ibidem*, p. 319.

României. Se introduc și câteva excepții, dar care vor avea un caracter temporar.

Corpurile legiuitoare hotărăsc ca cetățenia să se acorde individual, cum ceruse Eminescu încă de la începutul acestor dezbateri prelungite și contradictorii. Avea în vedere faptul, cum am mai arătat, că această prevedere a legii se aplica si românilor din afara granițelor de atunci ale țării. Aș aminti, ca să dau un exemplu, că și Slavici se supune acestei prevederi, desi era un mare scriitor si o prezentă exceptională în presa românească.

Eminescu consacra acestei hotărâri a Parlamentului României un editorial, [„*Suntem în ajunul unei soluțiuni...*"], pe care îl publică în „Timpul" din 7 octombrie 1879, cu câteva zile înainte de promulgarea și sancționarea legii. „În această oră de apropiere generală – declară Eminescu –, când România dă într-adevăr din toată inima posibilitatea ca izraeliții să devină cetățeni ai ei, ne simțim datori a vorbi în spiritul păcii și a reaminti că nu ura contra rasei izraelite, nu patima, nu preventiuni religioase ne-au silit a menține un atât de strict punct de vedere, ci mai cu seamă natura ocupatiunilor economice ale evreilor".[1]

49

(p. 617) NEPOTRIVIRE ÎNTRE VORBE ȘI FAPTE LA GUVERNUL LIBERAL
(Ședința Camerei de la 11 decembrie 1879)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 279, 12/24 decembrie 1879, p. 7841–7845.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 390–417.

În proiectul de Adresă, întocmit de guvernul liberal, problemele mari ale tării nu se reflectă.

Eminescu republică acest discurs, ca editorial, în „Timpul" din 11 decembrie 1879, cu o prezentare introductivă, pe care o

[1] *Ibidem*, p. 327, 328, 331.

reproducem, ca o mărturie privind activitatea parlamentară a lui Maiorescu. „Dăm astăzi locul întâi importantului discurs ținut în Cameră de d. T. Maiorescu, deputatul Colegiului I de Iași, în ședinta Camerei de marți, cu ocazia dezbaterii asupra răspunsului la mesajul de deschidere a sesiunii ordinare. Ideile partidului al cărui organ suntem asupra situațiunii sunt expuse în acest însemnat discurs cu claritatea și energia proprie autorului“[1].

50 și 51

(p. 634) ÎN CONTRA INSINUĂRILOR ȘI CALOMNIILOR
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1880)

Publicat în „Monitorul oficial“, nr. 13, 17/29 ianuarie 1880, p. 251–263. (Cuvântarea lui P. P. Carp, p. 251–253, cuvântarea lui Maiorescu, p. 253–254, 261–263.)

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 418–457.

Problema care se pune în discuție privește acuzația pe care i-o aduce I. C. Brătianu, șeful guvernului liberal, de lipsă de patriotism prin legăturile cu cercurile din Berlin în chestiunea răscumpărării căilor ferate, chestiune deopotrivă economică și politică.

Maiorescu se abate de la metoda sa de lucru din discursurile precedente și nu mai rezumă cuvântările participanților la dezbateri, ci la transcrie și le orânduiește în așa fel încât să conducă la infirmarea acuzației de lipsă de patriotism.

Dezbaterea parlamentară se deschide cu un schimb de replici între Maiorescu și I. C. Brătianu, după care intră în scenă P. P. Carp cu o cuvântare, destul de lungă, urmat de Maiorescu și el cu o cuvântare lungă, fără legătură cu cea a lui P. P. Carp. Ia cuvântul I. C. Brătianu și apoi susținătorii săi: E. Costinescu și Gh. Chitu, pentru ca reprezentația să se încheie cu mărturii ale lui Maiorescu în chestiuni personale. Să-i amintim și pe cei care intervin cu

[1] *Ibidem*, p. 454.

întreruperi în timpul cuvântărilor principalilor actori: Eugen Ghica, Costescu Comăneanu, N. Dimancea, P. Cernătescu, R. Pătârlăgeanu, A. Pascal.

Maiorescu construiește un scenariu și este întâiul său discurs parlamentar care urmează această schemă.

Apărarea sa este pusă în umbră de declarația pe care o face că era avocat al „societății drumurilor de fier“, ceea ce nu demonstra că nu era bun român. Găsim în jurnalul său destule însemnări privind avocatura și veniturile pe care le obținea din practicarea ei. Din una dintre ele aflăm că era plătit cu luna de A. M. Warszawski, de tristă amintire pentru achizițiile abuzive făcute în timpul Războiului de Independență. Aici figurează și alte șase persoane, cu sumele încasate ca apărător al afacerilor lor în dauna statului român[1].

52

(p. 659) RESTAURAREA DE LA CURTEA DE ARGES. MERITELE DLUI LECOMTE DU NOUY
(Ședința Camerei de la 12 ianuarie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial“, nr. 8, 13/25 ianuarie 1881, p. 153–154.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 458–466.

Justifică cheltuielile pentru restaurarea bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, monument al culturii noastre, și apără pe specialiștii francezi. „În răstimp, [la] 12/24 ianuarie – citim în continuare din jurnalul său de la 16/28 ianuarie 1881 – cuvântarea mea la Cameră în favoarea lui Lecomte du Nouy (ultimul credit pentru restaurarea *exterioară* a bisericii Curtea-de-Argeș, care a durat 5 ani și a costat vreo 700 000 de franci“)[2].

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, p. 291.
[2] *Ibidem*, II, p. 3.

53
(p. 667) CONTRA ÎNCURAJĂRII TURBURĂRILOR
(Ședința Camerei de la 13 martie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 59, 14/26 martie 1881, p. 1776–1782.

În volum: *Discursuri parlamentare*, II, p. 467–514.

Maiorescu îl elogiază pe I. C. Brătianu ca „un adevărat om de stat si om de guvern" și atrage atenția, sub o formă amiabilă, că atentatul lui Ioan Pietraru împotriva sa din 2 decembrie 1880 se explică prin măsurile administrative luate de unii reprezentanți din guvernul său și prin conduita presei liberale. „Interpelarea mea către ministrul-prezident I. Brătianu – arată Maiorescu în jurnalul său – despre procesul Pietraru si mișcarea socialistă de la Iași. El a răspuns îndată. Despre aceasta, *Monitorul* de a doua zi (sâmbăta) și *Timpul* de dumineca, 15 martie [18]81. Eu linistit, rece, impunând efect prin politețe. Brătianu, C. A. Rosetti, Stolojan, Fleva răspuns. – Parat totul. Ședința Camerei a durat până la ora 7 seara. La 8 1/2 am venit cu trăsura la Cameră și am făcut corectura stenogramei până la 1 1/2 noaptea, luptând foarte cu obositul meu cap"[1].

Protestul cel mai energic împotiva acestui atentat vine din partea lui Eminescu care într-un articol [*„Ieri la 5 1/4 seara..."*] publicat în „Timpul" din 4 decembrie 1880, relatează despre împrejurările gravului eveniment. „Trebuie să ne fie rușine, ca români – scrie Eminescu –, că și aci, unde nici una din căile legale de mișcare politică si socială nu e închisă se pot găsi indivizi cari, prin crime de asemenea natură, să arunce o neagră pată asupra țării, asupra caracterului drept al poporului nostru"[2].

[1] *Ibidem,* p. 9–10.

[2] M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 433. Despre acest atentat și alte articole (p. 437, 438, 442, 446, 587, 590).

VOLUMUL III
(1881–1888)

(p. 697) V. SUB MINISTERUL BRĂTIANU. DE LA PROCLAMAREA REGATULUI PÂNĂ LA TRACTATUL DE LA LONDRA
(14 martie 1881–26 februarie 1883)

Publicat în „Convorbiri literare", XXXII, nr. 11, 15 noiembrie 1898, p. 961 -992.

În volum: *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Volumul III *(1881–1888).* București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1899, p. 1–40; Idem, *Istoria contemporană a României (1866–1900)*, 1925, p. 175–206.

Maiorescu se ocupă în discursurile sale parlamentare din 1881–1883, de patru probleme: constituirea Partidului Conservator, proclamarea Regatului, un nou program al Partidului Conservator si chestiunea dunăreană.

Conservatorii întocmesc primul program de guvernare în cadrul unui Club politic, la începutul anului 1880, cu un comitet de conducere si se declară partid politic constituțional. Până la această dată, ei activează sub forma unor grupări politice, mai importantă fiind cea a „Junimii" ieșene, care îi avea în frunte pe T. Maiorescu, P. P. Carp, V. Pogor și Th. Rosetti, la care se alătură si I. Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare". Se afiliază temporar acestei grupări politice și o parte din intelectualii ieșeni.

Partidul Liberal, numit mai târziu Partidul National Liberal, se întemeiază în ianuarie-martie 1875. Adunarea de constituire se ține în casa maiorului Stephen Bartlett Lakeman, fost ofițer în armata otomană, sub numele Mazar-Pașa. Era căsătorit cu o romàncă și casa sa se afla în strada Biserica Enei.

Grupările liberale formate din: I.C. Brătianu – C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, Ion Ghica, A. G. Golescu, G. Vernescu, „fractiunea liberă și independentă" ieșeană și Emanoil (Manolache) Costache Epureanu, desident din gruparea conservatoare, subscriu la programul lor de guvernare în 24 mai/5 iunie 1875. Progranul cerea

respectarea *Constituției* si se avea în vedere poziția României situată între trei imperii, care promovau o politică anexionistă. Partidul Liberal, astfel constituit, este numit „Coaliția de la «Mazar-Pașa»" sau mai simplu: „Mazar Pașa". Întâlnim aceste denumiri în discursurile parlamentare ale lui Maiorescu și în publicistica eminesciană.

Programul de guvernare al Partidului Conservator este întocmit de Emanoil (Manolache) Costache Epureanu, revenit de la liberali și conducătorul clubului politic. Programul cuprindea numai generalități, la care puteau subscrie si liberalii. Nu aderă la acest program T. Maiorescu, P. P. Carp și G. Gr. Cantacuzino, pe motiv că Emanoil (Manolache) Costache Epureanu nu era personalitatea politică cea mai indicată să-i reprezinte pe conservatori. Partidul Conservator preia și ziarul „Timpul" si îl numește pe Eminescu redactor-șef, funcție în care rămâne până în decembrie 1881. Programul de generalități îi oferea lui Eminescu un cadru, nu se putea mai nimerit, să-și expună propria concepție cu privire la stat și organismele sale și să critice de pe acea poziție oamenii politici. Nemulțumește atât pe liberali cât și pe conservatori, și urmările nu vor întârzia să apară.

Emanoil (Manolache) Costache Epureanu încetează din viață în septembrie 1880. Conducerea Partidului Conservator o ia Lascar Catargi, asistat de un comitet format din T. Maiorescu, I. Em. Florescu, G. Manu, Al. Lahovary, Gr. Triandafil, Gr. Paucescu și P. Teulescu. Se mențin în rezervă P. P. Carp, P. Mavrogheni și G. Gr. Cantacuzino. Sunt oamenii politici pe care îi întâlnim în aceste discursuri parlamentare.

Comitetul Partidului Conservator, nou constituit, îl menține pe Eminescu la conducerea ziarului „Timpul", deși se ridică obiecții că poetul nu era membru al Partidului Conservator și își îngăduia să pună în discuție chestiuni care veneau în contradicție cu orientarea politică a „partidei conservatoare"[1]. Eminescu se bucura de sprijinul lui Lascar Catargi și pentru motivul că întocmește în numele său, cum arătăm și mai departe, memoriul către Carol I în 1878[2].

[1] D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu. 1877–1883, 1888–1889*, București, Editura Minerva, 1996, p. 24.

[2] M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondența*, p. 333–347. Facsimil cu textul lui Eminescu și semnătura lui L. Catargi.

Maiorescu considera că venise timpul să întocmească un nou program al Partidului Conservator, care să țină seama de ascensiunea Puterilor Centrale în politica internațională. Întocmește studiul *Zur politischen Lage Rumäniens* pe care îl publică în „Deutsche Revue", primul număr din anul 1881. Eminescu îl traduce cu titlul *Despre situația politică a României de Maiorescu* si îl publică în „Timpul" în ultimul număr din 1880[1]. Studiul se publică fără consultarea conducerii Partidului Conservator și I. Em. Florescu, Gh. Manu si Al. Lahovari se desolidarizează de această acțiune. „Ieri la clubul conservator până noaptea târziu – notează Maiorescu în jurnalul său – despre articolul meu din *Deutsche Revue*. General[ul] Florescu contra, din cauza formei (cică ar fi trebuit să întreb Comitetul), tot astfel gen[eralul] Manu, Lahovari totdeauna ceva contra mea, cred că și Las[car] Catargi. Pentru mine numai Theodor Ros[etti], Paucescu, Triandafil. Știrbey lipsea"[2]. Împotriva articolului se pronunță și V. Pogor și I. A. Cantacuzino, altfel prieteni foarte apropiați ai lui Maiorescu, însă cărora nu le recunoștea competența în viața politică[3].

Programul lui Maiorescu era criticat si de Eminescu pentru faptul că nu era realizabil câtă vreme guvernele de la Budapesta nu renunțau la politica de deznaționalizare a românilor.

Conflictul grav din sânul Partidului Conservator trece pe al doilea plan în ajunul proclamării României ca Regat la 14 martie 1881. I. C. Brătianu invită pe conservatori să participe la acest eveniment politic, dar aceștia refuză. Maiorescu numește aceste discuții între liberali și conservatori „conciliabule"[4]. Conservatorii își dau totuși adeziunea la acest act politic. Referitor la aceste evenimente, Maiorescu publică editorialul „București, 20 martie 1881. Regatul României", în „Timpul" din 21 martie 1881, pe care îl reproducem integral:

[1] M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, p. 458–459, 594–595; *Opere X. Publicistica*, p. 653–657, 700.

[2] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 5.

[3] *Ibidem*, p. 4.

[4] *Ibidem*, p. 8.

„București, 20 martie 1881

REGATUL ROMANIEI

Niciodată cauze mici nu produc efecte mari; însemnătatea actului manifestat ca un rezultat final nu poate decât să fie în proporțiune dreaptă cu însemnătatea originei lui și a împrejurărilor premergătoare.

Ocaziunea manifestării este adeseori mică, precum este și indiferentă; adevărata cauză însă este tot așa de adâncă precât îi este de înalt efectul.

Actul solemn al proclamării Regatului României, care a făcut din ziua de 14 martie 1881 o zi nemuritoare în istoria țării noastre și poate o zi memorabilă și în istoria Europei, nu trebuie judecat după motivarea de ocaziune ce i-a făcut-o persoana deputatului însărcinat din întâmplare de majoritatea Camerii cu initiativa acelui act.

D. general Leca, începând prin o aluziune la interpelarea dlui Maiorescu din ziua precedentă și văzând că accentuarea ideii monarhice din acea interpelare părea a face oarecare contrast cu acele deprinderi atribuite guvernului si majorității Camerei de astăzi, a început motivarea propunerii sale de Regat prin cuvintele:

„S-a lăsat să planeze îndoială că unii membri ai Camerei n-ar avea simțimânte monarhice. Să ne grăbim dar a săvârși marele act al proclamărei regalităței României pentru a dovedi că întru aceasta nu este deosebire de simțiminte între români."

Cu drept cuvânt d. Lahovari, declarând adeziunea Partidului Conservator la propunerea de Regat, precum se declarase cu o zi mai nainte și în decursul interpelării dlui Maiorescu în numele aceluiași partid, a răspus dlui general Leca:

„Ar fi un mic si meschin motiv pentru un asa de mare act. Dar eu cred că motivele ca și ideile guvernului în această cestiune sunt mai largi și mai înalte."

În adevăr, mai largi și mai înalte trebuie să fi fost motivele guvernului, precum mai largi și mai înalte au fost și motivele adeziunii Partidului Conservator, așa de largi și înalte, încât s-au urcat de îndată deasupra luptelor de partide și au produs unanimitatea.

Când Divanul ad-hoc al Moldovei în ziua de 7 octomvrie 1857 și Divanul *ad-hoc* al Valachiei în ziua de 9 octomvrie același an au consfințit cele patru puncte ale programei naționale de atunci, când au pus ca idei de fundament al reconstruirii statului român Unirea

Principatelor într-un nou stat sub numele de România, dinastia unui Domnitor ales dintr-o familie de suverani din Europa, sistema constituțională și neutralitatea teritoriului român; în chiar esența acestor propuneri era întărirea ideii monarhice si dinastice cu toate garanțiile reclamate de împrejurări. Nu numai un monarh ceream noi atunci ca Domnitor al noului Stat unit, ci un monarh dintr-o familie străină și cu succesiune ereditară, pentru a feri România de luptele interne ale competitorilor la domnie. Și nu numai un monarh cu succesiune ereditară din orice familie străină ceream noi atunci, ci un monarh anume dintr-o casă suverană a Europei, pentru a introduce noul stat monarhic în familia cea mare a monarhiilor europene cu prestigiul și cu dignitatea corespunzătoare importanței lui relative.

În evolutiunea istorică a ultimilor zecimi de ani, programa natională de la 1857 (programă legal formulată de adunări legal constituite si care nu este de confundat cu prea feluritele idei revolutionare de la 1848), s-a realizat încetul cu încetul aproape în întregul său cu o energie crescândă. Unirea noului stat s-a personificat în primul ales al întregei natiuni, în principele Alexandru Ioan Cuza, și astăzi, când punem penultima piatră la încoronarea edificiului, se cuvine să ne aducem aminte cu respect de ultimul Domn national al Principatului român. Sistema constituțională, inaugurată de la-nceput, si-a aflat formularea ei completă în 1866; tot atunci s-a ales principele străin dintr-o familie suverană a Europei; iară independența tării, întemeierea dinastiei și succesiunea recunoscută la tron au fost fructul cules în ultimii doi ani, datorit mai ales gloriei redobendite pe câmpul de resboi.

Astfel intrată în familia statelor suverane ale Europii, noua monarhie era menită să ocupe în curând rangul indicat prin propria ei însemnătate politica, etnică și teritorială, precum și prin însemnătatea suveranului ei.

Carol I al României aparține prin originea sa uneia din familiile suverane celor mai importante din Europa. Familia Hohenzollern, ilustră deja la începutul anului 1866 când ne-am ales din sânul ei pe principele nostru, ilustră prin tradițiunea ei din trecut și prin crescânda dezvoltare ce a știut să si-o dea atât sieși cât și tărilor peste care domnea, a devenit mai ales de la 1866 încoace o familie și o dinastie preponderantă între monarhiile europene, și a reinvitat în sine tăria Imperiului german. Întrucât Domnitorul nostru este un

membru al acestei familii suverane, nici o dignitate și nici un rang în ierarhia monarhică nu ar fi prea înalte pentru aspirările sale.

Mai însemnate însă decât aceste relațiuni genealogice, sunt, conform ideilor de stat moderne, considerațiunile trase din chiar importanța teritorială și politică a României. Nu este astăzi în Europa nici o singură monarhie care să aibă întinderea teritoriului român și cifra populațiunii noastre, fără ca să poarte și titlul de Regat, ci din contră sunt unele state monarhice, cari cu o mult mai mică întindere și populatiune au dobândit si posed acest titlu recunoscut.

Până acum România era numai Principat, România, care numeră 5 376 000 locuitori și are o întindere teritorială de 129 947 kilom. pătrate, pe când nu numai că fiecare din celelalte patru Principate europene are o populațiune și o întindere mai mică; nu numai că fiecare din cele două Mari Ducate are asemenea o populațiune și o întindere mai mică: dar chiar cele patru Principate și cele două Mari Ducate adunate la un loc nu au nici două treimi din populatiunea și din întinderea României.

În comparare cu Regatele europene România are mai mulți locuitori decât 9 din aceste regate și numărul populațiunii ei este chiar de 3 ori mai mare decât al Norvegiei, Greciei, Wurtembergului și Danemarcei și aproape de două ori decât al Saxoniei. Întinderea ei teritorială este chiar mai însemnată decât a Bavariei, Wurtembergului și Saxoniei împreunate.

Iar dacă este vorba de trecutul istoric al țării, România a avut de la începutul Evului nou, din secolul XV, o mare misiune față cu Europa apuseană, și aceea și-a îndeplinit-o: ea a fost anteluptătoarea statelor creștine în contra Semilunei. Cu participarea României la ultimul resboiu, cu alungarea Turciei de pe țărmurile Dunărei s-a terminat acest rol istoric al său, și junele stat se prezintă înaintea Europei ca un stat de religie creștină din istoria trecutului si ca un stat de ginte latină pentru dezvoltarea viitorului.

A refusz dar României recunoașterea titlului de Regat, ar fi o anomalie si o nedreptate, și, după cele zise mai sus, nu noi ar trebui să dovedim justificarea acestui titlu, ci din contra aceia care ni l-ar contesta, ar trebui să dovedească justificarea contestării.

Însă noi nici nu credem, că statele europene ne vor refuza această recunoaștere, si sperăm că în curend noul titlu va fi primit de toate guvernele străine ca un titlu cuvenit României din toate punturile de vedere.

Întorcându-ne acum privirea de la relațiunile noastre cu străinătatea spre însemnătatea actului în lăuntrul țării, trebuie să punem în prima linie a observărilor noastre un fapt îmbucurător: faptul că însuși partidul radical este acela care s-a vezut silit de împrejurări a face ultimul pas spre consolidarea monarhică, prin regularea succesiunii la tron și prin înăltarea României la Regat.

Ce satisfacțiune mai mare s-ar putea da priincipiilor monarhice, de la cari Partidul Conservator nu s-a abătut niciodată, decât de-a le vedea primite și recunoscute de chiar aceia, cari adeseori păreau a le fi contrarii și a le combate în favoarea unei alte forme de stat!

Iluziile demagogice și republicane sunt astăzi înmormântate prin însăși fapta acelora ce treceau până acum de reprezentanții lor în viață. Chiar bătrânul președinte al acestei Camere ultra-libarale, domnul C. A. Rosetti, în momentul încoronării principelui Carol prin votul Camerii de rege al României, exclamă:

„Sunt la sfârșitul vieții mele, după regulele naturei; în asemenea vârstă, în asemenea momente nimeni nu se poate îndoi de sinceritatea aceluia care vorbește... Trăiască România! Trăiască Majestățile Lor Regele și Regina!... Recunoscător soartei care mi-a dat această fericire, rară în analele istoriei, vă zic c-ați încoronat și viata mea."

Din ziua de 14 martie trebuie dar să dateze o nouă eră în întelegerea politicei interne a statului nostru. Ceea ce credeam noi până acum, și cu noi mai ales toată tinerimea care ne încunjură și ne privește, a fost din norocire o credință neîntemeiată; teama, ce o aveam noi până acum, a fost o temere nefundată. Dd. C. A. Rosetti si Brătianu nu sunt și nici au fost în ultima lor aspiratiune republicani, în majoritatea Camerii actuale nu există elemente antimonarhice: Încoronarea întregei vieti a reprezentantului acestei majorități, a bătrânului C. A. Rosetti, este Monarchia Română înălțată la Regat.

Să o asculte aceasta tinerimea română, să se pătrundă de acest fapt și să mediteze asupra lui!

Dacă tinerimea a crezut altfel până acum, a fost în rătăcire, si dacă unele acte din trecut par a fi în contrazicere cu declararea de astăzi a dlor Rosetti și Brătianu și a amicilor lor politici, contrazicerea sau este numai aparentă și nu a fost înțeles adevăratul scop al acelor acte trecute, sau, dacă e reală, acele acte trebuiesc uitate ca niște „păcate ale tineretelor" după vorba răposatului Costache Negruzzi, si trebuesc înlocuite prin ultima, matura profesiune de credință, ce înaintea

natiunei întregi o fac astăzi acești bărbați încăruntiți în luptele politice, alăturea și împreună cu confrații lor mai tineri de aceeași credință.

Nu mai poate fi cestie de acum înainte de încercări antimonarhice și antidinastice. Atentatul de la Opera-comică, relațiile cu internaționala, banchetele în onoarea Comunei, republica Ploieșteană din august 1871, abisul dintre Principe și țară, broșurele lui Erdmann von Hahn, laudele date lui Blanqui, apologia revoluției în permanență: toate aceste au fost sau rău înțelese de cei ce le-au criticat, sau, dacă au fost bine înțelese atunci, nu mai rămân astăzi decât niște păcate ale tinerețelor șterse prin convingeri schimbate și îndreptate spre o mai bună direcțiune a spiritelor în ordinea monarhică și dinastică.

Luăm cu bucurie, luăm chiar cu mândrie act de declarația dlor Rosetti și Brătianu și ale adepților d-lor. Suntem fericiți a constata că în această nouă declarare ne unim cu toții pe tărâmul comun al noului Regat.

Suntem convinși că astăzi, când dd. Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor și adepții d-lor politici își vor aduce aminte cu recunoștință de fapta Partidului Conservator și îndeosebi de ministeriul Lascar Catargi-Florescu-Mavrogeni-Costaforu-Tel de la 12 martie 1871 care, în momentul, când Principele Carol de Hohenzollern și Augusta Sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, i-au înduplecat să rămână în fruntea acestei țări și numai astfel au dat putința dlor Rosetti și Brătianu de a felicita la martie 1881 de Rege al României pe Principele de la martie 1871.

Suntem convinși asemenea că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale, se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opozițiune cu un guvern conservator, vor continua a fi și în această fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale Regelui României.

În această convingere salutăm încă o dată ziua de 14 Martie 1881 ca o zi fericită pentru statul român și sperăm că, precum ea este de cea mai mare însemnătate prin actul săvârșit, așa va fi și bogată în roade și în învățăminte pentru toată dezvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rămâne acum de deslegat: care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opozițiune?

A contribui la deslegarea acestei întrebări va fi misiunea de căpetenie a organului nostru de acum înainte."

Maiorescu insista asupra poziției unor personalități din Partidul Conservator, care acceptă anumite functii în interior sau să reprezinte țara în străinătate pe timpul guvernării liberalilor. P. P. Carp este numit ambasador la Viena, P. Mavrogheni în aceeași calitate la Constantinopol, iar Th. Rosetti preia președinția Înaltei Curți de Casație. Conservatorii aflați în opoziție apreciau, cum arată și Maiorescu, că în cadrul ei se formase și o „opoziție miluită".

Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878 ia în discuție și problema Comisiei europene a Dunării, care funcționa la Galați, instituită prin Tratatul de la Londra din 1871, urmând să fie reînnoită în 1883. Asupra chestiunii dunărene am insistat pe larg în altă parte[1]. Războiul din 1877–1878 aduce schimbări care se reflectă în Tratatul de la Berlin. Se prevede ca această Comisie europeană dunăreană să fie menținută și i se încredințează întocmirea regulamentului de navigație pe Dunăre de la Porțile de Fier până la Galați. Discuțiile cele mai importante se poartă în Parlamentul României și în presă în legătură cu pretenția diplomației austro-ungare de a avea vot preponderent pe această parte a cursului Dunării. Maiorescu are cuvântul hotărâtor în această problemă prin discursurile sale, ca și Eminescu prin articolele sale din „Timpul".

Maiorescu insistă în cea de a doua notă la această prezentare introductivă asupra hotărârii ca toți miniștrii puși sub acuzare să se prezinte, după ridicarea acesteia, la principele Carol și să-și continue activitatea parlamentară. Excepție face numai Lascar Catargi care se menține încă în rezervă. Abia în 9 februarie 1878, adresează lui Carol I un memoriu, în care se declara nemulțumit de simpla retragere a acuzării și cerea trimiterea în judecată la Curtea de Casație a celor care puseseră sub acuzare miniștrii din guvernarea conservatoare. Maiorescu nu dezvăluie realitatea – sau nu o cunoștea – că acel memoriu fusese întocmit de Eminescu, la cererea lui Lascar Catargi, iar acesta doar îl semnase[1].

[1] D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 100–110.

[1] M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondenta*, p. 333–347.

(p. 723) V. REVIZUIREA CONSTITUȚIEI ȘI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂTIANU (De la 1883 până la 23 martie 1888)

Publicat în „Convorbiri literare", XXXII, nr. 12, decembrie 1898, p. 1057–1089.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 41–81; *Istoria contemporană a României*, p. 207–240.

Maiorescu face radiografia guvernului Brătianu din anii 1883–1888, ultima parte din cei 12 ani a ceea ce s-a numit „marea guvernare liberală". Ocupă locul central în această radiografie prezentarea lui I. C. Brătianu, șeful Partidului Liberal, care obține, ca om politic, recunoașterea independenței și proclamă Regatul, în absența conservatorilor. Succesele anterioare fac să fie diminuate de „simțământul omnipotenței sale". Preferă să se retragă la moșia sa de la Florica, de unde schimbă miniștrii și face numiri, adesea nefericite. Prezența sa la dezbaterile Parlamentului nu mai este activă, ca mai înainte și discuțiile privind modificarea *Constituției* se împotmolesc, ca acele referitoare la articolul privind libertatea presei. Încetarea din viață a lui C. A. Rosetti în aprilie 1885 contribuie și ea la scăderea prestigiului Partidului Liberal. Asistăm la atacuri venind din toate părțile împotriva guvernării liberale. Un ministru, D. A. Sturdza ia măsuri contradictorii, care stârnesc reacții violente și din partea unor cercuri din afara celor politice. Ioan Slavici este sprijinit să înființeze la Sibiu ziarul „Tribuna", pe care nu o aproba. „De la 12 1/2 până aproape de 3 – notează Maiorescu în jurnalul său – convorbire cu Dimitrie Sturdza la mine. Întâi împotriva ducerii lui Slavici în Transilvania (la Sibiu) spre a lua asupra-și redactarea unui nou ziar"[1]. „Tribuna" începe să apară la Sibiu în 14/26 aprilie 1884 cu un program în care proclamă Ungaria stat poliglot, și inaugurează lupta pentru unitatea culturală a tuturor românilor, în pofida granițelor politice care îi

[1] Titu Maioresacu, *Însemnări zilnice*, II, p. 233.

separau. Se punea în aplicare o hotărâre luată la Congresul studențesc de la Putna din 1871[1].

Guvernul liberal mai ia o hotărâre, tot prin autoritatea lui D. A. Sturdza, care determină mari agitații în opinia publică. Îl expulzează pe Alexandru Ciurcu, redactor la ziarul „L'Indépendance Roumaine", pentru că făcea propagandă defavorabilă apropierii României de Puterile Centrale. Îi expulzează și pe G. Ocășanu și I. Secășeanu, conducătorii Societății „Carpații", întemeiată în 23 ianuarie 1882, care desfășura o activitate culturală și politică în favoarea românilor transilvăneni[2]. Din Societatea „Carpații" făcea parte și Eminescu și este pus și el sub urmărire de serviciile austriece de informare[3]. Activitatea Societății „Carpații" contravenea programului politic al lui Maiorescu din 1881 și îi minimalizează pe conducătorii acestei mișcări în sprijinul românilor transilvăneni. „Mare agitație în public – notează Maiorescu în 7/19 septembrie 1885 – din cauza expulzării redactorului ziarului *L'Indép[endance] Roum[aine]*, Ciurcu (altminteri, un îndrăzneț și prost individ), a tatălui său, a lui Săcășanu, Ocășanu și a încă doi români transilvăneni"[4]. Alexadru Ciurcu, fiul, îi adresează lui Maiorescu o scrisoare, în speranța că va face o interpelare în Cameră pe chestiunea expulzării românilor transilvăneni. Maiorescu găsește motive să nu răspundă la această solicitare și deplasează discuția spre chestiuni personale. „Este cu atât mai de regretat – îi răspunde Maiorescu în 22 decembrie 1885 – cu cât pentru D-voastră și pentru tatăl D-voastră măsura violentă ce vi s-a aplicat are aerul de a fi provenită din relații personale, și nu dintr-o adevărată necesitate politică"[5].

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 269–366. Întemeierea „Tribunei", programul ei, activitatea culturală și publicistică și întemnițarea lui Slavici la Vaț, de către guvernul maghiar.

[2] *Ibidem*, p. 258–265. Activitatea Societății „Carpații" și programul ei cultural și politic.

[3] *Eminescu în documente de familie*, Ediție îngrijită de Gh. Ungureanu, București, Editura Minerva, 1977, p. 411–414.

[4] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 307.

[5] *Ibidem*, p. 375.

Maiorescu schițează, în final, consecințele erodării guvernării liberale, ajunsă la conducerea țării prin agitatiile Coaliției de la Mazar-Pașa ca să sfârșească sub presiunea tulburărilor „opozitiei coalizate". Aminteste în treacăt, nu întâmplător, de răscoalele țărănești izbucnite în martie 1888.

Discursuri parlamentare (1881–1887)

54

(p. 749) ASUPRA TEZAURULUI DE LA PETROASA
(Sedința Camerei de la 2 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 11, 3/15 decembrie 1881, p. 121–122.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 82-87.

Importanța acestui tezaur și atenția pe care i-o acordă în calitatea sa de ministru al Culturii si Instrucțiunii Publice.

55

(p. 753) LA ADRESĂ, CONTRAPROIECTUL CU PROGRAMUL JUNIMIST
(Sedința Camerei de la 3 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial", nr. 12, 4/16 decembrie 1881, p. 134–137.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 88–114.

Pledoarie pentru susținerea proiectului opoziției cu prevederi întâlnite și mai înainte în Adresele către Tron: respectarea *Constituției*, egalitatea cetățenilor în fața legilor, separarea puterilor în stat, legislatia agrară. Contraproiectul introduce în prevederile sale si problema meseriașilor. Atrage atentia că prin dispariția lor, concurați de meseriașii străini, se aduce „o știrbire" în „organismul nostru social". Eminescu ilustra, statistic, această situație[1].

[1] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 247–251.

56

(p. 770) DIVULGAREA ACTELOR DIPLOMATICE. CAZUL CALIMACHI-CATARGI
(Ședinta Camerei de la 11 decembrie 1881)

Publicat în „Monitorul oficial".

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 115–124.

N Calimachi-Catargi (1830–1882, ministru plenipotențiar al României la Londra și la Paris, tipărește documentele în chestiunea dunăreană, în franceză și în română, si Maiorescu găsea inoportună publicarea lor în acel moment, nefavorabil nouă, în chestiunea dunăreană[1]. Broșura lui N. Calimachi-Catargi stă și în atenția lui Eminescu, care împărtășește opinia lui Maiorescu, însă considera chestiunea dunăreană prea importantă și extinde discutia si la alte lucrări consacrate acesteia. Astfel, în editorialul [„*D. Kogălniceanu publică...*"], apărut în „Timpul" din 2 februarie 1882[2], analizează brosurile *Cestiunea dunăreană*, tipărite de omul politic român în 1882[3].

57

(p. 777) CONTRA SANCTIONĂRII UNEI LEGI PRIN TELEGRAMĂ
(Ședința Camerei de la 10 noiembrie 1882)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare", nr. 14, 12/24 noiembrie 1882, p. 190.

[1] N. Calimachi-Catargi, *Appendice au Livre vert roumain sur la question du Danube. Appendice la cartea verde asupra questiunei Dunării.* Paris, Imprimeria Chaix. Imprimerie et Libraire de Chemins de Fer, 1881.

[2] M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica*, p. 44-46.

[3] M. Kogălniceanu: *Cestiunea Dunării.* Partea I și Partea II. București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1882; *Cestiunea Dunării. Discursuri rostite în sedințele Camerei din 1 și 2 mai 1882.* București, Tipografia Statului, 1882; *Cestiunea Dunării.* Edițiune revăzută. București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1882.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 125–128.

Maiorescu denunță o practică care ilustrează improvizatie și formalism inacceptabile în sancționarea unor legi.

58

(p. 780) LA ADRESĂ. TERENUL DE UNIRE ÎNTRE PARTIDE. LIPSA DE PROGRAM ȘI SCĂDEREA NIVELULUI MAJORITĂȚII LIBERALE
(Ședința Camerei de la 12 noiembrie 1882)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare", nr. 14, 12/24 noiembrie 1882, p. 226–232.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 129–162.

Expune concepția sa despre stat și organismele sale și propune ca principiu de urmat scoaterea de sub autoritatea partidelor politice a administratiei și justiției. Apreciază că cel mai mare neajuns în viața societății romănesti îl constituia schimbarea din funcții a primarilor, prefecților și judecătorilor cu fiecare nouă guvernare.

Conservatorii convin, cum am arătat mai sus, ca unii membri ai săi: P. P. Carp, P. Mavrogheni să reprezinte guvernul liberal în străinătate. Completează lista și cu numele lui N. Kretzulescu trimis la Petersburg. Interpretează această situație ca un început bun privind colaborarea dintre partidele politice.

C. A. Rosetti, ministrul de interne, aduce în discuție numele lui Bluntschli si citează din lucrarile sale în dezbaterile din Camera privind teoriile constituționale.

Johann Kaspar Bluntschli (1808–1881), profesor de drept la Universitatea din Heidelberg. Lucrări importante: *Allgemeines Staatsrecht* (München, 1857), *Character und Geist politischen Partein* (Nördlingen, 1869), dintre care unele sunt traduse și în franceză, cunoscând mai multe ediții: *Le droit international codifié* (Paris, 1870, 1874, 1881), *Théorie générale de l'état* (Paris, 1877, 1881). Din lucrarea *Allgemeines Staatsrecht* dă și Eminescu extrase

ample în articolul [*Reintegrarea Dobrogei în statul român*], publicat în „Timpul" din 7 septembrie 1878[1].

Comparațiile făcute de unii deputați cu eroii din fabule, îi oferă lui Maiorescu ocazia să le aplice, în spiritul său ironic, colegilor săi din Cameră. Personalitătile de seamă sunt catâri, în vreme ce altele, neînsemnate, lei. „Cel mai izbitor, – notează Maiorescu despre acest discurs –, mai straniu succes, și atmosfera pentru mine transformată ca printr-o lovitură magică"[2].

59

(p. 801) ÎN CONTRA PROPUNERII DE REVIZUIRE CONSTITUȚIONALĂ
(Ședința Camerei de la 16 ianuarie 1883)

Publicat în „Monitorul oficial".
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 163–204.

Guvernul liberal introduce în dezbaterea Corpurilor Legiuitoare modificarea *Constituției*. Argumente, cu o bună documentare, împotriva revizuirii *Constitutiei*, aduce oratorul.

Maiorescu notează în jurnalul său la 14/26 ianuarie 1883 că fusese înscris la cuvânt, însă se găsea într-o situație neplăcuta. „La Cameră, dezbateri asupra revizuirei [Constituției]. Eu, în situație neplăcută, trebuie să vorbesc din nou"[3].

60

(p. 827) DEMISIE DIN COMISIA ADRESEI
(Ședința Camerei de la 18 mai 1883)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare", nr. 5, 19/31 mai 1883, p. 62–63.

[1] Mihai Eminescu, *Statul 1. Functiile și misiunea sa.* Antologie, prefață, note și comentarii de D. Vatamaniuc, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 122–124, 281–282.
[2] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 135.
[3] *Ibidem*, p. 149.

În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 205–207.

Este ales în comisia de revizuire a *Constituției* împreună cu I. Negruzzi; se pronunță din nou împotriva acestei acțiuni legislative.

61

(p. 829) LA ADRESĂ. LEGALITATEA ALEGERILOR. LIPSA DE CURENT REVIZIONIST
(Ședința Camerei de la 27 mai 1883)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare“, nr. 10, 28 mai/9 iunie 1883, p. 94–98.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 208–234.

Maiorescu justifică participarea conservatorilor la discutarea revizuirii *Constituției*, deși considera că ea nu era necesară. Era convins că discursul său avusese efect. La 27 mai/8 iunie 1883 notează în jurnal: „Cuvântarea mea de astăzi la Cameră la dezbaterea Mesagiului Tronului pentru revizuire. O oră, rece și nimic deosebit. Dar asupra Camerei cred că a avut efect“[1].

62

(p. 846) ASUPRA VOTĂRII CELOR 25 ARTICOLE DE REVIZUIT
(Ședința Camerei de la 28 martie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare“, nr. 129, 29 martie/10 aprilie 1884, p. 1863–1865.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 235–246.

Propune ca fiecare articol din *Constituție* să fie votat separat „ca o lege de sine stătătoare“.

[1] *Ibidem*, II, p. 186.

63

(p. 854) ASUPRA TEXTULUI ART. I DIN CONSTITUȚIE
(Ședința Camerei din 28 martie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare“, nr. 129, 29 martie/10 aprilie 1884, p. 1871–1872.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 247–251.

64

(p. 857) PENTRU AMÂNAREA LEGII ELECTORALE
(Ședința Camerei de la 1 aprilie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare, nr. 133, 3/15 aprilie 1884, p. 1951–1952.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 252–256.

Trecerea prin Cameră a legilor înainte de vacanța parlamentară. Avea mare însemnătate aplicarea legislației românești în Dobrogea. Asupra acestei probleme insistă și Eminescu într-un articol publicat în „Timpul“ din 29 august 1878, unde face și un istoric al acestei provincii românești[1].

65

(p. 860) CONTRA REVIZUIRII LEGII ELECTORALE
(Ședința Camerei de la 2 aprilie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare“, nr. 135, 6/18 aprilie 1884, p. 2017–2022.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 257–301.

[1] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica*, p. 95–98; D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, [II], p. 183–189, 290–291. Articolele lui Eminescu privind Dobrogea și bibliografie.

Legea electorală în dezbaterea Camerei și „dezbinarea" dintre „bratieniști" și „rosettiști". Maiorescu reproduce lunga cuvântare a lui C. A. Rosetti în care trimite la Dinicu Golescu si din care aflăm că se întâlnise cu Ubicini în 1848.

66

(p. 889) ASUPREA URGENȚEI PENTRU DEZBATEREA DOTAȚIUNII
(Ședința Camerei de la 4 iunie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare", nr. 164, 5/17 iunie 1884, p. 2601–2602.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 302–304.

Condamnă practica ridicării de incidente în dezbaterile parlamentare care întârzia procesul legislativ.

67

(p. 891) PENTRU DOMENIUL COROANEI
(Ședința Camerei de la 5 iunie 1884)

Publicat în „Monitorul oficial. Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare", nr. 165, 6/18 iunie 1884, p. 2621–2623.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 305–319.

Dotația făcută familiei domnitoare în 1870 și sporirea ei ca urmare a impunerii României în plan internațional prin recunoașterea independenței si proclamarea Regatului; exodul tinerilor pentru studii în Franta și Germania dupa 1830; dificultătile unei personalități care nu este membru al Partidului Conservator si își desfășoară activitatea în cadrul acestuia. Maiorescu îl avea în vedere, probabil, pe Eminescu, care nu era membru al Partidului Conservator, dar a condus ziarul „Timpul", organul său central de presă.

68

(p. 900) LA ADRESĂ. SITUATIA JUNIMIȘTILOR ÎN ALEGERI
(Ședința Camerei de la 6 decembrie 1884)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 6, 9 decembrie 1884, p. 244 250.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 320–355.

Aduce informații în legătură cu alegerea sa ca deputat la Vaslui și enunță un principiu de urmat în succesiunea la guvernare. „Atacă în guvern – arată Maiorescu – numai asupra acelor lucruri, despre care știi că, fiind la guvern, le vei putea face altfel si mai bine decât guvernul atacat. Si nu ataca niciodată guvernul asupra unor lucruri, despre care prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot așa ca și guvernul ce vrei să-l ataci".

Despre alegerea sa la Huși, găsim o telegramă către Dimitrie Rosetti din 22 octombrie/3 noiembrie 1884[1], însă renunță si candidează la Vaslui unde este ales.

69

(p. 923) ASUPRA INTERPELĂRII DLUI KOGĂLNICEANU ÎN CONTRA SINODULUI
(Sedința Camerei de la 18 decembrie 1884)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputatilor", nr. 24, 19 decembrie 1884, p. 409–410.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 356–366.

Maiorescu respinge interpelarea lui M. Kogălniceanu privind o reformă a Sinodului și prevede realizarea ei de către succesorul regelui Carol I, care va fi „ortodox". Apelează la „îmblânzirea" deosebirilor de partid în folosul țării. „Ieri am vorbit din nou la Cameră – notează în jurnalul său la 19/31 decembrie 1884 - contra lui Kogălniceanu si pentru episcopi"[2].

[1] Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 268.
[2] *Ibidem*, p. 279.

70

(p. 930) LA ADRESĂ. OPOZIȚIA-UNITĂ.
LIPSA DE ACTIVITATE LEGISLATIVĂ
(Ședința Camerei de la 27 noiembrie 1885)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputatilor", nr. 6, 27 noiembrie 1885, p. 82–86.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 367–391.

Acuză guvernarea liberală, în a doua sa parte, de inactivitate legislativă.

71

(p. 946) ÎN CONTRA UNUI ORDIN
DE ZI NECONSTITUȚIONAL
(Sedința Camerei de la 4 martie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunarii Deputaților" nr. 57, 7 iunie 1886, p. 877–879.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 392–406.

Interpelarea vizează numirea generalului Alexandru Anghelescu (1838–1900), la conducerea Ministerului de Război, deși făcuse dovada incapacității sale în luptele de la Grivita în timpul Războiului de Independență. Ulterior, Alexandru Anghelescu, condamnat la 3 luni de închisoare în decembrie 1888, pentru acte de corupție, este destituit din armată.

72

(p. 955) PRECEDENT PARLAMENTAR
LA ÎNCHIDEREA DISCUTIEI
(Ședința Camerei de la 5 iunie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 109, 10 mai 1886, p. 1809–1813.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 407–423.

73

(p. 966) LA ADRESĂ.
GUVERN FĂRĂ PRINCIPII LIBERALE.
VIZIRIATUL. DISIDENȚA LIBERALĂ
(Ședința Camerei de la 28 noiembrie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 9, 2 decembrie 1886, p. 71–73.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 424–440.

Maiorescu consideră că absenta lui I. C. Brătianu de la dezbaterile parlamentare se încadra în „viziriatul" sáu, determinat de sentimentul omnipotenței. Importante sunt și constatările cu privire la absența unui program liberal de guvernare și schimbările „oculte" în diferite domenii de activitate. Avem si o însemnare despre această cuvântare, din 29 noiembrie / 11 decembrie 1886: „Mare efect al cuvântării mele în Cameră"[1].

În februarie 1886, Titu Maiorescu publică în brosura *Precedentele constituționale create de ministerul Brătianu* patru articole apărute, cu același titlu, în România literară, sub semnătura „Un Craiovean" Având în vedere caracterul de analiză și sinteză al textului referitor la atitudinea și concepția lui Maiorescu față de Ion C. Brătianu și față de guvernarea sa, redăm textul acesta complet:

„PRECEDENTE CONSTITUȚIONALE
CREATE DE
MINISTERIUL BRĂTIANU

I

Înțelegem ministeriul *Ioan* Bratianu.

Nu e vorbă, a avut și d. *Dimitrie* Brătianu un ministeriu. Însă acest ministeriu efectiv de câteva săptămâni s-a evaporat oarecum din memoria oamenilor prin o simplă aspirare la ministeriu de câtiva

[1] *Ibidem,* p. 369.

ani, și nu credem să fi rămas din acele vremuri altceva decât celebra frază „hoții la pușcărie si oamenii cinstiți la lucru." Numai că și în această privință se vede astăzi din partea publicului nedomirirea, în care din cele două categorii s-ar cuveni să fie așezați unii din chiar partizanii dlui Dimitrie Brătianu.

Așadar înțelegem ministeriul *Ioan* Brătianu, și scopul nostru în scrierea de față este de a releva câteva procederi constituționale, așa cum le vedem practicate de acest ministeriu, și de a formula concluzia ce rezultă din ele.

Materia ne pare a merita interesul oamenilor politici. Căci ministeriul, care este astăzi în al zecelea an al puterii sale, este o expresie a partidului numit liberal la noi în țară, si partidele de altă calificare sunt în drept și au datoria să ia act de precedentele stabilite de chiar guvernul liberal pentru a se putea folosi de unele din ele la timp oportun cu conștiința împăcată.

Dar trebuie să înlăturăm mai întâi din calea cercetării noastre o întâmpinare, care ar fi de natură a ne-o închide de tot.

Este inadmisibil – ni se poate opune – a vorbi de procederi constituționale ale ministeriului Brătianu. Constitutionalismul este *unul singur,* adică cel prevăzut în Pactul nostru fundamental, și în privinta lui un ministeriu nu poate să aibă alte procederi decât sau constituționale sau anticonstituționale.

În această ordine de idei cetim adeseori prin ziare că guvernul actual este afară din legalitate, că a violat și violează Constituțiunea când într-o privire când în alta.

Noi nu împărtășim acest mod de a vedea și nu credem nemerită tactica opozițiunii, care confundă interpretarea sa particulară despre constituționalism cu însăsi Constituțiunea noastră și care - abuzând astfel de cuvântul „anticonstituțional" prin o exagerată întrebuințare a lui – tocește o armă puternică a luptelor politice și o reduce la valoarea unei simple fraze de jurnal, cu a cărei auzire se deprinde publicul și devine din ce în ce mai indiferent.

Si mai întâi însuși cuvântul „constituționalism", înțeles de altminteri cu o întreagă bună-credință, cuprinde în diferitele state o foarte diferită formulare prin Constituțiunile speciale. Altul este constitutionalismul englez, altul cel francez și cu desăvârșire altul cel german.

Constituționalismul special al Regatului Român este în o parte a lui esențială hotărât prin Constituțiunea de la 1866, modificată în 1879 și în 1884.

Dar și în lăuntrul acestei Constituțiuni speciale române, care a fixat numai o sumă oarecare de principii, au rămas multe procedări necesare în practica unui stat reprezentativ cu totul neatinse.

Aici intervine *uzsul parlamentar,* așa cum se stabilește prin precedentele Camerelor și guvernelor diferitelor partide, si acest uz poate cu vremea să fie adoptat de toate partidele sau poate să varieze de la un partid la altul, fără ca prin aceasta să se comită vreo violare a Constituțiunii, dacă de altminteri nu se calcă nici unul din principiele anume înscrise în ea.

Ce fel de proceder diferite în lăuntrul a chiar legalității Constituțiunii se pot adopta, aceasta este tocmai tema articolelor de față, și cercetarea noastră ne pare a câștiga importanța ei prin relevarea *precedentelor constituționale* ce le-a introdus *Guvernul partidului liberal* cu primirea maiorității sale din Camere.

Prima întrebare: Cum alege și cum schimbă d. Brătianu pe colegii săi din ministeriu?

Constitutiunea noastră este foarte laconică în privința miniștrilor. În capitolul ce le consacră vorbește mai mult despre acuzarea lor, capitol de care de altminteri s-a grăbit a se folosi Partidul Liberal îndată ce a pus mâna pe guvern, și poate partidul următor va respecta acest precedent. Singurul articol hotărâtor pentru întrebarea noastră este art. 93, care zice: „Regele numește și revoacă pe ministrii săi". Atât și nimic mai mult.

În practică însă, nu în cea creată anume la noi, ci în practica adoptată din alte state constituționale, regele numește pe prezidentul consiliului de ministri. Acesta apoi propune M. Sale pe ceilalți membri ai Cabinetului și înlocuirea lor, după cum crede mai nemerit.

În această privință, adică față cu Regele, d. Brătianu a urmat ca și predecesorii săi în România și în alte state constituționale. Dar să vedem cum a urmat fată cu Adunările legislative?

Constituția nu prescrie aici nici o normă. Iată una din necesitățile practice, în care este important a stabili uzul parlamentar prin precedente.

În Cabinetul Lascar Catargi, schimbările parțiale se făceau de regulă arătându-se Camerei întregi și prin urmare țărei, sub o formă sau sub alta, ideile sau actele publice, care le motivau.

Așa, Costaforu a fost înlocuit la Externe și la Justiție prin Boerescu, Manolache-Costache și d. Al. Lahovari; d. Mavrogheni prin d. G. Cantacuzin etc., petrecându-se toate aceste modificări în urma unor acte, legi sau deciziuni luate de Corpurile legiuitoare și cu arătarea înaintea Camerei a ideilor speciale, cu care veneau înlocuitorii la guvern, înăuntrul cadrului principiilor conservatoare.

Pe lângă aceste, sub ministeriul Catargi era o vizibilă tendență de a pune în capul diferitelor ministerie persoane cu oarecare competență în resortul lor. D. L. Catargiu însuși a fost la Interne și numai la Interne; generalul Florescu la Resbel; la Justiție s-au schimbat dd. Costaforu și Lahovari, la Finanțe s-a întrebuințat eminenta capacitate specială a dlui Mavrogheni etc.

Cu totul alta este procederea dlui Brătianu.

Mai întâi în privința cunoștințelor speciale a resortului d. Brătianu are o aprețiare foarte generoasă a capacității colegilor săi. Nu e vorbă, Partidul Liberal este cu deosebire bogat în talente.

Un Mavrogheni nu s-ar fi crezut în stare să administreze alt resort decât al Finantelor, afară poate de Externe, un Lahovary s-a înțeles destinat prin cunoștințele sale numai la administrarea Justiției, și încai modestul, dar foarte activul Lascar Catargi a rămas permanent la Interne.

Față cu acești oameni mărginiți în sfera lor, nu ne am mirat, când am văzut d. e. pe d. Câmpineanu administrând cu o egală competență plină de rezultate roditoare când Justiția, când Finanțele, când Externele, când Agricultura și Domeniele; pe d. Sturza – cu o egală stăruință în amănunte – când Finanțele, când Lucrările Publice, când Externele, când Cultele. Despre deosebita competență a dlui R. Mihai la Lucrările Publice este numai un glas în țară, iar numeroasele peregrinări ministeriale ale dlui Brătianu vor pune în mare încurcătură pe istoriografii posterității, cari vor dori

să descrie pentru edificarea generațiilor viitoare toate fazele acestui specimen de universalitate.

Dar să lăsăm ironia la o parte și să ne silim mai bine a formula cu o serioasă luare-aminte precedentul creat de d. Brătianu în această privință.

Iată-l:

Capii diferitelor administrații ministeriale nu se numesc după vre o aptitudine specială pentru resort, ci numai după feluritele interese ale partidului sau ale partizanilor.

Dacă se poate face o bună administrație cu o asemenea procedere, nu examinăm aici; ne mărginim a constata precedentul stabilit de d. Brătianu și primit de Partidul Liberal.

Trecând acum la a doua parte a întrebării, adică la motivarea unor asemenea numiri și schimbări ministeriale în fața țărei, trebuie să constatăm că o asemenea motivare nu s-a făcut niciodată sub d. Brătianu. Cauzele schimbărilor au rămas totdeauna ascunse.

Este cu putință, ca în unele cazuri să se fi făcut înțelegeri între membrii majorității și d. Brătianu. Dar asemenea înțelegeri sunt conversații de anticameră, și în anticameră deputații sunt oarecum oameni privați. Camera legală este totalitatea deputaților, căci după art. 38 din Constituțiune deputatul și senatorul reprezintă națiunea întreagă, iar nu localitatea care l-a ales, și fiecare membru din Cameră și Senat este dar o parte integrantă a acestei reprezintări. Vrea să zică, numai în Camera constituită cu diferitele ei nuanțe se vorbește cu națiunea, iar nu în anticamera unei majorități.

Este asemenea cu putință, ca în alte cazuri să nu se fi făcut nici măcar înțelegeri prealabile între majoritate și d. Brătianu, ci numai între intimii d-sale personali, indiferent dacă sunt în Cameră sau nu.

Este chiar cu putință în alte cazuri să nu se fi făcut înțelegeri nici chiar cu intimii, ci noua plăsmuire ministerială să se fi născut în meditările izolate de la Florica, și se zice d. e. despre unul din miniștri, că s-a văzut urcat la culmea dorințelor d-sale printr-o revelare fără de veste la gară.

Dar toate aceste nu sunt ceea ce se numește acte publice expuse înaintea țărei în motivele lor politice.

Această lipsă de orice explicare este mai ales caracteristică atunci, când modificările ministeriale par a atinge relațiile internaționale, a căror gravitate preocupă țara întreagă. De ce la începutul acestui an (1885) s-a retras deodată d. Sturza de la Ministerul de Externe, când d-sa era *cunoscut* ca unul din purtătorii politicei occidentale? De ce a fost înlocuit cu d. Câmpineanu? De ce și d. Câmpineanu în noemvrie 1885 odată cu izbucnirea crizei din Balcani și imediat înaintea deschiderii sesiunii actuale a Camerelor, demisionează de la Externe?

La aceste întrebări guvernul Partidului Liberal nu se crede dator a da un răspuns public.

Constatăm dar, că al doilea precedent creat de guvernul Brătianu este următorul

Modificările parțiale ale Cabinetului sunt la discrețiunea ministrului-prezident și nu au trebuință să fie explicate înaintea țării.

Este aceasta anti-constituțional?

După părerea noastră *nu.* Căci Constituția nu prescrie nimic în această privință.

Este aceasta liberal?

N-avem să răspundem noi. Să răspunză majoritatea Camerelor actuale.

Noi ne mărginim a înregistra faptul. Va veni timpul, când ne vom aduce aminte de el.

II

Să trecem acum la o altă formă publică obicinuită în sistemele reprezentative, adică la Mesagiele pentru deschiderea sesiunilor parlamentare, și să vedem prin ce fel de procedere practică a căutat d. Brătianu să suplinească la tăcerea textului Constituțiunii în privința amănuntelor.

Textul Constituțiunii zice la art. 95 în termini generali: „La deschiderea sesiunei, Regele expune prin un Mesagiu starea Țărei, la care Adunările fac răspunsurile lor."

Fiindcă după Constituțiune „nici un act al Regelui nu poate avea tărie, dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine respunzător de acel act", pe când Regele însuși nu este

niciodată răspunzător, însemnătatea și întinderea Mesagielor către Parlament poate fi – în lăuntrul textului Constituțiunii – variabilă după modul de vedere al diferitelor ministerii, și Mesagiul poate fi criticat prin discuția Parlamentului la adresa Tronului.

A „expune starea Țării" este un termin vag; sub el se poate înțelege foarte mult și se poate înțelege foarte puțin. Un guvern, care va voi să întindă controlul Parlamentului asupra actelor sale, va supune Camerelor sub forma Mesagiului programa politică a lucrărilor principale pentru sesiunea ce o deschide; un guvern, care va voi să restrângă controlul Parlamentului – de alminteri tot în limitele interpretării legale a Constituțiunii noastre – va reduce Mesagiul la un exercițiu de stil.

Dar fiindcă în orișice caz după chiar textul legii trebue să fie vorba despre „starea Țării", precedentele noastre parlamentare ne arată că guvernele tuturor partidelor au fost de acord asupra unora din elementele ce se cuvine să fie arătate ca fiind caracteristice pentru acea stare. Așa ministeriele conservatoare ca și ministeriele liberale au vorbit totdeauna în Mesagiu 1) despre relațiile internaționale, 2) despre situația economică, 3) despre armată.

Dacă se mărginește lucrul într-atât, el nu are multă valoare practică. Căci într-un asemenea act solemn, la a cărui cetire asistă de obicei și reprezentanții puterilor străine, cărora li se și face o traducere franceză, descrierea acelor trei elemente din starea Tării va fi prin sila împrejurărilor un fel de eufemism oficial. Armata va fi totdeauna lăudată pentru tăria și disciplina ei, chiar dacă am ști noi că ar fi oarecare rezervă de făcut în această privință; starea economică va fi totdeauna zugrăvită cu colori de înfrumusețare, pentru a nu slăbi creditul statului pe piețele publice; iar în ceea ce se atinge de relațiile internaționale, un stat mic ca al nostru nu-și poate permite luxul unui adevăr curat. Ce e drept, ministeriul Brătianu în primul Mesagiu de deschidere al noului Regat Român, la 15 noemvrie 1881, s-a încercat să arate Austriei „sub cuvânt sau sub pretext" de epizootie oarecare sentimente mai sincere ce le avea pe atunci; însă efectul produs prin această veleitate de emancipare de la tradiții nu este de natură a încuragia vreun alt guvern ca să urmeze mai departe pe această cale.

În fața unui asemenea eufemism oficial indicat din partea guvernului, discutarea răspunsului la adresa Tronului din partea Camerelor se vede și ea mărginita în generalități. Nu e vorbă, Camera e mult mai liberă în manifestarea opiniilor sale. Dacă nu totdeauna armata, dar adeseori relațiile internationale, si totdeauna starea economică vor fi obiecte de atac viu din partea opoziției. Însă lupta parlamentară, dacă se răstrânge Mesagiul în acea anodină descriere generală a țării, este în pericol de a se pierde într-un fel de concurs de oratorie platonică. Banca ministerială, deși cu o vizibilă nerăbdare, se supune – si nici că poate altfel – să fie inundată cu valuri de cuvinte în timp de 2 sau 3 sau chiar 4 zile; dar după închiderea discutiunii, când valurile au trecut, ea rămâne totusi cum a fost, si nu este nici măcar spălată sau curățită prin acel potop de cuvinte. Totul s-a redus, după vorba franceză, la o furtună într-un pahar cu apă.

De aceea mai toată chestia practică a discuțiilor Adresei atârnă de la o altă parte, de la o parte facultativă a Mesagielor. Se poate adică introduce, ca un element esențial pentru o expunere mai folositoare „a stării Țărei", indicarea principalelor măsuri legislative, prin care guvernul în diferitele sale resorturi crede a putea îndrepta relele constatate sau a face să se întărească și să se urmeze începuturile cele bune.

Mesagiul devine atunci totdeodată un program cel puțin parțial pentru lucrările practice ale aparatului legislativ într-o anume sesiune. Guvernul, în a cărui mână se află administratia, este cel dintai chiemat și în poziție de a simți, unde s-a arătat necesitatea unei schimbări legislative. Și fiindcă Mesagiele se fac numai pentru câte un an, este cu atât mai important a se arăta care dintre multele îmbunătățiri necesare sunt mai întâi indicate, căci de toate nu se poate ocupa o singură sesiune.

În această ordine de idei fiecare ministru introduce în Mesagiu partea special relativă la resortul său, și asupra acestei părți si asupra directiei indicate odată cu anunțarea proiectelor se poate afla din discuția Camerei aprobarea sau dezaprobarea țării legale și se poate constitui adevăratul element pentru încrederea sau neîncrederea ce o întâmpină ministrul în Camere.

Este invederat, că un Mesagiu astfel compus presupune o *serioasă* gândire prealabilă a Cabinetului asupra actiunii sale legislative într-o sesiune dată, precum și dorinta lui de a consulta Camera asupra direcției momentane în politica interna.

Atunci discuția la Adresă poate avea o valoare practică. Ea pune țara imediat în poziție de a prevedea prin mandatarii săi întinderea și interesul lucrărilor ce se pregătesc; ea procură deputatilor putința de a-și da seamă despre totalitatea acțiunii politice, de a studia chestiile mai cu luare-aminte, de a cumpăni greutatea relativă a măsurilor propuse și în orice caz de a garanta în contra surprinderilor și a precipitării.

Să vedem acum care este precedentul creat de d. Brătianu în această privință?

S-a mărginit d-sa numai în ceea ce nu putea fără o violare directă a Constitutii, sau a introdus prin o interpretare mai liberală și acele elemente în dezbaterea Camerelor, care să permită o mai de aproape judecare a politicei sale?

În primul Mesagiu al Regalității, cel de la 15 noemvrie 1881, se încearcă o specificare a proiectelor de lege propuse acelei sesiuni. Este interesant a constata că atunci era la guvern și C. A. Rosetti ca ministru de interne și că tocmai în resortul ministeriului său se arată mai clar măsurile legislative ce aveau să fie supuse dezbaterilor. Dar se arată și la Justiție, se arată și la Culte.

Însă această încercare este numai o *aparentă* și se nimicește îndată în realitate.

Căci chiar a doua zi se schimbă ministrul de Justiție, și lucrările anuntate din resortul său se părăsesc cu desăvârșire. La 25 ianuarie 1882 se schimbă și ministrul de Interne. Iar când începe noua sesiune, la 17 octomvrie 1882, s-a schimbat și ministrul de Culte.

Din programul lucrărilor anuntate nu se realizează nimic, afară de tocmelele agricole.

În noul Mesagiu pentru sesiunea 1882–1883 guvernul se mărginește a zice: „Veți putea consacră tot timpul necesar pentru a studia bugetul anual și legile rămase din sesiunea trecută". Însă nici un ministru, nu insistă să se ia în dezbatere vreuna din acele legi ale sesiunii trecute.

Apoi vine epoca revizuirii constituționale, care consumă aproape tot timpul Camerelor cu niște discuții de natură generală afară de orice idei a unei organizări de resort special.

Dar în fine, la 31 mai 1884, este terminată si această revizuire. S-ar fi crezut că acum când Camerile alese conform Constituțiunii revizuite au dat – după părerea partidului de la guvern – o mai adevărată expresie a țărei, Cabinetul Brătianu va deștepta o participare mai activă și un control mai real din partea noilor aleși ai națiunii, în majoritate aderenți ai săi.

Credință deșartă!

Ce e drept, în Mesagiul de la 15 noemvrie 1884 ministeriul cu un mare avânt oratoriu se aruncă în promisiunea unei ere nouă: „Am ajuns astăzi la o linie de demarcațiune, care va face epocă în viața noastră ca stat și popor... Lucrarea pentru constituirea statului român este îndeplinită, o altă misiune ni se impune de acum înainte... Sunteți chiemați a conlucra împreună cu guvernul meu la îmbunătățirea întregului sistem administrativ; a da justiției garanții puternice, magistraturei mai multă siguranță si justițiabililor încredere si înlesnire.. Înainte de toate însă să căutăm a da învățământului public o direcțiune practică și sănătoasă, menită a ridica nivelul instructiunii și educațiunii nationale. Sper că îmbunătățirea stării preoților de mir și o mai bună directiune a învățământului eclesiastic vor putea fi realizate chiar în cursul întâei dv. sesiuni" etc. etc.

Însă aceste cuvinte de o pompoasă solemnitate rămân literă moartă. După câteva septămâni, la 14 ianuarie 1885, se schimbă ministrul de justiție. La 2 fevruarie se mai schimbă și cel de culte, și cel de domenii, și altii. Programul anuntat nu primește în toată sesiunea nici cel mai mic început de realizare, nici nu se prezintă măcar proiectele.

În fine, în ultimul Mesagiu de la 15 noemvrie 1885 se constată din nou o desăvârșită, am putea zice o nepolitică și nepoliticoasă lipsă de program. „Aveți din sesiunile trecute mai multe proiecte de legi însemnate în discuțiunile d-voastră. Guvernul meu vă va mai prezinta și altele". Iacă toată politica internă ce se supune controlului Camerei pentru sesiunea 1885–1886.

Să tragem acum suma acestor experiențe parlamentare.

Sau Cabinetul Brătianu nu se crede dator a pregăti un program *serios* pentru acțiunea legislativă și nu vrea să provoace la timp controlul Parlamentului asupra întregei serii a ideilor sale de reformă;

Sau, dacă s-a crezut vreodată dator și a voit vreodată o asemenea actiune parlamentară, Partidul Liberal așa cum este reprezintat prin majoritatea Camerei actuale, s-a arătat impropriu pentru a executa un program conștiențios de lucrări.

Prin urmare al treilea precedent creat de Ministeriul Brătianu, ca expresie a Partidului Liberal de la guvern, este următorul:

Mesagiul pentru deschiderea unei sesiuni parlamentare este o simplă formalitate. El se poate dispensa de la indicarea activității legislative în diferitele resorturi ministeriale și poate înlătura controlul prealabil al Camerei asupra direcției generale a politicei guvernului.

Si acum repetăm întrebarea de mai nainte:

Este aceasta anticonstituțional?

Repetăm și răspunsul: După părerea noastră *nu.*

Dar dacă așa își înțelege Partidul *Liberal* misiunea sa parlamentară în noul Regat al României, apoi unde-i este deosebirea de un absolutism autoritar mascat sub forma constituțională?

III

Credem de trebuință a mai constata și alte două precedente constituționale admise de Partidul Liberal sub ministeriul Brătianu. Ele sunt relative la conducerea dezbaterilor mai importante în Camere și la controlul Camerelor asupra politicei externe a guvernului.

După art. 31 din Constituțiune „toate puterile statului emană de la natiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune".

Una din aceste delegatiuni este Camera. În forma ei mărginită de factor esențial al legislativei, ea are, pe lângă atribuția generală de a discuta și vota legile, atribuția specială de a vota legea bugetară, adică de a fixa veniturile statului și întrebuintarea lor. Mai ales din această atribuție principală a Camerei a rezultat, ca o urmare neapărată, dreptul ei de control asupra actelor guvernului.

Forma cea mai acută a acestui control este puterea ce o are Camera după Constituțiune de a pune un ministeriu chiar sub acuzare și de a-l trimite în judecată; pe când guvernul poate numai să dizolve o Cameră și să provoace o nouă reprezentare națională, dar nu să o controleze și să o cenzureze.

Aceasta este elementar și incontestabil.

Însă acest adevăr elementar și incontestabil trebuie acum să se reflecteze în toate manifestările unei Camere, îndeosebi și în forma dezbaterilor parlamentare.

Orice dezbatere parlamentară este o preschimbare de vederi între guvern și Cameră, în care guvernul este chiemat a-și declara ideile sale, iar Camera este chiemată a le controla, adecă a le aproba sau dezaproba.

Cine trebuie să aibă cuvântul cel din urmă în aceste dezbateri? Fără îndoială Camera, adecă în fapt unul sau altul din deputații marcanți ai diferitelor grupuri politice reprezentate în Cameră. Căci în princip nu guvernul este chiemat a-și da părerea sa asupra deputaților, ci deputații sunt chiemați a-și da părerea lor asupra guvernului.

Cum se petrec însă lucrurile de aproape zece ani, de când ministeriul Brătianu este susținut de o majoritate liberală în Adunările legiuitoare?

Fără nici o excepție (afară uneori de interpelările individuale, ce le pot face deputații, și unde Regulamentul *prescrie* a se mai da cuvântul interpelatorului după răspunsul ministrului) toate dezbaterile însemnate urmate în Camera liberală se termină printr-un discurs al dlui ministru-prezident, după care majoritatea votează închiderea discuțiunii. D. Ioan Brătianu se ferește de a interveni mai nainte în discuție; d-sa evită a-și supune părerile aprețierii deputaților înscriși într-o dezbatere; d-sa termină dezbaterile și-și spune din contră d-sa aprețierile sale asupra deputaților.

Chiar în Parlamentul german, unde prin energica acțiune a prințului Bismarck în contra liberalismului înaintat și în favoarea unui monarhism foarte conservator, influența Camerei este din cele mai restrânse, nu se pomenește ca într-o discuție importantă, tocmai în urma unui discurs al marelui cancelar, să nu se dea cuvântul deputaților reprezentanți ai grupurilor politice pentru a-și preciza fiecare aplicarea principiilor sale față cu declarea guvernului.

Dar la noi, cu un fel de patriarhalism ante- (nu anti)-constituțional, d. Ion Brătianu distribuie laudele și mustrările sale la diferiții oratori, cari au vorbit înainte de d-sa, și, imediat după ce o asemenea sentință este dată și pronunțată în ședință publică, majoritatea d-sale din Cameră declară instanța terminată și coboară cortina asupra acestui ultim act parlamentar.

Atât de adânc a pătruns în spiritele majorității Camerelor de astăzi acest straniu precedent în discuțiile parlamentare, încât s-a produs un fel de atmosferă permanentă, care învăluește de la sine pe deputații nou intrați în Camera liberală. În discuțiile asupra răspunsului la Adresa Tronului din anul trecut, se putea observa ca un mic semn exterior al acestei situații, o atitudine neobicinuită a celor mai mulți neofiți cari defilau pe tribuna Parlamentului. Mai toți la orce sfârșit de frază se uitau cu o vizibilă emoțiune spre stânga la banca ministerială, adică în ochii dlui Brătianu, având aerul să-și aștepte de acolo sentința definitivă asupra cauzei ce susțineau și asupra talentului de a o susținea.

Curioși controlatori ai actelor guvernului! Și curios liberalism în noul Parlament ieșit după revizuire!

Dar aceasta e treaba dumnealor și nu a noastră. Treaba noastră este să formulăm precedentul.

Al patrulea precedent al ministeriului Brătianu, primit de Partidul Liberal, este acesta:

Nu Camera se pronunță asupra cuvintelor ministrului-prezident, ci ministrul-prezident se pronunță asupra cuvintelor din Cameră, și odată verdictul d-sale pronunțat, Camera încetează de a mai cuvânta.

Am putea constata încă multe alte precedente înființate de actualul Partid Liberal, dar ne mărginim a mai releva numai unul, care din cauza importanței sale deosebite nu poate fi trecut sub tăcere.

Vrem să vorbim de gradul de control ce-l admite ministeriul Brătianu asupra politicei sale exterioare.

Să o spunem de la început: Acest grad este aproape nul.

Sunt doi ani de când *România Liberă* a publicat o scrisoare (în numărul de la 25 septemvrie 1883), în care un incorigibil conservator, mulțumit de apropierea spre Puterile Centrale ale

Europei ce o făcuse în fine Cabinetul Brătianu, a susținut pentru relațiile internaționale teoria faptelor îndeplinite.

Această teorie este tot ce poate fi mai puțin liberal în princip, dar acelui conservator îi părea indicată pentru un stat mic ca România și într-o situație așa de expusă ca a noastră.

Foarte măgulit trebuie să se fi simțit d-sa, văzându-se aprobat întru aceasta de foile oficioase de pe atunci (vezi d. e. *Gazette de Roumanie* din 27 septemvrie 1883).

Ce e drept, *România Liberă* și-a făcut atunci rezervele ei, și în Cameră d. Panu și alți deputați, dezaprobând acest punct de vedere și închipuindu-și că așa-numita „inspirare a guvernului de la națiune" trebuie să se întindă și asupra politicei externe, au încercat să silească pe guvern la o expoziție clară a atitudinei sale. Și d. Cogălniceanu a cerut în dezbaterile la Adresă din decemvrie 1885 *Cartea verde* sau o declarare lămurită din partea guvernului, care ar fi dator să-și supună politica externă controlului țărei înainte de îndeplinirea faptelor.

Dar care a fost rezultatul? Asupra cererei dlui Cogălniceanu absolut nici un răspuns. La interpelările dlor Panu, N. Ionescu etc., răspunsuri evazive, un văl de cuvinte pentru a mască o realitate de lucruri.

Noi înțelegem aceasta.

Rămâne numai întrebarea: Ce se face cu teoria liberală că națiunea își alege și își inspiră deputații, care își aleg și-și inspiră miniștrii în toate chestiile însemnate?

Ce se face?... Aceasta să ne-o spue Partidul Liberal de la guvern.

Noi care neam luat numai modestul rol al unui registrator conștiințios, ne mulțumim a constata al cincilea și ultimul precedent al ministeriului Brătianu:

În politica externă guvernul chibzuiește, care este cea mai bună direcție de urmat în interesul țării și o judecă el singur. Controlul permanent al Camerelor este aici un inconvenient, care trebuie înlăturat.

Important precedent.

Nu-l vom uita la timpul oportun, mai ales pe acesta nu-l vom uita, când Partidul Liberal astăzi la guvern se va aflä în opoziție.

DEOSEBIREA PARTIDELOR POLITICE

Precedentele relevate în paginele de mai sus au fost următoarele:

1) Miniștrii în Cabinetul Brătianu nu se numesc după vr'o aptitudine specială pentru resort, ci numai după feluritele interese ale partidului sau ale partizanilor;

2) Modificările parțiale ale cabinetului sunt la discrețiunea ministrului-prezident și nu au trebuință să fie explicate înaintea Camerelor;

3) Mesagiul pentru deschiderea unei sesiuni parlamentare este o simplă formalitate. El se poate dispensa de la indicarea activității legislative în diferitele resorturi ministeriale și poate înlătura controlul prealabil al Camerei asupra direcției generale a politicei guvernului;

4) Nu Camera se pronunță asupra cuvintelor ministrului-prezident, ci ministrul-prezident se pronunță asupra cuvintelor din Cameră, și odată verdictul d-sale pronuntat, Camera încetează de a mai cuvânta.

5) În politica externă guvernul chibzuiește, care este cea mai bună direcție de urmat în interesul țărei. Controlul prealabil și permanent al Camerelor este aici un inconvenient, care trebuie înlăturat.

Iacă 5 precedente create de ministeriul Brătianu.

Ce însemnează ele ca rezultat politic?

Partidul astăzi la guvern s-a numit de la început Partid Liberal, de câtiva ani și-a mai adaos epitetul de național-liberal.

Fie zis în treacăt: noi credem, că adaosul „național" era de prisos, fiindcă toate partidele statului nostru sunt de la sine naționale, fie liberale, fie conservatoare. Singurul partid în Europa de astăzi, care vrea să răstoarne, împreună cu celelalte fundamente, și limita națională a statelor, se numește tocmai pentru aceasta *internațional* în opoziție cu vechile grupări de partide. La noi însă nu poate fi vorba de așa ceva. Iar în ceea ce privește concepția teoretică umanitară a cosmopolitismului, în deosebire de care să se fi admis epitetul „național," aceasta are tot așa de puțin înțeles practic la noi, fiindcă în fapt nu există nicăieri în România un partid cosmopolit. Aplicarea acestei calificări la grupul politic numit „junimist," este o născocire a adversarilor, un neadevăr dezmințit prin tot ce a scris sau a vorbit

vreodată vreun junimist (vezi între altele și *Convorbirile literare* de la 1 septemvrie 1872 și de la 1 iulie 1873).

Dar chiar numirea „liberal", dată partidului de la guvern, o vedem astăzi contestată, și *Românul* într-un articol de fond din decemvrie 1885 o tăgăduește dlui Ioan Brătianu și o rezervă numai pentru grupul său și al dlui Dimitrie Brătianu.

Nu este treaba noastră de a ne amesteca în această ceartă de familie. Noi am luat numirile asa cum si le-au dat diferitele partide si cum se și cuvine a fi luate. Căci numai astfel se poate examina consecuența actelor unui partid față cu principiile, la a căror realizare pretinde a lucra.

Ne-ar fi acum foarte ușor să sfârșim articolul nostru, dacă am putea sa punem numai față în față precedentele partidului de la guvern cu principiile de liberalism, în numele cărora functionează.

Însă într-o discutie făcuta pentru a fi inteleasă, o asemenea simplă confruntare este împedicată prin faptul că la noi există o mare nedomirire tocmai asupra diferintei partidelor, și acțiunea de 9 ani a Cabinetului Brătianu si a unei părti din opozitie nu a fost de natură a o înlătura.

Confuzia se vede îndată din părerea obicinuită, ce o aflăm de la unii si de la alții asupra chiar principiului deosebirii partidelor. Am auzit în Camera actuală pe un deputat, care de altminteri s-a arătat a fi un om mai cu minte în ale politicei, pe d. Costinescu, exprimându-se în următorul mod: liberalismul reprezintă progresul, - conservatismul ținerea în loc; liberalismul este roata care duce carul repede înainte, – conservatismul opritoarea care întârzie mișcarea.

Ce mod nechibzuit de a înțelege lucrurile!

Cum își poate cineva închipui, că ar fi în vreun stat un partid compus din oameni cu întregimea mintii, care să nu dorească cel mai grabnic progres posibil al statului în care trăiesc? Un foarte energic reprezentant al conservatismului în Europa de astăzi este cancelarul Bismarck. Ce fel de înțelegere a principiilor de partid poate fi aceea, care ar rezuma actiunea lui Bismarck pentru patria lui, conform părerii de mai sus, prin a zice că Bismarck a voit să impedice progresul mai grabnic al Prusiei! Și dacă ne este permis a cita nume de la noi, ce confuzie ar fi aceasta, când am rezuma diferinta tendintelor noastre politice zicând, că d. e. d-nii Stătescu, general Fălcoianu, Nacu, Câmpineanu vor progres grabnic și d-nii Lahovari, general Manu, Teodor Rosetti, Carp nu-l vor, ci au de princip politic să întârzie propășirea României!

Eroarea unei asemenea formulări este evidentă.

Fiindcă dar toate partidele unui stat trebuie să vrea progresul cel mai grabnic posibil și că în această privință tinta lor este comună, deosebirea trebuie căutată altundeva, si noi credem, că se află în deosebirea mijloacelor generale, ce vor să le întrebuinteze pentru realizarea acelui progres în toată puterea lui.

Cuvântul prea abstract *progres* ia în viata publică însemnări concrete, după diferitele misiuni practice ale statului.

Aceste diferite misiuni au produs între altele și împărtirea puterilor publice în legislative, executive și judiciare, precum si împărtirea administrației executive în diferitele resorturi ministeriale.

Idealul comun tutulor partidelor este, ca prin cele mai puține și mai drept repărțite sacrificii pecuniare (finanțele, impozitele) să se procure cea mai mare tărie posibilă a statului (armata), cea mai sigură si egală pentru toti distribuire a dreptătii (justitia), cea mai întinsă și solidă învătătură (instrucția publică), cea mai mare avutie (agricultura, comertul) etc. și să se găsească oamenii cei mai capabili de a produce un asemenea rezultat. Căci anume pentru îndeplinirea acestor cerinte funcționează aparatul administrativ și se fac legile, după cari are să functioneze.

Întrebarea practică pentru deosebirea partidelor va fi acum aceasta: Prin ce mijloace generale să se facă legile și prin cine să se aplice așa, încât să apropie statul din ce în ce mai mult de acel ideal comun al progresului?

În teorie, cel mai bun lucru ar fi, fără îndoială, ca, precum toti cetatenii sunt chiemați a contribui cu din banii lor la realizarea scopurilor statului, toti să si fie chiemati la facerea legilor si la aplicarea lor.

Dară singura măsură, de pe care se pot judeca aceste lucruri, este realitatea. Iară realitatea cere următoarele: În stat trebuie să fie *efectiv* justitia bine distribuită, trebuie să fie *efectiv* asigurată viața si averea cetătenilor, trebuie *în adevăr* sa se lățească învătământul, să sporească bogătia etc. Aceste sunt cerinte ce are să le îndeplinească orice formă

a statului *în fapt*, și numai față cu îndeplinirea lor mai grabnică sau mai întârziată se judecă valoarea mijloacelor politice, iar nu după constructia lor teoretică.

Întrebare: înțeleg toți cetățenii sau majoritatea cetățenilor unui stat dat importanța, întinderea și modul de realizare a acestor cerințe?

Dacă înteleg, trebuie să și fie chiemați la conlucrare directă. (În Șvițera se votează legile mai importante prin plebiscit.)

Dacă nu înteleg si până când nu înteleg, trebuie să se distingă cei capabili de cei necapabili și să fie numai cei capabili însărcinati cu misiunile statului.

Putem trece acum la formularea, deși numai *grosso modo*, a adevăratei deosebiri în principiile de partid: liberalismul însemnează participarea cât mai mare a multimei la legislatia, administratia si justitia statului; conservatismul însemnează restrângerea acestei participări numai la cei chiemați și în stare de a o înțelege și a o aplica.

Conservatismul în conducerea afacerilor statului devine periculos, când, în cercul oligarhic al vederilor sale, persistă a restrânge participarea la misiunile statului chiar atunci si chiar acolo, când și unde mulțimea a ajuns *efectiv* în starea de a fi capabilă pentru această participare. Atunci intervine cu drept cuvânt liberalismul și își îndeplinește rolul său specific de a lărgi drepturile mulțimei.

Liberalismul în conducerea afacerilor statului devine periculos, când lărgește participarea multimei peste putința ei de a îndeplini *efectiv* misiunile ce i s-au atribuit. Atunci intervine cu drept cuvânt conservatismul si restabileste proporția justă între drepturi și îndeplinirea datoriilor corespunzătoare.

Astfel se explică, cum amândouă partidele sunt deopotrivă trebuincioase pentru viața publică a statului. Unul este corectivul natural al celuilalt, și în această corectiune atât conservatismul cât si liberalismul sunt factori ai progresului.

Greutatea conservatismului este de a hotărî, cum să fie aflați în viața publică cei în adevar chiemați și capabili.

Boierimea veche a fost răsturnată de la putere și a meritat să fie răsturnată, fiindcă voia sa păstreze ca măsură a acestei aflări întâmplarea nașterii chiar atunci, când cei născuți boieri nu mai erau suficienti pentru îndeplinirea misiunilor statului si pe de altă parte crescuse suma celor capabili în afară de boierime.

Liberalismul, spărgând cercul cel îngust al boierimei privilegiate, a făcut o adevărată operă de progres si de dreptate. Această operă a fost atât de puternică, încât astăzi nici nu mai există la noi partid politic de boierime. Nimeni nu se mai gândește a face din naștere un semn caracteristic al unei capacități speciale pentru functiile vieții publice. Este un neadevăr copilăresc, dacă unii sau alții din liberalii de toate zilele vorbesc de privilegiele boierimii la adresa conservatorilor de astăzi.

Dar dacă liberalismul a dobândit acest rezultat bun, bunătatea a venit din faptul negativ, că s-a răsturnat un principiu greșit pentru conducerea statului. Însă de aci nu urmează că s-ar putea înlocui cu partea pozitivă a acelui liberalism de la '48 în întregimea programului său, adică cu participarea directă a tuturor la amănuntele misiunilor statului, după formula declamatorie și nereală a unei egalităti în aptitudinile oamenilor.

Fără îndoială, pentru chestiile cele mari și oarecum elementare, d. e. aspirarea spre independentă și mărire, răsboiul national, stabilirea dinastiei si altele de această natură, trebuie solicitată simțirea și conlucrarea totalității poporului nostru.

Fără îndoială, asemenea aceeași totalitate trebuie să participe într-un mod oarecare la viața politică mai generală, între altele și pentru a fi mai accesibilă la măsurele de progres ce le ia statul.

De aceea, printr-un compromis al partidelor, s-a și introdus în România sistemul reprezentativ asa cum este formulat în Constituția de la 1866.

Dar liberalismul vrea ca la orice chestie a politicei practice în executarea ei normală să fie largit cercul prin mulțime.

Având însă în vedere că toată Constitutia noastră este făcută de sus în jos și nu a izvorât dintr-o înțelegere amănuntită de jos în sus, că prin urmare majoritatea poporului este astăzi încă nepregătită pentru îndeplinirea misiunilor zilnice ale statului în diferitele lor ramificări, tocmai conservatorii cei luminati și prin urmare iubitori ai progresului au putut dobândi convingerea că, în starea României de astăzi, mai ales acolo unde este mulțimea este de regulă și incapacitatea și că din contră, restrângându-se numărul după o

dreaptă măsură a celor chiemați, cresc sorții pentru adevăratul progres, adică pentru îndeplinirea *efectivă* a misiunilor statului și prin aceasta chiar pentru sporirea crescândă *în viitor* a numărului celor capabili.

Ei au constatat prin unele din instituțiile noastre în vigoare acest adevăr. S-au putut găsi câțiva prefecți buni administratori, dar nu s-a găsit nici un consiliu județean la înălțimea misiunii sale; s-au putut găsi consilii permanente de instrucțiune publică cu numărul lor restrâns de membri, cari să lucreze ceva de valoare, și toți ne aducem aminte cu recunoștință chiar de vechia și anteconstituționala Eforie a școalelor, dar nu a fost până astăzi nici un consiliu general al instrucțiunii cu numărul cel mare al membrilor săi aleși, care să fi produs ceva. Și așa mai departe.

Această reflecție esențial conservatoare este așa de întemeiată pe starea reală a poporului nostru de astăzi, încât chiar guvernul liberal al dlui Brătianu, de câte ori a luat o măsură de importanță practică recunoscută, a făcut politică conservatoare, adică restrictivă. Iar ante-luptătorul votului universal, al electivității funcționarilor etc., adică adevăratul reprezentant al liberalismului dogmatic, C. A. Rosetti, a fost totdeauna un ministru imposibil.

Să dăm câteva exemple despre acel conservatism forțat al guvernului liberal.

Un fundament al statului este țăranul proprietar de pământ. Partidul Liberal, revizuind Constituția la 1884, a oprit și el libertatea țăranului de a-și aliena pământul, lăsându-o numai cercului restrâns de orășeni și proprietari mari – măsură conservatoare și antiliberală, dar necesară pentru adevăratul progres al țăranilor.

Partidul Liberal a restrâns la 1882 chiar libertatea mulțimii țăranilor pentru contracte trecătoare de muncă și le-a hotărât din sus în jos tocmelele agricolele – altă măsură conservatoare și antiliberală.

Curtea cu jurați este o participare a mulțimii la distribuirea justiției. Liberalismul, după principiile sale, trebuie să întindă competența juraților; conservatismul o va restrânge. Singura măsură pentru judecare este distribuirea sigură și efectivă a dreptății. Dacă o poate da mulțimea, cu atât mai bine. Dacă nu, atunci pentru frumusețea unei fraze nu se poate tolera într-un stat nedreptatea în locul dreptății; căci atunci sub cuvântul unei formule de progres s-ar împedeca tocmai putința progresului. Când s-a văzut dar, că cei mai mulți casieri prevaricatori ieșiau nepedepsiți din Curtile cu jurați, ministeriul conservator de la 1874 a corecționalizat aceste crime, adică a restrâns participarea mulțimii la distribuirea justiției în această parte și a pus în locul ei magistratura limitată la puțini membri numiți după cunoștințe mai sigure – măsura conservatoare și antiliberală, dar asupra căreia guvernul liberal nu a revenit, ci a menținut-o ca mai bună pentru ordinea internă.

Iar unde liberalismul a început a-și mai realiza din principiile sale specifice, este foarte discutabil, dacă a făcut-o cu bun rezultat pentru progresul țărei. Sporirea numărului deputaților și senatorilor după noua revizuire este conformă cu liberalismul – principiul conservator cerea combaterea acestei măsuri. Este oare bună măsura? Într-o țară unde lipsesc încă oamenii capabili pentru a îndeplini toate misiunile indispensabile ale administrației executive, sustragerea unui număr mai mare al lor numai pentru lucrările legislative vine oare în folosul interesului public? Și încă o întrebare: cu creșterea mulțimii deputaților a crescut și nivelul intelectual al Camerei actuale?

Dar cel puțin aici tot Partidul Liberal a introdus în noua Constituție un corectiv și constatând incapacitatea mulțimii deputaților de a face legi bine chibzuite, a prevăzut o înaltă comisie restrânsă pentru elaborarea proiectelor de legi – măsură esențial conservatoare și antiliberală în mijlocul liberalismului.

Însă ne oprim aici cu aceste exemplificări: căci toate precedentele constituționale, relevate în scrierea de față, sunt o dovadă vie, cum un ministru în frazeologie liberal, dar în realitate om de politică practică, nu a creat cu majoritatea sa din Camere decât precedente esențial antiliberale și încă unele așa de arbitrare, încât de aceste nici un conservator constituțional nu va primi să se folosească. Căci a numi și a depărta pe miniștrii individuali după bunul său plac fără nici o explicare dată Camerelor, a hotărî direcția generală a politicei interne și externe cu evitarea controlului prealabil și efectiv al deputaților, a face din ministrul-prezident un controlator al reprezentanței naționale, și nu din reprezentanța națională controlatoarea ministrului-prezident.... ce însemnează toate aceste procederi ale dlui Ioan Brătianu în rezultanta lor decât înlocuirea

judecății mulțimii prin judecata unui singur om, adică izbirea principiului liberal în chiar măduva vieței sale parlamentare.

Ce ar putea dar conservatorii din princip să impute guvernului Brătianu în privința precedentelor introduse de el? Nu tocmai tendința lor practică, căci aceasta pentru a repeta cuvântul rezumător– este antiliberală.

Dar ce trebue să-i fie imputat, este lipsa de sinceritate, cu care face contrabanda unui conservatism restrictiv sub bandiera unui liberalism de principii.

O asemenea falsitate nimicește simtimântul adevărului în viața publică și introduce corumperea inteligențelor chiemate a hotărî mersul unei țări.

Și așa de adânc se răzbună aceasta inconsecuență, încât tactica parlamentară a dlui Brătianu, neputând suporta o discuție serioasă de principii care ar da de gol tot meșteșugul alcătuirii, este silită a se întemeia pe deșteptarea pasiunilor personale ale deputaților, fiindcă nu se mai poate întemeia pe tăria convingerii lor politice.

De unde rezultă, că majoritatea dlui Brătianu a devenit o colectivitate de interese, și nu mai este un partid de principii.

Ce păcat că un om, care a ajuns la atâta putere, nu a avut și atâta tărie de spirit, încât printr-o deplină conformitate între idei și fapte, să înalte din ce în ce mai sus caracterul celor ce l-au urmat cu încredere, în loc de a-i coborî din ce în ce mai jos la nivelul unor simple instrumente, ca pe unii cari au pierdut simțimântul adevăratei lor misiuni!“

74

(p. 977) LA ACEEAȘI ADRESĂ. DINASTICISMUL LBERALILOR. NELINIȘTEA ÎN ȚARĂ (Ședința Camerei de la 2 decembrie 1886)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților“, nr. 11, 6 decembrie 1886, p. 117–119.

În volum: *Discursuri parlametare,* III, p. 441–450.

Maiorescu readuce în discuție constituirea Coalitiei de la Mazar-Pașa, cu care ne-am ocupat mai sus, și lucrările unor membri marcanți ai Partidului Liberal, ca D. A. Sturdza, îndreptate împotriva monarhiei.

75

(p. 984) ÎNTÂRZIEREA INTERPELĂRII ASUPRA BĂTĂILOR DE LA 5 SEPTEMVRIE 1886 (Ședința Camerei de la 10 ianuarie 1887)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților“, nr. 24, 13 ianuarie 1887, p. 306.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 451–455.

76

(p. 987) INTERPELARE ASUPRA DEVASTĂRII REDACȚIILOR OPOZIȚIONISTE (Ședința Camerei de la 13 ianuarie 1887)

Publicată în „Dezbaterile Adunării Deputatilor“, nr. 25, 15 ianuarie 1887, p. 324–329.

În volum: *Discursuri parlamentare,* III, p. 456–486.

Maiorescu descrie, cu ironie, traseul urmat de ceata de agresori si indiferența nu întâmplătoare a forțelor de ordine față de devastarea redacțiilor presei conservatoare. Propune și acum o normă de urmat în asemenea situații: „când lucrurile sunt foarte tari, cuvintele trebuie să fie foarte blânde“.

Criticul își face însemnări despre aceste întâmplări și în jurnalul său unde găsim aprecieri și cu privire la interpelare. „Ieri interpelarea mea – notează în 14/26 ianuarie 1887 – asupra devastărilor comise în 5 septembrie 1886 la redacțiile a 3 jurnale din Capitală. Răspunsul – cu succes oratoriu – a fost al ministrului de Justiție Stătescu.

Răspuns rău al lui Brătianu. Eu [am] judecat [lucrurile] palid, prea rece, în discursul meu“[1].

77

(p. 1006) CHESTII PERSONALE.
CONVORBIREA CU IOAN BRĂTIANU.
ATITUDINEA PRESEI JUNIMISTE
(Aceeasi ședință a Camerei de la 13 ianuarie 1887)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaților“, nr. 26, 16 ianuarie 1887, p. 336-338.
În volum: *Discursuri parlamentare*, III, p. 487–494.

Răspunde la acuzațiile lui Ion Brătianu și Eugeniu Stătescu potrivit cărora presa conservatoare atacă monarhia și readuce în discuție problema Coalitiei de la Mazar-Pașa. Aflăm de aici că I. Câmpineanu, primarul Capitalei, era „autorul intelectual“ al devastărilor redacțiilor presei conservatoare.

[1] Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice.* Publicate cu o introducere și note de I. Rădulescu-Pogoneanu. Volumul III. *(1887–1891)*. București, Editura Librăriei Socec & Co. S.A.R., [1943], p. 5.

CUPRINSUL

VOLUMUL II
(1876–1881)

INTRODUCERE ISTORICĂ

Discursuri parlamentare (1876–1881)

VOLUMUL III
(1881–1888)

INTRODUCERE ISTORICĂ

Discursuri parlamentare (1881–1887)

Discursul 56 (11 decemvrie 1881)

Discursul 57 (10 noemvrie 1882)

Discursul 58 (12 noemvrie 1882)

Discursul 59 (16 ianuarie 1883).

Discursul 60 (18 mai 1883)

Discursul 61 (27 mai 1883)

Discursul 62 (28 martie 1884)

Discursul 63 (28 martie 1884)

Discursul 64 (1 aprilie 1884)

Discursul 65 (2 aprilie 1884)